

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WIDENER LIBRARY

HX Q4J9 M

Lp 6.170

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

M. ACCII PLAUTI

COMœDIÆ

EX EDITIONE J. F. GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

VOLUMEN QUARTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1829.

Lp26.170

2
C. 2
F. 2
Y.
2
2
2
2
2

M. ACCII PLAUTI TRINUMMUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

LUXURIA, }
INOPIA, } *Prologus.*
MEGARONIDES, }
CALLICLES, } *Senes.*
LYSITELLES, *Adolescens.*
PHILTO, *Senex.*
LESBONICUS, *Adolescens.*
STASIMUS, *Servus.*
CHARMIDES, *Senex.*
SYCOPHANTA.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

Thesaurum abstrusum abiens peregre Charmides,
Remque omnem amico Callicli mandat suo.
Istoc absente male rem perdit filius :
Nam et sedis vendit : has mercatur Callicles.
Virgo indotata soror istius poscitur :
Minus quo cum invidia ei det dotem Callicles,

5

Charmides, jamjam prefecturus longe, commendat thesaurum abconditum et fortunas omnes amico suo Callicli. Filius, eo absente, fortunas misere dilapidat. Domum etiam vendit : Callicles illam emit. Virgo, soror Lebonici, poscitur in matrimonium sine dote : Callicles, ut citra invidiam fratris tribuat dotem virginis,

*****

1 Thesaurum Pil. Thesaurum suum abstrusum Hermann.—6 Minus cocum

NOTE

2 *Filius]* Lesbonicus Charmidis filius. 5 *Virgo]* Soror Lesbonici anonyma.
6 *Cum invidia]* Videlicet non au-

Philemo scripsit, Plautus vortit barbare:
 Nomen Trinummo fecit: nunc hoc vos rogat;
 Ut liceat possidere hanc nomen Fabulam.
 Tantum est: valete, adeste cum silentio.

20

Græce, Plautus eam vertit Latine: eam vocavit Trinumnum. Nunc vos Plautus orat, ut liceat hinc Comædiam obtinere hoc nomen. Habeo tantum hoc dicendum. Valete: audite cum silentio.

pag. 176. pro interpolatis habet.—21 Edd. quædam vett. *hoc nomen, contra codd.*

NOTE

19 *Philemo*] Menander et Philemo apud Græcos ejusdem argumenti scriperunt Comœdiā, et 'Thesaurum' inscripserunt. Hanc Plautus vertit Latine, inscripsitque 'Trinumnum'; quia trium nummorum mercede sycophantia suscepta est.

Barbare] Id est, Latine. 'Barba-

ria' ponitur pro Italia: nam 'Barbari' dicebantur a Græcis antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis. Idem frequentatum est deinceps a Romanis. *Nos non Barbaros dicimus, nisi alienos a religione Christiana: ceteros non Barbaros, sed urbaniori nomine exterios vocamus, étrangers.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

MEGARONIDES.

N*isi* amicum castigare ob meritam noxiā,
 Immune est facinus; verum in ætate utile
 Et conducibile: nam ego amicum hodie meum
 Concastigabo pro commerita noxia,
 Invitus, ni me id invitet ut faciam fides.

5

M.E. Projacto est grave castigare amicum quando meretur; attamen est salutare et fructuosum in vita. Ego arguam hodie meum amicum propter culpam quam admisit: facerem invitus, nisi fides me adduceret ut id facerem. Etenim haec tabes

1 *Me amicum* B. 1. C. [Lacuna] *e amicum* C. 2. *Ne amicum* Ven. 1. Medi-
 ol. ob meritam non mala noxiā C. ob meritā non mala [lacuna] noxiā C. 2.—

NOTE

2 *Immune*] 'Immune' est factum minime amicum. 'Munes' olim, ami- ci; 'immunes,' inimici. Sane si ju- dicio ejus qui peccavit, et qui non

vult argui, rem metiamur, reprehensio est non amici, sed inimici.

In ætate] Id est, in vita.

Nam hic nimium morbus mores invasit bonos,
 Ita plerique omnis jam sunt intermortui.
 Sed dum illi ægrotant, interim mores mali,
 Quasi herba irrigua, succreverunt uberrume.
 Neque quicquam hic vile nunc est, nisi mores mali.   10
 Eorum licet jam messem metere maxumam,
 Nimioqué hic pluris pauciorum gratiam
 Faciunt pars hominum, quam id, quod prospicit pluribus.
 Ita vincunt illud conducibile gratia;
 Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt,   15
 Remoramque faciunt rei privatæ et publicæ.

inficit mores nimium bonos; et sic universi hoc morbo sunt ferme exticti. Interea dum illi laborant, improbi mores copiose inoleverunt, vetuti herba irrigata. Nihil negligitur hic, nisi prævi mores. Potest eorum colligi nunc uberrima messis, et magna pars hominum facil multo pluris amicitiam nonnullorum, quam id, quod pertinet ad plures: adeo gratia concedit utilitas publica. Gratia, inquam, que obest compluribus rebus, et est invisa, et impedimento rebus publicis et privatæ.

2 *Immane Parei* 3. *Immene* Pli.—7 *Ita plerunque* Pli.—9 *Quasi erba* C.
succrevere Herm. et Goeller. *succreverunt* Acidal.—11 *Quorum* B. 1. *metere mes-*
sem C.—12 *B. 1. paucique.*

NOTE

7 *Plerique sunt intermortui]* Superiori versu de morbo morum: hoc de graviori morbo hominum, et eo cui more immixtæ jamjam videatur.

8 *Ægrotant]* Id est, homines.

11 *Messem metere]* Id est, sunt plures.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

CALLICLES, MEGARONIDES.

CA. LAREM corona nostrum decorari volo.
 Uxor! venerare: ut nobis hæc habitatio
 Bona, fausta, felix, fortunataque eveniat,

CA. *Volo* nostros penates ornari corona. *Uxor!* cole eos: ut *hæc* commoratio nobis sit bona, auspicata, beata, et opportuna, et us te conspiciam mortuam quam.

1 C. *decorati*.—2 *Idem codex, habetatio*.—3 C. 2. *fausta*. Herm. et Goel-

NOTE

3 *Bona, fausta]* Præfatio omnis fortunatumque sit.' causa, 'quod bonum, faustum, felix,

- Teque ut quam primum possim, videam emortuam.
M.E. Hic ille est, senecta ætate qui factus est puer, 5
 Qui admisit in se culpam cästigabilem.
Aggrediar hominem. **C.A.** cuja vox prope me sonat?
M.E. Tui benevolentis, si ita es, ut ego volo:
 Sin aliter es, inimici atque irati tibi.
C.A. O amice, salve, atque æqualis! ut vales, 10
 Megaronides? **M.E.** et tu edepol salve, Calicles.
 Valen'? valuistin'? **C.A.** valeo, et valui rectius.
M.E. Quid agit tua uxor? ut valet? **C.A.** plusquam ego volo.
M.E. Bene hercle est, illam tibi bene valere et vivere.
C.A. Credo hercle te gaudere, si quid mihi mali est. 15
M.E. Omnibus amicis quod mihi est, cupio esse idem.
C.A. Echo, tua uxor quid agit? **M.E.** immortalis est.
 Vivit, victuraque est. **C.A.** bene hercle nuntias,
 Deosque oro ut vitæ tuæ superstes suppetat.
M.E. Dum quidem hercle tecum nupta sit, sane velim. 20
C.A. Vin' commutemus? tuam ego ducam, et tu meam?
 Faxo haud tantillum dederis verborum mihi.
M.E. Namque enim tu, credo, mihi imprudenti obrepseris.
C.A. Næ tu hercle faxo haud scies quam rem egeris.

primum. M.E. Hic est ille, qui erasit puer ætate deoixa, qui perpetruvit scelus subjiciendum pœna. Adoriar hominem. C.A. Quæ vox sonat juxta me? M.E. Tui amici, si es sicut ego exopto: si es aliter, vox est hostis, et tibi infensi. C.A. O amice, atque æqualis, salve! Quomodo vales, Megaronides? M.E. Et tu certe, Calicles, salve! Valeme? valuistine? C.A. Valeo, et rectius valui. M.E. Quid facit tua conjux? quomodo valet? C.A. Melius quam ego opto. M.E. Profecto es beatus, quod recte valeat et vivat. C.A. Profecto credo te lætari si mihi accidat aliquid adversi. M.E. Exopto esse cunctis amicis idem quod mihi est. C.A. Echo, quid facit tua uxor? M.E. Est immortalis. Vivit, et viceat. C.A. Profecto nuntias jucunda, et precor Deos ut tibi sit superstes. M.E. Dum modo esset conjugata tecum, optarim. C.A. Visne ut commutemus? Ego ducam tuam, et tu meam? Efficiam ut non mihi verbo dederis illo modo. M.E. Namque enim, credo, tu mihi imposueris imprudenti. C.A. Profecto efficiam ut tu haud scias rem quam

*****

ler. evenat.—10 C. 2. adque. Mox, æqualis mihi Parei 3.—14 C. ercle.—
 23 Nunquam tu Cam. et Lamb. Neque enim tu crede Acidal.—24 Gæller.

NOTE

5 *Senecta ætate*] ‘Senectum corporis,’ ‘senecta membra,’ ‘senectam infirmitatem,’ Plautus, Lucretius, Sallustius, Apuleius dixerunt.

11 *Et tu edepol salve*] Donatus in Terent. ‘Olim salutantes iurandum addiderunt, ut sedulo fecisse videarentur.’

M_E. Habeas, ut nactus : nota mala res, optuma 'st. 25

Nam ego nunc si ignotam capiam, quid agam, nesciam.

C_A. Edepol, proinde ut bene vivitur, diu vivitur.

M_E. Sed hoc animum advorte, atque aufer ridicularia :

Nam ego dedita opera huc ad te advenio. **C_A.** quid venis ?

M_E. Malis te ut verbis multis multum objurgitem. 30

C_A. Men' ? **M_E.** num quis est hic alias præter me atque te ? [tem ?

C_A. Nemo est. **M_E.** quid igitur rogitas, tene objurgi-
Nisi tute mihi me censes dicturum male.

Nam si in te ægrotant artes antiquæ tuæ,

Sive immutare vis ingenium moribus, 35

Aut si demutant mores ingenium tuum,

Neque eos antiquos servas, ast captas novos ;

Omnibus amicis morbum tu incuties gravem,

Ut te videre audireque ægroti sient.

C_A. Qui in mentem venit tibi istæc dicta dicere ? 40

perfeceris. **M_E.** Retine eam ut acceperisti : mala res cognita, est optima. Nam si ego ducam jam incognitam, ignorabo quid moliar. **C_A.** Profecto, quo melius vivi-
tur, vivitur diutius. **M_E.** Sed adhibe mentem ad hoc, et aufer jocularia : nam ego accedo huc ad te de industria. **C_A.** Quare venis ? **M_E.** Ut te increpem plurimum, pluribus verbis. **C_A.** Mene ? **M_E.** Estne hic aliquis præter te et me ? **C_A.** Est nemo. **M_E.** Quare igitur rogas, utrum te increpem ? Nisi tu existimas me mihi ipse maledicturum. Nam si tuae antiquæ technæ laborant in te, sive optas mutare mentem moribus, aut si mores mutant tuam mentem, neque tueris veteres, sed assumis novos ; tu confababis gravem ægritudinem omnibus amicis, ita ut evadant ægroti, si te aut videant, aut audiant. **C_A.** Quomodo tibi incidit in animum proferre ista

faro, tunc scias.—25 C. mactus.—27 Acidal. ut diu vivitur : bene vivitur ; aut, proinde bene, ut diu vivitur.—30 Pli. objurgem.—33 Nemo est. Quid igitur ? M_E. rogitas edd. vett. objurgentem C.—35 Hunc et sequentem vs. transposuit Acidal. Sin immutare Pli. B. I.—36 Ac si Acidal.—40 Quib-d in Parei 3.

NOTÆ

25 *Nota mala res, optuma 'st.]* Apud Livium, ‘Mulier tum demum est bona, cum aperte est mala.’

27 *Proinde ut bene vivitur]* Varro : ‘Non eos optime vixisse dixit, qui diutissime vixerint, sed qui modestissime.’ Seneca de Brevitate Vitæ cap. 8. ‘Non est quod quemquam propter canos, aut rugas putet diu vixisse : non ille diu vixit, sed diu fuit.’

34 *Si in te ægrotant artes]* Lucretius lib. iv. ‘Ægrotat fama vacillans.’ Donatus, ‘Antiqui artes, et virtutes, et vitia vocarunt.’ Certo etiamnum artes, sine addito, ferme accipiuntur, et pro bonis, et pro malis artibus.

36 *Mores]* Id est, contagio morum seculi hujus. Seneca, ‘Desinit esse remedio locus, ubi quis fuerant vitia mores sunt.’ Tacitus de Moribus Germanorum : ‘Nemo illi vitia ri-

ME. Quia omnes bonos bonasque accurare addecet,
Suspicionem et culpam ut ab se segregent. [rogas ?
CA. Non potest utrumque fieri. ME. quapropter ? CA.
Ne admittam culpam, ego meo sum promus pectori. 45
Suspicio est in pectore alieno sita.
Nam nunc ego si te surripuisse suspicer
Jovi coronam de capite, e Capitolio,
Quod in culmine astat summo ; si id non feceris,
Atque id tamen mihi lubeat suspicarier,
Qui tu id prohibere me potes, ne suspicer ? 50
Sed istuc negotii scire cupio, quicquid est.
ME. Haben' tu amicum aut familiarem quempiam
Cui pectus sapiat ? CA. edepol haud dicam dolo ;
Sunt, quos scio esse amicos ; sunt, quos suspicor ;
Sunt, quorum ingenia atque animos non possum noscere,
Ad amici partem, an ad inimici perveniant. 56

verba ? ME. Quia decet omnes bonos et bonas providere, ut arceant ab sese culpam et suspicionem. CA. Non potest fieri utrumque. ME. Quamobrem ? CA. Postulas ? Ego sum dominus animi, ne admittam peccatum : suspicio est posita in animo alieno. Nam si ego suspicer nunc te surfurum esse coronam de capite Jovis, qui erat in summo culmine Capitolii : si non commiseris, altam mihi placeat suspicari id, quomodo vales tu me impeditre, ne suspicer id ? Sed opto scire, quae sit hoc res. ME. Estne tibi aliquis amicus, aut familiaris, qui sapiat ? CA. Profecto non dicam dolo : sunt, quos novi esse amicos : sunt, quos suspicor : sunt, quorum neque penetrare ingenia atque animos, utrum stent a partibus ami-

*****

Quid in edd. vett.—43 C. ut apse segregent.—47 C. capite, Capitolio.—49 Douza, mi lubeat ; C. 2. mihi fubeat ; al. delent rd mihi.—51 Sed istud edd. vett.—55 Sunt deest in edd. quibusdam vett. Sunt quorum haud possum ingenia atque animos noscere Herm. adque animos C. 2. atque animos neque nocere

NOTE

det : nec corrumpere et corrumphi

sins in Epistolis : ' Mibi sententia de me, non nisi apud me fertur : nec quis sim, alium rogo. Interno isto judice si probus audiam ; quid addent aut dement mihi Marculi aut Laconis aliquujus sermones ? Quis sim, in me sci- tum est : qualis audiam, in vano isto vulgo.'

41 *Accurare*] Id est, accurate operam dare. Ausonius : ' Nec vero criminis lendar, Nec maculer dubio : paulum differre videntur Suspectus vere que reus.'

44 *Meo sum promus pectori*] Erasmus in Epistolis : ' Innocentiam prestatre possum : quid homines de me loquuntur, non possum.' Justus Lip-

47 *Joci coronam*] Petilius Jovi Capitolino surripuisse coronam dicitur ; unde ' Capitolinus ' dictus est.

Sed tu ex amicis certis mihi es certissamus.
 Si quid scis me fecisse inscite aut improbe,
 Si id me non accusas, tute ipse objurgandus es. ME. scio ;
 Et, si alia huc causa ad te adveni, æquom postulas. 60
 CA. Expecto, si quid dicas. ME. primum dum omnium,
 Male dictitatur tibi volgo in sermonibus :
 Turpilucrupidum te vocant cives tui.
 Tum autem sunt alii, qui te volturium vocant :
 Hostesne an cives comedis, parvipendere. 65
 Hæc cum audio in te dicier, excrucior miser.
 CA. Est, atque non est, mihi in manu, Megaronides.
 Quin dicant, non est : merito ut ne dicant, id est.
 ME. Fuitne hic tibi amicus Charmides ? CA. est, et fuit.
 Id ita esse ut credas, rem tibi auctorem dabo. 70
 Nam postquam hic ejus rem confregit filius,
 Videtque ipse ad paupertatem protractum esse se,
 Suamque filiam esse adultam virginem,
 Simul ejus matrem, suamque uxorem mortuam ;

corum, an inimicorum. Sed tu mihi es certissimus omnium amicorum certorum. Si scis me fecisse aliquid inscite aut improbe, si me non insimulas hujus rei, tu ipse es reprehendendus. ME. Intelligo : et rogas æquum, si adveni huc ad te alio consilio. CA. Ausculo si diccas quiddam. ME. Ante omnia vulgus tibi maledicit in confabulationibus : tui cives te nuncupant turpis quæstus amantem : sunt alii qui te appellant volturium : dicuntque te non curare vores hostem an cives. Quande audio dici hac in te, angor infelix. CA. Hac res est in mea potestate, et non est, Megaronides. Quominus dicant, non est in manu : ut non dicant merito, est in manu. ME. Hic Charmides fuitne tuus amicus ? CA. Est, et fuit. Tibi proferam rem ipsam, quasi testem, ut credas hoc esse sic. Etenim ex quo hic ejus filius labefactavit rem familiarem, et animadvertit se esse delapsum in egestatem, et suam natam esse virginem astate proiectam, et una ejus matrem esse defunctam, et suam uxorem ; quia ipse est migraturus hinc

Goeller. Acidal. et Bentl. ad Terent. Ad. III. 2. 10.—56 C. perenat.—59 Si id non a. tu ipse edd. vett. ipse delet Goeller.—65 C. comedes.—66 PII. in te

NOTÆ

63 *Turpilucrupidum*] Vox ex tribus conflata, αὐχροκερδής. Apuleius *Lucrupidinem* appellat, quod Graeci φιλοκέρδειαν.

64 *Volturium*] ‘Vultur,’ seu ‘vulturius,’ avis est rapax. Conjectum in avaros rapaces et fures. Cic. in *Pisonem* : ‘Appellatua est hic vulturius illius provinciæ, si Diis placet,

Imperator.’ Ibidem, ‘Scaurus vulturius reipub.’

65 *Hostesne an cives*] Varroni, ‘hostes’ sunt peregrini.

70 *Rem tibi auctorem dabo*] Id est, re ipsa ostendero. Manilius lib. II. ‘Ipsi res operi faciet pondusque fidemque.’

Quoniam hinc iturus est ipse in Seleuciam,
Mihi commendavit virginem gnatam suam,
Et rem suam omnem, et illum corruptum filium.
Hæc, si mihi inimicus esset, credo, haud crederet.

M.E. Quid tu adolescentem, quem esse corruptum vides,
Qui tuæ mandatus est fidei et fiduciæ, 80
Quin eum restituis? quin ad frugem corrigis?
Ei rei operam dare te fuerat aliquanto æquius,
Si qui probiorem facere possis, non uti
In eandem tute accederes infamiam,
Malumque ut ejus cum tuo misceres malo. 85

C.A. Quid feci? M.E. quod homo nequam. C.A. non istuc
meum est.

M.E. Emistin' de adolescente has ædes? quid taces?
Ubi nunc tute habitas. C.A. emi, atque argentum dedi
Minas quadraginta adolescenti ipsi in manum.

M.E. Dedisti argentum? C.A. factum: neque facti piget.

M.E. Edepol fidei adolescentem mandatum male! 91
Dedistine hoc pacto ei gladium, qui se occideret?
Quid secus est, aut quid interest dare te in manus
Argentum amanti homini adolescenti, animi impoti,
Qui exædificaret suam inchoatam ignaviam? 95
C.A. Non ego illi argentum redderem? M.E. non redderes:

*in Seleuciam, mihi commendat suam filiam virginem, et sua bona, et illum natum
vitiōsum. Si esset inimicus, puto, haud committeret illa. M.E. Quare tu non resti-
tuis adolescentem, qui est commissus tua fidei et fiduciæ, quem cernis esse flagiti-
um? Quare non revocas ad meliorem frugem? Fuisse et multo justius, te incum-
bere ei rei, si qua ratione cum posses efficeret meliorem, non ut tu incurveres in
eandem contumeliam, et ut misceres ejus vitia cum tuis vitiis. C.A. Quid egī?
M.E. Id quod homo perversus. C.A. Istud non ad me spectat. M.E. Ene mercato-
rus hanc domum ab juvene? Quare siles? Ubi maneris nunc. C.A. Emi et nu-
meravi quadraginta minas ipsi juveni in manum. M.E. Numerasti pecuniam? C.A.
Est factum: neque piget facti. M.E. Sane juvenem commissum præva fidei! Ene
contulisti ensem, quo se interimeret ea ratione? Quid est aliud, aut quo dif-
fers, qui suppeditasti juveni amanti et amenti pecuniam, ut afferret extremam
manum sue socordia pristina? C.A. Ego non illi restituerem pecuniam? M.E.*

*****

*dicis; Goeller. in te dici, ego exc. et sic edd. vett.—77 C. corruptam.—78 Hic
si B. 1. mihi deest in C. 2.—79 Quia tua a. q. e. corruptum C.—82 Ei rei Schneider.—83 Goeller. posses.—87 Parei 3. adolescentem.—90 Dediſtin B. 1.—91 Ede-
pol fide Schneider. adolescentem Pll.—92 Pll. hoc facto.—93 Quid sequitur est
Ritters. ap. Sciopp. Quid secutus est Pll.—94 C. ampote; C. 2. jampote.—*

- Neque de illo quicquam neque emeres, neque venderes ;
 Nec, qui deterior esset, faceres copiam.
 Inconciastin' eum qui mandatu'st tibi ?
 Ille qui mandavit, eum exturbasti ex ædibus ? 100
 Edepol mandatum pulchre, et curatum probe !
 Crede huic tute : suam jam melius rem gesserit.
 C.A. Subigis maledictis me tuis, Megaronides,
 Novo modo adeo, ut quod meæ concreditum est
 Taciturnitati clam, fidei et fiduciae, 105
 Ne enuntiarem cuiquam, neu facerem palam ;
 Ut mihi necesse sit jam id tibi concredere.
 M.E. Mihi quod credideris, sumes, ubi posiveris.
 C.A. Circumspice dum te, ne quis assit arbiter
 Nobis : et quæso identidem circumspice. 110
 M.E. Ausculto, si quid dicas. C.A. si taceas, loquar.
 Quoniam hinc est profectus peregre Charmides,
 Thesaurum mihi demonstravit in hisce ædibus,
 Hic in conclavi quodam : sed circumspice !
 M.E. Nemo est. C.A. nummorum Philippeum ad tria
 millia. 115
 Id solus solum, per amicitiam et per fidem,

*Non restitueres: neque venderes, emeres neque quicquam ab illo, neque dares, quo
 eset peior. Ab alienastine ab officio eum qui tibi demandatus est? Ejecisti ex
 ædibus eum qui tibi eum credidisti? Profecto commissum est commode, et bene eru-
 ditum. Committe tu huic: administrarit nunc melius sua bona. C.A. Me cogis
 tuis conviciis, Megaronides, nova ratione, ut mihi sit necesse nunc tibi committere
 id, quod est concreditum clam meo silentio fidei et fiduciae, ne aperirem cuiquam, et
 ne patescerem. M.E. Invenies id, quod mihi commiseris, ubi deposueris. C.A.
 Circumspice, ne quis sit testis, qui nobis adsit: et rogo circumspice identidem. M.E.
 Ausculto, si dicas aliquid. C.A. Loquar, si sileas: quoniam Charmides est profec-
 tus hinc longe, mihi ostendit thesaurum, in hisce tectis, hic, in quodam conclavi.
 Sed circumspice. M.E. Est nemo. C.A. Ad tria millia nummorum Philip-
 peorum. Me rogavii solum sotus lacrymans, per amicitiam et per fidem, ne crede-*

*****

100 *Illum B. 1.—101 C. pulchere.—102 Crede huic tute jam tuam B. 1. Crede huic
 tute: hic jam tuam rem melius gesserit Goeller. Crede huic tutelam: suam me-
 lius rem gesserat Guilielm.—104 C. quo mea concreditum sim; C. 2. ut cum aee
 concreditus sim.—107 Ut mihi Pll.—108 C. 2. posueris.—109 Circumpiciendum
 tene quis adsit B. 1.—110 C. 2. itidemidem.—112 Cum jam al. proiectus est
 Aeidal.—113 Parei s. demonstravii mihi.—115 Phil. atria C. milia C. 2.—*

NOTÆ

99 *Inconciastin' eum] Id est, nonne per dolum decepisti? Festus.*

Flens me obsecravit, suo ne gnato crederem,
Neve cuiquam, unde ad eum id posset permanescere.
Nunc si ille huc salvus revenit, reddam suum sibi :

Si quid eo fuerit, certo illius filiae, 120

Quæ mihi mandata est, habeo dotem unde dem,
Ut eam in se dignam conditionem collocem.

ME. Pro-Di immortales ! verbis paucis quam cito
Alium fecisti me ! alius ad te veneram.

Sed ut occipisti, perge porro proloqui. 125

CA. Quid tibi ego dicam ? qui illius sapientiam
Et meam fidelitatem, et celata omnia

Pæne ille ignavos funditus pessum dedit. [dies,

ME. Qui dum ? CA. quia rure dum sum ego unos sex
Me absente atque insciente, inconsultu meo, 130
Ædes venales hasce inscribit literis.

ME. Adesurivit magis, et inhiavit acrius
Lupus : observavit, dum dormitaret canes,
Gregem universum voluit totum avortere.

rem id suo nato, et nulli a quo id posset pervenire ad eum. Si ille reversus sit huc
salvus, illi reddam, quod ejus est, salrum : si quid acciderit humanitus, habeo
unde dem certo dotem ejus filie, quæ mihi est commissa, ut eam tradam in matrimoniū dignum se. ME. Pro-Di immortales ! quam cito me reddidisti alium
paucis verbis ! Sed prosequere loqui, ut instituisti. CA. Quid tibi dicam ego ?
quomodo ille ignavus pessum dedit propemodum prorsus illius sapientiam, et meam
fidem, et omnia arcana ? ME. Quomodo ? CA. Quia dum ego sum rure per sex
dies tantum, inscribit literis, me absente atque insciente, me inconsulto, has ædes
esse venales. ME. Lupus esurivit magis, et inhiavit cupidius ; observavit usque
eo dum canis dormitaret ; voluit abducere gregem totum universum. CA. Pro-

118 C. et C. 2. permanescere.—120 Si quid eo fuerit factum edd. quædam vett.
—124 PII. alius a te.—128 C. funditus spesum.—130 Me aperte C.—131 Æ-
des PII.—133 Lupus adseravit B. 1. dormitarent B. 1. C. et C. 2.—134 Aci-

NOTÆ

120 *Si quid eo fuerit*] Cicero, 'Si quid humanitus ei acciderit,' id est, si mortuus fuerit. Veteres abstinebant, quantum in se erat, a mortis mentione, tanquam a verbo mali ominis. Idcirco, aut circumlocutione utebantur, aut metonymia. Itaque abolitionem, pro morte, dicebant: Græci οὐχεῖσθαι, abire vita. 'Vixit,

abiit, fuit.'

131 *Inscribit*] Veteri more venalia prædia proscriptebantur, ut etiamnum apud nos tam venalia, quam locabilia. Cic. Offic. lib. 111. 'Clandinus ædes, quas in Cælio monte habebat, proscriptis; insulam vendidit.' Terentius Heaut. 'Inscripsi illico ædes mercede.' Cic. ad Atticum, 'Iste

- CA.** Fecisset edepol, ni haec præsensisset canes. 135
 Sed nunc rogare ego vicissim te volo,
 Quid fuit officium meum me facere, face sciam.
 Utrum indicare me ei thesaurum æquum fuit,
 Advorsum quam ejus me obsecravisset pater ;
 An ego alium dominum paterer fieri hisce ædibus ? 140
 Qui emisset, ejus essetne ea pecunia ?
 Emi egomet potius ædis, argentum dedi
 Thesauri causa, ut salvom amico traderem.
 Neque adeo hasce emi mihi, nec usuræ meæ :
 Illi redemi rursum : a me argentum dedi. 145
 Hæc sunt, seu recte, seu perverse facta sunt :
 Egomet fecisse confiteor, Megaronides.
 Hem mea malefacta ! hem meam avaritiam tibi !
 Hascine me propter res maledicta differunt ?
ME. Pausa ! vicisti castigatorem tuum : 150
 Occlusti linguam : nihil est, qui respondeam.
CA. Nunc ego te quæso, ut me opera et consilio juves,
 Communicesque hanc mecum meam provinciam.

fecto sociasset, nisi canis persensisset hæc. Sed ego volo nunc a te sciocitari viaeclm, ut facias ut intelligam, quid meum fuerit agere ; utrum fuerit par me ei detegere thesaurum, contra obsecrationem ejus patrio, an ego sinerem dari alium dominum hisce ædibus ? Eane pecunia esset ejus, qui emisset has ædes ? Sum potius mercatus egomet ædes ; numeravi pecuniam propter thesaurum, ut servarem amico salrum. Neque sum mercatus has ædes pro me, nec in meum usum ; redemi iterum illi ; numeravi pecuniam e meo ære. Hæc feci, seu sunt facta probe seu improbus : fateor me fecisse, Megaronides. Ecce meum crimen ! ecce mea avaritia ! Convictis appetor idcirco ? ME. Subsistate, superasti tuum reprehensorum. Obstruxisti os ; est nihil quod reponam. CA. Ego te rogo jam, ut me adjuves opera et consilio, et communices mecum hanc meam provinciam. ME. Spondeo auxiliū.

dal. voluit secum avertire ; al. ap. Parenm, tecum.—136 Edd. vett. *ego rogare* ; Pl. Both. *orare*.—137 Herm. et Goeller. *fac sciam*.—138 C. et C. 2. *thesaurum æquum*.—139 *Adversum quod Ven. 1. Mediol. al. vett. item Dresdenis Lindemannii p. 220. opsecravisset C.*—140 Voc. *hisce deest in edd. quibusdam vett.*—141 Acidal. *ejusne esset.*—145 C. *russum* ; C. 2. *rursum*.—147 *Ego me edd. quædam vett.*—148 *Em mea malefacta, em, &c. C. 2. Em mea malefacta, em, &c. C.*—149 C. *Nascine me proterres* ; C. 2. *etiam proterres.* B. 1. C. C. 2. Ven. 1. al. vett. *maledictas famas serunt* ; Goeller. *Hascine propter res maledictas famas serunt* ; Douza, *maledictis differunt*.—

NOTÆ

locare incipit non proscripta neque 141 *Ejus essetne ea pecunia] The-*
edicta die.' Id fiebat pendente ex saurus in re emta inventus cedit em-
ædibus tabula, ut nunc fit. tori.

M_E. Policeor operam. **C_A.** ergo ubi eris paulo post?
M_E. domi.

C_A. Numquid vis? **M_E.** cures tuam fidem. **C_A.** fit sedulo. 155

M_E. Sed quid ais? **C_A.** quid vis? **M_E.** ubi nunc adolescens habet?

C_A. Posticum hoc recepit, cum ædis vendidit.

M_E. Istuc volebam scire: i sane nunc jam.

Sed quid ais? **C_A.** quid? **M_E.** nunc virgo nempe apud te est. **C_A.** ita, est:

Juxtaque eam curio cum mea. **M_E.** recte facis. 160

C_A. Num, priusquam abeo, me rogaturus? **M_E.** vale.

Nihil est profecto stultius, neque stolidius,

Neque mendacioquius, neque argutum magis,

Neque confidentiloquius, neque perjurius,

Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant. 165

Atque egomet me adeo cum illis una ibidem traho,

Qui illorum verbis falsis acceptor fui:

Qui omnia se simulant scire, nec quicquam sciunt:

C_A. Ubi eris igitur modo? **M_E.** Domi. **C_A.** Numquid vis aliud? **M_E.** Cura quod est commissum tua fidei. **C_A.** Curo attente. **M_E.** Quid dico? **C_A.** Quid vis? **M_E.** Ubi manet nunc juvenis? **C_A.** Retinuit hanc partem posteriorē, quando vendidit domum. **M_E.** Optabam scire id. Proficiacere nunc. Sed quid ais? **C_A.** Quid? **M_E.** Nempe nunc virgo est apud te. **C_A.** Ita est, et curio eam juxta atque meam. **M_E.** Recte facta. **C_A.** Num vis rogare aliquid, antequam excedo? **M_E.** Vale. Certe est nihil amentius, neque hebetius, neque mendacius, neque argutius, neque confidentius, neque perjurius, quam cives urbani assidui, quos appellant scurras. Atque adeo me insinuo ibidem simul cum illis, qui extiti illorum falsis dictis: qui fingunt se nosse cuncta, nec norunt quicquam: no-

*****

152 B. 1. ut mea opera.—153 Communitesque Gulielm.—156 Nonius, pag. Vol. 11. adolescens habitat.—157 Idem ibid. cum ædes venderet.—159 Acidal. **C_A.** quid nunc? **M_E.** virgo, &c.—161 Numquid editiones quedam

NOTÆ

157 *Posticum hoc recepit*] Id est, posteriorē domus partem exceptam fecit. Nonius: ‘Cum ædes vendidit, particulam quandam, quæ post eas ædes erat, non vendidit, sed retinuit.’ Cic. de Oratore lib. 11. ‘Dicet, te, cum ædes venderes, ne in rūtis quidem et cæsis solium tibi pater-

num receperisse.’ ‘Recipere’ hic pre excripere.

168 *Qui omnia se simulant scire*] De curiosia dicitur; quo pertinet illud Theocriti: Πάρα γυναικες λαρτι, καὶ ἦς Ζεὺς ἡγάης “Ηρων” Mulieres omnia sciunt, etiam quod Jupiter tractat cum Junone.

- Quod quisque in animo habet, aut habiturus est, sciunt.
 Sciunt id, quod in aurem rex reginæ dixerit : 170
 Sciunt, quod Juno fabulata est cum Jove :
 Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen illi sciunt.
 Falson' an vero laudent, culpent, quem velint,
 Non flocci faciunt : dum illud, quod lubeat, scient.
 Omnes mortales hunc aiebant Calliclem 175
 Indignum civitate hac esse et vivere,
 Bonis qui hunc adolescentem evortisset suis.
 Ego de eorum verbis famigeratorum inscius
 Prosilui amicum castigatum innoxium.
 Quod si exquiratur usque ab stirpe auctoritas, 180
 Unde quicquid auditum dicant, nisi id appareat,
 Famigeratori res sit cum damno et malo :
 Hoc ita si fiat, publico fiat bono.
 Pauci sint faxim, qui sciant quod nesciunt,
 Occlusioremque habeant stultiloquentiam. 185

runt quod quisque habet in mente, aut habiturus est. Norunt id quod rex dixerit ad aurem reginæ. Norunt quod Juno fabulata est cum Jove : tamen illi sciunt res, quæ neque futura, neque gestæ sunt. Non curant utrum falso an vero laudent, vituperent, quem voluerint ; dummodo nocent illud, quod lubeat. Cuncti mortales dicebant hunc Calliclem esse indignum hac civitate et vita, qui avocasset hunc adolescentem a suis bonis. Ego imprudens cucurri ad increpandum amicum innoxium, impulsus dictis istorum sparisorum rumoris. Quod si investigentur auctores usque ab initio, unde dicant quicquid auditum, nisi id pateat, res cedat in detrimentum et cladem sparisorum rumorum ; si hoc fiat, sic veritatem in bonum publicum : efficiam ut sint pauci qui sciant quod ignorant, et habeant amenitatem obstructiorem.

.....

vett.—162 C. stulticius.—166 Edd. quædam vett. una totidem traho.—170 Acidal. et Parei 3. Quod in aurem rex reginæ dixit, id sciunt.—171 Quod Juno f. est cum Jove, id sciunt Acidal. ii sciunt Parei 2.—172 Lipsius delet voc. facta; et sic ed. Bipont. alii legunt, neque sunt facta, illi sciunt; alii, neque sunt facta, tamen sciunt; Pareus, tamen ii sciunt.—173 Falson' an vero edd. vett.—176 Indignum civitate ac sese vivere Gulielm. civitate hac et se vivere Acidal. et Herm. esset vivere Pll. et deest in B. 1.—178 Ego de verbis illorum B. 1. famigeratorem C. 2.—180 C. apstirpe.—181 Unde quidque Acidal. Herm. Goeller.—182 Famigerator ne sit B. 1. Famigerator ire sit Pll. Famigerator jure siet al. ap. Pareum.—184 Paxcis ini faxim Pll.

NOTÆ

182 *Famigeratori*] Id est, rumuscatorum auctori et sparso- Auctores rumorum incertorum, curiosi, et novarum rerum architecti, olim

lorum auctori et sparso- suppliciis coercebantur.

183 *Stultiloquentiam*] Μωρολογίαν.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LYSITELES.

MULTAS res simitu in meo corde vorso, multum in cogi-
tando [defatigo.]

Dolorem indipiscor: egomet me concoquo, et macero, et
Magister mihi exercitor animus hinc est: sed hoc non li-
quet, [petessam,

Nec satis cogitatum est, utram potius harum mihi artem ex-
Utram ætati agundæ arbitrer firmorem: amorin' me, an
rei 5

Obsequi potius par siet: utra in parte plus voluptatis sit
vitæ, [nisi hoc

Ad ætatem agundam: de hac re mibi satis haud liquet:
Sic faciam opinor: utramque rem simul exputem: judex
sim, [primum

Reusque ad eam rem: ita faciam! ita placet! omnium
Amoris artes eloquar, quemadmodum expediant: nun-
quam 10

Amor quenquam nisi cupidum hominem postulat se in
plagas [ab re

Conjicere: eos cupit, eos consecetur, subdole blanditur:

LY. Volvo in mea mente multas res una: magnam ægritudinem in meditando colligo: memet exercito, et rexo, et incito. Animus est meus pædagogus a quo exer-
citor. Id non constat, nec satis est meditatum, utram harum artium magis expe-
tam, utram solidiorem ad agendum ætatem putem; an sit potius æquum me obti-
perare amori, an rei familiaris; in qua parte vitæ sit plus voluptatis, ad degendam
ætatem. Non satis mihi constat de hac re; nisi putem mihi ita agendum: expe-
dam una utrumque: sum judex et reus in hac re. Sic agam! Sic libel! Inpri-
mis exponam in quo artes amoris utiles sint. Nunquam amor gaudet ullum in-
currere in retia, nisi volentem. Eos ambit; eos prosequitur, callide adulutur: ca-

.....

2 Pll. concoquo. C. defectigo; C. 2. defectigo.—3 B. 1. Lips. animus hic est.
—4 Neque satis Pll. Pro artem, Acidal. conj. partem.—5 C. agunde arbitres:
Amor in me an rei opsequi; C. 2. amor ire me.—6 Pll. voluptati sit.—8 Si faci-
am C. et C. 2.—10 Palmer. expetant, pro expediant.—12 Herm. et Goeller.

NOTÆ

3 Exercitor animus] Græce παιδο- præceptor. Græcis etiam 'progym-
πληθης, magister, exercitor dicitur, seu nastæ,' erant pædagogi.

Consulit blandiloquentulus, harpago, mendax, cupes, avarus,

Elegans, despoliator, latebricolarum hominum corruptor,
Blandus, inops, celati indagator : nam qui ab eo, quod
amat, 15

Quam extemplo saviis sagittatis percussus est, illico res
foras faudes.

Labitur, liquitur. Da mibi hoc, mel meum, si me amas, si
Ibi illi cuculus : Ocelle mi, fiat ! et istuc, et si amplius
vis dari, [sat]

Dabitur : ibi illa pendentem ferit : jam amplius orat : non
Id est mali, ni amplius etiam, quod ebit, quod comedet, 20

Quod facit sumti : nox datur ? ducitur familia tota ;

Vestispicæ, unctor, auri custos, flabelliferae, sandaligerulæ,

pit consilium e re nata dulciloquus, rapax, mendax, cupidus, avarus, scitus, prædo, viliator hominum qui colunt latebras, insidiosus, egenus, curiosus secretorum alienorum. Nam bona ejus, qui est vulneratus, ab eo quod amat oculis, tanquam sagittis, dissolvuntur, statim labuntur. Cedo mihi id, mea suavitatis, si me diligis, si potes. Tum cuculus respondet illi : esto, mi ocale ! et hoc accipies et amplius, si opas dari. Tum illa mulier munere pendentem animi : rogar amplius. Id non est satis detrimenti, nisi detur etiam, quod potet, quod comedat, quod insumat. Nox amatori conceditur ab amica ? ducitur tota familia ; custodes vestium, unguentarius, custos auri, quæ flabellum, quæ sandalia ferunt, psaltria, cistellatrices,

subblanditur. C. ob re.—14 Elegans idem codex.—15 B. 1. indagator nec quemquam adclamat ; Herm. et Goeller. celatum indagator, &c. C. nam quam ad quod damat ; C. 2. nam qui ad quod damat ; Saracen. et Both. nam cum quis clam amat quam ; Herm. nam cum quisquam amat quam.—17 B. 1. si audis ; Parei 2. sodes ; Herm. si me amas, audias.—18 Ibi ille c. ecco ocale mi Herm. tibi etiam vis dari idem.—19 Idem, illa ibi.—20 Pl. quod ebebit ; Herm. quod bibit.—21 Herm. sumptus : n. d. d. f. ei tota ; al. ap. Pareum, datur nox.—22 Vesti-

NOTÆ

14 *Elegans*] Hic in vitio ponitur. A. Gellius : ‘Elegans homo non dicebatur cum laude : sed id fere verbum ad ætatem Marci Catonis, viti, non laudis fuit.’

16 *Saviis sagittatis*] Id est, oscula instar sagittarum animum percellentia. Alibi, ‘armata oscula’ dicuntur, et e contrario, ‘inertia oscula.’

17 *Labitur*] Lucretius lib. iv. ‘Labitur interea res, et vadimonia fiunt.’ Tibullus, ‘Labuntur opes.’ Sallustius, ‘Dilabitur,’ pro difflit ac dissipatur. Dionysius Cato in Distichis

de Moribus, ad filium : ‘ Uttere quæsis sit parce, cum snmtus abundat. Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.’

18 *Cuculus*] Avis dicta a duabus prioribus vocis hujus syllabis, que cantum ejus exprimunt. Veteres enim et ferme omnes gentes præter Gallicam nostram, cuculum quidem scribunt, sed quasi coucoum pronuntiant. De alieni tori insidiatore dicitur, quoniam avis haec in alieno nido ova ponit. Alibi dictum.

22 *Vestispicæ*] Nonius : ‘Vestispici,

Cantrices, cistellatrices, nuntii, renuntii, raptores panis et
peni. [ago

Fit ipse, dum illis comis est, inops amator : hæc ego cum
Cum meo animo, et recolo, ubi qui eget, quam pretii sit
parvi; apage te, 25

Amor! non places: nihil te utor: quanquam illud est
dulce, esse et bibere. [fugat tuos

Amor amara dat tibi satis, quod ægre sit: fugit forum,
Cognatos, fugat ipse se a suo contuitu.

Neque enim eum sibi amicum volunt dici: mille modis
amor ignorandu'st:

Procul adhibendus est, atque abstinendus: nam qui in
amorem 30

Præcipitavit, pejus perit, quam si saxo saliat: apage sis,
amor! [sunt tamen,

Tuas res tibi habe! amor, mihi amicus ne fuas unquam:
Quos miseros maleque habeas, quos tibi obnoxios fecisti.

Certum 'st ad frugem applicare animum: quanquam ibi
animo

nuntii, renuntii, prædones panis et peni. Ipse amator evadit egenus, quando est liberalis illis. Quando ego agilo hæc mecum, et repulo quam sit exigui pretii qui inops est; abi, amor! non places, non utor tua consuetudine: quanvis est illud jucundum edere et potare. Amor tibi ministrat satis acerba, quæ sunt molestia: fugit forum, excludit tuos cognatos, ipse fugat suum conspectum. Neque enim patiuntur eum appellari suum amicum. Est ejiciendus animo amor mille de causis: summovendus est procul, atque deprecandus a se. Nam qui corruit in amorem perit crudelius, quam si desiliat de rupe. Abi, si vis, amor! Habe tuas res tibi, O amor! ne mihi sis unquam amicus. Sunt tamen quos reddas infelices, et male accipias, quos tibi devinxisti. Propositum est mentem convertere ad meliorem fru-

plice Pll. Vestispiçi Herm.—25 C. et rectilo.—26 C. non pagales; C. 2. non pa-
laces.—27 Pll. fugat vos cognatos.—29 Neque eum sibi . . . ignorandum est C.—
30 Herm. et Goeller. adhibendum. C. aptinendus; C. 2. abtinendus.—31 Apice
Pll.—33 Edd. quedam vett. fecisti obnoxios.—34 B. 1. quanquam tibi animo.—

NOTE

Id est, vestium custodes servi: quod
frequentia diligentia vestes inspiciant.' Dicebantur etiam 'a veste,' et 'ad
vestem.' Olim 'cœlispex' etiam dicebatur, pro astrologo.

Sandaligerula] Sandalia erant matronis lantioribus, ut nunc sunt, ca-
riissima, etiam aurea. Persius Sat.
v. notat purpurea interdum fuisse,

'solea puer objnrgabere rubra.'

24 Comis] Comitas, quæ alias lau-
datur, hic vitio vertitur, in prodigo.

31 Saxo saliat] Subanditur 'Tar-
peio.' Cogebantur interdum sonetes
de Tarpeia rupe sese dare præcipi-
tes.

32 Tuas res tibi habe] Verba in di-
vortiis faciendis solennia.

Labos grandis capitūr: boni sibi hæc expetunt, rem, fidem,
honorem, 35
Gloriam et gratiam: hoc probis pretium' st: eo mihi magis
lubet
Cum probis potius, quam cum improbis vivere vanidicis.

gem: quanquam ad id improbus labor exhibendus sit. Boni sibi optant hæc; rem, fidem, honorem, gloriam et gratiam. Probi hoc sibi præmium proponunt. Idcirco libertinus vitam agam cum probis, quam cum improbis, qui vana gerunt.

35 *Pli. bonis sibi; Goeller. sibi boni; Palmer. et Acidal. bonds ibi hæc e. res, fides, honor.—36 Gloria et gratia Palmer. et Acidal. est preti Herm. et Goeller.—37 Al. ap. Parenm, vanidicis vivere.*

NOTE

<i>35 Labos grandis capitūr]</i> Nihil est	<i>37 Vanidicis]</i> Comica compositio. enim tam arduum, quam vita vicio- rumque matrem cupiditatem domare.	<i>Allibi, ' blandidicus,' ' magnidicus,'</i> <i>' falsidicus.'</i> Terentius, <i>' aevidica dicta.'</i> Cicero, <i>' veridicus.'</i> <i>animus vincique laborat.'</i>
--	---	--

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PHILTO, LYSITELES.

PH. Quo illic homo foras se penetravit ex ædibus? LY.
pater, assum. [me abs tuo
Impera quod vis: neque tibi ero in mora, neque latebrose
Conspectu occultabo. PH. feceris par tuis ceteris factis,
patrem [te viris,
Tuum si percole. Per pietatem! nolo ego cum improbis
Gnate mi, neque in via, neque in foro ullum sermonem ex-
equi. 5

PH. Quo ille prorupit ex ædibus? LY. Adsum, pater. Manda quod libeat.
Non te morabor, neque fugiam in latebras a tuis oculis. PH. Facies rem dignam
tuis ceteris gestis, si honores tuum patrem. Per pietatem! ego tibi veto, mi fili,
instituere ullum colloquium cum malis viris, neque in itinere, neque in foro. Ego

1 Quo i. h. fortasse penetravit Nonius p. 607. foras deest in B. 1.—2 C. aps

NOTE

4 *Per pietatem]* Obtestatio est atque obsecratio; ut hæc, *' per Deos.'*

Novi ego hoc sæculum, moribus quibus sit: malus bonum
malum [rapax,
Esse volt, ut sit sui similis: turbant, miscent mores mali,
Avarus, invidus: sacrum profanum, publicum privatum
habent: [ciant.
Hiulca gens: hæc ego doleo: hæc sunt quæ me excru-
Hæc dies noctesque tibi canto, ut caveas: quod manu
non queunt 10
Tangere, tantum fas habent, quo manus abstineant:
Cetera, rape, traho, fuge, late: lacrumas hæc mihi, cum
video, [prius
Eliciunt, quia ego ad hoc genus hominum duravi: quin
Me ad plures penetravi? nam hi mores majorum laudant;
Eosdem lutulant, quos collaudant: hisce ego te artibus
gratiam 15
Facio, neu colas, neu imbuas ingenium: meo modo, et
moribus vivito
Antiquis: quæ ego tibi præcipio, ea facito: nihil ego istos
Moror fatuos mores, et turbidos, quibus boni dedecorant se.
Hæc tibi, si mea imperia capesses, multa bona in pectore
consident.

intelligo quibus institutis sit hoc sæculum. Improbis optat probum fieri improbum,
ut sit sui similis: mali mores concilant turbas, seditiones; rapax, avarus, invidus
habent sacra perinde ac profana, publica veluti privata: gens avida. Ego ægre fero
hæc. Hæc sunt quæ me torquent. Tibi occanto hæc diu noctisque, ut careas ab
his. Existimant esse tantum æquam non injicere manus iis quæ non possunt repe-
re. Ausfer cetera, traho, fuge, deliteas. Quando video hæc, exsultunt lacrymas,
quia ego vixi usque ad hoc genus hominum. Quin descendit ad mortuos ante hoc
tempus? Nam hi celebrant mores majorum: inficiunt eodem, quos prædiant.
Ego tibi concendo ut non excolas te his artibus, nec imbuas ingenium. Vive meo
modo et institutis vetustis: fac ea quæ ego tibi mando. Aspernor istos insanos
mores, et turbulentos, quibus boni sese inquinant. Omnia hæc bona manebunt

*****

tuo.—4 Tuum si patrem percolas, pies pietatem Palmer.—11 C. aptineant.—
12 C. quon video.—13 Palmer. quianam ego, &c.—14 Me ad patres Camer.—
15 Verba, quos collaudant, deuant in'B. l. et edd. vett. quos laudant, lutant
Herm. et Goeller. latitant Pll. his ergo tu artibus gratiam Thomson. hisce er-
go tu, &c. al. ap. Parenum. de artibus Goeller.—17 Antiquis delet Herm. præ-
cipito Pll.—18 Pll. faceos mores; Camer. facetos morea.—19 Aacidal. si capesses
mea imperia, multa bona in tempore confident; Herm. et Goeller. bona multa in

NOTÆ

15 Gratiam Facio] Id est, condono. ferme scriptores suorum temporum
16 Moribus vivito Antiquis] Omnes mores culparunt; antiqua tempora,

LY. Semper ego usque ad hanc æstatem ab ineunte adolescentia, 20

Tuis servivi servitutem imperis et præceptis, pater.

PH. Pro ingenio, ego me liberum esse ratus sum; pro imperio, tuum.

Meum animum tibi servitutem servire, æquom censui.

PH. Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo,

Utrum is itane esse mavelit, ut eum animus æquom censem seat, 25

An ita potius, ut parentes eum esse et cognati velint:

Si animus hominem perpulit, actum est; animo servabit, non sibi:

Sin ipse animum perpulit; dum vivit, victor victorum cluet.

Tu si animum vicisti, potius quam animus te, est quod gaudreas.

Nimio satius est, ut opu'st, te ita esse, quam ut animo lubet. 30

in tuo pectore, si capessas mea mandata. **LY.** Pater, semper obtemperavi tuis mandatis et documentis, ab ineunte infantia ad hauc æstatem. Ego ratus sum me esse liberum, pro viribus animi: pro imperio tuo, existimavi esse æquum meum animum tibi servitutem pendere. **PH.** Homo qui ab ineunte ætate pugnat cum suo animo, utrum malit esse, sicut animus existimat esse par eum esse; an potius, sicut parentes et cognati velint eum esse. Si libido incitat hominem, est actum de eo; obtemperabit libidini, non sibi: sin ipse regi libidinem, quamdiu vivet, tamdiu habebitur victor victorum: si tu superasti libidinem, potiusquam libido te superavit; est quod tibi gratuleris. Est longe præstantius te esse, sicut decet, quam

*****

tuo pectore consident consilia.—21 Tui servivi C.—22 Pro in ego B. 1. pro imperio tuo C. C. 2. B. 1.—24 C. ineunti.—25 Utrum is ita se esse Acidal. Utrum id itane Pll.—27 Si a. hominum C. perculit Lamb. animo servicit Pll. animo servit Herm. et Goeller.—28 Si ipse Pll. pepulit C. et C. 2. perpulit B. 1.

NOTE

antiquosque mores impense laudantur. Hoc etiam ferme homines in devexa ætate solent facere. Unde Horatius senes vocat, ‘laudatores temporis acti.’

25 *Animus*] Id est, libido. Alibi Plautus, ‘Meo animo morem gero.’ Græci, φληγ ψυχῆς χαρίσθαι, genio indulgere.

28 *Dum vivit, victor victorum cluet]*

Plato 1. de Legibus: Τὸν νικᾶν ἔαντδε, πασῶν νικᾶν πράτη τε καὶ ἀριστη̄ τὸ δὲ ἡγεμονεῖσθαι αὐτὸς ὁρ' ἔαντροῦ, τίτανος αἰσχιστόν τε καὶ εὔκινον. Vincere se est optima omnium victiarum: vincī autem a se turpissimum omnium malorum. Valer. Max. lib. IIII. ‘Multo seipsum, quam hostem superasse operosius est.’

Qui animum vincunt, quam quos animus, semper prebitores cluent.

Ly. Istæc ego mihi semper habui ætati tegumentum meæ,
Ne penetrarem me usquam, ubi esset damni conciliabulum,
Ne noctu irem obambulatum, neu suum adimerem alteri.
Neu tibi ægritudinem, pater, parerem, parsi sedulo.   35
Sarta tecta tua præcepta usque habui mea modestia.

Ph. Quid exprobras? bene quod fecisti, tibi fecisti, non mihi.

Mihi quidem ætas acta est ferme: tua istuc resert maxume.
Is probus est, quem non pœnitet, quam probus sit et frugi bonæ.

Qui ipsus sibi satis placet, nec probus est, nec frugi bonæ.
Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant.   41
Qui ipsus se contemnit, in eo est indeoles industriae.

Ly. Ob eam rem hæc, pater, autumavi: quia res quædam 'st, quam volo   [gestio.

Ego me abs te exorare. **Ph.** quid id est? veniam jam dare

sicut placet menti. Qui expugnant libidinem, semper habebuntur meliores, quam si quos libido debellat. **Ly.** Ego semper habui hoc præsidium meæ vita, ne me conjicerem in ullum locum, in quo esset concilium pestiferum: ne noctu divagarer, cavi diligenter, et ne detraharem alius quod est suum, et ne tibi procurarem molestiam, o pater. Servavi tua instituta, salva et integra, pra mea modestia. **Ph.** Quid exprobras? Tibi fecisti, non mihi, id quod benefecisti. Mea vita quidem est propemodum exacta: istud tua interest in primis. Is est bonus quem non pœnitet quod sit bonus et laudata frugi. Qui sibi placet satis ipse, nec est bonus, nec rectæ frugi. Conuge rectefacta aliis rectefactis, ne impluat. Qui se despicit ipse, est in eo indeoles industriae. **Ly.** Dixi hæc, pater, idcirco, quoniam est quædam res, quam ego opto impetrare a te. **Ph.** Quid est id? Libet jam tibi

Vén. 1. et edd. vett.—30 Princeps ut deest in B. 1.—31 Pli. cluentis.—32 Ista ego C.—33 C. et C. 2. conciliabulum.—36 Sancta tua B. 1.—39 Herm. et Goeller. quem pœnitet. Bipont. quam sit probus.—40 Hic vs. deest in C. 2. Qui ipsius C.—42 Pli. et Parei S. contemnit.—43 Pli. quia res quæ dant quam volo.

NOTE

38 Mihi quidem ætas acta est ferme] Cicero ad Brutum: 'Sed de hoc tu videris. De me possum idem quod Plantinus pater in Trinummo: "mibi quidem ætas acta ferme est."

40 Qui ipsus sibi satis placet] Cyprianus Serm. 8. de Bono Patientie: 'Qui nec humiles sunt, nec mites, sed sibi multum placent, hoc ipso

quod sibi placeant, Deo disiplent.'

44 Veniam jam dare gestio] Ad He- ren. lib. iv. 'Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam,' id est, si permit- tat. Nam, 'veniam dare,' non est tan- tum parcere et ignoscere alicuius cul- pæ et errato; sed interdum permit- tere, concedere, sinere.

Ly. Adolescenti huic geaere summo, amico atque æquali
meo, 45

Minus qui caute et cogitate suam rem tractavit, pater,
Bene volo ego illi facere, si tu non nevis. **Ph.** nempe
de tuo.

Ly. De meo: nam quod tuum 'st, meum 'st: omne meum
est autem tuum.

Ph. Quid is, egetne? **Ly.** eget. **Ph.** habuitne rem? **Ly.**
habuit. **Ph.** qui eam perdidit?

Publicisne affinis fuit, an maritumis negotiis? 50

Mercaturamne, an venales habuit, ubi rem perdidit?

Ly. Nihil istorum. **Ph.** quid igitur? **Ly.** per comitatem
edepol, pater.

Præterea aliquantum animi causa in deliciis disperdidit.

Ph. Edepol hominem prædicatum ferme familiariter.

Qui quidem nusquam per virtutem rem confregit, atque
eget, 55

Nihil moror eum tibi esse amicum cum ejusmodi virtuti-
bus. [volo.

Ly. Quia sine omni malitia est, tolerare egestatem ejus

concedere veniam. **Ly.** Ego exopto, pater, si tu vis, beneficio afficere hunc juve-
nem natum summo genere, meum amicum æqualem, qui administrucit sua bona ni-
mis prudenter et considerate. **Ph.** Nimirum de tua pecunia. **Ly.** De mea: nam
quod est tuum, est meum: omne autem meum est tuum. **Ph.** Quid est, estne
trops? **Ly.** Eget. **Ph.** Habuitne opes? **Ly.** Habuit. **Ph.** Quomodo eas
amisit? Sene implicuit rebus publicis, an maritimis? Exercuitne mercaturam, an
sumxit res venales, in quibus amisit opes? **Ly.** Nihil horum. **Ph.** Quid est ergo? **Ly.**
Profecto per urbanitatem, pater. Præterea amisit aliquam partem in voluptati-
bus, animi gratia. **Ph.** Profecto ecce hominem celebratum amice proponendum.
Qui quidem nusquam profudit bona sua in præclare factis, et indiget; nihil im-
pedio quominus sit tuus amicus cum ejusmodi virtutibus. **Ly.** Quoniam est absque
ulla nequitia, desidero levare ejus inopiam. **Ph.** Ille exitio est mendico, qui ei

*****

—44 Acidal. enim jam dare gestio; al. ap. Parenm, dic enim jam, &c.—47 Al.
ap. Parenm, si tu non abnus.—51 Mercatura ne B. 1. Mercaturam eam renatis
Nosius p. 604. urbi rem B. 1.—52 Nihil storum C.—55 Qui quidem nunquam

NOTÆ

51 *Mercaturamne, an venales habuit?* Id est, fuitne mercator, an mango? 'Mercator' dicitur de quavis merca-
tura; 'mango,' de mancipiis venali-
bus.

54 *Prædicatum familiariter*] Hoc
loco *familiariter* significat 'comiter.'
Quasi dicat: Excusas amicum alio-
quin reum verecunda circumlocuti-
one.

PH. De mendico male meretur, qui ei dat quod edit, aut
quod bibat: [miseriam.]

Nam et illud quod dat, perdit, et illi producit vitam ad
Non eo hoc dico, quin, quæ tu vis, ego velim, et faciam
lubens: 60

Sed ego hoc verbum cum illi cuidam dico, præmonstro
tibi,

Ut ita te aliorum miserescat, ne tui alios misereat.

LY. Deserere illum, et dejuvare in rebus advoris pudet.

PH. Pol pudere quam pigere præstat, totidem literis.

LY. Edepol, Deum virtute dicam, pater, et majorum, et
tua, 65

Multa bona bene parta habemus: bene si amico feceris,
Ne pigeat fecisse: ut potius pudeat, si non feceris.

suppeditat id quod comedat, aut id quod potet. Nimurum et ille amittit quod dat,
et producit ejus vitam ad perferendam calamitatem. Ego minime loquer id, quia
ego nolim juvare et facere lubenter quod optas. Sed quando ego dico hoc verbum de
illo, quicunque tandem sit, commonefacio te, ut te misereat ejus, ita ut officias ne
alius miserescat tui. LY. Pudet illum deserere, et minime adjuvare in rebus
afflictio. PH. Projacto præstat pudere quam pigere, totidem literis. LV. Dicam
quod auxilio Deorum, et majorum, et tuo habemus multa bona parta. Si affeceris
beneficio amicum, ne paeniteat fecisse: sed pudeat potius, si non feceris. PH. Si

.....

edd. vett. adque egit C. 2.—58 Edd. vett. edat. Mox, aut bibat Reizius,
Herm. et Goeller.—59 Servins ad Virg. Æn. iv. 231. et illi prodit; et sic
Herm. et Goeller.—61 C. præ nostro.—62 C. 2. miseres [lacuna] cave tui aliis;
C. miseres cane tui aliis.—63 Festus, et desivare; Acidal. et nejuvare; al. ap.

NOTÆ

58 *De mendico*] Sententia Laconici apophthegmatis, quod extat apud Plutarchum: ‘Mendicus a Lacone stipem petebat: hic vero: Si darem, inquit, tibi, eo magis mendicares; nam huic tua deformitali causam præbuit is, qui primus tibi dedit, eoque te ignavum reddidit.’ Sed est hæc crudelis, et barbara senis avaritia.

63 *Dejutare*] Id est, non juvare. Allii desirare, et desinare, pro dese-
rere et desinere iuvare, ex Festo. Olim veteres dicebant ‘desinere’ et
'desinare'; 'fodere' et 'fodare.' Seneca Epist. 117. ‘Imbecillæ men-

tis ista verba sunt, et hac designatione misericordiam captantia.’ Ubi ‘desinatio’ significat, desinere auxilium ferre.

64 *Pol pudere quam pigere præstat*] Nonius, ‘Pudet, verecundus est: piget, paenitentiam.’

65 *Deum virtute*] Formula loquendi a veteribus usurpari solita, quæ res prosperas Diis acceptas referabant, et suam operam in iis quam minimi facere significabant.

66 *Multa bona bene parta habemus*] Terentius, ‘Omnes te in lauta, et beneucta parte putant.’

PH. De magnis divitiis si quid demas, plus fit, an minus?

LY. Minus, pater: sed civi immunifico scis quid cantari solet?

Quod habes, ne habeas: et illad quod nunc non habes, habeas malum: 70

Quandoquidem nec tibi bene esse potes pati, nec alteri.

PH. Scio equidem istuc ita solere fieri: verum, gnate mi, Is est immunis, cui nihil est, qui munus fungatur suum.

LY. Deum virtute habemus, et qui nosmet utamur, pater, Et aliis qui comitati simus benevolentibus. 75

PH. Non edepol tibi pernegare possum quicquam quod velis.

Cujus egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.

LY. Lesbonico huic adolescenti, Charmidæ filio, Qui illic habitat. **PH.** qui comedit quod fuit, quod non fuit?

LY. Ne opprobra, pater: multa eveniunt homini, quæ volt, quæ nevolt. 80

PH. Agedum, eloquere: quid dare illi nunc vis? **LY.** nihil quicquam, pater.

Sapientiæ ætas condimentum 'st: sapiens ætati cibus est.

tollas aliquid de magnis opibus, superstite plus, an minus! **LY.** Minus, pater. Sed nosti id quod solet occantari civi illiberali? Ne habeas id, quod habes; et habeas malum, quod non habes; quoniam nec potes pati tibi esse bene, nec alteri. **PH.** Ego sane novi istuc solere sic circumferri. Sed, mi fili, ille est immunis a munere largiendo, cui est nihil, quo fungatur suo munere. **LY.** Pater, habemus benignitatem Deorum, et id quo utamur nosmet, et id quo simus munifici erga amicos. **PH.** Profecto nihil possum regare, quod velis. Cujus cupis levare inopiam? Die audacter patri. **LY.** Hujus juvenis Lesbonici, qui est filius Charmidæ, qui manet illic. **PH.** Qui ligurit quod fuit, quod non fuit? **LY.** Ne exprobra, pater. Multa accident homini, quæ optat, quæ non vult. **PH.** Agedum dic. Quid optas illi dare nunc? **LY.** Nihil omnino, pater. *Ætas est condimentum sapientiæ.*

oooooooooooo

Pareum, et destinare.—67 Pl. ut potius; Parei 3. at potius.—69 C. civi immunis immunificos scis; C. 2. civi tamimi immunificos scis; Herm. et Goeller. civi immunis scis.—78 Charmidæ hujus filio Bentl. ad Terent. Adelph. v. 8. 23. Acidal, et Herm. Charmidai filio Goeller.—79 C. non fui.—80 Pl. multe reniunt h. qui v. qui nevolt; C. 2. quæ ne volt.—81 Agidum C.—82 Sapientia C. 2. Sapientia

NOTÆ

73 *Is est immunis*] Isidorus, 'A-mœna loca Verrius Flaccus dicta ait, quod sine munere sint, nec quicquam in iis officii; quasi amunis; id est,

sine fructu, unde nullus fructus ex-solvitur.' Inde etiam nihil præstantes, 'immunes,' vocantur.

82 *Sapientia ætas condimentum*] Id

Ph. De mendico male meretur, qui ei dat quod edit, aut
quod bibat : [miseriam,

Nam et illud quod dat, perdit, et illi producit vitam ad
Non eo hoc dico, quin, quæ tu vis, ego velim, et faciam
lubens : 60

Sed ego hoc verbum cum illi cuidam dico, præmonstro
tibi,

Ut ita te aliorum miserescat, ne tui alios misereat.

Ly. Deserere illum, et dejuvare in rebus advorsis pudet.

Ph. Pol pudere quam pigere præstat, totidem literis.

Ly. Edepol, Deum virtute dicam, pater, et majorum, et
tua, 65

Multa bona bene parta habemus : bene si amico feceris,
Ne pigeat fecisse : ut potius pudeat, si non feceris.

suppeditat id quod comedat, aut id quod potet. Nimirum et ille amittit quod dat,
et producit ejus vitam ad perferrandam calamitatem. Ego minime loquer id, quia
ego notum juvare et facere lubenter quod optas. Sed quando ego dico hoc verbum de
ille, quicumque tandem sit, communefacio te, ut te misereat ejus, ita ut efficias ne
akus miserescat tui. LV. Pudet illum deserere, et minime adjuvare in rebus
affictis. Ph. Profecto præstat pudere quam pigere, totidem literis. LV. Dicam
quod auxilio Deorum, et majorum, et tuo habemus multa bona parta. Si afficeris
beneficio amicum, ne panitem fecisse : sed pudeat potius, si non feceris. Ph. Si

edd. vett. adque egit C. 2.—58 Edd. vett. edat. Mox, aut bibat Reizius,
Herm. et Goeller.—59 Servius ad Virg. Æn. IV. 231. et illi prodit; et sic
Herm. et Goeller.—61 C. præ nostro.—62 C. 2. miseres [lacuna] cave tui aliis;
C. miseres cane tui aliis.—63 Festus. et desirare; Acidal. et nejuvare; al. ap.

NOTÆ

58 De mendico] Sententia Laconici apophthegmati, quod extat apud Plintarchum: 'Mendicus a Lacone stipem petebat: hic vero: Si darem, inquit, tibi, eo magis mendicares; nam huic tua deformitati causam prebeat is, qui primus tibi dedit, eoque te ignavum reddidit.' Sed est haec crudelis, et barbara senis avaritia.

63 Dejutare] Id est, non juvare. Alii desirare, et desinare, pro dese-
rere et desinere juvare, ex Festo.
Olim veteres dicebant 'desinere' et
'desinare'; 'fodere' et 'fodare'.
Seneca Epist. 117. 'Imbecilla me-

tis ista verba sunt, et hac desinatio misericordiam captantis.' Ubi 'desinatio' significat, desinere auxilium ferre.

64 Pol pud- [am pigere præstat]
Nonins, rarecundie est:
piget, ponit

65 De- [Formula loqua-
di a rati solita, qua
res p acceptas respon-
basi ssum in illis quam mi-
nim sebant.

[bona parte habemus]
In hanc, #7

PH. De magnis divitiis si quid densus, plus sit.

LY. Minus, pater: sed civi immunifico scis
solet?

Quod habes, ne habeas: et illud quod non
habeas malum:

Quandoquidem nec tibi bene esse potes pati.

PH. Scio equidem istuc ita solere fieri: verum.

Is est immunis, cui nihil est, qui non fugatur.

LY. Deum virtute habemus, et qui non fugatur.

Et alias qui comitati simus benevolentia.

PH. Non edepol tibi penitentiae posse
velis.

Cujus egestatem tolerare vis?

LY. Lesbonico huic adolescenti, Chonico fui.

Qui illic habitat. PH. qui comedit quae sic
fuit?

LY. Ne opprobra, pater: multa comedimus
quae nevolt.

PH. Agedum, eloquere: quid dare illi
quicquam, pater.

Sapientiae aetas condimentum:

*tollas aliquid de magnis opibus, expensis
Sed nosti id quod solet occursum cui illud est.
habeas malum, quod non habes; quoniam non
alleri. PH. Ego sane novi inter amicos
munis a munere largiendo, cui est nihil, qui
habemus benignitatem Deorum, et id qui
ga amicos. PH. Projacto nihil possum regere
iunopiam? Dic audacter patri. LY. Haec
qui manet illic. PH. Qui ligunt quid fin
pater. Multa accident homini, quae
optas illi dare nunc? LY. Nihil.*

H.
te
Video
conj.
steller.

Pareum, et desinare
immunificos scis; C.
ni scis.—78 Charp
et Herm. Charp
qui v. qui nevoli

rem quod ec
glia jurandi per
eset e Cere,
ris.

78 It es
ma loca

PH. Mentire, edepol, gnate ! atque id nunc facis haud consuetudine :

Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi ;
Eone multa quæ nevolt eveniunt, nisi fictor malus siet. 85
 Multa est opera opus ficturæ, qui se fictorem probum
 Vitæ agendæ esse expetit. **LY.** sed hic admodum adoles-
 centulus.

PH. Non ætate, verum ingenio adipiscitur sapientia.

LY. Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

PH. An eo egestatem ejus tolerabis, si quid ab illo acce-
 peris ? 90

LY. Eo, pater. **PH.** pol ego istam volo me rationem edo-
 ceas. **LY.** licet.

Scin' tu illum quo genere gnatus sit ? **PH.** scio, apprime
 probo.

LY. Soror illi est adulta virgo grandis : eam cupio, pater,

*tia : sapiens est esca ætati. PH. Projecto, filii, mentiris ! et facis nunc id præter morem. Etenim sane sapiens sibi fabricatur ipse fortunam. Et idcirco nulla con-tingunt sapienti contra sententiam, nisi quia est imperitus faber fortuna. Ei est opus magna industria in fingendo, qui exoptat se esse laudatum artificem regendæ vitæ. LY. Sed hic admodum juvenis. PH. Acquiritur sapientia non ætate, sed mente. LY. Dummmodo tu non vetere ne accipiam, si mihi det aliquid. PH. Non-ne levibus ejus inopiam, si quid acceperis ab illo ? LY. Levabo, pater. PH. Pro-jecto ego exopto ut me doceas istam rationem levandas alienas inopias. LY. Edocebo. Sciene tu quo genere illi est ortus ? PH. Scio, probe inprimit. LY. Illi est so-
 ror quæ est grandis adulta virgo : opto eam ducere uxorem, pater. PH. Sinc date ?*

*****

enti C. et Parei 3. cibum 'n C. 2. Alii vss. 81. 82. collocant post vs. 83.—
 85 Parei 3. malu'st.—87 Pll. expetis ; C. adolescentulus.—88 Non ætatem Pll.

NOTE

est, metas perficit sapientiam ; acce-
 dente enim ætate accedit sapien-
 tia.

Sapiens ætati cibus est] Id est, sa-
 piencia alit ætatem ; ætatem enim
 citra sapientiam languere oportet,
 atque emori.

84 Sapiens fingit fortunam sibi] Ci-
 cero in Paradoxis : 'Nec est illa res,
 quæ plus apud sapientem polleat,
 quam ipsius voluntas atque judicium :
 cui quidem etiam, quæ vim habere

maximam dicitur, fortuna ipsa cedit,
 sicut sapiens poëta dixit, 'Suis ea
 cniqe fingitur moribus.' Appius
 in Sallustio : 'Sed res docuit id ve-
 rum esse, quod in carminibns Appins
 ait : 'Fabrum esse suæ quemque for-
 tunæ.' Cornelius Nepos, in Vita
 Attici, 'Sui quique mores fortunam
 fingant.'

88 Non ætate] Ambrosius, 'Non
 annorum canities est laudanda, sed
 morum.'

Ducere uxorem. Ph. sine dote? Ly. sine dote. Ph.
uxorem? Ly. ita:
Tua re salva: hoc pacto ab illo inibis summam gra-
tiam, 93
Neque commodius ullo pacto ei poteris auxiliarier.
Ph. Egone indotatam te uxorem ut patiar? Ly. patiun-
dum est, pater:
Et eo pacto addideris nostræ lepidam famam familiæ.
Ph. Multa ego possum docta dicta, et quamvis facunde
loqui:
Historiam veterem atque antiquam hæc mea senectus sus-
tinet: 100
Verum ego quando te et amicitiam et gratiam in nostram
domum
Video alicere, etsi advorsatus tibi fui, istac judico.
Tibi permitto, posce, duce. Ly. Di te servassint mihi.
Sed adde ad istam gratiam unum. Ph. quid id est autem
unum? Ly. eloquar.
Tute ad eum adeas, tute concilies, tute poscas. Ph. ec-
cere. 105

Ly. Sine dote. Ph. Uxorem? Ly. Ita; salva tua re: hoc modo illum afficies
magno beneficio: neque poteris illum adjuvare commodius ulla ratione. Ph. Pa-
tiarne ego te ducere uxorem sine dote? Ly. Ferendum est pater, et hoc modo
impertieris nostra familia jucundam famam. Ph. Ego possum loqui multa
dicta docta, et magnopere diserta: hac mea senectus tenet historiam veteram atque
antiquam. Verum quando ego te video inducere in ædes nostras, et amicitiam et
gratiam, tametsi fui contrarius, tibi illam adjudico; tibi concedo; postula; dues.
Ly. Dii te serrent mihi. Sed adjice unum ad istam gratiam. Ph. Quid autem
est id unum? Ly. Edicam. Adi tu ad illum, tu consilia, tu posce. Ph. Pro-

.....

—90 C. et tolerabis; C. 2. et tolerabilis.—94 Reizius, Herm. et Goeller. Ph.
uxorem?—95-98 Hæc verba, ab illo i. s. g. N. c. u. p. ei p. a. Ph. E. i. te
u. ut p. Ly. p. est, p. Et eo pacto, desunt in B. I.—98 Pli. nostra.—102 Video
adlicere et si adversatus t. f. istec B. I. etsi adversatus tibi fui istuc sedulo conj.
Acidal. adversatus si tibi fui Pli.—104 Sed ad istam adde Herm. et Goeller.

NOTÆ

105 Concilie] ‘Concilio’ et ‘con-
ciliator,’ et ‘conciliatrix,’ in utram-
que partem capiuntur; nonnunquam
in bonam, nonnunquam in malam:
nonnunquam pro proxeneta et pro-
xenetria; nonnunquam pro lenone et

lena.

Eccere] Charisius, idem quod ‘ec-
ce.’ Festus, formula jurandi per
Cererem; quasi esset ‘e Cere,’
‘per redem Cereris.’

LY. Nimio citius transiges : firmum omne erit, quod tū
egeris. [tū mea.

Gravius erit tūum unum verbum ad eam rem, quam cē-

Ph. Ecce autem in benignitate hoc repperi negotium.

Dabitur opera. **LY.** lepidus vivis : hæc sunt ædes : hic
habet.

Lesbonico est nomen : age, rem cura : ego te opperiar
domi. 110

fecto. **LY.** Transiges multo celerius : quicquid tu feceris erit firmum. Unum
tuorum verborum erit gravius in ea re, quem centum meorum. **Ph.** Ecce vero sus-
cepī hanc rem propter meam beneficentiam. Curabitur id. **LY.** Es jucundus.
*Adsum ejus ades : hic manet. Nominatur Lesbonicus : age, cura negotium : ego
te expectabo domi.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PHILTO.

NON optima hæc sunt, neque ut ego æquom censeo :
Verum meliora sunt, quam quæ deterruma.

Sed hoc unum consolatur me atque animum meum,
Quia, qui nihil aliud, nisi quod sibi soli placet,

Consulit advorsum filium, nugas agit :

5

Miser ex animo fit : factius nihilo facit.

Suæ senectuti is acriorem hyemem parat,

Ph. Hæc non sunt bona, neque esse puto, ut est æquum ; sed sunt meliora, quam
ea quæ sunt pessima. Verum id unum me reficit atque meam mentem ; quia ille agit
nugas, qui nihil aliud suadet adversus filium, quam id quod sibi soli placet : et vere
infelix : nihilo melius agit. Ille accersit hyemem molestiorem sua senectuti, quan-

1 B. 1. neque ego ut ; et sic edd. vett. Mox, ecum censeo C.—3 C. consula-
tur me ; C. 2. consolaturum me.—6 Pro factius, quod habent C. et C. 2. sec-
tius conj. Gulielm. sanctius B. 1.

NOTÆ

6 Factius nihilo facit] Factius a 'fa-
ciendo ;' id est, facilius. Alii legunt
sectius, sive secius, a 'sero ;' quasi
'sequo ;' quod vices gerere activi
'sequor.' Sic sexto Æneidos, 'Ille
viam secat ad navea,' id est, sequitur
ad navea. Et decimo, 'Quam quis-
que secat spem,' id est, sequitur

spem. Inde 'seculum,' 'secun-
dus,' 'secta ;' uno verbo, sectius, et
secius, a 'seco,' idem sunt, ac sequius
a 'sequor.'

7 Senectuti hyemem] Eratosthenes
senectutem 'hyemem vitæ' appellat.

Cum illanc importunam tempestatem conciet.

Sed aperiuntur ædes, quo ibam: commode

Ipse exit Lesbonicus cum servo foras.

10

do conflat illam procellam importunam. At domus quo pergebam panditur. Lesbonicus ipse cum servo prodit foras commode.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LESBONICUS, STASIMUS, PHILTO.

LE. MINUS quindecim dies sunt, cum pro bisce ædibus
Minas quadraginta accepisti a Callicle.

Estne hoc quod dico, Stasime? ST. cum considero,
Meminisse videor fieri. LE. quid factum est eo?

ST. Comesum, expotum, exutum, elotum in balineis. 5
Piscator, pistor abstulit, lanii, coqui,
Olidores, myropolæ, aucupes: confit cito,
Quam si tu objicias formicis papaverem.

LE. Minus hercle in hisce rebus sumtum est sex minis.

LE. Nondum sunt quindecim dies, ex quo numerata sunt tibi a Callicle quadraginta minæ pro hisce ædibus. Verane dico, Stasime? ST. Quando cogito, videor meminisse me accepisse. LE. Quid est actum de eo? ST. Liguritum, exhaustum, consumitum in vestibus, dilatum in balneis. Piscator, pistor abstulit, lanii, coqui, olidores, myropolæ, aucupes. Consumitur citius, quam si tu apponas papaver formicis. LE. Projecto est minus insumum sex minis in hisce rebus. ST.

*****

1 B. 1. his ædibus; C. pro iace bibus; C. 2. qm pro his adibus.—4 Meminesse Pll. fieri deest in B. 1. actum' est Parei 3. factus' Pll.—5 Pro exutum, quod servant Pll. et B. 1. exunctum conj. Gulielm. et sic edidere Herm. et Goeller.—6 C. apstulit.—7 Holidores, miropole Pll.—8 Quasi tu Acidal. Herm. et Goeller. et sic Charis. p. 64. Putsch.—9 B. 1. C. et C. 2. in istis rebus. Mox,

NOTE

5 Exutum] Id est, pecunia in vestibus emendis posita. Alii, exunctum, id est, in unguentis parandis.

Elotum] Id est, in balneis est pecunia perdita. 'Heluo,' ab 'eluen-do.' Magis crediderim exutum, et elotum dici a poëta, quia ante quam se eluant in balneis, sese exuent. Itaque ad notandam bonorum dilapidationem, quemadmodum saepius in

hoc poëta, 'elotus bonis' dicitur, sic, et 'exutus bonis' metaphorice, pro 'spoliates bonis.'

7 Confit cito, Quam si] Cito, pro citius.

8 Papaverem] Charisius, 'Papaver neutri generis est: sed masculino Plantus dixit.' Varro, 'Infria seni papaverem.'

St. Quid, quod dedisti scortis ? L^e. ibidem una traho. 10

St. Quid, quod ego defraudavi ? L^e. hem ! ista ratio maxima est.

St. Non tibi illud apparere, si sumas, potest :

Nisi tu immortale rere esse argentum tibi.

Sero, atque stulte, prius quod cautum oportuit,
Postquam comedit rem, post rationem putat. 15

L^e. Nequaquam argenti ratio comparet tamen.

St. Ratio quidem hercle apparet : argentum *οίχεται*.

Minas quadraginta accepisti a Callicle,

Et ille ædis abs te accepit mancipio. L^e. admodum.

P^h. Pol, opinor, affinis noster ædes vendidit.

Pater cum peregre veniet, in porta est locus,

Nisi forte in ventre in filio correpserit.

St. Trapezitæ mille drachumarum Olympicum,

Quid dicam id, quod impediisti meretricibus ? L^e. In eodem articulo accenserò.

St. *Quid dicam de eo, quod sufflatus sum ? L^e. Hem ! ista est maxima ratio.*

St. *Id nequit a te animadverti, si expendas : nisi arbitreris tibi esse argentum inexhaustum. Expendis tarde et insipienter id, quod oportebat cavere antea. Postquam ligurivit sua bona, postea rationes subducit.* L^e. *Tamen rationes pecunias expensa nullo modo habentur.* St. *Profecto, ratio tenetur, argentum evasit. Accepisti a Callicle quadraginta minas, et ille domum accepit a te mancipio.* L^e. *Maxime.* P^h. *Per Pollucem existimo nostrum affinem vendidiisse domum. Quando pater venie ta peregrinatione, erit manendum sub dio, nisi fortasse irrepserit in ventrem filii.* St. *Redditæ sunt mille drachmæ Olympicæ trapezitæ, quas debuisti*

.....

sumptus est eximiis.—11 C. defraudavi.—12 Pont. si summos.—17 C. C. 2. ercle a. a. æcheta; B. 1. æchete.—19 C. aps. te.—20 Pol, opino conj. Acidal. et sic Herm. et Goeller.—21 Patri conj. Douza. Al. ap. Parenm, in ponte est.—22 B. 1. invenirem filium cum repserit.—23 Trapezitem ille diagmarum B. 1.

NOTÆ

10 *Ibidem una traho*] Id est, sex alteras minas duco.

quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigunt.'

12 *Si sumas, potest*] Pro insumas.

22 *Nisi in centrum correperit*] Nimirum Lesbonicus filius Charmidis sedes paternas et vendiderat et voraverat. Itaque comicè dicitur, 'habere domum in ventre.' Cicero, 'Est gorges, vorago, barathrum, eversor patrimonii.'

17 *Argentum οίχεται*] Id est, perit, abiit.

23 *Mille drachumarum*] Sicut mille hominum, mille passuum. Id est, mille drachmæ, mille homines, mille passus.

21 *In porta est locus*] Id est, foris et sub dio habitabit, vel mendicabit in porta trigemina, in qua considere solebant mendicantes. Allii legunt in ponte, in quo iidem stipem rogabant. Seneca de Vita Beata: 'In sublimum pontem me transfer, et inter egentes abige : non ideo tamen me despiciam,

Quas de ratione debuisti, redditæ.

Lx. Nempe quas spopondi. **St.** immo, quas dependi, inquit : 25

Quas sponsione pronuper tu exactus es

Pro illo adolescente, quem tu aiebas esse divitem.

Le. Factum. **St.** ut quidem illud perierit. **Le.** factum id quoque est.

Nam nunc eum vidi miserum, et me ejus miseritum 'st.

St. Miseret te aliorum, tui te nec miseret, nec pudet. 30

Ph. Tempus adeundi est. **Le.** estne hic Philto, qui ad-
venit?

Is, hercle, est ipsus. **St.** edepol, n̄ ego istum velim
Meum fieri servom cum suo peculio.

Ph. Herum atque servum plurimum Philto jubet
Salvere, Lesbonicum et Stasimum. **Le.** -Di daint 35

Tibi, Philto, quæcumque optes : quid agit filius?

Ph. Bene volt tibi. **Le.** edepol mutuom ~~mecum~~ facit.

St. Nequam illud verbum 'st, Bene volt, nisi qui bene facit.

ex ratione. **Le.** Nimirum quas spopondi. **St.** Immo dic, quas impendi. Quas es coactus sponsione exsolvere nuper pro illo juvete, quem tu dicebas esse locum. **Le.** Sic est actum. **St.** Scis quemadmodum hec pecunia perierit. **Le.** Id est actum quoque. Nam eum conspicatus sum nunc infelicem, et me est miserum ejus. **St.** Te miseret aliorum, nec te miseret tui, nec pudet. **Ph.** Est tempus convenienti. **Le.** Estne hic Philto, qui accedit? Est ille ipse per Herculem. **St.** Per ædem Pollucis, ego vellere illum fieri meum servum cum suo peculio. **Ph.** Philto jubet plurimum salvare dominum atque servum, Lesbonicum atque Stasimum. **Le.** Dii tibi tribuant, Philto, quæcumque cupis. Quid facit filius? **Ph.** Tibi vult bene. **Le.** Per ædem Pollucis benevolentia est mutua. **St.** Illud verbum est malum, optat bene, nisi qui agit bone. Ego exopto etiam esse liber; opto

.....

drachmarum edd. vett.—24 C. dehibasti.—25 B. 1. C. 2. dependit inquit ; C. 2. dependit in quid.—26 Qua B. 1. Pll. Quas sponsiones Scal. et Casaub. Quam sponsionem al. ap. Pareum.—29 C. et C. 2. miserum me ejus miserum unct.—31 Temp' st adeundi al.—32 Pll. edepol, ni.—35 Pro Di daint, Pll. habent di-
dunt.—36 C. 2. quæ quoniamque.—37 C. meum facit.—38 Neque illud edd. quæ-

NOTÆ

Olympicum] Pro Olympicarum. Notum est, et pervulgatum, alia, at-
que alia moneta usos fuisse Græcos, in quibus aliud erat talentum Atti-
cum, aliud Olympicum. Sic de drachma, sic de mina.

bum juridicum, quod nos vernaculo nostro, promesse, obligation.

32 *N̄ ego]* Pro, ni ego.

37 *Mutuom mecum facit]* Id est, a me mutuo amatur.

38 *Nisi qui bene facil]* Id est, nisi qui in aliqua re se beneficū ostendit.

26 *Quas sponsione]* 'Sponsio' ver- Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 K

**Qui animum vincunt, quam quos animus, semper probi-
ores client.**

Ly. Istæc ego mihi semper habui ætati tegumentum meæ,
Ne penetrarem me usquam, ubi esset damni conciliabulum,
Ne noctu irem obambulatum, neu suum adimerem alteri.
Neu tibi ægritudinem, pater, parerem, parsi sedulo. 35
Sarta tecta tua præcepta usque habui mea modestia.

Ph. Quid exprobras? bene quod fecisti, tibi fecisti, non
mihi.

Mihi quidem ætas acta est ferme: tua istuc refert maxume.
Is probus est, quem non paenitet, quam probus sit et frugi
bonæ.

Qui ipsus sibi satis placet, nec probus est, nec frugi bonæ.
Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant. 41

Qui ipsus se contemnit, in eo est indeoles industriae.

Ly. Ob eam rem hæc, pater, autumavi: quia res quæ-
dam 'st, quam volo [gestio.

Ego me abs te exorare. **Ph.** quid id est? veniam jam dare

sicut placet menti. Qui expugnant libidinem, semper habebuntur meliores, quam
ii quos libido debellat. **Ly.** Ego semper habui hoc præsidium meæ vitæ, ne
me conjicerem in illum locum, in quo esset concilium pestiferum: ne noctu diva-
garer, cavi diligenter, et ne detraherem aliis quod est suum, et ne tibi procurarem
molestiam, o pater. Servavi tua instituta, salva et integra, præ mea modestia.
Ph. Quid exprobras? Tibi fecisti, non mihi, id quod beneficiasti. Mea vita qui-
dem est propemodum exacta: istud tua interest in primis. Is est bonus quem non
paenitet quod sit bonus et laudata frugi. Qui sibi placet satis ipse, nec est bonus,
nec rectæ frugi. Conuge rectefacta aliis rectefactis, ne impluat. Qui se despicit
ipse, est in eo indeoles industriae. **Ly.** Dixi hæc, pater, idcirco, quoniam est
quædam res, quam ego opto impetrare a te. **Ph.** Quid est id? Libet jam tibi

*****

Vén. 1. et edd. vett.—30 Prins ut deest in B. 1.—31 Pll. clientis.—32 Istæc
ego C.—33 C. et C. 2. conciliabolum.—36 Sancta tua B. 1.—39 Herm. et Goell-
ler. quem paenitet. Bipont. quam sit probus.—40 Hic vs. deest in C. 2. Qui ip-
suis C.—42 Pll. et Parei 3. contempnit.—43 Pll. quia res quaæ dant quam volo.

NOTE

38 Mihi quidem ætas acta est ferme] Cicero ad Brutum: 'Sed de hoc tu
videris. De me possum idem quod Plantius pater in Trinummo: 'mihi
quidem ætas acta ferme est.'

40 Qui ipsus sibi satis placet] Cy-
prianus Serm. 8. de Bono Patientie:
'Qui nec humiles sunt, nec mites,
sed sibi multum placent, hoc ipso

quod sibi placeant, Deo displicant.'

44 Veniam jam dare gestio] Ad He-
ren. lib. iv. 'Veniam ad vos, si mihi
senatus det veniam,' id est, si permit-
tit. Nam, 'veniam dare,' non est tan-
tum parcere et ignoscere alicujus cul-
pæ et errato; sed interdum permit-
tere, concedere, sincere.

- Ly.** Adolescenti huic genere summo, amico atque aequali
meo, 45
Minus qui caute et cogitate suam rem tractavit, pater,
Bene volo ego illi facere, si tu non nevis. Ph. nempe
de tuo.
Ly. De meo: nam quod tuum 'st, meum 'st: omne meum
est autem tuum.
Ph. Quid is, egetne? Ly. eget. Ph. habuitne rem? Ly.
habuit. Ph. qui eam perdidit?
Publicisne affinis fuit, an maritumis negotiis? 50
Mercaturamne, an venales habuit, ubi rem perdidit?
Ly. Nihil istorum. Ph. quid igitur? Ly. per comitatem
edepol, pater.
Præterea aliquantum animi causa in deliciis disperdidit.
Ph. Edepol hominem prædicatum ferme familiariter.
Qui quidem nusquam per virtutem rem confregit, atque
eget, 55
Nihil moror eum tibi esse amicum cum ejusmodi virtuti-
bus. [volo.
Ly. Quia sine omni malitia est, tolerare egestatem ejus

concedere veniam. Ly. Ego exopto, pater, si tu vis, beneficio efficere hunc juve-
num natum summo genere, meum amicum aequalem, qui administravit sua bona ni-
mis prudenter et considerate. Ph. Nimirum de tua pecunia. Ly. De mea: nam
quod est tuum, est meum: omne autem meum est tuum. Ph. Quid est, estne
trops? Ly. Eget. Ph. Habuitne opes? Ly. Habuit. Ph. Quomodo eas
amicit? Sene implicuit rebus publicis, an maritimis? Exercuitne mercaturam, an
sumxit rei venales, in quibus amisit opes? Ly. Nihil horum. Ph. Quid est ergo? Ly.
Profecto per urbanitatem, pater. Præterea amisit aliquam partem in voluptatibus,
animi gratia. Ph. Profecto ecce hominem celebratum amice proponendum.
Qui quidem nusquam profudit bona sua in præclare factis, et indiget; nihil im-
pedio quominus sit tuus amicus cum ejusmodi virtutibus. Ly. Quoniam est abeque
ulla inequitia, desidero levare ejus inopiam. Ph. Ille exitio est mendico, qui ei

—44 Acidal. enim jam dare gestio; al. ap. Pareum, dic enim jam, &c.—47 Al.
ap. Pareum, si tu non abnus.—51 Mercatura ne B. I. Mercaturam eam renalis
Nenius p. 604. urbi rem B. I.—52 Nihil storum C.—55 Qui quidem nunquam

NOTÆ

51 *Mercaturamne, an venales habuit?* Id est, fuitne mercator, an mango? 'Mercator' dicitur de quavis merca-
tura; 'mango,' de mancipliis venali-
bus.

54 *Prædicatum familiariter*] Hoc
loco *familiariter* significat 'comiter.'
Quasi dicat: Excusas amicum alio-
quin reum verecunda circumlocuti-
one.

PH. De mendico male meretur, qui ei dat quod edit, aut
quod bibat: [miseriam.

Nam et illud quod dat, perdit, et illi producit vitam ad
Non eo hoc dico, quin, quæ tu vis, ego velim, et faciam
lubens: 60

Sed ego hoc verbum cum illi cuidam dico, præmonstro
tibi,

Ut ita te aliorum miserescat, ne tui alios misereat.

LY. Deserere illum, et dejuvare in rebus advorsis pudet.

PH. Pol pudere quam pigere præstat, totidem literis.

LY. Edepol, Deum virtute dicam, pater, et majorum, et
tua, 65

Multa bona bene parta habemus: bene si amico feceris,
Ne pigeat fecisse: ut potius pudeat, si non feceris.

*suppeditat id quod comedat, aut id quod potet. Nimirum et ille amittit quod dat,
et producit ejus vitam ad perseverandam calamitatem. Ego minime loquer id, quia
ego nolim juvare et succere lubenter quod optas. Sed quando ego dico hoc verbum de
illo, quicumque tandem sit, commonefacio te, ut te misereat ejus, ita ut efficas ne
alius misereat tui. Lv. Pudet illum deserere, et minime adjuvare in rebus
afflictis. PH. Profecto præstat pudere quam pigere, totidem literis. Lv. Dicam
quod auxilio Deorum, et majorum, et tuo habemus multa bona parta. Si afficeris
beneficio amicum, ne paeniteat fecisse: sed pudeat potius, si non feceris. PH. Si*

.....

edd. velt. adque egit C. 2.—58 Edd. velt. edat. Mox, aut bibat Reizius,
Herm. et Goeller.—59 Servins ad Virg. Æn. iv. 231. et illi prodit; et sic
Herm. et Goeller.—61 C. præ nostro.—62 C. 2. miseres [lacuna] cave tui aliis;
C. miseres cane tui aliis.—63 Festus, et desivare; Acidal. et nejuvare; al. ap.

NOTÆ

58 *De mendico*] Sententia Laconici spophthegmatis, quod exstat apud Plutarchum: ‘Mendicens a Lacone stipem petebat: hic vero: Si darem, inquit, tibi, eo magis mendicares; nam huic tua deformitati causam præbuit is, qui primus tibi dedit, eoque te ignavum reddidit.’ Sed est hæc crudelis, et barbara senis avaritia.

63 *Desirare*] Id est, non juvare. Alii desirare, et desinare, pro dese-
rere et desinere juvare, ex Festo. Olim veteres dicebant ‘desinere’ et
'desinare'; 'fodere' et 'fodare.' Seneca Epist. 117. 'Imbecillia men-

tis ista verba sunt, et hac desinatione misericordiam captantis.' Ubi 'desinatio' significat, desinere auxilium ferre.

64 *Pol pudere quam pigere præstat*] Nonius, ‘Pudet, verecundus est: piget, paenitentie.’

65 *Deum virtute*] Formula loquendi a veteribus usurpari solita, quæ res prosperas Diis acceptas referebant, et suam operam in iis quam minimi facere significabant.

66 *Multa bona bene parta habemus*] Terentius, ‘Omnes te in lauta, et beneuncta parte putant.’

PH. De magnis divitiis si quid demas, plus fit, an minus?

LY. Minus, pater: sed civi immunifico scis quid cantari solet?

Quod habes, ne habeas: et illud quod nunc non habes, habeas malum: 70

Quandoquidem nec tibi bene esse potes pati, nec alteri.

PH. Scio equidem istuc ita solere fieri: verum, gnate mi, Is est immunis, cui nihil est, qui munus fungatur suum.

LY. Deum virtute habemus, et qui nosmet utamur, pater, Et aliis qui comitati simus benevolentibus. 75

PH. Non edepol tibi pernegare possum quicquam quod velis.

Cujus egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.

LY. Lesbonico huic adolescenti, Charmidæ filio, Qui illic habitat. **PH.** qui comedit quod fuit, quod non fuit?

LY. Ne approbra, pater: multa eveniunt homini, quæ volt, quæ nevolt. 80

PH. Agedum, eloquere: quid dare illi nunc vis? **LY.** nihil quicquam, pater.

Sapientiæ ætas condimentum 'st: sapiens atati cibus est.

tollas aliquid de magnis opibus, superestne plus, an minus? LY. Minus, pater. Sed nosti id quod solet occantari civi illiberali? Ne habeas id, quod habes; et habeas malum, quod non habes; quoniam nec potes pati tibi esse bene, neq; alteri. PH. Ego sane novi istuc solere sic circumferri. Sed, mi fili, ille est immunis a munere largiendo, cui est nihil, quo fungatur suo munere. LY. Pater, habemus benignitatem Deorum, et id quo utamur nosmet, et id quo simus munifici erga amicos. PH. Praefectio nihil possum negare, quod velis. Cujus cupis levare inopiam? Die audacter patri. LY. Huius juvenis Lesbonici, qui est filius Charmidæ, qui manet illic. PH. Qui ligurit quod fuit, quod non fuit? LY. Ne exprobra, pater. Multa accidenti homini, quæ optat, quæ non vult. PH. Agedum dic. Quid optas illi dare nunc? LY. Nihil omnino, pater. Ætas est condimentum sapientiæ.

Pareum, et destinare.—67 Pl. ut potius; Parei 3. ut potius.—69 C. civi immunis immunificos scis; C. 2. civi tamini immunificos scis; Herm. et Goeller. civi immunis scis.—78 Charmida huius filio Bentl. ad Terent. Adelph. v. 8. 23. Acidal, et Herm. Charmidai filio Goeller.—79 C. non fui.—80 Pl. multe reniant h. qui v. qui nevolt; C. 2. quæ ne volt.—81 Agidum C.—82 Sapientia C. 2. Sapientia.

NOTÆ

78 *Is est immunis]* Isidorus, 'A-moena loca Verrius Flaccens dicta ait, quod sine munere sint, nec quicquam in iis officiis; quasi amunis; id est,

sine fructu, unde nullus fructus ex-solvitur.' Inde etiam nihil præstantes, 'immunes,' vocantur.

82 *Sapientia ætas condimentum]* Id

PH. Mentire, edepol, gnate ! atque id nunc facis haud consuetudine :

Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi ;
Eone multa quæ nevolt eveniunt, nisi fictor malus siet. 85
 Multa est opera opus ficturæ, qui se fictorem probum
 Vitæ agendæ esse expetit. **LY.** sed hic admodum adoles-
 centulus.

PH. Non ætate, verum ingenio adipiscitur sapientia.

LY. Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

PH. An eo egestatem ejus tolerabis, si quid ab illo acce-
 peris ? 90

LY. Eo, pater. **PH.** pol ego istam volo me rationem edoceas. **LY.** licet.

Scin' tu illum quo genere gnatus sit ? **PH.** scio, apprime
 probo.

LY. Soror illi est adulta virgo grandis : eam cupio, pater,

tiæ : sapiens est eoca ætati. **PH.** Projecto, fili, mentiris ! et facis nunc id præter morem. Etenim sane sapiens sibi fabricatur ipse fortunam. Et idcirco nulla con-
 tingunt sapienti contra sententiam, nisi quis est imperitus faber fortunæ. Si est
 opus magna industria in fingendo, qui exoptat se esse laudatum artificem regendæ
 vite. **LY.** Sed hic admodum juvenis. **PH.** Acquiritur sapientia non ætate, sed
 mente. **LY.** Dummodo tu non vetere ne accipiam, si mihi det aliquid. **PH.** Non
 ne levabis ejus inopiam, si quid acceperis ab illo ? **LY.** Levabo, pater. **PH.** Pro-
 fecto ego exopto ut me deceas istam rationem levanda aliena inopia. **LY.** Edoceo.
 Scisne tu quo genere ille est ortus ? **PH.** Scio, probo inprimis. **LY.** Illi est so-
 ror qua est grandis adulta virgo : opto eam ducere uxorem, pater. **PH.** Sino date ?

*****

enti C. et Parei 3. cibum 'st C. 2. Alli vss. 81. 82. collocant post vs. 83.—
 85 Parei 3. mala'st.—87 Pll. expetis ; C. adulescentulus.—88 Non ætatem Pll.

NOTÆ

est, ætas perficit sapientiam ; acce-
 dente enim ætate accedit sapien-
 tia.

Sapiens ætati cibus est] Id est, sa-
 piens alit ætatem ; ætatem enim
 citra sapientiam languore oportet,
 atque emori.

84 Sapiens fingit fortunam sibi] Ci-
 cero in Paradoxis : ‘ Nec est illa res,
 quæ plus apud sapientem polleat,
 quam ipsis voluntas atque judicium :
 cui quidem etiam, quæ vim habere

maximam dicitur, fortuna ipsa cedit,
 sicut sapiens poëta dixit, ‘ Suis ea
 enique fingitur moribus.’ Appius
 in Sallustio : ‘ Sed res docuit id ve-
 rum esse, quod in carminibus Appius
 ait : ‘ Fabrum esse suis quemque for-
 tunæ.’ Cornelius Nepos, in Vita
 Attici, ‘ Sui quique mores fortunam
 fingant.’

88 Non ætate] Ambrosius, ‘ Non
 annorum canities est laudanda, sed
 morum.’

Ducere uxorem. PH. sine dote? LY. sine dote. PH.
uxorem? LY. ita:

Tua re salva: hoc pacto ab illo inibis summam gra-
tiam, . 95

Neque commodius ullo pacto ei poteris auxiliarier.

PH. Egone indotatam te uxorem ut patiar? LY. patiun-
dum est, pater:

Et eo pacto addideris nostræ lepidam famam familiæ.

PH. Multa ego possum docta dicta, et quamvis facunde
loqui:

Historiam veterem atque antiquam hæc mea senectus sus-
tinet: 100

Verum ego quando te et amicitiam et gratiam in nostram
domum

Video alicere, etsi advorsatus tibi fui, istac judico.

Tibi permitto, posce, duce. LY. Di te servassint mihi.

Sed adde ad istam gratiam unum. PH. quid id est autem
unum? LY. eloquar.

Tute ad eum adeas, tute concilies, tute poscas. PH. ec-
cere. 105

LY. Sine dote. PH. Uxorem? LY. Ita; salva tua re: hoc modo illum afficies
magno beneficio: neque poteris illum adjuvare commodius ulla ratione. PH. Pa-
tiarne ego te ducere uxorem sine dote? LY. Ferendum est pater, et hoc modo
impertieris nostræ familie jucundam famam. PH. Ego possum loqui multa
dicta docta, et magnopere diserta: hac mea senectus tenet historiam veterem atque
antiquam. Verum quando ego te video inducere in ades nostras, et amicitiam et
gratiam, lametis fui contrarius, tibi illum adjudico; tibi concedo; postula; duos.
LY. Dii te servent mihi. Sed adjice unum ad istam gratiam. PH. Quid autem
est id unum? LY. Edicam. Adi tu ad illum, tu consilia, tu posce. PH. Pro-

—90 C. et tolerabis; C. 2. et tolerabilis.—94 Reizius, Herm. et Goeller. PH.
uxorenne?—95-98 Hæc verba, ab illo i. s. g. N. c. u. p. ei p. a. PH. E. i. te
u. ut p. LY. p. est, p. Et eo pacto, desunt in B. I.—98 PII. nostra.—102 Video
adlicere et si adversatus t. f. istec B. I. etsi adversatus tibi fui istuc sedulo conj.
Acidal. adversatus si tibi fui PII.—104 Sed ad istam adde Herm. et Goeller.

NOTÆ

105 Concilie] ‘Concilio’ et ‘con-
ciliator,’ et ‘conciliatrix,’ in utram-
que partem capiuntur; nonnunquam
in bonam, nonnunquam in malam: lena.
Eccere] Charisius, idem quod ‘ec-
ce.’ Festns, formula jurandi per
Cererem; quasi esset ‘e Cere,’
‘per sèdem Cereris.’

LY. Nimio citius transiges : firmum omne erit, quod tu
egeris. [tum mea.

Gravius erit tuum unum verbum ad eam rem, quam cen-
PH. Ecce autem in benignitate hoc repperi negotium.

Dabitur opera. **LY.** lepidus vivis : haec sunt aedes : hic
habet.

Lesbonico est nomen : age, rem cura : ego te opperiar
domi. 110

fecto. **LY.** Transiges multo celerius : quiequid tu feceris erit firmum. Unum
tuorum verborum erit gravius in ea re, quam centum meorum. **PH.** Ecce vero sus-
cepit haec rem propter meam beneficentiam. Curabitur id. **LY.** Es jucundus.
Adsum ejus aedes : hic manet. Nominatur Lesbonicus : age, cura negotium : ego
te expectabo domi.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PHILTO.

NON optuma haec sunt, neque ut ego sequom censeo :
Verum meliora sunt, quam quae deterruma.

Sed hoc unum consolatur me atque animum meum,
Quia, qui nihil aliud, nisi quod sibi soli placet,

Consulit ad vorsum filium, nugas agit :

5

Miser ex animo fit: factius nihilo facit.

Suae senectuti is acriorem hyemem parat,

PH. Haec non sunt bona, neque esse puto, ut est aequum ; sed sunt meliora, quam
ea qua sunt pessima. Verum id unum me reficit atque meam mentem ; quia ille agit
nugas, qui nihil aliud suadet adversus filium, quam id quod sibi soli placet : est vere
infelix : nihilo melius agit. Ille accersit hyemem molestiorem sua senectuti, quan-

1 B. 1. neque ego ut ; et sic edd. vett. Mox, ecum censeo C.—3 C. consola-
turu me ; C. 2. consolaturum me.—6 Pro factius, quod habent C. et C. 2. sec-
tius conj. Gulielm. sanctius B. 1.

NOTE

6 Factius nihilo facit] Factius a 'fa-
ciendo ;' id est, facilius. Alii legunt
sectius, sive secius, a 'seco ;' quasi
'sequo ;' quod vices gereret activi
'sequor.' Sic sexto Aeneidos, 'Ille
viam secat ad navea,' id est, sequitur
ad navea. Et decimo, 'Quam quis-
que secat spem,' id est, sequitur

spem. Inde 'seculum,' 'secun-
dus,' 'secta ;' uno verbo, sectius, et
secius, a 'seco,' idem sunt, ac sequius
a 'sequor.'

7 Senectuti hyemem] Eratosthenes
senectatem 'hyemem vitæ' appelle-
bat.

Cum illanc importunam tempestatem conciit.

Sed aperiuntur aedes, quo ibam: commode

Ipse exit Lesbonicus cum servo foras.

10

do constat illam procellam importunam. At domus quo pergebam panditur. Lesbonicus ipse cum servo prodit foras commode.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LESBONICUS, STASIMUS, PHILTO.

LE. MINUS quindecim dies sunt, cum pro hisce aedibus
Minas quadraginta accepisti a Callicle.

Estne hoc quod dico, Stasime? ST. cum considero,
Meminisse videor fieri. LE. quid factum est eo?

ST. Comesum, expotum, exutum, elotum in balineis. 5
Piscator, pistor abstulit, lanii, coqui,
Olidores, myropolæ, aucupes: confit cito,
Quam si tu objicias formicis papaverem.

LE. Minus hercle in hisce rebus sumtum est sex minis.

LE. Nondum sunt quindecim dies, ex quo numerata sunt tibi a Callicle quadraginta minæ pro hisce aedibus. Verane dico, Stasime? ST. Quando cogito, videor meminisse me accepisse. LE. Quid est actum de eo? ST. Liguritum, exhaustum, consumptum in vestibus, dilatum in balineis. Piscator, pistor abstulit, lanii, coqui, olidores, myropolæ, aucupes. Consumitur citius, quam si tu apponas papaver formicis. LE. Projacto est minus insumnum sex minis in hisce rebus. ST.

oooooooooooo

1 B. 1. *his aedibus*; C. *pro iace bibus*; C. 2. *qm̄ pro his aedibus*.—4 Meminesse Pl. fieri decent in B. 1. *actum* st Parei B. *factum* st Pl.—5 Pro *exutum*, quod servant Pl. et B. 1. *exunctum* conj. Gulielm. et sic edidere Herm. et Goeller.—6 C. *apstulit*.—7 *Holidores, miropole* Pl.—8 *Quasi tu Acidal.* Herm. et Goeller. et sic Charis. p. 64. Putsch.—9 B. 1. C. et C. 2. *in istis rebus*. Mox,

NOTÆ

5 *Exutum*] Id est, pecunia in vestibus emendis posita. Alii, *exunctum*, id est, in unguentis parandis.

6 *Elotum*] Id est, in balneis est pecunia perdita. ‘*Heluo*,’ ab ‘*eluen-do*.’ Magis crediderim *exutum*, et *elotum* dici a poëta, quia ante quam se eluant in balneis, sese exunt. Itaque ad notandam bonorum dilapidationem, quemadmodum s̄epius in

hoc poëta, ‘*elotus bonis*’ dicuntur, sic, et ‘*exutus bonis*’ metaphorice, pro ‘*spoliatus bonis*’.

7 *Confit cito, Quam si*] *Cito*, pro *citius*.

8 *Papaverem*] *Charisius*, ‘*Papaver neutri generis est: sed masculino Plantus dixit.*’ Varro, ‘*Insria seni papaverem.*’

St. Quid, quod dedisti scortis? Lk. ibidem una traho. 10
 St. Quid, quod ego defraudavi? Lk. hem! ista ratio
 maxuma est.

St. Non tibi illud apparere, si sumas, potest:

Nisi tu immortale rere esse argentum tibi.

Sero, atque stulte, prius quod cautum oportuit,
 Postquam comedit rem, post rationem putat. 15

Lk. Nequaquam argenti ratio comparet tamen.

St. Ratio quidem hercle apparet: argentum οὐχεται.

Minas quadraginta accepisti a Callicle,

Et ille ædis abs te accepit mancipio. Lk. admodum.

Ph. Pol, opinor, affinis noster ædes vendidit.

20

Pater cum peregre veniet, in porta est locus,

Nisi forte in ventrem filio correpserset.

St. Trapeziteæ mille drachumarum Olympicum,

Quid dicam id, quod impendisti meretricibus? Lk. In eodem articulo accenseo.
 St. Quid dicam de eo, quod suffulatus sum? Lk. Hem! ista est maxima ratio.
 St. Id nequit a te animadvertisi, si expendas: nisi arbitris tibi esse argentum in-
 exhaustum. Expendis tarde et insipienter id, quod sportebat cavere antea. Post-
 quam ligurivit sua bona, postea rationes subducit. Lk. Tamen rationes pecuniae
 expensa nullo modo habentur. St. Projecto, ratio tenetur, argentum evasit. Ac-
 cepisti a Callicle quadraginta minas, et ille domum accepit a te mancipio. Lk.
 Maxime. Ph. Per Pollucem existimo nostrum affinem vendidisse domum. Quando
 pater venie ta peregrinatione, erit manendum sub dio, nisi fortasse irrepserit in
 ventrem filii. St. Reddiæ sunt mille drachmae Olympicæ trapeziteæ, quas debuisti

.....

*sumptus est eximiū.—11 C. defravidi.—12 Pont. si summos.—17 C. C. 3. ercle
 a. a. acheta; B. 1. achete.—19 C. aps. te.—20 Pol, opinor conj. Acidal. et sic
 Herm. et Goeller.—21 Patri conj. Douza. Al. ap. Parenm, in ponte est.—
 22 B. 1. invenirem filium cum repaserit.—23 Trapezitem ille diagmarum B. 1.*

NOTE

10 *Ibidem una traho*] Id est, sex alteras minas duco.

quod in illorum numero consideo, qui manum ad stipem porrigitur.'

12 *Si summas, potest*] Pro insumas.

22 *Nisi in ventrem correpserset*] Ni-
 mirum Lesbonicus filius Charmidis
 ædes paternas et vendiderat et ve-
 raverat. Itaque comice dicitur, 'ha-
 bere domum in ventre.' Cicero, 'Est
 gurses, vorago, barathrum, eversor
 patrimonii.'

17 *Argentum οὐχεται*] Id est, periiit,
 abiit.

23 *Mille drachumarum*] Sicut mille
 hominum, mille passuum. Id est,
 mille drachmæ, mille homines, mille
 passus.

21 *In porta est locus*] Id est, foris et
 sub dio habitabit, vel mendicabit in
 porta trigemina, in qua considere so-
 lebant mendicantes. Alii legunt in
 ponte, in quo iidem stipem rogarunt.
 Seneca de Vita Beata: 'In sublicum
 pontem me transfer, et inter egentes
 abige: non ideo tamen me despiciam,

Quas de ratione debuisti, redditæ.

Lx. Nempe quas sponpondi. **St.** immo, quas dependi,
inquito : 25

Quas sponsione pronuper tu exactus es

Pro illo adolescente, quem tu aiebas esse divitem.

Le. Factum. **St.** ut quidem illud perierit. **Le.** factum
id quoque est.

Nam nunc eum vidi miserum, et me ejus misericitorum 'st. 30

St. Miseret te aliorum, tui te nec miseret, nec pudet. 30

Ph. Tempus adeundi est. **Lx.** estne hic Philto, qui ad-
venit ?

Is, hercle, est ipsus. **St.** edepot, næ ego istum velim
Meum fieri servom cum suo peculio.

Ph. Herum atque servum plurimum Philto jubet
Salvere, Lesbonicum et Stasimum. **Lx.** Di dant 35

Tibi, Philto, quæcumque optes : quid agit filius ?

Ph. Bene volt tibi. **Le.** edepol mutuom mecum facit.

St. Nequam illud verbum 'st, Bene volt, nisi qui bene facit.

ex ratione. **Le.** Nimurum quas sponpondi. **St.** Immo dic, quas impendi. Quas
tu ex coactus sponsione exsolvere nuper pro illo juvete, quem tu dicebas esse locu-
pletum. **Le.** Sic est actum. **St.** Scis quemadmodum haec pecunia perierit. **Le.**
Id est actum quoque. Nam cum conspicatus sum nunc infelicem, et me est miser-
cum ejus. **St.** Te miseret aliorum, nec te miseret tui, nec pudet. **Ph.** Est tem-
pus convenienti. **Le.** Estne hic Philto, qui accedit? Est ille ipse per Herculem.
St. Per adem Pollucis, ego vellem illum fieri meum servum cum suo peculio. **Ph.**
Philto jubet plurimum salvere dominum atque servum, Lesbonicum atque Stasi-
num. **Lx.** Dii tibi tribuant, Philto, quæcumque cupis. Quid facit filius? **Ph.**
Tibi vult bene. **Le.** Per adem Pollucis benevolentia est mutua. **St.** Illud ver-
bum est malum, optat bene, nisi qui agit bene. Ego exopto etiam esse liber; opto

-----

drachmarum add. vett.—24 C. dehibuisti.—25 B. 1. C. 2. dependit inquit ; C. 2.
dependit in quid.—26 Qua B. 1. Pli. Quas sponsiones Scal. et Casaub. Quam
sponsionem al. ap. Pareum.—29 C. et C. 2. miserium me ejus miserum uest.—
31 Temp' st adeundi al.—32 Pli. edepol, ni.—35 Pro Di dant, Pli. habent di-
dant.—36 C. 2. que quoniamque.—37 C. meum facit.—38 Neque illud edd. que-

NOTÆ

Olympicum] Pro Olympicarum. **Notum** est, et pervulgatum, alia, at-
que alia moneta usos suisse Græcos,
in quibus aliud erat talentum Atti-
cum, aliud Olympicum. Sic de
drachma, sic de mina. **bum juridicum, quod nos vernaculo**
nostro, promesse, obligation.

32 Næ ego] Pro, ni ego.

37 Mutuom mecum facit] Id est, a
me mutuo amatur.

38 Nisi qui bene facil] Id est, nisi
qui in aliqua re se beneficū ostendit.

26 Quas sponsione] 'Sponsio' ver-

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 K

Ego quoque volo esse liber; nequicquam volo :
 Hic postulet frugi esse; nugas postulet. 40
P.H. Meus gnatus me ad te misit, inter se atque vos
 Affinitatem ut conciliarem et gratiam.
Tuam volt sororem ducere uxorem : et mibi
Sententia eadem 'st, et volo. **L.E.** hau ! nosco tuum :
 Bonis tuis rebus meas res irrides malas. 45
P.H. Homo ego sum, homo tu es : ita me amabit Juppiter !
 Neque te derisum veni, neque dignum puto.
 Verum hoc, ut dixi, meus me oravit filius,
 Ut tuam sororem poscerem uxorem sibi.
L.E. Mearum rerum me novisse æquom 'st ordinem. 50
 Cum vostris nostra non est æqua factio ;
 Affinitatem vobis aliam quærите.
St. Satin' tu sanus mentis aut animi tui,
 Qui conditionem hanc repudies ? nam illum tibi
 Ferentarium esse amicum inventum intellego. 55
L.E. Abin' hinc dierecte ? **St.** Si hercle ire occipiam, vetes.

incassum : is postulet esse probus ; postulet nugas. P.H. Meus filius me misit ad te, ut contraherem affinitatem et gratiam inter se atque vos. Optat habere uxorem tuam sororem ; et mibi est eadem mens, et opto. L.E. Hau ! novi tuam mentem. Illudis jactura mearum fortunarum tua secunda fortuna. P.H. Ego sum homo, tu es homo : ita me amabit Jupiter ! neque accessi ad te deridendum, neque existimo esse æquum. Sed, ut dixi, meus filius me rogavit, ut rogarem tuam sororem sibi uxorem. L.E. Fas est recordari rationem mearum rerum. Nostræ opes non sunt æquales vestris. Quærite aliam affinitatem. St. Tunc satis sanus mentis et tui animi, qui rejicis hanc conditionem ? Nam animadverto te invenisse illum amicum expeditum ad ferendum auxilium. L.E. Abisne hinc, furcifer ? St. Si per Herculem

~~~~~

dam vett.—41 B. 1. inter se atque nos.—44 B. 1. haud nescio tu ; Lamb. et Goeller. haud nosco tuum.—49 C. poscere.—55 Ferentanum Pli. Ferentarium edd. vett.—56 Pro vetes, codd. Pli. et B. 1. habent vetes ; edd. vett. setueris.—

NOTÆ

44 *Hau*] Interjectio turbatæ mentis index, indigubundæ, et sensu mali percultæ.

51 *Non est æqua factio*] Vestri ordinis hominibus, qui estis factiosi, id est, divites ac potentes, nos inopes tenuesque, pares esse non possumus.

55 *Ferentarium esse amicum*] Id est,

celebrem et expeditum. Nimirum ferentarii milites, qui facile optulan- tur. Plantus jocose et comice, amicum ferentarium vocat, qui laboranti amico ultro succurrit. Varro expli- cat ferentarium, inanem, id est, levis armaturæ equitem.

56 *Dierecte*] Nonius, ‘Dierectus

LE. Nisi quid me aliud vis, Philto, respondi tibi.

PH. Benignorem, Lesbonice, te mihi,

Quam nunc experior esse, confido fore :

Nam et stulte facere, et stulte fabularier, 60

Utrumque, Lesbonice, in ætate haud bonum 'st. [tibi,

ST. Verum, hercle, hic dicit. **LE.** oculum ego effodiam
Si verbum addideris. **ST.** hercle quin dicam tamen.

Nam si sic non licebit, luscus dixero.

PH. Ita tu nunc dicas non esse æquiparabiles 65

Vostras cum nostris factiones atque opes ?

LE. Dico. **PH.** quid ? nunc si in ædem ad coenam veneris,

Atque ibi opulentus tibi par forte ut venerit,

Apposita sit cœna, popularem quam vocant,

Si illi congestæ sint epulæ a clientibus, 70

Si quid tibi placeat, quod illi congestum siet,

Edisne, an incœnatus cum opulento accubes ?

LE. Edim, nisi ille vetet. **ST.** at pol ego, etiamsi vetet,

incipiam abire, prohibeas. **LE.** Nisi vis me aliquid aliud, Philto, tibi reposui.

PH. Lesbonice, spero te mihi futurum esse humaniores, quam sentio esse nunc :

nam et facere amenter et loqui insipienter, neutrum est laudabile in ætate. **ST.**

Hic per Herculem dicit verum. **LE.** Ego tibi eruam oculum, si addideris verbum.

ST. Per Herculem loquar tamen. Nam si non sic licet, loquar luscus. **PH.** Ita

tu dicas nunc vestras divitias atque fortunas non esse conferendas cum nostris?

LE. Dico. **PH.** Quid? Nunc si veneris in templum ad coenam, et ibi sorte in-

structa sit cena, quam popularem appellant, quando opulentus tibi æqualis venerit,

si cibi sint collati illuc a clientibus, edesne, si aliquid tibi placeat quod sit illic ap-

positum, an accubes cum opulento impransus? **LE.** Edam, nisi ille prohibeat.

ST. At certe ego ederem, etiamsi vetaret, et manducarem plenis genis ambabus : et

~~~~~

62 B. 1. et PII. oculum tibi effodiam.—63 PII. quid dicam.—64 Nam sic si Goel-

ler.—65 Nonius p. 657. nostri factiones.—67 Edd. vett. quid tunc; Acidal.

conj. quid tu.—68 B. 1. opulentus tibi forte ut veneris; Piat. forte obvenerit.—

70 C. congeste. C. 2. epula.—71 Si quid illi placeat PII.—72 Ædiese PII.

NOTE

est ad crucem actus: quasi ad diem erectus.'

61 In ætate] Id est, interdum, aut in vita.

64 Luscus dixero] Id est, vel dispendio unius oculi dixero.

66 Opes] Veteres 'oves' appellabant opes. Hinc 'opicarda,' 'opilio.'

Et quia ex ovibus proveniunt opes multæ, ab 'opibus,' id est, ovibus, dictæ sunt opes, seu divitiae.

69 Popularem] Est epulum, quod populo dabatur in publica aliqua lætitia; verbi gratia, quando quis triumphabat.

Edim, atque ambabus malis expletus vorem :

Et quod illi placeat, præripiam potissimum :

75

Neque illi concedam quicquam de vita mea.

Verecundari neminem apud mensam decet,

Nam ibi de divinis atque humanis cernitur.

PH. Rem fabulare. ST. non tibi dicam dolo :

Decedam ego illi de via, de semita,

80

De honore populi : verum quod ad ventrem attinet,

Non hercle hoc longe, nisi me pugnis vicerit.

Cœna hac annona est sine sacris hæreditas.

PH. Semper tu hoc facito, Lesbonice, cogites,

Id optumum esse, tute uti sis optumus :

85

Si id nequeas, saltem ut optimis sis proxumus. [peto,

Nunc conditionem hanc, quam ego fero, et quam abs te

Dare atque accipere, Lesbonice, te volo.

Dei divites sunt, Deos decent opulentia

Et factiones : verum nos homunculi

90

occupabo in primis id, quod illi placeat : neque patiar ab illo adimi quicquam de mea vita. Neminem oportet esse verecundum in mensa, nam ibi certamen est de divinis et humanis. PH. Dic quod res est. ST. Non tibi dicam subdole : ego illi concedam in via, in incessu, in honoribus popularibus : sed quod special ad mensam, per Herculem, ne latum ungues cesserim, nisi me superaverit pugnis. Cœna hæc annua est hæritas sine sacris. PH. Tu age semper hoc, Lesbonice : cogita id esse optimum, ut tu sis optimus ; si id non possis, ut proxime accedes ad optimos. Lesbonice, volo te dare et accipere nunc hanc conditionem, quam ego fero, et quam a te postulo. Divites sunt Dii, opulentia et potentia decent Deos. Sed nos homunculi

*****

Edasne edd. vett.—74 Edim atque C. 2.—75 Pll. præripiam.—83 Roverianus liber J. Lipsii, hoc ongue ; unde Lips. Ant. Lectt. 1. 5. effinxit hoc ungue.—83 Cœna hæc annona Palmer.—85 Pll. ut sis.—86 Si id neque vis at saltem ut optimo B. 1. Si id neque ad salutem Pll.—87 Pll. ap te peto ; unde Pareus, apte.—89 B. 1. C. 2. Ven. 1. al. ante Camer. decet opulentia ; C. decet opulentia.—

NOTÆ

77 *Verecundari apud mensam*] Sententia parasitica de deponendo omni pudore, cum de ventre saburrando agitur.

78 *Cernitur*] Id est, dimicatur.

83 *Cœna hæc [hæc] annona est*] Id est, cœna ista popularis annuus quidam nobis velut frugum proventus est, sine ullo impendio : ut hæredi-

tas, que obvenit, nullis sacris obnoxia, sacrorumque sumitibus. *Cœna annona*, quasi ‘cœna annonaria’; est enim ‘annonus, a, um.’ *Hæritas sine sacris*, est quando hæres non asciscitur in sacra et gentem. Cum ea hæritate servus cœnam comparat gratuitam.

90 *Nos homunculi Salillum animæ*]

- Salillum animæ : qui cum extempro amisimus,
Aequo mendicus atque ille opulentissimus
Censetur censu ad Acherontem mortuus.
- St. Mirum, ni tu illuc tecum divitias feras,
 Ubi mortuus sis, ita sis, ut nomen cluet. 95
- Ph. Nunc ut scias hic factiones atque opes
 Non esse, neque nos tuam negligere gratiam,
 Sine dote posco tuam sororem filio.
- Quæ res bene vortat ! habeon' pactam ? quid taces ?
- St. Pro Di immortales, conditionem quojusmodi ! 100
- Ph. Quin fabulare : 'Di bene vortant ! spondeo.'
- St. Eheu ! ubi usus nihil erat dicto ' Spondeo,'
 Dicebat : nunc hic, quom opus est, non quit dicere.
- Lk. Cum affinitate vostra me arbitramini
 Dignum, habeo vobis, Philto, magnam gratiam.
 Sed etsi hercle graviter cecidit stultitia mea,
 Philto ; est ager sub urbe hic nobis, eum dabo 105

salillum animæ sumus, qui cum primum mortui sumus, mendicus et ille ditissimus censetur aequali censu, opud inferos, quando est mortuus. St. Mirum, nisi tu feras tecum opes illuc, quando eris mortuus, ut sis quod nomen sonat. Ph. Ut intelligas nunc non esse hic opes et potentiam, neque nos aspernari tuam amiciliam, postulo tuam sororem pro filio sine dote. Quod veritat bene ! habeone promissam ? Quid siles ? St. Pro Di immortales, quæ conditio ! Ph. Quin pronuntias hæc verba : 'Dii bene vortant ! spondeo.' St. Heu ! quando non erat opus dicere, dicebat, ' Spondeo : ' nunc hic, quando est necesse, non potest dicere. Lk. Quando me putatis dignum vestra affinitate, vobis habeo, Philto, magnam gratiam. Verum per Herculem, Philto, tametsi mea amentia corruit graviter, nobis est hic ager in suburbio, quem

91 *Tantillum animæ* B. 1. quam quom exemplo emisimus Acidal. et Turneb. emisimus etiam B. 1.—92 *Aequo* codd. et edd. vett. *Aequo Acidal.*—93 C. acharute ; C. 2. acheronte.—94 *An mirum* Pll. *Au ! mirum* Parei 3. ni tu illum Pll.—97 C. negletere.—99 *Querens* C.—101 *Di bene vortat* Pll.—104 C. et C.

NOTÆ

Id est, anima nostra est nostro corpori prosale. Id a Chrysippo sumtum, qui dixisse dicitur, ' Porco pro sale animam datam ne computresceret.' Hoc videtur nimis detractum dignitati naturæ humanae, meliori parte sui immortalis.

92 Aequo Censetur censu] *Id est, post mortem mendicus est opulentissimo similis. Inde Horatius, 'Aequo tellus pauperi recluditur, regumque*

pueris.'

95 Ut nomen cluet] Quasi dicat : Credo profecto te ad Acherontem divitias tuas perlustrum ubi demum post mortem sis, ut nomen cluet, id est, sonat. 'Philto,' hoc est, hominum amans. Nam, ut nunc es, tu es admodum parcus, et 'Aphilto,' id est, non amans benignitatem et humanitatem.

**Dotem sorori : nam is de stultitia mea
Solus superfit præter vitam reliquas.**

PH. Profecto dotem nihil moror. **LE.** certum 'st dare. 110

ST. Nostramne vis nutricem, here, quæ nos educat,
Abalienare a nobis ? cave sis feceris.

Quid edemus nosmet postea ? LE. etiam tu taces ?

Tibi ego rationem reddam ? ST. plane periimus,

Nisi quid ego comminiscor. Philto, te volo. 115

PH. Si quid vis, Stasime ? **ST.** huc concede aliquantum.

PH. licet.

ST. Arcano tibi ego hoc dico, ne ille ex te sciatur,
Neve alius quisquam. **PH.** crede audacter, quid lubet.

ST. Per Deos atque homines dico, ne tu illunc agrum

Tuum siris unquam fieri, neque gnati tui. 120

Ei rei argumentum dicam. PH. audire edepol lubet.

ST. Primum omnium, olim terra cum proscinditur,
In quinto quoque salco moriuntur boves.

PH. Apage ! **ST.** Acherontis ostium in nostro 'st agro.

dabo dotem sorori. Nam ille solus superest de mea stultitia, præter vitam. PH. Profecto nihil curo dotem. LE. Est propositum dare. ST. Here, visne agrum, nostram nutricem, quæ nos educat, amandare a nobis ? Cave ne feceris. Quid nosmet comedemus deinceps ? LE. Etiam tu taces ? Ego tibi reddam rationem ? ST. Nisi ego excoigit aliiquid, plane interiuimus. Te volo, Philto. PH. Si vis aliiquid, Stasime ? ST. Concede huc aliquantulum. PH. Concedo. ST. Ego tibi dico hoc secreto, ne ille accipiat ex te, neve alius quisquam. PH. Dic constanter quid vis. ST. Dico, per Deos et homines, tu ne patiaris unquam illum agrum fieri tuum, aut tui filii. Dicam rationem hujus rei. PH. Per ædem Pollucis velim scire. ST. Primum quando aratur terra, boves moriuntur quinto quoque sulco. PH. Apage. ST. Janua est inferorum in nostro agro. Antequam etiam tuncum

*****

2. mea arbitramini.—106 Sed etiæ hæc res cecidit Sarac. res graviter B. 1. hercules Pli.—109 Hic versus in utroque cod. Pl. collocatur post vs. 106.—111 Nostramne velis edd. vett. Nostramne elevis Pli.—114 Pli. plane periimus.—120 Tuum sinas B. 1. Tuum sciris C. Tuum sitis C. 2.—128 B. 1. C. et C.

NOTÆ

111 Nostramne vis nutricem] Id est, agrum, cuius proventu, tanquam nutrice, alebantur. Valer. Max. ‘Siciliamque et Sardiniam, benignissimas urbis nostræ nutrices.’

128 Quinto quoque sulco] ‘Quinto

sulco, sexto, nono,’ dicunt, pro, serere quinques, sexies, novies exaratum agrum. Hoc loco significat, boves vix quintum designasse sulcum, cum statim pereunt.

124 Acherontis ostium] Id est, infe-

Tum vinum, priusquam coactum 'st, pendet putidum. 125

Le. Consuadet homini, credo ; etsi scelestus est,

At mihi infidelis non est. St. audi cetera.

Post id, frumenti quom alibi messis maxuma 'st,

Tribus tantis illi minus reddit, quam obseveris.

Ph. Hem ! istic oportet obseri mores malos, 130

Si in obserendo possint interfieri.

St. Neque unquam quisquam est, quojus ille ager fuit,

Quin pessume ei res vorterit, quojum fuit.

Alii exultatum abierunt, alii emortui,

Ali se suspendere : hem ! nunc hic, cujus est, 135

Ut ad incitas redactus ! Ph. apage a me istum agrum !

St. Magis apage dicas, si omnia a me audiveris.

Nam fulguritæ sunt hic alternæ arbores :

est coactum, pendet putidum. Le. Credo, suadet homini; tametsi est scelestus, et non mihi est infidus. St. Attende cetera. Præterea, quando alibi messis frumenti est copiosissima, ille reddit minus tertio tanto, quam mandaris. Ph. Hem ! oportet serere in illo malos mores, si possint interfici in obserendo. St. Neque est ullus unquam, ad quem hic ager pertinuerit, quin negotia ei reverent pessime. Alii sunt ejicti in exilium, alii sunt mortui, alii esse suspenderunt. Ecce vero hic, ad quem pertinet nunc, quo pacto est redactus ad egestatem ! Ph. Apage a me istunc agrum ! St. Dicas magis, apage ! si a me accepseris cetera. Nam arbores percutuntur fulmine alterna in illo agro : suas intereunt celeriter

.....

2. quo utibi. C. mesis.—130 Em istic C.—131 Si in opserendo Pll. interficier
edd. vert.—133 Pro quojus, C. habet quojum ; C. 2. civium ; Goeller. quorum ;
al. cujus.—136 Ut ad incitas redactus est Nonina p. 553.—137 C. omnia me audi-

NOTÆ

rorum. Veteres existimabant Orel
patere ostium in his locis, in quibus
esset pestilentia. Festus, 'Mansalem
lapidem, sen potius manal, sive ma-
nale ostium manium vocat.' Cicero,
'Sunt partes agrorum alias pestilen-
tes, alias salubres.' Idem, 'Ager
celo ac loco calamitosus.'

125 Vinum pendet putidum] Id est,
uvæ, vindemia.

129 Tribus tantis] Vernaculo nos-
tro, trois fois autant. In Bacchidi-
bis, 'Sexcenta tanto reddam.'

131 Possint interfici] Id est, con-
fici, absumi. Lucretius lib. III. 'Aut

flamnis interfiat, malisve ferarum.'

136 Ad incitas redactus] Antiqui
fines seu terminos, quos amplius pro-
movere non possent, 'incitos' voca-
bant. Et qui eo rerum redacti erant,
ut nullum certum in rebus suis consi-
lum capessere possent, 'ad incitas'
redacti dicebantur : nbi subaudi 'li-
neas.' Est metaphora a ludo duode-
cim scriptorum. Nam cum ad ulti-
mam lineam promoti erant calculi,
tum is, cuius intererat, 'ad incitas li-
neas' dicebatur redactus ; calculi
vero ipso 'inciti.'

138 Fulguritæ] Id est, fulgere af-

Sues moriuntur angina acerrume :

Oves scabre sunt, tam glabræ, hem ! quam hæc est
manus.

140

Tum autem Syrorum, genus quod patientissimum est

Hominum, nemo extat, qui ibi sex menses vixerit :

Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

PH. Credo ego istuc, Stasime, ita esse : sed Campas genus
Multo Syrorum jam antidit patientia.

145

Sed iste est ager profecto, ut te audivi loqui,

Malos in quem omnes publice mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam,

Conveniant : contra istoc detrudi maleficos

150

Æquom videtur, qui quidem istius sit modi.

ST. Hospitium est calamitatis : quid verbis opu'st ?

Qnamvis malam rem quærens, illic reperias.

angina : oves sunt scabrae, tam glabræ, aspice, quam est hæc manus. Tum vero est nullus Syrorum, quod est genus hominum patientissimum, qui in eo vitam producerit ad sex menses : sic omnes intererent morbo solstitiali. PH. Ego puto, Stasime, id esse sic : sed genus Campanum antecellit multum patientia genus Syrorum. At sane iste ager est ejusmodi, ut te audivi loqui, in quem oportet mittere cunctos improbos. Sicut dicunt insulas fortunatas, in quas omnes qui duxerunt caste suam vitam, conveniant ; contra videtur quidem justum conjici in agrum, sceleratos, qui sit hujusmodi. ST. Est domicilium malorum. Quid est opus verbis?

*****

veris ; C. 2. omnia mea audiveris ; B. 1. omnia a me audieris.—138 Nam fulgorit assunt alterna B. 1. fulgorita C. 2. fulgere ita affata cod. Meurs. hic deest in Pll.—139 Edd. vett. acerruma.—141 Verbum est exulat in C.—144 Campanus Nonius p. 758.—145 Idem ibid. jam anteit. Pll. patientia.—149 Voc. suam deest in B. 1.—150 Edd. vett. istuc. C. destrudi ; C. 2. detrundi.—151 B. 1. si istius modi sit ; Pll. et Parei 3. sint modi.—153 C. quaras.—

NOTÆ

flatæ arbores.

Alterna] Id est, e duabus altera, ut una incolumis remaneat.

139 Angina] Sues angina infestantur. Plinius lib. viii. ‘ Obnoxiam genus suis morbis anginæ maxime et strumis.’

140 Oves scabre sunt] Id est, scabie asperæ.

143 Solstitiali morbo] Solstitialis morbus, est quilibet pravus et lethæ-

lis. Quasi dicat servus, neminem intra sextum mensem iis in ædibus noninterire. Hippocrates de ære, locis, et aquis, docet solstitium periculosum, atque exitiale easse.

144 Campas genus] Id est, Campanus genus, seu Campanum, pro molibus et libidinosis hominibus.

145 Antidit] Pro anteit; ‘ anti-deo,’ pro anteo.

PH. At tu hercle et illi et alibi. **ST.** cave sis dixeris,
Me tibi dixisse hoc. **PH.** dixisti arcano satis. 155

ST. Quin hic quidem cupid illum ab sese abalienarier;
Si quidem reperiri posset, cujus os sublinat.

PH. Meus quidem hercle nunquam fiet. **ST.** si sapies
quidem.

Lepide hercle de agro ego hunc senem deterrei:
Nam qui vivamus, nihil est, si illum amiserit. 160

PH. Redeo ad te, **Lesbonice.** **LE.** dic sodes mihi,
Quid hic locutus tecum? **PH.** quid censes? homo'st;
Volt fieri liber: verum, quod det, non habet.

LE. Et ego esse locuples, verum nequicquam volo.

ST. Licitum, si velles: nunc, quoniam nihil est, non
licet. 165

LE. Quid tecum, **Stasime?** **ST.** de istoc quod dixisti
modo,

Si antea voluisses, esses; nunc sero cupis.

PH. De dote mecum convenire nihil potes:

Quid tibi lubet, tute agito cum nato meo.

Nunc tuam sororem filio posco meo. 170

Quæ res bene vortat! quid nunc? etiam consulis.

Invenias in eo agro quamlibet rem malam, si queras. **PH.** At tu prefecto quare et
illic et alibi. **ST.** Cave, si vis, ne dixeris, me tibi dixisse id. **PH.** Dixisti satis
arcano. **ST.** Quin hic quidem optat illum abalienare ab sese, si quem possit re-
perire, quem decipiatur. **PH.** Prefecto nunquam erit meus. **ST.** Ita sane, si
sapies. Ego prefecto festine deterrei hunc senem de agro: nam est nihil, quo
vivamus, si illum amiserit. **PH.** **Lesbonice,** redeo ad te. **LE.** Dic mihi sodes,
quid hic fabulabatur tecum? **PH.** Quid putas? Est homo: optat fieri liber: sed
non habet, quod det. **LE.** Et ego cupio esse locuples, verum incassum cupio. **ST.**
Concessum, si optares: nunc quoniam est nihil, non licet. **LE.** Quid dicas tecum,
Stasime? **ST.** Esse, si voluisses antea isto modo, quo dixisti: jam optas sero.
PH. Nihil potes statuere mecum de dote: quid tibi lubet, agito tuto cum meo nato.
Nunc posco tuam sororem pro meo filio. *Quæ res verbal bene!* Quid nunc? du-

154 *At tu hercle illuc et alibi* B. 1. *At tu h. illi et alibi* PII. ibi et alibi edd. vett.
—156 C. aps sese; edd. vett. ab se.—157 Si quem Acidal. et Goeller. possit
Herm. et Goeller. cuius sublinat PII. cui os sublinat Parei 3.—162 PII. quid
census.—163 C. ex errore hic scribit, verum nequicquam volo, ex sequenti ver-
su.—166 Edd. quædam vett. quod dixisti.—167 Si voluisses antea Herm. et Goel-
ler.—168 *De dotem* C. Mox, conceniri non potest Acidal.—171 Querens C.

NOTE

157 *Os sublinat*] Id est, illudat.

- L_E.** Quid istic? quando ita vis, Di bene vortant! spondeo.
P_H. Nunquam edepol cuiquam expectatus filius
 Natus, quam est illud 'Spondeo' natum mihi.
S_T. Di fortunabunt vostra consilia! **P_H.** ita volo. 175
L_E. Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem: ad Calliclem,
 Dic hoc negotii quomodo actum est. **S_T.** ibitur.
L_E. Et gratulator meæ sorori. **S_T.** scilicet!
P_H. I hac, Lesbonice, mecum, ut coram nuptiis
 Dies constituatur: eadem hæc confirmabimus. 180
L_E. Tu istuc cura, quod jussi: ego jam hic ero.
 Dic Callicli, me ut conveniat. **S_T.** quin tu i modo!
L_E. De dote ut videat, quid opus sit facto. **S_T.** i modo!
L_E. Nam certum 'st me sine dote haud dare. **S_T.** quin
 tu i modo!
L_E. Neque enim illi damno unquam esse patiar. **S_T.** abi
 modo! 185
L_E. Meam negligentiam. **S_T.** i modo! **L_E.** o pater!
 Aequum videtur, quin quod peccarim. **S_T.** i modo!
L_E. Potissimum mihi id obsit? **S_T.** i modo! **L_E.** o pater!

bitas etiam. **L_E.** Quid istic? Quandoquidem sic vis, Dii bene vertant! spondeo.
P_H. Sane nunquam nativitas filii fuit tam expectata cuiquam, quam mihi est ex-
 pectatum illud verbum, 'Spondeo.' **S_T.** Di fortunabunt vestra consilia! **P_H.**
 Sic volo. **L_E.** Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem: dic ad Calliclem, quo-
 modo hæc res facta est. **S_T.** Ibimus. **L_E.** Et gratulator meæ sorori. **S_T.** Sci-
 licet! **P_H.** Veni mecum, Lesbonice, ut te presente, indicetur dies nuptiarum: con-
 firmabimus hæc eadem. **L_E.** Tu cura id quod mandari: ego ero jam hic. Dic
 Callicli, ut me adeat. **S_T.** Quin tu i modo! **L_E.** Ut videat de dote, quid fieri
 oporteat. **S_T.** I modo! **L_E.** Nam constitutum est me non daturum esse sine
 dote. **S_T.** Quin tu i modo! **L_E.** Nam non feram illi esse detrimento. **S_T.** I
 modo! **L_E.** Meam socordiam! **S_T.** I modo! **L_E.** O pater! videturne a-
 quum, ut quod peccarim. **S_T.** I modo! **L_E.** Id mihi non obsit potissimum?
S_T. I modo! **L_E.** O pater! Nunquamne aspiciam te? **S_T.** I modo! i modo!

~~~~~

consuis Pll.—172 *Quid istic Parei* 3.—173 *Edd. vett. tam expectatus.*—
 175 *Nonius p. 545. nostra consilia.*—179 *C. ut c. nuptiis.*—181 *Edd. quedam*
vett. jam ego.—182 *Et Callicli dic Herm. et Goeller.*—183 *C. et C. 2. quid pos-*
sit facto.—184 *C. had dare.* Mox, Acidal. primus addidit quin tu; Goeller. i
modo, i modo.—185 *C. 2. dampno.* Mox, pro unquam, quod exhibent B. 1. et
 Pll. al. habent inquam.—187 *C. et C. 2. peccarem.*—188 *Pll. id opeit.*—189 *En*

NOTÆ

182 *I modo]* Quasi dicas per contemptum et fastidium, *abi, abi.*

En unquam aspiciam te? St. i modo, i modo, i modo!
 Tandem impetravi abiret. Di, vostram fidem! 190
 Edepol re gesta pessume gestam probe,
 Siquidem ager nobis salvos est! etsi admodum
 In ambiguo est etiam, nunc quid de hac re fuat.
 Sed si alienatur, actum 'st de collo meo.
 Gestandus peregre clypeus, galea, sarcina: 195
 Effugiet ex urbe, ubi erunt factæ nuptiæ:
 Ibit istac aliquo in maxumam malam crucem
 Latrocinatum, aut in Asiam, aut in Ciliciam.
 Ibo huc, quo mihi imperatum 'st, etsi odi hanc domum,
 Postquam exturbavit hic nos ex nostris ædibus. 200

i modo! Tandem consecutus sum ut abiret. Di vestram fidem! sanc rem gestam feliciter re gesta pessume, siquidem ager nobis est salvus! tametsi est etiam admodum in ancipiti, nunc quid flet de hac re. Sed si alienatur, est factum de meo collo. Gestandus longe clypeus, cassia, sarcina: effugiet ex urbe, quando nuptiæ fuerint celebratae: perget istac aliquo in maximam malam crucem prædatum, aut in Asiam, aut in Ciliciam. Ibo huc, quo mihi est imperatum, etsi odi hanc domum, postquam hic nos exturbavit ex nostris ædibus.

unquam al. ap. Pareum, contra codd.—191 Pli. gestam, et sic Parei 2.—
 193 C. de ea re fuat.—194 Sed id si B. 1. C. C. 2.—195 C. clypeus.—197 Ibit isthinc Donz. Herm. et Goeller.—200 Pronomen nos deest in B. 1.

NOTÆ

189 *En unquam*] Antiquitas pro ‘unquamne?’ Virgil. Ecl. 1. ‘En unquam patrios longo post tempore fines,’ &c. Et alibi, ‘En erit unquam illa dies?’

191 *Gestam probe*] Quasi dicat tametsi rem hactenus male gessimus,

tamen et hoc bene gessimus, quod inde filia beri collocata sit in tam luctuolam familiam, et salvus nobis maneat ager noster.

198 *Latrocinatum*] Id est, militatum, bellatum.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CALLICLES, STASIMUS.

CA. QUO modo tu istuc, Stasime, dixisti? nostrum heritem filium

CA. Quo pacto, Stasime, tu dixisti id? Filium nostri domini Lesbonicum

Lesbonicum suam sororem despopondisse ? St. hoc modo.
CA. Quo homini despondit ? St. Lysiteli Philtonis filio,
 Sine dote. **C**A. sine dote ille illam in tantas divitias dabit?
 Non credibile dicis. St. at tu edepol nullus creduas. 5
 Si hoc non erdis, ego credidero. **C**A. quid ? St. me nihil
 pendere. [ante ostium :

CA. Quamdudum istuc, aut ubi actum 'st ? St. illico hic
 Tam modo, inquit Prænestinus. **C**A. tanton' in re perdita,
 Quam in re salva, Lesbonicus factus est frugalior ?
 St. Atque equidem ipsus ultro venit Philto oratum filio. 10
CA. Flagitium quidem hercle fiet, nisi dos dabitur virginī.
 Postremo edepol ego istam rem ad me attinere intellego.
 Ibo ad meum castigatorem, atque ab eo consilium petam.
 St. Propemodum quid illic festinet, sentio, et subolete mihi:
 Ut agro evortat Lesbonicum, quando evortit ædibus. 15
 O here Charmide, quam absente te hic tua res distrahitur
 tibi !

Utinam te redisse salvom videam, ut inimicos tuos
 Uliscare, ut mihi, ut erga te fui et sum, referas gratiam !
 Nimum difficile 'st reperiri amicum, ita ut nomen cluet,

despopondisse suam sororem? St. Hoc modo. **C**A. Cui homini despondit ? St.
Lysiteli filio Philtonis, sine dote. **C**A. Ille illam inducit in tantas opes sine dote ?
 Non dicis verissime. St. At tu per adem Pollucis credideris: si non credis hoc,
 ego credidero. **C**A. Quid? St. Me pendere nihil. **C**A. A quo tempore, aut
 ubi hoc factum est ? St. Statim hic ante januam. Quam mox, ait Prænestinus.
CA. Lesbonicus factus est moderatus, in re eversa, quam in re incolumus ? St.
 Atque projecto ipse Philto venit ultro rogatum pro filio. **C**A. Per Herculem fiet
 scelus, nisi detur dos virginī. Postremo ego scio id ad me pertinere. Ibo ad meum
 censorem, atque ab eo rogabo consilium. St. Video ferme et odoro quare ille agi-
 tetur, ne avocet Lesbonicum ab agro, postquam ejicit ex ædibus. O here Char-
 mide, quantum dilapidatur hic tua res, te absente ! Utinam te aspiciam reversum
 incolumem, ut sumas ultiōnem de tuis inimicis, ut mihi agas gratias quod sum et

*****

1 Edd. vett. *vostrum h. filium.*—2 B. 1. C. et C. 2. *despondisse*; cod. Camer.
 ap. Gronov. *despondissem.*—3 Edd. vett. *despopondit.*—5 Pll. *dices.* Mox, B. 1.
 C. et C. 2. *credas.*—6 Pll. *me nihil pendere.*—7 B. 1. illico hinc ante, &c.—16 C.
 quoniam absente; C. 2. B. 1. *quoniam absente.*—17 C. *te redisse salvum*; C. 2. *te re-*
diuisse salvam.—19 C. C. 2. et Exc. Pll. *inimicum ita.*—20 Pll. *cum rem credas.*

NOTÆ

8 *Tam modo]* Id est, modo. Fes- et irridet peregrinitatem sermonis.
 tus notat Prænestinorum barbariem, 19 *Ita ut nomen cluet]* Id est, re non

Cui tuam cum rem credideris, sine omni cura dormias. 20
 Sed generum nostrum ire eccliam video cum affini suo.
Nescio quid non satis inter eos convenit: celeri gradu
Eunt uterque. Ille reprehendit hunc priorem pallio.
Haud illi euscheme astiterunt: hic aliquantum abcessero.
Est lubido orationem audire duorum affinium. 25

*fui etiassim erga te! Est valde ardum, inventire amicum, sicut nomen sonat, cui,
 quando commiseris tuam rem, dormias circa ullam sollicitudinem. Sed ecce video
 nostrum generum accedere cum suo affini. Est aliquid in quo non consentiantur
 satis inter se. Uterque ambulat veloci gradu. Ille retrahit hunc priorem pallio.
 Illi astiterunt haud deore. Concessero huc aliquantum. Libet audire orationem
 duorum affinium.*

—21 Pll. et Parei 3. eccliam.—23 Sunt uterque Pll. Herm. et Goeller. celeri
 graduscent al.—24 Haud juxta me astiterunt B. 1. Haud in euse me astiterunt
 Pll. Haud illi juxta me astiterunt al. ap. Pareum. apcessero C.

NOTE

nomine tantum. Amicum vocavit somnus? Horatius, ‘Sommus agrestis
 ante ferentarium, id est, qui semper somnus Lenis virorum non humiles domos Fastidit.’

Citet] Vox et ipsi Ciceroni usurpata in Bruto.

20 *Sine omni cura dormias]* Tibnli. In., ‘Sommus sollicitas deficit ante fores.’ Statius, ‘Quis alta tuenti

22 *Celeri gradu Eunt]* Alibi, ‘tu es gradibus grandibus,’ pro, tu is celeri curriculo.

24 *Euscheme]* Εὐσχημῶς, id est, honeste, deore.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LYSITLES, LESBONICUS, STASIMUS.

LY. STA illico: noli avorsari, neque te occultassis mihi.
 LE. Potin' ut me ire, quo profectus sum, sinas? LY. si
 in rem tuam,
 Lesbonice, esse videatur, gloriæ aut famæ, sinam.

LY. Mane illuc. Noli avorsari, neque te abscondas a me. LE. Paterisne me
 pergere, quo sum proiectus? LY. Lesbonice, patiar, si putas esse conducibile tuae

2 Pll. quod proiectus . . . si rem tuam; al. in rem tuæ.—3 Al. gloriam aut fa-

LE. Quod est facillumum, facis. LY. quid id est? LE. amico injuriam.
 LY. Neque meum 'st, neque facere didici. LE. indoctus
quam docte facis! 5
 Quid faceres, si quis docuisset te, ut sic odio esses mihi?
 Qui bene cum simulas facere mibi te, male facis, male
consulis. [ego nolo, id cum facis.
 LY. Egone? LE. tu næ. LY. quid male facio? LE. quod
 LY. Tuæ rei bene consulere cupio. LE. tu mihi es melior,
quam egomet mihi?
 Sat sapio, satis in rem quæ sint meam ego conspicio
mihi. 10
 LY. An id est sapere, ut qui beneficium benevolente re-
pudies? [placet.
 LE. Nullum beneficium esse duco id, quod, cui facias, non
Scio ego, et sentio ipse, quid agam, neque a me officium
migrat:
 Nec tuis depellor dictis, quin rumori serviam.
 LY. Quid ais? (nam retineri nequeo, quin dicam ea quæ
promeres) 15

gloria aut fama. LE. Agis quod est facillimum. LY. Quid est id? LE. Injuriam
amico. LY. Neque est meum, neque didici facere. LE. Quam facis docte indoctus!
 Quid ageres, si quis tibi commonestrasset, ut mihi esses sic odiosus? Qui facis
male, quando fingis te mihi facere bene, consulvis male. LY. Egone? LE. Tu projecto.
 LY. Quid committis improbe? LE. Quando agis id quod ego nolo. LY. Optio con-
sulei recte tuis commodis. LE. Tu mihi es commodior, quam ego mihi? Satis prudens
sum, ego video satis ea quæ mihi sunt commoda. LY. Estne id sapientis viri, rejicere
munus oblatum ab amico? LE. Existimo illud munus esse nihil, quod non accep-
tum est ei, cui præstes. Ego scio ipse et sentio quid faciam, neque munus abcon-
dit a me: neque avocor tuis verbis, quominus obtemperem fama. LY. Quid dicas?

mam.—5 Neque meus Pll. quandocte C. 2.—7 Qui delet Herm.—8 Acidal.
 Herm. et Goeller. qui male facio.—10 Al. in rem meam.—11 Lamb. et Bipont.
 beneficium a benevolente.—13 Edd. vett. duco esse.—13 Reizius et Goeller.
 neque se a me; Scioppius et Parens, neque meum se.—15 Quid ais nam? Aci-

NOTÆ

13 Neque a me officium migrat] Ali-
ter, 'neque meum se officium migrat;' in quo 'migrare' active dicitur, pro-
mittare. Lucretius, 'Nec manet
ulla sui similis res; omnia migrat,

Omnia commutat Natura, et vertere
cogit.' Cicero, 'Credo, ne commu-
nia jura migrare videatur.' A. Gel-
lius, 'Cassita nidum migravit.'

Itane tandem majores famam tradiderunt tibi tui,
 Ut virtute eorum anteparta per flagitium perderes,
 Atque honori posteriorum tuorum ut vindex fieres?
 Tibi paterque avosque facilem fecit et planam viam
 Ad quærendum honorem: tu fecisti, ut difficilis foret   20
 Culpa maxume et desidia, tuisque stultis moribus.
 Præoptavisti, amorem tuum uti virtuti præponeres.
 Nunc te hoc pacto credis posse obtegere errata? ah! non
 ita est.
 Cape sis virtutem animo, et corde expelle desidiam tuo:
 In foro operam amicis da, haud in lecto amicæ, ut soli-
 tus es.   25
 Atque ego istum agrum tibi relinqu ob eam rem enixe
 expeto;
 Ut tibi sit, qui te corrigere possis; ne omnino inopiam
 Cives objectare possint tibi, quos tu inimicos habes.
 Lr. Omnia ego, istic quæ dixisti, scio, vel exsignavero:
 Ut rem patriam et majorum gloriam foedarim meum.   30

*Non possum non dicere ea quæ mereris: siccine demum tui majores tibi pepererunt gloriam, ut amitteres ea quæ comparaverunt antea sua virtute per flagitium, et ut evaderes labes honoris tuorum posteriorum? Pater et avus straverunt iter pro-
 num et expeditum ad comparandam gloriam: tu reddidisti culpa et socordia, et tuis insensis moribus maxime ardum, ut anteferres tuum amorem virtuti. Nunc existi-
 mes te posse obvelare hoc modo peccata? Ah! non est sic. Indue, si vis, constan-
 tiam mente, et depone segnitiem de tua mente: fer opem amicis in foro, non in
 cubili amicæ, ut moris est. Idcirco exopto etiam atque etiam ut istum agrum
 retineas: ut habeas, quo te valeas emendare: ne cives, quos tu habes infensos,
 queant tibi exprobrare egestatem. Lr. Ego teneo cuncta quæ locutus es hic, vel*

*****

dal.—18 C. ut undex.—19 Pl. facilem facit.—20 C. 2. difficilius.—25 C. hada
 aut intellectu amice; C. 2. hada aut intellecto amice.—26 C. rēmenixe; C. 2. rem
 enixe; unde Parens conj. anxie.—27 B. 1. ne animo.—29 C. ista quæ; edd.
 vett. istæ quæ. Mox, al. ap. Pareum, scio vindex ignavia; B. 1. quæ te dixisti

NOTÆ

18 *Ut vindex*] Ut vindicta fieres honori posteriorum; id est, ut posteriorum honorem contaminares. ‘Vindicare’ enim interdum significat, injecta manu aliquid occupare per vim, quod non est suum. Aliter, ‘vindicare,’ est, dimittere: ut dicitur vindicari servus in libertatem. Reve-

ra Græce vindicta dicitur, ἀφάρεσις, et ἀκαπτησις, dūmissio. Alii pro vindex, scribunt vibex; quasi dicas esse ini-
 statam gloriæ posteriorum labem et maculam.

29 *Vel exsignavero*] Id est, subscripsero: adeo scitum illud, et cer-
 tum puto.

Sciebam ut esse me deceret; facere non quibam miser,
 Ita vi Veneris vinctus, otio captus in fraudem incidi:
 Et tibi nunc, proinde ac merere, summas habeo gratias.
 LY. At operam perire meam sic, et te hæc dicta corde
 spernere,

Perpeti nequeo: simul me piget parum padere te. 35
 Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico, facis,
 Tute pone te latebis facile, ne inveniat te honor:
 In occulto jacebis, cum te maxume clarum voles.
 Pernovi equidem, *Lesbonice*, imperitum tuum ingenium
 admodum:
 Scio te sponte non tuapte errasse, sed amerem tibi 40
 Pectus obscurasse: atque ipse amoris teneo omnes vias.
 Ita est amor, balista ut jacitur: nihil sic celere est, neque
 volat,
 Atque is mores hominum moros et morosos efficit.
 Minus placet, magis quod suadetur: quod dissuadetur,
 placet.

subsignavero, ut contaminaverim fortunas patrias, et nomen majorum meorum.
Intelligebam quallem oporteret me esse; non poteram esse, infelix: ita constrictus
vi Veneris, delinitus quiete in perniciem incurri: et tibi ago jam magnas gratias,
sicut mereris. LY. Sed nequeo ferre meum laborem labi sic, et te contempnere hæc
verbu: una me piget te minime pudere. Et demum nisi me audis, et agis hoc, ut
edico, tu te occultabis facile pose te, ne honor te reperiatur: jacebis in obscuro, quando
*optabis te esse maxime illustrem. Projecto, *Lesbonice*, intelligo tuam mentem*
magnopere hebetem. Scio te peccasse, non tua sponte, sed amore tibi obtusisse
mentem; et ipse novi omnes vias amoris. Amor est ejusmodi, sicut contorqueatur
telum: est nihil tam velox, neque tam celeriter volat, atque reddit mores hominum
dificiles ac stultos. Id quod ei suadetur magis, ei placet minus: id quod ei dissua-

*****
 scio vel ex signis vera.—31 *Scibam Herm. et Goeller.*—32 *Ita vi V. inanctus;*
C. 2. victus al. ap. Pareum.—33 *Et tibi non B. 1. sumas C.*—34 *Voc. corde*
deest in edd. quibusdam vett.—35 *C. 2. me piet.*—36 *C. auscultas.*—38 *In*
oculo C. 2.—39 *Pll. imperium; al. ap. Pareum, impeditum; al. ibid. peritum.*—
 41 *C. opscurasse.* Mox, *amores Pll.*—42 *B. 1. balista jacit.*—43 *Atque his Pll.*

NOTÆ

32 *Otio cgyptus]* D. Chrysostomus: τὸν κακὸν δύσαιτε ηδύτατον quod ex-
 pressit e Scriptura: *Omnen malitiam docuit otiositas.*

37 *Tute pone te]* Id est, tu ipse ti-
 bi obstabis, et efficies ne te honor
 inveniat.

39 *Imperitum tuum ingenium]* ‘Im-
 peritus’ veteribus ‘impeditus.’ Sic
 dicebant, ‘affines’ pro ‘affines,’
 quod nos ‘affines;’ ‘arferre,’ ‘ar-
 venire,’ pro ‘adferre,’ ‘advenire.’

43 *Moros]* Μάρπος, id est, *stultus.*

Cum inopia 'st, cupias; quando ejus copia 'st, tum non
velis. 45

Ille qui aspellit, is compellit: ille qui consuadet, vetat.

Insanum est malum in hospitium devorti ad Cupidinem.

Sed te moneo, hoc etiam atque etiam ut reputos, quid fa-
cere expetas.

Si istuc, ut facis indicium, conare, tuum incendes genus.

Tum igitur tibi aquæ erit cupido, genus qui restinguas
tuum. 50

Atque erit, si nactus, proinde ut corde amantes sunt cati;
Ne scintillam quidem relinquas, genus qui congliscat tuum.

Lx. Facile est inventu: datur ignis, tamenetsi ab inimicis
petas.

Sed tu objurgans me a peccatis, rapis deteriorem in viam.

Meam vis sororem tibi dem: suades sine doce: hoc non
convenit; 55

Me, qui abusus sum tantam rem patriam, porro in divitiis
Esse, agrumque habere: egere illam autem; ut me merito
oderit.

detur, ei placet. Quando abest aliquid, id desideras; quando adeat, tunc nolis.
*Ille qui avocat, idem incitat: ille qui hortatur, prohibet. Est insignis amentia
 querere hospitium apud Cupidinem. Sed te horror, quantum in me est, ut cogites
 quid velis agere. Si enire agere id quod indicas te velle agere, inflammabis tuum
 domum: tum optabis aquam, ut arceas ignem a tua familia. Et si inveneris ut
 amantes sunt callida mentis, ne relinquas quidem scintillam, qua tuum genus augen-
 tar. Lx. Est facile reperire ignem: datur etiam, si roges ab inimicis. Sed
 quando me castigas ob peccata, trahis in viam pejorem. Exoptas ut tibi collocem
 meam sororem: hortaris ut dem sine doce: sed non decet me versari diutius in bo-
 nis, qui dilapidavi tantas fortunas patrias, et me possidere agrum: illam vero esse*

morbos et m. efficit B. 1.—44 C. quia non suadetur; C. 2. qui non suadetur.—
*47 Insanum et malum C. Insanum 'st et male C. 2. devoti in hospitium Herm.
 et Goeller.—48 C. 2. adque etiam ut res putes.—49 Si istuc conare ut Herm. et
 Goeller. Si istuc, ut conare, facis indicium, conare Gronov. facis incendium edd.
 quedam vett.—50 Gronov. tibi aqua. Donz. Brant. Taubm. Delph. Bipont.
 al. tibi aquæ; C. tibi querit; C. 2. tibi querit. Mox, restrigas al. ap. Parenm.
 —51 Atque erit C. 2.—52 C. condiscat; C. 2. conclusit.—53 Facil' est Parei 3.
 tamenetsi Bipont. ab inimicis C.—54 Pl. rapidis deteriorem.—56 C. tantem rem.*

NOTÆ

47 *Insanum est malum]* Festns, dicere, dicit *insane*; quod insani omnia faciunt vehementer.' Cicero,
'Insanum magnum, pro valde magnum.' Nonius, 'Insanum te ute-
que amat, pro, valde.' Ausonius, 'Dives insanum in modum.' Varro, 'Plautus cum vehementer vellet
*dicere, dicit *insane*; quod insani omnia faciunt vehementer.'* Cicero,
'Insanas moles subtractionum.'

49 *Tuum incendes genus]* Ut nos vernaculo dicimus, *Vous mettrez le feu aux quatre coins de votre famille.*

Nunquam erit alienis gravis, qui suis se concinnat levem.
Sicut dixi, faciam: nolo te jactari diutius.

Ly. Tanto melius te sororis causa egestatem exequi, 60
Atque cum agrum me habere quam te, tua qui toleres
moenia? [tem leves,

Le. Nolo ego mihi te tam prospicere, qui meam egesta-
Sed ut inops infamis ne sim: ne mihi hanc famam differant,
Me germanam meam sororem in concubinatum tibi

Sic sine dote dedisse, magis quam in matrimonium. 65

Quis me improbior perhibeat esse? haec famigeratio
Te honestet, me autem collutulet, si sine dote duxeris:

Tibi sit emolumentum honoris; mihi, quod objectent, siet.

Ly. Quid, te dictatorem censes fore, si abs te agrum ac-
ceperim?

Le. Neque volo, neque postulo, neque censeo: verum
tamen 70

Is est honos homini pudico, meminisse officium suum.

*inopem, adeo ut me aversetur jure. Qui studet esse facilis suis, nunquam erit difficultis aliis. Agam sicut dixi: nolo te agitari diutius. Ly. Est aquinus te sororis gratia premi inopia, et me possidere cum agrum, quam te, quo obcas tua munia? Le. Nolo te tam providere mihi, quomodo succurras mea inopia, verum ut non sim una et infamis et egenus: ne spargant hunc rumor, me tibi collecasse meam sororem germanam, sine dote, quasi in concubinam, potius quam in conju-
gium. Quis dicatur esse me aequalior? Si duxeris sine dote, hic rumor te effera, me vero deprivat. Tibi erit accessio gloria: mihi vero sit convicium. Ly. Quid? Existimas te fore dictatorem, si acceperim a te agrum? Le. Neque opto, neque rogo, neque existimo. Atiamen est hominis honesti recordari sui officii. Ly.*

.....

—59 *Sicut dixit C. 2.—60 Tandem conj. Acidal. absque te.—61 Pro mania,
C. habet munia.—62 Edd. vett. mehe hac fama.—65 Si sine Pli.—66 Douz.
famiferatio.—67 Pli. collutulent et si sine.—69 Cui te dictatorem C. 2. fore si*

NOTÆ

61 *Tua qui toleres mania]* Unde est operosum ac difficile, attentio-
nemque requirit.
tua mania et sumtus quotidianos to-
lerare ac sustinere possis.

63 *Famam differant]* ‘Differre fa-
mam’ est malis sermonibus differre.
Aliqui legunt mehe, pro me.

67 *Collutulet]* Nonius, ‘Dedecor,
et quasi luto inquinet.’

68 *Emolumentum]* ‘Emolumentum’
non tantum significat questum, et
quicquid conductit; sed etiam id quod

est operosum ac difficile, attentio-
nemque requirit.
69 *Quid, te dictatorem]* Hoc eo per-
tinet, quod Lesbonicus dixerat, Ly-
sitelem apud homines honorem con-
secuturum esse, si agrum non acci-
piat; se vero dedecus. Quid, inquit
Lysiteles, si agrum mihi dederis?
tene dictataram consecuturum pa-
tas?

LY. Scio equidem te, animatus ut sis: video, subolet,
sentio.

Id agis, ut ubi affinitatem inter nos nostram astrinxeris,
Atque enim agrum dederis, nec quicquam hic tibi sit, qui
vitam colas,

Effugias ex urbe inanis, profugus patriam deseras, 75

Cognatos, affinitatem, amicos, factis nuptiis:

Mea opera hinc proterritum te, meaque avaritia autument.

Id me commissurum, ut patiar fieri, ne animum induxeris.

ST. Non enim possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles, πάλιν

Facile palmam habes! hic victus. Vicit tua comedia. 80

Hic agit magis ex argumento, et versus meliores facit.

Etiam ob stultitiam tuam te tueris? multam abomina.

LB. Quid tibi interpellatio aut in concilium huc accessio
est? [mecum domum,

ST. Eodem pacto, quo huc accessi, abscessero. **LE.** I hac
Lysiteles: ibi de ipsis rebus plura fabulabimur. 85

LY. Nihil ego in occulto agere soleo: meus ut animus est,
eloquar:

Si mihi tua soror, ut ego æquum censeo, ita nuptum datur

Profecto ego scio qua sit tua mens; video, odoro, animadvero. Contendis id, ut quando conjunxeris nostram affinitatem inter nos, atque dederis eum agrum, tibi nihil sit hic quo toleres vitam; celebratis nuptiis, effugias ex urbe egenus, relinquis patriam fugitivus, cognatos, affinitatem, amicos: existimat te ejectum hinc mea culpa, meaque avaritia. Ne existimes me id facturum, ut patiar fieri. ST. Nam non possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles: obtines facile victorian! hic est superatus. Tua comedia est anteponenda. Hic eam exhibet magis ex ratione argumenti, et condit versus meliores. Te ipso defendis tua amentia? Abominare multam. LE. Quare nos interpellas, aut accidis huc in consilium? ST. Migrabo eodem modo, quo accessi huc. LE. I hac mecum domum, Lysiteles; dicimus plura de ipsis rebus. LY. Ego nihil soleo agere in occulto. Eloquar, ut et meus animus: si tua soror mihi datur nuptum, sine dole, ut ego existimo esse

.....

apo te C.—78 Tu agis C.—75 C. et C. 2. profugiens p. deferes.—77 Gulielm.
hinc proterritum.—79 Enim non Palmer. πάλιν deest in B. 1.—82 B. 1. tuam te
multa turis abomina: Lips. tete veris multabo minis; C. te curis; C. 2. te tu-
ris. Pil. multa.—84 C. apcessero.—86 C. 2. occulto.—88 Sine dolem C. habitu-

NOTÆ

79 Πάλιν] Rursus.

82 Multam abomina] Id est, abo-
minare; quasi dicat: Audes conten-
dere cum Lysitele, in tuam rem lo-

quente, et repugnare? Sile, et prop-
ter peccata abominare, id est, verere
multam.

Sine dote, neque tu hinc abiturus; quod meum erit, id erit tuum:

Sin aliter animatus es; bene quod agas, eveniat tibi: 89

Ego amicus nunquam tibi ero alio pacto: sic sententia est.

ST. Abiit hercle ille quidem: ecquid audis, Lysiteles? ego te volo. [nunc agam,

Hic quoque hinc abiit. Stasime, restas solus: quid ego Nisi uti sarcinam constringam, et clypeum ad dorsum accommodem;

Fulmentas jubeam suppingi soccis? non sisti potest.

Video caculam militarem me futurum haud longius: 95

Aut aliquem ad regem in saginam herus se conjecit meus.

justum, neque tu abiturus hinc; id quod erit meum, erit tuum: sin es affectus aliter, tibi id quod agas, vertat bene. Ego nunquam ero alio modo tuus amicus, mens est sic. ST. Projecto ille excessit. Quid auscultas, Lysiteles? Ego te cupio. Hic abiit hinc quoque. Stasime, superes solus. Quid agam ego iam, nisi ut constringam sarcinam, et accommodem clypeum ad dorsum; jubeam suffigi soles sacris? non potest retineri. Video me futurum brevi culonem: aut meus herus concesserit apud aliquem divitem, apud quem saginatur. Puto fore neminem in

rus Pl.—89 C. et C. 2. ereniet.—91 C. ercle . . . Lysitelis.—92 C. hinc habiit.—94 Fulmentaj. s. soccos B. 1. Fulmentaj. s. soccos Salmas. socios C. sorties C. 2.—95 V. callamilitarem herus et se B. 1.—96 Saginam me rus conjecit Pl.

NOTÆ

94 Fulmentas jubeam suppingi soccis] Id est, jubeam fulmenta, seu fulmenta, subsui soccis, ut sint solidiores et firmiores. Festus: 'Calceamenta clavis fixa' sunt clavata; qui ea conficiunt, clavarii. 'Fulmentæ' autem sunt 'soleæ,' seu 'solum,' 'Suppactum,' subauditur 'solum,' 'suppingere,' subauditur 'calceos.' In Bacchidibus, 'qui soccis habeat aurum suppactum solum,' id est, qui soleas soccorum habet suppactas, et suffixas clavis aureis. Apud veteres suffigi solebant solem calceorum argenteis aureisque clavis. Dicitur de Antiochi exercitu, quod magna ex parte aureos clavos crepidis subiectos haberit. Plinius refert de purpurato quodam Alexandri Magni;

quod 'aureis clavis crepidas suffigere solebat.'

95 Caculam] Idem quod 'calo;' 'calones' autem dicti sunt, ἀνδρῶν καλῶν, a ligno, quod eorum esset militibus ligna suppeditare; vel quod ligneis clavis utebantur ad tutelam dominorum. 'Lixa' etiam appellabantur a 'lixa,' veteri voce quae aquam significat.

Haud longius] Id est, prope diem.

96 Saginam] Alii *sagenam*. Est autem 'sagena,' retis genns, in quod cum incurrerunt pisces nullo pacto sese extricare possunt. 'Sagina' vero est hoc loco sese alicui mancipare non ad laborem, sed ad otium et saginam. Unde Propertius: 'Qui dabit immundæ venalia farta saginae,

Credo ad summos bellatores acrem fugitorem fore :
 Et capturum spolia ibi illum qui meo hero advorsus ve-
 nerit. [et sagittas sumsero,
 Egomet autem quom extemplo arcum mihi, et pharetram,
 Cassidem in caput, dormibo placide in tabernaculo. 100
 Ad forum ibo : nudius sextus quo talentum mutuum
 Dedi, reposcam, ut habeam mecum quod feram viaticum.

*fuga magis strenuum inter bellatores : et illum capturum ibi prædam, qui occurrerit
 meo hero. Ego vero quando accepero arcum, et pharetram, et sagittas, cassidem in
 caput, dormiam quiete in tentorio. Ibo ad forum : repelam talentum ab eo cui
 dedi mutuum nudius sextus, ut habeam viaticum quod deferam mecum.*

conjectit Par.—98 Acidal. sibi illum.—100 Herm. et Goeller. placide in con-
 bernio.

NOTE

Vincet ubi crassas barba pudenda autem bellatores, id est, si confe-
 genas.' In otiosum dicitur, et pin- raris cum summis bellatoribus ; ut
 quedine distentum. supra in Captivis, 'Nam ad sapien-
 97 Acrem fugitorem] Quasi dicat : tiam hujus ille nimius nugator fuit ;'
 Ego novi, quam acris et fortis sis, non id est, si Thaletem compares cum
 bellator, sed fugitor, ad summos hujus sapientia, &c.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

MERGARONIDES, CALLICLES.

M.R. Ut mihi rem narras, Callicles, nullo modo
 Potest fieri prorsus, quin dos detur virginī.
 C.A. Namque hercle honeste fieri ferme non potest,
 Ut eam perpetiar ire in matrimonium
 Sine dote, cum ejus rem penes me habeam domi. 5
 M.E. Parata dos domi 'st, nisi expectare vis,

M.E. Ut mihi exponis rem, Callicles, nullo pacto potest fieri, quia detur dos
 virginī. C.A. Etenim per Herculem nequit fieri ut sinam eam jungi matrimonio
 sine dote, interea dum habeo ejus bona domi in mea potestate. M.E. Dos est parata

2 C. presus.—5 Idem codex, quin ejus.—6 B. 1. dos ni is domist.—11 C. pe-

Ut eam sine dote frater nuptum collochet :
 Post adeas tute Philtonem, et dotem dare
 Te ei dicas : facere id ejus ob amicitiam patris.
 Verum hoc ego vereor, ne istaec pollicitatio 10
 Te in crimen populo ponat atque infamiam.
 Non temere dicant te benignum virginis,
 Datam tibi dotem, ei quam dares, ejus a patre :
 Ex ea largitari te illi ; neque ita, ut sit data, in-
 Columem te sistere illi, et detraxe autument. 15
 Nunc si opperiri vis adventum Charmidis,
 Perlongum 'st: huic ducenti interea abscesserit.
 CA. Nam hercle omnia istaec veniunt in mentem mibi.
 ME. Vide, si hoc utibile magis atque in rem deputas,
 Ut adeam Lesbianicum, edoceam ut res se habet. 20
 CA. Ut ego nunc adolescenti thesaurum indicem
 Indomito, pleno amoris ac lasciviae ?
 Minume minume hercle vero ! nam certo scio
 Locum quoque illum omnem, ubi situ 'st, comedenter :
 Quem fodere metuo, sonitum ne ille exaudiat, 25

*domi, nisi cupias expectare ut frater eam det nuptum sine dote : postea tu con-
 nicias Philtonem, et dicas te ei datnum dotem : te agere id amicitia gratia ejus pa-
 tris. Sed metuo ne haec promissa te exponant convictio populi atque consumatis : ne
 prædicens te non esse sine ratione liberalem in virginem : tibi datam esse dotem,
 quam ei dares, ab ejus patre ; te in eam esse liberalem ex ea ; et ne existimant te
 non illi reddere in columem, ut est data ; sed te detrazisse. Nunc si libet expectare
 adventum Charmidis, est diuturnum : interim fraudabitur Lysiteles, qui puerum
 ducit. CA. Etenim per Herculem cuncta haec mihi veniant in animum. ME. Vide
 si arbitraris id utilius atque conducibilius, ut convenientiam Lesbianicum, aperiam
 quemadmodum res sese habeat. CA. Ut ego detegam nunc thesaurum juveni seroci,
 ardenti amore et petulantia ? Nequaquam per Herculem ! nam pro certo habeo ab-
 sumerit etiam omnem illum locum ubi est positus : timeo cum effodere, ne ille audiatur*

*****

*pulo populo ponat, τῷ populo bis posito.—14 PII. B. 1. largitate illi. Mox,
 ia deest in B. 1. C. et C. 2.—15 PII. detraxi.—16 C. vis adicentum.—17
 PII. huius ducendi ; al. ap. Parenum, hinc ducenda i. a. illa interea in domum
 mariti abiit ; al. ibid. ducendi maleteria abscesserit. Post hunc vs. Herm.
 et Goeller. inserunt, Lubido, atque ea conditio huius vel primariast, e cod.
 Ambros. Mediol. quem Mains excusavit.—18 Eadem omnia istaec idem
 cod. Mediol.—19 C. utibilem agis.—20 Ut adeas L. edoces Acidal.—
 21 PII. thesaurum.—22 Aiterum minume deest in B. 1. certe scio C. 2.—*

NOTÆ

*17 Ducenti abscesserit] Id est, du- voles tantisper forte ducendis virgi-
 centi voluntas, vel, ducenti puerum nis voluntatem, abjiciet Lysiteles.
 juveni dos. Quasi dicat: si opperiri*

- Neu ipsam rem indaget, dotem dare si dixerim.
M.E. Quo pacto ergo igitur? **C.A.** clam dos depromi potest,
 Dum occasio ei rei reperiatur: interim
 Ab amico alicunde argentum roges.
M.E. Potin' est ab amico alicunde exorari? **C.A.** potest. 30
M.E. Gerræ! næ tu illud verbum actutum inveneris:
 Mihi quidem hercle non est quod dem mutuom.
C.A. Malim hercle ut verum dicas, quam ut des mutuum.
M.E. Sed vide consilium, si placet. **C.A.** quid consili'st?
M.E. Scitum, ut ego opinor, consilium inveni. **C.A.** quid
 est? 35
M.E. Homo conducatur aliquis jam, quantum potest,
 Quasi sit peregrinus. **C.A.** quid is scit facere postea?
M.E. Is homo exornetur graphice in peregrinum modum,
 Ignota facies, quæ non visitata sit,
 Falsidicum, confidentem. **C.A.** quid tum postea? 40
M.E. Quasi ad adolescentem a patre ex Seleucia
 Veniat, salutem ei nuntiet verbis patris,
 Illum bene gerere rem, et valere et vivere,
 Et eum redditum actutum: ferat epistolas

sonitum, ne investiget rem ipsam, si dixerim me daturum dotem. **M.E.** Quomodo
 ergo? **C.A.** Potest depromi dos occulte, interea dum sese offerat occasio illius rei:
 interim petas alicunde pecuniam a quopiam amico. **M.E.** Potestne exorari ali-
 cunde ab amico? **C.A.** Potest. **M.E.** Nugæ! Projecto tu reperies illico in ore
 omnium hoc verbum: Per Herculem mihi non habeo quod tribuum commo-
 dato. **C.A.** Per Herculem malim ut dicas verum, quam ut des mutuum. **M.E.** At
 vide consilium, si placet. **C.A.** Quodnam consilium est? **M.E.** Reperi, ut ego
 existimo, rectum consilium. **C.A.** Quid est? **M.E.** Conducatur aliquis homo nunc,
 quamprimum fieri poterit, quasi sit peregrinus. **C.A.** Quid faciat deinceps? **M.E.** Ille
 homo vestiatur scite, sicut peregrinus, vultus ignotus, inusitatus, falsidicus, audax.
C.A. Quid deinceps? **M.E.** Quasi veniat ex Seleucia ad adolescentem a patre, cum
 jubeat salvere verbis patriis, illum gerere recte rem, et valere et vivere, et cum rever-

—26 Ne ipsam Herm. et Goeller, indacet Pli.—27 Al. ap. Parenm, ergo agetur.
 —28 Voc. rei deest in C. et C. 2.—29 Herm. et Goeller. alicunde mi argentum
 in dotem rogem; Acidalius etiam rogem.—30 Al. ap. Parenm, exorare.—
 31 Gerræ B. 1.—32 Pol mihi Herm. et Goeller.—33 Lamb. quam ut det; Pli.
 quam vides mutuum; B. 1. quam fides mutetur.—34 Pli. consili est.—37 Herm.
 quid istoc facere postea.—39 Pli. visita sit; al. ap. Parenm visa sit; vel, usi-
 lata sit.—40 Falsidicus confidensque al. ibid. cum fidem Pli.—41 Pli. ex-
 leutia.—43 C. et C. 2. bene gererem et valere.—44 Idem codd. euclatum.—

NOTE

36 Quantum potest] Id est, cum primum fieri poterit.

- Duas : eas nos consignemus, quasi sint a patre : 45
 Det alteram illi, dicat alteram tibi
 Dare sese velle. C_A. perge porro dicere.
 M_E. Seque aurum ferre virginī dotem a patre
 Dicat, patremque id jussisse aurum tibi dare. 49
 Tenes jam ? C_A. propemodo ! atque ausculto perlubens.
 M_E. Tum tu igitur demum id adolescenti aurum dabis,
 Ubi erit locata virgo in matrimonium.
 C_A. Scite hercle sane. M_E. hoc, ubi thesaurum effoderis,
 Suspicionem ab adolescentē amoveris.
 Censebit aurum esse a patre allatum tibi. 55
 Tu de thesauro sumes. C_A. satis scite et probe :
 Quasquam hoc me aetatis sycophantari pudet.
 Sed epistolas quando obsignatas afferet,
 Siquidem obsignatas attulerit epistolas,
 Nonne arbitraris eum adolescentem annuli 60
 Paterni signum novisse ? M_E. etiam tu taces ?
 Sexcentæ ad eam rem causæ possunt colligi :
 Illum, quem habuit, perdidit, alium post fecit novum.
 Jam si obsignatas non feret, dici hoc potest,
 Apud portitorem eas resignatas sibi 65
 Inspectasque esse : in hujusmodi negotio
 Diem sermone terere, segnities mera 'st.

surum brevi. Gerat duas epistolas : nos obsignemus eas, quasi sint a patre : illi det alteram, dicat sese velle tibi dare alteram. C_A. Prosequere porro. M_E. Et dicat se ferre aurum virginī dotem a patre, patremque imperasse tibi dare id aurum. Scis jam ? C_A. Ferme ! et audio lubenter. M_E. Tum demum ergo tu dabis id aurum juveni, quando virgo erit collocata in matrimonium. C_A. Festine projecto. M_E. Quando effoderis thesaurum, averteris suspicionem, hoc modo, ab adolescentē. Existimabit aurum tibi fuisse allatum a patre. Tu accipies de thesauro. C_A. Satis eleganter et probe : quamvis me pudet sycophantam agere hac aetate. Verum quando afferet epistolas sigillo munitas, dummodo attulerit literas sigillo communitas, nonne existimas illum juvenem cognoscere signum annuli patrie ? M_E. Tu etiam ailes ? Possunt confiri in unum sexcentæ rationes hujus rei : amisit illum quem habebat, postea fecit aliud novum. Nam si ferat minime obsignatas, potest dici hoc, eas fuisse apertas apud tabellarium, et vias. Est mera negligentia consumere diem

46 Pll. alterum dicat ; et sic Parei 3.—47 Dari se velle Lamb.—50 Edd. quædam vett. propemodum.—53 Pll. thesaurum.—55 C. aliatum sibi ; C. 2. alienatum sibi.—57 Pll. sycophantari.—59 C. opsignatas a. epistulas.—60 Pll. annuli.—62 Secentæ C. Secente C. 2.—63 Eum quem Parei 3. et al. vett. Illus. quem B. 1. C. et C. 2.—66 C. in hujus modo.—67 Diem sermonem terrere Pll.—

Quamvis sermones possunt longi texier.
 Abi ad thesaurum jam confestim clanculum;
 Servos, ancillas amove: atque audin' ? C.A. quid est? 70
 M.E. Uxorem quoque ipsam hanc rem ut celes, face.
 Nam pol tacere nunquam quicquam 'st quod queat.
 Quid nunc stas? quin te hinc amoves, et te moves?
 Aperi, deprime inde auri ad hanc rem quod sat est.
 Continuo operito denuo: sed clanculum, 75
 Sicut præcepi: cunctos exturba ædibus.
 C.A. Ita faciam. M.E. at enim nimis longo sermone utimur.
 Diem conficimus, quod jam properato 'st opus.
 Nihil est, de signo quod vereare; me vide.
 Lepida est illa causa, ut commemoravi, dicere, 80
 Apud portidores esse inspectas: denique
 Diei tempus non vides? quid illum putas
 Natura illa atque ingenio? jamdudum ebriu'st.
 Quidvis probari poterit: tum, quod maxumum est,
 Afferre, non petere hic se dicet. C.A. jam sat est. 85
 M.E. Ego sycophantam jam conduco de foro,
 Epistolasque jam consignabo duas,
 Eumque huc ad adolescentem meditatum probe
 Mittam. C.A. eo ego igitur intro ad officium meum.

sermone in hacce re. Tametsi possunt institui longa orationes. Vade jam ad thesaurum velociter clam, amore servos, ancillas: audire? C.A. Quid est? M.E. Fac etiam ut celes uxorem hanc rem. Nam per Pollucem est nihil quod possit celare unquam. Quid stas jam? Quin fugis hinc et te moves loco? Resera, deprime inde quod est satis auri ad hanc rem. Statim tege rurus: at occule, sicut mandavi. Exturba omnes ex ædibus. C.A. Faciam sic. M.E. Sed versamur in longa oratione. Conficimus diem, quo opus est accelerato. Vide, est nihil quod formides de signo! Illa causa est festiva, ut institui dicere, esse visas apud tabelarios. Demum non vides tempus diei? Quid existimas hunc illa indole atque animo? Est ebrius jampridem, poterit suaderi quidvis. Tum hic dicet, se afferre, quod est maximum, non rogare. C.A. Nunc sat est. M.E. Ego nunc conduco sycophantam de foro, jamque consignabo duas epistolas, eumque mittam huc ad juvenem egregie doctum. C.A. Igitur ego introeo ad meum officium. Fac id. M.E. Perficiam.

69 Pll. thesaurum.—71 Voxrem C.—72 Nam pod tacero C.—73 C. tu hinc; C. 2. tu hunc.—74 Pll. at hanc rem.—76 Sicuti præcepit Pll.—79 C. et C. 2. quo vereare.—80 C. est ille.—84 C. et C. 2. maxumi 'st; et sic Parei 8.—85 At ferre C. non petere iace dicet. tam sat est B. 1.—87 Epistulas C. et Parei

NOTÆ

88 Jamdudum ebriu'st] Auenupnatur dum Lesbonicum, quo videlicet jam senes tempus ad prudenter decipien- sit temulentus.

Tu istuc age. Ms. actum reddam.

90

8.—88 Al. ap. Pareum, adolescenti.—90 Ms. Cam. *actum reddam*; *nugaces sunt nisi*; al. ap. Pareum, *jam nugas hic fuit*; al. ibid. *nuga haec sunt*; Pl. *nugace sunt nisi*.

NOTÆ

90 *Actum reddam*] Quasi dicat: Dicebant veteres ‘nugas adassint,’ Alia cura: hujus perficiendi provinciam in me recipio.

[*Nugace sunt nisi*] Pro ‘nugax.’

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

CHARMIDES.

SALSIPOVENTI et multipotenti Jovis fratri, et Nerei Nep-tuni, [fluctibus salsis,
Lætus, lubens, laudes ago, et grates gratiasque habeo, et
Quos penes mei potestas, bonis meis quid foret, et meæ
vitæ: [faciunt.

Quom suis me ex locis in patriam urbiske mœnia reducem
Atque ego, Neptune, tibi ante alias Deos gratias ago at-
que habeo summas. 5

Nam te omnes sævomque severumque atque avidis mori-
bus commemorant,

Spurcificum, immanem, intolerandum, vesanum: contra
opera expertus:

CH. *Laudo et gratias ago hilariter, lubenter Nereo Neptuno fratri Jovis, domino maris omnipotenti, et fluctibus salsis, penes quos fuerunt quicquid bonorum fuit, ego et mea vita: quoniam me reducunt ex suis locis in patriam et in mœnia urbis. Atque ego, Neptune, tibi ago gratias maximas et habeo præter alias Deos. Nam cuncti prædicant te ferocem et moribus cupidis, immundum, crudelem, intolerandum, insanum. Experientia didici te non esse ejusmodi: etenim sum expertus te in*

*****
1 *Salipotenti* Brant. *Neptuno et Nereo Herm. et Bipont. Jovis fratri ætherii Neptuno Both. et Goeller. et Nereo Neptuno al. ap. Pareum.*—2 Ald. Junt. Parei 1. 2. 3. *gratas gratias;* Herm. *et gratis gratias habeo;* Goeller. *et grates gratiasque habeo et, &c.* Mox Pl. e *fluctibus.*—3 *Cum penes B. 1. Quo penes C. Qm penes C. 2. me post bonis mis quid f. et mea ivite C. me potes-tas bonis mis quid, &c. C. 2. boni naviisque foret al. ap. Pareum.*—4 *B. 1. in pa-triam ut redeam facis; Pl. in patriam urbis cumam reducem; C. 2. redeund, fa-ciunt.*—5 *Atques neptuno tibi B. 1. Adque C. 2.*—7 *C. intolerandum ve sanum.*

NOTÆ

1 *Salsipotenti*] Horatius, ‘Potenti maris Deo.’ 7 *Spurcificum*] Nomius, ‘Sævum, sanguinarium.’

Nam pol placido te et clementi **meo** usque modo, ut volui,
usus sum in alto.

Atque hanc tuam gloriam jam ante auribus acceperam, et
nobiles apud homines,

Pauperibus te parcere solitum, divites damnare atque do-
mare. 10

Abi, lando : scis ordine, ut æquom 'st,

Tractare homines : hoc Dis dignum 'st, semper mendicis
modesti sint. [scio, in alto

Fidus fuisti: infidum esse iterant: nam absque foret te, sat
Distraxissent, disque tulissent satellites tui me miserum
foede,

Bonaque omnia item una mecum passim coeruleos per
campos. 15

Ita jam quasi canes, haud secus, circumstabant navem
turbines venti :

Imbres fluctusque atque procellæ infensæ strangere malum,
Ruere antennas, scindere vela, ni tua pax propitia foret
præsto.

*mari quietem, atque levem meo arbitrio, ut colui. Et quidem audiveram auribus
jam antea apud homines nobiles tuam benigitatem, te consuetum ignorare egenis,
vexare opulentos et domare. Abi : lando : nosti agere cum hominibus ordine, ut
est par, id est, dignum Diis, ut sunt semper propitiū indigis. Fuisti fidus;
quamquam dicent te esse infidum. Nam nisi tu prothibisses, tui satellites, satis
scio, dilacerassent misere in mari, et dissipassenſe fore me infelicem et universas
fortunas simul mecum passim per agros caruleos. Adeo turbines venti circumve-
niebant jam navem, non aliter ac canes: imbres undæque atque procellæ conjuratae
rampere malum, dejicere antennas, lacerare vela, nisi fuisses propitus. Abduc*

8 C. 2. sum in alio ; al. ap. Pareum, sum haud alto.—9 Atque hanc gloriam tuam
ante auribus nobilem jam acceperam ad homines Bothe; Atque ego hanc tuam
gloriam auribus quidem jam acceperam ante Goeller. nobilem conj. Brant. apri
homines C.—10 C. 2. dampnare.—11 Domare abi C. ordinem equum C.—13 C.
opaque foret et stat. C. 2. in alta.—15 Pro item, Acidalius conj. ibidem; al.
ap. Pareum, ita una.—16 B. 1. C. et C. 2. turbines venit.—17 Imber B. 1. in-

NOTE

13 *In alto Distraxissent, disque tu-*
bissent] Virgilius, ‘Haud procul in-
de eitem Metum in diversa quadrigæ
Distulerant.’

15 *Caruleos campos]* Id est, mare.
Lucretius lib. v. ‘Maxima qua nunc

se ponti plaga cornua tendit.’ Vir-
gilius, ‘Annixi torquent spumas et
coerulea verrunt.’ Alibi, ‘natantes
campos,’ ‘liqueentes campos,’ ‘salis
campos,’ ‘arva Neptunia’ appellat.

Apage me sis ! deinde hinc certum 'st otio me dare : satis partum habeo.

**Quibus ærumnis deluctavi, filio dum divitias quæro ! 20
Sed quis hic est, qui in plateam ingreditur cum novo ornatu specieque**

Simul ? pol ! quanquam domum cupio, opperiar hic, quam gerat rem.

me, si placet ! constitui me dedere deincepsa hinc otio. Habeo satis comparatum divitiarum. Cum quot molestiis colluctatus sum, dum paro opes filio ! Sed quis est hic, qui ingreditur in plateam, cum nōvo habitu, et nova specie simul ? Per Pollucem ! tametsi opto tre domum, expectabo, ut videam, quid agat.

.....

sense C.—18 Re vere antemas C. 2.—19 Apage a me Goeller. Apage te Acdal. Apage messis C. 2.—20 Cum his ærumnis eluctavit Nonius p. 748.—21 C. planteam .... speciaque ; al. ap. Pareum, sp. simula personata.—22 C. sol, quanquam. Pro domum, Donat. al. ap. Pareum domi. B. 1. quam hic rem gerat.

NOTE

21 *Specieque Simul]* Alii simula, id 22 *Domum cupio]* Alii domi. Ut est, 'simulata :' veteres enim 'si- est in Terentio, 'quasi domi capi- mule,' 'simulate,' et 'ficte.'

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

SYCOPHANTA, CHARMIDES.

Sy. Huic ego diei nomen Trinummo faciam : nam ego operam meam

Tribus nummis hodie locavi ad artes nugatorias.

Advenio ex Seleucia, Macedonia, Asia, atque Arabia,

Quas ego neque oculis, neque pedibus unquam usurpavi meis.

Sy. Appellabo hunc diem Trinummum : nam collocavi hodie meam industriam tribus nummis ad artes ludicas. Venio ex Seleucia, Macedonia, Asia, et Arabia, quas nunquam, aut vidi oculis, aut pedibus peragravi. Cernisne quid inopia accer-

NOTE

4 *Oculis usurpari]* 'Usurpare oculi' 'dare, sentire.
lis,' 'usurpare sensibus,' id est, vi-

Viden' egestas quid negotii dat homini misero mali! 5

Qui ego nunc subigor trium nummorum causa, ut has
epistolas

Dicam ab eo homine me accepisse, quem ego, qui sit
homo, nescio,

Neque novi: neque natus, necne is fuerit, id solide scio.

CH. Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum
tegit:

ILLURICA facies videtur hominis; eo ornatu advenit. 10

Sy. Ille qui me conduxit, ubi conduxit, abduxit domum.

Quae voluit, mihi dixit: docuit, et præmonstravit prius,

Quomodo quicque agerem: nunc adeo, si quid ego addi-
dero amplius,

Eo conductor melius de me nugas conciliaverit.

Ut ille me exornavit, ita sum ornatus: argentum hoc facit.

Ipse ornamenta a chorago haec summis suo periculo. 16

Nunc ego si potero ornamenti hominem circumducere,

Dabo operam; ut me esse ipsum plane sycophantam
sentiat.

sit molestiarum homini calamitoso! Ego cogar jam dicere, propter tres num-
mos, me accepisse ab eo homine has epistolas, quem ego ignoro, qui homo sit,
neque novi: neque scio certo, utrum is fuerit natus, necne. CH. Per Pollucem,
hic est de propria fungorum; se operit totum capite: vultus hominis videtur ex
Illyria; accedit hoc ornatu. Sy. Ille qui me locavit, ubi locavit, abduxit do-
mum, mihi dixit quæ libuit: docuit et præmonuit antea, qua ratione quidate fa-
cerem. Nunc adeo, si ego addidero aliquid amplius, qui me conduxit proferet
eo melius nugas mea opera. Sum vestitus, ita ut ille me vestiit. Pecunia pra-
stat hoc. Ipse summis haec ornamenta suis dannis a chorago. Jam si ego po-
tero decipere hominem vestibus, efficiam; ut intelligat me esse plane sycophantam.

*****

1 C. 2. nem ergo.—4 Quas ego non Pli.—6 C. subicor. Pli. epistulas.—9 Sol
hic C. capit e s t. C. capite tot t. C. 2.—10 Hillurica Pli.—14 C. de me negas.
—15 Pli. exornavi. C. sum urnatus. Pli. hae facit.—18 Gulielm. ut me esse

NOTÆ

9 Fungino genere est] ‘Fungi’ ni-
bil aliud sunt ferme, quam caput. De
petaso seu pileo sycophantæ.

14 Eo conductor melius] Si ea, quæ
doctus sum, expolivero, tanto melius
conductor, mea opera, rem nugatori-

am fecerit.

16 A chorago] Choragus est sce-
nici apparatus præfectns. Hinc Cho-
ragium, locus unde omnia ad ludos
necessaria promuntur.

CH. Quam magis specto, minus placet mihi hominis facies : mira sunt,
Ni illic homo 'st aut dormitator, aut sector zonarius. 20
Loca contemplat, circumspectat sese, atque ædis noscitat.
Credo edepol, quo mox furatum veniat, speculatur loca :
Magis lubido 'st observare, quid agat : ei rei operam dabo.
SY. Has regiones demonstravit mihi ille conductor meus :
Apud illas ædis sistendæ mihi sunt sycophantie. 25
Fores pultabo. **CH.** ad nostras ædes hic quidem habet
rectam viam. [vigilias.]
Hercole, opinor, mihi advenienti hac noctu agitandum est
SY. Aperite hoc, aperite : heus ! ecquis his foribus tutelam
gerit ? [tas ? SY. heu senex !]
CH. Quid, adolescens, quæris ? quid vis ? quid istas pul-
Census cum juratori recte rationem dedi. 30
Lesbonicum hic adolescentem quæro, in his regionibus

CH. Quo magis specto faciem hominis, mihi placet minus ; fallor, nisi ille homo est
aut fur, aut sector zonarius. Lustrat loca, sese circumspicit, atque cognoscit ædes.
Existimo prefecto, contemplatur loca, ut veniat mox furatum. Labet observare
magis quid faciat, dabo operam ei rei. **SY.** Qui me locavit mihi demonstravit has re-
giones : sycophantie mihi sunt depromenda apud illas ædes : feriam fores. **CH.**
Hic prefecto teat viam rectam ad nostram domum. Existimo sane esse agitandas
vigilias, hac nocte, mihi advenienti. **SY.** Pandite hoc, pandite. **Heus !** Equis
tuetur has fores ? **CH.** Quid quaris, adolescens ? Quid vis ? Quid feris istas
fores ? **SY.** Heu senex ! Sum relatus in cœnum, si tradidi recte rationem quæsto-

ipsus.—19 B. 1. C. 2. mihi hæc hominis.—20 Ni illinc h. a. dorminitator C.—
22 Pro mox, Pl. habent nox ; et sic emend. Palmer. speculator B. 1.—23 C. opera.—24 Idem codex, de monstravit.—26 Pl. at nostras . . . habeat ; C. ediachic quidem.—27 Edd. vett. ante Gruter. agitandas sunt vigilias.—28 C. hec quis.—29 Parei 3. heus senex.—30 Census sum, cum, &c. Reizius ; Census

NOTÆ

20 Dormitator] Id est, fur. Hesi- odus, ἡμερόκοτος, furem appellat, quod interdiu dormiat, noctu fure- tur : ἡμεροκλέπται, nocturni grassato- res, passim dicuntur.

Sector zonarius] Βαλαντίδομος, crum- menisca, crumenisex, saccularius. Anti- quitus crumenam de zonis pendentem gerebant, vel in ipsis zonis insinua- bant pecuniam.

27 Agitandum est vigilias] Virgi- lius, ‘pacem Trojano a rege peten-

dum est.’ Cicero, ‘Quam viam nobis quoque ingrediendum sit.’ Hellenismus est, ἀποστέος αὐτούς, istos audiendum.

30 Census cum juratori dedi] ‘Con- jurator’ erat apud quem peregrini profiteri cogebantur, et nomina, et patriam, et negotia. Græce, συναρθτης, conjurator, seu censor. ‘Conju- rator’ forte significat juratoris socium et collegam.

Ubi habitat, et item alterum ad istanc capitis albitudinem :
Calliclem aiebat vocari, qui has mihi dedit epistolas.

CH. Meum gnatum hic quidem Lesbianicum quærerit et am-
cum meum,

Cui ego liberosque bonaque commendavi, Calliclem. 35

SY. Fac me, si scis, certiore, hice homines ubi habitent,
pater. [advenis ?

CH. Quid eos quæris ? aut quis es ? aut unde es ? aut unde

SY. Multa simul rogitas ! nescio quid expediam potissa-
mum.

Sin unumquicquid singillatim et placide percunctabere,
Et meum nomen, et mea facta, et itinera ego faxo scias. 40

CH. Faciam ita ut vis : agendum nomen tuum primum me-
mora mihi. [quia, pater,

SY. Magnum facinus incipiss petere. CH. quid ita ? SY.
Si ante lucem ire occipias a meo primo nomine, [ris.

Concubium sit noctis, priusquam ad postremum pervene-

CH. Opus face est et viatico ad tuum nomen, ut tu præ-
dicas. 46

SY. Est minusculum alterum, quasi vasculum vinarium.

CH. Hic homo solide sycophanta est : quid ais tu, ado-
lescens ? SY. quid est ?

ri; quero ubi maneat Lesbianus adolescens in his regionibus, et item aliud
perinde canum atque hoc caput est: dicebat se appellari Calliclem, qui mihi
dedit has literas. CH. Hie profecto queritur Lesbianicum meum filium, et meum ami-
cum Calliclem, cui ego commisi liberas et fortunas. SY. Doc me, pater, si scis,
ubi maneat hi homines. CH. Quare eos quaris ? Aut quis es ? Aut unde es ?
Aut unde venis ? SY. Rogas uno tempore nulla ! Ignoro quid responderebū pri-
mum : si forte interroges sigillatim et leviter unumquodque, ego efficiam ut cog-
noscas et meum nomen, et mea gesta, et mea itinera. CH. Faciam sicut vis. Age-
dum, dic mihi primum tuum nomen. SY. Incipis rogare rem arduam. CH. Quid
ita ? SY. Quia, pater, si incipias ante lucem ire a meo primo nomine, erit con-
cubium noctis, antequam perveneris ad postremum. CH. Adhibenda est fax et
viaticum ad tuum nomen, ut tu dicis. SY. Est alterum minusculum, velut vas vi-
narium. CH. Hic homo est plane sycophanta. Quid dicis tu, adolescens ? SY.

*****

quom sum Acidal. et Goeller. Census conjuratori Lamb.—33 C. epistulas.—
36 Pll. si sis. B. 1. hisce; Parei 3. hisce. Pll. ut habitem.—39 Si unum B. 1.
quidque edd. vett.—43 C. 2. et edd. vett. ante Gulielm. incipis sic petere. B. 1.
quia petere; C. q. patrem; C. 2. quia patrem.—43 Si ante lucem me occipias
B. 1.—45 Opus facto est Pll. et edd. vett. Opus fatto est Lamb. Opus sacco,
vel face est Palmer. Face opus est Reiz. Herm. Goeller.—46 Pll. quasi vix

NOTÆ

45 *Opus face est et viatico*] Quasi dicat Charmides: Si tuum nomen est

CH. Eloquere, isti tibi quid homines debent, quos tu quæritas?

SY. Pater istius adolescentis dedit has duas mihi epistolas
Lesbonici: mihi est amicus. **CH.** teneo hunc manifestarium. 50

Me sibi epistolas dedisse dicit: ludam hominem probe.

SY. Ita ut occepi, si animum advortas, dicam. **CH.** dabo operam tibi.

SY. Hanc me jussit Lesbonico suo gnato dare epistolam:
Et item banc alteram suo amico Callicli jussit dare.

CH. Mihi quoque edepol, quom hic nugatur, contra nugari lubet. 55

Ubi ipse erat? **SY.** bene rem gerebat. **CH.** ergo ubi?
SY. in Seleucia. [ipse in manus.

CH. Ab ipson' istas accepisti?

SY. e manibus dedit mihi
CH. Qua facie est homo?

SY. sesquipede quidem est

quam tu longior. [sens, longior.

CH. Hæret hæc res: si quidem ego absens sum, quam præ-Novistin' hominem?

SY. ridicule rogitas, quo cum una

cibum 60

Capere soleo. **CH.** quid est ei nomen?

SY. quod edepol homini probo.

Quid est? **CH.** Dic, quid tibi negotii est cum istis hominibus, quos tu quæritas?

SY. Pater istius adolescentis Lesbonici, et meus amicus, mihi dedit has epistolas.

CH. Deprehendo hunc manifeste: ait me sibi tradidisse epistolas. Ludificabo egregie hominem.

SY. Loquar sicut incepi, si advertas mentem. **CH.** Te audiām. **SY.** Mihi imperavit reddere hanc literam Lesbonico suo filio, et mandavit

etiam dare hanc Callicli sua amico. **CH.** Per ædem Pollucis, quandoquidem hic

nugatur, mihi lubet nugari etiam ex adverso. **Ubi erat ipse?** **SY.** Gerebat rem

bene. **CH.** Ubi inquam? **SY.** In Selencia. **CH.** Acceptavisse illas literas ab

ilio?

SY. Mihi tradidit ipse e manibus in manus. **CH.** Quo vultu est homo?

SY. Est quidem altior te pede et dimidio. **CH.** Hæc res cohæret; videlicet, ego

sum absens procerior, quam præsens. Novistine hominem?

SY. Interrogas ridicule utrum noscam eum, cum quo consuevi sumere cibum una. **CH.** Quomodo vocatur?

*****

illum vinarium.—47 C. et C. 2. quid es.—49 C. 2. duas epistulas, omissa pronomine mihi.—50 Lesbonicis C. is mihi amicus Par. is mi est amicus Goeller.—55 B. 1. C. C. 2. quoniam hic. Mox, Pll. nugatur; C. nugatur.—58 Pll. quiddamst.—59 Hic vs. deest in C. 2. Ven. 1. et edd. vett.—61 Edd. vett.

NOTÆ

tam longum, ut ne intra unum qui- que deficiat.
dem diem pronuntiari possit, est opus 69 Hæret hæc res] Non bene ca-
tibi face et viatico, ne lux te victus- pio, quid id sibi velit.

CH. Lubet audire. **Sy.** ille edepol! illi illi! vœ misero mihi!

[modo.]

CH. Quid est negotii? **Sy.** devoravi nomen imprudens

CH. Non placet, qui amicos intra dentes conclusos habet.

Sy. Atque etiam modo vorsabatur mibi in labris primoribus.

65

CH. Temperi huic hodie anteveni. **Sy.** teneor manifesto miser!

CH. Jamne commentatus es nomen? **Sy.** Deum hercle me atque hominum pudet.

CH. Vide, homo, ut hominem noveris. **Sy.** tanquam me fieri istuc solet,

Quod in manu teneas atque oculis videas, id desideres.

Literis recomminiscar. C est principium nomini. 70

CH. Callicias? **Sy.** non est. **CH.** Callippus? **Sy.** non est. **CH.** Callidemides?

Sy. Non est. **CH.** Callinicus? **Sy.** non est. **CH.** Callimarchus? **Sy.** nil agis. [mei.]

Neque adeo edepol floccifacio, quando egomet memini

CH. At enim multi Lesbianici sunt hic: nisi nomen patris

Sy. Profectio est nomen quod homini bono. **CH.** Libet audire. **Sy.** Ille profecto! ille ille! vœ mihi misero! **CH.** Quid est rei? **Sy.** Imprudens devoravi nomen. **CH.** Non placet, qui tenet amicos inclusos intra dentes. **Sy.** Atque etiam modo mihi erat in ore. **CH.** Hunc anteverti hodie tempestive. **Sy.** Teneor manifesto, miser! **CH.** Eene jam recordatus nominis? **Sy.** Profecto me pudet Deum atque hominum. **CH.** Animadverte, homo, ut noveris hominem. **Sy.** Veluti me. Id solet, quaras id, quod habeas in manu, et videas oculis. Literis refricabo memoria. C est principium nominis. **CH.** Callicias? **Sy.** Non est. **CH.** Callippus? **Sy.** Non est. **CH.** Callidemides? **Sy.** Non est. **CH.** Callinicus? **Sy.** Non est. **CH.** Callimarchus? **Sy.** Nihil agis: neque per eadem Pollucis, cuiusquam facio, quando egomet recordor mei. **CH.** Nam sunt hic complures Lesbianici; nisi

*****

quod est.—62 B. 1. ille edepol ille misero mihi; Palmer. Spicil. p. 758. legit, il, il, edepol, il, il.—64 Non places... habes Aridal. quia amicos C. concluso habet C. et C. 2.—65 Adque etiam C. 2.—67 Jam re C. Jam rem C. 2. commentus Parei 3.—68 Edd. vett. istuc fieri.—69 Quod manu Goeller.—72 Pll. et Parei 3. nihil agis; margo ed. Gronov. ex Ms. mihi agis.—73 C.

NOTÆ

62 *Ille edepol illi illi*] Eat conatus vocis reddendæ, qualis est ille hominum non bene recordantium eorum, quæ sunt aggressi dicere.

66 *Temperi*] Id est, tempestive.

Delph. et Var. Clas.

67 *Jamne commentatus* [commentus] es] In aliis, *jamne recommissus es.* *Jam recommissatus es.* *Jam reincommissatus es.*

Plaut.

5 M

Dices, non monstrare possum istos homines, quos tu queritas. 75

Quod ad exemplum est? conjectura si reperire possumus.

Sy. Ad hoc exemplum est, Char. Ch. an Chares? an Charidemus? num Charmides? [jamdudum tibi;

Sy. Hem istic erit: qui istum Di perdant! Ch. dixi ego Te potius bene dicere aequum 'st homini amico, quam male.

Sy. Satin' intra labra atque dentes latuit vir minumi pretii?

Ch. Ne male loquare absenti amico. Sy. quid ergo ille ignavissimus 81

Mibi latitabat? Ch. si appellasses, respondisset, nomine. Sed ipse ubi est? Sy. pol illum reliqui ad Rhadamanthem in Cecropia insula. [sim, queritem?

Ch. Qui homo est me insipientior, qui ipse egomet, ubi Sed nihil disconducit huic rei: quid ais? Sy. quid? Ch.

hoc te rogo. 85

Quos locos adisti? Sy. nimium miris modis mirabiles.

Ch. Lubet audire, nisi molestum 'st. Sy. quin discupio dicere.

appelles nomen patris, non possum ostendere illos homines quos tu queris. Ad quod exemplum est? Si possumus invenire conjectura. Sy. Est ad hoc exemplum, Char. Ch. An Chares? An Charidemus? Num Charmides? Sy. Hem! erit iste. Qui Dii perdant istum! Ch. Ego tibi dixi jampridem; est potius aequum te bene dicere homini amico quam male. Sy. Satine vir minimi pretii occultavit se intra labra et dentes? Ch. Ne male dicas amico absenti. Sy. Quid ergo illa homo ignavissimus me latebat? Ch. Si vocasses nomine, respondisset: sed ubi est ille? Sy. Pol illum reliqui ad Rhadamanthem in insula Cecropia. Ch. Qui homo est stolidior me, qui queritem, ubi egomet sim? Sed nihil obest huic negotio: quid dicas? Sy. Quid? Ch. Te quasso hoc. Quæ loca adiusti? Sy. Admirabilis modis nimis admirabilibus. Ch. Velim audire, nisi est incommodum. Sy. Quia

*****

et C. 2. memini mihi.—75 C. non monstrare.—76 C. possumus id.—77 Edd. vett. Ad h. e. est? an Chares? an Charmides? num Charmides? Palmer. Quod ad e. est? conjectura si reperire possumus; Acidal. et Herm. an Charmides? an Charidemus? Syllaba Char deest in B. 1.—78 Hem i. erat Acidal.—81 B. 1. loquere ei praesente; Lamb. loquare ei, praesens amico. Mox, quid ille ergo Reinius.—83 C. adi hanc manu in Cecropia; Both. Pol eum reliqui ad Rhadaman Cecropia in insula; B. 1. in cecropia; Meurs. in Cecropia.—84 Qui homo est desunt in B. 1. ubi, pro me, legitur ne.—85 Cam. Both. Herm. Goeller. hoc quod te rogo.—86 Quos l. adiustis Acidal.—87 Lubet audires C.—

NOTÆ

83 *In Cecropia insula*] Ludens appellat Orcum, regnum Rhadamanthis, qui sceleratos ibi pénis, et cruciati bus maximis exercet: homines vero sceleratos Cecropiam insulam inquinil nos. Nam κέρπετες et τίθυκαι sunt similes, malignæ in primis bestiae.

Omnium primum in Pontum advecti ad Arabiam terram sumus. [illæc, ubi thus dignitur,

CH. Eho! an etiam Arabia'st in Ponto? **Sy.** est: non Sed ubi absinthium fit, atque cunila gallinacea. 90

CH. Nimium graphicum hunc nugatorem! sed ego sum insipientior, atque hic nesciat:

Qui egomet, unde redeam, hunc rogitem, quæ ego sciam, Nisi quia lubet experiri, quo evasuru'st denique. [mibi: Quid est tibi nomen, adolescens? **Sy.** Pax, id est nomen Hoc cotidianum'st. **CH.** edepol nomen nugatorium: 95

Quasi dicas, si quid crediderim tibi, pax! periisse illico.

Sed quid ais, quo inde iisti porro? **Sy.** si animum adver tas, eloquar.

Ad caput amnis, quod de cœlo exoritur sub solio Jovis.

CH. Sub solio Jovis? **Sy.** ita dico. **CH.** e cœlo? **Sy.** atque e medio quidem.

CH. Eho! an etiam in cœlum escendi? **Sy.** immo ho riola advecti sumus, 100

opto dicere. Primum omnium sumus devecti in Pontum juxta Arabiam. **CH.** Eho! Arabia estre quoque in Ponto? **Sy.** Est: non illa in qua thus nascitur, sed ubi fit absinthium, atque cunila gallinacea. **CH.** Nugatorem hunc nimium graphicum! sed ego sum stolidior, qui interrogem hunc, unde egomet revertar; quæ ego sciam, atque hic nesciat: nisi quia libet experiri, quo evasurus est denique. Quod tibi est nomen, adolescens? **Sy.** Pax, id est meum nomen: hoc est quotidianum. **CH.** Per ædem Pollucis nomen ridiculum: quasi dicas, pax! si tibi crediderim aliquid, periisse illico. Sed quid dicis, quo perrexisti inde porro? **Sy.** Dicam, si advertas animum. Ad fontes fluvii, qui nascentur in caro sub solio Jovis. **CH.** Sub solio Jovis? **Sy.** Dico ita. **CH.** E caro? **Sy.** Atque e medio quidem. **CH.** Eho! an etiam ascendi in cœlum? **Sy.** Immo advecti sumus navicula, semper aduersa aqua per fumen. **CH.** Eho, an vidisti quoque Jovem? **Sy.**

*****

88 B. 1. in pontu advecti arabiam; C. advectia arabiam; C. 2. in potentum ad vectia arabiam.—89 Pli. illac ubi tus dignitur.—90 C. apentium; C. 2. absen tia; Parei 3. absynthium.—96 Pro pax, Mens. legit tax.—97 Parei 3. istis porro; Pli. isti porro.—99 Edd. ante Acidal. atque medio.—100 Eo C. escen diuti Pli. ascendisti B. 1. immod C. C. 2. Parei 3. immo doriola B. 1. immo de-

NOTÆ

88 *Arabiam terram*] Quasi ‘Ara bicam terram:’ sic ‘Italia terra,’ ‘Thessalia regio,’ ‘Gallie mulieres,’ pro Italica, Thessalica, Gallicæ.

89 *Cunila gallinacea*] Aliter ‘sa tyreia,’ *de la serriette*, odorata herba, et condendis leguminibus, ac præser tim fabis, utilis.

96 *Pax*] Aliis, tax, dicitur a ‘tau

go.’ ‘Tagax’ qui bene non utatur manu sinistra. ‘Tangere’ est furari. Tax, furtim, tactim. Porro pax est vox, qua silentium imperamus ei quocum loquimur.

100 *Horiola*] Est navis levis et ve lox gravioribus navigiis, ad specu landum utilis.

Usque aqua advorsa per amnem. Ch. echo, an etiam vi-
disti Jovem ? [bum.]

Sy. Alii Di isse ad villam aiebant servis depromtum ci-
Deinde porro. Ch. deinde porro nolo quicquam prædices.

Sy. Ego hercle, si es molestus. Ch. nam pudicum nem-
inem

Esse oportet, qui abs terra ad cœlum pervenerit. 105

Sy. Dimittam, ut te velle video : sed monstra hosce ho-
mines mihi.

Hos ego quæro, quibus me oportet has deferre epistolas.

Ch. Quid ais tu nunc ? si forte eum ipsum Charmidem
conspexeris,

Illum, quem tibi istas dedisse commemoras epistolas,

Noverisne hominem ? Sy. næ tu me edepol arbitrare bel-
luam, 110

Qui quidem non novisse possim, quicum æstatem exegerim.

An ille tam esset stultus, qui mihi mille nummum crederet

Philippeum, quod me aurum deferre jussit ad gnatum suum,

Atque ad amicum Calliclem, quo rem aiebat mandasse
hic suam ? 114

Mihi concrederet, nisi me ille et ego illum nossem approve ?

Ch. Enimvero ego nunc sycophantæ huic sycophantari
volo ;

Ceteri Dii dicebant ivisse ad villam, latum cibos servis. Deinde porro. Ch.
Deinde porro, nolo prædices quicquam. Sy. Nolo profecto si sim importunus. Ch.
Nam oportet nullum esse castum, qui translatus fuerit a terra ad cœlum. Sy. Si-
nam abire ut animadeerto te opfare. Sed ostende mihi hosce homines. Ego quaro
homines, quibus oportet me deferre has literas. Ch. Quid dices tu jam ? Si forte
videris eum ipsum Charmidem ; illum, quem dicas tibi tradidisse istas epistolas ;
noverisne hominem ? Sy. Certe tu existimas me esse feram, qui quidem non pos-
sum cognoscere quocum duxerim vitam. Essetne ille adeo amens, ut mihi confide-
ret mille nummos Philippeos ; quod aurum me mandavit ferre ad suum filium, et ad
Calliclem amicum, cui dicebat mandasse suam rem hic ? Mihi concrederet, nisi ille
me nosset, et ego illum nossem optime ? Ch. Nam ego volo sycophantari nunc huic

rialis codd. Cam.—101 Pll. eo ante etiam ; B. 1. eo anno etiam.—102 Callidus
ad villam . . . servi B. 1. Callicli isse ad villam aiebant servis Acidal. Callicli se
ad C. 2. Calliclis ad C.—103 Mande porro Pll. Deinde, et mox alterum deinde
desunt in B. 1.—104 Echo hercle si est B. 1. Echo hercle vero si eris Parei 3.
Ego vero hercle Goeller. Ego quidem hercle Herm. Herkle vero Acidal. O
hercle si es molestus Pll. et Both. non pudicum B. 1.—105 Pre oportet C.
[Laconia] ere oportet C. 2. Manere oportet Schopp.—106 Di mittam Pa-
rei 3. Mit aut Pll. Mittam ut al. ap. Pareum. monstra C.—107 Quos
ego Acidal. Herm. Goeller.—112 C. 2. nummos.—113 C. ad gnitum.—115

Si hunc possum illo mille nummum Philippo circumducere,
Quod sibi me dedisse dixit: quem ego, qui sit homo, ne-
scio, [crederem ?

Neque oculis ante hunc diem unquam vidi: eine aurum
Cui, si capit is res siet, nummum nunquam credam plum-
beum. 120

Aggregiundu'st hic homo mihi astu: heus, Pax, te tribus
verbis volo. [pisti a Charmide ?

Sy. Vel trecentis. Ch. haben' tu id aurum, quod acce-
Sy. Atque etiam Philippeum, numeratum illius in mensa
manu,

Mille nummum. Ch. nempe ab ipso id accepisti Charmide ?

Sy. Mirum quin ab avo ejus, aut proavo acciperem, qui
sunt mortui. 125

Ch. Adolescens, cedo dum istuc aurum mihi. Sy. quod
ego aurum dem tibi ?

Ch. Quod a me te accepisse fassus. Sy. abs te accepisse ?
Ch. ita loquor. [ego sum Charmides.

Sy. Quis tu homo es ? Ch. qui mille nummum tibi dedi,

Sy. Neque edepol tu is es, neque hodie is unquam eris,
auro huic quidem.

Abi sis, nugator ! nugari nugatori postulas. 130

Ch. Charmides ego sum. Sy. nequicquam hercle es: nam
nihil auri fero.

sycophanta; si possum huic emungere mille nummos illo Philippeo auro, quod affirmari sibi a me datum: quem ego ignoro, qui homo sit; neque conspicatus sum unquam oculis ante hunc diem; eine crederem aurum? Cui non crederem nummum plumbeum, si agatur de capite. Est mihi adoriendus hic homo astutia. Heus, Pax, te volo tribus verbis. Sy. Vel trecentis. Ch. Habeasne id aurum, quod accepisti a Charmide ? Sy. Atque etiam aurum mille nummorum Philippeorum numeratum illius manu in mensa. Ch. Scilicet id suscepisti a Charmide ipso ? Sy. Mirum si non ab ejus avo acciperem, aut proavo, qui sunt mortui. Ch. Da mihi igitur, adolescens, illud aurum. Sy. Quod aurum tibi dabo ego ? Ch. Quod fassus es te accepisse a me. Sy. A te accepisse ? Ch. Sic loquor. Sy. Quis es tu ? Ch. Ego sum Charmides, qui tibi dedi mille nummos. Sy. Neque profecto tu es is : neque eris hodie unquam, quidem auro huic. Abi si vis nugator ! vis nugari apud nugatorem. Ch. Ego sum Charmides. Sy. Nequicquam es per Her-

*****

Pll. ni me .... nossem aprote.—117 Edd. ante Sciopp. illis mille numis
Philippeis. Pll. civem ducere.—118 Quos sibi editiones veteres.—119 Pll.
ne mirum crederim; unde Pareus, *nimirum*.—121 B. 1. C. 2. *homo mas-*
tichus; C. *homo mi astu heus.*—123 B. 1. *illius immensa.*—124 *Mille num-*
mos Pll. B. 1. et edd. ante Sciopp. *Mille nummum C.*—125 *Mirum quid* Pll.
—126 Goeller. Herm. Reiz. ego dem aurum tibi.—129 B. 1. *neque hodie un-*

Nimis argute obrepisti in eapse occasiuncula : [des.

Postquam ego me aurum ferre dixi, post tu factus Charmi-
Prius tu non eras, quam auri feci mentionem : nihil agis.

Proin' tu te itidem, ut Charmidatus es, rursum recharmida.

Ch. Quis ego sum igitur, siquidem is non sum, qui sum ?

Sy. quid id ad me attinet ? 136

Dum ille ne sis, quem ego esse nolo, sis mea causa, qui
lubet. [eras.

Prius non is eras, qui eras : nunc is factus, qui tum non

Ch. Age si quid agis. **Sy.** quid ego agam ? **Ch.** aurum
redde. **Sy.** dormitas, senex.

Ch. Fassus Charmidem deditse aurum tibi. **Sy.** scrip-
tum quidem

Ch. Properas, an non properas abire actutum ab his regi-
onibus, 141

Dormitator, priusquam ego hic te jubeo mulcari male ?

Sy. Quamobrem ? **Ch.** quia illum quem ementitus es,
ego sum ipsus Charmides, [is es ?

Qnem tibi epistolas deditse aiebas. **Sy.** echo ! quæso ; an tu

Ch. Is enimvero sum. **Sy.** ain' tu tandem, is ipsusne es ?
Ch. aio. **Sy.** ipsus es ? 145

Ch. Ipsus, inquam, Charmides sum. **Sy.** ergo ipsusne es ?
Ch. ipsissimum.

Abi hinc ab oculis. **Sy.** enimvero sero quoniam advenis,

culem : nam nihil fero auri. Obrepisti nimis astute in hacce occasiuncula. Post-
quam ego dixi me ferre a urum, postea tu evasti Charmides. Tu non eras, ante-
quam facerem mentionem auri. Nihil assequeris. Itaque quemadmodum tu Char-
midetus es, te itidem rursus recharmida. **Ch.** Quis sum ergo, si is non sum, qui
sum ? **Sy.** Quid id ad me spectat ? Dum modo non sis ille, quem ego nolo esse ;
sis quilibet ; per me licet. Non eras prius is qui eras : nunc is factus, qui non eras
tum. **Ch.** Age si quid agis. **Sy.** Quid faciam ? **Ch.** Redde aurum. **Sy.** Dor-
mitas, senex. **Ch.** Es confessus Charmidem deditse aurum. **Sy.** Scriptum quidem.
Ch. Acceleras, an non acceleras discedere statim ab iis regionibus, prædo, antequam
ego mandavero te mulcari male hic ? **Sy.** Quare ? **Ch.** Quia ego sum ipsus ille
Charmides, quem es ementitus, et quem dicebas tibi deditse literas. **Sy.** Echo !
amabo, an es tu is ? **Ch.** Sum is enimvero. **Sy.** Dicisne tandem, esne tu ipse ?
Ch. Aio. **Sy.** Ipse es ? **Ch.** Ipse sum Charmides. **Sy.** Ergo ipaene es ? **Ch.**
Ipssissimus. Fuge hinc a conspectu. **Sy.** Enimvero, quia venis tarde, dabis pa-

.....
quam. Douz. aurum hoc cui dem.—130 *A si sis C.* At si sis C. 2.—132 *Pli*
obrepisti in eapse; al. ap. Pareum meape.—136 *Quid ego C.*—137 *B. 1. quod-*
lubet; *C. 2. quilibet*; edd. ante Acidal. *quidlubet*.—141 *C. abere. C. 2. ac-*
tutum.—142 *Edd. vett. multari, sive multari*.—144 *C. aiebat. Mox, C. echo que*
se an; *C. 2. echoque* [lacuna] *es* [lacuna] *is enim*.—147 *Ab hinc ab Pli. serio*

Vapulabis meo arbitratu et novorum ædilium.

Ch. At etiam maledicis? **Sy.** immo, salvos quandoquidem advenis,

—**Di** te perdant; etsi floccifacio, an periisses prius. 150

Ego ob hanc operam argentum accepi: te macto infortunio. Ceterum qui sis, qui non sis, floccum non interduim.

Ibo ad illum, renuntiabo, qui mihi tris nummos dedit,

Ut sciat, se perdidisse: ego abeo; male vive et vale.

Quod **Di** te omnes advenientem peregre perdant, Charmides.

Ch. Postquam ille hinc abiit, post loquendi libere 156

Videtur tempus venisse, atque occasio.

Jamdudum meum ille pectus pungit aculeus,

Quid illi negotii fuerit ante ædis meas.

Nam epistola illa mihi concenturiat metum 160

In corde, et illud mille nummum quam reni agat.

Nunquam edepol temere tinniit tintinnabulum:

nas meo arbitrio et novorum ædilium. Ch. At dicis male adhuc? Sy. Immo, quoniam advenis salvus, Dii te perdant; etsi facio nihil, an periisses antea. Ego accepi pecuniam ob hanc rem: te macto infortunio; sed floccifacio qui sis, qui non sis. Ibo ad illum, qui mihi dedit tres nummos; renuntiabo, ut sciat se emisisse. Ego proficiscor, vivo male et vale! Omnes Dii te perdant advenientem peregre, Charmides. Ch. Postquam ille profectus est hinc, verba faciendi tempus, et locus oblatus videtur. Jamdudum ille aculeus pungit meum pectus, quid rei illi sit, ante meas ædes. Nam illa litera mihi injicit metum in corde, et quam rem gerant illi mille nummi. Profecto tintinnabulum nunquam tinniit temere. Est

.....
quoniam Pll. et edd. vett.—148 Parel 3. arbitrio meo.—149 An etiam edd. ante Sciopp.—150 *Di* me perdant Goeller. et edd. vett. si te fl. an periisse Pll.—151 Pll. accep̄ macto importunio; B. 1. emacto importunio.—152 Sed eram Pll. et Dresden. Sed herum B. 1. Sed enim emend. Sciopp. Moz, Pll. et B. 1. non interdum.—153 *Ibi* ad illum Pll.—154 Ut sciat C.—155 Quo *Di* Herm. Charmides deest in B. 1.—160 C. concenturiat metum.—162 Num quem Pll. temere

NOTÆ

147 *Enim vero sero*] Moris erat apud antiquos, ut, qui noctu vagarentur, triumvirorum arbitrio poenas darent. Id in Amphitryone, et alibi.

150 *Etsi*] In aliis, si te flocci facio, pro etsi, trajectione literarum.

160 *Concenturiare*] ‘Concenturiare’ est colligere, ductum a centuriis, quæ ad suffragia conveniebant, et in certas classes distribuebantur. ‘Succenturiatus’ melioris notæ auctori-

bns, est, in re militari, sufficere in locum deficientis militis alium militem. Hic metaphora fit ad significandum quemlibet qui alienas vices implet.

162 *Nunquam temere tinniit tintinnabulum*] Quasi dicat: Hoc quod dicitur a sycophanta, non temere dicitur; neque enim pulsatur tintinnabulum, nisi ad aliquod, seu signum, seu indicium.

Nisi qui illud tractat, aut movet, mutum est, tacet.
 Sed quis hic est, qui hoc in plateam cursuram incipit?
 Lubet observare, quid agat: hoc concessero. 165

mutum, tacet, nisi aliquis illud impellit, aut movet. Sed quis est hic qui accurrat in plateam? Observabo quid faciat! hoc recedam.

*****

tinnitinnabulum C. temere tintinnabulum C. 2.—168 Nisi quis al. ap. Pareum. mutus' st Parei 3. mutus tacet Pl.

NOTE

168 *Mutum est, tacet]* Id est, tintinnabulum non suopte mutu, tintinnabulum; quasi dicat: Hic non sed alieno tinnit. ita loqueretur, nisi impulse alieno;

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

STASIMUS, CHARMIDES.

ST. STASIME, fac te propere celerem, recipe te ad dominum domum;
 Ne subito metus exoriatur scapulis stultitia tua.
 Adde gradum! appropera! jamdudum factum'st, cum abisti domo.
 Cave sis tibi, ne bubuli in te cottabi crebri crepent,
 Si abieris ab heri quæstione: ne destiteris currere! 5
 Ecce hominem te, Stasime, nihil! satin' in thermopolio

ST. *Statisme, fac te repente velocem, concede tu domum ad herum; ne timor eveniat repente humeris, tua amentia. Accelera gradum! accelera! jampridem excessisti ex ædibus. Vide, si vis, ne crebri cottabi bubuli resonent, si excesseris quando herus te queret. Ne cesses accelerare! Ecce hominem nihil, Stasime!*

*****

1 Al. ap. Pareum, *face te p. celeres recipere.* Voc. *dominum deest* in B. 1. Edd. ante Gulielm. *facite propere.*—2 B. 1. C. et C. 2. *stultitiam*, omisso *tua.*—3 *Abde gradum* B. 1.—6 C. *nihil s. in termopolio.*—7 Goeller. *thermopolas.*—

NOTE

4 *Ne bubuli in te cottabi]* Græci, inter bibendum, quod reliquum erat in poculis, ad terram certa ratione conjiciebant; et quod inde existeret murmur, 'cottabum' appellant. Sic

'cottabos' Plautus appellat, per metaphoram, editum flagris sonitum, quando subjiciuntur mastigæ.

6 *Thermopolie]* 'Thermopolia' vocabantur olim canponæ, in quibus

Condalium es oblitus, postquam thermopotasti gutturem?
Recipe te, et recurre petere re recenti. Ch. huic, quisquis est,

Curculio 'st exercitor: is hunc hominem cursuram docet.
St. Quid, homo nihili, non pudet te? tribusne te poteris 10
Memoria esse oblitum? an vero, quia cum frugi hominibus
Ibi bibisti, qui ab alieno facile cohíberent manus?
Theruchus fuit, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus,
Oculicrepidae, Cruricrepidae, Ferriteri, Mastigiae.
Inter eosne homines condalium te redipisci postulas, 15
Quorum eorum unus surripuit currenti cursori solum?

ene oblitus condalium in thermopolio, postquam proluisti guttur calidis laticibus?
Recipe te, et redi ad petendum, dum res est recente. Ch. Hic, quisquis est,
magistrum habuit curculionem: is docuit hunc hominem currere. St. Quid, ho-
mo nihili, te non pudet? Oportetne te esse lapsum memoria tribus scyphis nictatis?
An vero, quoniam ibi potasti cum hominibus frugi, qui coercent facile manus ab
alienis? Fuit Theruchus, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus, Oculicrepidae,
Cruricrepidae, Ferriteri, Mastigiae. Sperasne te recuperaturum condalium in-
ter eos homines; quorum eorum unus surripuit soleam calcet cursori currenti? Ch.

*****

8 *Pete recenti*; al. ap. Pareum, *pede recenti*.—9 *Curculios* Herm. Goeller. *Gurgulios* C. *Gurgiliost* C. 2.—10 *Poteriis*.—11 *Memoria* Gulielm. *Memorie* Dread. Mox, an vero quoniam frugi Reiz. ap. Herm. et Goeller.—13 *Truthus* C. *Truchus* C. 2. *Terrucus* B. 1. Pro *Collabus*, quod exhibent B. 1. C. et C. 2. *Collabus* legit Palmer. et sic Parei 1. 2. 3.—14 *Oculi crepidae* B. 1. *Pli. Occulteripidae* Palmer. *Crucicrepidae* B. 1. et editiones

NOTÆ

calida et esculenta, et potinlenta apponebantur. Apud Plautum, ‘thermopotare’ verbum partim Græcum, partim Latinum. Ammianus Marcellinus de ævi sui moribus: ‘Ita autem pauci sunt inter eos severi vindictæ delictorum, ut si aquam calidam tardius attulerit servus, trecentis affligi verberibus jubeatur.’

7 *Condalium*] ‘Condulus,’ ‘condalus,’ et ‘condalium.’ Festo est annuli genus.

8 *Thermopotasti gutturem*] Quasi dicit: Postquam calida potionē guttur proluisti. Comica licentia dixit *thermopotasti*, verbo, tum ex Græco, tum ex Latino constante. Hoc enim in nullo ferme laudatæ note auctore reperitur, ut verbum ullum partim ex

Græco, partim ex Latino constet.

9 *Huic, quisquis est, Curculio 'st exercitor*] Athletarum gymnastæ et magistri ‘exercitores’ appellabantur. In hoc joco poëta rationem habet primæ syllabæ hujus vocis *Curculio*, quia cursitat servulus. Et facile crediderim inde etiam appellatum ‘Curculionem’ illum, qui nomen dedit fabulæ Plautinæ, propter ejus velocitatem cures in Chariam. ‘Exercitio’ dicebatur, pro ‘exercitatio.’

13 *Theruchus*] Nomina servorum a Plauto conficta, quæ per se sene nihil ferme significant; aut adeo palam significant, ut Soli fœnereris lucem, si velle interpretari.

16 *Surripuit currenti solum*] Hyperbole est audacissima. Quis enim cre-

CH. Ita me -Di ament, graphicum furem! ST. quid ego,
quod perii, petam? [per?

Nisi etiam laborem ad damnum apponam epithecam insu-
Quin tu quod perii, periisse ducis? cape vorsoriam.

Recipe te ad herum. CH. non fugitivos est hic homo,
commeminit domi. 20

ST. Utinam veteres mores, veteres parsimoniæ
Potius majori honori hic essent, quam mores mali.

CH.-Di immortales! basilica hic quidem facinora incep-
tat loqui.

Vetera quærerit, vetera amare hunc, morem majorum, scias.

ST. Nam nunc mores nihil faciunt, quod licet, nisi quod
lubet. 25

Ambitio jam more sancta 'st, libera 'st a legibus:
Scuta jacere, fugereque hostes, more habent licentiam:
Petere honorem pro flagitio, more fit. CH. morem impro-
bum!

Ita me Dii ament, consummatum furem! ST. Quid rogabo, quod amisi? Nisi etiam adjiciam laborem ad jacturam, quasi epithecam? Quin tu putas amissum esse, quod est amissum? Accipe vorsoriam. Revertere ad herum. CH. Hic non est homo fugitivus, recordatur cedium. ST. Utinam essent antiquæ instituta, antiquæ parsimoniæ; essent hic majori honori, quam mala instituta. CH. Dii immortales! hic orditur pronuntiare regia facta. Quærerit antiqua; ne ignores hunc diligere antiqua, morem majorum. ST. Nam faciunt nunc nihil mores, nisi licet facere quod lubet. Ambitio est nunc consecrata consuetudine; est immunis a legibus: qui abhiciunt scuta, qui fugiunt in certamine, in consuetudine habent auctoritatem. Fit consuetudine, si petas honores pro scelere. CH. Malam consuetudi-

*****

veteres.—16 *Quorum unus* Herm. et Goeller.—17 *Di amant* Pll.—18 B. 1.
laborem addam. Mox, Pll. et editiones veteres, *apothecam*; B. 1. *nem*
apponam apotecam; Lamb. *hypothecam*.—21 *Atque utinam* editiones veteres:
Utinam veteres homines Pll. *Utinam veteres homines, utinam veteres*
Grut. *Utinam veteres mores omnes, veteres Both.*—24 Douz. Herm. Goeller.
more majorum. B. 1. *sciat.*—26 Gulielm. *liberata legibus.*—27 Parei B. *habet*;
B. 1. *fugere qua hostes mores.*—29 *Strenuiores Reiz* ap. Herm. *Strenuos jam*

NOTE

dat quenquam adeo esse et furacem,
et in furando promtum, ut currenti
homini solum, id est, soleam seu cal-
ceum detrahatur?

17 *Graphicum furem*] Id est, homi-
nem vere furem.

18 *Epithecam*] ‘Epitheca’ est ad-
ditio, adjectio.

19 *Cape vorsoriam*] Id est, da vela
retrosum. Nimirum ‘versoria’ est
funis, quo velum vertitur.

24 *Vetera amare*] Id est, veteres
mores, veterem parsimoniam.

26 *Sancta 'st*] Id est, tutu et invio-
lata facta est.

St. Strenuos præterire, more fit. **Ch.** nequam quidem.

St. Mores leges perduxerunt jam in potestatem suam, 30
Magis quis sunt obnoxiosi, quam parentes liberis.

Eæ miseræ etiam ad parietem sunt fixæ clavis ferreis,
Ubi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Ch. Lubet adire atque appellare hunc : verum ausculto
perlubens.

Et metuo, si compellabo, ne aliam rem occipiat loqui. 35

St. Neque istis quicquam lege sanctum 'st : leges mori
serviunt.

Mores autem rapere properant, qua sacrum, qua publicum.

Ch. Hercole istis malam rem magnam moribus dignum 'st
dari ! [minum omnibus

St. Nonne hoc publice animum advorti ? nam id genus ho-
Universis est advorsum, atque omni populo male facit : 40
Male fidem servando, illis quoque abrogant etiam fidem,
Qui nihil meriti : quippe ex eorum ingenio ingenium horum
probant. [sum.

Hoc qui in mentem venerit mihi, reipsa modo commonitus

nem. **St.** Est consuetudo aspernari fortis. **Ch.** Nequam projecto consuetudo.
St. Mores jam vindicarunt in suam ditionem leges, quibus sunt magis obnoxii,
quam parentes liberis. Ea infelices sunt etiam defixa ad parietem clavis ferreis,
ad quem erat magis par defigi malos mores. **Ch.** Libet convenire hunc atque
appellare : verum audio perlubenter ; et pertimesco, si interrogem, ne incipiatur dicere
de alia re. **St.** Neque est quicquam inviolabile lege. Leges subiectuntur con-
suetudini : mores autem invadere accelerant, et sacrum, et publicum. **Ch.** Per
Hercoleum, mali mores merentur offici mala re ! **St.** Nonna animadvertis hoc pub-
licus ? Nam id genus hominum omnibus est contrarium, et omni plebi malefacit :
fidem male tuenda detrahunt etiam fidem illis, qui nihil meriti sunt : nimisrum me-
tuntur horum mentem ex illorum mente. Qua ratione id mihi venerit in animum,

*****

præterire Goeller.—31 Magis qui Pl. obnoxiosæ Brant. quam p. liberi Pl.—
36 Neque isti Pl. sanctu'st C.—39 C. pullice. Goeller. genus hominum homi-

NOTÆ

29 *Strenuos præterire, more fit*] Id est, consuetudine nunc fit, ut viri for-
tes ab improbissimo quoque in hono-
ribus petendis victi discedant, loco-
que moveantur.

31 *Obnoxiosi*] Id est, leges illis pa-
rent, non illi legibus.

32 *Eæ miseræ*] Ingeniose poëta re-

præsentat leges clavis confixas,
quemadmodum servos reos et fugiti-
vos.

39 *Nonne hoc publice animum adver-
ti*] Quasi dicat, nonne in hoc publice
animadvertisendum est ?

42 *Ex eorum ingenio ingenium horum
probant*] Persa, 'Tuo ex ingenio mo-

Si quis mutuom quid dederit, fit pro proprio perditum.
 Cum repetas, inimicum amicum beneficio invenis tuo. 45
 Si mage exigere cupias, duarum rerum exoritur optio :
 Vel illud, quod credideris, perdas ; vel illum amicum ami-
 seris. [talentum mutuom
 Ch. Meus est hic quidem Stasimus servos. St. nam ego
 Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum ven-
 didi.
 Sed ego sum insipientior, qui rebus curem publicis 50
 Potius, quam id quod proximum 'st, meo tergo tutelam ge-
 ram.
 Eo domum. Ch. heus tu, asta illico : audi, heus tu ! St.
 non sto. Ch. at ego te stare volo.
 St. Quid si egomet te velle nolo ? Ch. ha nimium, Sta-
 simus, s̄aviter ! [argentum dedi.
 St. Emere meliu'st, cui imperes. Ch. pol ego emi, atque
 Sed si non dicto audiens est, quid ago ? St. damnum ma-
 lum. 55
 Ch. Bene mones : ita facere certum est. St. nisi quidem
 es obnoxius. [jubes.
 Ch. Si bonus est, obnoxius sum : sin secus est, faciam uti

sum admonitus mox re ipsa. Si quis dederit aliquid mutuum, desperditur pro proprio. Quando repetis, invenis inimicum tuo beneficio pro amico. Si velis repetere acius, optio duarum rerum nascitur : vel amiseris id quod dederis, vel per-
 dideris illum amicum. Ch. Hic est prefecto meus servus Stasimus. St. Nam
 emi eo talento quod ego dederam mutuum, inimicum, vendidi amicum. Sed ego sum
 amentior, qui curam geram rerum publicarum, potius quam id quod est proximum,
 curabo meum tergum. Eo domum. Ch. Heus tu ! sta illico. Audi, heus tu !
 St. Non sto. Ch. At ego opto te consistere. St. Quid si egomet nolo te velle ?
 Ch. Ah, Stasimus, agis nimium crudeliter ! St. Est satius emere, cui imperes.
 Ch. Prefecto ego emi, et dedi pecuniam. Sed si non est morigerus, quid ago ?
 St. Da infortunium grande. Ch. Recite mones ! institui sic agere. St. Nisi
 quidem es obnoxius. Ch. Si est bonus, sum obnoxius : si est secus, agam ut impe-

*****

nibus, ut emend. Sciopp.—45 Pll. invenias; C. invenicas.—47 Pll. amicum
 miseris.—49 C. vendedi.—50 C. qui r. c. pullicis.—52 Verba, at ego te stare vo-
 lo, desunt in Pll.—55 B. 1. C. C. 2. audiens es. Mox, da magnum malum
 Gulielm. et Bipont. dano malum Palmer.—56 Pll. certunst. B. 1. quidem

NOTÆ

res alienos probas.' Terentius, 'Hei 46 Optio] Id est, electio.
 me miserum, qui tuum animum ex 54 Emerem eliu'st] Persa, 'Emere
 animo spectavi meo !' oportet quem tibi obedire velis.'

St. Quid id ad me attinet, bonisne servis tu utare an malis ? [alteram

Ch. Quia boni malique in ea re pars tibi est. **St.** partem Tibi permitto, illam alteram ad me, quod boni est, apponito.

Ch. Si eris meritus, fiet : sed respice ad me huc ! ego sum Charmides. 61

St. Hem ! quis est, qui mentionem facit homo hominis optumi ? [vostram fidem !

Ch. Ipse homo optimus. **St.** mare, terra, cœlum, Di, Satin' ego oculis plane video ? estne ipsus, an non est ? is est.

Certe is est ! is est profecto ! o mi here exoptatissime, 65
Salve ! **Ch.** salve, Stasime. **St.** salvum te. **Ch.** scio et credo tibi.

Sed omitto alia ; hoc mihi responde : liberi quid agunt mei,
Quos reliqui hic, filium atque filiam ? **St.** vivunt, valent.

Ch. Nempe uterque ? **St.** uterque. **Ch.** Di me salvom et servatum volunt.

Cetera intus otiose percunctabor quæ volo. 70

Eamus intro : sequere. **St.** quo tu te agis ? **Ch.** quonam, nisi domum ? [censeam ?

St. Hiccine nos habitare censes ? **Ch.** ubinam ego alibi

St. Jam. **Ch.** quid jam ? **St.** non sunt nostræ ædes istæ. **Ch.** quid ego ex te audio ? [tariis

St. Vendidit tuus natus ædis. **Ch.** perii ! **St.** præsen-

res. **St.** Quid id ad me spectat, an utaris bonis servis, an malis ? **Ch.** Quia obtines partem in ea re boni malique. **St.** Tibi concedo alteram partem, adde mihi illam alteram, quæ est bona. **Ch.** Addetur si bene meritus es ; sed respice huc ad me ! ego sum Charmides. **St.** Hem quis est, qui facit mentionem optimi viri ? **Ch.** Ipse est vir optimus. **St.** Mare, terra, cœlum, Dii vestram fidem ! Conspicere ego oculis salis plane ? Estne ipse, an non est ? Is est profecto ! is est, is est sene ! O mi here exoptatissime, sis salvus ! **Ch.** Salve, Stasime ! **St.** Salvum te. **Ch.** Scio et tibi credo. Sed prætermitto alia ! responde mihi hoc : quid faciunt mei liberi, quos hic reliqui, filium et filiam ? **St.** Vivunt, valent. **Ch.** Nempe uterque ? **St.** Uterque. **Ch.** Dii volunt me salvum et servatum. A te petam reliqua quæ volo scrire in aliibus otiose. Ingrediamur ! sequere. **St.** Quo te agis ? **Ch.** Quonam, nisi domum ? **St.** Putasse hic nos manere ? **Ch.** Ubinam ego putem alibi ? **St.** Jam. **Ch.** Quid jam ? **St.** Haec ædes non sunt jam nostræ. **Ch.** Quid ego ex te audio ? **St.** Tuus filius vendidit ædes. **Ch.** Interii. **St.** Præsentibus et nume-

est.—57 Si bonus es Pll. et edd. vett. secus es Pll. ut jubes Herm.—59 Qui boni C.—67 Sed omittit alia Ald. Junt. Acidal. Herm. Goeller.—72 Hiccine

Nimis argute obrepsti in eapse occasiuncula : [des.
Postquam ego me aurum ferre dixi, post tu factus Charmi-
Prius tu non eras, quam auri feci mentionem : nihil agis.

Proin' tu te itidem, ut Charmidatus es, rursum recharmida.
Ch. Quis ego sum igitur, siquidem is non sum, qui sum ?

Sy. quid id ad me attinet ? 136

Dum ille ne sis, quem ego esse nolo, sis mea causa, qui
lubet. [eras.]

Prius non is eras, qui eras : nunc is factus, qui tum non

Ch. Age si quid agis. Sy. quid ego agam ? Ch. aurum
redde. Sy. dormitas, senex.

Ch. Fassus Charmidem dedisse aurum tibi. Sy. scrip-
tum quidem

Ch. Properas, an non properas abire actutum ab his regi-
onibus, 141

Dormitator, priusquam ego hic te jubeo mulcari male ?

Sy. Quamobrem ? Ch. quia illum quem ementitus es,
ego sum ipsus Charmides, [is es ?]

Quem tibi epistolas dedisse aiebas. Sy. echo ! quæso ; an tu

Ch. Is enimvero sum. Sy. ain' tu tandem, is ipsusne es ?

Ch. aio. Sy. ipsus es ? 145

Ch. Ipsus, inquam, Charmides sum. Sy. ergo ipsusne es ?

Ch. ipsissimumus.

Abi hinc ab oculis. Sy. enimvero sero quoniam advenis,

culem : nam nihil fero auri. Obrepsti nimis astute in hacce occasiuncula. Post-
quam ego dixi me ferre aurum, poste tu evasisse Charmides. Tu non eras, ante-
quam facerem mentionem auri. Nihil assequiris. Itaque quemadmodum tu Char-
midatus es, te itidem rursum recharmida. Ch. Quis sum ergo, si is non sum, qui
sum ? Sy. Quid id ad me spectat ? Dum modo non sis ille, quem ego nolo esse ;
sis quilibet ; per me licet. Non eras prius is qui eras : nunc is factus, qui non eras
tum. Ch. Age si quid agis. Sy. Quid faciam ? Ch. Redde aurum. Sy. Dor-
mitas, senex. Ch. Es confessus Charmidem dedisse aurum. Sy. Scriptum quidem.
Ch. Acceleras, an non acceleras discedere statim ab his regionibus, prædo, antequam
ego mandavero te mulcari male hic ? Sy. Quare ? Ch. Quia ego sum ipsus ille
Charmides, quem es ementitus, et quem dicebas tibi dedisse literas. Sy. Echo !
amabo, an es tu is ? Ch. Sum is enimvero. Sy. Dicisne tandem, esne tu ipse ?
Ch. Aio. Sy. Ipse es ? Ch. Ipse sum Charmides. Sy. Ergo ipse es ? Ch.
Ipssissimus. Fuge hinc a conspectu. Sy. Enimvero, quia venis tarde, dabis pa-

.....
quam. Douz. aurum hoc cui dem.—130 A si sis C. At si sis C. 2.—132 Pli
obrepsti in eapse ; al. ap. Pareum meapse.—136 Quid ego C.—137 B. 1. quod-
lubet ; C. 2. quilibet ; edd. ante Acidal. quidlubet.—141 C. abere. C. 2. ac-
tuum.—142 Edd. vett. multari, sive multctari.—144 C. aiebat. Mox, C. echo que-
se an ; C. 2. echoque [lacuna] es [lacuna] is enim.—147 Ab hinc ab Pli. seria

Vapulabis meo arbitratu et novorum ædilium.

CH. At etiam maledicis? **Sy.** immo, salvos quandoquidem advenis,

—**Di te perdant;** etsi floccifacio, an periisses prius. 150

Ego ob hanc operam argentum accepi: te macto infortunio.

Ceterum qui sis, qui non sis, floccum non interduim.

Ibo ad illum, renuntiabo, qui mihi tris nummos dedit,

Ut sciat, se perdidisse: ego abeo; male vive et vale.

Quod **Di te omnes advenientem peregre perdant,** Charmides.

CH. Postquam ille hinc abiit, post loquendi libere 156

Videtur tempus venisse, atque occasio.

Jamdudum meum ille pectus pungit aculeus,

Quid illi negotii fuerit ante ædis meas.

Nam epistola illa mihi concenturiat metum 160

In corde, et illud mille nummum quam rem agat.

Nunquam edepol temere tinniit tintinnabulum:

nas meo arbitrio et novorum ædilium. **CH.** At dicis male adhuc? **Sy.** Immo, quoniam adveni salves, Dii te perdant; etsi facio nihil, an periisses antea. Ego accepi pecuniam ob hanc rem: te macto infortunio; sed floccifacio qui sis, qui non sis. Ibo ad illum, qui mihi dedit tres nummos; renuntiabo, ut sciat se amisisse. Ego proficiscor, vive male et vale! Omnes Dii te perdant advenientem peregre, Charmides. **CH.** Postquam ille prefectus est hinc, verbo faciendi tempus, et locus oblatus videtur. Jamdudum ille aculeus pungit meum pectus, quid rei illi sit, ante meas ædes. Nam illa litera mihi injicit metum in corde, et quam rem gerant illi mille nummi. Projecto tintinnabulum nunquam tinniit temere. Est

quoniam Pli. et edd. vett.—148 Parei 3. arbitrio meo.—149 An etiam edd. ante Sciopp.—150 Di me perdant Goeller. et edd. vett. si te fl. an periisse Pli.—151 Pli. accepē macto importunio; B. 1. emacto importunio.—152 Sed erum Pli. et Dresd. Sed herum B. 1. Sed enim emend. Sciopp. Mox, Pli. et B. 1. non interdum.—153 Ibi ad illum Pli.—154 Ut siat C.—155 Quo Di Herm. Charmides deest in B. 1.—160 C. concenturiat metum.—162 Num quem Pli. temere

NOTÆ

147 *Enimvero sero*] Moris erat apud antiquos, ut, qui noctu vagarentur, triumvirorum arbitrio poenas darent. Id in Amphitryone, et alibi.

150 *Etsi*] In aliis, si te flocci facio, pro etsi, trajectione literarum.

160 *Concenturiat*] 'Concenturiare' est colligere, ductum a centuriis, quæ ad suffragia conveniebant, et in certas classes distribuebantur. 'Succenturiatus' melioris notæ auctori-

bns, est, in re militari, sufficere in locum deficientis militis alium militem. Hinc metaphora fit ad significandum quemlibet qui alienas vices implet.

162 *Nunquam temere tinniit tintinnabulum*] Quasi dieat: Hoc quod dicitur a sycophanta, non temere dicitur; neque enim pulsatur tintinnabulum, nisi ad aliquod, seu signum, seu indicium.

Nisi qui illud tractat, aut movet, mutum est, tacet.
 Sed quis hic est, qui huc in plateam cursuram incipit?
 Lubet observare, quid agat: huc concessero.

165

mutum, tacet, nisi aliquis illud impellit, aut movet. Sed quis est hic qui accurrit in plateam? Observabo quid faciat! huc recedam.

~~~~~

tinnitinnabulum C. temere tintinnabulum C. 2.—163 Nisi quis al. ap. Pareum. mutu' est Parei 8. mutus tacet Pll.

NOTÆ

163 *Mutum est, tacet]* Id est, tintinnabulum non suopte nutu, quasi dicat: *Hic non sed alieno tinnit.*
Ita loqueretur, nisi impulsu alieno;

~~~~~

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

STASIMUS, CHARMIDES.

St. STASIME, fac te propere celerem, recipe te ad dominum domum;
 Ne subito metus exoriatur scapulis stultitia tua.
 Adde gradum! appropera! jamdudum factum'st, cum abisti domo.
 Cave sis tibi, ne bubuli in te cottabi crebri crepent,
 Si abieris ab heri quæstione: ne destiteris currere!
 Ecce hominem te, Stasime, nihil! satin' in thermopolio

5

St. *Stasime, fac te repente velocem, concede tu domum ad herum; ne timor eveniat repente humeris, tua amentia. Acceler a gradum! accelera! jampridem excessisti ex adibus. Vide, si vis, ne crebri cottabi bubuli resonent, si excesseris quando herus te queret. Ne cesses accelerare! Ecce hominem nihil, Stasime!*

~~~~~

1 Al. ap. Pareum, *face te p. celeres recipere.* Voc. *dominum* deest in B. 1. Edd. ante Gulielm. *facite propere.*—2 B. 1. C. et C. 2. *stultitiam, omisso tua.*—3 *Abds gradum* B. 1.—6 C. *nihil s. in termipolio.*—7 Goeller. *thermopotas.*—

NOTE

4 *Ne bubuli in te cottabi]* Græci, inter bibendum, quod reliquum erat in poculis, ad terram certa ratione conjiciebant; et quod inde existeret ‘cottabos’ Plautus appellat, per metaphoram, editum flagris sonitus, quando subjiciuntur mastigæ.

6 *Thermopolio]* ‘Thermopolia’ vocabantur olim canponæ, in quibus

Condalium es oblitus, postquam thermopotasti gutturem ?
Recipe te, et recurre petere re recenti. CH. huic, quisquis
est,

Curculio 'st exercitor : is hunc hominem cursuram docet.
ST. Quid, homo nihili, non pudet te ? tribusne te poteris 10
Memoria esse oblitum ? an vero, quia cum frugi hominibus
Ibi bibisti, qui ab alieno facile cohiberent manus ?
Theruchus fuit, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus,
Oculicrepidæ, Cruricrepidæ, Ferriteri, Mastigiæ.
Inter eosne homines condalium te redipisci postulas, 15
Quorum eorum unus surripuit currenti cursori solum ?

*esne oblitus condalium in thermopolio, postquam proluisti guttur calidis laticibus ?
Recipe te, et redi ad petendum, dum res est recens. CH. quisquis est,
magistrum habuit curculionem : is docuit hunc hominem currere. ST. Quid, ho-
mo nihili, te non pudet ? Oportetne te esse lapsum memoria tribus scyphis siccatis ?
An vero, quoniam ibi potasti cum hominibus frugi, qui coercent facile manus ab
alienis ? Fuit Theruchus, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus, Oculicrepidae,
Cruricrepidae, Ferriteri, Mastigiae. Sperasne te recuperaturum condalium in-
ter eos homines ; quorum eorum unus surripuit solem calcii cursori currenti ? CH.*

8 PII. petere recenti ; al. ap. Pareum, pede recenti. — 9 Curculiost Herm. Goeller. Gurgulioist C. Gurgilioist C. 2. — 10 PII. poteris. — 11 Memoria Gulielm. Memoria Dresd. Mox, an vero quoniam frugi Reiz. ap. Herm. et Goeller. — 13 Truthus C. Truchus C. 2. Terrucus B. 1. Pro Collabus, quod exhibent B. 1. C. et C. 2. Cottabous legit Palmer. et sic Patei 1. 2. 3. — 14 Oculi crepidæ B. 1. PII. Occulteripidae Palmer. Crucicrepidæ B. 1. et editiones

NOTÆ

calida et esculenta, et potulenta ap-
ponebantur. Apud Plautum, 'ther-
mopotare' verbum partim Græcum,
partim Latinum. Ammianus Mar-
cellinus de ævi sui moribus : 'Ita au-
tem pauci sunt inter eos severi vin-
dices delictorum, ut si aquam calidam
tardius attulerit servus, trecentis af-
fligi verberibus jubeatur.'

7 Condalium] 'Condulus,' 'condalns,' et 'condalium.' Festo est
annuli genus.

Thermopotasti gutturem] Quasi di-
cat : Postquam calida potionē gut-
tur proluisti. Comica licentia dixit
thermopotasti, verbo, tum ex Græco,
tum ex Latino constante. Hoc enim
in nullo ferme laudatæ notæ auctore
reperitur, ut verbum ullum partim ex

Græco, partim ex Latino constet.

8 Huic, quisquis est, Curculio 'st ex-
ercitor] Athletarum gymnastæ et ma-
gistræ 'exercitores' appellabantur.
In hoc joco poëta rationem habet
primæ syllabæ hujus vocis Curculio,
quia cursitat servilis. Et facile cre-
diderim inde etiam appellatum 'Cur-
culionem' illum, qui nomen dedit fa-
bulæ Plautinæ, propter ejus veloci-
tatem cursus in Chariam. 'Exercitio'
dicebatur, pro 'exercitatio.'

13 Theruchus] Nomina servorum
a Plauto conficta, quæ per se nihil
ferme significant; aut adeo palam
significant, ut Soli fœnereris lucem,
si velis interpretari.

16 Surripuit currenti solum] Hyper-
bole est audacissima. Quis enim cre-

CH. Ita me Di ament, graphicum furem! ST. quid ego,
quod perit, petam? [per?

Nisi etiam laborem ad damnum apponam epithecam insu-
Quin tu quod periit, periisse ducis? cape vorsoriam.

Recipe te ad herum. CH. non fugitivos est hic homo,
commeminit domi. 20

ST. Utinam veteres mores, veteres parsimoniae

Potius majori honori hic essent, quam mores mali.

CH.-Di immortales! basilica hic quidem facinora incep-
tat loqui.

Vetera querit, vetera amare hunc, morem majorum, scias.

ST. Nam nunc mores nihil faciunt, quod licet, nisi quod
lubet. 25

Ambitio jam more sancta 'st, libera 'st a legibus:

Scuta jacere, fugereque hostes, more habent licentiam:

Petere honorem pro flagitio, more fit. CH. morem impro-
bum!

Ita me Dii ament, consummatum furem! ST. Quid rogabo, quod amisi? Nisi etiam adjiciam laborem ad jacturam, quasi epithecum? Quin tu putas amissum esse, quod est amissum? Accipe vorsoriam. Revertere ad herum. CH. Hic non est homo fugitivus, recordatur cedium. ST. Utinam essent antiqua instituta, antiquæ parsimoniae; essent hic majori honori, quam mala instituta. CH. Dii immortales! hic orditur pronuntiare regia facta. Quaril antiqua; ne ignores hunc diligere antiqua, morem majorum. ST. Nam faciunt nunc nihil mores, nisi licet facere quod lubet. Ambitio est nunc consecrata consuetudine; est immunis a legibus: qui abiciunt scuta, qui fugiunt in certamine, in consuetudine habent auctoritatem. Fit consuetudine, si petas honores pro scelere. CH. Malam consuetudi-

*****

veteres.—16 Quorum unus Herm. et Goeller.—17 Di amant Pll.—18 B. I.
laborem addam. Mox, Pll. et editiones veteres, apothecam; B. I. nam
apponam apothecam; Lamb. hypothecam.—21 Atque utinam editiones veteres:
Utinam veteres homines Pll. Utinam veteres homines, utinam veteres
Grut. Utinam veteres mores omnes, veteres Both.—24 Douz. Herm. Goeller.
more majorum. B. I. sciat.—26 Gulielm. liberta legibus.—27 Parei s. habet;
B. I. fugere qua hostes mores.—29 Strenuiores Reiz ap. Herm. Strenuos jam

NOTÆ

dat quenquam adeo esse et furacem,
et in furando promtum, ut currenti
homini solum, id est, soleam seu cal-
cenum detrahatur?

17 *Graphicum furem*] Id est, homi-
nem vere furem.

18 *Epithecam*] 'Epitheca' est ad-
ditio, adjectio.

19 *Cape vorsoriam*] Id est, da vela
retrorsum. Nimurum 'versoria' est
funis, quo velum vertitur.

24 *Vetera amare*] Id est, veteres
mores, veterem parsimoniam.

26 *Sancta 'st*] Id est, tuta et invio-
lata facta est.

ST. Strenuos præterire, more fit. CH. nequam quidem.
 ST. Mores leges perduxerunt jam in potestatem suam, 30
 Magis quis sunt obnoxiosi, quam parentes liberis.
 Eæ miserae etiam ad parietem sunt fixæ clavis ferreis,
 Ubi malos mores affigi nimio fuerat æquius.
 CH. Lubet adire atque appellare hunc : verum ausculto
 perlubens.
 Et metuo, si compellabo, ne aliam rem occipiat loqui. 35
 ST. Neque istis quicquam lege sanctum 'st: leges mori
 serviunt.
 Mores autem rapere properant, qua sacrum, qua publicum.
 CH. Hercle istis malam rem magnam moribus dignum 'st
 dari ! [minim omnibus
 ST. Nonne hoc publice animum advorti ? nam id genus ho-
 Universis est advorsum, atque omni populo male facit : 40
 Male fidem servando, illis quoque abrogant etiam fidem,
 Qui nihil meriti : quippe ex eorum ingenio ingenium horum
 probant. [sum.
 Hoc qui in mentem venerit mihi, reipsa modo commonitus

nem. ST. Est consuetudo aspernari fortis. CH. Nequam profecto consuetudo.
 ST. Mores jam vindicarunt in suam ditionem leges, quibus sunt magis obnoxii,
 quam parentes liberis. Ea infelices sunt etiam defixa ad parietem clavis ferreis,
 ad quem erat magis par defigi malos mores. CH. Libet convenire hunc atque
 appellare : verum audio perlubenter ; et pertimesco, si interrogem, ne incipiatur dicere
 de alia re. ST. Neque est quicquam inviolabile lege. Leges subiiciuntur con-
 suetudini : mores autem invadere accelerant, et sacrum, et publicum. CH. Per
 Herculem, mali mores merentur affici mala re ! ST. Nonne animadvertis hoc pub-
 lie ? Nam id genus hominum omnibus est contrarium, et omni plebi malefacit :
 fidem male tuendo detrahunt etiam fidem illis, qui nihil meriti sunt : nimur me-
 tiuntur horum mentem ex illorum mente. Qua ratione id mihi venerit in animum,

præterire Goeller.—31 Magis qui Pll. obnoxiosæ Brant. quam p. liberi Pll.—
36 Neque isti Pll. sanctu'st C.—39 C. pullice. Goeller. genus hominum homi-

NOTÆ

29 *Strenuos præterire, more fit]* Id est, consuetudine nunc fit, ut viri for-
 tes ab improbissimo quoque in hono-
 ribus petendis victi discedant, loco-
 que moveantur.

31 *Obnoxiosi]* Id est, leges illis pa-
 rent, non illi legibus.

32 *Eæ miserae]* Ingeniose poëta re-

præsentat leges clavis confixas,
 quemadmodum servos reos et fugiti-
 vos.

39 *Nonne hoc publice animum advor-
 ti]* Quasi dicat, nonne in hoc publice
 animadvertisendum est?

42 *Ex eorum ingenio ingenium horum
 probant]* Persa, 'Tuo ex ingenio mo-

Si quis mutuom quid dederit, fit pro proprio perditum.

Cum repetas, inimicum amicum beneficio invenis tuo. 45

Si mage exigere cupias, duarum rerum exoritur optio :

Vel illud, quod credideris, perdas ; vel illum amicum ami-
seris. [talentum mutuom

CH. Meus est hic quidem Stasimus servos. ST. nam ego

Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum ven-
didi.

Sed ego sum insipientior, qui rebus curem publicis 50

Potius, quam id quod proximum 'st, meo tergo tutelam ge-
ram.

Eo domum. CH. heus tu, asta illico : audi, heus tu ! ST.
non sto. CH. at ego te stare volo.

ST. Quid si egomet te velle nolo ? CH. ha nimium, Sta-
sime, sæviter ! [argentum dedi.

ST. Emere meliu'st, cui imperes. CH. pol ego emi, atque
Sed si non dicto audiens est, quid ago ? ST. damnum ma-
lum. 55

CH. Bene mones : ita facere certum est. ST. nisi quidem
es obnoxius. [jubes.

CH. Si bonus est, obnoxius sum : sin secus est, faciam uti

*sum admonitus mox re ipsa. Si quis dederit aliquid mutuum, deperditur pro proprio. Quando repetis, invenis inimicum tuo beneficio pro amico. Si vellis repetere acrius, optio duarum rerum nascitur : vel amiseris id quod dederis, vel per-
dideris illum amicum. CH. Hic est prefecto meus servos Stasimus. ST. Nam
emi eo talento quod ego dederam mutuum, inimicum, vendidi amicum. Sed ego sum
amentior, qui curam geram rerum publicarum, potius quam id quod est proximum,
curabo meum tergum. Eo domum. CH. Heus tu ! sta illico. Audi, heus tu !
ST. Non sto. CH. At ego opto te consistere. ST. Quid si egomet nolo te velle ?
CH. Ah, Stasime, agis nimium crudeliter ! ST. Est satius emere, cui imperes.
CH. Prefecto ego emi, et dedi pecuniam. Sed si non est mörigerus, quid ago ?
ST. Da infortunium grande. CH. Recte mones ! institui sic agere. ST. Nisi
quidem es obnoxius. CH. Si est bonus, sum obnoxius : si est secus, agam ut impe-*

.....

*nibus, ut emend. Sciopp.—45 Pll. invenias ; C. invenicas.—47 Pll. amicum
miseris.—49 C. vendedi.—50 C. qui r. c. pullicis.—52 Verba, at ego te stare vo-
lo, desunt in Pll.—55 B. 1. C. C. 2. audiens es. Mox, da magnum malum
Gulielm. et Bipont. dano malum Palmær.—56 Pll. certunast. B. 1. quidem*

NOTE

res alienos probas.' Terentius, 'Hei 46 Optio] Id est, electio.
me miserum, qui tuum animum ex 54 Emerem eliu'st] Persa, 'Emere
animo spectavi meo !' oportet quem tibi obedire velis.'

ST. Quid id ad me attinet, bonisne servis tu utare an malis ? [alteram

CH. Quia boni malique in ea re pars tibi est. ST. partem Tibi permitto, illam alteram ad me, quod boni est, apponito.

CH. Si eris meritus, fiet : sed respice ad me huc ! ego sum Charmides. 61

ST. Hem ! quis est, qui mentionem facit homo hominis optumi ? [vostram fidem !

CH. Ipse homo optimus. ST. mare, terra, cœlum, Di, Satin' ego oculis plane video ? estne ipsus, an non est ? is est.

Certe is est ! is est profecto ! o mi here exoptatissime, 65
Salve ! CH. salve, Stasime. ST. salvum te. CH. scio et credo tibi.

Sed omitto alia ; hoc mihi responde : liberi quid agunt mei,
Quos reliqui hic, filium atque filiam ? ST. vivunt, valent.

CH. Nempe uterque ? ST. uterque. CH. Di me salvom et servatum volunt.

Cetera intus otiose percunctabor quæ volo. 70

Eamus intro : sequere. ST. quo tu te agis ? CH. quonam, nisi domum ? [censem ?

ST. Hiccine nos habitare censes ? CH. ubinam ego alibi

ST. Jam. CH. quid jam ? ST. non sunt nostræ ædes istæ. CH. quid ego ex te audio ? [tariis

ST. Vendidit tuus natus ædis. CH. perii ! ST. præsen-

ras. ST. Quid id ad me spectat, an utaris bonis servis, an malis ? CH. Quia obtinet partem in ea re boni malique. ST. Tibi concedo alteram partem, adde mihi illam alteram, quæ est bona. CH. Addetur si bene meritus es ; sed respice huc ad me ! ego sum Charmides. ST. Hem quis est, qui facit mentionem optimi viri ? CH. Ipse est vir optimus. ST. Mare, terra, cœlum, Dii vestrarum fidem ! Conspicorne ego oculis satis plane ? Estne ipse, an non est ? Is est profecto ! is est, is est sane ! O mi here exoptatissime, sis salvus ! CH. Salve, Stasime ! ST. Salvum te. CH. Scio et tibi credo. Sed prætermitto alia ! responde mihi hoc : quid faciunt mei liberi, quos hic reliqui, filium et filiam ? ST. Vivunt, valent. CH. Nempe uterque ? ST. Uterque. CH. Dii volunt me salvum et servatum. A te petam reliqua quæ colo scire in ædibus otiose. Ingrediamur ! sequere. ST. Quo te agis ? CH. Quonam, nisi domum ? ST. Putasne hic nos manere ? CH. Ubinam ego putem alibi ? ST. Jam. CH. Quid jam ? ST. Haec ædes non sunt jam nostræ. CH. Quid ego ex te audio ? ST. Tuus filius vendidit ædes. CH. Interii. ST. Præsentibus et numero-

est.—57 Si bonus es Pl. et edd. vett. secus es Pl. ut jubes Herm.—59 Qui boni C.—67 Sed omitte alia Ald. Junt. Acidal. Herm. Goeller.—72 Hicine

Argenti minis numeratis. CH. quot? ST. quadraginta.
 CH. occidi! 75
 Qui eas emit? ST. Calicles, cui tuam rem commenda-
 veras,
 Is habitatum huc commigravit, nosque exturbavit foras.
 CH. Ubi nunc filius meus habitat? ST. hic, in hoc pos-
 ticulo. [forē.
 CH. Male disperii! ST. credidi ægre tibi id, ubi audisses,
 CH. Ego miser meis periculis sum per maria maxuma 80
 Vectus capitali periculo, per prædones plurimos
 Me servavi, salvos redii: nunc hic disperii miser,
 Propter eosdem, quorum causa fui hac ætate exercitus.
 Adimit animam mihi ægritudo. Stasime! tene me. ST.
 visne aquam
 Tibi petam? CH. res quom animum agebat, tum esse of-
 fusam oportuit. 85

ratis minis argenteis. CH. Quot? ST. Quadraginta. CH. Perii. Quis eas emit?
 ST. Calicles, cui commisseras tuas fortunas; ita commigravit huc habitatum, nos-
 que ejecit foras. CH. Ubi manet nunc meus filius? ST. Hic in hoc posticule.
 CH. Interii male. ST. Existimavi te agre laturnum esse hoc, quando accepisses.
 CH. Ego infelix sum jactatus meis jacturis per maria maxima periculo capitis, a
 piratis me defendi, revertor incolumis: nunc hic naufragium feci, infelix propter
 eosdem, quorum causa fui jactatus hac ætate. Dolor adimit mentem: tene me,
 Stasime! ST. Vienne ut postulem aquam pro te? CH. Quando fortunas interi-
 bant, tum oportebat effundere.

*****

C. ubinam ego Pll. Herm.—73 Voc. istæ deest in B. I.—75 Pll. quod.—80 Ego
 miserum Pll. meis periculis Herm.—81 Herm. pericio.—83 Nonius hoc ætate;
 unde Gniliehm, conj. hoc ætatis.—85 Voc. res deest in B. I. Mox, in eodem
 cod. cum animam ciebam tum esse effusa; C. 2. res quoniam. Pll. offusa.

NOTÆ

83 *Hac ætate*] Id est, hoc ætatis, ‘Hac nocte,’ id est, hoc noctis.
 seu ætate tam præcipiti, seu effœta.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CALLICLES, CHARMIDES, STASIMUS.

CA. QUID hoc hic clamoris audio ante ædis meas?
 CH. O Calicles! o Calicles! o Calicles!

CA. Quam vociferationem audio ante meas ades? CH. O Calicles! O Cali-

Qualine amico mea commendavi bona !

C. Probo et fideli, et fido, et cum magna fide ;
Et salve, et salvom te advenisse gaudeo. 5

CH. Credo omnia istæc, si ita 'st, ut prædicas.
Sed quis iste est tuus ornatus ? **C.**, ego dicam tibi.
Thesaurum effodiebam intus, dotem, filiæ
Tuæ quæ daretur : sed intus narrabo tibi
Et hoc et alia : sequere. **CH.** Stasime ! **ST.** hem ! **CH.**
strenue 10

Curre in Piræum, atque unum curriculum face.

Videbis jam illic navem, qua advecti sumus.

Jubeto Sangarionem, quæ imperaverim,
Curare, ut efferantur : et tu ito simul.

Solutum 'st portitori jam portorium. 15

ST. Nihil est moræ. **CH.** i, i, ambula ! actutum redi.

ST. Illic sum atque hic sum. **C.** sequere tu hac me intro. **CH.** sequor.

ST. Hic meo hero amicus solus firmus restitit,
Neque demutavit animum de firma fide.

Quanquam labores multos *** 20

Sed hic unus, ut ego suspicor, servat fidem.

cles ! O Callices ! Quali amico credidi meas fortunas ! **C.** Bono, et fido, et cum magna fide ; et salve, et latore te advenisse salvum. **CH.** Credo omnia isthæc, si est ita ut dicis. Sed quis est ille tuus ornatus ? **C.** Ego tibi dicam. Effodiebam intus thesaurum, qui donetur dos tuæ filiæ. Sed tibi narrabo intus, et hoc et cetera. Sequere. **CH.** Stasime ! **ST.** Hem ! **CH.** Curre celeriter in Piræum, et ne desiste. Videbis jam illic navem, qua sumus allati. Manda Sangarionem, ut curet, ut efferantur, quæ imperaverim. Et tu perge simul. Portorium est jam solutum portitori. **ST.** Est nihil quod moretur. **CH.** I, i, ambula ! statim redi. **ST.** Sum illic, et sum hic. **C.** Sequere me tu hac intro. **CH.** Sequor. **ST.** Hic amicus solus firmus restitit meo hero, neque dimovit animum de firma fide. Quanquam ipse pertulit multos labores ; sed hic unus tuerit fidem, ut ego su-

*****
3 Qualin' Parei 3.—5 Et salvet et C.—6 Omnia . . . prædicas credo edd. vett.—8 Thensaurum Pll.—9 Tuæque Pll.—12 Videbis nam B. 1.—13 Videto B. 1. et Pll.—15 Solutust Pll.—16 Nihil est moracii ambula Pll. unde Ritters. Nihil est moræ ? **CH.** i, nihil, ambula ; Lamb. Nihil est moræ ? **CH.** nihil, ambula.—17 Acidal. et Goeller. tu me intro hac.—18 Pll. amico solus.—19. 22 B. 1. fide: hic unus ut ego suspicor Servat fidem quanquam labores multos cepisse censio ; Ald. et Meurs. fide. Hic unus, ut ego suspicor, servat fidem. Quanquam

NOTÆ

11 Piræum] 'Piræus' est portus star curriculi accelerata. Uno spiritu Athenarum. viam confice.

Unum curriculum face] Id est, in-

Ob rem laborem eum ego cepisse censeo.

spicor: ego existim eum laborasse non sine causa.

~~~~~

*labores multos ob rem eum ego cepisse censeo; Lamb. labores multos ipse perfuli.
Pro ob rem, Acidal. conj. ab re.*

=====

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

LYSITELES.

Hic homo est omnium hominum præcipuus, voluptatibus gaudiisque antepotens:

Ita commoda, quæ cupio, eveniunt: quod ago, assequitur, subest,

Subsequitur: ita gaudiis gaudium suppeditat.

Modo me Stasimus Lesbonici servos convenit: is

Mihi dixit, suum herum peregre huc advenisse Charmidem. 5

Nunc mihi is propere convenientus est; ut, quæ cum ejus filio

**Egi, ei rei fundus pater sit potior: eo: sed fores
Hæ sonitu suo mihi moram objiciunt incommode.**

Lv. Hic est omnium facile primus, præ ceteris potens voluptatibus et gaudiis: ita bona contingunt, quæ exopto: quod ago, assequitur, subest, subsequitur: ita jucunditas cumulatur jucunditate. Stasimus, servus Lesbonici, me adiit modo: is mihi dixit Charmidem, suum herum, advenisse huc a longinquis. Is mihi adeundus est velociter, ut pater sit præcipuus auctor ejus rei quam feci cum ejus filio. Sed hæ fores me remorantur incommodo sua strepiti.

~~~~~

1 Voc. *hominum* deest in B. 1. *præcipuis* edd. vett. *anteponens* C. 2. *anteponendus* B. 1. et al. ap. Pareum.—**2** *Ita commodo* edd. vett. *Pro subest*, Acidal. Both. et Goelier. *subit*.—**3** Both. *gaudia suppeditant*.—**4** Hoc versu nova scena incipit in B. 1. *convenientis* Mikl. &c. idem codex.—**5** Pll. *obiciunt*.

NOTÆ

1 Hic homo] Lysiteles manu ad teris mortalibus, cumulatus voluptatibus admota seipsum nominat in tertia persona: quasi dicat, Ego sum homo præcipuus.

Anteponens] Id est, potens præ ce-

teris mortalibus, cumulatus volunta-

tibus et gaudiis.

2 Commoda] Id est, commode.

7 Fundus] Id est, auctor.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CHARMIDES, CALICLES, LYSITELES, LESBONICUS.

Ch. NEQUE fuit, neque erit, neque esse quenquam hominum in terra dum arbitror,

Cui fides fidelitasque amicum erga æquiparet suum :
Nam exædificavisset me ex his ædibus, absque te foret.
Ca. Si quid amicum erga bene feci, aut consului fideliter,
Non videor meruisse laudem : culpa caruisse arbitror. 5
Nam beneficium, homini proprium quod datur, proprium
sumserit : [velis.]

Quod datum utendum est, id repetundi copia 'st, quando
Ch. Est ita, ut tu dicis : sed ego nequeo mirari satis,
Eum sororem despondisse suam in tam fortem familiam,
Lysiteli quidem Philtonis filio. **Ly.** enim me nominat. 10
Ch. Familiam optumam occupavit. **Ly.** quid ego cesso
hos colloqui ? [tur loqui.]

Sed maneam etiam opinor : namque hoc commodum ordi-

Ch. Necdum extitit, neque existet, neque esse ullum hominem in mundo puto,
cujus fides et constantia sit comparanda erga suum amicum : nam citra tuam operam
me ejecisset ex his ædibus. **Ca.** Si affeci aliquo beneficio amicum, aut si consului
fideliter, non puto me laudandum ; sed existim vacasse culpa. Nam munus
quo afflictur homo ut suo, sit semper penes eum : quod vero datur, ut utatur, ejus
repetendi potestas est, quando velis. **Ch.** Est ita, ut tu loqueris. Sed non possum
satis hoc admirari, cum despondisse suam sororem in familiam tam potentem,
Lysiteli filio Philtonis. **Ly.** Profecto me nuncupat. **Ch.** Invasit in optimam
familiam. **Ly.** Quid ego cunctor hos affari ? Sed existimo mihi manendum esse

*****

1 C. C. 2. B. 1. hominum interdum arbitror.—2 *Sensus postulat, æquiper tuæ.' Goeller.—3 B. 1. ex his rebus.—6 Pll. alii codd. et ed. Both. datur prosumserit ; edd. vett. datur proprium erit ; rō sumserit deest in B. 1. pro quo Acidal. conj. sumserit.—7 Pll. utendum 'st ; al. est utendum.—8 Pro nequeo, Pil. habent metuo.—9 Nonius p. 658. despondisse se suam.

NOTÆ

3 Exædificavisset] Ejecisset me filius ædibus, absque te, et nisi ruentि rei familiari succurrisses.

6 Proprium] Id est, perpetuum. Lucretius 'amorem proprium' appellat, stabilem, et perpetuum. Macrobius, 'Proprium habere dicere.'

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

tur, si semper tenere liceret.'

Proprium sumserit [prosumserit] Hoc est, proprium erit, proprium sumserit.

9 Fortem] Nonius, divitem, copiosam.

11 Occupavit] Invenit, possedit.

5 N

Ch. Vah! **Ca.** quid est? **Ch.** oblitus intus dudum tibi
sum dicere :

Modo mihi advenienti nugator quidam accessit obviam,
Nimis pergraphicus sycophanta : is mille nummum se au-
reum 15

Meo datu*m* tibi ferre, et gnato *L*esbonico aiebat meo :

Quem ego nec qui essem noram, neque eum ante usquam
conspexi prius. [mihi

Sed quid rides? **Ca.** meo allegatu venit, quasi qui aurum
Ferret abs te, quod darem, tuæ gnatae dotem : ut filius

Tuus, quando illi a me darem, esse allatum id abs te cre-
deret: 20

Neu qui rem ipsam posset intelligere, et thesanum tuum
Me esse penes, atque eum a me lege populi patrium pos-
ceret. [et tuus

Ch. Scite edepol. **Ca.** Megaronides communis hoc meus
Benevolens commentu'st. **Ch.** quin collaudo consilium,
et probo.

Ly. Quid ego ineptus, dum sermonem vereor interrumpere,
Solus sto; nec, quod conatus sum agere, ago? homines
colloquar. 26

Ch. Quis hic est, qui huc ad nos incedit? **Ly.** Charmi-
dem sacerum suum

ad huc: namque incipit loqui opportune. **Ch.** Vah! **Ca.** Quid est? **Ch.** Obli-
tus sum jampridem tibi dicere: quidam nugator mihi occurrit mox advenienti, sy-
cophanta nimis graphicus: *is dicebat se ad te afferre mille nummos aureos, quos de-*
*dissem, et meo filio *L*esbonico: ego nec norum qui essem, neque vidi usquam prius*
antea. *Sed quid rides?* **Ca.** Venit meo imperio, quasi qui ad me deferret aurum
a te, quod darem dotem tuæ filia: *ut tuus filius existimaret id esse allatum abs te,*
quando illi darem a me, ne posset rescire ullo modo rem ipsam, et tuum thesanum
esse penes me, et eum a me repeteret lege populi, tanquam paternum. **Ch.** Scite
per *ædem* Pollucis! **Ca.** Megaronides, meus communis amicus et tuus, commentus
est hoc. **Ch.** Quin collaudo consilium, et probo. **Ly.** Quare ego stolidus sto so-
lus, cum vereor obturbare orationem; neque facio quod mihi proposui facere? Al-
loquar homines. **Ch.** Quis est hic, qui huc accedit ad nos? **Ly.** Lysiteles salu-

.....

—12 Edd. quædam vett. namque hic.—13 Uha Pll. vid est C.—14 Edd.
vett. occedit.—15 B. 1. C. et C. 2. se aurum.—16 Meo datum B. 1. alebat meo
Pll.—17 B. 1. ne qui eum. C. ante usque.—18 Sed quid prius rides B. 1. a m.
pr.—19 C. aps te q. d. tue.—21 Neu quis Pll. et B. 1. thesaurum Pll.—24 C.

NOTÆ

16 *Meo datu*] Dictum, meo rogatu,   21 *Neu qui*] Id est, quodam modo.
meo concessu.

Lysiteles salutat. CH. Di dent tibi, Lysiteles, quæ velis.
 CA. Non ego sum salutis dignus? LY. immo salve, Callicles.

Hunc priorem æquom 'st me habere: tunica propior pallio
 est. 30

CH. Deos volo consilia vostra recte vortere.

Filiam meam tibi despontatam esse audio. LY. nisi tu
 nevis. [uxorem mihi?

CH. Immo haud nolo. LY. sponden' ergo tuam gnatam

CH. Spondeo, et mille auri Philippum dotis. LY. dotem
 nihil moror.

CH. Si illa tibi placet, placenda dos quoque est, quam dat
 tibi. 35

Postremo, quod vis, non duces, nisi illud quod non vis,
 feres. [tro.

CA. Jus hic orat. LY. impetrabit te advocato atque arbitrio
 istac lege filiam tuam sponden' mihi uxorem dari?

CH. Spondeo. CA. et ego spondeo idem hoc. LY. oh,
 salvete, affines mei!

CH. Atque edepol sunt res, quas propter tibi tamen suc-
 censui. 40

tem dicit Charmidi suo socero. CH. Dii tibi impertiant, quæ optes, Lysiteles.
 CA. Non sum dignus salute? LY. Immo salvus sis, Callicles. Par est me anteponere hunc. Tunica propior est pallio. CH. Rogo Deos ut secundent vestra
 consilia. Audio mean filiam tibi esse despontatam. LY. Nisi tu recusas.
 CH. Immo non nolo. LY. Mihine spondes ergo tuam filiam uxorem? CH. Spondeo, et mille Philippus auri in dotem. LY. Nihil euro dotem. CH. Si illa tibi
 placet, oportet dotem tibi placere quoque, quam tibi spondet. Demum non duces
 quod cupis, nisi accipies quod non cupis. CA. Hic rogat quod æquum est. LY.
 Obtinebit te arbitrio alque patrono. Promittisne mihi tradi tuam filiam uxorem
 ista conditione? CH. Promitto. CA. Et ego promitto hoc idem. LY. Oh! sal-
 vete, mei affines. CH. Attamen per ædem Pollucis sunt res, propter quas tibi iratus

comentust.—25 Al. ap. Pareum in *eptus*.—29 B. 1. C. C. 2. Ven. 1. et edd.
 vett. salute dignus.—31 C. vortere [lacuna].—32 Voc. *tu nevis* desunt in *Pll.*
 ubi vacuum est.—34 C. morer.—36 B. 1. non vis feras.—37 C. at vocato.—

NOTÆ

29 *Salutis dignus*] Virg. 'Indignus
 a vororum.' Sueton. in Othone, 'præ-
 dicaret solum imperii dignum.'

30 *Tunica propior pallio*] Proverbialis formula, qua significatur amicis,

nos aliis, atque aliis magis esse de-
 vincitos, et nobis ipsis devinctiores.

35 *Placenda dos*] Locutio innitata,
 placenda dos, id est, dos quæ placere
 debet. Quasi dicas, 'standus,' 'se-

C. Quid ego feci? **Ch.** meum corrumpi quia percessus filium. [seas.]

C. Si id mea voluntate factum est, est quod mihi succens-
Sed sine me hoc abs te impetrare, quod volo. **Ch.** quid
id est? **C.** scies.

Si quid stulte fecit, ut ea missa facias omnia.

Quid quassas caput? **Ch.** cruciatur cor mihi, et metuo.
C. quidnam id est? [45]

Ch. Quom ille ita'st ut esse nolo, id crucior; metuo, si
tibi

Denegem, quod me oras, ne te leviorem erga me putes.

Non gravabor: faciam ita, ut vis. **C.** probus es: eo, ut
illum evocem. [non licet.]

Ch. Miserum 'st, male promerita, ut merita, si mihi ulcisci

C. Aperite hoc, aperite propere, et Lesbonicum, si domi'st, foras [50]

Evocate: ita subitu'st, propere quod eum conventum volo.

L. Quis homo tam tumultuoso sonitu me excivit subito
foras? [mihi.]

C. Benevolens tuus atque amicu'st. **L.** satin' salve? dic

fui. **C.** Quid ego feci? **Ch.** Quia passus es meum filium fieri corruptum.

C. Si id accidit me volente, est quod mihi irascari. Sed patere me consequi
hoc a te, quod opto. **Ch.** Quid est id? **C.** Scies. Si quid fecit amenter,
ut facias missa ea universa. Quid concutis caput? **Ch.** Cor mihi dolet, et
timeo. **C.** Quid est id? **Ch.** Quoniam ille est ejusmodi qualiter esse nolo, id-
circo doleo; timeo ne, si tibi negem quod me rogas, existimes te minus posse apud
me. Non agre feram. Agam ita ut optas. **C.** Es probus. **Eo,** ut illum evo-
cem. **Ch.** Est miserum, si non mihi licet ultionem sumere de male factis, ut me-
rentur. **C.** Pandite, pandite cito, et evocate ex adibus Lesbonicum, si domi est:
adeo subita est causa, propter quam volo cum convenire cito. **L.** Quis me evocavit
foras tam repentina et tumultuoso strepitu? **C.** Est tuus amicus et benevolens.
L. Suntne res satis incolumes? dic mihi. **C.** Recte: gratulor tuum patrem

.....

38 B. l. sponde mihi.—40 Pll. succensi.—42 Alterum est non legitur in Pll.—
44 Gronov. missa faciat.—48 C. probus seseo.—49 Pll. si nis ulciaci.—50 Voc.
foras delent Reiz. Herm. et Goeller.—51 Evocate ita subito: est propter quod
al. ap. Gronov.—52 Voc. subito delevit Reiz. ap. Herm.—53 Pll. satinst.—

NOTE

dendus, 'surgendus.'

51 Ita subitu'st] Id est, adeo res
est subnitaria, et repentina.

53 Satin' salve] 'Hoc loco salve est
adverbium, a 'salvus,' id est, recte,
commodo, integre.' Donatus. Apu-

leius, 'Puer ubi sit, et quam salve

agat, interrogat.' Usitata erat in-
terrogatio redeuntium peregre, 'Rec-

tene omnia?' et discendentium,
'Numquid vis?'

CA. Recte: tuum patrem rediisse salvom peregre, gaudeo.

LE. Quis id ait? **CA.** ego. **LE.** tun' vidisti? **CA.** et tate idem videoas liceat. 55

LE. O pater, pater mi, salve! **CH.** salve multum, gnate mi.

LE. Si quid tibi, pater, laboris? **CH.** nihil evenit, ne time: Bene re gesta salvos redeo: si tu modo frugi esse vis,
Hæc tibi pacta 'st Callicli filia. **LE.** ego ducam, pater:
Etiam et si quam aliam jubebis. **CH.** quanquam tibi suc-
censui. 60

CA. Miseria una uni quidem homini 'st affatim. **CH.** immo
huic parum 'st.

Nam si pro peccatis centum ducat uxores, parum 'st.

LE. At jam posthac temperabo. **CA.** dicis; si facias modo.

LE. Numquid causæ est, quin uxorem cras domum ducam?
CH. optumum 'st, licet.

Tu in perendinum paratus sis ut ducas. Plaudite. 65

esse reversum incolumem a longe. **LE.** Quis ait id? **CA.** Ego. **LE.** Tune vidisti?
CA. Et potes ipse conspicari. **LE.** O pater, mi pater, salvus sis. **CH.** Salvus sis
multum, mi fili. **LE.** Tibjne accidit aliquid laboris, pater? **CH.** Nihil accidit, ne
metue. Revertor salvis, re feliciter gesta: si tu vis esse frugi, hæc filia Callicli tibi
est promissa. **LE.** Ego ducam, pater: et etiam aliquam aliam, si imperabis.
CH. Tametsi tibi iratus fui. **CA.** Una calamitas sufficit uni homini. **CH.** Immo
non sufficit huic. Nam est parum, si ducat centum uxores pro delictis. **LE.** Sed
jam deinceps ero temperantior. **CA.** Polliceris; si præstes modo. **LE.** Quid im-
pediat, quominus cras ducam uxorem domum? **CH.** Est optimum, licet. Tu sis
paratus, ut ducas in diem tertium ab hodierno. Plaudite.

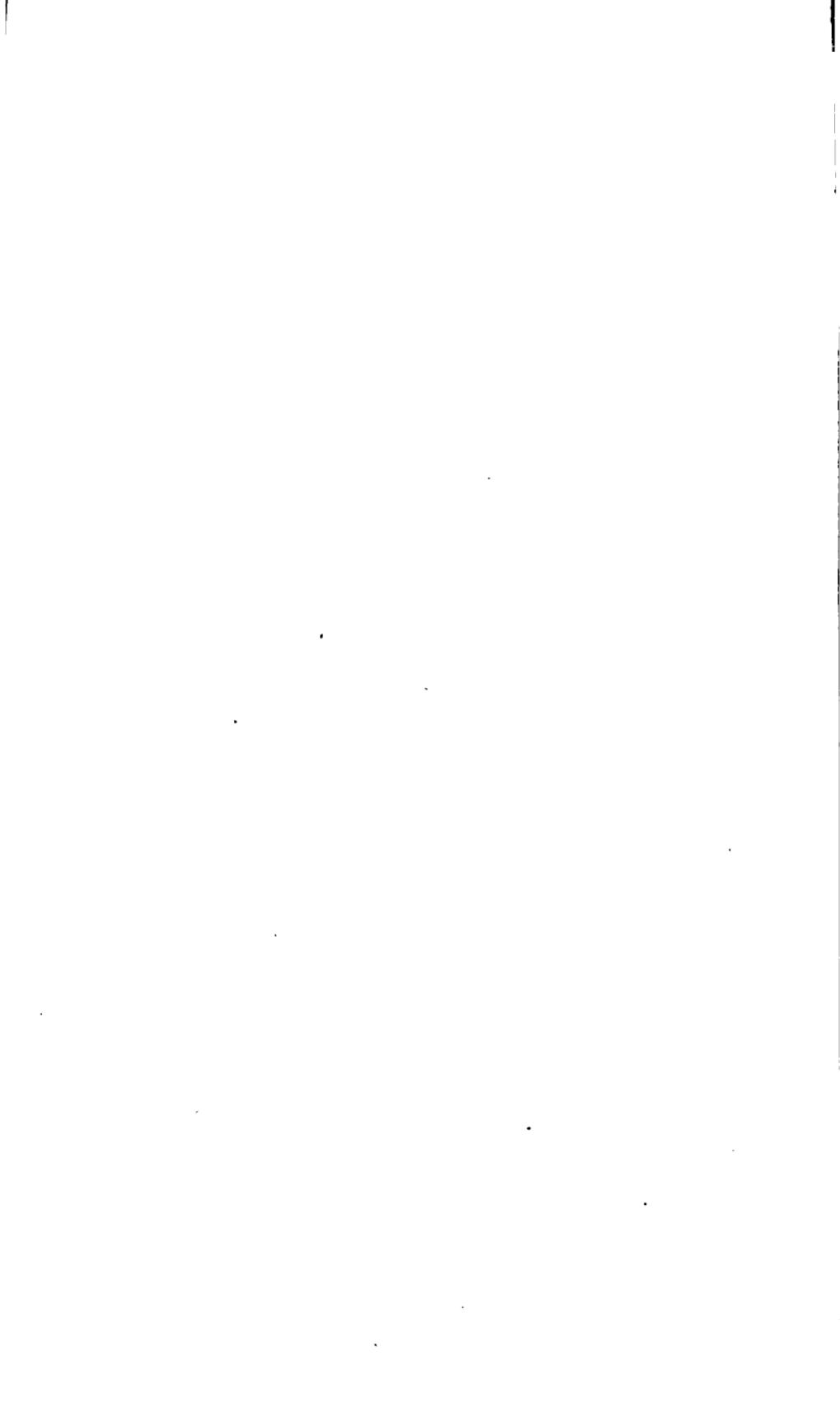
60 *Etiam si Pll. suscensi Pll.*—61 *Miseret tamen una quidem homini sat est* B.
1. *una non est in Pll. affatim Pil.*—64 *Quid causa est Pll. domum ducat* B. 1.
optuma est Both. licet deest in ed. Goeller.

NOTÆ

61 *Miseria una uni quidem homini 'st affatim]* Vox est Calliclii injuriosa
mulieribus: hac enim significat Les-
bonicum satis pœnarium daturum esse
anteactæ vitæ, et anteactarum libi-
dinum, si cogatur nubere. Philemo,
auctor hujus Fabulæ, primus apud
Græcos dixisse dicitur, 'Αθάνατόν
ἔστι κακὸν ἀναγκαῖον γυνή. Mulier est
immortale et necessarium malum. Pro-
pertius: 'Cum satis una tuis insom-
nia portet ocellis, Una sit et cuivis
fœmina multa mala.'

Parum 'st] Id est, parum miseria
est: quasi dicat, non est satis magna
miseria.

65 *Plaudite]* Hoc uno verbo con-
stat Epilogus Fabulæ.

M. ACCII PLAUTI TRUCULENTUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

DINARCHUS, *Adolescens.*
PHRONESIUM, *Meretrix.*
GETA, *Servus.*
CALICLES, *Senex.*
ASTAPHIUM, *Ancilla.*
STRATILAX, *Servus.*
STRATOPHANES, *Miles.*
STRABAX, *Adolescens rusticus.*
ANCILLA altera.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

Tres unam pereunt adolescentes mulierem,
Rure unus, alter urbe, peregre tertius.
Utique ista ingenti militem tangat bolo,
Clam supposuit sibi clandestino editum.
Vi magna servus est ac trucibus moribus,

5

Tres juvenes amant perdite unam meretricem: unus est agrestis, alter urbanus, tertius peregrinus: et ut circumveniat militem majori præda, sibi supponit puerum clam occulite natum. Servus est magnæ violentie, ac morum ferorum, ne mere-

*****

3 *Utque* edd. vett. Goeller.—4 B. 1. C. C. 2. et edd. vett. *sibi supposuit;*

NOTÆ

1 *Tres*] Strabax rusticus, Dinarchus urbanus, Stratophanes miles.

*Lupæ ne rapiant domini parsimoniam.
Et is tamen molitur. Miles advenit,
Natiq[ue] causa dat propensa munera.
Tandem compressæ pater cognoscit omnis.
Utque illam ducat, qui vitiarat, convenit :
Suumque is repetit a meretrice subditum.*

10

trices auferant quæ dominus comparavit sua parsimonia. Attamen ille mitiuit fit. Miles revertitur, et dat munera. Maxime tandem pater vitiaæ puella detegit cuneta. Et ut ille, qui illam corrupti, illam ducat uxorem, adit patrem ; et ille reposit a meretrice suum filium, qui illi suppositus fuerat.

Goeller. *supposuit sibi.*—6 *Ut inopem rapiant* B. 1.—7 *Idem codex, mellitus miles;* Ald. Goeller. *mollitur. Miles.*—9 *Tamen compressæ codd. et ed. Goeller.*—10 *Utque vitam ducat* Pl. *Utque vitam ducat* alli codd. *Utque natam ducat* B. 1. et edd. vett. *Vitiam ut ducat* Goeller.

NOTÆ

6 *Lupæ*] Meretrices dictæ *lupæ*: *Parsimoniam*] Fortunas parsimonia unde 'lupanar.'

partas; metonymice.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARI.

Hæc Comœdia est altera, quam Ciceroni imprimis placuisse, de Catone intelligi potest, ut retulimus in Pseudolo. Et quamvis mendosissima et lacera ad nos pervenerit; tamen quasi de ungue leonem, aut de culmo fruges æstiment, ita de his reliquiis præstantia hujus Fabulae plane judicatur. Argumentum tale est: Meretrix quadam callida et astuta, et famulitio atque rebns omnibus ad fallacias et fraudes instructa, pellicit in amorem sui tres adolescentes: unum urbanum, quem celeriter conficit; alterum rusticum, qui profusus est in dando; tertium militem, cuius stoliditate abuti, et quem compitare cupiens, simulst se ex ipso esse gravidam: et hoc persuadet credulo. Ut enim hoc genus fastuosum, ita et stolidum est. Erat rustico servus immensis et cui doleret corrupti filium herilem: sed et ille tamen mutatur, et desinit esse sœvus seu fructulentus, nam hinc nomen Fabala inditum est. Ut autem minus simplex argumentum esset, inseritur et virginis stuprum, compressæ per vim ab urbano, quæ cum filiolum peperisset, hunc meretrix sibi supposuit allatum a tonstrice. Ac re palam facta, virgo urbano nubit, et ille a meretrice puerum repetit, ac amores hos relinquit. Ita retinet meretrix par amatorum, rusticum ac militem: et indicando ac despoliando milite delicias facit. Fabala habet formam eorum poëmatum, quæ *μήνος* appellant. Est autem ita depravata et corrupta a librariis, ut aliquoties fnerit mihi in animo me editurum non esse illam. Scite vero, et, ut Plautus loquitur, nimis graphicè expressa est levitas, et malitia et fraudulentia meretricia; et quantopere desipient in amore voluptatum illecebris simplices; et quod isto genere hominum, quod se primum esse vult, et virtutis ac dignitatis possessionem propriam esse dicit, nihil reipsa plerumque sit vanius, neque fatilius.

P R O L O G U S.

PERPARVAM partem postulat Plautus loci
 De vostris magnis atque amoenis moenibus,
 Athenas quo sine architectis conferat.
 Quid nunc? daturin' estis, an non? annuunt.
 Meditor equidem vobis me ablaturum sine 5
 Mora: quid si de vostro quippiam orem? abnuunt.
 En mehercle in vobis resident mores pristini,
 Ad denegandum ut celeri lingua utamini.
 Sed hoc agamus, qua huc ventum est gratia:
 Athenæ istæ sunto, ita ut hoc est proscenium, 10
 Tantisper dum transigimus hanc Comœdiā.
 Hic habitat mulier, nomine quæ est Phronesium.
 Hæc hujus sæcli mores in se possidet:
 Nunquam ab amatore suo postulat id quod datum est;
 Sed reliquam dat operam ne sit reliquum, 15

Plautus rogit exiguum locum in vestra amplissima gratissimaque urbe, in quem devehat Athenas sine architectis. Quid respondetis? concedetisne, an non? Concedent. Evidem sum arbitralius vos mihi datus statim. Quid si rogem aliquid de vestris bonis? Nutu negant. En per Herculem antiqui mores manent apud vos, quando adhibetis linguam velocem ad abnuendum. Sed exequamur id, cuius causa huc accessimus. Sint hic Athenæ, sicut est proscenium, intereadum exhibemus breviter hanc Comœdiā. Mulier hic manet, quæ vocatur Phronesium. Hæc continet in se mores hujus temporis: nunquam repetit a suo amatore id quod est concessum; sed curat nihil ut ei relinquat, ro-

1 P. artem p. Plaudi locu. Pro loci, B. 1. habet loqui. Ap. Apul. Florid. tom. II. p. 141. ed. Bipont. h. l. ita legitur: Quam parcam partem, &c.—2 Deū eris C. Deum eris C. 2.—3 B. 1. sine arcu peltis; Pll. et duo Vatt. sine arcus-peltis; tertius Vat. sine arcupetis; Both. sine arcis pletis; Ald. sine arcus peltis.—4 B. 1. an non? at nunc; Pll. an non? admunt.—5 Melior me quidem Pll. oblataturum B. 1. abiaturum Pll.—6 C. orem abundt; C. 2. ore abundt; B. 1. orem abducunt.—7 En mehercle in odiis B. 1. Eum hercle Pll. in vodiis C. modiis C. 2. Enim hercle Both. more pristini C.—8 C. utanimi.—9 Parei 3. hue qua.—10 Athenis tracto, ita B. 1. Pll. et edd. vett. Athena in Acta fito al. ap. Parvum. ubi hoc al. proscenium C. pro schenium C. 2.—15 Pll. et edd. vett. reliquum . . . reliquum; Gronov. reliquum dat operam; al. reliquam da operam, &c.—

NOTÆ

5 Meditor vobis me ablaturum] Id est, puto me a vobis ablaturum, ob-tenturum. 10 Athenæ istæ sunto [Athenis tracto] Id est, hoc proscenium Athenis tra-ho, et hue transfero. Tracto a ' tra-solennis formula imperandæ in re-

bus sacrī attentionis.

Id est, hoc proscenium Athenis tra-ho, et hue transfero. Tracto a ' tra-

ho; ut ' dicto' a ' dico.'

Poscendo atque auferendo, ut mos est mulierum.
 Nam omnes id faciunt, cum se amari intellegunt.
 Ea se peperisse puerum simulat militi,
 Quo citius rem ab eo auferat cum pulvisculo.
 Quid multa? ætas huic si supereret mulieri,
 Is cum anima ad eam habentiam everrerit.

20

gando atque detrahendo, ut solent mulieres. Nam omnes agunt id, quando animadvertisunt se diligere. Ea fugit se peperisse puerum a milite, ut ei adimatur omnia bona cum ramentis. Quid plura? Si vival hæc mulier, ea expresserit omnia bona cum anima, ab homine.

19 Both. *aufert*.—20 *Quid multa supereret mulierem*, omissis intermediis, B. 1. Pl. *Quid multa superem mulierem* edd. vett. *Quid multa . . . stuc superet muliere* cod. Taubm. *Quid multa? vita sid huic superet mulieri* Both.—21 *His cum e. ad eum habenti* B. 1. Palm. *habentiam* [eo] everrerit al. ap. Palmer. *everterit* B. 1. et Ald. *erseteritur* Palm. *habentiam omnem everterit* Scal. *erce teritur* C. et Camer. *erte teritur* C. 2. *Hisce anima etiam ad suam habentiam exterebrabitur* Both.

NOTÆ

19 *Cum pulvisculo*] ‘Auferre cum pulvisculo,’ est nihil quicquam reliqui facere; sed omnia convergere, ac minimam etiam scobem ac ramentum pulveremque rapere. ‘Pulvisculus’ accipitur et pro peniculo quo excutitur pulvis, et pro pulvere qui excutitur.

20 *Quid multa*] Contrahendi in pauciora sermonis formula.

Superet] Id est, supererit.

21 *Is cum anima habentiam everrerit*] Id est, is corraserit quicquid habet, idque ad amicam una cum vita detulerit.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

DINARCHUS.

NON omnis ætas ad perdiscendum sat est
 Amanti, dum id perdiscat, quot pereat modis.
 Neque eam rationem eapse unquam edocet Venus,
 Quam penes amantum summa summarum redit,

D1. *Omnis vita non sufficit amanti ad discendum quot rationibus intereat, dum modo discat. Neque Venus ipsa tradit unquam, in quo tota ratio rerum amatoriarum*

2 *Nam antedum is* B. 1.—3 *Neque ea ratione me ab se* B. 1.—4 *Quam penes*

NOTÆ

4 *Summa summarum redit*] Id est, marum est cum in rationibus accepti penes quam summa rerum, eorum, et expensi multa nomina et capita qui amant, potentas est. *Summa sum-* in unam summam rediguntur.

Quot amans exemplis ludificetur, quot modis	5
Pereat, quotque exoretur exorabulis.	
Quot illic blanditiæ, quot illic iracundiæ	
Sunt! quot sui pericla amanda! Di, vostram fidem! hui!	
Quid perjerandum est etiam, præter munera!	
Primum dum miros annua: is primus bolu'st.	10
Ob eam tris noctes utor: interea loci	
Aut æra, aut vinum, aut oleum, aut triticum	
Tentat, benignusne an bonæ frugi sies.	
Quasi in piscinam rete qui jaculum parat;	
Quando abiit rete pessum, tum adducit sinum:	15
Sin jecit rete, pisces ne effugiant, cavet;	
Dum huc dum illuc reti eos impedit	
Pisces, usque adeo donicum eduxit foras.	
Itidem est amator: sed id, quod oratur, dedit,	
Atque est benignus potius quam frugi bonæ.	20

consistit, quot rationibus illudatur amanti, quot modis amans pereat, quot exoretur, quot sint illecebrae in amore! quot iræ, quot pericula subienda! Dei, vestram fidem! hui! quot sunt facienda perjuria, præter præmia! Primum merces annua: is est primus jactus retis. Idcirco conceduntur tres noctes. Interea explorat utrum liberalis et bonus sis, rogatis aut pecunia, aut vino, aut oleo, aut tritico. Quasi qui conjicit rete jaculum in piscinam; quando rete incidit in aquam, tum contrahit rete: sin conjectit rete; caret ne pisces elabantur; donec rete huc et illuc irreliat, et extrahat ex aqua. Amator est ejusmodi: sed tribuit id quod est roga-

amantem Pli. et Pist.—6 Barth. conj. exoretur.—8 B. I. quot sunt perclamanda; Goeller. quot sunt pericula! Amando; Pli. sui perclamanda; edd. vett. sunt? quotque pericula vianda; Meurs. quot pericula manda; Both. Quid ibi perclamandum.—9 Q. perferendum B. I.—10 P. dum miret animus premii si obolus est B. I. miror annuis primus ebolust C. 2. Primum dum daret animus edd. vett.—11 Obeunt tres n. ducunt B. I. notes tutor, sive tutor, Pli. tutor etiam edd. vett. dantur Both.—12 Aut ara Pli. aut olivum Both.—13 Tentant benignus an ne bone B. I.—14 Pro parat, Palmer. conj. datat.—15 B. I. pessum adducit infra; C. tum adducit sinfa; C. 2. tum adducit infra. Voc. tum deest in edd. vett.—16 Si non ierit pisces ne effugiat B. I. Si irretit rete Goeller. Si inegit rete pisces Palm. Sin icit rete pisces Pontan.—17 Tum hic tum illic irretitos impedit Scal. Dum hinc . . . irretitos impedit Goeller. reteor impedit C. rete or impedit C. 2. rete impedit B. I.—18 B. I. dolum foras eduxit; Pli. dolum; ne-

NOTÆ

6 Exorabulis] Dictum ab 'exo-rando,' ut a 'conciliando,' 'conciliabulum,' a 'latendo,' 'latibulum.'

10 Miros annua] Id est, pensio annua.

Primus bolu'st] Prima jactura est.

11 Ob eam tris noctes utor] Id est, tribus noctibus fruor amoribus.

15 Sinum] Laxitatem retis contrahit.

18 Donicum] Donec.

20 Benignus] Prodigiis.

Adduntur noctes: interim ille hamum vorat.

Si semel amoris poculum accepit mere,

Eaque intra pectus se penetravit potio,

Extemplo et ipsus periit, et res, et fides.

25

Si iratum est scortum forte amatori suo,

Bis periit amator, ab re atque animo simul.

Sin alter alteri potior est, idem perit:

Si raras noctes dicit, ab animo perit:

Si increbravit, ipsus gaudet, res perit.

Ita disciplina in ædibus est lenoniis,

30

Priusquam unum dederis, centum quo poscat, parat.

Aut aurum periit, aut consissa pallula est,

Aut emta ancilla, aut aliquod vasum argenteum,

Aut vasum aënum aliquod, aut lectus dapsilis,

Aut armariola Græca, aut aliquid semper est

35

Quod pereat, debeatque amans scorto suo.

tum, et est liberalis potius quam probus. Adjiciuntur noctes: interea ille deglutit hamum. Si libavit semel poculum merum amoris, et ea potio descedenterit altius in pectus, statim occidit et ipse, et fortuna, et fides. Si forte moretrix est infensa sue amatori, amator duplicum jaeturum patitur, et fortunarum et animi simul. Si alter amator antefertur alteri, idem perditus est. Si obtinet paucas noctes, cedit animo: si crebras, lataber quidem ipse, sed ejus fortuna labatur. Disciplina lenonia est ejusmodi, ut antequam largitus fuerit unum manus, leno excoigit centum alia, que flagitent. Aut pecunia disperit, aut palla est lacerata, aut ancilla emta, aut aliquod vas argenteum aut aënum, aut lectus latius, aut armarium Græcum, aut est semper aliquid quod admiratur, et quod amans debeat sua moretrici. Atque nos

.....

que aliter edd. vett.—19 C. et edd. vett. set id.—25 Si i. scortum fortest B. 1. —26 Bis perit Herm. et Goeller.—27 Sin aliter alteri C. 2. Sin alteri alter Goeller. potius Pli. Sin potius alterum altero est Both. Sin alter autem potius est Acidal.—29 Sin crebravit C. Sin increbravit C. 2. Si increbruit Ald. Sin increbravit Goeller.—30 Ita et in ædibus lenonis B. 1. Ven. 1. et edd. vett. Iteca in ædibus lenonis C. Ita et in ædibus lenonis C. 2. Quasi incitegri es in ædibus lenonis conj. Both.—32 Aut petit animum quod concessa B. 1.—34 Vatt. aut l. laptilis; Vat. 3. aut l. leptilis; C. electus laptilis; C. 2. lectus leptilis.—35 Verbum est non legitur in B. 1.—36 Quod petra Pli. Quod petat ea, debeat-

NOTE

22 *Amoris poculum*] Est φιλτρον, sive amatorium. Seneca: ‘Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herbe, sine ullius veneficæ carmine. Si vis amari, ama.’ altero potior: ut ‘die crastini,’ pro die crastino; ‘die septimi,’ pro die septimo; ‘quotidie,’ pro quoto die.

29 *Si increbravit*] Si id crebro fiat.

26 *Ab re*] Familiari.

27 *Sin alter alteri potior*] Sin alter

34 *Lectus dapsilis*] Lectus splendens.

Atque hæc celamus nos damna, una industria
 Cum rem fidemque nosque nosmet perdimus,
 Ne quid parentes, neu cognati sentiant.
Quos cum celamus, si faximus conscos, 40
Qui nostræ ætati tempestivo temperint,
Unde anteparta demus postpartoribus,
Faxim lenonum et scortorum ut plus est, minus
Et minus damnosorum hominum, quam nunc sunt, siet.
Nam nunc lenonum et scortorum plus est fere, 45
Quam olim muscarum est, cum caletur maxume.
Nam nusquam alibi si sunt, circum argentarias
Scorti lenones quasi sedent quotidie.
Ea nimia est ratio; quippe qui certo scio,
Æri plus scortorum esse jam quam ponderum: 50
Quos quidem quam ad rem dicam in argentariis
Referre habere, nisi pro tabulis, nescio,
Ubi æra perscribantur usuraria:

dissimulamus hæc detrimenta una opera, quando perdimus rem, fidem, nos; et cavenimus, ne parentes neve affines rescant. Aliquid quibus si aperiremus, et non dissimularemus iis qui tempestive nostræ ætati consulunt, ut nos daremus ea quæ sunt parta a nostris parentibus, iis quos nos gennarimus; dabo operam ut, quemadmodum sunt plures lenones et meretrices, sic esset minus hominum perditorum quam nunc sunt. Nam est nunc ferme plus lenonum et meretricum, quam muscarum, quando est æstus caloris maximus. Nam si sunt nusquam alibi, sedent quotidie circum argentarias officinas, quasi scorti lenones. Ea ratio patet; nam certo scio, esse nunc plures meretrices ad auctupandum æs, quam pondera; nescio quare illi habitent apud argentarios, nisi quia argentarii habeant tabulas in quas referantur æra, quæ fænore dantur: illico Phronesium acci-

que Both.—37 C. nos clam mina; C. 2. nos dammina.—38 *Cum jum rem fidemque B. 1. Hunc et sequentem vs. transponit Pontanus.*—39 *Neque parentes neque B. 1.*—40 *Quos ut celamus Goeller. sic facimus conscosias B. 1. si facimus Pil.*—41 *B. 1. tempestive temperant.*—42 *Ut ne ante parta demus Pist. ap. Barth. ante parata B. 1. et Pil. cum edd. antiqu.*—43 *Verba, ut, est, et minus, desunt in B. 1. scortorum multo minus Acidal. plus est et minus C. 2. et edd. vett. Faxim scortorum pauca sit et minus Both.*—45 *Both. plus fere, omisso τῷ est.*—46. 47 *Hi versus transpositi sunt in B. 1. Quam usquam alibi sunt B. 1.*—48 *Scorti lenones Goeller. quasi scalent Osann. Anall. p. 188.*—49 *Ea nimia est ratio Goeller.*—50 *Heri plus B. 1. Eriplus Vatt. Lips. Pil. Triplo plus Goeller. Triplum Barth. esse eam Pil.*—52 *Both. haberit.*—53 *Ubi haec B. 1.*—

NOTÆ

42 *Postpartoribus]* Id est, nostris successoribus et hæredibus. Sic dicitur 'anteparta,' 'antecupido,' 'præsum-damnum,' 'nunc-dea.'

44 *Damnosorum]* 'Damnosi' hic

accipiuntur, vel pro iis quibus multum datur, vel pro iis qui multum dant.

48 *Scorti lenones]* Id est, scorta et lenones.

Accipiat illico expensa, neque censeat.
 Postremo in magno populo, in multis hominibus, 55
 Re placida atque otiosa, victis hostibus,
 Amare oportet omnes, qui, quod dent, habent.
 Nam mihi haec meretrix, quae hic habet, Phronesium,
 Suum nomen omne ex pectore exmovit meo,
 Phronesium: nam Phronesis est sapientia. 60
 Nam me fuisse huic fateor summum atque intimum,
 Quod amantis multo pessumum est pecuniae.
 Eadem, postquam alium repperit, qui plus daret,
 Damnosorem, me exinde amovit loco,
 Quem infestum ac odiosum sibi esse memorabat mala, 65
 Babylonensem militem: is nunc dicitur
 Venturus peregre: eo nunc commenta est dolum,
 Peperisse simulat sese, ut me extrudat foras,
 Atque ut cum solo pergræcetur milite:
 Eum esse simulat militem puero patrem. 70
 Quid isti suppositum puerum opus pessumæ?
 Mihi verba retur dare sese? an me censuit
 Celare se potesse, gravida si foret?

piat quæ sunt tradita, neque in rationem referat. Postremo in numero populo, rebus compatis atque otiosis, superatis hostibus, oportet cunctos amori operam dare, qui habent quod dent. Nam meretrix Phronesium, quæ habitat hic, mihi expulit ex meo pectore omne suum nomen Phronesium: nam Phronesis est sapientia. Fator enim me fuisse huic summum atque intimum, quod est funestissimum crumenæ amantis. Eadem, postquam invenit alium, qui daret plus, et plus perderet, me summovit a se; is erat miles Babylonensis, quem mala dictitabat sibi esse infestum aliæ odiosum: dicitur is venturus peregre. Idcirco nunc est architectata fraudem: fingit sese peperisse, ut me excludat foras, et ut perpotet cum solo milite: mentitur eum militem esse patrem pueri. Quid opus est isti nequam supposito puero? Arbitratur sese mihi dare verba? An putavit se posse me celare, si foret gravida?

*****

54 Accipiat dico B. 1. Accepta dico Acidal. et Goeller. ne qui censeat Acidal.—55 Postremo id magno in populo B. 1. Ven. 1. et edd. antiq. mulier omnibus B. 1. Postremo magno in populo Both.—58 Nam mihi isthæc Both. et Goeller.—59 Suum nomen desunt in B. 1. omnis C. omnes C. 2. omnem edd. vett.—60 Hunc vs. spinrum judicavit Canter. eum tamen omnes et scripti et edd. servant.—62 Quod amantis multa pessum iit pecunia Palm.—64 Danosorem Brant.—65 Quem senium ac odium sibi Acidal. Qui manifesta ac odiosum sibi esse m. mihi codd. ap. Both.—67 B. 1. ea nunc.—68 Reperisse idem codex.—70 Eum esse simulant edd. vett.—71 Eum isti Ald. et Goeller. optant pessumæ codd. et ed. R. Steph. puerum optant pessumæ Acidal.

NOTÆ

50 Suum nomen] Phronesium, id est, prudentiam.

Nam ego Lemno advenio Athenas nudius tertius,
 Legatus hinc quo cum publico imperio fui.
 Sed haec quis mulier est? Astaphium est ancillula.
 Cum ea quoque etiam mihi fuit commercium.

75

Nam ego advenio Lemno Athenas nudius tertius, quo fui legatus hinc cum imperio publico. Sed quæ est haec mulier? Est ancillula Astaphium. Mihi quoque res fuit cum ea.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ASTAPHIUM, DINARCHUS.

As. AD fores auscultato, adque serva has ædis,
 Ne quis adventor gravior abeat quam adveniat:
 Neu qui manus attulerit steriles intro ad nos,
 Gravidas foras exportet: novi ego hominum mores;
 Ita nunc adolescentes morati sunt: quin ei   5
 Ut simitu adveniunt ad scorta congerones,
 Consulta sunt consilia, quando intro advenerunt;
 Unus eorum aliquis osculum amicæ usque oggerit.
 Dum illi agunt quot agunt, sunt ceteri cleptæ.*

As. *Manete ad ostium atque custodite domum, ne quis veniat, et abeat onustior quam venerit; neve qui venerit huc cum manibus vacuis, effera foris plenas: ego novi indolem hominum; juvenes sunt nunc sic facti; ut statim atque adveniant ad meretrices prædones, eorum consilia sunt composita; quando ingressi sunt, unus eorum offert savium amicæ. Dum illi sunt intenti suo operi, reliqui sunt*

1 Pl. auscultate. B. 1. asservabis ædes; C. 2. asservas ædes; edd. vett. asserva has ædes; C. atque servas ædes; Priscian. p. 1326. Putsch. atque asservate ædes.—2 Idem ibid. abeat atque adveniat; C. gravior abeat qua adveniat; edd. vett. habeat quam.—5 Pro quin ei, Goeller. dedit quin eo; Both. quippe.—6 Ut reapse neque veniunt Ald. Aut senex adveniunt al. ap. Both. ad scorta delet Goeller.—7 Consultassunt concilio B. 1. Consultassunt consilio Ald.—8 Codd. et edd. vett. aliquis oculum. Mox, aggerit B. 1. et edd. antiqu.—9 Dum agunt sunt ceteri cleptæ Goeller. Dum illi agant: quom vident Ald. quot agunt desunt

NOTÆ

6 *Ut simitu*] Simulatque.

Congerones] Nonius a ‘congeren-
 do.’ Fulgentius: ‘Congeronés, qui
 aliena ad se congregant; unde apud
 Romanos Gerones Brictiani dicti.’

Unde alibi Plautus, ‘Foras-gerones.’
 Nonius, ‘Congerones dicti a gerris,
 id est, nugis et ineptiis.’

9 *Sunt ceteri cleptæ*] Fures. Græ-
 cum.

Sin videant quempiam se asservare, oblidunt, qui custodem 10

Objectent per joculum et ludum : de nostro sæpe edunt, quod

Fartores faciunt; fit pol hoc, et pars spectatorum scitis Pol, hæc vos me haud mentiri. [pere.

Ibi est ibus pugnæ et virtuti, de prædonibus prædam ca-

At nos rursum lepide referimus gratiam furibus nostris : 15

Nam ipsi vident, cum eorum aggerimus bona : quin etiam

ultra ipsi aggerunt ad nos.

D1. Me illis quidem hæc verberat verbis ; nam ego huic dona accongessi. [cum adducam.

As. Commemini : jam pol ego eum ipsum, si domi erit, me-

D1. Heus, manendum, Astaphium, priusquam abis. As.

qui revocat ? D1. scies :

Respice huc. As. quis est ? D1. vobis qui multa bona esse volt. As. dato, si esse vis. 20

D1. Faxo, erunt : respice huc modo. As. io ! enicas me miseram, quisquis es.

fures. Si animadseruant a quopiam oceæ observari, induent coram eo, ut deludent observatorem jocis et præstigii ; epulantur sæpe sarcina de nostra re, sicut farto- res agunt. Per Pollucem, hoc solet fieri, et vos non ignoratis magna ex parte, spectatores, me minime mentiri. Tunc arbitrantur esse fortitudinis et constantia detrahere spolia prædonibus. Sed nos remetimur vicissim festivas gratiam nostris prædonibus : nam coram ipso, quando colligimus eorum fortunas : quia atque ipsi comportant ad nos libenter. D1. Hæc sane mihi obtundit aures his verbis : nam ego hanc cumulati muneribus. As. Commemini ! jam per Pollucem, ego adducam Strabonem mecum, ut mandavit Hera, si erit in ordibus. D1. Heus, ma- nendum, Astaphium, antequam proficiascaris. As. Qui revocat ? D1. Respice huc, videbis. As. Quis est ? D1. Est ille qui vobis optat multa bona. As. Da ea nobis, si vis nos habere. D1. Dabo operam ut sint : respice huc modo. As. Io ! me occi-

~~~~~

in B. 1. Pll. et edd. vett. cleptæ lucrantur, vel harpagant, Donz.—10 Camer. dum custodem.—11 Oblectent B. 1.—12 Fectores C. Fectorum cod. Camer.—14 Ubi usus pugna Ald. Ubi usus pugna Goeller.—16 Pll. et edd. vett. bona loqui etiam ; unde Both. quo bona eorum adgerimus Loci ; etiam, &c. Ald. bona : alioqui Etiam, &c.—17 B. 1. huc dona concessi ; C. done adcessi ; C. 2. dona con- ccessi. Goeller. et edd. vett. huc dona, &c.—18 Goeller. eumpæ ego, Ald. jam pol ego visam : si domi erit.—21 Di faxo erunt codd. et edd. vett.—22 Pessi-

NOTÆ

12 Fartores] Nam de iis quæ ad cunctur. eos delata sunt, ut farcimina confici- 14 Ibi est ibus] Ibis, pro 'iis.' ant, nonnihil detrahunt, eoque ves-

Dicitus. Pessuma, mane.

As. I, optume, odiosus es.

Dinarchusne illic est? atque is est: it ad nos. **Dicitus**. et tu
fer contra manum, et pariter

Gradere. **As**. tibi servio, atque audiens sum imperii. **Dicitus**,
tute quid agis? 25

As. Valeo, et validum teneo: peregre cum advenis, cœna
detur. [jussit. **Dicitus**. eas.

Dicitus. Benigne dicis. **As**. at enim, amabo, sine me ire quo
Sed quid ais? **As**. quid vis? **Dicitus**. istic, quo iter inceptas,
qui est? quem arcessis? **As**. Archivam

Obstetricem. **Dicitus**. mala foemina es. **As**. solens sum: ea
est disciplina.

Dicitus. Manifestam mendacii, mala, te teneo. **As**. quid jam,
amabo? 30

Dicitus. Quia te adducturam huc dixeras eum ipsum, non
campse. [ator!

Nunc mulier facta est ex viro; mala es! **As**. præstigi-

Dicitus. Sed tandem loquere: quis is homo est, Astaphium?

novus amator? [nam arbitrare?

As. Nimis otiosum arbitror hominem esse te. **Dicitus**. quia-

dis infelicem, quisquis es. **Dicitus**. Mane, pessima! **As**. I, optime! es molestus.
Estne ille Dinarchus? Et quidem est is. Venit ad nos. **Dicitus**. Et tu confer te ob-
riam, et occurre occurrenti. **As**. Sum tua, et quidem dicto audiens. **Dicitus**. Quid
agis tu? **As**. Valeo, et teneo fortem. Quando advenis peregre, dabitur cœna.
Dicitus. Dicis urbane. **As**. Sed, obsecro, patere me pergere quo me hera mandavit ire.
Dicitus. Perge. Sed quid dicis? **As**. Quid vis? **Dicitus**. Quis est ille ad quem conten-
dis? Quem accersis? **As**. Archivam obstetricem. **Dicitus**. Es nequam mulier. **As**.
Sum consueta esse: fuit mea institutio. **Dicitus**. Te depreendo in manifesto mendacio,
nequam. **As**. Quare, obsecro? **Dicitus**. Quia pollicia fueras te adducturam cum ip-
sum, non eam ipsam. Jam vir mutatus est in mulierem: es improba! **As**. Præ-
stigiator! **Dicitus**. Sed tandem dic. Quis est ille, Astaphium? Novus amator? **As**.

*****

mam anel optume Pll.—24 En Dinarchus Goeller. atque insertas aduas lissi ituli
fert C. atque is estis aduas lissi it tul fert C. 2. atque is est, adi nos si iturus, fer
contra manum, &c. Ald.—26 Valens validum B. 1. peregre quoniam advenis cen-
tur C. 2.—27 Benigne dicis astate ambo C. 2. et edd. vett. Benigne dicis astat
cum amabo Pll.—28 Archinam Pll. et Goeller.—29 B. 1. soleo una est; edd.
vett. soleo, una ex disciplina; codd. ap. Both. soles unies disciplinam.—31 Vatt.
et Goeller. adducituram.—33 C. Astaphi unus amator; edd. vett. unusne ama-

NOTÆ

24 Fer contra manum] Manus porrigitur in salutationibus.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 O

As. Quia tuo vestimento et cibo alienis rebus curas. 35
 Di. Vos me redditistis otiosum. As. quid jam, amabo?
 Di. ego expedibo:
 Rem perdidi apud vos: cum re meum negotium abstulisti.
 Si rem servasse, fuit, ubi negotiosus essem.
 As. An tute bene rem publicam aut amoris alia lege
 Habere posse se postulas, quin tu otiosus fias? 40
 Di. Illa, haud ego, habuit publicum: perverse interpretaris.
 Nam aduersum legem a me, ob meam scripturam, pecudem
 accepit [rentes:
 Æraque. As. idem, quod tu facis, facient rei male ge-
 Ubi non est, scripturam unde dent, incusant publicanos.
 Di. Male vortit res pecuaria mihi apud vos: nunc vi-
 cissim 45
 Volo habere aratiunculam pro copia hic apud vos.

Existimo te abundare otio. Di. Quare? As. Quia curas res alienas tua ueste et
 esca. Di. Vos me redditistis otiosum, tu et tua hera. As. Quare, obecro?
 Di. Ego dicam: dilapidavi bona apud vos: abstulisti meum laborem cum fortunis.
 Si custodissem meas fortunas, habuisset in quo essem occupatus. As. An tu arbi-
 traria te posse gerere bene res publicas, nisi sis otiosus? Di. Illa tractavit rem
 publicam, non ego: explicas maligne. Nam accepit pecudem aduersus legem, pra-
 ter me, et pecuniam ab eo, ob meam scripturam. As. Qui gerunt male rem, agunt
 id quod tu agis: quando non habent, quod dent publicanis ut tenentur ex scripto,
 accusant publicanos. Di. Commercium pecudum mihi cessit male apud vos: nunc
 volo habere modulum agri, apud vos, quem arem pro viribus. As. Hie ager non

.....

tor; Palmer. novusne amator.—34 B. 1. te esse. Mox, Pl. qui nam.—35 Goeller. vestimento et cibo tuo.—36 Vos me dedidistis B. 1. Vos mihi dedidistis alii codd. edd. vett. et Goeller. ego expedio C. ego deest in C. 2.—37 Verba, apud vos: cum re, desunt in B. 1. et edd. vett. Res perdidi Goeller. qui post hunc vs. addidit ex Prisciano, *Bona perdidi: mala reperti: factus extimus sum a vobis.* —39 At tute B. 1. rem publicum C. 2. et edd. vett. rem publicani Camer.—40 Habere te postulas Acidal. Habere posses postulas C. 2. Habere posset pos-
 tulas Pl. alter. se deest in B. 1.—41 Goeller. habui publicum.—42 Bipont. pecudem cepit.—43 Pro Æraque, codd. Camer. et edd. vett. habent Fierique. Mox, al. res male.—44 B. 1. scriptura u. d. incussant.—45 Verba, nunc ricissim, et sequens versus desunt in B. 1.—46 Voc. hic deest in edd. antiqui. apud hos

NOTÆ

41 *Habuit publicum*] A se conduce-
 tum.

43 *Æraque*] 'Æra' erant multæ
 pecuniarie, quas portatores aut scrip-
 tarii imponebant.

44 *Scripturam*] Est illud quod ideo
 datur, ut ager publicus alicui ascri-
 batnr.

46 *Aratiunculam*] Agellum conduc-
 tum quem arem.

As. Non arvus hic, sed pascuus est ager: si arationes Habituris, qui arari solent, ad pueros ire melius.

Hunc nos habemus publicum: illi alii sunt publicani.

Dt. Utrosque percognovi utrobidem. **As.** istoc pol tu otiosus, 50

Cum et illic et hic perversus es: sed utris cum rem esse mavis?

Dt. Procaciōres estis vos, sed illi perjuriosi.

Illis perit, quicquid datur, neque ipsis appetet quicquam.

Vos saltem, si quid queritis, et bibitis et comeditis.

Postremo illi sunt improbi, vos nequam et gloriose 55

Malæque. **As.** quæ in nos illosque, ea omnia tibi dicis, Dinarche, [nem dicam:

Et nostram et illorum vicem. **Dt.** qui istac? **As.** ratio-
Quia qui alterum incusat probri, eum ipsum se intueri oportet. [bemus.

Tu a nobis, sapiens, nihil habes: nos nequam abs te ha-

Dt. O Astaphium, haud istoc modo solita es me ante appellare, 60

est arandus, sed pascendus. Si vis habere arationem, quæ soleat arari, præstat ire ad pueros. Nunc habemus nos res publicas: illi alii sunt publicani. Dī. Novi penitus utrosque ab utraque parte. As. Per Pollucem, tu es otiosus, idcirco quia est tempus ut sis perversus, et illic et hic. Sed cum ulti mavis esse negotium? Dī. Vos estis procaciōres, sed illi perjuriosi. Quicquid illis datur, perit; et nihil ex iis appetet. Vos si quarritis aliquid, saltem et potatis, et comeditis. Postremo illi sunt improbi; vos nequam et arrogantes et improbae. As. Illa universa dicas adversus temetippe, Dinarche, quæ dicas adversus nos et illos, in nostram vicem et illorum. Dī. Quare? As. Dicam rationem: quia qui accusat alterum flagitiū, debet ipsum contemplari. Tu nihil accepisti a nobis sapientia: nos acceperimus a te nequitiam. Dī. O Astaphium, non es consueta me vocare adeo ferociter antea, sed

*****

Douz.—47 Verba, sed pascuus es ager: si arationes Habituris, desunt in B. 1.

—48 Ambituris Lips. Habiturus edd. vett. ad eos vero ire al. melius est Both, et Bipont.—49 Hic . . . illi alibi Acidal.—50 Cod. Camer. cognovit trobeidem; edd. vett. cognovi probe. Voc. utrobidem debetur Acidalio.—54 Goeller. et ebilis.—56 Malæque in nos illis ea omnia, &c. edd. vett. illi Sarraceni editio.

—58 B. 1. probri se ipsum intueri; Vatt. probri sumsit intueri; Pli. probri sumsit

NOTÆ

47 *Non arvus*] Varro, 'Ager arvus est, consitus, pascuus, florens.'

48 *Habiturus*] Id est, habere desi- deras, ab 'habitario.'

52 *Procaciōres*] Festns, 'Procari, pascere est; unde et proci, et proca- cies meretrices, et verbum procas, id est, poscīs.'

Sed blande: cum illuc, quod apud vos nunc est, apud me
haberem.

As. Dum vivit, hominem noveris: ubi mortuus est, qui-
escas.

Te, dum vivebas, noveram. Di. an me mortuum arbitrare?

As. Qui potis est, amabo, planius? qui antehac amator
summus

Habitu'st, istunc ad amicam meras querimonias referre. 65

Di. Vostra hercle factum injuria, quæ properavistis olim
Rapere: otiose oportuit, diu ut essem incolumis vobis.

As. Amator simili'st oppidi hostilis. Di. quo argumento
est? As. quam-

Primum expugnari poti'st amator, optumum est amicæ. 69

Di. Ego fateor: sed longe aliter est amicus atque amator.

Certe hercle quam veterrumus homini optimus est amicus.
Non hercle occiderunt mihi etiam fundi et ædis.

As. Cur, obsecro, ergo ante ostium pro ignoto alienoque
astas? [hodie]

I intro: haud alienus tu quidem es: nam ecastor neminem
Mage amat corde atque animo suo, siquidem habes fundum
atque ædis. 75

Di. In melle sunt linguae sitæ vostræ atque orationes
Lacteque: corda felle sunt lita, atque acerbo aceto.

teniter, quando haberem apud me, quæ sunt nunc apud vos. As. Agnoscedens
est homo, dum vivit: quando est mortuus, est quiescendum. Te noverem, quando
vivebas. Di. An arbitraris me esse mortuum? As. Quis potest esse magis mor-
tuus, obsecro, quam qui est habitus antea strenuus amator, et qui nunc confert ad
amicam meras querimonias? Di. Per Herculem, hoc est factum vestra culpa, quæ
acceleravistis olim auferre. Debebatis auferre minus cito, ut essem vobis diu inco-
lumis. As. Amator est similis oppido hostium. Di. Quo pacto? As. Quam veloci-
cissime potest capi amator, est satius amicæ. Di. Evidem fateor. At amator
est longe dissimilis amico. Per Herculem, amicus est optimus qui est vetu-
tissimus. Per Herculem fundi et ædes non sunt mortuæ adhuc. As. Quare
igitur astas, ante ostium, sicut ignotus et peregrinus? Ingredere! non alienus tu
es. Nam, per ædem Castoris, mea hera nullum amat impensis te ex animo et cor-
de, si habes fundum et ædes. Di. Vestra lingua atque orationes manant melle et

seniteri oportet. Lipsius emend. cumpsed, vel cum sed, intueri.—61 B. 1. cum
illud.—64 Qui potis amabo Goeller.—66 B. 1. properavit is olim.—70 Ego de-
est in B. 1. longe alter Acidal. et Goeller.—72 Pll. et Goeller. fundique et
ædes.—73 Pll. pro ignato.—76 In medio sunt B. 1. et unus Vat. In mede sunt
alter Vat. In medie sunt Vat. tertius.—77 C. fac atque corda belle; C. 2. va-

E linguis dicta dulcia datis, corda amare facitis
 Amantes, si qui non danunt. As. non didici fabulare.
 Di. Non istæc mea benignitas docuit te fabulari, 80
 Sed isti, qui cum Geniis suis belligerant, parcipromi.
 Mala es, atque eadem, quæ soles, illecebra. As. ut ex-
 pectatus [hera videre.
 Peregre advenisti! Di. nam obsecro? As. cupiebat te
 Di. Quid tandem? As. te unum ex omnibus amat. Di.
 euge, funde et ædes,
 Per tempus subvenistis mihi! sed quid ais, Astaphium?
 As. quid vis? 85
 Di. Estne intus nunc Phronesium? As. tibi quidem intus.
 Di. Valetne? As. immo edepol melius credo fore, ubi te
 videbit. [perimus.
 Di. Hoc nobis vitium maximum est: cum amamus, tum
 Si illud, quod volumus, dicitur, palam cum mentiuntur,
 Verum esse insciti credimus: næ, ut in aestu, mutuamur
 ira. 90
 As. Eia! haud ita 'st res. Di. ain' tu, me amare? As.
 immo unice unum.

*lacte: sed cor scatet felle, et aceto acerbo. Profertis dicta suavia e linguis, facitis
 corda amara in amore, si qui non infundunt munera. As. Non didici fabulari.
 Di. Mea liberalitas non te docuit dicere hæc, sed isti avari qui bellum gerunt cum
 genio. Es nequam et eadem, quæ soles, aucepis crumenæ. As. Quam advenisti
 peregre exoptato! Di. Nam amabo? As. Hera cupiebat te videre. Di. Quare
 tandem? As. Te amat præter ceteros. Di. Euge, funde et ædes, fuisitis auxilio
 tempestive! sed quid dicens, Astaphium? As. Quid vis? Di. Phronesium estne
 nunc in ædibus? As. Est intus pro te. Di. Valetne? As. Immo per ædem
 Pollucis credo fore, ut magis recreetur a morbo, quando te conspiciet. Di. Nobis
 vertitur maximo probro: quando amamus, tum perimus. Si dicitur id quod volu-
 mus, quando mentiuntur palam, arbitramur stulti id esse verum. Certe jactamur
 vicibus iræ et amoris, ut mare. As. Eia! res non est ejusmodi. Di. Dicisne tu
 tuam heram me amare? As. Immo amat te unum præ omnibus. Di. Audivi eam*

*eatque corda belle.—78 E deest in codd. et edd. vett. amare factis edd. vett.—
 79 B. 1. et Pl. si quid; al. si quit; Donz. si qui dent, non habent.—81 B. 1.
 parce promi.—83. 84 Aacidal. advenisti! nam cupiebat te hera videre. Di. obse-
 cro? AST. Quæ tandem te unum, &c. Both. advenisti! Di. ain' obsecro?
 AST. cupiebat te hera videre. Di. Qui tandem, &c.—85 Pronomen mihi deest
 in Pl. et ed. Goeller.—87 Codd. edd. vett. et Goeller. jam fore.—90 Palmer.
 credimus, velut in aestu multilamus ira; Pl. et Camer. næ ut in aestu mutuamur
 ira; Both. credimus, ne ut aestuitemus ira.—91 Pl. haut ita est res. Mox C. 2.*

NOTÆ

80 *Benignitas*] Id est, beneficen-
 tia, et liberalitas.

81 *Qui cum Geniis*] Qui ventri suo
 bellum indixerunt.

Dicitus. Peperisse eam audivi. As. ah! obsecro, tace, Dinarche.

Dicitus. quid jam?

As. Horresco misera, mentio quoties fit partitionis:

Ita pene tibi fuit Phronesium: i intro jam, amabo,

Vise illam, atque opperire ibi: jam exibit; nam lavabat. 95

Dicitus. Quid ais tu? quae nunquam fuit praeognans, qui parere potuit?

[sensi.]

Nam equidem uterum illi, quod sciam, nunquam extumere

As. Celabat, metuebatque te illa, ut ne sibi persuaderes

Ut abortioni operam daret, puerumque ut enecaret.

Dicitus. Tum pol isti puero quis est pater? As. Babyloniensis miles,

100

Cujus nunc ista adventum expetit: immo adeo, ut nuntiatum 'st,

Jam hic affuturum aiunt eum: nondum advenisse miror.

Dicitus. Ibo igitur intro? As. quippini? tam audacter, quam domum ad te.

[Quam mox

Nam tu edepol noster es etiam jam nunc, Dinarche. Dicitus.

Te recipis tu? As. jam hic ero: prope est, profecta quo sum.

105

Dicitus. Redi vero actutum: ego interim te apud vos oppreibor.

peperisse. As. Ha! queso, sile, Dinarche. Dicitus. Quare? As. Horresco infelix, quoties fit mentio parvus: nam Phronesium tua amica ferme perit. Ingredere jam, amabo! vise illam, et expecta ibi. Jam egreditur; nam lavit. Dicitus. Quid dicas tu? quomodo potuit parere, quae nunquam fuit gravida? Nam ego nunquam animadversi, quod sciam, uterum illi intumescere. As. Illa sciebat se esse gravidam, et metuebat, ne tu sibi persuaderes ne abortum procuraret, et ut enecaret puerum. Dicitus. Tum per Pollicem qui est pater illius pueri? As. Miles Babylonicus, cuius illa expectat nunc adventum. Immo abeo! ut est relatum, dicunt cum jam affuturum hic. Miror nondum advenisse. Dicitus. Introibo igitur? As. Quidni? Ingredere tam audacter quam in tuas ades. Nam per adem Pollicem, tu es etiam noster, o Dinarche! Dicitus. Quam mox tu recipies te? As. Jam ero hic: est prope, quo sum profecta. Dicitus. Redi vero actutum. Ego te expectabam interim apud vos.

*****

anin tu; B. 1. ain tu te amare; Bipont. ain' tu me amare; Lamb. ain' tu me amari.—92 Goeller. obsecro ah. Mox, codd. Gruteri, quid eam.—93 Priscian. p. 710. Putsch. mentionem quoties fit; Nonius p. 606. mentio quo fit.—94 Goeller. pene tibi Phronesium fuit. Mox, jam deest in B. 1.—95 Pll. lavabit.—97 Pll. nunquam quod scias.—98 Both. sibi ne aut persuaderes.—99 B. 1. puerumque abnecaret.—100 Idem codex, puero quidem est pater.—101 Edd. vett. expetiti. Mox, Bentl. ad Terent. Eun. iv. 6. 5. et Goeller. immo ab eo ut nuntiatum.—104 B. 1. C. C. 2. et edd. vett. noster sed jam nunc; Goeller. sed i jam nunc. B. 1. Dimarche; Lamb. Dinarche, hæres tu.—105 Tete recepisti? jam hic eras Acidal.—106 Rede codd. Gruteri; Redde C. 2.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

ASTAPHIUM.

HA, ha, ha! hercle quievi, quia introivit odium: tandem sola sum. [quæ lubebit.

Nunc quidem meo arbitratu loquar libere quæ volam et Huic homini amanti mea hera apud nos dixit næniam de bonis: [verum

Nam fundi et ædis obligatæ sunt ob amoris prandium: Apud hunc mea hera consilia summa eloquitur libere: magisque 5

Adeo ei consiliarius hic amicus est, quam auxiliarius.

Dum fuit, dedit: nunc nihil habet; quod habebat, nos habemus: [factum est.

Iste nunc id habet, quod nos habuimus: humanum facinus Actutum fortunæ solent mutarier: varia vita est.

Nos divitem eum meminimus, atque iste pauperes nos. 10 Vorterunt sese memoriae: stultus sit, qui id admiretur.

As. *Ha, ha, ha!* per Herculem sum contenta, quia est ingressus homo invisus. Demum sum sola. Nunc verba faciam libere meo arbitrio, quæ optabo et quæ exoptabo. Mea hera occantavit huic homini amanti nugas de fortunis. Nam prædia et ædes sunt obstrictæ ad alendum amorem. Sed mea hera disserit libere cum hoc de suis consiliis, et Dinarchus est potius ejus amicus ad consilium, quam ad opem. Dedit tandem quandiu habuit: nunc nihil est ei: nos habemus, quod ei erat: ille habet nunc id, quod nos habuimus. Id est urbanum. Fortunæ solent mutari drepente. Vita est varia. Nos recordamur eum fuisse locupletem, et ille recordatur nos fuisse pauperes. Recordatio hæc versa est. Sit stultus, qui demiretur id. Si

1 *Ha, ha, ha, requievi* edd. vett. et Goeller. *introavit* C. *intro ivit* C. 2. *introit* Goeller.—3 *Huic nomini a. m. h. dixit domi, et apud nos de bonis neniam esto* Verrius Flaccus p. 125. *me hera B. 1. dixit veniam* edd. vett. ap. Both.—8 Edd. vett. *factum*; al. *factumst*; al. *factu.*—10 Edd. vett. ap. Both. *istum meminimus*; et sic Goeller.—11 *Vertit sese rota vicissim sic quid ita mirentur* B. 1. *Vertit sese rota vicissim: stultus qui id admiretur* Gulielm. *Vorterunt sese memoria est vitus sit quid ita miretur* Pl. prior. *Vittere sese memorias vices sic quid ita miretur* editiones veteres. *Vittis sit, quid ita miretur* Pl. ap. Both. *qui ita miretur* C. 2. *Vorterunt se*

NOTÆ

1 *Quievi*] Id est, tranquillo animo sun. it: valedixit, abire jussit.'

3 *Dixit neniam*] Festus, 'Næniam dixit, idem est, quod, supremum dix-

11 *Vorterunt sese memoriae*] Scilicet, memoria nostra atque ipsius,

Si eget, necesse est nos patiatur ali; ita æquom factu est.
 Piaculum est, misereri nos hominum rei male gerentum.
 Bonis esse oportet dentibus lenam probam: arridere,
 Quisquis veniat, blandeque alloqui: male corde consultare,
15
 Bene loqui lingua: meretricem esse similem sentis condecet,
[num dari.]
 Quenquam hominem attigerit, profecto aut malum aut dam-
 Nunquam amatoris meretricem oportet causam noscere,
 Quin, ubi nihil det, pro infremente eum mittas militia
     domum.
 Nec unquam quisquam probus erit amator, nisi qui rei
     inimicu'st suæ.
20
 Nugæ sunt, nisi quod modo cum dederit, dare jam lubeat
     denuo.
 Is amatur hic apud nos, qui, quod dedit, id oblitu'st datum.
 Dum habeat, tum amet: ubi nihil habeat, alium quæstum
     coepiat.
[cum.]
 Æquo animo, ipse si nihil habeat, aliis qui habent, det lo-
 Probus est amator, qui relictis rebus rem perdit suam.
25
 At nos male agere prædicant viri solere secum,

*inops est, est necesse ut nos sinat nutriti. Sic est justum factu. Est scelus, nos mis-
 seri hominum, qui male regunt sua bona. Oportet probam lenam esse firmis
 dentibus: oportet eam arridere civis advenienti, et alloqui urbane: meditari ma-
 lum in corde, loqui recta lingua. Decet meretricem esse similem sentibus, quem-
 cumque implicaverit, oportet eam afferre dolorem aut detrimentum. Nunquam
 meretrix debet audire causas, quas afferat amator; et statim atque nihil dat, oportet
 eum exauceret pro absentia ab exercitu. Neque quisquam erit unquam bonus ama-
 tor, nisi qui inimicus est suorum bonorum. Nugatur, nisi velit dare denuo id, quod
 dederit modo. Ille amatur apud nos, qui oblitus est ejus, quod dedit: qui tum amet,
 quando habeat: quando nihil habet, ille faciat aliud lucrum: ipse det locum aquo ani-
 mo aliis, qui habent, si nihil habeat. Est strenuus amator, qui omissione rebus dilapidat
     suas fortunas. Sed homines dicunt nos consuevisse male agere secum, et nos esse ava-*

*memoria Goeller.—12 B. 1. pati in cœlia æquum; Pl. prior, patiam avita equum
 me factum est; edd. vett. nos patiar a vita æquum factum est; Pl. 2. sp. Both.
 nos patiar avita æquum me factum est; Goeller. factus.—13 Codd. Camer. et
 add. vett. rem male.—17 Quemquem codd. Camer. edd. vett. et Goeller.—
 19 Pl. cum militas; Goeller. eum militat.—21 Acidal. nisi quo modo; Douz.
 nisi qui modo; Goeller. nisi modo quod dederit. Mox, Pl. jubeat.—22 B. 1.
 quod dedit lobatus datum.—23 Dum abeam quodam, et ubi nihil cœpiam Nonius*

NOTÆ

14 *Bonis dentibus]* Id est, quibus comedat amatores.   19 *Militas militia domum]* Casser un soldat.

Nosque esse avaras: quæso, num qui male nos agimus tandem? [amator:

Nam ecastor nunquam satis dedit suæ quisquam amicæ Neque pol satis accepimus, neque ulla satis poposcit.

Nam quando sterilis est amator a datis, improbus est: 30

Si negat se habere quod det, soli pernoctandum est:

Nec satis accipimus, satis cum quod det, non habet.

Semper datores novos oportet quærere,

Qui de thesauris integris demunt, danunt.

Velut hic agrestis est adolescens, qui hic habet, 35

Nimis pol mortalis lepidus, nimisque probus dator.

Sed is, clam patre, etiam hanc noctem illac

Per hortum transilivit ad nos: eum volo convenire.

Sed est huic unus servos violentissimus,

Qui, ubi quamque nostrarum videt prope aëdis, hac si aggredias, 40

Item ut de frumento anseres, clamore absterret, abigit.

Is item est agrestis: sed fores, quicquid est futurum, ferriam.

Ecquis huic tutelam januæ gerit? ecquis intus exit?

ras. Demum, an aliquid mali facimus, obsecro? Nam per aëdem Castoris nunquam amator dedit satis suæ amicæ: neque per Pollucem accepimus satis, neque ulla petit satis. Nam amator est nequam, quando est tardus in dandis muneribus. Si dicat sibi nihil esse quod tribuat, cubandum est ei soli. Nec accipimus satis, quando non habet satis quod det. Oportet semper ambire novos datores, qui dant quod depromunt de thesauris plenis. Velut hic jurenis rusticus, qui manet hic, per Pollucem, mortalis nimis festivus, et munerator nimis bonus. Sed is, inscio patre, etiam transiliit ad nos haec nocte per hortum. Volo eum adire. Sed habet unum seruum importunitissimum, qui statim atque aspicit quandam nostrum juxta aëdes, si prætereras illuc, te insectetur vociferatione, et abigit ut anseres e frumento. Is rusticus est ejusmodi. Sed pulsabo ostium, quicquid sit. Ecquis tuerit hanc januam? Ecquis prodit ab aëdibus?

p. 534.—27 C. qui si nunquam alienos agimus tandem; C. 2. qui sim umquam alienos agimus tandem.—30 Pl. ap. Both. amator datis, omissis improbus est; que voc. desunt etiam in B. 1.—31 Si deest in B. 1. Verba soli pernoctandum est desunt in B. 1. Pl. et edd. vett.—32 Sin nec satis B. 1.—34 Pist. et Grut. demus danunt; edd. vett. dona danunt; al. demum danunt.—37 Pl. clam pater; Douz. clam patrem. B. 1. hac nocte; Lamb. et Goeller. etiam hac nocte illam maceriam; Pl. hac noctem illac per.—40 Edd. vett. prope aëdes hasce egrediens; C. aggredias; C. 2. hac si aggredias.—42 Ita is est agrestis Both. et Goeller.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

STRATILAX, ASTAPHIUM.

- St. Quis illic est, qui tam proterve nostras ædis arietat? As. Ego sum, respice ad me. St. quid, ego? nonne ego video? vœ tibi! [est?
 Quid tibi ad hasce accessio est ædis prope, aut pultatio
 As. Salve. St. satis mihi est tuæ salutis; nihil moror;
 non salveo:
 Ägrotare malim, quam esse tua salute sanior. 5
 Id volo scire, quid debetur hic tibi nostræ domi? As.
 comprime. [primas.
 St. Spero meam quidem hercle: tu, quæ solita es, com-
 Imprudens per ridiculum ut rustico suadet stuprum!
 As. Iram dixi. St. ut esse cœpisti, si dem, si est una
 altera.
 As. Nimis hic quidem truculentus. St. pergin' male lo-
 qui, mulier, mihi? 10
 As. Quid tibi ego autem dico? St. quia enim me trucu-
 lentum nominas.

St. Quis est ille, qui impellit nostrum ostium jam petulanter? As. Ego sum. Inture me. St. Quid! ego? nonne ego conspicor? Vœ tibi! Quare venis ad has ædes, aut pulsas? As. Salvus sis. St. Mihi est satis tua salutis: non eam curio: non sum salvus: optarim potius morbo teneri quam esse salvus tua salute. Volo scire id; quid tibi debetur hic apud nos? As. * * * St. Loco cede-rem, si esset altera mulier tam molesta, quam esse cœpisti. As. Hic sane est nimium truculentus. St. Tunc pergis, mulier, mihi maledicere? As. Quid vero ego tibi dico? St. Quia me appellas truculentum. Nunc, nisi absistas e vestigio, ac

*****

1 Goeller. in nostras ædis.—2 Acidal. St. quid ego? Ast. non nego. St. video: vœ tibi! Pll. et edd. vett. nonne ego videor te tibi; Douz. non te ego video? B. 1. non ego videor tibi.—6 At volo B. 1.—7 Lips. te qui solitus est, comprimat; Grut. tu quem solita es; Pll. tuque solitas; B. 1. tu solita es compri-
 mi.—8 'Hic versus spurius est.' Goeller. Imprudens per deridiculum Douz. Impudens al.—9 Pro si dem, al. habent fidem; C. 2. et edd. vett. fidem si est una altera; Pll. ut esse cœpi si dem sicut un alteram; Ald. ut esse cœpisti qui-
 dem, si est una altera.—10 Pll. pergin male loqui mulier mihi es.—11 Ecquid ti-

NOTÆ

1 Arietat] Id est, cum impetu con- am temporibus Plauti; sed rustico currit. Seneca, 'Autequam acies condonandum Stratilaci.
 inter se arietarent.'

4 Salveo] Inusitatum verbum eti- 9 Ut esse cœpisti, si dem] Alii cedam,
 id est, Ut molesta et odiosa esse cœ-

Nunc adeo, nisi abis actutum, ac dicis, quid quæras, cito,
Jam, hercle, ego hic te, mulier, quasi sus catulos, pedibus
proteram.

As. Rus merum hoc quidem est. St. pudendumne? tu
vero clurinum pecus,

Advenisti huc sistentatum cum exornatis ossibus: 15

Quia tibi insuaso infecisti, propudiosa, pallulam.

An eo bella es, quia accepisti? ar me advenias. As. nunc
places. [rogo?]

St. Quam me illi velim! As. mentiris. St. dicas, quod te
Mancupium qui accipias, gesta tecum penos annuos.

dicas celeriter quid petas, per Herculem ego te proteram hic pedibus, quasi sus catulos. As. Hac est mera rusticitas. St. Idne vertendum vitio? tu vero pecus clusinum, accessisti temet ostentatum ossibus restitis scite: quia finxisti fusco colore togam, impudica. Esne bella, quia accepisti? Audes ad me venire. As. Nunc places. St. Quam optarem me illi placere! As. Mentiris. St. Dicas quod a te exspecto? ut habeas mancipium, gesta tecum hos annulos æneos qui sunt servobi

bi ego antea dico Acidal.—12 Non adeo edd. vett. aut dicas Goeller. at dicas edd. vett.—14 B. 1. hic quidem est. Pl. B. 1. et edd. vett. pudendum et vero. Mox, Schurer. clurinum pecus; Acidal. urbiculum pecus.—15 Adveni huc sub-sistentatum exornatis B. 1. Adveni istuc, sis, tentatum Goeller. et Palmer. Advenisti huc te ostentatum Acidal. et Bipont. Adveni nos huc tentatum al. Advenisti huc sistentatum Vatt. ap. Lips. et Pl. Advenisti huc sustentatum edd. vett.—16 Quid tibi rei suaso B. 1. Quia tibire suasu Pl. Quia tibim' suaso Meurs. Acidal. et Goeller.—17 Acidal. quin accedis ar me? (i. e. ad me) advenias; C. 2. edd. vett. quia cepisti arma? advenias; Goeller. quam clepsisti.—18 Cum me illi vel in mentiri dicas quid quod C. Cum me illi velim' mentiri dicas quid quod C. 2. Quam me tibi velim' Goeller. Quam me illi velim'. Ast. mentiris. St. quid quod te rogo? Lips. dices edd. vett. quidquid Pl.—19 Mancipi vir quia Lamb. Quos mancipio accipias Both. annuos penos Goeller. ha nos an vos Ald. henos annuos Pl. Lamb. ahenos annulos Both. he an nos C. 2.—

NOTÆ

pisti cedam tibi, si una altera fœmina
ad te accedat, æque odiosa.

14 *Clurinum pecus*] *Clusinum pecus*,
permutatione *r* in *s*, quod antiquum
et familiare fuit Romanis, tractum ab
urbe Clusio, ubi non egregia erant
fortasse pecora.

15 *Sistentatum*] ‘Sistentare,’ pro
ostentare, antiquum: quasi dicas,
sister se et ostentare.

Exornatis ossibus] Tibullus, ‘Qui
succo splendente genas onerasse.’ De
fucis loquitur.

16 *Insuaso*] Festus: ‘Suasum, colos
appellatur, qui fit ex stillicidio fumo-
so in vestimento albo. Plautus, ‘Quia
tibi suaso infecisti.’ Quidam autem
legunt, *insuaso*. Nec desunt, qui di-
cant, omnem colorem, qui fiat infi-
ciendo *suasum* vocari: quod quasi
persuadetur in aliud ex albo trans-
ire.’

19 *Mancupium qui accipias, gesta te-
cum penos annuos*] Stratilax hoc in-
nuit Astaphio, se esse servum et illam
esse servam. *Penos*. Alii *henos*, pro-

As. Dignis dant. St. Laviniae hic sunt, quas habes victorias. 20

As. Ne attigas me. St. tangam? ita me amabit sarculum,

Ut ego me ruri hamaxari mavelim patalem bovem,
Cumque eo ita noctem in stramentis pernoctare perpetem,
Quam tuas centum coenatas noctes mihi dono dari.

Rus tu mihi opprobras? ut nacta es hominem, quem pudeat probri! 25

Sed quid apud nostras negotii, mulier, est aedes tibi?

Quid tu hoc occursas, in urbem quotiescumque advenimus? [eres

As. Mulieres volo convenire vostras. St. quas tu muli-
Mihi nairas? ubi musca nulla foemina est in aedibus.

As. Nullane istic mulier habitat? St. rus, inquam, abi-
erunt: abi. 30

rum. As. Dantur annuli aenei iis qui merentur. St. Victoriae quas refere sunt Laviniae potius, quam tuæ. As. Ne me attinges. St. Tene attingam? Ita me meum sarculum amabit, ut ego malum subjici aratro, cum bove patentibus cornibus ruri, et pernoctare totam noctem dormiens cum eo in stramentis, quam cubare tecum centum noctibus, postquam bene caraverim. Tu mihi exprobras rus? Quam bene nacta es hominem, quem pudeat hujus convicci? Sed quid est tibi rei, mulier, apud nostras aedes? Quare tu accurris huc, quotiescumque venimus ad urbem? As. Opto adire vestras mulieres. St. Quas mulieres mihi commemororas tu? Quandoquidem nulla est musca foemina in aedibus. As. Nullane foemina manet in istis aedibus? St. Profectæ sunt rus, inquam. Abi. As. Quid vociferaris, stulte?

*****

20 *Dignos dant* edd. vett. et Ald. *Dignus* Pl. *Lavime* hic sunt C. 2. *Iamie* hic sunt ed. Paris. ap. Grut. *Lacinias* Goeller. Mox, quas aves *victorias* eadem editio.—21 Goeller. *tangamne ego te?* ita me amabis; Pl. etiam amabis.—22 B. 1. *ruri jam examinaverim sarculum movere;* Pl. *patulum coveri.*—23 Cumque eri Both. *Tu quod ita noctem in stramentis pernoctare* B. 1.—30 *Pro abi,*

NOTÆ

‘aenos;’ annuos, ab ‘anus;’ ‘annns,’ ab ‘anus;’ ‘annuln,’ ab utroque. Sunt igitur ‘annuli aenei,’ seu ‘aeni,’ intelligendi, quos gestare servorum erat.

20 *Laviniae*] Jocus est ex ambi-
guo, quia voluntatibus dediti magna
ex parte profundebant fortunas in
deliciis balnearum. Unde frequen-
tissime Plantus, pro ‘profudi bona,’
dicit ‘elavi bonis.’ Hoc igitur loco
Stratilax exprobrat Astaphio in aedi-

bns Phronesii, amatores sua bona elavare, quo ut alludat, *Laviniae*, seu *Lavinii* oppidi in Italia, nomen usurpat.

22 *Hamazari*] Id est, planstrum trahere, aut plaustro jungere. ‘Apaña, currus.

23 *Patalem bovem*] Festus: ‘Patalem bovem Plautus appellat, cuius cornua diversa sunt, ac late patent.’

29 *Musca nulla foemina est in aedi-
bus*] Id est, mares omnes sumus in

As. Quid clamas, insane? St. abire hinc ni properas
grandi gradu,

Jam ego istos factos, compositos, crispatos cincinnos tuos
Unguentatos usque ex cerebro expellam. As. quanam
gratia? [cedere,

St. Quia adeo fores nostras unguentis uncta es ausa ac-
Quiaque istas buccas tam belle purpurissatas habes. 35

As. Erubui mecastor misera propter clamorem tuum.

St. Itane? erubuisti? quasi vero corpori reliqueris
Tuo potestatem coloris ulli capiendo, mala.

Buccas rubricæ; cera omne corpus intinxit tibi. 39

Pessumæ estis. As. quid est, quod vobis pessumæ hæc***

St. Scio ego plus, quam me arbitrare scire. As. quid id
est, obsecro,

Quod scias? St. herilis noster filius apud vos Strabax
Ut pereat, ut eum illiciatis in malam fraudem et præmium.

St. Ni acceleras exceedere hinc grandi passu, ego decutiam usque a cerebro istos
tuos cincinnos factos, compositos, crispatos, unguentis delibitos. As. Quare? St.
Quia es ausa renire perfusa unguentis ad nostras fores, et quia habes illas malas
tam accurate purpuriso infectas. As. Erubui, per Castorem, infelix propter tuas
vociferationes. St. Erubuisti? Quasi vero reliqueris, mala, ullum locum tuo cor-
pori ad recipiendum colorem. Rubrica intinxerunt os, cera universum corpus. Es-
tit pessimæ. As. Quare a vobis habemur pessimæ? St. Ego scio plus quam
arbitrari me scire. As. Quid est id, obsecro, quod scias? St. Quemadmodum
Strabax filius heri se perdat apud vos, quemadmodum pelliciatis in fraudes et mu-

Pll. habent pabi; Both. papæ.—32 B. 1. cinnos tuos.—33 Scal. ex cerebro ex-
tellam.—34 Codd. Camer. foras nostras unguant juncta esse aedes accedere.
Verbum *fores* delet Goeller.—38 *Tuo* deest ap. Priscian. p. 694.—39 *Buccas*
rubrica; *creta* omne Goeller. *Buccas rubrica*, *cera* omne c. *intinxiti* tibi Scal.
rubricata omne c. *intinxisti* tibi B. 1.—40 B. 1. *quod vobis pessumæ est*; C. *pes-
sumæ hæc ma*; al. *pessumæ hæc via*; Acidal. *quod v. p. sumus?* St. *hæc ari*;
Goeller. conj. *quod v. p. quæso sumus?*—42 B. 1. *herus noster filius apud vos-*
tram perit ut perastute eum injiciatis.—43 Pll. etiam *injiciatis*; edd. *vett. et*

NOTE

ædibus, ut ne musca quidem fœmina sit.

32 *Cincinnos*] Id est, brevioribus
capillis, qui alias subolescant, id est,
crescent. Varro: ‘Ante aures nodi ex
subolibus parvuli intorti dimitteban-
tur cincinni; sed et oculi suppetuli,
nigellis pupillis quandam hilaritatem
significantes animi, rictus parvissi-

mus; ore frænato, risu roseo.’ De-
scriptio est exquisitæ pulchritudinis.

35 *Buccas purpurissatas*] Apuleius:
‘Quis non disciplinam matris agno-
vit? cum in puella videret immedicatum os, et purpurissatas genas, et il-
lices oculos.’

39 *Rubrica*] Idem ferme, quod
‘purpurissum.’

As. Sanus si videare, dicam: dicis contumeliam,
Nemo hominum hic perire solet apud nos: res perdunt
suas.

45

Ubi perdidere res, abire hinc si volunt, nudis licet.

Ego non novi adolescentem vostrum. ST. veron'? As.
serio.

[singulas

ST. Quin maceria illa ait, in horto quæ est, quæ in noctes
Latere fit minor, qua iste ad vos damni permensu'st viam?

As. Non mirum; vetus est maceria; lateres si veteres
ruunt.

50

ST. Ain' tu, mala, lateres veteres ruere? nunquam edepol
mihi

Quisquam homo mortalis posthac duarum rerum credait,
Ni ista ego vostra hero majori facta denarravero.

As. Estne ille violentus? ST. suam non enim ille me-
retriculis

Muniendis rem coëgit, verum parsimoniae

55

Duritiæque: quæ nunc ad vos jam exportatur, pessumæ.

nera. As. Dicam tibi, quod res est, si sapis: sed dicis convicium. Nemo so-
let perdi hic apud nos. Perdunt bona sua. Ubi perdidere res, si volunt, abire
hinc licet nudis. Ego non novi vestrum adolescentem. ST. Verumne? As. Se-
rio. ST. Tamcn ille murus, qui est in horto, dicit id: hic in singulas noctes fit
minor uno latere, qua iste sibi stravit viam ad vos, in suam perniciem? As. Est
vetus murus; non mirum est, si veteres lateres decidant. ST. Dicione tu, impro-
ba, veteres lateres decidere? Per ædem Pollucis nunquam quisquam homo mihi
posthac credit divini et humani, nisi ego narravero ista vestra facta majori hero.
As. Estne ille ferox? ST. Non enim ille comparavit suas opes, qua nunc confe-
runtur ad vos, in dandis muneribus mereetriculae, verum in parsimonia et severitate

*****

Goeller. initialis.—44 Sanus si videar, edicam. AST. dicis edd. vett. dicam dicis
contumelia Vatt.—46 Pll. ut via licet; edd. vett. uti jus licet.—48 Quid maceria
edd. vett. et quedam edd. Prisc. p. 673. et sic Acidal.—49 Lateri Pll. Mox,
Prisc. l. c. et edd. vett. qua id ad vos; Pll. qua istivos. Prisc. permensus est.—51
Ain' tu veteres lateres ruere Prisc. l. c.—54 B. 1. violentus? ST. non enim ille;
Palmer. et Lips. ST. sum: non ille.—55 Monendis Vatt. Muniendis alii Vatt.
et Pll. Molendis Lips. rem cogi B. 1. parsimonia Palmer.—56 Duritiæque

NOTE

44 Sanus si videare] Si putarem te
sanum esse, mouerem te mihi contu-
meliam dicere. Erat formula loquen-
di, qua mollius dicebatur, 'tu es a-
mens, tu es insanus.'

50 Vetus est maceria] Murus sine
calce et cémento.

52 Duarum rerum credit] Id est,
divini et humani.

54 Meretriculis Muniendis] 'Munire'
est muneribus afficere, quasi dicat,
munerandis.

56 Duritiæque] Id est, severitati
morum.

Hem tu, o sexungula! male vivitis: egone hæc mussitem?
 Jam enim eccere ibo in forum, atque hæc facta narrabo seni:
 Neque istuc in se gestit, ergo coget exanimem mali.

As. Si ecastor hic homo sinapi victitet, non censeam 60
 Tam esse tristem posse: at pol hero benevolens ut is est
 suo!

[potest

Verum ego illum, quanquam violentus est, spero mutari
 Blandimentis, ornamenti ceteris meretriciis.

Vidi equidem ex jumentis domita fieri, atque alias beluas.
 Nunc ad heram revidebo: sed, ecum, odium progreditur
 meum.

65

Tristis exit: haud convenit etiam hic dum Phronesium.

morum. Hem tu, o senis unguis armata! vivitis male. Dissimulabone ego hac? Jam enim, per Cererem, pergam in forum, et referam hæc seni. Neque expectabo usque eo dum faciat examen istorum factorum filii in meo tergo verberando. As. Si, per Castorem, iste homo victitet sinapi, non puto futurum esse adeo morosum. Sed, per Pollucem, ut is est bene affectus in herum! Sed ego credo illum posse molliri blanditiis et ornamenti meretriciis, tametsi est violentus. Equidem vidi jumenta mansuescere, et ceteras belluas. Nunc repetam ad heram. Sed ecce homo mihi odiosissimus egreditur. Prodit mestus. Nondum convenit Phronesium, ut puto.

*****

idem et Goeller. *Ruri aequa quæ nunc duo sciam exportatur pessum B. 1.—57 Hem tuos ex unguis idem codex; exungula edd. vett. Hem, o sexungula Goeller.—58 Pll. exercere ibi forum; edd. vett. et Ald. eccere ibo ad forum.—59 Lips. istuc ipse g. e. c. examen; Acidal. Neque iste huic, ut se g. tergo c. examen; vel, Neque iste huic in se gesti tergo c. examen; vel, Neque ego istuc meo gestio tergo cogere examen. Pll. habent Neque istuc. Goeller. etiam examen.—61 Ald. benevolens uti est is vos; Acidal. conj. benevolens vivit hero; rō ut deletum malit Goeller.—62 Idem Goeller. deleret hoc loco aut ego, aut illum.—63 Pro ornamenti, Meurs. conj. oramenti.—64 Vidi equidem ex inem intu domitu fieri Pll. intum pro intu, C. 2. id tamen negat Parens. Vidi equidem ex indomito B. 1. Vidi equidem jumentum ex indomito dominum fieri edd. vett. Vidi equidem jurecum ex indomito dominum fieri Ald. Vidi equidem ex indomitus domitas Goeller.—65 Nunc ad h. ire jubebo ecum B. 1.—66 Tristis exit adconvenire B. 1. Tristis exit avet convenire Colv. ad convenire Ven. 1. at convenire aliæ vett.*

NOTÆ

57 *Sexungula*] Senis manibus.

Ergo coget exanimem mali] Id est,

59 *Neque istuc in se gestit*] Id est, itaque coget me aliquando id confiteri adhibitis tormentis.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

DINARCHUS, ASTAPHIUM.

Di. Pisces ego credo, qui usque dum vivunt, lavant,
Minus diu lavere, quam hec lavat Phronesium.
Si proinde amentur mulieres, diu quam lavant,
Omnes amantes balneatores sient.

As. Non quis parumper durare, opperirier? 5

Di. Quin hercle lassus jam sum durando miser.

As. Mih*u* quoque præ lassitudine opus est ut lavem.

Di. Sed obsecro, hercle, Astaphium, i intro, ac nuntia
Me adesse: tu i propere, et suade jam ut satis laverit.

As. Licet. **Di.** audin' etiam? **As.** quid vis? **Di.** Di
me perduint, 10

Qui te revocavi: non tibi dicebam: i modo.

As. Quid jam me revocabas, improbe nihilique homo?

Quae tibi mille passuum peperit morae mora.

Di. Sed quid hec hic autem tamdiu ante ædis stetit?

Nescio quem præstolata est: credo, militem. 15

Di. Ego arbitror pisces, qui innatant aqua tamdiu quandum vivunt, minus se
lavare quam hec Phronesium se lavat. Si mulieres perinde amentur alque diu
lavantur, omnes amantes sint balneatores. **As.** Non potes expectare tantisper?
Di. Per Herculem sum jam defessus expectando infelix. **As.** Est mihi opus eti-
am ut eam in balneum præ defatigatione. **Di.** Sed, quæso per Herculem, Ast-
aphium, ingredere, ac dic me adesse. Tu perge velociter, et suade ei quod jam satis
laverit. **As.** Eo. **Di.** Audis adhuc? **As.** Quid cupis? **Di.** Dii me perdant,
qui te revocavi! non tibi dicebam: i modo! **As.** Quare me revocas, jam scelestæ
vir et vilissime? Hec mora tibi attulit retardationem mille passuum. **Di.** Sed
quare hec manxit hic tamdiu ante ostium? Nescio quem expectat. Credo tam

1 Varro de L. L. p. 91. adlarant.—2 Diu minus larari idem ibid.—4 Omnes
amatores B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—7 Pll. opus est lave; Ven. 1. et aliæ
vett. opus est lavere; B. 1. opus est lavare.—9 Me adesse tu propere Pll. Me
adesse cui properet tuuivium, ut satis edd. vett. ap. Meurs. Me adesse: tu i præ,
et, sc. Acidal.—12 Pronomen me deest in B. 1. improbus idem codex.—
13 Quæ tibi mille passum Pll. Quæ mille passum peperit tibi Acidal. et Goeller.
Acidalius conj. etiam, Quæ t. m. passum p. moras mora; edd. vett. et Ald.

NOTÆ

2 *Lavere*] Antiquitus pro 'lavare.' 15 *Quem præstolata est*] 'Præsto-
5 *Durare, opperirier*] Id est, du- lor' est præsto sum; in procinctu
rando opperiri.

Illud est: vide ut jam, quasi volturii triduo
 Prius prædivinat, quo die esuri sient:
 Illum inhiant omnes: illi est animus omnibus.
 Me nemo magis respiciet, ubi iste huc venerit,
 Quam si hinc ducentos annos fuerim mortuus. 20
 Ut rei servire suave est! vœ misero mihi!
 Post factum plector, quia ante-partum perdidisti.
 Verum nunc si qua mihi obtigerit hæreditas
 Magna atque luculenta, nunc, postquam scio,
 Dulce atque amarum quid sit ex pecunia, 25
 Ita ego illam edepol servem, itaque parce victitem,
 Ut nulla faxim cis dies paucos siet.
 Ego istos, qui nunc me culpant, confutaverim.
 Sed est vocis sat: sentio aperiri fores,
 Quæ obsorbent quicquid venit intra pessulos. 30

expectare militem. Est id! Vide quemadmodum divinant jam triduo, quasi vultures, quo die sint esuri: omnes inhiant: habet animos omnium conversos in se. Nemo me respiciet magis, quando iste venerit huc, quam si fuerim mortuus a ducentis annis. Ut est suave esse divitium! Vœ mihi misero! do pœnas perditarum opum, quia dilapidavi ea qua habebam antea. Sed si aliqua hæreditas mihi evenierit; ampla atque egregia, nunc postquam intelligo quid sit dulce et amarum in pecunia, ita per adem Pollucis, ego illam servabo, itaque vivam parce, ut sit nulla pecunia intra paucos dies. Ego refellam istos, qui me culpant nunc. Sed est satis vocis: video januam hiare, quæ deglutit quicquid venit intra limina.

Quod tibi m. passus peperit moræ. Voc. mora deest in B. I. et Pli.—16 Illum student jam quasi volturii Pli. est delent Acidal. et Camer. Illuc sis vide, ut jam Goëller.—18 Illum imant B. I. illic est edd. quædam vett.—19 Me nimo C. Me nimio C. 2. Me nihil B. I. ubi is idem codex.—21 Utrum servire B. I. C. 2. Verum servire Ven. I. et edd. vett. salve est C. 2. vœ vœ Pli.—22 Pli. edd. vett. et Delph. flector; Seal. conj. flector.—28 B. I. confutavero. 29 Sed est vos adsentio Pli. Sed assentio edd. vett. Sed æstuosas sentio Goeller.—30 Codd. et edd. vett. infra pessulos.

NOTÆ

16 *Quasi volturii*] Vultures. Plinius, ‘Umbricus haruspicu[m] nostro ævo peritissimus tradit, triduo ante aut biduo vultures volare, ubi cada- vera futura sint.’

22 *Plector* [flector] A ‘flictor;’ unde ‘afflictor;’ id est, do pœnas.

Ante-partum] Id est, ante-acquisitum, ante-possessum.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

PHRONESIUM, DINARCHUS.

PH. Num tibi nam, amabo, janua est mordax mea,
Quo introire metuas, mea voluptas? DI. ver vide:
Ut tota floret! ut olet! ut nitide nitet!

PH. Qui tam inficetus Lemno adveniens, qui tuæ
Non des amicæ, Dinarche, suavium?

5

DI. Vah! vapulo hercle ego nunc, atque adeo male.

PH. Quo te avortisti? DI. salva sis, Phronesium.

PH. Salve: hic ne hodie coenas, salvos cum advenis?

DI. Promisi. PH. ubi cœnabis tu? DI. ubi tu jusseris.

HIC. PH. me lubente facies. DI. edepol me magis. 10
Nempe tu eris hodie tecum, mea Phronesium.

PH. Velim, si fieri possit. DI. cedo soleas mihi:

Properate: auferite mensam. PH. amabo, sanun' es?

DI. Non edepol bibere possum jam, ita animo male est.

PH. Num obsecro, mea voluptas, meum ostium mordeat, quia vereris ingredi?
DI. Aspice ver. Ut tota florida est! ut olet! ut fulget! ut nitida est! PH.
Quomodo es tam illepidus, Dinarche, ut advenias ex Lemno, et non offeras oculum
amicæ? DI. Vah! ego do penas nunc, per Hereulem, atque adeo immerito. PH.
Quo te avortisti? DI. Salve, Phronesium! PH. Sis salvus, carnae hodie hic,
quoniam revertaris incolamus? DI. Pollitus sum. PH. Ubi cannabis tu? DI.
Ubi tu volueris. HIC. PH. Mihi feceris pergratum. DI. Per adem Pollucis
feceris mihi gratius. Nam tu eris hodie tecum, mea Phronesium. PH. Optem,
si posset fieri. DI. Da mihi soleas: properate: auferite mensam. PH. Obsecro,
sapiente? DI. Per adem Pollucis non possum bibere, adeo est agre animo. PH.

*****

2 B. 1. DI. ferride.—3 B. 1. ut oleum nitide.—4 Edd. vett. et Both. infacetus.—
5 Codd. Cam. Dini archis avivum; C. 2. Dini archis avivum; Goeller. mi Dinarche
—9 Promisi jube enabist ubi tu luseris codd. Cam.—13 Properate auferre mensam

NOTÆ

2 Ver vide] Id est, Phronesium flo-
rentem ornamentis. Horatius, 'In-
star veris enim vultus ubi tunc Afful-
sit; populo gratior it dies.'

4 Infacetus] Id est, infacetns, in-
gratus. Catullus, 'Idem inficeto est
inficiet rure.'

11 Tu eris hodie tecum] Verecun-
dum in ipsa verecundia verbum.
Varro: 'Violavit virginem, pro, viti-
avit: dicebant æque eadem mode-
stia potius, cum muliere fuisse, quam
concupuisse.'

- PH.** Mane: aliquid fiet, ne abi. **DI.** ah! aspersisti aquam,
Jam rediit animus: deme soleas: cedo: bibam. 16
- PH.** Idem es ecastor qui soles: sed dic mihi,
Benene ambulavisti? **DI.** huc quidem hercle ad te bene,
Quoniam tui videndi est copia. **PH.** complectere.
- DI.** Libens: ah! hoc est mel melle dulci dulcior! 20
- Hoc tuis fortunis, Juppiter, præstant meæ.
- PH.** Dane suavum? **DI.** immo vel decem. **PH.** haud
istoc pauper es.
- Plus pollicere, quam ego a te postulo.
- DI.** Utinam a principio rei item parsissem meæ,
Ut nunc reparcis suaviis! **PH.** si quid tibi 25
- Compendii facere possim, factum edepol velim.
- DI.** Jam lavisti? **PH.** jam pol mihi quidem atque oculis
meis.
- Num tibi sordere videor? **DI.** non pol mihi quidem.
Verum tempestas memini cum quondam fuit,
Cum inter nos sorderemus unus alteri. 30
- Sed quid ego facinus audivi adveniens tuum?
Quod tu hic, me absente, novi negotii gesseris?

*Mane! faciemus aliquid, ne abi. DI. Ah! aspersisti aquam. Animus recreatur
jam; deme soleas: cedo! bibam. PH. Per ædem Castoris, es idem qui antea.
Dic mihi, habuistine iter felix? DI. Felix quidem, per Herculem, quando est fa-
cultas tui consipiciendi. PH. Complectere. DI. Libens. Ah! hoc mel est su-
arius melle dulci. Meæ fortunæ, Jupiter, hoc complexu superant tuas! PH. Da
osculum. DI. Immo vel decem. PH. Non es pauper osculis. Promittas plus,
quam ego a te posco. DI. Utinam pepercissem ab initio meis fortunis, ut nunc re-
parcis osculis! PH. Si tibi possim prodesse, per ædem Pollucis, prosim. DI.
Lavistine jam? PH. Per Pollucem mihi videor lauta, et meis oculis. Tibine
videor illauta? DI. Per Pollucem non mihi videris. Verum recordor, cum
quondam alter alteri essemus illauti. Sed quid audiri de te quando sum reversus?
Quod notum negotium gessisti hic me absente? Et gaudeo quod evasisti salva, et*

*****

Douz.—14 Gron. libere possum.—16 Lips. deme, deme soleas. Mox, cedo vivam C.
cedo vivum C. 2. et edd. vett. cedo vinum B. 1. et Pius.—17 B. 1. sed dicas.—
18 Benè num B. 1. ambulasti Pl. ap. Both. nunc quidem hercle attibene B. 1.—
19 Quam tui Pl. Quom tui Goeller.—20 Edd. vett. at hoc. Pl. hoc est me
illi dulci; Goeller, hoc est melle dulci.—22 Da nunc suavum edd. vett. Dant
suavum Pl. Dan'savium Bipont. Mox, iidem Pl. ut em istoc p. esse; edd.
vett. utinam istoc.—23 Plus pollicere tu Bipont.—27 Jam jam aiesse B. 1.—
29 Particula cum deest in B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—30 Cum umer nostrum
sorderemus alteri ed. Paris. Cum umerque nostrum sorderemus alteri Diss. alter
alteri Both. et Goeller. unus deest in B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—31 Sed quod
Acidal.—32 Acidal. negotii gesti. Post hunc versum Both. ex cod. Ambros.

- Cumque bene provenisti salva, gaudeo.
Ph. Tibi mea consilia summa semper credidi.
Equidem nec peperi puerum, nec prægnas fui, 35
Verum assimulavi me esse prægnatæ, haud eram.
Dī. Quapropter, o mea vita? **Ph.** propter militem
Babylonensem, qui quasi uxorem sibi
Me habebat anno, dum hic fuit. **D**ī. ego senseram.
Sed quid istuc? qnoi rei id te assimulare retulit? 40
Ph. Ut esset aliquis laqueus et redimiculum,
Revorsionem ut ad me faceret denuo.
Nunc huc remisit nuper ad me epistolam,
Sese experturum, quanti sese penderem:
Si, quod peperisse, id educarem ac tollerem, 45
Bona sua me habiturum omnia. **D**ī. ausculto lubens.
Quid denique agitis? **Ph.** mater ancillas jubet,
Quoniam jam decimus mensis adventat prope,
Aliam aliorum ire, præmandare et querere
Puerum aut puellam, qui supponantur mihi. 50

incolumis ex his doloribus. **Ph.** Tibi commisi semper mea consilia penitissima. *E*quidem nec peperi puerum, nec fui grāvida; *v*erum simulavi esse prægnatæ, non eram. **D**ī. Quocirca, o mea vita? **Ph.** Propter militem Babylonensem, qui agebat hio mecum, quasi cum uxore, per annum. **D**ī. Ego existimiceram. *S*ed quare id? *Q*uo consilio tu simulasti id? **Ph.** Ut esset aliquis laqueus et nodus, ut reverteretur denuo ad me. *N*unc ad me scripsit nuper hanc epistolam, sese risurum, quanti sese facerem: si educarem ac tollerem id quod peperisse, me habiturum cuncta sua bona. **D**ī. Audio ultra. *Q*uid agitis denique? **Ph.** Mater mandat ancillas ire, aliam alio quæsitum puerum aut puellam, que mihi supponentur, quoniam jam mensis decimus propemodum adventat. *Q*uid faciam multa ver-

.....

Maii primus inseruit, *Nam quid id est?* **D**ī. *primum quom tu es aucta liberis;* codex vero habet, *primum cum tuis es aucta liberis;* Goeller. legit, *Quid id est?* **D**ī. *primum dum cum tu es aucta liberis.*—**33** Post hunc versum Both. et Goeller. dederunt ex eodem cod. Ambrosian. **Phr.** Concedite hinc vos intro atque operite ostium: *Tu nunc superates solus sermoni meo es.*—**36** *Pro haud eram,* codd. habent *haud ego;* Grut. et Goeller. *haud nego.*—**37** *Quapropter mea vita* B. 1.—**39** *Me h. annum edd. vett. et Both.* *Me h. anno uno dum Vatt.* *Me h. annum dum Pll.*—**40** Codd. et edd. ante Donz. cui rei item assimulare.—**41** B. 1. *aliquis utque usque est et redimiculum.*—**45** *Verba, id educarem ac, de-* sunt in B. 1.—**46** Pll. *omnia esse.*—**48** *Quoniam non cod.* Camer. unde Bothius, *Quoniam nunc.*—**49** *Pro præmandare,* Gulielm. legit pertenari; Acidal.

NOTÆ

33 *Bene provenisti]* Id est, profecisti, utpote aucta liberis.

Quid multa verba faciam ? tonstricem Suram
Novisti nostram, quæ modo erga ædes habet.

Dicitus. Novi. Ph. hæc una opera circumit per familias,
Puerum vestigat clanculum, ad me detulit.

Datum sibi esse dixit. **Dicitus**. o merces malæ ! 55

Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior,
Sed tu posterior. Ph. ordine omnem rem tenes.

Nunc, ut præmisit nuntium miles mihi,

Non multo post hic aderit. **Dicitus**. nunc tu te interim

Quasi pro puerpera hic procuras ? Ph. quippini ? 60

Ubi sine labore res geri pulchre potest,

Ad suum quemque æquom est quæstum esse callidum.

Dicitus. Quid me futurum est, quando miles venerit ?

Relictusne abs te vivam ? Ph. ubi illud, quod volo,
Habebo ab illo, facile inveniam, quomodo 65

Divortium et discordiam inter nos parem :

Postidea ego tota tecum, mea voluptas, usque ero

Assiduo. **Dicitus**. immo hercle vero accubuo mavelim.

Ph. Quin Dis sacrificare hodie pro puer volo,

Quinto die, quod fieri oportet. **Dicitus**. censeo. 70

ba? Novisti Suram nostram tonstricem, quæ habitat nunc ante has ædes. **Dicitus**. Novi. Ph. It per omnes familias, una opera querit puerum clam, ad me apportavit. Dixit sibi esse datum. **Dicitus**. O improba merces ! Illa prior non peperit, quæ eum peperit prior, sed tu peperisti. Ph. Capis sigillatim omnem rem. Nunc miles veniet huc statim, quia ad me misit nuntium. **Dicitus**. Nunc tu te procuras hic interea, quasi puerperam ? Ph. Quidni ? Quando res potest fieri sine labore, est par quemque esse industrium in suum commodum. **Dicitus**. Quid fiet de me quando bellator venerit ? Vivanne desertus a te ? Ph. Quando obtinuero ab illo id quod expeto, excogitabo facile, quomodo moveam inter nos discordiam et divortium. Postea ego ero assiduo tecum tota, mea voluptas. **Dicitus**. Immo per Herculem malim esse accubuo. Ph. Quin volo hodie sacrificare Diis pro puerō quinto die, quod

percontari.—50 Acidal. et Goeller. supponatur.—51 Edd. quædam vett. verba facimus.—52 Pl. quem erga ædem sese habet ; voc. modo deest etiam in B. I.—57 Voc. ordine, quod habent Pl. Vatt. et edd. antiq. deest in edd. quibusdam ante Gulielm.—65 C. facile invenio ; Cam. in margine ed. Gronov. facile invenero.—67 Post id ego totum tecum Ald. et al. vett. Post id ego tecum

NOTÆ

70 *Quinto die]* Hic dies vocabatur ἀμφιδρόμιος, a ritu, quo cursim circa locum gestabatur puer. Apud Graecos infans die quinto lustrabatur ; sed apud Latinos octavo quidem puellæ ; nono pueri : qui ‘dies lustricus’ dicebatur ; Symmacho ‘lustralis solennitas’ : item ‘nominalis’,

Ph. Non audes aliquod dare mihi munusculum ?
 Di. Lucrum hercle videor facere mihi, voluptas mea,
 Ubi quippiam me poscis. Ph. at ego, ubi abstuli.
 Di. Jam faxo hic aderit : servolum huc mittam meum.
 Ph. Sic facito. Di. quicquid autem erit, boni consulas.
 Ph. Ecastor munus te curaturum scio, 76
 Ut cujus me non pœniteat, mittas mihi.
 Di. Num quippiam me vis aliud ? Ph. ut, quando otium
 Tibi sit, ad me revisas. Di. valeas. Ph. vale.
 Di. Pro Di immortales, non amantis mulieris, 80
 Sed sociæ unanimantis, fidentis fuit
 Officium facere, quod modo hæc fecit mihi.
 Suppositionem pueri quæ mihi credidit,
 Germanæ quod sorori non credit soror.
 Ostendit sese jam mihi medullitus, 85
 Se mihi infidelem nunquam, se viva, fore.
 Egone illam ut non amem ? egone illi ut non bene velim ?
 Me potius non amabo, quam huic desit amor.
 Ego isti non munus mittam ? jam modo ex hoc loco
 Jubebo ad istam quinque perferri minas : 90

oportet fieri. Di. Censeo. Ph. Non audes mihi prædere ullum munus ? Di. Per Herculem lucro appono, mea voluptas, quod a me rogas. Ph. Sed ego, quando abstuli. Di. Faciam aderit jam hic ! mittam huc meum servulum. Ph. Fac sic. Di. Quicquid autem acciderit, æqui bonique consule. Ph. Per adem Castoris, scio te curaturum, ut ad me mittas manus, cujus me non pœnitentia. Di. Mihine vis quidpiam aliud ? Ph. Ut quando tibi licebit per otium, ad me repetas. Di. Valeus ! Ph. Vale. Di. Pro Dii immortales ! non fuit mulieris amantis, sed sociæ, sed unanimis, sed fidei officium, quando hæc mihi mox fecit. Nimirum mihi detexit suppositionem pueri, quam non detexit soror germanæ sorori. Indicavit clare jam jam mihi medullitus, fore nunquam infidelem dum vivet. Egone ut non cum amem ? Egone ut illi non velim bene ? Non me amabo potius, quam amor ejus me destitutus. Ego ad illam non mittam munera ? Mandabo jam ad illam

*****

Goeller.—69 B. 1. *hodie sacrificare*.—71 *Pro munusculum*, C. *habet munus civiliū*; C. 2. et edd. *vett. munus civiliū*.—77 *Ut ejus me* B. 1.—79 *Tibi sit me*, omisso ad. B. 1. *revisast valeas* Pl. ap. Both. *ad me intervisas* Donz.—81 *Sed unanimantis sociæ* Goeller. qui conj. etiam, *Sed sociæ* (vel *sociennæ*) *unanimantis*.—85. 86 *Ostendisse sciām mihi medullitus Infidelem nunquam dum vivam fore* Nonius p. 562. *jam sese*, omisso *mihi*, B. 1. *dum vivat* B. 1. *Ven.* 1. et al. *vett.*

NOTÆ

quia nomen tum infantι indebatur. Gregorius Nazianz. ἐρμησθία. Fata Tertullianus ‘ nominalia ’ appellat; etiam scribenda advocabantur.

Præterea opsonari duntaxat ad minam.
Multo illi potius bene erit, bene quæ volt mihi,
Quam mihimet, omnia qui mihi facio mala.

comportari quinque minas ex hoc loco: præterea parari edulia ad minam. Præstat illi esse bene quæ mihi vult bene, quam mihi, qui mihi omnia mala facio.

ne vivat Pll.—89 Goeller. jam domo eloco; Gulielm. e loco.—92 B. 1. quæ bene vult.—93 Pll. et edd. vett. mihi facto.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

PHRONESIUM.

PUERO isti date mammam: ut miseræ matres solicitæ
que

Ex animo sunt, crucianturque! edepol commentum male!
Cumque eam rem in corde agito, nimio minus perhibemur
Malæ, quam sumus ingenio: ego prima domi modo docta
dictito.

Quanta est cura in animo, quantum corde capio dolorem, 5
Dolus ne occidat morte pueri! mater dicta quod sum, eo
magis

Studeo vitæ, quæ ausa sum tantum clam dolum aggrediri.
Lucri causa avara probrum sum executa: alienos dolores
Mihi supposivi: nullam rem oportet dolose aggrediri, nisi

PHR. Præbete papillam illi puero: quam matres sunt miseræ et inquietæ! quantum anguntur! per ædem Pollucis excogitatum male! et quando recogito in mente, dicimus multo minus malæ, quam sumus. Ego fateor nunc id quod didici domi. Quanta est solicitude animi, quantam ægritudinem concipio pectore, ne fraus intereat interitu pueri! quoniam sum appellata ejus mater, idcirco impensis exopto tueri ejus vitam, utpote quæ sum ausa machinari tantam fallaciam. Commisi hoc facinus quæstus gratia: mihi supposui partum alius matris. Nulla est suscipienda

1 C. data amam mam.—2 Exanimos cruciant B. 1. Ex animo suo sunt, crucianturque Bipont. et Goeller.—4 Malo B. 1. prima de me modo dicta B. 1. Pll. et edd. vett. ego primum de me domo docta Goeller. ego prima de me modo ista dicta al. vett. ego prima domi docta Palmer.—6 B. 1. ego magis.—7 Pll. et edd. vett. quæ hunc ausa sum tantundem dolum aggrediar; Goeller. quæ hoc ausa sum tantum dolum. Voc. clam deest in B. 1. adgrediari, vel adgrediari, al. ap.

NOTÆ

4 *Domi docta*] Id est, domestico experimento instructa.

Astute accurateque exequare: vosmet jam videtis, 10
 Ut ornata incedo: puerperio ego nunc me esse ægram as-
 simulo.

Male quod mulier facere incepit, nisi id efficere perpetrat,
 Id illi morbo, id illi senio est, ea illi miseræ miseræ est:
 Si bene facere incepit, ejus eam cito odium percipit.

Nimis quam paucæ sunt defessæ, male quæ facere occ-
 perunt: 15

Nimis quam paucæ efficiunt, si quid occuperint benefacere.
 Mulieri nimio malefacere melius est onus, quam bene.

Ego, quod mala sum, matris opera mala sum, et me apte
 malitia:

Quæ me gravidam esse assimulavi militi Babylonio:

Eam nunc malitiam accuratam miles inveniat volo. 20

Iste hic haud multo post credo aderit: nunc prius præca-
 veo sciens:

Eumque gero ornatum, ut gravida, quasi puerperio cubem.

Date mihi huc stactam atque ignem in aram, ut venerem
 Lucinam meam,

Hic apponite, atque abite ab oculis: echo Pithecium,

*res collide, nisi prosequaris fraudulenter et diligenter. Cernite nunc vos ipsi, ut sum instruta. Ego fungo me esse nunc ægram propter partum. Nisi mulier perficit id quod ora est, id illi est molestum, est acerbum, est miserum illi miseræ. Si incepit facere aliquid boni, eam ejus panitet repente. Sunt perpaucæ, quas pi-
 geat eorum perficiendorum quæ incepérunt facere male: sunt perpaucæ quæ perficiant id, quod incepérunt facere recte. Est munus mulieri multo jucundius male agere, quam recte. Mea malitia est quod sum mala, et quia sum mala, et quia sum per memet mala: quia simulavi me esse gravidam ex milite Babylonio, volo nunc ut miles reperiatur illam fraudem excogitatam. Ille veniet huc modo, ut arbitror: nunc provideo diligenter ejus adventum, ornata hoc ornamento; ut cubem, quasi ægra ob partum. Afferte mihi huc stactam et ignem in aram, ut venerer meam Lucinam. Hic apponite: atque discedite a conspectu. Echo Pithecium!*

*****

Parenn.—10 Pll. exsequere.—14 Si deest in B. 1.—15 Nimisque paucæ C. 2. et edd. vett. Hic versus deest in C.—17 Mulierio nimioque m. levius est B. 1. levius est etiam Lamb.—18 Gronov. et me apte.—22 Cumque ornatu gravida B. 1. Cumque ornatu ut gravida Ven. 1. et al. vett. Eumque ornata ornatum Grut. et ed. Taubm. Eumque ornatum ** ut gravida Goeller. accubem B. 1.—23 Date m. huc ejjectam B. 1. ut benerem Pll. ut venerer edd. vett. vicinam

NOTÆ

15 *Nimisque paucæ*] Paucissime. 23 *Ut venerem Lucinam*] Id est, ut 16 *Efficiunt*] Id est, perficiunt. *venerer.*

Face ut accumbam : accede : adjutare sic decet pueroram.
Soleas mihi duce, pallium injice in me huc, Archilis. Ubi
es,

26

Astaphium ? fer huc verbenam mihi, thus et bellaria.

Date aquam manibus : nunc ecastor ut veniret miles velim.

cura ut decumbam. Accede ; oportet adjuvare sic pueroram. Detrahe calceos ; injice huc in me pallium, Archilis. Ubi es, Astaphium ? Affer milia huc verbenam, thus, et bellaria. Infundite aquam in manibus. Vellem nunc, per Castorem, ut miles veniret.

meam B. 1.—25 Goeller. *adjuta : sic, &c.* Hunc et sequentem vs. transponit Acidal.—26 Soleas mihi dato Acidal. Soleas deme Goeller.—28 Pll. ecastorum veniret ; Goeller. *ecastor veniat militem velim.*

NOTÆ

27 *Thus et bellaria*] Domi sacra fie- ob puerperium.
bant vulgo infinitis de causis, etiam

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

STRATOPHANES, PHRONESIUM, ASTAPHIUM.

Sr. Ne expectetis, spectatores, meas pugnas dum prædi-
cem :

Manibus duelli prædicare soleo ; haud in sermonibus.

Scio ego multos memoravisse milites mendacium.

Et Homeridæ poëtillæ mille memorari potest,
Qui et convicti et condemnati falsis de pugnis sient. 5

Non laudandus est, quoi plus credit qui audit, quam qui
videt.

St. Ne opperiamini, spectatores, dum commemorem mea certamina. Consuevi
celebrare factis bellicis, non dictis. Non ignoro complures bellatores retulisse men-
dacia, et possunt recenseri poëtastri imitatores Homeri, qui fuerunt convicti et
condemnati de falsis certaminibus. Non mihi probatur qui fidem majorem habet ei

2 Pll. C. C. 2. B. 1. et edd. vett. duellis.—4 Et Homeridam et postillam
illi memorari potest Pll. Et Homeridam et postilla mille memorari potest ed.
Camer. Et Homeri Atridam et post illum mille memorari potest Goeller. Cf.
Heins. ad Ovid. ex Pont. III. 4. 84.—5 B. 1. falsi de pugna.—6 Pll. cui plus

NOTÆ

2 *Duelli*] Id est, belli. ' Duellato- non magni nominis poëtæ. Homero-
rea,' bellatores. nidae, quasi de Homeri gente.

4 *Homeridæ poëtilla*] Poëtilla, Mille memorari potest] Possunt.

Non placet, cum illi plus laudant qui audiunt, quam qui vident.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem;

Qui audiunt, audita dicunt; qui vident, plane sciunt.

Non placet, quem scurræ laudant, manipulares mussitant:
Neque illi, quorum lingua gladiorum aciem præstringit
domi.

11

Strenui nimio plus prosunt populo, quam arguti et cati.

Facile sibi facunditatem virtus argutam invenit.

Sine virtute argutum civem mihi habeam pro præfica,

Quæ alios collaudat, eapse se vero non potest.

15

Nunc ad amicam, decumo mense post Athenas Atticas

Viso, quam gravidam reliqui meo compressu, quid ea agat.

PH. Vide quis loquitur. AS. jam propinque miles, mea Phronesium.

Tibi adest Stratophanes: nunc tibi opu'st, ægram ut tu te assimiles. PH. tace.

qui audit, quam qui vident. Non mihi probantur, qui tantum audierunt, et qui magis prædicant quam qui viderunt. Unus testis est pluris qui oculis accepit, quam decem qui auribus acceperunt: qui audiunt, dicunt audita; qui vident, norunt omnino. Non mihi probatur ille, quem sycophanta prædicant, commitiones tacent; neque illi quorum lingue obtundit in otio aciem gladiorum militarium. Sane strenui sunt multo utiliores reipublicæ, quam diserti et solerter. Viri virtute prædicti reperiunt facile eloquentiam qua prædicentur. Sine virtute civis disertus est similia præfica, quæ celebrat alios, et non potest celebrare seipsam. Nunc pergo ad amicam, et videro quid agat post decem menses, ex quibus eam reliqui Athenæ prægantem meo concubitu. PH. Vide quis verba facit. AS. Mea Phronesium, miles Stratophanes adest jam prope. Nunc oportet, ut similes te esse ægrotum.

*****

credit; editiones veteres qui plus credit; Goeller. quo credit.—7 Editio veteres quæ audiunt, quam quæ vident; Acidal. quem illi plus laudant, qui, &c.—8 B. 1. testis unusquam; rō unus deest in Pll.—12 B. 1. quam arguta et rati.—13 Edd. ante Acidal. arguta.—15 Pll. Quæ alios collaudate apsa severo, vel collaudate abse se vero; edd. vett. collaudat capse se, vel ebase se, vel ea se, teste Grntero; collaudare apsa seu vero non potest Pll. teste Scippio; at Parens ait in codd. esse collaudat, non collaudate.—16 Nam ad Nonius p. 741.—18 Vide quis loquitur tam propinque. AST. Miles Acidal. et quis loquitur Pll.—19 Edd. vett. ut ut te assimiles; Pll. Bipont. et Goeller. ut te

NOTÆ

10 *Scurræ*] Sequaces hominum potentiorum, et ad eorum libidinem loquentes.

præfectæ.' Statius, 'Ut Pharos alii ficta pietate dolores, Mygdonioque colunt, et non sua funera plorant.'

14 *Pro præfica*] Festus: 'Præficiæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum

'Nænia' Phrygium vocabulum, et 'Iessus' Latinum, est præficariæ cantus.'

Quid adhuc egeo tui, malum, admonitricis? an me maleficio vincere est? 20

St. Peperit mulier, ut ego opinor. **As.** vin' adeam hominem? **Ph.** volo.

St. Euge Astaphium eccam, it mihi advorsum. **As.** salve ecastor, Stratophanes. [sium?]

Venire salvom. **St.** scio: sed peperitne, obsecro, Phrone-

As. Peperit puerum nimium lepidum. **St.** ecquid mihi simili'st? **As.** rogas?

Quin ubi natu'st, machæram et clypeum poscebat sibi. 25

St. Meus est, scio jam de argumentis: nimium quidem simili'st: papæ!

Jam magnu'st? jamne electat legionem, quam spoliare velit?

As. Here nudiusquintus natus quidem ille est. **St.** quid postea?

Inter tot dies quidem hercle jam actum aliquid oportuit.

Quid illi ex utero exitio est, priusquam poterat ire in prælium? 30

As. Consequere, atque illam saluta, et gratulare illi. **St.** sequor. [tit?]

Ph. Ubi illa, obsecro, est, quæ me hic reliquit atque absti-

Ph. Sile! quid egeo adhuc tuis admonitionibus, malum? An potest aliquis me superare scelere? **St.** Mulier peperit, sicut ego existimo. **As.** Visne ut conveniam hominem? **Ph.** Volo. **St.** Euge, ecce Astaphium! mihi venit obviam. **As.** Salve sis, per adem Castoris, Stratophanes! Gaudeo te reversum esse salvum. **St.** Novi, sed, obsecro, Phronesium peperitne? **As.** Peperit puerum nimis pulchrum. **St.** Ecquid mihine est similis? **As.** Petis? Quin quando est natus, petiit machæram et clypeum. **St.** Est meus, scio jam ex illis indicis. Sane est simillimus. Papæ! estne jam magnus? Eligite jam legionem, quam velit spoliare? **As.** Natus est heri a quinque diebus. **St.** Quid fecit postea? Per Herculem oportuit fecisse aliquid intra tot dies. Quare prodiit ex utero antequam posset proficisci ad bellum? **As.** Sequere, et illam saluta, et illi congratulare. **St.** Sequor. **Ph.** Ubi est illa, obsecro, quæ me deseruit hic atque evanuit? **As.** Ad-

assimiles.—20 Cui adhuc ego tu mala in eam emonet ruri a me maficio B. 1. Qui adhuc ego tu mala me amemonet ruria me maficio vincer est C. Cui adhuc ego tumala meam emonet ruri a me maficio vincerest C. 2. Cui adhuc ego tu malam eam emovet ruri a me matilio vincere est Vatt. Cui adhuc ego tu malam emonet ruri a me vincerest Ven. 1. Quo adhuc ego tu malam emonet ruri a me maficio vincerest Ald. Hic vs. deest in ed. Camer.—21 Repperit B. 1. et edd. vett. vina dea aut Pli. edd. vett. et Both.—23 Venire salvom gaudeo Ald.—25 Quin' Goeller. jam machæram edd. vett.—26 Voc. quidem delet Goeller.—27 Magnust? jam electat Goeller. Jam majus est? jamne lectat ed. Paris. Jam manust Mediol. et Parm. Jam immanist Venet. et Arg. lectat omnes edd. ante

As. Assum: adduco tibi exoptatum Stratophanem. Ph.
ubi is est, obsecro?

St. Mars peregre adveniens salutat Nerienem uxorem suam.
Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, 35
Gratulor, cum mihi tibique magnum dedisti decus.

Ph. Salve, qui me interfecisti pæne et vita et lumine,
Quique vim magni doloris per voluptatem tuam
Condidisti in corpus, quo nunc etiam morbo misera sum.

St. Eia, haud ab re, mea voluptas, tibi obvenit istic labos:
Filiū peperisti, qui ædis spoliis opplebit tuas. 41

Ph. Multo ecastor magis oppletis opu's tritici granariis;
Ne, ille priusquam spolia capiat, hic nos extinxit fames.

St. Habe bonum animum. Ph. savium sis pete hinc a
me: nequeo caput

Tollere, ita dolui, itaque ego nunc doleo: neque etiam
queo 45

Pedibus mea sponte ambulare. St. si plane ex medio mari
Savium petere tuum jubeas, petere haud pigeat me, mel
meum.

Id ita esse experta es, nuncque experiere, mea Phronesium,
Me te amare: adduxi ancillas tibi eccas ex Suria duas:

sum: tibi adduco Stratophanem desideratum. Ph. Ubi est is, quæso? St. Mars
reversus peregre salutem dicit Nerieni sua uxori. Tibi gratulor, quia tibi res feliciter
cesserunt, quia peperisti puerum, et quia mihi attulisti magnum decus et tibi.
Ph. Salve, qui me ferme privasti et vita et lumine, quique attulisti tantum dolorem
ad explendam tuam voluptatem. Ægrotu nunc etiam eo morbo. St. Eia! non
sine præmio, mea voluptas, int' labor tibi obligit: peperisti filium qui reddet ædes
tuas refertas præda. Ph. Per ædem Castoris est multo magis opus granariis
plenis frumento, ne fames nos jugulet, antequam ille detrahat spolia. St. Esto
æquo animo! Ph. Accipe a me osculum hinc, si vis: non possum levare caput;
adeo ægrotavi, adeo ægrotavi nunc, et nequeo etiamnum stare pedibus per memet.
St. Si imperes accipere tuum osculum e medio mari, non me pigeat accipere, meum
mel. Tu es experta olim, et experieris nunc, mea Phronesium, te a me amari.

*****

Grut. legionem q's poliaret Pli.—28 Delph. et Bipont. quid tum postea?—32 B.
1. Pli. et edd. vett. reliquit ab se abiisti; C. enbe; Acidal. atque a me abstitit;
Goeller. et abs me destitit.—36 Pli. deristi decus; Goeller. peperisti decus.—
38 B. 1. magnos dolores. Acidal. addit mihi.—42 Both. et Goeller. tritici
opust granariis.—44 Pli. ap. Both. suavium sispele hinc abnequeo caput.—48 B.

NOTÆ

34 Nerienem] Martis uxorem.

Iis te dono : adduce hoc tu istas : sed istæ reginæ domi 50
Suæ fuere ambæ : verum patriam ego excidi manu.

Iis te dono. Ph. poenitetne te ? quot ancillæ sunt jam ?
Quine etiam super adducas, quæ mihi comedint cibum ?

St. Hoc quidem [perulam.

Hercle si ingratum est donum, cedo tu mihi istam, puere,
Hem ! mea voluptas, attuli eccam pallulam ex parva Græcia tibi. 55

Tene tibi. Ph. hoccine mihi ob labores tantos tantillum dari ?

St. Perii hercle miser : jam mihi auro contra constat filius.
Etiamnum me vilipendit : ad id, purpuram ex Sara tibi
Attuli, et induvias Ponto amœnas : tene tibi, voluptas mea.
Accipe hoc : abduce hasce hinc e conspectu Suras. 60
Ecquid amas me ? Ph. nihil ecastor : neque meres. St.
nihilne huic sat est ?

Ne mibi verbum quidem unum dixit ! viginti minis

Ecce duas ancillas tibi adduxi ex Syria : tibi eas do : tu adduc istas : istæ fuere reginæ ambæ apud suos ; sed ego everti manu patriam. Tibi eas do. Ph. Pænitente te ? Quot sunt ancilla jam ? Nonne superaddis adhuc duas, quæ liguriant meum cibum ? St. Per Herculem, nisi hoc præmium est gratum, o puer, cedo mihi illam peram. Hem ! mea voluptas, tibi attuli ex parva Græcia illam pallulam ; accipe hanc ! Ph. Oportetne mihi dare tam parvam mercedem ob tantos labores ? St. Interii per Herculem miser ! filius mihi auro præponderatus est : et me spernit adhuc ! Præterea tibi attuli purpuram ex Tyro, et indumenta amœna ex Ponto. Accipe, mea voluptas, accipe hoc : anove hasce Syras hinc e conspectu. Mene amas ? Ph. Per adem Castoris nullo modo, neque mereris. St. Quid huic satis est ? Ne mihi quidem dixit unum verbum ! credo munera quæ ei donavi posse

1. *experta nunc experire.*—49 *Voc. duas deest in B. I.*—50 *Istas dono B. I. sed reginae istæ domi Both. et Goeller.*—51 *Sua fuerunt ambæ Both. et Goeller.*—52 *C. ancilla siam ; C. 2. ancillast jam. Gulielm. conj. quod ancillas olas alam, Ni insuper, &c. vel, te, quot a. s. jam ? Quine etiam nunc insuper, &c. unde Goeller. Quin' etiam insuper. Pl. ap. Both. Quin etiammen super. Pl. ap. Pareum, Quine etiam men super. Edd. vett. super ducas.*—54 *Pl. puere perciam ; edd. vett. puere pallulam.*—55 *Pronomen mihi deest in B. I. et Pl. —56 Pl. mali pendit ; edd. vett. et Goeller. nihil pendit.*—59 *Pl. ap. Both. attulitus ponto amœnas ; Goeller. et duas Ponto.*—60 *Pl. ince conspectu suras.*—61 *Ecquidem has ecastor nihil moror Ald. Ecquidem has nihil ecastor : neque meres Parenz ex codd. Ecquidem Amazonas has ecastor nil moror conj. Goeller.*

NOTÆ

53 *Quine]* Quasi dicat : Panæ tibi videntur tot ancillæ, quot mihi nunc sunt, nisi tu piures adducas ultro es- trices in ædes meas ?

58 *Ex Sara]* Id est, ex Tyro. Virgilis, ‘Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.’

Venire illuc posse credo dona, quæ ei dono dedi.
Vehementer nunc mihi est irata : sentio atque intellego.
Verum adibo : quid ais nunc tu ? numne vis me, voluptas
mea, 65
Quo vocatus sum, ire ad cœnam ? mox ad te huc cubitum
ivero.
Quid taces ? planissime edepol perii ! sed quid illuc boni
est ? [quo ferant,
Quis homo est, qui inducit pompam tantam ? certum 'st,
Observare : huic credo fertur : verum jam scibo magis.

vendi viginti minis: mihi est irata jam magnopere. Animadverto atque video. Verum conreniam. Quid dicas tu nunc? Vise me ire ad canam, mea voluptas, quo sum vocatus? Recertar mox cubitum ad te. Quid siles? Per eadem Pollucis interii funditus; sed quid est hoc? Quis est ille qui inducit tantam pompa? Est constitutum videre quo inferant. Arbitror hanc deferri ad Phronesium. Verum jam norim magis.

—63 *Nec unum verbum quidem num dixit Pli. ap. Both.* —64 *B. 1. mihi nunc.*
—65 *B. 1. mox hoc cubitum iero;* Palmer. et Goeller. *nox ad te;* desunt in B.
1. C. et C. 2.

NOTE

66 *Max]* Alii max, id est, noctu.

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

GETA, PHRONESIUM, STRATOPHANES.

Ge. Itē, ite hac simul, muli æris, damnigeruli, foras
gerones, [nibili]
Bonorum hamaxagogæ: satine qui amat, nequit quin

GE. *Pergite, pergite hac una, muli onusti are, qui fertis foras, qui bajulatis damna, qui exportatis bona plenis plaustris. Nonne satis est, is qui amat, non potest, quia*

1 B. 1. et Pl. *simul muliere*; edd. vett. *simul mulieri*. Pl. *idamnigeruli*. Sciopp. conj. *hac simul heri dannigeruli*. Voc. *foras gerones delet* Goeller.—
2 *Bonorum exagoge* Lips. edd. vett. et Goeller. B. *exagoca* B. 1. *macagoce*, sive *exagoco*, Pl. *satis est qui amat* B. 1. *satis se quis amat* Pl. et edd. vett.

NOTE

¹ *Muli aris*] Est allusio quædam ad mulieres.

Damnigeruli] Compositio comica, tis.
ut 'forasgerones.'

Sit, atque improbis sese artibus expoliat? nam hoc qui
sciam, ne quis [amator;

Id quærat ex me: domi est, qui facit improba facta,
Qui bona sua pro stercore habet, foras jubet ferri: me-
tuit 5

Publicos: mundissimum sit: puras sibi esse volt ædes.

Domi quicquid habet, verritur ἔξω quandoquidem ipsus
perditum se it,

Secreto hercle equidem illum adjutabo: neque mea quidem
Opera unquam nihilominus propere, quam potest, peribit.

Nam jam de hoc opsonio, de mina una diminui 10

Modo quinque nummos: mihi detraxi partem Herculaneam.
Nam hoc assimile est, quasi de fluvio qui aquam derivat
sibi;

Nisi derivetur, tamen omnis ea aqua abeat in mare.

Nam hoc in mare abit, misereque perit sine omni bona
gratia: hæc

Cum video fieri, suffuror, suppilo, de præda prædam 15

Capio: meretricem ego item esse reor, mare ut est: quod
des devorat, nec unquam

Abundat: at hoc saltem servat mare; quod illi subest,
apparet: huic des

*sit nihil faciendus, atque sese enudet pravis artibus? Nam ne aliquis a me roget, quo-
modo sciam illud: hoc accipe. Est domi amator, qui perpetrat facta nequam, qui
intuetur suas fortunas ut stercus, mandat ejici foras, metuit ædiles: verritur domus:
vult suas ædes esse mundas: everritur res. Quoniam ille ruit in exitium voluntari-
um, equidem per Herculem illi opitulabor occulite in se perdendo: neque peribit
minus celeriter, tametsi non adjuvero in se perdendo, quam perit. Nam demi-
mos quinque nummos de hoc opsonio, de una mina demi partem Herculaneam. Ii
qui faciunt sic sunt similes iis, qui derivant aquam de flumine; nisi derivetur, tamen
omnis illa aqua effluat in mare. Nam id effluit in mare, et perit misere citra ullam
significationem animi grati. Quando video fieri hæc, suffuror, suppilo, detraho præ-
dam de præda. Ego existimo esse meretricem similem mari: absorbet id quod datur,
neque redundat. Sed mare conservat hoc quod infertur; apparet id quod inest in eo.*

-----
*nihil B. 1.—3 Sint ... expoliet Goeller. expoliet edd. vett. Hoc verbum
deest in C.—6 B. 1. mundissimus est; Palmer. et Lips. mundissimust.—7 B.
1. perditur exeo q. ipsus perditus est; Pll. perditum sit; Pl. ap. Both. perditum
fit.—9 Opera unquam hilo minus Goeller. Opera unquam nihil omnibus Pll.
Both.—10 B. 1. demina diminui.—11 Herculaneam Camer.—15 Pll. si fieri;
Parens sic fieri.—16 Verbum esse deest in Pll. nec deest in B. 1.—17 Abun-*

NOTÆ

11 *Herculaneam*] Alii *Herculanam*, enim Herculi pendebantur.
Est nummus unus ex decem; decimæ

Quantumvis; nusquam appareat, neque datori, neque acceptrici.

[tulit in

Velut meretrix meum herum miserum sua blanditia in-Pauperiem, privavit bonis, luce, honore, atque amicis. 20 Attat eccam, adest propinque: credo audiisse hæc me loqui.

Pallida est, ut peperit puerum: alloquar, quasi nesciam. Jubeo vos salvere. Ph. noster Geta, quid agis? ut vales? Ge. Valeo, et venio ad minus valentem; et melius qui valeat, fero.

Herus meus, ocellus tuus, ad te ferre me hæc jussit tibi

25

Dona, quæ illos ferre vides, et has quinque argenti minas. Ph. Pol haud perit, quod illum tantum amo. Ge. jussit orare, ut hæc grata haberet tibi.

Ph. Grata æquaque ecastor habeo: jubeo auferri intro: i, Cyame:

Ecquid auditis hæc, quæ imperata sunt? Ge. vasa nolo auferant:

Da meretrici quantum volueris, id appareat nunquam; neque ei qui accepit. Sic meretrix impulit in paupertatem meum miserum herum suis illecebros, pellexit in inopiam; spoliavit bonis, luce, honore, atque amicis. Atat ecce adest juxta: arbitror me ab ea auditum esse loquentem hæc. Est pallida, quia peperit puerum. Affabor, quasi ignorem. Opto vos esse salvos. Ph. Quid facis, noster Geta? Quomodo vales? Ge. Valeo, et venio ad eam quæ non valet tam bene; et fero id quo valeat melius. Meus herus, tuus ocellus, mihi imperavit, ut tibi afferem hac munera ad te, quæ illos cernis conferre, et has quinque minas argenti. Ph. Per Pollucem, non est ingratus erga me, quod illum amo tantum. Ge. Mihi mandavit, ut etiam alque etiam rogarem, ut haberet hæc accepta. Ph. Per ædem Castoris, habeo grata et jucunda. Præcipe ea inferri. I, Cyame! auditine hæc quæ sunt mandata? Ge. Nolo auferri vasa: oportet ea desiccare. Ph. Per

*****

dat hoc saltem servat mecum illi subest appareat des B. 1. et Vat. At hoc saltem servatum tibi astuat: ecum appareat cod. Scaligeri; At hoc saltem servat mare: quod illi subest, appareat: huic des Palmer. at hoc saltem servatu bi est ea mecum appareat citat Acidal. Ille vero legit, At hoc saltem interest: nam illi astuantijjectum appareat; Pli. servat mecum illi subest appareat des quantum.—18 Pli. vett. et Goeller. acceptrice.—19 Pro intulit, quod exhibent codd. et edd. vett. Lips. conj. impulit.—23 Jubeo vos valere edd. vett. salvere Pli. et Vatt. noster Geta Gronov.—27 B. 1. Pli. et edd. vett. jussit operare ut hæc; Palm. et Bipont. jussit opere orare; Delph. jussit opera orare; Par. obsecrare.—28 Grataque ecastor B. 1. C. 2. et edd. vett. Grata acaque C. Grata acceptaque Camer. et Lamb. Grata ecastor h. j. intro hæc ad me Ahd.—29 Pli. Hecquid (C. 2. Hæc quid) auditis heque tam imperat suasa nolo. Goeller.

Desiccati lubet. Ph. impudens, mecastor, quanti est negotii! Ge. tun' bona fide, 30
 Tune aīs impudentem me esse, ipsa quæ sis stabulum
 flagitii? [dic ob hæc dona, quæ
 Ph. Dic, amabo te, ubi est Dinarchus? Ge. domi. Ph.
 Ad me miserit, me illum amare plurimum omnium homi-
 num:
 Ergo meumque honorem illum habere omnium maximum:
 Atque, ut huc veniat, obsecrare. Ge. ilicit: sed quis nam
 illic homo est, 35
 Qui ipsus se comedat, tristis, oculis malis? animo hercle
 homo suo est miser, [non novisti, obsecro?
 Quisquis est. Ph. dignus est mecastor. Ge. quid est? Ph.
 Qui illic apud me erat, hujus pater pueri illic est: usque
 ad jentaculum
 Jussit ali: mansi, auscultavi, observavi. Ge. quem pernam,
 Novi hominem nihili: illuc quæso est? Ph. illuc est. Ge.
 me intuetur gemens. 40

adēm Castoris quam impudens est molestus! Ge. Tune serio, tune aīs me esse
impudentem, ipsa quæ sis sentia vitorum? Ph. Dic, te obsecro, ubi est Di-
 narchus? Ge. Domi. Ph. Nuntia illi illum a me amari preter ceteros homi-
 nes, propter munera quæ detulit ad me, et mihi ducere maximo honori, quod amor
 ab illo, et rogare etiam atque etiam ut veniat huc. Ge. Faciam lubens: sed quis-
 nam est ille, qui seipsum discipit mæstus oculis torvis? Per Herculem, quisquis est
 ille, homo miser vere. Ph. Meretur, per adēm Castoris, esse miser. Ge. Quid
 est igitur? Ph. Nonne novisti, quæso, illum qui erat apud me? Ille est pater
 hujus pueri. Mandavit nutriti puerum, usque ad jentaculum: expectavi, audiri,
 observavi. Ge. Estne, obsecro, ille homo vilissimus quem pernovi? Ph. Est ille.

lauta nolo.—30 Desiccati jubet Pl. et edd. vett. jube ed. Paris. Defricari
 jube Acidal. impudens es, mecastor: quantum est negotii edd. vett. impudens es,
 mecastor. Get. quid est negotii? tun' bona fide, Tun' aīs, &c. Acidal.—33 Ad-
 miserit B. 1.—34 Erga eumque honorem habere me Palmer. et Goeller. Erga
 eumque honorem, cumque habere Ald. et al. vett. * Unique honorem illi me habe-
 re Camer.—35 Utque huc veniat obsecrare. Get. licet, &c. Acidal. et Goeller.
 obsecrat Pl. obsecra ed. Camer. ilicit codd. et edd. vett.—36 Tristis, qui ip-
 sus se comedat? hercle, animo homo, &c. Goeller. Qui ipsus secum est tristis, ani-
 mo hercle homost suo miser Ald.—37 Pl. ap. Both. ne quid est; Grnt. ecquid
 est; Goeller. quid id est.—38 B. 1. et Pl. ap. Both. pater usque ad jectacu-
 lum; C. usque ad ectaculum. Voc. pueri illuc est desunt in C. 2. abjectaculum
 Brant.—39 Palm. delet, jussit ali: mansi, auscultavi, observavi. Gronov.—

NOTÆ

38 Jentaculum] Primus erat cibus ἀκράτισμα, quem sequebatur prandium,
 apud Romanos, ut apud Græcos deinde vesperna; postremo εανα:
 Delph. et Var. Clas. Plaut. 5 Q

Traxit ex intimo ventre suspirium : hoc vide, dentibus
 Frendit: icit femur : num obsecro nam hariolus, qui ipsus
 se verberat ? [pectore
 St. Nunc ego meos animos violentos, meamque iram ex
 Jam promam : loquere, unde es ? quojus es ? cur ausus
 inclementer
 Mihi dicere ? G_E. lubido est. St. istuccine mihi re-
 spondes ? 45
 G_E. Hoc : non ego te floccifacio. St. quid tu ? cur ausa
 es alium te
 Dicere amare hominem ? P_H. lubitum est. St. ain' tan-
 dem ? istuc primum experiar. [carum,
 Tun' tantilli doni causa, olerum, atque escaram, et pos-
 Mœchum malacum, cincinnatum, umbraticolam, tympa-
 notribam
 Amas, hominem non nauci ? G_E. quæ hæc res ? meone
 hero tu, improbe, 50
 Maledicere audes, sons vitii et perjurii ? St. verbum unum

G_E. Me aspectat ejulans. Duxit gemitum ab imo pectore. Aspice id : fremit
 dentibus : ferit femur. Estne, quæso, hariolus qui se pulsat ipse ? St. Nunc
 ego ostentabo meos animos indomitos, et meam tracundiam ex pectore. Dic, unde
 es ? cuius es ? quare es ausus me alloqui inurbane ? G_E. Sic placet. St. Siccine
 reponis ? G_E. Repono hoc : ego nihil facio te. St. Quid tu ? Quare es ana-
 dicere a te amari alium hominem ? P_H. Sic placet. St. Dicne id tandem ?
 Experiar primum illud, utrum amas adulterum, effeminatum, calamistratum, luci-
 fugam, mollem, hominem non flocci, propter minimum munus olerum, escarum, et
 poscarum. G_E. Quid est hoc ? Audeas tu, acaleste, maledicere meo hero, sons
 sceleris et perjurii ? St. Adde unum verbum huic rei : per Herculem ego te con-

*****

41 Pll. Fris. et edd. vett. suspiritum ; Ald. et Goeller. suspiritum ; al. sus-
 pensum.—45 Pll. istuc nec mihi responsis.—48 Codd. Camerarii, pentilli, vel
 pertilli doni ; unde Both. putilli doni.—50 Hominem amas . . . res est Goeller.

NOTE

apud Græcos, ἄριτος deinde ἄριπος-
 μα postremo δεῖτρος. Queritur Phro-
 nesium, militem aliisque puerum na-
 que ad jentacnum duntaxat.

42 Hariolus] Hic accipitur pro fu-
 rioso. Nam inter hariolandum, ut-
 plurimnm, evadebant furiosi ; qua-
 lis describitur Cumæa Sibylla Vir-
 gilio.

49 Umbraticolam] 'Umbraticola' dicitur mollis et a fortitudine militari alienus, utpote qui in umbrosis locis degat, nec solem pulveremque, ut homines militares, ferre soleat.

Tympanotribam] 'Tympanotriba,' hic enervatus et effeminatus, quales erant Cybelæ sacerdotes manibus tympana pulsantes.

Adde istoc ; jam hercle ego te hic hac offatim conficiam.

G.E. tange [cabo : si tu

Modo ! jam ego te hic agnum faciam, et medium distrun-
Ad legionem bellator clues, at ego in culina Ares.

PH. Si æquom facias, adventores meos non incuses : quo-
rūm mihi 55

Dona accepta et grata habeo ; tuaque ingrata, quæ abs te
accepi.

ST. Tunc pol ego et donis privatus sum, et perii ! G.E.
plane istuc est.

Quid nunc ergo hic odiose es, confessus omnibus reus ?

ST. Perii hercle hodie, nisi hunc a te abigo ! G.E. accede
huc modo !

Adi huc modo ! ST. etiam, scelus viri, minitare ? quem
ego 60

Offatim jam, jam, jam concipilabo : qui tibi huc ventio
est ?

Quid tibi hanc aditio est ? quid tibi hanc notio est, inquam,
Amicam meam ? emoriere oxyus, si manu nicheris.

cidam hac machæra frustatim. G.E. *Attinge modo ! ego te reddam nunc hic ag-*
num ; te secabo medium. Si tu celebreris strenuus in armis, at ego sum Mars in
culina. PH. Si facias æquum, non sis molestus iis qui veniunt ad me, quorum ha-
beo munera grata et jucunda; et ea quæ accepi a te ingrata. ST. Per Pollucem,
ego sum spoliatus nunc muneribus, et interi. GE. Id est apertum : quare igitur
es molestus huic, qui confiteris te esse reum ? ST. Per Herculem interi hodie,
nisi arceo hunc a te. GE. Accede huc jam; accede huc. ST. Minitaris adhuc,
sceleste vir ? quem ego jam, jam, jam compilabo. Quare venis huc ? Quare adis
huc ? Quare tu novisti hanc meam amicam ? Peribis statim, si moveris manum.

—52 B. 1. *te hic affatim efficiam*; Pll. *affatim offutiam*; al. et edd. vett.
officiam. Voc. *conficiam* debetur Lipsio.—54 Edd. vett. *cluo*; Pll. et al. *ci-*
cis, at ego in culina aves; Vat. *ave at ego.* Pro *ares*, al. *habent cive.*—55 Pro
adventores, al. *legunt advectores*; Pll. *adventores meos incuses.* Palmer. et
Goeller, *incurses.*—58 Pll. *huius odio es.* B. 1. *omnibus te iis*; Pll. ap. Grnt.
omnibus teus; ed. Paris. *omnibus te diis.* Meursius citat, *huius odio es* * *bus-*
teus.—61 *Affatim* B. 1. C. 2. et edd. vett. *compilabo q. t. huc* B. 1.—63 B. 1.
C. C. 2. et edd. vett. *pleræque, si m. viceris*; Scal. *si viam imbiteris.*—

NOTÆ

54 *Ares*] Mars, Græce.

55 *Adventores*] In eponis et di-
versoris hospites.

61 *Offatim*] Id est, minutatim.

Concipilabo] Festus: 'Concipilasti,

dictum a Nævio, pro, corripiuisti et
involasti : proprie compilasti.'

63 *Manu nicheris*] 'Nicere,' a quo
deductum est 'nictare,' significat,
oculo innuere.

G. Quid, manu nicerim? **S.** fac quod jussi: mane! jam
ego te hic

Offatim conficiam. **G.** occidi! optumum est: captio est:
istam

65

Machæram longiorem habes, quam hæc est: sed verum
Sine dum petere, siquidem belligerandum est tecum.

Ibo domum: ego tecum, bellator, arbitrum æquom ceperim.
Sed ego cesso me hinc amoliri, ventre dum salvo licet?

G. Quid? moverim manum? **S.** Age id quod imperavi. Mane; ego te conficiam
modo hic in frusta. **G.** Interii! est optimum: sum captus: habes illam machæram
longiorem, quam hæc est; sed eam quæsum veru, si dimicem tecum. Ibo domum:
ego eligam arbitrum inter me et te justum, bellator. Sed ego cunctor memet pro-
ripere hinc, dum licet ventre incolumi?

*****

—64 Quid viam imbiterim Scal. vicerim B. 1.—65 Affalim B. 1. optimum est acce-
di Goeller. occidit optumum est PII.—66 Palmer. sed veru; Goeller. verum sed.
—67 Me sine dum Goeller.—69 B. 1. hinc amovere ventrem.

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

PHRONESIUM, STRATOPHANES.

P. DATIN' soleas? atque me intro actutum ducite:
Nam mihi de vento miseræ condoluit caput.

S. Quid mihi futurum est, cui duæ ancillæ dolent,
Quibus te donavi? jamne abiisti? hem, sic datur!

Quo pacto excludis? quæso potin' planius,
Quam exclusus nunc sum? pulchre ludificor: sine!
Quantillo mihi opere nunc persuaderi potest,
Ut ego suffringam hisce talos totis ædibus!

5

Num quidpiam avarum mutat mores mulierum?

P. Afferte calceos, et me inducite quamprimum in ædes: nam caput mihi
dolet magnopere a vento. **S.** Quid faciam ego, qui doleo, quod tibi dederim
duas ancillas? Jamne abiisti? Hem, sic tibi datur! Quomodo excludis? ob-
secro, potestne quisquam excludi planius quam sum nunc exclusus? Mihi illu-
ditur egregie. Patere! quam facile mihi potest persuaderi nunc, ut ego eli-
dam talos his totis ædibus! Estne aliquid quod accedit ad avaritiam mulierum?

*****

1 Di te jam soleas B. 1. Date jam soleas edd. antiq. Date soleas aliæ vett.
—2 B. 1. de voto.—4 Pl. ap. Both. et Goeller. abiisti.—5 PII. excludis quam
eso potius planius; edd. Mediol. Parm. et Sarrac. excludis queso esoptius;
edd. Paris. et Argent. excludis queso ex hospitio planius.—7 Quantillo opere,
omissio mihi, B. 1.—9 Num quicquam aliarum mutat Goeller. ararum ut ad mo-

Postquam filiolum peperit, animos sustulit: 10
 Nunc, quasi mihi dicat, Nec te jubeo, nec veto
 Introire in ædis: at ego nolo, non eo.
 Ego faxo dicat me in diebus pauculis,
 Crudum virum esse: sequere me hac: verbum sat est.

Postquam edidit puerum in lucem, evasit ferox: nunc agit sic tecum, quasi mihi dicat, Nec tibi impero ingredi in aedes, nec prohibeo: at ego nolo, non eo. Ego dabo operam ut dicat intra paucos dies me esse virum crudelē. Sequere me hac! est satis verborum.

---

res Vatt. Pil. B. I. Bipont. et edd. vett. ut at mores C.—11 Pro nec voto, B. I. Pil. et edd. vett. exhibent neque volo; Goeller. conj. neque voto.

NOTÆ

14 *Crudum virum*] Impotentem, iracundum, inhumanum.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STRABAX, ASTAPHIUM.

ST. RUS mane dudum hinc ire me jussit pater,
 Ut bubus glandem prandio depromerem.
 Post, illoc veni, quam advenit (si Dis placet)
 Ad villam argentum meo qui debebat patri,
 Qui ovis Tarentinas erat mercatus de patre. 5
 Quærerit patrem: dico esse in urbe: interrogo,
 Quid eum velit: homo cruminam sibi de collo detrahit;
 Minas viginti mihi dat: accipio lubens.

ST. Pater mihi mandavit ut proficiscerer rus, primo mane, ut apponarem glandem bobus ad prandium. Veni illuc, postquam advenit (si Diis placet) ille qui debebat pecuniam meo patri, qui emerat a meo patre oves Tarentinas. Petit patrem. Dico eum esse in urbe. Peto quid cupiat eum. Homo tollit crumenam de suo collo; mihi numerat viginti minas. Accipio ultra. Repono in crumenam.

---

2 *Ut subus* edd. quædam vett.—3 Verba, quam advenit, desunt in B. I. sic Dis placet Goeller.—4 *Ad bullam* B. I.—5 *Qui frumentum ferat mercatus* B. I.

NOTÆ

5 *Ovis Tarentinas*] Oves et lanas nam de collo pendentem gerebant. Tarentinas laudavit antiquitas.

'Decollare spem,' id est, eripere spem.

7 *De collo detrahit*] Olim crume-

Condo in crumenam : ille abiit : ego perperas, minas
Oves in crumena hac in urbem detuli.

10

Fuit edepol Mars meo periratus patri :

Nam oves illius haud longe absunt a lupis.

Nunc ego istos mundulos urbanos amasios

Hoc ictu exponam, atque omnes ejiciam foras.

Eradicare est certum cumprimis patrem,

15

Post id locorum matrem : nunc hodie efferam

Ad hanc argentam, quam mage amo quam matrem meam.

Tat! ecquis est? nulla est? ecquis aperit hoc ostium?

As. Quid istuc alienum est, amabo, mi Strabax,

Qui non extemplo intres? anne opportuit

20

Ita, te quidem qui es familiaris? St. ibitur;

Ne me morari censeas. As. lepide facis.

Ille profiscitur: ego fero oves errantes in urbem in hac crumena. Per eadem Pollucis, Mars fuit iratissimus meo patri: nam illius oves non distant longe a lupis. Nunc ego sternam hoc ictu illos nitidulos urbanos amasios, et extrudam omnes foras. Inprimis est deliberatum perdere patrem, postea matrem. Efferam hodie pecuniam ad illam, quam amo magis quam meam matrem. Tat! ecquis est intus? Estne nulla? Ecquis reservat hanc januam? As. Quid est id, obsecro? esne alienus, mi Strabax, qui non ingredieris statim? Nonne oportuit te intrare, qui es familiaris? St. Ibimus; ne putes me tardare. As. Agis festive.

—6 Idem codex, urbe: intelligo.—9 C. 2. ego per peraminas; Ven. 1. Medi-
ol. Sarracen. ego perpere; B. 1. Ald. Junt. al. vett. ego propere. Mox, verba,
minas Oves in c. hac, desunt in B. 1.—13 C. 1. urbanos amasios; C. 2. urbanos
amas [lacuna].—14 Ocius exponam B. 1.—15 Idem codex, certum in primis.—
16 Acidal. hodie feram.—19 Quid istuc? es alienusne Palmer. et Goeller.—20
Pro intres, Pl. Camer. habent ires; Pl. ap. Both. ite si.

NOTÆ

9 *Perperas*] Id est, inutiles.

ictu, 'loco movere, de gradu dejicere,

Minas] Ventre glabro.

sternere.

14 *Hoc ictu exponam*] 'Exponere

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

STRATILAX, ASTAPHIUM.

St. MIRUM videtur, ruri herilem filium

Strabacem non rediisse, nisi si clanculum

Collapsus est hic in corruptelam suam.

St. Miror si Strabax filius heri non est reversus ruri, nisi incidat clanculum in

As. Jam pol illic me inclamabit, si aspexerit.

St. Nimio minus sævus jam sum, Astaphium, quam
fui : 5

Jam non sum truculentus : noli metuere.

Quid vis ? As. quid ? tuam expecto truculentiam.

St. Dic ; impera mihi, quid vis, et quovis modo.

Novos omnes mores habeo, veteres perdidi.

Vel amare possum, vel jam scortum ducere. 10

As. Lepide mecastor nuntias : sed dic mihi,

Habent ? St. parasitum te fortasse dicere.

As. Intellexisti lepide, quid ego dicerem.

St. Heus tu ! jam, postquam in urbem crebro commoveo,

Dicax sum factus : jam sum cavillator probus. 15

As. Quid id est, amabo ? istæcce ridicularia

Cavillationes vis fortasse dicere ?

St. Ita, ut pauxillum differat a cavillulis. [hoc tibi :

As. Sequere intro me, amabo, mea voluptas. St. tene

Rabonem habeto, mecum ut hanc noctem sies. 20

eam quæ eum corruptit. As. Per Pollucem, si ille me videat, me vocabit. St. Sum jam multo minus crudelis quam fui, o Astaphium : non sum nunc truculentus : ne time. Quid vis ? As. Quid ? Expecto tuam truculentiam. St. Dic, manda mihi id quod optaris, et quavis ratione : sum moribus omnino novis ; deposui antiquos. Possum nunc amare vel ductare meretricem. As. Per adem Castoris, mones commode. Sed dic mihi, habent ? St. Forsitan tu intelligis parasitum. As. Capis scite quid dicam. St. Heus tu ! ex quo versor frequentius in urbe, sum factus scurra. Sum strenuus cavillator. As. Quid est id, obsecro ? Vis, ut puto, appellare hæc dicta per jocum cavillationes ? St. Etiam ; ut dicta festiva differant parum a cavillis. As. Sequere me intro, obsecro, mea voluptas. St. Accipe id : habeto rabonem, ut sis mecum hac nocte. As. Perii : rabonem ? Quæ est ista

*****

2 Pl. ap. Both. et Goeller. redisse. Mox, nisi clanculum B. 1.—6 Acidal, Tam non . . . metuere ; qui hunc et sequentem vs. transponit.—7 Pl. tuam expector osculentiam ; edd. vett. truculentam.—8 Pil. incipera. Mox, quid tibi et B. 1.—12 Haben' Lips. et Goeller. Aïn' parasitum t. f. ducere conj. Meurs. An et parasitum t. f. ducere edd. vett.—14 Pro commoveo, C. 2. habet commoneo ; B. 1. et edd. vett. conuenio ; Camer. et Goeller. commeo.—15 Verba, Dicax sum, et jam, desunt in B. 1. Hic axsum factum C. et edd. vett. Hic axsum factum C. 2. sum villator conj. Muret.—17 Cavillatores Sciopp. vis, opinor ducere Pil. et Goeller.—18 B. 1. et C. differt ; Goeller. differant a cavilibus ; Pil. et edd. vett. Meurs. differt a cavilibus.—20 B. 1. ut mecum hoc nocte ;

NOTÆ

6 *Truculentus*] A 'trux,' sævus, qui, cavendo ab aliis scrupulosius, asper, rusticus. meretur ut alii caveant ab eo.

15 *Cavillator*] Id est, vitilitigator,

As. Perii ! raboneum ? quam esse dicam hanc belluam ?
 Quin tu arrhabonem dicis ? St. ar facio lucri :
 Ut Prænestinis conia est ciconia.

As. Sequare, obsecro. St. Strabacem hic opperiar modo,
 Si ruri veniat. As. is quidem apud nos est hic Strabax : 25
 Modo rure venit. St. priusne, quam ad matrem suam ?
 Heu edepol hominem nihil ! As. anne autem, ut soles ?
 St. Immo nihil dico. As. i intro, amabo : cedo manum.
 St. Tene : in tabernam ducor devorsoriam,
 Ubi male accipiar mea mihi pecunia. 30

bellua quæ vocatur rabi ? Quare non dicis tu arrhabonem ? St. Lucror ar : quemadmodum ciconia appellatur conia apud Prænestinos. As. Sequare me, amabo. St. Expectabo jam Strabacem, si revertatur ruri. As. Hic Strabax est hic apud nos : reversus est mox rure. St. Ivlne prius ad vos, quam ad suam matrem ? Heu per ædem Pollicis virum nihil facendum ! As. Redisse ad solidam tricentianam ? St. Immo nihil dico. As. Ingredere, amabo : porrige manum. St. Accipe ; deducor in tabernam diversoriam, ubi invitabor male pro mea pecunia.

C. a nocte ; C. 2. ac nocte ; edd. vett. mecum ut hac nocte.—22 Pll. facto lucri.
 —27 Eu epepol ... jamne autem Aacid. et Goeller.—28 Jamne nihil B. 1. Pll.
 Ven. 1. et edd. vett.—30 B. 1. mea nunc pecunia.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DINARCHUS.

NEQUE gnatu'st, neque progignetur, neque potest repe-
 ririer,
 Cui ego nunc dictum aut factum melius quam Veneri velim.
 Dii magni ! ut ego lætus sum, et lætitia differor ! ita
 Ad me magna nuntiavit Cyamus hodie gaudia :
 Mea dona deamata acceptaque habita esse apud Phro-
 nesium. 5
 Cum hoc jam volupe 'st, tum hoc nimio magnæ melliniæ
 mibi :

Dt. Neque est natus, neque nasceretur, neque potest inveniri, cui optarim esse me-
 lius, nunc, quam Veneri. Dii magni ! quam ego gaudeo ! quam sum resertus gaudio !
 adeo Cyamus mihi nuntiavit hodie magnam lætitiam, mea munera fuisse grata et
 jucunda Phronesio. Cumque hoc est jucundum, tum multo jucundissimum, quod

4 Voc. nuntiavit deest in B. 1. Pro Cyamus, Meurs. et Goeller. legunt

Militis odiosa ingrataque habita : totus gaudeo.
 Mea pila est : si repudiatur miles, mulier mecum perit.
 Salvus sum, quia pereo : si non peream, plane intream. 9
 Nunc speculabor quid ibi agatur ; quis eat intro, qui foras
 Veniat : procul hinc observabo, meis quid fortunis fuat :
Quia nihil habeo, unum animos movit mihi ; omnia agam
precario.

munera militis non fuerunt accepta, et odiosa. Efferor latitia. Pila est mea : si miles excluditur, mulier perit mecum. Sum incolumis, quia pereo : si non peream, funditus intream. Nunc observabo quid agatur ibi ; quis introeat, qui veniat foras. Observabo hinc a longe, quid mihi eveniat. Una res mihi percellit mentem, quia nihil habeo : faciam omnia precario.

Geta meus ; edd. vett. Chyamus.—8 Mea illa est codd. et edd. vett. Lectio nostra debetur Palmerio. Mox, B. 1. et Taubm. mecum erit; Pl. mecum prit.—9 Edd. vett. si non peream pane vicem qui foras; al. vett. plane esurium ; codd. Camer. si non peream, pane uiri ; vel, pane urient ; Goeller. conj. plane perbitam.—10 B. 1. qui eat.—11 B. 1. Pl. et edd. vett. miles quid facturus, qd miles debetur Acidalio. At fortunis est in cod. Camer. Pro fuat, B. 1. habet siet.—12 B. 1. unus animus monuit : omnia, &c. C. animos mori mihi omnia ; C. 2. animos movi mihi omnia ; Pl. ap. Both. animos moni mihi omnia ; codd. Lamb. et Goeller. unum animus monuit me ; edd. vett. unum animus monuit mihi.

NOTÆ

6 *Mellinæ*] A 'mel,' 'mellinia,' id meus est ordo, meæ vices.
 est, dulcedo qualis est mellis. 12 *Precario*] Precibus.

8 *Mea pila est*] Menū est ludere,

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

ASTAPHIUM, DINARCHUS.

As. LEPIDE efficiam meum, hera, officium : vide intus modo ut tu tuum [inani.
 Item efficias: ama, id quod decet, rem tuam : istum ex-
 Nunc dum isti lubet, dum habet, tempus ei rei secundes :

*As. Sustinebo festive meas partes. Cura jam ut tu sustineas quoque tuas in aedi-
 bus. Stude tuis utilitatibus sicut convenit : spolia illum. Intereadum isti placet,
 dum est ei pecunia, impende tuum tempus huic negotio : explica tuam pulchritudi-*

1 Pl. B. 1. et edd. vett. *mea hera* ; alii codd. *mea ero*.—2 Pl. *estum exinanis* ;
 edd. vett. *estum ex inani* ; Argent. *estum exinanis* ; ed. Paris. *dum est tibi in ma-
 nu*.—3 B. 1. et edd. vett. *ei obsecundes* ; Pl. *ei rei secundas* ; Acidal. *tempus ei*

NOTÆ

3 *Ei rei secundes*] Id est, tempus ei rei impendas.

Prome venustatem amanti tuam, ut gaudia compares.
 Ego interim hic restitrix his præsidebo, iste dum sic fa-
 ciat 5
 Domum ad te exagogam: nec quenquam interim istoc ad
 vos,
 Qui sit odio, intromittam: tu perge, ut lubet: ludin' istos?
 Dl. Qui est iste? eia, Astaphium, indica: qui perit? As.
 amabo, biocene tu [nam nisi qui
 Eras? Dl. molestusne sum? As. nunc magis quam fuisti:
 Nobis usu est, nobis molestus: sed, obsecro, da mi ope-
 ram, ut 10
 Narrem que volo. Dl. nam quid est? num mea refert?
 As. non mu: sed
 Intus, bolos quos dat! Dl. quid? amator novus quispiam?
 As. Integrum et plenum adorta est thesaurum. Dl. quis
 est? As. eloquar.
 Sed tu taceto: novisti tun' hunc Strabacem? Dl. quid ni?
 As. Solus summam habet hic apud nos: nunc is est fundus
 nobis. 15

nem amanti, ut crees voluptatem. Ego interea hic ero in præsidii, donec compor-
 tet ad te dona qua sunt in ædibus paternis: neque interea inducam ullum ad vos,
 qui vobis sit molestus. Tu prosequere ut voles: illudisse istos? Dl. Quis est ille?
 Eia! O Astaphium! qui occidit? As. Eraene tu hic, obsecro? Dl. Sumne in-
 commodus? As. Es magis nunc molestus quam fuisti. Nam nisi aliquid nobis
 est utile, est molestum: sed obsecro, ausculta mihi, ut exponam ea qua expeto. Dl.
 Quidnam est? Num mea intereat? As. Ne mi quidem; sed ille, qui est in
 ædibus, quas jacturas facit nummorum? Dl. Quid? Estne aliquis novus amator?
 As. Est nacta thesaurum integrum et refertum. Dl. Quis est? As. Aperiam. Sed
 sile tu. Novistine tu hunc Strabacem. Dl. Quidni? As. Hie solus tenet primas

rei secundat; Galielm. et Bipont. ei rei obsecunda.—4 Goeller. exanti tuam.
 Mox, compereis Pli.—5 Ego interim hic rei tritices præsidebo Scal. resti-
 titricis C. restitricis B. 1. C. 2. Brix. et ed. Merulae; Pl. ap. Both. Ego
 interim hic restitrix præsidebo; Goeller. Ego hic interim restitrix præsidebo.—
 7 Acidal. tu perge, ut lubet, ludi istoc; Douza et Goeller. ludere istos.—9 Pli.
 nam si quid; edd. vett. nam nisi quin; al. nam nisi quid.—10 Nobis unus est Pli.
 Nobis unus Goeller.—11 Pl. ap. Both. que volon. Mox, codd. et edd. vett.
 non mensus; vel, non mus sed; vel, novus sed; B. 1. non mea r. non mensus.—
 13 Lamb. et p. adepta est.—14 Sed diu taceto Pli. et edd. vett. novistin tun

NOTÆ

- 5 Restitrix] Id est, hic manebo, re- exportatiliem domum.
 stabo. 15 Solus summam habet] Id est, sum-
 6 Exagogam] Dum rem paternam mam rerum, summam auctoritatis.
 domo ad te apportabit. Quasi dicas,

- Animo bono male rem gerit. **Dicitus**. perii hercle ego idem.
As. Stultus es, qui facta infecta facere verbis postules.
 Thetis quoque etiam in lamentando lessum fecit filio.
Dicitus. Non ego nunc intro ad vos mittar? **As**. qui dum quam
 miles magis?
Dicitus. Quia enim plus dedi. **As**. plus enim es intromissus,
 cum dabus. 20
 Sine vicissim, qui dant operam, ob id, quod dant, operis
 utier.
 Literas didicisti: quando scis, sine alios discere.
Dicitus. Discant, dum mihi argumentari liceat, ni oblitus siem,
 Quod dedi. **As**. interea magister dum tu commentabere,
 Volt interim illa itidem commentari. **Dicitus**. quid? **As**. rem
 accipere identidem. 25
Dicitus. Dedi equidem hodie ei quinque argenti deferri minas,
 Præterea unam in opsonatum. **As**. idem istoc delatum
 scio. [mei
 De eo nunc bene sumus tua virtute. **Dicitus**. illine ut inimici
 Bona istic edant? mortuum hercle me, quam ut id patiar,
 mavelim.
As. Mavelim mihi inimicos invidere, quam me inimicis
 meis. 30

*apud nos. Is fundus est nunc noster. Perdit male bona æquo animo. Dicitus. Per Herculem ego ipse perii. As. Es amens, qui optes verbis reddere ex factis non
 facta. Thetis fecit quoque lessum in lugendo filio. Dicitus. Non recipiar jam apud
 vos? As. Quare recipereris potius quam miles? Dicitus. Quia plus dedi. As. Fu-
 isti sapius admissus, quando sapius dabus. Patere vicissime eos, qui largiuntur,
 uti nostra opera ob id quod dant. Didicisti literas: quia scis, patere alios discere.
 Dicitus. Discant, dummodo mihi liceat argumentari, nisi sim oblitus eorum quæ dedi.
 As. Interea dum tu commentaberis magister, interim illa vult quoque commentari.
 Dicitus. Quid vult commentari? As. Vult commentari, quomodo accipiat pecuniam
 identidem. Dicitus. Evidem dedi hodie quinque minas argenti, quæ ad eam deferren-
 tur, præterea unam minam ad opsonandum. As. Scio esse delatum hoc idem: su-
 mus nunc felices ex eo quod dedisti tua liberalitate. Dicitus. Oportetne ut mei inimici
 liguriant bona hic? Malim mortem oppetere, quam id ferre. As. Malim inimi-*

Pl. ap. Both.—15 Solus summa C.—16 Voc. rem deest in Pl. ap. Both. et edd.
 vett. Mox, ego quidem Gulielm. et Goeller.—18 Pro lessum, Vatt. B. 1. Pl. et edd. vett. habent lausus; Mercer. et Goeller. pausam.—19 B. 1. quid num
 quid miles.—21 Mediol. al. vett. Both. et Goeller. operam utier.—23 B. 1. mi-
 hi argentarii illic eam ne oblitus; C. argenterillic eam ni, &c. C. 2. argentarii illic
 eam ni, &c. Both. argutari; edd. vett. commentari; Acidal. commentari l. ni,
 &c.—24 Qui dedit i. magis dum B. Quod didici Acidal. et Goeller.—28 Pl. ap.
 Both. virtutem ime ut inimem cimei; C. virtutem imeme; B. 1. immo et inimici.

Nam invidere alii bene esse, tibi male esse, miseria est.
 Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.
 Stultus es. **Di**. quid est? **As**. opperire. **Di**. quid jam?
As. quia pol mavelim.
Di. Non licet de opsonii mna me participem fieri?
As. Si volebas participari, auferres dimidium domum: 35
 Nam itidem hic ut Acheronti ratio accepti scribitur:
 Intro accipimus: quando acceptum est, non potest ferri
 foras: [intro. **As**. ad te quidem.
 Bene vale. **Di**. resiste. **As**. amitte; sine. **Di**. amitto
Di. Immo istoc ad vos. **As**. iri non potest. **Di**. nimium
 potest.
Experiri sine. **As. immo opperire: vis est experirier. 40
 Dicam adesse, ni occupata est. **Di**. resiste, hem! **As**.
 frustra es. **Di**. redin',
An non? **As**. redeam: sed vocat me, quæ in me plus
 potest, quam potes.**

*cos mihi invidere, quam me meis inimicis. Nam est miseria alteri si sit
 bene, et tibi sit male. Qui sunt invidi, inopes sunt: illi habent opes, qui-
 bus invidetur. Et amens. **Di**. Quid est? **As**. Expecta. **Di**. Quare? **As**.
 Quia per Pollucem malum. **Di**. Non licet me fieri participem de mna quam
 dedi ad opsonandum? **As**. Si volebas esse particeps, auferres domum dimi-
 dium. Nam scribitur ratio accepti apud meretricem sic, ut apud Acherontem:
 accipimus intro: quando est acceptum, non potest effterri foras. Bene vale. **Di**.
 Mane, quæso. **As**. Dimitte, lingue. **Di**. Amitto intro. **As**. Ad te quidem.
Di. Immo id ad vos. **As**. Immo non potest iri. **Di**. Nimis potest: potere me
 experiri. **As**. Expecta! vim afferres, si experirier. Nuntiam te adesse, nisi
 est impedita. **Di**. Mane, hem! **As**. Fit incasum. **Di**. Revertere, an
 non? **As**. Revertar; sed quæ habet plus imperii in me, me vocat. **Di**. Ele-*

.....

Pro mei, Douza legit mea.—31 **B**. 1. miserum est.—34 **C**. do opsoni me partici-
 pem; **Pl**. ap. Both. et **B**. 1. de opsonii me participem; edd. vett. da obsonii me
 participem; ed. Camerarii, do obsoni me participem; Goeller. de obsoni parte me
 participem.—36 Nam idem ut Ageronti **C**. Nam idem ut acheronti hic **C**. 2. Nam
 item Ritters.—38 **Di**. siste. **As**. omittit me. **Di**. omitto intro **B**. 1. mittin' in-
 tro Douz. mitte intro Goeller.—39 Immo istoc ad vos. **As**. Ad nos iri Goeller.
 irem **Pl**. ap. Both. potest. **Di**. immo potest **B**. 1. nimium pati **Pl**.—40 Experi-
 riar sine Palmer. Mox, **B**. 1. vis est experiri; **Pl**. vis est experire; al. jus est.
 —41 **B**. 1. nisi occupatus . . . siste hem frustra fit; **C**. 2. ubi occupatus restat ex
 frustra sit: redin'; **C**. 2. ubi occupatus restat et frustra sit: redin'; Grut.
 resta. **As**. ei, ei frustra, &c.—42 An non redin si vocat **Pl**. plus, quam tu, po-

NOTE

36 *Ut Acheronti*] Id est, ut Orcus cipit, rescribit, id est, renumerat,
 nunquam quicquam eorum, quæ ac- sen reddit; sic neque meretrix.

Dicitus. Uno verbo eloquar : Mittin' me intro ? **As**. mendax es, abi.

Unum aiebas, sed tria dixti verba, atque mendacia.

Dicitus. Abiit : intro hinc ivit : ego ut haec mihi patiar fieri ? 45 Jam hercle ego tibi, illecebra, ludos faciam clamore in via : Quae aduersum legem accepisti a plurimis pecuniam.

Jam hercle apud omnes magistratus faxo erit nomen tuum : Post id ego te manum injiciam quadrupli, venefica, Suppostrix puerum : ego edepol jam tua probra aperibo omnia. 50

Nihili me ! perdidi omne quod fuit : fio impudens, Nec mihi adest tantillum pensi jam, quos capiam calceos. Sed quid ego hic clamo ? quid si me jubeat intromittier ? Conceptis, me non facturum, verbis jurem, si velit. Nugae sunt ! Si stimulus pugnis cædis, manibus plus dolet. 55

De nihilo illi est irasci, quæ te non flocci facit. Sed quid hoc est ? pro Di immortales ! Calliclem video senem,

quar uno verbo : mene mittis intro ? **As**. Abi, es mendax : dicebas unum verbum, dixisti jam tria verba, et mendacia. **Dicitus**. Abiit : hinc ingressa est. Ut ego feram mihi fieri haec ? Per Herculem, ego te exponam ludibrio omnium in via, clamore, o illecebra ; quæ accepisti pecuniam a multis contra legem. Per Herculem efficiam ut tuum nomen sit nunc apud omnes judices. Postea ego injiciam in te manum quadrupli ream, venefica ! suppostrix puerorum ! Per ædem Pollucis, ego jam detegam universa tua flagitia. O me hominem nihili faciendum ! amisi omnes fortunas. Perdidi pudorem, neque jam curro quos calceos accipiam. Sed quid ego hic vociferor ? Quid si imperet me admitti ? Jurabo verbis conceptis, me non ingressurum : sunt nugæ : si incutis pugnos stimulis, dolent plus manus : frustra irasperis illi, quæ te non facit flocci. Sed quid est hoc ? Pro Dii immortales ! conspicor senem Calliclem, qui fuit meus affinis, ducere duas ancil-

test Goeller.—43 *Uno verbo eloquere* Pl. *Eloquar uno verbo* Goeller.—44 *Unum aiebat sterilia dixti verba* B. I. *Unum aiebas stridia dixti* cod. Meurs. *sterilia jam dixti verba* Sambuc. *Unum alebat, stridia dixit* Pl. *stridia jam dixi* C. 2. a m. pr. *Unum aiebas : tria jam dixti verba, atque eu* Goeller.—45 *C. intro incluit* ; *C. 2. intro induit* ; Parens et Goeller. *intro hinc irruit*.—47 Goeller. *legem aduersum*.—49 *Postidea Acidal. In te ego edd. vett. quadrupus* codd. *et edd. vett. quadrupes* al. *vett.*—50 Gronov. *tua proba*.—51 *Nihil me edd. vett. Nil mihi jam Both.*—52 Pl. *adest ad illum pensi* ; Goeller. *Neque adeost, &c.*

NOTÆ

46 *Ludos faciam clamore*] Id est, pî- nitas hominis, et rusticitas in calceis pulo te differam ante ædes.

nitas hominis, et rusticitas in calceis deprehenditur.

52 *Quos capiam calceos*] Inconci-

Meus qui affinis fuit, ancillas duas constrictas ducere,
Alteram tonstricem hujus, alteram ancillam suam.

Pertimui, postquam una cura cor meum movit modo. 60
Timeo, ne malefacta antiqua mea sint inventa omnia.

*las vincas, alteram hujus tonstricem, alteram suam ancillam. Pertimui, quia una
solicitude occupavit meum cor. Timeo ne omnia mea antiqua peccata me jam cir-
cumstent.*

56 *Ne nihil nihil est codd. edd. vett. et Goeller.—58 Voc. fuit deest in codd.
extat tamen in Ven. 1. et reliquis vett.—59. 60 Hi vas. transpositi sunt in B.
1. plus quam una Palmer. et Goeller.—61 Pll. ne m. a. mea sine inventia om-
nia; C. 2. et edd. vett. ne me malefacta a. m. sine inventiam omnia; Paris. et
Argent. nec mea malefacta a. nunc senex inventiat omnia; B. 1. sine inventiam
omnia.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

CALLICLES, ANCILLÆ, DINARCHUS.

CA. EGONE tibi male dicam, aut tibi adeo male velim ? ut
animus meu'st, [lusque homo.
Propemodum expertæ estis, quam ego sim mitis tranquil-
Rogitavi ego vos verberantes et pendentes simul :
Commemini, quo quicque pacto sitis confessæ : scio.
Hic nunc volo scire eodem pacto, sine malo fateamini. 5
Quanquam vos colubrino ingenio ambæ estis; edico prius,
Ne duplices habeatis linguis ; ne ego bilingues vos necem :
Nisi si ad tintinnaculos vos voltis educi viros.

CA. Egone te convicti appetam, aut tibi adeo exceptum male ? ut quidem existimo, periculum fecisti, quam ego sim lenis et maneretus. Ego vos interrogavi
pendentes una sub verberibus : recordor qua ratione sitis confessæ omnia : scio.
Nunc excepto scire eadem ratione utrum confiteamini sine suppicio. Quanquam
estis ambæ mente serpentina ; monco prius, ne sit vobis duplex lingua ; ne ego
vos jugalem bilingues : nisi vultis deduci jam ad lorarios. AN. Vir coegerit conf-

1 B. 1. aut tibi male velim ut animo meest ; pronomen tibi delet Goeller.—
2 B. 1. sim tranquillus usque modo.—3 B. 1. Pll. et edd. vett. verberantes has
(C. bas) pendentes ; Goeller. verberentes, ambas pendentes.—8 Nisi ad B. 1. Mox,

NOTE

3 Vos verberantes] Id est, vapulan-
tes ; activum pro passivo.

6 Colubrino ingenio] Id est, serpen-
tino et doloso.

8 Tintinnaculos] Sunt tortores, seu
lorarii, qui loris bubulis sonentes em-
ulant, ficto vocabulo a sonitu quem
verbera efficiunt.

A. Vis subegit verum fateri, ita lora lædunt brachia.

C. At, si verum mihi eritis fassæ, vinclis exsolvemini. 10

D. Etiam nunc, quid sit negotii, falsus incertusque sum;

Nisi quia timeo tamen. **A.** ego nec, quid peccavi, scio.

C. Omnia primum diversæ state: hem sic! istuc volo.

Neve inter vos significetis, ego ero paries: loquere tu.

A. Quid loquar? **C.** quid puero factum est, mea quem
peperit filia, 15

Meo nepoti? capita rerum mihi expedite. **A.** istæ dedi.

C. Jam tace: accepistin' puerum tu ab hac? **A.** accepi.

C. tace:

Nihil moror præterea: satis est fassa. **A.** inficias non eo.

C. Jam livorem tute scapulis istoc concinnas tuis.

Conveniunt adhuc utriusque verba. **D.** Væ misero mihi! 20

Mea nunc facinora aperiuntur, clam quæ speravi fore.

C. Loquere tu: qui dare te huic puerum jussit? **A.** hera major mea. [me minor,

C. Quid tu? cur eum accepisti? **A.** hera mea rogavit
Puer ut afferretur, eaque ut celarentur omnia.

C. Loquere tu: quid eo fecisti puero? **A.** ad meam
heram detuli. 25

C. Quid eo puero tua hera fecit? **A.** heræ meæ ex-
templo dedit.

teri verum, adeo lora premunt lacertos. **C.** Sed, si confiteamini verum, liberabimini vinculis. **D.** Sum etiamnum inscius, quid sit rei nunc: nisi quia metuo. **A.** Ego nescio quid sceleris admisi. **C.** Primum omnium state sejunctæ: hem ita! volo ita vos dividiri: et ne robis signis aliquid innuatis, ego stabo sicut murus inter vos. Dic tu. **A.** Quid dicam? **C.** Quid actum est de puer quem mea filia peperit, meo nepoti? Dicite mihi rem paucis verbis. **A.** Dedi isti. **C.** Sile jam. Accepistine tu puerum ab hac? **A.** Accepi. **C.** Sile! Nihil inquirio præter id: est satis fassa. **A.** Non nego. **C.** Tu arcessis nunc, hoc responsio, vibices tuis humeris. Verba utriusque consentiunt hucusque. **D.** Væ mihi infelici! Mea flagitia deteguntur nunc, quæ speravi fore occulta. **C.** Loquere tu: qui mandavit dare huic puerum? **A.** Mea major hera. **C.** Quid tu? Quare eum accepisti? **A.** Minor hera me rogavit ut afferretur, et ut ea omnia occultarentur. **C.** Loquere tu: quid fecisti de eo puer? **A.** Detuli ad meam heram. **C.** Quid tua hera fecit de eo puer? **A.** Dedit statim mea heræ.

*****

idem codex, voltis vos.—10 Pl. ap. Grut. vincis exsolve mihi; B. 1. juncis exsolve mihi; Ven. 1. et edd. vett. vincis exsolve. **C.** mihi; Argent. et Sarrae. rictas.—15 Pro factum est, codd. Camer. habent datumst; C. ap. Pareum, datum sit; C. 2. datum est; codd. ap. Grut. dactum est; edd. vett. actumst.—16 Pronomen mihi deest in B. 1.—17 Idem codex, pro accepi, habet accepit.—19 Jam luorem C.—23 Pl. ap. Both. eram ero uit minor.—25 B. 1. ad mea,—

Ca. Cui, malum, heræ? An. duae sunt istæ. Ca. cave tu,
nisi quod te rogo, nisi

Ea quæ exquo. An. mater filiæ dono dedit, inquam.

Ca. Plus quam dudum, inquam, loquere. An. plus tu ro-
gitas. Ca. responde ocyus.

Quid illa, cui donatus est? An. supposuit. Ca. cui?
An. sibi 30

Pro filiolo. Ca. pro filiolo? Di, obsecro vostram fidem!

Ut facilius alia, quam illa unde est, puerum alienum parit!

Hæc labore alieno puerum peperit sine doloribus.

Puer quidem beatus! matres duas habet, et avias duas:

Jam metuo, patres quot fuerint: vide sis facinus mu-
liebre! 35

An. Magis pol hæc malitia pertinet ad viros, quam ad
mulieres. [istuc scio.

Vir illam, non mulier prægnantem fecit. Ca. et idem ego

Tu bona ei custos fuisti. An. plus potest, qui plus valet.

Vir erat, plus valebat, vicit: quod petebat, abstulit.

Ca. Et tibi quidem hercle idem attulit magnum malum. 40

An. De istoc ipsa, etsi tu taceas, reapse experta intellego.

Ca. Nunquam te facere hodie quivi, ut, is quis esset,
diceres. [indicem.

An. Tacui: at nunc non taceo; quando adest, necesse est

Ca. Cui heræ? malum! An. Sunt dues istæ. Ca. Vide tu ne respondes, nisi
de iis quæ te rogo, nisi de iis quæ a te exquo. An. Mater dedit dono sue filiæ.
Ca. Loqueris plus quam es locuta haec tensus. An. Tu rogas plura. Ca. Responde
velociter: quid illa, cui est traditus? An. Supposuit. Ca. Cui? An. Sibi pro
filio. Ca. Pro filio? Di, obsecro vostram fidem! Quam alia mulier parit faci-
lius puerum alienum quam illa cuius est puer! Hæc peperit puerum sine doloribus
alieno labore: puer sane beatus! habet duas matres, et duas avias: jam metuo ne
fuerint plures patres. Vide si vis scelus mulieris! An. Per Pollucem, hæc ma-
litia pertinet magis ad viros, quam ad mulieres. Vir fecit illam prægnantem, non
mulier. Ca. Ego scio idem istuc. Tu eam bene custodisti. An. Qui est robustior,
plus potest. Erat vir, plus valebat viribus, vicit; abstulit quod volebat. Ca.
Et tibi, per Herculem, attulit ingens malum. An. Et si tu sileas, intelligerem satis
experiencia. Ca. Non potui hodie te adducere ut diceres quis esset. An. Tacui:
sed non sileo nunc; est necesse ut indicem, quandoquidem adest. Di. Sum la-

*****

26 Quid de puer B. 1. Cui te puer Pl. ap. Both.—27 Pl. Bothii, catu nisi quod
te rogo nisi Ea te exquo.—28 Goeller. mater inquam filiæ dono dedit.—29 Idem
delet voc. inquam. Pl. ap. Both. habet inqua.—31 Pro filiolo toni pro filiolo
Pl.—32 C. puerum ut num parit; edd. vell. et Both. puerum natum parit.—
33 C. quod petebat adstuni; C. 2. et Ven. 1. quod petebat adest umi. Camer. pri-
mus edidit abstulit.—42 Pl. ap. Pareum, ut quis is, quis esset.—43 Verbum

- Di. Lapideus sum, commovere me miser non audeo.
 Res palam omnis est: meo illic nunc fiunt capiti comitia : 45
 Meum illuc facinus, mea stultitia est: timeo, quam mox nominer.
 Ca. Loquere, filiam meam quis integrum stupraverit?
 An. Video ego te, propter mala facta qui es patronus parieti. [faciam, scio.
 Di. Neque vivus neque mortuus sum: neque, quid nunc Neque ut hinc abeam, neque ut hunc adeam, scio: timore torpeo. 50
 Ca. Dicin', an non? An. Dinarchus: cui illam prius despoderas. [per tua obsecro
 Ca. Ubi is homo est, quem dicis? Di. assum, Callicles: Genua, ut tu istuc insipienter factum sapienter feras,
 Mihi que ignoscas, quod animi impos vini vitio fecerim.
 Ca. Non places: in mutum culpam confers, quod nequit loqui. 55
 Nam vinum, si fabulari posset, se defenderet.
 Non vinum hominibus moderari, sed vino homines solent,
 Qui quidem probi sunt: verum, qui improbus est, sive subbabit,

pideus, non audeo miser me movere loco. Omnis res est detecta: nunc habetur consilium de mea vita. Perpetravi hoc facinus, est mea amentia: vereor ne nominer statim. Ca. Dic, quis vitium attulit meæ filiæ virginis? An. Ego te video, qui es fulcrum parietis propter mala facta. Di. Neque sum virius, neque mortuus: neque scio quid agam nunc. Neque quemadmodum abeam hinc, neque scio quemadmodum adeam: obstupeo præ metu. Ca. Loqueris, an taces? An. Dinarchus, cui illam despoderas antea. Ca. Ubi est is homo, quem nominas? Di. Adsum, Callicles! obsecro per tua genua, ut tu feras moderate illud facinus, quod perpetravi insipienter; et mihi condones id quod perpetravi vitio vini, inops animi. Ca. Non places. Derivas culpam in mutum, quod nequit loqui; nam vinum se defenderet, si posset loqui. Vinum non consuevit regere homines; sed homines, qui sunt probi, consueverunt moderari vino: sed qui est improbus, sive bibat, sive abstineat vino;

*****

est non legitur in Pl. — 46 C. et edd. vett. stulta est t. q. mox non miner; C. 2. stulta est t. q. mox non minetur. — 48 Acidal. propter malefacta quajus patior onus parietis. Palmer. propter. Ca. mala qui est? An. patronus parieti. — 49 B. 1. nec quid nunc. — 50 Pil. abeam ut neque ad hunc. — 51 B. 1. potius dixi sponderas. — 55 Non placet B. 1. Mox, idem codex, confert . . . loqui non potest. — 56 Pl. ap. Both. fabularem; Goeller. fabulare. — 57 Pl. B. 1. Ven. 1. et edd. vett. Non vinum moderari, sed vim solent; aliae edd. sed vino solent. Parens dicit, se ex codd. eruisse. Nam vinum moderari, sed vim non solent. — 58 Pl. ap. Both. verum qui jam probus est si quam sibibit; Camer. verum qui improbus est aquam si

Sive adeo caret temeto, tamen ab ingenio est improbus.

D_I. Scio equidem; quæ nolo, multa mihi audienda obnoxia.

60

Ego tibi me obnoxium esse fateor, culpæ compotem.

A_N. Callicles, vide, quæso, homini ne facias injuriam.

Reus solitus causam dicit: testes vinctos attines.

C_A. Solvite istas: agite, abite, tu domum, et tu autem domum:

Eloquere hæc heræ tuæ: puerum reddat, si quis eum petat.

65

Eamus, tu, in jus. **D_I.** quid vis in jus me ire? tu es prætor mihi.

[liches.

Verum te obsecro, ut tuam gnatam des mihi uxorem, Cal-

C_A. Eundem pol te judicasse quidem istam rem intellego:

Nam haud mansisti, dum ego darem illam: tute sumsististi tibi.

Nunc habeas, ut nactus: verum hoc ego te mulctabo bolo:

Sex talenta magna a dote demam pro ista inscritia.

71

D_I. Bene agis mecum. **C_A.** filium istinc tuum te melius' st repetere.

Ceterum, uxorem, quam primum potest, abduce ex ædibus.

est tamen improbus animo. **D_I.** Scio equidem mihi audienda esse multa convicia, quibus me reddidi dignum. Ego fateor me tibi esse devinctum, et affinem culpe. **A_N.** Callicles, vide, obsecro, ne facias injuriam homini. Reus defendit causam solitus, tenet testes constrictos. **C_A.** Solvite istas; agite, abite, tu domum, et tu quoque domum: eloquere hæc tua heræ: reddat puerum, si quis eum roget. Pergamus tu in jus. **D_I.** Quare vis me ire in jus? Tu es mens judex. Sed te queso, ut mihi des tuam filiam uxorem. **C_A.** Per Pollucem, animadverto quidem te judicasse eandem rem: nam non expectavisti donec illam darem: sed tu sumsististi tuo arbitrio: nunc habe illam, ut cepisti! Sed ego te mulctabo hac jactura: adimam sex magna talenta a dote, pro illa audacia. **D_I.** Agis præclare mecum. **C_A.** Oportet te repetere istinc tuum filium. Ceterum adduc uxorem ex

*****

bibit; Parens et Goeller. verum, qui improbus, is quamvis bibit.—59 Sive adeo caret te me tu tamen ab ingenio timidus est improbus Pl. ap. Both. scatet temeto Acidal.—60 Palmer. Bipont. et Goeller. ob noxiā.—61 B. 1. culte compote me. —63 Verba, testes vinctos attines, desunt in edd. vett. Lipsius primus supplevit e libris Vatt. qui sic fr̄ebant, dicit, tamēstis victo satines; vel, tam estis victo sati ines; Pl. ta estis victo sati ines.—65 Pl. ap. Both. heræ tu.—71 Sex L. malana detes dem an Pl. ap. Both. magna dotis Goeller.—72 B. 1. istinc tute melius est.—73 C. abdu ex ædibus; C. 2. et edd. vett. plerique, abduci ex æ-

NOTE

59 Caret temeto] Id eat, vino.

inuenit

Ego adeo jam illi remittam nuntium affini meo :
 Dicam, ut aliam conditionem filio inveniat suo. 75
 Di. At ego ab hac puerum reposcam, ne mox inficias eat.
 Nihil est: nam ipsa hæc ultiro, ut factum est, fecit omnem
 rem palam.
 Sed nimium pol opportune ecce ab sese egreditur foras.
 Næ ista stimulum longum habet, quæ usque illinc cor pun-
 git meum !

ædibus, quam primum potueris. Ego adeo jam remittam modo nuntium ad meum illum affinem: dicam, ut inveniat suo filio aliam conditionem. Di. Sed ego re-petam puerum, ne neget modo. Fiet sine opera; nam hæc ipsa patefecit sponte omnem rem, ut est acta. Sed ecce prodit foras ab ædibus suis, per Pollicem, ad-modum opportune! Ista habet longum stimulum quo pungit meum cor, usque ab illo loco.

---

dibus.—78 Edd. vett. *opportuna ecce ab se egreditur*; Bothe edidit, *opportune eapse eccam egreditur*.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHRONESIUM, DINARCHUS, ASTAPHIUM.

Ph. Blitea et lutea est meretrix, nisi quæ sapit in vino
 ad rem suam.
 Si alia membra vino madeant, cor sit saltem sobrium.
 Nam mihi dividia est, tonstricem meam sic mulcatam male :
 Ea dixit, eum Dinarchi puerum inventum filium.
 Di. Ubi id audivit, quam penes est mea omnis res et li-
 beri ? 5
 Ph. Video eccum, qui manstutorem me adoptavit bonis.

Ph. *Meretrix est vilior fungo et cæno, nisi quæ curat suas utilitates, etiam quando potat. Si alia membra madeant vino, saltem ingenium debet esse siccum. Nam doleo meam tonstricem fuisse sic exceptam. Ea dixit eum puerum esse inventum filium Dinarchi. Di. Quando audivit id, penes quam opes et filius sunt? Ph. Conspicor eum, qui me adoptavit tutricem suorum bonorum.*

---

1 *Blitea est meretrix, omissis et lutea, B. 1.—6 Pro manstutorem, quod ser-*

NOTÆ

1 *Blitea]* Plinius: ‘Blitum iners ulla: unde convicium fœminis apud videtur, ac sine sapore aut acrimonia Menandrum faciunt mariti.’

Dicitus. Mulier, adsum: profectu'st. Puerum. quid agitur, voluptas mea? [ago.]

Dicitus. Non voluptas: aufer nugas: nihil ego nunc de istac re. Puerum. Scio mecastor quid velis, et quid postules, et quid petas.

Me videre vis, et me te amare postulas: puerum petis. 10

Dicitus. Di immortales, ut planiloqua est! paucis ut rem ipsam attigit!

Puerum. Scio equidem sponsam tibi esse, et filium ex sponsa tua: [tuum:]

Et tibi uxorem ducedam jam esse: alibi jam animum
Ut me quasi pro derelicta sis habiturus: sed tamen

Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia, 15

Æstatem qui uni cubili nunquam committit suam:

Quia, si unum ostium obsideatur, aliud perfugium gerit.

Dicitus. Otiom ubi erit, de istis rebus tum amplius tecum loquar. [quos sinas]

Nunc puerum redde. Puerum. immo, amabo, ut hos dies alienum esse apud me. Dicitus. minime. Puerum. jam, amabo. Dicitus. quid opu'st? Puerum. e re mea est. 20

Triduum hoc saltem, dum aliquo miles circumducitur.

Dicitus. Adsum, mulier: profeci. Puerum. Quid fit, mea voluptas? Dicitus. Non voluptas: omite nugas. Ego nihil ago nunc de istis rebus amatorii. Puerum. Per Castorem intelligo quid velis, quid postules, et quid roges. Libet me videre, et cupis ut te amem: rogas puerum. Dicitus. Dii immortales! ut loquitur res palam! ut comprehendit paucis rem ipsam! Puerum. Evidenter intelligo tibi esse sponsam, et filium e tua sponsa: et tibi ducedam jam esse uxorem: et tuum animum esse jam alibi: me a te deserendum. Altamen reputa, quam pusillus mus sit sapiens bestia, qui nunquam credit suam vitam uni cavo: quia si obstruatur unum ostium, aliud aperit perfugium. Dicitus. Quando erit ostium, tum fabulabor amplius tecum de istis negotiis. Restitue nunc puerum. Puerum. Immo obsecro ut patiaris cum esse apud me per dies aliquot. Dicitus. Minime. Puerum. Jam obsecro. Dicitus. Quid est opus? Puerum. Est e mea re. Saltem per hos dies tres, dum miles circumducitur. Aliqua præda si mihi erit hoc dolo, partiar tecum. Si

-----
vant C. C. 2. B. 1. suis tutorem exhibent edd. vett. meis tutorem Acidal. et al. ap. Taubm. adoptavis B. 1.—7 Mulier, ad te sum profectus edd. vett. et Goeller. Mulier assum. Puerum. profecto is est. Quid agitur? Lips. Mulier ad sum profectus est Pll.—8 Goeller. nihil nunc ego.—9 Both. quid vis, et q. postulas, et q. petis. Pll. habent vis; et edd. vett. postulas.—10 Verbum vis dolet Goeller. et puerum Acidal.—13 Codd. et edd. vett. alibi jam animum tuum sine esse; Goeller. alibi jam esse animum tuum.—16 B. 1. quia oculi culum quam committit.—17 Quia vinum obsideatur profugium gerit idem codex; perfugium querit Pins; Quasi unum obsideatur, aliunde perfugium C. 2. Quia si u. odium C.—20 Pll. opus jure mea; edd. vett. Dicitus. minime: nam eo quid opus? Puerum. in re

In eam rem, si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.
Si auferes puerum, a milite omnis tum mihi spes animam efflaverit.

Dt. Factum cupio: nam re facere, si velim, non est locus.
Nunc pueru utere, et procura; quia, unde procures, habes.

Ph. Multum amabo te ob istam rem mecastor: ubi domi metues malum,

26

Fugito huc ad me: saltem amicus mihi esto manubiarus.

Dt. Bene vale, Phronesium! **Ph.** jam me tuum oculum non vocas?

Dt. Id quoque interim futatim nomen commemorabitur.

Ph. Numquid vi? **Dt.** fac valeas: operæ ubi mihi erit, ad te venero.

30

Ph. Ille quidem hinc abiit, abscessit: dicere hic quidvis licet.

opus.

Verum est verbum, quod memoratur: ubi amici, ibidem Propter hunc spes etiam se hodie * ri militem:

Quem ego, ecastor, mage amo quam me, dum id, quod cupio, inde aufero.

auferas puerum, tum omnis spes concidet. **Dt.** Volo fieri; nam non possum facere si velim. Nunc utere pueru, et eum cura, quia est tibi quo cures. **Ph.** Per Castorem te amabo impensissime idecirco. Quando timebis malum domi, veni huc ad me. Esto mihi saltem amicus, in tuam rem. **Dt.** Bene vale, Phronesium! **Ph.** Non me appellas jam tuum oculum? **Dt.** Interim disputabitur quoque de isto nomine. **Ph.** Visne aliquid? **Dt.** Fac valeas! Revertar ad te, quando mihi erit opus. **Ph.** Ille hinc profectus est, fugit: licet dicere hic quidquid voluero. Id quod dicitur est verum: quando sunt amici, tum est molestia. Propter hunc miles se vidit sepe exclusum: quem ego etiam hodie amo, per edem Castoris, magis quam me, dum aufero ab eo id quod exopto. Meretrices in eo ponunt suam

mea triduum; Goeller. in rem meam est.—22 In eam rem? **Ph.** in eam: si, &c. Goeller.—25 Pll. quando procures habes; Arg. et Sarrac. quando quod procures. —27 Codd. et edd. vett. manubiarus.—29 Pro futatim, quod exhibit Pll. furatim legitur in codd. Lipsii et edd. vett. fututim Palmer. Mox, commemoravi ter edd. vett.—30 Pro fac valeas, Pll. et edd. vett. habent facultas.—31 Particula hinc deest in B. I.—32 C. 2. et edd. vett. ubi amici ibidem; Pl. ap. Both. et ed. Paris. opes.—33 B. I. hodie tantum militem; Pll. propter hunc spes etiam se hodie tantum rim militem; edd. vett. ap. Meurs. spes etiam se hodie tam interit in militem; ed. Pii et Mediol. tantum rim mili-

NOTÆ

27 *Manubiarus*] Esto milii saltem collator. amicus; si non ex animo, at fructuoso-

29 *Futatim*] Profusim.

sus; at manubiarum, et spoliorum

Quæ cum multum abstulimus, haud multum apparet, quod
datum est; 35
Ita sunt gloriæ meretricum. As. aha, tace! Ph. quid
est, obsecro? [is est modo.
As. Adest pueri. Ph. sine eum ipsum adire hoc! sine, si
Sine eum ipsum adire, ut cupit, ad me hac recta: si ve-
nerit,
Næ istum, ecastor, hodie astutis confectum fallaciis.

*gloriam, quod cum abstulerant plurimum, quod datum est putatur nihil. As. Aha, sile! Ph. Quid est, amabo? As. Adest pater pueri. Ph. Permitte hunc acce-
dere huc, permitte, inquam, si est is: sine eum ipsum adire, ut exoptat, ad me hac
recta. Si venerit, per Castorem iste est confectus dolis fallacibus.*

~~~~~

*tem; Argent. tantum vim; Petitus et Goeller. tactum re iri militem.—38 C. 2.
Sine eum ipse adire ut cupit, ad me ad recta si tenent; C. et B. 1. etiam, ad recta
si tenent; edd. Pii et Mediol. ad me hac recta sitent; Ald. ut cupio, ad me hac
recta si venerit.—39 Neistum Pli. hodie hastis B. 1. C. et C. 2. confexim falla-
citis Acidal. et Bipont.*

ACTUS QUINTUS.

STRATOPHANES, ASTAPHIUM, PHRONESIUM,
STRABAX.

St. Eo mihi amare! fero supplicium damnis ad amicam
meam. [insuper.
Utut illud acceptum sit, prius quod perdidisti, hoc addam
Sed quid? video heram atque ancillam ante ædis: adeunda
est hæc mihi. [sævis. Ph. sic sine.
Quid hic vos agitis? Ph. ne me appella. St. nimium

St. Pergo ad amicam! defero munus ad eam placandam, jactura. Quoquo me-
do id jucundum fuerit quod amisi antea, adjiciam id præterea. Sed quid? Video
heram et ancillam ante ostium; oportet ut hanc conveniam. Quid facitis vos hic?
Ph. Ne me appella. St. Es sævior. Ph. Sine me sic sævire, ne miki sis molestus.

~~~~~

1 Lips. e cod. Roveriano legit, *Ex mihi, amare! fero supplicium jam bis ad
amicam meam: Meurs. Eo mihi amore fero, &c. Goeller. e conjectura, Meo
mihi amore . . . jam bis ad, &c. B. 1. damus ad.—2 Ut illud codd. et edd. vett.*

NOTÆ

1 *Supplicium*] ‘Supplicium’ dicitur munus, ut tibi propitium facias ali-
a supplex; quasi dicas id quod offers quem.

Potin' es ut mihi molestus ne sies? St. quid, Astaphili-
tium, est? 5

As. Merito ecastor tibi succenset. Ph. egon'? atque isti
etiam parum

Male volo. St. ego, mea voluptas, si quid peccavi prius,
Supplicium ad te hanc minam fero auri: si mihi rides,
espice. [credere.]

Ph. Manus vetat, priusquam penes sese habeat, quicquam
Puero opu'st cibum, opus est matri autem, quæ puerum
lavit, 10

Opus nutrici autem, utrem ut habeat veteris vini, largiter,
Ut dies noctesque potet: opu'st igne, opus est carbonibus:
Fasciis opus est, pulvinis, cunis, incunabulis:

Oleum opus est, farina puero opus est; opu'st totum diem.
Nunquam hoc uno die efficiatur opus, quin opus semper
siet. 15

Non enim possunt militares pueri setanio educier.

St. Respice ergo! accipe hoc, qui istuc efficias opus. Ph.
cedo! [postea. Ph. parum est.]

Quanquam parum est. St. addam minam adhuc istic

St. Quid est, mea Astaphilitium? As. Per aedium Castoris, Phronesium est
irata merito tibi. Ph. Egone? Ego illi non sum tam irata, quam debeo. St. Ego,
mea voluptas, si peccavi antea in aliquo, accedo supplex, cum hac mina auri. Si mihi
es propitia, espice me. Ph. Manus prohibet credere quicquam, antequam id teneat
penes sese. Puero opus est cibo; matri, quæ lavit puerum, est opus; nutrici est
opus, ut habeat utrem veteris vini, ut bibat largiter dies noctesque: opus est igne,
opus est carbonibus: opus est fasciis, pulvinis, cunis, incunabulis: opus est oleo,
opus est farina pro puero: opus est toto die, et nunquam efficietur, hoc uno die, quin
sit semper opus. Pueri militum non possunt nutriti vilibus cibis. St. Respice
igitur! accipe hoc, ut efficias istud opus. Ph. Da! tametsi est parum. St. Ad-
jiciam adhuc minam deinceps. Ph. Est parum. St. Numerabitur id, quod man-

—4 Voc. sic sine desunt in B. I.—5 Potin' est Acidal, et Goeller.—6 Pl. et
edd. vett. legon' atque ne isti; ed. Paris. legonal qui alam omni isti; S. et ed.
Pū, alazon? atque ne isti; Pl. ap. Both. succenset legon atque ne isti.—8 Sup-
plicium est hanc B. I. si mihi ridespice Pl. et edd. vett. espice deest in B. I. S.
Ven. I. rides pice Pl. ap. Both. nisi mihi creditis, spice Acidal.—12 Pl. opus
ico; Schobing, et edd. vett. opus lignis; al. ap. Piom, upus isticum; C. ap.
Pareum, opus istic non.—15 B. I. efficietur.—16' Enim non Goeller. possim Pl.
pueri et avio B. I. pueri et avio edd. vett. a via educier Vatt. pueri et avio ex-
du-
cier al. prutonio exducier Lips.—17 Pl. exefficias opus.—18 Cedo bis posuit

NOTÆ

8 Espice] Quasi espice: respice, 16 Setanio] Est vilis et nullius
reaspice. ferme pretii, obviaque esca.

St. Tuo arbitratu, quod juhebis, id dabitur: da nunc saviuum.

**Ph. Mitte me, inquam, odiosus. St. nihil fit: non amor:
teritur dies.**

Plus decem pondo amoris pauxilis per didi.

Ph. Accipe hoc, atque aspergo intro. **Str.** ubi mea amica
est gentium? [situ;

**Neque ruri, neque hic operis quoquam facta: corrumperet
Ita miser cubando in lecto hic expectando obdurari.**

Sed eccam video: heus amica, quid agis? St. quis illic homo? 25

Rn. Quem ego me castor magis amo, quam te. **St.** quam
me? quomodo?

Rn. Hoc modo, ut molestus ne sies. **St.** jam abis, postquam aurum habes? [alloquo.

PH. Condidi intro, quod dedisti. **STR.** ades, amica! te
PH. At ego ad te ibam. **STR.** ad me, delicia? **PH.** her-

STR. Quanquam ego tibi videor stultus, gaudere aliqui me

Nam quanquam es bella, malo tuo es, nisi tuo ego aliqui
volo : 30

W. H. M. - W. H. M.

STR. *Nihil sit: non amor. Conteritur dies. Amisi plus deorum pondo amoris fare.*
PH. *Accipe hoc, atque infer intro. STR. Ubi est gentium mea amica? Nihil facio operis, neque hic, neque ruri. Pereo desidia; adeo obturata infelix expectando hic cubando in lecto. Sed illam conspicor. Heus mea amica! quid facis? ST. Quis hic homo? PH. Est homo quem ego, per Castorem, magis amo quam te. ST. Quam me? Quo pacto? PH. Hoc pacto, ut ne sis molestus. ST. Jam abis postquam acceperisti aurum? PH. Condidi intro id, quod dedisti. STA. Ad eadem amica! te alloquor. PH. At ego pergebam ad te. STR. Ad me, mea voluptas? PH. Per Herculem ibam. STR. Quanquam tibi ego videor amens, volo recreare animus aliquatenus: nam quanquam es venusta, es tuo malo, nisi ego tua spe*

Goeller. in exitu et initio utriusque versus. Cedo, quanquam p. est ad omnes manus istic posse parvus Pl. ap. Both. Cedo q. p. est. Mi. ad omne meum iudeum positionem parvus Ald.—19 B. 1. addigitur.—21 Pl. moris paucilli per; odd. vett. amoris paucilli per.—25 Grut. amica mi; Pl. amicam; C. et C. 2. quid agis nulle quis illie, &c.—26 Pl. ap. Both. ego easter age amo.—29 Lips. et Goeler. delicia? Veron? Ph. hercule, serio; Acidal. STR. ad me? PBR. uaga de licia, hercule vero serio.—31 Pl. B. 1. Ven. 1. Paris. et alia vett. est bella. Moz

NOTE

21 *Paxilisper]* Id est, per particulias.

PH. Vine te amplexar, et savium dem? STR. quid vis face,
gaudeam.

ST. Meosne ante oculos ego illam patiar alios amplexarier?
Mortuum hercle me duco satius: abstine hoc, mulier, ma-
num!

Nisi si te mea manubia machæra et hunc vis emori. 35

PH. Nihil φλυαγεῖν satius est, miles; si te amari postulas,
Auro, haud ferro deterrere potes, ne amet, Stratophanes.

ST. Qui, malum, bella aut faceta es, quæ ames hominem
istimodi? [histrio?

PH. Venitne in mentem tibi, quod verbum in cavea dixit
Omnes homines ad suum quæstum callent et fastidiunt. 40

ST. Huncinæ hominem te amplexari, tam horridum atque
squalidum?

PH. Quanquam hic horridu'st, quanquam hic squalidu'st;
scitus bellum init.

ST. Dedin' ego aurum? PH. mihi? dedisti filio cibaria.

gaudeo aliquatenus. PH. Visne te complectar et deosculer? STR. Fac id quod
volueris, non erit ingratum. ST. Feramne illam amplexari alios, ante meos oculos?
Per Herculem, existimo esse satius me esse mortuum. Abstine manum ab hoc,
mulier, nisi vis obtruncari, et te et illum, mea machæra inclita manubiis a me partis.
PH. Nihil prodest nugari, o miles; si cupis amari, potes terrere Strabacem ab
emore auro, non ferro, Stratophanes. ST. Quomodo potes esse renusta et scita,
quæ anas hominem ejusmodi? PH. Tibine venit in animum verbum, quod histrio
attulit in cavea? omnes homines sunt ardentes et remissi, pro lucro quod eis ostenditur.
ST. Te complecti hominem tam horridum, atque sordidum? PH. Quanquam
hic est horridus, quanquam hic est sordidus, lepidum bellum infert. ST. Nonne ego
didi aurum? PH. Mihi? dedisti filio cibaria. STR. Nunc, si speras hanc esse

---

B. 1. tuo nisi tuo; Pil. Ven. I. Sarac. et Basil. tuo nisi tu; Paris. tuo nisi tecum; Pll. ap. Pareum non habent malo, sed mala. Palmer. emend. Nequicquam es bella, bello tuo ni simitu et ego aliqui gaudeo.—32 B. 1. vin' te amplexarier suavium dem; edd. vett. amplexer. Mox, quid vis facere Goeller, ex emend. Gronovii.—34 Mortuum hercle medio satius Pil. hercle me aio satius Goeller.—35 Nisi mea manu vis in machæra te et hunc emori Turneb. et Goeller. manu in
machæra . . . mori B. 1.—36 Nihili phari B. 1.—37 Auro aufero B. 1. potest
Pl. ap. Both. potes me, ne anem Acidal. ne me amet conj. Goeller. Stratophanes deest in B. 1.—38 C. eaciela es; alii codd. et edd. vett. eaciela es; Pins
emend. aut faceta es. Mox, codd. homini istimodi.—40 Pro callent, codd. et
ed. Pii habent calent.—42 Pll. hic quali est, quam hic horridus citum bellum hi;
C. 2. qualis; Vatt. hic qualis est, quam hic horridus, citus bellum mihi; edd.

NOTÆ

35 *Mea manubia machæra*] Quasi manubiis comparandis sueta.

STR. Nunc, si hanc tecum esse speras, alia opu'st auri
mina.

ST. Malam rem his et magnam ! STR. magno opere serva
tibi viaticum. 45

Quid ista debet, nisi tria ? ST. quæ tria nam ? STR. un-
guenta, noctem, savium. [mihi

PH. Par pari respondet: verum nunc saltem si amas,
Da tu de tuis deliciis summis quid pauxillulum.

ST. Quid id, ai, amabo ! est, quod dem ? dic dum ! si su-
peret, feres.

PH. Campas dicis : abi, abi ! consultavi istuc. ST. mihi,
homo, 50

Cave faxis vulnus, tibi jam cui sunt dentes ferrei.

Vulgo ad se omnes intromittit : abstine istac tu manum.

STR. Jam, hercle, jam magno tu vapula vir strenuus.

ST. Dedi ego huic aurum. STR. at ego argentum. ST.
at ego pallam et purpuram.

STR. At ego oves, et lanam: et alia multa, quæ poscet,
dabo. 55

tecum, opus est alia auri mina. ST. Appreco illis malam rem et magnam. STR.
Serca diligenter tuam pecuniam in viaticum ituro in malam crucem. Quid debet
hac, nisi tria ? ST. Quænam tria ? STR. Unguenta, noctem, osculum. PH.
Respondet par pari: sed si amas saltem nunc, da mihi nunc pauxillulum de tuis deli-
ciis. ST. Quid dicis id, obsecro ? Est quod dem ? Dic dum ! accipies, si supererit.
PH. Nugaris: abi, abi ! consultavi istuc. ST. O homo, cui sunt dentes ferrei,
cave ne mihi infligas vulnus. Introducit vulgo ad se omnes: tu abstine ab istac
manu. STR. Per Herculem, o vir strenue, da penas magna mercede. ST. Ego
huic dedi aurum. STR. At ego argentum. ST. Sed ego pallam et purpuram.
STR. Sed ego oves et lanam; et dabo alia complura quæ petet. Praestat te decertare

vett. citus bellum init.—45 Malam rem is et B. 1. Pll. Ven. 1. et edd. vett. In
malam rem is Acidal. et Goeller. magnopere servatibatticum B. 1.—46 Quid isti
B. 1.—47 Par pari respondes, verum, &c. conj. Goeller. Pll. si amas Dan tu mihi
de tuis delictis sum quicquid pusillulum.—48 Both. ex codd. edidit, Dan' tu
mihi de tuis delictis summis, &c. Acidal. tuis divitiis.—49 Quid ita ab albo est
quod idem dictum super fieri C. 1. Quid ita ab avo est quod idem dictum superfert
C. 2. Quid id est, ai, amabo, quod dem Goeller.—50 Campas dicit abavi consul-
tam istuc mihi B. 1.—51 Cave faxis vulnus tibi tam Acidal. et Goeller.—53 Pl.

NOTE

45 Viaticum] Scilicet, in malam tur, jactantias.
rem itro.

50 Campas] Lambinus interpreta- pere.

53 Magno vapula] Id est, magnopere.

Melius te minis certare mecum, quam minaciis. [cro.

PH. Lepidus ecastor mortalis ! Strabax mi, perge, obse-
Stultus atque insanus damnis certant : nos salvæ sumus.

ST. Age prior, tiro, da aliquid. STR. immo tu prior perde,
et peri.

ST. Hem tibi talentum argenti ! Philippicum est : tene tibi.

PH. Tanto melior ! noster esto ; sed de vostro vivito. 61

ST. Ubi est, quod tu das ? solve zonas. PH. provocatur.

ST. quid times ? [bulo.

STR. Tu peregrinus : hic habito : timeo meos : non ego am-
Pecua ad hanc collo in crumina ego obligata defero.

ST. Quid dedi ? ut distinxii hominem ! STR. immo ego
vero, qui dedi. 65

PH. I nunc intro, amabo, et tu ergo hac mecum. ST. tu
eris mecum quidem. [dedi.

STR. Quid tu, quid ais ? cum hoccine ? ST. ego posterior

PH. Tu dedisti, hic jam datus est : istuc habeo, hoc ex-
peto.

mecum pecunia, quam minitationibus. PH. Per ædem Castoris festivus mortalis ? mi Strabax, perge quæso. Stultus et insanus decertant, uter plus jactura faciat : nos sumus saltæ. ST. Age, tiro, da prior aliquid muneris. STR. Immo tu prior perde, et peri. ST. Hem tibi talentum argenti ! est Philippicum : accipe. PH. Est tanto melior ! esto noster ; sed vive de tuo. ST. Ubi est, quod tu das ? Solve zonas. PH. Provocatur. ST. Quid metuis ? STR. Tu es advena : hic maneo : timeo meos. Ego non ambulo. Ego affero ad hanc pecudes inclusas in marsupio. ST. Quid dedi ? ut impedivi hominem ! STR. Immo ego vero, qui dedi. PH. Intro i nunc, amabo, et tu, hac mecum. ST. Tu quidem eris mecum. STR. Quid tu, quid ais, Phronesium ? Eris cum hoc ? ST. Ego dedi posterior. PH. Tu dedisti, hic est da-

unus, magno tux rapula.—56 Melius te munere edd. vett.—59 Verbum da non
legitur in Ald.—60 B. 1. philippi est.—62 Acidal. et Goeller. solve zonas, pro-
vocator ; quid times?—63 Acidal. et Goeller. ego hic habito : timeo meos : non
nego : clanculo Pecua, &c. C. habito nunc meos nego ambulo ; C. 2. nunc meos non
ego ambulo.—64 Priscian. p. 719. Putsch. collo nervina ego ; ubi Grunteri codex
exhibit, colone rumina ego. Codd. et edd. vett. Plauti, ego in crumina.—65
Quod dedi, ut discinxit hominem. STR. ego immo vero quod dedi Goeller. e con-
jectura. Pl. distinxii, sive destinxi.—66 I nunc desunt in B. 1. In intro amabo
et tu ergo a me cum tu eris mecum quidem Pl. ap. Both. a me cum tu B. 1. et tu
hac. ST. ergo mecum tu eris ? PH. tecum quidem Acidal. quidem deest in B.
1.—67 B. 1. quid ais tu hoc ne ; Ald. quid ais ? Mt. tun' hoc ? an ego Posterior
dedi ? Acidal. ego enim posterior dedi ; Goeller. cum hoccine tune eris ? ST. ego

NOTÆ

64 *Pecua*] Id est, pecudes, oves
Tarentinas, seu potius pretium ovium

65 *Distinxii hominem*] Id est, de-
vinxi, Phronesium ; ita ut mihi de-
beat, et satisfacere necesse habeat.

Verum utrique mos geratur amborum ex sententia.

St. Fiat! ut rem gnatam video, hoc accipiendum est, quod datur. 70

STR. Meum quidem te lectum certe occupare non sinam.

PH. Lepide mecastor aucupavi, atque ex mea sententia:

Meamque ut rem bene gestam, vostram rursus bene geram.

Verum, amabo, si quid animatu's facere, fac jam ut sciam.

Veneris causa applaudite: ejus hæc in tutela est Fabula, 75

Spectatores: bene valete, plaudite, atque exsurgite.

turnus nunc. Habeo istud, expeto id. Verum obsequiamur utrique ex sententia.

St. Fiat! ut res ipsa loquitur, accipiendum est id, quod datur. STR. Profectio non patier te occupare meum lectum. PH. Per Castorem aucupata sum lepide,

et ex meo arbitrio: et ut volvistis meam rem gestam bene, geram bene vestram.

Sed obsecro, si est animus facere aliquid, fac ut sciam. Applaudite Veneris

causa: hæc fabula est ei dicata, spectatores: bene valete, plaudite, atque conser-

gite.

*****

p. dedi.—68 Tu dedisti jam B. 1.—70 Edd. ante Turneb. ut rem gratam.—71 Goeller. leotulum. Mox, Pll. finem.—72 B. 1. aucupabatque ex mea.—73 *Æquus* ut . . . rursum B. 1. *Æque* ut etiam C. 2. et edd. vett. rem debere negestam Pll. *Æquum*, mea uti re bene gesta Aridal. et Goeller.—74 Verum deest in B. 1. C. C. 2. Romabo si, &c. Pll. Geram amabo edd. vett. Re, amabo, si . . . uti sciam Both. animatus C. et C. 2. animatum est ed. Pii. Mox, faciam ut sciam B. 1.—75 Goeller. in tutela fabulant. In vet. cod. Camerarii ad finem ascriptum erat, Plauti Truculentus explicit: incipit Vidularia.

NOTÆ

Rusticum deduxi ad id, ut moliri ulterius nihil possit. Ferii et quasi transadegi ictu muneris amatorem rusticum.

72 *Aucupavī*] Id est, aucupata sum, prædata sum.

76 *Plaudite*] Horatius, 'quibus oblitus actor, Cum stetit in scena, con-

currit dextera lœva.' Ovidius, 'In medio plausu (plausus tune arte earebat) Rex populo.' Quintilianus: 'Tunc est commovendum theatrum, cum ventum est ad ipsum illud, quo veteres tragœdiæ comœdiæque clauduntur, "plaudite."

M. ACCII PLAUTI

FABULARUM

F R A G M E N T A.

Hæc Fragmenta, et Comici (ut si dicam) Colossi *σπαράγματα*, Jac. Helias, Græcarum Literarum Doctor Regius, a Georgio Fabricio Germano olim collecta, et postea (ut ait) a Petro Daniele Gallo alicubi correcta et aucta, Commentariis Lambinianis, quos ille ab auctoris morte Parisiis edidit, adjecit. At enim vero, cuicuimodi ea sint; neendum satis probe aut congesta, aut digesta, aut castigata animadvertiset, qui de singulis paulo accuratius cogitaverit. Minati sunt quidem viri docti, et publice etiam ab annis aliquammultis professi, omnia se exactiora datus. Sed, ut res docuit, Lucinam clamarunt, quod ille ait, fœtu nondum concepto. Eos autem dum ego expecto, nec mihi interim aliam copiam paro; fit, ut hæc etiam editio ab operis expedita, iterum aut sine his Fragmentis, aut facie ista priore ac deformati prodiret. Quod tamen utrumque et a Comico nostro et a me editore procul habendum censui. Aliis itaque cunctantibus, aut prorsus forte nolentibus, ego hanc operam sumere coactus fui: quod in priori editione a me fieri debuisse, per epistolam Scaliger expostulaverat. Cumque ad finem spectaret typographus, (nam Trinummus jam procedebat) relictis omnibus rebus, dieculas aliquot huic curæ impendi, et opera tumultuaria quod exhibeo, concinnavi. Nec ita me amo, aut ita in his mihi placeo, ut meliora non fieri potuisse aut posse, existimem: sed majus et otium et temporis spatium requiri ait. Hoc Catone igitur, quod Augustus dicebat, pro tempore contenti simus. *Taubm.*

PARS PRIMA.

LOCI EX AMISSIS PLAUTI COMœDIIS MAXIMAM PARTEM A GRAMMATICIS CITATI.

ACARI STUDIUM.*

Quam ego tanta pauperavi per dolum pecunia.

ABROICUS.†

Quasi lupus ab armis valeo : clunes infractos gero.

ADDICTUS.

Opus facere nimio quam dormire mavolo : veternum metuo.

ACARI STUDIUM. *Quam ego fraude adeo spoliavi argento. ABROICUS, sive AGROICUS. Sum firmis lateribus tanquam lupus, habeo tergum indomitum. ADDICTUS. Magis libet indulgere labori, quam somno. Perimesco somnolentiam.*

* *Aχαρι στοιδιον* *edd.* *vett.* *Acharistio al. ap. Pareum.*—1 *Hoc Fragmentum legitur ap. Nonium Marcellum in ‘Pauperavit,’ p. 537.—† ‘Αγρουκος Voss.* *Ambroicus al. ap. Pareum.*—2 *Nonius p. 595. clunes desertos.* *Exstat etiam*

NOTÆ

1 *Pauperavi]* Nonius hoc verbum laudat, quasi sit Plauti in Fabula quæ appelletur ‘Acari Studium.’ Quid sit autem Acarus, tam notum est, quam divinatu difficile, quod argumentum fuerit hujus Fabulæ ex hoc titulo. Sunt qui ‘*Aχαρι στοιδιον*’ repouquerint; quasi voce ex duabus una; quod est *ingratum studium*. Alii, *Acaristio*, id est, ingratus. *Pauperavi*, id est, pauperiorem feci. Utitur hoc verbo et in Truculento Plautus, ‘*Quæ improba merx est, pro mercis vitio dominum pretio pauperat.*’

2 *Ab armis]* Hanc Fabulam Nonius laudat et vocat, seu *Abroicum*, seu

Agroicum. Quid significat *Abroicus*, neque ex Græco, neque ex Latino conjicere est. *Agroicus autem est a Græco ἄγρουκος, id est, agrestis: et similis fuisse argumenti suspicio est cum Truculento, in qua rusticorum ingenium adumbratur.* ‘*Armi, armorum*’ ea pars in quibus est præcipua sedes roboris. *Ab armis valeo*, id est, sum validis armis, validi sunt mei armi.

3 *Opus facere]* Addictus ferme significat dicto audientem alieno: et versus hic, qui unus ex illa Fabula superest, hominem notat sedulum in opere suo, et desidium metuentem.

ARTAMON.

Nunc mihi licet quidvis loqui: nemo adest superstes.

ASTRABA, Latine CLITELLARIA.

Sequere, sequere, Polybadisce: meam spem te cupio consequi.

POLYB. Sequor hercule quidem: nam lubenter mea sperata consequor.

Axitiosæ annonam caram e vili concinnant viris.

Quasi tollenonem aut pilum reciproces plana via.

Terebra tu quidem pertundis.

ARTAMON. Jam nihil retat quominus quidlibet dicam: nullus hic superest ASTRABA, Latine CLITELLARIA. Sequere, sequere, Polybadisce: exopto te, ut tu, qui es mea spes, me assequaris. **POLYB.** Sequor per Herculem. Etenim alacriter assequor, id quod spero. . . . Contumaces reddunt annonam pretiosam ex vili. . . . Quasi tolleres ac deprimeres tollenonem, aut pilum Græcum in

ap. Festum in 'Clunes.'—3 Citat interpres Virgilii ἀνένυμος.—4 Hic vs. extat ap. Festum p. 282. in 'Superstites.' Huic subjiciunt Pareus, Delph. et Bipont. *Unguentum quod naribus mulionum nauteum fecisset*, ex eodem Festo p. 216. in 'Nantea.'—5. 6 Hi duo vss. leguntur ap. Varr. de L. L. v. p. 59.—7 Ex eodem Varr. de L. L. vi. p. 76. in 'Anxitiosus.'—8 Hic vss. deest in ed. Parei. Citur a Festo in 'Tolleno.'—9 *Terebratum quid pertundis?* Pa-

NOTÆ

4 Superstes] *Artamon*, vel est ab ἀπράμων quod præcipuum est navis velum; vel ab ἀπράμων, quod est *lanus, coccus*. *Superstes*, hoc loco significat eum qui superest in scena alibi, viventem.

[Naribus mulionum] Exaggeratio in unguentum fetidum in primis: oportet enim factorem esse gravissimum, qui mulionum inter teterimos odores in stabulis et sterquiliniis perpetuo degentium nares percellat. Nonius, 'Nantea aqua ex navis sentina veniens.'

5 Polybadisce] In omnibus fragmentis Plautinis, hæc sola persona nominatur: adeo nihil retinent, unde Fabularum argumentum liceat comprehendere. Hæc autem Fabula Græca est ἀστράβη, quod Hesychio est *ephippium*, et Latine *clitellaria* a

'clitellis,' quod idem significat atque *Astraba*. Probus Grammaticus in vita Virgilii dicit Astrabam vehiculum fuisse dictum παρὰ τὸ μὴ στρεφόσθαι; quo titulo Plantum dicit scripsisse Comœdiam in qua mulieres sunt, quæ ejusmodi vehiculo inducuntur. A. Gellius et Nonius dicunt incertum esse utrum Comœdia hæc sit Plant.

7 Axitiosæ] Id est, factiosæ. Festus: 'Axitiosi, factiosi dicebantur: cum plures una quid agerent facerentque. Axit autem pro egerint; unde axites mulieres, sive Dii, dicebantur una agentes.'

8 Tollenonem] Festns, 'Tolleno est genus machinæ quo hauritur aqua in alteram partem prægravante pondere.'

Pilum] Pilus hic Græcus diceba-

Dare pedibus protinam sese ab his regionibus.
Terebratus multum sit: et subscudes addite.

10

[*Hæc hactenus titulo ASTRABÆ laudata sunt ab Actoribus: nunc deinceps quæ sequuntur, CLITELLARIÆ nomine citantur :*]

Non quasi ut hæc, sunt heic limaces lividæ,
Diabolares, scenicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotulis crusculis,
Capillo sciso, atque excissatis auribus.

15

— quasi tolleno, vel

Pilum Græcum reciproces plana via.

Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.

Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita;

Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula.

20

plano loco. . . Projecto tu perforas terebra. . . Fugere protinus sese ab his regionibus. . . Sit perforatus penitus, et fibulis compactus. . . Non sicut illa sum erga tuos quales sunt cochlea squalida, diabolares, scenicola, miracula, cum extritis talis, cum crotulis crusculis, capillo sciso, et excassis auribus. . . quasi tolleno, vel pilum Græcum erigas ac deprimas in plano loco; quæ nisi ita gradiris, pergis grandiori passu. Per Pollucem, mater, sum exercitator ad cubandum: ceterum sum paulo seignior ad cursum. . . Quare metuis tuam amicam, ne te peri-

.....

reus, e Nonio in ‘Exterebrare,’ p. 528.—10 Ex eodem Nonio in ‘Protinam,’ p. 697.—11 E Festo in ‘Subscendes,’ p. 276. Parens addit ex A. Gellio xi. 7. et Nonio c. 2. p. 522. *Aptula.* Fur frumenti.—12 Hic et sequens versus citantur a Varro L. L. vi. p. 76. ut hæc sum tuis limaces Parens.—13 Parens, *scenicola.*—14 E Festo in ‘Crocotilum.’—15 E Nonio in ‘Excissatum,’ p. 544.—16. 18 E Festo in ‘Reciprocari.’—19. 20 E Nonio in ‘Cursus.’ Meursius legit, *magus sum exercita A te quam ad cursuram, eo sum tar-*

NOTÆ

tur, ut videre est pancies post versibus; et sumi potest pro illo pondere, quo elato demittitur vas ad hauriendum aquam, depressoque levatur.

9 *Pertundis*] Id est, perforas.

10 *Dare pedibus sese*] Id est, fugere.

Protinam] Vetus, protinus.

11 *Subscudes*] Est fibula lignea, seu clavus committendis lignis duobus vi adactus.

18 *Biteris*] *Biteris* est ab antiquo

‘beto,’ id est, vado: in Curculione et in Pseudolo utitur hoc verbo Plautus.

Vegrandi gradu] Id est, parvo gradn. Sane ex contextu conqueritur aliquis de alio, qui jaceat lubentius, quam pedem promoveat, quod est fessi hominis et vix, ac ne vix quidem sese moventis. Vecors est cui vix est cor. Vejovem appellabant veteres, qui lubentius laderet quam javaret. Quasi minime juvantem.

Quid tuam amicam times, ne te manulea cajet.

Prohibet divitiis maxumis, dote altili atque opima.

Expurgabo hercle omnia ad raucam ravim.

Quæ quasi carnuficis angiporta purgitans.

Intro ad bonam meretricem : astat ea in via

25

Sola : prostibula sane est —

Meminere officium suum.

Potin' es tu, homo, facere strenuum ?

N. Aliorum est affatim qui faciant : sane ego

Me volo fortē perhiberier virum —

30

Tun', tune igitur, mea matercula ?

Germana mea sororcula.

Si quidem imperes pro copia, pro recula.

Datores bellissimi negotioli senecis soletis esse.

Adhinnire equulam possim ego hanc, si detur sola soli. 35

mat manica. Arcet opibus amplissimis, dote alma, atque ampla. Excusabo universo usque ad raucedinem. ... Quæ sicut illa quæ mundat angiportum carnuficis. ... Ingridior in ædes probi scorti : ea stat in via sola : est sine dubio prostibulum. ... Recordantur suarum partium. ... Valesne, o homo, perpetrare aliquid præclarum? N. Sunt satis multi qui perpetrat: profecto libet me strenuum virum præstare. ... Tune, tune ergo, o mea matercula? ... Mea sororcula germana. ... Si a me exigas, id quod possum præstare pro viribus, pro opibus tenuibus. .... Vobis mos est facessere lepidissime negotium seni... Ego possem adhinnire ad hanc equam,

---

*diuscula.—21 Citat Fulgentius de Continentia Virgiliana.—22 E Nonio in 'Altile,' p. 524.—23 Ex eodem in 'Ravis,' p. 577.—24 Ex eodem Nonio in 'Angiportus,' p. 591.—25. 26 Citantur a Nonio in 'Prostibula.' Hic Pareus, Delph. et Bipont. subjiciunt ex eodem Nonio in 'Opus,' p. 756. *Malum aufer: bonum mihi opus est.*—27 E Nonio, p. 765.—28-30 Laudat A. Gelius VII. 7. e Cistellaria.—31 Pareus, *tunc igitur.* Hic vs. et duo seqq. citantur a Prisciano, III. pp. 611. 612. 613.—34 Apud Priscian. III. p. 616. e Cistellaria.—35 Citat Priscian. III. p. 617. Post hunc versum Pareus dedit e Nonio in 'Mustulentum,' p. 519. *Nam ita mustulentus æstus nares attigit.*—*

NOTÆ

21 *Manulea cajet*] Mauica feriat a vester, 'caio,' 'caias,' ferio.

est origo vocis hujus, prostibulum.

24 *Angiporta*] Angiportum, i.

35 *Adhinnire equulam*] Id est, adhinnire ad eqnam: est allegoria due-

26 *Prostibula*] Prostibula, w, pro prostibulum. In his duobus versibus

ta ab equo ad hominem non absimilem equo, quando insanit amore.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

58

BACCHARIA.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
 Quam ego nunc sum ? cuius hæc ventri portatur pompa.
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus et ma-
 nibus.

BIS COMPRESSA.

BÆOTIA.* Ut illum Di perdant, primus qui horas repperit,
 Quique adeo primus hic statuit solarium. 41
 Qui mihi comminuit misero articulatim diem.
 Nam me puerō uterus hic erat solarium
 Multo omnium istorum optumum et verissimum ;
 Ubi iste monebat esse, nisi cum nihil erat. 45
 Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet.
 Itaque adeo jam oppletum est oppidum solarii.

*si essem solus cum sola. . . BACCHARIA. Quis est homo qui tanta felicitate unquam
 cumulatus est, quanta ego nunc sum? Ad cujus abdomen hæc pompa confertur. Ego
 effodiā nunc in cavernam dentibus et manibus, latus acipenseris, qui delituit hacte-
 nus in mari. . . Bis COMPRESSA. BÆOTIA. Dii perdant primum horarum aucto-
 rem, et qui primus collocato hic solario discerpos frustatim diem mihi infelici. Nam
 quando eram puer uterus erat hic solarium, quod istis omnibus longe antecellebat,
 et bonitate et veritate; quando hic indicabat edendum, nisi quando nihil habebam.
 Nunc non habeo etiam, quod habeo, nisi sol velit. Tota urbe est plena solarii.*

*****

36 Hic quatnor versus citantur a Macrobi. Saturn. II. 12.—37 Bipont. por-
 tantur pompa.—40 Citantur hi versus ab A. Gellio, III. 3. ex persona Parasi-

NOTE

Tam enim maxime comparandus est jumentis insipientibus, ut scriptura inuit.

36 *Quis est mortalis*] Hi versus quatuor afferuntur a Macrobio, tanquam e Baccharia Plauti. Rationem autem nominis hujus, et argumentum Fabulæ, nemo ex his versibus conjectat. Porro hi versus videntur esse parasiti exultantis, quod ab eo sit modo depectendus digitis acipenser.

38 *Acipenser*] Piscis olim in pre-

tio habitus. Hujus squamas esse dicuntur aliter atque in aliis piscibus sitæ.

* *BÆOTIA*] Ut illum Dii. Hi versus novem dicuntur ab Anio Gellio Plautinissimi; quamquam apud eundem Varro asserat minime Plauti esse, sed Aquilii cuiusdam Comœdiarum scriptoria. Porro cuiuscumque tandem sint poëtæ, sunt personæ parasiticæ. De inventoribus horologiorum lege Plin. II. 72. VII. 60.

Major pars populi aridi reptant fame.

CÆCUS, sive PRÆDONES.

Nihil quicquam factum nisi fabre, nec-
quicquam positum sine luco, auro, ebore, ar- 50
gento, purpura, picturis, spoliis, tum statuis.

Neque eam a me invito unquam abduces.

Spectari ludos magnifice atque opulenter.

Peregre est.

Plure altero tanto, quanto ejus fundus est, velim. 55

Ita sunt prædones, prorsum parcunt nemini.

Velim te arbitrari factum. R. sedulum est: submoventur
hostes, removentur lapides.

Si non strenue fatetur, ubi sit aurum, membra ejus exse-
mus serra.

Nihil feci secus, quam me decet.

Quis tu es, qui ducis me? mu! perii hercle, Afer est. 60

CALCEOLUS.

Molluscum nucem super ejus dixit impendere tegulas.

Major pars plebis jacet arida ob inediām.... CÆCUS, sive PRÆDONES. Nihil erat nisi eleganti artificio perpolitum, nihil collocatum sine luco, auro, ebore, argento, purpura, picturis, spoliis et statuis.... Et nunquam illam avocabis a me nisi volente, ... Cerni ludos splendidos atque divites.... Abiit extra patriam.... Optem esse carius dualibus partibus, quam ejus est prædium.... Ejusmodi sunt latrones, nulli omnino ignoscunt.... Optarem te judicem ejus rei. R. Est res diligens. Arcentur hostes, tolluntur lapides.... Concidamus ejus artus serra, si non indicet, in quo loco sit pecunia.... Nihil commisi, quod me dedebeat.... Quis es tu, qui ducis me? interii, per Herculem, Afer est.... CALCEOLUS. Dixit nucem Molluscum

ti esurientis.—43 Salm. *puero venter*.—46 Salm. *non estur nisi*.—49 Hi versus
citantur a Charis. lib. II. pp. 179. 187. 189. 194. 195. 213.—53 Spectavi Pa-

NOTÆ

49 *Nihil quicquam*] Charisius in adverbio hos versus quatuordecim affert.

55 *Plure*] Pro ‘pluris.’ Laudat Ciceronem idem Charisius in eadem voce, ‘plure venit.’

60 *Mu*] Particula qua terror incu-

titur. Lucilio, ‘Mu facere,’ est mutire.

61 *Molluscum nucem*] Versus hic affertur a Macrobio, et interpretatur molluscum nucem de persica, quam nos vocamus, *une pêche*.

CARBONARIA.

Secundum ipsam aram aurum abscondidi.

Esto pernam, sumen sueris, spectile, callum, glandia.

Patibulus ferar per urbem, deinde affigas cruci.

COLAX.

Batiolam auream octo pondo habebat, accipere noluit. 65

COMMORIENTES.

— Saliām in puteum præcipes.

CONDALIUM.

Tam crepusculo fere, ut amens, lampadas accedit.

CORNICULARIA.

Facite olant ædes Arabice.

suo tecto imminere. . . . CARBONARIA. Juxta altare ipsum occultari aurum. . . . Comede pernam, sumen suis, spectile, callum, glandia. . . . Me trahent per circitatem patibularium, deinde affigas cruci. . . . COLAX. Egerat batiola aurea octo librarum, accipere recusavit. . . . COMMORIENTES. Me dabo præcipitem in puteum. . . . CONDALIUM. Adeo mane, ut stultus lucernas accedit. . . . CORNICULARIA. Date operam, ut domus odore Arabico repleatur. . . . Qui militavit annis decem sub

rebus.—61 E Macrob. Saturn. ii. 14.—62 E Prisciano, lib. x. p. 890.—63 E Festo Pompeio in ‘Spectile,’ p. 264.—64 Citat Nonius in ‘Patibulum,’ p. 608.—Hie Delph. et al. inserunt, *Colacem esse Nævii et Plauti raterem Fabulam.**—65 Laudat Nonius in ‘Batiola,’ p. 792.—66 E Prisciano, lib. vi. p. 725.—67 Citat a Varr. de L. L. vi. p. 77.—68 Laudat Diomedes, lib. i. p.

NOTÆ

63 *Sueris*] Id est, suis.

64 *Patibulus*] Adjective.

[*Colacem*] Colax Græcum est, et adulatorem significat. Argumentum hojus Fabula videtur fuisse parasiticum; nam tria erant genera parasitorum; alii vocabantur ridiculi, qui risum convivis movebant; alii plagiatis et lacones, in quos licebat quodvis audere, dummodo a mensa non removerentur; alii adulatores, quod genus seruum erat et grave.

65 *Batiolum*] ‘Batiola,’ vas vinarium in quod vinum educitur primum e cado.

66 *Præcipes*] Id est, præcepis.

67 *Tam crepusculo*] Hæc Fabula *Condalium* vocatur. *Condalium autem* est annuli genns. Festus, ‘*Condalus, annulus; Condalium similiter, annuli genus.*’ Varro negat *Condalium* esse *Plauti*, ut scribit Aulus Gellius: affirmat Terentius *Condalium*, et *Commorientes* esse *Plautina*.

68 *Olat*] ‘Olo, olis,’ pro ‘oleo, oles,’ antique. ‘*Olere Arabice*,’ id est, snaviter. Snavissimi enim affreabantur ex Arabia odores.

- Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio
Mercede.** 70
- Pulchrum et luculentum hodie evenit prælium.**
- Te obsecro, Lyde, pileum meum, mi sodalis, mea salubritas.**
- Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest.**
- Qui amant ancillam meam Hedylium oculitus.**
- Mihi Laverna in furtis celebrassis manus.** 75

DYSCOLUS.

Virgo sum: nondum didici verba nupta dicere.

rege Demetrio. . . Egregium atque præclarum certamen commissum est hodierna die. . . Te rogo, Lyde, pileum meum, mi amice, mea salus. . . Quid moramur committere ludos? Adest noster circus. . . Qui in oculis habent Hedylium meam ancillam. . . Laverna, reddi meas manus celebres furto. . . DYSCOLUS. Sum virgo: nescio quidem nomina rerum obscenarum. . . FÖNERATRIX. Heus tu!

378. olunt ædes Arabicas edd. ante Putsch.—69 Est apud Varr. de L. L. lib. vi. p. 74. Citatur a Nonio in ‘Latrocinari,’ p. 560. ita, *Latrocinatus decem annos mercede.*—71 E Nonio in ‘Luculentum,’ p. 518. Pro prælium, al. legunt præmium, i. e. præda.—72 Apud Nonium in ‘Pileus,’ p. 608.—73 Citatur a Varr. de L. L. lib. iv. p. 37.—74 Sic Nonius in ‘Oculitus,’ p. 567. Al. legunt *Hedulium*, e Pseud. i. 2. 54.—75 Apud Nonium in ‘Laverna,’ p. 560. Parens legit, *Lita Vam Lavernam, ni furis scelerascit manus;* Taubm.

NOTÆ

69 *Latrocinatus*] Latro dicebatur stipator, non a latere principis, ad quod stabat; sed a mercede quam stipationis ergo recipiebat, quæ vocabatur *λάτρος*.

73 *Circus*] Præstat Varro circum duci, quod milites defixo in terram palo circumladerent. Et ille ludus vocabatur, olim, ‘palaria,’ a palo.

75 *Laverna*] Fures olim venerabantur Lavernam, tanquam patronam suam. Horatius quas preces ad eam funderent etiam refert: ‘pulera Laverna, Da mihi fallere: da justum sanctumque videri.’ Hæc Dea Græcis erat Πραξιδέκη. Plagiatum versuum appellat Ausonius ‘Lavernam carminum.’ Parens legit, *Litavam Lavernam, ni furis scelerascit manus.* *Litavam, pro litabam.* ‘Lito’

autem est precor.

Furtis manus] Id est, fures, seu suraces manus. Alius legit, *Mitigaveram Lavernam ni,* (id est, mitiorem reddideram, placaveram) *fures celebrassit manus*, id est, celeres manus in furando redderet.

76 *Verba nupta*] Festus, ‘Nupta verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat.’ Idem, ‘Nobentibus depositis prætextis, a multitudine puerorum obscena clamantur.’ Varro, ‘Pueri obscenæ verbis novæ nuptæ aures returant.’ Videlicet antea erant obtutatae. Pueris autem non ante licebat obscena jactare ad novas nuptias, quam prætextam detulissent ad Fortunam virginalem.

FÖNERATRIX.

Heus tu! in Barbaria quod dixisse dicitur
 Liberta suæ patronæ, id ego dico tibi:
 Liberta, salve: vapula, Papyria.

FRETUM.

Hoc illud est 80
 Quod arietini responsum magnis ludis dicitur:
 Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero.

FRIVOLARIA.*

Commodo dictitemus.

Is mihi erat bilis, aqua intercus, tussis, febris querquera.

— sequimini hac 85
 Sultis legiones omnes Lavernæ: ubi rorarii
 Estis? en sunt: ubi sunt accensi? ecce —

tibi dico id quod liberta refertur dixisse sua patronæ apud Romanos: salve liberta: vapula, Papyria. . . . FRETUM. Id est quod dicitur in magnis ludis responsum Arietini: Occidam, nisi egero: si egero, panas dabo. . . . FRIVOLARIA. Dicanus commode. . . . Is mihi erat instar bilis, aqua intercus, tussis, febris robusta. . . . Sequimini hac, si vultis, legiones omnes Lavernæ! Ubi estis prima aciei milites? Ubi accensi? ecce * agito, subiustite universi, sicut qui tertio

*****

celerassis manus.—76 E Festo Pomp. in ‘Nupta verba,’ p. 129.—77 Hi tres versiculi leguntur apud eundem Festum, p. 302.—80 Hoc Fragm. citatur ab A. Gellio, III. 8. ubi pro vapulavero, al. legunt vapularo.—* Fribularia Priscian. ap.—83 Extat ap. Charis. lib. II. p. 174. et 177.—84 Citat Priscian. lib. VI. p. 719. sed absque querquera, quod est apud Festum, p. 196.—85-88 Extant

NOTE

77 *Barbaria*] Si argumenti est Græci Fabula barbaria significat Romanos; si Romani, significat Græcos.

79 *Vapula, Papyria*] Festus: ‘Vapula Papyria, in proverbio antiquis fuit. De quo Sinnius Capito refert: tum dici solitum esse, cum vellet minantibus significare, se eos negligere et non curare fretos jure libertatis.’ Alii accipiunt pro ‘dole’: Varro pro ‘peri.’ Scaligero est *al. moſe*. Præter hos versus, Diomedes hunc affert, *Quæ ego populabo probe: alii, propere.*

81 *Arietini responsum*] ‘Arietinum responsum’ est anceps, et quoque te vertas incommodum: hoc patet ex sequenti versu: *Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero, id est, sive fecero, sive non fecero, incommodum erit.*

86 *Rorarii*] Festus: ‘Rorarios milites vocabant, qui levi armatura primi prælinum committebant; quod, ut ante imbreu fere rorare solet; sic illi ante gravem armaturam quod prodibant, rorarii dicti.’

87 *Accensi*] Varro, ‘Accensi dicti sunt, quod decurionibus et centurio-

Agito, subsidite omnes, quasi solent triarii.

Nave agere oportet, quod agas, non ductarie.

Superaboque omnes argutando præficas. 90

— tunc papillæ primitus

Fraterculabant: illud volui dicere,

Sororiabant: quid opus est verbis?

O amice, ex multis mihi une Cephalio.

Strebula agnina tene. 95

ordine decertant. . . . Debet perficere id, quod instituisti, ulro, non agre. . . . Et vincam universas præficas arguta voce. . . . Tunc mammae primum eminebant ut fratres: volui dicere, ut sorores. Quid opus est verbis? . . . O amice Cephalio, unus inter multos. . . . Accipe agninam Diis oblatam. . . . GASTRION, vel GAS-

ap. Festum in 'Sultis,' p. 280. et in 'Subsidium,' p. 276. et ap. Varr. de L. L. iv. p. 24. Agite nunc, subsidite Parens.—89 Citatur a Festo in 'Navus,' p. 117.—90 E Nonio in 'Præfica,' p. 520.—91-93 Citat Festus in 'Sororiare,' p. 242.—95 Ex eodem Festo in 'Strebula,' p. 270. Hic Parens addit e Prisciano, lib. v. p. 673. O amice, ex multis mihi une; Cephalio! et e Varro de L. L. lib. vi. p. 76. Age, age, specta: vide vibices! quantas! POL.

NOTÆ

nibus accensebantur, id est, attribuebantur.' Idem 'ascriptivi,' et 'optiones' dicti sunt.

88 *Subsidite*] Festus: 'Subsidium dicebatur, quando milites subsidebant in extrema acie, labentique aciei succurrebant. Quod genus militum constabat ex iis, qui emeruerant stipidia, et tamen retinebant locum in exercitu; quæ erat tertia acies, quæ dicebatur triariorum.'

Triarii] 'Triarii' dicti, quod in tertio ordine aciei starent.

89 *Nave*] Id est, naviter. Festus: 'Navus, celer, ac strenuus, a navium velocitate dictus.'

Ductarie] *Ductarie*, quando adverso amne funibus trahitur navis.

90 *Præficas*] 'Præficas' erant mulieres conductitiae, quæ praierent funeri, ad lamentandum et lacrymandum; et quia arguta, acutaque mulierum esse vox solet, ideo pollice-

tur hæc quæcumque sit tandem persona, fore ut vincat arguta voce et acuta præficas.

92 *Fraterculabant*] De geminis papillis, quasi de geminis pueris, et uno partu editis, qui solent esse simillimi. 'Fraterculare,' seu 'sororculare,' seu 'sororiare.' 'Frater' et 'soror' obsecœna erant olim: iis enim nominibus abntebantur conjunctionis naturalis, ad exprimendam suam lasciviam.

94 *Une*] Pro 'unus,' in vocandi casu; et alibi 'sole,' pro 'solus.' Priscianus quidem, pro 'frivolario,' ponit 'fribularia'; sed in manuscriptis veteribus *b* litera pro *u* consonante non raro ponitur; et pro *a* ponebatur *ou*, quod deinde vel in *u* vel in *o* mutatum fuit. Unde 'fribularia,' pro 'fribolaria'; 'frivolaria.'

95 *Strebula agnina*] Id est, caro agnina, cuius pars fuit adhibita ad

PARS PRIMA.

LOCI EX AMISSIS PLAUTI COMOEDII MAXIMAM PARTEM A GRAMMATICIS CITATI.

ACARI STUDIUM.*

Quam ego tanta pauperavi per dolum pecunia.

ABROICUS.†

Quasi lupus ab armis valeo : clunes infractos gero.

ADDICTUS.

Opus facere nimio quam dormire mavolo : veternum metuo.

ACARI STUDIUM. Quam ego fraude adeo spoliavi argento. ABROICUS, sive AGROICUS. *Sum firmis lateribus tanquam lupus, habeo tergum indomitum. ADDICTUS. Magis libet indulgere labori, quam somno. Pertineo somnolentiam.*

* *Axapi studium* edd. vett. *Acharistio* al. ap. Pareum.—1 Hoc Fragmentum legitur ap. Nonium Marcellum in ‘*Pauperavit*,’ p. 587.—† *Aypoucos* Voss. *Ambroicus* al. ap. Pareum.—2 Nonius p. 695. *clunes desertos.* Extat etiam

NOTE

1 *Pauperavi*] Nonius hoc verbum laudat, quasi sit Planti in Fabula quae appelletur ‘*Acaris Studium*.’ Quid sit autem *Acaris*, tam notum est, quam divinatu difficile, quod argumentum fuerit hujus Fabulæ ex hoc titulo. Sunt qui ‘*Axapi studium* representerint; quasi voce ex duabus una; quod est *ingratum studium*. Alii, *Acaristio*, id est, *ingratus*. *Pauperavi*, id est, pauperiorem feci. Utitur hoc verbo et in Truculento Plautus, ‘*Quæ improba merx est, pro mercis vitio dominum pretio pauperat*.’

2 *Ab armis*] Haec Fabulam Nonius laudat et vocat, seu *Abroicum*, seu

Agroicum. Quid significat *Abroicus*, neque ex Graeco, neque ex Latino conjicere est. *Agroicus* autem est a Graeco *hypoucos*, id est, *agrestis*: et similis fuisse argumentum suspicio est cum Truculento, in qua rusticorum ingenium adumbratur. ‘*Armi, armorum*’ ea pars in quibus est præcipua sedes roboris. *Ab armis valeo*, id est, sum validis armis, validi sunt mei armi.

3 *Opus facere*] Addictus ferme significat dicto audientem alieno: et versus hic, qui unus ex illa Fabula superest, hominem notat sedulum in opere suo, et desidium metuentem.

ARTAMON.

Nunc mihi licet quidvis loqui : nemo adest superstes.

ASTRABA, Latine CLITELLARIA.

Sequere, sequere, Polybadisce : meam spem te cupio
consequi.

POLYB. Sequor hercule quidem : nam lubenter mea
sperata consequor.

Axitiosæ annonam caram e vili concinnant viris.

Quasi tollenonem aut pilum reciproces plana via.

Terebra tu quidem pertundis.

ARTAMON. Jam nihil retat quominus quidlibet dicam : nullus hic superest
ASTRABA, Latine CLITELLARIA. Sequere, sequere, Polybadisce : expto te,
ut tu, qui es mea spes, me assequaris. **POLYB.** Sequor per Herculem. Ete-
nim alacriter assequor, id quod spero. . . . Contumaces reddunt annonam pretio-
sam ex vili. . . . Quasi tolleres ac deprimeres tollenonem, aut pilum Græcum in

ap. Festum in 'Clnnes.'—3 Citat interpres Virgilii ἀγάρυπος.—4 Hic vs. ex-
tat ap. Festum p. 282. in 'Superstites.' Huic subjiciunt Pareus, Delph. et
Bipont. *Unguentum quod naribus mulionum nauteam fecisset*, ex eodem Festo
p. 216. in 'Nautea.'—5, 6 Hi duo vss. leguntur ap. Varr. de L. L. v. p. 59.
—7 Ex eodem Varr. de L. L. vi. p. 76. in 'Anxitiosus.'—8 Hic vss. deest in
ed. Parei. Catur a Festo in 'Tolleno.'—9 *Terebratum quid pertundis?* Pa-

NOTÆ

4 Superstes] *Artamon*, vel est ab ἄρταμον quod præcipuum est navis
velum; vel ab ἄρταος, quod est *lanius, coccus*. *Superstes*, hoc loco signifi-
cat eum qui superest in scena alibi,
viventem.

[Naribus mulionum] Exaggeratio
in unguentum fætidum in primis :
oportet enim fætem esse gravissi-
mum, qui mulionum inter tētērīmos
odores in stabulis et sterquiliniis per-
petuo degentium nares percusat. Nonius, 'Nautea aqua ex navis sen-
tina veniens.'

5 Polybadisce] In omnibus frag-
mentis Plantini, hæc sola persona
nominatur: adeo nibil retinent, unde
Fabularum argumentum liceat de-
prehendere. Hæc autem Fabula
Græca est ἀστράβη, quod Hesychio
est *ephippium*, et Latine *clitellaria* a

'clitellis,' quod idem significat atque
Astraba. Probus Grammaticus in
vita Virgilii dicit Astrabam vehicu-
lum fuisse dictum παρὰ τὸ μῆτρε-
φέσθαι; quo titulo Plantum dicit
scripsisse Comœdiā in qua mulieres
sunt, quæ ejusmodi vehiculo indu-
cuntur. A. Gellius et Nonius di-
cunt incertum esse utrum Comœdia
hæc sit Planti.

7 Axitiosæ] Id est, factiosæ. Festus : 'Axitiosi, factiosi dicebantur :
cum plures una quid agerent face-
rentque. Axit autem pro egerint;
unde axites mulieres, sive Dii, dice-
bantur una agentes.'

8 Tollenonem] Festns, 'Tolleno est
genus machinæ quo hauritur aqua in
alteram partem prægravante pon-
dere.'

Pilum] Pilus hic Græcus diceba-

Dare pedibus protinam sese ab his regionibus.
Terebratus multum sit: et subscudes addite.

10

[*Hæc hactenus titulo ASTRABÆ laudata sunt ab Actoribus: nunc deinceps quæ sequuntur, CLITELLARIÆ nomine citantur :*]

Non quasi ut hæc, sunt heic limaces lividæ,
Diabolares, scenicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotulis crusculis,
Capillo sciso, atque excissatis auribus.

15

— quasi tolleno, vel
Pilum Græcum reciproces plana via.

Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.

Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita;

Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula.

20

plano loco. . . Projecto tu perforas terebra. . . Fugere protinus sese ab his regionibus. . . Sit perforatus penitus, et fibulis compactus. . . Non sicut illa sum erga tuos quales sunt cochlea squatidae, diabolares, scenicolæ, miraculæ, cum extritis talis, cum crotulis crusculis, capillo sciso, et excisis auribus. . . quasi tolleno, vel pilum Græcum erigas ac deprimas in plano loco; quæ nisi illa gradias, pergis grandiori passu. Per Pollucem, mater, sum exercitator ad cubandum: ceterum sum paulo seignior ad cursum. . . Quare metuis tuam amicam, ne te peri-

reus, e Nonio in 'Exterebare,' p. 528.—10 Ex eodem Nonio in 'Protinam,' p. 697.—11 E Festo in 'Subscudes,' p. 276. Parens addit ex A. Gellio x. 7. et Nonio c. 2. p. 522. *Aptula.* Fur frumenti.—12 Hic et sequens versus citantur a Varro L. L. vi. p. 76. ut hæc sum tuis limaces Parens.—13 Parens, scenicolæ.—14 E Festo in 'Crocotilum.'—15 E Nonio in 'Excissatum,' p. 544.—16. 18 E Festo in 'Reciprocari'.—19. 20 E Nonio in 'Cursus.' Meursius legit, magis sum exercita A te quam ad cursuram, eo sum ter-

NOTÆ

tur, ut videre est pæncis post versibus; et sumi potest pro illo pondere, quo elato demittitur vas ad hauriendum aquam, depressoque levatur.

9 *Pertundis*] Id est, perforas.

10 *Dare pedibus sese*] Id est, fugere.

Protinam] Vetus, protinus.

11 *Subscudes*] Est fibula lignea, seu clavus committendis lignis duobus vi adactus.

18 *Biteris*] Biteris est ab antiquo

'beto,' id est, vado: in Curculione et in Pseudolo utitur hoc verbo Plautus.

Vegrandi gradu] Id est, parvo gradus. Sane ex contextu conqueritur aliquis de alio, qui jaceat lalentius, quam pedem promoveat, quod est fessi hominis et vix, ac ne vix quidem sese moventis. Vecors est cui vix est cor. Vejovem appellabant veteres, qui lalentius laderet quam juvaret. Quasi minime juvantem.

Quid tuam amicam times, ne te manulea cajet.

Prohibet divitiis maxumis, dote altili atque opima.

Expurgabo hercle omnia ad raucam ravim.

Quæ quasi carnuficis angiporta purgitans.

Intro ad bonam meretricem: astat ea in via

Sola : prostibula sane est —

Meminere officium suum.

Potin' es tu, homo, facere strenuum?

N. Aliorum est affatim qui faciant: sane ego

Me volo fortē per hiberi virū —

Tun', tune igitur, mea matercula ?

Germana mea sororcula.

Si quidem imperes pro copia, pro recula.

Datores bellissimi negotioli senecis soletis esse.

Adhinnire equulam possim ego hanc, si detur sola soli. 35

mat manica. Aceret opibus amplissimis, dote alma, atque ampla. Excusabo universa usque ad raucedinem. ... Quæ sicut illa quo mundat angiportum carnificis. ... Ingredior in ædes probi scorti : ea stat in via sola : est sine dubio prostibulum. ... Recordantur suarum partium. ... Valesne, o homo, perpetrare aliquid præclarum? N. Sunt satis multi qui perpetrent : profecto libet me strenuum virum præstare. ... Tune ergo, o mea maternula? ... Mea sororcula germana. ... Si a me exigas, id quod possum præstare pro viribus, pro opibus tenuibus. ... Vobis mox est facessere lepidissime negotium seni. ... Ego possem adhinnire ad hanc equam,

diuscula.—21 Citat Fulgentius de *Continentia Virgiliana*.—22 E Nonio in 'Altile,' p. 524.—23 Ex eodem in 'Ravis,' p. 577.—24 Ex eodem Nonio in 'Angiportus,' p. 591.—25. 26 Citantur a Nonio in 'Prostitutione.' Hic Parens, Delph. et Bipont. subjiciunt ex eodem Nonio in 'Opus,' p. 756. *Matum aufer: bonum mihi opus est.*—27 E Nonio, p. 765.—28-30 Laudat A. Gellius *vii. 7.* e Cistellaria.—31 Parens, *tunc igitur*. Hic vs. et duo seqq. citantur a Prisciano, *III.* pp. 611. 612. 613.—34 Apud Priscian. *III.* p. 616. e Cistellaria.—35 Citat Priscian. *III.* p. 617. Post hunc versum Parens dedit e Nonio in 'Mustulenum,' p. 519. *Nam ita mustulenum aestus nubes attigit.*—

NOTE

³¹ *Manulea cajej*] *Manica feriat a* est origo vocis hujus, prostibulum.
veteri, 'caio,' 'caias,' ferio.

24 *Angiporta*] *Angiportum*, i.
25 *Pantikala*] *Pantikala*, = παντικάλα
hinnire ad equum : est allegoria ducta ab equo ad haminem non absimili-

26 Prostibula] Prostibola, α , pro prostibulum. In his duobus versibus ta ab equo ad hominem non absimilem equo, quando insanit amore.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 8

BACCHARIA.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
 Quam ego nunc sum ? cujus haec ventri portatur pompa.
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus et ma-
 nibus.

BIS COMPRESSA.

BÆOTIA.* Ut illum Di perdant, primus qui horas repperit,
 Quique adeo primus hic statuit solarium. 41
 Qui mihi comminuit misero articulatim diem.
 Nam me pueru uteru hic erat solarium
 Multo omnium istorum optumum et verissimum ;
 Ubi iste monebat esse, nisi cum nihil erat. 45
 Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet.
 Itaque adeo jam oppletum est oppidum solariis.

si essem solus cum sola. . . . BACCHARIA. Quis est homo qui tantafelicitate unquam cumulatus est, quanta ego nunc sum? Ad cujus abdomen haec pompa confertur. Ego effodiā nunc in cavernam dentibus et manibus, latus acipenseris, qui delituit hacēnus in mari. . . . BIS COMPRESSA. BÆOTIA. Dii perdant primum horarum auctorem, et qui primus collocato hic solario discepit frustatim diem mihi infelici. Nam quando eram puer uteru erat hic solarium, quod istis omnibus longe antecellebat, et bonitate et veritate; quando hic indicabat edendum, nisi quando nihil habebam. Nunc non habeo etiam, quod habeo, nisi sol velit. Tota urbe est plena solariis.

* Hic quatnor versus citantur a Macrobi. Saturn. II. 12.—37 Bipont. portantur pompa.—40 Citantur hi versus ab A. Gellio, III. 8. ex persona Parasi-

NOTE

Tum enim maxime comparandus est jumentis insipientibus, ut scriptura inquit.

36 *Quis est mortalis?*] Hi versus quatuor afferuntur a Macrobio, tanquam e Baccharia Plauti. Rationem autem nominis hujus, et argumentum Fabulæ, nemo ex his versibus conjectat. Porro hi versus videntur esse parasiti exultantis, quod ab eo sit modo depectendus digitis acipenser.

38 *Acipenser*] Piscis olim in pre-

tio habitus. Hujus squamus esse dicuntur aliter atque in aliis piscibus sitæ.

* *BÆOTIA.*] Ut illum Dii. Hi versus novem dicuntur ab Anio Gellio Plautinissimi; quamquam apud eundem Varro asserat minime Plauti esse, sed Aquilii cuiusdam Comœdiarum scriptoris. Porro cuiuscumque tandem sint poëtæ, sunt personæ parasiticæ. De inventoribus horologiorum lege Plin. II. 72. VII. 60.

Major pars populi aridi reptant fame.

CÆCUS, sive PRÆDONES.

Nihil quicquam factum nisi fabre, nec-
quicquam positum sine luco, auro, ebore, ar- 50
gento, purpura, picturis, spoliis, tum statuis.

Neque eam a me invito unquam abduces.

Spectari ludos magnifice atque opulenter.

Peregre est.

Plure altero tanto, quanto ejus fundus est, velim. 55

Ita sunt prædones, prorsum parcunt nemini.

Velim te arbitrari factum. R. sedulum est: submoventur
hostes, removentur lapides.

Si non strenue fatetur, ubi sit aurum, membra ejus exse-
mus serra.

Nihil feci secus, quam me decet.

Quis tu es, qui ducis me? mu! perii hercle, Afer est. 60

CALCEOLUS.

Molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas.

Major pars plebis jacet arida ob inediam.... CÆCUS, sive PRÆDONES. Nihil erat nisi eleganti artificio perpolitum, nihil collocatum sine luco, auro, ebore, argento, purpura, picturis, spoliis et statuis.... Et nunquam illam avocabis a me nisi volente.... Cerni ludos splendidos atque divites.... Abiit extra patriam.... Optem esse carius duabus partibus, quam ejus est predium.... Eiusmodi sunt latrones, nulli omnino ignoscunt.... Optarem te judicem ejus rei. R. Est res diligens. Arcentur hostes, tolluntur lapides.... Concidamus ejus artus serra, si non indicet, in quo loco sit pecunia.... Nihil commisi, quod me dedebeat.... Quis es tu, qui ducis me? interii, per Herculem, Afer est.... CALCEOLUS. Dixit nucem Molluscam

ti esurientis.—43 Salm. *puero venter*.—46 Salm. *non estur nisi*.—49 Hi versus citantur a Charis. lib. II. pp. 179. 187. 189. 194. 195. 213.—53 Spectaci Pa-

NOTÆ

49 *Nihil quicquam*] Charisius in adverbio hos versus quatuordecim affert.

55 *Plure*] Pro ‘pluris.’ Laudat Ciceronem idem Charisius in eadem voce, ‘plure venit.’

60 *Mu*] Particula qua terror incu-

titur. Lucilio, ‘Mu facere,’ est mutire.

61 *Molluscam nucem*] Versus hic affertur a Macrobio, et interpretatur molluscam nucem de persica, quam nos vocamus, *une pêche*.

CARBONARIA.

Secundum ipsam aram aurum abscondidi.

Esto pernam, sumen sueris, spectile, callum, glandia.

Patibulus ferar per urbem, deinde affigar cruci.

COLAX.

Batiolam auream octo pondo habebat, accipere noluit. 65

COMMORIENTES.

— Saliām in puteūm præcipes.

CONDALIUM.

Tam crepusculo fere, ut amens, lampadas accendit.

CORNICULARIA.

Facite olant ædes Arabice.

suo tecto imminere. . . . CARBONARIA. Juxta altere ipsum occultavi aurum. . . . Comede pernam, sumen suis, spectile, callum, glandia. . . . Me trahent per civitatem patibularium, deinde affigar cruci. . . . COLAX. Egerat batiola aurea octo librarum, accipere recusavit. . . . COMMORIENTES. Me dabo præcipitem in puteum. . . . CONDALIUM. Adeo mane, ut stultus lucernas accendit. . . . CORNICULARIA. Date operam, ut domus odore Arabicō repleatur. . . . Qui militavī annis decem sub

*****

rens.—61 E Macrob. *Saturn.* ii. 14.—62 E Prisciano, lib. x. p. 890.—63 E Festo Pompeio in ‘*Spectile*,’ p. 264.—64 Citat Nonius in ‘*Patibulum*,’ p. 608.—Hic Delph. et al. inserunt, *Colacem esse Navii et Plauti reterem Fabulam.*—65 Laudat Nonius in ‘*Batiola*,’ p. 792.—66 E Prisciano, lib. vi. p. 725.—67 Citatur a Varr. de L. L. vi. p. 77.—68 Laudat Diomedes, lib. i. p.

NOTÆ

63 *Sueris*] Id est, suis.

64 *Patibulus*] Adjective.

[*Colacem*] Colax Græcum est, et adulatorem significat. Argumentum hujus Fabulæ videtur fuisse parasiticum; nam tria erant genera parásitorum; alii vocabantur ridiculi, qui risum convivis movebant; alii plagiatis et lacones, in quos licebat quodvis audere, dummodo a mensa non removerentur; alii adulatores, quod genus serium erat et grave.

65 *Batiolam*] ‘*Batiola*,’ vas vinarium in quod vinum educitur primum e cado.

66 *Præcipes*] Id est, præceps.

67 Tam *crepusculo*] Hæc Fabula *Condalium* vocatur. *Condalium* autem est annuli genus. Festus, ‘*Condalus, annulus; Condalium similiter, annuli genus.*’ Varro negat *Condalium* esse Plauti, ut scribit Aelius Gellius: affirmat Terentius *Condallum*, et *Commorientes* esse *Plautina*.

68 *Olant*] ‘*Olo, olis,*’ pro ‘*oleo, oles,*’ antique. ‘*Olere Arabicē,*’ id est, seaviter. *Snavissimi enim affreabantur ex Arabia odores.*

Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio

Merede.

70

Pulchrum et luculentum hodie evenit prælium.

Te obsecro, Lyde, pileum meum, mi sodalis, mea salubritas.

Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest.

Qui amant ancillam meam Hedylium oculitus.

Mihi Laverna in furtis celebrassis manus.

75

DYSCOLUS.

Virgo sum: nondum didici verba nupta dicere.

rege Demetrio. . . Egregium atque præclarum certamen commissum est hodierna die. . . Te rogo, Lyde, pileum meum, mi amice, mea salus. . . Quid moramur committere ludos? Adest noster circus. . . Qui in oculis habent Hedylium meam ancillam. . . Laverna, redde meas manus celebres furto. . . DYSCOLUS. Sun virgo: nescio quidem nomina rerum obscenarum. . . FÆNERATRIX. Heus tu!

378. *olunt ades Arabicas* edd. ante Putsch.—69 Est apud Varr. de L. L. lib. vi. p. 74. Catur a Nonio in ‘Latrocinari,’ p. 560. ita, *Latrocinatus decem annos mercede.*—71 E Nonio in ‘Luculentum,’ p. 518. Pro *prælium*, al. legunt *præmium*, i. e. præda.—72 Apud Nonium in ‘Pilens,’ p. 608.—73 Catur a Varr. de L. L. lib. iv. p. 37.—74 Sie Nonius in ‘Oculitus,’ p. 567. Al. legunt *Hedulum*, e Psend. 1. 2. 54.—75 Apud Nonium in ‘Laverna,’ p. 560. Parens legit, *Lita Vam Lavernam, ni furis scelerascit manus;* Taubm.

NOTÆ

69 *Latrocinatus*] Latro dicebatur stipator, non a latere principis, ad quod stabat; sed a mercede quam stipationis ergo recipiebat, quæ vocabatur *λάτρους*.

73 *Circus*] Putat Varro circum dici, quod milites defixo in terram palo circumluderent. Et ille Iudus vocabatur, olim, ‘palaria,’ a palo.

75 *Laverna*] Fures olim venerabantur Lavernam, tanquam patronam suam. Horatius quas preces ad eam funderent etiam refert: ‘pulcra Laverna, Da mihi fallere: da justum sanctumque videri.’ Hæc Dea Græcis erat Πραξιδίκη. Plagiatum versuum appellat Ausonius ‘Lavernam carminum.’ Parens legit, *Litavam Lavernam, ni furis scelerascit manus.* *Litavam, pro litabam.* ‘Lito’

autem est precor.

Furtis manus] Id est, fures, seu furaces manus. Alius legit, *Mitigaveram Lavernam ni,* (id est, mitiorem reddideram, placaveram) *fures celebrassit manus*, id est, celeres manus in furando redderet.

76 *Verba nupta*] Festus, ‘Nupta verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat.’ Idem, ‘Nubentibus depositis prætextis, a multititudine puerorum obscœna clamantur.’ Varro, ‘Pueri obscœnis verbis novæ nuptæ aures retruant.’ Videlicet antea erant obturatæ. Pueris autem non ante licebat obscœna jactare ad novas nuptias, quam prætextam detulissent ad Fortunam virginalem.

FÖNERATRIX.

Heus tu! in Barbaria quod dixisse dicitur
Liberta suæ patronæ, id ego dico tibi:
Liberta, salve: vapula, Papyria.

FRETUM.

Hoc illud est 80
Quod arietini responsum magnis ludis dicitur:
Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero.

FRIVOLARIA.*

Commodo dictitemus.

Is mihi erat bilis, aqua intercus, tussis, febris querquera.

— sequimini hac

85

Sultis legiones omnes Lavernæ: ubi rorarii
Estis? en sunt: ubi sunt accensi? ecce —

tibi dico id quod liberta refertur dixisse suæ patronæ apud Romanos: salve liberta: vapula, Papyria. . . . FRETUM. Id est quod dicitur in magnis ludis responsum Arietini: Occidam, nisi egero: si egero, parnas dabo. . . . FRIVOLARIA. Dicamus commode. . . . Is mihi erat instar bilis, aqua intercus, tussis, febris robustæ. . . . Sequimini hac, si vultis, legiones omnes Laverna! Ubi estis prima aciei milites? Ubi accensi? ecce * agito, subsistite universi, sicut qui tertio

*****

celerassis manus.—76 E Festo Pomp. in ‘Nupta verba,’ p. 129.—77 Hi tres verisiculi leguntur apud eundem Festum, p. 302.—80 Hoc Fragn. citatur ab A. Gellio, iii. 8. ubi pro vapulavero, al. legunt vapularo.—* Fribularia Priscian. —83 Extat ap. Charis. lib. ii. p. 174. et 177.—84 Citat Priscian. lib. vi. p. 719. sed absque querquera, quod est apud Festum, p. 196.—85-88 Extant

NOTÆ

77 *Barbaria*] Si argumenti est Græci Fabula barbaria significat Romanos; si Romani, significat Græcos.

79 *Vapula, Papyria*] Festus: ‘Vapula Papyria, in proverbio antiquis fuit. De quo Sinnius Capito refert: tum dici solitum esse, cum vellent minantibus significare, se eos negligere et non curare fretos iure libertatis.’ Alii accipiunt pro ‘dole:’ Varro pro ‘peri.’ Scaliger est *μωρέ*. Præter hos versus, Diomedes hunc affert, Quæ ego populabo probe: alii, *propere*.

81 *Arietini responsum*] ‘Arietinum responsum’ est anceps, et quocumque te vertas incommodum: hoc patet ex sequenti versu: *Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero*, id est, sive fecero, sive non fecero, incommodum erit.

86 *Rorarii*] Festus: ‘Rorarios milites vocabant, qui levi armatura primi prælinum committebant; quod, ut ante imbrex fere rorare solet; sic illi ante gravem armaturam quod prodibant, rorarii dicti.’

87 *Accensi*] Varro, ‘Accensi dicti sunt, quod decurionibus et centuria-

Agito, subsidite omnes, quasi solent triarii.

Nave agere oportet, quod agas, non ductarie.

Superaboque omnes argutando præficas. 90

— tunc papillæ primitus

Fraterculabant: illud volui dicere,

Sororiabant: quid opus est verbis?

O amice, ex multis mihi une Cephalio.

Strebula agnina tene. 95

ordine decertant.... Decet perficere id, quod instituisti, ultro, non ægre.... Et vincam universas præficas arguta voce.... Tunc mammae primum eminebant ut fratres: volui dicere, ut sorores. Quid opus est verbis?... O amice Cephalio, unus inter multos.... Accipe agninan Diis oblatam.... GASTRION, vel GAS-

sp. Festum in 'Sultis,' p. 280. et in 'Subsidium,' p. 276. et ap. Varr. de L. L. iv. p. 24. Agite nunc, subsidite Parens.—89 Catur a Festo in 'Navus,' p. 117.—90 E Nonio in 'Præfica,' p. 520.—91-93 Citat Festus in 'Sororiare,' p. 242.—95 Ex eodem Festo in 'Strebula,' p. 270. Hic Parens addit e Prisciano, lib. v. p. 673. O amice, ex multis mihi une; Cephalio! et e Varrone de L. L. lib. vi. p. 76. Age, age, specta: vide vibices! quantas! POL.

NOTÆ

nibus accensebantur, id est, attribuebantur.' Idem 'ascriptivi,' et 'optiones' dicti sunt.

88 *Subsidite*] Festus: 'Subsidium dicebatur, quando milites subsidebant in extrema acie, labentique aciei succurrebant. Quod genus militum constabat ex iis, qui emergerant stpendia, et tamen refinebant locum in exercitu; quæ erat tertia acies, quæ dicebatur triariorum.'

Triariorum] 'Triariorum' dicti, quod in tertio ordine aciei starent.

89 *Nave*] Id est, naviter. Festus: 'Navus, celer, ac strenuus, a navinum velocitate dictus.'

Ductarie] *Ductarie*, quando adverso amne funibus trahitur navis.

90 *Præficas*] 'Præficas' erant mulieres conductitiae, quæ præirent fūneri, ad lamentandum et lacrymandum; et quia arguta, acutaque mulierum esse vox solet, ideo pollice-

tur hæc quæcumque sit tandem persona, fore ut vincat arguta voce et acuta præficas.

92 *Fraterculabant*] De geminis palliis, quasi de geminis pueris, et uno partu editis, qui solent esse simillimi. 'Fraterculare,' seu 'sororeculare,' seu 'sororiare.' 'Frater' et 'soror' obscoena erant olim: iis enim nominibus abutebantur conjunctionis naturalis, ad exprimendam suam lasciviam.

94 *Une*] Pro 'unus,' in vocandi casu; et alibi 'sole,' pro 'solus.' Priscianus quidem, pro 'frivolario,' ponit 'fribularia,' sed in manuscriptis veteribus *b* litera pro *u* consonante non raro ponitur; et pro *a* ponebatur *ou*, quod deinde vel in *u* vel in *o* mutatum fuit. Unde 'fribularia,' pro 'fribolaria,' 'frivolaria.'

95 *Strebula agnina*] Id est, caro agnina, cuius pars fuit adhibita ad

GASTRION, *vel* GASTRON.*

Caro strebula, vitellina est: coenabis.

HORTULUS.

Præco ibi adsit cum corona: quique liceat, veneat.

KAKISTUS.

— malo hunc alligari ad oriam;
Ut semper piscetur, etsi sit tempestas maxuma.

LENONES GEMINI.

Dolet hic puellus, sese venum ducier.

100

MEDICUS.

In conspicillo asservabam: pallium observabam.

Parasito cum virgis caseum radi potest.

Domi reliqui exoletam virginem.

NERVOLARIA.

Scobinam ego lima actutum adrasi.

TRON. *Habeo carnem coxendicis vitulina: cannabis...* HORTULUS. *Præco reniat, et habeat coronam: et vendatur tanti quanti licitum fuerit...* KAKISTUS. *Hunc malo ad oriam constringi: ut semper pisces capiat, licet sit tempestas marima...* LENONES GEMINI. *Ægre fert hic puer, quia dicitur ut vendatur...* MEDICUS. *Intuebar in speculo: obtuebar pallam...* Caseus potest radi cum virgis parasito... Deserui in ædibus virginem adultem. NERVOLARIA. Ego adresi

*****

jam inspxi: quid est.—* Al. ap. Parenm, Gestrio, vel Gestio, vel Quæstio, *vel Restio*.—96 Hoc citat Varro de L. L. lib. vi. p. 76.—97 E Festo in ‘Sub corona vendere,’ p. 278. Al. legunt quanti liceat.—100 Ita legitur ap. Priscian. lib. vi. p. 697. Festus vero ita citat, Olim huic puello sese, &c.—101 E Nonio in ‘Conspicillum’ p. 532. In conspicilio Paren.—102 Ex eodem Nonio in ‘Caseus,’ p. 597. Post hunc vs. Pareus insernit e Nonio in ‘Lopades,’ p. 796. Addite lopades, echinos, ostreas.—103 Citat Priscian. lib. x. p.

NOTÆ

sacrificium. Nonnulli pntant esse carnem coxm, quia ὄρπεδος est curvus; qualis est coxa.

96 *Caro strebula*] Uno verbo dicitur, *carostrebula*. Dividit tamen Arnobius adversus Gentes: ‘Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demittitur?’

97 *Cum corona*] Captivi coronati

vendebantnr, Festo teste.

Quique liceat] Tanti vendatur, quanti liceat.

98 *Oriam*] ‘Oris,’ et ut alii ‘horria,’ est navis piscatorum gennus.

101 *In conspicillo*] ‘Conspicillo,’ vel ut alii, ‘conspicilio observare,’ est adhibito vitro oculorum juvare aciem.

Scranciæ, scrupedæ, strictivellæ, tantulæ. 105

Prohibent, quom mœnia aliunde ego fungor mea.

Ocyssume nos liberi possimus fieri.

Pollucte prodigum esse amatorem addebet.

Vinum sublestissimum.

Insanum valde uterque deamat. 110

PARASITUS PIGER, sive LIPARGUS.

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire cœpi tramite recta via.

Ambo magna laude lauti : postremo ambo sumus non nauci.

statim scobinam lima. . . Fætidæ, tardæ, rugosæ, breves. . . Impediunt, quando ego obeo meum officium. . . Valeamus manumitti celerrime. . . Oportet amatorem esse abunde profusum . . . Vinum insuavissimum. . . Uterque magnopere insanit amore. . . PARASITUS PIGER, sive LIPARGUS. Inde probe madidus vino reversus sum recta in ædes prima luce. . . Ambo lautissimi : demum uterque non sumus

872.—104 Apud Varr. L. L. lib. vi. p. 76.—105 Ap. eundem Varr. ibid. ubi nonnulli legunt, *strictipella sordida*.—106 E Festo in ‘Mœnia,’ p. 273.—107 Ex eodem in ‘Ocyssime,’ p. 136.—108 Ex eodem Festo in ‘Prodegeris,’ p. 181.—109 Ex eodem in ‘Subigere,’ p. 274.—110 Apud Nonium in ‘Insanum,’ p. 556. *rb valde* pro glossemate habet Parens. Delph. et Bipont. addunt e PATINA, sive PATINARIA, *Nam quid ille nunc tam diu intus remorantur rem eligines?*—111. 112 Extant ap Varr. L. L. lib. vi. p. 75. *cæpit* Parens.—

NOTÆ

105 Scranciæ] Id est, identidem screantes fôntem stomachi sputis egerentes. Hæc et ‘screatiæ’ dictæ.

Scrupedæ] Tardæ et male stantes, quasi per scrupos et lapillos perpetuo incedant: veteres etiam ‘petreias’ appellabant. Scaliger translatum e Græco putat, et *scrupedas* dici, quasi *crupedas*: *crupedas* autem derivat a κρόπτεδοι, id est, duris homines pedibus.

Strictivellæ] Aliis *strictipellæ*; sed proprie *strictipellæ*, quæ sunt *strictivellæ*: significantur enim mulieres, quæ cum sint rugosæ, distendunt pel-

lem, ut asperitatem rugarum tollant, et expolian cutem. Ab aliis dicebantur ‘tentipelles,’ vel ‘tentipellæ’: eæ vero, qua ad id adhibebant ignem, dicebantur ‘incœctæ mulieres.’

Tantulæ] Breves vocantur ac paryæ.

106 Mœnia fungor] Id est, muniis, seu muneribus, et partibus fungor.

109 Vinum sublestissimum] Infirum, tenue; et quasi dilutius aqua.

110 Insanum valde] Id est, magnopere. Insanum sæpe in anctoribus, non quod non sanum est, sed quod est magnum.

Ejusdem Bacchæ fecerunt nostram navim Pentheum. 135

Nunc, ut apud sequestrum vidulum posivimus.

Nunc servos argentum a patre expalpabitur.

Immo id quod hæc nostra est patria, et quod hic meus
Est pater, illic autem Soterinis est pater. 140

Malim moriri meos, quam mendicarier. Boni ministran-
tur : illum nunc irrident mali. 140

Signum recte comparebat : hujus contendi annulum.

Quid multa verba? plurimum luctavimus.

— Jube hunc insui culleo,
Atque in altum deportari, si vis annonam bonam.

Ibi ut piscabar, fuscina ici vidulum. 145

Nam audivi foeminam ego leonem semel parire.

*tristitiam, inopiam, frigus, famem. . . . Ejusdem bacchationes dilaceraverunt nos-
tram navim, sicut Pentheum. . . . Nunc, quia depositimus vidulum apud seque-
strum. . . . Nunc servos circumveniet patrem pecunia. . . . Immo quia adest patria
nostra, et quia hic est meus pater, ille vero est pater eorum, qui saluti fuerunt. . . .
Malim meos mortem oppere, quam mendicare. Quia boni serviunt mortuo :
mali illudunt mendico. . . . Signum optime apparebat : contuli cum annulo. . . . Quid
plura? Multum luctati sumus. . . . Impera hunc includi culeo, atque deferri in
altum, si cupis habere annonam uberem. . . . Cum piscarer in illo loco, fuscina feri
vidulum. . . . Audivi mulierem olim peperisse leonem.*

*****

'Reddibo,' p. 770.—134 Citat Priscian. lib. vi. 699.—135 Ex eodem Priscian. lib. viii. p. 738. Cf. Trin. iv. 1. 14.—136 E Priscian. lib. x. p. 898.—137 Recitat Nonius in 'Expalpare,' p. 542. et 752.—138. 139 Citat Priscian. lib. viii. p. 749. *meus est Pater, &c. Pareus.*—140 E Nonio in 'Mendicarier,' p. 562.—141 Citat Nonius in 'Contendere,' p. 631.—142 E Nonio in 'Elec-
tavi,' p. 748.—143. 144 Citat Fulgentius Placiades in 'Cullens,' p. 806.—
145 Ex Aulularia citat Nonius in 'Icit,' p. 553.—146 Citat Junius Philar-
gyrus in Virg. Ecl. ii.

NOTÆ

135 *Fecerunt navim Pentheum]* No-
ta est Fabula de Pontheo, qui cum
curiosius contemplaretur orgia Bac-
chi, a Bacchidibus disceptus est.

139 *Soterinis est pater]* Hæc Sote-
ris, hujus Soterinis; id est, pater sal-
vaticis. Nam 'Soteris,' est a Gra-
co.

140 *Boni ministrentur]* Alii, *Boni
inniserantur*, id est, bonos ejus mi-
seret.

141 *Contendi]* Id est, comparare
aliquid cum alio, ut deprehendas in
quo differant. Contendere sibi, utrum
sint æquales longitudinis.

PARS SECUNDA.

LOCI EX AMISSIS CITATI,
AMISSO ETIAM COMEDIAE NOMINE.

Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum.

Oggannuit odiosus omni totæ familiae.

Licet vos abire curriculo.

Jam tibi tuis meritis crassus corius redditus est.

Di bene vortant! tene cruminam; in ea erunt triginta minæ. 5

Nullam ego rem citiore apud homines esse, quam famam reor.

Stultus est advorsum ætatem et capitis canitudinem.

Numnam mihi oculi cœcultant? estne hic noster Hermio?

Epeus fumosus, qui coquit cibos nostris copiis. . . . Oblatavit invisis universæ nostræ familiae. . . . Licet vos fugere celeriter. . . . Tua cutis evasit crassior tuis virtutibus. . . . Diū bene vertant! Accipe crumenam, sunt in ea triginta minæ. Arbitror nihil esse velocius apud homines fama. . . . Desipit præter ætatem et canitiem. . . . Nonne oculi fulluntur? Estne hic noster Hermio? . . . Deseruit arma

1 Citat Varro de L. L. vi. p. 72.—2 Ex eodem Varr. lib. vi. p. 81. toti familiae Parens.—3 Citat Festns in ‘Curriculo,’ p. 45.—4 Ex eodem Festo in ‘Corius,’ p. 42.—5 Apud Festum in ‘Cruminam,’ p. 43.—6 Apud eundem in ‘Citior,’ p. 35.—7 Citatur a Festo in ‘Canitudo,’ p. 30.—8 Citatur ab eo-

NOTÆ

1 *Epeum fumificum*] Epeus coenus dicitur ‘fumificus;’ quia coei ut plurimum versantur in fumo, atque adeo melius ‘fumosum’ dicas, quam ‘fumificum.’

2 *Oggannuit*] ‘Oggannire’ est latratus ille tenuis et amicus canum gestientium, et ut ita dicam gratulantium, propter redditum heri.

3 *Curriculo*] Id est, cursim.

4 *Corius*] Vetus pro ‘corium.’ *Tuus corius redditus est crassus tuis meritis,* id est, induruit flagris tibi propter nequitiam infletis.

7 *Canitudinem*] Id est, canitiem, vetus.

8 *Cœcultant*] Festus, ‘Cœcultant; cœcis proximi sunt oculorum acie obtusa.’

Addite lepades, echinos, ostreas.

Nihil moror mihi fucum in alveo, apibus qui peredit ci-
bum.

115

PHAGON.

Honos syncerasto perit.

PLOCIONA.

Nam coloratam frontem habet, petilis labris.

SATURIO.

Catulinam, carnem esitavisse, [hoc est, comedisse Romanos,
Plautus in Saturione refert.]

Retrahi nequitur, quoquo progressa est semel.

Male tibi evenisse video, qui glaber erat tanquam rien. 120

Succenturia; centum require, qui te delectent domi.

SCYTHA LITURGUS.

Mulier es, uxor: Quoja, vir? ego novi, scio: axiosa es.

— Sin ea mihi insignitos pueros pariat postea,

spernendi. . . . Addite lepades, echinos, ostreas. . . . Non curu si fucus est in alveo, qui corat cibum apum. . . . PHAGON. Honor syncerasti interit. . . . PLOCIONA. Est illi frons colorata, et exilia labra. . . . SATURIO. Comedisse carnem catulorum. . . . Non potest retrahi, in quemcumque locum progressa est semel. . . . Animaduertio id tibi male cessisse, qui imberbis erat veluti ren. . . . Succenturia; quare vel centum qui te oblectent in cibis. . . . SCYTHA LITURGUS. Es mulier, o uxor. Cuja, vir? Ego novi, scio: factiosa es. . . . Si deinceps non edat mihi pueros

~~~~~

113 E Festo in 'Naucum,' p. 115.—114 Vide ad vs. 102.—115 Citat Priscian. lib. x. p. 893.—116 Ap. Varr. de L. L. lib. vi. 75.—117 Citatnr a Nonio in 'Petilum,' p. 568.—119 E Festo in 'Nequitum,' p. 121.—120 Ex eodem Festo in 'Rienes,' p. 219.—121 Ex eodem in 'Succenturiare,' p. 277.—122 Citat Varro de L. L. vi. p. 76. *actiosa es Pareus.*—123. 124 Extant apud

NOTÆ

117 *Nam coloratam*] Hæc Fabula vocatur Plociona, a πλοκιάνης, stuprum emitor.

Petilis labris] Festus: 'Petilam suram, sicciam, et substrictam vulgo interpretantur.' Nonius, 'Petilum, tenue et exile.'

119 *Nequitur*] *Nequitur antique*

dictum. Festus, 'Nequitum, et nequitur, pro non posse dicebant.'

120 *Rien*] Nihil est riene magis glabrum.

121 *Succenturia*] Festus: 'Succenturiare, est explendæ centurie gratia supplere, subjecere.'

Aut varum, aut valgum, aut compernem, aut pætum, aut brocchum filium.

TRIGEMINI.

Ni fugissem, medium credo præmorsisset.

125

VIDULARIA.

Ubi quamque pedem videbat, suffurabatur omnis.

Nescio qui servos e myrteta prosiluit.

Paupera hæc res est.

Opposita est claxendix : at ego dicam, signi quid sit.

**Animum advortite ambo, si voltis, vidulum hic apponite. 130
Ego servabo, quasi sequestro detis : neutri reddibo, donicum
Res judicata erit hæc.**

Haud fugio sequestrum.

Inopiam, luctum, mœrorem, paupertatem, algum, famem.

nævo quodam notatos, qui sint aut vari, aut valgi, aut compernes, aut pæti, aut brochi. . . . TRIGEMINI. Nisi in fugam me conjectarem, me medium dentibus invassissem. . . . VIDULARIA. Statim atque pediculum cernebat, eum surripiebat. . . . Nescio quis servus erupit ex myrteto. . . . Hæc res est misera. . . . Opposita est concha; ego vero aperiam, quod sit signum. . . . Animadvertis ambo, si libet, deponite hic vidulum. Ego custodiā, quasi deposueritis apud sequestrum: reddam neutri, donec hæc lis sit dijudicata. . . . Non deprecor sequestrum. . . . Egestatem, fletum,

Festum in ‘Valgos,’ p. 302. Parens legit, *Tum ne uxor mihi insignitos, &c.* Mox, margo ed. Gronov. *broncum* e Non.—125 Legitur apud Gellium, VII. 9.—126 E Nonio in ‘Pedis,’ p. 608.—127 Citat Priscianus lib. IV. p. 626.—128 Ex eodem Prisc. I. v. p. 647.—129 E Priscian. lib. V. p. 655.—130 Hic et tres seqq. versus citantur a Prisejan. lib. VI. 692. 959. et a Nonio in

NOTÆ

124 Varum] ‘Varus’ distortis est erubibus valgo contrarius, atque adeo incedit genibus juxta positis, pedibus longissime disjunctis.

Valgum] *Valgum* appellant, qui incedit talis juxta se positis, sed disjunctis genibus.

Compernem] Longis est ‘compernis’ pedibus.

Pætum] Tremulis est, et clausissimus oculis.

Brocchum] Nonius, ‘Broncus, qui dentes habet prominulos, et os productum.’

129 Claxendix] Priscianus, ‘Claxendix’ significat concham, qua signum tegitur.

Ejusdem Bacchæ fecerunt nostram navim Pentheum. 135

Nunc, ut apud sequestrum vidulum posivimus.

Nunc servos argentum a patre expalpabitur.

Immo id quod hæc nostra est patria, et quod hic meus
Est pater, illic autem Soterinis est pater.

Malim moriri meos, quam mendicarier. Boni ministran-
tur : illum nunc irrident mali. 140

Signum recte comparebat : hujus contendi annulum.

Quid multa verba? plurimum luctavimus.

— Jube hunc insui culleo,

Atque in altum deportari, si vis annonam bonam.

Ibi ut piscabar, fuscina ici vidulum.

145

Nam audivi foeminam ego leonem semel parire.

*tristitiam, inopiam, frigus, famem. . . . Ejusdem bacchationes dilaceraverunt nos-
trum navim, sicut Pentheum. . . . Nunc, quia depositimus vidulum apud seque-
strum. . . . Nunc servus circumveniet patrem pecunia. . . . Immo quia adest patria
nostra, et quia hic est meus pater, ille vero est pater eorum, qui saluti fuerunt. . . .
Malim meos mortem oppetere, quam mendicare. Quia boni serviunt mortuo :
mali illudunt mendico. . . . Signum optime apparebat : contuli cum annulo. . . . Quid
plura? Multum luctati sumus. . . . Impera hunc includi culeo, atque deferrи in
altum, si cupis habere annonam uberem. . . . Cum picarer in illo loco, fuscina feri
vidulum. . . . Audivi mulierem olim peperisse leonem.*

*****

‘Reddibo,’ p. 770.—134 Citat Priscian. lib. vi. 699.—135 Ex eodem Priscian. lib. viii. p. 738. Cf. Trin. iv. 1. 14.—136 E Priscian. lib. x. p. 898.—137 Recitat Nonius in ‘Expalpare,’ p. 542. et 752.—138. 139 Citat Priscian. lib. viii. p. 749. *meus est Pater*, &c. Parens.—140 E Nonio in ‘Mendicarier,’ p. 662.—141 Citat Nonius in ‘Contendere,’ p. 631.—142 E Nonio in ‘Elec-
tavi,’ p. 748.—143. 144 Citat Fulgentius Placiades in ‘Cullens,’ p. 806.—
145 Ex Anularia citat Nonius in ‘Icit,’ p. 553.—146 Citat Junius Philar-
gurus in Virg. Ecl. ii.

NOTE

135 *Fecerunt navim Pentheum*] No-
ta est Fabula de Pentheo, qui cum
curiosis contemplaretur orgia Bac-
chi, a Bacchidibus disceptus est.

139 *Soterinis est pater*] Hæc Sote-
ris, hujus Soterinis; id est, pater sal-
vaticis. Nam ‘Soteris,’ est a Gra-
co.

140 *Boni ministrantur*] Alii, *Boni
inniserantur*, id est, bonos ejus mi-
seret.

141 *Contendi*] Id est, comparare
aliquid cum alio, ut deprehendas in
quo differant. Contendere sita, utrum
sint æqualis longitudinis.

PARS SECUNDA.

LOCI EX AMISSIS CITATI,

AMISSO ETIAM COMEDIE NOMINE.

Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum.

Oggannuit odiosus omni totæ familie.

Licet vos abire curriculo.

Jam tibi tuis meritis crassus corius redditus est.

Di bene vortant! tene cruminam; in ea erunt triginta minæ.

5

Nullam ego rem citiore apud homines esse, quam famam reor.

Stultus est advorsum ætatem et capitis canitudinem.

Numnam mihi oculi cœcultant? estne hic noster Hermio?

Epeus fumosus, qui coquit cibos nostris copiis. . . . Oblatavit invisis universæ nostræ familie. . . . Licet vos fugere celeriter. . . . Tua cutis evasit crassior tuis virtutibus. . . . Diū bene vertant! Accipe crumenam, sunt in ea triginta minæ. Arbitror nihil esse velocius apud homines fama. . . . Desipit præter ætatem et canitiem. . . . Nonne oculi falluntur? Estne hic noster Hermio? . . . Deseruit arma

1 Citat Varro de L. L. vi. p. 72.—2 Ex eodem Varr. lib. vi. p. 81. *toti familiæ Parens.*—3 Citat Festus in ‘Curriculo,’ p. 45.—4 Ex eodem Festo in ‘Corius,’ p. 42.—5 Apud Festum in ‘Cruminæ,’ p. 43.—6 Apud eundem in ‘Citior,’ p. 35.—7 Citatur a Festo in ‘Canitudo,’ p. 30.—8 Citatur ab eo-

NOTÆ

1 *Epeum fumificum*] Epeus coenus dicitur ‘fumificus;’ quia coei ut plurimum versantur in fumo, atque adeo melius ‘fumosum’ dicas, quam ‘fumificum.’

2 *Oggannuit*] ‘Oggannire’ est latratus ille tenuis et amicus canum gestientium, et ut ita dicam gratulantium, propter redditum heri.

3 *Curriculo*] Id est, cursim.

4 *Corius*] Vetus pro ‘corium.’ *Tuus corius redditus est crassus tuis meritis,* id est, induruit flagris tibi propter nequitiam infletis.

7 *Canitudinem*] Id est, canitiem, vetus.

8 *Cœcultant*] Festus, ‘Cœcultant; cœcis proximi sunt oculorum acie obtusa.’

Ejuravit militiam.

Sic me subes cotidie, quasi fiber salicem.

10

Herbam do.

Init te unquam febris?

Neque muneralem legem, neque lenoniam,
Rogata fuerit necne, floccid' aestimo.

Perfidiose captus, edepol nervo cervicēs probas.

15

Muriatica autem video in vasis stagneis :
Bonam naritam, et camarum, et tagenia :
Echinos fartos, conchas piscinarias.

... Sic subis meas aedes singulis diebus, quasi Castor subit salices. ... Herbam porrigo ... Nenguanne te febris occupavit? ... Nauci facio, rogatane fuerit necne lex munerum dandorum, aut lenonia. ... Per aēdem Pollucis perſide occupatus exploras utrum collum ferre possit nervum. ... Animadverto res muria mersas in vasis stagneis: videlicet naritam, et camarum, et tagenia: echinos fartos, conchas

*****

dem Festo in 'Cœcultur,' p. 28.—9 Ex eodem in 'Ejuratio,' p. 58.—10 Legitur ap. Festum in 'Fiber,' p. 62. Sic me subas cottidie Pareus.—11 Festus in 'Herbam,' p. 71.—12 Festus in 'Initi,' p. 78.—13. 14 Hi versus leguntur ap. Festum in 'Muneris lex,' p. 107.—15 Festus in 'Nervum,' p. 131.—

NOTÆ

9 *Ejuravit militiam*] 'Ejuratio significat id, quod desideretur, non posse præstari.'

10 *Fiber*] Dicitur etiam 'Castor,' et 'Canis Ponticus.' Varro de Ling. Lat. 'Fiber, ab extrema ora fluminis dextra et sinistra maxime quod solet videri; et antiqui fibrum dicebant extremum. Unde et in sagis extrema simbriæ, et in jecore extremum fibria.'

11 *Herbam do*] Festus: 'Herbam do, cum ait Plautus, significat, vicum me fateor; quod est antiquæ et pastoralis vitæ indicium: nam qui in prato, cursu, aut viribus contendeant, cum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant.'

12 *Initi*] Introit.

13 *Muneralem legem*] Lex muneralis erat lex Cincia, qua cautum erat ne quis munus acciperet ob causam orandam, et patrociniū præstandum.

15 *Nervo cervices probas*] Festus: 'Nervum appellamus etiam ferreum vinculum, quo pedes impediuntur: quanquam Plautus eo etiam cervices vinciri ait.'

16 *Muriatica*] Edulia muria condita.

Vasis stagneis] Id est, stagneis; nisi forte allusione facta ad stagnum exprimat vasa lata in quibus innatent in muria pisces, et cetera edulia.

17 *Naritam*] Ostrei genus, 'nrita.'

Camarum] Aliud edulii genus.

Tagenia] Piscis genus.

- Non ego te novi, navalis scriba, columbar impudens ?
 Nihil deconciliares illi : nisi quid Persibus sapis. 20
 Sacrum an profanum habeas, parvipenditur.
 Ulcerosam, compeditam, subverbustum, sordidam.
 Glirium examina.
 — sed leno egreditur foras.
 Hinc ex occulto sermonem ejus sublegam. 25
 Nec, machæra, audes dentes frendere.
 Floccipendo quid rerum geras.
 Argentum hinc facite,
 Clandestina ut celetur consuetudo.
 Properant prandium. 30
 Quam folles taurini habent, cum liquecunt petræ, ferrum
 ubi fit.
 Non hic ut possit, edit ; sed posse cupit, ut edat.

depromtas e piscinis. . . . Non te novi, navalis scriba, columbar impudentie? . . . Nihil adimeres illi, nisi videaris Persibus sapere. . . . Sacrum an profanum existimes perinde est. . . . Ulceribus plenam, compedibus vinctam, verubus adustam, sordidam. . . . Glirium examina. . . . Sed leno exit foras. Aucupabor ejus orationem hinc ex occulto. . . . Nec audes dentibus, frendere, o machæra. . . . Nihili facio, quid agas. . . . Hinc habete pecuniam, ut esset incognita familiaritas. . . . Accelerant prandium. . . . Quemadmodum folles fabriles, quando funditur ferrum, et liquecunt lapides. . . . Hic non edit ut valeat, sed optat valere ut edat. . . . Forsitan

- 16 Hic et versus duo seqq. citantur a Festo in 'Narica,' p. 113.—19 Citat Festus in 'Navalis scriba,' p. 511.—20 Festus in 'Persicus,' p. 160.—21 Apud Festum, p. 182.—22 Apud eundem in 'Subverbustum,' p. 277.—23 E. Nonio in 'Glis,' p. 551.—24. 25 Citantur a Nonio in 'Legere,' p. 673.—26 Nonius in 'Frendere,' p. 736.—27 Fulgentius in 'Flocci,' p. 805.—28 Citat Interpres Terentii ad Phorm.—29 Citat Interpres Terentii ad Adelph.—30 Philargyrus ad Virg. Georg. iv.—31 Idem citat ibid. *ubi sit Pareus.*—

NOTÆ

- 19 *Navalis scriba*] *Navalis scriba* geminum est convicium. Nam *navalis homo* dicebatur in contemptum de homine vili et nequam. 'Scribæ' etiam inter viles accensebantur.

Columbar impudens] *Columbaria* sunt

foramina quo proferuntur extra navim remi, ad remigandum.

22 *Subverbustum*] Id est, verubus ustam. Videlicet ferro calente torquent et crispant capillos.

Fortasse se amare suspicavere.

Instare factum.

Egone illi venear ?

35

Inimicus esto, donicum ego revenero.

Pedibus.

Corpus tuum virgis ulmeis inscribam.

Nunquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum.

Scelerare manus.

40

Ipsa sibi avis mortem creat.

Pro larvato te circumferam.

Paupera hæc est mulier.

— Si quæ forte concio est,

Ubi eum hietare nondum in mentem venit.

45

**Cilix, Lycisce, Sosia, Stiche, Parmeno,
Exite, et ferte fusteis privos in manu.**

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Cedite mihi.

Mecum habet patagus, morbus, æs.

50

suspicarunt se amare. . . . Urgere rem. . . . Egone illi vendar ? . . . Esto inimicus, donec ego reveriar. . . . Pedibus. . . . Inscrībam tuum corpus virgis ulmeis. . . . Nunquam venio ad urbem, nisi quando infertur peplum. . . . inquinare manus. . . . Avis sibi affer exstīmū ipsa. . . . Te prædicabo larvatum esse. . . . Hæc mulier est inops. . . . Si quis est forte catus in quo nondum venit in mentem adesse hiscendo. . . . Cilix, Lycisce, Sosia, Stiche, Parmeno, adeste, et afferte singuli suum fustem in manu. . . . Hæc anus extenditur in cutis periculum. . . . Date mihi. . . . Patagus,

*****

32 Cf. Macrob. II. 8.—33 Citat Donatus in Hecyram Terentii. *suspicarere* Pareus.—34 Donatus ad Terent. Andr. I. 1.—35 Citat Diomedes lib. I. pag. 365.—36 E Charisio lib. II. p. 178.—38 E Servio ad Virg. Æn. I. p. 208.—39 Ex eodem ad Virg. Æn. I. p. 26.—40 Ex eodem Servio ad Virg. Æn. III. p. 295.—41 E Servio ad Virg. Æn. VI. p. 410. *mortem caecas* Erasm. et al.—42 E Servio ad Virg. Æn. VI. p. 412.—43 Ex eodem Servio ad Virg. Æn. XII. p. 690.—44.45 Hi vss. citantur a Diomede lib. I. p. 236.—46.47 Citat Interpres Horatii ad Sat. II. 5. 10.—48 Porphyri. ad Horat. de Ani. Dormitiente. in pellis tegiculum Salm.—49 Cf. Phocas Gramm. p. 1718.—50 Macrob. V. 19. p.

NOTÆ

37 *Pedibus*] Adverbialiter.

quo laborabant Corybantes in sacris

50 *Patagus*] Id est, capitis quas-
satio.

Cybeles.

Morbus] Id est, patagus morbus,   *Æs*] De ære quo Corybantes cele-

brabant Cybeles sacra intellige.

Quid est hoc? rugat pallium, amictus non sum commode.

— exi tu, Dave,

Age, sparge: mundum esse hoc vestibulum volo.

Venus ventura est nostra: non hoc pulveret.

Regiescit.

55

Pullaria.

Vesperna.

Neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo.

morbis, et æs alienum mecum habitant.... Quid est hoc? pallium est rugosum; non sum indutus commode.... Egressere tu Dave, age, sparge. Opto hoc vestibulum esse mundum. Nostra Venus est huc ventura. Ne pulvis supersit.... Crescit... Manus dextra.... Vespertina cœna.... Neque ego vociferor ad mensam de rebus publicis, neque leges prædico.

418.—51 A. Gellius v. 19. p. 418.—52. 53. 54 Hoc Frigm. extat ap. Gellium ibid.—55. 56. 57 E Festo pp. 188. 208. 305.

NOTÆ

55 *Regiescit*] Festus, ‘Regiescit interprete Festo.

apud Plantum significat crescit.’ 57 *Vesperna*] Vespertina cœna.

56 *Pullaria*] Id est, manus dextra

PARS TERTIA.

LOCI EX COMEDIIS, QUÆ EXTANT, CITATI:

QUI TAMEN

IN NOSTRIS HODIE CODICIBUS NUSQUAM COMPARENT.

AMPHITRUO.

Optumo jure infringatur aula cineris in caput.

Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.

Herus Amphitruo occupatus.

AMPHITRUO. Merito frangatur olla plena cinere in ejus caput.... Ne una matella aquæ injiciatur in tuum caput, ... Amphitruo herus est impeditus.... Quære

1E Nonio in ‘Aula,’ p. 791. — 2 Ex eodem in ‘Matelia,’ p. 791. — 3 Ex eodem *Delph. et Var. Clas.* Plaut. 5 T

Quæ se adveniente morbo nunc medicum tibi.

Enim tu certe aut larvatus aut cerritus es.

Edepol hominem te miserum ! medicum quærita.

5

Quoique, me absente, corpus volgavit suum.

Exjuravisti te mihi dixe per jocum.

Qui nequeas nostrorum uter sit Amphitruo decernere.

**Nisi hoc ita factum est, proinde ut factum esse autumo, 10
Non causam dico : verum qui insimulet probri ?**

Manifestum hunc obtorto collo teneo furem.

Ibi scrobes effodito duplos sexagenos in dies.

**At ego certe cruce et cruciatu mactabo : exi o foras,
mastigia.**

ASINARIA.

Qui etiam me miserum famosum flagitiis facit suis.

15

Heic aderit credo, congerro meus.

AULULARIA.

Nec noctu nec diu quietus unquam eam : nunc dormiam.

*jam medicum ad te curandum morbo accidente. Projecto, aut larvis, aut Cerere
instinctus es. Per ædem Pollucis hominem infelicem ! quare medicum. . . . Cui-
vis, quando abfui, vulgavit suum corpus. . . . Juravisti te mihi dixisse joco. . . . Qui
non potes statuere uter nostrum sit Amphitruo. . . . Nisi id ita gestum est, ut ges-
tum esse dico, non me defendam. Sed tu me insimulas flagitiis? . . . Teneo hunc
furem manifestum obtorto collo. . . . Effodies bis sexagenos scrobes in dies singulos.
. . . Sed ego te adigam in crucem, et cruciatu : egressere foras, o mastigia. . . .
ASINARIA. Qui me reddit quoque celebrem probri suis. . . . Meus congerro hac
veniet, ut puto. . . . AULULARIA. Non sim quietus, nec diu, nec noctu. Nunc*

*****

*Nonio in ' Occupatus,' p. 685.—4 Hic et duo seqq. versus citantur a Nonio
in ' Cerriti,' p. 508. et ' Advenire,' p. 624.—7 E Nonio in ' Vulgare,' p. 587.
—9 Qui nequo Pareus. Citatur a Nonio in ' Decernere,' p. 646.—10. 11 Hi
versus leguntur ap. Nonium in ' Autumare,' p. 618.—12 E Nonio in ' Furtum,'
p. 739.—13 Citat Nonius in ' Scrobes,' p. 611. item Priscian. lib. v. p. 657.
VII. p. 751. et Servius ad Virg. Georg. II. p. 108.—15 E Nonio in ' Famosus,'
p. 618.—16 Citatur a Nonio in ' Gerræ,' p. 550. qui glossam addit, ' et col-
linsor mens, qui easdem exercet nugas.'—17 E Nonio in ' Din,' p. 589.—*

NOTÆ

3 *Occupatus*] Id est, impeditus. sere.'

4 *Quæ se [Quæse]* A veteri, 'quæ- 16 *Congerro*] Confabulator, nuga-
sis, sit: quæsivi, quæsitum, quæ- rum socius.

- sed leno egreditur foras.
Hinc ex occulto sermone satus sublegam.
Homo ebriolatus somno sanari solet. 20
Qui mihi olera cruda ponunt, halec danunt.
Ego ecfodiebam in die denos scrobes.
Hic quidem pervicus custodem addidit.
Pro illis crocotis, strophiis, sumtu uxoris.
Ut admomordi hominem. 25
myrtam, myrtum.

CAPTEIVEI.

- Fac fidele: cave fluxam fidem feras.**
Pileum, quem habuit, deripuit, eumque ad cœlum tollit.

somno indulgebo. . . Sed leno exit foras. Auscultabo ex occulto sermonem ejus. . . Homo temulent consuerit levari somno. . . Qui mihi apponunt olera cruda, halec dant. . . Ego effodiebam decem scrobes in singulos dies. . . Hic contumax adjecit custodem. . . Pro illis vestibus croco tinctis, strophiis, sumtu uxoris. . . Ut momordi hominem. . . Myrtam: myrtum. . . CAPTIVI. Esto fidus: vide ne fluxa sit fides tua. . . Eripuit pileum, quem habebat in capite, et cum sustulit in cæ-

19 *Merc. sermonem ejus.*—20 *Homo ebriatus* al. ap. Pareum; *Homo ebriacus* al. ibid. Citat Nonio in 'Ebriacus,' p. 544.—21 Citat Nonius in 'Halec,' p. 551.—22 Citat idem Nonius in 'Scrobes,' p. 611.—23 E Nonio in 'Pervico,' p. 758. Al. *pervicax*.—24 E Nonio in 'Strophium,' p. 788. *sumtu uxorio* Pareus.—25 Ex A. Gellio, VII. 9. *admomordi* edd. vett.—26 Citat Porphyrius ad Horat. Od. II. 38. *myrta et myrtum* Pareus.—28 Nonius citat in 'Pileum,'

NOTÆ

19 *Sermone satus sublegam*] *Sermone-satus*, una voce e duobus facta: *satus*, autem quartæ declinationis significat sationem. *Sermonesatus* igitur idem est, ac ea, qua in sermonem incidet: alii legunt, *sermonem ejus sublegam*.

23 *Pervicus*] Id est, *pervicax*.

24 *Crocotis*] 'Crocota' est vestis crocei coloris. In Epidico est 'crocutula.'

Strophiis] *Strophium fascia pectoralis*, quæ ad oram summam vestis muliebris posita scapulis sinuique, insidet.

25 *Ut admomordi* [*admomordi*] *Pro admomordi*.

26 *Myrtam, myrtum*] A 'myrta,' 'myrtus.'

27 *Fac fidele*] *Fac* quod est hominis fidi; *quod* est fidei.

Auctionem facio parasiticam.

CASINA.

Perii! illic habebit flocco jam homo lumbos meos. 30

Intro ad uxorem, sufferamque meum tergum ob injuriam.

BACCHIDES.

Illa mei cognominis fuit.

— nam et ex mari timida ecce ego

Pavitare —

Quibus ingenium animi utibile, est modicum et sine 35

Vernilitate —

Ecquis evocat cum nasiterna et cum aqua illum impuris-
sumum?

Quæ sodalem atque me exercitos habet.

Nam tu quidem quoivis excantare cor facile potes.

Vincla, virgæ, mole sævitudo mala fit pejor. 40

Cor meum, spes mea, mel meum, suavitudo, cibus, gau-
dium. Limaces viri.

*lum. . . . Facio auctionem parasiticam. . . . CASINA. Occidi! ille homo modo nanci
faciet meum tergum. . . . Ingredior ad uxorem, et conferam meum tergum, ut affi-
ciatur injuria. . . . BACCHIDES. Illi fuit idem cognomen ac mihi. . . . Nam ecce ego
trepidare cœpi recens a mari. . . . Qui habent animum commodum, modestum et mi-
nime rusticum. . . . Quis vocat illum impurum cum nasiterna aqua plena? . . . Quæ
me discruciat alique sodalem. . . . Nam tu quidem potes facile animum incantare ca-
jusvis. . . . Vincula, verbera, crudelitas, evadit gravior quavis mole. . . . Cor meum,
spes mea, mel meum, suavitudo, cibus, gaudium. Viri limaces. . . . Ne acciperes*

p. 608.—29 Citat Fulgentius in 'Auctio,' p. 804.—30 E Nonio in 'Defloc-
care,' p. 487. *homo* deest in edd. vett.—31 Ex eodem Nonio in 'Sufferere,'
p. 708. *ad injuriam Acidal.*—32 *Illa mea* Pareus. Citatur a Servio ad Æn.
vi. p. 420.—33 Citat Donatus ad Terent.—35 E Nonio in 'Modicum,' et
Charis. lib. ii. p. 185.—37 E Festo in 'Nasiterna,' p. 328.—38 Citat
Nonius in 'Exercitum,' p. 486. Charis. ii. p. 204.—39 Citant Nonius in
'Excantare,' p. 586. et Servius ad Ecl. viii. p. 45.—40 E Nonio in 'Sævi-
tudo,' p. 582.—41 E Nonio in 'Suavitudo,' p. 681. et in 'Limaces,' p. 673.—

NOTÆ

31 *Ob injuriam*] Id est, ad injuri-
am; obviam injuriæ.

33 *Ex mari timida*] Id est, titubans,
et male stans; eos enim qui navigant
torpor occupat.

36 *Vernilitate*] Indoles quæ ser-
vum et vernam redoleat, et liberum

hominem dedebeat.

37 *Nasiterna*] Juvenalis vocat, 'Ca-
licem nasorum quatuor.'

Ne a quoquam alio acciperes mercedem annuam
Nisi ab sese : nec cum quiquam limares caput.

Cupido te conficit, anne amor?

Prænestinum opinor esse: ita erat gloriosus.

45

Sin lenocinium forte collubitum est tibi,
Videas mercedis quid tibi est æquum dari,
Ne ista ætate me sectere gratiis.

Ulyssem audivi fuisse ærumnosissimum,
Qui annis viginti errans a patria absfuit :
Verum hic adolescens multo Ulyssem anteit,
Qui illico errat intra muros civicos.

50

MOSTELLARIA.

Sine juxta aram sedeam, et dabo meliora consilia.

MILES.

Ita nos nostramque familiam habes exercitam.

Modice sapis.

55

*a quoquam alio mercedem annuam, nisi ab sese: neque limares caput cum quoquam.
... Cupidone, an amor te conficit? ... Opinor illum esse Prænestinum: adeo erat
gloriosus. ... Sin libet lenocinium exercere, vide quid par est tibi dari præmii, ne
me sequaris ista ætate. ... Audivi Ulyssem in ærumnis versatum esse plurimis, qui
viginti annis absfuit a patria rugas: sed hic juvenis longe antecellit Ulyssem, qui
erat illic intra muros civitatis.... MOSTELLARIA. Patere ut sedeam juxta aram,
et dabo meliora consilia. ... MILES. Ita nos divexas, et nostram familiam. ... Sapis*

42. 43. Hi versus e Nonio in 'Limare,' p. 673. ita leguntur ap. Pareum, *Nec cum quoquam ... nec cum quoquam, &c.*—44 E Servio ad Virg. Æn. iv. p. 325. et Nonio in 'Cupido,' p. 721.—45 E Nonio in 'Opino,' p. 751. *opino esse* Pareus et edd. vett.—46 Hic et duo seqq. versus citantur e Charisio lib. ii. p. 180.—49 Hoc Fragn. legitur ap. Charis. ibid.—53 E Servio ad Æn. i. p. 553.—54 Extat ap. Fulgent. p. 805.—55 E Nonio in 'Modicum,' p. 678.—

NOTÆ

41 *Limaces viri]* Id est, assueti li-
mare caput: id in obsecenis.

45 *Opinor [opino]* Antique, pro *opi-*
nor.

53 *Consilia]* Servius ad illud Ænei-
dos ix. 'Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrata valle sede-
bat.' 'Secundum Plautum 'sedere,'

est consilium capere. Qui inducit in
Mostellaria, servum dicentem, 'Sine
juxta aram sedeam, et dabo meliora
consilia.' Nam et ipsa consilia a se-
dendo, quasi 'considia' dicta sunt.
Sedentium enim animi tranquilliores
fiunt.'

PSEUDOLUS.

Nisi carcerem aliquando effregeritis vostram domum.

PENULUS.

Importuna avis venit vesperi.

RUDENS.

Quid murmurillas tecum, et te discrucias?

Aulas abstulas.

STICHUS.

Nonne hoc publicitus? 60

TRUCULENTUS.

Bona perdidisti, mala repperisti: factus sum extimus a vobis.

moderate. . . PSEUDOLUS. Nisi effregeritis aliquando carcerem, vestram domum. . . PENULUS. Avis importuna venit ad vesperam. . . RUDENS. Quid murmurillas tecum, et te discrucias? . . . Ollas austerae. . . STICHUS. Nonne hoc publice? . . . TRUCULENTUS. Amisi fortunas, infortuniam nactus sum: evasi alienus a vobis.

-----

56 Citat Servius in Virg. Æn. 1. p. 178.—57 Citat Charis. lib. II. p. 197.—
 58 Legitur apud Nonium in 'Murmurillum,' p. 567.—59 Apud Diomed. lib. 1. p. 376.—60 Extat apud Charis. lib. II. p. 190.—61 Apud Priscian. lib. III. p. 609.

NOTÆ

56 *Carcerem . . . vostram domum]* carcer videretur.
 Jactum illud videtur in seruum quendam, qui saepius in carcerem propter scelera conjiceretur, ut dominus ejus

59 *Aulas abstulas]* Id est, ollas austerae.

'Abstulo' antiquum, pro anteforo; unde 'abstuli.'

NOTÆ VARIORUM

IN

M. ACCII PLAUTI COMŒDIAS.

EX ED. GRONOVII ET ERNESTI,

Lips. 1760. 8vo.

NOTÆ VARIORUM

IN

M. ACCII PLAUTI COMŒDIAS.

AMPHITRUO.

ARGUMENTUM.—3 *Usurriam*] 'Uxor usuraria,' mulier ea est, qua quis utitur; quamque accipit ad tempus velut mutuatitiam: ut 'pecunia usurria,' quæ ad usum accipitur mutuo. *Taubm.*

ARGUM. PRISCIANI.—1 *Amore captus*] Adjecta sunt plerisque omnibus Comœdiis Argumenta, carmine iambico senario, eaque subinde duplia; ex quibus alterum, aut τεχνής, aut μηλαμβού, ab artificio et imitatione dicitur; nam in literis initiantibus primæ ejusque versus dictio, inscriptio, seu nomen, Comœdiæ repræsentatur. *Longol.* *Alcumenas*] Genitivus antiquus more Graecorum. Virg. Æn. xi. 'Nihil ipsa nec aura Nec sonitus memor.' *Taubm.*

3 *Cernit cum hostibus*] Ennius: 'Ferro, non auro, vitam cernamus utriusque.' Lucret. lib. iv. Virgil. Æn. xii. 'cernere ferro,' pro decernere. *Taubm.*

7 *Blepharo captus arbiter*] Videtur hoc Argumentum præfixum Comœdiæ post insitas illas scenas: alioquin falsum quod ait, Blepharonem captum arbitrum. Nam ex legitimis, non Blepharo, sed Naucrates arbiter

captus inter uxorem et virum. Ex illegitimis vero, casu occurrentis Amphitruoni Blepharo, judex constituitur, uter sit verus Amphitruo. *Dissal.* Fallitur Dissaldaeus, etsi Barthium traxerit Adv. xxx. 6. Nam et Jovem atque Amphitruonem raptaesse invicem pro mœchis, quamvis haud esset repræsentatum in scena, et cum domi non fuisset inventus Naucrates, Blepharonem falsi Amphitruonis vocatu intervenientem desperasse arbitrium, satis intelligitur ex principio iv. 3. 'Vos inter vos partite,' &c. quæ sine dubio Plauti est. *Gronov.*

PROLOGUS.—1 *Voltis*] Margini adscriptis Ms. Palat. tert. 'Lingua Umbrorum vertit U in O; Hetrusca contra A in U.'

2 *Lætum*] 'Læti Dii,' sunt propitiæ: ut, 'omina' et 'exta læta,' quæ secunda: contra 'tristes Dii,' irati, apud Propert. Unde patet, 'lætum Mercurium' significare propitiū, hoc est, bono publico lubentem, ac latificantem suos. *J. Guliel.*

4 *Et ut res, rationesque*] Per res, negotia domestica et rem familiarem

intelligit: per *rationes*, nomina, et quæ in codicem accepti et expensi referantur. Jam, 'expeditæ rationes,' liquidæ sunt et minime conturbatæ: contra, 'impeditæ,' ubi plus aliis debemus, quam alii nobis. *Lamb.*

12 *Nuntiis præsim]* Duo præcipua Mercurii munera sunt, nuntium Deorum agere, et lucrum mortalibus, imprimis mercatoribus, afferre. A quorum illo ἄγγελος τῶν Θεῶν, *Dextrum nuntius*, hoc, κερδός, lucri dator, Græcis dicitur. *Lamb.*

13 *Vultis approbare]* Et mutant male, nec bene, qui retinent, explicant. Habet autem verbum duas haud tralaticias significationes, quæ utraqne huc congruant. 'Approbant' opus perfectum suscepentes vel redemtores 'probantibus' censoribus, vel privatiss, qui id locaverant. Huc respicit et Phædrus de Simonide, 'Opus adprobavit.' Appuleius lib. vi. 'ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi.' l. xxiv. D. locat. 'Si in lege locationis comprehensum sit, ut arbitratus domini opus adprobetur.' Sic foret igitur, hæc adprobare, hæc rebus et opere vobis probare ac repræsentare, qualia optatis. Altera approbare proprie Dii dicuntur, quibus notum numenque benignum præstant; quæ prosperant ac fortunant. Cic. In Verr. lib. v. 'At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati, Dii approbent.' Idem Famil. ii. 15. 'Quod actum est, Dii approbent.' Ad Atticn v. 6. 'Factus sum ejus sacer: id quidem, inquis, Dii approbent.' Livins lib. x. 'Dii approbent, quod agitis acturique estis, Quirites.' Metellus Numidicus apud Gell. i. 6. 'Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.' Noster Pœnul. v. 4. 'Eas Dii est æquum gratias nos agere sempiternas, cum nostram pietatem approbant decorantque.' Pertinet eodem Catulli: 'Dextram sternuit adprobationem.' Optimus Gruterus suspica-

batur legendum, adprosperare: nec intelligebat, ante oculos esse, quod velut amotum conjectura quærebatur. *Gronov.*

14 *Lucrum ut perennæ]* Quasi dicat: Hæc ut vultis me approbare, hoc est, vobis dare atque anniti, ut vobis eveniant, nempe ut perpetnum lucrum suppetat; ita huic facietis fabulæ silentium. *Taubm.*

16 *Arbitri]* Spectatores, judices.

21 *Tametsi pro imperio, vobis]* Mutanda distinctio: 'Tametsi, pro imperio vobis quod dictum foret, Scibat facturos.' Est enim dictum pro imperio, non rogatum, sed imperatum, injunctum jure imperantis. *Gronov.*

23 *Vereri vos se et metuere]* Vereri ut patrem et beneficium; metuere, ut maximum et potentissimum. Donatus, 'Veretur liber, metuit servus.' *Taubm.*

26 *Etenim ille]* Hactenus Mercurius de se et Jove locutus est, tanquam veris Diis, quos vereri homines et metuere æquum est; nunc vero tanquam de Diis, ut erant scenici et personatis, et servilis conditionis hominibus, qui soli olim rem scenicam tractabant, et male tractantes, servilibus poenis afficiebantur. *Bexhorn.*

29 *Prætimet]* Quidam hic intradunt pertimes; quod nullo modo admittendum: 'pertimes' enim est valde timere: 'prætimore' autem est ante timere, quod hic facit Jupiter iste scenicus. *Grat.*

31 *Melum]* Melum hic utробique serviles poenas interpretatur *Douss.* *Taubm.*

32 *Propterea pace advenio]* Recte Acidalins interpretatur 'per pacem,' ut scena sequenti v. 232. Sic Ovidius: 'Tutias est aptumque magis discedere pace.' Et Lucanus: 'si jure venitis, Si cives, hac usque licet.' *Gronov.* *Pace advenio]* Locutio perperam improbata viris doctis, et conjecturis obnoxia, et suspecta Germanismi, quam sit elegans et bene La-

tina, pro pacate advenio. Justinus ix. 2. 'pacatum accessum petere' dixit. Sic contra 'venire vi' in formula interdicti apud Cicer. Fam. vii. 13. 'Qnod tu prior vi hominibus armatis non veneris.' Virgil. Aen. iii. 'Venit modo vi pondus.' Tale est 'redire armis' Cic. Philipp. xiii. 12. 'Quo scelere damnatus in eam urbem rediit armis, e quo excesserat legibus:' ubi *excedere legibus urbe* est iudicio damnatum in exilium ire. *Gronov.* *Pace]* Bona vestra venia. Formula antiqua et elegans; 'Pace vestra, tua, venio, ago, dico,' &c. *Lamb.*

34 Orator] 'Orare' hic rogare est. *Taubm.*

44 Quis benefactis] Quorum benefactorum tamen omnium meus pater, ut verns Juppiter, et rex Deorum, auctor atque opifex est. Sic Stoici 'architecti verborum' Ciceroni. *Lamb.*

48 Gratum arbitratur] Non ceperant cum snis datum, gnatum, ratum. Nec qui interpretantur, prodes etiam sibi, et beneficium ad se redire. Non homines modo grati dicuntur, sed et beneficium gratum, quod gratis datur. Contra Terentius Heaut. v. 1. 'Ignosces tamen post, et id ingratum.' Scena sequenti: 'quoniam bene quae in me fecerunt, ingrata et habui atque irrita.' Asinar. i. 2. 'Ingrata atque irrita esse omnia intelligo, Quae dedi et quod bene feci.' Igitur *arbitratur esse id sibi gratum, id est*, bene positum vel collocatum. Seneca de Beneficiis ii. 1. 'Gratissima sunt beneficia parata, facillime occurrentia, in quibus mora nulla fuit, nisi in accipientis verecundia.' *A eobis*, id est a vestra parte, quantum a vobis gratiae recipere vult ac debet. *Gronov.*

52 Contraxistis frontem] Vide Epidic. v. 1. 3.

59 Tragicocomœdia] Vide Jul. Scalig. Poët. i. 7.

65 Conquisitores] Sensus est: Ut

speculatores et quasi *ātrakovorū* et *auricularii* (ut Glossar. vertit) spectatoribus appositi in singula subsellia per totam caveam eant: si cui histriioni factores assignatos animadverterint, ut ab his togæ auferantur in pignus. Et notum est, histiones invicem de victoria certasse, victoremque muneratum esse. Quæ victoria quia interdum non virtute sed favore parabatur, laborat Mercurius, ne fiat id in hac Comœdia. *Gronov.*

66 Caveam] In amphitheatro ultimus locus, in quo populus sedebat, 'cavea' dicebatur, a forma, quia erat excavatus.

70 Artifici] Se. scenico. *Taubm.*

72 Quoi duint? Id est, dederint. Jurabant autem ædiles qui ludis præterant, se illi, qui optime egisse visus esset, palmam datus. *Lamb.*

73 Sirempse] Id est, similem re ipsa legem jussit esse Juppiter. Sensus est: Qua poena afficiuntur, qui magistratum largitione et consumili pacto adipiscuntur: eadem poena affici voluit Juppiter et eum histrionom, qui sibi palmam ambiverit, et eum spectatorem, qui histrioni palmam ambitione conciliarit. *Lamb.* *Sirempse legem]* Non mutandum *Sirempse lege*, aut *Sirempse in lege*, ut quidam eruditæ voluerunt. Phrasis Plauti autem concepta est, ut apud Cic. de Offic. iii. 'Nec eum esse deceptum, qui id quod emeret, quo jure esset, teneret,' i. e. sciret quibus legibus adstrictum esset. Liv. xxxviii. 38. 'Quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumque suntio.' Cic. pro Balbo, 'Quo jure civitas Gadihana esset, nesciebat.' Vox autem formulaque 'Siremps lex esto' in antiquis legibus frequens est. Eam adhibuit eleganter Seneca Epist. 91. 'Conditor ille juris humani non natalibus, nec nominum claritate nos distinxit, nisi dum hic sumus. Ubi ad finem mortalium ventum est, discede,

inquit, ambitio ; omnium, qui terram prennunt, Siremps lex esto ; i.e. omnibus terrenis, quæque hominum sunt, eadem lex dicta sit : æque discedant, abeant, evanescent. Gronov.

79 *Sat habet faviorum]* Pro fautorum. Hic versus conjunctum legendus cum sequenti, in hanc sententiam : Satis habet fautorum, qui recte facit ; si fidi sint, et integri alienæ virtutis estimatores ii, quorum est præmia et honores dare. Lambin.

82 *Conquisitores]* Superiores conquisitores addendi sunt spectatoribus, ne quid gratia causa tribuant histriónibus : hi vero histriónibus, ne qui histriones mandent certis spectatoribus, ad eam rem data opera hic et illuc dispositis, ut sibi plaudant quasi palma dignis : aut malitiosis consiliis perficiant, quo minus alter histrio placeat. Et vult, ut conquisitores in horum uno deprehensum vestitu spolient, et ‘ corium,’ id est, tergum, loris discindant. Rævard.

91 *Anno cum in proscenio]* Nannio Philèphus et Meursius, Nano Petitus : frustra. Nec anno est olim, sed πέρως, anno præterito, vel ante annum, ut recte acceperunt dudum interpres. Menæchm. 1. 3. ‘ Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.’ Trucul. 1. 4. ‘ Qui quasi uxorem sibi Me habebat anno, dum hic fuit.’ Intelligitur τὸ ἀβίκε. Gronov.

92 *Jovem incoerunt]* Θεὸς ἄρδη μηχαῆς. Scaliger. Poëtae in inextricabilibus actionibus, finem miraculosum imponunt, et solutionem a Deo pertinent: cum nihil non dissolvi sic possit. Unde usus machine appetet. Heinsius.

93 *Certo prodit in tragœdia]* Sine controversia et sine cujusquam reprehensione. At hæc Fabula tragicomœdia est. Lamb.

98 *Ex Argo patre]* Id est, patre et ipso Argis oriundo. Male plerique omnes Argo interpretantur Argivo. Est enim Argo ab ‘ Argos,’ ut ‘ chao’

a ‘ chaos,’ ‘ pelago’ a ‘ pelagus :’ et similia. Vide Observ. iv. 17. Gronov.

105 *Quam liber harum rerum multarum siet]* Id est, quam libere moechetur. *Harum rerum deuctus adulteria et stupra significat.* Multarum, id est, quæ vulgo fieri solent. Lambin. *Quam liber harum rerum multarum]* Quam multa ejusmodi licenter agat. Male liberarum rerum ; male liber ac mulierum multarum ; male rerum multarum. Quasi non infra scen. 3. ‘ Num illa si istis rebus te aciat operam dare.’ Milite act. v. ‘ Si sic aliis moechis fiat, minus hic moechorum siet ; Magis metuant ; minus has res studeant.’ Arnobius lib. iv. ‘ Si quidem vobis Deus Hercules natus est, qui in rebus hujusmodi patris sui transiret exsuperaretque virtates.’ Apud Appollonium Rhodium lib. iv. Juno de Jove : Καὶ γὰρ δὲ τάδε ἡργα μέμητε, Μὴ σὺν ἀδερφάσι, δὲ θυγατριῶν λαύσει. Gronov.

108 *Unramque]* Id est, ea usus est : usum ejus corporis cepit. Hinc ‘ mulier usuraria,’ quam quis ad usum habet tantum, idque ad tempus. Mulier quasi fundus est; in ea proprietatem alius habet, interdum alius usum : proprietas mariti est, veluti legitimí domini, usus adulteri : quod ad fructum adtinet, semper marito imputatur. Salmas.

117 *Schema]* Est penultimum servilis genus. Scalig. Nomina neutra tertium declinationis, antiquissimi secundum primam declinationem sseptem protulerunt, declinaveruntque ut feminina. Priscian.

118 *Antiquam rem novam]* Antiquam tempore, olim gestam ; novam, comica hac representatione.

120 *Eccum]* Notetur, *ecccum* etiam accommodari absentibus. Grut.

123 *Versipellem]* Constat Jovem nulli unquam puellarum vim intalisse, sed astu semper iis potitus. Guelius.

131 *Morem gerit*] Suae libidini servit: τῷ φυχῇ φίλῃ χαρίζεται. Cistell. iv. 1. *Taubm.*

133 *Illi*] Pro 'illie,' frequentiss. Plauto, Terentio, aliis. *Idem.*

143 *Petaso*] *Petasus a περάνυμε* pileus est viatoribus solem defendens. Apuleius 'pilei umbraculum' vocat. *Taubm.* *Pinnulae*] Ornamenta quædam erant ex nobilibus pennis, que aureis acubus petasis affigebantur. *Longol.*

144 *Torulus*] Meurs. corrigit, *tor-tulus*; quod a 'torquendo.' Et 'tor-ti' sunt lora contorta, qui multiplicati et coaguentati 'funes' dicuntur. Vult dicere, eum Atheniensium more, capillum habere congestum in conum, et τεττυφοροῦντα, atque inde dignosci ab Amphitruone germano debere: qui, cum Thebanus esset, alio capitis ornato incedebat.

151 *Adest*] Palm. *Adeste: erit operaz, &c.* Meursius retinet ferit; quasi sit ἀρχαισμός, pro fuerit. Castalio tamen nihil mutandum censem: præsertim cum ad Sosias adventantis celeritatem et cupiditatem, sese in ædes domini recipiendi, exprimentum, misericorde pertinente duo illa verba, *adest, ferit.* Licet enim nondum propius accesserit, neque fores pulsaverit, tamen Merentio trepidanti ne quid tale accideret, adesse jam Sosia, et pulsare videbatur.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Hoc noctis*] Δευτηρῶς est dictum, nocte tam sera atque in tempesta. Vide *Trinum.* iv. 3.

3 *Tresviri*] Agitur hic de *Trinumviris*, qui nocturni dicuntur, et noctu excubias agebant, adversus grassatores, et pacis publicæ turbatores. *Paulus libro secundo de offic.* *Pref. Vigil. D.* *Me in careerem*] Tanquam grassatorem nocturnum; sicarium putata, aut qui vecticnariam vitam colat. Ad legem aliquam Pop. R. joens hic respicit, qua cautum fuit, ne cui noc-

tis conticinio per urbem iter facere licet: præsertim Plautinis et belli Punici secundi temporibus. *Taubm.*

4 *Cras e promptuaria cella*] Jocus servilis, quo carcerem comparat penori. Nam *cella promptuaria* est, in quam pennis aut utensilia conduntur, et unde ad usum familiarem promuntur. Eiusmodi cellæ qui præsunt, 'promicandi' dicuntur. *Taubm.*

5 *Nec caussam liceat dic.*] Nec mihi liceat reconsare aut verbis purgare, quo minus cædar. *Lamb.*

7 *Homines octo*] Octo enim lictores habebant Triumviri isti capitales, qui eorum jussu in damnatum animadvertebant. *Hotom.*

8 *Ita peregre adveniens hospitio publicitus accipiar*] Alludit ad eos, qui peregre venientes, honoris causa, publice accipiuntur hospitio: aut fortasse ad id, quod civibus in patriam redeuntibus cena dabatur. *Lamb.*

9 *Hac heri immod.*] Hæc omnia quæ dixi, heri procuravit immodes-tia, qui me, &c. *Excitavit a portu,* hoc est, portu exigit, nec ibi quietem ducere passus est. *Taubm.*

11 *Hoc luci*] *Hoc adverbium est scriptura prisca, pro 'huc.'* *Gruter.* *Pro luci, scribendum lucu, ut 'nocta.'* *Terent. Adelph.* 'cum primo lucu.' Meurs. 'Quæcumque nomina E littera, ablative singulari, terminantur, I littera finita, adverbia fiunt, ut inani.' *Charis.* *Hoc*] *Hoc, notat hic, et ver-su sequente, ob hoc, sive, ideo. Grut.*

12 *Opulento homini servitus*] Servitus opulento homini, est servitus quam quis servit opulento. *Hoc, id est, ob hoc, ideo. Taubm.*

15 *Quo facto*] Id est, ubi facto. *Glossa MSS. Plaut. Cod. Boxhorn.*

16 *Dives operis*] Explicant servis, sive operarii. Imo *dives operis* est qui multum operis habet faciundi atque imperandi. Ut, 'Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri, Dives agri Dorylas,' apud *Ovidium Metam.* v. *Gronov.*

17 Accidit] Cum libere alias fortuitum quid denotet, accidente verbo *accidit*, libidinem hominis extra omnem rationem caussamque ostendit. Ut sit sensus: Qnicquid accidit, ut homini allubescat, id retur se posse: nec reputat, qnid laboris aliis afferat. *Pistor.*

20 Expetunt] Id est, accidentunt. *Nomius.*

22 Hodie] Hodie demum id munus delegavit mihi Juppiter, ut servus essem, aut esse me, assimilarem.

23 Eum nunc potivit pater servitutis] Me, qui fuerim liber, pater pro suo iure compotem servitutis fecit. *Taubm.* Potivit in actione hic usurpavit. *Turneb.*

24 Qui verna natus est] Viliores uati servi, quam facti. *Léps.* **Verna]** Jocus est in verberonem vernam: quasi non tantum servus sit, sed etiam vapulet. *Turneb.* *Palat.* 6. et vulgat. legunt *verbo*; quasi dicat, non re, sed titulo tantum; sum enim Mercurius. *Taubm.*

25 Numero] Hoc est, cito. *Miki in mentem fuit]* Ita Bacch. 1. 2. 'ec- quid in mentem est tibi?' Non est solcismus inquit Agell. 1. 7. locum hunc laudans, sed ratione dictum certa et proba, qua et Græci utnatur. *Taubm.*

28 Occillet] Os pugnis frangat et contundat, ab 'occere.' Quid si os-sillet, vocabulum ab 'osse' potius quam ab 'ore' formatum, rescribamus? id est, sic quasi ossatum seu frustulatum totum caput communiat, seu concipilet mibi. *Dowz.* Agitet *Gloss.* *Mss.* *Codic.* *Plaut.* *Boxhornii.* Forte, os suggillet probe. *Scriverius.*

32 Potiremur domum] Ms. noster domi. *Glossa*, 'Genitivus pro ablative.' *Nomius.* *Boxhorn.*

34 Duello] Duellum, bellum vide-licet, quod, duabus partibus de victoria contendentibus, dimicatur. *Nomius.* **Internecatio]** Penitus interfec-tis hostibus. Sic 'bellum interneci-

num.' *Taubm.*

38 Adoreaque afficit] 'Adore afficere' est idem, quod infra v. 2. 10. 'Immortali afficere gloria.' Romani milites usque ad annum U. C. cccliv. Veis obessis, nihil accipiebant e publico, nisi forte aliquantulum frumentum; postea certe et frumentum supra stipendum, eoque tum ante tum post semper virtutis causa donabantur. *Liv. lib. vii.* 'Milites, qui in praesidio fuerant, duplice frumento in perpetuum donati.' *Caesar Bel. Civ. 111.* 'Cohortemque postea dupli-ci stipendio, frumento, ueste, dia-riis, militaribus donis amplissime do-navit.' Hinc Ciceroni ad Attic. 'Ca-esar diariis incitare dicitur militum ce-leritatem.' Hinc 'adorem' vocabu-lum per *átoruþas* pro ipsa gloria am-bulare coepit. *Horat. Od. iv. 4.* 'Et pulcher fugatis Ille dies Latio tene-bris, Qui primus alma risit adorea.' Vide Not. *Scriv. ad Veget.* pag. 631. *Gronov.*

46 Fabularier] Id est, *fari, μθει-σαι.* *Taubm.*

49 Primorum principes] Legatos ex proceribus delectos.

51 Si sine vi et sine bello] Romani, antequam bella susciperentur, feciales ad res repetendas mittebant: quæ quia clara voce siebat repetitio, dicta est 'clarigatio.' Formulam antem exponit *Livius lib. 1.* *Brisson.* For-mul. lib. iv. Agell. xvi. 4.

53 Agro Argivos] *Argivos* dixit pro 'Thebanis,' quia sequebantur Argi-vum ducem, Amphitruonem. *Dissald.*

55 Expugnassere] Id est, expugna-turum esse. Infinitivus antiquus a futuro 'expugnasso,' pro 'expugna-vero.' *Turn. iv. 15.*

66 Modo] Id est, arbitratu nostro. *Taubm.*

68 Utrique imperatores] *Pal. 2.* et *Pauli Stephani scriptus, uterque.* *Lan-giani et Servius Fuldensis utrimque.* *Parens et Gruterns.* **In medium]** Id est, inter utrumque exercitum; est

etiam in apertum. *Taubm.*

71 *Uti dederent]* Deditio qua verborum conceptione fieret, Livius lib. i. docet: 'Rex,' ait, 'interrogavit, Estisne vos legati oratoresque missi a populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estisne pop. Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos, populumque Collatinum; urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populi que Rom. dedicationem? Dedimus. Et ego recipio,' &c. Hanc formam Plautus hic, cum iis quæ versu 102. legitur, expressit.

73 *Consonat terra]* Lege, *Consonant ferra*; nam is ritus erat bellicus, ut cum clamore ac tubarum clangore arma concuterent, antequam pugnam pugnarent. *Scriverius.*

75 *Vota suscipere]* Vota utique plurimum in ipso pugnae discrimine fieri, bene monet Gutherius de Jure Pontif. iv. 13. Brisson. de Formulis lib. i. *Taubm.*

83 *Sed fugam]* *Convoxitur*, pro *convoxit*, Nonius. Ut in Bacchid. 'præsagit', pro 'præsagit.' Sealign. Constructio ergo est, *sed in fugam se tamen nemo convertit*. Lamb.

91 *Fædant]* Id est, dilacerant et ercentant. 'Fædum' enim tam apud Virgil. quam Sallust. non 'turpe' significat, sed 'crudele.' *Taubm.* *Jure injistas]* *Jure* hand referri debet ad *injustas*, sed proterunt. *Jure* proterunt *hostium copias et fædant*. Boxhorn.

95 *Vortentibus]* Pro 'versis' dictum puto; ut Lucretius. 'Omnia commutat natura et vertere cogit,' pro verti et mutari. *Taubm.*

101 *Velatis]* 'Velati' dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Sic *supplicia et velamenta dicebant τὴν ἱκέτην πλανητήν*, quod nimis filo laneo velatum erat caduceum. Scaligner. Non velata tantum olim precentum capita, sed et vittis manus. 'Præferimus manibus vittas et verba

precantum,' Virgil. Æn. ii. Hoc Virgilii desumptum est ex Homer. Iliad. A. ubi inducitur Chryses Σπέμπατ' ἔχων δὲ χερσὶν ἐκηβόλους Ἀπόδλωνος. *Gronov.*

103 *Dedunt se in arbitratum]* Ex formula et rito quasi solemniter dixit, *in arbitratum*. Polybius ἐπιτροπήν.

105 *Qui Pterela potitare]* Aut ἀποκοπήν volunt pro *Pterelaus*, aut legi *Pterelas*. Imo *Pterela* proprie ac maxime Latina est terminatio ex regula Prisciani: 'Apud Græcos in As desinentia vel Es, apud nos in A terminantur.' Vide Observ. iv. 15. *Gronov.*

110 *Statum]* 'Statura' corpori adscribitur; 'status' ad habitum refertur. *Donatus.*

113 *Malitia]* 'Malitia est versuta et fallax nocendi ratio.' *Cicer.*

116 *Nocturnum]* Id est, vesperum; quem pro 'Lucifero' summis. Neque turbet aliquem, quod statim 'Vesperuginis' mentio fiat a Sosia; hæc enim decore confunduntur in persona servi. *Donuz.*

118 *Quoquam mutat atque]* Passeratius *mutat* *stalque*. Sed verbum prius non corrigendum, satis demonstravimus Observ. iii. 1. Salva sit etiam particula: nam *mutat atque* est dictum, ut 'aliter atque.' Quum dicimus, 'non se mutat quoquam atque,' significamus, 'non se alio loco habet atque.' *Gronov.*

120 *Statim]* Id est, fixe: supra vs. 84. Tum *die*, pro 'diei.' Virgil. Georg. i. 208. Vide et Agell. ix. 14.

124 *Perpetem]* Id est, perpetuam, jugem. *Festus.*

127 *Invitavit]* Id est, nisi meracius et plus æquo bibit. *Taubm.* Honesta est locutio et per λεπτηγρα, quam vocant rhetores, rem extenuans. *Gronov.*

130 *Sis veni]* 'Quia imperativa verba sunt contumeliosa, addebat veteres, "sis," quod significat, "si

vis.' *Donatus. Intenies]* Comparabis, accenses. *Taubm.*

132 *Conducto male]* Id est, care, dispendiose, magno. *Pseud.* 1. 2. *Taubm.*

134 *Qui complexus]* Fallitur Lambinus, cum 'eam' subintelligit; nam *complexus* conjungi debet cum duabus sequentibus vocibus. *Veesius.*

137 *Æque]* Adverbio *æque* tribuit ablativum, ut si esset comparativum. *Lemb.*

Quem? supple 'video hoc noctis ante ædeis?' nam referendum ad priora verba, quæcum, cum Mercurius interrupisset, eo modo resumit. *Meurs.*

138 *Vult pallium detexere]* Proinde, quasi hoc pallium meum textoris opera adhuc indigeat: illo autem, ut textor, id sit perfecturn; eo me despoliare ac nudum statuere cogitat. Mercurius enim se ad pugnam componens, brachia huc et illuc jactabat, in morem textoria. *Douza.*

139 *Dentes prurient]* Vide Milit. II. 4.

140 *Hospitio]* Jocus *ναρὰ προσδοκίων.* Quasi dicat: Accipiet me, non adventicia cœna, sed pugnis: vel poëta alludit mori veterum, imo vero et nostro; quo insiguntur domus, et præcipue hospitia publica, picturis quibusdam: dicatque Sosia, se exceptum iri hospitio, cui prædicta 'pngna,' sive adeo 'pugnus.' *Grueterus.*

143 *Oppido]* Id est, valde. *Nonius.* Vide et Festum.

145 *Igitur magis modum]* Idem est, quod 'multo magis,' 'magis magisque.' Itaque nihil mutandum. *Igitur* hic ut alibi Plauto significat 'proinde.' *Boxhorn.*

146 *Quod ventri victum non datis]* Significat se esse grassatorem nocturnum, et ex spoliis hominum pugnis a se contusorum vitam tolerare, igitur minas spoliatoris imitatur. *Turck.*

148 *In soporem collocaſtis]* Plagis sepit propeque exanimatos stravisti.

149 *Quintus fiam e Sosia]* Jocus in ambiguo. Nam et Quintus præmonstratus est Romanum: et quintus est, qui sequitur quartum. *Taubm.*

152 *Cingitur]* Pro 'accingitur,' apudque se pugnat, id est, gradum ad præliandum componit. *Taubm.*

154 *Hoc noctis case]* Nocta tam serata edere. *Taubm.*

157 *Quid si ego illum tractum tangam]* Non a nutriciis, non a medicis acceptum loquendi genus, ut voluerunt: sed loquitur, ut Mercurius, cuius est, virga tractum tangendo oculos, sive demulcendo, quibus vult, somnos conciliare. Intelligit autem ductas alapas. Vide Observ. II. 1. *Gronov.*

158 *Pessimum]* *Lego, Pessimum est facinus, nequiter ferire malam maledicis manus.* *Alia, &c.* Quasi dicat: Cum prorsus iniquum sit, maledicis hominibus leviter et leniter præcidere os; oportet, o manus, ut quemcunque tu composita in pugnam percussaris formam totam immutet. *Grueterus.*

160 *Quem tu pugne legeris]* Tralatio est a leguli suvarum et fructuum: ut enim illi manu uvas, oleas, fructus legunt; ita vindemia et fructus grassatoris est, homines pugnis male mulcatoe, tanquam fructus legere et spoliare. *Turck.* Grueterus simpliciter capit *legere* pro 'eligerem'; ut alludatur illi, 'legitque virum vir,' apud Maronem. Imo *legeris* est transieris, persecutas fueris, mulceris, perstrinxeris. Sic vicissim 'transire' Gellio est ἀρχεύσομαι et Petronio 'persequi totam parietem,' pro, oculis arbitrari. Fit enim lectio ducendo vi- sum continuata super verba. Sic 'legitur ora vel litus navibus,' quam prætereunt; 'leguntur vestigia,' que sequimur nostris. *Legeris* igitur etiam duxeris, tractum tetigeris; ut 'da-

cere alieni alapam.' *Gronov.*

162 *Exossatum os*] Enos et eden-tatum ac contritum. *Taubm.*

163 *Muraenam*] Muraenæ spinis usque adeo subtilibus sunt refertæ, ut esui non sint, ni eximantur. 'Exos-sare' igitur ut *muraenam*, est, faste bene dolare, vel ossa usque eo com-minere, ut nullum eorum sit reli-quum vestigium. *Contarenus.*

164 *Ulro istunc*] Id est, procul a me absit. Ita Casina, 'Ulro te, a-mator: spage te a me.' *Capt.* 'Ul-ro istum a me.' *Douza.*

165 *Olet homo*] Hominis ejusdam odor ad nares meas pervenit, magna cum ipsis poena. Vide Asin. 1. 2. *Hei! namnam!* Leg. *Hei mihi, quia nam ego obolu!* Id est, cur, aut quo pacto? *Camerar.*

167 *Superstitiosus est*] Hic homo est ariolus, qui sciat, me longe hinc absuisse. Nam *superstitiosus* etiam ariolum significat. *Lamb.*

168 *Domes*] Mollias. *Taubm.*

170 *Qui non alas interrelli*] Hoc eo multit Sosia; quia Mercurius dixerat, 'vocem sibi ad annes advolasse'; ut persistat in metaphora, proinde ac si de bestia aliqua volatica loqueretur. *Douza.*

171 *Jumento*] Ductum ab oneribus, quæ jumentis imponimus. Vel potius, sua opera impensa que sibi querit. *Pistor. Grut.*

176 *Nescio quem*] Suspicio erat o-lim, Plautum, qui undique jocum captare solet, illud *Nescio quem*, ut nomen personæ haberi voluisse: cer-te sequentia tale quid clamare vide-bantur. Forte alludit ad *obris* Ho-mericum. *Taubm.*

185 *Vulcanum in cornu*] Fiebant o-lim laternæ et ex cornu, et ex vesica. *Taubm.*

188 *Verbero*] Verberonem servili convitio Sosiam Mercurius increpat: id ille alio torquens, 'Mentiris,' ait: neque enim verberas; vel potius, ne-que enim sum verbero, qui non ver-

Delph. et Var. Clas.

beror. Ad hoc Mercurius: Faciam, inquit, mox dicas, me verum dicere, et te esse verberonem, cum contude-ro pugnis probe. *J. Guliel.*

192 *Comprimam linguam*] Hornum verborum, ut a servo Sosia accipiuntur, sententia obscoena est; sed ta-men explicanda: Mercurius Sosiae minatur, se loquacitatem et argutiam ejus compressorum. At Sosia sic accipit, quasi Mercurius minetur se Sosiam irrumaturum. Itaque respon-det Sosia, non potes me irrumare; linguam enim habeo pudicam, non fellatricem atque impudicam. *Lamb.*

200 *At scin' quomodo*] Scil. horum servus sis? *scin' quomodo*, formula mi-nantis est, erebra Plantæ. *Gruter.*

201 *Superbum*] 'Superbi' videntur qui plagi ita sunt contusi, ut pedibus ambulare nequeant, auferantur sub-limes necesse est: atque haec ratione 'superbi' dici possunt. 'Superbum' hic 'mortuum' interpretatur Nonius. Neque repugnat Gutherius: vult enim eo nomine vocatos 'superbos,' quod tunc potissimum splendidiore efferantur habitu, etiam pauperes. *Taubm.*

209 *Davo*] Monet hic Meursius, Davi personam nihil aliud esse, quam quod Vulpes in Æsopi Fabulis: tes-temque producit Philostratum.

212 *Consutis*] 'Suere,' proverbiali metaphora significat idem, quod Græcis πάττερων, id est, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere: quod in structoris perniciem verti cum op-tarunt, dixerunt, 'Suo capiti.' *Mu-ret.*

213 *Certo pedibus, non tunicis venis*] Alius jocus, ex interpolatione natus: quasi dixerit conjunctim, 'tunicis venio': sicut prior ex nomine quæsi-tus est. Interim notandum, 'tuni-cam' Plauti ævo communem Romæ servorum vestem fuisse, rusticorum item in coloniis et municipiis. At temporibus Imperatorum, non tuni-cæ amplius fuere, sed penulæ, in usu

Plaut.

5 U

servorum, perinde ut militum. Gruter.

219 *Usu fecisti tuum*] Noster Jure-consultorum ‘usucaptioni’ allusit. Horat. ‘Si proprium est quod quis libra mercatur et ære; Quædam, si credis consultis, mancipat usus.’ Gronov.

220 *Pro fide Thebani*] Palmer. et Meurs. leg. *Proh fidem, Thebani ci-
tes!* qualia sunt, ‘Pro Deum atque hominum fidem!’ Taubm.

228 *Socium*] Cum Camer. lego *Sociennum*. Tanquam in ea voce consistat potissimum jocus, aut ejus verius explicatio. Erras, inquit Sosia: neque eum unquam dixi, certe dictum nolui, nomen mihi esse Sosiam: dixi me Amphitruonis socium: hoc est, ne iterum vicinitate soni decipias, *sociennum*. Grnt. V. C. *socium med-
esse*. Sic lege. Scrivener.

230 *Utinam istuc pugni fecissent tui*] Utinam me pugni ita fugissent tui, sicuti me rationem fugisse dicis. Mu-
ret.

243 *Tu me alienabis nunquam*] Nun-
quam me, qui sum familiaris, alienum facies. Lamb.

247 *Quid, malum! non*] ‘Malum per parenthesin suaviter infertur, et interjectio est.’ Donat. ad Terent. Eun. IV. 7.

248 *Nonne hac noctu*] Vide Macroh. I. 4. *Portu Persico*] Mari Euboico, quod in eo steterit classis Persarum, non procul a Thebis. Fest.

252 *Hercle*] Plautus hic defecisse visus, qui per Herculem jurantem inducit, nondum nato Hercule, cuius paulo post in Alcumenæ partu nativitas ponitur; distractus scilicet temporis sui consuetudine, qua per Herculem juraretur. Angel. Decemb.

263 *Aurea*] Subintell. ‘donavit Amphitronem.’ Hæc verba prævenit aut intercipit festinans Sosia.

265 *Signi*] Primum undas duntaxat litterarum notas pro signis habebant, sculptura tamen multiplex postea in

usa fuit. Quin et breta animalia insculpi solita: talis erat Augusti Sphinx. Aut historia aliqua, vel fabula: talis inta Amphitruonis. Meursius.

266 *Cum quadrigis*] De hujusmodi annulorum sculptura vide Meurs. Exerc. Critic. Part. II. c. 9. *Quid me captas*] Quid per captiosas interrogations a me veritatem exquiris? vide Epid. II. 2. Taubm.

273 *Hirneam*] ‘Hirnea,’ vel potius ‘Irnia,’ genus vasis est vinarii: antiquis ‘Erneum’ vocabatur, ἡρνή τὸ δρεπον, quod avis figuram haberet; sic, quod scarabæo similis, καραβός. Scalig. *Ingressus*] Bene et ex vero cœpit.

274 *Eam ego ita ut matre fuerat na-
tum vini eduxi meri*] Eam hirneam vi-
ni meri, ita ut matre fuerat natum, id est, ita ut ex vite, sen uva fuerat expressum, eduxi, id est, eibì, ex-
hansi, exsiccavi: vide et Victorium Var. Lect. XXIII. 5. Lamb.

282 *Saltem*] Est quod Barbari di-
cunt, ‘ad minos.’ Lamb.

283 *Ubi ego Sosia nolim esse*] Ita omn. MSS. et edd. veteres introrsere posteriores jam; sed de suo. Taubm.

292 *Sane sapio*] Sane hic ‘saniter’ est, ut sani homines solent: nam qui sapit animo, et sentit sensibus, is sanus est. J. Gul.

294 *Quadrigas si nunc inseendas Jo-
vis*] Credibile est Jovis quadrigas om-
nium esse celerrimas, ut quæ alatae
sint, auctore Platone in Phædro, et Læciano in Piscatore: etiam Horat. Od. I. 34. ‘volucrem currum Jovis’ dixit. Douza.

301 *An egomet*] Corrigo, *An ego-
met me illic reliquæ forte, &c.* tali sensu: An fieri forte potuit, ut ego-
met Sosia non iverim una cum hero Amph. ad exercitum, sed illic domi
restiterim; idque tamen nunc omnino
dememinerim? Gruter.

303 *Vito sit*] Mihi vel me vivo,
imago mea præfertur, quod nunquam
quisquam faciet, me mortuo. Vel ab

ipso auctore germana loci hujus explicatio arcessenda est: Mostell. II. 1. ‘Ludos ego hodie vivo praesenti hic seni Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.’ Scimus enim, ludos funebres Romæ, hoc est, gladiatoriis, in illustrissimis virorum funeribus, sic quasi in luctu publico, ad rogum fieri consuevit antiquitus. Ad quos respectans Sosia, per joculum et ludum inquit, argute sane et vernilem in modum: *Nunc mihi fiunt ludi, hoc est, nunc ego iudicior probe, cui nullus postea ludos facere volet in morte.* *Douza.*

SCENA II. 15 *Probi]* Vide notam ad III. 2. 1.

16 *Eam seditionem]* Raro sic invensis ‘seditionis’ vocabulum de turba privatorum. Apud Terentium tamen est, non minus eleganter Andr. v. 1. 11. ‘Perpulisti me, ut homini adolescentulo, In alio occupato amore, abhorrenti a re uxoria, Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias.’ Sic ‘seditiosus’ et ‘bellum’ Cicero ad Att. II. 1. *Gronov.*

17 *Dudum quod dixi minus]* Id est, quod vobis de Alcumena nondum etiam edissertavi. *Douza.*

19 *Alter decumo, &c.]* Confirmat Plautus hic eorum sententiam, qui affirmant, et vere, mulierem superfetari posse. Plinius inter alia refert, mulierem quandam septem mensibus edito puerperio, inseparatis mensibus, geminos enixam. *Taubm.*

20 *Seminatus]* ‘Εσπαρτένος’ in utero matris conceptus est. *Taubm.*

22 *Minori pueru major]* Id est, Herenli, qui minor, ratione sationis. *Taubm.*

23 *Majori]* Sc. Iphielo, filio Amphitri.

25 *Uno ut fætu]* Uno onere, unaque (ut ita dicam) gravitatione. *Lips.*

26 *Labore]* Vel gravitationis, vel partus. *Idem.*

28 *Suspicio]* Hæc vox *suspicio*, non

immerito multis mendax suspicionem movit. Si quid mutandum, malim leg. *Et clandestina ut celetur huc itio;* id est, ut adventus huc noster clandestinus celetur. Donatus, interpretans illa comici sui verba, Adelph. IV. 5 ‘Qui cum illa consuevit prius:’ quo loco ‘consuescere’ ἐνσχημώνεται ponitur, pro rem habere: addit pro exemplo; ut Plautus: *et clandestina ut celetur consuetudo.* Atqui versus non patitur vocem *consuetudo*, cum sit iambiens senarius: itaque pro *consuetudo* repono *consuetio*, ne *fraus* fiat legi pedariæ. Recete id porro a me fieri, Festus, vel potius Verrins Flaccus, præstiterit, cuius hæc verba sunt: ‘*Consuetionem* Plautus pro *consuetudine* dixit.’ Quod ad Donatum attinet, etiam ille sine dubio *consuetio* scripsit: sed quod vox insolens videretur, ab aliis postea fuit interpolata. *Scioppius.*

33 *Expetere]* Recidere, evomere, exundare, *Nonius.* Transire, desidere. *Gl. MSS. Pl. Boxhorn.*

SCENA III. 2 *Imperce]* Jubet partu vicinam parcere sibi, et labore abstinere. *Camer.* In nonnumquam anget significationem, ut ‘impetor,’ et hic ‘imparco,’ et alibi. *Boxhorn.*

3 *Quod erit natum]* Ita loquebantur neutro genere de partu et futuro et recens nato. *Gronov.* *Tollito]* Infantes olim, simul ac nati forent, humi deponebantur: ab humo vero pater tollebat, et in sinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato et projectio erat. *Lamb.*

6 *Ubi summus]* Hoc vult, imperatorem esse debere imperii diligenter. *Boxhorn.*

9 *Quam blande mulieri palpabitur]* ‘Palpari,’ et ‘palpo percutere,’ proprie est molli et blando manus plausu tangere et contrectare, ac veluti poppysmo demulcere: Græcis ψηλαφεῖν. Hinc pro blandiri, assentari et adulari frequentatnr. *Turneb.*

12 *Edepol, nœ]* Hic sensus: Si te

tamen Alcumenam norit, ita profecto te accipiat, ut simulationis hujus pœnitentia, ac malis Juppiter mansisse, quam falsus Amphitruo venisse. *Acidal.* MSS. quidam diserte furtis. Fortasse verum est, transpositio literis, *Frutis rebus*, id est, venerateis. De Frati Venere Arnobius et Augustinus de Civitate Dei. *Scriverius.*

21 *Hans curatio est rem*] Verbalia in iis regunt casum verbi sui, passim apud Plautum. *Lamb.*

23 *Nequiter*] Douza expeditio interpretatur, expedita est, id est, perfecta est: ut et Meursius, qui, *nequiter expeditio*, interpretatur, parum utilis fuit prima parasitatio: qualia illa sunt, ‘male sanus,’ ‘male suadus.’

24 *Non te mihi traxi decet*] Voss. secundus, non te mecum traxi decet. Et sunt Plauti, ‘orare cum aliquo,’ ‘cavere cum aliquo,’ ‘captare cum aliquo,’ ‘servare cum aliquo fidem,’ ‘queri cum aliquo,’ ‘oculari cum ali. quo,’ ‘facere mentionem cum aliquo,’ ‘complexus cum aliquo.’ *Grenov.*

20 *Prætorisse*] Præposuisse. *Gloss.* *Mss. Pl. Bozhorn.*

45 *Me. Eamus, Amphitruo*] Dominum hoc loco nomine *Amphitruo* servus compellat, satis pol familiariter: ut item Sosia multo etiam licentius Alcumenam, non ‘heram,’ sed ‘mulierem’ vocitat, II. 2. Sed et Servius notat contumeliam esse, superiore nomine vocare. Nam salutare proprio nomine æqualium erat, vel superiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Douz.*

51 *Ut æque*] Lego, ut æque dispares. *Et dies et nox accidat*; hoc sensu: Quia hæc nox longitudine sua proxime præcedenti non respondet, faciam ut nec dies præcedenti diei responderem; sed tanto superiore die brevior sit, quanto hæc nox præcedente nocte fuit longior: atque ita fieri, ut æque dispares hæc nox et instans dies, a præcedentibus nocte et

die evadant. *Pistor.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 Secundum] Id est, post me; sequere me. *Lamb.* *Sequo*] Bene: aliud enim est ‘sequi,’ aliud ‘subsequi’: sequitur quis eminus, subsequitur comitus. *Grat.*

4 *Eccere*] Ecce, jusjurandum est, ac si dieatur, per Cererem, ut ‘secessor.’ *Festus.* Id cum significat, auctor scribendum est; at ecce idem est, quod ecce. *Lamb.* *Tuatum*] Sociates Charissim I. II. ‘Tuatum. Plaut. in Amphit. jam tuatum facias: ubi Sisenne, ‘at nostratum.’ Significat autem tuo more.’ Similia Nonius Marcellinus. Ex quo probaverunt Lambinus et Guillelmus. Neque aliter MSS. Langiani.

13 *Atque ego hodie dabo*] Id est, statim. *Cotius.*

20 *Tua ex re*] E re tua, id est, ex tuo commodo. Nam utile tibi est, te servum habere, qui duobus in locis uno tempore esse possit. *Bocius.*

22 *Si id ita factum est*] Nempe, ut te indicaverim. *Taubm.* Acidalius legit, *Nisi id ita factum est*, scil. ut tibi narravi.

26 *Hominis*] Per genitivum injuriosae dicitr; per nominativum honorifice. *Don.*

35 *Te ego faciam*] Genius loquendi Græcum, frequens comicis, pro, te faciam minus valere. *Lamb.*

44 *Si id vi verum*] Si omnino nolis verum esse, quod tamen verum est, et verum dicenti sit infestus. *Bozhorn.*

45 *Nam mecum argumentis*] Videatur distinguendum: Quo id, mecum, pacto potest nam (meum argumentis puta) Fieri? Atque ita prorsus Voss. 2. Tò nam per timesin, quam vocant, sejunctum a τῷ quo, enīs per est, ut solet Plautus. Aulul. III. 2. ‘Sed in sedibus quid tibi meis nam erat negotii?’ *Merc.* v. 4. ‘quid negotii est nam queso istuc?’ *Grenov.*

52 *Sedimus*] Id est, desedimus, cōsedimus cum exercitu. *Douza*.

55 *Nam ut*] Pendet sententia, interturbata ab irato. *Taubm.*

57 *Sic sum, ut vides*] Sermo est hominis nec laudantis se, nec vituperantis: et existimaverim fuisse formulam, qua utebaatur vulgo, cum oculis suis quemque credere jubarent, ita ut sui nihil præterea præstarent. *Gruter.*

58 *Mala objectum manu*] Nescio quis veneficus ejus mentem excantavit. Nam in beneficiis non tantum est earmini locus, sed etiam 'manui,' id est, iis, quæ sunt manus opera: ut cum adhibentur herbæ, medicamenta mala, venena, viscera. *Taubm.*

59 *Sum obtusus pugnis pessume*] Jocatur in 'mala manu,' quam Amphitru pro beneficia sumit; Sosia pro, pugnatis sibi molesta et onerosa. *Taubm.*

63 *Uno te plus*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum inutilis et nequam, et se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo caret: quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias. *Lamb.*

67 *Forma, aetate item*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire aetatem alterius sui: itaque conjecterunt alii, *forma eadem item*; alii eo sunt progressi, ut duo vocabula *aetate item* delerent. Non ego illos, sed Terentius meliorat in Eunucho II. 3. ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usurpaverat nunquam, interroganti Parmenoni anni? respondet, anni *sedecim*. Quod et multo confidentius in adolescenti præsertim, et ipso non admodum proiectiore. Rursus IV. 4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicum sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenseret III. 3. De hoc illa, 'At ille alter venit annos natus *sedecim*.' Idem in Heaut.

I. 1. 'Annos sexaginta natus es, aut plus eo, ut conjicio.' Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. *Verr.* iv. 'Erat admodum amplum et excelsum signum cum stella: vernatum inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.' Plinius Epist. III. 6. loquens de signo: 'Pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut a tergo,' &c. Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Planto junguntur: 'Præterea forma et ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.' *Gronov.*

SCENA II. 1 *Satin' parea*] Hoc dicit: In vita hominum paucæ et rarae voluptates sunt, si cum molestiis comparentur. Jam, *res voluptatum*, pro ipsis voluptatibus dictum est, more Græcorum, qui dicerent, τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν. *Muret.*

5 *Voluptatem ut mæror*] Fide Gruteri et Rittershus. edd. vett. *voluptati*, ut sit Græcismus, ἔπειθαι τὴν ἡδονήν. ut alias, decere alicui, πρέπειν τινί. Cicero simili Græcismo, 'comitari huic vitæ.' Similis sententia Curcul. I. 3. Merc. I. 2. *Taubm.*

7 *Domo*] οἰκοθεν ut, οἰκοθεν δέ μάρτυς, de eo, qui se ipse indicat: et, οἰκεῖον, quod cujusque proprium ac suum est. *Muret.*

16 *Victor vir bellī clueat*] Victor nominetur, et omnium sermone celebretur; ἀπὸ τοῦ κλήσεων. *Belli*, autem, pro in bello, adverbialiter. *Camer.*

20 *Prognati*] Id est, progeniti, posteri, ἐπίγονοι. *Lamb.*

25 *Auspicio meo atque ductu*] Supremus ducum ipse imperator est: ille est, qui non ductum solum, sed auspicio etiam habet. Distincta enim ista: ductu, cum ipse interfuit, auspiciis, cum illo mandante aliis, et fortunam ac Deos suos commodante. Lipsius. *Primo cætu*] Prima congesione, coitione. *Gl. MSS. Pl. Boxh.* 'Primam coitionem' dixere Terenti-

us Phorm. II. 2. 38. et Quintil. I. 3.
Gronov.

33 *Prandium*] Recte, *prandium*; nam domum veniunt mane. Solebat autem dari cœna peregre venientibus. Taubm.

37 *Ad aquam præbendam commodum adveni domum*] Nam a partu lavationibus multum utebantur. Ter. An-dr. ‘Fac istæ ut lavet:’ ‘istac’ antem, inquit Donatus, ‘vel quæ ex puerperio sordent; vel ipsa puerpera.’ Taubm.

38 *Decimo post mense*] Scil. lunari; qui menses nostris breviores. Ter-tull. ‘Legitima nativitas ferme decimi mensis ingressus est.’ Turn.

40 *Divini*] Jurandi et detestandi solennes formulæ. Lamb.

41 *Niego illi puteo*] Vult dicere: Nisi omnem aquam de puteo extraxero, et illum desiccaro: quæ esset quasi exanimatio putei. ‘Aqua enim puteo, quod anima est animantibus. Camerar.

43 *Magis*] Deliberat cum animo suo Alcumena, obviamne eundo, an manendo magis officium suum factura sit. Et respondet ipsa sibi, magis convenire ut maneat, cum vir suns non nunc primum adveniat peregre, sed modo digressus, domum tentandi sui, an qua alia de causa revertatur. Ita ne salutat quidem, aut osculum offert, que leviora: tantum abest, ut obviam processerit. J. Gul.

44 *Speratam suam*] Eæ puellas proprie ‘speratæ,’ quæ in matrimonium destinatae erant: ut postea interposito sponsu et pacto, ‘pactæ’ atque ‘sponsæ.’ J. Gul.

47 *Haud vidi magis*] Cum Amphi-trono salutasset uxorem, neque illa quicquam responderet; quod virum a se paullo ante abiisse, seque ab illo illudi arbitraretur; jocans, qui eis adstabat, servus Sosia inquit, ‘haud vidi magis Exspectatum!’ quod venustissime dictum est; et ex con-

trario intelligendum. Mur.

58 *An te auspicium*] An tibi omea aliquod, vel (ut alibi dicit) religio objecta est? Taubm.

64 *Deliramenta*] ‘Lira’ arationis genus est, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos: inde ‘delirus,’ qui a recto ordine et quasi a sulco et lira rationis evagatur. Idem.

65 *Dum edormiscat unum somnum*] Voss. 3. *obdormiscat*. Quale in Mostell. ‘Ubi somnum sepelivi omne atque obdormivi crapulam.’ Gronov. Quæ ne] Quasi dicat, Quid opus est Alcumene somno, quæ vigilans jam somniet? Taubm.

70 *Assentari*] Est ‘assentari’ duplex: unum a ‘sensu’ dictuin, quod Græcis est κολακεῖσι: alterum a ‘semita,’ quasi ‘assemittari,’ vel ‘assemptari’ dixeris, quod Græcis est συνδέεσθαι. Nec aliud propriæ sibi Plantus voluit, cum ‘assentari’ et ‘adversari’ opponeret hoc loco. Fr. Jun.

73 *Una resolvæ*] Hoc vult: Si Bacchæ bacchanti et obvios quoque, ex more, thyrso percussenti velis resistere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius aduerseris: si cedis et obsequeris, semel tantum ferret, non sæpius: una plaga ipsi satisfiet. Pistor. *Resolves*] Liberabis te. Gloss. Mss. Pl. Boxh.

91 *Malum et malum*] *Malum et ma-lum*, duplice intellectu effertur a Sosia et arripitur a populo: ut vide-licet opus habeat vel Punicis malis, quæ contra gravidarum malaciam in usu, Plinio et Dioscoride testibus; vel etiam ut eidem biua omnino con-veniant mala, (ita enim accipit *malum et malum*) sed qualibus amicæ sum-nimis quam acceptus cultor quisque. Gruter.

97 *Implicisci*] Implicari, involvi-stant atram bilem. Lamb.

103 *Quid id est*] Mensius hic ver-sum, qui est in mediis edd. restituit: *Nihil te pudet, scelestæ, populi in con-*

spectum ingredi?

105 *Primulo*] Mens haec est: Quia dixerat Alcumena, abiisse Amphitruonem ad legiones primo dilucelo; hinc colligit Sosia, eam narrare somnum: dicit quippe se primo diluceno experrectam esse. Itaque non vult Sosia eam ab Amphitruo interpellari. Recte, inquit, dicit; ne intertuba: somnum, prout in memoriam revocat suam, narrat tibi. Solebant autem, qui fabulam narrassent, dicere 'se postea experrectos esse.' *Petitus.*

108 *Mola salsa*] Graeci hordeo non molito in sacris, in priscae memoriam vitæ, utebantur, in qua homines nondum molere fruges, sed solidis vesici solebant. Est igitur *mola salsa*, tanquam molitura salsa; ut molæ, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribuatur. *Taubm.* *Comprecatam oportuit*] 'Comprecari' quid sit, copiose Douza in Cent. III. 9. Porro superstitionem veterum in expiandis somniis, festive notat Martial. Epig. VII. 53. 'Semper mane mihi,' &c. *Taubm.* Verbi 'comprecari' syntaxis hic est, qualis τοῦ 'precarī' Asin. II. 4. 71. 'Pergin' precari pessimo?' Virgil. Æn. VIII. 127. 'Optima Grajugenum, cui me fortuna precari Et vitta comtos voluit pretendere ramos.' De 'mola salsa' vid. Serv. ad Virgil. Ecl. VIII. 82. *Gronov.*

110 *Sine malo*] Id est impune. *Lamb.*

115 *Tute istic*] Meurs. legend. censem, *Tute istuc*, scil. dixisti. *Taubm.*

118 *Me hoc aspice*] Formula est parandæ attentioni. *Taubm.*

123 *Quin nunc*] Affirmantis est, pro atque etiam. *Taubm.* *Ego vero*] Sc. audio: et hoc etiam audio, ipsum mentiri. *Camer.*

137 *Quid hoc*] Haec secum Amphitruo, quasi dicat, uxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo sic distingue et lege: *Quid? Hoc sit hominis?*

quasi dicat: Haec illa nosse non potest, nisi per artes, quæ superant humanas. *Boxh.*

138 *Intus pateram proferto*] Ex Hellenismi forma interpretandum, quæ dicunt, τὸ ἔντρος ποτήριον fiat, proferto pateram eam, quæ intus est. *Douza.*

144 *Circumferri*] 'Circumferre' verbum pontificale est, pro 'lustrare,' et lustratione curare: ut notat Servius ad illud Virgil. Æn. VI. 'Idem ter socios pñra circumtulit unda:' 'circumtulit,' id est, purgavit; nam lustratio a circumlatione dicta est vel tædæ vel sulphuris. *Scalig.* Non solum tæda et sulphurè lustrabatur sed etiam scilla aliisque rebus pluribus ad eam rem aptis: simulque arcanum quoddam carmen submurmurabant lustrantes. *Lucian.* *Necy.* ἐκάθηρε τέ με, καὶ ἀπέμαξε καὶ περίγυσε δᾶδι, σκύλλη, καὶ ἄλλοις πλείστων, ἅμα καὶ τὴν ἐπωδὴν ἐκείνην ὑποτονθόρεσας. *Gronov.* *Quin facto*] Id est, circumlatione, sive lustratione est opus. *Boxhorn.*

145 *Larearum plena*] A laribus larvæ: a larvis furiosi insanique vocantur. *Turneb.*

152 *Obsignata'st recte*] Grut. ita distinguit: *Obsignata est: recte! res g.* Nam recte obsignatam hero jam salis constabat, qui eam modo inspererat: tantum miratur servus, cur eam resolvere jubeat, nisi velit signum rumpi, quod lini nodis super impressum. *Taubm.* *Res gesta est bene*] Quasi dicat: Bene habet, quod e simplis gemini sumus facti. *Lamb.*

157 *Postulat*] Ἀξιοῦ, æquum putat. *Lamb.*

158 *Nisi abs te, quæ mihi*] Emedant, quoi mihi, quod sit, a quo. Sed distinguendum: nisi, abs te quæ mihi dono data, est? Unde est, nisi est, quæ abs te mihi dono data? *Gronov.*

161 *At cum cruciatu*] Id est, Væ tibi! *Gl. MSS. Pl. Boxhorn.*

169 *Pergam exequi*] Mbræt. Var.

Lect. x. 13. ait legendus, *pergit exequi*. Est autem *exequi*, narrare, διηγεῖσθαι. *Tasub.*

173 *Lecto]* Convivali, more veterum discubentium.

175 *Dormitare]* Desiderativum potius, quam frequentativum. *Turneb.*

177 *Perdidisti?* Scil. me.

181 *Falso]* Malis, *Ns me appella falso falso nomine. False*, hoc est, aut mendacioqua, aut imagine veri decepta atque a recta ratione evagans. *Douze.*

182 *Siquidem hæc jam mulier facta est ex viro?* Sie restituere se ait ὁ τὸν ad historiam Angustam. Nec tamen aut Camerarius, aut Tambmannus, aut Gruterus aliter ediderrunt. Sed mirificam interpretationem communisecitur, *factam ex viro dici Alcmenam*, quam virum amiserit. Id vero Latinum esse nonquam illi concedetur. Nam quæ afferit nihil habent simile. ‘Sergielus ex gladiatore’ apud Scholiasten Juvenalis est, qui gladiator fuerat: ‘pecudes ex maribus’ apud Arnobinum, qui fuerant mares. Sic igitur mulier ex viro facta, quæ fuerat vir antea; non quæ perdidit maritum. Vermilis est ious. Amphitruus negat se Alcmenam virum esse: ergo singit se snspicari servus, factum mulierem, neque enim hermaphroditum, nam hic et vir et mulier: *Hæc hæc res, si quidem hæc jam mulier facta est ex viro: virum enim se esse negat: oportet igitur, qui mens est stupor, credam in feminam verum.* *Hæc facta autem ait partim respiciebas, quod nunc eum esse singit se putare; partim, ut Cicero, ‘Epicurus (hoc enim vestrum lumen est,)’ &c. Vide in Senec. ad Marciam c. 19. Sic ludit Ovidius in illis, quibus sexus fertur mutatus, Tiresia, Iphi, Cœnide. *Grenov.**

185 *Tecum fui!* ‘Cum viro esse’ honeste et more Græcorum dictum, pro τῷ ἀρρενὶ συνέπει, cum viro rem habere. *Sealig.*

187 *Si pudoris egeas, sumas matrem?* Id est, eti omniem iam pudorem fortasse deposueris, debebas saltem eoram marito dissimilare, et mihi adscitio pudore imponere; eorum more, qui alienis opibus suam tegunt inopiam. *H. Junius.*

188 *Nostræ generi non decet]* Imitatione Græcorum: sic infra III. 4. ‘ornatum capiam, qui potius decet.’ Tarent. ‘vobis decere?’ ubi notat Donatus, ‘Græci dixit, θύμῳ πρέψει.’ Antiqui si addeabant statim verbum, ‘Nos decet facere,’ ‘Nos decet dicere,’ dicebant. Si non addeabant, ‘Nobis decet.’ *Meurs.*

189 *Cepas]* Ponitur desiderative, pro velis capere. *Boxhorn.*

193 *Qui? testes?* Scaliger ad illud in Phallicis, ‘Magnis testibus ista res agetur,’ notat: Testis, ὁ μάρτυς, ex antiqua lingua Graeca θύτης et μάρτυς θύτης τοῦ διδόμου vero (quos eleganter ‘pares’ vocat Plinius) ita nominarunt, quod et ipsi μάρτυρες τῆς ἀφεντήτης, idcirco ambigue lusit Plautus. Nam, ut mos erat veterum, verbum formavit ex re, quam non intelligebat: ex ‘teste,’ ‘testiculari.’ At dedita opera ‘testiculari’ dixit, pro eo, quod Græci, δρυτῆσσα sicut et κλειροδίκεων dicebant, a pudendo muliebri; quod Leberius, ut ego puto, ‘puellitari’ interpretatus est.

194 *Nobis presente]* ‘Præsente’ et ‘absente nobis’ dixerunt veteres, ut docet Nonius.

200 *Frustror,* verbum commune utrumque significat, fallio et fallor. ‘Frustra sum,’ est fallor et decipior. In quibus facete lusit Ennius in Sat. ‘Nam qui lepido postulat alterum frustrari, Quem frustratur, frustra cum dicit frustra esse,’ &c. *Aus. Popm.*

203 *Mortalis]* Recte addit mortalis, quia putavit eum, qui erat Jupitzer, esse vere mortalem et suum Amphitruonem. *Boxhorn.*

205 *Non vis credere]* 'Mulieri ne
credas, ne mortua quidem,' Diogen.

214 *Delenitus sum]* *Delenitus* expo-
nitur hic 'mente alienatus,' a Nonio.
Scip. Gentilis doceat, etiam apud ju-
risconsultos 'delenimenta' et 'dele-
nifica dicta,' sumi pro incantationibus
et venenis, quibus mens de suo statu
dejicitur. *Lamb.*

215 *Usu perdis]* Quia si nescires,
(ait *vetus interpres*) quis essem, posset
alius in tui locum succeedere, et sic
te privare te ipso: quia cum per usum
fuissest in possessione tui, ille te ac-
quisivisset, et tu te perdidisses, ut in
fundis contingit. Dictum autem 'u-
sperdere,' ut 'usucapere;' et supra,
'usufacere suum.' *Lamb.*

222 *Multeræ non domo*
solum exactæ et dote privatae fue-
runt, sed etiam necatae: ipsique adeo
magistratus, praesertim ædiles, adul-
teris interdum accusarunt. *Lipsius.*

227 *Abeo, si jubes]* Jocus ex ambi-
guo: nam et qui manumittuntur, ab-
ite a dominis jubentur. *Lamb.*

229 *Sic me]* Subintelligendum for-
tassis est, 'fecisse,' aut 'admisisse.'
Licet etiam 'insimulare me,' expli-
care, insimulare in me, quod est, mihi
objicere, et in me configere falsum
facinus. *Lamb.*

ACTUS III.

SCENA I. 3 *Cœnaculo]* Perlepeide
jocatur histrio, qui personam Jovis
susceperebat pro Amphitruone subditu:
se enim panperculum dicit cœnacu-
larium, qui habitat in superiore do-
mus cœnaculo ad tegulas; non in pri-
ma contignatione, sed in suprema.
Turneb.

8 *Inchoatum]* Ne inter initia pro-
dens me esse Jovem, statim finem
hunc Comœdiae imponam. Vult idem
ex lege pluribus actibus et scenis per-
fici Comœdiam, priusquam se predat.
In eo enim, se prodente, est finis.
Boxh. Inchoatum, imperfectum. *Gl.*
Mss. Plaut. Boxh.

19 *Et me]* Subintell. *ex. Tanbm.*
Sine doloribus] Frustra hic a Conta-
reno aliquis reprehenditur Plantus,
qui sub finem adscribit dolores partus
Alcumenæ. At hic agitur de dolori-
bus et ægritudine animi. Hanc dicit
se tollere velle Juppiter. Et sustulit
exortam inter maritum et uxorem.
Boxhorn.

SCENA II. 1 *Proibri]* 'Probrum' et
'opprobrium' proprio significat adul-
terium. *Scip. Gentil.*

2 *Argutam]* Seil. patiar, vel, par-
est. *Taubm.*

3 *Infecta refert, ac clam.]* Haec Ca-
merarii conjectura est. Scripti, vel,
infecta re est at clamitat; unde Guli-
elmius, infecta restat ac clamitat; vel,
infecta re acclam. vel, infecta ve acclam.
Langianus unns, infecta esse acclami-
tat. Unde scribendum, infecta esse
occlamat: ut 'oggannire,' 'occen-
tare,' 'objurgare.' Et habet ipse in
Cure. II. 3. 'dormio ne occlamites:'
τῷ restore hic locus nullus. *Gronov.*

5 *Id me susque deque esse habiturum
putat]* Agellins xvi. 9. 'Susque de-
que ferre,' et 'Susque deque habere,'
significat, æquo animo esse, et quod
accidit, non magno pendere, atque
interdum negligere et contemnere:
et propemodum id valet, quod dici-
tur Graece ἀδιαφορεῖν.

8 *Satisfaciat]* Olim jurabant, se ag-
noscere, quod indigno eam injuriam
intulissent: eaque res vindicabat læ-
sum ab infamia. *Satisfacimus* vel ver-
bis: 'nolle esse factum.' Terent.
Adelph. II. 1. 11. 'Novi ego vestra
hæc: Nolle factum; iusjurandum
dabitur, te esse indignum injuria
hac:' vel reapse, ut puta supplicio,
muleta, damno. *Gronov.*

11 *Ad sese studeam]* Id est, si stu-
deam illam recipere ad sese me aman-
tem, hoc est, me qui ejus amore dis-
tineor. *Douza.*

14 *Nunc autem insonti mihi]* Hand
seio, quæ sit ea Camerarii editio, in
qua legatur santi. Quam ego ante

oculos habeo, insonti, ut et scripti omnes. Nec vero cum Scaligero legendum in hunc, aut cum Salmasio, ne in hanc expetant. Nondum enim id agit Jupiter, ut innocentiam Alcmenæ marito probat: id reservavit poëta in extremum actum: sed ut ne ob mariti probra ipse, quasi maritus, ab ea excludatur. Ergo insonti exhibuit; non Amphitruoni interpretor, sed Alcmenæ, quæ ob Jovis amorem tam male accepta fuerat a marito. Deinde, insonti mihi Jovi illius Amphitruonius ira in hanc et maledicta expertent, est in me, qui non feci convicium Alcmenæ, atque hujus culps insons sum, resident meque plectent, ut ab ea repellar, ira Amphitruonis in uxorem et maledicta. Habenda mihi expurgatio est, nisi velim fastum pati, et ab Alcmena excludi: quandoquidem, quod ego feci, id Amphitruonem decepit, ut illam insontem et nullius culps sibi consciaciam raptaret probris: nunc autem futurum est, nisi satisfaciām, tanquam ipse auctor convictorum, ut ego insons nec istius criminacionis reus ob Amphitruonis iram in uxorem et maledicta penas luam, et ab ea segreger. 'Expetere alicui,' pro 'expetere in aliquem,' ut 'congerere alicui' et 'in aliquem' et similia. *Illi*, quod olim conjectit Dissaldæus, facile admittit. *Gronov.*

19 *Inimicos*] Scipio Gentilis monet, jurisconsultos virum post divorrium appellasse *inimicum*. *Osa sum*] Id est, odi contra intueri. *Nonius.*

22 *Verecunda*] Quamvis alii legant iracunda es; retineo tamen *rd* verecunda, sensu piano.

40 *Serio prævortier*] Taubmanno serio est adverbium, ut sit *serio prævortier*, serio accepere. Male, opinor. Ait Jupp. non esse æquum, si quem ipse per jocum dixerit, Alcmena præhabeat seriis verbis, quibus nunc eam alloquitur. Et est ea verbi acceptio supra, l. 3. 'Ne me uxorem

prævortisse dicant præ republica.' *Dissaldæus.*

44 *Ego istæc feci verba virtute irrita*] Ego maledicta tua pudicitia mea feci cassa et inania. Cic. pro Q. Rosc. 'Nonne ut ignis in aquam conjectus continuo restinguitur, et refrigeratur: sic falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et restinguitur?' Gellius docet 'irritum' esse verbum anguale, cum ait, 'Aves irritas habuit Remus: nam et ratum facere,' augurii est Tullio. *Lamb.*

47 *Valeas*] Verba, quibus uteretur, cum solvebatur matrimonium, extant Lege xii. Tabb. 'Si vir ab uxore divortit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.'

48 *Juben' mi tre comites*] Moris fuit, ut sine comite mater familias aut matrona non prodiret in publicum: et idcirco non levem injuriam eisdem fieri ab iis, qui comites earum abducunt, testatur Ulpianus. *Rævardus.* *Si non jubes*] Lege, *Sin*; ibo ego, *Mecum comit. &c.* Illa verba, si non jubes, glossemata sunt particulae *sin*. *Scioppius.*

52 *Tum te, summe Juppiter*] Ridiculum. Jurat per Jovem, qui ipsus est. *Taubm.*

57 *In hominum*] Hunc locum Plutarchus simili valde eleganti declaravit: 'Quemadmodum enim,' inquit, 'cum enubibus exiit sol, ac post caliginem denique ferventior est; ita amor, cum intercessit ira aut suspicio, pace facta, reconciliatisque animis, jucundior est, atque acrior.'

62 *Bis tanto*] Lamb. subaudit, 'magis:' frustra, opinor: *bis tanto magis amici sunt*, non apte sonat: *tanto quam*, non male. *Dissald.*

63 *Primum cavisse oportuit*] Mens Alcmenæ est: Etsi decuiisset te prius cavisse ne diceres: quia tamen tu idem eadem quem dixisti purgas, ea patiar necesse est. *Gruter.*

65 *Vasa pura*] *Vasa pura* sunt, quæ

in alio usu non fuerunt. Sic 'vestis pura,' in sacris appellatur, inquit Servius, quæ neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Alias *rasa pura*, et 'argentum purum' opponi emblematis caelato, notum est. *Scalig.*

72 *Collo obstricto*] 'Obstringere' est vinculo arte circumvincire. *Lamb.*

SCENA III. 2 *Optume advenis*] Opportune.

4 *Sese instituere*] Par videtur, servum fragi ita se componere. *Taubm.*

5 *Vultum e vultu*] Vultum suum e vultu heri singat et conformet. *Lambinus.*

11 *Vota quæ sunt*] Mutat numerum, more solito: pro, rem, quæ vota est; id est, faciam intus rem divinam, et quæ Diis, si salvus redirem, a me vota sunt, ea persolvam. *Lamb.* Veteres duplici de causa sacrificabant; vel quia votum, vel quia ab oraculo mandatum. Hæc sacrificia ἀπὸ τῆς μαντείας dicebantur, illa ἐκταῖα, et χαριστήρια. *Meurs.* Inde toties in antiquis inscriptionibus, 'Ex voto fecit, solvit.' *Boxhorn.*

12 *Verbis meis*] Meo nomine.

13 *Ut re divina facta, tecum prandeat*] De extis reliquisque aliis sacrificiorum, domum secum asportatis, cœnabant olim. *P. Colcius.*

17 *Sit moræ*] Hic versum a Nonio citatum, de sententia Bosii, interposuit Lambinus, quem etiam reperi in Ahd. et Brix. solis: nam in ceteris prioribus tempore non appetet; ut nec in MSS. Cam. aut Pall. sex. Est autem talis, *Quando isthæc omnia exjurasti te mihi dixe per jocum. Grutenus.*

20 *Errant probe*] Plane falluntur.

24 *Fac commentus*] Id est, fac callide excogitaveris. *Lamb.*

26 *Morigero*] Id est, morem gero, Genio meo obsequor. *Douza.*

SCENA IV. 3 *Hercle*] Herenles et hic et soperius juratur nondum natus, nedum Deus. Sunt, qui prolep-

sin faciant. Sunt qui ad Ægyptium illum, qui hoc nostro antiquior, referant. Ego puto comicum simpliciter cum vulgari usu sic locutum, aut more suo tisum captasse. *Taubm.*

5 *Iratij*] Legi *ingrati*. Ingratus enim plerumque adventus senum, illi non semper irati. *Acid.*

13 *Fiat bono*] Id est, dum ne quid fiat contra leges. *Gruter.*

17 *Cispellam*] *Cispellam*, pro repellam: quod qui repellitur, citra regredi cogitur, non ultra progredi permittitur. *Turneb.*

18 *Ut sit madidus*] Loci hujus sententia petenda videtur e verso, quem ex Amph. Plauti citat No-nius in 'Matella': quamvis is hodie in hac Comœdia non reperiatur: 'Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.' Hoc igitur innuit se facturum Mercurius, ut Amphitruonem ab ædibus abigat. Et jocus est in ambiguitate vocis *madidus*; quod ad exteriora et interiora referatur. *Pistor.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Naucratem*] More Græcorum, accusativus pro nominativo. *Taubm.*

3 *Myropolia*] Latine vocat Spetoni 'tabernas unguentarias.'

4 *Emporium*] Locus, in quo frequentes sunt mercatores. *Gl. MSS. Pl. Boxhorn.*

8 *Quem propter*] Ter. Eun. II. 3. declarat, 'Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.' *Sciopp.* *Propter*, prope. *Glos. MSS. Pl. Boxhorn.*

9 *Quæstionem inquisitam hodie amittere*] 'Inquirere' non modo diligenter et anxie querere, sed etiam non querere, significat, sicut hoc loco. Porro cave pro amittere, hic cum quibusdam legas omittere. Quæstionem amittit, qui eam incepit, sed ad finem non perducit. *Boxh.*

10 *Eugepax*] Interjectio est gau-

dentis et prebantis. Sed hic ironia est. *Lambin.*

SCENA II. 7 Publicitus] Id est, ex serario publico appeditari. *Taubm.*

9 Ulmorum] Cujus tergum ulmeas virgas vorat, quemadmodum animas Acheruns. *Taubm.*

11 Mendicas] 'Mendicare malum,' carbunculus est orationis, quem ante oculos forsan habuit Prudent. cum scriberet Περὶ Ἀπόδινων : 'Istum libido fastida Per seorsa tractem publica Lato et cloacis inquinat, Dum spurem mendicat supra.' *Gruterus.* *Senecta estate*, pro senili, more Plauti, qui sepius substantivum, ad instar adjective, cum alio substantivo coniungit.

14 Macto infortunio] Sacrifice tibi, non quidem victimas, sed infortunium. *Taubm.* 'Mactare quem infortunio,' apud Plaut. solemane est. Arbitrabantur, inquit Palm. Deos delectari, si sibi res divina multa fieret, et ea re felicitatem eorum augere. *J. Gruter.* Post isthac, te macto infortunio, statim sequuntur et in vet. codd. et in Palat. sex, *Vos inter vos p., &c.* nonnulla tamen deesse, res clamet: nisi forte illa ipsa intus acta dicamus, non coram populo; quod verius putaverim, estque personis convenientius. *Taubm.* Quanquam dictator ille seculi eruditus Jos. Sealigner peculiari epistola me monuit, ut haec atque ejusmodi alia sevi non quidem recentioris, sed tamen sequioris, in locum privatum conjicerem; tamen quia in illo critica curia seputu plurimi etiam rotant, qui calculum damnatorium suspendunt, et nostro Sarsinati omnia ex seculo nondum abjudicant; sed plausula horum aut germana esse censent, aut talia que non facile internoscas; possessionem eorum temere sollicitare aut turbare nec ipse volui. Diversi tamen characteris notam presentibus imprimere visum est, ut cuiusvis appareret, ipsos aliquando in

reos a criticis relatim, licet nondum peractos.

SUPPOSITA.

SUPPOS. I. 2 Bubulis cortis] Id est, scuticis, ex boum corio consuntis, cardaris. *Saturni hostia]* Carthaginienses bello durissime afficti, dicebant, Saturnum sibi iratum esse, quod prius excellentiores e filiis sacrificarint; postea vero clam emptis infantibus et educationis, liberorum loco immolabant. Atque inde apparet, Plautum ad emptos illes et suppositios respicientem, Sociam 'Saturni hostiam' appellasse; veluti ad eum usum comparatas foret, ut mox liberorum loco Saturno mactaretur. *Taubm.*

4 Larva umbratilis] Non homo, sed larva quendam umbra. Etiam homines nihili, 'larvae.' *Taubm.*

10 Accipe] Cum hoc verbo accipe, Mercurium ex loco superiori, in caput Amphitruonis impluisse existimo. *Pistorius.*

13 Bacchanal te exercuisse oportuit] Cum delirare aliquem dicere vellent, 'Bacchanal exercere' cum inquietabant. Nam Luna, Bacchus, Ceres furoris presides credebantur. Unde 'Lunatici,' 'Bacchi,' 'Cerriti,' ita mox, 'tu Bacchus es:' μαυθματες. *Mehrs.*

24 Blandius] Lego, blandiris? cum Alcumena; hoc sensu: Nihil eram tibi ultra responsurus; sed quoniam adeo blande me compellas, iterum repeatam quae dixi, 'Cubat cum Alcumenā.' Mi autem blandientis esse, vel pueri norunt. *Gruter.*

29 Qui ne] Positum pro qui. Nam ne ναρέλκαι, et ornatus caussa additum est. *Lamb.*

36 Deforibus tu interea sis vide] De foribus tu interea, si vis, discedas, vide. *Lamb.*

SUPPOS. II. 3 Mutatos] De hac re Plin. VIII. 22.

14 Martigenam ille] Cadmus, qui Thebanus fuit, serpentem illum inter-

fecit: ex cuius dentibus disseminatis nati sunt homines armati. *Taubm. Europæ quæstor*] Pro quæsitor, id est, qui ad Europam ab Agenore missus est. *Douza*.

16 *Et nostra auctorem gentis*] Et Cadmus Thebarum conditorem, cum Hermione uxore sua angueis ex hominibus factos repuisse. Ovidius: ‘Serpentem spectas, et tu spectabere serpens.’

22 *Salutator*] Tanquam ii, qui salutatum ibant potentiores; qui si non statim admittebantur, foris prodeambulabant. *Douz.*

24 *Ne prævorteretur*] Jocns; nam fores clausit, ne famæ egressa eum anteverteret. *Douz.*

35 *Hominem ne congregiamur*] Videntur Lambino superiora, usque ad hunc locum, vendi posse pro Plautinis; quæ vero sequuntur, non item: cum multa ex eis aliunde sumpta, et prene mendicata sint, nonnulla inconcinna et Plauto indigna.

40 *Fames et mora bilem in nasum concidunt*] Veterum opinio fuit, ut frontem pudoris, risus liensem, sic et iræ sedem esse nares. Hinc Persins: ‘Disce, sed ira cadat naso rugosaque sanna.’ Id inde, quod in omni graviore commotione, maxime autem iræ, spiritus concitatns ac velut æstuans vehementius ebullit, nam resque erumpendo dilatat. Cernas id maxime in brutorum generosissimis, equo, tauro, leone. *Casaub.*

41 *E loco*] Alii interpretantur, ‘opportune.’ Mihi videtur nihil aliud significare quam, ‘statim.’ Ad eum modum eadem significatio dicitur, ‘e vestigio.’ *Boxhorn.*

50 *Si me Dædaleis*] Id est, si volassem. *Victor.*

51 *Non potimus grand.*] De illo dicitur, qui compernis junctis genibus incedit. *Salmas.*

52 *Grallatorius*] Varro apud Nonium, ‘Grallatores qui incedunt gral-lis, quæ sunt perticæ ligneæ.’

62 *Tu purg.*] Leg. ut purgari juss. Quasi dicat: Precor ut nec panem, nec potum ori hodie meo admoveam, nisi tu jusseras, &c. ‘Salutare,’ ridicule, pro ori admoveare, quia ‘salutare’ et ‘adorare Deum,’ rem unam notat. Quærit Amphitruo ex servo Sosia, quando gentium ipsum miserit accersitum Blepharonem: respondet servus, id jam, modo, pridem factum fuisse: et ut planius etiam loquatur, circumstantias addit; *Ubi*, inquit, rediisti cum uxore tua in gratiam. Volebat alia addere: interpellat herus, cui cum, ut fere fit, concise admodum respondisset, ad inchoatum sermonem revertitur; *ut*, vel, *ubi*, inquit, *purgari jusseras rasa*, ut rem divinam faceres, tunc me mittis hunc accersitum. Ergo verba ista, *Nec Bacchum, &c.* clam a Sosia proferuntur: q. d. Si Bacchus me irritare debet, nolim ego vel Bacchum, vel Cererem salutare. Uterque autem furorem hominibus immittere credebatur. *Scioppius.*

Suppos. III. 3 Telebois sacrificabo manibus] Teleboarum interactorum embrio maectabo. *Lamb.* Porro Dissaldæus hic finiri vult Jovis sermonem, et sequentia tribuit Amphitruoni, hoc modo: *sacrificabo manibus*. Am. *Nihil est, ut dici solet, quod hodie bene succedat mihi.*

13 *Stupri*] Post vocem stupri, hunc versum insero, *Cuique med absente corpus (nox) vulgavit suum*. J. Guiliel.

21 *Omnesque trullas*] ‘Trulla,’ vas potiorum; ‘trua,’ vas aquarium, quo e collina aquam calefactam in lavatricam, hoc est, domesticum balneum fundebant. *Omnes trullas hauriam,* sic interpretamur, ut *trullas omnes accipiamus ἀντὶ τοῦ πάσαν δρόπαναν*, sive trullarum omne genus: neque ad οὐρῆψιν tantum referimus, sed etiam ad reliquas trullas: puta ἐπυγρότεις, ζωμηρότεις, et alias, si quæ erant aliæ. *Casaub.*

37 *Parata navi*] Mandavi tibi, ut se-

dnlo gubernaculo affixus essem. *Lamb.*
Clavo hæreres] Sic distingue meo periculo : *Clavo hæreres sèdulo, Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciprem.* *BL.* Item aliud. *AM.* ut bene nummatum servaretur marsupium. Cæcuyt qui non vident, hæc ita fuisse disponenda. *Dissal.*

41 *Talenta quinquaginta Attica]* Id est, vicena quina millia aureorum Hungaricorum, quadringentos quinquaginta quatuor, et dimidiato paullo plus. Tot etiam talentis multitudo fuit Demosthenes convictus silentii Harpalu venundati. *Taubm.*

58 *Latrones]* Id est, milites conductos, quibus utebantur hostes. *Douza.*

64 *Sublurida]* ‘Luridus color’ a similitudine coloris ‘luræ,’ id est, utris coriaceti, atque adeo a similitudine corii appellatus. *Turneb.* *Judicium silet]* ‘Silentium’ in caussis judiciisque intelligitur, cum nulla prorsum promit se conjectura veritatis discipliendæ, unde ferri possit sententia. Respicit autem ad ‘ampliationis’ motrem, cum in tempore aliud judicium diffunditur. *Cæl. Rhodig.*

SCENA III. 1 *Partite]* Vos inter vos istam controversiam decidite ac dirimate. *Lamb.*

4 *Nescio]* Post hunc versum insero alium, quem Nonius in ‘Decernere,’ ex Amph. citat : *Qui nequo, vostrorum uter sit Amphitruo, decernere.* *J. Guliel.*

5 *AM.* Perii miser ! quid ego] Personis aliter collocatis, sic scribo : *JU.* *Intro ego hinc eo.* *Alcumena parturit :* perii miser ! *AM.* Quid ego ? quem ad vocati jam omnes atque amici deserunt. Juppiter cum Amphitronem egregie confutasset, redire se intro ait : tum inter eundum, tumultum et clamorem Alcumenæ parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit : et addidit, *Perii miser ! amicum saluti pretiens.* Neque mihi hoc quisquam obiectat, Jovi parum conuenire hanc for-

midinem ; nam hæc ipsa simulatio scenam adjuvat et Amphitronem ex subditivo prope germanum facit. *Huic subjiciens Amphitruo :* *Quid ego ?* inquit ; an non magis perii etiam, quem amici et noti omnes deserunt ? *J. Guliel.*

9 *Thessalum]* Thessali beneficiis et magicis artibus infames. *Taubm.*

13 *Ignorant]* ‘Ignorare’ est aspernari et cognoscere nolle. *J. Guliel.*

14 *Introrumpam in ædibus]* *Ἄρχασθε* est : appetet enim veteres prepositioni ‘in,’ sive motum in loco, sive ad locum significaret, indifferenter accusativum et ablativum adjunxit. *Meurs.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Sepultæ]* Id est, existentæ : omnis spei atque auxilii inopiam significat.

8 *Consequi]* *Consequi* hic puto idem esse, quod, circumgyrari, in orbem rapi, aut agi : nam in orbem rapta se invicem consequuntur. Maxime autem consternatis cœlum, terra, et mare circumrotari fere, et lapsum minari videntur. *Boxhorn.*

6 *Aquæ velim]* Qua suffusa, semi-animis recreer, atque reficiar. *Lamb.*

9 *Deos sibi invocat]* Forte puerperis illud solenne dixit, ‘Juno Lucina, fer opem.’ *Taubm.*

17 *Herilis præcortit metus]* Plus vallet apud me Alcumenæ metus, quam meus. *Lamb.*

21 *Percussit Juppiter]* Gravissimi est et lethalis vulneris verbum *percussus* : unde ‘percussores’ dicti : dicitur etiam de fulmine. *Passerat.*

24 *Interierit]* Interire plus est, quam perire. *Gloss. MSS. Pl. Boxhorn.*

25 *Increpuit]* Id est, crepitu fulminis perterrituit. *Passerat.*

29 *Expedi]* Dic actutum. *Gl. MSS. Boxhorn.*

34 *Piam]* Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gloss. MSS. Boxhorn.*

42 *Manibus puris*] ‘Puras manus’ tam a sordibus et illuvie, quam a cæde et sanguine, in sacris exigebant antiqui. Mimus, ‘Puras Deus, non plenas adspicit manus.’ Fiebantque eæ lavationes fere in vivo flumine. *Brisson. Capite operto*] In salutandis et adorandis Diis stantes capite operto, corpus dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admoventes, osculum labris premebant, tum deinde sedebant. *Brisson.*

52 *Incunabula*] ‘Incunabula’ sunt fasciae et panni, quibus pueri in cunis involvuntur, involvulaque eorum, uno verbo, linea et linta. Nam in cunis pueri involuti incunabulis colligantur. *Turnebus.*

56 *Angues jubati*] Jubæ anguibus et draconibus tribui solent, quæ quidem cristæ sunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb. Impluvium*] ‘Si relictus erat locus in medio, ut lucem caperet deorsum, qua impluere, impluvium dictum,’ Varro.

60 *Recessim*] Gloss. nostræ MSS. interpretantur, ‘retro’: recte: et nihil hic mutandum. Nunc recessim, id est, retro; rursum, id est, nunc versus, ennas traxi. Belgæ dicent, *Nu voorwaerts, dan achterwaerts.* Boxh.

64 *Alterum altera*] Id est, unum dextra, alterum laeva. Ovid. de Art. 1. ‘Parvus erat, manibusque suis Tyrrinthius angueis Pressit: et in cunis jam Jove dignus erat.’ *Taubm.*

73 *Cum Jove*] Aliter Propertius, ‘Rivalem possum non ego ferre Jovem?’

75 *Pacem expetam*] ‘Pacem petere’ propria phrasis veterum in re sacra, pro Deos placare, veniam delictorum petere, numen exorare et propitium reddere. *Gronov.*

76 *Tiresiam*] Tiresias vates nobilis Thebanus; ‘Conjector,’ divinator. *Briss. Consulam*] Recte dicit, *consulam*: auspices enim ‘exta consulere’ proprie dicuntur, cum inspiciant. *Brisson.*

‘SCENA II. 9 Qui est suspectus’] MSS. Lang. *qui est conceptus semine*: fortasse melius. Aliud enim conceptio est, aliud susceptio. ‘Conceptio’ proprie seminis, primus uteri actus in generatione. ‘Susceptio,’ in lucem editi pueri, opus parentum, qui natos manibus suscipiunt, atque e terra tollunt, ut ostendant, velle se eos ali atque educari. *Dissald.*

‘SCENA III. 3 Clare plaudite’] MSS. Camer. *clara plaudite*: forte, *applaudite*. Grut.

ASINARIA.

ARGUM. 6 Rivenus] Idem qui ‘rivalis,’ a ‘rivus,’ ut a ‘vicus,’ ‘vicinus.’ *Gronov.*

PROLOGUS. 3 Conductoribus] Lambinus accipit de iis, qui conducterunt ornamenta, ædilibus. Imo vero de iis capiendum qui Indos exhibit, quique histrionum operam conduxerunt. *Gruter.*

4 *Auritum*] *Auritum* populum accipio, qui usu aurium non destituitur.

J. Guliel. Auritum, attentum. Gloss. MSS. Boxhorn. Gratiis] Epid. III. 4. 38.

10 *Grace est Onagos*] Langianus, *Onagrost.* Duo Palatt. *Onagro est*, Barihan. *Onego.* Scribendum, *Græce est Onago;* vel, *Onego:* nam τὸ est transponi vetat metrum. Vide ad Livii lib. 1. *Gronov. Onagos*] Cum δύνης sonet asinarius, cur *Asinaria* vocatur Comœdia? Respondeo, sub-

auditur ‘fabria:’ ut periude sit, ac si diceretur ‘Fabula de animario mercatore.’ Stephan.

ACTUS PRIMUS.

SCENA I. 6 *Astatem*] Pro, diutissime, sive eternum, adverbialiter positum. Nonius.

7 *Pestem*] ‘Pestis’ etiam pro morte ponitur; sicut ‘febris’ pro quocunque morbo. Muret. Inde ‘pestem oppetere,’ quemadmodum ‘mortem oppetere.’ Vetus poëta apud Cic. Toscen. lib. II. ‘Vestras manus peto, priusquam oppeto malam pestem.’ Capt. 11. 3. 11. Gronov.

8 *Deum Fidium*] ‘Fidius’ est Jovis filius, id est, Hercules. Aut: vñs ‘Hercules,’ cuius sacramentum sanctissimum erat. Festus.

16 *Lapis lapidem*] Duo rationes molendi indicantur a poëta: una, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, et in polenta crassissacula; altera, cum mole non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam; cum tenuior farina et minutior elicitor. Atque hinc, comica quadam lascivia et insu servum circumloqui ‘pistrinam,’ ex genere molitur. Tamb.

18 *Potentiam*] Id est, hordeum, vel, hordeaceam farinam. Lambin.

Qui *potentiam pransitant*] Sic omnes omnino scripti. Camerarianus inter versus *pinsitant*: et idem unus secundo post hunc versu, *pinsitant*. Quod in speciem commodius: hoc enim illorum opus est, non ‘pransitare’ a quo adeo erant remoti, n̄ et *reuerac̄y* machinam haberent altigatam, quæ et vesci polenta et manna ori admovere prohiberet. Unde igitur hic codicam in hoc verbum consensus? Fortasse utrobiique scripsit, *Ubi silent nequam homines, ni potentiam pransident*. Significat unum illis esse duræ sortis solatinum, si quid de polenta furtim aliquando subducere et pransitare possint. Ubi homines ne-

quam perpetuam sentiunt misericordia, nisi si quando contingat, ut furtum aliquid polente ori inserant. Gronovius.

21 *Fustitudinas*] ‘Insulas’ vocat molas, quod in mediis pistrini locis collocatae, volutæ inserviæ speciem praebant. ‘Fustitudinas’ vero, quod illæ fastibus adigerentur servuli si alicubi cessarent. ‘Ferricrepidines’ etiam, quod compedibus viacirent, ne fugiendi daretur facinus. Long.

22 *Mortui*] Id est, ubi servi toris e pelliibus bubulis factis cœduntur. Lambin.

26 *Desprias*] Despuebant veteres, quæ abominabantur ne evenirent. Lamb. Sputum apud veteres extra usum naturalem erat vel religiosum in avertendis malis omniib[us], quæ ‘despativas,’ ut hic; vel contumeliosum ad contempnendos alios, quos ‘conspicuas,’ ut Cure. IV. 2. 17. Ad illud referendum etiam, quo utebantur medicinae causa in morbis, quos incantando curari putabant, aut commissilibus, quos item ‘despufuras,’ Plinios XXVIII. 4. Petron. Noster Capt. III. 4. 18. Gronov.

28 *Penitis*] Vocabant ‘penitum’ veteres, quod intimum esset; unde et ‘Penum’ et ‘Penates’ dixerant. Muret.

31 *Expers sis metu*] *Expers* cum sexto casu, more veterum. Catullus, ‘omnibus expers.’ Muret.

32 *Redde operam*] Scil. ‘auscultando.’ Lambin.

36 *Quid istuc novi est?*] Vix mihi dubium sit, quia post hæc ponendis sit versus 69. Demiror quid, &c. at versus ordine 70. delendens.

37 *Equidem scio jam, filius quod amet*] Nunquam magis se traduxit Scioppius, quam cum congestis aut corruptis aut male intellectis anetorum locis vincere voluit, *scio quod*, ut vulnus usurpat, Latine dici. De singulis videbimus alibi. Nunc moneamus tirones, ab hac barbarie sibi ca-

veant. Hic autem scribendum aut eum Fr. Sanctio, quom, vel quam: aut Evidem scio jam, filius quam amet meus, Isthanc. Quasi esset, Isthanc scilicet. Bis eodem modo peccatum est apud Livium, III. 52. et IV. 31. Pseud. I. 5. ‘Ecquam scis filium tibicinam meum amare?’ Gronov.

40 *Invasit gravis*] Post hæc verba, vetus codex hunc versum inserit: *De. Etiamne? L.1. age queso, hercle, usque ex penitis faucibus.*

41 *Non suppetunt*] Non habet, unde promissum solvat. Lamb.

46 *Nos tamen prænoscimus*] Camerarii et Langii codices, *nos tamen in pretio sumus*: recte: Tu in primo pretio sentis, qualis sit uxor tua: nos tamen ipsi aliquo in pretio sive loco et tempore, id sentimus. Nam quum dicitur ‘primo,’ ‘secundo,’ ‘tertio,’ potest intelligi ‘pretio,’ perinde ut ‘loco’ et ‘numero.’ Pœnulo I. 2. ‘Primum prima salva sis, et secunda tu secundo salve in pretio, Tertia salve extra pretium.’ Sedigitus Volcatius: ‘Dein Nævins qui servet, tertio in pretio est.’ Sciopp.

63 *Arcte contenteque habet*] Ride hic gravitatem mimici philosophi. Virtutem ait metam habere, intra quam et in qua consistit, quæ vocetur mediocritas: in ea qui manent, ‘continenter’ aut ipsos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter vivere potest et qui in splendore vivit, *contente* non nisi qui parce aut χλισχρῶς. Non intellexit, quid esset *contente*. Cicero pro Plancio: ‘Cn. Manilium, non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contenta ac sordida.’ Latinus Pacatus: ‘Cum videret Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem.’ Paullinus Natali sexto Felicis: ‘Quos solos habuit contentæ rustiens illos Paupertatis opus.’ Cicero pro Sex. Roscio, ‘Hæc attenta vita et rusticana.’ ‘Attent-

tus’ dicitur, qui parce ac duriter vivit, etiam Horatio Ep. I. 7. 91. ‘Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris Esse mihi.’ Gronov.

66 *Habere honorem*] Morem ipsi gerere. Lamb.

72 *Dotalem*] ‘Dotalis servus,’ idem prorsus qui Agellio ‘receptitus.’ Quem vide XVII. 6. Qui quidem servus in mariti potestate non erat, ut reliqui; sed matronæ peculiarius; quippe ‘exceptus’ cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel invito marito. Douza.

76 *Viginti*] Miror, qui senex scire potuerit filio opus esse viginti minis, cum multo post (scena 3.) lena super illis cum adolescente paciscatur. Muret.

84 *Circumduce*] Decipe, circumveni. Gloss. MSS. Boxh.

86 *Piscari in aere*] ‘Piscari in aere,’ et ‘venari in mari,’ habent formam proverbii. Vide Erasmus.

87 *Rete jaculo*] Est ‘rete jaculum,’ retis genus dictum a jaciendo, quod et ‘funda’ appellatur, a ‘fundendo,’ vel a ‘fundo.’ Βόλος Græcis, ut docet Serv. Georg. I. 141. dicitur ‘rete jaculum,’ ad differentiam ‘verruculi,’ quod non jacitor, sed verritur, id est, trahitor. Turneb.

88 *Optionem*] ‘Optiones ab optando appellati: quod antecedentibus ægritudine præpeditis, hi, tanquam adoptati eorum atque vicarii, solent universa curare.’ Vegetius. Est et optio fabrica leg. 6. D. de Jure Immunitatibus, quo maxime respexit videtur Plautus. Gronov.

94 *Aliud cura*] Id est, tu de hac re sis securus, ego video. Taubm.

95 *I; etiamne ambulas*] Suspicio fuisse initio, *Ei, ei; ne ambula:* hoc est, *I, i; ne ambula:* sic respexerit ad dictum sensis ‘Eo;’ jubeatque porro ire, neque ambulare: minus enim est, imo vero et aliud ‘ambulare,’ quam ‘ire.’ Lepor autem in

eo, quod senex scipioni inniteretur, ideoque itionis minus aptus. *Gruter.*

104 *Sic quid opus?*] Hoc de sollemniis Romanis antiquitatis formulis depromptum, teste Cic. ad Attic. ‘Erat enim, si meministi, in consula-tus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset.’ *Douza.*

111 *Contuij*] Id est, contueri, cer-nere. *Lamb.*

SCENA II. 4 *At malo cum tuo?*] Ve-teres cum minarentur, aut significa-rent, quod quis diceret aut faceret, impune non habiturum, *malo id ejus futurum* aiebant, et fero hac formula, *malo tuo.* *J. Guill.* *Ex hec loco?*] Id est, e vestigio. *Lamb.*

5 *Tresviro*] Tresviri, vel triumviri, capitales ex magistratibus erant minoribus, qui carceri praeerant et sup-pliciis, cognoscebant de criminibus servorum, meretricum et viliorum capitum, eosque puniebant. Unde apud Horat. ‘Sectus flagellis trinum-viribus.’ *Gronov.* *Tresviro*] Vide notas Amph. i. 1. 3. *Nomina*] Sole-bant enim rei nomen apud magistra-tum ante accusationem datis tabellis doferre. *Douza.*

7 *Perlecebra*] ‘Pellecebræ’ delini-menta sunt meretricia, blandidicis dictis et suaviliudiis imperitos jne-num animos irretieutia: unde ipse meretrices ‘pellicas.’ *Joh. Guilem.*

9 *In mari*] Id est, in mercatura fa-cienda. *Douza.* *Elevi*] ‘Eluere,’ est decoquere, substantiam lancinare: ut Rud. ii. 7. Sic ‘prolunere’ quoque: itaque ‘proluvium,’ pro immoderata et effusa largitate. *Tacitus*, ‘Pro-luere opes,’ &c. *Palmer.*

16 *Sordido vitam oblectabas pane*] ‘Sordidum panem’ Lambinus inter-pretabatur panem cibarium, qui servis dabatur. Sed putat Calepus viliorum fuisse: nimis illum, quem juscule superfluo canibus præberi solitum scribit vetus Scholiastes Juvenalis. *Taubm.* *In pannis, inopis*] Præter-quam quod Lipsius, inpannis, una vo-

ce, consenserunt omnes lacunam hic esse, et quidem plurim vel certe unius versus. At locus est integer-rimus: ad vocem inopis repetenda est proxima voci apposita propositio: quasi esset, in pannis, in inopis; more Latinis usitatissimo, quod non attenderunt etiam in 8. Cypriani Epistola ad Donatum: ‘In judiciis, concione, pro rostris opulent facu-dia volibili ambitione jactetur.’ Sie MSS. saiores, et invenit Palmerius in suis, eti improbat. Deinde sub-auditur participium verbi substanti-vi, ‘vivens,’ ‘degens,’ ‘agitans,’ ‘ag-tatem agens.’ An aliquid deest haic orationi: in vestitu mendico et egestate vitam sordido pane oblectabas. Atqui haec est ipsa oratio Plauti. Sed tu-men dicent, *Atque ea si erant*, quod sequitur non potest referri ad in-opiam. Potest imo: nam *inopis* nou-hic significat indigentiam ipsam, sed angustias et tenuitatem inopam: ut cum dicimus, ‘in egestate esse,’ ‘in inopia vivere,’ intelligimus res par-vulas et tenuas, quibus tamen anima quantumvis egeni sustinetur. *Atque ea si erant*, nempe panis sordidus, panni et habitus mendicorum, alia supplex et frivola mendicitatis. *Tarentius Eanacho* v. 5. *Gronov.*

18 *Ignorans*] Vid. Amph. iv. 3.

19 *Mansuetem*] Ita Nonius man-suetem, a nomine ‘mansues,’ id est, χειρόθης: quasi adsuetus ad manus acce-dere, et ut ait Maro, ‘Ille manus patiens,’ *Aeneid.* vii. 490. *Taubm.* *Æschylus Agam.* Λύπος ξυρώδες μαλβα-κὸς ἐφέρει. *Scriber.*

20 *Nam isti*] *Scil. Philenio.*

26 *Mode*] ‘More:’ ubi illi præsen-tibus loquimur quos metuimus, aliis in dicendo potius morem gerimes, quam nobis. *Borkern.* An mode, ar-bitratus.

SCENA III. 1 *Philippeis*] Sciendum nummos Philippeos fuisse quandam aureos, insignes imagine Philippi, regis Macedonum. *Camer.*

3 *Nec recte*] Id est, male. *Taubman.* *Aurum merum est*] Unde meretrixes lutea ueste introductae; quia color auro, cuius illæ enpientes maxime sunt, similis. *Scalig.*

4 *Clavo Cupid.*] Plane adamantino. *Taubm.*

5 *Remigio veloce*] Notatur summa et celeritas et conatus. *Idem.*

6 *In altum*] Id est, mare.

7 *Portorio*] Quæstum significat metreticum. 'Portorium,' φόρετρον, ναῦλον, vectura, sive pretium vecturæ. *Taubm.*

12 *Ductem*] 'Ducere' et 'perducere,' inter Venerea habentur. *Grut.*

14 *Dum superes datis*] Scil. alios: vel superes, id est, abundes datis, ut vult Bosius. Sed simplicius est prius. *Taubm.*

16 *Quod acceperisti*] Quod Plauto interdum est accessio sermonis, præter vehementiam, sermoni nihil afferens. *J. Gul.*

20 *Hostimentum*] Festus, 'Hostimentum est beneficium pensatio.' Sic Serv. 'Hostia,' victimæ est; et dicta, quod Dii per illam hostientur, id est, æqui et propitiæ reddantur: inde hostimentum, æquatio. *Opera*] Gen. fæmin. est opus vel labor, pro sumpta mercede, ut hoc loco. 'Opus' est, id, quod opera perficitur. *Nonius.*

25 *Non tu scis*] Que amantem parce et timide poscet, ea sibi erit damnosa. *Lamb.*

28 *Patinarium*] *Piscis pat.* est, qui non assatur, nec elixatur, sed in patina cum jure apponitur. *Turneb.* *Venses*] Amatorem scil. ut pisces, dum assatur. *Taubm.*

29 *De pleno*] Cum amator nondum exhaustus est. *Lamb.*

37 *Te eam ductare*] Postulas te ductare, ex elegantiss Plantiniis est. Ait, amantem frustra, ac nequicquam velle amicam verbis ductare, non dominis. *Diss.*

41 *Numerata in manum*] Vide Turneb. iv. 11. ubi explicat illud Cic.

Philipp. 11. 'in manum latio.' *Taubmann.*

44 *Abusa*] Utendo, vel in usum consumpta. *Turneb. xxii. 5.* Propriissime hoc verbo Plautus utitur: se. in vino, unguentis, pigmentis, &c. nam id significat 'abuti.' *Donat.*

47 *Græca*] Græca mercari fide, hic est, optima et repræsentata pecunia mercari, ut in palliata atque adeo Attica Comœdia: quasi Græci nunquam fallerent. Græci Græcis favent, et bene de gente sua et existimant et prædicant. *Turneb.* Quia multi inventi Athenis, qui debitum abjurarent, factum est, ut fidem non haberent nisi præsentarium aurum ferenti. Nuspian autem certior fides, quam ubi statim res pro redditur. Quia in re quia videntur Græci diligentes fuisse, inde fides illorum optima in proverbium abiit. Vellei. 11. 23. 'Adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper in omni re, quicquid sincera fide ageretur, id Romani Attica fieri prædicent.' Sed 'Punica fides' in contrarium pro mala valuit. *Auson. Epist. 10. Gronov.*

51 *Nihili cocio est*] Vedit hic aliiquid Muretas. Quicquid enim repugnat, cocio est ipsum vocabulum 'cautio' ut 'plodo,' 'plando;' 'copo,' 'caupo.' Sed cum scriptura mutat significationem et genus: non enim syngrapham significat, sed personam: perinde ut vocabulum 'opatio' et electionem significat et adiutorem. Præ hoc tam facili etymo quam speciem habent, quæ commiscuntur docti a cunctando, a coquendo, a conciendo, a cogendo? omnia μία μέρος. Cocio est arrillator vel proxeneta, qui arra data contrahentes conciliat: inservitque empturis ac vendituris aut utrisque, et apud alterum, ut aliquid remittat, alterum ut addat pretio, interveniendo, rem conficit. Idem et pro emptore interdum spondebant;

interdum et ipsi quedam emptitabant; ut nunc quoque faciunt: inde ‘cocationes’ et pro sponsoribus et pro κάτηλοις. Hinc explicandum dictum Laberii: ‘Duas uxores? hoc hercle plus negotii est, inquit cocio: sed ædiles viderent.’ Cocio sic loquebatur, urgens contrahentes, ut finem negotio imponerent, sibi enim et alia negotia curanda esse: ut τὸ ἄκρον sit ablativi casus. Sed abutitur eo Laberius, quasi nominativi esset, et significaret: hoc gravius est quam putaram. Hinc et Plantinum: ‘Non desidero,’ inquit, ‘et pro nihil habeo cocationem, qui intercedat et promittat, ad diem solutum iri: præsens volo.’ Cum autem addit, *scis cuius?* indicat verbum hoc frequenter auditum in scena ex notissima aliqua commedia. Illud absurdus Salmasius, *cuius*, hic esse positum, ut ‘cujum pecus.’ Ita enim dicendum fuisset: *scis cuium.* Nec ‘cuja res’ est qualis res, sed enjus domini res. Accipio autem ab eodem ‘cocationes’ apud Petronium: et intelligo arrillatores, qui in mutatione mercium intervenire solerent, et verborum, quæ inter se contrahentes commutarent, arbitri ac mediæ essent. Accipio et ‘cocationari’ apud Quintilianum, ut sit facere, quod et κάτηλοι et proxenetae solent: laudare mercem, pretium intendere, dein aliquid remittere, tum jurare non minoris dari, rursus concedere, donec contractus perficiatur. Sic cocationatus est Cato in Cypro πάτερ ἔπακριβῶν καὶ καταρέλων εἰς ἄκρα τιμῆς, καὶ πάτερ αὐτὸς παρὴς, καὶ προσδόγων τὸν πόχατον δελογυμόν, ut habeat Plutarchus. Sic Caligula ‘exquires per se pretia et extendens’ apud Sueton. cap. 38. Hinc Glossæ: *Arrillator, cocio, οἱ μεταβολεῖς.* Cocio, μετάβολος. Cocationatura, μεταβλητική. Meritoles, dardanarius, cocationator, arrillator. Μεταπράτης, cocio. Μετάπρασις, cocationatura. Gronovius.

57 Quasi columbae] Nota est colum-

borum in osculando improbitas. Catull. Carm. lxxv. ‘Nec tantum niveo gavisa est uila columbo Compar, que multo dicitur improbius Oscula mortidenti semper decerpere rostro.’ Lambin.

58 *Meo de studio*] Id solum agere studebatis, quod mihi placebat.

64 *Conciannacij*] Paravit locum æquabilem et planum. Nonius.

68 *Illix*] Ab ‘illiciendo’ fit ‘illix.’ Nonius.

69 *Bene salutando*] Id est, dum salutantnr. Taubm.

70 *Vinnula*] Ita Isidorus Origin. l. II. ‘Vinnulata vox, est lenis et mollis atque flexibilis: et vinnulata dicta, a vino,’ id est, ‘cincinni moliter flexo.’ Unde nunc primam discimus, ‘vocem vinnulam,’ sive ‘vinnulatam,’ ad fractas et concisas illas effeminatissimis modis in concentu musico flexiones proprie pertinere, hoc est, dicta infracta et quasi modulata voce labiis tenuis modo, non autem e pectore penitissimo enunciata; nota meretricularum arte. Duxza.

71 *Haud est*] Significat, non est rei familiari aucupis damnosum; non imminuit rem familiarem. J. Guelielm.

72 *Sine retibus*] Habere eum licet spontaneum, non coactum. Pylad.

75 Si] *Si*, pro ‘cum,’ ‘postquam,’ ‘simul atque,’ ponit amat. J. Gal. Si conjunctio cum verbo indicativo juncta, rem magis indubitatem facit. Priscianus.

93 *Exobsecrabo*] Exquisite obsecrabo. Lamb.

94 *Dignos, indignos*] Id est, omnes.

95 *Si mutuas non potero*] Recite mutuas ab amico, fœnum ab danista. Sed quum mutuo scribit Salmasius, contra morem antiquorum loqui facit poëtam. Vide de Pecunia Vet. III. 1. Gronov. *Mutuas*] ‘Mutuum sine usuris; fœnum cum usuris sumitur,

et est accepti fœtus: unde et fœnus dictum est: ut 'Græci τόκος, quasi partus mutui sumpti.' Non.

ACTUS II.

SCENA I. 10 *Celocem*] 'Celix' nomen breve et celere, quod majoribus et tardioribus subservit. Significat se dubitare quibus rationibus et qua celeritate navem in portum ducat, hoc est, rem ad optatum exitum perducat. *Lamb.*

11 *Impetratum*] In sacrificiis quod 'litare' est, id in auspiciis 'impetrare.' Nihil autem aliud est, quam 'impetrare.' *Scalig.* Quovis admittunt aves] In quamvis partem admittunt sen addicunt aves, et consilium suo garritu aut volatu ratum faciunt. *Taubm.* Verba 'admittere,' 'addicere,' propria sunt angorum, quibus et 'admissivæ aves' dicebantur, quæ consul-ntem de incepto bene sperare juerent. *Gronov.*

12 *Et cornix*] V. N. Aulular. iv. 3. *Porro*] MSS. Camer. *parra.* Jam Plinio II. 37. *Parra* avi in capite corniculatus est apex, ut phasianis; inauspicatusque: quæ Sirio oriente ipso die non appetet, donec occidat. xviii. 29.

14 *Ulmum*] Unde virgæ siebant. *Taubm.*

16 *In mundo*] Id est, paratae sunt: in expedito sunt. *Charisius.* Vide Epid. v. 1. *Gronov.* Ut quæ munda habemus, veluti chartam, vestimentum, ferramentum, quibus statim, ubi necessitas inciderit, nti possimus, nec exspectandum est, dum mundentur. *Gronov.* *Atriensi*] 'Atrienses' servi observabant atrium, ubi cœnabant veteres: et suppellectilem ædinem aut villæ exponebant, et ut omnia munda et integra præstarentur, curabant. 'Servus ad limina,' dictus pro atrieni Virgil. Æo. ix. 'fidusque ad limina custos.'

18 *Observeavit*] Id est, 'malam scœvam sive omen obtulit.' *Nonius.*

SCENA II. 7 *Observeavit*] Custodes, servitii pars erant: eorum munus 'observatio:' et ipsi illi, cum ædium custodiæ diligenter et ex officio suo præsunt, 'observare' dicuntur, aut 'servare.' *J. Gulielm.*

8 *Ætatem*] Pro 'diutissime,' sive 'æternum,' adverbialiter positum. Casaub. in Athen. vii. 1. 'Ætatem,' interpretat̄, per omnem ætatem, ut Græci dicunt διὰ βίου, pro δι' ὅλου βίου, et ut Hesychius, διὰ παντὸς, ἀεὶ. *Taubm.*

10 *Prægnantis*] Id est, eminentes ac protuberantes, ut prægnantium uteri solent. Varro, 'Excitatum verberibus corpus.' Et est jocus, quasi magnum quid largiturns sit. *Taubm.*

13 *Quadrigis*] 'Quadrigæ albæ' sunt Jovis quadrigæ, quæ celerrimo per cœlum ferri curriculo censemuntur. *Turneb.* *Indipiscet*] Adsequetur, adipiscetur. *Festus.*

14 *In obsidione*] In discrimine, a re militari sumpta comparatione.

15 *Opprimere*] Occupare, et ita subito arripere, nt elabi non possit. *Taubm.*

16 *Opimitates*] Vide Capt. iv. 1.

18 *Sint obnoxii*] 'Obnoxium esse alieni' pro obligatum, deditum, subjectum et devinctum alicui esse, sive per beneficia accepta, sive per potestatem, et jus, puta magistratus, vel domini, vel patris, sive denique per patientiam non satis honestam. *Gronov.*

20 *In commune*] Mihi et illi. *Ne quam fraudem frausus siet*] Id est, fraudem commiserit. *Festus.* Formulam hanc antiquam emollivit Livius xxiii. 14. 'Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent.' Ubi tamen Scalig. mavult 'frausi.' *Gronov.*

23 *Pro monstro*] Portenti loco est, ἀντὶ τέρπων. *Taubm.* *Sudat*] Alludit ad 'sudiculum,' flagelli genus dictum Festo, quod vapulantes su-

dantes facit. *Pesser.* Sudor frigidus et trementis et sevantis animi indicium est. Vide Cœl. Rhodig. vi. 4.

24 *Properans concesso pedibus, lingua largior]* Bosius, cum cesso: male; nam concesso, nihil aliud est, quam cesso. Pœnulo i. 3. ‘ambas nunquam concessavimus.’ Ut ‘condoleo,’ ‘concastigo,’ ‘computo,’ idem quod simplicia significant. Pro *properans*, legi posset *perperum*. Sed non est necesse. Id enim refertur ad animum, et negotium. Quid ego cesso, cum negotium sit, quod festino et cipio celeriter exequi? Gronov.

26 *Patronam]* Sic Menander γλωσσοδονδας servos vocat; quod lingua se, tanquam scuto, defendant. Taubm.

31 *Gymnasium]* Vide Aulul. iii. 1.

32 *Catenarum colone]* Vide Pseud. iv. 6. *Virgarum lascivia]* In cuius tergo lascivire et exsultare solent virgæ. Lamb.

34 *Expendi]* Libravi, heri jussu. Servi autem pendentes vapulabant. Taubm.

35 *Centum pondo es]* Uxitata hominis statuta erat pedum fere sex; pondus Romanarum librarium centum plus minus. Casenb.

37 *Aequum centupondium]* *Aequum centupondium* est justum et sequens centum librarium pondus. Alligabatur autem ad pedes servorum pendulum pondus aliquod, ne inter vapulandum calcitrarent, neve pedibus aut calcibus eos a quibus verberabantur, peterent. Bosius.

39 *Dependis]* Quo tandem modo pendas, plane et ex omni parte improbus es. ‘Dependere’ est non satis pendere, nec pondus sequere. ‘Propendere’ plus pendere. Turneb.

40 *Hoc testamento]* Servitus tibi es, id est, miseriam, tanquam legatum quoddam, testamento reliquit. Lamb.

41 *Verbis]* Sensus est, *Verbis-velitationem*, id est, hanc ipsam velitationem et contentionem nostram,

quæ fit verbis, volo compendi fieri, id est, volo non usurpari: volo nos desinere verbis velitari. *Verbis astem coheret cum velitationem*; ut intelligamus, *verbis-velitationem* dictum, pro verborum velitationem; quæ λαγωνίας Graeci appellant. Lamb.

43 *Sis]* Licet, si vis.

45 *Omnis de nobis]* Quivis loqueretur de exquisitis cruciatiibns, qui in nos confundit.

53 *Familiarem tergum]* Id est, domi habeo tergum, ne mihi querendum sit foris: quod valet, paratus sum ad verbora, si quod facinus audax fecero. ‘Tergus’ antem, mascul. genere veteres dixisse, hinc probat Nonius.

55 *Quia si tergo res solvenda est]* Omnes et Pall. et nostri Voss. ac Jun. resolvenda vel re solvenda. Plaut. scripsit, *Quia si tergom re solvenda est*. Nam re solvenda esse et solvendo esse idem. Et sae Acid. *Quia si tergum resolvenda est*. Gronov. *Publicum]* Id est, pecuniam publicam. Lamb.

58 *Idem post patitur bonum]* Lambinus potitur, quasi pati semper de malo dicatur. Imo non semper. Vide Observ. i. 14. Gronov.

61 *Anhelitum etiam ducere]* Ms. Lang. *anhelitum etiam trahere?* Significantius; nam plus est trahere quam ducere. Ait, se ex cursu πνευτηρια και δοθμανει. Dissald.

63 *Majors]* ‘Majores’ et ‘minores’ inter cognomina. Ita filii cum essent sui heredes, haberentque dominum in aste, ‘minores heri’ appellabantur; patres autem ‘majores.’ Scalig.

64 *Tum igitur tu dives]* Jocus ex eo, quod dixerat Leonida, sibi jam satis esse, &c. Nam alter satis ‘verborum’ intelligit, alter satis ‘bonorum’ fortunæ; quæ quibus contingunt, ii divites sunt. Lamb.

67 *Asinos Arcadicos]* Plinius Arcadicos asinos præcipue a veteribus quæsitos ostendit. Longol. Pellaeo]

Pellaio. Pella urbs est Macedoniæ, in qua natus Alexand. Magn. In ea mercatores famosissimos fuisse, facile est videre apud Lucianum. *Scalig.*

71 *Dedorandum*] Latet obsecnior sensus: tanquam si alter conditionem ejus ambiat, et desideret una esse. *Pareus.*

73 *Femina*] Hyperbole. Neque enim jumentis usque ad femina, aut femora unguia sunt, vel atteruntur. *Lamb.*

75 *Memor es probe?*] F. *memoras probē.* *Scriverius.*

81 *Viginti minas*] Meurs. leg. *vig. mnas*, numeris obsecutus. Veteres dicebant, 'mna,' 'mina,' ut 'lamna,' 'lamina.' Ita Curn. II. 3. 'Triginta mnas.'

92 *Et adventorem*] Scripti *advectorem*, id est, qui argentum advexit. Vide de Pec. Vet. II. 3. et ad Senec. de Tranq. An. c. 5. *Gronov.* *Adventorem*] Id est, hospitem.

93 *Est exasciatum*] Significat, hoc negotium jam incepit esse: et quamvis rude adhuc sit, tamen inibi esse, ut mox perfici et perpoliri possit. 'Exasciare' est ascia, sive securi, parare, et rudiore quasi opera præparare. *Lamb.*

96 *Ulmeos*] Ulmeis excipiendos virgis.

99 *Dixit sese*] Dixit, se nobis adjutorem fore, ut promisit. *Operam sese promissam*] Filio scil. et hoc a se factam supra indicavit Demænetus. *Taubm.*

103 *Oblectabo*] Θέλξω, blandis verbis lactabo et retinebo.

104 *Quid ais?*] Recent. *Sed quid ais?* *Sed quid*, transitus significat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Donat.*

107 *Nomen commutateris*] Ex Leonida factus sis Taurea. Alluditur ad vocem *Taurea*, quæ lorum etiam flagellum significet, quod Pseud. 'tergeminum' appellat, ἀριθμητικον. Tertullianus: 'Alii inter venatorum taureas scapulis patientissimis inambu- laverunt.' *Coler.*

110 *Hostire*] Redhostire, par pari referre, supra 1. 3.

112 *Tene*] Oblecta. *Gloss.* *Mss. Boxh.*

SCENA III. 4 *Ohe*] Vox significans, satis esse.

6 *Conservas*] Lepide fores domus herilis *conservas* suas appellat. Sic Ovid. 'Duraque conservæ ligna valente fores.' *Douza.*

7 *Amicus nostris ædibus*] Farcillis expello illud ædibus, quod huc inferserunt ii, qui non animadverterent, *nostros* dixisse veteres de iis, quæ in eadem secum familia, hoc est familiares essent; ut ceteros, 'alienos.' Lepide igitur servus de janna ut de familiarium aliquo loquitur. *J. Gulielm.*

15 *Quum venisset*] *Venisset*, pro ivisset. *Gloss.* *Mss. Plaut. Boxhorn.*

17 *Qui pro?*] Pro 'quo,' 'quare.' *Gloss.* *Mss. Boxh.*

21 *Commoda statura*] 'Statura' sive 'procéritas commoda,' classicis auctoribus dicitur etiam 'media,' item 'militaris.' Et hanc quæ superaret, dicta 'statura procera,' item 'prolixa' Spartiano; 'eminens' Suettonio; 'eximia' Livio. Qui minores, 'exiles,' 'breves,' et 'brevi statura' dicti. *Steuech.*

25 *Æacidinis*] Id est, etiamsi 'Pellidæ stomacho' (uti apud Horat. est) 'cedere nescio,' fastinque et iracundia Achillea plenus ac sufflatus ambulet. *Douza.* *Minis animisque expletus incedit*] Suspicer scrispsisse, expletu' cedit, id est, venit. Ut in Aulæ. 'Jam hos absolutos censeas: cedunt, petunt trecenti.' Et statim, 'Ibi ad postremum cedit miles, as petit.' *Gronov.*

26 *Iratus vapulabit*] Intelligi potest, inquint, vel verberandus, vel verberaturus est, et in eo esse Plauti jocum. Atqui nec 'vapulare' est verberare, nec 'vapulatum' est verberatum. *Iratus vapulabit*, est, iratus habebit malum. *Gronov.*

SCENA IV. 2 *Nullus venit*] Sic

.Cic. Ep. ii. 24. ad Attic. 'Philotimus nullus venit.' Sic noster Bacchid. 'nullus affueris.' Terent. 'nullus mones,' &c. ubique pro 'non,' eleganter et antique. *Taubm.*

4 *Salvere jussi]* Scilicet ironia, qua significat servum se gerere pro liberto.

6 *Ocessisti]* Hinc apparet, ubi cunque fere 'obviam accessit' habes in Plauto, 'occessit' reponendum. Et 'occedamus,' pro, contra cedamus, Plautum dixisse, notat Festus. Tametsi non nesciam, 'ad' pro 'ob,' et contra 'ob' pro 'ad,' operas inter se mutuas tradere. *Douza.*

13 *Occalluere]* Id est, sensum mali assuetudine amisere. *Long.*

17 *Suppeditare]* 'Exapxū, par esse. *Lambin.*

20 *Bullas]* 'Bulla,' Cicero Ver. vi. pro capite clavi umbellato, in bullæ modum fastigato, quo superbarum sedium fores configi solent, interdum deaurato. *H. Junius.*

21 *Cum fasti]* Fastis est et claudicantium, et eorum qui imperiosi sunt in negligentes. In dubia vel verbi, vel rei significatione Plautus Comedie jocus versatur. *Boxhorn.*

24 *In hara]* 'Hara' est in qua pecora includuntur. *Donat.*

25 *Hem]* *Hem* verberantis est. *Taubm.*

30 *Vinario]* Servi servo. *Lamb.*

33 *Sic dedero]* Jure queritur Camerarius, injuria hoc mutari: non cepit tamen, cum explicat, ita potius donare velie, quam vendere, cum tam male solvatur: quem sequitur Lambinus. Sensus enim: Hac quidem conditione semper paratus sum dare rem, nempe si ipse ultra debitor et tam celeriter satisfaciat, ut etiam accipit Acidalius. Post quem tamen corrigit pessime: *sic debet prius quam credidi.* Pœnulo v. 5. 'Sic dedero: ære militari tetigero lenunculum.' Huc pertinet alibi frequentatum, 'Sic datur.' *Exegi* est redegi

et recepi. Cic. ad Attic. v. 21. 'si præfectas esse vellet syngraphæ causa, me curaturum ut exigere.' *Grenov.*

34 *Adducit]* Gloriatur Leonida, se Exærambus eo prioribus suis flagitationibus perduxisse, et adeo sollicitum effeciisse in maturanda solutione, ut quanvis id quod antea ei crederat, toto demum anno post exigere ab eo potuerit, nunc tamen Exærambus ille de maturanda solutione magis sollicitus sit, (hoc enim est illud, *Nunc satagit*) adeo ut non necesse fuerit ipsum sequi ad trapezitam in forum, sed ipsem ulterius trapezitam in forum, sed ipsem ultra trapezitam domum adduxerit, et per eum nummos rescriperit, id est, efficerit ut trapezita nomine Exærambi se solutrum constituerit, idque in tabulas suas retulerit. *Pist.*

37 *Retineri]* Dicit, Dromonem excusasse se, quod reliquum non reddit: eo, quod is, cui opera Dromonis a Sanrea locatae essent, totam mercedem non prius solvere velit, quam opus locatum sit perfectum. *Retineri* scilicet mercedem vel reliquum. *Pist.*

39 *Si celis, da, commoda]* Puto Plautum scripsisse, 'si velis dare, commoda homini amico.' Quasi dicat: Idem est dare et commodare amicis; quod scilicet raro reddant commodatum. *Dissald.*

40 *Suo odio]* Id est, sua odiosa loquendi importunitate. *Lambin.* Videtur hæc, Mercatore non audiente, sibi mutuo insursum. *Douz.*

48 *Repromittam]* Id est, stipulatiōne a te concepta, me obstringam. Vel *repromissam* tibi neminem amplius isto nomine petiturum, teque omni obligatione liberum prestatbo. *Longol.* *Istoc nomen]* 'Nomen' pro syngrapha creditarum aut solutarum pecuniarum sumitur. *Idem.*

53 *Omnium verum]* Id est, quod adres omnes attinet. Sic 'ceterarum, aliarum rerum,' Ciceroni et aliis,

Intelligitur hic 'servus actor,' διοκτήτης παραγόντας quibus rerum omnium summa commissa; quique viliis rebus et rationibus domesticis præpositi. Suetonius 'actores summarum' vocat. Ab 'actore' tamen differt 'servus procurator,' et 'dispensator.' Hotoman.

64 *Nimis iracunde]* Sensus hic est: Cum Leonida magnifice a se rejecisset chlamydatum, et ille diceret, non decere superbiam servum: conversus ille ad Libanum, Malum tibi, inquit, nisi in istum (chlamydatum innuens) mala multa verba congesseris. Cui alter paret sane diligenter: et tamen instat, ut perget hic: et qui speraret conviciis aliquid profectum, numerari sibi argentum jubet modestius: ita finem maledicentiae fore: sed strenne chlamydatus sustinet haec omnia: quod non fert contumax secura Leonida, et quasi parum fecisset Libanus, impudicitiam præterea peregrino exprobrari jubet, quod concivium homini libero gravissimum: et adjicit, nisi ita faciat, vapulatum; et simul ad verberandum gestu se parat: quem metnens scilicet Libanus, auxilium se petere ab hospite simulat, adspersis interim flagitorum istis nominibus. *J. Gulielm.*

68 *Diffringentur]* *Crurifragium, sive crurifrangium, σκελοκοπία,* ut 'crux' ipsa, servorum peculiare quasi supplicium fuit. Ratio autem et modus frangendi crura talis erat; ut incusum malleo vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incendi apponenter, validis ictibus sic frangendas. *Lipsius.*

69 *Percies]* Id est, clara voce proclames. *Acidal.*

70 *Mihi scelesto]* Mihi infelici, cui Dii sunt irati, ut scelesto. *Lamb.*

74 *Memento]* Alludere videtur ad formulam attestandi. *Douz.*

80 *Nunc demum]* Scil. ad herum te venire velle? *Douz.*

82 *Contumeliam facias]* Antonius dixerat, 'facere contumeliam,' pro

affici contumelia; ut, 'facere damnum,' 'jaeturam:' quam phrasin Cicero Philip. III. reprehendit; non, tanquam nemo unquam sic locutus fuerit, sed quod tunc ita nemo loqueretur. *Taubm.* Vide de hoc loquendi genere, qnas scripsimus *Observ.* III. S. *Gronov.*

84 *Præfiscini]* Vetus erat opinio, periculum esse aliquod a fascino, ubi quis impensis aut laudaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur. Et ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem 'præfiscine' aut 'præfiscini;' qua invidiam et fascinum a se amolirentur ac deprecarentur. Vid. Turneb. XIV. 31. *Agell.* x. 24. *Muretus.*

88 *Lupus est homo homini]* Ita Senec. Epist. 103, 'Ab homine homini quotidianum periculum.' Contrarium illi Caecilliano apud Symmachum: 'Homo homini Deus est, si suum officium sciatur.' Vide Rittershus. Opian. Hal. lib. II.

89 *Secunda]* Lego, *Secundas mihi facis.* Quid sit, 'secundas facere,' aut 'secundas agere,' docet Seneca de Ira III. 'Optimum judicavit, quicquid dixisset, sequi, et secundas agere. Non tulit Cælius assentientem,' &c. *Lipsius.* Significat autem servus, mercatorem non contentum prioribus injuriis, novas sibi alias discendo facere. *Lambin.* *Huic capitulo]* Quasi de semilibero: servi enim in jure caput non habent, ideo nec capite minui possunt. Propert. II. 8. 'an usque In nostrum jacies verba superba caput?' *Pass.*

90 *Sum sordidatus]* Vult dicere: Non est quod me aestimes ex vilitate vestis; tantum enim fideli frugalitate consecutus sum peculii, ut eo nemini cedam. *Taubm.* 'Peculium,' quod servo herus permisit, velut proprium. *Gruter.*

91 *Nec potest peculium enumerari]* Volunt dicere tantum illud esse, non quod revera sit, sed quod servo, ut

civis egeno, modicum videatur maximum. Rectius Lambinus. Audit hoc mercator, tanquam ineanum magnum sit, Leonidas autem ambiguis verbis fatetur nullum esse: nam et quod nihil est, enumerari non potest. Gronov.

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Ut qui expers]* Pro 'ut que.' Lamb.

3 *Piem]* Colam. Nonius.

7 *Quæ delinquent]* Id est, in quibus; ut ad parentes referatur. Donze.

18 *De die]* Vult dicere: Si tu continentur ita loqueris, mibi de die semel dantaxat loqui licet. Parens.

15 *Ad loquendum]* Idem dicit alia verba. Tu ipsa jus habeas et orationis imperandæ, et silentii indicendi. Taubm. *Tute habeas porticulum]* 'Porticulus' non est hortator ipse, ut plerique putarent, sed instrumentum hortatoris, malleus, quo ille pulsans, verbi causa, senem orbem, motum et quietum dictabat remis. Vide Observ. iv. 26. Gronov.

16 *Casteria]* Pro 'ecasteria.' Selmas.

17 *Causa consistit]* Singularia illa vocis *causa* significatio hinc erui potest, cuius in jure non obsecarus unus est, cum dicimus, 'rem alicui restituendam esse cum sua causa,' id est, cum omni emolumento, quod ex re habere potuisset. Ita ergo, *omnis causa familiæ tibi consistit*, esset, omne emolumentum, quod ex familia capis, cessat et impeditur. Pistoria. Vei consistit tibi, id est, in te sita est. Donza. *Omnis familiæ causa]* Id est, omnis questus vel redditus, unde familiam tueris, cessat. Vide Observ. iv. 26. Gronov.

22 *Docta]* Scita, ex Venerum et Cupidinum arte deprompta. Facit huc illud Juvenalis, 'concambunt Greæ.' Beckhorn.

26 *Mater sua]* Ut 'sua pater,' in

duodecim tabulis, et apud Cie. identidem. Terent. Hec. iv. 4. 'Mater quod suscit sua,' &c. Taubm.

30 *Largus]* Nihil largitus preter lacrimas. Lamb.

31 *Hic dies]* Semper est: Qui negat se nobis quicquam dare posse propter inopiam, is mihi quedammodo mortem denunciat. Taubm. *Hic dies summa est apud me]* Nostri omnes summae, vel summe: neque aliter Palatini, preter unum, in quo summa pro summa est. Neque aliud volunt isti quam summa est. Sermo elegantissimus, *Hic dies summa est apud me tropis excusatio*. Hic dies est, quo postremum hæc excusatio accipitur: ultra quem nulla talis excusatio vallet. Tempus pro re, quo in tempore. Tale in Persa i. 1. 'Hæc dies summa hodie est, mea amica sitne libera, An sempiternam servitutem serviat.' Gronov.

34 *Ocupatu'st]* Scilicet amore Argrippi. Taubm.

35 *Caput]* Quod jam canum est. Taubm. In flore setatis rebus suis concole, ne inops, ut ego, pervenias ad miseram senectutem. Beckhorn. *Contemplæ]* Pro, 'contempleria.' Vid. Agell. xviii. 12.

37 *Peculiarem]* 'Peculatorias oves' hoc genus indiget Varro, quæ nimis mirum servis aut filiis familias sunt in peculio.

40 *Producisti]* 'Producere,' educere, instituere. Gl. MSS. Plaut. Beckhorn.

SCENA II. 2 *Quum nostris sycomantibus]* Dno sunt, quæ adhuc locum hunc obscurum et impervestigabilem fecerunt: alterum, quod rō Qui in quarto versu (quod delect aut mutant, quum sit in omnibus scriptis) revocandum est sensu ad secundum: alterum defectus verbi substantivi, quod intelligitur in rōs freti et potiti. Sic enim evolvenda oratio: Quam, qui adversum stimulos, laminas crucisque compedesque, nervos, catenas, carce-

*res, numellas, pedicas, boias, inductores que acerrimos gnarosque nostri tergi (qui saepe in nostras scapulas cicatrices indiderunt) nostris sycophantiis, dolis astutissisque scapularum confidentia, virtute humerorum freti sumus, eas nunc legiones, &c. potiti sumus: ut in Rudente II. 4. 32. 'quam ratæ' est, quam ratæ sumus. Imitatur haud dubie priscum sermonem, quo ordiri apud exercitum solebant imperatores, quum hostem acie viciissent, et militi pro concione ob operam egregie reipubl. navatam grates agerent. Ut et in Persa v. 1. 'Hostibus vicitis, civibus salvis, re placida, pacibus perfectis, Bello extinto,' &c. Placet antem Lamb. humerorum, quicquid repugnat. Placet *inductores*, non ut illi voluerunt a re militari, sed ab illis, qui tectorio parietem induerunt, aut qui auro vel argento 'inducere' aliquid dicuntur. Sic enim livore cæsis inducebatnr tergum. Sic in Rudente: 'Fiet tibi punicenm corium, post atrum denuo.' Restat nodus in postremis. Omnes enim omnino MSS. *Ha* vel *He* nunc legiones copiæ, non eas et copias. Hoc mihi suspicionem facit auctorem dedisse, *Ha* nunc legiones, copiæ exercitusque eorum, *Vi*, pugnando, perjurii, nostri, euge, potiti. Ut intelligatur sunt. Potiti respicit postremum exercitus: et potiti sunt nostri, ut potitus hostium, qui in eorum potestatem devenit. Milit. II. 2. 'Vi pugnandoque hominem capere certa res est.' Menachm. v. 8. 'Quum ego accuro, teque eripio, vi, pugnando, ingratias.' Forum, quod est in MSS. videtur factum ex eorum, ut et IV. I. 24. Tertii tamen Vossiani margo: 'pro furum, O pro V more antiquo:' et Junianus plane: *Ha* nunc legiones, copiæ, exercitusque furum, Gudianus: *Ha* nunc legiones, copiæ exercitus furumque. Et si lubet accipere ut Terentianum, 'ubi centurio est Sanga et manipulus forum,' per me licet. Gronov.*

5 *Boias*] Vide Capt. IV. 2.

16 *Verbis conceptis*] Vide Pseudol. I. 2.

19 *Astutos*] Lego artitos, id est, robustos: 'ars' enim prima sua origine robur corporis ac fortitudinem designavit.

21 *Iterari*] Memorari, antique. Taubm.

22 *Fidelij*] Qui tibi fidebat. Idem.

29 *Ulmeis affectos*] Ita Ms. Cam. et vett. codd. instructos flexilibus virgis. Taubm.

31 *Ingenio nostro decuit*] Lego ingenium nostrum decuit; nisi sit metalepsis, decuit, pro, dignum fuit, ut meque teque sint ablative casus. Douza.

34 *Edepol*] Edepol cum infinitivo: sicut 'scilicet,' 'fortassis,' 'nimirum.' Palm.

36 *Inclamavit*] 'Conviciis et maledictis insectatus est,' Festus.

38 *Memoriter*] Id est, memoriter facere, ut nec compacto et composto, nec tanquam præmeditatus, sed ex tempore dicere facereque videatis. Memoriter, id est, prompte. Boxhorn.

41 *Lacinia*] Limbo vestis, vel ora. Gl. MSS. Pl. Boxhorn. Vide Turneb. XXI. 14.

44 *Asinos*] Urbane, viginti minas pro asinis acceptas, vocat asinos. Taubm.

SCENA III. 4 *Mater supremum mihi tua dixit*] Vere Turnebus supremam, quicquid ogganniant. Varro de LL. lib. v. 'Suprema summum dici: id a superrimo: hoc tempus XII. tabulae dicunt esse occasum solis: sed postea lex Platoria id quoque tempus jubar esse supremum, quo prætor in comitio Supremam pronuntiavit populo.' Intellige 'per præconem:' aut certe legendum, 'quo præco.' Plinius VII. 60. 'XII. tabb. ortus tantum et occasus nominantur: post aliquot annos adjectus et meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum a Curia inter Rostra et Graecostasin prospex-

isset solem: a columna Mænia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiabat.' Videtur scripsisse Plinius, 'ut a columna.' Censorinus de die natali: 'Inde de meridie: hinc suprema; quanquam plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in duodecim tabulis scriptum, 'Sol: occasus: suprema.'" Donatus in Phorm. I. 4. 'Ilicet per οὐργούσιν. Sic iudices de consilio dimittiebantur suprema dicta, quum præco prounciasset, Ilicet.' Glossarium Latinosaxonicum Ælfrici editum doctissimo Somnero: 'Suprema, Osfernos odde gelotendag.' Quia idem vocabulum restitendum Justino ceuseo, xxxi. 2. 'Quum tota die in oculis principium legatique Romani in foro Carthaginiem obversatus in supremam fuisse.' Utcumque omnes libri 'in supremum.' Et suprema dicta foro excedebant, dominum ibant. At, inquit, sequitur, *Acerbum funus filia faciet.* At, δέ τέρος, uter dominum ire jubetur, qui mœsta supremum voce cietur, an quibus suprema dicta est? Illuc quidem cui 'supremnum' dicitur, (ut vos interpretamini, ego Latino usu id receptum non puto) forte portatur in urna et quidem in agrum, ubi sepulcro effatus locus: nequaquam vero it domum: dein *acerbum funus filia faciet*, est, filiam immaturam offeret. De se hoc dicit Phronesium, non de Argyrippo. *Gronov.*

7 *Nox*] Id est, noctu. Nam adolescentem aliquid de nocte dixisse, patet statim ex sequenti versu. *Lips.*

9 *Negotiosus*] Interdu est occupatus in conseribendis legibus: noctu tantum vacat. Ironia est. *Lamb.* *Videlicet Solon est*] Indignor, quandoque hic tardus celerem Pareus occupavit Gruterum. Plerique MSS. ut factetur ipse, *Solonem*. Et sic loquebantur. Vide Observat. III. 9. *Gronov.*

10 *Gerra*] Hic *gerræ* non sunt *auæ* et *affanizæ*, sed 'gerrones.' *Glos-*

sarium, Gerra, οδησσωτός: et ita veteres accepisse, præter hunc locum, probat ab hac composita vox, 'congeræ.' Lucilius, 'Tapullam rident legem congeræ Opimi.' Qui versus verbis Plantii illustrandis aptissimus est: nam iisdem de legibus convivorum agit hic Plautus: quas ita ab Argyrippo ait remisse et prolixè scriptum ire, ut gerræ sive compotores, qui iis parituri sint, noctes et dies ebrii sint futuri. *J. Gal.*

19 *Deficere*] Hoc genere loquendi in magni amoris significatione veteres usi sunt. Seneca: 'Dicere solent eis, quos validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare.' *Muret.*

24 *Dulci dulcior*] Carpunt hic quidam poëtam, quasi per pleonasmum adjecerit *dulci*, verum sciant ex auctoribus, mella quoque amara pluribus in regionibus esse. *Longol.*

29 *Sed num*] Usitatum est Plauto, post salutationem statim per particulam *sed*, aliud aliquid subiungere. *Pistor. Fumus*] Quia *fumus* lacrimas commovet. *Pareus.*

36 *Verberare*] Scil. lubet, velim. *Lamb.*

42 *Delegit*] 'Deligere' et 'diligere' significant distractionem et divisionem. *Nenius.*

50 *Complexos*] Scil. vob. Hoc eo dixit, quod collatis capitibus colloquebantur. *Lamb.*

53 *Hujus*] Scil. Leonidæ. *Heç aspernatur*] Serviliter penitus et irrisive, culpam et causam separationis suis in Philenum retronquet. Et non video, quo modo non argente dicat servus: hunc Leonidam non libet amplexari, illam tuam Philenum non licet. *Camer.*

59 *Auscultate, &c. devorate*] Pœnulo, 'Orationem aures devorant,' &c. Meursius emendat, *auscultato* aīque op. dato et m. d. devorato. Quia ad unum Argyrippum ei sermo sit. *Taubm.*

63 *Crumina*] 'Bulga. Est foliellus omnis, quam et cruminam veteres appellarunt: et est sacculus e brachio pendens.' *Nonius*.

65 *Custos herilis*] Id est, heri. Ita *Varro Attacinus*: 'Humano major Cato,' id est, homine. *Rittershus*.

66 *Salus interioris*] Subesse aliud puto quam vulgus commentatorum tractat. Videtur enim mihi poëta significasse vim amoris, qui 'interiora corporis' usque ad ossa depasere dicitur. *Longol.* *Boxhornius* legendum putat, *Salus imperatoris, dominus amorisque imperator*. Salve tu, enī salutem suam imperator tunc, id est, dominus, debet: tu salve, qui in dominum ac domini amores omne imperium jam potes exercere. Herns alibi 'rex,' hic 'imperator,' a *Plauto* appellatur.

70 *Ego bajulabo*] 'Bajulare' dicuntur, qui corpore proprio ferunt. *Caius lib. III. ad leg. XII. Tab.* 'Ferri dicimus, quæ quis suo corpore bajulat: Portari ea quæ quis jumento secum ducit: Agi ea, quæ animalia sunt.' *Steuech*.

71 *Cruminam pressatum herum*] Hærent hic interpretes. Et mihi quoque hærenti legendum videtur, vel, *pressuram herum*; vel, *i præ, ante herum*; id est; personam mutemus, tu ante me ito inanis, ut dominus, ego separante, ut servus, cum erumena. *I præ,* disertim habet noster *Ms. Boxhorn*. Sed *Meursius* leg. *ære pressatum*, id est, effertam nummis et distentam. *Gronov.*

72 *Hanc*] Seil. *Philenium*. *Hanc*] Seil. *crumenam*. *Mecum*] Pro me. *Douz.*

73 *Proclive*] Vult dicere: Quin tu potius *Philenium* tecum agere jubes, cui datus sum, quæ a me impetrabit. Nam eo jamndum propendet afferitur, quod tu in te tanquam in locum planum collocari volebas. *Pistor.*

78 *Prehende auriculis*] Solebant sic

veteres osculari, ut prehensis ejus, quam carissimam habebant, auribus, oscula libarent. *Scalig.*

80 *Ni genua*] Id est, nisi mihi genua atrectans supplicaveris. *Douz.*

81 *Quidevis egestas imp.*] Excusat se dominus, et dicit: Fricabo igitur servi mei genna, cum egestas fas juxta atque nefas imperare soleat. *Taubm.*

89 *In partem*] Pro tua parte, κατὰ πέπος. *Bosius.*

92 *Supplicabunt*] *Argyrippus* et *Philenium*.

93 *Sis herum*] Frustra versat se *Lambinus*: cum omnia sint plana, si sis pro 'si vis' accipiamus, hoc sensu: Si vis comitati tuæ salutem acceptum feram, trade hue mihi quas habes 20. minas. *Taubm.*

95 *Conticinio*] 'Conticinium,' prima pars noctis, secunda vigilia, νυκτὸς ἀρχή. *Taubm.*

101 *Ocellus aureus*] Conjunxit duas res omnium carissimas, 'oculum' et 'aurum.' *Taubm.*

103 *Anaticulam*] Ideo hæ aves hic commemorantur, tanquam delicatae, quia istæ et aliae id genus puoris patriciis in delitiis erant. *Lamb.*

104 *Putillum*] 'Potos,' seu 'putus,' θυρόδρισμα nutritum est. *Lascivia* inest, ut et in usu vocis, ita et in etymo. Ergo lascivia in Græcis nutritibus, παρὰ τὴν πόσθην pueros πόσθων vocare: eadem et in Romanis a puta 'putos' seu 'potos:' unde et hodie pars in muliere, quæ honeste nominari non potest, vulgo in Italia eo nomine nota est. *Scalig.*

105 *Fac proserpentem*] Compone lingnam tuam cum mea inter osculandum, ut similis fiam serpenti: cni *Plinius* bisuleam linguam tribuit. *Pareus.*

111 *Perii*] E *Mss. Busbequii*, hue colloco talem versum: *Perii: illic habebit flocco jam homo lumbos meos.* J. *Gul.* *Si verum quidem*] Nihil mutantum. *Sensus est: Si verum est, decorum esse, ut herus servum vehat.*

Bachorn. Non vidit verum hoc loco significare 'sequum,' seu 'justum,' quod ter quater apud Terentium: et cui ignotum illud Horatii est? 'Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.' Verum ibi pro 'sequum' seu 'justum' positum fuit. Neque pauca apud Græcos sunt exempla hujus significationis in voce ἔτρος, que et 'verum' et 'sequum' notat.

Ten. Faber.

113 *Consuetus*] Palmerius gennu libidinis notat, quod 'eqnns' nominabatur. Colero tamen hic nihil obscenum. Vult, ut quadrupes fiat: quo modo pueri tenelli solent grassari. *Bach.*

114 *Hem sic, abi*] Exclamatio laudentis est, *abi*, non discedere jubentis inclamatio. Vide *Truc.* II. 1. *Taubm.*

116 *Tolutum*] Quasi 'volutum' et 'glomeratum.' Verbo *badias* his idem dicit: nam *βαδίσω*, proprium gradari ac tolutari equi. *Glossa βαδιστής*, tolutarine. Nonius. *Mercerus.*

118 *Quadrupedem*] Id est, contra ascensum, in quo laborat equus. *Salmas.*

124 *Etiam*] Pro *quin.* *Douz.* *Agredire*] Pro aggredieris.

126 *Fortunam, atque Obsequientem*] Servus vocari se *Fortunam* vuit, et quidem, quia obsequiebatur amori et voluntati heri sui, cognomento *Obsequientem*. Colebatur autem *Fortuna* *Obsequens Romæ*, eoque aliud nomen est. *Lips.*

128 *Tamen, ut ne Salutem culpem*] Ita mihi laudare *Fortunam* licet, ut tamen *Salutem* non vituperem. *Lamb.*

131 *Operas*] Id est, Phileuii noctes. *Lamb.*

135 *Commodas minas*] Juati pones, non adulterinas. *Douz.* Vide *Mercur.* II. 3.

136 *Face*] Pignus in omnes fortunas meas dare paratus sum, *Plantum* scripsisse *Faciem exopt.* Veteres 'faciem,' 'dicem,' pro 'faciam,' 'dicam,' scripsisse, auctor est et *Quintil.* *Lips.*

138 *Caput*] 'Caput, origo et summa unius enjusque rei est,' *Donat.* *Dux, signifer.*

139 *Pes*] *Jocns.* 'Pes, quodvis fundamentum.' *Scalig.*

146 *Noctem hujus*] Hic verum est, quod ait *Lucilius lib. xxviii.* 'In medium Chremes, in summum ire Demenetos:' q. d. Chremes ille in filio indulgendo medium tenuit: *Demene-* *tus Plantus* medium excessit. *Lips.*

148 *Dispulsos compulit*] Bella anti-thesis. Cic. ad Attic. 'Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges.' *Taubm.*

149 *Hec facile*] Scil. crumina destruerunt nam manu eam identidem tractabat ac vibrabat. *Douz.*

155 *Heia! benedite*] Cum *Libanos* aliquid mali ominis esset addituras, interpellans *Argyrippus*, *Eia*, inquit, *εὐφράτη*. Sic enim solebant veteres mala omnia vitare et aversari. *Lamb.*

ACTUS IV.

SCENA I. I *Sygraphum*] 'Chirographum' est privata scriptura, manus enjusque subscripta; 'sygraphum' quod simul phares subscriptae rurunt: in illo, tantum quae gesta sunt, continentar; in hoc etiam pactiones veniunt, ut in hoc nostri. *Aus. Popma.*

3 *Unicus*] 'Unicum' veteribus video idem sonare ac valere, quod egregium, præclarum, ac singulare. *Gifan.*

6 *Mi hercile*] Grutero non satisfacit illud *hercile*: mutatum ibat in *Asce*, aut *clare*, aut aliud quid. *Taubm.*

12 *Quod illa*] De antiqua bac locutione, vide not. *Milit.* II. 2.

15 *Occupatam esse se*] Veteres codices hunc versum interserunt: *Patrem hanc amplexari trax.* *Di. hæc facile faciet ut patiar.* *PA.*

18 *Nec cerata*] Iconicum haud dubie ex cera pictura genus intelligit, imaginesque, ac nescio quæ Deorum simulacra, aut eorum etiam, quos ca-

ros habebant sibi, vultus repræsentantia. *Douza.*

19 *Inutilis pictura*] Ea est, quæ es-
set mali exempli; quæ ἀλκυστικόν τι
contineret ad libidines excitandas,
vel ut peccaret accusatus. Qualis
illa Terent. Eunuch. *Pareus.*

22 *Ne illi cera*] Ne illa pictura in-
utilis materiam scortillo suppeditet,
unde tantum ceræ abradat subdola,
in qua litteras elanenlum ad amato-
rem perscribat. *Douza.*

24 *Ad eorum*] In omnibus MSS. ex-
tat *forum*: idque puto deinde dege-
nerasse in *sororum*, cum potius debuisse
in *eorum*; veteri enim scriptura
E parum distat ab *F.* Gruter.

26 *Tecum una postea*] Malim, *Te-*
cum una poscal: æque pocula potiet,
&c. Multa sunt, in quibus delitias
sibi faciunt amantes in potu. Simul
poscere: simul bibere: invicem sibi
porrigere: propinare, et hæc talia.
Pistor.

37 *Si magis religiosa*] Si plus ni-
mio religiosa fuerit, ut putet non
tantum Deas foeminas; sed et Deos
mares sibi invocandos et propitian-
dos, ne ipsa faciat, sed te vicarium
supponat. *Lamb.*

39 *Nutet, nictet, annuat*] 'Nutare'
capitis; 'nictare' oculorum; 'an-
nuere' narium, labiorum, supercilio-
rum significantiam esse, decreverunt
veteres. Per signa autem locutos
olim amantes, notum est. Ovid. de
Arte lib. 1. 'Nil opus est digitis, per
quos arcana loquaris: Nec tibi per
notas accipienda nota est.' *Taubm.*

44 *Nolo habere illam causam*] Nolo
habere illam hunc prætextum, cur
non moveatur σύνοντας μηδέ ut dicat,
se rotitam, id est, religione aliqua
prohibitam. *Nonius.*

50 *Tussiendo proferat*] Ne lingua
prolata videatur aliquem ad basian-
dum invitare. *Lamb.*

53 *Savium*] 'Savium' hic longe
diversum a communi usu significare
autumo et 'salivam' expoно, quam

suspiciosus amator aliorum oculis
prodiant palam fieri non vult. *Douza.*

54 *Ad vinum*] Id est, ad mensam;
ad pocula. *Lamb.*

59 *Veneri aut*] Ut militares exan-
torati arma sua ad Martis, gladiato-
res rade donati ad Herculis pone-
bant: ita arbitror et comessatores,
et puellas etiam illas quæ Veneri mi-
litarent, languidas corollas demptas
suo capiti, Deo cuiquam in munus
dedisse. Hoc quoque servasse me-
reticularas puto, ut quoties pensum
absolvissent, aut ut Propert. loqui-
tur, quot itinera nocte una confecis-
sent, tot corollas ludicro cuiquam et
minorum gentium Deo donarent, pu-
ta Trehallo, Marsyæ, Hermæ, talibus.
Lipsius.

60 *Serveat*] Id est observet. *Viro*]
Alicui amatori. *Lamb.*

61 *Si forte pure*] In casto aut per-
vigilio Isis votivas decem noctes
matronis et meretricibus securan-
dum erat; neque aliter rem divinam
facere sine piaculo poterant: id La-
tini *pure habere*, Graci ἄγνειαν, ἄγνως
ἔχειν, dicebant. *Douza.*

62 *Tot noctes reddat spurcas*] Tot
noctes tecum cubet, quot abs te se-
orsum cubuerit. *Taubm.*

63 *Non nugæ*] 'Nugæ,' et 'mor-
tualia,' vocantur carmina præfica-
rum. *Scaliger.*

SCENA II. I *Sequere*] Non conve-
nit ut statim atque leges legerint,
exierintque e scena, nullo spatio in-
terjecto, prodeant rursus in scenam
cognita pactione Argyripi. Ergo
hinc fit exordium actus quinti: quippe
dum canunt tibicines, satis tempori-
ris fuit adolescenti ac parasito, ut
resciscerent eam pactionem, de qua
questi in scena, excedunt; et tum
aperitur siparium, ut decumbentes
aspici possint a populo. *Mercerus.*

3 *Ain' tu*] Seil. talia debere dissi-
mulari? *Stephan.*

5 *Amanti*] Argyrippo, vel potius
mihi. *Lamb.*

7 *Tacita*] De hoc genere loquendi, 'tacitum ferre ab aliquo,' vide ad *Livium* 1. 50. *Gronov.*

9 *Effigies*] Sensus est: Tu quidem uxorem tuam nimis parcam, certo scio, occides tandem, ut sumitus ad luxuriam babere possis; nisi illa te prevenit, ut tibi inferat, quod a te expectat. *J. Gal.*

14 *At pol*] Scil. ergo ipse rem facere palam volo. Sequitur tamen correctio, 'Imo vero dixisti rectius.' *Lamb.*

16 *De die*] Id est, de medio die. Sic 'de nocte,' pro de media nocte dicebant. Tuuc enim maxime nox aut dies esse intelligitur, quum media sunt. *Salmasius.* Quod Latini dicunt 'convivia de die ducere,' id Graeci efferre solent ἀφ' ἡμέρας a quibus mutuati esse videntur Latini. Sic Polyb. lib. VIII. Γαῖη τῷ Διόπτῳ ῥεομένη περὶ τῶν συνθετῶν ἀφ' ἡμέρας et paulo post bis eadem locutione ntitur. Hæc Latini tempestiva convivia appellant, quæ scil. ante horam nonam inchoabantur, ut recte Lipsius ad lib. XIV. Taciti adnotavit: quare errat is qui aliter contra Lipsii sententiam interpretatur *de die*, ut idem sit quod meridie. Igitur si quis ab hora septima convivium inierit, is de die potare non dicitur? quo quid est absurdius? *Valesius.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Oculis dolorem*] Veteres ei dicebant 'oculos dolere,' qui quod nollet, videret. Sic Terent. Phorm. 'Vin' facere quod tuo viro oculi dolent?' Contra Graeci autores 'oculos dolere' illis significarunt, qui rem pulchram et jucundam cernerent, qua tamen frui non possent. *P. Viet.*

11 *Patrem ego*] Quasi dicat: Nihil hic opus est putare; cum res ipsa loquntur, te tristem esse. *Lamb.* *Quasi dies*] Id est, quasi certa dies accusationis reo constituta sit. *Longol.*

SCENA II. 1 *Neque divini*] Vid. Amph. 11. 2.

6 *Præter alias*] Ita J. Guil. e Lang. et Douza, *præter alias, μάλιστα τῶν άλλων. Taubm.*

13 *Ductet*] Vide Epid. III. 2. *Decrepitus* opponitur crudo seni. Vide Epid. v. 2. *Taubm.*

17 *Liberis lustris*] Quæ sunt 'libera lustra?' Scribo, *Is apud scortum corruptela est liberis; lustris studeat.* Nam cum filio apud meretricem debet sit. *Heinsius.* Hunc locum perperam sollicitant viri docti: nam hic accipienda 'libera lustra' sunt, ubi omni libidinandi licentia genio suo libere indulgent. *Salmasius.*

23 *Opere foris faciendo*] Nihil frequentius nostris, quam agricultura vocabula transferre ad rem voluptatum. Eandem et 'horto' et 'agello' designari, notatum est multis. In Carm. libero: 'Quod meus hortus habet, sumas impune licebit, Si dederis nobis quod tuus hortus habet.' Et Martial. VII. 101. *Lipeius.*

25 *Filiū*] Post hunc versum existimat J. Gul. istum e Nonio locum habere: *Quin etiam me miserum famosam facit flagitiis suis.*

26 *Vita uxoris annua*] Sensus est: Si quis nihili ita dicat: Demenete; si pallam uxori tua, quam in delitiis illa habet, non surripies, neque ad Philenum deferes, banc tibi ejus rei mercedem promitto, quod tua uxor non plus anno viectra est; conditionem non accipiam: etsi morte ipsius nihil mibi carina. *Lamb.* Adde, si tanti est, nostra in ecclesiastica scriptoribus observata c. VII. p. 77. *Gron.*

41 *Ab summo*] Nempe ab Argyrippo filio, qui summam lecti convivalis partem premebat. Singularis lectisternii mentionem hic fieri videmus, in quo seux ipse medius (ut sequitur erat patrem) loco puta honoratore, Philenum interior porro, hoc est, in gremio capularis amasii sni ima accebat, more amantibus solemni. Un-

de, suavium ab infimo dari sibi, postulat Demænetus, ab ea scilicet parte, atque ex eo loco, ubi basiatura debembebat. *Douza.*

42 *Capuli]* ‘Capulus a capiendo: nam sepulcrum veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat.’ *No-nius.* Vult igitur huic seni convenire magis capulum, id est, sepulcrum, aut phererum, quam lustra seu ganeum. *Lamb.*

48 *Sine]* ‘Sine’ minantis est, *Taubm.*

52 *Fænerato]* Hic locus explicatur a versu superiore, ‘Edepol nætu,’ &c. *Taubm.* Verba hæc, quæ in me fundit, magno illi constabunt. *Lamb.*

54 *Jace talos]* Vid. Pers. v. 1.

55 *Mortem]* Scil. ‘opto,’ ‘voco.’ Solebant amatores puellas, quas amabant, inter talorum jactus, invocare. *Lambin.* *Hoc Venerium]* Jactum Veneris significat. Dicebatur talis, cum quatuor tali jacti dissimiliter cecidissent. Is felix habebatur. *Lambin.*

57 *Si non didicisti fulloniam* Dnas hie interpretationes habet Lambinus, ex quibus meliore præterita pejorem referunt et venditant. Sed regnat hie Guilelmus, etsi nec de ‘consilio’ nec de ‘durandi’ verbo quicquam sani. Quid est ‘durare vestem?’ Creta scilicet? Quis ita locutus? Id tamen supinis manibus exceperunt Th. Marcilius ad Persium et Ramiressins, et inde tentant lib. xxxi. D. locati et π. i. Instit. eodem et l. xii. D. de furtis, ubi recte ‘vestimenta curanda.’ Curabant fullones vestem, hoc est, elubebant et interpolabant, ut ‘curare arma et tergere’ apud Livium lib. xxvi. ‘curare vienam falce’ Cato de Re Rust. cap. 137. et Plinius xvii. 22. idem ‘curare fruges,’ xviii. 34. Festus in Polimento: ‘a politione segetum aut vestimentorum, quæ similliter atque illa curentur.’ Sed inter curandum ‘durabant’ teterimum tolerando

Delph. et Var. Clas.

odorem ex aqua fullonica urinis permixta, in qua stabant et argutabantur pedibus, plane quasi moventes Camarinam. Athenæus lib. ii. τὸ ἀφ' ήμων διηθούμενον οὐρόν ἔστι δρυμός τὰ γοῦν ἱμάτια τούτη χράμενοι βόματι πλύνοντας οἱ γυναικεῖς. Igitur quum mulier dixisset, *Non quo durare, respondet parasitus,* *Si non didicisti fulloniam,* *Non est mirandum, scilicet te non posse durare:* nam illi, si quisquam mortalium, durant, quum sustinent gravem odorem agitati cum subactis vestibus lotii. *Gronov.*

60 *Pollinctorem]* Qui eam sepeliat. *Lamb.* Vide Pœn. Prolog.

66 *Ei]* Lenæ. *Amanti]* Diabolo. *Lamb.*

69 *Regem]* Id est, qui me alit, vel dominum. *Taubm.* ‘Reges’ et ‘dominos,’ vocabulis, que Romæ erant incivilia, appellabant divites, convivatores lautos, qui amicos præcipue humiliores, et re familiari paulo angustiore, frequenter excipiebant convivio. *Gronov.*

71 *Enicavit]* Illud ‘enicavit’ respicit non Artemonam, sed vero Demænetum: ut velit Philenium; imo recte factum, quod capularem istum excitas, qui mihi supra omne odium odiosus. *Gruter.*

73 *Cubat]* In cubitum se componit. *Douza.* *Cuculus]* ‘Cuculi’ etiam dicebantur olim in re parum honesta reprehensi. *Erasm.*

80 *Promisiſ]* Minatus est seu palam dixit. De simili captione vide Menæchm. iv. 2.

87 *Judicatum me uxor]* Addunt hic notam ex Ms. ‘damnatum indicta causa.’ Quæ explicatio anceps et falsa est. Hic quidem illud fit, quia senex suo judicio ex conscientia damnatus erat, nec hiscere audebat pro causa. Ceterum ‘judicati’ sunt non damnati indicta causa, sed sive dicta, sive non dicta, addicti creditoribus. Vide Observ. ii. 11. *Gronov.*

GREX] Gregem histricum, hoc est

Plaut.

5 Y

chorum et catervam histrioniam facientium elegantibus versiculis designat Petronius Arbiter: 'Grex agit in scena mimum: pater ille vocatur,

Filius hic: nomen dixitis ille tenet. Mox ubi ridendas inclusit pagina parteis, Vera redit facies, adsimilata perit.'

AULULARIA.

PROLOGUS. 2 *Lar sum]* Adhibetur hic Deus: quis, que a Lare dicuntur, non nisi a Deo sciri poterant. Horat. in Arte Poët. 'Nec Deus interset, nisi dignus vindice nodus Inciderit.' Lares autem non solum ædibus, sed et vicis integris et itineribus praesidere existimabantur. *Herald.* Adv. 1. 7.

4 *Cole]* 'Colere' et vivere, et habitate significat. Vid. Mil. III. 1.

5 *Patrique, avoque]* Sic emendo, cum possideo, et color Patrique, &c. Quomodo alias hoc versus connectes? Ait Lar, annos jam multos se domum eam possidere, et a patre avoque hodierni domini pro Lare cultum. *Accidat.*

9 *Avido]* Pro avido, notat Scaliger, veteres codices habere avio, id est, stolido. Sententia est: Ita ut stolidus aut avarus ille sexa fuit, ut defossum thesaurum sibi etiam mortino crediderit usui futurum. *Bachorn.*

17 *Honorem]* 'Honos' hic sacrificium et litatio est. *Nomina.* Et pro cultura et observantia sumitur.

18 *Minusque impendio]* Id est, minus multo cerabat. *Nomina.*

25 *Coronas]* Vel meo capiti imponit: vel, ut Cato antumat, in focum iudit. Coronas autem, quae Laribus suspensæ, innitatæ magnitudine fuisse, docet. *Meurs.*

36 *Cereris vigiliis]* Tois θερμοφόραις. Sacra enim haec a mulieribus jejunantibus nocturna celebrabantur; quod Ceres filiam suam nocte que-

sierit, in Ætna oberrans. Et Dei appellabantur θερμοφόραι, Ceres et Proserpina. *Camer.*

39 *Ne surreptum]* 'Ελλ. pro 'anne.' Scalig. Vel est anaistrophe, pro surreptumne sicut; vel potius subintellige 'verens.'

ACTUS I.

SCENA I. 2 *Oculis emissitiis]* 'Oculi emissiti' sunt, qui hue atque illuc excurrunt, omnia curiose observantes. Alii tales interpretantur, quales lamis circumferunt. *Longol.*

4 *Mala atatem]* 'Mala ætas,' pro senectute crebro et argute ponitur. Contra, 'ætas bona,' pro juventa. *J. Gul.*

6 *Stimulorum seges]* Id est, digna in cuius corpore stimuli perpetuo sati et defixi stent, ut in segete spicas. *Lamb.*

7 *Illuc regredere]* J. Gul. ita interpungit, *Illuc regredere ab ostio, illuc: sis vide, ut Lcedit;* nam quo eam retro abire velit, iteratione adverbii magis significat: et ea sententia gestu adjuvanda est, ut plurimæ comicorum.

10 *Grandib[us]]* Efficiam ut majora in gradiendo spacia facias. *Tebm.*

11 *Adarint]* Pro 'adigant.' *Nomina.* Turn. XXIIIL 18. pro 'adegerint.' 'Axit autem antiquæ dixisse, pro egerit, manifestum est,' Festus.

18 *Digitum transversum]* Digitum dicebant proverbio de re valde brevi. Alcmus, τίμησεν τὸ λόγον ἀμε-

υορεν; δάκτυλος ἀμέρα. Bibamus: cur lucernam expectamus? dies digitus, id est, dies non longior est digito, seu valde brevis. Si adhuc contrahere et minus facere spatum vellent, dicebant ‘digitum transversum.’ Eadem ratio est de ‘ungue.’ Cic. Famil. vii. 25. ‘Urgae igitur, nec transversum ungnem, quod aiunt, a stilo. Is enim dicendi opifex.’ Cic. ad Attic. xiii. 20. Gronov.

20 Discipulam cruci] In crucem agam te, tamquam sub disciplinam et magisterium quoddam, ubi discas oculos istos emissarios non continere, sed claudere. Siberus.

23 Duit] Pro dederit.

27 Miserum modis] Post hunc verbum inserit e Nonio talēm J. Gul. Na noctu, nec diu quietus unquam eam.

32 Intemperie] Ab ‘intemperantia,’ id est a tota mente et ratione defecatio. Turneb.

38 Literam longum] Litteræ I somnum triplicem deprehendo: primum ejus longæ, et vere longæ: quia non, ut ceteræ, geminatur, sed productior fit, et longitudine velut dupla: ideo καὶ ἐξοχὴ, inter omnes litteras hæc proprie dicta longa. Et quæ sola inter grandes et Romanas illas litteras super ceteras eminuit, et forma ipsa pensilem prætulit ac porrectam. Hac eadem mente Ansonius Epigr. cxx. in lignoritorem Eunum scripsit: ‘Quid imperite P putas ibi scriptum, Ubi locari iota convenit longum?’ Nam suspendio censem eum dignum. Lipsius.

SCENA II. 1 Defacato] Id est, lido, minimeque turbido, id est, hilari. Vide Epid. v. 1.

3 Serva] ‘Servare sollicite et suspiciose observare.’ Nonius. ‘Servare domum,’ pro, domesticæ rei curam sedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo, ‘Lanam feci, domum servavi.’ Boxhorn.

6 Inaniis] ‘Inania, æ,’ id est,

inanitas. Nonius. Jam vero quæ vacua sunt, etiam ‘aranearum plena’ esse dicimus. Muret.

15 Si ignis vivet] Id est, si ignis a te non extinguitur, tu vita extingueris. Ita ‘interfici torrem flammum,’ Attins; ‘mori consecum ignem,’ Statius dixere. Boxhorn.

24 Quamquam prope est] Unus sic Camerarianus. At Pall. sex aberat verbum: primus etiam quamquam. Scribendum censeo, Eam ad aedis nostras nunquam adiit quamquam prope. Hoc est, ulla ex parte. Nec dubito quin illa particula veteribus in usu fuerit. Nam et Sosipater Charisius lib. II. hoc inter adverbia ponit, addito exemplo Pomponii, ‘quamquam negas nuptam,’ et composita ostendunt ‘handquaquam’ et ‘nequaquam.’ Denique et Langiani codices, nunquam. Gronovius.

26 Ambobus] Supero et infero: totidem enim pessuli, quot limina. Apud comicos, cum dicitur ‘foribus’ vel ‘ostio obdi pessulus,’ nou satis scio, utrum βάλανος intelligatur, an μοχλὸς parvus, et obex: cui proprium verbum ‘obdere’ videtur convenire. Latini autem βάλανος, pessulum, quasi parvum πεσσόν dixerunt; nou a ‘pede.’ Casaubon.

28 Invitus abeo] Ait invitissimum se domo egredi, ob nimiam curam scilicet pro aula illa sua: ceterum scire se quid agat, neque temerarium aut de nihilo esse, quod in publicum subinde prodiens, conspiciat a legitimo tribus suæ divisore, una cum reliquis curialibus nummulum petiturus: quo ab se omnes videlicet suspiciones de thesauro reperto quam longissime segreget. Douza.

29 Magister curiae] ‘Magister curiae,’ cum sit comedie palliata, videatur esse, quem Graeci τριττυδρχη appellant: ut enim curia pars est tribus Romanis, sic et Graecis τριττός. Graeca ad consuetudinem Romanam traducta sunt: et ut pagorum erant ma-

gistro, sic et cariarum. Turneb.

28 *In viros] Viritum, κατ' ἄνδρα.*
Taubm.

28 *Consistant]* In via euntem sis-tunt et compellant. Boxhorn. *Copulan-tur]* Τὰς δεξιὰς ἐποιεῖ μεθάλλοσι. *Copulantur, pro copulant.* Lamb.

40 *Quo projectus]* Quo ire et profi-cisci intenderam.

ACTUS II.

SCENA I. 16 *Quis]* Antique, pro qua.
Quis enim est generis communis, ut
Grecis τίς. Prisc.

26 *Quod tibi sempiternum]* Sic so-lebant initio rei gerendæ profari, bene ominandi caussa. Vide Formul. ‘*Quod bonum, faustum, felixque sit.*’ Taubm.

27 *Ita Di faxint]* Inde non sequi-tur, illa verba, *ita Di faxint*, aburde Megadoro tribui, quoniam abhorret ab uxore frater: nam potuit vel joci caussa hoc interfari; tanquam acilicet etiam liberos procreare liceret ex alia re quam feminis: respexeritque ad illa Euripidis in Hippol. ‘Ω Ζεῦ, τί δὴ μίθητος ἀνθρόποις κακόν, κ. τ. λ. Gru-ter. *Ita Di faxint, inquitō]* Postre-mum verbum Heraldus ex conjectura interposnit, et hæc verba dedit En-nomim, quum vulgo haberet Megadoru-s, quippe cui a nuptiis abhorrenti male convenienter. Intellexit nodum: qunam jocosi sunt, qui sic tollunt, joco interfari Megadorum, quasi cogitaret posse liberos procreari aliunde quam ex feminis. Lambinus vidit rā liberis procreandis non bene conjungi cum preicatione, sed potius pertinere ad illa uxorem ducere. Ut apud Ennium: ‘liberum quæsendorum gratia familiæ matrem ducere:’ et ‘ducit me uxorem sibi liberum quæsendum gra-tia.’ Et passim. Sed immodicus est, quum scribit: *salutare sit.* MR. ita *Di faxint.* Eu. *liberis procreandis ux-orem.* Utrumque incommodum sola nos interpunctione tollimus, scriben-do, *Quod tibi sempiternum salutare sit,*

procreandis liberis (ita Di faxint) Vole-te uxorem domum ducere. Gronov.

28 *Domum ducere]* Mos erat Roma-nis, in domum mariti novas nuptias, et quidem velatas, traducere; quod fie-bat vespere tædis ac facibus p̄ræe-ntibus; noctu enim nubebant. Augus-tinus de Civit. Dei vi. 9. ‘*Sed domum ducenda est, quæ nobis: adhibetur Deus Domiducus:*’ sic enim eam De-um, qui ei solemnî deductioni præ-erat, appellabant. Brisson.

30 *Lepides loqueris]* Durus et asper tuus sermo est, qui me quasi lapidi-bus impedit. Contra Aristophanes, ‘*Pόδα μ' εἴγνως, Roseus mihi locutus es.*’ Longol.

34 *Foras feratur]* ‘*Foras ferre,*’ est efferre, ἔκβατεν. Terentius, ‘Ef-fertur: imus:’ ubi Donatus: ‘Effer-ri proprie dicuntur cadavera mortuo-rum: et ire, proprie ad exsequias.’ Herald.

36 *Quam maxima possum]* Nec Gru-teri cum admittendum, nec audiendus qui refingit, *Quam? maxima.* Accipi-unt illi duas esse, quarum optionem fratri facit Eunomia. Sed errant: nam una eademque est illa grandior natu et cujus media setas est. Gro-nov.

40 *Qui medium ducit uxorem]* Nimis acris ille codex, qui delet rā medium. Habent multo plures et meliores. Si defendere libet, præsto est Seneca Epist. 20. ‘*Quemcumque vis, occupa, adolescentem, senem, medium.*’ Ego tamen Plantum scripsisse censeo, *Post medium atalem qui media ducit uxorem:* ut intelligas uxorem media setate. Et sic Langiani codices. Gro-nov.

41 *Anum prægnantem fortuitū]* Non possunt ferre anum dici, quæ sit me-die ætatis. Ecce codicem, in quo unum. Ergo conjicunt uno, et uno fortuitū, esse, si semel forte præguan-tem fecerit. Gandeant uno uno fer-tuitū, quod sine exemplo commenti sunt. Plautus dicit anum, pro, quasi

ann, vel propemodum ann. *Gronov.*

42 *Postumus*] Scribendum *Postumus* sine *h*, est enim a *post*, quia post patrem mortuum nascitur *postumus*. *Postumus* tamen censemur etiam, qui post factum testamentum natus est, etiam vivo patrefamilias: sed et qui post alios liberos, ultimusque gignitur. *Turneb.*

45 *Factiones*] Id est, opulentiam et nobilitatem. *Nonius.* Clientelas. *Boxh.* *Dapsiles*] Vide *Mostell.* iv. 2. et *Pseudol.* i. 4.

52 *Scio quid dictura es*] Hoc quoque servit Scipio ad liberandum solecismi crimine, *scio quod*: quia sic in Langianis. Sed illud servant Cam. et sex Pall. Bacch. i. 1. ‘*Scio quid ago. P. et pol ego scio quid metno.*’ Et tamen in altero quoque *tō quod* pronomen foret, non conjunctio; quippe *quod* plenum sit: ‘*Scio id, quod dictura es.*’ *Gronov.*

53 *Quid me nunc*] Sermo discedens. *Lambin.*

SCENA II. 2 *Curialium*] ‘*Curiales*’ a curiis dicuntur, in quas olim divisus populi Romanus, ut ‘*tribunes*’ a tribibus. *Lamb.*

3 *Magister*] Romæ singulas tribus suos divisores habuisse docet Ascon. Actione ii. in Verrem, qui pecuniam populo viritim dividebant, singuli in sua tribu: et alio nomine ‘*magistri curiarum*’ appellantur, Ciceroni ‘*curi-
ones*.’ *Ravard.*

10 *Satis habes*] Ex hoc verbo supicatur Euclio, istum de auro aliiquid rescivisse. *Taubm.*

14 *Cassam*] Id est, carentem. *Cassum* enim, ut ‘*caritum*,’ a ‘*careo*.’ Prisc. lib. ix. ‘*Ἄπροικον, indotatam.*’ *Turneb.* *Illocabilem*] Virgo illocabilis est ἀνέκδοσμος, quæ omnino nuptui collocari nequit; non autem ἀνέκδοτος; ea enim est, quæ nondum elocata est, οὐπώ ἐκδεδομένη. *Siberus.*

17 *Inhiat*] Vide *Trinum.* i. 2. et *Menæchm.* iii. 1.

20 *Manum injicit*] Manum cum ma-

nu copulat. *Lamb.* *Onerat aliquam zamiam*] Hic locis exercitos habuit hactenus eruditissimos criticos. *Onerare zamiam* sic dictum est, ut Virgil. ‘*vina onerare*,’ pro, in navem impone, dixit: et Cato apud Nonium, ‘*onerare commeatum in navi.*’ Neque hic hypallage, ut vulgo sibi persuadent: neque legendum, *onerat zamia.* ‘*Onerare zamiam*,’ est imponere et inferre zamiam, hoc est, jacturam; nam *onerare* est ἐπιφορτίζειν καὶ ἐμβαλλεῖν, et *onus*, ἐμβολή. *Salmasius.*

21 *Polypos*] ‘*Polypus*,’ piscis, quicquid suis fibris et branchiis amplexus est, firmissime tenet. Per hos significat rapaces et tenaces. *Lamb.* *Qui sibi quicquid tetigerint*] Ita Gruterus de conjectura. Camerarianus, qui *eibi quicquid*. Pall. *quin ibi quicquid*, vel, *quin ubi quicquid*: lege, *ubi quidque tetigerint, tenent.* Sic Bacchid. ii. 3. ‘*Istius hominis ubi fit quaque mentio.*’ Pœnnli Prologo, ‘*Ubi quamque in urbem est ingressus.*’ Virgilius Æn. vii. ‘*Io matres audite ubi quæque Latinae.*’ Livius lib. xxiv. ‘*Quantum copiarum et ubi quæque essent.*’ Nec dubito quin et Statius scripserit in Soteriis Rotiliis, ‘*Urbesque ubi quæque togatae:*’ non ‘*ubicumque*,’ ut vulgo. *Gronov.*

24 *Eam rem*] Id est, ob eam rem. *Donza.*

27 *Mentionem*] De sponsalibus futuris loquitur; ideo aptis illi rei verbis uititur, *ubi mentionem fecero.* Nam qui poscit, ‘*mentionem facere*’ dicitur; qui respondet, ‘*repromittere*,’ sive tantum ‘*promittere*;’ ut hic paulo inferius, ‘*promitto hoc fore.*’ *J. Gulielm.*

29 *Ex paupertate*] Id est, ex ordine seu numero pauperum. *Cam.*

30 *Salvom est*] Lectio vulgata palam inepta est. Scribe, *Salva res est;* *salvum est si, quod non periit.* Tō *periit*, non *perit*, habent MSS. quos vidi. Et id rectum est. Euclio, semper male timens auro suo, quod in præsens

salvum invenit, metuit in futurum.
Salva, inquit, res est, si salva dicenda
sit, quæ sicut nondum perit, ita po-
test aliquando perire. Boxhorn.

38 *Mala omni malitia*] 'Malitiam
veteres, ut Dolus, medium penen-
dam esse duxerunt: quasi sit et bo-
na.' Nonius.

41 *Qua res*] Præfatio veterum be-
ne ominandi gratia. Taubm.

44 *Atque innocuum*] Qui nec tibi
nec tuis nocnit; vel, qui innocens,
quod ad te, atque ad tuos attinet.
Irrides] Juvenalis: 'Nil habet pau-
pertas dñrius in se, Quam quod ridi-
cigos homines facit.' Boxhorn.

50 *Factiosum*] Multis innixum et
florentem clientellis. Boxhorn.

54 *Gnatus*] Pro natus. Plus est au-
tem, 'nunquam natum esse,' quam,
'mortuum esse.' Lamb.

57 *Mordicibus*] Dictum videtur non
quidem pro 'morsibus,' sed pro ipsis
'dentibus;' quemadmodum Catilius
'ntrices' dixit pro 'mammis:' et
Plauto 'mordices' nihil aliud sunt,
quam 'dentes:' et 'dentes' idem
quod oblocutiones atque cavillatio-
nes: sicut 'cornua' sunt injuriae, et
oppressiones. Siber.

58 *Me ab axinis ad boves*] Id est,
implicari inconveniente necessitu-
dine. Camerar.

60 *Ausculta mihi, Atque*] Primus et
antiquissimus Vossianus: *ausc.* *mihi*
proderis atque. Nnmquid: *tu conditio-*
nem hanc accipe, ausculta mihi, (prode-
rit,) Atque eam desponde mihi. Sic ha-
bes Capt. II. 2. 'Bene merenti bene
profuerit, male merenti par erit.'
Curenl. v. 2. 'Hercle istam rem ju-
dicasti perfidiose, Phædrome, Et tibi
oberit.' Milit. III. 3. 'Nam id pro-
derit mibi, militi male quod facietis
ambæ.' Trucnl. IV. 4. 'In eam rem
si quid habebo, tibi quoque etiam
proderit.' Et sic recte Gruterns in
Cistellaria IV. 2. 75. 'Commoda lo-
quelam tuam, tibi nunc proderit, con-
fitemur Nos cistellam habere.' Nostri

quoque omnes proditis: non prodimus
et, ut vulgo. Gronov.

68 *Thesauros*] Homo suspiciose
celare non potest, quod tamspere
cupit celatum. Gruter.

68 *Hic*] Id est, domi meæ. Hæc a
cepto sermone aliena a Megadore
dicuntur, ut omni suspicione Euctio
liberetur, qui nihilominus se proripit.
Unde statim querit Megadoras, Sed
ubi hic est homo? nempe, Euctio.

67 *Fastidit mei*] Vide Stich. II. 8.
Lucillins: 'Tristes, difficiles sumus',
fastidium' bonorum.' Taubm.

72 *Elinguandam*] Unde elinguat,
γλυπτοτομία, quod Scaliger notat ad
Festum.

78 *Castrand. loces*] Mercede pœta
tradas castrand. Taubm.

76 *Copia est*] Id est, possum. Inter-
rim alludit ad Indos, negatque tam
divitem se, ut peccatum profundere
possit in ludicra illa publica. Taubm.

81 *Perplexarier*] Perplexa agere et
captiose. Douza.

87 *Aurum quid valet*] Asin. III. 2.

89 *Obedinavit*] Id est, obfirmato et
perseveranti animo expetivit. Fe-
tus.

SCENA III. 1 *Deblaterati*] De hic
anget. Vide Epid. III. 1.

8 *Pura propria*] Forte, properum-
que: vel *pura properam atque clæ*.
Scrivarius. 'Pura lautum, est aqua
pura lavatum,' Festus. Alluditur ad
consuetudinem veterum, qnibns ante
nuptias sacrificare moris fuit; et qui-
dem Junoni, Veneri, et Gratilis.
Meurs. *Propera, atque clæ*] Id est,
propera eluere. Casaub.

5 *Subitum est nimis*] Id est, ita fes-
tinatum, ut ad id parati esse nequeam-
us. Sic Cic. Famil. xiii. 2. 'Propter
opera instituta multa multorum
subitum est ei remigrare Kal. Quintilis.
ambæ,' id est, non potest esse para-
tus ad remigrandum Kal. Quintil.
Gronov.

12 *Malum mœrem metuo, ne*] Mi-
rifice laborant. Misticum, amyctum, ma-

lum meracum, immixtim, immixtum, Iudibria conjecturarum. Scribe, Malum mærore metuo ne mistum bibam: Malum cui additus sit mæror, ut vinum bibitur mistum aqua. Gronov.

SCENA IV. 1 *Conduxit coquos]* Privatae personæ, quæ cocos sive ‘coccatores,’ ut Petron. appellat, non habebant familiares, in foro conducebant. Taubm.

4 *Divides]* Vox ‘dividere’ capi etiam potest sensu turpi, quique aures palam offendat; cum interim inuovere videatur, sese palam eidem refragari in illa re. Gruterus.

5 *Si quo tu totum]* Reete: nam obsonii pars erat dividenda simul; et ei præponendus, item divisim uteque coquus. Gruter.

6 *Prostibulum]* De prostibulo vide Stich. v. 6.

12 *Dimidium jussit]* Cur non dimidiatum obsonium dixerit, vide Agell. III. 14. Taubm.

14 *Dimidium domi]* Ergo domi etiam ad locum significat. Donatus.

18 *Pumex]* Spongia dicitur Vitruvio, quod fistulosus sit spongæ modo. Unde in Persa, ‘Nam tu aqnam e pumice postulas, Qui ipsus sitiat.’ Scalig.

21 *Eradicarier]* Radicitus extirpari, hoc est fortunis omnibus penitus everti. Siber.

22 *Tigillo]* ‘Tignum’ et ‘tigillum’ omne notat quod est e ligno. Dieunt enim de Euclione, cupere illum sumum nullum exire ædicularas. Gruter.

23 *Follem sibi obstringit ob gulam]* Nihil hic miri, nisi quod hoc faciebat cubitum iturus. Nam et quum in publicum irent, cum pecunia crumenam de collo suspendebant. Id ille faciebat etiam in lecto furem nocturnum timens. Quum rogasset coquus, cur illudens stupori ejus, παρὰ προσδοκῶν falsam causam invenit: tanquam id faceret, ne inter respirandum aliquid animæ amitteret. Et solvuntur auditores nihil tale ex-

spectantes in risum, magis etiam quum continuat cœcus jocum. Vide Diatriben ad Stat. c. 27. Gronov.

25 *Inferiorem]* Notandum hic per ‘inferiorem gutturem,’ anum sive podicem designari, eadem metaphora, quæ apud Caton. ‘superiorem album dejicere,’ id est, stomachum, sive adeo ventriculum, nausea gravem vomitu exonerare, scriptum reperimus. Douza.

27 *Hæc mihi te, ut]* Jocns latet ci-vilior. Innit enim, neutri ab altero credendum. Acid.

28 *At scin' etiam quomodo]* Jubent post quomodo interrogandi notam tolli. Negat id Plautus, qui hoc genere loquendi toties utitur. Amphitr. I. 1. 199. hac Aulular. v. 1. 22. Rud. III. 5. 18. et alibi. Eodem sensu quo diceret, ‘vis etiam dicam?’ vel ‘at etiam vis andire amplius?’ Gronov.

29 *Aquam]* Ob eam causam nunquam lavit Patrocles Aristophanicus. Longol. Post, quomodo, tollenda hic est interrogandi nota, et sic distingendum: *At scin' etiam quomodo aquam hercle plorat, quum lavat, profundere?* Scisne tu etiam, quomodo deploret aquam se profundere, ejusque jacturam facere, cum se lavat? Boxhorn.

33 *Tensor]* Personæ Euclionis accommodatis legi potest, tensori ungues Dempserat. Nam ut ille triparcus senex, qui famem nemini utendam daret, aliquid erogaverit tensori, ob ungues decurtandos, non fit vero simile; utque id ei officium gratis præstiterit quis, nugas: quin imo ipse Euclio ultro potius adiit tensoris proximam officinam, eique unguis resecuit: vel ideo forsitan, ut præsemina (nihil enim avaritiae parvum) domum referret. Gruter.

39 *Postulare]* Nam prætor actionem et judices dabat. Qui actionem habebat, ex qua cum alio experiretur, hostem in jus vocaturus, primum a prætore petebat, ut liceret eum,

quem libello descripserat, vadari. Prætor libello subscribebat. 'Vadari' autem, vel 'convadari,' est in ius citare, die dicta. *Lamb.*

40 *Milium vadadier*] A miluo vades postulare, qui illum certas pecunias sponsoine vadimonium obituorum præstarent. *Siber.*

42 *Celerior*] Furum manus 'celeres' vulgo dicuntur: quo Plautus alludit. *J. Gulielm.*

45 *Coccus nundinalis*] 'Congrionem' istum bustuarii ordinis coquum esse, intelligi vult: quem nos 'semirasun ustorem' cum Catullo indigitare possumus, qui mortuis et jam ad rogum elatis cœnam coqueret illam feralem, quod 'silicernum' vocarunt. Quod quoniam nono die fiebat, (unde et 'novendiales pulveres' apud Horat.) caussam joci comicò præbuit, ut 'cicum nundinalem' diceret Congriōnem, qnem iusnubidum prorsus atque imperitum, et ad viscerationes illas novendiales et inconditas ustrinque culinæ mortalis strñices escarias, quam ad ingeniosas gulas genium sapientiorem esse indicaverit. *Gruter.*

47 *Me vituperas? fur*] Illud fur, quod sequitur post vituperas, videtur esse irrepticium, et glossema ejus quod dixerat, 'trium literarum homo.' *Dissald.*

SCENA V. 1 *Tace*] In quibusdam libris hæc scena priori conjungitur. *Taubm.*

2 *Licet. St. tu, Congrio*] Poni volunt interrogationis notam post *Licet.* Imo nec hic ponenda, et superiori versu tollenda est. Neque enim rogit Strobilus: sed quia rō ister interrogandi s̄æpe initium est, interpellat eum coquus, nondum oratione absolute, quasi rogaret, dicturus, 'Licet id quidem videre vel cæco.' Sed vicissim prius quam hoc expediat, quod instituerat dicere, interfatur, nulla ejus ratione habita, et continuat, quæ ipse exorsus erat Strobilus.

Non igitur, *Liquet*: non *Hic est.* *Gronov.*

6 *Pinguior tibicina*] Tibicines enim, quia sacrificiis frequenter exhibiti, pingues siebant. *Taubm.*

8 *Ad nos*] *Ædes* Megadori. *Lamb.*

11 *Sine gratia*] *Ingratus* est.

12 *Tibi recte facere*] Scil. aliquis ausit? aut simile quid. *Camer.*

15 *Poscere*] Id est, in poscendo. *Lamb.*

21 *In puteum*] Id est, hypogæum, seu barathrum, locum pœnæ coquorum destinatum; quod genus *λάκον* vocabant. *Turneb.* vi. 24.

23 *Ubi quid surripiat*] Ita Lambinus: nam Camerarius ex unico codice *surripiat*: veteres autem editiones et Pall. sex ea voce deficiuntur. Nos in tribus invenimus. *Voss.* 2. et *Junianus surripiat*: *Voss.* 1. *subripiat*: neque id mutandum, sed explicandum; sensus enim, Quippe, ubi, qui quid *subripiat*, hoc est, qui sur sit, qui solens aliquid summanare velit, ei nihil est prouti atque parati. Nam et versus vocem requirit. Etsi intelligo, quam eleganter id verbum subtileatur, quamque facile ex disciplina sua id ampleendum sciat Congrio. Ut suspicari possis scripsisse Plantum, *Ubi quid, nihil est.* *Sequred* hac me. *Con.* *Consequor*: nam illud *Con* depasci potuit præcedens nomen coqui. Certe et apud me rō *surripiat* Acad. *Voss.* 2. et *Godianus* ignorant. *Gronov.*

SCENA VI. 3 *Oboeniumque*] Quamvis δύο significet oponium, hoc est, omne id, quod una cum pane comedimus, imo quidquid in macello venit, quod προσφέγματος, sive προσφάγματος dicitur; nihilominus tamen obtinuit tanquam victor solus *piscis*, quod eximius sit cibus, ut ita solus vocaretur. *Nans.*

6 *Temetij*] Rara decori observatio, quam nusquam (invidia gente hoc dicam) temere Plautus neglexit; nem dum in persona anili: quod genus

ille multibibum fere ac merobibum inducere amat. *Douza.*

10 *Quamquam Vulcano]* Significat, tantam ejus impuritatem esse, ut ne ignis quidem, enjus vi solidissimorum quoque corporum metallia defecatoria redduntur, illis purgandis unquam sufficiat, tametsi eum (ignem) in praefectura sua focariae provinciae semper colat ac tractet. *Douza.*

11 *Aut tua mercedis gratia]* Manupretii, hoc est, nummi illius binos circiter aureos nostrates pendentis, qua coci antea a Megadoro conducti fuerant. *Douza.*

SCENA VII. 5 Deorsum] ‘Deorsum’ heic non motum, sed quietem significat. Varro: ‘Qui colunt deorsum, magis æstate laborent; qui sursum, magis hieme.’ *Douza.*

8 *Rapacidarum]* ‘Rapacidas’ extulit pro rapacibus, patronymici more ludens: ut pro ‘Scipionibus’ dicuntur ‘Scipiadae: et jocando fecit, ut furacissimum genus coquorum putemus, quasi familia sit ‘Rapacidarum,’ ut ‘Æacidarum,’ aut ‘Pelopidarum.’ *Turneb.*

SCENA VIII. 8 Adii manum] Vide *Poenul. II. 11.*

13 *Accessit animus ad meam]* Assensus sum hinc meæ sententiae. *Lamb.*

15 *Nunc tusculum]* Ad hunc ritum quod attinet, constat, Pilumnum (ut rem paulo altius repetam) cum Romulo Qnirino, Picumnum vero cum Marte Silvano domestico, eundem esse: eosque Deos conjugales habitos, lectos iis stratos, et vota facta: Picumnum ‘Præstitem Larum,’ et *Larem kar^a ἔξοχην* appellatum: (ut Platonem Manium, Jovem Deorum, Janum Geniorum) parentesque eo nomine liberos in matrimonium elocatus, ut bene nuptiæ cederent, sacra ei fecisse, ut hic Euclionem: Pilumnum vero eundem cum Genio maritorum esse, et custodem puerperarum. *Meurs.*

16 *Nostro Lari]* Penatum et Larium sedes in privatis ædibus non una. Colebantur maxime in foco: item in cubiculo: saepe in parte aliqua atrii; puta in compluvio, vel in portico compluvio adjuncta. *Casaub.*

20 *Aulam]* ‘Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollias: quia nullam litteram geminabant.’ Festus.

23 *Propere proprio currere]* Plantus senariis iambicis admiscuit septenarium trochaicum, ut properationem sensis, carmine ipso concitatiore, exprimeret. *J. Gulielm.* Pall. (non tamen Camerarianus) hunc versum sic legunt, *Nimirum occidor, nisi ego intro propero;* quod videtur sane germanius Grutero.

24 *Apollo]* Apollinem invocat, ut ἀλεξικακον, et malorum depulsorem. Et constat, Apollinem dictum antiquitus ‘Apellenem, quasi mala apellentem.’ *Meurs.*

25 *Configi sagittis]* Est enim jaculator Apollo: *Γρæcis ἐκηβόλος, ἐκατηβελήτης, et ἔκατος, ἐκδέργος.* *Turneb.*

SCENA IX. I Machario] ‘Machariōnem,’ coqui nomen esse, omnes putant: ego alter censeo, machærio juberi exdorsuari murænam, et id cultelli coquinari genus esse. Culettellos quidem μαχαλία et μαχαιρίδια Græci vocant, et Plaut. Rud. sicularis ‘machæria’ dixit. *J. Gul.*

2 *Exdorsua]* Id est, ‘dorsum confringe,’ Festus. ‘Dorso nuda.’ *No-nius.* alii, ‘exime.’ *Quantum potes]* Non hic modo, sed ubique apud Plaut. *quantum potes* legitur, in *quantum potes* commutandum est: id est, quam primum, et quidem celerime, fieri potest: locutione priscis oppido familiari. *Douza.*

3 *Atque omnia]* Hic versus sua parte debetur Nonio, nam non habetur in MSS. præterquam *exossata fac-sient:* verum aut omnia me fallunt, aut *exossata fac-sient*, est a glossa scribaram, ad illud *exdorsua.* *Grut.*

4 *Artoptam]* ‘Artopta’ utensile,

sive testa, assandis terrae disque panibus. Triplex enim panis erat, ex coquendi ratione: 'furnaceus,' 'testaceus,' et 'artopiticus.' Turneb.

5 *A Congrione*] Qui coquobat apud Euclionem. Male ergo Lambinus de Magadari domo interpretatur. Douz.

6 *Voleus ludius*] 'Ludii' adolescentes erant tuniculas induiti insignes, galanti et ensiferi, peltatiqne; qui omnibus Circensibus et theatralibus pompis in versus incedebant, ipsi velut pompe duces Salii similes. 'Ludii' ex eo vocati, quod a Lydio hoc genus ludici inventam videretur. Si qui eorum igitur essent grandisculi et jam vesticipes, vellebantur, glabriques reddebantur. Turneb. *Voleus*] Id est, evasis pilis invis et glaber factus. Teubm.

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Date viam*] Hac voce monebant lictores populum magistris via decedere, 'Date viam consuli.'

3 *Bacchane coquinatum*] Veni in locum, in quo ad coquendum destinato, non jam sunt nisi furentes et bacchantes. Bezhorn.

5 *Gymnasium*] Ita ego isti seni pro gymnasio fui, in quo se exerceret. Douz.

6 *Neque ligna ego*] Jocas ex ambi-
guo. Antea ligna ad ravidum usque poscebam; sed advenit tandem sex, qui 'pulchre,' id est, largiter præhuit ligna, non quidem ad obso-
num coquendum; sed fustes, quibus capita mihi meisque contunderet. Lamb.

SCENA II. 3 *Quia cultrum habes*] Nota cultrum gestari vetitum: et insigne atque notam coqui habitam. Meurs. *Comminatus*] Non id accuso quod cum cultro es, sed quod eo mi-
natus mihi. Douz.

8 *Cinædus*] Inermem fractumque et velut exossem tripudiatorem, eo nomine intelligi crediderim: ἀπὸ τοῦ

καὶ τὰ αὐτά, τοι τὴν αὐτήν, εἰς αἴσια. Turneb.

9 *Tactio est*] Vid. Epid. II. 2.

11 *Caput sentit*] Si quid ego sapio: que verba Ecclio in aliam sententiam detorquet. Lamb.

16 *Edim*] Pro 'edam.' Horatius Epop. III.

20 *Me hanc permisit*] Id est, me, aut meis bonis contentus vivo. Turneb.

24 *Pervisit facitis*] Sic dictum, ut 'obviam facitis.' Turneb.

31 *Laverna*] Haec Deam Romani fures preabantur, ut instituta sua et consilia furandi ac mentiendi fortanaret. Horat. Epist. I. 16. 'Pulcra Laverna, Da mihi fallere, da justum sanctumque videri.' Sic Graeci eodem modo orabant τῷ Πρεξδίκῳ, ut consilia furandi ad effectum duceret. Erat autem ea Dea tantum caput sine reliquo corpore. Seeliger.

33 *Pipale*] Id est, convicio. 'Pi-
pare' Osci dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo cocessiste, 'pipulo differre' dixit: pro quo erat in XII. Tabb. 'obvagulari.' Olim cni testimonium deerat, hoc est, qui suam intentionem nullo poterat testimonio confirmare, is die tertio 'ad sedes adversarii obvagulatum ibat,' id est, adversario justam, testibus adhibitis, convictionem faciebat. Rauard.

34 *Nummo*] Non sestertio, sed au-
reo, qui valebat paulo plus duobus aureis nostris: ut ego et Cl. Teneui-
mus, qui mihi aliquot ostendit, ex pen-
dere existimavimus. Lamb. *Nummo sum conductus*] Id est, didrachmo, vel drachmis dnabus. Pseudolo III. 2. 20. Vide de modo usurarum c. 2. Salmas.

SCENA III. 4 *Venalius*] Servorum, qui plerique fures. Lamb.

5 *Facite*] V. C. habet *fascisse*, ve-
cem hic nihil. Ego gestio legero,
fascite, quod verbum est coquinarium,
et huic loco aptissime quadrat. Gloss.
vetus, fascit, ρύσσει. Dissaldæus.

6 *Implevisti fustibus istorum*] Sic

dedit Camerarius, quum in scripto inveniret *fustifissorum*, Mellersus. Palmerius, *impluisti fustibus istorum in caput*. Pareus conjicit, *fustum ipsorum*. Exspectant alii fore, ut isti 'fustifissores' nonnulli forsan haud displiceant. Frustra illi quidem; sed egregia est vetus lectio, modo separantur voces, *postquam implevisti fustifissorum caput*. Ut alibi 'fore implere elogiorum carbonibus.' *Fissa* sunt vulnera. Sic praecedente scena, 'Non fissile haberes caput.' Bacchid. II. 3. 'Meum cor et cerebrum finditur.' Ut Virgilius lib. ix. 'Media adversi liquefacto tempora plumbo diffidit.' Appuleius lib. ix. 'Jamque inversa vite de vastiore nodulo cerebrum suum diffindere.' Hoc Juvenal. est Sat. ix. 'Fuste aperire caput.' Ovidio Met. III. 'Juvenilli guttura pugno Rumpere.' Petronio 'solvere frontem.' Plauto in Bacchidibus 'dirumpere caput.' Sic 'fissum' in extis. *Implevisti fissorum*, est plenum reddidisti fissorum vel vulnerum. Gronov.

10 *Lege agito*] Dicebatur ei, enjus intentio contemptibilis adversario videbatur' Donatus. Vide Mil. II. 5.

SCENA IV. 2 *Negotium*] Dubitatum olim fuit inter prudentes, utrum 'rem' an 'litem' dici oporteret, &c. 'Negotium,' aut 'res' apud Plaut. legitur. Cujacius.

7 *Peculiaris*] In peculio ancillæ Staphyle. Asin. III. 1. *Pænissumne*] Id est, pæne nihil absuit, quin me perderet, a' pæne' formatum. Lips. Epist. Quæst. III. 12.

8 *Sculpturare*] Id est, scalpere; nam frequentativa verba interdum ponebantur pro primigeniis. Vossius.

9 *Ita mihi pectus*] Scribendum esse, *ira mihi pectus peracuit*, ostendimus Observat. III. 21. Gronovius. *Peracuit*] Peracre seu peracidum factum est, id est, ira acerrima incensum. Lamb.

12 *Exemi*] Furibus occasionem in-

veniendi thesaurum præripui. Taubman.

SCENA V. 2 *Conditione*] 'Conditionem' pro coniunctione sponsaliorum et nuptiarum dici, multi notarunt. Festns: 'Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis et earum conditione habebatur.' Id etiam simpliciter 'conditio' dicebatur. Unde formula repudii: 'Conditione tua non utor.' Et quod dicebatur, 'Parentes liberis suis conditiones quærere.' Brisson.

5 *Opulentiores*] Hanc sententiam e Plat. de Repub. lib. vi. expressam, notat P. Victor.

9 *Malam rem*] Quasvis malas artes, ad quas se mulieres applicant, intelligo. Et pronomen 'illæ' non ad pauperes tantum, sed generaliter ad omnes mulieres refero: que si indotatæ nuberent, semper magis obsequentes essent viris, minusque arrogantes, et minori etiam sumptui. Pistor.

12 *In pauciores*] Sententia est: Non est dubium, quin si fiat, quod dico, major pars populi probatura sit. Restant nunc punci locupletes et avari, quibuscum controversia mihi futura est, qui hoc non probabunt. Lamb.

14 *Capere*] Id est, concipere, seu constituere. Douza. Palmer. leg. cavere, quod et Meursio placet.

15 *Namque hoc qui dicat, Quo*] Male Meursius, Quoi. Nam quo est in quam domum. Nec vero rō Qui accipendum pro Quis, ut voluit Gruterus. Nam quæ sequuntur, Quo lubeat, nubant, dicuntur per intellectum rō ei respondeo: etsi in istis quoque leve vitium esse censeo. Habgo legatum Parei, curiosissima ejus e Pall. codd. excerpta, sic ut ne ullum quidem librarii mendum omisisse videatur. In iis video alios quidem aliter, unum vero habuisse, Quoquo jubent. Itaque lego, Quoquo lubet, nubant. Ut supra, 'Hoc quidem hercle, quoquo ibo

nunc, mecum erit.' Mox, 'quoquo venias.' *Gronov.*

20 *Muli*] *Mulis mulabusque plurimum usi sunt veteres, ad carrucas trahendas, quibus plerumque insidente honestiores matrone; ut et hodie moris est.* Vide *Martial.* III. 62. 'Aurea quod fundi pretio carruca paratur: Quod pluris mula est, quam domus empta tibi.' *Taubm.*

28 *Satigerales*] *Glossar. Satigerales, ἐπισκέπτης.*

30 *Moribus praefectum*] *Sequitur Plantus Græcam consuetudinem: ab iis enim creari soliti sunt magistratus, qui mulierum ornatum præsentant. Vide P. Victorium xxi. 6. Taubm.*

33 *Prae quem*] *Id est, pra eo, quod fit, cum creditores aut artifices pecuniam sibi petant.* *Lamb.*

35 *Caupones, patagiarii*] 'Caupones' non sunt, qui vinum vendunt; sed nomen habent generale a copiis; ut sint mercatores et institores patagiorum, indusiorum, flammeariorum, violacei panni, et cerini. *Turneb.* *Patagiarii.* Vide *Epid.* II. 2.

36 *Flammearii*] 'Flammearium' hic interpretor, qui flammeo sive rubro colore vestes tingit. *H. Junius.*

37 *Manuleas*] Qui 'manuleas,' id est, tunicarum manicas vendunt: hinc 'mannleata tunica.' *Pseud. Murobathrarii*] Sic legunt omnes libri; pro quibus, *malobathrarii* magis placuerat doctis viris: mihi *murobathrarii* magis adrident, pro *myrobathrarii*, qui *μυροβάθρα* Græcis. Ita *bractere* verbum, ἀνδ τοῦ βράκτων, fixerunt, quod humectare et madefacere significat, et idem plane, quod *βράχτεν*. Hi calceamenta muliebria unguentis, odoribus, et suffumentis imbuebant. *Salmas.*

38 *Propola*] 'Propola' ex Græco πρόπολος sed prepositio Latina est, producit enim: quod non esset, si Græca. Dictus enim, quod primus vendat merces, quas in portu primus

anticipat: et ut Persius ait, 'Primus tollit piper e sitiente camelō.' Ut prior vendat. *Scaliger. Linteones*] 'Linteones,' qui linta texerent; 'lintearii,' qui vendorent. *Popma.*

39 *Diabathrarii*] *Festus. Diabathra genus solearum Græcanicarum:* hinc 'diabathrarii,' qui eas faciunt et divident. *Turneb.*

40 *Melochinarii*] Qui colorem tintunt ad purpuram inclinantem; qualis in malva flore spectatur. Et malva quidem, μαλάχη, et μολάχη, dicitur. *Camer.*

42 *Strophiarii*] *Nonius: Strophium fascia brevis, que virginalem papillarum tumorem cohibet.* Hinc 'strophiarii,' earam fasciarum officies. *Taubm. Semizonarii*] Qui zonulas minus dimidio latas, quam justa zona est, faciunt; que *semicinctia* dicuntur, quod partem hominis anteriorem a cingulo et lumbis, ad pedes usque præcingant. *Turn.*

43 *Absolutes*] *Hoc est, demissos, eleganter.* *Brant.*

44 *Treceni cum stant*] *Videtur fasisse, Treceni ceu stant. Exspectant, inquit, in atriis treceni, ceu phylaciste. Nam nugantur, qui Treceni ad petunt volunt referri, non ad phylaciste.* *Gronov. Phylacista*] 'Phylaciste' sunt, qui servos in custodia et ergastulo servabant; ut Capt. III. 5. Hic, per translationem, artifices intelligantur, qui manupretium, vel mercis mercedem flagitant: qui quod in atriis dintius expectant, custodes et phylaciste appositi videntur. *Turneb.*

45 *Limborarii*] *Nonius leg. Texores limborarii; ut a 'limbo' et 'ora' deductum sit; et sane, nihil aliud sunt limborarii, quam qui limbo oras vestium pingunt, sive prætexunt.* *J. Gul.*

47 *Infectores crocotarii*] 'Crocota, genus vestis crocei coloris.' *Nonius. Epid.* II. 2.

51 *Nugigerus*] Mihi magis pro-

batur altera lectio, *nugicendis*; quam et Nonius agnoscit; ‘nam omnia, quibus matrone utuntur, *nugas* voluit appellari.’ *Lambin.*

52 *Cedit miles*] Pro incedit, accedit, venit. *Turn.* *Miles*] Vide Varr. de L. Lat. lib. iv. sub finem.

53 *Putatur ratio*] ‘*Pntare*,’ inquit Varr. lib. v. valet ‘*pnum facere*:’ ideo antiqui ‘*pnum*’ appellarunt ‘*pntum*.’ Sic ‘ratio putari’ dicitur, in qua, summa sit pura. *Scaliger.*

56 *Debet argentario*] Post hunc versum e Nonio talem insero: *Pro illis crocotis, strophiis, sumptu uxorio.* Quia accessione sententia perspicue juvatur. Ait enim, post absolutos nungivendos istos, et mundi muliebris instructores, tandem ut sua quoque nomina militi expediat, adire trapezitam: at ratione ducta, etiam ultro *as alienum apud eum suum reperiire*, quod confluant nomina exsoluta pro crocotiis, strophiis, ceteris uxoris sue ornamentis: ideo necessario militi diem differri, cum illis repræsentata sit. *J. Gul.*

61 *Mactant*] Id est, magis augent viros malo et damno: *malo*, quia viros in servitutem redigunt; *damno*, quia sunt sumptuosæ. Jam, ‘angere damno,’ Latine dicitur. *Ter. Heant.* ‘herus damno anctus est.’ *Lamb.* ‘*Mactus*’ verbum est antiquum servatum in formula, ‘macte virtute esto,’ qua virtutem alicujus, re bene gesta, laudabant. Inde ‘mactare’ in utramque partem. Proprium autem sacrorum est: Deos enim augeri putabant sacrificiis, quibus eos ‘mactare’ se dicebant, et inde etiam ipsa sacrificia ‘mactari’ dicebantur. *Gronov.*

SCENA VI. 1 *Edi sermonem*] Dictum more vetustissimi saeculi, quod indicis minime quidem raris agnoscit matrem et snam et omnium linguarum Hebræam. *Jerem.* xv. 16. ‘Inventi sunt sermones tui, et come-

di eos,’ &c. *Goldast.*

5 *Et gloriam pro copia*] Lambinus hic ponit τελεῖαν στιγμὴν, et intelligit, ‘quærere,’ vel ‘esse oportet.’ dein *Qui habent*, explicat, qui divites et copiosi sunt, subscripte Gruter. At Scioppius, *Præ re nitorem et gloriam præ copia.* *Qui habent.* Placet vetus. Sic Cato de Re Rust. cap. 144. ‘Per eosdemque dies lari familiari pro copia supplicet.’ Noster in Sticho, ‘hoc convivium est pro opibus nostris.’ Et ibidem, ‘tamen efficiimus pro opibus mœnia.’ Truchlento, ‘Volo habere aratiunculam pro copia apud vos.’ Mercatore, ‘facere certum est pro copia et sapientia, quæ te velle arbitrabor.’ Horatius Sat. i. 2. ‘Pro questu sumptum facit.’ Livius lib. xxvi. ‘primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes.’ Idem lib. xxviii. ‘Ludi funebres additi pro copia.’ Dein ex Langianis scribes, *meminerunt*: quibus accedunt tres Vossiani, et Junianus, Gudianusque. Decet unumquemque meminisse quibus natura sit, et quem ordinem pro genere ac patrimonio acceperit. Id magis faciunt, qui habent nitorem pro re ac gloriam pro copia: qui tantum nient seque efferrunt quantum res et copia patitur. *Gronov.*

10 *Plus plusque*] Veteres geminabant voces intendendæ rei caussa. Vide Popmam, de usu A. L.

13 *E senatu servocas*] De cœtu seducis. *Taubm.*

18 *Geryonaceo*] Geryon, rex Hispaniarum, fingitur a poëtis tricorpor, habens terna capita, sex manus, totidemque pedes. *Taubm.*

19 *Oculeus*] Non vocatur forsitan ‘oculeus,’ quod totus, quantus erat, ex oculis constaret; sed quia plures ei oculi. *Gruter.*

20 *Ioni*] Vide Ovid. Met. i. Fab. 15.

21 *Tibicinam*] Tibicinam et apud Romanos, et apud alios in nuptiis ad-

hiberi solitam, docet Tiraquell. ad Alex. Taubm.

22 *Interbibere*] Id est, totum bibere; ut 'intereipere,' totum capere Donat.

23 *Pirenem*] Pirene fons est Misis consecratus: quem Probus in Heliocene collocat: Strabo autem sub Acrocerintho cum omnibus geographia.

24 *Tum obsonium autem*] Subaudiunt 'misisti': sed certe subintelligendum est, 'potest absumere sola tibicina'; ut, 'fontem interbibere.' Propterea respondet Megadorus, non posse, etiam si sit maxima esitatrix; quia quod misit etiam leoni, aut, si mavis, legioni satis esse possit. *Dis-sal.* *Legioni*] Ironia; quasi dicat: Quid tu obsonium exaggeras? atqui vilem dñntxat agnum nisi. Taubm.

26 *Curiosum*] 'Curiosi,' vulgi dicterium erat in graciles et macilentes: quasi ii curis semet conficerent et macerarent. J. Gudielm.

28 *Macel*] Macie confectus est. Taubm.

30 *Punica*] Laternæ enim Africanæ supra ceteras erant pellucidæ. De cornea laterna intelligit. Scaliger.

31 *Cædendum ego illum conduxi*] Cum Nonio interpretantur emi; ne cum Lambino necesse sit scribere locavi. Sed proprie loquitur Plautus. 'Locator' enim, qui dat utendum, frumentum, faciendum; 'conductor' qui accipit. Adi Cujacium Observ. II. 28. Dabant autem agnos cædundos lanii, unde et 'locare' dicuntur, Captivis IV. 2. Accipiebant obsonatores; ergo 'conducebant.' Vide et Observ. I. 20. Gronov.

32 *Loses efferendum*] Apud veteres cadaver, post efflatam animam, cubiculo efficerant, et ablatum, unctum, coronatum, in vestibule medium ad jenam ipsam collocabant; ita ut pedes in viam spectarent; hoc situ abitionem illam postremam significantes: idque proprio verbo dice-

batur *collocatio, alios respoū. Lepinus.*

35 *A me*] Pomitur pro e domo mea. Stich. v. 1. 7. Sic Cic. pro Milon. 'Atque illo die Aricia rediens divertit Clodius ad se in Albanum:' id est, in villam suam in Albano. Idem ad Terentiam: 'Quid cause inde fuerit, postridie intellixi, quam a nobis discessi:' id est, domo nostra. Et sic noster aepius. Gronov.

38 *Te cui decretum*] Scribe, Tibi cui decretum est bibere aquam; ut edidit Gruterus et adsentiantur sex nostri. Est idem sermo Epidico III. 1. 8. præcians qui foret integer, Tibi dico, cui decretum est bibere aquam. Ut altero loco: 'qui, tibi' dico, 'qui divitiae domi maximæ sunt, is numerum nullum habes.' Trucalento act. v. 'Mihi homo cave faxis volens, tibi jam cui sunt dentes ferre.' Gronov.

39 *Me deponat vino*] Me vino cupit eo deducere, ut nihil differat a deposito, et vix animam dacente. Gruter. Etenim mortui 'positi,' 'compositi,' et 'depositi' dicebantur, qui in agone erant, vel animam agebant. Lucill. 'Jam depositus babulus' exhalans animam. Virgil. Æn. XII. 395. 'Ille ut depositi preferret fata parentis.' Ovid. Trist. III. 8. Gronov.

40 *Coloniam*] Locum. Traletio a coloniarum deducendarum consuetudine. Lamb.

43 *Lavatum*] Servius Æneid. III. 'Apud veteros neque uxor duci, neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat.' Vide notas Amphit. v. 1.

44 *Inimicos habet*] Diogenes interrogatus, ene anum palleret, respondit, quia multis habet insidiatores.

46 *Factum est optimus*] Ex formula solenni edictorum. Douza.

47 *Asinus in Fidei*] Loquitor de Fidei templo Athenis extrecto. Olim moris fuit, ut in ædibus sacris pecuniae deponerentur. Unde æarium Romanum erat in uide Saturni, aegatarii in fove. Long.

49 *Ne tu in]* Ne fias in me infidelis; ut tibi pro 'Fidei' nomine, 'Perfidie' aut 'Infidelitatis' nomen sit imponendum. *Taubm.*

ACTUS IV.

SCENA I. 4 *Capessere]* Id est, perficere.

5 *Sin dormitet]* Si quando sit negligenter, ita sit, ut meminerit, ea sacerienda esse majori diligentia, quae neglecta sunt. *Lamb.*

8 *Quo incumbat]* Non adjuvare ejus amentiam. *Lamb.*

9 *Scirpea ratis]* 'Scirpum' grammatici interpretantur 'id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde tegetes sunt.' Hoc est φλοῦς Græcorum. Inde *scirpea ratis* hoc loco ἡ φλοῖνη. Nihil rectius et enodius hoc junco; unde proverbium, 'nodum in scirpo querere.' Ex scirpi cortice, tegetes quoque et alia vitilia texebantur. Detracto cortice, medulla interior candelis faciens serviebat, cera circumdata. *Salmas.*

12 *Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam]* Libri hæc scribunt sine lacuna nulla aut hiatus suspicione. Minima mutatione legendum putarim, Tamque herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi scient. Id est, adeo ediscat, tam ediscat (nam ita loquuntur veteres) imperium herile, ut, quid vultus velit heri, eum videndo norit. *Salmas.*

15 *Censione bubula]* 'Censionem bubulam' festive vocavit verbera lori bubuli, cuius censura in servos animadvertisit. Itaque 'censio,' quæ proprie est *estimatio*, τιμωρία, heic est 'animadversio,' τιμωρία. *Turneb.*

16 *In splendorem]* Nunquam vincitur. Ex consequente intelligendum antecedens. *Lamb.*

20 *In aræ]* Erant aræ non publicæ tantum in templis, sed et in plateis, viisque. Mostel. v. 1. 'aram in via

Tranio occupat.' *Taubm.*

21 *Arbitravier]* Prospicere ac speculari. Nam 'arbiter' etiam speculatorum; 'arbitrium,' prospectum; et 'arbitrari,' prospicere significat. *Lamb.*

SCENA II. 8 *In tuo loco]* Proverb. olet, id est, in tua potestate, manu, tutela est. Sic, 'Intra suas præses,' Casina. Cic. 'In meis castris præsidiiisque versaris.' *Taubm.*

16 *Congialem plenam faciam tibi fideliam]* Congius capit sextarios sex. 'Fidelia' autem, Samium vas est ad usus plurimos. *Nonius.* *Faciam]* Id est, sacrificabo. *Taubm.*

SCENA III. 1 *Ab lœva]* Vanitas angurum auspicia corvorum fausta a dextra, a lœva infesta jactabat. *Turneb. vi. 26.*

2 *Crocibat]* 'Crocitum' vocem corvorum esse, docet Nonius.

3 *Artem facere ludicram]* Cœpit palpitare et micare. Vide *Turn. xiv. 5.* et *xix. 22.* item *Brodæum Misc. iii. 27.*

4 *Emicare]* Id est, erigi.

SCENA IV. 1 *Lumbrice]* Εὐτερον γῆς. 'Lumbrici' etiam dicebantur, qui ex imis sordibus ad summas dignitates erant evecti: gemina ratione 'terræ filii.' *Casaub.*

5 *Afflictas]* Affigere est προσονδίξειν, ad terram dare. *Casaub.* *Raptas]* 'Raptare' est convitari. Vid. *Mil. ii. 6.*

6 *Verberabilissime]* Μαστίγων ἀξιατate. Verberabilis est μαστιγώσιμος, verberibus dignus. *Taubm.*

8 *Quid tibi]* Homo suspicioissimus putat, servulum tricari in voce *tibi*, quasi dicat, At illud reddre, quod usus tui gratia abstuleras. *Lamb.*

9 *Item quid agis]* Recte hæc verba continuat sub persona Euclionis Acidalins: sed præterea legendum, *Eiquid;* nam Camer. et Voss. 1. *Hæc quid;* alii omnes nostri clare, *Eiquid.* Sic igitur fiat: Eu. *At illud, quod tibi abstuleras, cedo.* *Eiquid agis?* St.

Quid agam? Eu. *Ausferre non potes.* Gronov.

10 Eu. Pone. ST. equid.] Cum cavillatio aliqua præcesserit, vel ipso sene teste, fieri non potest, quia iste versus omnino requiratur, quem e MSS. Cam. et Pall. reposui; nam absque eo nihil tale dici possit. Sensus autem obsecnior; latetque ambiguitas in *pone*: quod, ut verbum, usurpat Euclio: at adverbialiter accipit servus nequam, proque eo quod a tergo est. Gruter.

Datare] Vocabulum amatorium et venereum est. Rittershus.

11 Cavillam] Festus: 'Cavillatio, est jocosa calumniatio.' 'Cavillare,' est a 'cavendo,' διοκοριστάνειν propriumque est leguleiorum; ut jurisconsultorum, 'cavere.'

14 Tertiam] Ridiculum. Ostendit autem Plautus, quam miser sit avarus, qui auri et servandi cura, et amittendi metu perturbans, ne oculis quidem suis credit. Lamb.

19 Eu. Nive adeo abstulisse] Euclio addit de suo, quod a servo adhuc dici volebat. Et alioquin, etiæ servilia ingenia irreligiosa fere sunt; haud putarim, id ipsum ultra ausum dicere Strobilum. Gronov.

20 Ne inter tunicas] Debent hec connecti cum illis, agedum exc. pallium; et notare, Euclionem tunicas dicere, non tunicam. Jam pallium, vestis Græcorum exterior; tunica, interior: illud ἥπατος, hæc χιτῶν dicta. Lamb.

28 Quis illic] Quis ille, &c. Nemo erat omnino, præter Strobilum; sed homo avarissimus tuta etiam timet. Lamb.

32 Socienno] Vide notas Amphitr. I. 1. et Mil. IV. 2.

SCENA V. 9 Concessero] Scioppinus e Nonio adtexit hunc versum, *Hinc ex occulto sermones satos sublegam.*

SCENA VI. 2 Sublevit] Prorsus mihi fucum fecit, me delusit, et pro ridiculo habuit. Tractum a genere ludi, quo

dormientibus ora pinguntur, et habet Glossa MSS. Pall. quart. Cujus rei vestigium est apud Petron. et Virgil. Eclog. vi. 22. Gronov. *Panissuue*] Supra III. 4.

6 Dicam] Nota, senem non dicere, 'donem,' aut 'largiar;' sed, dicam aliquid boni: hoc enim fit absque sumptu. Lamb.

8 Silvani lucus] Quidam 'lucus' dictos, Servio teste, asserunt, quod ibi lumina accenderentur causa religionis. De hoc 'lucu Silvani' auctor de limitibus: 'tertius Silvanus dicitur orientalis, cui est in confinio lucus positus.' Græci οἶλος. Glossæ, *lucus*. Hesychius, οἴλη τεμένη. Sic vocant loca arboribus consita, et consecrata. Ita Latini 'lucus,' silvas religione sacras; nec poëtae tantum, sed omnes qui proprie locuti sunt. Plinius arbores dixit religiosas, quia non omnes tales: at 'lucus' absque epitheto, quia omnes sacri, et qui 'lucus' dicitur proprie, sacra silva est. Salmas. *Extra murum*] In suburbio. Taubm.

SCENA VII. 8 Fac mentionem cum] Id est, age cum eo verbis. Cistell. I. 2. 15. Observanda syntaxis. Gronov.

4 Rescrocque] Religione jurisjuran-di solvo. Obtestatus erat matrem Lyconides, ne eorum, que ipsi de Euclonia filia aliquando dixerat, apud avunculum mentionem faceret: nunc obsecrationis religione eam absolvit, rogatque, ut cum avunculo de amica colloquatur. P. Pithœus.

6 Impetrassere] Est idem quod 'impetraturum esse.' Nam sententia est: Colloquar cum avunculo Megadoro de te, et amica tua, Euclonia filia; ac quandoquidem ea a te vitiata est, spero me impetraturum ab eo, ut tu eam ducas uxorem. Voissius.

10 Utorem dolet] Neutro et masc. genere usurpabant, auctore Nonio. Taubm.

11 Juno Lucina] Mirantur eruditæ, quod in comœdia palliata invocetur a

puerpera Juno Lucina. Sed injuria mirantur; et multo iniquius Terentium reprehendunt: utitur enim sermone Latino, sed qui Graecam Deam Iithyiam exprimat. Itaque ab Horatio Carm. Sæcul. scribitur, ‘Lenis Iithyia, tuere matres.’ Ex consuetudine Romana. Juno antem Lucina Diana est: ‘Lucina’ vero dicta, quod ejus opera partus in lucem prodeant, et lumen solis intueri incipient. *Tarneb.*

12 *Rem potiorem*] Quasi dicat: Non esse, ut argumentis multis matrem doceat, stuprasse se filiam, cum ipsa inibi sit, ut revera ostendat se viatiam. *Gruterus.*

14 *Ut istuc*] Editt. vett. et MSS. Camer. et Pall. 3. 4. 5. 6. plane legunt, *Ut istuc, quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam;* nisi quod iidem omnes uno versu cuncta includant. At Pall. 1. et 2. non habent illa, *impetratum ab eo auferam,* cum glossema sint præcedentium, *efficium tibi.* Camerianus tamen adhuc omnia illa servat quæ comparent in vulgg. quæ certe supervacua sunt. *Idem.*

20 *Sunt comitia*] Ubi de fama et salute mea agitur. Tractum a P. R. comitiis. *Taubm.* Vide *Pseud. IV. 7.*

SCENA VIII. 1 *Pici divitiis*] Nonius: ‘Picos, veteres esse voluerunt, quos Græc. γρύπας appellant.’ Et hi ex montibus Hyperboreis aurum effodere creduntur. Herodotus etiam γρύπας χρυσοφύλακας memorat apud Arimaspos gentem Scythicam. *Scalig.* Vide Turneb. xxiii. 26. xxiv. 23.

8 *Duco*] Id est, descendō, demitto me sensim. *Boxhorn.* Vide Bacchid. IV. 2.

SCENA IX. 1 *Perii, interii*] Vide notas Capteiv. III. 5. 45.

2 *Tene, tene*] Furem insequentes clamabant etiam, ‘prehende furem.’ *Briss.*

6 *Et creta*] Elegante nitidoque et *Delph.* et *Var. Clas.*

mundo vestitu cretatoque. Scribitur in homines tenuiores; quibus cum copia mutandæ togæ non esset, tamen ut nitidi et melioris fortunæ apparent, sub dies ludorum togulam suam incretabant. *Lipsius.* Plin. xxxv. 15. et 17. Proprie dicuntur ‘vestitu et creta se occultare,’ qui toga candida simulant se probos et magistratu dignos. Inde Plautus transfert ad eos, qui honestate vestis mores improbos vel animum dissimulant. *Gronov.*

7 *Quid ais*] Ex abrupto ad alium, forte sibi oblatum, sermonem Euclio convertit, priori sententia nondum expleta. *Boxhorn.*

8 *Novi omnes*] Nihil hic video quod morari lectorem possit. Dicit, se scire fures esse in cavea complures; non mirandum si prius dixerit se novisse omnes. Oportet omnes novire, qui sciret, qui fures ex illis, et qui non. Sed homo hic turbatus et quod amiserat quærens, cum et omnibus qui in cavea essent, eam sibi demonstrari peteret, cum nemo responderet, et omnes riderent, omnes se novisse ait, et fures esse complures. Non alia sententia existeret ex eorum correctione, *homines novi.* *Salmasius.*

11 *Tantum gemiti*] Pro *gemitus*; ut senati, &c. *Taubm.*

16 *Pati nequeo*] Id est, vivere, durare. Vide ad Senecæ Thyestem v. 470. *Gronov.*

17 *Ejulans*] Cic. Tusc. lib. II. ‘In gemiscere nonnunquam viro concessum est, idque raro: ejulare ne mulieri quidem,’ &c. Horat. Epop. x. ‘Et illa non virilis ejulatio.’ *Lamb.*

SCENA X. 6 *Perditum ires*] Vid. Persa I. 2.

7 *Deus impulsor*] Significat Cupidinem; a quo impulsus fuit ad filia amorem, et ad illam corrumpendam. *Lamb.*

13 *In nervo*] Id est, ut apud te mihi laqueo, seu potius ferreo vinculo, interstringam gulam. *Lamb.*

14 *Tactio est*] Est ambiguitas in 'tangere,' quod et furari, (unde 'tagaces' pro furibus) et cum muliere rem habere significat. Horat. Sat. i. 2. 'matronam nullam ego tango.' *Passerat.* Epid. ii. 2. *Meam*] Scil. 'ollam,' ut quidem Euclio sentit; 'filiam,' ut Lyconides. *Lamb.*

18 *Luce claro*] Argumentum ab absurdo, et improbabili consequenti. Sic enim legendum; non *clara*: quod et Nonius tutatur. Cic. Offic. iii. 'luce claro in foro saltet.' *Lamb.*

20 *Nimis vile*] Id est, non potest satis magno emi vinum atque amor, siquidem vinum ebrio, amor amanti dant omnium facinorum licentiam et impunitatem. *Lamb.*

22 *Stultitiam*] Dicit *stultitiam*; quoniam stolida omnia, quia abest malig-nitas, miseranda. *Boxhorn.*

25 *Haud caussificor*] Non recuso, οὐ προφασίζομαι. *Lamb.*

28 *Quin tu*] Qui civem Romanam vitiarat, aut eam indotatam ducere, aut si hoc recusaret, capitis argui consuevit. Nec intererat, filiusne familias esset, an paterfamilias; ut testatur expresse Terent. Adolph. *Rœvard.*

29 *Nisi refers*] Ἀποστάτησις. scil. penas de te meritas sumam. *Lamb.*

30 *Rapiam*] Dixit, ut perturbatus; nam ad prætorem 'ducere,' et in jus 'vocare' licebat; 'rapere' non li-cebat, nisi ei, qui antestatus esset. *Lamb.* *Scribam dicam*] Γράφω δίκην, id est, accusabo; nam γράφω apud Græcos etiam accuso significat, id est, δάκω, κατηγορῶ. Δίκαι autem sunt κρίσεις et ἀγκλήματα. *Long.*

40 *De alia re rescivisse censem, quod*] De hoc genere lognendi scripsimus Observat. iii. 2. *Gronov.*

42 *Dic bona fide*] Jurabant et, 'per fidem,' simpliciter. Petron. 'Et, per fidem, inquam, pater, enjus hæc navis est, aut quos vehat, dicere potes?' 'Et per fidem,' id est, dic per fidem. Sanctissimum erat iurandum 'per

fidem.' *Herald.*

45 *Neque furem excipies*] Quod Nonius explicat, 'excusabis vel celabis,' dubitant an satis proprie: ipso malint respici ad Festi 'Excipuum.' Alius imo ait proprie: non uteris *spouse-ληψίᾳ*: quicunque tandem sit, quemta furem esse cognoveris, indicabis. Recte Nonius, 'celabis:' nam qui 'recipit' vel 'receptator' est, dat locum delitescendi. Hoc autem est hic 'excipere.' Sic Cicero pro L. Manilla de Mithridate: 'Hunc in illa fuga Tigranes rex exceptit, diffiden-temque rebus suis confirmavit.' *Gronov.*

51 *Eccillam*] Vide Milit. iii. 1.

53 *Renunciare repudium*] Remisit tibi per me repudium. *Lamb.*

57 *Qua res tibi*] Formula precandi solemnis, qua utebantur initio rei cu-juslibet gerendæ, negotiique contra-hendi. *Lamb.*

62 *Si quid ego erga te*] Cameraria-nus, Ut si quid ego. *Mss. Pall.* Ut quia ego, ut et Junianus. Edd. veteres, Ut quid ego; et sic tres Vossiani cum Academico et Gudiano. Neo mutandum est: est enim elegans re-petitio particulæ ut, de qua in Bacchides et ad Livium diximus. *Gronov.*

63 *Leges jubent*] Jubent enim le-ges eum, qui virginem vitiavit, eam aut dotare, aut uxorem ducere. *Lamb.*

67 *Quem hodie ego avom*] Genius lo-quendi permixtum. Vid. Epid. iv. 2. *Taubm.*

68 *Numerum cape*] Id est, accipe. Nonius. Tempus suppulta, sc. a θεο-μορφοῖς. *Taubm.*

73 *In vado*] In salute explorata et certa. Sic Terent. Andr. v. 2. 'Om-nis res est jam in vado.' *Lamb.*

77 *Anu*] Staphyla.

ACTUS V.

6 *Contollam*] Id est, congregari; nam 'contollerè' valet, conferre; ut 'protollere,' proferre. *Lamb.*

8 *Quin ego illi]* Moribus receptum, ut servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium, quod si exsolisset, liber esset. Id pretium e peculio servi, vel adventitio lucro. Sen. Epist. 80. Qui cum frugi essent, raro serviebant ultra quinquennium; teste ipso Tullio Philippica VIII. *Gru-*
ter.

9 *Manu me mittat]* 'Manumitti ser-
vus dicebatur, cum dominus aut caput
ejus servi, aut aliud membrum te-
nens, dicebat, Hunc hominem libe-
rum esse volo; et emittebat eum ma-
nu,' Festus.

11 *In faba]* Ne existimes rem ni-
hili, puta vermiculum, quem 'midam'
vocant, me reperisse; sed quiddam
preciosum. *Lamb.*

21 *At sein' quomodo]* Vide notas
Amph. I. 1. 200.

Joannes Meursius scenam, qua
nunc est ultima, fide codicis sui ita
supplet. Quae quidem et in editi-
one, qnam Simon quidam Carpenta-
rius Parisiis ante saeculum procura-

vit, verbatim ita leguntur: ut et in
Gryphi Lugdunensi, et Hervagii Ba-
siliensi.

'Quid hic quondam pervicus addit?
Non feram' unquam,' &c. [Vid.
textum nostrum.] Verum nihilominus sic etiam mutila est. Quia ve-
ro haec comœdia, si ulla alia, fre-
quentissime non legi solum, sed do-
ceri agique solet; nec facile apla-
sum mereri poterit, si ipsa so-
lemni illo suo 'Plaudite' careat;
patiamini, quæso, Persii nostri, pan-
num illum Bononiensem purpuræ huic
Romanae interea sic adsui, dum forte
melius quid ab aliquo vestrum im-
petretur. Erant quidem ad manum alio-
rum etiam Supplementa, nec dispi-
cebant, in primis, Joach. Camerarii,
et Georgii Reinmanni, Profess. Regi-
om, elegantissimi certe ingenii et doc-
trinae: sed quia ille Codrus a multis
jam annis in Quattuordecim sedet, lo-
co eum pellere et excitare novus ego
Oceanus aut apparitor forte non de-
bui. *Taubm.*

CAPTEIVEI.

ARGUMENTUM. 2 *Alium quadr.]* Id
est, alterum Hegionis filium, Pægvi-
um, qui postea dictus est Tyndarus.
'Alius,' pro alter. *Taubm.* *Servus]*
Stalagmus vendidit Theodoromedi.

4 *Natum]* Philopoleum; nam de
altero nulla spes erat. *Taubm.*

6 *Is]* Tyndarus, qui servit Philo-
crati. *Taubm.*

7 *Amittatur]* Id est, dimittatur.
Douza.

8 *Et is red.]* Philocrates Pseudo-
tyndarus reduxit et Philopoleum et
Stalagmus, qui olim Philocratis pa-
tri vendiderat Pægnium. *Lamb.*

9 *Alium]* Tyndarum, eundemque

Pægnium, quem putabat esse ser-
vum. *Taubm.*

PROLOGUS. 1 *Hos quos]* Construc-
tio est, qualis illa Terent. 'Eunuchum
quem dedisti nobis, quas tur-
bas dedit!' Item Amphitr. IY. 1.
'Naucratem quem convenire volui, in
navi non erat.' Ridiculum hoc est
Mureto: at non aliter quoque Cice-
ro. *Grut.*

2 *Illi]* Pro illic.

4 *Est hujus]* Tyndari.

9 *Alide]* Pro Elide. Elis Achæa-
oppidum. Sic autem restituit Tur-
nebus: quod porrigidum est ad
omnes locos, in quibus legitur, 'Au-

lide,' 'Aliis,' 'Aulide.' *Lamb.*

11 *Negat hercle*] 'Αυτοτρόψῃ, ad quendam obstreptentem Prologo, de ultima cavae. *Camer.*

13 *Mendicarier*] Histrion, cui obstreptur, vocem plerunque obtundit clamando: ravi autem contracta, ex-sibilatur: atque ita arte histrionica deserta cogitur mendicare. Nonius, 'Mendicarier,' pro 'mendicare.' *Lamb.*

14 *Tua causa*] Ego ea de causa, ut tu, qui in extrema scena stas, fabulae argumentum intelligas, me rupturnus non sum. *Pistor.*

15 *Ope vestra*] Id est, opibus vestris. Intelligit Quirites, quibus quantum quoque anno in lustrum ac censum civium R. nomina sua referre juc evat. *Taubm.*

16 *Accipere reliquom*] Lambinum et Douzam hic aint frusta esse: dici enim se nolle diutius immorari dicendis ab argomento et instituto aliens. Imo ipsi frusta fuere, non Douza. Ludit omnino Plantus in ambigua significatione τοῦ reliquum: quod si conjungas cum τῷ accipite, est id quod de argomento dicendum restat, sed quod sequitur; ita continuatur, ac si significaret ἐσ alienum vel debitum. Sic Cicero ad Atticum: 'Maxime me angit ratio reliquorum meorum.' Plinius Epist. III. 19. 'dum reliqua colonorum minuit.' Leg. 81. D. de condit. et dem. 'vel paratore vel reliqua habente.' Unde 'reliquari,' 'reliquatio,' 'relique- tor,' in libris juris. Par lusus Cis tellarie prologo vs. 40. quem locum opportune apposuit Douza. *Gron.*

18 *Dominum*] Domini sui Hegionis filium, et ita dominum sive herum minorem, Pægnium. *Lamb.*

19 *Hic*] Theodromedes Philoceratis pater. *Lamb.*

20 *Peculiarem*] 'Peculiares ser- vos,' nuncupatos esse 'servos vicarios,' docet Tit. Popma.

21 *Hic nunc*] Tyndarus.

22 *Di nos'quod pilas*] Versant nos, et ut ipsis commodum est, male ha- bunt. 'Piles et effigies viriles et muliebres ex lana compitalibus sus- pendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse Deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilæ quot capita servorum, tot effigies quot essent liberi, poneban- tur; ut vivis parcorent, et essent his pilæ et simulacris contenti,' &c. Festus. Atque hoc illud esse arbitrор, quod etiamnum in superstitionibus Romanis antiquitatis monumentis Lares Penatesque cum pilis depicti spectantur; quas in manib[us] gestan- tes versent quo pacto lubet: eoque haud dubio a cælentissimo poëta al- lusum. *Douza.*

23 *Cum quo mutet*] Id est, pro quo recipiat. Ut Ovidius in septimo: 'Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis, Μενιδην mutasse ve- liam:' id est, quem recipere, parare, meum facere velim, vel rebus omnibus aliis tamquam mercede data pro eo. Nam in permutatione non datur tan- tum, sed etiam accipitur: est igitur 'mutare rem cum re,' tam accipere quam dare rem pro re. Et geritur negotium inter personas, utrumque aliquid dantes et aliquid accipientes: ideo et 'mutare quid cum aliquo ho- mine' bene dicitur. Sic Sallustio 'mancipia et pecus mutare cum mer- catoribus vino advectio' est dare. Justino 'sexum cum matre mutasse' et dedisse et accepiisse. Male igitur hic tentavere Plautum: male haec genera loquendi aut carpserunt, aut confuderunt. *Gronov.*

24 *Inde*] Ex Elide.

25 *Filio dum parceret*] Dummmodo filio suo consuleret, eumque in liber- tatem vindicaret. *Lamb.*

26 *Reconciliare*] Reconcilare.

27 *De quastoribus*] Urbanis scili- cet, qui ærarum curabant. Ille et manubiae hostium prædasque vende- bant. *Lamb.*

40 *Expediet*] Explicabit, ad exitum perducet. *Lamb.*

46 *Sua sibi*] Sua ipsum, *Lamb.*

48 *De sua sententia*] Nullis aliis in consilium adhibitis. Sic loquuntur boni scriptores, 'de consilii sententia,' 'de amicorum sententia.' *Lamb.*

51 *Cum recognito*] Sane quidam scripti, *rem cogito*: sed non omnium princeps Camerarianus. *Recognito*, sic, ut Columella lib. I. 'Quæ cum animadverterem, sæpe mecum retrahens recognitansque.' Utitur et *Ciceron*. *Gronov.*

52 *Hæc res agetur*] Non fabula ponitur hic sexto casu, nec *vobis nobis* est vobis nobisque. Mos comicorum, ut loquuntur, quasi ea comœdia non esset, sed vera et non simulata res ageretur. Vide *Observationum nostrarum in Ecclesiasticos Scriptores* caput secundum. Nos, inquit, hoc representabimus ornatu, voce, vultu gestuque quasi rem veram; quasi essent illi quibus hoc evenit: vobis id erit spectaculum et ludus. *Gronov.*

53 *Sed etiam est*] Etiam, insuper, præterea. *Boxhorn.*

55 *Non pertractate*] Non scurriliter, ant lascive. 'Pertractare,' nostro vocabulo Venereum est. *Asin.* 'Oscenando, oratione vinula venustula. Si papillam pertractavit.' *Scalig.* *Agellius* lib. IX.

56 *Versus immemorabiles*] Membratu indigni, infandi. *Cistell.* II. I.

61 *Comico choragio*] Id est, 'comico instrumento et apparatu scenarum,' *Festus*. Tragœdiæ enim aguntur choragio tragico; comœdiæ, comicæ. *Lamb.*

63 *Proin, si quis*] Totius hujus loci hæc sententia est: Proinde, si quis pugnæ spectandæ cupidus est, lites et valentiorem in se adversarium excitet. Sic fiet, ut pugnam inspectet tristem victo sibi et funestam, adeo ut omnia pugnarum spectacula deinceps odio sit habiturus. *Boxhorn.*

68 *Bellique*] Vult domi eos esse justissimos judices, et militiæ optimos bellatores. *Domi* antem *bellique*, id idem quod *Terentio*, 'domi militiæque,' *Demostheni* ἐν οἰκλα καὶ ἐν πολέμῳ.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Nomen indidit scorto mihi*] Turnebus hoc ex loco colligit parasitos appellatos fuisse 'scorta.' Imprudenter profecto: et perinde ac si ex verbis his in *Menechmis*, 'Juventus nomen indidit Peniculo mihi,' aliquis certet parasitos omnes vocatos fuisse 'Peniculos.' Uterque narrat, quid singulis ipsis acciderit; non quid universo generi: uterque refert nomen προσηγορικὸν in se uno factum esse κύριον. Illud planum Iundi in ambiguo sensu τοῦ invocatus. Scortum invocabatur talos jacientibus in vino; ut *Asinaria* v. 2. 55. et *Cureulione* II. 3. 77. At ego sienbi cœnæ nidor nares percussit, adsum invocatus. Hinc mihi facetus aliquis invocari solito nomen imposuit scorto. Locus ex *Truculento*, quem eodem torquet Turnebns, obscurus est et corruptus. *Gronov.*

3 *Derisores*] Id est, parasitos et palpones: nam 'ridere' et 'irridere' veteribus pro 'adulari' positum: triplexque genus parasitorum fuit, 'derisores,' 'plagipatidæ' sive 'Lacones,' et 'adulatores.' *Nonius.*

5 *Talos*] Vide *Persa* v. 1. *Mil.* II. 2. *Asin.* v. 2.

7 *Planus*] Scilicet sumus invocati, id est, non vocati: quia neque ad cœnam vocamur, neque in talorum jactu invocamur, &c. Ludit in ambiguo: nam, *invocatus*, est etiam ἀκλῆτος, non *vocatus*, et qui ἀντόματος καὶ ἀντόκλητος comparet. *Ter. Eun.* v. 9. 'Ut tua mihi domus Te præsente, absente pateat; invocato ut sit locus semper.' *Taubm.*

10 *Res prolatae*] Et pro *Muræna*, 'rebus prolatis,' et ad *Attic.* lib.

viii. ‘terum prolatio,’ apnd Cic. significatur negotiorum suspensio, et jurisdictionis silentium, vel iustitio indicto belli temporibus, vel feriis et vacationibus. Lucan. in Pison. ‘si quando judice fesso Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.’ Camerar.

12 *Caletur*] Dictum, ut ‘statur,’ ‘audatur.’ Cochlea autem alia est a testudine, ‘limax’ etiam dicta non nullis. Grut.

16 *Rurant*] ‘Rurare’ interpretantur rusticari: ego, opus ruri facere, rus colere; ut ‘arare,’ arvum colere: hinc, ‘rurationis Dii,’ apud Apuleium, qui operi rustico faciendo presunt. J. Gul.

17 *Venatici*] Graciles, macri, ad eibum querendū expediti. Taxbm.

18 *Quando res redierant*] Quemadmodum feriis res prolatæ; ita si ex actis, rediisse, dicebantur. Sicama. Molossici] Sic, ‘odiosici’ et ‘incommodi stici,’ non sunt Latina nomina, sed a Plauto sub persona Parasiti, risus movendi causæ, a ‘molosso,’ ‘odio,’ et ‘incommodo,’ its producta. Lamb.

20 *Nisi qui colaphos*] Parasiti, etsi non servi, maxime tamen serviles erant, qui libertatem offa venalem habebant, ejusque gratia præter irrisum, dicteria, colaphos, etiam ollas sibi in caput confringi permittebant. Hæ ollæ cinere erant repletæ; ut nimis eo per totum corpus effuso, majorem risum præbitoribus suis exhiberent. Meurs.

22 *Portam trigeminam*] Ita dicta a trigeminis Horatiis et Curiatiis: quæ eadem et ‘Ostiensis,’ quod per eam iretur Ostiam. Lamb. *Ad sacculum*] Sacculum locum fuisse puto extra trigeminam portam, in quo pauperes stipem mendicantes sedebant: nam extra hanc portam mendicabula pauperum fuisse, multis ex Cicerone probare possem. Longol.

24 *Rex*] Vide Asinar. *Potitus*] Ab hostibus captus est. Nos istam

asperitatem in meliorem receptionem legem emollivimus, et interpretamus verbum potitus est, passive: subintelligimus, ‘vi’ aut ‘opera’: sicut χέριοι subintelligunt Graeci, et Sallustius. Scaliger.

SCENA II. 2 *Quætoribus*] Vide notæ supra Prol. vs. 34.

3 *Catenas singulares*] Quæ sunt singularium librarium. Sic ‘ballistæ centenariæ,’ quæ saxis centum pondo jaciebant: ‘talentariæ,’ quæ talenti pondo. Turneb. Lambinus *singulares* interpretatur singulares, id est, simplices, minoresque: atque has oppositas majoribus, patere ait ex sequenti, ‘Istas majores,’ &c. Alii interpretantur singulas; quasi dicat, non binas, sed singulis singulas.

5 *Si foris, si*] Id est sive. Scip. Vide Merc. II. 2.

7 *Avis fera*] Avis enim fera e cava libenter evolat, neque postea reddit: istam lectionem requirit responsio vs. 14. Turneb.

9 *Satis est*] Tò satis, conclamatum est. Scalig.

11 *Non videre tu quidem*] Pessime Dissidentes, Non vid. re re ista tu quidem. Nihil mutandum est; et recte Lambinus: Non videris liber esse malle quam servire; nam istuc si velles, frugi fores, et operam dares, ut vel ventre castigato et genio defraudato comparares peculium, quo te redimeres. Gronov.

12 *Si non est quod dem*] Dom. Bau dius, qui dem. Scriv.

13 *Si dederis*] Scilicet te in pedes. Taxbm. *Dem tibi*] Scilicet magnum malum. Est autem mirus lepos in verbo dare, toties iterato. Lamb.

14 *Avis me fera*] Id est, aufugiam, avolabo. Lamb.

15 *Ita ut dicis*] Luditur in verbis, avis fera consimilem facere: quod significat, et aufugere, ut lorarius, et in cavesam includere, ut Hegio accipit. Fiet, inquit, hic, ut dicis. Nam si aufugere volueris, profecto avis fe-

ræ consimilem te a me factum videbis, in caveam, id est, arctiori custodiæ datum. *Boxhorn.* In caveam] Manet in metaphora: intelligit compedes, custodiæ. *Lamb.*

17 *Quod ego*] Referendum ad illa superiora, ubi dixit, Hegionem homines captivos commercari, si forte queat aliquem invenire, quo filium suum permutet, *Quod ego quidem, inquit, &c.* *Lamb.*

20 *Antiquis moribus*] Antiqua, et qua ab aureo illo saeculo, habita sunt omnia meliora nostris: quia scilicet recentia a Deis propius etiam ad ipsos accedebant. Ita noster *Trin. tr. 2.* 'antiquis vivito moribus.' *Taubm.*

21 *Cujus, &c.*] Id est, nunquam exhilaravi illum absque præmio aut mercede. *Gratiis*] Id est, gratis. *Camer.*

26 *Quæstum carc.*] Quæstum ex captiuis in carcere conjectis. *Lamb.*

28 *Huc conciliari*] 'Conciliare aliquo,' est facere ut aliquo venias. Sic 'reconciliare' est reducem facere, supra Prolog. vs. 83. et infra 1. 2. 65. et III. 4. 44. *Gronov.*

29 *Carnificinam facere*] Homines execrificare, et quæstum ex carnificina illa querere. *Lamb.*

33 *Me juvat*] Mihhi prodest: μὲν ἡ σω. Hinc cibus ὄντες appellatur a Græcis, eo quod juvet. *Lamb.*

36 *Egone non defleam*] Sambuci codex habet, *egò me non defleam?* Recte, opinor, iudic parasitus in affinitate vocum *me* et *ne*. Nam re vera, magis ille dolebat suam, quam regis sui viem, quamvis contra vellet ab Hegione intelligi. Propterea ait Hegio vs. 49. 'hnic illuc dolet, Quia nunc remissus est edendi exercitus.' Dignus parasito jocens. *Dissald.*

44 *Unicus*] Id est, unice dilectus. Græci ἀγαπητὸς dicunt. Ita unicum Hectoris filium 'Εκτορίδην ἀγαπητὸν dixit Homerus. Sic 'unicum amicum' Romani dicunt, quem plus astant ceteris. *Taubm.*

50 *Quia nunc remissus*] Verba sum-

mam ad rem publicam pertinentia ad parasiticas conas lepide ac ridicule detorinet. 'Remissus exercitus' dicebatnr, quum cessaret maximus comitiatus sive comitia centuriata: quemadmodum 'imperatus exercitus,' quum agerentur centuriata comitia. Sic 'remissus exercitus' edendi est parasito, quum non coitur ad convivium: 'imperatus,' cum sagina cæditur, vino et victu, piscau probo, electili, sodales inter vita colintur. Neque abhorret illud, 'qui posset tibi.' Nam et consul imperabat exercitum pœconi, jnbebatque eum vocare in lieum Quirites. Sic exercitus edendi parasito imperabatur quum mittebatur obsonatum, III. 1. ant siebat cellarius, IV. 2. quum jubebatur contrahere Quirites pistorienses, placentinos, turdetanos, &c. hoc est, ex pistorum, dulciariorum, aucupum, piscatorum, scitamentis et malleis epulum parare. Vide Observat. I. 1. Posset, est, anderet aut vellet. Legendum autem vel quem dixit, vel quem dixit. *Gronov.*

57 *Pistoriensibus*] 'Pistorium,' oppidum est Italæ. Hæc autem nomina popolorum ad esculenta per jocum transfert. Sane Pistorienses ut habet Ms. Camer. hic etiam 'coquos' complecti videmus; nam 'coquum' et 'pistorem' apud aliquos eundem fuisse monet Festus. *Taubm.*

59 *Paniceis*] Populi a Panæ urbe Samnitium denominati: videatur Strabo I. v. *Placentinis*] Alludit ad eos, qui placentas conficiunt. Glossæ: πλακουτάρος, placentarius, dulciarius. *Taubm.*

60 *Turdetanis*] Significat eos, qui turdos vendunt. Vide mihi Strabon. I. III. et Comment. Is. Casauboni, qui de Turdetania, sive Boëtica, quæ Hispaniae regio, accurate scribit. *Taubm.* *Ficedulensis*] Ficedulæ, vicus Romanus. Alludit ad ficedularum venditores. *Lamb.*

61 *Maritumi*] Piscatores, qui sunt

multorum generum. *Lamb.*

65 *Reconciliassere*] Reducem facturam. Est autem infinit. modi antiqui, futuri temporis. Sic Amph. ‘expugnassere’, Aul. ‘impertrassere.’ *Lamb.*

66 *Eccum*] Vide notas *Amphit.* Prolog. vs. 120.

73 *Si pauxillum potes Contentus*] ‘Contentus aliquo’ dicimus, non ‘aliquid.’ Est quidem fragmentum Ciceronis apud Nonium: ‘me aut amabis, vel, quod contentus sum, diliges.’ Sed ille hanc dubie scripsit ‘quo.’ Quid si ergo ἂντα Contentus accipiamus eo sensu, quem observavimus in Asinaria 1. l. 63. et ‘esse’ pro edere? ut sit, si pauxillo potes parcus contentusque vesci. *Gronov.*

76 *Age sis rego*] Quae præcedunt et sequuntur, male intellecta interpretibus, quedam et male lecta, personæ etiam turbatæ. Hegio, quoniam suus est natalis, parasitum ad cœnam vocare velle se ait. ‘*Heg.* Quia mihi natalis est dies.’ Respondebat parasitus, ‘flecente dictum.’ Quasi diceret, *Dubius* me id est, quin vocatus veniam, cum invitatus soleam semper venire? Non ergo multum operæ sumendum esse in se vocando. Supra dixit ideo se seorsum esse vocatum, quia ‘invocatus soleret esse in convivio.’ Sed addit senex qua conditione enm vocatum velit, ‘sed si pauxillo potes contentus esse.’ Ad hanc reponit parasitus, ‘ne perpauxillum modo, Nam istoc me assiduo victu delecto domi.’ Hic enim versus parasito debet tribui, qui perperam Hegioni adscribitur in vulgatis. Respondebat ergo parasitus se posse contentum esse pauxillo, modo ne illud pauxillum fiat perpauxillum: possum accipere conditionem cœntus, ut pauxillo sim contentus. Perpauxillum mihi ordinarium est et quotidianum, cum domicenio labore. Quæ sequuntur, verba Hegionis sunt, non parasiti. *Heg.* *Age sis, rego.*

Age sis ergo, inquit Hegio, cum possis pauxillo contentus esse, ego te rogo ut venias. Perperam vulgo editur, *roga*. Quæ subjiciantur, parasito dari debent, non Hegioni. Cum enim dixisset Hegio, ‘*Age sis, rego,*’ respondet parasitus, ‘*Emptum*, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis. Quasi fundum vendens, meis me addiccam legibus.’ Hæc omnia parasiti sunt, quæ perperam Hegioni tribuntur. Roganti ad cœnam Hegioni his verbis, ‘*age sis rego*,’ respondet parasitus, ‘*emptum*:’ hoc est, res empta tibi est; ego tibi sum addictus, nisi quis meliorem conditionem adferat, quæ mihi atque amicis placeat magis. Hæc erat formula fundorum in diem addictorum. ‘Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Januarias meliorem conditionem attulerit, vel fecerit,’ ut habetur leg. 1. D. de in diem addictione. Parasitus ergo qui se tanquam fundus suis legibus addicebat, non aliter se vendit quam sub hac conditione, ut si laetioris cœnae spes ei non appareat, mancipatus sit Hegioni. *Salmas.* *Age sis, rego*] Subscribo libens Salmasio. Hegio ait, *Age sis, rego.* Quod accipiemadum, quasi esset, *Age sis, veni, rego.* Plerumque enim ista formula, ‘*age sis*,’ cum aliis verbi imperative ponitur: quod hic intelligitur. Parasitus capit argutiam in verbo ‘*roga*,’ quasi rogasset, ut solebant in auctionibus. Epidico III. 4. ‘Estne mihi empta hæc?’ Et quia penes senem tristem ac præsquam invitaret, ut parvi cibi esset, excipientem minus laute se futurum esse prospiciebat, quam apud bilaros et escæ maximæ juvenes, ob neasco quam spem alias ambigue promittit. ‘*Emptum*, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis. Quasi fundum vendam, meis me addiccam legibus.’ Hoc solum addo, me

ita distingui malle, et continuari,
‘emptum me addicam.’ Sie in l. 41.
D. de R. V. ‘Si quis hac lege eme-
rit, ut si alius meliorem conditionem
attulerit, recedatur ab auctione.’
Martialis II. 53. ‘Cœnabis belle, Juli
Cerealis, apud me; Condicio est me-
lior si tibi nulla, veni.’ ‘Atque ami-
cias,’ ait, quia solebant et de re fami-
liari amicos in consilium adhibere.
‘Meis legibus,’ ut Asinaria I. 3. ‘Ha-
beo, unde istuc tibi quod poscis dem,
sed in leges meas Dabo.’ Persa I.
2. ‘atque etiam mea lege adscribi-
tur.’ Gronov.

78 *Meis me addicam legibus]* Meo
modo et conditione utar.

80 *Sed si venturus]* Si venturus co-
natum es ad me, veni tempestive et
mature. Turneb. *Hem! vel jam, &c.]*
Fuit qui ex antiquæ scripturæ vesti-
giis, ‘æmulis, hem mulis otium est, le-
geret, hoc sensu : meis jam jumentis
otium est, nec ullo occupatus sum
opere. Qui, medius fidius, sensus
non indignus est Plantino sale ; ut
parasitus de se quasi mulione loqua-
tur. Itaque ne discedebat quidem :
ac eum prope, ut discedat, cogit se-
nex, dicens, *Imo venare leporem, &c.*
Turneb.

81 *I modo]* Hunc versiculum tali
modo describendum vel adhuc puer
olim vidi, *Modo venare leporem, nunc
erem tenes.* Dicit parasito senex vic-
tum suum asperum esse, proinde si
vellet molliorem melioremque, aliam
mensam querat. ‘Eri,’ hoc est, eri-
naceo, asperum victum suum com-
parat spinulento animali : mollem
autem et delicatum ‘lepori,’ cuius
pilo nihil mollius : asper virtus quo
apud me cœnabis, tibi paratus est :
nunc erem tenes; si tibi displicet hic
eres, leporem venare, id est, mollio-
rem apud alium quære. Male Scali-
ger legebat nunc *Cirim tenes*; quod
editiones nuperæ male receperant.
Salmas. *Venare leporem, nunc erem
tenes*] Instar proverbii ad eos, qui

conditionem parum commodam nac-
ti, meliorem quærere jubentur : aut
etiam, qui optimum se invenisse rati-
onem multo vilius inciderunt ; eoque
ulterius vestigandum monentur. Ce-
terum non est sua laus intervertenda
Jano Mellero Palmerio, qui primus
sic legendam esse vidit. Propert.
II. 19. ‘mihi sit lepores audacia mol-
les Excipere.’ Gronov.

82 *Nam meus scruposam]* Alludit
ad proverb. ‘Terere saxosam viam,’
pro eo quod est, in difficultatibus ver-
sari. Scal.

84 *Calceatis dentibus]* Hoc vult pa-
rasitus : Quamvis dicis victimum tuum
asperum et scruposum esse, non de-
terrebis tamen, quin veniam, et qui-
dem cum dentibus calceatis, id est,
ita munitis, ut viam illam scruposam
facile conficerem possint. Metaphora
ducta a viatoribus, qui per saxa et
scrupos ituri calceis se diligentius
mannunt ; cum in locis planis, ondis
sæpe pedibus incedant. Pistor.

86 *Terrestris cena]* Interpretatur,
quod obscurius dixerat Hegio. Est
autem *terrestris cena*, quæ nihil nisi
terra natum habet : quam Horatius
egregie ‘cœnam sine sanguine’ dix-
it, imitatione Græca. Diphilus : δεῖπ-
νος, ἀλλ' οὐδὲ αἷμα ἔχειν, Pet. Victor.

87 *Curato]* Si istam cœnam parare
cogitas, eam ægrotis apponito, qui
tenui victu aliendi sunt. Lamb.

89 *Subducam rationculam]* ‘Subdu-
cere rationem,’ est digitis seorsum et
secreto putare rationem, ut appareat,
quid nobis debeat, quid nos aliis.
Taubm.

ACTUS II.

SCENA I. 4 *Erenit]* Proprie : nam
servitus, libertas, divitiae, &c. a Lu-
cret. lib. I. appellantur ‘eventa.’
Mos bonu'st] Καλόν ἐστιν ἡθος, hoc est,
πρὸς ἀνθρόπους ἐστιν ἡθη καλὰ ἔχοντος bene-
moratos decet. Non minus differunt
Latinis ‘mos’ et ‘mores,’ quam
Græcis ἡθος et ἡθος, quæ et necessa-

rio a sapientibus distinguuntur. *Cassab.*

5 *Eamque herili]* Legendum et emendandum censet Lambinus, *Eamque et herile imperium ingenii vestris lene reddere.* Hac sententia: Et mos bonus est, lenem reddere eam servitatem, et herile imperium lene reddere, *ingenii vestris:* quod valet, diligenter et fideliter serviendo, libenterque parendo. *Ingenii vestris,* non sunt dandi casus, sed auferendi. *Lene vero conjungi* debet cum *herili imperio,* non *ingenii vestris.* Boxhorn. *Eamque herili]* Simplicissimum videtur, *Eique herile imperium ingenii vestris lene reddere.* Gronov.

7 *Oculis multam miseriam additis]* Haec est conjectura Camerarii. Prins edebatur, *multa oculis multa misera editis.* Optimus codex et Langianus, *multa oculis multa miraculis.* Ex hac scriptura conjiciendum. Nam quod alii scripti, *mira dicis, mira cudas, mira cuditis,* fecerunt pro captiu quisque suo librarii. Vide an fuerit, *Ejulatione haud opus est: multam oculis modo irrogatis.* Habes 'irrogare multam' apud Ciceronem, Livinum, nostrum in hac ipsa fabula. 'Multo' autem pro 'modo,' et vicissim in vett. codd. *sæpe animadvertis.* Gronov.

13 *Officium quod est]* Est, pro 'sit,' more Plantino. *Officium autem hic fuga est.* Taubm. Imo 'offici' nomine captivi intelligi bi volunt omne obsequium, quod domino debebant. Dicunt autem, id praestare se posse, etiam vinculis solutos. Cur ergo vinculis non solverentur? Interim meditantur fugam. Boxhorn.

14 *Fingitis]* Non vulgariter dictum, 'fugam fingere,' pro moliri et struere fugam: sed honeste in primis, et antiqua ratione loquendi. Lucill. 'Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.' J. Gal.

17 *Sine his arbitris]* Scil. captivis aliis. Lamb.

19 *Incipisse]* MSS. *incipesse.* Veteres dicebant 'incipio,' 'incipesso,' sicut 'lacio,' 'lacesto;' facio,' 'facco;' 'capio,' 'capesso.' *Mears.* Verba in 'isso' vel αἴστησα sunt, vel primigeniorum loco usurpantur: nec imitationem significant, nisi quæ a nominibus veniunt. *Vossius.*

21 *Cum, quæ]* Nihil hic difficultatis. Legitur ferme in omnibus, *cum, quæ volumus, copia est,* id est, *cum eorum quæ volumus copia est, facultas est, et ejus copia facilis nos compotes.* Salmas. Imo omnes scripti, *ea facitis nos;* sine τῷ et, sine τῷ ejus. Scribendum igitur, *cum, quam volumus nos Copiam, ea facitis nos compotes.* Juxta Latine 'compos aliquo' ac 'compes alicuius' dicitur. Attius: 'magnis compotem et multis malis.' *Gronov.*

24 *Arbitrii]* Id est, spectare, aribus excipere, oculis cernere. *Lamb.*

26 *Nisi astu colas]* Nisi callide tractentur.

29 *Sobrie]* Νηφαλίως, considerate. *Douza.*

34 *Vilitati]* Vitam ac salutem meam vilem et quasi venalem habere, minimique estimare. *Carum caput]* Graecorum more, φίλη κεφαλὴ, vel τυφλὴ κεφαλὴ. *Douza.*

37 *Dum id impetrant]* Impetrare conantur. *Lamb.*

45 *Axiūm ostenderunt suum]* Suam voluntatem apernerunt, ac declarunt. *Lamb.*

47 *Ore per precem]* Orare per precem, est orare precondio vel prece, ut Horat. dixit, 'Oratus multa prece.' *Lamb.*

53 *Memoriter meminisse]* Sic Afran. 'memoriter memini.' Sed vim horum non sensit Lambinus. Vide tu mihi notas Asin. III. 2. *Taubm.*

SCENA II. 3 *Ne quæstionis essemus]* Hoc est, ne opus esset nos quæsire. *Dissald.*

12 *Ignavi suimus]* Fortium virorum videtur, in præliis aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix inter-

dum effugint ignaviae ant certe φιλοψυχίας, notam. Atque hoc significavit Philocrates Plantinus, &c. *Muretus.*

16 *Id nescium*] Id ignoratum et incognitum dicam tibi. ‘Nescius’ significat, et eum qui nescit, et quod nescitur. *Lamb.* Plane ut ‘dubium’ dicimus et eum qui dubitat, et id de quo dubitatur. *Boxhorn.*

16 *Attine!*] Admotos tenet: scilicet Philocrates. *Taubm.*

17 *Involucrum*] Leg. *involutrum*, quod interpretor linteum illud, quo tonsores solent humeros tondendorum involvere, ne vestis capilli tonsi lapsu inquinetur: ὄμβλιων vocat Plutarchus. Significat, Philocratem sine ulla accurata cura, et sine ullo pudore ant metu Hegionem deceptum. *Turneb.*

18 *Strictum*] ‘Strictum tondere,’ est tondere ad cunctem, ἐν χρῷ κελψεν. *Per pectinem*, est paulo longius a cute interposito pectine tondere. Sic Graecis duo tondendi genera sunt, σκδφιον et κῆρος: illud strictum, hoc secus. *Turneb.* Manet autem in allegoria, ducta a tonsore. Significat vero, senem velut in tonstrina esse, ut a Philocrate omnibus modis decipiatur, strictum, et per pectinem tondendo, et admutilando, id est, non leniter, sed prorsus et penitus decipiendo. *Lamb.*

21 *Proximum quod sit bono*] Et hic tacent. At mihi quinque scripti codices offerunt bonum. Quo inducor, ut suspicer, *Proxime quod sit bonum*, quodque a malo longissimum. Genus loquendi in Observationibus et ad Livium illustravimus. *Gronov.*

24 *Eugepa*] Gestientis lætitia interjectio est. *J. Guliel.* *Thalem talento*] Thalem, qui unus e septem sapientibus, præ hoc contemnam, et enim talento mihi addictum emere nolim: quis Philocrates scilicet multo est sapientior. *Lamb.*

25 *Ad sapientiam*] ‘Ad’ comparationem etiam notat; ut hic, et apud

Cic. de Oratore lib. II. ‘Nihil ad Persium.’ Terent. ‘At nihil ad nostram hanc.’ *Lamb.*

27 *Ilic Philocrates*] Sic eum appellat errans, cum sit Tyndarus. *Lamb.*

30 *Cum in Aleis*] Cum, ait, tam gratiosus ille sit in civitate sua, ecquid in re bene uncta est? Dixerat autem falsus ille Tyndarus, Philocratis familiariam atque ipsum adeo et pollere illic plurimum, et coli maximè ab Aliis. Verum, quid causas arbitramur, eur hic noster ‘Aleos’ semper et ‘Alidem’ nominet, cum omnes ceteri Latini scriptores ‘Eleos’ et ‘Elidem?’ An, quod ea nomina ita elata minus nova essent Romanis hominibus, rudiibus adhuc et imperitid rerum Græcarum? equidem censeo; nam neque ‘Alia’ fluvio Latinum, neque ‘Aliensi die’ fasti clarius quiequam habent. *J. Gul.*

31 *Unde excoquat*] *J. Douza* leg. *unde excoquat sebum*. *HE.* *senex Quid pater?* *vivitne?* Sed nihil fuit immutandum. Ait, tam opimas esse opes, ut senex ex illis posset sebum excoquere. Ex mentione *senis* facta admonitus Hegio, rogat an adhuc vivat ejus pater. Sic itaque dispunge, *unde excoquat seum senex* (hoc est, pater). *HE.* *quid?* *pater vivitne?* Dis-sald. Cum autem sebum, ut Nonius ait, ‘fiat ex adipre ruminantium,’ opinantur quidam, Philocratis patris divitias fuisse in re pecuaria. *Lamb.*

33 *Orcum scire*] Nam quicquid mortuum est, apud Orcum est. *Lamb.*

35 *Thesaurochrysonicochrysides*] Luit, more veteris comœdiae, in mirifica nominis compositione. Est autem hujus significatio, ‘thesanri,’ et ‘auri,’ et ‘victorii.’ Si autem scribatur *Thesaurochrysonochrysides*, ‘ungnis’ erit significatio in nomine. Camerar. *LegeThesaurochrysonicochrysides.* Quas dicitur a Philocr. meam confirmant sententiam, ‘Imo edepol propter avaritiam,’ &c. Nam avari est *κρύσ-*

τοὺς τοὺς θησαυρούς· andacis et factio-
ni, *κακῶν δύνασθαι τῷ χρυσῷ.* Erit ergo
senex ille aut *θησαυροχρυσούχοχρυσού-*
δῆς, ant potius *θησαυροκρυφούχοχρυσού-*
δῆς, quasi qui unguis, hisque tantum
non omnibus, auri sui thesaurum
abscundat: nam, ‘omnibus unguis,’
idem est quod omnibus nervis ac vi-
ribus. Cie. *Tuscul.* II. *Herald.*

36 *Inditum id nomen quasi est]* Su-
spicior ipsi Plauto scriptum esse, nt
alioqui solet loqui; et versum esse
διέρμενον. Vide *Observ.* III. 9.
Gronov.

37 *Audaciam]* ‘Andacia’ hic est
aviditas, audacter invadens alienum.
Turneb.

39 *Pertinax]* Id est, valde tenax.
‘Pertendere’ est τὸ ὑπερβαρεῖσθαι,
ad verbum. Propert. ‘Pertendens
animo.’ Plantus more suo allusit ad
etymologiam veram; non enim a
‘pertendendo,’ sed a ‘pertinendo.’
Scalig.

40 *Quendo]* Non est ea vox in MSS.
Lang. et sane quid aliud est quam
interpretamentum τοῦ νῦ? *Dissald.*

41 *Samia vasa]* Id est, testaceis
fictilibus. Celebrata terra Samia ad
figulina, omnium auctorum testimo-
niis: nihil autem ad surum et argen-
tum, quibus in sacrificiis utebantur
ditiōres. *Longol.* *Samii* Vide *Menaechm.* I. 2. 65. et in primis Alex.
ab Alexand. atque inibi *Tiraquell.*
Taubm.

42 *Surripiat]* Scil. ‘vasa’: si non
Samii, sed aliis pretiosioribus sta-
tar: quo ipso apparet, nullam fuisse
familiam paulo locupletioram, in qua
non essent sacrorum vasa, quibus
uterentur ad rem divinam, sumptuo-
siora. *Guthier.*

54 *Fortuna humana]* Id est, res hu-
manas. ‘Fortunam,’ ait Sallust.
‘plerisque res ex libidine sua agi-
tare.’ Et secundum Plin. ‘Fortuna
utramque paginam facit.’

63 *Est prefecto]* Formula olim re-
cepta est, qua, ‘Deos esse,’ exclu-

mabant. Livius lib. III. ‘Dum pro
se quisque, Deos esse, et non negli-
gere humana, fremunt.’ *Briason.*

71 *Ne patri decere]* ‘Decere’ jun-
xit cum dandi eas, ut in Amph.
‘Capiam ornatum qui potis deceat.’
Sententia hæc est: Te obtestor, He-
gio, ne mea divitiae te faciant pecu-
niae avidiorem, atque ad quæstum
attentiorem; ut ne, si ita feceris, pa-
trem menum decero videatur, tametsi
unicus ei sim filius, relinquere me
apud te in servitute, tuo sumpta co-
pione viventem, potius, quam me im-
penso pretio abs te redimere, nt illuc,
ubi mihi honestum est, nempe in
patria et apud notos, mendicus et
egena vivam. *Lamb.*

76 *Scio ego]* Duo hic opponit He-
gio: Scio quidem multos avaritia sua
ditatos: sed et hoc scio, eos qui in-
crim in loco neglexere, rem fecisse.
Gruterus.

77 *Est etiam, ubi]* Est etiam tempus
vel locus, &c. Sic Ter. *Adelph.* II.
2. ‘Pecuniam in loco negligere, ma-
ximum interdum est lucrum.’ Bene
sententiam castigat, ‘in loco, inter-
dum.’ *Taubm.*

82 *Amittam]* Num hoc sibi quo-
dammodo Plautus habet, ut ‘amittere,’
pro a se dimittere usurpet: ita
Terent. *Heant.* III. 1. ‘prins Pecu-
niam omnem, quam abs te amittas
filium.’ Et Virgil. *Æn.* II. ‘Qui-
quis es, amissos hinc jam oblisiscere
Graios.’ *Taubm.*

84 *Priuatam servitatem]* Servitus
quædam privata, quædam publica.
Isti servi, late sumto vocabulo, pub-
lici nominantur, qui, licet servitute
liberati manuque missi fuerint, mi-
nisterium tamen publicum aut ma-
gistratibus aut sacerdotibus exhibe-
nt: qui ex libertinorum corpore
plerunque sumebantur. *Faber.*

86 *Tam hoc quidem tibi in proclivi]*
Hyperbole: quid enim proclivius esse
potest imbris decidente? Sic Sallust.
Orat. II. ad C. Cœsar. ‘alia omnia in

proclivi erunt.' Lamb.

88 *Dum ab re ne quid ores]* Contra honestum et usum. Ita Trinum. 'ab re consultit,' id est, frustra. Teubm.

89 *Donicum]* Donec ille huc redierit. *Donicum* antiquum, pro donec: quo et Lucretius usus est non semel. Lamb.

90 *Ut aestimatum hunc mihi des]* Sic Mercatore I. 1. 'Lucrum ingens facto, præterquam mihi mens pater dedit aestimatas merces.' Paulus lib. II. Recept. sent. tit. 4. 'Si reni aestimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferas.' Gronov. *Aestimatum]* Ut, si non redierit, solvam ipse tibi quanti fuerit aestimatus. Lamb.

95 *Transactum reddet]* Confectum reddet. Lamb.

97 *Servus ex sententia]* Servus ei gravior atque acceptior. Lamb.

100 *Quod me esse]* Lego, quod mod. esse scio erga benevolum. Nam causam mittendi habere debeat alterius in se benevolentiam, non suam in alterum. J. Gulielm.

104 *Optime imo]* Sic libri optimi. Sed nec credendum Lambino, aliquid aliud dicturum fuisse Tyndarum sive Pseudophilocratem, nisi Hegio interpellasset: neque admittenda distinc-tio Camerarii, *Optima: imo*. Gallominus vero quod adfert, *imo optima*, in eo duplex peccatum est. Prius, quod nescit juxta eleganter atque exquisitus particulus aliud verbum vel vocabulum a fronte præponi. Aulular. IV. 10. 'pernego imo.' Plin. in Panegyr. 'queso imo et obtestor.' Vide ad Livium XXXVIII. 43. Deinde quod adverbium facit pro nomine, secutus Lambinum, subaudientem etiam 'dicis.' Ad interrogationem illum, *Num qua causa est, quin flat, simpliciter quidem respondebant, 'Nulla,' ut Amphit. II. 2. 223. at doctius, Optima.* Id ortum ab religiosis veterum et ubique εφημεῖς gestientibus. Nam 'nihil' aut 'nulla' δοφημα 'nulli'

enim illis mortui. Et idem efficiebat alterum: nam si optima erat causa, ut fieret, vel cur fieret, utique et erat nulla, quin vel cur non fieret. Sic Aulular. II. 2. 84. 'Sed nuptias hodie quin faciamus, num quæ causa est?' Eu. Imo edepot optima.' Trinummo v. 2. 64. 'Num quid causa est, quin uxorem cras ducam domum?' C. Optimum est: licet.' Ubi sane vix est, ut non etiam scripserit Plantus, 'Optima est.' Terentius Andria v. 4. 'De uxore, ita ut possedi, nihil mutat Chremos. Ch. Causa optima est.' Refugit enim et hic dicere 'Nihil.' Nec nimis abit illud Aulular. IV. 10. 42. 'Dic bona fide, tu id aurum non surripisti?' Lv. Bona. Eu. Neque scis, quis abstulerit? Lv. It-tuc quoque bona.' Ejusdem εφημεῖς est, quod in discessu interroganti, 'Namquid vis?' malebant respondere 'Recte,' quam 'Nihil.' Terentius Eunucio II. 2. 50. 'Rogo, numquid velit?' 'Recte,' inquit, 'abeo.' Cai simile in Hecyra III. 2. 'Quid tu igitur lacrumas, aut quid es tam tristis?' Pa. Recte, mater.' Et Plauti in Mer-cat. II. 8. 'Unde incedis, quid festinas, gnate mi?' Ch. Recte, pater.' Et tamen hoc 'Recte' sensu eodem est quo 'Nihil': nimirum in primo, Nihil volo, nisi vos recte rem gerere, recte se omnia habere. Aut adeo in omnibus: Recte omnia se habent. Donatus in Hecyram: 'Sic dichimus, quum sine injuria interrogantis aliquid reticemus. Alli 'Recte' sic accipiunt, ut intelligent, Nihil est malum.' Sic in formula SC. per discessionem: 'Qui hoc censem, illac transite: qui alia omnia, in eam partem, qua censem.' 'His verbis,' inquit Festus, 'præmit omnis videlicet causa, ne dicat, 'Qui non censem.' Hinc intel-ligitur, quod est in Casina. II. 6. 56. 'Cur omen mihi vituperat?' De quo ad illum locum. Gronov.

107 *Collaria]* 'Collaria,' sive 'collare,' vinculi genus, quo collum ad-

stringitur, Lucilius lib. xxix. ‘Cum manicis, catulo collareque, ut fugitivum, Deportem.’ Tum ‘collus’ et ‘collum’ dixisse veteres, docet Nonius.

108 *Gratia ea gravida est bonis]* Scribitor in libris, *gratia ac gravida est bonis, non gratia ea gravida est bonis.* Nos ex vestigiis antiquæ lectio- nis scribendum putamus, *Quod bonis bene fit, beneficium gratia ac gravitas' est bonis.* Id est, id gratum ac grave est bonis. Id alio loco, totidem ferme verbis et iisdem expressit. In Persa iv. 5. 11. ‘Si quid bonis bene fit, esse idem et grave et gratum solet.’ Istic dixit, *gratia est et gravitas est bonis, cum ipisis bene fit, id est, gratum et grave habent.* Ubi grave ponitur pro pretioso, nam quæ ad pondus dantur, quo graviora eo majoris pretii. Unde apud Symmachum, ‘in gravi dono habeo.’ Quibus autem gratum et grave beneficium quod acceperunt, solent et iisdem operam ponere, ut se gratos ac memores testentur, parem referendo gratiam. *Salmas.* *Gratia ea gravida]* Ignoro libros, in quibus sit, *gratia ac gravida, præter editionem primam Parei, in qua cum id reprehendisset Gruterns, respondit alter operarum esse mendum.* Nec possum capere, *beneficium est gravitas.* Nihil melius vulgato, quicunq; consentiunt scripti, et id ita explicandum: *Quod beneficium bonis bene fit, id est, recte atque opportune confertur, ea gratia, id est, ob id gratia, est bonis gravida, impensa, plena.* Gronov.

SCENA III. 8 *Utroque, &c.]* Vide notas Epid. iii. 2. 85.

11 *Eæ]* Sc. ‘ratione,’ seu, ob eam causam. Lamb. *Tuoptæ]* Dandi cassus est. Douza. Sed uteque Lamb. et Douza falluntur. Ne dubita, quin scriperit Plautus, *Tu tibi a tuoptæ ingenio prodes plurimum.* Vera phrasis Plautina est. Trucn. iv. 3. ‘ab ingenio improbus est.’ Boxhorn.

16 *Qui me]* Hellenismus; nam La-

tino more dixisset: Qui, quid ego rerum hic agitem, et quid fieri velim, omnem rem patri meo illuc ordine perferat. Lamb. *Qui ne quid rerum?* Recte Lambinus, et nugatur, qui τὸ με conjungit cum τῷ περιτελέσθαι. Enallage accusativi est frequentissima Plauto et aliis scriptoribus. Vide ad Senec. de Benef. iv. 32. Gronov.

20 *Si non rebitas huc]* Si non redreas huc. ‘Beterē’ antiquum, hoc est, ire: tunc ‘rebitere,’ ‘perbitere,’ ‘præterbitere,’ hoc est, redire, perire, præterire. Pacuvius in Medo: ‘Si resto pergit iter: tunc si ire conor prohibebit betere.’ Nonius.

25 *Ut adhuc locorum feci]* Ut usque ad hoc tempus feci. Lamb.

30 *Benevolentem]* Benevolum. Usitata vox Plauto, ut et Terentio. Lamb.

33 *Facile memoria memini tamen]* Intelligitur, ‘etiamsi nihil dicas.’ Male, *memini a me:* male Tyndaro datur τὸ ταῦτα, tanquam intelligatur, ‘dicedum fuit.’ Quasi non post paulo, ‘gessisse morem in tantis ærarium tamen.’ Et sic Plautus centies. Gronov.

36 *Quæ memini]* Memorem mones: qui autem memorem monet, moratur eum quem monet, et tempus frustra conterit. Lamb.

38 *Quam primum poteris]* Lege poteris, scil. ‘pater.’ Quamprimum poterit, remittat. Boxhorn.

40 *Mens miki]* ‘Præterea nemo dicendo consequi possit, quantum referat ad voluptatem, existimare aliquid esse proprie suum.’ Aristoteles Polit. ii.

56 *Med erga]* Pro erga me.

61 *Istic pol]* Notandum loquendi genus. Hoc autem vult: Centum partibus magis a me laudari meritus est, quam ego ab eo laudor, seu laudatus sum. Lamb.

65 *Magis non]* Ordo est, Non magis possum factum velle, id est, non magis possum cupere id effectum reddere, quod dico, quam re euitar, ut

Sicut Lamb.

66 *Testem laudo*] Id est; nomino.
Nonius, qui hunc locum profert,
Agell. 11. 6.

74 *Ignores*] Id est, asperneris, et
quasi ignotum negligas. Sic Amphit.
iv. 4. ‘Quem omnes mortales igno-
rant et ludificant.’ *Donza*. Vide no-
tas ibid.

76 *Tuque te pro libero*] Ne tu te
pro libero geras, qui liber non es, et
me, qui pro te pignori oppositus
sum, deseras. Vide Sticho, iv. 1.
Lamb.

79 *Fac fidelis*] Nonius tantum ha-
bet, *Fac fidele*: *cave fluxam fidem*
feras. Obiter nota, posterioris sevi
scriptores ‘fideles’ substantive ser-
vos suos vocasse: uti homo in Pan-
dectis est servus. *Lampridius*, ‘per
fideles suos quiescivit.’ *Fluxam*] In-
stabilem. *Cassaub.*

81 *Inveni*] Et illud, inventum in-
veni, intelligit de filio Hegionis, qui
eatenus quidem inventus erat, quod
sciebat pater, ubi serviret, sed non-
dum receperat. Quasi dicat: *Inveni*
eum, qui jam ex parte inventus est.
Pistor.

82 *Per dexterem*] Pacta quæ ve-
teres rata esse volebant, per dexte-
raram complicationem stabiliebant,
in signum fidei. *Lamb.*

84 *Hoc age*] Quasi dicat: Erecto
et intento animo in eam curam unice
incumbe; nec perfunctorie aut osci-
lante age, quod agis. *Taubm.*

87 *Et tua et*] Et tua Hegionis, et
tua Philocratis. *Lamb.*

89 *A trapezita*] Id est ex trapezitis
area, sive penes eum fuerit pecunia
deposita, sive ab eo mutuum sum-
serit. Sic Cic. pro Flacco: ‘Pecu-
niām opinor numeratam tibi esse non
abs te.’ Idem ad Attic. v. ep. ult.
‘Homines non modo non recusare,
sed etiam hoc dicere, se a me solvere:
quod enim prætori dare consuecent,
quoniam ego non acceperam, se a me
quodammodo dare.’ Noster Curc. v.

2. 20. *Gronev.*

90 *Syngraphum*] ‘Diploma,’ per
quod licet Pseudotyndaro, belli
tempore, ire in Elidem. *Lamb.*

94 *Si Diis placet*] Si Dii approbant,
Diis volentibus. Interdum *ēparvūs*
usurpatur. *Lamb.*

95 *Dubitavi*] Proinde ac si dicat:
Stultus fui, qui dubitavi; nullo enim
pacto dubitare debui, hos captivos
emerem an non emerem. *Lamb.*

97 *Apparebo*] Comparebo domi:
hinc ‘apparatores,’ qui semper appar-
tent: sive ‘apparitorum faciunt,’ ut
loquitur Sueton. ‘magistrabns.’
Unde *apparitores* in vett. Glossa ex-
ponnunt ἀποδεκταί· εἰσθή δὲ ὑπηρέται
τοῖς ἄρχοντος προσεδρεύοντες ἐκβιβασταί.
Faber. *Præsto ero.* *Gloss.* *Ms. Pl.*
Boxhorn.

100 *Amittam*] Absolvam, expe-
diām; sumpta a trapezita pecunia,
quam tibi dem in viaticum. *Lamb.*
Dimittam. *Boxhorn.*

ACTUS III.

SCENA I. 4 *Oculos effidiam*] Lu-
cem eripiam: tralatio est. *Lamb.*

5 *Malignitate oneravit*] Ita omnes
homines reddidit in me illiberales et
malignos. *Lamb.*

6 *Jejuniorum*] Magis jejuniōnum,
seu majore jejunitate tenuem atque
inopem: vocabulum risus gratia usnr-
patum. Ut autem Aulular. i. 2. cum
totas ædes inanæ significare vult,
ait ‘plenas esse inanitatē;’ ita hic
hominem a cibo inanem denotans ri-
dicule ‘fame effertum’ dicit. *Taubm.*

8 *Resident esuriales*] ‘Residere’ et
‘sedere,’ interdum est quiescere, et
a rebus agendis supersedere: quod
feriis et festis diebus licebat: hinc
‘resides,’ &c. *Resident* igitur *esu-*
riales ferias, dixit Plautus, pro eo
quod est, agitant ferias, quæ Esuri-
tioni sunt dicatae: quod nihil aliud
est, quam quiescunt et cessant ab
edendo et bibendo. *Turneb.*

9 *Iacet parasitica*] Imperfecta ora-

tio. In crucem ire jam licet arti nostra. *Camerar.*

10 *Ridiculos]* *Ridiculus*, γελαστοῖς, qui risum captat. *Nannix.*

11 *Laconas]* Jocatur de solempni verberatione puerorum Laconicorum. *Camerar.* *Imi subsellii]* Viri imi subsellii sunt, qui sedent in ima parte subsellii, non prima. Apud Cicer. Epist. III. 9. 'res longi subsellii' dicitur, quae multi indiget, qui delibèrent: possunt enim in longo subsellio multi sedere. *Turnebus.*

12 *Plagipatidas]* Legendum est *Blaugipatidas*, βλαυγιπατίδες. Plautus ita appellat Lacones, quod βλαυγίδες, id est, οὐλᾶς, ζληη, δνειδη, κηλῆδες, hoc est, cicatrices, convicta, verbera, ulcera flagellaque pateruntur: haec enim omnia significat βλαυγής. *Longol.* *Quibus sunt verba, &c.]* Proverb. olet. Est autem 'penus' omne id, quo vocantur homines, et quod intus reconditur: unde 'penitus,' 'penitralre,' 'penates,' id est, Dii interiores, et qui in adito penitissimo coluntur: unde et 'penetrates' dicti. *Taubm.*

13 *Requirunt]* Esum vocant. *Lamb.* *Qui libenter]* Qui, cum jucunde comederint, revocent eos, a quibus bene accepti sunt. Cicer. de Finib. II. 'Negat eum bene coenare, qui omnia ponat in voluptate,' &c. *Lamb.*

15 *Aperto capite]* Id est, sine pudore; confidenter. Contra, *operto capite*, ἀκαλυψάμενος. Et bene dixit, *operto capite*; talia enim loca probro-sa: operiebaturque caput. Qnare non recte noster Douza hic substituit *laniones*; nequa tam probosum sane adire macellum. Sed ringitur parasitus, quod jam omnia per se agant adolescentes, neglecta ipsorum opera. *Gruter.*

17 *Teruncii faciunt]* Id est, flocci faciunt. 'Teruncins' a tribus unciis dictus, inquit Varro.

20 *Quis ait? hoc]* Id est, huc. Dix-erat parasitus, Quo imus una ad prandium? ideo tacentibus illis, quos

rogarat, adjicit, Ecquis audet dice-re, 'Huc,' id est, ad me eamus? Usitata in illa re adverbia, 'huc,' aut 'hic.' Menœch. 'numero huc advenis ad prandium.' Mostell. 'Hic apud nos hodie ecomes.' Guilelm. *Quis profiteretur]* 'Profiteri prandiam' esse promittere notat Guilelmus. Sane 'profiteri artem' et 'promittere artem' eadem res est. Sed nescio quomodo displicet illud 'profiteri prandium.' Magis etiam, quum id confirmat loco Ciceronis Philip. 11. 'Ut igitur intelligeretis, qualem ipso consilii profiteretur, objectit mihi consulatum meum.' Haec verba exstant cap. 5. sed editum invenio, 'qualem ipse se consulem profiteretur.' Nec verbo meminim ille se corrigeret aut in scripto invenisse, ut videatur memorie vitium. Censeo, abstineamus hoc genere loquendi: in *Pisuto* autem *quis profiteretur?* intelligamus 'se' aut 'nomen.' *Grenor.*

21 *Negat me rident]* Προσγελῶσιν διοι. Eodem modo Virgil. 'qui non risere parentes.' 'Ridere parentes,' est ridere ad parentes; ut infantes, quibus blandiuntur nutrices. *Sosoliger.* *Atque illi abeant]* Continuo autu capitis significant, se nusquam consonatum ire. *Lamb.*

22 *Dictum]* 'Dicta' sunt joci. *Le-*ean. in Panog. 'patiuntur dicta jocorum.' Varro 'dicteria' vocavit *Taubm.*

23 *Menstruales epulas]* Loquitur de eos quas sufficiebant promiscue Romani, singulis calendis. *Longol.* Quæ mihi in mensem satis essent. *Lamb.*

24 *De compacto]* *Compacto*, (vel compacto, scribendi ratione tunc tralatitia, a 'compeciscor') ἐκ συνθήματος inerum Latiun. Usus Livius v. 11. et Cicer. ipse ad Att. x. 13. *Lipsius.* *De compacto geri]* 'De compacto rem gerere,' et 'compacto rem agere,' infra vs. 29. dicitur de duabus pluribus eodem prorsus modo loquen-

tibus aut agentibus, ita ut aut convenisse inter eos autea, quid agerent, appareat, aut certe convenisse videatur. Livius dicit etiam eodem significatu, 'ex composito,' lib. III. Virgilius vero simpliciter 'composito.' Gronos.

25 *Irritatus*] 'Irritare' non ab ira, ut quidam putant, simplici scribentes litera, sed venit ab 'irrire,' quod canum est, cum ringi incipiunt. Passerat.

26 *Dentes ut rostringerent*] Est leviter riderent: risuri habitum figurarent, sic ut labellis disciasis dentes ostenderent. Quintil. Decl. XII. 'Inter horrorem ac famem restrictio labris morsus abrupimus.' Appuleius in *Apologia*: 'Ne qua visatur tetralabes sordium, restrictis forte si labellis riseris.' Gronov. *Restringerent*] 'Restringere' est aperire, et quod constrictum erat, laxare; at hic 'restringere dentes' quod irritati canes, dum ringuntur, faciunt. Turneb. Ita et Cassub. notat, tñ re in multis esse modo *ἐπεριτύχεια μόριον*, modo *ἐπεργυτέον*. Taubm.

29 *Velabro olearii*] Sicut ii, qui olenm vendunt, communi pacto et pretio id vendunt. 'Velabrum' locens Romæ juxta Aventinum montem, vel a 'velando,' quod viam ad hippodromum ferentem e foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant, vel dictis a 'vehendo'; nam olim palibus Aventinas mons a reliquis erat disclusus. Hoc loco prostabant omnia, quæ ad victus rationem, et delicias pertinebant. Lamb.

32 *Barbarica*] Id est, Romana. Inuit autem eam, quam a Q. Vario lata est in eos, qui in rem. conspirasset, consilio inito, quo populum Rom. vita et victu prohiberent. Camer.

34 *Irrogabo multam*] Si honestior esset persona, quam ut eam rapi ius conveniret, diem ei dicebat, eamque, promissa poena, quam 'multam'

Delph. et Var. Clas.

Plantus appellat; dative, ni prædia possideret, vadibus, vel pignore, dimittebat. Rovardus.

37 *Si ea decollabit*] Scribendum esse decollabit, quod est, delicuerit, defluxerit, effluxerit, elapsa est, ut infra loquitur, multis ostendimus ad Liv. XXVII. 17. Gronov. *Decollabit*] 'Decolare' natura sua est activum; idemque quod per colum transmittere, sed intelligitur hic pronomen 'se:' sic igitur 'spes decolat,' nempe se ipsam, quæ defluit, interit, subiabitur. Varro de R. R. I. 2. 'Duo videntur spectasse Itali homines colendo; possentne fructas pro impensa ac labore redire, et utrum saluber locus esset an non. Quorum si alternum decolat, et nihil minus quis vult colere, mente captus est.' 'Decolat,' id est, deficit. Sic noster Casin. II. 4. 28. 'Si sors autem decollasset.' Quod interpretatur ipse II. 6. 47. 'Ista in sortiendo sors delicierit,' id est, liquefacta fuerit. 'Decollare' Cœcil. apud Nonim, pro de collo deponere: 'Habes, vide, tibi tradidi, in tuo collo est, decolles cave.' Et 'decollare' pro capite truncare, seu cervices præcidere, apud Senecam et Suetonium hac nihil pertinent. Gronov.

SCENA II. 1 *Bene rem gerere*] Salutationis genere expressit Græcum modum χαιρε καὶ εὖ ψάρτετε. Taubm. *Bono pubblico*] Hoc eo dicit, quia audierat, Philocratem summo loco natum: et idcirco non solum sua, sed etiam reipub. interesse, eum suis reddi. Lamb.

3 *Restitande*] Duti ipsi crebro consistunt.

5 *Eminebam*] Vix videri poteram; ita me pñne obrutum et sepultum quasi detinebant. Taubm.

8 *Inde illico revertor domum*] Videatur distinguendum: *Inde illico revertor*: *domum*, postquam id actum est, eo. Neque enim etsi brevius hæc dici potuissent, ideo plebeia μακρολογία sic

Plant.

6 A

quoque dici non posse necessa est. Tale, quod in Livio notarunt veteres: 'Legati non impetrata pace retro, unde venerant, domum reversi sunt.' **Gronov.** *Eo: Protinus]* Aut Plantus sui hic oblitus, leges œconomie migravit: aq[ue] illa duo sunt additamenta audacissima: *Inde illico revertor domum, et inde abi: cum in nullis etiam editi. appareant. Legito itaque: rogo syngraphum. Datur mihi: illico dedi Tyndaro: ille abiit domum. Postquam id actum est, eo Protinus ad fratre[m], mei ubi sunt aliū captivi. Acidal.*

SCENA III. 1 Cum me fuisse] Quem auctores ἀθηναϊκὲς volebant dicere 'mortuum,' dicebant, 'vixit.' Ut Cicero de Conjuratis: 'vixerunt.' Virg. *Æn.* II. 'fuiimus Troës, fuit Illium.' *Passerat.*

2 Segregant spernuntque] Segregant est velut interpretamentum verbi subsequentis. Nam 'spernere,' disjungere et segregare est. Ennius: 'Melius est virtute jns: nam sæpe virtutem mali Nanciscuntur: jus atque æquum se a malis spernit procul.' *Douza.*

4 Neque exilium exitio est] Quasi dicat: Neque ullus locus est, quo profugiens possim exitium declinare. Paulio post 'fugam' dixit, quod hic 'exilium.' *Lambin.* Ego legebam, auxilium exitio est. Quasi dicat: Nullum præsto est auxilium, quo minus in exitium ruam. *Dissaldæus.* Dicit Tyndarus: Præsentissimum certissimumque exitium se ubique locorum manere; cupere se illud quasi in exilium mittere, in ultimas terras deportare, et procul a se amandare; sed non posse, adeoque haud dubie sibi esse perenndum. *Boxhorn.*

6 Mantellum] Genus pallii aut velamenti. Varro vocat 'mantelium,' quasi 'manuterium' χειρόμακτρον. Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον est genus velamenti. Sic Latine 'mantelium' et 'mantile' ad tergendas manus. *Scalig.* **Mantellum]** 'Mau-

tum' dixerat Latini veteres, quod Græci μαρδοκή, amictum. Est enim η μαρδοκή τερβλητρα δμολος τῷ καλουμένῳ φαγράτῃ, ut ait Pollux, αμιται similis ei, qui vocatur παντα, unde 'chlamys mantuelis' apud Trebell. Poll. Claudio. Est ergo 'mantellum,' diminutivum, proprietatem quod palliolum, velamentum, amiculum. Vocabulum 'mantum,' cum diminutivum magis placet, sprevit cito vetus Latinitas. Sed recentior resumit, unde apud Isidor. 'Mantum, quod manus tegat tantum: est enim breve amictum.' Postea 'mantellum' confuderunt cum 'mantili,' id est, mappa, qua vel manus ad mensam tergentur, vel ipsæ mensæ sternuntur, eaque est recepta significatio. Varro de L. L. lib. v. 'Mantellum, quasi manuterium, ubi manus tergentur.' Hoc ἔργον magis ab usu illius ævi, quam a proprietate vocis deponitum. Sed nihil impedit, quo minus et hic de stragula mensaria accipiatur. *Gronov.*

SCENA IV. 5 Quam periisti e patria tua] Utinam prius vitam perdidisses quam patriam, et in hostium non manus, sed gladios potius ipsos incidisses. *Siberus.* Etiam jurisconsulti dicunt eos periisse patriæ, qui capti sunt, vel exiles. *Taubm.*

6 Qui ex parata re] Omnia composta contreras. 'Imparati,' 'parati,' passim etiam Tacito dicuntur, qui jam impares aut pares sunt defensioni. *Boxhorn.*

7 Occisa est] Id est, interiit, et desperata est hæc res. *Lamb. Atrocem]* Festus: 'Atroces appellantur ex Græco: quia illi ἄτρωκτα appellant, quæ cruda sunt: sive 'atrox' dicitur ab eo, quod nihil timeat.' *Scalig.*

18 Qui sputatur] Plin. x. 28. et xxviii. 8. disertissimis verbis monstrat, 'epilepsiam' enī fuisse morbum, qui insputabatur. Ego sum ejus sententia, id fecisse priscos hac in re, quod faciunt hodie in plerisque regi-

enibus, ut ubi epilepticus vel occurrit, vel morbus nominatur, sputum emitatur, tanquam hujuscemodi conspuatio ad avertendam a sese morbi perniciem conferat. Neque vero simile videtur, vel in segrotantis faciem, vel alio pacto adversus ipsum conspuitionem faciendi consuetudinem extitisse. *Mercurialis.*

19 *Ulro]* V. N. Amph. i. 1.

21 *Ut qui me]* MSS. Lang. non habent *ut:* et hic sane male feriatur. Qui, hoc est, cuius caussa. *Dissald.*

23 *Quibus insputari]* Argutatione sua usque adeo Hegioni persuaserat Tyndarus, Aristophontem comitiali morbo laborare, ut ille jam bono animo Aristophontem esse juberet; posse eum sola insputatione sanari: ad quae verba servus: Bene loqueris, inquit, et verum est, quod hic sputo carentur homines caduci: nam et sequae apud nos in Alide idem est eidem morbo remedium. *Gruter.*

25 *Concedi]* Tuttissimum est ei cedi. *Lamb.*

29 *Haud vidi]* V. N. Amph. ii. 2.

30 *Alcmæo]* Tres insanos nobilissimos commemorat: quos eodem modo sibi dicit sodales esse, atque istum. At illi nullo modo fuerunt: neque igitur iste. *Lamb.*

37 *Vera]* Id est, qui ea quae vera sunt, convincas vanitate ac mendacibus tuis. *Douz.*

42 *Quem patrem]* Idem sonat, atque si scriptum esset, 'Patrem non habet:' additur ratio: quia servus est. *Mercer.* Hoc autem eo pertinet, qnod jure civili nulla sit servilis cognatio. *Lamb.*

46 *Non equidem me Liberum]* Huic loco optima interpretatio accedit ex vs. 59. ubi ait Tyndarus, 'Pergin' servom me exprobrare esse, id quod vi hostili obtigit? Non ait Tyndarus se esse liberum, quia sit in servitatem redactus, sed fuisse. Certe liber natus fuerat, et postea reperiatur Hegionis filius. Sed ludit etiam

altero ambiguo, potest enim intelligi, 'non dico me esse liberum, sed me esse Philocratem:' et 'non dico me, sed Philocratem esse libernum.' *Dissald.*

51 *Bonis]* Id est, divitibus et beatis. *Douza.* Ita 'bona' dicuntur opes. Nata autem est ea loquendi ratio ex opinione vulgi, in amplissimis opibus ac possessionibus summum bonum constituentis. *Boxhorn.* Vide Trium. ii. 4.

53 *Aliquid pugna edidit]* Aliquid jam machinatus est. *Lamb.*

59 *Exprobrare]* 'Oreol'ew. Etsi pari jure babebantur servi bello capti, atqne il qui vernæ essent: hoc illis tamen quasi miseriæ suæ solatinum ac levamen erat, quod exprobrare servitatem non liceret: cum id ipsum minime honestum existimarent. *Mercius.*

62 *Ardent oculi]* Nam, ut iratis, ita et insanis ardere oculi solent: nec mirum; cum 'ira sit furor brevis.' *Lamb.*

64 *Atra bilia]* Vide Menachm. v. 2.

65 *Atra pix]* Qna cruebantur sonetes et malefici. Lucret. 'Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tæda.' Vid. Mercat. iii. 4. *Lamb.*

66 *Deliramenta]* Vide Amphit. ii. 2.

72 *Addites]* Vide notas supra ii. 3. 20. Et Epid. i. 2.

78 *Ut verus hodie reperiare Tyndarus]* Ut vapules, quemadmodum servi vapulare solent. *Lamb.*

80 *Nugas ludificabitur]* Id est, Nugator ludos faciet. Scio, 'nugas' capi posse 'nugax:' malim tamen 'nugas' seorsim ponit, ut subintelligatur, 'egeris.' *Acidalius.*

81 *Neque pes unquam]* Vide Asin. iii. 8.

82 *Ornamenta absunt ; Ajacem]* Hunc cum vides, inquit, Ajacem ipsum vides. Ornamenta tantum absunt Ajacis. Hoc uno excepto quod

non ornatus est nec indutus, ut Ajax, cetera Ajaci similis est. Quid sint ornamenti histriorum vel personarum comicarum tragicaramque, neminem latet. *Salmas.*

84 *Inter sacram saxonique sto]* Id est: In præsentissimo atque inevitabili periculo sum, quod dicunt alias 'inter malleum et incudem.' Ubi scilicet quod est, fieri non potest, quin feriatur. 'Sacrum' est hic idem, quod sacrificium, victimæ; 'saxum,' quo victimæ feritur ex antiquissimo veterum more. *Liv. I. 24.* 'Id ubi dixit, porcum saxo silice percussoit.' Nam pores hic pro sacro est, seu victimæ. *Gronov.*

92 *Nullam causam dice]* Non recuso. *Lamb.*

93 *Deliquio sicut]* 'Deliquio, delinquens,' idem quod 'deliquium,' ut 'obsidio, obsidionis' et 'obsidium,' 'estimio, estimionis,' et 'estimium' pro estimatione. Et sic alia sexcenta. *Salmas.* Robertus Stephanus in tertio casu accepit: et putat Siburus dictum ut illa: 'Est mihi bono, fraudi, exitio.' *Taubm.*

95 *Fxi]* Verum dicit imprudens; est enim Hegionis filius. *Lamb.*

99 *Si recte facias]* Sic Cic. pro Rosc. Amer. dixit, 'si recte fiat,' pro si officio fungatur. *Lamb.*

103 *Quia quiescis dierectum]* Quid sit 'dierectum' queritur. Frustra queritur in Latino solo hujus vocis origo et significatio, quæ Latina non est, sed plane Graeca, ut multis usurpatas a Plauto constat, ut 'prothymiam,' 'tympanotribam,' 'mastigiam,' et alia infinita. Nam 'dierectum' dixerunt pro 'diarectum.' Sic 'patenam' ex παντη fecere. Sic 'remnicum' pro Graeco ρυμονιλα, una littera mutata; et 'pincerna,' qui Graece est πυκνός, 'thensaum' scribebant pro 'thesauro,' ex Graeco θησαυρός. Ita ergo 'dierectum' scripsisse pro 'diarectum,' hoc est, διερέκτος. 'Abi dierectus,' idem

quod ἀπό διερέκτου. Quod uno verbo apud comedes, διερέκτεις, ut sepe apud Aristophanem occurrit. Hinc 'dierectum' pro corde disrupto, 'liu dierectus' disruptedus. Quod διάρκε μάτος in N. Test. id ipsum Graecis διαρρήγηται, διερέκτεις εἰσι. Quo referendum est, et illud 'rampanter ut ilia Codro,' et disrupti, 'disruptor miser,' διαρρήγηται. Inde etiam dicti 'dierectarii' portarum effractores, foræ et θύρωντες, ut vocantur in Glossis, quod foræ διερέκτεις facerent. Vel quia Graecis διερέκτεις, id est, effractores, qui Latinis inde dicti sunt 'dierectarii' pro 'diarectarii.' Sic qui Graecis σύμμαχος, Hygino appellantur 'symmacharii.' Qui Graecis παρβολοί, Latinis 'parabolarii.' Qui δρυχωτέλαι, et aliis ἔπλαρχηναι, 'orcistoplacii,' et alia ejus generia. Dierectarii igitur sunt διερέκτεις, sive effractores. *Dierectus*, διερέκτος. Ita et diarectum Latini ex Greco sumpsse διερέκτος. 'O quantum diatrebat' Martiali. Pro 'dierectarii' perperam in Glossis scribuntur 'derectarii' et 'directarii.' A 'dierecto' venire illam vocem, vel Glossæ testantur, quæ etiam καταράτος interpretantur: *Dierectarius*, θύρωντες, ἔπειρωνδατῆς, καρδάρες. Nam sepe pro καρδάραις, usurpatur hec vox, 'abi dierecte,' eis καρδάραι, vel καταράτος, utpote disrupti dignus. *Salmasius.*

108 *Dormicinus]* A 'runciss,' quæ serm genus est, ut consent critici; πυγχάν Graecis: verbo non incisa translatione sed vere comica usurpatu. *Turneb.* *Dierictus]* Id est, per artus concisas. *Nenius.* *Bosius,* διεμελήθητ.

110 *Vide sis]* Sitne hoc certum et exquisitum. *Lamb.*

117 *Morientarū]* Hoc satis explicat, cur 'ulmorum Acheruntem' dixerit Amphitr. iv. 2. quasi virgarum orcum et necem. *Turneb.*

119 *Ut vos custodium]* A contrario

sensu; ut 'custos carcoris.' Asin.
Taubm.

122 *Patemina*] 'Putemina non solum arborum sunt, verum omnium rerum purgamenta; nam quicquid ex quaque re projicitur, patamen appellatur.' Nonius.

125 *Lignatum*] Senex castigando Tyndaro lora clamat: (nam servis puniendis lora poscebantur) illi autem joco, quasi ambigentes, ad lignationes referunt; nam et lignatum itari ferebant securim et lora.
Lips.

SCENA V. 3 *Sartoribus*] 'Sartores' non medo a 'sarciendo,' sed et a 'sarriendo' dicti sunt. Nonius.

5 *Oecat*] 'Oecatio' satis deum frugibus locum habebat. Hinc occasiones, 'occasationem' veteres ex somnia veriloquio interpretabantur, quod ea occasarentur frumenta, hoc est, sub terra operientur et occultarentur. Hanc statim sequebatur 'sarritio,' jam enatis frugibus. Schlesius.

7 *Decet innocentem*] Similia sunt Amphitr. II. 2. ubi notas vide; et Pseud. I. 5.

14 *Doutrinistique*] In articulos discepsisti: δοκίλιον. Bessus.

15 *Conficiati*] Ita, 'conficere argentum,' Terent. dixit; et 'patrimonium conficere,' Cicero: id est, perdere, decoquere, lacerare, consumere. Passerat.

30 *Ponere*] Pro exponere. Douza.

31 *Acherunti*] Adverbium; ut *Kerthagini*. Lamb. Sententia est: Facito ergo tñ, ut apud Acherontem celebris landibus. Taubm.

32 *Peritis, non interis*] Id est, non separatur prorsus a vivis, sed remanet in fama hominum.

33 *Exemplio*] 'Graves pauci, quam possunt ceteris documento esse, 'exemplia' dicuntur.' Donatus.

34 *Sutcas*] Glossar. Sutca, κυρόπα. V. N. Amph. I. 1.

35 *Vel te interisse*] 'Interire,' est

ex quacunque causa occidere et emori: 'Perire,' casu vel infortunio; ut igni, fame, naufragio. Itaque 'interire' generalius est, et maiorem vim habet, quam 'perire,' quod alliquando significat evanescere et extenuari, spe decidere. 'Perire' hic exponitur 'mori,' sed morte violenta.
Aus. Popma.

36 *Interdus*] 'Nihil interdare,' susque deque facere est, καὶ διάφερε. Rud. II. 7. Trinum. IV. 2. J. Gutiebm. Sed tamen et 'interdicō' interpretor ὅδης διάφερε ποιῶμαι, διάφεροῦ. Scatig.

42 *Æquus melius*] Comparativum pro absoluto. Terent. Heautont. 'Cui sequi audivisti commodius quicquam evenisse?' Act. IV. 2. 47. Taubm.

59 *Custodem*] Id est, pedagogum. Hor. I. Sat. 4. 'Dum custodis eges.' 'Heras major' hic est, Theoderomedes, Philocratias pater.

60 *Nocitium*] Servus novitus, est servus rufus, et ministeriorum omnium servilium imperitus, qui opponitur veteratori. Cic. in Pla. 'Syrorum nescio quem de gregi novitium.' Lamb.

61 *Perdecere*] Id est, persuadere. Douza.

63 *Gratiem istam*] Gratia, ἡ χάρη, beneficium cuius gratia comes. Terent. Hecyr. III. 3. 'Hanc gratiam sibi uti des rogat.' Passerat.

64 *Crucias*] Id est, duplices, non singulares. Douza.

65 *Latomias*] Id est, lapicidinas: quae aliqui sine adjectione, carcerem significant: a latomis Syracusanis. Turneb.

66 *Effodiri*] Pro effoderint. Camer. At hoc nulla analogia potest defendi: scribo, effodent. Veteres 'fodare' pro 'fodere' extulisse testatur Festus. Mewr.

67 *Cottidianus*] Lego, cottidianus. Solene priscis sine additione dicere 'hesterno,' 'cottidiano,' 'anno,' 'horno,' 'postero:' et vere adverbiorum

in morem. Tacitus, 'Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur.' *Lips.*
Sesquiopus conficeris] Id est, octonus et quaternos lapides effoderis. Est enim hic numerus ἡμίλιος, id est, sesqui ad octo. *Cam.*

70 *Perdatis]* Sententia aperta. At Hegio aliovorum hoc verbum accipiens, obtestationem Aristophontis eludit responso ex ambiguitate, quæ verbo 'perdideris,' subest, jocum aucepatus. *Douza.*

71 *Nervo]* 'Nervus' hic pro vinculo aut compede ponitur. *Lamb.*

80 *Ne qui deterius]* Ne qua ratione deterius cum illo agatur, quam cum his qui pessime habentur. Eodem ergo plane modo cum eo agi vult, quo cum pessimis. Alii dicent, *Ne qui melius huic sit, quam cui pessime est.* At Hegio, quia, *ne melius,* mollina aliquid mitiusque significat, maluit dicere, *ne deterius.* *Boxhorn.*

82 *Stat tuo periculo]* Servus enim cum danno et periculo domini moritur. *Lamb.*

85 *Minitas]* Pro minitariis.

86 *Vale atque salve]* Hæc conjungabant veteres, discedentes ab iis, quos nunquam visuri essent. Quin ita 'salvere' et 'valere' mortuos jubeant. Virg. *Aeneid.* xi. 'Salve eternum mihi, maxime Palla, Eternumque vale.' *Lamb.*

93 *Vis hæc]* Veteres cum vehementius et violentius vel arctius tenebantur, pellebantur, trudebantur, exclamare solebant, *Hæc vis est.* Sic C. Jul. Cæsar peti se videns pugnibus, 'Ista quidem vis est,' clamat. *Turneb.*

93 *Phylacam]* Φυλακή, carcer. Vide *Aulular.* iii. 6.

94 *Documentum dabo, ne quis]* Vide hac de antiqua elegantia, quæ scripsimus *Observ.* iv. 11. *Gronov.*

96 *Quod abaque hoc esset]* Id est, quod nisi hic esset, videlicet Aristophontes, qui mihi patefecit Tyndari et Philocratis fallacias. Sic sœpe

noster loqui solet, item alii comici. Terent. *Phorm.* 'Nam absque eo esset, Recte ego mihi vidi sem, et sensis esse ulti iracundiam.' *Lamb.* Vide *Ménæchm.* v. 7.

97 *Offrenatum]* 'Offrenati dolis' sunt, qui veluti capistro ori injecto dolis devincti quolibet ductantur. Sic *Apul.* lib. vi. 'Hunc (de Cerbero loquens) offrenatum unius offulæ præda, facile præteribis.' *J. Gail.*

105 *Quasi in orbitatem]* Sic mihi omnes liberi pereunt, quasi eos produxerim, non ut liberis essem auctior, sed ut orbns viverem. *Lamb.*

108 *Exauspicavi]* Jocus ab auspiciis tractus. Auspicium itineris hic faciundi mihi e vinculis dñctum est: et ita malo auspicio huc veni: quare ad vincula merito redeundum est. *Lamb.* Dic potius, allusum ad disciplinam R. ubi domi repetebant a ducibus auspicia, si quid male cessisset publice. Et hoc 'redauspiciari' dicebant, Græci μετωνυμούσθε. *Taubm.*

ACTUS IV.

SCENA I. 6 *Nam vel prodesse]* Potentis hominis est facere utrumque. Notum est illud, 'Servare potui; perdere an possim, rogas?' *Lamb.*

7 *Oneravit]* 'Onerare,' copiam non modo mali, sed et boni significat. *Boxhorn.*

8 *Sine sacris]* Id est, sine sumtu. Sacra enim familiaria, quæ pecuniam, id est, hæreditem sequebantur, aliquo cum sumtu fieri necesse erat. *Lamb.* Soli cives Rom. habebant sacra hæreditaria ex lege XII. *Tabb.* SACRA. PRIVATA. PERPETVA. MANENTO. qua cavebatur, ut pater filiusque hæres eadem sacra colerent. Unde cum de potestate filius exibat, non amplius paternis sacris astringebatur. *Popma.* *Aptus]* Id est, adeptus. ab 'apiscor.' *Douza.* Vide *Epid.* v. 2.

12 *Conjiciam in collam]* Veteres

Graeci et Romani subligaculis, uti nos hodie, extra stadium aut scenam non utebantur; itaque illi pallium, hi togam ad calceos demittebant. Quod si quid illis, qui navi et actnos haberi volehant, diligenter faciendum eset, vel pallium ponebant, vel in numeros rejiciebant. Atque hic est fere servorum habitus in Comœdiis. Pallium sane Graeci hanc ipsam ob causam, ut expeditiores essent, belli tempore deponebant; ut Romani togam. *Cesareus.*

18 *Eternum cibum*] ‘Æterna’ dicuntur, aut que revera talia, ut Dii; aut que voto talia facimus, ut Principes; aut que effertissima, uberrima ac prope inexhausta sunt, ut cibus, hoc loco. *Boxhorn.*

SCENA II. 7 Senex ductus] ‘Ducitur’ enim qui decipitur: qui alterius ad libidinem hoc illuc circumducitur. *Gruter.*

9 *Collecto*] ‘Pallium collectum’ opponitur ‘fluido.’ Hoc otiose deambulantum est; illud eorum, qui graviter et celeriter aliquid actri sunt. ‘Colligere’ dicuntur res suas, qui cupiunt esse expediti. *Boxhorn.*

11 *Eminor*] Palam, vel pro meo jure minor: sic dictum ‘eminor,’ ut edico, quod est vs. 28. *Lamb.*

13 *Ore sistet*] Ad eum modum, quo in Cureul. dixit, ‘capite sistet.’ *Boxhorn.* *Pugilatum incipit*] Brachia jactat, quasi pugilatu certaturus. *Taubm.*

16 *Ballista*] Duplex instrumentum priscis, quo in hostes emitterent, et jacularentur: altero, tela vel grandiores sagittas, altero lapides et saxa. Id prius ‘catapultam’ dixerunt veteres, hoc posterius ‘ballistam.’ Plautus hoc ipsum discrimen palam hic ingerit. ‘Pugnum’ enim suum, qui rotundus, eum lapide ballistario comparat; ‘cubitum,’ qui longior, cum telo catapultæ; ita dico, ‘telo’: nec aliter in his versibus utraque vox capienda, quam pro eo quod catapulta emititur, aut ballista. *Lips.*

17 *Tum genu*] Sententia est: Non tantum mihi pugnus et cubitus, et humerus snt, quibus valeo, sed prætereas etiam genu; quod ad quemcumque impetrio, ad terram dabo. ‘Jaceti’ dicuntur, quibus alias aggredimur, ut ‘oscula,’ ‘manus,’ ‘genua.’ *Boxhorn.*

18 *Dentilegos*] Dentes ex ore excutiam; ita ut eos in terram decessos, e terra tollere et colligere necessitate habeant. *Lamb.*

25 *In ventrem sumpoit*] Vino et epulis calens ac repletus, potius ex ventre, quam animo et fiducia virtutis, adeo confidens ac minax est. *Boxhorn.*

26 *Impensor*] ‘Impensus’ heic vallet, farctus: quomodo ‘impensa,’ factura. *Meurs.* Quod olim majorem pecuniarum numerum in cella Dei reponerent. Festus ait ‘impensam’ vocatam fuisse eam pecuniam; quod nondum esset pensa, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio et factura dicoretur ‘impensa.’ *Scaliger.* Ms. Camerarii legit imperiosior, id est, *oppræsor*: quod retinendum censem Salmasins.

27 *Scrophipasci*] Scrophas pascentes: ‘scropha’ sus fæmina. *Lambin.* *Furfure*] Pro, crassiori farina recreamento. *Vossius.* *Furfuri*] Pro furfure. Cic. in versu: ‘parti miscetur in una’ mutato e in i longum. *Cameyer.* Vide Menæchm. II. 3.

30 *Ex ipsis dominis*] Lepide minatur se id facturum dominis, quod juxta nexus orationis facturum quis putaret quibus. *Grut.*

31 *Basilicas*] Quicquid splendidum, magnificum, et imperiosum erat, Graeci βασιλικὰ dicebant. *Longol.*

34 *Quadrupedant*] Turnebus xxvi. 29. ‘Quadrupedare,’ inquit, de quadrupedibus dicitur. Vide Virgil. *Taubm.* *Crucianti canterio*] ‘Crucians canterius’ Ausonio dicitur ‘caballus tripes,’ et ‘claudicans,’ et ‘ærum-

nosus,' et 'ruptas terga verbere : quales sunt plerumque, qui ad machinas molarias damnantur. Scalig.

35 *Subbasilicæos*] Homo ἄγραος est, qui totos dies forum conterit, quemque oratores et comici appellant ἄγραος περίγραμα Latinis veteres 'hominem ordinarium,' teste Festo; vel 'subrostrannum,' ut Cio. Glossari auctor paulo aliter, *Basilicarius*, μάλας, ἄγραος. Notum est in basilicis iudicia Romæ, præsertim cunctum viralia, celebrata fuisse. Casaub.

36 *Surpiculus*] 'Surpicula' vel 'surpiculum,' canistri genus, a sirpando, id est, ligando dictum. 'Sirpare' a sirpo, σκόνη, ex quo omne πλέγμα fiebat: unde quæstiones obscuræ 'sirpi' olim Latinis, Græcis vero γύρφων dicebantur: quod ut γύρφων erant πλέγματα ἀλισταὶ ex sirpo; ita etiam ex sirpis nassus pescatorum, dicebantur 'sirpiculus.' Scalig.

39 *Duplam agninem danunt*] Queritur hic parasitus carnem agninem frequentiorem esse vervecina, apud laniones, et duplo plures agnos evadunt quam vervecos. Parasiti qui ventri tantum implendo operam dabant, preferabant vervecinam agninem. Agnina, ut tenerior, haud adeo suburrando abdomini idonea est vestripotantium parvitorum. Præterea agnina etiam carior. Et male hic adnotant docti a veteribus despiciunt habitat agninan et vilissimam fuisse. Ut commendarent agninan lanii, verveci sectario indebant nomen Petronis, quia nimis dura esset ac responset dentibus vervecina. Petrones duri hominis est, asperi, ut et rupices. Lanii verveci sectario indebant nomen petroni ob duriciam carnis, et evadundos agnos crebrina locabant quam vervecos, adeo ut duplam agninan venderent præ simila vervecina, hoc est, duplo plus agninan vendarent, quam vervecinam. Quod huic parasito displicet. *Duplam agninem danent*, id est, venalem habent, præ-

beat. Sic paulo ante, 'qui præbeat populo pisces fodiendos,' id est, venales exhibent, vendunt. Salmas.

40 *Petroni*] 'Petrones,' rustici a petrarum asperitate: qui et 'Rupices' item 'Varroes,' a 'varrio,' qui stipites sunt non dolati, præmari ac enodes. Ita Festus et Scalig. 'Sectarii' epitheton aptandum non 'verveci,' sed 'petroni.' Nec 'sectarius' usquam reperitur pro eo cui ablati testes; est potius admissarius qui gregem init, qui femellas passim sectatur: veluti miles Plauti dicitur 'consecutari qua mares qua feminas.' Gruter.

43 *Edictiones edibiles*] Vide Hist. Fori Rom. Fr. Polluti III. 2. Trubm.

44 *Agoranum*] Vid. Rud. II. 3.

46 *In portu cibus*] Non est legendum, in portu cibū est. Sed sic distinguendum: Tantus, ventri commestus meo, adest in portu cibae. 'Cibam' enim vocat per ἐργάτην, quam vulgo appositionem vocant, commestum ventri suo. Neque intelligit aliud quam Philopolemam, a quo per omnem vitam (hoc enim est 'æternum' IV. 1. 13.) cibam sperabat. Priscianus 'cibus' quarta declinatione secundo casu accipit. Gronov.

52 *Vel assulatum*] Id est, ministrum. Nonius. Assulatum foribus extitum afferre Plauto in Mercat. dicitur, facere foribus assulas. Scalig.

54 *Fortuna quæd*] Ludit in verbo ambiguo, 'respicere.' Juba, inquit parasitus, me ad te respicere, quæd Fortuna tibi non facit; nam tibi, qui me properantem moraria, certe irata est: quia pugnas, cubito, humeris, caput tibi comminans, denteaque excutiam. Alludit autem ad *ædem* 'Fortunæ respicentis,' quæ Romæ iuxta templum Iovis Victoris erat: quam Cic. de Legg. II. commemorat, et Plutarchus Lamb.

61 *Exigam omnia*] Loquitur tanquam de ueste: ut corpus humanum uestis est animi, eumque segrum ma-

culis, id est, pallore, illavie, rugis prodit. ‘Exiguntur maculis’ e vestibus, quum a fullonibus subignatur ventes. *Gronov.*

68 *Ingentem*] Terentius Eunuch. III. 1. ‘Magnas vero agere gratias Thais mihi?’ *Gn. Ingentes.*

67 *Foculis*] Velim hic non foculos significari, sed ‘focula,’ quae sunt (ut Non. docet) nutrimenta. Plaut. *Persa*, ‘intus fumant focula.’ Omnia tamen maxime velim legi, cocula: et vascula mnea ad coquendum opta intelligi. Omnia enim vasa coquendi causa parata, ‘cocula’ dicuntur, teste Isidore et Feusto. Plautus, ‘Aeneis coculia mibi excocta est omnis misericordia.’ *Lamb.*

70 *Scis bene esse*] Scis laute te accipere, si habeas unde summitus facias. Vide Most. III. 2. et Menachm. III. 2. *Ophthalmia*] Piscis ab oculorum magnitudine sic dictus. Plinius ‘oculatam’ vocat; alii ‘melanurum.’ At Turneb. carnem oculis vicinam oculosque interpretatur, quo modo carnem capitis Lucilius dixerit ‘cephaliam.’ *Lamb.*

71 *Horæm*] Salsamenti genus ex pelamide piscis. Vide Apicinum x. 5. Dicuntur ab ‘horæa,’ non a tempestivitate, sed a Veris tempore: quod tum salsamentum istud fieret. Turneb. ‘Scomber’ piscis est, ex quo garum optimum fiebat, τρυγὴ piscis, qui Latinis pastinaca marina dicitur. *Cetum*] Majores pisces ‘cete’ sive ‘cetos’ appellant et Græci et Latinis. *Lamb.* *Mollæ cascum*] Recentem, vel pinguem.

75 *Victi*] Affer ad me ventrem non fastidiosum, sed victu quotidiano contentum. *Lamb.* *Victi*, pro *victus*.

79 *Nihil sentio*] Vide Epid. iv. 1.

80 *Non es in senticeto*] Non est mirum, te nihil sentire: non enim es in loco sentibus obito. *Jucus. Lamb.*

81 *Vasa tibi*] V. N. *Aulular.* II. 8.

82 *Proprium*] Id est, tuum, nam aliæ Diis immolare nefas; vel sa-

cris accommodum; ut habeat sci. omnia insignia hostiæ necessaria. *Pius.*

87 *He. Tuo arbitrio*] Ita Ms. Camer. et ludit parasitus ambiguitate verbi ‘patior:’ ‘mulieres’ enim ‘pati natus’ Seneca ait. *Grat.*

90 *Nunc tu mihi places*] Non places est placeria: nec legendum, *Non tu mihi places*: nec sunt hæc verba Hegionis. Parasitus dixerat se emptum Hegioni, nisi quis meliorem afferret. Eadem quæserat III. 1. et quæsumum iturum amplius se dixerat in portu: quæ si spes decolaret, tum deum se recepturn ad Hegionis cœnam asperam. At quam aliam quæseret invento in portu Hegionis filio Philopolemo? Nunc ait, *tu mihi places*, hoc est, nunc aliam conditionem nullam circumspectiam: nunc nihil vereor, cœnam hic fore asperam aut victimum tuum scruposam commeare viam; nam et ille non nolet, et tu ei indulgisce ut possit me laetus alere. *Gronov.*

94 *Celoe*] Fulgent. ‘Celox, genus naviculæ modicum, qnod bambulum dicimus.’ Vide notas insuper Asinar. III. 1.

95 *Aliam*] Id est, *Elenm. Lamb.*

97 *Saturitas*] ‘Saturitas’ parasito edaci omnium Deorum est instar. *Idem.*

98 *Condeo, nomine*] Et ita me semper faciat saturnum. Imo faciat, ut dici possim *Satorio.* *Idem.*

99 *Et genium meum*] Parasiti, dites sub quorum clientela essent, ‘Genios suos’ nominabent. *Meurs.*

100 *Aldensem*] Polycratem. Mā ῥὸν ‘A.] Per Apollinem. Quod Græci jurantes, Mā, ῥη, præponunt, id Romanis erat ME et E, Mecastor, Medius fidius, Mehercale, Ejuno, Equirine, Ecere, Epol, Ecastor. *Sculiger.*

101 *Nὴ τὰς Σέπας*] Necessario scribendum cum Camesariano, Langianis, Palatinis, et quinque nostris Nὴ τὰς

Kóρην: nam aliqui nullus est transitus ab Apolline ad urbes. Sed τὰς Κόρας dat occasionem commodam: id enim sequitur prius iurandum, ut ἡ Κόρη est Proserpina, Dea Deum. At hanc sequitur νὴ τὰς Πραιτόστηρα, quasi prius intellexisset Coram urbem. Gronov.

102 Πραιτόστηρ] Hæc Præneste, et reliqua quæ sequuntur nomina civitatum Campaniæ sunt.

104 *Barbaricas*] Pro Italicas; nam 'Barbari' dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis, Festis.

106 *Sedulo*] Id est, sine dolo: bona fide. Nonius.

108 *Boios est*] 'Boia' accipendum pro collarī: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam si dixisset, ipsum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Boios esse Gallos. *Glossar.* *Boi, βοῦς*: *Boi, ἐρεπόλις οἱ γάλλοι.* Est etiam in verbo *terit*, *ἀλεχρολογία*. *Propert.* III. 11. de Cleopatra, 'Et famulos inter fœmina trita suos.' *Scalig.*

110 *Bonan' fide*] Erat etiam affirmatio et iurandum, 'Bona fide.' Nos tamen hodie, nisi appellato nomine, sacramentum non patamus: nam sequitur mox, 'sancte cum jurem tibi?' Turneb.

111 *Iterum gnatus*] Antiqui vocarunt 'natales' omnes dies, propter aliquam lætitiam insignem, sibi sollemnes. *Casaub.*

116 *Manticinatus*] Alii codices scripti, *mantisinus*, aut *manticinus*. Unica littera mutata scribendum, nisi *panticinatus* probe ero. Id est, nisi pantices probe implevero. A pantice 'panticinari.' P, B, et M, in veteribus æque invicem permuntantur, ut genus vasis modo 'bascanda,' modo 'masconda' in libris scriptum reperitur. Præterea quibus ignotum erat verbum 'panticinari,' potius voluerunt facere, legendo 'manticinari,' quasi a mantica. 'Pantices' sunt intestina. Virgilius

in Catalectis, 'noctinque solvit pantices.' Apud Martiale, 'pantices' sunt intestina, 'Quod cum panticibus laxis et casu pede grandi.' Inde ergo verbum 'panticinari,' pro 'pantices' implere et saginam cædere. *Salmas.* *Fusti*, pro fuste.

SCENA III. 2 *Collos*] Collins in masc. gen. dicebant veteres. *Taubm.* *Tergoribus*] Turneb. leg. *tegoribus*: et ita est in Paris. nam apparebat veteres non tantum 'tergus,' sed et 'tegus' dixisse. Quia vero neque sic loci difficultas tollitur, Lamb. suspicatur legi posse, *pecoribus*.

4 *Absumedo*] Vocem fixit ab 'absumo,' non multum a 'sumine' discrepantem, in paronomasia leporem querens. *Lamb.* 'Sumen' autem contendunt dici quasi 'sugimen': ac proprie in suis, quo suilla ubera continentur. Jam delicias et ganeam a suis peti solitas. *Taubm.* *Callo*] 'Apri' a veteribus in conviviis aestimabantur; cnjus 'lambus' omnibus aliis partibus ejus præponebatur: hunc Plantus et Cato 'aprugnum' vocavere, cuius tenera durities commendata ipsi etiam 'calli' nomen dedit. Propter quod etiam Horatius 'longa ova' extollens, 'callosa' nuncupavit, tanquam compacta illa tenuitudo in omnibus ciborum generibus et dentibus et palato valde grata sit. *Mercer.* Var. Lect. II. 22.

5 *Porcinarius*] Iis, qui porcinæ carni præfecti sunt. *Lamb.*

7 *Ad præfecturam*] Solebant enim præfecti in suis præfecturis jus dicere. *Pollut.*

8 *Pendent indemnatis*] Non ceperunt interpres ignorautia formulæ juris 'lite pendente.' Accessit et qui 'indemnatas,' innocentes, suspensas, et tamen nulla judicis sententia ad laqueum aut suspendium damnatas interpretaretur. Proprie 'pendent indemnati,' quorum lites sunt pendentes: qui non quidem innocentes, sed accusati et nondum per-

acti sunt rei. Snet. Domit. 9. ‘Reos qui ante quinquennium proximum ~~marium~~ apud pependissent, universos discrimine liberavit.’ Quintilianus Inst. VII. 5. ‘Cum ex præscriptione lis pendet, de ipsa re quæri non est necesse.’ Cum igitur dicit, *qua* pen-
dunt, simpliciter accipit, ut solent suspensam in carnario esse pernæ: cum addidit *indemnata*, loquitur de illis, ut reis, continuata ἀλληγορίᾳ inceperat enim, ‘et jus dicam la-
rido.’ Plin. Epist. iv. 9. ‘Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus, diu pe-
pendit.’ L. xxi. D. de accus. ‘Cap-
titis reus suspenso crimine causam dicere non prohibetur.’ Ubi male Gothofredus: non habita ratione criminis. Cicero pro Cluentio, ‘Hæ-
rebant in tabulis publicis reus et ac-
cusator.’ Ceterum scripti fere ibo
ut *praefecturam*: Angl. ibo in *praefec-
turam*. Lege, Nunc ibo in *praefec-
turam*, ut *jus dicam larido*. Nam ire in *praefecturam*, qnemadmodum ire in *provinciam*. Td ut autem hic neces-
sario poscit sequens ut feram. Gro-
nov.

SCENA IV. 4 *Quasi lupus esur.*] Ad-
monet me hic locus versuum e sexto Satyrarum Ennii, quos ob elegantiam adscribam ex emendatione Mureti Variar. xix. 7. ‘Quippe sine cura, laetus; laetus cum advenis, Exsartis malis, lupino expectans impetu, Quam mox alterius obligurrias bona. Quid censes domino esse animi? pro Divum fidem! Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.’

7 *Glandia*] Plin. ii. 37. ‘Tonsillæ in homine, in sue glandulæ:’ *qua* et ‘glandia’ dicuntur, sive ‘glandula.’ Glandulæ sunt in cervicibus, ideoque per glandia, seu glandulas, cervices hic significari puto. *Lamb.*

8 *Mediales*] Modii unius capaces. *Pius.*

9 *Possente serie*] Ac si quis ‘or-
cas’ nostrarates, id est, ‘cados salsa-

mentarios’ (*fleischkunnen*) ad focum admoveri postulet; quasi integrum bovem pariter, Herculis βονθάρου in morem, primo velut pedatu absum-
turus. *Douza.*

10 *Armarium*] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptnarium, e quo promitur cibus: at Lambinus lo-
cum, in quo nummi reconduntur. Vid. Epid. II. 3.

12 *Dicam ut sibi*] Hoc est, siquidem volet aliquando genio suo indulgere, censeo illi aliud penum querendum parandumque. Nam parasitus totum carnarium deturbaverat, et aulas, et calices confregerat, et cellas omnes refregerat, et omnia denique, *qua* ad geninum lepide curandum valent, con-
turbaverat. Hæc vulgo male acci-
piunt interpretes, cum sarcinosis illis commentariis. *Salmas.* Si *sese uti volet*] *Sese uti* non est se ipso uti, vel sibi esse utibilis, non genio indulgere, sed quasi esset si *sese eo volet uti*. Td *sese ωφέλει*, ut plurimis locis apud Plautum: perinde foret si *uti volet*, si quod in posterum penum habere. Non voluptates, sed usus tantummodo necessarios significat. Neque id ignoravit Lambinus, qui diserte: ‘Penu subintelligendum, ut intelligamus antique dictum: si volet se uti penu, pro, si volet uti penu.’ Sed blandiente ingenio alteram explicationem falsam addidit. *Gron-
eius.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Quæ*] *Quæ*, referen-
dum ad totam orationem. *Lamb.* Sed Acidal. hunc versum, ut indignum Plauto, aut delendum censem, aut ita emendandum, *Quas, dum te carendum hic fuit, sustentabam.*

5 *Hunc*] *Stalagnum.*

8 *Hoc! Satis*] Sic MSS. et editi, nisi quod Camerarius τd *Hoc* delevit. Gruterus putat sic belle distinxisse. Placeret magis, *Hoc (satis jam audiri) Tuas erumnas, ad portum mihi quas me-*

secessisti.) Hoc agemus. Quasi sit, Hoc, hoc, inquam, agamus. Nisi corrupta ea vox ex interjectione, Oh! satis jam audivi. Quia in hac ipsa fabula jam bis usus. *Gronov.*

10 *Tecum]* Id est, tibi. *Douza.*

20 *Pretium]* Id est, mercedem. Sic Terent. Andr. ‘Ego pretium ob stultitiam fero.’ *Lamb.*

24 *In lapicidinas]* Ita Ms. Camer. et si tamen prius videbatur habuisse *lapicidinas*: quomodo adhuc servant Pall. 4. priores, ut notat Gruterus. Ita Heraldus contendit perpetuo legend. *lapicidinas.* Gloss. *Lapidicines, λαπίδης. Lepidarius, λεπτός.* *Taubm.* *Compeditum condidi]* Comperdibus vinctum conjecti. *Lamb.*

27 *Libellam]* Libellum argenti, id est, assem. Cic. Accus. II. ‘si unam libellam argenti dedisset.’ Id. pro Rosc. dixit, ‘ad libellam debere:’ quod Horatius, ‘ad assem.’ Quando minimam pecuniam significare volebant, ‘assem’ et ‘libellam’ dicebant. V. N. Psend. I. 1. 96.

31 *Interibi ego]* Interea ex hoc verberone Stalagmo volo ‘erogitare,’ id est, rogando extorquere. *Taubm.*

SCENA II. 3 *Neque frugi bona]* Rittershus. & Ms. Eystadiensi, quem cum Fr. Modio contulit, versum hic inserit tales: *Atque ubi ergo fui in lapicidinis bonus vir, neque bona frugi: Neque ero, &c.*

8 *Quod ego fatear]* Credisse fore, ut me ejus pudeat, quod fatear, sc. me recte nunquam quicquam fecisse: cum tu id dicas? *Lamb.*

9 *In ruborem]* Jocus. Quos pudet, rubore suffunduntur; et qui loris cunduntur, etiam rubent sanguine. *Lamb.*

10 *Imperito]* Ironia, quasi dicat; Experiendo jam pridem didici, quam sis plagiatus.

11 *Tandem ista aufer]* Id est, eum sermonem omitte. *Boxhorn.*

Quid fers] Quid in animo habeas. *Douza.*

13 *Bene morigerus]* Id est, fuit im-

pudens, et aliorum libidine obsecratus est; sed nunc exoletum et granadem natn non decet. Hegio ergo illa, ut vis sit, ad spuriacem adolescentis Stalagmi traxit. *Lamb.* Vid. Cistell. IV. 1.

18 *Panca effugiam]* Ἀρποθάνατος servilis joci in periculo.

SCENA III. 5 *Pecuniam]* V. N. Asin. III. I. 36. et Scenam hanc sequent. vs. 16.

14 *Argumenta loquier]* ‘Argumenta loqui,’ vel ‘eloqui,’ pro signis, indiciis, ex quibus deprehendi conjectura veritas potest. Amph. V. I. 35. Sic ‘res exquirere argumentis,’ Rud. IV. 4. 136. id est, indagare, investigare. *Gronov.*

18 *Plus minusque feci]* Plus mali, minus boni. *Lamb.* Haec fuerunt in mente Poeno illi, cum scriberet Phorm. ‘Ne quid plus minusve faxit, quod nos pigeat postea.’ Plus minus, πλέον & οὐκον in quibus rebus omne vitium intelligitur. J. Göttsch.

20 *Ornatū hand ex suis]* Ita Meretus, Lips. et Acidalius: ex mente Hegioni, qui filium suum non proinde, ut meritus esset, acceptum indicat. Placet et Grutero: quamvis legat Ms. Cam. audax suis virtutibus: et olim cusi, et Pallat. audax suis virtutibus.

SCENA IV. 1 *Acherunti]* Veteres, ut melius in officio continerentur homines, et a sceleribus absterrerentur, cruciatuſ infernales, quos imminere illi credebant, in tabulis depingebant, ut quasi presentes intuerentur. Meurs. *Acherunti]* Id est, apud Acherruntim, in inferno, vel Latinus, apud inferos. Dicitum autem est, ut ‘ruri,’ ‘Carthagini.’ *Gronov.*

7 *Upupa]* Hoc loco upupa non est nullens, ut stulta sunt interpretati; sed ὑπό, ut optime Glossarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem instrumentum cum ‘ama;’ nam haec ad terram fodiendam, et latior, unde εκμήλιον πλαγὴ expeditus

a grammaticis: illa ad eruendos lapides, et acuta, et non male referens upupum caput cum rostro. Nobis est unum: nomen tamen etiam 'upupum,' vel 'opopae,' vulgo retinemus: nam hōes vocamus instrumentum illud dōcūtūdō ut 'cacubam,' que est noctua, chōe appellamus: sic 'upupam' vel 'opopam' lapidicinis reddidimus. Salmas.

11 Quia mīhi] Ad lapidicinas refero, quae sub terra erant tenebrosae: unde sit productus et quasi denso in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuisse, docet ille versus supra: 'Interdine sub terra lapides eximet.' Quo pertinet illud Cassiodori, ubi de miserabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: 'Intrant homines caligines profundas: vivant sine superis: exulant a sole,' &c. Pistor.

16 Peculiarem] Ut adolescentulis servali custodes dabantur, ita pueris servilis, quae in lanificio una essent, eas sectarentur et curarent: ii et quae, ut jurisconsulti loquuntur, 'peculiares' illis plerunque erant, hoc est, in peculio. Et vero quae curabant pueram, aut in lanificio una erant serviles, Latine 'circa illam esse,' dicuntur. J. Godeim.

22 At ego nunc grandis] Longe ele- gantius erit, si scribas, At ego nunc grandis. Boxhorn.

26 Andisse me quasi] Namque et per nebulam, si ea crassior sit, obtusius audimus; ut in strepitu. Alii tralationem esse dicunt a sensu vindendi, ad sensum audiendi: propter similitudinem, quam inter se habent. Cie. ad Attic. 'In strepitu exaudisse videor:' item, 'per caliginem videre,' Philipp. XII. 2. item 'per caliginem cernere,' Cic. de Finib. v. 16. Victor.

29 Certum est] Stat sententia primum omnium id facere. Lamb.

31 Quoi peculi] Distingue, Cui peculi nihil est. Recte feceris. Stalagmus jocatur, et rē dem ita accipit, ac si alia omnia potius, quam compedes subintelligerentur. Recte ergo dicit facturam Hegionem, si det aliquid illi, cui peculi nihil est. Boxhorn.

CATERVA. 2 Subagitationes] 'Subagitare mulierem' est inservius eam attractare.

3 Pueri suppositio] Puerum supponere dicuntur mulieres, quae factum alienum pro suo alunt, ac fovent. Hinc 'pueri suppositi,' id est, subditi. Lamb.

5 Reperiunt] Excogitant, fingunt; quod proprium poëtarum est.

7 Signum hoc] Mihi videtur hoc gestu expressum fuisse signum, quod spectatores suo exemplo Grex imitari postulet. Douza.

C U R C U L I O.

ACTUS I.

SCENA I. 1 Quo] Haec Comœdia, uti multæ alias, prologo caret, quia ab ipso auctore prologus non fiebat, nisi si quando in eo argumentum fabulas narrarent. Alias cum fabulis post mortem auctoris in scenam re-

ferrentur a celebribus histrionibus, solebant illi de suo præstare aliquid, et in prologo rationem dicere, cur hanc aut illam fabulam de novo reposuisent. Salmas.

2 Ornata] Cum cereo funali in manus, et cetero instrumento armatum proprio. Pompea] Cum

Kóρων nam alloqui nullus est transitus ab Apolline ad urbes. Sed τὰς Κόρων dat occasionem commodam: id enim sequitur prius iusjurandum, ut ἡ Κόρη est Proserpina, Dea Deum. At hanc sequitur τὴν τὰς Πρωτέστην, quasi prius intellectisset Coram urbem. Gronov.

102 Πρωτέστην] Hæc Præneste, et reliqua quæ sequuntur nomina civitatum Campaniæ sunt.

104 *Barbericas*] Pro Italicas; nam 'Barbari' dicebantur antiquitas omnes gentes, exceptis Græcis, Festus.

106 *Sedulo*] Id est, sine dolo: bona fide. Novius.

108 *Boios est*] 'Boia' accipendum pro collari: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam si dixisset, ipsum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Boios esse Gallos. *Glossar.* *Boi, βοῦς*: *Boi, τρεπόλως οἱ γάλλοι.* Est etiam in verbo terit, *αἰσχρολογία.* Propert. III. 11. de Cleopatra, 'Et famulos inter fœmina trita suos.' *Scatig.*

110 *Bonan' fide*] Erat etiam affirmatio et iusjurandum, 'Bona fide.' Nos tamen hodie, nisi appellato nomine, sacramentum non putamus: nam sequitur mox, 'sancte cum jurem tibi?' Turneb.

111 *Iterum gnatus*] Antiqui vocarunt 'natales' omnes dies, propter aliquam lœtitiam insignem, sibi sollemnes. Casaub.

116 *Manticinatus*] Alii codices scripti, *mantisinus*, aut *manticinus*. Unica littera mutata scribendum, nisi *panticinatus* probe ero. Id est, nisi pantics probe implevero. A pantice 'panticinari.' P, B, et M, in veteribus sepe invicem permuntantur, ut genus vasis modo 'bascanda,' modo 'masconda' in libris scriptum reperitur. Præterea quibus ignotum erat verbum 'panticinari,' potius voluerunt facere, legendo 'manticinari,' quasi a maotica. 'Pantics' sunt intestina. Virgilinus

in Catalecticis, 'noctuque solvit pantics.' Apud Martialem, 'pantics' sunt intestina, 'Quod cum panticibus laxis et cum pede grandi.' Iude ergo verbum 'panticinari,' pro 'pantics' implere et saginam cedere. *Salmas.* *Fusti*, pro fuste.

SCENA III. 2 *Collos*] Collus in masc. gen. dicebant veteres. *Taubm.* *Tergoribus*] Turneb. leg. *tegoribus*: et ita est in Paris. nam apparet veteres non tantum 'tergus,' sed et 'tegus' dixisse. Quia vero neque sic loci difficultas tollitur, Lamb. suspicatur legi posse, *pecoribus*.

4 *Absymedo*] Vocem fixxit ab 'absumo,' non multum a 'sumine' discrepantem, in paronomasia leporem querens. Lamb. 'Sumen' autem contendunt dici quasi 'sugimen': ac proprie in suis, quo suilla ubera continentur. Jam delicias et ganeam a suis peti solitas. *Taubm.* *Calle*] 'Apri' a veteribus in conviviis testimabantur; cuius 'lumbus' omnibus aliis partibus ejus præponebatur: hunc Plautus et Cato 'aprignum' vocavere, cuius tenera durities commendata ipsi etiam 'calli' nomen dedit. Propter quod etiam Horatius 'longa ova' extollens, 'callosa' nuncupavit, tanquam compacta illa tenuitudo in omnibus ciborum generibus et dentibus et palato valde grata sit. Mercer. Var. Lect. II. 22.

5 *Porcinariis*] Iis, qui porcinæ carni præfecti sunt. Lamb.

7 *Ad præfecturam*] Solebant enim præfecti in suis præfecturis ius dicere. Pollut.

8 *Pendent indemnatae*] Non ceperunt interpres ignorautia formula juris 'lite pendente.' Accessit et qui 'indemnatas,' innocentes, suspensas, et tamen nulla iudicis sententia ad laqueum aut suspedium damnatas interpretaretur. Proprie 'pendent indemnati,' quorum lites sunt pendentes: qui non quidem innocentes, sed accusati et nondum per-

acti sunt rei. Snet. Domit. 9. ‘ Reos qui ante quoquennium proximum m̄arium apud pependissent, universos discrimine liberavit.’ Quintilianus Inst. VII. 5. ‘ Cum ex præscriptione his pendet, de ipsa re quæri non est necesse.’ Cum igitur dicit, *quaæ pendent*, simpliciter accipit, ut solent suspense in carnario esse pernae: cum addidit *indemnata*, loquitur de illis, ut reis, continuata ἀλληγορίᾳ inceperat enim, ‘ et jus dicam lario.’ Plin. Epist. iv. 9. ‘ Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus, diu pendit.’ L. XXI. D. de accus. ‘ Capitis reus suspenso criminis causam dicere non prohibetur.’ Ubi male Gothofredus: non habita ratione eriminis. Cicero pro Cuentio, ‘ Hærebant in tabulis publicis reus et accusator.’ Ceterum scripti fere ibo ut *prefecturam*: Angl. *ibo in prefecturam*. Lege, *Nunc ibo in prefecturam, ut jus dicam lario*. Nam ire in *prefecturam*, quemadmodum ire in provinciam. Tò ut autem hic necessario poscit sequens ut *feram*. Gronov.

SCENA IV. 4 Quasi lupus esur.] Admonet me hic locus versuum e sexto Satyrarum Ennii, quos ob elegantiam adscribam ex emendatione Mureti Variar. xix. 7. ‘ Quippe sine cura, latens; laetus cum advenis, Exsertis malis, lupino exspectans impetu, Quam mox alterius obligurrias bona. Quid censes domino esse animi? pro Divum fidem! Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.’

7 Glandia] Plin. II. 37. ‘ Tonsillæ in homine, in sue glandulæ:’ quæ et ‘ glandia’ dicuntur, sive ‘ glandula.’ Glandulæ sunt in cervicibus, ideoque per glandia, seu glandulas, cervices hic significari puto. *Lamb.*

8 Modiales] Modii unius capaces. *Pius.*

9 Possentes series] Ac si quis ‘ orcas’ monstrates, id est, ‘ cados salsa-

mentarios’ (*fleischkunnen*) ad focum admoveri postulet; quasi integrum bovem pariter, Herculis βονθέου in morem, primo velut pedatu absumturus. *Douza.*

10 Armarium] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptinarium, e quo promittit cibus: at Lambinus locum, in quo nummi reconduntur. Vid. Epid. II. 3.

12 Dicam ut sibi] Hoc est, siquidem volet aliquando genio suo indulgere, censeo illi aliud penum querendum parandumque. Nam parasitus totum carnarium deturbaverat, et aulas, et calices confregerat, et cellas omnes refregerat, et omnia denique, quæ ad genium lepide curandum valent, turbaverat. Hæc vulgo male accipiunt interpres, cum sarcinosis illis commentariis. *Salmas.* **Si sese uti volet]** *Sese uti* non est se ipso uti, vel sibi esse utibilis, non genio indulgere, sed quasi esset *si sese eo volet uti*. Tò *sese ταράκει*, ut plurimis locis apud Plautum: perinde foret *si uti volet*, si quod in posterum pennum habere. Non voluptates, sed usus tantummodo necessarios significat. Neque id ignoravit Lambinus, qui diserte: ‘ *Penu* subintelligendum, ut intelligamus antique dictum: si volet se uti *penu*, pro, si volet uti *penu*.’ Sed blandiente ingenio alteram explicationem falsam addidit. *Gronovius.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 Quæ] Quæ, referendum ad totam orationem. *Lamb.* Sed Acidal. hunc versum, ut indignum Plauto, aut delendum censem, aut ita emendandum, *Quæ, dum te cendum hic fuit, sustentabam.*

5 Hunc] *Stalagmum.*

8 Hoc! Satis] Sic MSS. et editi, nisi quod Camerarius τὸ *Hoc* delevit. Gruterus putat sic belle distinxisse. Placeret magis, *Hoc (satis jam audiri Tuas crumnas, ad portum mihi quæ me-*

seorasti.) Hec agamus. Quasi sit, Hoc, hoc, inquam, agamus. Nisi corrupta vox ex interjectione, Oh! satis jam audivi. Quia in hac ipsa fabula jam bis usus. *Gronov.*

● 10 *Tecum]* Id est, tibi. *Douza.*

● 20 *Pretium]* Id est, mercedem. Sic Terent. Andr. ‘Ego pretium ob stoltitiam fero.’ *Lambin.*

● 24 *In lapicidinas]* Ita Ms. Camer. et si tamen prius videbatur habuisse *lapicidinas*: quomodo adhuc servant Pall. 4. priores, ut notat Gruterus. Ita Heraldus contendit perpetuo legendi. *lapicidinas.* Gloss. *Lapidicines*, λαροπλα. *Lapidarius*, λατόμες. *Taubm.* *Compeditum condidi]* *Compedibus* vincent conjetci. *Lamb.*

● 27 *Libellam]* Libellum argenti, id est, assem. Cic. Accus. II. ‘si unam libellam argenti dedisset.’ Id. pro Rosc. dixit, ‘ad libellam debere:’ quod Horatius, ‘ad assem.’ Quando minimam pecuniam significare volebant, ‘assem’ et ‘libellam’ dicebant. V. N. Pseud. I. 1. 96.

● 31 *Interibi ego]* Interea ex hoc verberone Stalagmo volo ‘erogitare,’ id est, rogando extorquere. *Taubm.*

SCENA II. 3 *Neque frugi bona]* Rittershus. e Ms. Eystadiensi, quem cum Fr. Modio contulit, versum hic inserit tales: *Atque ubi ergo fui in lapicidinis bonus vir, neque bona frugi: Neque ero, &c.*

● 8 *Quod ego fatear]* Credibile fore, ut me ejus pudeat, quod fatear, sc. me recte nunquam quicquam fecisse: cum tu id dicas? *Lamb.*

● 9 *In ruborem]* Jocus. Quos pudet, rubore suffunduntur; et qui loris cunctantur, etiam rubent sanguine. *Lamb.*

● 10 *Imperito]* Ironia, quasi dicat; Experiendo jam pridem didici, quam sis plagiatus.

● 11 *Tandem ista eufer]* Id est, eum sermonem omittit. *Boxhorn.*

● Quid fers] Quid in animo habeas. *Douza.*

● 13 *Bene morigerns]* Id est, fuit im-

pudens, et allorum libidine obsecratus est; sed nunc exoletum et grandem natu non decet. Hegio ergo illa, ut vis sit, ad spuriitatem adolescentis Stalagmi traxit. *Lamb.* Vid. Cistell. IV. 1.

● 18 *Panca effugiam]* Ἀγροθάλαττος servilis joci in pericolo.

SCENA III. 5 *Pentiarum]* V. N. Asin. III. 1. 86. et Scenam hanc sequent. vs. 16.

● 14 *Argumenta loquitor]* ‘Argumenta loqui,’ vel ‘eloqui,’ pro signis, indiciis, ex quibus deprehendi conjectura veritas potest. Amph. V. 1. 35. Sic ‘res exquirere argumentia,’ Rud. IV. 4. 136. id est, indegare, investigare. *Gronov.*

● 18 *Plus minusve feci]* Plus mali, minus boni. *Lamb.* Haec fuerunt in mente Pano illi, cum scriberet Phorm. ‘Ne quid plus minusve faxit, quod nos piceat postes.’ *Plus minus, πλέον & έλασσον* in quibus rebus omne vitium intelligiter. J. Gutiérn.

● 20 *Ornatū hand ex suis]* Ita Maretus, Lips. et Acidalius: ex mente Hegiosis, qui solum suum non proinde, ut meritus esset, acceptum indicat. Placeat et Grutero: quamvis legat Ms. Cam. eudax suis virtutibus: et olim eusi, et Pallat. eudax suis virtibus.

SCENA IV. 1 *Acheronti]* Veteres, ut melius in officio coeterarent homines, et a sceleribus absterreerant, cruciatos infernales, quos imminenter credebat, in tabulis depingebant, ut quasi presentes intuerentur. *Meurs. Acheronti]* Id est, apud Acherrontem, in inferno, vel Latinus, apud inferos. Dicitum autem est, ut ‘ruri,’ ‘Carthagini.’ *Gronov.*

● 7 *Upupa]* Hoc loco upupa non est maliens, ut stulte sunt interpretati; sed ὄψη, ut optime Glossarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem instrumentum cum ‘ama;’ nam haec ad terram fodiendam, et latier, unde σκύπτω πλευρὰ expunxit

a grammaticis: illa ad eruendos lapides, et acuta, et non male referens upupas caput cum rostro. Nobis est ut pie: nomen tamen etiam 'upupam,' vel 'opopam,' vulgo retinemus: nam hodie vocamus instrumentum illud *apertum* ut 'cacubam,' quae est noctua, choue appellamus: sic 'upupam' vel 'opopam' lapidicinis reddidimus. *Salmas.*

11 *Quis mihi?*] Ad lapidinas refero, quae sub terra erant tenebrosae: unde sit productus et quasi denuo in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuisse, docet ille versus supra: 'Interdins sub terra lapides eximet.' Quo pertinet illud Cassiodori, ubi de miserabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: 'Intrant homines caligines profundas: vivunt sine superis: exulant a sole,' &c. *Pistor.*

16 *Pecularem*] Ut adolescentulis servalii custodes dabantur, ita puellis servulæ, quæ in lanificio una essent, eas sectarentur et curarent: ii eque, ut juriconsulti loquuntur, 'pecularies' illis plerunque erant, hoc est, in peculio. Et vero quæ curabant pueram, aut in lanificio una erant servatæ, Latine 'circa illam esse,' dicuntur. *J. Galilæm.*

22 *At ego hunc grandis*] Longe ele-
gantius erit, si scribas, *At ego nunc
grandis.* *Boxhorn.*

26 *Audisse me quasi*] Namque et per nebulam, si ea crassior sit, obtusius audimus; ut in strepitu. Alii tralationem esse dicunt a sensu videndi, ad sensum audiendi: propter similitudinem, quam inter se habent. Cie. ad Attic. 'In strepitu exaudisse videor:' item, 'per caliginem videre,' Philipp. XII. 2. item 'per caliginem cernere,' Cic. de Finib. v. 15. *Victor.*

29 *Certum est*] Stat sententia pri-
mum omnium id facere. *Lamb.*

31 *Quoi peculii?*] Distingue, *Cui peculii nihil est. Recte feceris.* Stalag-
mus jocatur, et rē dem its accipit, ac si alia omnia potius, quam compedes subintelligerentur. Recte ergo di-
cit facturum Hegionem, si det ali-
quid illi, cui peculii nihil est. *Box-
horn.*

CATERVA. 2 *Subagitationes*] 'Sub-
agitare mulierem' est lascivius eam
attractare.

3 *Pueri suppositio*] Puerum suppo-
nere dicuntur mulieres, quæ sicutum
alienum pro suo alunt, ac fovent.
Hinc 'pueri suppositi,' id est, subdi-
ti. *Lamb.*

5 *Reperient*] Excogitant, fingunt;
quod proprium poëtarum est.

7 *Signum hoc*] Mihi videtur hoc
gestu expressum fuisse signum, quod
spectatores suo exemplo Grex imi-
tari postulet. *Douza.*

C U R C U L I O.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Quo?*] Haec Comœdia,
uti multæ aliae, prologo caret, quia
ab ipso auctore prologus non fiebat,
nisi si quando in eo argumentum fa-
bulae narrarent. Alias cum fabule
post mortem auctoris in scenam re-

ferrentur a celebribus histrionibus,
solebant illi de suo præstare aliquid,
et in prologo rationem dicere, cur
hanc aut illam fabulam de novo re-
posuissent. *Salmas.*

2 *Ornatu*] Cum cereo funali in ma-
num, et cetero instrumento armato-
rum proprio. *Lamb. Pompa*] Cūm

aliis servis, qui vinum et jentaculum
Veneris gerunt. *Lamb.*

4 *Si media]* Sponsionum et stipulationum formulas certis verbis concipiebant, et fere ordiebantur a 'si,' 'sive,' 'ni,' 'nive.' Vide *Mercat.* II. 2. et *Pseud.* IV. 6. *J. Gal.*

5 *Condictus]* 'Condicere' inquinat juriconsulti denunciare est prisa lingua. *Lamb.* Vide de hac formula *Gronov.* Not. ad *Senec.* de *Trauq. Anim.* lib. II. et plura de rō 'condicere' *Observ.* I. 1. *Gronov.*

7 *Tandem tandem]* Scil. intelligo te amare. Vel, desire insanire, resipisce et ad sanitatem revertere. *Lamb.*

9 *Tute tibi puer es]* Ex tot doctorum opinionibus nihil placet magis, quam illud *Scaligeri*, sensus ut sit, *Tute lotus ex balneo tibi facem gestas.* Puerorum sive servulorum erat officium dominis a cœna vel balneo redenitibus facem præferre. At hic *Phædromus* ipse nitidus, laetus, et e balneo veniens, facem portabat. Inde *Palinnrus*, *Tute tibi puer es*; id est, ipse tibi ministras, te ipse ut puer uteris. Ut *Mercat.* v. 2. 'Ego met mihi comes, calator, equus, agaso, armiger.' *Martialis* XIV. 64. 'Defuerit si forte puer, soleasque libebit Sumere, pro puero pes erit ipse tibi.' Deinde *lautus luges cereum*: id est, e balneo modo egressus præfers tibi facem. *Casin.* I. 1. 30. *Gronov.* *Puer es laetus]* Pueri lauti, id est, uncti terse et splendide vestiti præluebant novæ nuptæ faces. Quod hic amator præter decorum sibi ipsi prælucaret, dicit puerum eum sibi lautum esse et lucere cereum, id est facem ceream prælucere. Non aliud quærendum. *Salmas.*

11 *Melliculo]* Planesio, amoribus meis. *Douza.*

16 *Salve: valvistin' usque ostium]* Erat hæc consuetudo interrogandi eos, quos ex intervallo videbant, non, ut ita simpliciter dicerent, *Valvistin?* sed hoc modo, *Valvistin'*

usque? aut Perpetnone valnistin? *Maret.* Mirum vero, hanc loquendi rationem *Palinuro* esse insanis argumentum. Nam de ædibus, villis, similibusque aliis, haud aliter, quam de hominibus, quærere veteres solebant. *Plin. Epist.* lib. I. 'Quid agit Comum, quid arbor, quid porticus,' &c. *Boxhorn.*

17 *Caruitne]* Quoniam homines ex febre ant ex longo jejunio delirare interdum, et mentis errore adfici solent, idcirco interrogat herum servus, caruerit febre proximum biduum, et num vespere cœnaverit? Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. *Maret.*

20 *Taciturnissimum]* Votum amaterrum, qui difficiles sectantur Veneres, ut januæ sine stridore pateant. *Lamb.*

28 *Tuum amare]* Id est, tuas amationes. Sic Græci, τὸ ἐρῶν, pro τὸ ἐρῶς. κ. τ. λ. *Taubm.*

30 *Intestabilis]* Ne sis infamiae nota inustus, neque amittas testimonii dicendi potestatem. *Lamb.*

36 *Fundum septum]* Agricolationis vocabula ad rem voluntatum crebro translata, dictum *Asin.* v. 2. *Taubm.*

41 *Obloquere]* Ambiguum. *Phædromus* accipit ut indicativum, pro 'obloqueris:' servus ut imperativum, quasi obloqui jubeatur. *Lamb.*

45 *Minus formidabo ne excidat]* Libri habent excidat pro excidat. Sic spud *Salustum* 'accedere ad genua,' pro accidere. Quod sequitur, *odiosus es*, non mutandum pntem in *otiosus est*. Loquatio hæc familiaris comicis, cum quis præter rem responderet, aut in re seria jocaretur, dicebant, 'Odiosus es,' 'Odio enecas,' 'Dignus es cum hac tua superstitione odio.' *Salmas.*

47 *Facere nolo mutuum]* Quod mirandum videretur, cum certum esset mutuo amore sese invicem depiri; sed captavit jocum comicis familiaris, et dixit, cum ab illa insane amaretur, se tamen nolle facere cum

ea mutuum. Alter mirabundus quærit: quid ita? quia, inquit, proprium facio, amo pariter simul. Alius ad differentiam, quæ est inter mutuum et proprium. Quæ propria habemus ea servamus, ne a nobis auferantur: quæ vero mutua accepimus, a nobis aliquando recedunt, cum repetit a nobis is qui dedit. Ut ostenderet igitur amoris sui magnitudinem, qui sibi extorqueret et eripi nunquam posset, proprium in amore cum ea quæ illum amabat se facere respondet non mutuum, cum sese ambo ita effictim amarent, ut amor ille utriusque esset proprius, id est, nunquam auferendus, ut ea quæ mutuo dantur et accipiuntur. *Salmas.*

50 *Fert jugum*] Est, quod inferius dicit, ‘cubatne cum viris?’ Ita ‘jungum Veneris’ dicit matrimonium Oppian. Servius et Isidor. memorant, jugum dicis causa imponi consueisse sponsis, ut societatis individuae admonerentur hoc symbolo. Et ‘Jnnoni jugæ’ nomen inde esse, monet Rittershusius.

51 *Pudica est*] ‘Podica matrona,’ quæ marito contents est; at hic *pudica*, quæ omnino virum ignorat. Et ‘signatam virginem’ in eum sensum dixit Lneillius illæsam, inviolatam. Terentius ‘integræ a viro.’ *J. Scætig.*

58 *Flamma fumo*] Significat, osculis concubitum esse proximum. *Lamb.*

56 *Pandit saltum saviis*] Vulgo, *pangit saltem suavium*. Sed illud probavit ex Langianis Palmerius: nec aliter optimus Camerarii codex. Cäsina v. 2. ‘Ubi illum saltum video obseptum.’ *Gruterus.*

59 *Imo ut illam censes*] Nugas maximas agit ille cum suo, *Tu illam censes, ut quæque, &c. ad me?* Idque eo infelicius, quia quæ hic dicenda fuerant, jam oceparunt interpretes illustrato genere loquendi admodum comicò, quod ille non intellexit.

Bæchid. II. 2. ‘*Imo ut eam credis? misera amans desiderat.*’ Trinummo III. 3. ‘*Diei tempus non vides? quid illum pntas Natura illa atque ingenio? jundudum ebrius est.*’ Terentius Andria v. 2, ‘*Quid illum censes? cum illa litigat?*’ Adelph. IV. 5. ‘*Quid aiunt? Ml. Quid illas censes? Nihil.*’ Formula qua interrumpebant narrationem rei præsertim inopinatae: qualis apud Ciceronem, ‘*Quid quæreris?*’ *Gronov.*

60 *Suavum oppagit*] Ori meo contra affixit. *Lamb.*

62 *Æsculapii fano*] Qui a Diis aliquid petere cogitabant, cubabant in eorum, qnorum ope indigebant, fani, tanquam responsa ab iis vel vigilantes vel in somnis accepturi: ut notat Servius ad illud Virgil. Æo. VII. ‘cæsarum ovium sub nocte silenti Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.’ Sic igitur ægroti in templo Æsculapii incubabant, ad remedia per somnum accipienda. *Lamb.*

66 *Id ab*] Vel id, æquum et bonum. *Lamb.*

70 *Dextrovorum*] Nam in salutidis et precandis Diis, dextrovorum se vertere solebant. Hinc festive in verbo ‘vertere’ ex ambiguo hic ludit Palinurus. Turn. I. 17. et XXII. 23.

71 *Horunc*] Lenonis, lenæ, et pulilliæ. *Lamb.*

72 *Veneri covi jam jentaculum*] Notum est e Latinis auctoribus, pueros fere solos jentaculo usos: perinde ut hodie ubique fere gentium hoc usurpatum est, ut pueri summo mane semper aliquid cibi capiant. Ea propter Plantus facit Phædromum adolescentulum Veneri jentaculum vovere. *Mercurial.*

73 *An te pones Veneri*] Palinurus excitatus novitate dicti. Quid, inquit, an temet Veneri dabis in jentaculum? et applicant joculariter statim: *Pb. Me, te atque omnes.* Taubm.

75 *Sinuum*] Vasis genna sinuosum.
Nonius.

78 *Quasi in legenanam*] Alludit ad id, quod Latini scriptores solebant corpus humanum appellare 'utrem' et 'follem.' Arnob. i. 21. Lucill. 'corticem.' Varro. 'Amphora' Vopisc. Bonoso: 'Laqueo vitam finivit: tum quidem jocus extitit, amphoram pendere, non hominem.' Gruter.

79 *Chium*] Jocatur ex eo, quod cum vino Graeco fere aqua maris edmixta esset, Chio tamen non addebat, sed meracum erat. Horat. Sat. ii. 8. 'Alcon Chium maris expers.' Turneb.

88 *Istunc qui fert*] Injuriam facit Lambino, qui scribit eum r̄d istunc retulisse ad *sinum*: sed et sibi illudit, quoniam legit istunc. Recte Lambinus: 'Istunc, nempe puerum, qui fert sinum vini plenum, afflictum ad terram velim, ut ejus casu omane vinum effunderetur, ac periret potius quam ad asum perferretur.' Gren. *Afflum*] Ad terram datum. V. N. Aulular. iv. 3.

86 *Istic fluvius*] Cum mari azum, cum fluvio vinum comparat. Vide Lucan. v. 355. Lamb.

89 *Volentes propitiæ*] Hoc dictum ex religione prisa, et communis sacrificantium formula petitum. Example fuerint concepta illa et solemnia precationum verba apud Catonem: 'Mars pater, te precor quæsoque, uti si sis volens propitius mihi, domo, familiisque nostræ.' Douza.

90 *Voltine olivas*] Urbane herum ridet. Quod 'olivas' et 'capparim' dicit, vult significare haec condimenta in crapulis et ebrietatibus convenientissima. De 'cappari' plenius Dioscor. ii. 204. Long.

SCENA II. 1 *Flos veteris vini*] 'Ayōspūias olbos, ut et apud Lucret. 'Bacchi flos,' odor est et fragrantia vini. 'Flos vini' alias etiam dicitur, cum vinum in summo tenuem quandam habet spumam. Camer.

2 *Ames*] Antique; ut 'celos,' 'vapors,' 'nidos,' &c. Hoc una de causa cœsio, Plautum dixisse 'ames,' 'odes,' 'lepos,' ut exprimeret sermonem anas biseuia. Acidal.

4 *Liberi lepos*] Bacchi suavitatis. Tschm. Veteris vetusti] Quæ ejusdem significationis conjunguntur, licet significations non augeant, audent conjunctione. Ita hic significatur vinum veterissimum. Sed et ea, quæ desinunt in usus, ut, 'coustum,' 'robustus,' et alia, vim habent augendi. Boxhorn.

5 *Naxter*] Vid. not. Asin. v. 2. 46.

7 *Croci anguentum*; ita dictum, ut ab 'amaraco,' 'amaracina.' J. Gal. *Bdellium*] Βδέλλιον diminutiva forma est: nam principale est βδέλλιον. Ita vocat auctor Peripli aliquot locis. Mareillo Empirico, bedelia: 'Crocon atque bedellam.' Apud Plautum in antiquis libris bedellum scribitur pro bdellium, quod aliud non potest significare præter aromaticum gummi. Salmas.

8 *Percolim sepultam*] Veteres his, quæ viventes gratis uabaabant, spargi aut perfundi sepulchra sua optabant. Haud aliud votum est aut mandatum Sergii Polensis parasiti, in veteri inscriptione, quæ legitur Polse in Istria: 'Si urbanii perhiberi vultis, areati meo cineri cantharo piaculum vinarium festinate.' Boxhorn.

11 *Nihil ago tecum*] Sc. O odor, nihil te moror; nisi et vinum bibam. Lamb. *Ipus*] Flos Liberi. Idem.

12 *Invergere*] Id est, infundere. Virgil. Æn. vi. 244. 'Frontique invergit vina sacerdos'; id est, deorsum fundit: de quo Servius. Diomedes 'sensim illabi et infulere,' exponit. Tschm.

13 *Ductum*] E sino. Adverb. hoc Prisc. interpretatus est ἀνεφερει, quod significat in bibendo aviditatem et copiam. Camer.

15 *Quadrantis*] Vas pedis quadrati,

celo et quadriginta capit sextarios : amphora Graecis, Festis.

18 *Sugex nomen*] 'Nasum' genere neutro observat etiam Nonius. Ita Menetius. i. 2. 'Spurcatur nasum odore.' *Tribun.*

20 *Imperator quis est?*] Sic Camerarius codex et Pal. 4. Reliqui, quis es, ut et olim impressi: bene, nisi obstat *infra* vs. 24. *Grat.*

21 *Vini pollens*] Vini copia instructus, scil. Bacchus ipse. *Tribun.*

22 *Sieca*] Vide Mil. III. 1.

26 *Oculissimum*] Muretus ad versum Catulli, 'Ambobus mihi quae carior est ocalis,' notat: Oculorum sensus nobis omnium est carissimus, ut preclarare disputat Aristoteles de Sapientia lib. 1. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra sit mentio. Plautus quidem 'oculis amare,' pro eo, quod est, singulariter amare: et 'oculissimum hominem,' pro caricissimo dixit.

29 *Cloacam*] Ventrem. *Tribun.*

31 *Venus, de!* Exprimit anus ritum libandi. De poeno enim pleno, quod erat potatura, pandit Veneri libat, id est, in honorem Veneris leviter defundit. Sic enim libare solebant, quod vel in aram faciebant, vel in mensam, quae arca loco erat; vel in focum, qui sacer habebatur; vel in mare, in honorem Deorum marinorum; vel in quemcumque locum pro re nata. *Virg. En. v.* 'extaque saldos Porriam in fluetus, et vina liquentia fundam.' *Turneb.*

32 *Amentes, propinantes*] Insepta mihi semper visa est lectio vulgata. Lego ergo, *amantes propinantes et Vixum potentes dant omnes.* *Boxhorn.*

41 *Bibit arcus*] Credidit veteratas, Iridem demissis in terram cornibus aquam e fontibus haurire: hinc illud Virgilii Georg. i. 380. 'et bibit ingens Arcus.' Propert. lib. III. 'Purpurens pluvias cur bibit arcus aquas.' *Turneb.*

49 *Tibi ne ego*] Formula ex anti-Delph. et Var. Clas.

que dedicationum rito desumpta: ita infra III. 1. 69. 'Ibi nonne statuam vult dare,' necnon *Rud.* IV. 2. *Doxa.*

51 *Monumentum*] Formula ex antiquo dedicationum rito desumpta. Seneca est: Vineam tibi pro statua stipitum, quam ingurgites. *Mess.*

57 *Ocensem*] Vide notas Mercat. II. 3. 78.

60 *Pessuli, hens pessuli*] Is. Cassabon. ad illud Persii Sat. v. 'dom Chrysaidis udas Ebries ante fores extineta cum face cante:' Graeci hoc vocant (*Platarchus Εροτικής*) φωνὴ πεπαλλωτίου. Qui libant comedunt, feminis ac faces gestabant; sed quas extinguebant, enī ad fores erat ventum. Exemplum cantiorum ejusmodi, quae ante fores captabant, habet hic venustissimum.

63 *Lydi barbari*] 'Ludius' et 'Ludie' dixerunt alii, ut 'Suras' et 'Suria.' 'Ludius' saltator propriæ Latinis, non a 'ludendo,' ut placet doctis viris, sed a 'Lydis,' qui inter nationes saltationi bacchanalique deditas. *Salmaz.* Vid. *Pænula*, v. 3. *Turneb.* XIX. 10.

66 *Dormiens*] Vid. *Mostell.* III. 2.

SCENA III. 8 *Medicinam facit*] Scil. cardinibus. Supra i. 1. 'Viso has conspersi fores:' item 'bibite, festivae fores' in quibus morem Graecorum tangit, apud quos amatores illa perfusione uti solent. Hac vero suffusio longe alia est. Et fallidus maritus ad jansu cardines aquam mulierculam affundebant, ut streperent. *Lips.* Hujus rei haec ego causam esse arbitror, quod medici ergo roti vino prohibent, aqua decocta uti jubentes, recte quidem: sed ergo intemperantes haud sane liberter id ferunt. Itaque vulgo audias: 'Ipsi sibi vinem sumunt, nebis quasi canibes aquam relinquunt.' Quin et multi etiam ex medicis vino paucis largiore utebantur, quod ex Athenis, et Philemonis reliquis discas.

Eo igitur respexit poëta. Tan. Faber.

5 Convadatus] Qui quasi vadibus a me acceptis me in jus vocas. Active etiam ‘vadato’ dixit Hor. Sat. I. 9. Noster, ‘vadatum amore,’ passive, Bacchid. II. 2. Lamb.

6 Libello] Quia etiam edicto publice adfixo latitantes citabantur. *Reverend.*

7 Sisto me] Verbum juris in obendo vadimonia. *Taubm.*

11 Sum Deus] Propert. II. 12. ‘Si dabit hæc multas, siam immortalis in illis. Nocte una quivis vel Deus esse potest.’

13 Male valere] Lambinus ex tribus, *Male valere te quidem mihi agre est.* Miror quos libros citet: cum omnes MSS. editique habeant, quod. Grut. Quæsiverat Phædromus, Quid vidisti? Respondet Palinurus, *Male valere te; nempe animo. Subintelligitur vidi.* Boxh. Lege, *Male valere te quam mihi agre est.* Tan. Faber.

16 Cupiam vivere] Gratissima sibi ita exprimebant veteres, ut dicerent, se propter illa dintius vivere velle, sicut ingratissima, propter quæ mori. Inde, *Vita, amantibus dicuntur amatæ.* Boxhorn.

17 PL. Prohibet] Omnibus suis interpretationibus hic supersedere potuisset Lambinus, si retinuissest interrogationem, quæ est in vett. libris: *PL. Prohibet? nec prohibere quit. Nec prohibebit.* Quia enim Phædromus dixerat, lenonem prohibere conventus istos, negat Planesium eum prohibere. Est autem ambiguitas in verbo ‘prohibere’: quod cum effectu accipit Planesium. *Pistoris.*

20 Amare sane] Ita ut homines sani solent.

25 Pervigilare] Allusum ad pervigilia Cereris, Veneris, et sacra nocturna. Martial. IX. 70. ‘Nam vigilare leve est, pervigilare grave est.’ *Dorza.*

26 Nam hoc quidem edepol] Recte

Lambinus, *deservit cælum: et impeta est interpretatio:* Hoc tuum pervigilare Veneri orto die omnibus patebit. Amphit. I. 3. ‘Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam.’ Terentius Heaut. III. 1. ‘Luciscit hoc jam.’ Vetus poëta: ‘Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem.’ *Gronov.*

27 Dormie] Scil. tibi, non me. *Planesio. Dorza.*

29 Incititia est] Id est, stultitia, Festus. *Vid. Mostell. I. 3.*

30 Illicet] Actum est. *Vid. Epid. V. 2.*

32 Ut misere molientur] De hac amantium rabie Lucret. lib. IV. ‘et enim potiundi tempore in ipso fluctuat incertis erroribus ardor amantium, Nec constat, quid primum oculis manibusque fruatur,’ &c.

34 Propodium] Non dubium, quæ Græcis καθόπωτα, ea Latinis *propudia* dicta. Inde homines sceleratos, ut Græcis καθόπωτα, Romani eosdem *propudia* vocarunt. *Scalig.*

35 Cum noctuinis] Glancos oculos Romani non perinde amabant: nigros autem magni faciebant. Itaque ad ludibrium, cuius erant oculi glanci, ea ‘noctuinos oculos’ habere hic dicitur; de his inauspicatis, cujus tales oculi sunt, nomine petita illusione. Eos oculos ‘virides’ vulgo dicimus. Ac seque amaro joco per comicam lasciviam ‘herbeos’ poëta vocavit scena seq. eosdem et ‘felineos’ appellabant. *Turneb.*

36 Persolla: nuga] Persollus *nugæ,* rectum est, pro *persolla.* Persolla autem *nuga* sunt nudæ *nugas.* Ut alio loco, ‘hanc amas meras *nugas.*’ Persollus autem pro admodum solus, δι πονήρατος. Sic ‘peradolescens,’ ‘pervirgo,’ apud auctores. *Salmas.*

37 Quod quidem] Puto hæc dici a Phædromo hoc sensu: Ergone feram, ut servus plagipatida hic mibi argutias serat? Hæcque ita sunt enun-

cianda, ut statim manum allevet, et pugnos impingat. *Gruter.*

38 *Polluctus]* 'Polluctum virgis' dicit accumulatum verberibus: ut *ara Herculis*, cum referta esset iis, quæ imponi de rito religionis prius solebant, tum 'polluctum' illud dicebatur, quasi 'projectum,' ut *Varro* interpretatur. *Camerar.*

40 *Noctuwigila]* 'Noctilucam' Horatius Od. iv. 6. eandem cum luna facit. *Lævinus* vero, vetustissimus auctor, videtur eam Venerem nominare: 'Venerem igitur aliam adorans, sive foemina, sive mas est, ita nta alma noctiluca est.' Quare ab eadem ratione dicitur *noctuwigila* a Plauto, hoc est, νυκτιλαμψής. *J. Guilielm.*

42 *Probrumque]* Vide not. *Mercat.* 1. 1.

45 *Auro contra]* Id est, date mihi pari et æquo auri pondere repensum, ego tantundem auri dederim. *Turneb.*

46 *Cedo mihi contra aurichalco]* Non ex hoc loco colligi potest, aurichalcum antiquis auro carinis fuisse. Si enim prius de auro præcedit, non sequitur, ut quod reponit servus de aurichalco, carius esse debeat. Sed comicò joco lusit: De auro dixerat hens ejus, reposuit ille de aurichalco, in quo etiam aurum est salem de nomine. Fuit certe eo tempore æris genus præstantissimi. *Horatius,* 'Tibia non at nunc orichalcum vinceta.' Nam aurichalcum idem cum orichalco. Sic enim scribebant, ut 'plostrum' et 'plaustrum,' 'Plotus' et 'Plantus,' et similia. Multi crediderunt aurichalcum esse æs et aurum mixtum, propter illam auri in aurichalco denominationem: sed falsi sunt. Inde optimæ Glossæ, aurichalca interpretantur κραμάδην, id est, ex auro et ære temperata. Verum nomen est hujus vocis, orichalcum ex Greco ὄρεχαλκον, quasi æs montanum, sive ex lapide æroso excoctum, quod fuit genus æris præstantissimi-

mum. At pro orichalcum veteres Romani scripserent aurichalcum, cum tam men nihil auri admixtum haberet. *Salmas.*

48 *Æditurem aperire sanum]* Imperfectam locationem censet Camerarius, ut in illo, 'Item alios Deos facturum scilicet.' Sed hic nihil imperfectum: vis enim est in particula τῷ 'scilicet.' Nec tamen ædituremque placet, sed, nam sonitu et crepitu clausorum inaudio Æditurem aperire sanum. *Gronov.*

53 *Te liberalēm]* Id est, quæ in me tam liberalis es. Vel, quasi tam liberali facie et ingenio es. *Lamb.*

54 *Tene etiam, priusquam]* Frustra laborat Lambinus: nec tene est absens hujus osculi memoriam conserva, sed simpliciter, cape, habe, ut centum aliis in rebus. *Gronov.* Adde Tan. Fabrum Epist. Crit. II. 28.

55 *Istoc verbo vindictam]* Non magis, ut prætor, quam quilibet assertor et vindex. Sed nec audiendus Pistorius, qui istoc verbo interpretatur, cum dicto, et statim. *Istoc verbo*, est propter id quod dixisti, ut quando velis, videre me possis, redde me liberam. Ut id, quod dicis, non sit subjectum alterius ditioni. Verbum pro re, quæ verbo significatur: fere enim eodem sensu, ob eam rem. *Mostel.* III. 1. 'Molestus si sum, reddite argentum, abierto. Responsione omnes hoc verbo eripite.' Id est, re, quæ hoc verbo significatur. Hac Fabula II. 2. 'Semper tu huic verbo vitato abs tuo viro, i foras mulier.' Ambrosius Ep. III. 'Rara itaque confessio de peccatis, rara penitentia, rara in hominibus ejus verbi adsertio.' *Gronov.* *Vindictam]* Tanquam prætor, id est, viam reperi, qua me liberes. 'Vindicta,' virga præatoria, qua servi contacti, manu mittebantur. *Lamb.*

57 *Pervincas]* Quemvis alium emporem pretio ut pervincas facio: ne opus sit rogitare, quando me visurus es. *Lamb.*

ACTUS II.

SCENA I. 6 *Geminois in, &c.]* Quia ntrimeque et a dextra et a sinistra cingit me lien venterque, eo tumidiore et majore facto mihi distenditur, proinde ac si geminos in utero filios geram. *Lamb.*

12 *Tomento ferreo]* Id est, catena ferrea. 'Tomentum' idem quod funis tortus, nam cum sit funis, 'torqueri' dicitur. Propert. 'Dignior obliquo funo qui torqueat Oeno.' Priap. 'Tormento citharaque temerem; id est, quam funis aut fides citharae. Unde machinæ, quam tentis et contortis funib[us] moventur, emissa aut excusa, 'tormentis missa,' aut 'excusa' dicuntur *Liv. L. XLIV. Græco.*

16 *Collatio ventre]* Id est, magno et turgido: quia in eum omnia edulia conferantur, Festus. Ego puto lenonis ventrem 'collativum' esse dictum, quod propter vitium corporis et viscerum, omne albumen, quod deberet in omne corpus distribui, in eum conferatur: et hoc pacto visceribus omnibus vitiatis, venter intus escat. *Lamb. Oculis herdeis]* Vide supra 1. 3. et Capteiv. III. 4.

20 *Vivo]* Quasi dicat: vivo tantum, non item valeo. *Lamb.*

23 *Hira]* Festus: 'Hira, que diminutive dicitur hilla, quam Græci dicunt ῥῆστη, intestinum est, quod jejunum vocant.' Glossa: *Hira, ἀνοικίας ῥῆστη.* Arnobius lib. VII. 'Non similiter fendicas, quae et ipsa sent hira.' Pro aliis tamen etiam intestinis sumi, docet Nonius: unde *hilla* apud Herat. Sat. II. 4. Glossar. *Illiūm,* (sine aspirat.) *ῥάθημος τὸ ἐγράτη* et hoc hic probat Scal. ad Festum.

26 *Dum intestina expatescant]* Vult perdurandum lenosi, donec ei intestina tabescant: utique cum sit ea anni tempestas, qua salsura solito carius veneat: eo facto, futurum, ut intestina sola æque care distrahan-

tur, si non carius, quam ipsemet homo totus, hoc est, vix tantum feres pretii a te toto, quantum ex solis intestinis. *Teubm.*

27 *Nunc dum salsura]* Hand quam accipio cum Gratero, cum ea sit anni tempestas, qua salsura solito carius veneat: nec cum Lambino, ex tuis intestinis sale conditis et maceratis sat bona salsa confici possunt: aut cum Turnebo censeo ad garum ex intestinis piscium putridis pretiosum liquamen respici. Nunc dum, inquit, salsura vel muriæ intestinorum tuorum, quam conservat intestina tua, sat bona est, integra est, facit officium, ut nondum omnia tua intestina computruerint. Et de vita, deque eo, quod sani restat in intestinis, loquitor, ut de muriæ: de ipsis, ut de muriaticis loquebantur. Quemadmodum cibis animam pro sale data dicebat Chrysippus. *Græco.*

28 *Intestinis vilium]* Ne hoc quidem accipio cum Gratero, eo pacto futurum ut intestina sola seque caro distrahabantur, si non carius, quam totus homo. Nam intestinis vilius est omnino, ob intestina putrida et delinita vilius. Sic in illo, 'Iste vilius.' Sospiter Charistius lib. II. 'Rex qui vocarat ad cœnam, si sibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non posset, respondit, ut Tranquillus refert: Hoc vilius hodie mihi erit cœna.' Id est, ob hanc rem non prohibtam vel appositam vilius, fragilius, et rallexerop apparata erit hodie cœna. Sic Terentius Adelph. V. 9. 'Tu tunna officium facies, atque huic aliquid paullulum pre manus Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. Mr. Istoc vilius.' Hoc est, ob id, quod dicas, non commissum illi vilius mihi constabit. Satis magno hic mali constat: id quod vis si adderem, pluris constaret; nam hand dabie, que darem, perderem. Quod ad hoc igit attinet, vilius et nimis erit, quod in illum impendi, quoque

per illum careo. Jam Parrhasius et Palmerius haec duo loca comparabant; sed alter explicat neutrum, alter explicat utrumque male: nec profuit Guideto vidisse illos. Hanc formulam licet addas illis, quibus ad Captivos, ne palam negarent *ēdōyūs* veteres solitos notavimus. Est igitur intestinus vīsus, quod ad illum partem, quae detrahetur; quanto intestina constarent, vīlius: eoque fascilius emarem inveneris. Gronov.

29 *Dierectus*] Vide notas Capit. IV. III. 4. 103. Trinum. II. 4. *Ambula*] Celus IV. 9. scribit, vitium lienis quiete augeri, exercitatione et labore minni. Tamb.

33 *Hic homo*] *Διεκτύνως* se ipsum significat. *Sciat divinitus*] 'Divinus,' substantive, ut grammatici loquuntur, *μάρτυς* est, sive vates. Horat. Od. III. 27. 'Imbrium divina avis imminentum.' Martialis III. 71. 'Non sum divinus: sed scio quid facias.' *Tentor.* *Divinitus*, repete ἄρδ κονοῦ, conjecturam facere. *Lanub.* Vel subintelligitur 'fari,' estque conceptum, ut apud Juvenal. 'Nescire Latine,' ubi subintellige 'loqui.' Gronov.

SCENA II. 6 *Suppono*] Id est, vicarium do. Douza.

7 *Operam ut det*] Reticetur nihil aliud quam 'vereor.' Nam 'vereor ut det,' est, vereor, ne non det, ut recte interpretantur. Illud alterum, 'diu mmodo mihi operam det,' senon quidem convenit, sed non possunt inde suppleri verba defecta. Gronov.

8 *Facit hic quod paucū*] Jocus est ex eo, quod ex inepta re salubre monitum et gravis querela de corruptis juventutis moribus colligitar. Fassus erat Palinurus se quicquid sciret τῆς δημοκρατίῆς debere eoque: sic agnoverat eum magistrum: eoque jubente abierat depromptum quae opus essent: ita fuerat ei dicto obedientia. Hinc Cappadox, quem jam intra aulam esse Palinurus: Facit

hic, nempe Palinurus. Pessime igitur haec verba dant Palinuro, quasi is eo quod coquus morigerus esset in omnibus magistro, probet datum haud dubie operam Cappadoci. Quid? an et Cappadox ejus magister? Gronov.

9 *Non novi*] Videtur hoc respondere coeūs: Etsi te non novi, tamen dabo operam, et auscultabo tibi. Et sic accipit Cappadox. Verum illa ambiguitatem sermonis de industria captans significat, somniorum monita suam intelligentiam fugare, neque se conjectorem esse. J. G. Klemm. At malum *tametsi* non rovi, debo; nam 'rovere,' idem quod 'premettere,' seu 'adicere,' significat. Douza.

16 *Incurbare*] Vide notas supra I. 1. 62. *Jovi*] In Jovis templo. Taubman.

17 *Tibi qui auxilium tulisti*] Quia optimus Cam. codex, Qui tibi auxilium in jurejurando fuit, sperno omnes alios, in quibus est auxilio, quod perinde fecerunt librarii, et auctores vulgatae fuit, quod genus loquendi non caporent. At quoties 'anxilia' dicuntur pro auxiliariis? quoties 'præsidium' appellatur, qui est præsidio? dicit ergo qui tibi auxilium sive auxiliarius fuit ad augendam rem et alios fraudandos in jurejurando indulgendo tibi: quum vel iurasti tuum esse, quod non erat tuum, aut te facturum datorumque, quod non fecisti vel creditum abjurasti. Gronov.

19 *In Capitoliō*] Claud. Verderins miratur, quod Plautus parasitum haec ita loqui faciat, qui tamen sit Epidauri: tanquam si nusquam esset Capitolium nisi Romæ: imo sic vocabunt qualiacunque tempia grandia primoribus dicata Deis, etiam extra Italiam, ut pluribus ostendit Gruterus.

20 *Pacem*] Id est, veniam. Amph. v. 2.

SCENA III. 6 *Strategus*] Id est, imperator exercitus. *Agoranomus*] Vid. Capteiv. iv. 2. *Lamb.*

7 *Demarchus*] Tribunus plebis. Vide Turn. xiv. 11.

8 *Capite sistat*] Id est, quia in caput præcepit a me detur, atque ita sistatur humi prostratus in via, quam ita arctam reddebat, ut 'semitam faceret': nam locum ruina aperiam, et laxabo, et de semita viam faciam. *Turneb.* Dicit igitur parasitus, eos qui ipsi obstiterint, in viam e semita se projectorum, id est, se deturbatum eos ex loco, quem ipso elegerat, ad cursuram apto in viam, ubi minus commodum sit ire. *Pistor.*

9 *Capite operis*] Mos Romanis in capite aperiendo et operiendo hic fuit. Laciniam nempe togæ in caput sœpe rejecere contra vestum, aut ventum: eamque detraxere, quando opus: interdum et palliolum; sed ab ægris id factum aut delicatis. *Lipsius.* Vide Epid. i. 1. et ii. 2.

10 *Suffarcinati cum libris*] Id est, qui libros sub axilla ferentes et sub pallio, quo onore et sarcina ob tumentem molem quasi sufferti videbantur, aut quod idem est suffarinati. Nam antiquum est 'farcinare' pro farcire. Sic apud Terestium in Andria, iv. 5. 'Verum vidi Cantharam suffarinatam.' Ob puerum sci, licet quem sub ueste attulerat, qui supponeretur Glycerio. Ita enim videri voluit Servius. Non autem, ut explicat Donatus. *Salmas.*

11 *Constant*] Id est, simul stant. *Drapetæ*] Quærunt cur Græcos 'fugitivos' appellat? an quis tanquam servi, ab iis, quibus mercenarias operas dabant, ausfugerint? an sectores desertores? an denique quia ultra citroque discurrerent? At respondet toto Dialogo Lucianus quosdam appellari sic potuisse vere et bona fide, quia drapetæ vel fugitivi sub pallio philosophico interdum latebant, et dominorum inquisitionem

frustrabant. *Grenov.*

13 *Thermopolio*] J. Lipsius argumentis vincit, non in usu solum antiquitas 'calidam,' sed, quod miremnr, in delitiis fuisse. Inde et apud Plautum fieri mentionem thermopolii, cum hilarior invitatio describatur, aut solutior luxus: ut hic de ebriosis. Vide Trinum. iv. 3.

14 *Calidum bibunt*] 'Calida' olim bibebantur et solitaria, et infusa vino: atque hæc gulonibus expedita maxime, et laudata: quam mixtioinem, preter ceteros, probat clarissime Plautus, qui vinum ita mixtum intelligens, 'calidi' nomine uti, non 'calidæ' hic voluit. *Lipsius.* Vid. Asinar. ii. 4. 89. Trin. iv. 3.

16 *Crepitum*] Meurs. Exerc. Crit. II. 5. 2. inter cetera docet, crepitum ventris interdum etiam metu emitti, quemadmodum hic Curenlio minetur philosophis, ita se eos pugnis excepturum, ut præ anxietate et metu emissuri sint polentarium. *Polentarium*] Ex polenta comesta natum; vel qui polentam oleat. Polentam Græci ἀλφέα vocant. Vide Plin. XVIII. 7. *Lamb.*

17 *Datatum*] 'Datatum ludere,' erat pila ludere: propterea quod datur: unde quidam 'datores' dicebantur in lusu pilæ, qui pilam dabat; alii autem 'factores,' qui faciebant, id est, qui feriebant et ludebant, quicque in factiones erant divisi, id est, ut dicimus, 'in partes.' Genera autem ludendi suisse videntur 'datatum,' 'raptim,' 'expulsim.' Novius apud Nonium: 'In molis ludunt raptim pila, datatum morso.' Varro apud Non. 'Videbis Romes in foro ante lanienas pueros pila expulsim ludere.' *Turneb.*

18 *Et dñtores et factores*] Non Turnebum solum video serio ponere, 'factores' dictos, qui faciebant, quod fit, qui feriebant et ludebant, quicque in factiones erant divisi: non Hadr. Junium, 'factorem,' qui alteri parti

sive factioni dat operam obstrnendo, pellendo, et excursus metam signando: sed etiam Scaligerum ad Manilium, 'factiones' proprie in lusu pilae dictos et 'factores.' Auctor illi hic Plantus et Pollux, ex quo adducit: ἔφη κατατέθετες τὴν σφῆμα, ἔτρεψας δέο γραμμὰς κατόπιν ἐκατέρας τῆς πράξεως καταγράψατε. At locus est ix. 7. ubi invenies τῆς τάξεως. Nunquam vero concoquere potui 'facere pilam' pro ferire: a factionibus autem ludentium, si quæ dictis sunt, collinsores dictos 'factores,' et 'factores' esse aliqujns factionis homines tum eredam, quum videbo a factionibus in circu, quas sine controversia fuerant, aurigas vocatos esse 'factores.' Quin sermo parasiti mero nugax est: nam quia 'datores' appellavit, solent autem jurisconsulti conjangere hæc duo, 'dare facere,' tum in re venerea utrumque connectitur; quasi de alterutro horum loqueretur, quum appellandos haberet 'datores' hoc datatim ludentes, quasi plenus dicit 'et datores et factores:' non quod hæc vox ea in re proprie quid significet, sed rians gratia. Nec contemnendus adeo Lambinus, qui alind ad torpem verborum significationem suspicatus est. Neque enim ut hoc valeat, oportet libidini locum in via publica fuisse. Captatur vocabulum, perinde quasi dixissent, 'et qui dant et qui faciunt.' Si datores refers ad priora, videtur loqui de usu pilæ: si ad posterius, de re turpi, vel quos oportet dare facere. Quo joci generare constat omnis Plautus. *Gronov.* Et factores] 'Factores' proprie in ludo pilæ dicebantur et 'factiones' Græcis αἵρεσις. Vide Scalig. ad Manil. i. et v. Et Nomencl. Junii. *Solum* Pro soles calceamentorum. Vide Trinum. iv. 3. *Lamb.*

19 *Vitent infortunio]* Sic Truenl. ii. 2. 'vitare malo' eleganter. *Taubm.* Sic 'vitare verbo,' pro operam dare, ne hoc verbum audias, Casin. ii. 2.

35. 'Vitent anticipiti infortunio,' Pœn. prol. 25. Dictum periude, ut 'malo cavere' sepe apud nostrum. *Gron.*

20 *Si imperare posset]* Id est, imperando assequi possit, ut quod monstrat, fiat. Lambini Glossa expissa, lego, *Recte hic monstrat, se imperare posse*, hoc est, satis verbis ostendit, qualis factis et quam impotens deum futurus sit, siquidem imperator evadat scilicet. *Denz.*

22 *Genicu]* V. N. Bacchid. et Capt. teiv. iv. 2.

29 *Mœsi]* Diversa sperant Phædromus et Curculio: ille pecuniariam ex Caria; hic parasitus mensam instructam. Illius pecuniariæ; bujus cibariæ spes sunt. *Boxhorn.*

33 *Ei aqualem cum aqua]* Ut quasi exanimato aquam offundat. Vid. Milit. iv. 8. *Frustulenta]* Id est, frustis carniū effera. *Taubm.*

35 *Ventum si]* Ambiguo dictum est; vel, facite ventum sive 'ventulum'; vel facite ut gaudeam ventum, id est, me venisse: itaque mox subiicit, 'ut ventum gaudeam.' *Turneb.* Dicit panlio post Curculio se nolle sibi 'fieri ventulum.' 'Ventulum' dixit potius quam 'ventum,' ut sic, sublata ambiguitate, intelligeretur planius quid vellet. *Boxhorn.*

39 *Os amarum habeo]* Medicum artis placita, velut aliud agens, lepidissimus poëta inservit. *Cæl. Rhodig.* xiii. 24. *Dentes plenos]* 'Pleni dentes' non sunt montandi in *blepses*. Nam βλέψεις Græcum non convenit. 'Plenos dentes' vocavit Plautus, obtusos, hebetes, situ jam, præ fame et edendi longa inertia, crassiores factos. Ut illa quæ non exercerunt, rubigine et situ obducuntur, et sic pleniora evadunt; acutiora autem, et subtiliora, quæ sunt in continuo exercitio, ut ferri acies. Parasitus igitur, qui diu dentes non exercuerat, sibi illos plenos esse et crassos, obtusosque, situque occupatos queritur. Sic 'plenum filum' pro crasso dix-

erunt, et subtilli oppesserunt, 'pleno velamina filo.' *Scimus.* *Lippiani*] Jerosa et audaci translatione, famelici 'fances' dixit 'lippire:' ex eo, credo, quod, cum in fame os amarescat, salivaque concretior reddatur, et harscet faecibus, dentibus, pausto; et arenosus etiam quadam ore patente fisi tentore suo deducat; lippitudinem oculorum imitari videtur. *Turzec.*

40 *Laxis lactibus*] Perperam scribitur 'lassis lactibus:' vel potius accipitur perperam, non scribitur: nam 'lactibus lassis' declarant, defatigatis; at debebant, inenibus, nam 'lassis' et 'laxis' promiscua veterum scriptura est: ut illudem 'adassint' et 'adaxint.' Ut autem distenduntur saturitate, ita vacuitate laxantur intestina, non lassantur. *J. Guelich.*

41 *Nobs, hercle, aliquid*] Per aliquid ergo incertum quid, vagum, quod abest, et dilitio in praesens monstrari non potest, et quod quid, aut quale, aut ubi sit neccias, significatur. *Phaedron* dixerat, *Jam edes aliquid*; idem est, ac si dixisset, 'edes noscio quod.' Certum ergo quid manavit *Circulio. Boxhorn.*

43 *Illiis concordie*] Conventionem, quam sermoni tribuere solemus, ad dentes suos dententes per ridiculum accommodat, satis pol parasiticus. Et aliud ad id, quod supra dixerat, 'Ph. Quia te conventum capit.' *Dous.*

44 *Suis glandibus*] Vnde *Men.* I. 2.

49 *Invenire possim*] Quod *Lambin.* de argento dictum videri capit, ego de ipso *Phaedromo* interpretor. At Parasitus in diversum sensum objectionem illam ratorquens, quasi *Phaedron* dixisset, *Amicisti me;* (ambiguitas enim in verbo perdidi) possim, inquit, invenire te, si mibi operam addere volueris: non aliquorum, quam ad perditarum rerum, quibus recipiendis satagere solemus,

fortitiam recuperationem respiciens. Quo etiam referenda, que sequentur: 'Ph. Perdis me tuis dictis. Cu. Imo servo et servatum volo.' *Douza.*

53 *Scires velle gratiam tuum*] Frustra hic sudant interpretes. 'Velle gratiam alienus' est cupere aliquem demererri, vel certo non offendere velle. Contra 'negligere gratiam alienus,' est nolle in honorem alienus facere. *Cleoro pro Plancio.* 'Neque enim ad negligendam gratiam meam debet valere, quod dixit idem.' Nec vero valent haec verba: ea usus est præfatione, ex qua intelligeres eum amicum. Sed est lues comicus. Apparebat, inquit, eum te amicum velle. Hoe quem audit *Phaedron* et spectatores, expectant, ut subsequatur, argenteum numerase. Contrarium autem evenit, et hoc apponitur gratiae, quia genus est simplicis amoris non lactare: non agere, ut illi de quibus queritur *Charinus* in *Andria* IV. 1. 'In denegando modo quis pudor panium adest: nam ubi tempus premissa jam perfici, tum coacuti necessario se sperient.' Ex ipso facto, non aliqua præfatione hec colligit. *Greneo.*

60 *Præhendit dextram*] Comitatis et benevolentia indicium maxime apud *Grecos. Lambin. Cariam*] Pro in *Cariam.*

66 *Apud trapanitum situm est*] Solebant veteres nemamus nos non eos solus, quos alii debeat, sed et quos nulli debeat apud trapanitas collucere. *Lamb.*

71 *Religio frui*] Verba sunt, parasiti significantis se (ut vulgi verbis utar) conscientiam feedas, si homo ipse parasitus ad coenam vocatas non iret. *Budens.* Vnde *Mere.* V. 2. Stiche, II. 1.

78 *Me moriri*] Dicit Parasitus, facile se consenseret, ut illico cœra committeretur, etiam adhuc nimis

tempori esset. Non enim parasiticum disciplinæ professorem decere, ut diem moretur, sen, ut patiatur sibi moram afferri a die, quo minus luce cœnet. Ne decere etiam, ut nimis tarde cœnando nocti noceatnr, atque ita somno decedat. *Lamb.* *Nocti nocerier*] ‘Nocti nocet,’ qui non recipit se domum ante noctem, ut cœnet. *Id.*

76 *In alem]* Douza docet ‘alem’ nomine, universa istiusmodi ludorum genera indifferenter comprehensa antiqua. *Pono pallium]* Ut ego, a milite provocatus, ludere possim (fortasse quia numeros non habebat) pono, id est, depono pallium, tanquam pigminus. Cui miles ‘oppositum annulum.’ *Lamb.* Vide Bacchid. iv. 4. Capteiv. i. 1. Asin. iv. 1.

79 *Nutricem Herculem]* Legendas est locus ad hanc modum, et interpongendas: *Tuo perumper: jacit volterius quatuer.* *Tales arripio, inceco dñmar meam nutricem.* *Hercule Jacto bolis Chiam.* Dicit parasitus se invocasse dñmar nutricem suam: quibus verbis facete ludit et jocatur, quasi nutricem, quae sibi sit, non designet, sed epitheto, quod perpetuum est, ‘*halimæ*’ ornet: cum tamen intelligat dñmar, id est, lepores, jocos, atque sales, venustatemque suam: iis quippe artibus victimum sibi quererebant parasiti, merebanturque sales isti ‘nutriciae’ nouen. Addit, *Hercule;* quod est affirmantis de successu ales, cum tam propterum habuisse vix quisquam crederet; affirmantis, inquam, cum iurijurandi religione de eo. Quatuor autem jactus sive boli fuerunt: hinc ista intelligenda, jacit volteries quatuer. Miles misit, singulis illis talorum jactibus et bolis quatuer, ‘volterium’ sive ‘canem’: at vero parasitus inquit de se, *jacto bolis Chiam.* Singulis scilicet bolis talorum, quos jactavit, Chiam, id est, aeronem misit, et vicit. *Patitus.* Lege, aliam suam nutricem *Fereniam.* Ut alibi, ‘*Sanctam Saturitatem,*’ ‘*Lu-*

*bentiam,’ ‘Commoditatem,’ ‘Seavem Suavationem’ Deas facit. *Ten. Faber.* Vera omnino est Lipai sententia de decimis Herculanis locum hunc interpretantis. Præterea ipse Hercules inter τολυφάγους nominatisima. Cum libri scripti non varient, ad alias coniecturas decurri non potest. Nec vero aliter licet expōnere quod vulgatum est. *Salmes.**

81 *Caput deponit]* Vide Aulular. iii. 6.

88 *Panem]* Haud dubie legendum est panem. Nec ordo verborum nominativum exigere videbitur, si inta, *Hæc sunt ventri stabilimenta, parentheses nota incluantur; aut hæc sunt, accipias pro ‘quæ sunt.’ Bezhorn.*

ACTUS III.

1 *Beatus]* Id est, dives. Vide Posnul. i. 2. *Subdusi rat.]* Capteiv. i. 2.

5 *Cum belle recognito]* In Langianis fuit, cum velle recognito, quod J. G. Wilielm. vitiosa illa scribendi ratione habet pro *belle.* Bellum esse videtur azare trapezitæ, non reddera, quod debet, nisi in jure coactum. Testem.

6 *Ad prætorem sufforum]* Barbarum est, ‘suffere ad prætorem,’ pre, deferre: apago igitur sufferent. Rœste Lambinus duci, rapi, trahi, ut scilicet ibi Jupiter auxilium mihi sit, dum vel abjuro, vel bouam copiam ejuro. Ut et infra v. 8. ‘Pessime metui, ne hodie mihi apud prætorem solveret.’ *Grenov.*

10 *Qui homo maturæ]* Hunc locum Charisius lib. ii. ita explicat: Qui homo tarde, id est, vix et magre quamvis peccariam, nisi ei cito pepercerit, cito esurit. *Lamb.*

12 *Usurarius]* ‘Puer usurarius’ est catamitus. Vide Amphitr. Argum. Turneb. iii. 12.

14 *Nil tu me saturum]* Verba sunt Corellios ad Phædromum, et qui-

dem ab eo discendentis, ac moniti, ut bene rem gereret. Dicit autem, saturum officii non esse monendum; parasiti enim, per acceptum saturitatis beneficium, quod aestimant maximum, iis, a quibus laute excepti sunt, omnino et inprimis, nec monitos, ad res bene gerendas obstrictos se putant. *Borckorn.*

19 *Opero capite]* V. N. Amphitr. v. 1. 42.

24 *Catapulta hoc]* *Hoc* δεκτικῶς dicitur: nempe, malum, aut vulnus, quo unoculus factus sum, catapulta iectum, inflictem mihi est. *Borckorn.* Capt. iv. 2.

25 *Sicyonem]* 'Sicyon,' urbs vetustissima in Peloponneso, non procul a Corintho.

27 *Superstitiones]* Id est, divinus, seu vates, et ariolus: ἥρως καὶ θεόφορος. *Scaliger.* V. N. Amphit. i. 1. 67.

28 *Catapulta]* Ergo 'catapulta' non solum tormentum, sed etiam temulum est, ut infra v. 3. Turneb. xv. 1.

29 *Hoc intus mihi]* *Gruteriā incusum.* Acdalius *intus.* Pareus *nicus.* Salmasius *intusum.* Qui nescit, cur interpres haec erint, et *intus mihi* nil aliud esse pronunciat, qnam in me, in ore meo, vellem hujus generis loquendi aliquod exemplum afferre dignatus esset. Liceat igitur et nobis conjicere, *Adolescens, ob rem publicam hoc virtutis mihi Quod insigne habeo.* *Gronov.*

32 *Nos inferabis]* Jocus ex ambiguo, aliudens ad 'forum' et 'comitium.' Etiam Scaliger in Priap. monuit, *perforare, repalvare, flagitiosum verbum esse.*

35 *Inibis a me]* Gratiam ab aliquo inire, est dato beneficio alienjns gratiam et amicitiam mereri. *Donat. ad Eonach.* iii. 5.

37 *Cujatis]* Vide Menach. ii. 2.

40 *Dum scribo]* Dum ei per syngrapham, ob acceptam pecuniam ca-

veo. *Taubm.* *Totas ceras]* De 'ceratia tabellis' vid. N. Asin. iv. 1. et alibi. Item Joh. Mercern Opin. i. 12. ubi etiam docet, quid 'prima,' quid 'ultima' cera sit.

46 *Summano]* 'Summanus' Deus est manium summus, (unde et dicta) id est, Pluto, qui omnes avarissime rapit in suum thesaurum: inde 'summanare,' pro avide rapere et furari, Summani more, fixit lepidus poëta. Turneb. ii. 7. Putat Meursius, 'summanare' dixisse Plautum propter enphoniam, pro 'submanare,' id est, προσέλπυντον, et ludere voluisse in alliteratione.

53 *Signum nosce]* V. N. Amph. i. 1. 265. Bacchid. iv. 6.

54 *Machæra dissipit]* *Lego, Clypeatus elephantum ubi machæra dirigit.* 'Dirigere' proprio est διχοτομεῖν, in duas partes rectas et æquales scandere. Titinius apud Nonium, 'pernam totam dirigit.' Male apud Nonium 'diligo' pro 'dirigo.' Festi Abbreviator, 'dirigere apud Plautum invenitur pro discindere.' Sic ibi scribendum. Nam vetus liber qui penes me est, habet discidere: editur, discidere. Salmasius. 'Dissicare,' pro dissecare, probum et antiquum verbum est, sed quod paucim in libris corruptum mutantum in 'dissicare,' quod est dissipare, cum illud sit secundo dividere. Virgil. Æn. xii. 306. 'Ille securi Adversi frontem medium mentisque reducta Dissicat.' Lactant. ii. 8. 'Cape igitur hanc cotem, eamque novacula dissice.' *Gronov.*

61 *Hannum torat]* Tabellis, quas legit, capietur, ut hamo pisces. *Lamb.*

62 *Tecum oro]* Amat Plautus sic loqui, pro vulgariter, 'oro te.' Asin. iii. 3. 72. Rud. iii. 4. 68. Pers. i. 3. 37. Casin. ii. 5. 16. et iii. 4. 5. *Gronov.*

74 *Perediam]* 'Perediam et Bibesiam Plautus cum dixerit, intelligi voluit cupiditatem edendi et bibendi,'

Festos. Venuste, ut nihil supra, *Perediam* et *Peribesiam*, ut provinciarum nomina commentus est: ita ut prius ‘*Perediæ*’ nomen referat, et esca tamen comitem continuo potionem, quæ ‘*Peribesiae*’ nomine exprimatur, attrahat. ‘*Classis*’ vero ‘*Unimammia*’ figura comica et fictione exercitum Amazonum significat, cum et ‘*classis*’ exercitum declaret: et constet, ferramento canidente alterutram sibi adussisse mammam Amazones, ut una tantum eis reliqua esset. Sed tantum exercitum pro terra Amazonum audiri vult, et regionum terminatione formavit. Quin et ‘*Centauromachia*’ jocunditer hic Thessalam significat, ejus olim partem tenuisse Centauros e poëtis notissimum est. Et, ‘*Libyamque oram omnem Conterebromiam*,’ cum dicit, jocatur novato verbo, significans omnem illam terram, quam Liber Pater exercitu lustravit, quamque obeundo contritus et fatigatus est. *Tareb.* Arbitror designari hie Libyam illam, quæ vini est ferax, eamque vocari ideo ‘*Conterebromiam*,’ quod Bromium, hoc est, nvasive vinum conterat. Vindemiam celebrantibus satis dixi. *Gruf.*

82 *Credo, hercle, te esse ab illo]* Nugas blatt, qui negat hic Lambinum aut alios interpres quicquam vidiisse: ‘*esse*’ enim hic significare edere, et ‘*esse ab illo*’ parasitum illius esse. Tam hercle, quam quod *Pœnul.* II. 2. ‘*Esne tu, an non es ab illo milite Macedonico?*’ et Milite II. 2. ‘*Quemque a milite hoc videbitis.*’ *Gronoo.* *Blatis]* An *blattis* leg. vide *Epid.* III. 1.

88 *Juratus sum]* Scil. me virginem Phædromo traditurum. *Lamb.*

90 *Mihī mora]* In hac Comœdia, et hoc præsertim actu tertio, existimat Gulielm. Canterus Nov. Lect. IV. 10. aliquot scenas desiderari.

ACTUS IV.

SCENA I. Choragus] ‘*Choragus*’ voçant hodie eos, qui pecunia sua chorum conducunt et instruant; ac primitus χορηγὸς dicebatur is, qui erat vere ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ: cajus erat officium, videre ne imperitia chori aut lascivia vetus musica corrumperetur, sed pura atque sincera servaretur. *Casaub.* ‘*Chorus*’ est pars inter actum et actum; vel potius post actum, introducta cum concerto, &c. Fuit autem per initia chorus monoprosopus in fabulis. Unus enim quispiam probidat, civium vitia recensens; idque sine cantu. Talis est apud Plantum ‘*Choragus*’ in Curculione; deinde alter additus, ut interrogationibus et responsionibus explerent animos varietate. Summa enim laus in poëtica, novitas. *Scalig.*

2 Halophantiam] Recte se habet *Halophanta*. Non reperitur tamen hoc nomen apud Graecos, sed fictum est a comico, ut olim bene Scaliger censuit ab habitu marino. ‘*Ἀλοφάτης*, οὐ συκοφάτης. Nam et φωρδίζονται Graeci pro decipi et συκοφαντέσθαι dixerunt. Hesychius, φωρδίζομαι, συκοφαντῶμαι. Et ita apud Aristophanem legitur. Sed et φάιρες absolute pro συκοφαντεῖν posuerunt. Ut idem Aristophanes: Τὴ μάθη φάιρες ἔρεν θραλλίδες. Item τὶς δ φάιρες ἔστιν. Sic ἀλοφάτης, maritimus est sycophanta cum habitu thalassico. Alioquin et ἀλοφάτης otiam diceretur omnia mentiens et fallens, non ut inepta eam explicat breviator Festi. *Salmas.*

• 6 *Quo in quo;* dignumque animadversione similius morum homines alii in locis urbis reperiri solitos, non Romæ modo, sed et Athenis. *Casaub.*

• 7 *Sumat operam]* Scilic. quis vestrum. *Buxhorn.*

9 *Comitium]* Id est, ad puteal Libonis: quod ara fuisse videtur in co-

mitio, in gradibus ipsis ad levam carie sita, in quam jurari solet. Non sine causa perjuros dicit in comitio esse; nam in comitio, ubi ius dicebatur, erant litigiosi. Et ‘comitiates homines,’ qui religionem iurisjurandi parum colore soverant. Turneb.

10 *Apud Cloacina sacrum*] Aurelius Victor in foro Romano ponit ad eum Veneris Cloacina. Circa eam versus (non enim habitasse) indicat Plautus. Gronov.

11 *Sub Basiliis*] V. N. Capt. IV. 2.

12 *Quique stipulari solent*] Et hoc fuisse genio male suadentium credibile est. Suetonius Vitellio: ‘Tum funerariorum et stipulatorum publicanorumque, qui unquam se aut Romam debitum, aut in via portuum flagitassent, vix ulli pepererit.’ Rud. v. 8. ‘Cedo quicum habeam judicem, ni dolo malo insti-
pulatus sis.’ Sic autem Ms. non ‘ad-
stipulari,’ ut Passeratius voluit. Gronov.

15 *Canalem*] ‘Caniculum forensem, homines pauperes dicti: quod eis canalem feci consistenter.’ Festus. Ad quod Scaliger, ‘Caniculam forensem’ vocat, ut etiam Graeci ἡγάπαιον, id est, χρύσαλειον.

16 *Supra lacum*] ‘Locrinum’ de quo suspiciuntur nonnulli, facile hisc dissimilissima, qui tam longe ab urbe Roma aberat. Sane Aurelius Victor ‘vicum Jugarium,’ ad ejus caput erat Servilius, itemque ‘lacum Juturnae’ ponit in regione octava, quoniam forum Romanum vocabatur. Sed in eadem ponit etiam multo nobiliorem ‘lacum Curtium.’ Neque intelligo, quid sibi velint viri docti, qui Plauti tempore lacum Curtium nullum fuisse aiunt: et si jamdudum hoc aliis ex alio describat. Qui primus dixit, videtur significare stagnum vel aquam ibi nullam aetate Plauti fuisse. Quare autem necesse est, quam dicitur supra lacum, intelligi lacum stagnan-

tem? Locus nemo ipse, ubi laca fuerat, sive tempore Romani sive paullo post consules de plebe, et diu ante Plauti aetatem et postea Livii Tacitique rotte ‘Lacus Curtius’ dicebatur. Et eum intelligere male. Gronov.

17 *De nihilo*] Vide Mostell. II. 2.

19 *Sub Veteribus*] De privatis funerarioribus hoc est intelligendum. Haec ‘Veteres’ in foro tabernae consistebant. Sequitur de publicis, ‘Pe-
ne ad eum Castoria,’ &c. Quod de argentariis, sive trapeditis, accipi debet, quos ubique eo nomine valuerat Plautus, quasi male illi creditur, ut pote qui sepe foro cederent. Hi in ea parte fori, ubi templum fuit Castoria, tabernas suas habuerunt, ut privati in foro quoque eodem consistente solebant, sed in eo loco qui dicebatur, sub Veteribus. Salmas.

21 *Venditani*] In Tusco vice homines liberi consistere soliti, qui se venales postularent: illudque Horat. Sat. II. 8. ‘Tusci turba impia vici,’ contra interpres hoc traho: cum funerarios non in Tusco vice, sed sub Veteribus assidui fuerint. Rennard.

22 *Vistre*] V. N. Capt. III. 1.
29. *Vel pistorem vel lanium*] Quare omnes hoc et sequenti versu, utique sequenti, comprehendamus accipiam pro illo, qui sese ad rem divinam privatam conductos cuperent, intereaque ibidem starent otiosi, et pistores pro nescio quo factore, qui paratis factas hostias humilioribus, quod ex Gutherio huc allevere, nihil rationis video. Et est hoc, qualis illius multa. Tu vero pistorem et lanium accipe simpliciter, qui vulgo his verbis significantur. Gronov.

23 *Vel qui altis ut versantur*] Hoc Lipsii conjectura est. Ms. vel qui alti subver.; hoc est, vel qui ipsi versant ac mutant merces munuscularii negotiatores, vel praebeant institeribus merces, quibus exerceant negotiationem sub aliis, quas mutant domi-

norum vice. Fixit enim 'adversari,' et 'appromum,' 'subballonem,' ille apud Quintilianum 'subcessant,' Ovidius 'subnuba lecti.' Vide de Poc. Vetere iv. 14. *Graues.*

24 *Ditis damnosos maritos]* Seriendum, dites, damnosos maritos. Ita legendum hic et supra. Et potest fieri ut in his dubius locis, 'dites' et 'damnoſi mariti' vernari soliti fuerint, ideo eundem verbum de illis repetiuit. 'Damnoſos maritos' appellant non profusos, qui scrotantes et potant, sed quae uxores sumptuosa et prodige dannos feriebant, qui propter uxores multum impendebant: nam *damnoſus* est *avarus*. Aliud est homo *damnoſus*, aliud maritus *damnoſus*. Simpliciter 'damnoſus' est qui pro se sumptuam facit. At *damnoſus* maritos, id dicitur, qui propterea quod est maritus prodiger, in exercitu semper quae sumptibus vires exhaustit. *Sinuas.* *Leucadiam Oppiorum]* Leucadiam Oppiorum cum dicit, opines, domum intelligit Liberto Oppiorum, quae 'Leucadia' vocabatur, in foreque habitatbat: ad quam dannosi et nequam mariti plerunque divertebant. Certe in illa urbis regione erat Oppiorum domus: cum magnificatice 'Oppios de Velia' nominet Cic. ad Attic. vii. 13. Sed in antiquis voluminibus, operum (ut sit, expectabo) scribitur: ut non debitem promanciare, Leucadiam finias Leucadiorum in foro stationem; ut 'Gramostasia,' quae a Graecis nomen habebat. *Turneb.*

SCENA II. 4 Memento prom.] Non assentior illis, qui admonitionem istam de evictione promissa, non Lyconi, sed Cercioni tribuerunt, ea ratione, quasi nihil ad Lyconem pertinet. Sed hoc potius est. Stipulatio illa a milite facta fuerat presente Lycone, ut appareat infra v. 3. Et quia Lyco pecuniam nomine militis numerare debebat, ideo stipulatus fuerat miles, si virgo manu adsereretur, le-

nobis est sibi aut Lycebi tanquam militis negotiorum gestori, pecuniam reddere debere. Fait itaque Lyco tanquam 'adjectas' selectioni, ut jurisconsulti loquuntur. Ideo recte et cante loquitur Lyco. Non dicit 'sibi' premissum, sed in genere 'premissum' (scil. militi stipulanti,) pecuniam 'mihi' (tanquam adjecto) 'redditur iri.' Et ideo sit, 'sibi redditum iri,' quia numeraverat: quod de Cercali diei non potest. Hic plausus sensus est: et ita recte sequitur id, quod Cercilio subjungit, 'Et meminiisse haec ego volui te.' Quibus verbis Cercilio id, quod quidem antea ignoravit, exinde tamen arripit, quasi pro militi sollicitus, cum suus ipso potius negotium geret. *Pistor.*

5 *Liberali causa manu adserere]* 'Liberali causa aliquem manu asserere,' significat, in judicio hominem liberum, qui in servitute est, defendere, vindicare ex servitute in libertatem, seu manu alieni, qui in servitate est, injecta apud pratorum hec verba pronuntiare: 'Hunc ego ex iure Quiritum liberum esse aio.' Nam his sole verbis utebantur, qui liberali judicio natalibus aliquem restituiebant. Anceps autem est 'adserere,' ideoque adjiciter, 'liberali causa.' Infra v. 2. 68. et v. 3. 31. Terent. Adolph. ii. 1. Ad quem locum vide Donatum. *Pora.* iv. 2. 84. et v. 2. 4. et 142. *Graues.*

8 *Mancipio tibi dare]* Qui alteri quicquam mancipio tradit, ita dat quasi suum: ut accipientis illuc faciat, dominiumque transferat pure atque in perpetuum, hoc est, sine diei atque conditionis adjectione: cum sit 'mancipatio' actus legitimus: atque ideo cum auctor sit, de evictione teneatur auctoratis nomine, qui rem accipientis non fecerit. *Paber.* Semestr. ii. 23. *Mancipio dare et accipere rem easam,* est ita tradere et asserre adhibita libra et ure, et quinque

testibus civibus Romanis presentibus ut evictionis periculum præstetur a venditore. *Grenov.*

10 *Abjuren*] ‘Abjurare,’ est rem alienam perjurio negare, ait Servius ad illud Æneid. VIII. ‘abjuratque rapine.’ Quanquam hujus explicatio huic potius loco convenit, quam Virgiliana.

12 *Auctor*] ‘Auctor’ is est, qui rem suo periculo vendit: unde ‘auctoritas’ pro evictione apud Venuleum et Paulium jurisconsultos. *Bos.*

20 *Vox*] *Trapezitas*, *Trium.* II. 4. *Ribas*, pro illis, *Milit.* I. 1. *Pons et parre*] Utraque phrasis est Virgiliana Æn. II. pro eodem loco et ordine habeo et censeo. *Sen. Ep. 108.* ‘Una ponere morbos et senectutem’ dixit. Idem *Ep. 124.* ‘Te cum Deo pono.’ *Val. Max. III. ult. ext. 5.* ‘Amicos inimicosque juxta ponere.’ *Grenov.*

24 *Rogatus*] Id est confirmatas rogationibus.

25 *Quasi aquæ*] Ut enim aquam ferventem, quamdiu fervet, nemo tangere audet; ubi refrixit, nemo tangere dubitat: ita leges, primum latè, valent et metuantur; cum tempore obsolescent, et negliguntur. *Lamb.*

26 *Au / male medit.*] Ausim ego ad severare, non meditare sed meditare, dandi casu legendum, ut subaudiatur ‘mihi’: utque hoc significet Cappadox: Circumlocutionem *male*, id est, non recte dicacem et contumeliosum esse in se, qui parum paratus instructusque (hoc enim *male meditato* est) ad decertandum cum eo maledictis veniret. Omnis proinde argutia in ambigua significatione *roù male* posita fuerit. ‘Meditatum’ porro hanc aliter sane a Plaut. usurpari, notum est. *Douza.*

29 *Mancipem*] Id est, prædem seu fidejussorem.

32 *Eduxi*] ‘Educare’ ad corpus; ‘educere,’ ad ingenium pertinet. *Lamb.*

89 *Decem minas*] Minas triginta derat Lyco lenoni pro virgine, restabant decem pro auro et veste. *Lambinus.*

SCENA III. 4 *Depositi*] Pro ‘deposuit’ utitur et Catullus.

7 *Faciens ferocem*] Vide Mostell. IV. 1. *Ferocem*, superbum, magni animi. Vide Mostell. IV. 2. *Supplicare*, me tibi. *Vid. Epid. v. 2.*

13 *Tabulas*] Si vera est scriptura, de quo dubito, pronunciandum κατὰ συγκρήψην, *tablas*. De qua scriptura, etiæ alias etiam facio conjecturas, haec tamen est præcipua: *tabellas* aliquem adscripisse expletum sensum; Plautum autem fecisse κατὰ λαζαφίν, *quas tu mihi*? nimirum *tabellas*. Camer.

14 *Quos tu mihi*] Lyco usus erat numero singulari: miles autem eadem nomina ponit in plurali. Notat hoc Donatus ad id Terent. Adelph. ‘turbas, lampadas, tibicinas,’ his verbis: ‘Bene totum pluraliter; ut qui reprehendit.’ Sic Plantus multa, *Quos tu mihi*, &c. Lambin. *Soussies*] Id est, sugaris et blateras. *Thymeb.* *Vid. Menachm. II. 3.*

16 *Latronum*] Id est, militum. *Vid. Milit. I. 1. Douza.*

24 *Umbreticus*] Homo in umbra educatus, et ignavus; non sub dio, et strenuus. Truculent. dicitur ‘umbreticola.’ *Vid. ibid. II. 7.*

SCENA IV. 1 *Qnoi homini*] Peterit versus hic usurpari, cum suspicimur ne princeps bona fide se nobis amicum præstat, vultu inquam et voce; sed corde aliud voluntat. *Grueter.*

4 *Jusserum*] Malim *jusserim*; tum, quia non jusserrat sane; tum, quia pulchre id exprimat fastidiosum aut iratum salutatorem. *Acidal.*

6 *Delinges salem*] Nedum ut ‘coena adventitia’ tibi detur. Jam ‘salem lingere’ dicuntur, qui perquam tenuiter vicitant. Nam apud veteres in tenuiorum coenis, salem loco

cibi fuisse notum est. Sali, acetum noster addit in Rud. iv. 2. *Lambin.* Moris fuit veteribus salem in mensa hospitibus apponere, eo concordiam inter se mutuo optantes; ut ex aqua et terra ille constat. *Mevrs.*

7 *Vocata res est*] Sic Sticho, III. 3. ‘vocata est opera.’ Est formula exensandi se apud invitatem, quod jam alii promiseris. *Grenov.*

9 *Ne facias testes*] Qui simpliciter monet accipiendum, ne in testibus contra me adducendis aut subornandis multum ac incassum labores: lusit operam. Si quis in re dubia aut unde lis oriri posset, audiebat adversarium imprudenter dicentem, quo convinceretur aut teneretur, praesentes aut subito prætereuntis appellabat, meminissent hoc ab isto dictum, inque eam rem, ubi opus foret, testimonium perhiberent. Repentium hoc erat, et nullus loca subornandis. Terent. Adelph. II. 1. ‘Ubi me dixero dare tanti, testes. faciet illico vendidissas me.’ Noli sperare verbis abs te circumventum iri, ut si quid ambiguum dixeris, tu arreptum id appellatis testibus mandes. *Grenov.*

17 *Pugnae præliares*] ‘Præliares pugnas’ dixit ad distinctionem validationum, que verbis fiunt. Nam et pugnare verbis dicebant, ut et *Græci μάχεσθαι*, unde et *λογαραχται*. *Salmas.* *Obtricæ*] Vide Stich. III. 1.

20 *Frustulatum*] Vide Bacch. IV. 8. Lamb. autem, ut *hinc formicas*. Scriver.

21 *Volsella*] ‘Volsella,’ sive ‘vulsellæ’ instrumentum, quo pilos radicibus e corpore extirpant, *τριχολάβων*.

22 *Axicia*] Forfex, quo secantur capilli: quasi ‘excisia,’ ab ‘exicando:’ nam ‘excire,’ pro ‘execare’ dicebant. Turneb. Veneta et Colon. leg. *excisia*. Lamb. legit *excutia*, et interpretatur parvas scopas quibus excutitur pulvis e vestibus. *Linteum-*

que extersum] Captivis II. 2. nominatur ‘involscre.’ *Lambin.* mavult interpretari mantile, χειρόμακτρον. J. Palm. leg. *linteumque extersi*, id est, linteum ad extergendum comparatum: quam emendationem Douza ait verissimam. Ita Sallust. ‘Et alia, aquæ portanda, conquiri jubet.’

20 *Centuriatus est*] Centuriatus miles dicitur, in centuria adscriptus. At facete et suo sale comicus dicit eum centuriatum esse in expuncto manipulo, id est, adscriptum esse manipolo exuctorato, et a militia dimisso. *Salmas.* *Expuncto in manipulo*] Quemadmodum ‘lecti milites’ in tabulas et codices (vocant ‘pittacia,’ ‘breves,’ ‘lateralium,’ ‘matriculam’) referebantur et scribebantur. ita delebantur ‘non milites’ et ‘rejecti’: quo respexit Plautus. Et explicavit Scholiastes vetus in hoc Persii, ‘Proximus expungam:’ ‘Tractum a militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras a militia emittuntur.’ Solabant et mortuos ibi notare, et ‘Theata’ suum affigere. *Lipeius.*

20 *In tritico*] Alludit ad ‘curenlionem,’ que vermis est, frumenta exinanient, ut Varro ait; *Græcis κίσ.* Virg. Georg. I. ‘populaque ingenitem farris acervum Currelio.’ *Lambin.*

31 *Reperias*] Alii *reperies*. Vid. Aulal. III. 5.

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Antiquum poëtam*] Tottiis hujus loci haec sententia est: *Omnis mulier mala est, Πᾶσα γυνὴ χολὸς ἔστι*, ut est in veteri Epigrammate. Duas igitur mulieres pejores una esse, rectissime olim dictum est. Malum quippe malo addito augetur. At ego in una Phædromi amica, quidquid malorum singulæ mulieres divisum tenent, conjunctum inveni. *Boxhorn.*

8 *Caniculum*] Planesium, quæ mor-

det ad instar caniculae. *Lamb.*

SCENA II. 2 *Nulla est]* Jocus ex ambiguo, in voce reo, quam illa negotium magni momenti interpretatur, hic fortunas et rem familiarem. *Lamb.*

6 *Vivo facilius]* Nihil verius. ‘*Nugaram*’ enim tractatio propria parasitorum provincia. Merito ergo propter eas ipsas *facilius*, id est, laetius atque ex sententia se victitate gloriatur Curculio. Vid. Epid. II. 2. *Douza.*

11 *Elaei]* ‘*Eludere*,’ inquit Dene-
tus, gladiatorium est, cum viserunt,
et ludo finem imposuere. Horat. s.
Sat. ult. ‘*Daveque Chremeta Elu-
dente senem.*’ Propret. II. 2. ‘*Sic
e Dulichio juvene est elusa Calypso.*’
Passerat.

13 *Tribus boëis]* Id est, talorum
jactibus. Vide Rudent. II. 3. *Vel]*
Vide Mil. I. 1. *In ohlygyon]* Scil.
perates sum ladere. *Taubm.*

14 *Cum boletis]* Jocus stomachan-
tis militis ex ammonitione. Est au-
tem, ‘*boletus*,’ species fungi, solus
innocuus, *βαλήρης*. ‘*Bulbus*,’ radix
rotunda tunicata. *Lamb.*

15 *Tricas]* Notandum, àdū rō ‘*tri-
cēs*,’ hanc ‘*tricoulbus argenteralis*’
modo, verum etiam ‘*tricosis*,’ nomen
inditum, idem significantibus. Lucci-
lius: ‘*Hic tricosus*,’ bovinatorque
ore improbu’ duro,’ &c. *Douza.*

21 *Quadruplicem]* Actione farti
manifesti, qua persequimur quadrupli
ponam. *Lamb.*

23 *Licet te antestari]* Licetne mihi
aliquem eorum, qui hic adsumt mo-
nere, ut mihi testificetur, me militem
in jus vocasse? Vide Persa rv. 9.
Lamb. Non licet] Quia nemo liber
adsit, qui testis esse posuit. *Lamb.*

24 *Intestatus]* V. N. Sc. sequentis
vs. 17. et Milit. act. v.

25 *At ego, quem]* Non licet veter-
num more, in jus vocatum invitam
quoquo modo in jus ducere. Nec eam
vis inferenda rixæque concitanda,

quoties in jus vocatio a privatis fer-
ret, occasionem veteres aut probane
aut admisso. *J. Robertus.*

26 *Accede huc tu]* Scil. tu miles, et
auriculam mihi prehende, si audes.
Lamb.

31 *Quem elios]* Quem tibi dormi-
est et alios ademit. *Taubm.*

34 *Fusidie]* Vid. Sticho v. 4. et
extrema Trac. *Mitte istam]* Scil.
Cureulionem, quem refinebat Phae-
dromus, ne a milite vapularet. *Lamb.*

36 *Surge]* Incumbebat enim in
genua militis Planesius. *Lamb.*

41 *Servavi]* Id est, observavi, co-
lui. *Lamb.*

47 *Ventus turbo]* Apuleius: ‘*Tur-
bo* dicitur, qui serpentis flatibus
prosilit, et omnia turbat;’ a Lucret.
‘*ventus versabundus*’ dicitur. *Specta-
cula]* Aulæa et cetera instrumenta
scenica. Theod. Marellius oenat
‘spectaculum’ hic dici eum Servio
Æn. v. ‘*theatrum*,’ sive ‘*visorium*,’
ut Cassiodorus vocat. Ludi autem
scenici in theatro edebantur; in am-
phitheatre gladiatorii ac venatori;
iudique Veneri sacrum, hoc Marti.

49 *Nec vivam]* Id est, semianimum.
Vide Muret. Var. xviii. 18.

51 *Meminiſta]* Mirum ni memi-
nerit turbam fieri, quia etiam multis
verbis eam, ut facta est, explicavit:
itaque orationem putato, non conje-
turam, *Meminiſta* istam turbam fieri, non
de sua memoria loqui militem, non
Planesii, manifestum est. *J. Guli-
elmi.*

58 *Una enklam]* Alium ob eo,
quem parasitus militi surripuerat.
Douza. Atque ita hic locus tuendus
est, qui alioquin a J. Cœ. Scal. in
Hypercritico c. 8. vapulat.

68 *Deos]* Vertere hoc loco est ἀπ-
γρυπτόν: sic Terent. Adelph. ‘*Me.
Puer natus est. Mi. Di bene ver-
tant.*’ Ubi notat Donatus, in omni-
bus que capite venerint, ‘*Di bene
vertant;*’ dici solent; quia saepe ho-

minea ea optaverunt, quae alii sicut atque expectaverant, contigissent, quam potestatem rerum vertentium nemet in utramque partem, Vertamno Deo superesse, veteres existimaverunt.

60 *Cenam des sororiam*] ‘Cœna sororia,’ est quæ datur sorori nuper agnitus: ut ‘adventoria’ quæ datur amico advenienti, notoque. *Salmas.* *Epid.* i. 1.

63 *Tu istanc*] Recte hic rogatur miles, ut sororem suam viro despondeat; nam patre mortuo, frater sororis pupilli legitimus tutor est. *Douza.*

65 *Verum hercile*] Hanc versum *Cure.* parasito de; qui per ridiculum asseverat, se serie plane dotem illam constitnere; et velle, ut miles ea conditione sororem despondeat. Neque enim hic consentire potest *Phœdr.* qui infra deorum delibera, et e sorore exquirat, utrum velit, &c. *Pistor.*

68 *Hanc liberali*] Scil. ‘causa.’ Vide N. supra 1. 3. et *Pœn.* iv. 2.

75 *Et ego hoc idem*] *Lego.* *Ph.* Et ego hunc cibum una spondeo; ut respxerit ad superiorum cibi perpetui flagitationem *Circumlocutionis.* *Acidal.*

76 *Thesaurum meum*] *Lambinus* *thesaurum meum* interpretatur, vel apud quem depositi xxx. minas; vel, unde tanquam ex thesauro de promam nummorum quantum volam. Porro, verisimilis hic palam corruptus est. Supicor levi mutatione legendus, Sed ecce lenonem; incidi in thesaurum meum. *Boxh.*

SCENA III. 3 *Non male creditur*] Creduntur proprie nummi qui redundunt; quemadmodum contra proprie debentur, quæ deinde solvuntur. Inde argutia *Martialis* x. 3. ‘Sexte, nihil debes; nil debes, Sexte, fatebor. Debet enim, si quis solvere, Sexte, potest.’ *Tornorup.* Hoc significat leno: Credere pecuniam argentarii, non est male credere, ut manelli dicunt. Nam qui male cre-

dit alieni pecuniam, spem tamen habet aliquam recuperandi, nec prorsus perdit; at qui argentarii eredit, prorsus perdit: ergo nugantur, qui aiunt argentarii male eredi. *Lamb.*

4 *Omnis mensas*] Scil. aliorum argentiorum, ex quibus hæc decem minas corrogavit. *Lamb.*

5 *Postquam nihil fit*] Sic Cicero *Fam.* vii. 18. ‘An hoc significas, nihil fieri, frigere te?’ *Gronov.*

6 *Apud prætorem*] Per cessionem bonorum. *Lambin.* ‘Ad prætorem solvere’ significat ita solvere, ut nihil diltior sit creditor, sive id fiat per cessionem bonorum, et bonam copiam ejerando, sive per perjurium, diffundendo aut inficiendo debitum, quod dicebant ‘abjurare debitum.’ *Gronov.*

7 *Amici compulerunt*] Leg. *contul-*
runt. Mos fuit pulcherrimus et verè
pius apud Græcos, sublevandi amicos
pauperes. Erant enim sodalites,
quæ habebant communem arcam, in
quam quot mensibus certum quid a
singulis penderetur, ut esset unde
jvari posset, qui ex illa sodalitate
fortunam adversam aliquo modo es-
sent experti. Tales itaque accipie-
bant ab istis amicis et sodilibus pe-
cuniam aliquam summam, ea lege, ut
si Deus aliquando meliora daret,
quantum esset erogatum, tantundem
ipsi restituerebant. Et hanc stipem
collatitiam vocabant *favor*, et factum
ipsum *favoris*. Nec raro accidebat,
ut importuni exactores debitorem
adorirentur, cum ille ab amicis ‘era-
num,’ id est, pecuniam erani nomine
collectam, auferret. *Casaub.* Non
male, nisi obstarent sequentia, red-
dit argentum domo. Nam *domo reddit*,
qui promit de area propria, quod ante-
ta ibi repositum habebat: ut ita
collaticia pecunia amici eum non ju-
nerint. *Gruterus.* Imo id ipsum, quod
contulerunt amici, *reddit domo*; non
enim a mensa, neque apud præto-
rem: quibus hic opponitur *reddo domo*:

non collationi aut ἀπόδημοι. Fallitur Gruterns, et Casanboni conjectura nihil verius. Cicero de Off. lib. II. ‘Liberales antem, qui suis facultatibus aut captos a prædonib[us] redimunt aut s[ic] alienum suscipiunt amicorum.’ Cornelius Nepos Epaminionda, ubi inter alia: ‘eamque summam eum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adduciebat eum, qui querrebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat.’ Gronov.

10 *Vomere*] Tralatio est a ventriculo, qui cibi impatiens eum revomit. Dignus homine militari sermo. Taubm.

11 *Aut tecum? aut?*] Additurns erat ‘mibi’; sed miles interrumpit. Douza. Acidal. ita distinguit: *aut tecum?* Mi. *aut?* quia ex te hodie fac. auctoritate, ut ait, vett. edit. *Hodie* comice adiutur, et abundat in ornatum; ut statim, ‘delicatum te hodie faciam.’ *Pilum catapultarium*] Id est, jaculum, quod e catapulta mittitur. Taubm.

12 *Nervo*] Sic Vitruv. x. 15. ‘Per quæ tenduntur nervi torti, qui brachia continere catapultam debent.’

13 *Delicatum*] Quis non videt nullito ita elegantius hæc Phædromum dicere, quasi succinentem militi? Hic quidem e re militari de catapulta exemplum dicens; Phædromus autem, ut delicatus et amatorius adolescens, de delitiis. Certe lenonem ab utroque irritatum, ostendit respondum ejus: ‘At ego vos ambo,’ &c. *Pistor. Catello*] Ambiguum. Festus: ‘Catalus genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.’

14 *Ferro*] Jocus παρὰ προσδοκίας. Homines delicati habent catulos, quales sunt Melitæi, quos secundum cubare faciunt: non autem ferreos. *Torreat.* In robusto carcere] Id est, in robore. Nam in arcas e robore factas servi includebantur pœnæ caussa. Vide Pennul. v. 3. 34.

17 *Atque intestatum*] Etsi doctissimis intestatum probari video; ego tamen magis landaverum, quod est in Sarracenia, inalestitatum; præsentim cum hoc unice faciant illa Sc. præcedenti, ‘intestatus vivito.’ Si ‘intestatus’ hic retinemus, sciendum triplici venire significat: et pro eo enjus auris testimonii ergo apprehenditur: item eo .qui in jus vocat, et qui vocatur. Pro primo facit illud Horat. Sat. I. 9. ‘casu venit obvius illi Adversarius: et, Licet antestari? ego vero Oppono auriculam: repit in jus,’ &c. Pro secundo Prisc. lib. VIII. qui ex Livio disertim affirmat, ‘impuberum libipendem esse non posse, neque antestari:’ ubi ‘antestari’ passim accipitur, et signet, ut idem ait, προδιαιρετοφύσιον. Tertio modo usuprat hic Plautus, et Penn. v. 4. ‘Antestare me, atque duce,’ &c. Iстic siquidem Anterastilia jubet aurem sibi velli, et deinde duci in jus. Nannius.

25 *Tibi permittimus*] Te judicem sumimus. Taubm.

31 *Liberali*] Scil. ‘canasa:’ ne ad manus referas. Vide notas scense præcedentis. Idem.

40 *In nervo*] Hæc eo referenda sunt, quod qui pecuniam alteri debabant, et se debere confessi erant, aut judicati fuerant, nisi intra triages dies solvissent, neque quisquam pro illo, a creditore duci et vinciri poterant: quod ex A. Gellio xx. 1. intelligere licet, et Liv. lib. vi.

44 *Ad prætorem*] Quoties bonis cedendum fuisset lenoni, si omnibus, quibus debebat, ita satis fecisset? Potius est, ut ad perjurium hæc referantur: ut dicat leno, se omnes creditores suos ad prætorem vocare solere, atque ibi jurejurando affirmare, se nihil ipsis debere. Quo pertinet, quod supra ei objicit eos: ‘Namque incubare te satius fuerat Jovi, Qui tibi auxilio in jurejurando fuit.’ Et infames fuisse per-

juris lenones notissimum est. Eodem referendum videtur, quod supra hac Sc. legitur: ‘ Pessime metui, ne mihi hodie apud prætorem solveret:’ quamvis et hoc ad honorum cessionem pertinere videatur Lambino. *Bosius.*

46 *Ne tu me nescias]* Doctissimus Batavus hic quedam mutabat. Verum non putem debere quicquam

hec mutari; nisi amemus reddere lenonis sermonem beta languidorem: præsertim cum ei etiam mox aliudat miles: ‘ Novi ego hos pugnos meos,’ scilicet, non te, o Cappadox. *Gruter.*

49 *Licit]* Illud *licet*, verbum est accipientis pecuniam præsentem, quam paulo ante a Lycone extortam secum portabat leno. *Acidal.*

CASINA.

ARGUM. 1 Conservam] Casinam. *Conservi duo]* Chalinus et Olympio.

2 *Senex]* Stalino. *Filius]* Euthynicus, κωφὸς πρώτοντος.

5 *Mulcat]* Vide notas Trinum. iv. 2. Ms. Cam. et quinque Pall. et Lang. *mulcat*: bene; nam *mulcat* est *mulet*. ‘ *Mulcare*’ est verberibus efficere; ‘ *militare*’ autem pecuniarum poenam exigere. *Gronov.*

6 *Adolescens]* Euthynicus.

PROLOGUS. 1 Salvore] ‘ Prologus Casina, non Plauti, sed Platio digna. Quem Apulum aliquem Comœdum Plautine Fabule præfixisse, existimat Alciatus.

2 *Facitis maximi]* Sic Gruterus ex Mss. cum Camerarius transposnisset versus gratia, *maximi facitis: conjicit vero, utque vos Fides.* Lege, *Fidem qui facitis maximi, ut et vos fides.* *Gronov.*

14 *In senioribus]* Notum est Servium Tollium populum Rom. dissevisse in varias classes, centurias juniorum et seniorum, ratione habita utatis. *In senioribus ergo hic nihil est aliud, quam in centuriis seniorum.* *Boxhorn.*

18 *Flos]* Vide notas Cencii. i. 2. 1.

19 *Communem locum]* Orcum, vel terram. Lucretius, ‘ Omnipotens,

‘ eadem rerum commune sepulchrum.’ Comicus hic εὐφημεῖ nam et ‘ abire,’ et ‘ communis locus,’ κατ’ εὐφημισμόν. ‘ Communis locus’ est ille, ‘ unde negant redire quenquam.’ Sic εὐφημοῦτες sepulchretum dicebant τολυπόδρομον: et πλεονα, mortuos: quin et μακάρες dicebantur: sic et ‘ felices’ Latinis. *Herald.* Artemidorus Oneir. i. 80. Κοίνος δέ τόπος οὗτος καλέται, δέ τοῦ περιόδου δεχόμενος. *Gronov.*

20 *Sed absentes]* Id est, defuncti. Bosius hunc locum ita explicat: *Sed absentes tamen sunt pro præsentibus*, id est, proinde ac si præsentes essent; ut sit ἀναστροφή.

22 *Ejicit ex animo]* Comicum. *Lamb.*

23 *Ejicit ex animo]* Omnes Mss. aiunt habere ducite: quod vere Plautinum esse et idem significare quod abducite: τὸ ejicite ex superscripta interpretatione natum. Videant sodes Gruteri notas: ibi invenient unum omnium optimum codicem Camerarianum, a quo sine gravi causa non est fas recedere, exhibere ejicite: ut fere semper in scriptis ‘ abicio,’ ‘ adicio,’ ‘ subicio.’ Maneat igitur ejicite. Cicero pro Sex. Roscio: ‘ Ut naturam ipsam vinceret: ut amore illum penitus insitum ejiceret ex animo.’ *Gronov.*

24 *Flagitatem*] Creditorem importantum. Vide notas Mostell. III. 2.

25 *Ludus datus est*] ‘Dare ludum,’ est metaphora a ludimistris, qui Floralibus et aliis ejusmodi diebus, pueros feriari sinunt. Tunc dicuntur ‘dare ludum pueris,’ hoc est, ludi vel ludendi potestatem illis facere. Unde metaphora in alias res deduc ta; ut, ‘dare ludum alicui,’ sit indulgere illi, neque ab eo quotidiam pensum ant laborem exigere: quod hoc loco indulgetur argentariis. *Scatig.*

26 *Alcedonia*] Hæc aves nidos faciunt in mari, media hyeme, quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in mari possit moveri: inde etiam ‘dies Halcyonii’ vocantur. *Servius.* Plin. II. 47. ‘Ante brumam septem diebus totidemque postea sternitur mare aleyconum fætura: et unde nomen ii dies traxere. Reliquum tempus hiemat.’ De numero dissentient auctores: nam Snidas Aristotelem et alios undecim posuisse ait. *Gronov.*

27 *Ratione utuntur*] Non irritum omnino fuit hic ingenium Bosii meo judicio: sed quod alii simplicius volunt, id non est ei adversum. Nam eo jocatur Plantas, quod utrovis modo verba possent accipi. *Ratione utuntur* et significat agunt ex tabulis atque objicunt grandi cum codice nomen: et agunt commode scienter que: ut cum Colmella VI. 2. ‘Non sævitia, sed ratione emendentur.’ Sic ludis poscunt est et, quia ludi sunt, neminem flagitant debitum, et, neminem flagitant indendo, sed serio. Denique secundum ludus est et, ludis perfectis, et, postquam aliquem ludificati sunt accipiendo, quod non curant reddere. *Gron.* *Ludis poscunt*] Spectaculorum enim tempore neque libellos dare, neque ius vocare hominem fas erat. *Douza.*

29 *Vacitæ*] Retineo cum Lambin.

vacivas: Et jocus comicus est in ‘vacivas auribus;’ nam locutio est familiaris, ‘si vacat, audi.’ At comicus dixit, si vacira sunt eures, joco capto a vacuis sedibus. *Scatig.*

30 *Dare nobis*] Id est, dicere. Virgiliius Ecl. I. ‘Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.’ *Bachiorum.*

31 *Clerumena*] Κληρόμενοι, id est, sortientes.

34 *Cum latranti nomine*] ‘Latrans nomen,’ est Casina ipsa, nomen nempe mulieris. Proprium quippe mulierum semper gannire et latrare. Et nullum frequentius fuit convitium, quo apud Graecos verberarentur mulieres, quam canis. Apud Aristophanem æpe occurrit, εἰ κύων, de muliere oblatrante, et μεθύσκων, de ebria. *Vespis:* Θρασεία καὶ μεθύσκων ὑδάτες κύων. Εὔρεται δέκατος εἰτε εἰ κύων, κύων. *Scholiastes:* τὴν ἀρπαλίδα κύνα εἶτε, ὑλακτοῦσα σὺν φυλὶ οὐ φροτίζω, οὐ κύων. *Graecus auctor,* unde hauc comediam accepit Plautus, nomen ei fecerat, αὐτομένοις, id est, sortientes. *Plauto* placuit titulum ex nomine ancillæ ei facere, de qua servi contendebant. Ea est ‘Casina’ latranti nomine, quod, ut dixi, mulierum est proprium. Casina autem est κασίνη Graecum nomen a primitivo κύων factum. At ‘canissa’ Petiti falsum et ineptum. *Sabmas.*

41 *Exponi*] Extra sedes ponи, ad incertum mortis, et vitæ casum: quod faciebant, qui pueros matos alere, seu tollere solebant. Terent. Heeyr. ‘Continuo exponetur:’ ad quod Donatus: ‘ad mortem scilicet.’ *Lamb.*

48 *At eam puellam hic senex*] Hæc scriptorum et editionum priscarum lectio est servata etiam Camerario, & qua licenter recessit Aldus faciendo amare puellam eam hic senex. Effictum occipit, ut item hujus contra filius. Cui tamen hæserunt *Donza* et *Gruetus*, quod psarum commode prode-

deret oratio. At huic remedium aliunde querendum. Postquam, quod vulgo habetur, est a Camerario adjuvante verum: nam et optimus ejus codex et alii scripti editique, Postquam. Hoc dividendum et scribendum: Post quae adolevit ad eam atadem, ut viris Plicere posset. At eam. Sic nihil est in oratione confragosi. Gronov.

50 *Legiones parat*] Allegoria a re militari. Ita 'pugna' idem est, quod dissensio, 'pugnare,' idem quod, dissentire. *Legiones*, hic copie sunt rationum et argumentorum, blanditiarum insidiarumque. Boxhorn.

52 *Allegavit*] Privatum misit. Lambinus.

54 *Excubias foris*] Significat per vigilia Veneris et amantium, apud villicum, clam uxorem, patri parata futura. Boxhorn. Vide not. Cercul. 1. 8.

57 *Intra praesepis suas*] Id est, in sua potestate. Longel.

63 *Sciens ejus*] Id est, ejus rei conscientia ac gnara.

66 *Interrupit*] Interclusit ei reditum. Allegoria a re militari. Cæsar, 'postem rescindere,' dixit; Livius, 'intercidere.' Lamb. Ego existimem, hic nihil esse allegoricum; sed risus tantum causa dici. Pistor.

68 *Serviles nuptiae*] Neque enim justæ serviles sunt nuptiae ex jure civili: neque servorum mulieres dicantur 'uxores,' sed 'coniunctæ,' Varro.

76 *Id si fit mecum*] Id utrum fiat secundum si quis sponsione mecum certare vult, deponat apud judicem vel arbitrum pignus, ut ego quoque deponam, ea conditione, ut uter victus fuerit, non recipiat pignus, nisi urna mali data. Genus loquendi, quod non intelligitur, nisi positis exemplis. Bacch. iv. 9. 'Edepol qui me esse dicat cruciatu malo dignum, nō ego cum illo pignus haud ausim dare.' Epid. v. 2. 'Aio, vel da pignus, ni ea

sit filia. Pr. Quam negat novisse mater? Er. ni ergo matris filia est, In meum nummum, in tuum talentum pignus da: id est, depone pignus et certa mecum sponsonne, qua ego pauper victus nummum perdidimus, tu locuples talentum. Pœn. v. 4. 'Dā pignus ni nunc perjures, in suavium, nter utri det.' Gell. vii. 11. 'Ni hoc ita est, qui spondet millenum?' Plauti verbis sit, 'qui dat mecum pignus in mille nummum' à Aristophan. in Nubibus: Περίδεν ρῦ διολ, εἰ μὴ τερπάμετρός τοι τὸ ἀμεκτέον. Ubi Schol. Περίδεν ρῦ διολ, δύτι τοῦ, συνθήκας ποιησον. Gronov.

76 *Pœnus*] Ideo aut Pœnum, aut Græcum, aut Apulum judices desiderat, quod supra dixerat, Carthagini, in Græcia, et Apulia serviles nuptias tam splendide celebrari. Vultigitur judices adhiberi locorum peritos. Quanquam hoc de nuptiis servilibus in biac locis curatis, comica quadam licentia potius confictum, quam ut pro historiæ testimonio possit allegari. Pistor.

78 *Nihil agitis*] Pignore dato mecum non certatis. Lamb.

81 *Ea invenietur*] Prostibula per ludos publicos in Scenam introduci solebant, et exponi omnium non libidini solum, sed licentiae. Scilicet ut quæ perdit homines in mimis et cetera obscenitate fabularum, panis ante natantibus oculis viderant, ea post ludos in reliquo corpore peccarent. Is mos Romæ vetus. Statius, 'Huc intrant faciles emi puellæ.' Et apparelt vel ex Tertulliano, hanc productionem scortorum non sine solemnia pompa fuisse, et cum prædicatione publica præconis. Ad hunc ritum accommodandi hi versus Prologi.

86 *Non manebit auspices*] Cicero de Divinat. lib. i. 'Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicio, ne privatum quidem gerebatur: quod et nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa, nomen tamen tenent.' Sed cum auspices adeundi mos desierisset,

'proxeneta' vel 'conciliatores' eorum vice fuerunt; qui et 'pronubi' dicti, felici omniō omnia inchoantes. **Glossarium:** *Auspices, pronubi, πρόνυφοι.* Et hi, quod conventum erat, ut rite fieret, tabulisque mandaretur, curabant. *Heteron.*

ACTUS I.

7 Sulexis] Vide notas Amphitruon. I. 1. 211. Capt. III. 5.

* 10 *Quid in urbe repas?* Lego, et ex parte cum Lambinus emendo, *Quid in urbe restas viliice haud magni preti.* Primum fastidium est in eo quod sit villicus, ac eum propterea non deceat in urbe restare, hoc est, remanere et cunctari: postremum quod non sit magni pretii. *Dissel.*

12 *Legatum*] Mandatum est.

15 *Directus]* Vide notas Capteiv. III. 4. 193. et Trin. II. 4.

18 *Ego, huc quod veni]* Quid hic tentant, hoc subjiciendo, sine vitio est. Nam *huc quod veni* in urbem est ob quod hoc in urbem veni. At quod sequitur, intentatum relinquunt, quam tamen Camer. codex et omnes scripti Pall. nisi impetravero. Scribendum autem, ut et Pareus voluit in scriptis notis, si impetravero. Ea enim particula utuntur interdum ea vi, qua alioquin 'ubi' vel 'simulatque.' Castellus, 'Nam si inxerit, ad librarium Carram scriinia.' Gronov.

24 *Potior flax]* Id est, preferaris mihi, potiore apud eam habearis loco, quam ego. Nihil ergo hic mutandum. *Bokhorn.*

20 *Lucebis nova nuptæ facem]* Δαδούχησις. Currel. I. 1. 'luces cereum.' Quinque facibus utebantur in nuptiis: quod is numerus quasi symbolum quoddam sit nuptiarum, ut qui ex primo impari, et primo pari, tanquam ex mare et foemina constet. Plura vide apud Plutarch. in Problematis. Eas qui preferebant, δαδούχοι a Græcis, a Latinis fortasse ollim 'pueri lauti' dicebantur: de

quibus vide notas ad Planti Currel. I. 1. 9. 'Quia et suspicor id oīm ominosum habitum fuisse, creditumque, qui nova nuptæ luxuriant facem, eos postea nihil fore. *Maret.*

32 *Id locorum]* Id temporis. *Lamb.*

33 *Una semita]* Mearsius scribit, et una feminæ, ἀρχαλύς, pro hemina, salvo metro. Vide ipsum et notas Currel. II. 3. 8. *Taub.*

36 *Circum aqua faciam]* Ms. noster disertim habet circum. Quod eleganssimum et Plantii sibi esse videtur. 'Circus' Latinis dicitur, quidquid rotundum est. Unde diminutivus 'circulus.' Nihil antem circa incurvatus est. *Bokhorn.*

37 *Postilene]* Lorum crassum, sive lignum incurvum, sub jumentorum canda, ad sustinendum βίστραγη, cui onus imponitur. *Lamb.*

38 *Nisi tu]* Non possum probare Turnebi lectionem et explicationem, nisi ut mares de acervo edere. 'Acer-vum edere,' pro de acervo edere, vix probum. Legendum putem, nisi tu acus bovin ederis: nisi ederis acas, ut boves solent, aut nisi terram, ut lumbri. Fortasse an et acer bona scripserat. Ut acer pro 'acis' dixerint veteres; unde in secundo cass 'aceris.' *Acis* est palea. Palea antem pro pabulo bubus, ut est apud Varronem de R. R. II. 5. *Salmes.*

39 *Quod te postules]* Istud quidquid non est mutandum in quidvis. Et deteriores sunt libri qui sic habent. Sine distinctione scribendum: *Quod te postules, gustare quicquam, nunquam edepol jejunium. Jejunum est æque, &c.* Ratio loquendi postulabat, ut dicaret, *Quod te postules gustare quidquam, non est, pro eo dixit, quod te postules gustare quidquam, non jejunium æque est jejunum, ut ego te reddam. Salmes.* Sic Mil. II. 2. 'Quod ille gallinam.' Sententia est: *Non est, quod ille dicat: ne accipiat his excusationem.* Cicero Ver. lib. II.

'Quod civis cum civi agat.' Turneb.

43 *Condigne te cubes]* Apage, cum tignis recubes. Nondum expressit, quo modo velit eum cubare. Et vocabulum est Plauto frequens. Aulular. III. 4. 'Condigne etiam meus me intus gallus.' Et sœpe alibi. *Grenov.* 44 *In fenestram]* Non de cubicula si aliqua fenestra accipiendo, inquam iste campingendus; sed de ergastulari. *Lips.*

47 *Mellilla]* Est ὀρεκοποτεύων verbi 'mellina'; quod alibi utitur. *Mors.*

49 *Festus dies]* Vide not. Epid. III. 4.

50 *Pullus]* 'Puerum quem quis amabat, pullum ejus vocabant.' Festus. Vide not. Capt. v. 3. *Mi lepus]* Salacissima ac venustissima animalia commemorat, columbam, passerem, leporem. *Palm.*

52 *In medio]* In illa fenestra. *Lambinus.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Oesignate cellas]* Signatoriorum anulum intellegit, sive, ut alii appellant, sigillarium, qui habeat χαρακτήρα. De quo Vopiscus in Aureliano: 'Uxori et filia anulum sigillarium quasi privatus instituit.' Moris autem Romanis, ut domi suppelliex penusque omnia eo signaretur; ne quid negligentia aut furto periret. *Lipeius.*

12 *Acheruntis pabulum]* Quo Acherunus pascitur: senem, qui Acherunti debetur. 'Orci victimam,' ut loquitur Horatius, Od. II. 3. *Lamb.* Td *Acheruntis pabulum* et que sequuntur, refert Acidalius cum Lambino ad ulcisceret, et angem, verba supra posita. Sed nihil opus est quod domi habesset, id aliunde emendicari. Latinum et Plautinum est, Faciam Acheruntis pabulum et flagitii persecutem, ut vitam colat. *Dissald.*

13 *Flagitii persecutem]* Perssequentem non concoquo, et diviso leg. *flagitii Praesep;* cum enim pabulum et

stabulum nominarit, quidni etiam praesepe, quod iatis affine? Et, praesep flagiti, eadem ratione dixeris, qua 'stabulum flagiti' in Trucul. Acid.

14 *Ad vicinas]* Lego, ad vicinam; ut supra vs. 2. hujus scene, et versus huic proximo, 'ea ipsa eccam egreditur foras.' 'Ea ipse,' nempe vicina, non vicinæ. *Dissald.*

16 *Per tempus]* Opportune. Ita Latine dicitur, 'per tempus licere aliquid, aut non licere.' Per aliquem fieri credimus, quo favente aliquid sit. Ergo per tempus non sit, quod sit tempore ac occasione non favente. *Bachorn.*

SCENA II. 1 *Sequimini comites]* Comitatus posteriori ævo frequens e spadonibus. Virgines enim et matronæ, sive aliqui materfamilias aliqua ordinis honestioris, nonquam sine assecularum pedissequio in publicum prodibant: Clastell. 'astat ea in via sola: Prostibulum sane est.' V. N. Amphit. III. 2. 48.

4. *Caleitur]* Frustratur, decipit. Auctor Vocab. Latin. Græci. *Calebitur,* id est, ἀκατάρητος. Significat autem Cleostrata, se, cum sola est domi, somno urgeri atque opprimi, sibique somnolentæ opera muliebria e manibus excidere. *Lamb.*

11 *Dividua]* Hanc scripturam omnium Mass. Pall. et Camer. mutavit Lamb. in *dividia:* nec male, si cum Nonio tristitiam et mærorem interpreteris, quod veteres dixisse ex hoc Propertii vult, 'Dividias mentis conficit omnis amor.' Male, si cum Festo discordiam interpretandum censeas. *Glossæ, dividia, ἀρδχθεα, διχθοια. Grut.*

13 *Nec quam plura]* Scripti omnes quam, unde Colvius et Gruterus qua in. Alii, *Nec quam*, nempe aliam, non vicinam: deinde *Complura sunt mihi, qua ego velim, sc. apud te disseverare.* In quo non est mica salis. Nam quod id confirmari putant sequentibus, istuc *expeto scire, fallun-*

tar: eo enim contineat superiota,
sed quid est, quod tuo animo agre sit?
Non potest Plautus aliter scripsisse,
quam voluit Camerarius, et jam ex-
posuit Acidalius. Ita enim loque-
bantur: ' Multa mihi cum illo sunt: '
' Omnia mihi cum illo sunt: ' intelligentes
' vincula et jura amicitiae ac
benevolentiae.' Cicero Fam. xiiii. 1.
' Cum Patrone Epicureo mihi omnia
sunt, nisi quod in philosophia vehe-
menter ab eo dissentio.' xiv. 10. ' Si
mihi tecum minus easet, quam est
cum tuis omnibus, allegarem ad te
iheros, a quibus intelligis me pre-
cipue diligi.' Cornelius Nepos in
Alcibiade: ' Quae regi cum Lacede-
moniis essent, irrita futura, nisi Alci-
biadem vivum aut mortuum tradidis-
set.' Plinius viii. 11. ' Sunt mihi et
cum marito ejus vetera jura: fuerant
et cum filio maxima.' Sic contra,
' Nihil esse alicui cum aliquo.' Ci-
cero ad Att. xiv. 17. ' Bruto certe
meo nullo loco deero, idque etiam si
michi cum illo nihil fuisset, fecerim,
propter ejus singularem incredibilem-
que virtutem.' Nec habeo, inquit,
quicunq; plura sint mihi, quae ego ve-
hem mihi esse cum quoquam necessi-
tadinis jura. Gronov.

16 *Jus meum obtinendi optio est]*
'Optio' proprio est arbitrium et po-
testas optandi vel eligendi aliquid e
duabus vel pluribus. Inde conjungit
Cicero in Vatinium: ' An erit hinc
optio et potestas tua, ut cum velis,'
&c. Hinc transfertur ad omneum ali-
am copiam vel facultatem. 'Jns' au-
tem ' suum' vocat Cleostrata, non
quod per legitimum matrimonium sibi
quiescerat, quasi quo ad individuum
vite societatem, ac ad se solam a-
mandam maritum haberet obligatum,
ut interpretantur: sed quod quies-
cerit in receptitia quasi et ipsius sum-
tu educta ancilla, quam non permit-
tebat ei maritus, cuius vellet, in con-
tubernium dare; ut ipsa exponit ver-
su 22. Gronov.

21 *Jus suum ad mulieres]* Juxta per-
peram hic docent jus maritorum, quam
modo jus matronæ. Volent mulieres
tam ingenio esse nequam, ut per va-
gos earam et illicitos amores jus suum
non obtineant mariti, quo per matri-
monium solis sibi eas habent obetrica-
tas. Qui sermo matrocarum persona
indignissimus est. *Jus suum nihil*
aliud est quam imperium domesti-
cum, quod contumacia feminarum
turbat siq; impedit. Evenit an-
tem stepe, ut castissime quæque sint
contumacissimæ et merosissimæ, ut
Plautus alibi loquitur, oblatractrices.
Gronov.

25 *Nos sumus]* ΕΛΛΑΣΙΣ vel Ἀρεοπά-
γης, pro, 'nos sumus sole'; quam
vocab additura erat Murrhina, nisl
fuissest interpellata. Atque hoc vice
proverbii utimur, cum ea dicimus,
quorum conscientia esse volumus ne-
minem. Taxbm.

27 *Et quæ habet partum, ei]* Illus-
trrandæ sententia facit hoc Pomp.
jurisconsultus lib. v. ad Q. Mucium:
'Q. Muttius ait, cum in controversiam
venit, unde ad mulierem quid perve-
nerit: et verius et honestius est, quod
non demonstratur, unde habeas, ex-
istimari a viro, aut qui in potestate
ejus esset, ad eam pervenisse. Evi-
tandi autem turpis quæstus gratia
circa uxorem videtur hoc Q. Muttius
probasse.' Sc. Gentil. In libro est,
et quæ habet, partum ei hand commodi
est. In veteris codicibus perperam
scriptum fuit commodi, pro commode.
Ut alio loco ' primi cata,' pro 'prime
cata.' Scribendum igitur, et quæ habet,
partum ei hand commode est. Figura
est τὸ πόδες τὸ συναύρωμα. Sic
enim locutus est quasi præcessisset,
'et quod habet:' et quæ habet, hand
commode id ei partum est. Salmas.

28 *Delinquum est]* ' Delinquum' nihil
est aliud, quam quod nos 'deest' di-
cimus: a ' delinquendo' sic appellatum,
quod ' delinqut,' id est, defi-
ciat, ut veteres loquebantur. Tu-

hero, ' Num delinqvit, aut superest aliquid tibi?' Ut enim ' reliquum ' a ' relinquo,' sive adeo ' relinquer,' sic ' delinquum ' a ' delinquo ' formatum esse veri simile fit mihi. Ita ' delinquum ' et ' reliquum ' opposita inventantur; ut, ' Nihil reliquum est mihi,' id est, nihil altra residuum factum est mihi: contra, ' Nihil delinquum est mihi,' id est nullius rei indigus sum. *Douce.*

36 *I foras mulier*] Jubet Murrhina, ita se gerat Cleostrata, ne habeat neccesse audiire divertii formulam, quae erat, ' I foras mulier.' *Gruter.*

37 *Vir eocum it*] Non dubium est, quin hoc ab notatis personis laborent. Nam re vera Murrhina discedit e scena, remanet Cleostrata. Sic rescribendum: ' Cz. vir eocum it, Intro abi, appropera, age amabo. Mu. impetras, Abes. Cz. mox magis, cum otium mihi et tibi erit, Igitur tecum loquar, nunc vale. Mu. valeas.' *Dissald.*

40 *Igitur*] Vide not. *Mostell.* 1. 2.

SCENA III. 8 *Domi facio*] Vide notas *Cistell.* II. 1.

9 *Qui postquam amo*] Scribo, Qui quem amo Casinam, magis initio munditiis mundis antideo. Scripti enim quam, non postquam. Quam autem est quod vel quia. Sic infra, ' Sane quam te amo,' iidem scripti pro quem. Magis initio, id est, magis quam primum, quam olim, quam solitus. Sic Cicero, ' initio proditor, deinde perfuga.' Dicimus autem, ' anteceo mundis' et ' anteceo mundos.' Itaque munditiis antideo mundis est munditiis supero quantumvis mundos. Sic et versu primo hujus scenae ' nitoribus nitidis antevenire,' non accipio quasi nitoris diceret nitidos: sed quasi esset, ' nitoribus nitidos.' *Gronov.* Magis initio] Probo conjecturam *Gulielmii*: Qui postquam amo Casinam, magis nito, munditiis munditiis antideo. Scriptum fait nito, pro nito; unde indocti librarii

fecerant initio. ' Nitor ' cum ' munditiis' optime convenit. Et ' nitor ' sic accipitur apud *Tereotium*: ' qui vestitus, qui niter.' *Sabnas.*

10 *Myropolas*] Vide Notas *Epid.* II. 2.

11 *Ut videor*] Scil. mihi: *as palver-*
per. Lamb.

13 *Quid agis*] Huc dom loquitur, uxorem leni manu demulcet, et ut Amphitr. loquitur, ' palpo percutit.' *Lamb.*

16 *Senus quando*] Quidnam. Restituo adjuvantibus *Mse.* *Lang.* et *V. cod.* *Senus, quem te amo.* Quando interpretamentum erat *tau quon.*

17 *Verè dias velim*] Ut scilicet te eneconom: cupid enim videra uxorem mortuam, quae illi amores turbatum it. *Dissald.*

22 *Cana eulex*] Huc quin de amasio sene dicantur; sic mihi persuadeo, Culicem hic figurate amatorem esse, quod, cum sua promiscide cunctem formosarum pertundant, et tanquam siphone sanguinem eliciant, amore quodam earum capti esse videantur. *Turneb.*

26 *Ubi in lustra jacristi*] Prepositioni ' in,' sive motum denotet, sive etiam sineulla motus significatione, veteres casum accusandi vel auferendi indifferenter tribunnt. *Popma.*

29 *Unde is*] Id est, venia. *Lamb.*

30 *Id est mecastor*] Rogarat eum, ubi perpotasset; tum acris in habitum intuens, *Id est mecastor*, ait; ut scilicet perpotarit: nam vel hoc palliolum vide, ut rugas contraxit a desidiebulo illo sedentario. *Id est, vel,* *Hoc est*, eorum quae dicta sunt, adseverationem habet. Inferins hac *Fab.* ' *Hoc erat Ecastor, quod m.*' &c. *J. Gis.*

32 *Jam satis uxor est*] Gruterus, *jam satis uxor es!* hoc sensu: Jam satis equidem implevisti morem et munus uxoriun. *Nimium tannis*] Nimis acute clamas: tralatio ab aere. Vide *Prologum in Pœnulo.*

44 *Scutigeris*] Per contemptum; pro caccia militari: qualis Stasimus, Trin. *Douza*.

48 *Subolet*] Subolet uxori hoc quod ago, id est, amatio mea.

53 *Impetrassere*] Impetraturum esse.

56 *Nunc*] Sc. non audiente illa. *Lamb.*

SCENA IV. 1 *Qui illum*] Qui, pro 'nt,' vel 'atnam:' vide *Donat. Phorm. Tarent.* 'Qui illum Dii omnes perdnant!' Sic *Plant. Trin.* 'Qui istum Dii perdant!'

8 *Porrectore fronte*] Vide notas *Epid. v. 1. Terent.* 'Da te hodie mihi: expurge frostem.' *Horat. Epist. i. 18.* 'Deme supercilium nubem.' *Taubm.*

14 *Nunc viso tuo*] Mortuo enim servo, damnum ad herum recidit. *Lamb.*

17 *Sitellam*] Cicero 'hydriam' Græca voce appellat. Huic vasi, in quod conjiciendæ erant sortes, infundebatur aqua, donec impleretur; nam in vas inane non conjiciebat ut sortes, quæ erant lignæ, non terreas, ne liqueficerent in aqua. Deinde in sortibus inscripta erant sortientium nomina, vel aliquid quod esset loco nominis; ut hic erant inscriptæ numerorum notæ; ea autem sors, quæ nūm scriptum habebat, erat Olympionis, quæ duo, Chalini. Postremo, cuius sors primo exhibat vel educebatur, is vincebat. *Lamb.*

18 *Tragulam decidere*] Allegoria a re militari significat, se machinas uxoris aliqua retione dejecturum. Festus: 'Tragula, genus teli, dicta quod scuto infixa trahatur.' *Epid. v. 2. Jam,* 'decidere telum,' dicebant Latinis, ut Hom. *heripuer pños*, quod est, vulnere latius inciso telum elevare. *Lips. Tragulam*] 'Tragulam decidere,' est periculum imminens avertire. Tragulam volunt eruditæ genus esse teli hamatum, quod immissum corpori non tam extrahi posset e vul-

nere, quam excindendum esset e vulnero latius aperto, ut cum minore noxa recipereatur. Quod qui mittabant dicebantur 'tragularii' *Veget. de Re Milit. II. 15. Varro* deducit vocabulum a trajiciendo, lib. iv. de L. I. 'Jacnum, quod ut jaciatur fit; tragula a trajiciendo.' Apud Nostrum *Epid. v. 2. 25.* 'Tragulam in te injicere adornat,' pro, fraudem molitur adversus te. Sunt etiam 'piscantium tragulæ' apud Plin. xvi. 8. Isid. in *Glossa*, 'Tragula, everriculum.' Est autem 'everriculum' genus retis, a verrendo, vel quod trahatur, vel si quid piscium fuerit nascutus, e verrat, ut ait Nonius. *Grenov.*

27 *In sortitu'st miki*] Ms. Cam. habet, etiam specula inscrita sunt miki; et ita omnes *Mss. Lang. et Palet.* vett. nisi quod spicula legant. Hinc Gruterus fecit, etiam specula in sortitu'st miki: nam at sepe degeneravit in sunt; plane, ut ex conjectura etiam Acidalius. *Sortitus*, ipse sortendi actus. *Specula* dicitur a 'spes,' at 'rebus,' a 'res.' *Cie. pro Domine:* 'Quid si etiam pluribus de rebus uno sortita retulisti?' *Grenov.*

28 *Si sors autem decollasset*] In membranis *Pall. et Cam.* *rb L* non geminatur. Et recte. *Decollasset* enim est quod intra deliquerit, efflaserit, ad nihilum redigetur. *Vid. ad Capteiv. II. 1. 37. Grenov.*

SCENA V. 2 Pro pane rubido] *Festus*, 'Rubidus panis vocatur pars coctus, cum rubro colore.' Directa contra *Isidori* sententiam, qui de eodem libro xx. 'Rubidus panis, re-coctus et rubefactus.' Itaque verisimiliter Gruterus emendabat apud Festum: *Rub. pan. vocatur iterum coctus.* *Goldastus* 'rubidum panem' sit vocari ab ævi medii scriptoribus, 'purpureum:' quod ab igne rubeat, utpote bis coctus. Sed egregie fallitur, cum abique pro corrupta ea voce 'purpureum,' hand dable, 'fuscum' sit reponendum. *Buxhorn.*

Vid. notas Sticho ii. 1.

7 *Audorūm ingratis*] Hinc apparet, inquit Lamb. et Sciopp. Verisim. i. 20. *ingratis nomen esse, non adversum*: sic Mere. ii. 4. ‘tuis ingratis,’ quod tamen Latine dici negat Gipban. Ind. Lucret. Vid. notas Epid. iii. 4. *Texum*.

8 *Una libella*] V. N. Aulal. v. 1. 27.

12 *Cum cane*] ‘Canem’ dicit uxorem, quae ad dñe latrat ut canis. Lamb. Vide Menachm. iii. 1. Milit. iii. 1. et Rudent. iii. 1.

16 *Mecum*] Id est, me.

17 *Ita turget mīhi*] ‘Ερεψύνοις præcedentium. Et bene explicavit P. Victorius: omnia siquidem in ira turgida magis. Ab hac similitudine Arbiter dixit ‘odia detinuntur.’ Grat.

19 *Siquidem mīhi frugi bona es*] Si te virilius maritus es, illa media dirupta est: alludens ad eugium sive hymenem naturae muliebris. Budæus.

23 *Unus tibi*] Alludit ad Deas magorum et minorum gentium. Vide notas Epid. v. 2.

29 *Quis mīhi subveniet*] Hellenismus est in hoc verso, δλος καὶ μέρος. Homer. Iliad. A. ‘Ἄλλ’ οὐκ Ἀργεῖδη Ἀγρύποις πρᾶται θυμῷ. Heraldus.

35 *Ita rem natam esse int.*] Eam nataram rei esse video. Lamb.

36 *Vorsis gladiis*] Directa prælusione, abjectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est, quod ‘dimicare ad certum,’ Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, ‘pugnare versis armis.’ Caper litterator: ‘Inversis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis,’ id est, transmutatis. Sic, non inversis pannis agitasse anrigas, (cum pannos sumebant alterius coloris; puta pro russato Venetum) sed versis. Plauti versum e Casina illustrabit hæc nota: ‘Ita rem nat.’ &c.] Nec enim aliud in ea armorum versione esse, facile persuader Ovidii versu de Arte lib. i. ‘Ponite jam gladios

hebetes, pugnetur acutis.’ Alijs supicari possumus, si quis a genere ad genus alterum transeat, puta a secutori ad retiarium, dici eum ‘pugnare versis armis.’ At placet prius, et si in Plauti versa solivam etiamnum mihi movet mea olim divinatio, ‘veris gladiis.’ Lips.

38 *Deos sperabimus*] ‘Deos sperare,’ est Diis confidere.

39 *Titivillito*] Festus: ‘Titivillito nullius significationis est, ut apud Græcos βλίρυπι et σκυδαφίδες.’ Fulgentius: ‘Titivillitum dici voluerunt fili putrida, quæ de telis cadunt. Plantus Casinus, ‘Non ego istuc verbum emsitem Titivillito:’ re admodum vilissima. Nam et M. Cornutus in Satyra ait, ‘Titivilles Flacce do tibi.’ De hac voce varie sunt eruditorum conjecturæ. Alii *textivillitum*, quasi a textus vilitate: alii *totivillitum* volunt, quasi totum vile. ‘Villus’ est floccus lanae vel pilorum in animalibus. A villa ‘villitum,’ ut a lana, ‘lanitum;’ capillus, ‘capillitum.’ Haud dubile intelligendum est ‘villitum Titi,’ et putandum fuisse quandam sive agricolam sive pastorem (ut quondam maxima pars Romanorum) Titum nomine, cujus, quod de scabris et male curatis oviibus, vel capris, pessimæ notæ villum colligeret, villitum primo in vicinia, post sermone vulgi pro vilissimo in eo genere, denique pro quavis re vili et nullius pretii proverbio jactatum sit. Neque vox una est, sed duæ, nempe ‘Titi villitum,’ aut si mavis unam esse, non aliunde duplicata est, quam a nomine ‘Titi’ et ‘villitio’ ejusdem. In loco Cornuti scribendum: ‘Titi villos, Flacce, do tibi,’ hoc est, rem vel opaceulum minimi pretii. Quidam et quod ex Plauti Nervalia adducunt Varro, Festus, Gellius, Nonius, vereor ne in corruptos inciderint libros, et scripserit ille, ‘scapres, scrupæ, titivillæ, sordidæ.’ Sic etiam ‘floccus’ (nihil autem aliud ‘floccus’ quam ‘villus’)

pro re nibili: unde ‘flocci facere,’ ‘flocci non facere,’ ‘flocci estimare,’ ‘flocci pendere.’ Gronov.

SCENA VI. 2 Ardentem] Jam mortuam in rogo. Optare mortem axorum, occurrit conties in comedìa. Gruterus. **Portam Metiam]** Ubi pauperiorum cadavera comburebantur. ‘Metia porta’ ea est, quæ nomen a Metio Asthemio habet, qui pro peste sedata, Diis, omnia quæ novo vere nasciebantur, et homines, et pecora etiam obtulit. Sunt qui a Metio illo fodi frago dietam portam velint, et quoniam ibi torquerentur homines, Romano populo invisam fuisse contendunt. Longol. Vid. Pseudol. 1. 8. et Mil. II. 4. 6.

3 Haud credo] Donatns: ‘Credere, dubitantis est: certum esse, fidentis.’ Plus est, ‘scire,’ quam ‘credere’: nam certior ‘scientia’ est, quam ‘fides,’ ut docet Aristot. Lamb. ‘Credimus’ alia, (unde et ‘creditoris’ jurisconsultis dicuntur) ‘scimus’ autem ipsi: quod exploratum magis veritatis est. Boxhorn.

4 Hariolum] Vide notas Mil. II. I.

8 Stimulus ego] Mea presentia te urit.

9 Assudassit] Non improbarem legi assudassit. Nihil frequentius Græcis, quam ἡθέσθαι κραδία, nunquam vero ἡθέσθαι legitur. Salmas. Forte, En ut corculum adsdudascit; nam liber optimus, adsdudascit. Gronov.

12 Censui abe te posse hoc me impetrare] Silent de suis septem codicibus strenue. Nostri tamen omnes, mecum impetrare. Vide an scripserit, Atque ego censui me posse hoc tecum impetrare. Cui explicando videtur aliquis apposuisse ab te. Nam id dixit tecum impetrare, ut ‘tecum oro.’ Guardianus, abe te hoc posse negotium impetrare. Gronov.

16 Pol tu quidem] Non solum perperam fabularis, sed etiam perperam facis. Gruter.

18 Per pol] Servius En. I. Pol,

per se, plenum est jurantis adverbium, cui præpositio separatis numquam coheret. Ter. Hec. I. I. ‘Perpol quam paucos reperias,’ id est, per quam paucos. Sic et hic percepere.

20 Mulse] Vide notas Pœnul. I. 2.

22 Jam mittam] Hoc verbum mittam abest libris. Et vero abesse debet. Non enim de mittendis sortibus hic agitur. Nec etiam mittebantur in situam, priusquam sequente essent. Sortes allatæ fuerunt cum situula, ut ex initio scens liquet. Damæ erant utriusque sortientium. Nam singuli suam in situam conjiciebant, ut ex sequentibus constat: ‘Enge, cave. Conjicite sortis nunc jam ambo hue.’ Sensus igitur hujus loci postulat, ut Stalines sortes utriusque daret. Scribendam itaque puto, Tum igitur ego do sortis utriusque jam. Vel etiam subintelligi potest illud de, et legi, Tum igitur ego sortis utriusque jam. Acceptas sortes cum pararent conjicere, uxori datum sunt ut eas sequaret, id est, ut pares magnitudine faceret, ‘Ecce uxor sequa.’ Non enim de situula id accipendum est, sed de sortibus. Quod sequentia declarant, ‘crede hercle hodie devetabit sortes, si attigerit.’ Hereditates primas olim et quemque inter plures dividenda erant, sortitione distribui solebant, et ea sortiendi quidem ratione cujus hic mentio. Unde κλῆπος Græci vocabant hereditatem, quia sortito eam heredes partiebantur, id est, κληπότες. Cum de primatu in re aliqua consequendo contendetur inter plures sortito deferebatur. Præmia, et alia quemque sorti committebantur. In vas aliquod conjiciebantur sortes, cum aqua aut sine aqua. Si sine aqua esset, sortes ex terra molli et pingui ut plurimum fiebant; si cum aqua, ex materia aliqua duriore, et quæ non facile liqueceret, ut calculus, aut lapillus, aut annulus, aut aliud tale quid. Grammatici κλῆπος, id est, sortiem, interpretantur, σχηματι-

ἢ τις ἀμάλλοις τῷ δρυγεῖρ τῷ λαχνῷ, φυγῆς τούχου, ἢ δακτύλως, ἢ βάλος ἀρόπου κατὰ Σφοκλῆν. Si vas in quo sortes conjiciebantur aquam haberet, ex aliqua materia ponderosiore sors esse debebat, quia fundum peteret nec supernataret. Si in vas sine aqua mitterentur interdum festucis exæquatis sortitio peragebatur. Unde καρφα βαλεῖν Græci dixerunt de hujusmodi sortitione. Et Plautus hic meminit populares et abiugae sortis. Sed his sortibus locis non erat cum per si tellam aqua plenam sortiebantur. Nam ideo aqua vase quibus sortiebantur implebant, ne in fundo conspicuas sortes apparerent. Apud Homerum sortitio fit militaris, in galeam conjectio sortibus, sine aqua ut videtur. Ελέκτρου δὲ κωνύμη χαλκῆρι πάλλου διάρετο. Movebant sortes in vase, ut turbarentur, ne fraus fieret in extra-hendie. Inde πάλος pro sorte. Hoc chartulis complicatis et nomine ejus notatis eius sors est, utimur in pileum conjectis, et per puerum in singulos sortientes distributis. Hoc genere sortitionis quo sortes in vas conjectiuntur, milites partiti sunt vestimenta Christi, quod dicitur apud Johannem βαλεῖν κλήρον. Quod nec de mutatione intelligendum, ut fecit Nonnus, nec de πλαισιοθελεύθη, quæ jactu fit tessararum. 'Sortem mittere' Latini dicunt de sortitione, quod Græci est κλήρον βαλεῖν. Ita milites agros sibi assignatos sortiebantur. Sortientium nomina in pictacis scribebantur, quæ in vas aliquod conjiciebantur, et inde tollebantur, et singulis sortientium distribuebantur, ut ex Hygino constat de limitibus constituendis. Buxæ erant illæ sortes, sive pittacia pro sortibus in sitellam conjectis, quia buxum non supernata, sed fundum patitur. 'Sorticula buxæ' fit mentio in veteri tabula æneæ, et sitella jam aqua in quam erat demittenda, aperta et brachio aspero. Et certum est sortes,

de quibus hic agitur, apud Plantum buxeas fuisse. Quod ex his ejus verbis apparet: 'Sed manendum, nam ista aut popinæ sors, aut abiugæ est tua. Ch. Quid tu id curas? Ol. Quia enim metuo, in aqua ne summa nataet.' Ergo buxeæ debuerunt esse ne supernatarent. Et tales omnia fueront, quibus illi servi Casinam sortiti sunt. *Salmas.*

26 *Uruk*] Nota, quæ μορδᾶ significat. *Camer. Miki est*] Scil. data sors. *Lamb.*

27 *Hanc sic*] Scilicet alteram, si vis.

28 *Sortis*] Pro 'sors.' *Priscian.* lib. vii.

29 *Populæ*] Id est, ex populo aspore.

30 *Summa*] Fiebant enim sortes ex ligno durissimo, puta queru, aut robore; ut in aqua subsiderent. *Lambin.*

31 *Uxor, aqua*] Lambinus hic omnis devius. Sed quid venit in mentem Græco, ut faceret, *ecce, re, Uxor, aqua*, cui etiam explicationem alleverunt, Ecce, uxor, ut æqua lege et jure tecum agam. Quasi hoc ab 'æquis' sit, non a verbo 'æquare.' Cum præsertim haberent in premtu locum ex Orat. Ciceronis pro Cornelio: 'Dum sitella defortur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit.' Idem de Divin. lib. 1. 'Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æqnatis sortibus ducentur.' Gronot.

32 *Devotabit*] *Devotabit*, est sortes diritis precatiis obligabit, seu de votis et execratis reddet. Usus hoc verbo et Cic. Paradox. 1. et Accius Decio: 'Patrio exemplo me dicabo, atque animam devotabo hostibus.' Auctor libri De Herbis, cui Apuleius vulgo habitus, cap. 7. 'Si quis devotatus defixusque fuerit in suis mortuis, sic cum resolvas.' Hic quid 'devotatum' sit, aliqua intelligis ex adjuncto 'defixum.' Scaliger ad illud

in Ceiri, 'Regis Iolciacis animum defigere votis,' notat: Dictum, ut 'defigere diris.' In vet. Glossario: *Defictiones*, *νεκυομάντειαι*, *κατάδεσμος*: ut intelligere possis *κατάδεσμος* esse poëtae, 'Veneris, die, vincula necto.'

Gruter.

87 *Canem*] 'Canem ferre,' hic est vinctum esse: sic 'catulum' vel 'cattellum ferreum' alibi dixit per diminutionem, eodem modo Graeci *καθάλατα* vocant. Turneb. 'Canis' idem hic omnino quod vinculum: nam qui furcam ferabant, hoc est, qui collo insertam furcam gestabant, vinculis etiam manus revinctas post tergum habebant. 'Canis' igitur hoc loco est vinculum. Festus: 'Catulus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.' *Salmas.*

48 *Suspices*] Vetustiss. Edd. *suspicere*, et ita etiam in Ms. Can. sed a manu secunda. Vulgo *suspicio*. Vide notas Menachm. v. 9. 22. Tunb.

43 *Tule sorti*] Pro 'sortire.' Vide infra et vs. 61. *Lucrum facit*] Quia nihil es, neque sumptum, quem herus facit in te alendo, exsarcis. *Lambin.*

46 *Herculeis*] Situdam aqua plenam habebant. Graeci *όρπια* appellant. Latini *urnam* etiam istis sortitionibus adhibebant cum aqua. Sortes erant tesseræ, vel orbiculi ex terra pingui, quos notabant litteris singulis nomen ejus iudicantibus enjus sors erat. In urnam sive situdam mittebantur; cuius sors prima exisset ab aliquo extracta, is vicebat et id obtinebat, quod sorti fuerat commissum. Sortes eas Graeci vocant *κλήρους*, *πέλων*, et *ψῆφους*. Quibuscumque rebus ad eam rem utebantur, calculis, aut lapillis, aut tesseris ex luto formatis. Historia Cresphontis, qui sortito Messeniam sic abstulit, narratur a Pausania in Messenacis, sed aliter eam tradit Apollodorus Biblioth. lib. II. Cum hic vellet omnimodo habere

Messenem, fraudem in sortiendo et artem adhibuit, qua ipsi contingere. Prima sors quæ e situla exiret, dabant Argos, secunda Lacedæmonem, tertia Messenen. Tres erant qui sortiebantur, et qui sortes in situlam conjicere debebant, ut scirent quis ex tribus quam ex illis tribus urbibus sortiretar: Temenus, duo Aristodemii liberi, Procles et Eurysthenes præ uno, et Cresphontes. Tertias qui Messenen cupiebat obtainere. Prioribus duobus, hoc est, Temeno et Aristodemii natis pro sortibus in situlam lapillos conjicentibus, Cresphontes ex terra mollis gleba factam sortem ingessit. Ea dissoluta est et liquefacta aqua. Sic duas sortes primæ exierunt, quæ Argos et Lacedæmonem Temeno et Aristodemii filiis dederunt. Non opus fuit educi tertiam, quia cum duæ priores exiissent, tertia sorte in fundo subsidente, Messene omnino, quæ tertiae sorti fuerat destinata, Cresphonti cessit. At subdole is caverat ne prima posset extrahi, aut secunda, quia curavit, ut ne quidem posset comparere, cum in aqua delicuisse. Hic tamen filius primo latuit. Nam duabus prioribus sortibus extractis, quibus Argos et Lacedæmon priores sortes habentibus contingenter, necessario sequebatur, ut tertia, quamvis non esset educta, Messenen ei daret, cuius sors ultimo loco e situla exiisset. Sortibus autem conjectis in urnam, vel situlam, eam movebant, ut sortes turbarentur, et casus in educendis sortibus domiuaretur. Unde illud poëtae, 'Omne movet urna nomen.' Eam sortitionem Cresphontis et Aristodemii filiorum aliter narrat Pausanias. Dicit loco jam citato, cuius prima sors exiisset, eum Messenam obtenturum, convenisse. Scribit Temenum, qui factum vellet Cresphonti, pro sorte filiorum Aristodemii, orbiculum vel tesseram, *κλήρον* appellat, ex luto sole indurato in urnam

conjectio. At Cresphontis sors erat ex terra igne cocta. Dissoluta in aqua sorte Aristodemi filiorum, prima sors exiit Cresphontis, quod necesse fuit, cum sola esset, altera ut pote liquefacta ac desperita. Cum prima autem Cresphontis educta esset, quae Messenam illi assignabat, non opus fuit alteram extrahere, quae nihil dabat. Ideo sic frava tunc latuit. Eadem est sortiendi ratio, qua hic apud Plautum duo servi ancillam Casinam sortiuntur. 'Aequabantur sortes,' id est, pareas magnitudine fiebant, quia quae major fuisset, ea primo loco facilius exire potuisset. Inde meatio sequardarum sortium in hac scena. Salmas. Scut Hercules predicant] Mos. Cam. Hercules. Sed scribendum est, Hercules predicant Quondam prognatis; ut apud Ciceronem: 'Thyestes Tantalo prognatus, Pelepe natus;' et 'Eurudica prognata;' et 'Venere prognatus.' Est autem 'Herculeo' ab 'Herculeus,' Ήρακλεός. Gronov.

47 Delicuerit] Id est, liquefacta fuerit.

49 Literatus] Literis in valtu notatum interpretor; etsi contra nitente Lambiso: vere literæ fronti inseribili solitæ, imo valtui ampo toti. Literæ, dico, aut plura verba, quæ crimen continerent caussamque notepata, 'Cave a fure;' 'a fugitivo.' Serpe etiam plurimum verborum fuit illa inscriptio, imo versum. Ratio autem inscribendi ita habuit, ut primitas literæ inurerentur candenter ferro: deinde atramentum infundetur, quo eminerent magis literæ, et præberent se lectui. Lips. Elect. II. 15. Psend. I. 15. Caelius Antiq. Lect. VII. 31.

51 CH. Non. OL. imo hercile. CH. imo, &c.] Ut certamen sit nervosius, ita variat. Acid. Atque ab hac mutua obsevatione pendere ait intellectum ejus dicti, quod inferius male interpretantur de pulsatione: 'OL.

Cur omen mihi vitup.'

52 Præcide] Turn. leg. percoide, id est, batue, tunde. Objexis] Usurpat objicere pro adjicere; nam 'ob' pro 'ad' veteres dixisse ex Festo notum. Ergo, ne objexis manum, est ne attigeris. Sic postea eadem Cleostrata, cum ille nihilominus verberibus impeteret, objurgans interrogat, 'Quid tibi hunc tactio est?' Meursius.

57 Imperium exhibet] Exercet, palam agitat. Lamb. Vid. notas Bacch. III. 3.

58 Omen mihi vituperat] Mihi religiose omen captanti vitium facit, inauspicatum aliquid objicit. Sic magistratus 'vitio creatos,' aliquid 'vitio factum' passim: apud Livium, apud Ciceronem, Claudium et Junium 'vitio navigasse' legimus. Sed quomodo hie fit vitium? Non pulsando conservum, ut voluit Turnebus: sed unica voce 'Non' versus 51. quod intellexit Acidalius. Vide quae supra diximus ad Captiv. II. 2. 104. Gronov.

61 Præbe tu] Scil. animum, esto præsenti animo, Olympio. Lamb. Vel præbe tu, scil. sitellam.

63 Cor lienosum] Sciant medici lienosis familiarem esse παλύδη τῆς καρδίας, ob vapores melancholicos a lieno in cor delatos, quos cum conatur excutere, palpitationem facit. Ergo lienis morbo etiam cor tentatur, sed καὶ συντρέχει, per multiplices et insignes arterias, quas a corde lien accipit. Nec ullius rei est, quod Turnebus citat ex Merc. I. 2. ubi ait lieno, 'liensem seditionem facere, et præcordia occupavisse.' Nam qui lien seditionem non faciat, qui cor etiam, nobilissimum viscus, in consensu trahit, et facit sui vitii particeps? Certe lien ubi intumescit, 'præcordia' dicitur 'occupare,' hoc est, hypochondria. Extenditur enim ab hypochondrio sinistro in dextrum, cinguli medo. Propterea ait lene

Cure. II. I. 'Nam jam quasi zone,
liene cinctus ambulo.' Ait ergo Olympio,
sibi cer ita salire, præ timore et
anxieta, quasi si liescans
sit, et laboret τελυροῦ τῆς καθίας. Dis-
sald.

63 De labore] Id est, præ dolore.
Lamb.

SCENA VII. 4 Quid opus est] Ne-
scio cur hic hæserint interpres et
correctores. In Camerarii editione
recte haec distincta sunt et aperta:
*Quid opus est? qui sic mortuus egridem
tamen Sorti rictus sum. Quid opus
est, ut me suspendam, et malum ma-
lo addam?* Suspendio enim id quod
jam factum est, infectum fieri nequit.
Sorti, (id est, sorte; sic enim veteres)
jam rictus sum. Laqueo id maleum
non licet dispellere. Boxhorn.

10 Ut suauitatem] Ita dicit Captein.
III. 4. 104. a subiliendo. Correl.
I. 2.

12 Atque a me prodeant] Lego, fo-
res. Mihi benevolentæ atque amici pro-
deant, alpavæs. Nam quid illud a
me prodeant? an, a domo mea? quam
servus nullam usquam habuit. Jam
si herilem intelligeret, Latine dixi-
set, a nobis. Porro, 'Ab antiquis
ameci et amece per E litteram effe-
reabant,' ait Festus. Guilielm. Nulla
hic opus mutatione est. A me et
ad me, opponuntur. 'Ad me prodire'
dicitur, qui frontem; 'a me,' qui ter-
ga dat. A Chalino prodibant ex m-
dibus, Olympio villicus, et Stalino
senex. Ideo feres benevolentæ sibi
vocat, quia ita prodeuntibus a tergo,
quasi ex insidiis, instare poterat, et
facile audire, quid rerum aut scele-
rum molirentur. Ista vera huius lo-
ci est sententia. Boxhorn.

SCENA VIII. 2 Cum furca] Fures
aptati gestabantur carbones: et fur-
ciferi servi sub furca plectebantur;
et in exemplum traducebantur. Festus:
'Ærumnulas Plautus refert
furcillas, quibus religatas sarcinas
viatores gerabant.' Turneb.

7 Recessus] Vide notas Amphita-
v. I. 60. et Ps. av. 1. Nepos, id est,
cancrum.

10 At candidatus] Sponsi enim can-
didati. Infra, 'Villicus hic autem
cum corona, candide vestitus.' Ad
merorem libertorum in metanda ueste
refert. Loquitur enim de Olympione,
qui jam libertus. At liberti novi in
toga apparebant, id est, commenti
civium ueste; quæ erat alba. Lipsius.
Cedit] Pro incedit.

11 Stimulorum loci] Ita stimulis
fodi solitus, ut totum corpus ejus sti-
mulorum loci esse videatur. Lambin.

24 Hic conturbabent] Vide si vota
Lambinum, et P. Massutum ad Cic.
Att. II. I. Taubm. Ineptissime Dis-
saldus, is constuprabit pedes.

27 Idem me pridem] Hie aliquid
seabrum agnoscunt viri docti, vel
dum laborant in explicando. Sed
omnia erunt pleniora, si legas, Itz.,
id est, similiter, eadem lege atque
pacto, nemo si ei morigeratus esset
sub janno, me voluit atriemsem fa-
cere. Gronov.

28 Fucere atriemsem] Id est, voleat
me atriemsem facere, si sibi morige-
ratas essem. Ut Olympionem servam
ficerat villicum, quod ipsi se mori-
gerum prebuiisset, stuprum infernati.
Merces autem stupro maxima,
que serve rustico dari posset a do-
mino, si villicum eum faceret; ur-
bano autem, si atriemsem. Non
aliter ille locus potest intelligi. Sal-
masius.

32 Attice] Interjectio est, vel se
ipsam, ut hie; vel alteram, ut infra
non longe, increpantis. Lamb.

34 Habeo viros. St.] Videtur pro-
verbii habuisse speciem, dicique soli-
tum in manifesto deprehensio. In-
dicio est Menippæ Varonis hoc ti-
tulo, ἔχω εἰ, κ. τ. λ. Adelph. II. 2.
'labascit: virum hoc habeo.' Pal-
mer.

35 Gestio] 'Gestit qui subita felici-

citate exhilaratus, nimio corporis motu preter consuetudinem exsultat,' Festus.

36 *Deduci*] Idem quod nubere. Sic enim dicebatur *nur' ἔρεχη* puerilla, aut mulier, quae nubebat, et ad maritum, pueria patrini et matrini, id est, qui patrem et matrem haberent superantes, quinque faces preferentibus, ducebatur. Mil. III. 1. 91. Terent. Hecyr. I. 2. 'Ut ad paucā radem, uxorem deductū domū.' Propert. IV. 3. 'Quæ māhi deductū fax om̄en p̄tulit.' Tibull. III. 4. 'Ut juvēi primū virgo deducta marito.' Tacit. Annal. XIV. 63. 'Huic primū neptiārū dies loco funeris fuit, deductus in domū, in qua nibil nisi lactucessum haberet.' Grec.

40 *Uno in saltu*] 'Saltum' vocat, quod Horat. Od. III. 12. 'fruticetum.' Grec. οὐρανὸς, cubile et iuxtam se ferunt. Scaliger.

50 *Cum Casina fasiam neptias*] 'Fare neptias,' hic non conventionem tantum in conjugium, sed in ipsum cœtum significat. Arnold.

57 *Sepiolas*] Perito senex eibos nominat, conduceentes eis qui Veneris sacra bene obire cupiunt: nam ut Oribasius, Egineta, aliquae medicorum docent, mollia carnis pisces ac testacea omnia, inter ἀφροδιστά maximas vices habent. Antiquis enim persuasum, marina omnia salaciiora esse, ob Venerem mari ortam; unde etiam astrologi libidini fore deditos præsagiant, quibus in horoscopo pisces. Nennius. V. N. Rudent. III. 2. *Lepadas*] Aerata concha marina petris ita firmiter adhaerens, ut inde vix divelli possit. Hinc *eleōra* Aristoph. summis Pluto, ubi anum adolescenti tanquam aeranda petrae adhaerere ait. Ritter. *Lolligunculus*] Senex ruatione qui pulchrina nibil fringibus censeret, *lolligunculus hordeias*, pro pulchris, inepte dixit et patide; quo in vocabulo mox a servulo reprehenditur: *Imo*, inquit,

Delph. et Var. Clas.

triticellas. Accedit, quod ipsa verborum forma idiotismum rusticum sapit: *triticus* enim formandum erat, non *triticella*; et *hordearius* non *hordeias*. Turneb. Ut *lolligunculus*, ita et *hordeias* piscis nomen esse patet. Lamb.

59 *Sculponeas*] 'Sculponeas,' rudia et rustica calceorum servilium genera: quem Cato meminit: At 'sculponeas,' inquit Fulgentius, 'dici volunt exstus plumbō ligatos.' Atque utrumque recte. Est enim ἀφροδιστά in voce sculponeas, dona pariter res denotante, et calceamenta et cestas. Porro 'caleo credi,' non solum turpe, sed et molestem erat, quod ii et spaci, et clavis forreis confixi essent. Deutz. 'Sculponeis et batnere alicui,' idem quod apud Terent. 'Sandale caput committigare.' Erat autem id genus castigationis frequens mulieribus, præcipue quem non modo puero rum solebant, quod ait Juvenalis, 'solea pulsare nates,' sed etiam eousque abutabantur stulta patientia amatorum invenum, ut ob levissimas offensas nihilo mitius eos tractarent. Grec.

60 *Batruntur*] Lexic. Latinogr. *Batrūtū*, id est, *καρανδέραι*, concidit, contundit. Vid. Victorium Var. II. 8.

61 *Lingulacæ*] Iteram joces ex ambiguo. Festus: 'Lingulaca, genus pisces: vel mulier argutatrix.' Nonius: 'Lingulace, locuteleim; a procacitate linguae.' 'Lingulacæ' apud Plin. pisces, quos lingua Belgica tangas appellant, a 'lingue' scilicet forma: vel potius, a 'lingula' gladioli genere.

64 *Quid emam*] Sic Ms. codex Camerarii interjicit, sed manu secunda inter versus, pôtero q. e. Pal. 6. Cons. quid emam operiet. Forte, consulere, quid emam, æquum est. St. Æquum oras. Gruterus.

68 *Tribus non cond.*] Vide notes Asin. v. 2.

73 *Nostra omnis lis*] Id est, vici-

Plaut.

6 D

mns. Longol.

74 *Nostro omine*] Id est, auspicato feliciterque. Omen est nostrum et auspiciūm, non adversariorum. *Turneb.* vii. 12.

75 *Ut id, quod*] Allegoria, ubi quis rem omnem novat et perturbat. *Erasmus.*

77 *Qui quid paratum est*] Sic editos omnes usque ad consulatum Parei, qui e Miss. oggesserit. *Quo id quod paratum est*: at sic nihil hic facere sequens ut, notat Gruterus. Et ille pavesfactus rodit ad vulgatum. Quid est igitur quod non modo isti, sed et omnes nostri. *Quo id quod*. Dicam. Scriptis Plantus, *Quo quid paratum est, ut paratum ne sit. Sitque ei paratum, quo paratum non erat*. Ego, inquit, hec aliter condiam, ut quod paratum est, ne sit paratum, cui erat paratum, nempe seni et Olympioni; et sit ei paratum, cui non erat paratum, nempe mihi et herili filio. *Gronov.*

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Nunc specimen specturū*] Δέρυα δελευται, nunc spectaberis, quasi sis in me animo. *Turneb.* vi. 8.

3 *Cur amem! exime*] Ita Scaliger adpinxerat Plauto suo. Ms. Cam. *Curam exime*. Legendum putabat Gul. *Curam eximere, castigare, id ponito*. Quod curam hanc et amorem verbis eximere mihi; quod me castigare 'fortassis cogitas; supersede opera tua: etiam illa quae dici solent 'senibus iascivis: 'cano capite!' 'estate aliena!' 'cui uxor sit!' omitte; nam frustra omnia dicentur.

9 *Sed facito dum memineris*] Sed facito, interim memineris versus, quos Colax Nævianus cantat. Cantabat autem hoc Colax ille Nævii, (scriptis enim Nævius fabulam hoc nomine) 'Uti quique cum suo cibo,' &c. *Lamb.*

10 *Quasi eant Sutrium*] 'Sutrium

quasi eant, utique in proverbium abiit hac de causa: Gallico tumultu a Camillo quondam edictum est, legiones Sutrii ut præsto easent cum cibo suo. Quod usurpari coptum est in iis, qui anis rebus opibusque officiis id præstarent quibus deberent.' Festus. Solebant autem saepe imperatores Romani, quum in promptam expeditionem, aut in loca, que non abundarent committatu, ducerent exercitum, indicere ut unusquisque cum tot, verbi causa, decem vel pluriam dierum cibariis coctis adessent. Inde hoc proverbium, quod apud Varrem, 'pransus paratus,' id eat, omnipibus modis expeditus ad iter faciendum, aut rem. Poscit autem senex, ut ad nuptias veniant, cum suo cibo, ex more tenuiorum Athenis, qui solebant uti in nuptiis opera hominum suo sumtu vescentium, de quo Theophrastus in Charactere Illiberalitatis: et ad ministrandum in nuptiis cicerorum mercede conducere. Et has nuptias vocant γάμος ακοστρους. Vide ibi *Casaub.* *Gronov.*

11 *Nunc enim te demum*] Jocus in allusione nominis 'scitum'; ex altero ejusdem loco interpretandus, *Pseud.* ii. 4. ubi scite 'plebiscitum' appellat, quod hic 'scitum.' *Douza.*

13 *Vocent*] Cum veniam, pateant; ne habem necesse pulsare. *Lamb.*

14 *Delicias facis*] V. N. *Mostel.* iv. 2. 33.

16 *Inquisitioni sis*] Vide *Pseud.* ii. 2. *Cistell.* ii. 8.

SCENA II. 5 *Vetulus verringibus*] Sic Mercat. in senem exoletum: 'Itane vero verring intro eas?' Et Persa ii. 2.

6 *Senati cohemen*] Vide *notas Epid.* iii. 2.

8 *Non ecasor*] Parva mutatione rescribendum censeo, *Non ecasor viliis, emptus est modio qui venit salis*. Eum versu superiore per ironiam 'cohomen senati' et 'præsidium populi'

vocaverat; in hoc vero, non magni pretii opere esse testetur, cum modio salis emptum, non vili emptum fore dicat. Comicus alludit ad mancipia ἀλάνηρα, id est, *saleempta*, quae pro vilibus traducuntur. Nam ἀλάνηρος δόules est εἴδως, ὑλίκον ἄγιος, ut Græci interpretantur. Dicit ergo, si modio salis emptus esset hic Alcesimus, nimis magno pretio emptum fore. Vilis igitur et minimi pretii hominem esse, vult significare. *Salmas.* Non ecce tota vili emptus? Ex titulo vel descriptione hominis fecero sententiam. Fuerat enim, Non ecce tota vili emptus, mundo qui venit satis. Non ecce tota vili emptus perinde habet ironiam atque illa superiora, 'senati columen, praesidium populi.' Sed hic ironiam patefacit ratione addita, quæ contrarium evincit. Quasi diceret: Homo quantivis pretii: quippe nī? qui sit ἀλάνηρος et totus quantus modio salis vereat. *Gronov.*

18 Atque istam jube] Scil. valere meis verbis.

21 Pollicor foras] Vide notas Sticho iv. 1.

22 Quasi catilla: tum flagitium] Vulg. editt. Quasi catillatum, id est, quasi ad catillandum, seu ligurriendi gratia operam suam potissimum eloquentis, &c. Fulgentius: 'Catillare, est per alienas domos ligurire: tractum a catalis, quod per omnes domos circumeat.' *Douza.* Nihil mutandum est, et satis bene explicant interpres. 'Catillare' est abligurire, ut gulosi solent. Unde et 'catillatores' dicebantur, qui provincias amicas expoliabant laetus et magnificis epulis quibus a provincialibus acceptebeantur. Hinc 'catillamenta' Lencanis apud Arnobium I. II. pro quo vulgo castellamenta legitur. Item apud eundem lib. vii. 'Arvina in exignas miculas catillaminum insecta de more; pro quo vulgo legitur, at illa minutum insecta de more. *Salmasius.* In etymo τοῦ 'catilla-

re' fallitur Fulgentius: potius est a 'catillus,' diminutivo τοῦ 'catinus': et proprio significat catillos aut patinas extergere, quod est gulonum in cibis delicatis. 'Catillones' dicimus lingua vernacula pannelecker. *Gronov.*

27 Pulvinar] Recte se habet avis, nec reponendum videtur avis. Sed versus hic in quibusdam editionibus perperam Cleostratus tribuitur, cum Alcesimo sit adscribendus. Venerat ad Stalinum uxorem, ut uxoris suæ operam ei promitteret in adornandis nuptiis, diceretque paratam esse ei rei adjutricem, si arcaseretur a Cleostrata. Huc vero cui subulnerat sensum conspiratio, ut liberum locum habere possent apud Alcesimum exturbata inde uxore, negavit se opera uti velle uxoris Alcesimi. Quo auditio Alcesimam domum reddit, ut uxori nunclet operam ejus a vicina sua Stalinum uxore non desiderari. Et quia parata erat ad exeundum, ideo dicit Alcesimus: *Ibo intro, ut subducam navim rursum in pulvinarium;* ut navem, quæ jam vela erat datura, et portu parabat solvere, rursum in pulvinarium subducam, id est, in locum suum. 'Pulvinaria,' ut in Glossis Isidori exponitur, 'sunt areae hortorum:' sed hic apud Plautum loca sunt in portu in quibus naves requiescent, quæ ἔχασπε, ni fallor, Græci vocant. Sed ἔχασπε magis esse videtur basis in qua navis statuitur, dum seddicitur. Pulvinaria autem sunt redēstibū, rēspēta, vel redēctō, ut Græci vocant, in quo subducitur navis. Et 'subducere navem in pulvinarium,' idem est omnino quod Græci dicitur, νῦν οὐκανθα δὲ τοῦ πεντεδέμου, δὲ τοῖς ρεπελοῖς, δὲ τοῖς πεντελοῖς. 'Quassatas ventis licet subducere naves,' apud poëtam. *Salmas.* In pulvinar] Isidors xix. 2. 'Pulvini sunt machinæ, quibus naves deducuntur et subducuntur in portum.' Hæc sic accipimus ab Isidoro,

ut aliquid in eo agnoscamus sincerum antiquitatis, aliquid infuscatum. Fustes erant teretes, qui subjecerentur navibus, quum attrahebantur ad pelagum, vel subducebantur in litus: erant robora, in quibus substratis subductae naues, a terrena labe suspensae, quiescebant. Illae 'phalangae,' hi 'pulvini' dicebantur. Sed Isidorus haec duo confudit, et de 'pulvinis' pronunciat quod verum est de 'phalangis': 'in pulviniis enim non volvimus, sed quiescimus et jaceamus. Et videtur idem sensisse popularis nomen Worwerius ad Minutum Felicem. Vide, quam bene navalia dicantur 'pulvinaria,' quam ibi naues quiescerent in pulvinis. Videtur eodem pertinere, quod legitur apud Paulinum Epist. 21. 'Hujus navem in quadam ejus insula loco, quem ad pulvinas vocant, ne similitter iHideretur, anchoris fundare co[n]nati sunt.' *Grenov.*

SCENA III. 2 Ullum ad forum]
Vid. Cursat. iv. 2. 16.

3 *Cui quid emet?*] E Lang. lib. qui quod emet: auferendi casu gxi. Stultus amator est, qui eo die, quo ad manum illi amica est, in forum procedit. J. Gud. *In mundo*] Vide notas Epid. v. 1.

7 *Ne me nequicquam!*] Non est sententia horum verborum, quam faciunt: gaudere Stalinonem hinc amici perdita, ne videatur mihi efficiere: atque id efficiere dum adeat ob amorem absentis animo; quod oporteat animo presenti esse advocatum, alias ut examinatum domum amittendum esse. Scilicet et oportet animo presenti esse criticum hominem et Plantii interpretem. *Ne nequicquam,* id est, ne impune, ne sine suo magne pretio atque malo. Tenuit me cognatus meus, inquit, et valde molestus odiosusque mihi fuit. Quod sive cisset, moriebar innatus, ut convivis Nasidiensi, nisi damnose bibissent. Nunc gaudeo sitem eum perdidisse,

ut pro posse atque male, quo me affecti invitum-morande, et ipse malum habeat. *Grenov.*

10 *Examinatum?*] Ut pate, qui corpore quidem adsit, animo vero absit. *Lamb.*

19 *Sufficit?*] Suprad. 5. 'Nunc infermento tota est: ita turget ambi.' Hoc autem fingit callida mulier; ut lites contrahat inter vervecos vetulos, et coemptionales ac comicos senes. *Taub.*

27 *Anasium?*] Non dicit 'amorem,' sed *anasium*; quasi formosum puerum. *Lambin.*

SCENA IV. 2 Ludificatus est larva]
Appositione constructa sunt; ut, 'ille scelus larva,' pro larvato et insano. *Camer.*

10 *Arcessitatem?*] Dicunt, 'Accrescere' est vocare; 'arcessere,' accusare: nuge. 'Arcessere,' duplice habet significationem: si que ab 'accio,' quod veteres pro 'accio' vel 'adicio' dixerunt: quibus 'Ar' pro 'Ad' in usu. Sallustius Catil. 'Praterea Gabinius arcessit,' id est, vocat. Idem in Jugorth. 'Quos pecuniam captiuum arcessabant,' id est, accusabant. *Gruter.*

15 *Quin bene est?*] Graphice exprimitur iratorum serramque inter se invicem ducentium affectus. Quas sic explicanda: *Quin bene est,* id est, gratulator et volupe est mihi; subaudi, te mea opera (ut praedicas) disperire.

16 *Quin etiam diu morabor?*] Id est, in dicti huius quasi concepti formula perseverabo: nempe ut malum exoptem tibi. *Quid cupio tibi?* ad sequentia pertinere censeo: ut dicat Alceaius: *Quin cupio tibi me gre facere,* orationis sive seriem interposito *quin* identidem repetito, confragosam faciens de industria: puto rem omnem ad eam pse particulam illam *Quis,* toties ingestam, referri debere: ut significet senex: *Nunquam erit tibi hodie maior bujus verbi (Quis)*

dicendi largitas, quam mihi : id est, nunquam me isties particulae iterationibus vices : ne frustra sies.
Douza.

23 *Aliud cura*] Jam mitior, his verbis jubet enim securum esse : se negotium hoc curatnrum. *Lamb.*

26 *Ari dicam*] Mrs. et vet. edd. aut dicam. Unde Rittershusius autumn. Sed deerat cui applicaretur *rd Qua.* Rectius ergo quod editum est. Qua eoi, pro, quo omne, qua sorte, quo auspicio: quonodo Horat. 'mala dn-
cis avi domum.' Scheppius.

SCENA V. 1 Nulla sum] Tres primi versus sunt eretici, quibus in re trepidia, aut aliquo celeritatem aliquam exprimente, utimur. *Lamb.*

4 *Tanta factis modo mira*] Leg. factus: loquendi modo protrito, 'mira facta': vel certe, 'facta': ut Amphit. v. I. Ita 'tanta mira in audib' sunt facta.' 'Tanta' autem 'mira facta,' utrobius dixit, vel pro tam mira, vel pro tot mira facta; sicut Bacchid. 'Sexcenta tanta reddam.' Schopp. Vestigia Mrs. secundus legendum putem, *Tanta factis modo mira, verbis modo,* intus vidi. Boxhorn.

5 *Integralm*] Novam et a nullo alio susceptam Lambinus interpretatur; et fortasse rectius. Boxhornius modo, que etiamnam flagrat, quae nondum illa parte fracta est nec de impetu suo quicquam remisit; modo eam ad cuius magnitudinem nihil doest.

8 *Timida*] Timens. Servies ad illud Virgil. Ecl. vi. 'timidisque sa-
pervenit Aegle,' notat: 'timidis, pro-
timentibus; nam aliquin timidus est
qui semper timet; timens vero, qui
ad tempus formidat, ex causa.'

15 *Meracio*] Valet, 'meracnlo' id est, aliquantulum meraco. 'Flos' autem 'Libycus' vinum est Mareotum, litterarum monumentis non incelebre. Turneb. Vide N. Rad. III. 5.

16 *Flore Libyco*] Vide notas Cur-
enl. I. 2. *Obtine aures*] Aures mihi

ex adversa parte tene: cadam scil.
Lamb.

19 *Exectra*] Non dubito, quin Plautus scriperit, *exectra* tu, id est, tu viper; maledicto meherc'e conve-
nienti in malas illas merces, mulieres. Ita Livius lib. XXXVIII. 'Illius exce-
tras delinimentis et venenis imbun-
tum, nec parentis, nec vitrici, nec
Deorum verecundiam habere.' Ita filii amasiam mater vocat. Ita D. Hieronymus 'Hiberiam excetram' ob-
trectatorem virulentam vocavit. Lips.

21 *Numeri*] Illud numero dicas non censeo mutandum: siebat ancilla he-
rum savire, quia minabatur: ille ait,
'numero' eam hoc 'dicere,' hoc est,
nimium citio queri de ejus asevita,
quam expertura sit majorem, nisi
eloqui incipiat: sed statim redit ad
 blanditas, et id quidquid est, ut ex-
planet, rogat. *Mercer.*

22 *Ea iustus*] 'Tworbwris perciuso-
rum et perterrefactorum elegantissi-
ma, in sermone interrumpo. *Taubm.*

27 *Dejuravit*] Id est, sancto jura-
vit. *Lamb.* *Occisum cum*] Agellius I. 7. docet occisum non esse hic participium, sed verbum indefinitum, Græcis ἀπόθεματος, neque numeris, neque generibus præserviens, sed unique liberum et impromiscuum. Sie Cic. Verr. v. 'hanc sibi rem spe-
rant præsidio futurum;' non 'futu-
ram.'

39 *Sciens de via in semitam*] Id est, prudens de via lata et recta degrede-
ris in viam angustum et impeditam,
hoc est, sciens et prudens te impedis.
Latior igitur 'via,' angustior 'semi-
ta.' *Lamb.*

43 *Vitam sinet in crastinum*] Lipsius
sinere; sed optimus Camerarianus
vitam sin crastinum. Hinc pepererunt
librarii vulgares, *sinet in.* Sed in ipso
codice nota erat *rd S* supervacuum
esse. Scribe igitur, *Neque viri vitam*
in crastinum profoli. Per ἀναστάσην
lucrificat *rd passum.* Quod mihi
satis commodum videtur. *Gronov.*

47 *Hæc ex proximo*] Notetur sermo comicus, *Hæc ex proximo*, id est, Mur-rhina vicina : ita fuit Fab. ‘Casina filia hujus e proximo.’ Lamb.

52 *Occississimus sum*] Superlativum hunc finxit Plautus ad exprimendam senis formidinem. Lamb.

58 *Illud quidem solebam*] Debnerat dicere, *solebam*; sed præ immoderata libidine fortasse sciens peccat, et dicit, *solebam* : mox tamen se ipse reprehendens, *Nom*, inquit, mihi *solebam dicere*, sed *villio*. Tale fere est illud Cicer. pro M. Cælio : ‘Nisi intercederent mihi iniuritissime cum istius mulieris viro; fratre volui dicere : semper hic erro.’ Lamb.

63 *Soleas tibi dabo, et anulum*] Non temere hoc ancillæ pollicetur : nam ingenuorum duntaxat erant solem et anuli isti : servi ancillæque sculpo-næs accipiebant, et pro aureis ferreos. De ‘sculponeis’ clarum ex Catone de Re Rust. cap. 59. ubi, quæ et quæcilia familiæ vestimenta prosecunda sint, tradit : ‘Sculponeas bonas alternis annis dare oportet.’ De anulis notissimum est : et habere quidem aureos in peculio suo illis licet, non vero gestare. Inde ait, se in digito daturum. Meursius.

66 *Pompam*] *Pompa*, de coquis et instrumento culinario ; item de obso-natu, Bacchid. Lamb.

SCENA VI. 1 *Senteis sub signis*] Metaphora militaris ; quasi dicat : Vide tu ; ut ministros tuos, qui sunt quasi sentes, quia quicquid tangunt, secum auferunt aut scindunt, sub signis ducas : ne huc atque illic distracti vagentur. Milites enim sub signis non poterant evagari, furari, latrocineri. Gruter.

3 *Duplici danno*] Rapiendo et la-cerando.

4 *Patriceque*] Idem quod ‘patricie,’ id est, patriciorum et nobilium in morem. Turneb. Conjicio legendum patr. amiciri, atque ; ut significet fortunas suas supra votum fluentes superbiam decere, eoque sibi conve-

nientias videri, ut gloriose ac basili-ce amictu composite, herc' sue adver-sus incedat. Douz.

6 *Excusat*] Non ad cutis curatio-nem, uti Lambinus vult, qua prorsus expers erat Olympio, ut patet ex precedentibus ; verum ad obsonium, cum quo ipsum nimis lepide excara-tum incedere, gratulatur sibi nequam senex. Douz.

7. *Aha hodie*] *Lego, Vah, odio ei!* et pertinere censeo ad impudicas il-las attractationes et immundissimas osculationes. Quo etiam referendus ‘factor’ ille, quo senilem sermonem olere, mox palam herc' in os a villico exprobratum : item, *πράγματα μοι τραφέντα* item & Zeū, *ποτίς αι με εβαίς*, nisi *με τις τομέρες ήσεις*? Douz. Sed causam nullam video cur mutari debeat omnium codicum scriptura, *vah hodie*: subintellige autem, lepide scilicet excusatsum, dum mihi tecum, sene factido, res ac sermo est. Boxhorn.

9 *Πράγματα μοι*] Hoc passim in ore hominibus superbis, et reliquos fastidientibus fuit. Is. Casaub.

10 *Resistas*] Restas, manes. Cap-teiv. III. 2.

18 *Ebris sit*] Opipara, copiosa : tralatione ab ebris ducta, ut quidem Lambinus explicat, nec recie, nec satis Plautine, sententia quidem Douzæ, qui, *ebris sit*, interpretatur, mœdate et percocta sit probe.

19 *Barberico ritu*] Transscribant ex Lambino, vel Persico vel Roma-no ; quasi dicat, Satis est mihi ele-ganter potius ac mundo quam sumtuose cenare. Imo vult et mundo et sumtuose cenare. Quare rejiciit, et fastidit esse barbarico ritu, hoc est, ut frugi patres familias in Italia solent : nolo me nunc pauci-phagum esse barbarum, ut alibi lo-quitur. Gronov.

20 *I sis: ego hic*] Mirum quod se-nex Olympioni monstrat, ubi habitat. Ausim quovis pignore contendere

scriptum faisse, i. sis: ego hanc bito: aut si versus requirit, ego huc hanc bito nunc quidem: gladium, &c. Huc autem (siquidem retinendum) ea forma ponitur, qua Baechid. iv. 8. 'sine me ire Huc intro:' et Menech. 'neque hodie hoc intro tetuli pedem;' et Mil. iii. 2. Mercat. iii. 2. Jubet senex, ut Olympio introeat: se enim nunc non ire, ob metum gladii. Atque ita convenit, quod mox subjicit Olympio: 'Quia tu i modo domum mecum.' Dixerat igitur senex, jam se nos iturum. Pistor.

ACTUS IV.

SCENA I. 10 *Lante*] Ad lotionem pertinet. *Douza*.

14 *Fere hujus quod*] *Hujus regitur a quod*, hec modo: *quod hujus*, id est, *hoc quod hujus*. *Lamb*.

16 *Aulas pervertunt*] Ollas dejiciunt, percellunt. *Lamb*.

20 *Estrices*] Talia sunt, tonstrix, adsestrix, possestrix. *Nomius*. *Corvitent ubi*] Lego corbitam cibi, id est, oneragiam cibo refertam; ut Cicero navem auri et palem dixit. *Turneb*. Omnino scribendum, corvitam cibi *Comesse possunt*. Nihil est illud corviant. 'Corvita,' vel 'corbita,' ut jam alii viderunt, navis erat oneraria, sive frumentaria, quam Græci *στρυχὴ* appellant. Tantas estrices eas esse καθ' ὑπερβολὴν dicit, ut corbitam cibis oneratam possent comedere. *Salm*.

SCENA II. 7 *Luci*] Sic dictum ut 'tempori,' id est, antequam 'polo nox incubet atra.'

8 *Habuero*] Quæsi potest, quid sit, *habuero convivium*? An præbuerio aliis convivium? An, mibi paratum habuero? Illud malum. *Lamb*.

11 *Ipsa misit*] *Abtōs* et *έκείνοις* sunt voces servorum, quas honoris causa proprietorum nominum loco usurpabant. Sic apud Latinos, 'ipse.' Pl. Cas. 'eo, quo me ipsa misit.' 'Ipsa,'

id est, hera mea. Ter. Hec. 'sed Pamphilum ipsum video stare ante sedes:' ubi Donatus, 'ipsum,' a quo missus sum; vel dominum; ut Græci *ἀβτός*. Erat et discipolorum vox, cum de preceptore loquerentur, unde illud, *Ἄβτός ἔφα. Casaub*.

16 *Nullum esurit*] Douza legit nullus. Sed nullum constanter habent veteres libri; quæ vox corrupta est per scripturæ compendium ex ne *κίλην*. Sic enim rescribendum puto. Sententia est: Qui amat, quamlibet esuriat, non tameu esurit. Amans enim videre quod amat, amplecti, osculari, alloqui, pro cibo habet. *Boxhorn*.

18 *Socerus*] Apage illud *socerus*; nam Olympio seni, illi servus profecto, non socer. Nisi animi fallor, scriptum fuit *mens socienus*, *ἀρχαλκός*. *Socienus* valet *socius*. Amphit. i. 1. Aul. iv. 4. Juvat vehementer conjectram meam Roverii liber, qui *socius* refert, glossema quasi illius. *Lips*.

SCENA III. 2 *Hymenao*] Nuptiarum Deo.

4 *Atque adeo hanc sitio*] Ego ex vestigio receptæ lectionis scribendum putem, *Esario*, *hercule*, *atque adeo avide sitio*. *Boxhorn*. Nihil puto mutandum. Qui valde esuriant, non sitiunt. Dicit ergo Olympio se adeo esurire, ut non sitiat. Sæpe contra evenit, ut saturi sitiant, ut illi qui nimium comedenter, et non biberunt. Hoc certe hic vult Olympio, se tantum esurire, ut ipsi non vacet sitire. Alioquin contrarium rerum naturalium periti, nempe jejunos citius sitire quam esurire. De quo est quæstio in Symposiaco Plutarchi vi. 1. Τις η αἵρεια, δι' οι γρονθόντες δάκρυσι μᾶλλον, η πενώσι. *Salmas*. *Atque adeo hanc sitio*] Unde est, ut qui esuriant non sitiant? contrarium enim testatur Plutarchus. Lege, *atque adeo ex sitio*. Perinde est, ac si dicat: atque adeo, quod licet dicere, sitio. Nam au particula interponitur, quam

aliquid dicitar, quod dici nolimus. Terentius Phormione v. 1. 37. 'Quid? duasne is uxores habet? Se, au, obsecro, unam ille quidem hanc solam.' Lodit autem Olympio sic, tanquam dicturus rem parvam convenientem temporis; nam qui amat, quod amat, habet pro cibo. Gronov.

5 *Nikili facio tibi amor*] Id est: At ego hercule, o amor, vim tuam non experior. Ratio est, quia jejunus sum; et sine Cerere et Baccho frigent Venus et Cupido. Lamb.

8 *Ocentem hymenorum*] Omnes scripti, et quidam olim editi, offendam; quod frustra conantur explicare: legendum enim cum Salmatio ad Pallium Tertulliani offendam. Hoc enim verbo de canto plurimi utuntur. Ovidius Ep. Medeæ, 'Tibiaque offendit socialia carmina vobis.' Cic. Tusc. 1. 44. 'Non intelligo, quid meteat, qui tam bonos septenaries offendat ad tibiam.' Jib. 11. 'Latera, fauces, lingnam, e quibus elici vocem et fundi videmus.' Lucretius lib. iv. 'dulcesque querelas Tibia quas fundit, digitis pulsata canentia.' Seneca Agamemnon. 'Sacrifica dulces tibia offendat modos.' Vetus Epigramm. de Tibicine: 'Tibicen offendit carmina dulcis.' Gronov.

11 *Quo dirumpi capio*] Martialis, 'Me juvat admissa rumpere luce latu.' Gronov.

13 *Tenax ea*] Lambino, tendax es, videtur legendum; ut enim intelligamus equum, qui nimis, et nimis crebra tentigine concitatus frenum mordet, et calcari non paret: a 'tendendo' sic appellatum, ut et 'tentigo.' Cui apte senem hinnibandum comparat villicus. Donza contra tenax retinendum censet, eodem significatu. 'Tenere' enim et 'tendere' eodem sensu priscis illis accepta.

SCENA IV. 1 *Sensim*] Nova nupta olim non solum non contingebat pedibus lumen domus, in quam deducbatur, sed nec ejus qua exibat.

Atque illud a multis observatur, hoc non item. Catullus, 'Transfer omne cum bono Lumen aureos pedes.' Omimosum autem putabatur vel ingrediendo vel egrediendo lumen tangere. Præcipue autem id in novis nuptiis religioni habebant. Ovid. 'lumen transire memento Cantus, atque sita sobria ferre pedem.' Turnab.

5 *Ut viro subdola*] Venestas omnis latet in pronuntiatione, qua dubium esse poterat, an dicerent ancille, ut vero subdola sis; an vero, ut viro sedula sis. Vix enim inter prosenitiandum subdola et sedula discernuntur. Et ita jocos captasse Plautum alibi quoque observare est.

7 *Que res*] Quamobrem non tacetas. Lamb.

12 *Impercito*] Parcito Venerei confictus imperita. Nam hoc primum et ultimum est, quod virginem accipientibus dici solet etiam bodie; clementer ut habeatur integra et imperita. Grater.

13 *St. Janne abcessit?* OL. exor.] Abcessit? scil. illa ancilla, quam postremam Ingredi dominum viderat. Injicit autem Olympio facete mentionem uxoris, sed ita, ut moneat, non esse quod eam amplius vereatur. Turnab.

14 *Sun liber*] Postquam scil. uxor abcessit. *Melliculum*] J. Galileum. facit melliculum, quia MSS. Lang. habent melliculum. At ego puto scriptum fuisse moeticum, pro molliculum, διλόνια veteribus frequenti, ut oloē, pro 'illi.' Sunt autem molliis et molliculus verba laetivie plena. Disold.

15 *Verculum*] Diminutivum a 'vere.'

16 *Fretus*] Unsfructus. *Ham*] Casinum.

20 *Instatit plantam*] Pedem mihi pede pressit. Lamb. *Jocabo*] Projicabo: jocantis speciem prebebo, cum rem seriam agam tamen. Lamb.

21 *Atque hujus est*] Hæc oratio gestu explatur. Intellige autem 'ma-

milla,' aut quid tale, quod menu tractat petulans senex. *Bazhorn.* *Atque huius est]* Suppleverunt interposito rō cutis. Sed intelligendum, hoc quod teneo. *Gronov.*

23 *Miki agit]* 'Agere' non solum 'tangere' simpliciter, verum etiam 'trudere' seu 'taudere' potius, et quasi vi quadam propellere, significat. *Douza.*

24 *Tractas tam]* Rustico vel nequiter. Vide notas Mil. iv. 2. de voce *tam.*

27 *Exponit]* 'Cubito exponere,' pro cubito dejicere et prosternere, eleganter dicitur, quod sumptum est ab his, quae e navi exponantur, vel mercibus quae exposita sunt. *Turzé.*

28 *Bella bellula]* Lego, delle bella tu mea. Postquam enim Olympio dixisset, Quin iunx ergo? subjicit senex, Casinū, ut putsbat, auriculam vellens blandeque commonefaciens, belle, hoc est, placide, pedetentim, et (quod supra dixerat) 'seusim intro progredere porro:' ne videlicet incurras uspiam, neve ad inferum illum offendere pede impinges. Illud vero, bella tu mea, in re parissima usurpatum est Rud. ii. 5. 'Hoc tibi aquam, mea tu bella.' *Douza.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Reliquum]* Scil. vita.

5 *Novum nuptum]* Ita citat etiam Prisc. non nupiem: et interpretatur maritum. Chalinus enim sub specie feminæ ductus erat.

8 *Obtuso ore]* Pugiles sunt obtuso ore, propter pugnos quos in ore recipiunt. Unde illud, 'os nullum, vel potius pinguis.' Proverb. est 'Obtuso ore,' vel 'obtunso,' cum quis spe vel instituto dejectus, perdere affunditur; ab his qui nibil pristerquam in os 'messi pugnorum,' ut loquitur Plautus, reportarunt. *Scalig.*

12 *Præsidem]* Eleganter autem dixit, locum præbet illi præsidem, pro eo, quod est, 'nemo illi nequitia concedit.' *Mewis.*

SCENA II. 2 *Superavimus]* Miror interpretem dicere, superavimus, nempe, 'omnes mortales:' nullo lepore, qui tamen hic maximus est. Maro *Aes.* ii. 'satis una superque Vidimus excidia, et capte saperavimus urbi.' Quocirca nec restabo, si quis medit, tanto herus atque ego, &c. Pontanus. Frustra mirator: nam sic solet Plautus, ut intelligat vel omnes mortales, vel quoavis alios. *Asinaria* i. 3. 'Semper tibi promissam habete hec lege, si superes datis.' Porro scripti quidem alii *superficiamus:* sed Camerarianus *supercoimus.* *Gronov.*

3 *Iridiculum]* Negat Lambinus dici pro valde ridiculo, cum Cæsar 'irridicile' pro non ridicule. Nil potest melius quam quod est in Langianis, atque ita in *ridiculum sumus cuncti.* In *ridiculum sumus* ita dictum, ut in exemplum proponere. *Disseld.*

4 *Pudet quod prius non pud.*] Quasi dicat: Nova sunt quae facio; numquam enim antea tarpium factorum me puduit: nunc demum pudet. *Lamb.*

5 *Est opera]* Pro 'est opere pretiuen.' Vel die, est opera, sic dictum esse, 'est temporis,' 'est officii,' quasi dicat, dignum est opera, audiare. *Lamb.* Sic noster Mil. ii. 2. 27. et iii. 2. 6. *Mercat.* v. 2. 77. *Trucul.* iv. 4. 30. *Ennius,* 'Lussi portum est operæ cognoscere cives.' *Gronov.*

7 *Ubi intus hanc]* Lego, Ubi intro hunc novam deduxi, via recta cleuem *Obdusi.* 'Clavis' hic pro astra. *Salmas.* Vide notas *Mostell.* ii. 1.

11 *Turdus]* Palmerius legend. censet formam: notum enim ubi plures in grege tauri sint, de usu juvencarum inter se dimicare: qui impar sit, non nisi ex insidiis conari, et identidem

respectare, cum operam aliquam valentiori surripit. Adjuvat quod in ea palestra, *taurus* pro valido frequentatur. Horat. Od. II. 5. *Tardus esse*] Malim, *Argus esse illico capi*. Videntur id velie sequentia, 'Respecto identidem.' Sed videntur tantum. Quis igitur val sententiam, vel lectionem veram eruet ex tot lacunis? Abstinend⁹ potius sunt manus. *Bazhorn.*

28 *Id querere*] 'Gladium' neutro genere positum antiquis, notat No-nius.

36 *Ubi appello Casinam, Casina, inquam?*] In nullis scriptis reperitur r̄e Casina. Ergo in reliquo delenda est litera, et mutanda distinctio, ut sit, *Ubi appello, Casina, inquam.* Gronov.

40 *Sept̄ veste id*] Id est, obducit veste naturam muliebrem.

41 *Saltum*] Id est, naturam muliebrem. Vid. notas Amph. II. 2. et Curcul. I. 1.

48 *Quasi sentis*] Vennste; sed magis probo librorum vett. scripturam, *Itaque setis labra mihi compungit barba*: tametsi non repugno, si quis ex editis avorum memoria malit, *Ita quasi setis labra mihi compungit barba*. 'Setas' quidem densum capillorum horrorem vocat, admodum scite et eleganter: atque a causa eadem, nescio qui poëta vetus, 'barbam setosam.' J. Gul.

51 *Præficiñ*] Vide notas Asin. II. 4. 84.

52 *Quo ego bibē*] Vide notas Rud. III. 6.

54 *Adita est vobis manus*] Vide notas Pœnul. II.

SCENA III. 1 *Ardet flagitio*] Quem-admodum 'flagrare invidia,' dicitur is, in quem magna invidia concitat est; ita 'ardere' se 'flagitio' dicit Stalino, propterea quod summum dedecus, et flagitium admisit. Lamb.

10 *Uxorem meam*] Scil. impulit ad has fallacias.

SCENA IV. 1 *CH.* *Ubi tu es?*] Recte

quidem hos versus Chalino tribuit Lambinus: sed quod idem hic ad spectatores dici autumat, verisimile non est. Crederem potius, Chalinum habitu muliebri ex adibus Alcesimi prodeuntem, his verbis senem alloqui, eumque per ridiculum ad concubitum vocare. *Pistor. Mores Massilienses*] Auctores non discrepant, qui Massiliensium mores et 'molles' vocant et 'severos,' sed diversis saeculis. Ergo vult, ubi tu es, qui severitatem, gravitatem et castimoniam singularem vulta præfers; cum interea sis nequam? Brodæus, Miscell. III. 27.

2 *Si vis subiicare*] Lego e Vatic. sine os subiectare me: proba est occasio. Peristi hercle. Quippe, 'subiectare os,' est iudicis aliquem et jocundum facere, germanissima Plauti phras. *Lipeius.*

4 *Caninam sc̄am*] Canis occursum minus inauspicatum mihi fore spero, quam exoris. 'Canina sc̄eva' est, cum canis latrat, aut ringitur. Ait enim minus gravem fore canis latratum, quam probra et contumelias et jurgia, quibus ab uxore rixosa onerabitur. Turnebus VIII. 11. et XVI. 3. Male: fingendum enim, dum deliberat qua se vertat Stalino, in hanc partem nescio quod aliud animal ei auspicium viæ dare, in aliam partem præcurrere canem. Id auspiciam melius putat. Et in eo eventum habbituro fallitur. Incidit enim in uxori rem convitiis admorsuram. Gron.

6 *Fecisti scipione*] Ita enim re amissa interrogari solet. Paulo post, 'Tuo quid factum est pallio?' Vide notas Mil. IV. 1.

18 *Nem palam est*] Aliunt hic deesse versus novem, idque patere ex Ms. Camerarii. At vbt. codex Paris. addit, *Nam paro eloqui quæcumque cetera vidi.* Hinc si sic legamus, aut parum, aut nihil deesse videbitur ad sensum: *OL haud mentire, hercle, nam palam est Jam, et paro eloqui quæcumque vidi cetera.* ST. *Non taces?* OL *non hercle vero taces.* Dissald.

16 *Illiis*] Casinæ.

17 *Isthac dicta*] Douza F. *dicta* hic accipit, ut Homerus ἔνος, hoc est, *res*; quomodo illud in Ciri Virgiliana: ‘Quæritur ex omni verborum injuria dicto.’ Sic Hebrei dicunt ‘verbum’ pro facto; sic Latini ‘res’: nam a πόνος et veteres dicebant *reses*; quod deoūtatum in *res*; ut alia. *Scalig.*

23 *Nedum ut eam amassæ*] Particula *dum* sane vacat; quia in nulla nec Gruteri nec nostrarum membranarum reperitur; sed quæ totum vérarum spinum facere voluit, inepti fuit hominis manus, cui non debuit aurem præbere Gruterus. Non ille tam primus, qui capere non quivit

‘ne’ interdum pro ‘nedum’ eleganter dici. Vide nostra ad Livii III. 52. *Gronov.*

26 *Prospéro*] Ex animi tui sententia lergior. *Lamb.*

31 *Insignite*] Cum indicio notar. GREX. 2 *Hujus*] Alcesimi.

4 *Meritis*] Scil. histrionibus: quibus ita meritis manuum plausus debetur. Inepte Lambinus manus meritis conjungit. *Taubm.*

7 *Supponetur*] ‘Proprie supponetur: nam ut subduci dienntur quæ non nōmus amittere, ita supponi quæ non desideramus.’ *Donatus.* *Nautæ*] Vide notas Asin. v. 2.

CISTELLARIA.

ARGUMENTUM. 1 *Lemnius Sicyon*] Demipho Phanostratam.

2 *Patriam*] Lemnum.

3 *Pueram*] Silenus. *Servulus*] Lampadio.

4 *Tollit*] Vide notas Amphitr. II. 1. 3.

5 *Alii*] Melænidi.

6 *Ducit*] Uxore priori mortua.

7 *Adolescentulo*] Alcesimarcho.

11 *Ut erat nactus*] Quia solua cum ea consueverat.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Crevi*] Priscianus interpretatur, ‘vidi.’ Sed est potius, ‘judicavi;’ vel, ut Varro explicat, ‘constitui:’ sic etiam interpretatur, ‘cernere hereditatem:’ cum heres constitutæ se adire illam velle, dicit eum ‘cernere:’ et eum id fecerit, ‘crevisse.’ *Camer.*

4 *Ire habitum*] Pro, habere. Vide notas Pers. act. I. 2.

6 *Relictis rebus*] Vide notas Epid. IV. 2. et Stich. III. 2.

9 *Pot istoc quidem*] Prandio tam nitido: nobis facile est, frequentem tibi et assiduam operam dare, ut ad usum tunn paratos habeas. *Douza.*

10 *Frequentare*] Id est, frequentem operam dare. *Lamb.* *Douz.* *Frequentare tibi*] Ex Lambino et Douza interpretantur frequentem operam dare.

Sed sic te non tibi fuçat scribendum. Imo *frequentare* hic est frequentes et æpe presentes reddere. Facile est, inquit, tibi istoc pretio frequentare nos. Cicero pro Domo c. 33. ‘quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteris.’ Sulpicia: ‘Musa quibus numeris heroas et arma frequentas,’ id est, ad partes vocas, frequentes memorie temporum ac celebres reddis. Vide nostra in Seneca Consol. ad Marciam c. 8. *Gronov.*

14 *Ea ut expetam*] Sic Camerarius, quum codex ejus et Pall. scripti cum editis *expetes*: nisi quod Pal. 4. *expetam*, sed supra scriptum *expetes*. Itaque Gruterus rogat, an fuerit ex-

*petentes, pro ‘expetessetis;’ Pīns ex-petem; Pareus expediam, quia in Lang. expetim. Alii vetant quicquam mentari, quoniam sententia sit, quæ vul-gati, idem velle et nolle eam demum amicitiam esse. Sed cur tantum abeunt scripti? Nimirum scripsit Plautus, *ex ut expetesset*. Qua inclinatio-ne verbi utitur et in Asin. 117. 1. et Epidico 11. 2. Notabile quod in scriptis notis habet Parens: Si licet dicere quod sentio, V. C. noster vi-detur et post *expetes* desiderare ali-quas adhuc voces, &c. Videatur, in-quam, locus vacuus scribendis aliquot verbis, si conjectura capienda est ex ordinatione versuum. Sic ille. Sed pro vocibus et verbis literas di-cere debebat. Gronovius.*

18 *Nisi disciplina*] *Disciplina* hic est, agendi modus in familia pre-scriptus et obseruandus. Ut militis, ita est *disciplina* familie. Plautus Mercat. ‘*Hec hic disciplina pessima est.*’ Boxhorn.

21 *Infuscabat*] *Aique id merum infuscabat, quam infuscabat, malunt apud Plautum: cum ego infuscare verius putem: quod, cum generosi vini nigror sit color, dilutior mixta aqua, fuscoiorque reddatnr. Turneb. Hicci-ne istud decet?* Hoc locone decet de vino et *disciplina* domestica queri? Lamb.

24 *Ordinem*] Meretricium.

32 *Nostra copia*] Mirifice interpre-tantur, *nostra copia nos uti volunt;* hoc est, ut corpore quæstum facia-mus: adolescentes enim, quum ho-rum libidini a meretricibus esset sa-tisfactum, summatæ illas matronas minus coluisse. Nihil hic de quæstu corporis: nihil de adolescentum cul-tu desiderato a matronis. Ordinum haec sunt invidiae, non morum. Liber-tina mulier loquitur: ex quo genere plerisque erant Romæ quæstum cor-pore facientes. Itaque patronos et patronas habebant. Harum erga cli-entulas superbiam narrat. Suarum

opum, &c. non est, anis opibas nos il-le non juvant; sed, volant nos ex ipais pendere, ipsas respicere, sine illarum gratia vivere non posse. *Nostræ copia,* &c. id est, per nos et nos-tris viribus stare, rem et statum obtinere posse nolunt; sed deprimum nos, quantum in ipais est, humiles et obnoxias habent, et prohibent cres-cere eo, ut absque illarum patrocinio et tutela salva sicutas. Sic hic mu-lieres: sed pierwumque haec et vi-rorum et societatum atque adeo etiam civitatum, qui quæve auctores ha-bent, et in clientela sunt, justa que-rela est. *Quod nosse decebat eos,* qui soli audiunt politici. Gronov.

33 *Suique omnium rerum*] Volunt accipi, quasi sit, sui et omnium: et sui enim et omnium regi a verbo indigere. Quia si explicatio displiceat, illis haud dubie satisfactorum quod in scripto invenerint, *Suique omnium.* De quo quis dubitet, inquunt, et quid apertius? Homines boni nou intellexerunt antiquum genus loquen-di. *Omnium rerum* est in omnibus re-bus. Ut apud Ciceronem pro Quinto 3. ‘Sane ceterarum rerum pater-familias et prudens et attentus, una in re paulo minus consideratus.’ Ter-ent. Adelph. iv. 6. ‘Nolim ceterarum rerum te secordem eodem modo.’ Symmachus Epist. 1. 15. ‘Nostrates viri, qui aliarum rerum sepe dissen-tiant.’ Vide Scioppium Veris. 1. 19. Gronov.

37 *Aquam frigidam*] Nihil hic est aliud, quam amentibus, eas accusando, quæ amantur, injicere frigus et sufflamen. Boxhorn. ‘Frigidam ali-cui clam suffundere,’ est gratiam ali-cujus aut famam clandestinis petiti-onibus, aut columnis deprimere ac refrigerare. Quod genus hominum Græci eleganter λαθροδήκτας, ή κρυψόδήκτας, vocant. Translatio ducta est ab eo, quod, ut Titinius ait Sentina, ‘coquus magnum abenom quando servit paulo confutat trus, quodque

squam in abeno igni adposito bullientis atque effervescentis testus frigida adfusa considit et supprimitur. Ut autem vigens amor aut gratia calori, sic eadem languida remissaque tepori aut frigori adsimilatur. Horat. Sat. II. 1. 60. ‘O puer, ut sis Vitalis, metuo, et majorum ne quis amicos Frigore te feriat.’ Suet. Aug. cap. 66. ‘Cum ille levii frigoris suspicione, et quod Marellus sibi enteferretur,’ &c. Sic in iure civili ‘frigusculum’ inter virum et uxorem est remissus amor et dissensio. Sic etiam Graeci φύρης usurpant. *Grenov.*

38 *Viris cum*] Veteres in iis, in quibus volebant reticera verbum, contenti fuere solo verbo ‘solere.’ Catull. Carm. 107. ‘Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant Mœchi.’ Subaudiendum μοχέειν: ita heic in Plauto non est obscurum, quid subaudiatur. *Scalig.*

39 *Pellices*] Vide notas Asin. 1. 2. *Eunt depresso, deprimunt, vituperant.*

40 *Libertinae*] In libertinis non vindicabantur furtiva Veneris, atque ex eo ordine multe meretrices erant. *Turneb.*

42 *Ex patribus convenientiis*] Monstra conjectararum: *ex patribus contignis; ex patribus convenientiis; ex patribus convenientiis; ex patribus contiguis; ex patribus convenientiis; ex patribus convenientiis; ex patribus convenientiis; ex patribus convenientiis.* Cui nihil literis propius, ut sensu nihil aptius, video, quam *ex patribus convenientiis*; hoc est, ex patribus, quibus hos partus supposimus: quibus vos esse filias fiximas. Quid enim hoc magis convenit istis sc. sequente? ‘illico eandem pueram peperit, quam a me acceperat. Sine obstetricis opera et doloribus.’ Quid quod in Traculoento Phronesio est et Stratophani? Deprendit hunc senecum queque Camerarius, cuius omnibus istis senior est conjectura, *commenticisis*. Sed illud

sufficit. Ovidius *tertia Metamorphosi*: ‘Assumptumque patrem commentaque sacra fateri.’ lib. I. Artis: ‘caderre ante aras commentaque sacra.’ Illud *ex patribus*, ut Justino lib. XII. ‘Roxane matura jam ex Alexandre erat.’ Intellige igitur, illa te et ego *hanc mihi educavi* (quasi quas periperassemus) *ex patribus commentis*, quibus libuit hoc munusculum deferre. *Grenov. Superbia] Contumelie causa. Lamb.*

46 *Nubet mox noctu*] *Lege, Nubet nox: numquam ego; nam noctu glossa est. Scriber.*

49 *Haud me ponidet*] *Scil. non ponitet me meae fortunæ. Lamb.*

50 *Nunquam Hecata*] *Lego Hecale*, q. d. Nunquam per malam: *statem*, id est, senectutem pauper atque inops, seu mendica evasura ea, si rei querendæ, dum haec *statuta* est, dabis operam. Ita, *nunquam Hecale fies*, inquit Cælius, *scitus adagio*, est, quo significamus, nonnumquam a paupertate ejusmodi oppresum iri quempiam, qua olim circumventa est Hecale. Ovidii ille versiculos huc facit: ‘Cur nemo est Hecalen, nulla est quæ ceperit Irum? Nempe quod alter egens, altera pauper erat.’ *Douza.* Omnino scribendum *Hesala*. Nota *Hecale* in *comœdia palliata paupertate insignia annus*. *Hecalem* vocavit Plautus, ut ‘Circa,’ ‘Niobe,’ apud Latinos auctores pro ‘Circe,’ ‘Niobe.’ *Salmes.*

51 *Æstatulam obtinebis*] *Vult bene ipso semper fore opiparis obesouis, exquisito vino, vestibus pretiosis, &c. quod arguit versus sequens, qui vult æstatulam tam non obtineri sine amanum pernicie.* ‘Æstatula’ hic igitur pro vita: et quia, cui forma exquisita, illa mollius agit, quam quæ turpis, ‘æstatula’ aliquando forma est, et quæ circa eam. Suetonius Claudio, cap. 16. ‘Monuit ut aut parcius æstatulæ indulgeret, aut certe cantius.’ *Gruter. Pseud. I. 2.*

64 *Sed quid tu inter*] Mihi trajecta pluscula verba, et integra versum confusorum membra videntur; quem dimensionis observata lege, et sententia concinnitate sic animi restituere: *Sed quid tu inter isthac verba, Meus oculus, mox Silenus? quid cedo, te obsecro, tam abhorret Hilaritudo?* nonquam ego vidi tēd esse tristiorē: *Neque munda adaque es, ut soles. Acid.*

60 *Exercitum imperare]* Quid sit imperare exercitum diximus ad Captivos: ubi tamen sic adhibet, ut sit aliqua similitudinē inter rem, cui proprium erat hoc genus loquendi, et ad quam noster per jocum transtulit. Hic prorsus abutitur ob ambiguitatem vocabuli 'exercitus,' quod accipit pro dolore, qui animum habet exercitum. Noli tuis lacrimis injungere cruciatum mihi; nam si pergit, tua provocabunt meas. Et viderunt interpretes. *Gronov.*

63 *Nisi stultitia mea]* Ex opinione Stoicorum, qui omnem animi morbum ex stultitia nasci existimant. *Taubm.*

64 *Indidem, unde]* Operam dato, ut *indidem*, id est, eodem loco, unde *stultitia*, id est, amor tuus oritur, nempe ex animo, eundem sepelire et occultare possis. Quasi dicat: Fasito, ut animalium salutaribus monitis ita informatum habeas, ut stultitiam tuam occultare possis. *Lamb.*

66 *Quod neque ego*] Scil. eor, id est, sapientiam. Anne tibi nullus dolor cordis est? quod neque ego, neque ultra mulier habet, ut aiunt viri, qui mulieres sine corde, id est, sapientia, esse volunt. *Idem.*

69 *Si quid est]* Sive aliquid sit quod doleat, sive nihil sit, utrovis modo dolet mibi. *Idem.*

74 *Ergo]* Id est, certe. *In me peculatum]* Sentit, sed tanquam pecuniam publicam amori commissam, jam ab eo diripi. Quasi dicat: Amor in me perfidiosos magistratus imitatur, qui pecuniam sibi commissam

depeculantur. *Lamb.* Rectum est, in me peculatum facit, id est, me depeculatur, me despoliat. Hinc 'depeculassere' apud Lucilium: 'Depeculassere aliqua sperans me ac deargentassere.' Sed perperam in Nonio legitur 'depeculassere.' Ipse Nonius a 'speculo' videtur deducere. Quod est ineptum. 'Depeculasso' pro depeculator, vel pecunatum facio. *Salmas.* Eleganti joco usurpatur 'peculatum facere' de eo, qui meretricem seu prostibulum publicum uxorem ducit, et publicarum libidinem victimam, ut ait Tertull. quasi publicam rem suam facit. Sic meretrice conqueritur hic 'amorem in se peculatum facere,' id est, attribuere se uni amanti, cum publica esse, et omnibus patere questus causa, ex instituto et disciplina meretricis, deberet. *Gronov.*

77 *Spissum]* Longum, tardum. *Poen.* III. 5. 47. et eadem III. 1. 3. 'Spissigradissimi,' qui admodum lente incedunt. Varro, 'nascimur spississ, quam emorimur.' Turpilius: 'Hand facile est venire illi, ubi ipsa sapientia. Spissum est iter.' *Idem.*

85 *Nolo me meretricem]* Puellas bene pudiceque docentur atque educantur, quae in questu non sedent, neque in eam spem producantur. Sed tales habentur etiam, si quae unī soli se dant: ut est in *Heautōt.* Antiphila; in *Andria* Glycerium; hic *Silenus*; quae se meretrices dici nolunt, quamvis muliebris patientem legem accepterint, dum ne corpus vulgarint. *Palmer.*

88 *En unquam]* Ita vett. edd. pro unquamne. Glossa H. Stephani, *En unquam εἰ τοὐτό, καὶ τοῦτό.* Graterus laudat insuper illud *Trinum.* II. 4. 'O pater, en unquam aspiciam te?' *Taubm.*

93 *Conspicillo]* Scio Nonium 'conspicilium,' aut, si ita legendum est, 'conspicillum,' exponere, 'locum

unde conspicere possis: quod videatur diminutivum a 'conspicione,' et illud verbum angustum est, quod interpretatur Varro, 'qua oculorum conspectum finiant.' Sed haud scio an sit hujus loci vera lectio *conspicilio*, sive *conspicilio*; nam MSS. Lang. habent, *dum redeo domum, Conspicil: illo consecutus est, &c.* Fortasse recte, ut *illo*, contra usum vulgarem, adverbium sit de loco, pro illinc, ex eo loco, ubi pompa spectatum iveram. *Disseld.*

96 *Ut ego illum versarem]* Quo pacto illum tractarem. Vide notas Asin. I. 3.

97 *Copii amare contra ego illum et ille me]* Sie libri. Forte tamen, ut ille me. Gronov.

98 *Assimilare amare]* Hic allevant se in suo quondam scripto distinxit invenisse *Assimulate*: si cui tamen placeat plurium codicum consensum sequi, qui habeant *Dissimilare*, non repugnare. Sed fallunt utroque; omnes enim alii libri *Assimilare*, non *Dissimilare*; neque aliter ille, quo sunt usi, quem cum maxime sub oculis habeo, nisi forte et ibidem amate, et contra, &c. nam idem in his omnibus character, et satis distinguunt ab altera litera sequenti versu in istis, *reī tuā*. Maluisse huc tacere: sed jam vidi qnos asseveratio ista fellit. Sed et memineris distinguere, nam si ames, extempulo Melius illi; ne incidas in cornndem ridiculum errorem, qui amare extempulo explicuerunt amore statim aperire et ei contrarium posuerunt *Assimulate amare*. At auctor, Amare, inquit, assimulandum est; non vere amandum: nam si vere ames, statim melius consulueris illi, quem amas, quam tibi ipse. Quanquam et mutata distinctione bene se habet, si morem Plauti noveris. Solet enim ille particulam extempulo sic ponere, ut Graci *rō μάλιστα*, nimirum ut exprimatur in protasi, sensu pertineat ad apodosin. Sic Mostell.

I. 1. 'Ædes quom extemplo sunt paratae, expolite, factæ probe, examus-sim, laudent fabrum.' Pseudole III. 2. 'Quia enim cum extemplo veniunt conductum coquum, Nemo illum quærit, qui optumus.' Gronov.

100 *Conceptis juravit verbis]* Est alio prænente, et jusjurandum verbis certa formula comprehensis vel recitante, vel prælegente jurare. Dicitur ad differentiam ejus jurisprandii, quod sermoni nostro crebro interponimus, ut 'mehercule,' 'edepol,' 'mecastor,' aut quod ultro fidei causa affirmatiōni nostrae addimus. Interdum tamē et nullo prænente; sed tamē verbis magis expressis et explanatis. Itaque multo sanctius et religiosus habetur concipere jusjurandum, ubi et verba essent stricta, et aliis præsaret. Gronov.

101 *Nunc alia ducenda]* Ex lege, quæ jubet orbas eis nubere, qui sint generi proximi: et illos ducere, eadem lex jubet. Terent. Phorm. et Adelph. 'huc virgo orba est patre: Hic mens amicus illi genere est proximus. Hnic leges cogunt nubere hanc.' Lambin.

105 *Nihil amori injurium]* Ludus est amantibus, fallere et iuescare. Quod profecto lena dignum effatum est. Pontanus. 'Amori injurium, id est, perjurium,' Festus. Pro nihilo est. Acidal.

107 *Servare]* Custodis partes agere. Vide notas Mostell. II. 2.

111 *Inclamare]* Increpare, conviclis onerare. Vide notas Asin. III. 2. *Cordi es]* Ter. Audr. 'Aut tibi si nuptiae hu sunt cordi:' ubi Donatns, 'Cordi esse idem est, quod placere, vel gratum esse.'

115 *Immunda]* Illota, et impexo capillo, ἄκοντος supra. Lamb.

117 *Sine trahi]* Trahi, ὀρθεῖσαι. Item 'defluere' dicebatur vestis, cum negligenter haberetur. Horat. 'Rusticius tonso toga defluit:' con-trarium est, εὐχημορεῖ. Casenb. Vide

nostra ad Senecam de Ira iii. 35. Gronov. *Trahor*] Dicuntur 'trahi' amantes, qui amore coacti atque impulsi, id quod amant inviti sequuntur. *Lambin.*

118 *Quende ita*] In Lang. ut et in excusis legitur tibi juvat: ubi metandas est ἀρχαὶ πόδες, pro 'te juvat.' Antiqui enim non solum 'juvare aliquem,' sed 'alieni juvare' dicebant. *Salmas.* Sic quidem Gulielmus quoque et Mersinus. Dubito tamen cum Gruterio, quia liber optimus et tres Pall. juvet; quibus accedit Junianus. Et notum est nihil frequentius in scriptis libris reperiri, quam literas *I* et *V* pro *L* et *B* expressas. Gronov.

SCENA II. 2 Saburratae] Græcum, γύρας, quod significat τάραμα τῆς γῆς, έρημa, 'saburram' Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo: quare et hoc loco sature mulieres dicuntur 'saburratae.' *Scalig.*

8 *Flore Liberi*] Vide notas Casina III. 5.

17 *Recens natum, capae*] Distinguendum, ut reperiorem sibi, *Recens natum capae* quod. Intellige, utrumcumque foret, quod recens natum ea sibi supponere. Et alludit ad formulam, 'quod natum est.' Vide Observ. III. 2. Gronov.

21 *Peperit*] Peperisse simulavit. *Lamb.*

28 *Quæ malum querunt sibi*] Dura videtur mihi et parenthesis et explicatio Gruteri. Valde autem vellem in Miss. reperiiri quorundam olim editorum scriptoram, *quaæ mala*. Neque enim id corrigerem, ut Schegkii; sed planissimum putarem, hoc sensu: *Quæ mala modo querunt sibi rem;* dum praetextu partus compellunt amatores largius dare. Gronov.

SCENA III. 1 Et multiloqua] Πολυλόγος καὶ πολυτελός. *Lamb.*

6 *Auxilio*] Persona exhibita extra argumentum προτενεῖ, ad indicatio-

nem quorundam, quorum fabula actione cognitionem requireret. *Cam.*

7 *Perpetua*] Amputatis et omisæ supervacueis plane exponam. *Lamb.* Translatio ducta non a vineis, ut volunt interpres, quæ putantur quidem, sed illa putatio nihil hic pertinet; verum a lenocinio, in quo, quod alias dicunt 'carere lanam,' vel 'carminalare,' hoc est per peccatum pmagrande ejus causa trahere, idem vocant 'putare lanam.' Titianus Fullon. 'Date pensam lanam; qui non reddet tempori putatam recte, facite ut multetur moeo.' Gronov.

11 *Vinulentus*] Sic Ms. Camerarius addidit, in tenobria. Gruterus, violentus. Videtur legendum, *Vi vinulentus multa nocte in via. Parens.*

13 *Melam rem*] Poenam ex lege. *Lamb.*

18 *Pedibus perfugium*] Pedum viam invenit. 'Perfugium' idem est, quod, effugium; 'parere,' quod facere. Nihil ergo hic mutandum. Ita 'moram parere' Plautus Trucul. 'diasidium, salutem, pacem parere,' alii dixerunt. Bezhorn.

16 *Rauum*] Auctorem.

27 *Facta morigera*] Scil. ideo, quod mortua est, queniam hoc vir optabat: id enim commissæ maritorum votum in comeditis. V. N. Asin. v. 2. *Lamb.*

32 *Injuria*] Ex violenta comprehensione. Fit enim injuria virginis ab eo, qui ei stuprum infert. Gracis ὅπεις, quæ injuria gravior est. *Lamb.*

41 *Ut expungatur*] 'Expungere,' rationum verbum est. Expungitur enim et deletar nomen debitoris, cum omnia pecunia personata est.

48 *Jusuit arcossi eam domum*] Silencium et lice Palatinorum. Sex nocti ad eam. Scribendum, hoc ubi mater resciit, *jusuit arcossi ad se eam domum*; vel, mater resciit, *arcossit ad se eam domum*. Sic Cicero ad Att. iv. 14. 'Velim domum ad te scribas.' Et xii. 1. 'Postquam Sulpicii domum ad se veniisse.' Cœsar de Bello Civ.

1. 52. ‘Quibus literis nuncijisque Romanam perlatis magui domum concursus ad Afranum, magnæ gratulationes siebant.’ Ubi male Faernus, ‘denuo;’ male Hotomaunus, ‘magui ad domum Afranii.’ *Gronov.*

52 *Vestrīs justis legib⁹s*] Verissima illa lectio. Quod enim vir doctus negat se exputare quomodo legibus auxilia augerentur, fugit eum ratio. Non ad auxilia tantum ea referuntur, quae de justis legibus dicuntur; sed etiam ad socios: *Servate vestros socios, veteres ac novos, Augete auxilia vestris justis legibus.* Juste imperando dicit Romanos non solum socios sños sibi conservatores, sed etiam auxilia aucturos, id est, gentes exteriores et alienigenas, plures incitatores ad auxilia sibi submittenda. ‘Augere auxilia,’ id est, numerum auxiliorum, vel auxiliarium populorum. Res planissima. *Salmas.*

ACTUS II.

SCENA 1. 3 *Domi facio*] Id est, meopte exemplo comperior. Sic Cas. II. 3. et vide notas Milit. II. 2. et Merc. II. 3.

5 *Differor*] ‘Disturbor et in diversum feror.’ *Donat.* *Mentem animi* ‘Mens’ enim in animo est, ut ‘oculis’ in corpore. *Lucret.* 4. ‘Mens animi vigilat.’ *Lambin.* ‘Mens animi’ malebant interdum eleganti periphrasi dicere veteres, quam mentem et animum simpliciter. *Epid.* iv. 1. *Bacch.* III. 4. *Lucretius scopius.* Sic etiam *Catull.* ‘Nec potis est dulces Musarum exponere fœtus Mens animi.’ Eodem modo ‘ingenium animi’ *Cornific.* ad *Herenn.* 26. *Gronov.*

7 *Omnia ingenia sunt*] Vulnerat dicere multa; sed augendi causa dixit omnia. Alibi, ‘Quot illic homo animos habet?’ *Douza.*

8 *Agit*] *Eladus,* insectatur, impellit. *Lamb.* *Appetit*] Affectat, invadit; ut gladiator adversarium. Nam ‘petere’ gladiatorium verbum est. *Taub.*

11 *Maritimis moribus*] Vel incertis Delph. et Var. Clas.

vel dolosis, vel feris, mecum agit moribus. *Lucretius lib. v.* ‘Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti Subdola pellicere in frandem ridestibus undis.’ *Propertius* II. 12. ‘Sclerice alterna quoniam jactamus in unda.’ *Passerat.*

16 *Eo factu's*] Cur autem *Lemnia?* quia gens illa peccime id temporis andiebat, rusticitatis et infacetum vitio. Sic *Truc.* II. 4. ‘Qui tu infacetus Lemno,’ &c. *Douza.*

19 *Ne jugurrandum nostrum*] Neque enim perjurū reperimur, ut tu erga filium meum. *Douza.*

21 *Quodcumque optes*] Interrumpit lena orationem *Alcesimarchi.* *Boxhorn.*

27 *Hic apud nos*] *Salivam* mihi movet quod est in vet. cod. *Alcesimarche fidei confregisti tesseram.* Nam certe de violato hospitii iure hic non agitur, quod volunt, sed de fide non servata. Et quemadmodum proverbialiter, tesseram hospitalem frigisse dicebatur, qui hospitii jus violarat; sic et fidei tesseram, qui promissam alicui fidelitatem non servaret. *Dissald.*

29 *Inter nosam*] ‘Vetus verbum,’ Latinis est idem, quod, tritum proverbium. Et verosimile est in ore vulgi receptam olim et tunc temporis dicendi formulam fuisse: ‘Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.’ Cum nempe amiciam renunciarent, et pœnitaret beneficij hactenus collati. Nisi a creditoribus, plura credere nolentibus, sit desumptam. *Boxhorn.*

31 *Responsa*] Festivior erit lectio, pro me *responses* tibi. Quid opus est me dicere non remissaram, cum tu ipse dixeris? Sic versu sequenti. Geminum plane illi, quod in sacris literis, ‘Tu dicis.’ *Scioppius.* Pro me *responses*] Quicquid repugnat, recte *Scioppius, responses.* Sic infra IV. 2. ‘Hiccine tu ergo habitas?’ *Ph. ariolare.* *Aesinar.* III. 2. ‘Argenti

viginti minas habesne? Lz. Ariolarre.' Talia sunt, Casina v. 4. 'Times ecastor. St. egone? Ol. hand mentire hercile.' Paend. II. 2. 'Quasi tu dicas me te velle argento circumdu- cere? Ha. Imo vero quasi tu dicas, quasique ego autem id suspicer.' Et IV. 7. 'te ad me misit Polymachæ- roplagides? Ha. Vera memoras.' Rudente II. 3. 'Non venit? Am. Vera prædictas.' Et ibidem: 'Non rem divinam facitis hic vos, neque herus. Am. ariolare.' Gronov.

33 *Commentor*] Aliud ago, aliud a- nimo voluto; neque quæ dicis aus- cito. Taubm.

36 *Medioxum*] Sunt ii qnos Græci δαμονας appellant: de quibus Plato in *Symposio*, et Apul. de *Deo Socratis*. Nonius, 'Medioxum, id est, medio actum modo.' Festus, 'Me- dioxum, id est, mediocre.' Dii autem qnos jurat Alces. a Græcis appellantur Dii οὐράνιοι, χθόνιοι, et θεοχθόνιοι.

37 *Filia*] Hic perspicue errans in- ducitur adolescens. Juno enim soror et conjux Jovis est, non filia. Sic Saturnus est pater Jovis et Junonis, non patruus. Ita Ops (qnm et Rhea et Terra) Saturni uxor est. Lamb.

41 *Me delenis*] Mentre admissim. Alludit ad Melænidis nomen. Quasi dicat: tu Melæni me delenis. 'Dele- nire,' et 'delinire' idem verbum est. Camer.

46 *Patellarii*] Dii, quibus in patel- lis epulse apponabantur, et qui patel- lis colebantur; non pateris, ut La- res et Penates. Varro: 'Quocirca oportet bonum civem legibus parere et Deos colere, in patellam dare μηρὸν κρέας.' Vel ita dicti a pisci- bus minutis, qui in patellis appone- bantur, non in pateris: quemadmo- dum cibi tenuiores et viliores, ut oluscula et terra nata, et similia. Lamb.

47 *Ne ego dem*] Alius dixisset: Dii me faxint, ut male peream; vel tale quid; nisi ego te, &c. Verum aman-

ti seque dirum et horribile est, non osculari amicam, atque alii sano in- terire. Et vox rious detestationem facit magis diram. In summa, ora- tio amatoris insani perturbata est. Lamb.

50 *Pedatu tertio*] Id est, repetitn, accessn, vice: quasi per pedem. No- nius. Cato: 'Igitur tertio pedatu no- bis bellum fecere,' &c. Explicari tamen etiam potest, impetu, ingres- sn, incursu. A veteri Critico expli- catur τρίτη περιόδος. Turnebus. Effix- ero] Vide not. Amph. I. 3. Asinar. IV. 2.

56 *Aequa lege*] Antol, II. 2.

57 *Perdam operam*] Ad Alcesimar- chum remittam potins filiam (quo facto, operam perdam: nam conti- nuo eam extrudet foras) quam com- mittam, ut filiam meam interimat, et ita caream filia. Lamb.

SCENA II. 2 *Misererrimam habet*] Mo- lestissimus fui lena clamore meo. Lamb.

3 *Immemorabilis*] Lexicon Greco- Latinum vetus: μημονικός, memori- sus, memorabilis. Ergo immemorabilis, quæ similabat nihil meminisse, ne- que adeo scire ejus rei, de qua sci- citabatur: plane ex disciplina mul- erum, 'de se si creditur ipsis.' Mi- lit. III. 3. Gruter.

5 *Admaniri*] Id est, ad mœnia ad- movi. Ut tanquam de molimento oppugnandæ urbis loquuntur, cui fabri- ci admœniuntur. Sic Paend. II. 1. 'Oppidum admœniere,' dixit, pro ob- sidere. Gruter. Eadem translatio apud Cic. Agrar. II. 19. 'Cum intel- ligam, hanc totam fere legem ad illu- nus opes evertendas tanquam machi- nam comparari.' Gronov.

SCENA III. 14 *Pergo illam*] Duo isti versus in veteri Cam. cod. sunt destituti non capite ant cauda, sed corde. Varie snppleverant variis. Nobis placet exemplum prisorum, qui Apelleam Venerem imperfectam maluerunt, quam integrari manu ex-

tranea. Gruter. *Pergo illam*] Vel sic legi posset, *Pergo pueram his alloquitur*, illæc annus *Furtive matrem se, ne deserat, vocat.* Seneca manifesto. Annus illa furtive se matrem tnam vocat: ea tantum de causa, ne se deserat: sed furtum facit, cum id facit. *Pistor.*

19 Talenta magna] ‘Talentum magnum’ ipsum est talentum Atticum sexaginta minarum. Quod sic appellabant Romani, quib[us] erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvæ summae. Vid. de Pec. Vet. III. 3. Gronov. *Talenta dotis*] V. N. Persa III. 1.

20 Non enim hic] Scil. habitabif. *Ex Tucco modo]* Lydorum enim, qui pars Hetrurie, filias ex meretricio quæstu doteat sibi comparare solitas, tradit Herodotus. *Palmer.*

28 Amica mea] Melænidi.

37 Obsipat aquilam] Id est, recreat me: ut fit illa, qui animo defecti aqua adspersa recreantur. Illo enim mendacio se elabi posse sperat. Festus interpretatur, ‘sipat,’ ‘jacit:’ et inde esse ait ‘dissipat,’ ‘disjicit:’ ‘obsipat,’ ‘objicit:’ ‘insipat,’ ‘injicit.’ Ita hic, *obsipat* est adaspergit. *Lamb.*

39 Ne hercle hoc longe: destiti] Sic edidit Graterus ex scriptis, nisi quod ipse, ut visum est, interponxit. Sed scruplus est in eo, *destiti Instare.* Non enim destitit, sed perseveravit in urgendo, donec extorrit ansa, quod volebat. Postea est inventus, qui retineret in contextu vulgatum, si *hercle hoc edisseris;* explicaret tamen operose veterem scripturam, ita ut nullum pntaret reliqui hæsitationi interpretationum loenm. Videbimus. Tandem, inquit, vertit sermonem ad Phanostratam, dicens, se tum denno desisse instare; cum adjuraret se eam, quæ quærebatur, monstraturm. At, o bone, quis tibi concedet, *destiti instare donec*, Latine dici pro hoc, ‘tum demum destiti, cum?’ *Ne hoc longe*

accipio deuctukos, ut intelligat, abieris vel excesseris vestigio. Mostellar. II. 1. ‘Abeamus hinc nos. TR. Non hoc longe, Delphium.’ Trinummo II. 4. ‘quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.’ Quod sequitur, leviter mutandum, *perstitti Instare usque adeo.* Gronov.

41 Monstrarere] Pro, monstraturam esse: ut mox ‘convenire,’ pro conveniram. Camer.

46 Ad meas miseras] Nihil puto corruptum in hoc versu. Scribendum tantum sine interpunctione, *fac me conscient quid nunc vis facere me.* ‘Conscius’ est, qui cum aliquo etiam aliquid scit. Petit igitur a Lampadisco Phanostrata, ut se conscient faciat, quid se facere velit. Sciebat nempe Lampadiscus quid facere deberet Phanostrata, sed ipsa nesciebat. Petit ergo ut pariter conscientia ejus quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. *Salmas.*

52 Eodem ego] Sermo est Lampadisci a Phanostrata jam abeuntis, interruptus a Melænide, præter expectationem interpellante; ut subintelligatur ‘reductam,’ ‘reduceam.’ Eosdem Deos spero rogoque, ut domum reductam filiam aliquando habeas. *Beckorn.*

60 Uxor filiam] Enigma, quod sic declaratur. Demipho duas duxit uxores, unam Lemniam, eamque priorem, quæ hic non nominatur; alteram Sicyoniam, Phanostratam, posteriorem; ex qua tamen ante compressa filiam Selenium suscepérat, quæ projecta, nunc queritatur. *Lambin.*

67 Medioxumam] ‘Medioxuma,’ id est, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco uxorem doxit. Et Phanostrata quodammodo bis nupsisse intelligenda est: semel, cum a Demiphone compressa est; iterum, cum jnatis nuptiis cum eo copulata est. *Lamb.*

70 Confragosum] Aspernum et in-

peditum.

72 *Quam uxorem*] Scil. Lemniam illam.

74 *Projici*] Exponi, unde est illa 'projecticia.' *Cam.*

76 *Hanc*] Phanostratam.

77 *Eam nunc puellam*] 'Puellam' appellantur etiam ea, quæ matrimonio juncta, vel uterum ferant, vel etiam pepererunt. Horat. Od. III. 22. 'laborantes utero pueris.' Penelope apud Ovid. se pueriam vocat, cum Ulyssi jam olim Telemachum peperisset. Fast. II. 'jnbet viduas cesare puerias,' id est, a maritorum complexibus abstinere. Sic et Scœvola jurisconsultus 'pueriam' vocat, quæ erat vidua, et post alteri nupta. Agellius XII. I. 'pueriam' bis vocat pueraram. *Rittersh.*

82 *Ingratiū*] Υπὲ, id est, velim nolim: seu contra sententiam animi mei. V. N. Epid. III. 4. *Cam.*

ACTUS III.

2 *Cujam*] Vide notas Rudent. II. 8.

3 *Crepundia*] 'Crepitacula' vocat Lucret. Solebant autem veteres liberos amissos cum ex aliis notis, tum etiam ex crepundiis agnoscere: quod comici et tragici poëtae, veritatis imitatores in fabulis adumbrare solent. Ex quo illud Cic. in Bruto: 'Nunc quoniam totum me non nœvo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere,' &c. *Lamb.*

9 *Recipe me*] Sic liber optimus et antiquissimus; a quo legem mihi dixi non recedere, quoties sequi possum. Alii *Accipe*; in quo verbo qui ludunt, tanquam hospitiis et invitationibus aptiore, satis confutantur ab ipso Plauto Paend. III. 2. 'Orcus hunc recipere ad se noluit.' *Gronov.*

12 *Remorare*] Ita se increpat cœsantem adolescens. Sic Europa apud Horat. Od. III. 27. 'Impudens orcum moror.' *Taubm.*

15 *Hoc / colisti istuc severum*] Pre, te interimere, *mar* εφραγμός. Nomina docet, *severum* significare aliquando *sevum*, implacatum, vitaliale, adducens Virgilii locum Georg. II. 'Invidia infelix furias, amneumque severum Cocytii metuet.' Nihil *annulari* placet. Et pessime nota codex ille Frisingensis fuit. *Severum* istud facere, τὸ τυρπὸν τὸντο, αἰσχρόν, αὐθηρόν, de morte quam sibi cogitaverat inferre. 'Amnis severus Cocytii' Virgilij, pro tristi et avo: accipitur hoc nomen veteribus. *Salmes.*

17 *Agglutinandum*] Nam deliberatum est mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc est, eam totam ad me agglutinare. *Lamb.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Extricabilem*] Cruciatu dignorem, ταθυράδι.

2 *Quae infelix est*] Nonne est quovis cruciata dignissime, que inficitur, quod mibi fassa est? *Taubm.*

5 *Conquinascum*] Hoc solenne est Plante, ut allusiones ad turpia et obscena ubique ancupetur et omni occasione eas usurpet. Servus cum in via offendisset cistulam jacentem cum crepundiis, et inclinare se vellet ad eam tollendam, obscena significazione eam rem expressit. Dicit ergo se 'puerile officium facturum,' inclinando nimis se, et conquiscendo ad cistulam, ut eam ex homo tolleret. 'Puerile' autem 'officium' in re turpi dicitur, quia pauci qui morigeri amantibus suis erant, et posticas illis partes præbeant, sit venia dicto, in faciem se inclinabant, quod et 'cevere' dicebant, hoc est, κίνειν. Unde illud 'as Romane cœves?' Interpres Juvenalis, 'cripare mulierum; cevere virorum:' dum in fœminam sexum mutant, et præbent viris. Glossa, 'ceve panda.' Nam pandi incurvi et pandus acilius, et in terram pronus. Hinc 'cœreres' molles et effeminati, id est, viri

præbentes viris. Apud eundem Plautum in Pseudolo: 'si conquiniscet iste, ceveto simul.' Id est, simul conquiniseito. Et recte Nonius interpretatur 'conquiniscere' inclinare, idem ergo et 'cevere.' At 'officium' in re turpi sœpe vocatur tam patientis, si ex officio patitur, quam agentis. Unde 'officium' apud Propertium et Ovidium, de eo qui se probet virum amica sum. Puerile autem officium conquiniscere, et cevere, quia in eo tempore solebant pueri præbore. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. Salmas.

9 *Omnia inficias ire*] Vera lectio; nam aut referendus hic infinitivus ad id, quod Phan. interrogat, 'Quid nuncias super annu?' ut dicat servus, et illam scelestissimam esse, et omnia ire inficias, quae dudum confessa fuerit; aut est haec in indignatione locutio imperfecta; ut, 'Adeone hominem esse invenustum!' ut sit sensus: Indiguum esse facinus, omnia jam illam negare, que prius fnerit confessa. Tale est et illud, quod sequitur: 'Nam hercio,' &c. Camer.

16 *Cassa memore*] 'Cassa memorare,' est frustra et nequicquam verbis sibi spem facere; cum in re nihil sit: a noce cassa, quæ putamen habet, nucleo deficitur. Ita 'cassam speculam' Apul. dixit: 'Quin igitur massulum animum sumis, et cassam speculærenicas fortiter?' Et Afranius, 'cassam terriculam,' pro ministris iuvibus. J. Gul.

17 *Aut quis Deus*] Inexpectata, & cœperra existimabantur: vide Heßel. ad Arnob. lib. II.

18 *Spes*] 'Spem' a Colatino Romæ fuisse consecratam, testatur Cicer. de Legib. lib. II.

SCENA II. 3 *Animi miseric*] Grammatica ellipsi τοῦ ἔρετα, id est, causa, vel gratis, ut amant dicere Latini. Sic Terent. Eunuch. II. 2. 'Ut falsus animi est.' 'Lassus animi,' Cistel. II. 1. 'Æger animi,' Livius: et

sexcenta alia. Gronov.

4 *Quæ in tergum meum*] Valde metuo ne mea petulantia caussa sit, cur virgæ in tergo meo sint petulantes. Taub.

8 *Mi homines*] Sic Petron. 'O mi hospites,' &c. Mi singulari pro plurali posito antiquæ: quomodo ampienle Plantus. Taub.

12 *Non sum*] Lambinus accipit el-pœnæs aut rescribit inscitor; ut sci-tior sunsatæ pro scita; inscitor, pro inscita. Ego simplicissimo sensu ac-cipio 'scitor' pro certior, a 'scio,' sed tollo interrogationem; quasi dicat Halicæ: Nunquam ego ab his certior fiam, quis ciastulam abstulerit, quia semper sexus virilis lætatur mulierib[us] incommodo. Dissold.

20 *Iatus pavore*] Iatus in pectore pavore consumer: foris verbera me-tuo. Taubm.

21 *Illo sunt homines misere*] Ele-gantem gnomen restituo minutissima mutatione, *illo sunt homines misere Miseri*. Ancillulæ amissione cistellæ periclitanti in mentem venit, quantilli homines simus, et quam nibilam ob rem ampe summe miseri. 'Hil-lum,' res nibili. J. Gul. Non sic le-gendum est, nec ancilla hoc vult. 'Illo,' hic idem est, quod illic. Ita sœpe Plantus. Hic ergo hand dubio legend. *Illo sunt homines misere Mi-seri*; *illo nunc*, &c. Hoc vult; ea est humanarum rerum conditio, ut ibi sit, qui ex alterius incommodo gau-dium capit; hic qui ob acceptum in-commodium dolet. Hic ego mœrere conficio ob cistellam amissam; alibi lætus agit, qui eam invenit. Hæc planissima. Boxhorn.

24 *Ago secius*] Varro apud Noniam: 'Non modo absens quicquam sequins de te cogitabit, sed etiam ruminabit humanitatem.' 'Sequior' pro de-terior dici non est perinde infrequens; quod a 'sequendo' reor deduci: de-teriora enim sequi, meliora precedere solent. Turneb.

26 *Augura*] Servius *Eneid.* III. ‘*Auguro*’ dicimus (secundum Plini-
um in libris Dubii Sermonis) quum
præsagio mentis futura colligimus:
‘*augor*’ vero tunc, quum futura
veris captamus anguriis, ut ex alitis
volatu cantuque.

29 *Socci*] Soccis enim utebantur
comici actores. *Lambin.*

31 *Turbo*] Turbo in arena inde est,
quod neque prorsus hac iit; et mox
stetit, mox exiit. Hæc autem omnia
sunt gestus atque actionis. *Pistor.*

33 *Concilium fuit*] Congressus plu-
rius. *Ad duos attinet*] Legi, *Ad duos*
hoc attinet: hic quiniscunt: quippe vi-
detur signa quiniscientum in pulvere
notasse, et spectasse illum locum
præcedente scena, ‘conquiniscam
ad cistellam.’ *Palmer.* At hoc non
potest mihi persuaderi. Malim re-
fugiere, *Ad duos attinet hoc*: qui qui
sunt: quomodo olim etiam obiter
Palmerius. Pistor.

34 *Singulum*] An pro singulorum?
Nam negat Lamb. cum Prisc. singu-
lum numero singulare usurpatum an-
tiquitus.

36 *Actum rem ago*] Id est, incas-
sum labore. V. N. *Epid.* v. 2. Terent.
Adelph. III. 2. ‘*Actum est*: ad quod
Donatus: ‘Verba sunt desperationis:
nam *actum est* dicitur in ea re, de qua
jam lata sit sententia.’

42 *Quarere hic*] Perperam hoc
Lambin. mutavit in *auferre*: oblitus
quarere, idem plerisque significasse
antiquis, quod nos composito verbo
‘acquirere,’ id est, lucrifacere atque
adipisci dicemus. Ennius: ‘nau-
tieque mari quærentibus vitam,’ id
est, victum comparantibus sibi, &c.
Douza.

50 *Nostram hac*] Loquitur, quod
in rem nostram valde est. *Lamb.*

51 *Scire oportet*] Videtur oportet
positum pro ‘necessæ est’: cum ‘o-
portere’ sit officii, ‘necessæ esse,’ ut
vox ipsa sonat, necessitatis. *Lambin.*

55 *Sed inter rem istam*] Palm. e re

hui resp. id est, in istam rem respon-
di, quam agimus:

56 *Si quid est opus, dic, impera et tu.*
Quid queritas?] Ancilla alias res
agere dixerat: respondet ille, nihil
esse minus; nam se illi operam vel
maximam dare, tantum herze sum in-
terpellanti obiter respondisse: nunc
ad illam reverti: diceret quid vellet,
et imperaret ipsa quoque, tamquam
altera hora si esset. Hæc sententia
est. Et elegans genus dicendi ob-
serva, quo jubent imperari sibi, qui
promtos et paratos se ad beneficium
dandum ostendunt. Aul. ‘die si quid
opus est, impera.’ Et superius: ‘da
mihi operam. Mea tua est: utore,
atque impera, si quid vis.’ Ita au-
tem, si quid est opus, solemnis formula
eoram est, qui se paratos promptos
que ad omnia alterius causa facien-
da significant. Cicer. ad Attic. XXXI.
49. J. *Gul.*

57 *Mi homo, et mea mulier*] Diserte
distinguit inter ‘hominem’ et ‘mulierem.’ Quin ne jurisconsultos qui-
dem vocabulum ‘hominis’ aliter
quam de ‘viro,’ in expressis quibas-
dam legibus accipere didici. Arno-
bius: ‘Beneficia patris munera tendis
et feminis hominibusque portabant,’
id est, utriusque sexu, et feminis et vi-
ris. Nam ‘homo,’ καν’ ἄροτρον, pro
‘viro’ ponitur. *Meurs.*

59 *Qua aufugit*] De predatrice cis-
tellæ, non autem de cistella fortium
Haliscæ subtracta intelligit. *Douza.*

60 *Marorem familiarem*] Id est, fa-
miliaribus, nempe parentibus Silenii.
Taubm.

64 *Intortam orationem*] Eiusmodi
homines (‘alterpliæ’ veteribus dictos,
Græcis στρεψιμάλλους) involvole
similes ait poëta, bestiam damnificam,
qua in pampini folio implicat se.
Theophrastus vocat πλοκάς Cicero,
‘involuera et integumenta dissimu-
lationis.’ Has poëta vet. apud Cic.
‘versutioquas malitias’ dixit. Ca-
senus.

66 *In cavadam latam*] Jocatur autem servus: si volucris erat cistella, illam in cavaeum eportait conclusam, ne evolarebet.

67 *Mirum quin*] Vide notas Mostell. II. 2. *Grex venantium*] Scil. servorum. Horat. Sat. i. 1. ‘Venaleis inter.’ Cic. post Red. in Senat. ‘Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venantium dices.'

75 *Pt. Commodam loquela*] Ita Camer. et Lambin. et Acidal. personas collocant: ut nimirum mulier sermonem non dirigat ad servum, sed ad ancillam; dicatque: *Tum ejam urant vices respondendi servo meo: sed eas tu mihi commoda tuo bono. Taubm.*

87 *Habitat viri gener*] Hic tres instantes versic. e Prisc. lib. iv. adjunxit Lambin. LA. *Adhincntra equalam possem ego hanc; Si detur sola soli. Nam ita mastuentius astus nareis attigit.* Quibus hac addo ex eodem: HA. *Me respondere postulas? injurium est, stipulari semper Me ultro oportet a viris, cum querustum facio.* Ait Halisca injuriam sibi fieri a Lampadiseo, quod prior eam sollicitaverat, quæ ultro soleat rogare viros, atque inde querustum facere. Decet hæc oratio meretriciam ancillam. *Dissald.*

88 *Obloquere*] Pro ‘obloqueris,’ ut alibi indignantis est.

90 *Attulit*] Ut numerus annorum convenit: et quia convenit, videtur tuam quodammodo filiam attulisse. *Lamb.*

91 *Repperisti*] Scil. filiam tuam. *Meam*] Scil. cistellam.

92 *Tertiam*] Sc. puellam aliquam mihi.

ACTUS V.

5 *Nihil moror fieri*] Formula quam utimur, cum quid aspernari, aut certe non admodum desiderare nos significamus. *Grenev.*

CATERVA. 4 *Qui deliquit*] Histroenes si quid deliquerant in actione, vapnabant. Vide notas Trin. III. 2. IV. 2.

6 *Postrema*] In extremo Comœdiae: ita Manil. lib. iv. ‘Ultimus ex solido tetrans,’ id est, ultima pars tetrantis, &c. quomodo jurisconsultus ‘primum, secundum edictum,’ hoc est, primam, secundam partem edicti. Sic Terent. Adelph. Prol. ‘primam fabulam,’ pro principio fabria dixit: Catullus ‘primum digitum,’ et Propert. II. 18. ‘primas palmas,’ pro primoribus digitis. *Scalig.* Vid. et not. Cura. iv. 1.

E P I D I C U S.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Heus adolescens*] Prologo caret hæc fabula: atque argumentum in prima hac scena recitat: quod ut fieret commodius et magis ad mores Plantinos, hoc est, ‘cum festivitate et lepore’ (ut Cicero loquitur) ‘vernaculo,’ adhibita est persona protatica sive prostatica. Est autem πρόσωπον προτάτῳ (ut hoc semel dicatur) in fabula persona, quæ tantum in πρό-

τῷαι, id est, in initio dramatis loquitur, neque amplius usquam comparet: qualis hic Thesprio, qui cum Stratipocle e militia rediit; et Sosia in Andr. Terentiana. *Scalig.*

2 *Familiaris*] Homines servus conditionis titulo ‘familiae’ censi sunt antiquitus: nimirum a ‘famulando’: auctoribus jurisconsultis et Ulpiano in L. 1. ff. de vi armat. Unde et ‘gladiatorium familie’ apud Ciceronem. Cujus rei caussam reddit Se-

26 *Auguro*] Servius *Aeneid.* III. ‘*Auguro*’ dicimus (secundum Pliniū in libris Dubii Sermonis) qnum præsigio mentis futura colligimus: ‘*auguror*’ vero tunc, qnum futura veris captamus anguriis, ut ex alitis volatu cantique.

29 *Socci*] Soccis enim utebantur comici actores. *Lambin.*

31 *Turbo*] Turbo in arena inde est, quod neque prorsus hac iit; et mox stetit, mox exiit. Hæc autem omnia sunt gestus atque actionis. *Pistor.*

33 *Concilium fuit*] Congressus pluriū. *Ad duos attinet*] *Lego*, *Ad duos hoc attinet*: hic quiniscunt: quippe videtur signa quiniscendum in pulvere notasse, et spectasse illam locum præcedente scena, ‘conquiniscam ad cistellam.’ *Palmer.* At hoc non potest mibi persuaderi. Malim refugere, *Ad duos attinet hoc*: quiq; sunt: quomodo olim etiam obiter Palmerias. *Pistor.*

34 *Singulum*] An pro singulorum? Nam negat *Lamb.* cum *Prisc.* singulū numero singulari usurpatum antiquitus.

36 *Actam rem ago*] Id est, incassum labore. *V. N. Epid.* v. 2. *Terent. Adelph.* III. 2. ‘Actum est’ ad quod *Donatus*: ‘Verba sunt desperationis: nam *actum est* dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia.’

42 *Quærere hic*] Perperam hoc *Lambin.* mutavit in *aufferre*: oblitus *quærere*, idem plerumque significasse antiquis, quod nos composito verbo ‘acquirere,’ id est, lucrificare atque adipisci dicemus. *Ennius*: ‘nautisque mari quærentibus vitam;’ id est, victum comparantibus sibi, &c. *Douza.*

50 *Nostram hac*] Loquitur, in rem nostram valde est. *Lamb.*

51 *Scire oportet*] Videtur positum pro ‘necessere est’: portere’ sit officii, ‘necess vox ipsa sonat, necessitate’

55 *Sed inter rem istam*

hinc resp. id est, in istam rem respondi, quam agimus:

56 *Si quid est opus, dic, impera et la-*
Quid querilabas] Ancillula alias res agere dixerat: respondet ille, nihil esse minus; nam se illi operam vel maximam dare, tantum hæra sum interpellanti obiter respondisse: non ad illam reverti: diceret quid vellet, et imperaret ipsa quoque, tanquam altera hæra si esset. *Hæc sententia est.* Et elegans genus dicendi observa, quo jubent imperari sibi, qui promtos et paratos se ad beneficium dandum ostendunt. *Aul.* ‘dic si quid opus est, impera.’ Et superius: ‘da mihi operam. *ME.* tua est: utore, atque impera, si quid vis.’ Ita autem, si *quid est opus*, solemnis formula eorum est, qui se paratos promptosque ad omnia alterius causa facienda significant. *Cicer.* ad Attic. XII. 49. *J. Gal.*

57 *Mi homo, et mea mulier*] Discreta distinguit inter ‘hominem’ et ‘miserem.’ Quin ne jurisconsultos quidem vocabulum ‘hominis’ alter quam de ‘viro,’ in expressis quibusdam legibus accipere didici. *Arnobius*: ‘Beneficia patris munera et foemini hominibusque portabantur, id est, utrique sexui, et foemini et viri. Nam ‘homo,’ κατ’ ἄνδρα, ‘viro’ ponitur. *Meurs.*

59 *Qua aufugit*] De prædati tellæ, non autem de cistella. *Haliscæ subtracta intelligit.*

60 *Maiores familiarem*] *T. miliaribus, nempe parentum* *Taubm.*

64 *Intortam orationem* homines (*alterpligatis, *Græcis στρεψάσιμiles* ait poëta, fræque in pampini *Theophrastus* *vñam involvera et intortationis.* Has ‘versatiloquas saub.

66 In [REDACTED]
SOTYME : 61 [REDACTED]
in course [REDACTED]
long.

67 [REDACTED]
U.2. [REDACTED]
House [REDACTED]
post Box # [REDACTED]
telephone number [REDACTED]
telephone number [REDACTED]

75 P.M. C _____
Cancer, et la _____
des collègues _____
moyens des _____
et auxiliaires _____
érent vides _____
et ces va _____
Tous.

87 Hannover
tos vence o Pisa, 2-1.
Lambeth, 3-0.
no que não. Brasília
de Brasília - Brasília
Quito - Brasília
No Brasília - Brasília
equipes entre Brasília, e
ra, com quem ganha
equipes entre Brasília e
que com certeza, vai
estar representado
não fizeram. Brasília
nunca sejamos, que

[REDACTED]

卷之三

—
—
—
—
—

V
ata

dem
ruli'
'Jap-

u ret.
piose

metal, Epi-
no ac-
mura et
absti-
erbita-
trans-
tis in-
blione,
, &c.
a tem-
n com-
in prim-

Bac-
nit ma-
ocal.
rins et
; inco-
moria
erunt:
ricato-
Patro-
; cum
a Vnl-
are de-
n nos-

nam ar-
nelius-
spérou-
et ho-
oc est,
n dicta
et cum
anti per
verita-
m pro-

Muret.

上卷

卷二

CARTEL
in prima
linea

E

1

1

33 *Travelaverunt*] Hoc eo pertinet, quod τὰ ἑραυτέρα περινάρκε ανιστάτα erant, ut illi tripodes; de qibua Arist. Polit. I. 4. quod ait Hom. ἀβοτάρετος θάνως θεοῖς δύναται. Mured. *Tunc illa exortativa* Praeterea illa Stra-.

neca, Epist. 47: *Douze.*

4 *Oculis uteris*] *Nos falleris cernendo.* Vei leg. *recte oculis uteris.*
Salve] Vid. notas Penn. v. 2.

6 *Cena tibi*] Vide notas Amphitr. I. 1. 8. ‘Adventoria,’ vel ‘adventitiae’ dicebatur proprie *cena* vel *convivium*, quo amicos aut hospites peregre redeentes solebant excipere, gaudium suum contestantes, ex more, quem innuit noster hic: ‘viatica’ ea dicitur *cena Bacch.* I. 1. 61. *Gronov.*

7 *Exemplum adest]* Quod queris, quomodo agam, exemplum habes me ipsum: nec est, ut verbis respondeam: hic enim niter et habitudo mea testificantur, fuisse mihi, ut vellem. ‘Exemplum adest,’ videtur formula vulgaris, qua usi, quoties innuerent abstinendum responso, quod res pro se loqueretur. Cui ad fine illud, ‘Sic sum, ut vides’ de quo vid. N. Amph. II. 1. 57. *Gruter.*

8 *Huic gratia*] Scit. ‘furtificie invm,’ ut nominat in Persa II. 2. et quam hic *Scurra* notat. Huic, inquit, gratia debetur. Sinistra enim manus furtam potissimum faciunt isti Laverne et crucis candidati, dum dextra aliud ab ipsis simulatur. Ovidius Met. XIII. ‘Conveniet timidis natque ad furtam sinistra.’ *Alciat.*

11 *In felicem*] Vide not. Casin. Act. II. 3. posteriores, *infelicitent.*

13 *Scurra* es] ‘*Scurra*’ et ‘*urbanus*’ idem sunt; quare et dictiori sibi vietum aucepabantur. Quia autem scaenici homines, quos *βιλόγονοι* vocant Grmei, dictoria fuditabant ad risum spectatoribus tollendum, propterea factum, ut mimi ‘*scurra*’ et ‘*urbanus*’ vocarentur. Juvenal. ‘mimum agit ille, Urbani qualis facundus *scurra* Catulli.’ Et mimum ‘*scurram*’ vocat, et ‘*urbanum*’ mimographum ipsum Catullum. ‘*Scurram*’ deduco ἀπὸ τοῦ συγκριεῖν quasi ‘*secura*’ aut ‘*secura*.’ ‘*Scurra*’ etiam *xwplas* dicti. Isidori Glossa: ‘*Scurra* qui incoprat.’ *Scaliger.*

Scurra es] Non tantum ‘*urbanus*’ et ‘*scurra*’ eodem sensu dicuntur, ut ‘*scurra*’ significat hominem dicacem, quod notant hic ex Scaligero, sed etiam ut ‘*urbanus*’ significat hominem umbraticam, in urbe assiduum, nec ruri unquam aut militiae agentem. Trin. I. 2. ‘Nihil est profecto statim, quam urbani assidui cives quos scurras vocant.’ Et ita hic accipe. Quasi diceret: Non est mirum, te consequi me vix potuisse, qui sis umbraticus, *urbanus*, non ruri aut militiae ad gradum exercitatus. *Gronov.*

14. *Varie*] Nunc bene, nunc male; ut quidem Thespro vult intelligi. Sed Epidicus alioversum trahit, et illud varie interpretatur, atque si Thespro dixisset, tergum suum virgis et loris saepius fuisse cruentatum, et ita ob livorem et vibices disparem coloram induisse ac varium esse factum. Dicit igitur, se abominari omne genus, quod varium ac maculosum sit, quale caprarum, ac in primis pantherarum, quod et nomen sibi a macularum varietate invenit, ut ‘varium’ appellantur, atque adeo homines etiam abhorre, qui tergum flagris excitatum ac maculosum gestitant. *Lemb.*

18 *Pugilice etiis athletice*] Firmiter et robuste. Bacchid. II. 3. ‘pancratice’ atque ‘athletice valere,’ dixit. Hujusmodi enim luctatores validis lacertis et firma valetudine sint oportet: unde et ‘athletica habitudo,’ pro corpulenta et robusta dicitur, quam Aristotel. *ἀθλητὴς* &c appellat. Et ‘athleticum victam’ pro valido, et ad vires firmandas accommodato Celsus dixit. *Lippeis.*

20 *Vidulus*] ‘Vidulus,’ bulga est, vel marsupium potius e corio, in quod peregrinantes res suas condabant.

21 *Melina*] Μηλωτὴ pellis ovilla est: hinc ‘melium’ et ab illo omne scorrum vocabent ‘melium’: unde apud Plaut. *meline* est scorrea mantica, vel

coactilia e corio. Turnebo hic ad-sentiendum. *Sceliger.* Sed fortassis optimum est 'melinam' dici a 'meles,' ut a 'feles,' 'felinus.' 'Meles' est catus silvestris. Varro de R. R. III. I. 2. praecepit septi leporarii ma-cerum tectorio induci, 'ne feles aut meles, aliave bestia introire possit.' Mart. x. 87. 'Venator capta mole superbus adest.' *Gronov.* Ep. Te-relo percontari] Jocus in distinctione: nempe ut Epidicus post, te vole, vo-cem paulisper sustinuerit, (vel scre-tu, vel alto hesitantie praetextu) et ex breviculo intervallo rā percontari subjecerit: ut Epidicus et spectato-res, te vole, ad precedentia, 'Dil-perdant,' retulerint; Thesprio ad consequens verbum percontari. Taub-mau.

22 Operum mīki da] Scil. aurum, ut loquitor in Bacchid. id est, me audi, et vicissim te andiam. Taubm.

23 Jus dicas] Non accipitur ut vul-go, scilicet cum de praetore vel ma-gistratu loquimur, sed pro eo quod est vulgatum, dicas quod sequum et justum est, quod rationem habet. Sic 'orare jus,' Trinam. v. 2. Sic 'jus est,' pre sequum vel justum, Cistel. I. 1. Pers. i. 8. *Gronov.*

24 Fasces] 'Fasces' erant bacilli aliquot teretes ex ulmo praeceps aut betulla, loro colligati in modum fas-cis. Hujesmodi fasces sex praetori (ut et magistro equitum: sed consuli XII. dictatori XXIV.) praeferabantur a totidem lictoribus, qui non gregati, nec item bini ternivo, sed singuli et in lineam ibant, ut submoverent occurrentes. De duobus lictoribus audi plebiscitum a M. Pletorio tribu-no pl. latnm: 'Prætor urbanus qui nunc est, quique posthac fuit, duo lictores apud se habebat: isque usque ad supremam jus inter cives dicito.' *Lepros.*

25 Ubi arma] Clypeus, galena, cas-sis, sarcina, quas constrictas gestare, scuto ad dorsum accommodato, ca-

salarm erat provincia. Unde lidem 'armigeri' sive etiam 'scutigeroli' in Casina et alibi nominantur a Plan-to. *Douze.*

26 At jam ante alij] Vide Moret. Var. Lect. x. 10. ubi de his copiose disserit.

27 Quia antea alii fuit] Tametsi Plautus ex Diphilo, Menandro, Epi-charmo, Philemone, Apollodoro ac-cipiebat; tamen et ipse a censura et animadversione vitorum non absti-nuit, sed priscam Comœdiam acerbita-tem semper miscuit: neque in trans-curso solum, ut hic; sed multis in-terdum versibus; ut vel Curenlione, II. 8. 'Tum isti Graeci palliali,' &c: item multis alias locis nota sua tem-pora et nationes. Neque solum com-munes mores, sed etiam nominatim Pelionis bistrionis ineptias, in Bac-chid. II. 2. quia etiam interposuit ma-ledicam *rapōbaerū*, in eadem. *Scal.*

28 Multiber erede] Camerarius et Lambin. Plantum hoc loco per inco-gitantiam dormitasse, aut memoriam lapsu hallucinatam esse crediderunt: quoniam Vulcanum faciat fabricato-rem armorum Achillis, quibus Patro-clo cseso potitus est Hector; cum capta ab illis diversa fuerint, a Vul-canu non fabricata. Sed cogitare de-hebant doctiss. illi viri, poëtam nos-trum in hoc etiam comicum sonum artificium consulto prodidisse; melius-que hac deliberata erratione rā spērō personē conservasse, quam si et ho-minem servum et caculum, hoc est, calonem seu bajulum militarem dicta sua historica fide obligantem, et cum cura rerum varum, quas veluti per nebulam inanidiverat tantum, verita-tem persequenter in theatrum pro-duxisset. *Douze.*

29 Trooileverus] Hoc eo pertinet, quod rā θραυτόρεων pleraque ani-mata erant, ut illi tripodes; de quibus Arist. Polit. I. 4. quod ait Hom. ab-τραύτρον δίκαιος θράυτη. *Moret.* Tunc ille pregnatus] Prætore ille Stra-

neca, Epist. 47. *Douze.*

4 *Oculis uteris*] Non falleris cer-
nendo. Vei leg. recte *oculis uteris*.
Salve] Vid. notas Pœn. v. 2.

6 *Cena tibi*] Vide notas Amphitr. I.
1. 8. ‘Adventoria,’ vel ‘adventitia’
dicebatur proprie *cena* vel *convivium*,
quo amicos aut hospites peregre
redeuntes solebant excipere, gaudium
suum contestantes, ex more, quem
innuit noster hic: ‘*viatica*’ ea dicitur
cena Bacch. I. 1. 61. *Gronov.*

7 *Exemplum adest*] Quod queris,
quoniam agam, exemplum habes me
ipsum: nec est, ut verbis respon-
deam: hic enim nitor et habitudo
mea testificantur, fuisse mihi, ut vel-
lem. ‘*Exemplum adest*,’ videtur for-
mula vulgaris, qua usi, quoties innu-
erent abstinentia responso, quod
res pro se loqueretur. Cui adfine illi-
lud, ‘*Sic sum, ut vides*:’ de quo
vid. N. Amph. II. I. 57. *Gruter.*

8 *Huc gratia*] Scit. ‘*furtifice la-
vem*,’ ut nominat in Persa II. 2. et
quam hic διεργάτης notat. Huic, in-
quit, gratia debetur. Sinistra enim
manu fulta potissimum faciunt isti
Lavernis et crucis candidati, dum
dextra aliud ab ipsis simulatur. Ovi-
dius Met. XIII. ‘*Conveniet timide
nateque ad fulta sinistra*.’ *Aliciat.*

11 *Infelicit*] Vide not. Casin. Act.
II. 3. *postiores, infelicit.*

18 *Scurra* es] ‘*Scurra*’ et ‘*urba-
ni*’ iidem sunt; quare et dictieris sibi
victum auecupabantur. Quia autem
secati homines, quos θελόγοι vo-
cant Grœci, dicteria fuditabant ad
risum spectatoribus tollendam, prop-
terea factum, ut mimi ‘*scurra*’
et ‘*urbani*’ vocarentur. Juvenal.
‘*mimum agit ille, Urbani qualem fa-
cundus scurra Catulli.*’ Et *mimum*
‘*scurram*’ vocat, et ‘*urbanum*’ mi-
mographum ipsum Catullum. ‘*Scur-
ram*’ deduco ἀνδ τοῦ συγκρήτου quasi
‘*scurra*’ aut ‘*scura*.’ ‘*Scurra*’ eti-
am κορπλα dicti. Isidori Glossa:
‘*Scurra* qui incopriat.’ *Scaliger.*

Scurra es] Non tantum ‘*urbanus*’ et
‘*scurra*’ eodem sensu dicuntur, ut
‘*scurra*’ significat hominem dicacem,
quod notant hic ex Scaligero, sed
etiam ut ‘*urbanus*’ significat homi-
nem umbraticum, in urbe assiduum,
ne ruri unquam aut militiae agentem.
Trin. I. 2. ‘*Nibil est profecto stultus,*
quam urbani assidui cives quos secur-
ras vocant.’ Et ita hic accipe. Quasi
diceret: Non est mirum, te consequi
me vix potuisse, qui sis umbraticus,
urbanus, non ruri aut militiae ad gra-
dum exercitatus. *Gronov.*

14. *Veris*] Nunc bene, nunc male;
ut quidem Thespro vult intelligi.
Sed Epidicus alioversum trahit, et il-
lad varie interpretatur, atque si Thes-
pro dixisset, tergum suum virgis et
loris saepius fuisse cruentatum, et ita
ob livorem et vibices disparem colo-
rem induisse ac varium esse factum.
Dicit igitur, se abominari omne ge-
nus, quod varium ac maculosum sit,
quale caprarum, ac in primis panthe-
rarum, quod et nomen sibi a maculosa-
rum varietate inventum, ut ‘*varis*’
appellentur, atque adeo homines eti-
am abhorrente, qui tergum flagris
excitatum ac maculosum gestissent.
Lamb.

18 *Pugilios aliquæ athletice*] Firmi-
ter et robuste. Bacchid. II. 3. ‘*pan-
cratice*’ atque ‘*athletice valere*,’
dixit. Hujusmodi enim luctatores va-
lidis lacertis et firma valetudine sint
oportet: unde et ‘*athletica habitu-
do*,’ pro corpulenta et robusta dici-
tur, quam Aristotel. διληγεῖται
appellat. Et ‘*athleticum victum*’
pro valido, et ad vires firmandas ac-
commodato Celsus dixit. *Lipsey.*

20 *Vidulus*] ‘*Vidulus*,’ bulga est,
vel marsupium potius e corio, in
quod peregrinantes res suas conde-
bant.

21 *Melina*] Μηλωτὴ pellis ovilla est:
hinc ‘*melium*:’ et ab illo omne scor-
teum vocabunt ‘*melium*:’ unde apud
Plaut. *melina* est scortea mantica, vel

coactilia e corio. Turnebo hic ad-sentiendum. *Scaliger.* Sed fortassis optimum est 'melinam' dici a 'meles,' ut a 'feles,' 'felinus.' 'Meles' est cates silvestris. Varro de R. R. III. I. 2. præcipit septi loporarii ma-cerias tectorio induci, 'ne feles aut meles, aliave bestia intreire possit.' Mart. x. 87. 'Venator capta mele superbus adest.' *Gronov.* Ep. Te-relo percontari] Jocus in distinctione: nempe ut Epidicus poet, te vole, vo-cem paulisper sustinuerit, (vel acre-sta, vel alto hesitante prætextu) et ex breviculo intervallo rā percontari subjecerit: ut Epidicus et spectato-res, te vole, ad præcedentia, 'Dii per-dant,' retulerint; Thesprio ad consequens verbum percontari. *Taub-m.*

23 Operum mīki da] Scil. aurum, ut loquitor in Bacchid. id est, me audi, et vicissim te andiam. *Taubm.*

23 Jus dicas] Non accipitur ut volgo, scilicet cum de prætore vel ma-gistratu loquimur, sed pro eo quod est vulgatum, dicas quod æquum et justum est, quod rationem habet. Sic 'orare jus,' Trinum. v. 2. Sic 'jus est,' pre æquum vel justum, Cistel. I. 1. Pers. i. 8. *Gronov.*

26 Fasces] 'Fasces' erant bacilli aliquot teretes ex ulmo præcipue aut betulla, loro colligati in modum fas-cis. Hujusmodi fasces sex prætori (ut et magistro equitum: sed consuli XII. dictatori XXIV.) præferebantur a totidem lictoribus, qui non gregati, nec item bini ternive, sed singuli et in lineam ibant, ut submoverent occurrentes. De duobus lictoribus audi plebiscitum a M. Pletorio tribu-no pl. latum: 'Prætor urbanus qui nunc est, quique post hac fuit, duo lictores apud se habebat: isque usque ad supremam jus inter cives dicito.' *Lipets.*

27 Ubi arma] Clypeus, galea, cas-sis, sarcinae, quas constrictas gestare, scuto ad dorsum accommodato, ca-

calarm erat provincia. Unde lidem 'armigeri' sive etiam 'scutigeruli' in Casina et alibi nominantur a Plan-to. *Douza.*

30 At jam ante eū] Vide *Maret.* Var. Lect. x. 10. ubi de his copiose disserit.

31 Quia antea eū fuit] Tametsi Plautus ex Diphilo, Menandro, Epi-charmo, Philemone, Apollodoro ac-cipiebat; tamen et ipse a censura et animadversione vitiorum non abeti-nuit, sed priscæ Comœdia acerbita-tem semper misconit: neque in trans-curso solum, ut hic; sed multis in-terdum versibus; ut vel Curnilione, II. 8. 'Tum isti Grexi palliat,' &c: item multis aliis locis notat sua tem-pora et nationes. Neque solum com-munes mores, sed etiam nominatim Pelionis histrionis ineptias, in Bac-chid. II. 2. quin etiam interponuit ma-ledicam ὥραδβον, in eadem. *Scal.*

32 Multiber crede] Camerarius et Lambin. Plautum hoc loco per inco-gitantiam dormitasse, aut memorium lapen hallucinatum esse crediderunt: quoniam Vulcanum faciat fabricato-rem armorum Achillis, quibus Patro-clo emso potitus est Hector; cum capta ab illis diversa fuerint, a Vul-canō non fabricata. Sed cogitare de-hebant doctiss. illi viri, poëtam nos-trum in hoc etiam comicum snum artificium consulto prodidisse; melius-que hac deliberata erratione rā spērō personæ conservasse, quam si et ho-minem servum et caculum, hoc est, calonem seu bajulum militarem dicta sua historica fide obligantem, et cum cura rerum earum, quas velati per nebula insudiverat tantum, verita-tem persequentem in theatrum pro-duxisset. *Douza.*

33 Travolserunt] Hoc eo pertinet, quod rā θραυτόν περιπλανη-anima-ta erant, ut illi tripodes; de quibus Arist. Polit. I. 4. quod ait Hom. ab-rodius θέων θέσθαι ἀγάνα. *Maret.* Tum ille pregnatus] Prætore ille Stra-

tippocles e Thetide prognatus est, ut Achilles. Itaque, quemadmodum Achille, armis ejus ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alia a Vulcano cusa attulit; ita noli admodum labores, si Stratippocles sua perdat: nam alia ei apportabunt quedam Thetides Nerei filiae.

36 *Stipendiis*] ‘Singulis stipendiis’ dixit, pro singulis militibus; nam singulis militibus sua habebant stipendia. *Douza.*

47 *Ucunque in alto ventus est*] Quomodo cumque in mari ventus est, exinde (sive ‘ita;’ aut, ‘pro ea ratione,’) velum vertitur. Poen. III. 5. ‘Ucunque est ventus, exin velum vortitur.’ *Acidal.* *Exia velum vortitur*] In antiquis codd. dissentim legi aiunt, uno, non exin, et inde conjectant numero. Somniantur hos codices, non viderunt. Nam omnes Pall. ex uno: ille, quo ipsi sunt usi, ex uno: sed unicus et optimus Camerarii exin, quem merito docti viri secuti sunt. *Gronov.*

50 *Quid igitur*] Lepidas census. Extulit sinistram manum, ejusque digitis indicavit quadragenarium numerum. At alter servus impensum pretium miratur et indignatur. Arithmetici manum adhibebant supputationibus; quod fiebat aut apertis et porrectis, aut constrictis et complicatis digitis. *Colvius.*

51 *Ab Danista*] A fœneratore. V. N. Asin. I. 1.

52 *In dies minasque argentii*] Nota pactionem de usura in singulos dies. Hanc qui exercebant, Græci θυροσφενδας appellabant. *Casanub.* Cave ‘nummos’ de drachmis interpreteris, ut fecerunt quidam. ‘Nummi’ apud Plautum, et alios illius temporis comicos didrachmæ sunt, non drachmæ. Ergo binæ drachmæ in centum eo fœnore diario expetitæ. Quod respondet aliquo modo fœnori menstruo ðvñ δραχμaū appellato. Nam ut illud, quod erat in mensem, quinqua-

ginta mensibus sortem æquat, ita hoc diarium quinquaginta diebus. *Salmas.*

54 *Interii basilice*] V. N. Capt. IV. 2.

63 *Plusque amat quam te unquam amat*] Sex nostri, plus te amat. Scribe, plus deamat, quam te unquam amat. Infra II. 2. ‘Quam tuus genitus annos multos deamat, deperit.’ *Gronov.*

66 *Eo venturus est ipse*] Tres Vossiani et Academicus, ipse, quod etiam video ex Camerariano notasse Pareum. *Gronov.*

69 *Puppie*] Mendosa omnino sunt, puppis percunda est probe. Scriptum videtur fuisse in antiquo codice, puppis pertunda est. Unde fecerunt librarii, percunda, cum debuissent, perdunda. Nisi quis velit ita Plautum esse locutum pro ‘puppi percundam est.’ Sic ‘placenda tibi uxor’ alibi dixit. *Salmas.* Per ‘puppim’ hic tergum significatur. Ita inferioris sevi scriptoribus sæpe occiput et sinciput, ‘prora et puppis capitio’ dicuntur. *Boxhorn.* Quandoquidem inquit, ‘pappim,’ id est, tergum meum perire necesse est, danda mibi opera, ut probe pereat, præclaro scilicet aliquo facinore perpetrato. *Lamb.*

78 *Montes mali*] Mostell. II. 1. ‘Mali montes montem maximum conspicatis sum.’ Cicero dixit, ‘molestes molestiarum.’

80 *Concilium placet*] Frustra liquet, lapit, tacet, jacet. Neque consilium placet, est, neque quicquam succurrit consilii, in quo acquiescam, sistere possim, quod sedeat vel placeat. Sed plenior est oratio, quam erat necessaria; sufficiebat enim quo me. Itaque offensi altero fecerunt etiam, Neque nunc, velut oratione per abruptius abrupta; vel, Neque scio nunc. Sed errarunt; nam consilium, quomodo facio, dictum est, ut apud Tacit. ‘Statueretur imo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet:’ de quo

vide Observ. iv. 11. Et apud Livium ii. 20. ‘cohorti suæ, quam delectam manum.’ Ubi plura similia attulimus. Gronov.

86 *Depoliet meum*] Omnes MSS. habent *despoliet*. Sententia est: Ubi senex resciverit sibi a me verba data esse, despoliet dorsum meum virgo, laceret, corium ei detrahatur. In sequentibus Epidicus venustissime et apposite secum ipse διαλογίζει, assumpta triplice et monentis, et desperantis, et vicissim sese animantis persona. Boxhorn.

86 *Hec corruptum 'st caput*] Id est ego. *Caput pro homine, usitatum.*

89 *Consilia mutua*] Tractam a pecunia, quæ mutuo datur. Lamb.

SCENA II. 3 *Præter statem*] De ætate' planum: adolescens enim Stratippocles. 'Virtutem' vero 'mata'i' ideo subjicit Chæribalus, quia miles ac bellator erat, quorum propria laus 'virtus,' id est, strenuitas ac fortitudo. Dowza.

6 *Qui invident*] Lambinus vel ad superiora pertinere hoc ait, quasi dicat, Qui invident, id mihi vitio vertent; vel ad ea, que sequuntur, Omnes eos mihi inimicos reddidi, qui invident. Quod cum parum satisfacceret, itum est in conjecturas: Quia vide, omnes; Quia vide, ut omnes; Qui evident omnes; sed nihil mutandum, et male Lambinus repperi interpretatnr, reddidi. Aliud est enim 'facere,' vel 'reddere' inimicum, is enim antea non erat: aliud 'repperire,' qui scilicet jam erat, sed adhuc se dissimulaverat. Cicero ad Att. i. 16. 'Nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est: in unius hominis perditu judicio plures similes reperti sunt.' Hoc ergo ait: Omnes qui invident, simultatem suam dum tectam, hanc occasionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpando, pro ungibus in ulcere se gerendo. Gronov.

7 *At pudicitia*] In hoc vides, quam

decori ubique observans Plautus, qui ne incestis amationibus comicè argumenti verecundiam contaminare, ac sororem a fratre germano suo per imprudentiam corruptam inducere cogatur, amatorem modestum ac continentem facit. In illa vero sententia etiam Latine dictionis elegantiam admirare: CH. Jam istuc probiores, &c. Sic Sallust. in oratione Marianna: 'Illi difficile est in potestatisbus temperare, qui sese probos simulaverunt.' Dowza.

10 *Re juvat*] Studio videtur repetitum r̄d re. Scaliger.

13 *Quid te igitur retulit*] Quid profuit? quid interfuit? Donat.

15 *Clamore defatiger*] Imo ego ipse magnum es alienum contraxi; et mei credidores numerosi sibi debitos exigentes, me clamore suo obtundunt atque enecant. Cem. Differor] Διαφέρουα. 'Differre, etiam est difamare.' Nonius.

16 *Furno mersos, quam fore*] Sententia est: Malo mibi amicos nullos, quam mersos foro, et alieno sare obrutus. 'Mergi' dicimus Latine omnibus illis rebus, quibus obruiamur, 'malis,' 'negotiis,' 'furno,' 'foro.' 'Furno' ergo 'mersi,' sunt amici in furno extinti; nulli. In furnum immitti cum rubidis panibus se supra optat ille, qui vult perire. Boxhorn.

18 *Irrigatum plagis*] Bene observat Acidalius 'pistorem' hic pro pistilio ponit. 'Irrigatum hominem' autem intellige, multo suo verberonis perfusum sanguine. Forte etiam alius sum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum grassari veteres solebant. In Historia MSS. passionis S. Eulalii: 'Jusserit eam cendi fustibus madefactis.' Stratippocles porro imperiosus, hic flagitat obsequium, quod prius sit imperio. Boxhorn.

22 *Symbola jocus*. 'Symbola' erant collecta, seu pecunia, que ab

viginti minas habesne? LE. Ariolare.' Talia sunt, Casina v. 4. 'Times ecator. ST. egone? OL. hand mentire hercle.' Psend. II. 2. 'Quasi tu dicas me te velle argento circumducere? HA. Imo vero quasi tu dicas, quasique ego autem id suspicer.' Et IV. 7. 'te ad me misit Polymachus proplagides? HA. Vera memoras.' Rudente II. 3. 'Non venit? AM. Vera praedicas.' Et ibidem: 'Non rem divinam facitis hic vos, neque herus. AM. ariolare.' Gronov.

38 *Commentor*] Aliud ago, aliud a-nimo voluto; neque quae dicis ausculto. Taubm.

36 *Medioxum*] Sunt ii qnos Græci δάλπυρας appellant: de quibus Plato in *Symposio*, et Apul. de *Deo Soortis*. Nonius, 'Medioxum, id est, medio actum modo.' Festus, 'Medioxum, id est, mediocrius.' Dii autem qnos jurat Alces. a Græcis appellantur Dii ὄρδινοι, χθόνιοι, et δυοχθόνιοι.

37 *Filia*] Hic perspicue errans inducitur adolescens. Juno enim soror et conjux Jovis est, non filia. Sic Saturnus est pater Jovis et Iunonis, non patruus. Ita Ops (qnae et Rhea et Terra) Saturni uxor est. Lamb.

41 *Me delenis*] Mentem admissi. Alludit ad Melenidis nomen. Quasi dicat: tu Meleni me delenis. 'Delete' et 'delinire' idem verbum est. Camer.

46 *Patellarii*] Dii, quibus in patellis epulæ apponabantur, et qui patellis colebantur; non pateris, ut Lares et Penates. Varro: 'Qnocirca oportet bonum civem legibus parere et Deos colere, in patellam dare μυρδν κρέας.' Vel ita dicti a piscibus minutis, qui in patellis apponabantur, non in pateris: quemadmodum cibi tenuiores et viliores, nt oluscule terra nata, et similia. Lamb.

47 *Ne ego dem*] Alius dixisset: Dij me faxint, ut male peream; vel tale quid; nisi ego te, &c. Verum aman-

ti seque dirum et horribile est, non osculari amicam, atque alii sano interire. Et vox eius detestationem facit magis diram. In summa, oratio amatoria insani perturbata est. Lamb.

50 *Pedatu tertio*] Id est, repetitum, accessum, vice: quasi per pedem. Nonius. Cato: 'Igitur tertio pedatu nobis bellum fecere,' &c. Explicari tamen etiam potest, impetu, ingressu, incursu. A veteri Critico explicatur τρίτη περιόδος. Turnebus. Effixer. Vido not. Amph. I. 3. Asinar. IV. 2.

56 *Aequa lege*] Aniui, II. 2.

57 *Perdam operam*] Ad Alcesimarchum remittam potius filiam (quo facto, operam perdam: nam continuo eam extrindet foras) quam committam, ut filiam meam interimat, et ita caream filia. Lamb.

SCENA II. 2 *Miserrimam habu*] Melostissimus fui lenpe clamore meo. Lamb.

3 *Immemorabilis*] Lexicon Greco-Latinum vetus: μνημονικός, memores, memorabilis. Ergo immemorabilis, quæ simulabat nihil meminisse, neque adeo scire ejus rei, de qua sciscitabatur: plane ex disciplina mulierum, 'de se si creditur ipsis.' Milit. III. 3. Gruter.

5 *Admanici*] Id est, ad moenia admovi. Ut tanquam de molimento oppugnandæ urbis loquatur, cui fabriæ admovuntur. Sic Psend. II. 1. 'Oppidum admoveare,' dixit, pro obsidere. Gruter. Eadem translatio apud Cic. Agrar. II. 19. 'Cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes evertendas tanquam machinam comparari.' Gronov.

SCENA III. 14 *Pergo illam*] Duo inti versus in veteri Cam. cod. sunt destituti non capite aut cauda, sed corde. Varie suppleverant varii. Nobis placet exemplum priscorum, qui Apelleam Venerem imperfectam maluerunt, quam integrari manu ex-

tranea. Gruter. Pergo illam] Vel sic legi posset, Pergo puellam his alloquidictis, illuc annus Furtive matrem se, ne deserat, vocat. Seneca manifesto. Annus illa furtive se matrem tnam vocat: ea tantum de causa, ne se deserat: sed furtum facit, cum id facit. Pistor.

19 Talenta magna] ‘Talentum magnum’ ipsum est talentum Atticum sexaginta minarum. Quod sic appellabant Romani, quibus erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvæ summae. Vid. de Pec. Vet. III. 3. Gronov. *Talenta dotis]* V. N. Persa III. 1.

20 Non enim hic] Scil. habitabit. *Ex Tusco modo]* Lydorum enim, qui pars Hetruriae, filias ex meretricio quæsta dotem sibi comparare solitas, tradit Herodotus. Palmer.

28 Amica mea] Melenidi.

37 Obsipat aquulam] Id est, recreat me: ut fit iis, qui animo defecti aqua adpersa recreantur. Illo enim mendacio se elabi posse sperat. Festus interpretatur, ‘sipat,’ ‘jacit;’ et inde esse sit ‘dissipat,’ ‘disjicit;’ ‘obsipat,’ ‘objicit;’ ‘insipat,’ ‘injicit.’ Ita hic, *obsipat* est adspexit. Lamb.

39 Ne hercle hoc longe: destiti? Sic edidit Gruterus ex scriptis, nisi quod ipse, ut visum est, interpuxit. Sed scrupulus est in eo, *destiti Instare.* Non enim destitit, sed perseveravit in urgendo, donec extorsit anui, quod volebat. Postea est inventus, qui retineret in contextu vulgatum, ni *hercle hoc edisseris;* explicaret tamen operose veterem scripturam, ita ut nullum putaret reliqui hæsitationi interpretum loeam. Videbimus. Tamen, inquit, veritatem sermonem ad Phanostrata, dicens, se tum denno de silses instare; cum adjuraret se eam, quæ quereretur, monstraturum. At, o bone, quis tibi concedet, *destiti instare donec*, Latine dici pro hoc, ‘tum demum destiti, cum?’ *Ne hoc longe*

accipio δειπτικῶς, ut intelligat, abieris vel excesseris vestigio. Mostellar. II. 1. ‘Abeamus hinc nos. TR. Non hoc longe, Delphium.’ Triumnum II. 4. ‘quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.’ Quod sequitur, leviter munitum, perititi *Instare usque adeo.* Gronov.

41 Monstrarere] Pro, monstraturam esse: ut mox ‘convenire,’ pro conventionam. Camer.

46 Ad meas miserias] Nihil puto corruptum in hoc versu. Scribendum tantum sine interpunctione, fac me conscientum quid nunc vis facere me. ‘Conscius’ est, qui cum aliquo etiam aliquid scit. Petit igitur a Lampadisco Phanostrata, ut se conscientiam faciat, quid se facere volit. Sciebat nempe Lampadiscus quid facere deberet Phanostrata, sed ipsa nesciebat. Petit ergo ut pariter conscientiam ejus quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. Salmas.

52 Eodem ego] Sermo est Lampadisci a Phanostrata jam abenutus, interruptus a Melenide, præter expectationem interpellante; ut subintelligatur ‘reductam,’ ‘reducem.’ Eosdem Deos spero rogoque, ut dominum redinetam filiam aliquando habeas. Beinhorn.

60 Uxor's filiam] Enigma, quod sic declaratur. Demipho duas duxit uxores, unam Lemniam, eamque priorem, quae hic non nominatur; alteram Sicyoniam, Phanostratam, posteriorem; ex qua tamen ante compressa filiam Silenus suscepit, quem projecta, nunc queritur. Lambin.

67 Medioxumam] ‘Medioxuma,’ id est, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco uxorem dixit. Et Phanostrata quodammodo bis nupsisse intelligenda est: aemel, cum a Demiphone compressa est; iterum, cum justis nuptiis cum eo copulata est. Lamb.

70 Confragosum] Aspernum et im-

peditum.

72 *Quam uxorem*] Scil. Lemniam illam.

74 *Projici*] Exponi, unde est illa 'projecticia.' *Cam.*

76 *Hanc*] Phanostratam.

77 *Eam nunc puellam*] 'Pnelli' appellantur etiam er, quæ matrimonio junctæ, vel uterum ferunt, vel etiam pepererunt. Horat. Od. III. 23. 'laborantes utero pueris.' Penelope apud Ovid. se puellam vocat, cum Ulyssi jam olim Telemachum peperisset. Fast. II. 'jabet vidnas cesare pueras,' id est, a maritorum complexibus abstinere. Sic et Scovola jurisconsultus 'puellam' vocat, quæ erat vidua, et post alteri nepta. Agellius XII. 1. 'puellam' bis vocat pueroram. *Rittersh.*

82 *Ingratiis*] 'Tphr, id est, velim nolim: seu contra sententiam animi mei. V. N. Epid. III. 4. *Cam.*

ACTUS III.

2 *Cujam*] Vide notas Rudent. II. 3.

3 *Crepundia*] 'Crepitacula' vocat Lncret. Solebant autem veteres liberos amissos cum ex aliis notis, tum etiam ex crepundiis agnoscere: quod comicci et tragicci poëtae, veritatis imitatores in fabulis adumbrare solent. Ex quo illud CIC. in Brutu: 'Nunc quosiam totum me non bene aliquo, aut crepundis, sed corpore omni videris velle cognoscere,' &c. *Lamb.*

9 *Recipe me*] Sic liber optimus et antiquissimus; a quo legem mihi dixi non recedere, quoties sequi possum. Alii *Aceipe*; in quo verbo qui ludunt, tanquam hospitiis et invitationibus aptiore, satis confutantur ab ipso Plauto Psend. III. 2. 'Orcus hunc recipere ad se noluit.' *Gronov.*

12 *Remorare*] Ita se increpat cestantem adolescens. Sic Europa apud Horat. Od. III. 27. 'Impudens orcum moror.' *Taubm.*

15 *Hau / colisiisti istuc severum*] Pro, te interimere, *mar* εφεμαρός. Nomina docet, *severum* significare aliquando sèrum, implacatum, vitabile, adducens Virgilli locum Georg. III. 'Invidia infelix farias, amoenque severum Cocytii metet.' Nihil sanitari placet. Et pessime notus codex ille Frisingensis fuit. *Severum istud facere*, τὸ παρόν τοθρ, αύστριθ, αυθηρίθ, de morte quam sibi cogitaverat inferre. 'Amnis severus Cocytii' Virgilij, pro tristi et aervo: accipitur hoc nomen veteribus. *Salmes.*

17 *Agglutinandum*] Nam deliberatum est mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc est, eam totam ad me agglutinare. *Lamb.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Excruciabiliem*] Cruciatu dignorem, οὐδηγμός.

2 *Quaece iugicias est*] Nonne est quovis cruciatus dignissimo, que inflicitur, quod mibi fasce est? *Thibm.*

5 *Conquinascum*] Hoc solemne est Plantæ, ut allusions ad turpia et obscena ubique acciperetur et omni occasione eas usnrpet. Servus cum in via offendisset cistulam jacentem cum crepundiis, et inclinare se vellet ad eam tollendam, obscena significatio eam rem expressit. Dicit ergo se 'puerile officium factarum,' inclinando nimis se, et conquinascendo ad cistulam, ut eam ex humo tolleret. 'Puerile' autem 'officium' in re turpi dicitar, quia pueri qui morigeri amantibus suis erant, et posticas illis partes præbabant, sit venia dicto, in faciem se inclinabant, quod et 'cevere' dicobant, hoc est, σύντετον. Unde illud 'as Romule ceves?' Interpres Juvenalis, 'crissare mulierum; cevere virorum:' dum in foeminam sexum mutant, et præbent viris. Glossa, 'cevere panda.' Nam pandi incurvi et pandus-acellos, et in terram pronus. Hinc 'ceveres' molles et effeminati, id est, viri

præbentes viris. Apud eundem Plautum in Pseudolo: 'si conquiniscet istic, ceveto simul.' Id est, simul conquiniscito. Et recte Nonius interpretatur 'conquiniscere' inclinare, idem ergo et 'cevere.' At 'officium' in re turpi sepe vocatur tem patientis, si ex officio patitur, quam agentis. Unde 'officium' apud Propertium et Ovidium, de eo qui se probat virum amicam suam. Puerile autem officium conquiniscere, et cevere, quia in eo tempore solebant pueri præbere. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. *Salmas.*

9 *Omnia inficias ire*] Vera lectio; nam aut referendus hic infinitivus ad id, quod Phan. interrogarat, 'Quid nuncias super annu?' ut dicat servus, et illam scelestissimam esse, et omnia ire inficias, que dudum confessa fuerit; aut est haec in indignatione locutio imperfecta; ut, 'Adeone hominem esse invenustum!' ut sit sensus: Indignum esse facias, omnia jam illam negare, quam prius fuerit confessa. Tale est et illud, quod sequitur: 'Nam hercio,' &c. *Camer.*

16 *Cassa memoro*] 'Cassa memorare,' est frustra et nequicquam verbis sibi spem facere; cum in re nihil sit: a nuce cassa, quam putamen habet, nucleo deficitur. Ita 'cassam speculum' Apnl. dixit: 'Quin igitur massulum animam sumis, et cassam speculæ renuncias fortiter?' Et Afranius, 'cassam terriculam,' pro ministris ianibus. *J. Gal.*

17 *Aut quis Deus*] Inexpectata, *debet* existimabantur: vide Herald. ad Arnob. lib. III.

18 *Spes*] 'Spem' a Colatino Romæ fuisse consecratam, testatur Cicer. de Legib. lib. II.

SCENA II. 8 *Animi miseram*] Grammatica ellipsi rōū ſexa, id est, causa, vel gratia, ut amant dicere Latinii. Sic Terent. Eunuch. II. 2. 'Ut falans animi est.' 'Lassus animi,' Cistel. II. 1. 'Æget animi,' Livius: et

sexcenta alia. *Gronov.*

4 *Quæ in tergo meum*] Valde metuo ne mea petulantia cauſa sit, cur virgæ in tergo meo sint petulantes. *Taub.*

8 *Mi homines*] Sic Petron. 'O mi hospites,' &c. *Mi singulari* pro plurali posito antique: quomodo sœpicule Plantus. *Taub.*

12 *Non sum*] Lambinus accipit *el-pauwē*; aut rescribit *inscitor*; ut sci-tior sumatnr pro acita; *inscitor*, pro inscita. Ego simplicissimo sensu accipio 'scitor' pro certior, a 'scio,' sed tollo interrogationem; quasi dicat Halicea: Nunquam ego ab his certior fiam, quis cistulam abstulerit, quia semper sexus virilis lætatur muliebri incommodo. *Disseld.*

20 *Intus paveo*] Intus in pectore pavore consumer: foris verbera metuo. *Taubm.*

21 *Ilio sunt homines misere*] Ele-gantem gnomen restituo minutissima mutatione, *Ilio sunt homines misere Miseri*. Ancillulæ amissione cistellæ periclitanti in mentem venit, quantilli homines simus, et quam nihilam ob rem sepe summe miseri. 'Hil-lum,' res nihil. *J. Gal.* Non sic legendum est, nec ancilla hoc vult. 'Ilio,' hic idem est, quod illic. Ita sepe Plantus. Hic ergo hand dubie legend. *Ilio sunt homines misere Miseri*; *illo nunc*, &c. Hoc vult; ea est humana-rum rerum conditio, uti ibi sit, qui ex alterius incommodo gaudi-um capit; hic qui ob acceptum incommodum dolet. Hic ego mœrore conficio ob cistellam amissam; alibi lictus agit, qui eam invenit. *Hæc planiſſima. Bochorn.*

24 *Ago secius*] Varro apud Nonium: 'Non modo absens quicquam sequins de te cogitat, sed etiam ruminabitur humanitatem.' 'Sequor' pro de-terior dici non est perinde infrequens; quod a 'sequendo' reor deduci: de-teriora enim sequi, meliora præcedere solent. *Turneb.*

28 *Augura*] Servius Aeneid. III. ‘Auguro’ dicimus (secundum Plini- um in libris Dnbii Sermonis) quum præsagio mentis futura colligimus: ‘anguror’ vero tunc, quum futura veris captamus anguriis, ut ex alitis volatu cantuque.

29 *Socci*] Soccis enim utebantur comicis actores. Lambin.

31 *Turbo*] Turbo in arena inde est, quod neque prorsus hac sit; et mox stetit, mox exiit. Hæc autem omnia sunt gestus atque actionis. Pistor.

33 *Concilium fuit*] Congressus plurius. *Ad duos attinet*] Legio, *Ad duos hoc attinet*: hic quiniscunt: quippe videtur signa quiniscientum in pulvere notasse, et spectasse illum locum præcedente scena, ‘conquiniscam ad cistellam.’ Palmer. At hoc non potest mihi persuaderi. Malim refingere, *Ad duos attinet hoc*: qui sunt: quomodo olim etiam obiter Palmerius. Pistor.

34 *Singulum*] An pro singulorum? Nam negat Lamb. cum Prisc. singulum numero singulare usurpatum antiquitus.

36 *Actam rem ago*] Id est, incassum labore. V. N. Epid. v. 2. Terent. Adelph. III. 2. ‘Actum est’ ad quod Donatus: ‘Verba sunt desperationis: nam *actum est* dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia.’

42 *Quærere hic*] Perperam hoc Lambin. mutavit in *asferre*: oblitus *quærere*, idem plenius significasse antiquis, quod nos composito verbo ‘acquirere,’ id est, lucrificare atque adipisci diceremus. Ennius: ‘nautisque mari quærentibus vitam,’ id est, victum comparantibus sibi, &c. Douza.

50 *Nostram hæc*] Loquitur, quod in rem nostram valde est. Lamb.

51 *Scire oportet*] Videtur *oportet* positum pro ‘necessæ est’: cum ‘oportere’ sit officii, ‘necessæ esse,’ ut vox ipsa sonat, necessitatis. Lambin.

55 *Sed inter rem istam*] Palm. e re

hinc resp. id est, in istam rem respondi, quam agimus.

56 *Si quid est opus, dic, impera et su-*
Quid querilabas?] Ancilla alias res agero dixerat: respondet ille, nihil esse minus; nam se illi operam vel maximam dare, tantum hera *sæc* interpellanti obiter respondisse: nunc ad illam reverti: diceret quid vellet, et imperaret ipsa quoque, tanquam altera hera si esset. Hæc sententia est. Et elegans genus dicendi obserua, quo jubent imperari aibi, qui promtos et paratos se ad beneficium dandum ostendunt. Aul. ‘die si quid opus est, impera.’ Et superies: ‘da mihi operam. Me tua est: utere, atque impera, si quid via.’ Illa autem, si *quid est opus*, solemnis formula eorum est, qui se paratos promptosque ad omnia alterius causa facienda significant. Cicer. ad Attic. XII. 49. J. Gul.

57 *Mi homo, et mea mulier*] Diserte distinguit inter ‘hominem’ et ‘mulierem.’ Quin ne jurisconsultos quidem vocabulum ‘hominis’ aliter quam de ‘viro,’ in expressis quibusdam legibus accipere didici. Ardebius: ‘Beneficia patris munera donis et foemini hominibusque portabant,’ id est, utriusque sexui, et foemini et viris. Nam ‘homo,’ κατ’ ἄρχοντα, pro ‘viro’ ponitur. Meurs.

59 *Quæ ausugit*] De predatrice ci-
 tellæ, non autem de cistellæ fortim Haliscæ subtracta intelligit. Douze.

60 *Marorem familiarem*] Id est, fa-
 miliaribus, nempe parentibus Silenii.
 Taub.

64 *Intortam orationem*] Eiusmodi homines (‘alterpiçes’ veteribus dictos, Græcis στρεψιάλλους) involvato similes ait poëta, bestiam damnificem, quæ in pampini folio implicat se. Theophrastus vocat πλοκάς Cicero, ‘involuera et integumenta dissimulationis.’ Has poëta vet. apud Cic. ‘versuiloquas malitias’ dixit. Ca-
 saub.

66 *In cavedam latam*] Jocatnr autem servus: si volueris erat cistella, illam in caveam eportavit conclusam, ne evolarebet.

67 *Mirum quin*] Vide notas Mostell. II. 2. *Grex venatum*] Scil. servorum. Horat. Sat. i. 1. ‘Venaleis inter.’ Cic. post Red. in Senat. ‘Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venelium diceres.’

75 *Ph. Commodam loqulam*] Ita Camer. et Lambin. et Acidal. personas collocant: ut nimirum mulier sermonem non dirigat ad servum, sed ad ancillam; dicatque: *Tuē q̄jam erant vices respondendi servo meo: sed eas tu mihi commoda tuo bono. Tuām.*

87 *Habitas viri gener*] Hic tres istos versic. e Prisc. lib. iv. adjunxit Lambin. LA. *Adhincire equalum possem ego hanc; Si detur sola soli. Nam ita multitudine astus nareis attigit.* Quibus haec addo ex eodem: HA. *Me responderes postulas? injurium est, stipulari semper Me ultro oportet a ritio, cum quādū facio. Ait Halisca injuriam sibi fieri a Lampadiaco, qnod prior eam sollicitaverat, quæ ultro soleat rogare viros, atque inde quādū facere. Decet haec oratio meretriciam ancillam. Dissaid.*

88 *Obloquere*] Pro ‘obloqueris,’ ut alibi indignantis est.

90 *Attulit*] Ut numeros ansorum convenit: et quia convenit, videtur tuam qnoddammodo filiam attulisse. Lamb.

91 *Repperisti*] Scil. filiam tuam. *Meam*] Scil. cistellam.

92 *Tertiam*] Sc. puellam aliquam mihi.

ACTUS V.

5 *Nihil moror fieri*] Formula qua utimur, cum quid aspernari, aut certe non admodum desiderare nos significamus. Grōnev.

CATERVA. 4 *Qui deliquerit*] Histriones si quid deliquerant in actione, vapulabant. Vide notas Trin. III. 2. IV. 2.

6 *Postrema*] In extremo Comœdisse: ita Manil. lib. iv. ‘Ultimus ex solido tetrans,’ id est, ultima pars teatantis, &c. quomodo jurisconsultus ‘primum, secundum edictum,’ hoc est, primam, secundam partem edicti. Sic Terent. Adelph. Prol. ‘primam fabulam,’ pro principio fabula dixit: Catulina ‘primum digitum,’ et Propert. II. 18. ‘primas palmas,’ pro primoribus digitis. Scalig. Vid. et not. Cura. iv. 1.

E P I D I C U S.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Heus adolescens*] Prologo care; haec fabula: atque argumentum in prima hac scena recitat: quod ut fieret commodius et magis ad mores Plantinos, hoc est, ‘cum festivitate et lepore’ (ut Cicero loquitur) ‘vernaculo,’ adiubita est persona protactica sive prostatica. Est autem πρόσωπον προτατικὸν (ut hoc semel dicatur) in fabula persona, quæ tantum in πρό-

τάσαι, id est, in initio dramatis loquitur, neque amplius usquam compareat: qualis hic Thesprio, qui cum Stratipocle et militia reddit; et Sosia in Andr. Terentiana. Scalig.

2 *Familiaris*] Homines servi conditionis titulo ‘familis’ cenni sunt antiquitus: nimirum a ‘famulando’: auctoribus jurisconsultis et Ulpiano in L. 1. ff. de vi armat. Unde et ‘gladiatorum familie’ apud Ciceronem. Cujus rei causam reddit Se-

neca, Epist. 47. *Dousa*.

4 *Oculis uteris*] *Nos falleris cer-*
nendo. *Vel leg. recte oculis uteris.*
Sale] *Vid. notas Pm. v. 2.*

6 *Cena tibi*] *Vide notas Amphitr. I.*
1. 8. ‘Adventoria,’ vel ‘adventitiae’
dicebatur proprio *cena* vel *convivium*,
quo amicos aut hospites peregre
redeuntes solebant excipere, gaudium
suum contestantes, ex more, quem
innuit noster hic: ‘viatica’ ea dicitur
cena Bacch. I. 1. 61. *Gronov.*

7 *Exemplum adest*] *Quod queris,*
quomodo agam, exemplum habes me
ipsum: nec est, ut verbis respon-
deam: hic enim nitor et habitudo
mea testificantur, fuisse mihi, ut vel-
lem. ‘Exemplum adest,’ videtur for-
mula vulgaris, qua usi, quoties innu-
erent abstinendum responso, quod
res pro se loqueretur. Cui adfine il-
lad, ‘Sic sum, ut vides:’ de quo
vid. N. Amph. II. 1. 57. Gruber.

8 *Huic gratia*] *Scit. ‘fartificem le-*
*ves,’ nt nominat in Persa II. 2. et
quam hic δευτερος nota. *Huic, in-*
quit, gratia debetur. Sinistra enim
manu fulta potissimum faciunt isti
Laverne et crucis candidati, dum
dextra aliud ab ipsis simulatur. Ovi-
dius Met. XIII. ‘Convenit timida-
*natque ad fulta sinistra.’ Aliest.**

11 *Infelicit*] *Vide not. Casin. Act.*
II. 3. *postiores, infelicit*.

13 *Scurra* es] ‘*Scurra*’ et ‘*urba-*
ni’ idem sunt; quare et dictieris sibi
victum aucepabantur. Quia autem
secati homines, quos βιολόγοι vo-
cant *Græci*, dicteria funditabant ad
risum spectatoribus tollendum, prop-
terea factum, ut mimi ‘*scurra*’
et ‘*urbani*’ vocarentur. Juvenal.
‘mimum agit ille, Urbani qualē fa-
cundus *scurra* Catulli.’ Et mimum
‘*scurram*’ vocat, et ‘*urbanum*’ mi-
mographnum ipsam Catullum. ‘*Scur-*
ram’ deduco ἀπὸ τοῦ συγκρέπειν quasi
‘*secura*’ aut ‘*secura*.’ ‘*Scurra*’ eti-
am κωρπας dicti. Isidori *Glossa*:
‘*Scurria* qui incopriat.’ *Scaliger.*

Scurra es] *Non tantum ‘urbanus’ et*
‘scurra’ eodem sensu dicuntur, ut
‘scurra’ significat hominem dicacem,
quod notant hic ex Scaligero, sed
etiam ut ‘urbanus’ significat homi-
nem umbraticum, in arte assiduum,
decuri unquam aut militie agentem.
Trin. I. 2. ‘Nil est profecto stulte,
quam urbani assidui cives quos scur-
ras vocant.’ Et ita hic accipe. Quasi
diceret: Non est mirum, te consequi
me vix potuisse, qui sis umbraticus,
urbanus, non rari aut militie ad gra-
dum exercitata. Gronov.

15. *Varie*] *Nunc bene, nunc male;*
ut quidem *Theaspio* vult intelligi.
Sed *Epidicus* aliovorum trahit, et illud
varie interpretatur, atque si *Theaspio*
dixisset, tergum suum virgis et
loris saepius fuisse cruentatum, et ita
ob livorem et vibices disparem colo-
rem induisse ac varium esse factum.
Dicit igitur, se abominari omne ge-
nus, quod varium ac maculosam sit,
quale caprarum, ac in primis panthe-
rarum, quod et nomen sibi a macula-
ram varietate invenit, ut ‘varum’
appellentur, atque adeo homines eti-
am abhorre, qui tergum sagris
excitatum ac maculosum gestint.
Lemb.

18 *Pugilice etiæ athletice*] *Firmiter*
et robuste. *Baccibid. II. 3. ‘pan-*
*cratic’ atque ‘athletice valere,’
dixit. Hujusmodi enim luctatores va-
lidis lacertis et firma valetudine sint
oportet: unde et ‘athletica habitu-
do,’ pro corpulenta et robusta dicitur,
nam Aristotel. δέλητρος οὐ appellat. Et ‘athleticum victum’
pro valido, et ad vires firmandas ac-
commode *Celsus* dixit. *Lippeus.**

20 *Vidulus*] ‘*Vidulus*,’ bulga est,
vel marsupium potius e corio, in
quod peregrinentes res suas conde-
bant.

21 *Melina*] Μηλωτὴ pellis ovilla est:
hinc ‘melium’; et ab illo omne scor-
teum vocabant ‘melium’: unde apud
Plaut. melina est scortea mantica, vel

coactilia e cerio. Turnebo hic ad-
seatiendum. *Scaliger.* Sed fortassis
optimum est 'melinam' dici a 'me-
les,' ut a 'feles,' 'felinus.' 'Meles'
est catus silvestris. Varro de R. R.
III. 12. praecepit septi leporarii ma-
cerissim tectorio induci, 'ne feles aut
meles, allave bestiam introire possit.'
Mart. x. 87. 'Venator capta mele
superbus adest.' *Gronov.* *E.P.* *T. vole,*
lo percontari] Jocus in distinctione:
semper ut Epidicus post, te vole, vo-
cem paulisper sustinnerit, (vel scre-
tu, vel alto hesitantie praetextu) et
ex breviculo intervallo rā percontari
subjecerit: ut Epidicus et spectato-
res, te vole, ad praecedentia, 'Dil
perdant,' retulerint; Thespis ad
consequens verbum percontari. *Taub-
man.*

22 *Operum niki de]* Scilicet aurum, ut
loquitur in Bacchid. id est, me audi,
et vicisim te andiam. *Taubman.*

23 *Jus dicis?* Non accipitur ut vul-
go, scilicet cum de pretore vel ma-
gistratu loquimur, sed pro eo quod
est vulgatum, dicens quod sequum et
justum est, quod rationem habet. Sic
'orare jus,' Trium. v. 2. Sic 'jus
est,' pro sequum vel justum, Cistel.
I. 1. Pers. 1. 3. *Gronov.*

26 *Fasces*] 'Fasces' erant bacilli
aliquot teretes ex ulmo praeclipe aut
betulla, loro colligati in modum fas-
cis. Hujusmodi fasces sex praetori
(ut et magistro equitum: sed consuli
xii. dictatori xxiv.) præferebantur
a totidem lictoribus, qui non gregatim,
nec item bini ternive, sed singu-
li et in lineam ibant, ut submoverent
occidentes. De duabus lictoribus
audi plebiscitum a M. Pleitorio tribu-
no pl. latnm: 'Prætor urbanus qui
mune est, quique posthac fuit, duo
lictores apud se habeto: isque usque
ad unquam jus inter cives dicito.'

Lipeius.

27 *Ubi arma?* Clypons, galea, cas-
sis, sarcinae, quas constrictas gestare,
scuto ad dorsum accommodato, ca-

calarm erat provincia. Unde iidem
'armigeri' sive etiam 'scutigeroli'
in Casina et alibi nominantur a Plan-
to. *Douza.*

30 *At jam ante alii fuit?* Vide *Muret.*
Var. Lect. x. 10. ubi de his copiose
dissertat.

31 *Quia antea alii fuit?* Tametsi
Plautus ex Diphilo, Menandro, Epi-
charmo, Philemone, Apollodoro ac-
cipiebat; tamen et ipse a censura et
animadversione vitiorum non absti-
nuit, sed priscæ Comœdias acerbitas
sempre miscuit: neque in trans-
curso solum, ut hic; sed multis in-
terdum versibus; ut vel *Circenlione*,
II. 3. 'Tum isti Greci palliati,' &c.:
item multis aliis locis notat sua tem-
pora et nationes. Neque solum com-
munes mores, sed etiam nominatim
Pelionis histrionis ineptias, in *Bac-
chid.* II. 2. quin etiam interposuit ma-
ledicam *wapðbaow*, in eadem. *Scal.*

32 *Mulciber credo?* Camerarius et
Lambin. Plautum hoc loco per inco-
gitantium dormitasse, aut memoris
lapso hallucinatum esse crediderunt:
quoniam Vulcanum faciat fabricato-
rem armorum Achillis, quibus Patro-
clo cassio potitus est Hector; cum
capta ab illis diversa fuerint, a Vul-
cano non fabricata. Sed cogitare de-
bebant doctiss. illi viri, poëtam nos-
trum in hoc etiam comicum suum arti-
ficium consulto prodidisse; melius
que hac deliberata erratione rā spērav-
personæ conservasse, quam si et ho-
minem servum et cacum, hoc est,
calonem seu bajulum militarem dicta
sua histories fide obligantem, et cum
cura rerum curarum, quas velati per
nebulam inandiverat tantum, verita-
tem persequentem in theatrum pro-
duxisset. *Douza.*

33 *Tricolarerant?* Hoc eo pertinet,
quod rā ἄφαντρεσσα plerunque ani-
mata erant, ut illi tripodes; de quibus
Arist. Polit. I. 4. quod ait Hom. *ἀπορέσθως θάνατος θερόνται ἀγώνα.* *Muret.*
Tunc ille pregnatus? Praeterea ille Stra-

tippocles e Thetide prognatus est, ut Achilles. Itaque, quemadmodum Achilleus, armis ejus ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alia a Vulcano cusa attulit; ita noli admodum labore, si Stratippocles sua perdat: nam alia ei apportabunt quedam Thetides Nerei filiae.

36 *Stipendiis*] ‘Singulis stipendiis’ dixit, pro singulis militiae; nam singulæ militiae sua habebant stipendia. Douza.

47 *Ucunque in alto ventus est*] Quomodo cumque in mari ventus est, exinde (sive ‘ita;’ aut, ‘pro ea ratione,’) velum vertitur. Poen. 111. 5. ‘Ucunque est ventus, exin velum vortitur.’ *Acidal.* *Exia velum vortitur*] In antiquis codi- disertim legi aiunt, uno, non exin, et inde conjectant numero. Somniant hos codices, non viderunt. Nam omnes Pall. ex uno: ille, quo ipsi sunt usi, ex uno: sed unicus et optimus Camerarii exin, quem merito docti viri secuti sunt. Gronov.

50 *Quid igitur*] Lepidus census. Extulit sinistram manum, ejusque digitis indicavit quadragenarium numerum. At alter servus impenaum pretium miratur et indignatur. Arithmetici manum adhibebant supputationibus; quod fiebat aut apertis et porrectis, aut constrictis et complicatis digitis. Colvius.

51 *Ab Danista*] A fœneratore. V. N. Asin. 1. 1.

52 *In dies minasque argentii*] Nota pactionem de usura in singulos dies. Hanc qui exercabant, Græci ἡμέρας appellabant. Casaub. Cave ‘nummos’ de drachmis interpreteris, ut fecerunt quidam. ‘Nummi’ apud Plautum, et alios illius temporis comicos didrachma sunt, non drachmæ. Ergo binæ drachmæ in centum eo fœnore diario expetitæ. Quod respondet aliquo modo fœnori menstruo διη δραχμῶν appellato. Nam ut illud, quod erat in mensem, quinqua-

ginta mensibus sortem æquat, ita hoc diarium quinquaginta diebus. Salmas.

54 *Interii basilice*] V. N. Capt. IV. 2.

63 *Plusque amat quam te unquam amavist*] Sex nostri, plus te amat. Scribe, plus deamat, quam te unquam amavist. Infra II. 2. ‘Quam tuus gnatut annos multos deamat, deperit.’ Gronov.

66 *Eo venturus est ipse*] Tres Vossiani et Academicus, ipse, quod etiam video ex Camerariano notasse Pareum. Gronov.

69 *Puppis*] Mendosa omnino sent, puppis percunda est probe. Scriptum videtur fuisse in antiquo codice, puppis pertunda est. Unde fecerunt librarii, percunda, cum debuissent, perdunda. Nisi quis velit ita Plautum esse locutum pro ‘puppi percundum est.’ Sic ‘placenda tibi uxor’ alibi dixit. Salmas. Per ‘puppim’ hic tergum significatur. Ita inferioris ævi scriptoribus sæpe occiput et simpliciter, ‘prora et puppis capitia’ dicuntur. Boxhorn. Quandoquidem inquit, ‘pappim,’ id est, tergum meum perire necesse est, danda mibi opera, ut probe pereat, præclaro scilicet aliquo facinore perpetrato. Lamb.

78 *Montes mali*] Mostell. II. 1. ‘Mali mororū montem maximam conspicuas sum.’ Cicero dixit, ‘molestiarum.’

80 *Consilium placet*] Frustra liquet, lapis, tacet, jacet. Neque consilium placet, est, heque quicquam succurrit consilii, in quo acquiescam, sistere possim, quod sedeat vel placeat. Sed plenior est oratio, quam erat necessaria; sufficiebat enim quo me. Itaque offensi altero fecerunt etiam, Neque nunc, velut oratione per abruptum abrupta; vel, Neque scio nunc. Sed errarunt; nam consilium, quomodo faciam, dictum est, ut apud Tacit. ‘Statueretur imo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet:’ de quo

vide Observ. iv. 11. Et apnd Livium ii. 20. 'cohorti sua, quam delectam manum.' Ubi plura similia at gelsons. *Gronev.*

86 *Depoliet meum*] Omnes Mss. habent *despoliet*. Sententia est: Ubi senex resciverit sibi a me verba data esse, despoliet dorsum meum virgis, laceret, corium ei detrahatur. In sequentibus Epidicus venustissime et apposite secum ipse διαλογίζει, assumpta triplice et mouentis, et desperantis, et vicissim sese animantis persona. *Baxhorn.*

86 *Hoc corruptum 'st caput*] Id est ego. *Caput* pro homine, usitatum.

89 *Consilia mutua*] Tractum a personis, quae mutuo datur. *Lamb.*

SCENA II. 8 *Prater statim*] De 'mitate' planum: adolescens enim Stratippocles. 'Virtutem' vero 'mata' ideo subjicit Chærribulus, quia miles ac bellator erat, quorum propria laus 'virtus,' id est, strenuitas ac fortitudo. *Donza.*

6 *Qui invident*] Lambinus vel ad superiora pertinere hoc ait, quasi dicat, Qui invident, id mihi vitio vertent; vel ad ea, que sequuntur, Omnes eos mihi inimicos reddidi, qui invident. Quod cum parum satisficeret, itum est in conjecturas: Quia vide, omnes; Quia vide, ut omnes; Qui cedent omnes; sed nihil mutandum, et male Lambinus repperi interpretatur, reddidi. Aliud est enim 'facere,' vel 'reddere' inimicum, is enim antea non erat: aliud 'repperire,' qui scilicet jam erat, sed adhuc se dissimulaverat. Cicero ad Att. i. 16. 'Nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est: in unius hominis perditu judicio plures similes reperti sunt.' Hoc ergo ait: Omnes qui invident, similitatem snam dum tectam, hanc occasionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpando, pro ungibus in ulcere se gerendo. *Gronev.*

7 *At pudicitias*] In hoc vides, quam

decori ubique observans Plautus, qui ne incestis amationibus comici argumenti verecundiam contaminare, ac sororem a fratre germano suo per imprudentiam corruptam inducere cogatur, amatorem modestum ac continentem facit. In illa vero sententia etiam Latinæ dictionis elegantiam admirare: CH. *Jam istuc probior es, &c.* Sic Sallust. in oratione Mariana: 'Illi difficile est in potestatisibus temperare, qui sese probos simulaverunt.' *Donza.*

10 *Re juvat*] Studio videtur repetitum r̄d re. Scaliger.

13 *Quid te igitur retulit?*] Quid profuit? quid interfuit? *Donat.*

15 *Clamore defatiger*] Imo ego ipse magnum res alienum contraxi; et mei credidores nummos sibi debitos exigentes, me clamore suo obtundunt atque enecant. *Cass.* *Differor*] Διαφέρου. 'Differre, etiam est dif-
famare.' *Nonius.*

16 *Furno mersos, quam foro*] Sententia est: Malo mihi amicos nullos, quam mersos foro, et alieno mere obratos. 'Mergi' dicimus Latine omnibus iis rebus, quibus obruiamur, 'malis,' 'negotis,' 'furno,' 'foro.' 'Furno' ergo 'mersi,' sunt amici in furno extinti; nulli. In furnam immitti cum rubidis panibus se supra optat ille, qui vult perire. *Baxhorn.*

18 *Irrigatum plagis*] Bene observat Acidalius 'pistorem' hic pro pistriño ponit. 'Irrigatum hominem' autem intellige, multo suo verberonis perfusum sanguine. Forte etiam aliosum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum grassari veteres solebant. In Historia Mss. passionis S. Euthalii: 'Jusuit eam cudi fustibus madefactis.' Stratippocles porro imperiosus, hic flagitat oboquinum, quod prius sit imperio. *Baxhorn.*

22 *Symbola*] Jocns. 'Symbola' erant collectar, seu pecuniae, quae ab

iiis, qui communis sumpta erant una cœnaturi, 'conjectabantur,' ut verbo Agelii utar, quo ille quasi nativam vim τὸν συμβάλλειν, unde συμβολὴ, ob oculos posuit. 'Symbola' vel 'symbolæ' in hac re dicuntur Latinis; non 'symbolum.' Ad hanc igitur significacionem poëta alludens, jocosa metaphoræ utitur; et συμβολὰς vocat τὰς συμβαλλαμένας πληγὰς tanquam videlicet verbero iste non unius, sed plurium manibus verbera esset accepturus. Lepide etiam addit ad discrimen, *sine meo sumpta.*
H. Stephan.

29 *Missiculabas*] Recte scribitur *missiculabas*. A missum 'missiculio,' ut a fissum, 'fissiculio': a fisco extorum. Unde 'fissiculare exta' Apuleio et Mariano Capellæ. 'Fissum extorum' Ciceroni. *Salmas.*

33 *Miserum est*] Locus est corruptus, sed non ea parte, qua vulgo existimant. Non enim de ingrato animo heri sui queritur hic servus, sed parum illi gratum accidisse et acceptum quod fecit. Scribendum igitur, *Miserum est ingratum esse omne id, quod facias bene.* Ego quod benefici, malefici. *Salmas.*

35 *Desipiebam mentis*] Elegans plenissima, pro 'desipere' simpliciter. Symmachus: 'Num vobis video multa luxuria ebruius mentis desipere, atque adeo in poetas nomen dedisse?' *Cui* 'oppositum' 'consipere mente' apud Livium vi. 42. Et 'consipere' simpliciter, Cato apud Gell. vii. 8. *Grenov.*

36 *Piacularem*] 'Piaculares victimæ' aliena mala excipiebant, et in paenam succedebant. Plinius Epist. iii. 9. 'Ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur.' *Lipsius.*

37 *Succidanum*] 'Succidanus alieni periculi' dicitur, in quem incommodum periculi alieni, hoc est, cuius 'culpam alter sustinet, redundat.

Plautus 'stultitiae tuae' dixit, pro tergo tuo, cui periculum a stultis imminet. *Hofmann.*

38 *Mixis calidis*] Id est, calerrimis, ferratis. Tralatione sumpta a calore, qui citissimus est et rapidissimus. *Taubman.*

39 *Danister*] Tametsi ipsi etiam trapezites danister essent, et quidem publici; tamen, qui ex privatis hunc questum faciebant, ita potius appellati, cum, qui publice hoc agitarent, 'trapezites' Græcis, Latinis vero 'argentarii' magis dicerentur. Ubique fit mentio apud hunc comicum 'danistarum' et 'generis danistici,' de his privatis fœneratoribus intelligendi sunt, qui erant alii a publicis, id est, 'trapezitis,' quos sepe etiam vocat voce Latina, 'argentarios.' *Salmasius.*

41 *Hec argenteum eloget*] Supplementum nescio ejus apud Lambinum, ut ille ait, ex antiquissimo codice: sed suspectum omnino, quia omnes alii certis auctoribus visi: occasum elo meum: sed et tu te in pistrinum: nusquam recta inferas. Tum quid hic significet 'argenteum eloare?' Quin et unus e Pal. undescritum habet, 'helo est verbum Græcum, hoc est accepero:' quasi vellet λέω. Quod si eni placet, habeat. Etsi quæ illi supplent, tam facilita sunt intellectu, ut facile lucrificesse illa credam Plautum et brevitatem verborum præcipitem necessitatem significasse. Scripserim igitur, nam n̄ ante solem occasum, eloço (*Mox domum ne imbites*) tu te in pistrinum. *Eloco* pro illico. *Grenov.*

42 *Pistrinum*] 'Piso' veteres dicebant, non 'pinso:' unde 'pisare,' calcare. Hinc 'pistores' nominati, qui in pistrinio, ante inventum molarum usum, farinam in 'pila,' id est, vase concavo pinserent et contunderent. At temporibus ultimis reip. et deinceps, 'pistores,' ut vulgo notum, clappares vocabantur. Et Plautus fuit

pistor, cum trusatiles molas versando operam locasset. Quia vero pistura illa et labor grana conterendi omnium gravissimus erat, factum, ut ‘pietrum,’ locis plenus fatigationis et negotii operari viresque conscientis, dicceretur. *Scalig.*

44 *Novi ego nostros*] Scil. ‘virgatores;’ non familiares ac domesticos, ut perporam Lambin. interpretatur. *Dessa.*

56 *Senatum consecabo*] Quanto accusatio politicus esse voluit, tanto pejus meruit de somatu Romano, qui eum hic rideri notat, tanquam plerunque bella dicerentem alienarum modo opum consequendarum causa. Et quasi hoc sanciret Tacitus, addit ejus verba in Vita Agricola: ‘Fert Britannia anrum et argentum, pretium victorie.’ Sed ille dicit ‘pretium victorie,’ non ‘causam bellandi.’ Cur non criminationes apponit ex oratione Galgaci, aut Mithridatis apud Troglum? Distinguenda sunt tempora. Corripit olim et luxus Romanos: sed et fuerunt aliquando sancti, et adeo non bellarent alieni invadendi causa, ut et victis relinquenter opulentiam, pauperesque divitibus imperarent. Qui mores bello Punico secundo nondum erant mutati. Nihil igitur hic, quod flagellat illum regum senatum. *Grenov.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Plerique*] Est de priore colloquio quasi abruptum initium, ut intelligi tale aliquid posat, ‘Eo sunt ingenio;’ vel ‘ita facero solent.’ Camer. *Lego,* *Plerique omnes, figura per emendationem angens:* *Plerique,* imo omnes. Eadem paritas sermonis et modus est, cum dixit Terent. ‘illum liquet mihi dejerare, mensibus sex septem prorsus non vidisse proximis.’ ‘Sex,’ imo ‘septem.’ *Scalig.*

8 *Vicendo vincere*] Nimirum cui erat uxor, non ex animi sententia, is putabatur non invites ea caritores. Hinc per ludum ac jocum objicie-

batur talibus uxore mortua factum esse, quod optassent; prorsus verius, sed tamen quod minime transferri possit in omnes maritatos; nemus ut instituatur inde character. *Taubm.*

9 *Hercules ego*] Sexta etrunna Herculis fuit, quod Hippolyten Amazonum reginam baltheo spoliavit: id quod ipse Pl. Menach. 1. 8. indicat; et versus de XII. Laborib. Herc. ‘Threiciam sexto spoliavit Amazona baltheo.’ Sarracenus sextum laborem Herculis de Stymphalidibus accipit. De laboribus autem Herculis consule, propter alias, Diod. Siculum lib. iv. et Corinthum Smyrnæum lib. vi.

11 *Non meritata est*] Si penes virum dos est, uxore mortua, quem illam attulit: ‘Dotate mactant et male et damno viros.’ *Lamb.*

SCENA II. 2 *Avi sinistra*] Causa vanitatis inde fuit. Crediderunt angares, quod homine in meridiem (quæ Deorum sedes estimabatur) spectante, ad sinistram ejus partes mundi exorientes sint; ad dextram occidentes: inde ‘sinistra auspicia’ fausta dici; quod ea, quæ orientur, quæque ortas causam tribuent, membra sint illa, quæ occidunt, quæve interitum rei demonstrant. *Cal. Rhodig.* De causa, quare angorum disciplina ‘sinistrum’ fuerit prospicuum, non consentiant veteres. Quam Rhodigius affert, sententia est Varronis. Sed Festus eam ex ipsius verbi sono petit: ‘Sinistræ aves, sinistrumque et sinistrium auspicium, quod sinat fieri.’ *Servius ad Virg. Aen. 11. 66.*

‘Sinistrum autem a sinendo, quantum ad auguria pertinet, quod nos agere aliquid aitant: unde alibi, Si quem numina lava sinant: sinistras autem septentrionales partes esse angorum disciplina consentit, et ideo ex ista parte significantiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Jovis.’ At idem aliter ad

En. ix. 46. Gronov. *Qui exenterem]* Loquitur de senis marsupio, ut de pisco, cui ἔργα eruuntur: quasi numeri sint intestina marsupii, quos minatur omnes se exemptorum.

5 Exsugebo] Pro 'exsugam.' Secunda et tertia conjugatio eadem apud veteres: ut etiam monet Scalig. ad Festum. *Senati columnæ]* Glossæ, Columnæ, θυρών. Tale illud Virg. Æneid. XII. de Tuno, 'in quem domus iuclinata recumbit.' Phorm. II. 1. 'columnæ familiæ.' V. N. Pers. I. 1. Taubm.

10 Convicæ] In comediis et mimis servuli fugitiivi conlecto in humeros pallio et capite velato exprimebantur. Item et delicati, quos tangit Carol. II. 8. id faciebant, credo; visitandi solis: cum pilei usas iis non esset. Seneca Epist. 115. de mollitie Mæcenatis: 'Hunc esse, qui in tribunali, in rostris, in omni publico coetu sic appauverit, ut pallio velaretur caput, exclusis utrimque auribus, non aliter quam in mimo divitis fugitiivi solent.' Lipeius.

14 Per medicinas] In medicinæ, id est, λαρποῖς et in τοντρίνοις, κουπεῖοις ac myropoliois, argentariiisque, id est, τραχύτεροις ἀργυροῖς, ut plorimum solebant versari homines honestiores et otiosi, ut de rebus variis ibi sermocinando tempus fallerent. Salmas. *Gymnasio]* Gymnasia Romæ nulla fuisse ante Neronem, docet P. Faber jurisconsultus in Agonist.

22 Quis hoc scit factum? Sic ediderunt ex Camerariano, in quo tamen testantur quis hoc adscriptum recentissima manu, et in aliis codd. desiderari. Itaque multo malum, quod est in priscis codd. et in scripto vidi mus, P. E. *Sic factum?* per interrogationem; cui belle respondet, Ep. ego ita esse factum dico. Gronov.

31 Id adeo qui] Qui hic capitulæ pro 'quamobrem;' vultque eo potissimum animadvertisse, quia insolens aliquid videbat, retia sub vesti-

bus. Grut.

39 Mendiculum] Regilla vesti opponit mendiculum, quasi mendicis convenientem. Quidam a voce 'meddix' derivant, quæ magistratum significat apud Oseos, teste Festo. Douza.

40 Ax impluviatam] Videtur significare, a similitudine impluvii vesti nomen esse factum: ut enim 'vitæ impluviate,' sic et 'vestis impluvia ta,' de similitudine impluviorum dicetur, quæ ea figura est: ut 'quaternata,' quatuor quadrata lateribus unidique corpus umbiat, quæ forma est impluviorum in cavediis. Gruter.

42 Quæsi non fundis] 'Impluvio' Epidici, lepide opponit 'fundis' Periphanes: proinde ac si servus dixisset, capitam illam, quam Stratipocles demoriebatur, 'impluvio' hoc est, impluvii pretio indutam fuisse: quod nemini mirum, aucto prese- tis suo vidari debere ostendit: cum pleraque pars meretricum totis etiam fundis, hoc est, fundorum, quibus ab amatoribus damnosissimis muneratæ, pretio cultæ atque exornatæ per vias incedant. Douza.

44 Illis, quibus] Id est, 'meretrici- cibus.' Sententia horum ista est: Tributum a magistratibus imperatam dicunt se pendere non posse amatores; pendunt tamen majus me- retricibus, totos, nempe, fundos. Boxhorn.

46 Rallum] A raritate texture sic dicta: cui opponitur hic 'spissa.' No- nius. *Linteolum casicum]* Parum et candidum: sic dictum, vel quod caeden- do ad candorem pervenerit, vel quod oras circumcisas habeat. Nonius.

47 Indusiatam] Varro de L. L. lib. iv. 'Alterius generis item duo; unum, quod foris ac palam, Palla: alterum, quod intus, a quo Intusium: id quod Plautus dicit intusiatam.' Atque ita, per et scribendum esset. Taubm. *Petagiatam]* 'Patagium, aureus clavus; qui pretiosis vestibus immitti solet.' Nonius. 'Clavns' erat plagula, quæ

ab humeris in pectus demittebatur, ut erat *dwys* Græcorum; ea clavis quibusdam consita erat, in senatoribus quidem, latioribus; in equitibus, angustioribus: propterea tota plaga ipsa vocabatur 'clavæ.' Et 'patagium' erat honestis matronis, quod 'clavus' viris. Quod ipsum ἔργον clarat. Nam 'pataginum' dictum, quod quibusdam quasi maenlis et nœvæ inspersum erat: τέρατος enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nœvæ in parte corporis. *Scaliger.* *Crocotulam*] 'Crocotula,' vestis erat mulierum, non virorum: et absque dubio ea est, quam Græci κροκότιον appellant. Et Maro, cum Æn. ix. dicit, 'Vobis picta croco et splendenti murice vestis, crocotum intelligit; ut effeminatest et semiviros incessat Trojanos.' *Turneb.*

48 *Supparum*] 'Supparus, lineum puerarum vestimentum, quod et subula appellatur,' Festus. Satis bene se habent vestium nomina a servo hic commemorata: nisi quod pro 'subminium' scribendum est 'subnimium.' Non est nomen vestis, sed allusio ad subparum, de quo præcessit; quasi diceret, 'subnimium' potius esse vocandum, quam 'subparum.' Ita scribitur pro supparum, quod erat vestimentum pueriarum lineum, ut interpretatur Festus. *Salmas.* *Ricam*] Proprie virginem flammœnum. Turpilius: 'Interea aspèxi virginem in capite gestantem ricolam indutam ostrinam.' Græci poëte vocant κάλπην. *Scalig.*

49 *Cumatile*] 'Coloris marini aut cœrulei, quasi fluctum similis, fluctus enim Græcis κύματα.' *Nonius.* Hic color Vegetio 'Venetus' dicitur, Lucretio 'Thalassius.' Ego arbitror non ita vocatam esse ob colorem, sed texturam representantem fluctus, quæ et 'undulata' dicta Varroni apud Nonium. *Gruterus.* *Plumatile*]

'Vestis plumatilis est clavata aut ex clavis facta.' *Nonius.* *Cerium*] Pro cerium, veteres libri habent garinum, pro cerinum, a Siclio καρδία pro καρδίᾳ, quod est cerini coloris. Nam 'cariarios' alibi idem Plantus appellavit, qui eo colore vestes inficerent. *Salmas.* *Melinum*] 'Melinus,' qui mali Cydonii pallorem imitatur: slioqui 'Melius color' Plinio est candidus, a 'Melo' insula, cui peculiaris est, et ubi optimus habetur. 'Mellinus' vero 'color' (ut quidam hic legunt) a melle, ad fuscum accedens.

50 *Cani queque*] Cani etiam nomen, quo antea appellabatur, quoque appellari debet, ademptum est: nonnulli enim canes 'Lacones' et 'Laconici' appellantur. Horatius Epod. vi. 'Nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon,' &c. Sed nunc vestes suas appellant 'Laconicas.' Quin et Horatius 'Laconicas purpuræ' commemorat Od. ii. 18. *Lamb.* In vesti nomine imponendo ademptum esse cani nomen jocatur servulus, quia Λακωνικὸν genus fuit vestis pellucidæ, et 'Laconici' etiam canes noti. *Hesychius,* Λακωνικὸς χρῶν λευκὴ ἀσθής. Λάκαραι κύρει etiam celebres apud Græcos. *Salmas.*

51 *Hæc vocabula*] Ordo est: Hæc vocabula, id est, vestes ipsæ, subiungunt viros, ut ipsi auctionem faciant. 'Auctio' pro venditione, quæ fit per augmentum pretii: cum publica rerum, vel sine hasta, vel cum hasta in foro posita, fit venditio; et traduntur plus offerenti. *Budæus.*

55 Nec satis exaudiebam, nec sermonis fallebar] Quanquam integrum sermonis seriem non plene percipiebam; ex quibusdam verbis tamen, quæ aripiébam, facile quid loquerentur conjectura porro adsequi poteram. 'Falli sermonis,' dictum ut Apul. Met. v. 'curare corporis,' et 'curare imperfectæ virginitatis.' *Colvius.*

63 *Rarsum corsum*] Vide notas Amphitr. v. 1. 60.

71 *Aliquid calidi*] Livius lib. xxxv. ‘Consilii calida et audacia, prima specie iusta sunt, tractatu dura, eveniu tristia.’ *Aliquid calidi conducibiliis* Forte cati. Scriver.

73 *Catum*] Verbum hoc Sabinum esse Varro ait: et ‘cata dicta,’ apud Eoenium, interpretatur ‘acuta’: eoque *Aelium Sextum* esse nominatum, non, ut sapientem, sed ut acutum. Apud Cic. Tuscul. I. ‘Egregie cordatus homo catus *Aeliu’ Sextus.*’ Servius a *natu*, *calore ingenii*, deriyat. Et hinc ‘Catones’ dicti, auctore Plinio.

78 *Utitor*] Recte *utitor*; non *uti-miner*; nam *utitor* respicit Periphanem, cuius res agebatur: alterum vero, reperiote, in communione duobus dicuntur. *Tasbm.*

82 *Continuo arbitretur uxor*] Mihi displicant Lambiniāna; putoque dicere: continuo circumspiciatur uxor filio. Quod idem sic extulerit Plinius Epist. I. 14. ‘Petis, ut fratris tui filium prospiciam maritum.’ ‘Arbitrari,’ ad oculos refertur. Aul. IV. I. ‘Hinc ego hic et illuc potero, quid agant, arbitrariet.’ *Gruterus.*

92 *Prestines*] Festus: ‘Prestinare apud Pl. est emere, et emende tenere.’ Ita, ‘destinare,’ Most. III. 1. de quo quidem verbo curiosissime hic Acid. Tamen expedire se non potest, quin cogatur tandem fateri, utrumque et ‘destinare’ et ‘prestinare’ esse quod Festus et Nonius censnere. Sic et Fulgent. Myth. II. ‘omnia pretio destinat, fame moritur.’ Sidon. Carm. 26. ‘Post piratica damna destinaret plenis mercibus institor carinas.’ *Severo.*

98 *Vive sapi*] Significat excellenter, aut admodum sapientia. Sic ‘vivus,’ pro eo, quod alias ‘vividus’ dicunt, positum, estque acris, vegetus, vehe-mens. Virg. *AEn.* I. 721. ‘Et vivo tentat prævertere amore Jampridem resides animos.’ Lucret. lib. VI. ‘Nimirum quia sunt in aqua permulta

vaporis Semina, de terraque necesse funditus ipsa Ignis corpora per tu-tum consurgere fontem: Nos tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.’ *Graues.*

100 *Suspicio*] Libidinis: vel te si-dicinam emere, ut filium ab ea prohibeas. *Lambin.*

103 *Nam te illo non aequa opus facto est*] Non est necesse, inquit Epidicus, te illo ire: sed alius allegandus est. Cui mox senex, quid jam? q. d. Cur ego non eo eam? Cui respondet servus: Ne te censeat filii odio aut temulatione facere. Non coherent, nisi haec lectio adseratur. Et animadverendum est, hic se quasi corrigere Epidicum, dum antea dixerat, senem liberare fidicimam, eo pre-texto, quasi eam amet. Mox ut existimat senees, haec bona fide gessi, et quasi sub manuū assci considia, ait, ‘Et repperi, haec te qui abcedat con-spicio: nempe si ipse non ivetis, sed alium miseris: ideo ait, Te co (scil. ire) non aequa opus facto es: et si ante-a dixerim te liberare debere fidicinam animi causa. Et ideo senex subjicit, quid jux? quasi dicat, Cur mutas consilium? Sic profecto omnia erunt clarissima, quam antea impura caligo. *Pistor.* Ne te censes] Non leno, sed ipsa fidicinam. *Tasbm.*

106 *Hic erit optimus*] Hic (Apocides: qui et III. 4. legum et iurum conditor factorque cluit) poterit auere-re, &c. AP. Epidio, habebas gratiam: scil. quod me huic muneri adhiberi vis: sed opera non est. Atque ita ad te erit ad Apocidem. *Pistor.*

111 *Pose emi minimo minimo*] Sic quidem libri. Sed vel invitis illis sermo Latinus dictat scribendam, Ad quadragesima fortunae enim posse emi minimo minimo. Sic Suetonius Julio cap. 20. ‘Campum Stellatem agrumque Campanum divisit extra sortem ad viginti millibus civium.’ Ita enim recte Casaubonus pro vulgata ac vi-ginti. Sic idem Octav. 28. ‘Super

triginta ducibus iustos triumphos et aliquanto pluribus triumphalia ornamenta deceruenda curavit.' Nam eodem modo dicuntur: 'curavit ducibus decernendos super viginti,' et 'divisit millibus civium ad viginti,' et 'emi potest minis ad quadraginta.' Gronov.

113 *Atque id non decem*] Ita Columella II. 1. 'Pecuniam domini neque in pecore neque in aliis rebus promercalibus occupet.' Scilicet in re empta pretium ita occupatur et habret, quo minus ad alium usum transferri queat. Ergo 'occupare pecuniam,' est sponorilcare, aut merci impendere, et quasi exercere, ne otio et inertia languescat. Cic. pro Flacco, et Verr. III. Et haec 'pecunia occupata' dicuntur. Contra, 'otiosa pecunia,' que domi latet, nec ullum domino fructum affert. Taubm.

SCENA III. 3 *Obsignato*] V. N. Cas. II. 1. *Armario* Ubi pecunia adseratur. Cic. pro Cael. 'Tune aurum ex armario tuo promero ausa es?' Plaut. Capt. IV. 4. *Taubm.*

16 *Ne ulmos parasitos faciat*] Parasitorum est mensas divitum attondere, et a divitibus semper aliquid abradere. Unde et Phocyllides 'assentatores,' qui a parasitis non multum differunt, *τραχεῖοκόρπους, mensarum tonsores*, indigitat. Hoc igitur dicit Epid. Metro, ne ubi senex resciverit me sibi verba dedisse, faciat ut nimis virgas in meo tergo sint veluti parasi, nemusque corium omni ex parte attundant. Lamb.

14 *Ab dannoso sene*] Παθητικῶς profelici et multis dannis confecto. Taubm.

ACTUS III.

SCENA I. 8 *Per illam tibi copiam*] Ἐρέβα ἀκίνης εἰωπίας quasi dicunt: Non debet tibi in Epidico tanta copia spes esse, ut aliam propterea negligere velis. Lamb.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

8 *Quid illum ferre vis*] Videntur haec repugnare superioribus: nam Chæribulus semper ita locutus erat, quasi desperaret de nummeria oper Epidicum accipienda. Itaque ordinant aliter personas, et haec verba dant Chæribulo, sequentia leviter mutata Stratippoci. Ego vero ista, ut existant in vett. libris, satis mihi capere videor. Nam cum prius minabatur Epidico, pro sua spe ac necessitate dixerat. Nunc conversus ad Chæribulum: Tu vero recte protinus ingenio proqne copia, qui etiam de illo nihil nobis promittis. Quid enim potes expectare, ut ille ferat, quum tu ipse tantis in oibis amico egenus es? *Tibi eleganter παράσται.* Ut in Aulularia III. 6. 'Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe; Tibi eni decretum est bibere aquam.' Sic enim scripti, ubi subjicerunt Te. Et vidit hoc Acidalius. Intelligitur 'dico.' Gronov.

10 *Verum aliquid*] Ridicula hominis nihil habentis quod promittat oratio. Lamb.

12 *Muricide*] Male in editis muricide, quod Scaliger pejus exponebat, quasi μυριτός. Hoc est et muricida; nec enim 'muricidus' magis dicatur quam 'parricidus.' Legendum est, *muricide*? 'Murcus, murcidus,' ut 'flacens, flaccidus.' 'Murcus' veteribus idem quod ignavus. Hinc extremis Latinitatis temporibus 'murcos' appellabant joculariter, qui sibi pollices praeciderant, ne militum nomen darent. Ammianus: 'Nec eorum aliquando quisquam ut in Italia munus martium pertinens pollicem sibi praecedit, quos joculariter murcos appellant.' Inde igitur 'Murcia' murcorum et murcidorum, id est, ignavorum Dea. Servios: 'Alii Murciam a 'murco,' quod est murcidum, dictum volunt: pars a Dea Murcia, quae, cum ibi Bacchanalia essent, furore sacri ipsius murcidum faseret.' *Murcia unum ex Ve-*

neris cognomentis, non ipsa amoris Dea, ut 'viscata,' 'verticordia,' 'calva,' et similia. *Salmas.*

13 *Batis]* 'Blatire' et 'biaterare,' auctore Nonio, est confingere, aut incondite et inaniter, vel ut *Festus*, stulte et percupide loqui; a Græco βλαδε. *Junius.*

15 Nec mihi plus adjumenti ades] Gaudent in omnibus Mas. esse, nec mihi plus adjumenta des: et dicendi rationem aiunt sententiamque apertam esse. Et scribit quidem Gruterus ita esse in omnibus Pall. sed quod tacet, in optimo Camerariano alterum esse, (quem plerumque solet seorsum V. C. titulo ponere) intelligimus ex eo, quod istud securius est. Id quod diserte affirmat in suis excerptis *Parens.* Est in eo et sententia aperta et dicendi ratio multo doctior. Nam 'adesse' est positum, ut 'adesse' dicuntur advocati, qui presentiam commodant. 'Adjumentum' autem vel 'plus adjumenti' dicitur per appositionem, quam vocant grammatici, ipse, qui debebat esse adjumento, ut 'auxilium' pro auxiliante. Tu quidem ades mihi, sed tua persona non plus est adjumenti mihi, quam ille, qui nunquam natus est. Alioqui non absurde conjiceres, adjumentos es. *Gronov.*

SCENA II. 1 *Fecisti jam officium]* Dami mibi pecuniam emendam fidicinem dedisti. Ego etiam meum servi officium faciam, et te pecunia intervortam, senex. Nam ita sentit. *Lamb.*

2 *Hoc quidem]* Δευτικῶς argentum in marsupio. Et hæc jam secum solua loquitur.

3 *Hoc oppido]* Hæc spectio albi asperique nummi valde scenam jverit.

6 *Ut facilem]* Ἐλλεπτικῶς: quam facilem præbuit senex se noster et impetrabilem! *Camer.*

7 *Ut importem]* Allegoria, ducta a more veterum Rom. qui solebant

commeatum ad exercitum in colonia aliqua positum presidii causa, impositum auspicato portare; idque auspicato faciebant, ne intercipetur. *Lamb.*

18 *Perenticidam]* Analogia ostendit scribendum esse pericidem. Sicut enim a 'pater' dicitur 'paricida,' a 'parens,' 'parenticida,' a 'Deus,' 'Deicida,' (quomodo Judæum bandaro vocant veteres Christiani) ita πέρα, 'pericida,' qui peram exenterat, evançat, et sic quasi occidit. Neque sic peribit Plauto, quem captat, jocus, qui est et manet in ambiguo vocum, 'paricidæ,' et 'pericidæ.' *Bochorn.* *Perenticidam* recte se habet, et melius versu convenit quam pericidem. Praeterea omnes libri ita legunt. Cogitandum est Plantam multa talia fingere sine illa analogia et ratione. Satis illi fuit quod vulgus intelligere posset nomen illud a 'pera' factum esse, et lusiæ auctorem in ambiguo vocum 'parenticidæ,' et 'perenticidæ.' *Salmas.*

15 *Peratim ductare]* Mallem ego peratim ductilare; ut significaverit Epidicus, nihil curare se vulgo usita 'dicendi genera, aut protrita vocabula rerum,' in quibus est illud, quod servi non nauci protinus triumphum se commeruisse, vel saltem ovatione dignos deputant, si forte herum suum peratim, id est, perpaucilli argenti modo, et quantillii per unius laxitas sit capax, defraudavent. Etenim sic ductilare expono: quasi dicas, argento circumducere. Suspicioque omnem sententiam istinsecus argutiolam in duobus adverbialibus illis, *peratim* et *follitum*, hoc est, in modi sive mensura ejus differentia, quanta inter 'peram' et 'follum' est, consistere. *Douza.*

21 *Ea jam domi est pro illa]* Maturatur Dissaldeus, quomodo puella dicatur domi esse, quam primum in se debet ait intromitti scena sequente: et multa molitur corrigendo. Sed,

huc verba sunt accipienda de altera fidicina, quam prins amaverat Stratiocles, quae introducta erat pro filia. Et forte sic Plautus scripsit, *pro filia*, inquam; nam testatur Gronius istud esse quidem in Cam. sed manu secunda. Alii codices *pelia*, vel *pellia*. Gronov.

23 *Quasi qui emeret, caveat*] Quasi caveat ei, cui emeret, nemo Periphanus. Caveat, id est, satis accipiat a lenone praedibus et praediis. Lambin.

30 *Minas se habere quinquaginta*] Atqui de 'triginta' tantum constat ex ult. scena. Quærer Acidalius coram et velum, quo tegat economiam hunc errorem: sed utrum invenerit nescio. Dicamus interea, Epidicu vernilli ingenio et jactantia summam apud alias verbis exaggerasse: quod solet fieri.

36 *Dolosam*] Falsam, et aliam ab ea, quae jam domi est: non illam, quem se empturum putat senex. Lambin.

37 *Docta*] A me fallaciis instructa. Terent. Eun. 'perdocta est probe.'

SCENA III. 1 *Non oris causa*] Seneca Nat. Q. i. 17. 'Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta: primo aui notitia; deinde et ad quedam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam; deformis, ut aciret redimendum esse virtutibus quicquid corpori de- esset; juvenis, ut flore aetatis admonebatur, illud tempus esse discendi, et fortia audendi; senex, ut indecora canis deponeret, et de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura fa- cultatem nobis dedit, nosmetipsos vi- dendii.'

3 *Perspicere possent cor sapientia*] Lege, sed qui perspicere possint cordis copiam, Igitur perspicere ut possint cor sapientia. Scriv. *Cor sapientiae*] Ab interpunctione laborat locus. Scribendum: sed qui perspicere possent cor, sapientia, Igitur perspicere. Et intel-

ligendum ex superioribus, 'sapientia habendum speculum fuit,' igitur, id est, ea causa vel gratia, ut perspicere possent cordis copiam, sive quid sapientiam habuerat in corde. Vide Observ. III. 29. Gronov.

7 *Vel quasi*] Id est, avrica, exempli causa; ut ego ipse, qui, &c. Quasi, pro 'quemadmodum.' Taubm.

10 *Solidam*] Istud solidam converti debet ad malefacta. Sic Seneca alibi, 'solidam' vocat 'nequitiam,' quae radices egit. Gruter.

12 *Fuit conducibile*] Scil. tale speculum habere.

13 *Cum præda*] Venit cum fidicina filio erecta. Ita quidem senes arbitrantur; sed falso. Lambin.

16 *Suppetunt*] Id est, succedunt, eveniunt, expetunt, ut Asin. i. 1. 41. Pseud. i. 1. 106. Gronov.

19 *Sīris*] Pro 'siveris' a 'sino.' Taubm.

22 *Divertunt*] Id est, differunt, diversi sunt. Gronov.

26 *Tempore*] Tempestive ante filium sumus mercati, J. Gulielm. Verisim. ii. 19. Tempori, idem quod opportune, tempestive: idemque efferebant tempore, ut 'heri,' 'here,' 'hici,' 'luce.' V. N. Pers. v. 1.

29 *Graphicum*] 'Graphicus,' ad unguem factus, ut Horat. vennustus scitoque ingenio, et quasi pictoris manus expolitus. γράφειν, pingere; γραφίς stilus, penicillus. Scalig.

30 *Non caru'st auro contra*] 'Væ nire contra aurum,' est magno vænire: ita enim veteres semper fere dicebant, metaphora a lance momentanea, in qua appendebantur æs, nam quod preponderat, id contra esse, hoc est, ἀντίθετον dicebant. Indo 'æs contrarium' vocabant 'æs grave,' auctore Festo: scilicet ἀντίθετον. Scaliger.

36 *Ipus illi*] Epidicus fidicinæ.

40 *Stolidum*] 'Stolidi' vocantur non tam stulti et excordes, quam tetri et molesti, illepidi, quos Gr.

μοχθηρὸς καὶ φορτικὸς dicitur: Ter. Scœurs: ‘Bardus a tarditate inge-
nii; a Græco, quod illi tardos βραδεῖς
appellant,’ auct. Festo. Videtur
translatum verbum a re rustica.
‘Stolones’ enim vocant agricultoræ in
arboribus frutionem inutilem, iu-
quit Plin. I. 1.

48 *Albis dentibus*] Significatur ca-
chinnatio, et risus effusior; in quo
dentes denudantur. Camer.

52 *Pugnis memorandis meis*] Sic
omnes scripti. Scioppius *memoran-*
dus, quia apud Apuleium inventit
‘dolo memorandi.’ Sed aliter Apu-
leins, aliter Plautus eo verbo utuntur.
Nam *pugnis memorandis meis* est pug-
nas meas commemorando. Persa I. 1.
‘ita si miser querendo argento mu-
tuo.’ Sic Cicero et Livius passim.
Gronov.

53 *Eradicabam*] Ita Horat. in Arte,
de odiose recitatore: ‘tenet occidit-
que legendo.’

55 *Undantem chlamydem*] Habitum
incessumque glorioli nimis pol gra-
phice expressit: ab Afranio item
adumbratum, in Pompa: ‘Tene tu:
in medio nemo est: magnifice volo
fluctuantim ire ad illum: ubi “fluctu-
atim” pro “jactanter et solute”
sumptum exponitur a Nonio. ‘Vestis
nudans’ hic est, quæ incessu crispa-
tur, præsertim dum succussatnr cor-
pus: qua ratione ‘undantes habenas’
dixit Virgil. Æn. XII. 471. quasi un-
datim crispantes, dum ab auriga
commoventur. H. Jun. Contra de
incessu modesto ac minime superfluo
perelegantia sunt illa Petronii: ‘Quo
oculorum mollis illa petulantia? quo
incessus tute compositus, et ne ves-
tigia quidem pedum extra mensu-
ram aberrantia,’ &c. Seneca Nat.
Q. VII. 31. ‘Tenero et molli incessu
anspendimus gradum.’ Wouwer.

SCENA IV. 1 *Cave*] Servum annm
anteambulonem alloquitur miles.
Boxhorn.

2 *Platenius*] Non dubitamus no-

men illud populi corruptum esse,
itaqne rescribendum, *Senex* ubi ha-
bitat *Periphanes* *Plotenius*. *Plotenius* est Πλάθεντος ex Egeide tribu.
Stephanus: Πλάθεντος δῆμος Αγρίππεος
φύλης δημόσιος, Πλάθεντος, καὶ Πλά-
θεντος. *Petitus*.

8 *Tranquillum locum*] Captant vo-
cabulum *tranquillum* et tanquam rem
arcana proferunt Periphanem ma-
nu vel de gloria certare male. Sae-
cū *tranquillum* eleganter et non trito
more pro commodo, vacuo, nihil ubi
sit impedimenti, ubi non obloquuntur.
Sed certamen, quod minatur juxta
ignavus et gloriarum plenus, ad igna-
vum et gloriarum plenum, omne
est verborum, non manus, ideo ‘de
illius ore sunt sordide;’ nimimum
dum alter contra majores explicet.
Hæc est tempestas, quæ ostentatori
tranquillum non sinat: nil magis aut
gravius. Gronov.

16 *Manibus demissis*] ‘Fugere de-
missis manibus,’ est contentissimo
cursu fugere; nam tales solet man-
us dimittere et jactare: quod Gra-
eci dicunt ραπασέως τὰ χέρα. Ari-
stoteli est φεύγειν ραπασέωντα. Con-
tentissim enim currimus, manus de-
missas habentes, et circum latera
jactantes. Casaub.

19 *Cui centones sarcias*] Assestor-
iis, qui voluerunt sarcias, vel ob La-
cilli locum, ‘sarcinatorem esse sum-
mum, suere centonem optime.’ Su-
untur et ‘saciuntur’ centones, non
‘fariuntur.’ Isidor. Orig. I. 38.
‘Centones apud grammaticos voca-
ri solet, qui de carminibus Homeri
vel Virgillii ad. propria opera,
more centonario, ex multis binc inde
compositis in unum sarcinat corpus
ad facultatem eujusque mate-
riæ.’ Quæ ille descripsit ex Tertaliano
de prescriptionibus cap. 39.
‘Homero centones etiam vocari so-
lent, qui de carminibus Homeri pro-
pria opera more centonario ex multis
binc inde compositis in unum sar-

orient corpus. Et utique fr̄ecundior, divina litteratura ad facultatem cu-jnoque materiæ.' Gronov.

26 *Molestum non est nisi dicas*] Sic codex unicus, et explicat Gr̄terus: molestia non erit oratio, si dixeris quæ ego velim; sin quæ tu velis, erit molesta. Camerarius, mihi si dicas; Douza, nisi dicas quid velim; Guilielmus, Non: ad epol scio. *Molestum non est mihi, si dicas*; Dissaldeus, scio molestum non esse. Post omnes velim, Non ad epol scio, *Molestumne sit, nisi dicas quid velis*. Hand possum tibi dicere, molestumne sit futurum non non, nisi prius loquentem andiero. Præ se fert enim, se nec scire nec divinare, quid miles esset dicturus, et si satis suspicabatur. Gron.

28 *Habeas*] Nulla hic opus mutatione quam vult Dissaldeus. Non dum quidem Periphani de pretio cum milite convenerat; nihilominus subintelligitnr. *Habeas*, inquit, illam, ubi mihi pro illa, quæ empta mihi est quinquaginta minis, argentum solveris. Boxhorn.

33 *Possidebit mulier faxo ferias*] Miles dixerat, se fidicinam facere velle libertam suam. Periphanes respondet: mulierem possessuram militis ferias, si pro ea, ut oportet, satisficerit. 'Ferias' hic sunt, quas herus servæ facit, ea libertate donata. Sed et addit Periphanes futurum id ea lege, si miles ex agro Attico fidicinam exoneret, id est, alio evehat. Metuebat enim Periphanes, ne fidicina in Attica manentia amoribus filium perderetur. 'Ferias' dicuntur, remissio laboris. Ita inducitur, 'belli feriae.' *Possidebit ferias tuas*, quas tu illi facies, libertate donata, a servili opere et labore immuni. Boxhorn. Legendum, *Tuas residebit mulier faxo ferias*, id est, tibi mulier feriabitur, tibi cessabit, tuas ferias celebrabit. 'Residere ferias' dicebant pro feriari, quia resides manebant per feriarum tempus, nec quicquam operis faciebant. Idem Plautus in Capteiv,

III. 1. 'Venter gutturque resident esnriales ferias.' Citant ad eum locum interpres locum ex Cicerone de Leg. II. qui vulgo corruptissimus est. Sic enim legitur: 'Denicales feriae, quia residentur mortuo.' Imo scribendum: 'Nec vero tam denicales quæ a nece appellatæ sunt, quia residentur mortuis.' In sequenti versu apud Plautum scribi quoque debet, atque ita projecto, ut eam ex hoc exonerates sacro, pro agro. Sacra semper cum feriis, et feriae cum re sacra quæ in his fiebat. Cum igitur dixisset, si sibi sexaginta a milite denuerarentur minæ, futuræ ut ea mulier quam petebat, ejus ferias residet: addit, atque ita quidem ut exoneraret eam ex hoc sacro, id est, ex sacro sensis; cum non amplius ejus residere deberet ferias, sed militis cui dabatur, ut eum coleret. Dabis, inquit, mihi pro ea sexaginta minas, ut tuas residere possit ferias, et meo sacro liberetur. *Tuas residebit ferias*, id est, tua erit; et de feriis intelligit privatis, quæ a solia domesticis celebabantur, ut erant dies natales, denicales, et aliæ. Festus: 'Private feriae vocantur, sacrorum propriorum, velut dies natales, operationes, denicales.' Quæ igitur aliquis residet privatas ferias, ejus est propria et domestica, vel ancilla. Inde explicandus ille versus. Salmas.

34 *Ut eam ex hoc exonerates*] Q. d. meam domum edaci et inutili muliere, tanquam onere leves. Vel 'agrūm' accipe, pro tota terra Attica; et est hypallage, pro hunc agrum ea exonerates. Lamb.

36 *Conciliavisti pulchre*] 'Bene, ac pulchre conciliare,' est vili emere: contra 'male conciliare,' care et magno pretio. Omnis enim conventio est conciliatio. Donatus.

37 *Fides*] Citharam.

53 *Nihil: sic suspicio est*] Sic quidem Langianus. Sed Cam. et Pall. rō nihil ignorant: ignorat et ille, qui Boxhornii fuit. Nec ullua huic voci

hic usus est. Quin et videtur ex persona vocabulo *Mil.* nata. Tam manum os et hypocrisim remittimus. Gronov.

58 *Qui me emunxisti?*] Metaphora servilis et jocosa. Græcis ἀπομένει. Me, tanquam puerulum, cuius nasus mucoris plenus, omnisque consilii expera est, delusum argento spoliasti. Phorm. iv. 4. ‘Emunxi argento senes.’ Lamb.

66 *Athenis Atticis?*] Ut distinguat ab aliis Athenis, quarum quinque aut sex recenset Stephanus.

79 *Flagitio?*] Id est, effagitatione, coavitio seu pipulo potius, et quidem muliebri: non, dedecore; ut vult Monstroliensis. Douza. V. N. Merc. ii. 3. et in primis Cnrc. act. III.

80 *In tantis positus sum sententia?*] In sex septem interpretationibus, quas afferunt, nulla vera. ‘Poni in sententia’ est praescribi sententiam auctorem. Solebant autem psephismatibus et decretis liberarum civitatum preponi nomina illorum, qui eorum auctores fuerant. Inde apud Demosthenem: Ἐπὶ δρόχοτος Μυρσίφιου, Ἐκατομβαιῶν ἄηγ καὶ νέρ, φυλῆς πριγανενόντης Πανδιούδος, Δημοσθένης Πανανεὸς εἶπεν. Et rursus: Πριγανεὶς φυλῆς Ἰπποδωματίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεῖς πρόδρος εἶπεν. Hinc illud apud Gellium xviii. 3. ‘Quod si proba ista hæc et honesta sententia est, queso vos, non sinamus eandem de honestari turpissimi auctoris contagio.’ Vide reliqua et nostrum quartum Observationum. Est ergo, qui in tantis positus sum sententia, cuius in sententiam toties populi psephisma factum et nomen meum praescriptum habuit. Gronov.

85 *Atque me minoris?*] Suspicari possumus, hoc ex alicuius priorum poëtarum fabula quapiam, jocose inserta a Plauto. Camer.

86 *Fictor, conditor?*] ‘Juris conditores,’ dici jurisconsultos, quibus auctoritas a principe data erat iura condendi, obvia satis est. Credo tamen

ita ambigue id prolatum a Periphane ut conditor penult. longa intelligi possit, respectu ad ‘jurium’ notioiem vulgarem. In eadem ambiguitate videtur lusisse et Arnob. I. vii. ‘Cupientes addiscere, quid cum pulibus Deo sit, quid cum libis, quid diversis cum farribus confectionis jure multiplici atque impensarum varietate conditis.’ Douz.

88 *Sapientiorem ** manubrio?*] Lacuna potest variis modis repleri, sed sensus idem erit, qui ex lectione Lambini effectur, quem satis probo. Posset enim legi, *Malleum, Sapientiorem quasi dicas manubrio.* Scribitur in antiquis editionibus, *Malleum sapientior ut est male hærens . . . manubrium.* Si hec vetus lectio, ex ea optima et elegantissima posset elici sententia, scribendo, *Is etiam sese sapere memorat, malleo Sapientius ut sit male hærens manubrium.* Ille vero, inquit, cum adeo sit fungus ac stupidus, etiam sese sapere predicit, ut si manubrium, male hærens, diceret se malleo sapientius. Manubrium quidem sapientius malleo, quia sine manubrio inutilis malleus. Et potest jactare manubrium se magis sapere quam malleum. Sed male hærens manubrium incommode est atque inutile, ac falso id jactat quod sit sapientius malleo. Talis erat ille sonex, qui se sapere memorabat, cum a servo delitus esset. Salmas. *Malleum sapientiorem manubrio?* Vix est, ut hic aliquid supplendum existimem, nisi ab ingenio prudentis lectoria. Abaque menda aut vitio nullo accipio proverbium in dnos æque stolidos et stultos, quorum alter nimio plus sibi sapere videtur. Nam et mallens et manubrium, sapienti tantundem, id est, ambo nihil. Et, ut alia sunt ruri, alia in foro nata, sic hoc videtur ab officina exilisse, et inter operas fabriles initium habuisse. Nihil facilis et proprius, quam ut verba Plauti, ut nunc sunt, accipiamus prorsus quasi essent: ‘*Is etiam sese*

sapere memorat, quod est perinde, quasi dicas Malleum sapientiorem manubrio.' Gronov.

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Miser ex animo]* *Miser subintelligitar 'bomo,' quod ἀνθρώπου κονεῦ repetendum.* Sic ergo legendum, *Si quid est homini misericorum, quod miserescat miser ex animo, Id ego experior.* Si quid misericorum homini eveniat, quare ex animo doleat, id ego experior. Hæc scripserram, cum in codice Ms. Salmasiano nostroque ἡ̄ est, quod in vulgatis repetitum hoc versiclo legitnr, abesse deprehendi. Et abesse debet, a scilico repetitum. *Boxhorn.* *Si quid est homini misericorum]* Alterum est sane ignorant scripti, non tamen posterius, sed prius. Sic enim omnes, *Si quid homini misericorum:* etiam ille, in quo se id abesse scribunt deprehendisse: sic et Palatini. Sed quomodo interpretantur *miserescat,* doleat? Imo 'miseresco' est miseror: 'miseresco tui' et 'miserescit me tui' est miseror tui, et miseret me tui. Sic Terentius et Virgilius loquuntur. Ergo scribendum, *Si quid homini misericorum, quod miserescat miseri ex animo, est, Id ego experior.* Sensus, ob quod miserescat vel miserat homines istins miseri ex animo: quo si miser mereatur misericordiam. Postremum, ut in Sticho, 'Credo ego miseram fuisse Penelopam, Soror, ex animo.' Truculent. II. 2. 'Ut miserae matres sollicitæque ex animo sunt.' Gronov.

4 *Mentem animi]* Praestantissimam et intimam animi partem: ἡ̄ς ἡ̄ σάρκας θῆται, οὐτωνούς ἡ̄ ψυχή, inquit Aristot. Hæc autem asspissime ita coniuncta a bonis scriptoribus leguntur, 'animi vix mente videtur.' Catullus, 'Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.' Passerat.

5 *Hostium est potita]* Capta est ab hostibus, ita vs. abhinc 30. item Capt. I. 1. ubi notas vide: ita, 'potiri he-

rorum,' est in herorum potestatem venire. 'Potiri mali,' pro opprimenti a mali, et in ejus tanquam potestatem venire, dixisse Terent. Phorm. III. 1. J. Gulielm. docet.

7 *Ipsa se miseratur]* Misera se misere ac dolenter prædicat sive lamentatur. V. N. Rnd. I. 8.

9 *Illi hospitio usus]* Nihil mutandum in hoc veras, sed sola interpunctione adhibita sanandas, hoc modo, *Credo ego, illi hospitio usus: inventus.* Nominaverat Periphærem mulier perēgrina prinsquam eum videret. Dicit Periphæs, huic mulieri, ut opinor, hospitio usus, id est, opus est. Et per ironiam addit inventus. Videatur, inquit, hospitium hæc quærere, et meo velle uti cum me nominet. Inventus hospitium quo opus habet. Sed ironice hæc dicit, inventus scil. id quo usus illi est hospitium. *Salm.*

14 *Pudicitiam pepulit]* Id est, virginitatem mihi eripuit. Livius, 'Expugnavit decns muliebre:' quod Apul. 'interficere virginitatem' dixit. Taubm.

22 *Quod credidisti, reddo]* Nempe 'salutem:' quam abs te quasi creditam accepi. Bacchid. 'Quin tu primum reddis salutem, quam dedi?'

25 *Interpretari]* Interpretari fieri. Douz.

26 *Mira memoras]* Scil. cum dicis me scite loqui: cum id a natura fœminarum absit. Lamb.

27 *Ak, guttula]* Vide Adag. 'Adspersisti aquam,' et not. Milit. IV. 8.

30 *Obsevisti gravem]* V. N. Trucul. II. 6. 'Qui vim magni doloris per voluptatem tuam condidisti in corpus,' &c. Eleganter et honeste solent veteres agricultura vocabula transferre ad rem voluptatum: de quo dicit Asin. v. 2. Amphit. II. 2. et alibi.

32 *Compotem]* Id est, plenam.

33 *Quid est quod vultus te turbat]* Princeps codicum, quod duovitus; unde plerique posteriores librarii fecerunt quod digitus, frustra arreptum et ex-

plicatum viris doctis: quum non alind id significet quam *quod voltus*, ut vidit Gruterns. Sed præterea scribendum suspicor, *quod voltus se turbatus*. Gronov.

38 *Ille eam rem*] In omnibus libris, nisi quos Lamb. et Douz. depravabant, est, *Meus servus eam rem sobrie et frugaliter Accuravit, ut alias res ille est impense improbus.* *Alias res, rā dālā, ceterum, sive quod ad ceterum attinet, cetera, ad cetera: pro quo simpliciter dici poterat, alias, quod vulgo perperam pro adverbio habetur.* Schopp.

41 *Acropolistidem prodire*] Camerarius censet hoc non oportere esse nomen filii Periphanis, quum sit fidicinæ alterius, amicæ Stratippoclis: et anspicatur legendum *Telestidem*, vel *Acrotelestidem*. Cui multis verbis, nulla ratione, repugnat Lambinus. Acropolistis vocabatur fidicina, quam prius amaverat Stratippocles, et nunc ab eo fastiditam paullo ante petebat miles ab seno, qui eam filiam putabat: quod non nesciebat Camerarius. Eodem nomine apud mangonem vel venditoremerat appellata, quam nunc amabat Stratippocles, et mox esse cognoscit sororem suam. Eodemque nomine putabat esse Periphantes fidicina ab Epidico conductam, quam jusserat emi senex pro amici filia. Unde tot Acropolistides? Quid affert momenti ad rem idem tribus personis attributum nomen? Deinde ubi agnoscitur ab Epidico Periphanis filia, v. 1. 30. constanter omnes omnino scripti codices *Telestidem*. Ergo non dubito, quin hic vera sit altera Camerarii suspicio, et *Telestidem* legendum, non *Acropolistidem*. Sed et liber optimus, *Eho istinc Canthara jube, sine τῷ statim.* Scribe, *cho, istinc, Canthara, jube Foras Telestidem prodire filiam ante ὁδίς mean.* Præcedenti quoque versu delevimus *rā vivere*, quod in nullo est scriptorum: sufficit, *Fac videam si me vis; nempe videre salvam: vel etiam, Eho, istatim*

Canthara. Nam illud dictant et alii codices. Vossian. 2. *canthri statim;* Voss. 3. et Junianus, *Canthara i statim.* Gronov.

SCENA II. 8 *Ornatum immutabilem*] Sicut hærebre hic non debebant interpres, ita feriari potuerint correctorum manus. ‘*Immutabilis*’ derivatur ab ‘*immonto*,’ ubi in vim augendi habet. *Immutabilem* vero potius dixit, quam ‘*immutatum*;’ quia non tantum filii habitus et ornatus mutatus, sed et indies mutantus erat: cum olim, sicut et nostræ statis pertulantis, vestitus ornatusque, praesertim sc̄minarum, certam formam, vel modum, ut nunc loquuntur, non haberet in quo conaisteret. Sic venuste a Calpurnio Ecl. II. dicitur, ‘*mutabilis arbor*:’ ‘*Mutabilis induet arbor Ignatas frondes, et non genitaria pomæ.*’ Mutabilis arbor, quæ alienis frondibus et ramusculis subinde insertis aliter atque aliter comitur. Boxhorn.

9 *Aliter catuli*] Vult mater: quemadmodum nemo ambigit hæsitaque in hisce distinguendis bestiis; ita neque se dubitat hanc mulierem aliam esse a filia sua. Taubm.

22 *Plastrum perculi*] Id est, everti ac perturbavi rem, falsa emptione. Donatus rusticum ait proverb. ‘*Pæne plastrum percult:*’ ubi ait Eu-nuchus servus, ‘*Perculerie tu jam me,*’ id est, impellendo perturbaveris. Festus: ‘*Plastrum perculti dicebant antiqui ab eo, qui pede onusta planstra percult, id est, evertit: quod postea abiit in proverbium.*’ Camer. Accipiendum enim semper de eo, qui evertit ac perturbat rem. Verbum ‘*perculeris*,’ est, ut grammatici loquuntur, potentiale; hoc est, ‘*pæne percunisti*:’ οὐτη τραχῆλοις, οὐτη τρονκας ἢ με. Scalig. *Plastrum perculti*] Proverbiū rusticum, cui originem dedit aliquis male sedulus et opera vehementē, qui plastrum inæquale et altera rotarum in altiore orbitam depresso inclina-

tum, veritus, ne in eam partem pro-
comberet, subeundo tam immodece
levavit, ut idem planstrum in alte-
rum latus everteret. Sic Periphanes
queritur, se dum sustentare ac suf-
fulcire rem, domumque capit, tam
prompte obnixeque egisse, ut ean-
dem affixerit. *Gronov.*

34 *Circas]* Circas interpretantur
'veneficam'; nec vere, nec apto.
Nemo scilicet homo patrem suum,
nisi matris testimonio fidem habeat,
agnoscere potest. Fatetur Telemachus
Odyss. A. Quos autem Venus
volgivaga et *τύραννος* varie procrea-
vit, iis nec mater ipsa certum pa-
trem assignare potest. Sed evenit
etiam, ut quis aliquando nec patrem
noscat. Solem unicum certo sibi
sciat parentem. Hominem enim a
Sole et homine generari, physici af-
firmant. Sic eleganter et acute lusit
comicus in nomine *Circes*, quae Solis
filia: itaque fidicinam Solis filiam nun-
cupavit: quia, ut Circe fingitur Sole
prognata; ita huc fidicina, quam et
pater et mater nosse negabunt, So-
lem sibi tantummodo parentem po-
terat nominare. *Rigalt.*

ACTUS V.

*SCENA I. 3 Illi caperat frons severi-
tudine]* Caperat pro 'caperatur,' id
est, rugis contrahitur, et asperatur.
Tractum a caprorum frontibus cris-
pis, auctore Nonio. Vel a cornuum
capinorum similitudine, ut Festo
placet. Hinc 'frons caperata,' pro
tristi et severa.

4 *Si undecim Deos]* Duodecim Dii
magui sunt, quos Cicero tralate 'De-
os majorum gentium' vocat; et quo-
rum nomina hoc disticho inclusit En-
nius: 'Juno, Vesta, Minerva, Ceres,
Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jo-
vi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.'
Duodecim illi Dii, Eonianio hoc disti-
cho inclusi, *νόντοι* sunt secundum
Gentium credulitatem, *αἰσθητοί* vero
magnum partem sunt ac visibiles

juxta Platonicos. Hos *νόντοις* veteres
philosophi appellantur, quod sola
mente eorum numen comprehende-
retur; potentia vero intelligeretur
ex iis rebus, quas humanis usibus
necessarias invenissent ac prodidis-
sent. Septem quidem ex his qui
planetæ *ἀβράχωρα* sunt, in sphæris
propriis singuli fixi incurrabant. Re-
liqui tamen haud minus annas sphæ-
ras habere crediti, per quas et nosci-
tabantur. Sallustius sphæram duo-
decim illorum Deorum in superiores
et inferiores dividit. Sex superiores
ponit Jovis, Martis, Apollinis, Mer-
curii, Veneris, Diana, quibus adnu-
meranda Saturni, quæ communis est
et Cereris: item *Æther*, qui Minervæ
adsignatur. Reliquæ quatuor inferiores
ab eo censentur: Terra Vesta,
Aqua Neptuni, Ignis Vulcani,
Aër Junonis. Haec decem sphæras
sunt, restant dues Saturni et *Æthe-
ris*: hanc occupabat Minerva, illam
Ceres. *Salmas.*

10 *Defloccati senes]* Id est, calvi:
sumpta metaphora a vestibus, quæ
fratillos suos, id est, villos amise-
runt: quæ et 'decotes,' sive 'decu-
tes,' id est, detritæ dicebantur. *Scal.*

11 *Copulas secundias]* Vetus codex
Camerarii habet *copulas secundias*;
placoret legi cum Scaligero *secundias*,
qui recte interpretatur sesqui-
pollicem crassitudinem. Lectiones
alii omnes nugatoriae. Melius ta-
men putem scribi *copulas secundias*,
pro 'semunciarias,' id est, copulas
quibus clitelæ religantur in mulis
clitellariis. Nam 'semuncia' expo-
nitur in Glossis *καρδίλαιον*, id est, cli-
telæ, et earum mentio apud Catonem
de R. R. *Salmas.*

12 *Quippe ego, cui libertas in mundo]*
Quasi dicat: Quidni ego bonum ani-
num habeam, cui libertas parata est
domi? Ironia servilis. 'In mundo
esse dicebant antiqui, cum aliquid in
promptu esse volebant intelligi,' Festus.
Lamb. *Libertas in mundo]* Homo
bonus, qui allevit, Epidicum non ali-

ter se liberum fore putare, quam si fugiat, et fiat κορυφωτης, ideo infrequens lector Plauti fuit, ut nesciret, quid esset toties ei frequentatum 'esse in mundo.' Gronov.

14 *Gravastellus*] *Gravastellus* rectum est, et idem plane est, qui et 'ravastellus.' 'Gravus' idem quod 'ravus,' qui ravi est coloris. Sic 'gnavus' et 'navus' idem; 'gnavus' et 'navus'; 'gnosco' et 'noscō'; 'gnatus' et 'natus.' Qnod dicitur 'gravedo,' a qua 'gravedinosi,' que est κόρυφα, id verbi non est a 'gravitate,' sed dicitur pro 'ravedo,' vel 'ravido,' quod idem est ac 'ravis,' nempe κόρυφα. 'Gravus' igitur et 'ravus' idem. Unde 'gravaster' et 'ravaster,' ut calvaster. Unde κορυφωτης, 'ravastellus' et 'gravastellus.' Salmas. Video ut defendat hanc vocem διάρυν et intercipiat conjectaram Moursii, *ravastellus*. Scio etiam existare apud Festum, licet alter interpretetur. Barthins *gravastellus*, etsi in Feste scripto fuisse notet *gravascellus*. Vossianus *grana scelus*. Propemodum suspicor antiquissimum esse mendum, et voluisse Plantum vel *bradysecales*, βραδυσκελῆς, *tardigradus*, aut *rhabdosceles*, ραβδοσκελῆς, *loripes*. Et utrumvis convenit tardo incessui, quem accusat in homine versus 21. Gronov.

19 *Ex triis verbis*] Si picta sunt pulera; meum tergum pinciarum futorum est: namque pigmentis ulmeis, id est, virgis ex ulmo, a sonibus quasi pictoribus pulcre pingetur. Per 'Apollinem' et 'Zouxim,' Periphanem et Apæcidem significat. Lambin.

21 *Pedibus pulmoneis*] 'Pedes pulmoneos' intelligit, qui panticibus ulcerosi sunt. Nisi referatur ad proverbium πλεύμων, de stupido. Vel potius dixerit 'pedes pulmoneos,' tumidos: sicuti Plinius xv. 14. 'pulmonea' quædam 'poma' vocata ait, id est, ut ipse interpretatur, 'stolido tumentia.' In Vet. Glossario, *Panties*, ἔλαιη δὲ τραχήλου τῶν κτηνῶν ex-

ponuntur. Soulig.

26 *Sepiender tensis*] Cum crumenata scilicet, enī idem pecuniam.

28 *Satin' ego*] Alibi dicit, 'Satin' recte oculis utor? id est, ut si oculis prospicio, unū secus? eleganter: 'utilitas' hic non aliud quam 'unus'; non χρηματης, sed χρῆμα. Et haec est propria se prius notio. Auctor ad Heren. lib. iv. 'Si idoneus esse potest ad eas utilitates et aptus, quæ desiderantur ab equo.' Postea, quis quicquid unum sui præstat, commodum adserit, factum ut pro iis 'utilitas' acciperetur. Meurs.

29 *Ac Thebis Epidauri*] 'Atraversa haec arguit Petinus ad leges Atticas; nam si Thebis sata atque mata est, non igitur Epidauri: et conjicit, ac te Bois Epidauri: fuisse enim Bois vel Boas urbe in confinio Lacienses et Epidauriensem: sed fallitur; nam erat quidem mata Epidauri Teletis, sed matre Thebana Philippa, quæ compressa a Periphane Epidauri dein redux in patriam peperit, ibique eduxerat filiam. Fuerat autem bellum gestum ad Thebas, atque in eo capta Teletis II. 2. 22. Igitur mutanda distinctio, E Philippa matre natam ac Thebis, Epidauri sata; vel si mavis, E Philippa matre natam a Thebis, Epidauri sata; nam matre a Thebis est matre Thebana: et Livio 'Turinus Herdeonius ad Aricia.' Flora 'ab Etruria Veientes.' Gronov.

33 *Non meministi*] Si bene distinguas, sanus est locus, *Non meministi me auream ad te afferre natali Lannam*, atque anellum aureolum in digitatione? Ut aurea cum lunula construatur. Beckhorn. Lunata fibula reliquis frequentior olim fuit. Et talis forsitan Plauti lunula, quam Lambinus et Douza rotundam lunæ more gemmam putabant. Joh. Rhodius. *Me auream*] Inter me et auream est lacunula in V. C. unde Camer. suspicatur leg. minam auream: quæ fuisse instar aurei Lusitani, enjus pretium aureorum decem. Observandum etiam,

reterta die natali munera ab amicis clientibusque accepisse. *Meurs.*

36 *Animo liquido*] Esto animo enris soluto et minime sollicito. *Turn.* L. x. *Pseud.* III. 3. quem *Anl.* I. 2. ‘animum defucatum’ dixit. *Taub.*

41 *Aequa scias*] Juxta mecum. *Doux.*

44 *Id tacitus taceas*] Utrum tenetas ea habeas? *Gronov.*

45 *Perdidisti*] Scil. me amantem: quia frui te non potero, cam sis soror. *Reperisti*] Scil. fratrem; quem perdideras, et quem fratrem esse noscieras. *Lambin.*

48 *Aquam calefieri*] Ut lavet pergere adveniens. Vide N. Truc. II. 3.

57 *Neque ille haud*] Duae negotios, ut et supra, et alias saepe, negative Gracismo. Bacchid. ‘Neque ego hand committam:’ Cam. et Aus. Popma II. 9. de usu antiqu. locut.

58 *Pedibus seze provocatum*] Scil. ad cursoram, seu currundi certamen. *Nimis festivum.* Qui enim in discussione prior est, is modo non lacessere et quasi provocare, ne dicam tarditatem concursori suo exprobare videtur. *Douz.*

SCENA II. 1 *Decrepitos]* A lucerna, vel candela, quæ ultimum expirans crepitum edere solet: hoc enim est ‘decrepare;’ ut apud Pers. ‘desertere.’ A veteribus Græciæ magistris *decrepitus* exponitur ὑπέρυπος, τεροβαθμός, ἀφθος, γέρων ταχυθάρτος. *Scalig.*

6 *Flemina*] Dicitur ‘flemina,’ auctore Festo, ‘quum labore vim sanguinis defluit circa talos, et tumorem facit:’ idem fera cum ‘boa’ et ‘tama.’ *Glossariorum:* δὲ τὸς πόδας φλεγμαίνειν. Et hæc nimis erunt κόκκα Hippocratis. In Absyrti etiam libro de equis, leguntur φλεγμαίνειν. Sicut enim fluxus in pedes a Romanis vocari ait: hæc erunt igitur ‘flemina.’ *Camer.* Caper de Orthographia: ‘Flemina sunt, ubi abundant etrura sanguine: plenaria cum in matibus aut pedibus callosi

sunt enīci.’ ‘Plenaria’ etiam volunt legi *Pae.* III. 1. 67. Sed omnes scripti codices ibi habent ‘femina.’ Ut tamen dicam quod sentio, vereor ne insanierint grammatici cum suis ‘fleminibus’ et ‘plenimibus’ corrupto codice decepti, et fuerit phrasis veterum, ‘femina’ vel ‘femora’ descendere in genna vel talos, per synecdochen; ‘femina’ videlicet pro sanguine ex feminibus. *Gronov.*

9 *Si prope astet*] Malim, si prope astes, calefacit; quia certe, si prope quis ad ignem adstet, amburetn et tangetur ab igni; sed si abstet prope, calefiet tantum. *Trucul.* act. II. sc. antep. ‘Quæ me hic reliquit, atque abstitit.’ Vox autem *astu* inducta est e libris Lang. *Schopp.*

10 *Duodecim*] Gloriosa servuli exultantis oratio. Est autem constructione pauci impeditior hac sententia: Sunt mihi jam adjatores duodecim Dñi, plures quam sunt Dñi in cœlo. *Camer.*

19 *Ilicet*] Semper *ilicet* finem rei significat; ut; ‘actum est:’ dictum per σωκότην. Sic judices de consilio dimittebantur, suprema dicta quum præco pronunciasset, *ilicet*: quod significat, ire licet. *Donatus.*

25 *Tragulam in te injicere adornat*] Id est, dolum aliquem in te struit. Allegoria a re militari. ‘Tragula,’ genus teli hastæ non multum absimile, quæ vel manu vel tormento mittitur, et atrociter sauciat, ac plerisque e corpore non tam retrahenda est, metu magni doloris et profusionis sanguinis, quam hinc vel inde decidenda, ut e vulnera sic cum minore noxa recipiatur. ‘Tragula’ etiam piscatorum verricula sive retia vocantur: a trahendo. *Turneb.*

34 *Vel da pignus*] Lego, *Vel da pignus* ni emsim filiam. *Emsim*, pro emsim, quod est emerim. Non ait servus eam fidicinam esse Periphania filiam, alioquin mentiretor atque hæceret in lato; sed se emisse filiam Pe-

riphanis: quod certe verum erat; nemo eam quam secum advexerat Stratippocles. Sic senem captat. *Dis-sid.*

36 *In memmnum nummum*] Nummus ser-vorum est, talentum dominorum. *Douza.* *Enim istæc captio est*] *Enim,* initio orationis pro 'etenim' pos-tum; bodie insolens: sed veterum etiam classicorum auctoritate non ca-ret. Terent. Phorm. v. 7. 'CH. En-im solus nequeo.' Hecyra, 'Enim lassam tum siebant.' Cicero ad At-tic. iv. 'Macroni vix videor præsto esse: enim auctionem,' &c. Popma.

40 *Te tetigi*] Est genus figuræ, quod vocant Græci *μελων*, Latini 'Imminutionem', aut 'Extenua-nem.' Eo qui uti volent, ubi quis alium percutserit, pupugeritque, aut insigniter etiam laeserit, 'tetigisse' dient. Ea causa est, cur nonnun-quam ipsum 'tangendi' verbum idem valeat, quod percutere, prængere, la-dere. *Muret.* Hic autem ponitur pro fraudare ut apud nostrum sœpius. Turpilius, 'Patrem talento argenti tetigi.' Cic. ex veteri poëta, 'Sen-tin' senem tactum esse triginta mi-nis?' Gronov.

44 *Neque benigno, tue*] 'Benignus' opponitur 'homini frugi.' Taubm.

55 *Ego sum decessus*] Quæ de dis-crime, quod est inter 'invenire' et 'reperiere,' hic disserunt interpretes, vana sunt, neque hoc faciunt. Sententia est: Ego fessus sum quæ-rendo, quod reperi; vos fessi quæ-rendo, quod non reperistis. Box-horn.

59 *Supplicium mihi das*] Nisi mihi das penas, id est, nisi mihi satisfa-cis. Unde et Terent. Adelph. iii. 2, 15. 'Satis mihi habeam supplicii.' Lambin.

62 *Quod peperit*] Scribendum papet unico p. Transtulit autem a potu ad cibum; nam proprie est 'papare,' sugere. 'Papæ' enim et ὅποκοριστι-κῆς 'papilæ,' antiquitus dicebantur

capitula mammarum, teste Festo: Igitur a 'papa' est 'papare'; ut a 'ruma,' 'rumare.' Quod autem Var-ro apud Non. 'papas' dicit a pueris appellari cibos; nihil id sententiae nostræ adversatur: nam lac tam ei-bum quam potum præstabat illis ini-tio; et ut panlatum solidioribus cibis adsuferient, crustula et talia panifi-cia infriabantur, et sic porrigeban-tur; ut etiam hodie fit. Hoc lac, ut et mammam, anxie flagitantes, 'pa-pa' syllabas geminatas efferebant so-no naturaliter omnibus infantibus in-sito: atque inde factum est, ut ab is-to eorum clamore 'papa' vocaretur et mammam caput, et lac illud, quod et nos hodie littera una minus 'pap' indigitamus. Hinc est, quod comi-cus 'papare' etiam pro edere usar-paverit. *Meurs.*

64 *Imprudens culpa peccavimus*] Rec-te imprudens; nam 'culpa' finitio est 'imprudentia, qua homines circa res alienas, vel negligunt quod feri oportet; vel faciunt, quod omitti de-bet.' Donatus ad illud Hecyra: 'Non mea opera neque pol culpa evenit;' 'culpam' ab 'opera' ita differre di-cit; ut 'opera' sit, si scientes hese-ritimus; 'culpa,' si nescientes: quo-ram alterum sceleris est, alterum stu-titiae. Corasius.

GREX. 2 *Plaudite*] 'Plaudere,' verbum est textricum, Gr. στραθεῖν vel σπορεῖν: cum illæ licium densis in-culcant, et cum plausu collidunt. Apul. i. 'Dextra saeviente frontem replaudiens,' id est, reperentis. Hoc verbum in theatrum etiam mi-gravit postea: eoque, peractis fabu-lis, spectatores dimittebantur. 'Va-lere' enim et 'plaudere' jubebantur in hunc modum: 'Valete et plaudite;' quæ vel a Grege, vel ab ea per-sona, quæ postrema in scenam intro-ducebatur, pronunciabantur. Quod in Terentii Comœdiis perpetuum est, qui non tam late se effundens in hac formula, quam Plautus, vel solo ver-

bo 'Plandite' nonnunquam contentus est. Plautus quippe uno et item altero versu, quandoque plausum dari variis verborum figuris jubet. Allusserunt Ovidius Trist. II. 'Plauditur, et magno palma favore datur.' Terrell. lib. I. advera. Valent. 'Quod su-

perest, inquam, vos valate et plaudite.' Apuleius lib. III. Florid. 'Renunciavere, poëtam dixisse rebus humanis 'valere' et 'plaudere;' suis vero familiaribus 'dolere' et 'plangere.'" Brissot.

B A C C H I D E S.

SUPPOS.—**PROL. 26** *Natura Deus*] Est enim *Natura Deus*, non qui universe naturae praest, sed qui natu ram cuiusque hominis curat, et quidam hominis Genius est. *Turnebus.*

81 Asibidam] *Greges Ionii*, sunt bistriones. Utrum sit legendum *Asibidam*, an *Alibidam*, plane ignoramus, nisi subjunxisset, *Quod a sino uolar vecturio*. Legendum enim *Asicida*. Prins enim dictus *Asicida*, forma patronymica; qualia multa componit Plautus jocans, ut 'Rapacida,' 'Plagipatida.' Hoc ex imitatione *Æolum*, qui fere epitheta patronymicæ formant, ut Σπουδαρχίδης. *Asinotchida* autem ratio etymi postulabat; sed consultum est euphonias, ut σιαλόγος pro σιαλολόγος, ἀμφιβολόγος pro ἀμφιβολολόγος. *Scaliger.*

82 Fata occupant] Veteres eo die, quo imponenda essent infantibus nomina, advocabant mathematicos, qui inspecto themate genethlico fausta infastaque eventura prædicebant; idque vocabant, 'Fata advocate,' et 'scribere.' Arripuerunt etiam quæcumque omnia in bonam accevam ad impositionem nominum; idque dixer, 'Fata occupare.' *Meurs.*

ACTUS I.

SCENA I. 4 Lusciniolæ] 'Luscini non deest cantic,' est proverbium in

eos, qui rem aliquam vel morem sive natura, sive adsuetatione et uso, semper in promptu habent. Unde Græcis siunt 'lusciniam' appellatam ἄνθετα ὡς ἀπὸ θύουσαν. *Grönvius.*

6 Pol haud meretricium est] Non respondent meretrices, bene se consuluisse; quoniam sic interpretatur adolescens; sed ejus interrogationem rejiciunt, honesta illa formula retinendi aliquid sine injuria querentis: de qua Donatus ad illud Terentii Hecyra, 'Quid tu igitur lacrymas? P. recte, mater.' Nam pro eodem in tali re 'bene' et 'recte:' locus est igitur in ambiguitate responsionis. Illæ nihil ad eum pertinere videri volebant, quod consuluisse: hic bene eas consuluisse interpretationis, quicquid esset, cavillatur ac mores earum conditionemque suggestat. *Acidalius.*

7 Quid esse dicas dignius] Sensus est: Quid ergo via dignius esse muliere, quam ut misera sit? Dignis fit, quod miseræ sunt. Loquitur enim adolescens ferocior, necdum blanditiis earum delinitus. *Pistoria.*

9 Ut, ubi emeritum sibi sit] Hoc est, postquam tempus operarum, quam militi locavit, exactum sit. 'Emerita stipendia' dicuntur, cum militi tempus omne, quod militi jura raverat, transactum sit.

12 Faciat labores] Ut domum redat. Lamb. Sed male: nondum enim domo abierat Bacchis. Hoc igitur ait: Si mea soror tantum anil haberet, ut militi id quod ab eo accepit, reddere possit, (fingitur autem id absumptum, more meretricio) labentissime faceret: ne cum eo abire cogatur. Patet ex seqq. Pistor.

15 Eadem biberis] Alleverunt super: scilicet, sede, quæ ostenditur: et hæc verba plus aut promptius quid ostendere in scena, quam significant legenti. Sed non intelligebant linguam Plauti; cui Eadem non est eadem sede, sed eadem opera, ut recte Lambinus. Sic hac fabula III. 4. 57. ‘Eadem exorabo.’ Captiv. II. 2. 48. ‘Eadem ego ex hoc, quæ volo exquæsivero.’ Et sic passim. Gross.

17 Arundo alas verberat] Cui vana videntur, quæ hic interpres de arundine visco illita, velle legisset, quæ de hoc aucupii genere Gruterus ad Martialis lib. IX. ep. 54. In posterioribus notis, Salmasius ad Solinum, nos denique Observ. lib. III. cap. 18. diximus. Nunquam ei opinor, venisset in mentem, ut illa pro vanis arguoret. Calami aucupatorii sensim paulatimque ab latente ancipe sic promoventur, et crescent usque, donec alitis, que lactatur detineturque cantu, ‘alas verberent’ vel visco tangent. Propertius: ‘sed arundine sumpta Faunus plomoso sum deus aucupio.’ infra v. 2. ‘Tactus sum vehementer visco.’ Sed quid affert ipse? Arundo, inquit, quodvis telum, ut Virgilio, ‘beret lateri letalis arundo.’ Praelare. Sagitta igitur verberat: deinde verberat alas. Gross.

31 Malacissandus es] Ut qui nimis durus sis. Seneca Epist. 66. ‘malacissandos articulos’ dixit: ubi tamen Pintianus malit malazendos: utravisi tamen reetum; nam et malazendus et malazendus Græcis est lenire, mollire. Genter.

34 Ubi pro disco] ‘Discus’ ludi genes apud veteres. Jactabant in altum lapidem rotundum, quem ‘discum’ appellabant, qui ad stadium eadens vicinitate victorem proclamabat. Longul.

35 Turturam] Necio an non debem accedere Lambino, ad pueros delicatos, qnibus dabantur aves quibuscum iusitarent, referenti: hoc scio, non inepte molliorem sensum tueri Douzam: nisi tam prudentis videretur iste Pistoclerus verecundus, ut tale quid usurpare metuerit. Certe tota narratione nihil promit sparci, nihil ambigui. Interim tamen ‘turtur’ veteribus inter ea vocabula, quæ sine prefatione honoris vix nominata; nude ‘tartures,’ molles impudicique. Certe Seneca Epistol. 96. ‘Isti quos publica quiescunt laborantibus, moliter habet, tarturillæ sunt, tutti contumeliae causa.’ Gruter.

36 Pro cestu] ‘Cestus’ lora erant quibus pingüium brachia et manus innectebantur: ‘ut nostris moribus ohirotheceis fit. ‘Cestus’ dicti quæ sit nōrds lūas, id est, cūtile torum. Ferrum etiam et plumbum insuebant, aevissimo spectaculo.

37 Scaphium] Peculum oblongioris figuræ, interramque in seaphæ similitudinem flexorum. Turneb. Scaphium interpretor vas illud, cui solent immiare mulieres, anctoritate Juvenalis et Martialis. Douz. Gloss. Miss. ‘Scaphium vas ad turpea usus aptum,’ id est, ‘ad requisita naturæ.’ Bechorn. Pro insigni sic corolla pectilis] ‘Insigne,’ crista est, quæ in galea figitur: ‘corona pectilis,’ quæ ex herbis odoratis plectitur, non conseritur, neque sutur. Itaque assertis floribus et utilibus differt. Turneb.

38 Pallium malacum] Pallium hoc loco nominat vestem coenatoriam sive synthesis. Describit enim omnia, quæ solita convivio. Etiam Marti-

lib. II. epig. 24. 'pallia' appellat: ad eamque formam credibile est fuisse illas caenatorias. Recte etiam malecum Plautus: revera enim mollior pretiosiorque ea vestis, et semper purpurea coccineaeva. Et tale vimentiamentum accubitorum. Lips.

39 Scortum pro scuto accubet] Lepide et acute. Scortum enim nomen habet a materia illa quo tegumentum scutis. Gruter.

41 At nimium pretiosa es operaria] Operae tuae nimis magna mercede cedecuntur. Lamb.

46 Veniat de subito] Optima sensus in lectione vulgata, 'si de subito eveniat prandium,' id est, si usq; veniat, si contingat de subito, ut apud te prandendum sit. Et. Salmas.

51 Date, qui bene sit] V. N. Mosell. act. III. 2.

55 Age igitur: quidem] Nunc metrictis ubi videt, se Pistoclero persuadere non posse, ut introeat et agat quae rogatus est, ei assentitur: ostendens se nihil quicquam facere, nisi quod ei lubeat: velle omnia ipsius causa; nihil praeterea. Lamb.

58 Summo autem nihil] Hic siccumabit adolescens vinctus callida metrictis oratione: quod intelligens ipse se reprehendit et accusat. Lamb.

59 Tibi me emancipo] Id est, quantum in me sumere me potestatis vel invito patre animus jubet, id totum alieno et tibi tradit. Qui emancipat, nos modo liberat filium, sed et jus quod in eo habuit, cedit et transmittit in ipsum. Inde 'emancipare' interdum ponitur, quasi idem sit quod mancipare. Vide nostra ad Senecam epist. 45. Gronov.

60 Lepidus] Nunc certe lepidus es. Accipio te emancipatum et sponte in servitutem traditum mibi. Ego juro meo utar, et imperabo tibi quod volam. Hoc ergo nunc age. Nihil igitur hic mutandum. Bozorn.

61 Carnam viaticam] Athen. lib. II. testis est, Athenienses et Lacones 'viaticam caenam,' quam ille appellat διατροφὴ δεῖπνον, inter lautissimas caenas habuisse: comparat autem hanc amatoria, sive ἔρωπες, quem amans amanti in discessu dare solebat. Vid. N. Epid. I. 1. Longol.

67 Prius hic adero, quam te amare desinam] Donatus ad illud Terentii, Eunuch. act. IV. 2. 'Certe extrema, linea amare, hand nihil est,' notat: Amare, modo frui amore dicit. Plautus Bacchid. 'Prius hic adero, quam te amare desinam.' Et, 'Sine te amem.'

72 Aqna calet] Ut frigida eis qui delinquuntur animi patinntur, prodest; ita calida illis qui timuerunt, vel laborarunt vehementius. V. N. Trucal. act. II. 3. Delrias.

73 Timida es] Trepida, audore perfusa. Caussa enim hic ponitur proeffectu. Timor semper coussa audacia est. Bozornius. V. N. Amph. act. I. 8.

SCENA II. 9 Cum Diis damnosissimis] Vocem Diis invito Plauto inclycatam, esse existimo. Non enim convenit deos appellare Lydum, qui versu tertio post eos deos esse negat. Praeterea trimetros est versus integer sine hac voce. Ille vero dixerat, 'Quid tibi, commercii est cum damnosissimis?' vel intelligens 'rebus,' vel dicturus etiam, nisi ab interfato Pistoclero, abturbaretur. Gronov.

15 I; stultior es barbaro Potio] Omnipotenter et rusticum sacerdotem piscum notat. Simplicitas autem est antiquitatis: unde Graeci. ἀρχαῖοι vocant stolidos. Jam Potios et Pinarios fuisse Herculis sacerdotes constat. Camer.

21 Non omnis q̄tas, Lyde] Ludo sc. discendi. Et paronomasia est non illepida, in Lyde et ludo. Lambin.

28 O præligatum pectus] O insannum pectus! ab his, qui beneficiis seu vinculis ligati videntur, et iHecebris

quibusdam veluti defixi tenentur.

Turneb.

30 *Non paedagogum*] Nolunt irasci Lydum, quod nomine proprio esset a Pistoclero compellatus. Quare? quia jam ante eodem modo fuerat locutus adolescens: 'Non omnis setas, Lyde, ludo convenit:' nec tamen id segré tolerat Lydus. Quasi vero primum hoc peccatum, tanquam fortuitum, transmittere non potuerit sine animadversione, ut vulgo solemus; iterum deinde, cum certius jam esset non forte, sed ob industrium committi, concastigare. Denique quid ipsius Planti verbis clarius? At illi, alind latet, inquinat, et vult Lydus: dixerat adolescens, 'sequere me:' atqui Lydus erat paedagogus: paedagogi autem est adolescenti præire. Novum hoc mihi plane atque inauditum. Memini Fabium vocatum esse 'Annibalis paedagogum,' non quia præcedebat aut fugiebat sequentem, sed quia ἀνηκολόθει διὰ τὸν τραχέων καὶ δρεσῶν ἀντιπαρεξίᾳ, ut est apud Plutarchum. Memini Manilii, 'Et dominum dominus prætextæ lege sequatur.' Memini Petronii, 'Ego paedagogus et custos, etiam quo non jussesis, sequar.' At paedagogum pueru hero priorem, puerum secundum, iuisse in via nusquam observavi. *Gronov.*

38 *Iterum sum domum*] Forte, i tu rursum domum. *Scriv.*

39 *Cave malo*] Hæc gestu jnvanda sunt. Est enim oratio verbera jam exerta munn minitantis. *Boxhorn.*

40 *Ex magisterio*] Recte sic optimi libri. Nec admittendum aut probandum editionum vetustiorum magistratu: quod Meursio placet, Gru- terus corruptis Livii et Senecæ locis tuetur; alii sic rejiciunt, ut duas istas voces promiscue apud Latinos auctores poni tamen fateantur. Non utique apud attentius locutos. Vide nostra ad Livii lib. xxiv. *Gronov.*

41 *O berathrum*] Tale illud Virgil.

'mibi tellus ima debiscat.'

45 *Plenos sanguinis*] *Plenos sanguinis*, exponunt ad illud Virgil. *Aen.* 11. 'quibus integer ævi sanguis.' Ideoque aditos et robustos: quos non vult amplius sibi discipulos.

47 *Fiam, ut ego opaor, Hercules*] Linus Herculem in musica discipulum objurgans, ab ipso allisa in caput cithara occisus est.

48 *Ne Phanix*] Pheonix Achilleum discipulum a Paride ad Trojam interfectum Peleo nuntiavit.

50 *Satis historiarum est*] Historiarum appellatione intelliguntur apud Plantum etiam fabulae, et omnia quæ ad cognitionem antiquitatis pertinent. *Lamb.*

60 *Furtum*] Κλοπὴ, κλέψια, pro calliditate et astutia, qua quis consilium suum occultat. Sic et κλέψεω pro fallere et latere, et voluntatem celare, Græci utuntur. *Lambin.* Recte se habet ut editum est, fecisti furtum in ætatem malum. In ætatem pro in ætate, ut apud Ciceroam et alias veterum, 'in civitatem,' pro in civitate. In ætate, id est, in vita, interdum. Et sic Plautus semper loquitur, ut in Trinummo act. 1. sc. 1. 'Immane est facinus, verum in ætate utile:' id est, interdum utile, in vita utile. In eadem comedia act. II. sc. 4. 'Utrumque, Lesbonice, in ætate hand bonum est.' Pessimi illi libri veteres quos vidit Scaliger, in quibus legitur, fæcum architectū malum. A malo architecto hæc scriptura. In hac ipsa comedie: 'Compendium sedepol hand ætati optabile Fecisti, cum istanc nactus es impudentiam.' Id est, vitæ tue. *Salmas.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Hæritis patriæ salve*] Mos erat, ut qui primum ingredierentur regionem aliquam, ad eamve ex intervallo reverterentur, religiose eam salutarent: idque, quoniam cuique loco suum quendam Genium

præesse arbitrabantur. Heins.

S Vicine Apollo] Apollinem Prostaterium intelligit, quem veluti præsidem in vestibulo domus Athenenses colebant: Bacchides autem Athenis agi finguntur. *Turneb.* ‘Lares vicini,’ et ‘viales,’ vicorum præstites, apud Græcos θεοὺς ἀγνῶν nominabantur: siue erant Apollo et Bacchus. Itaque hic falluntur qui ‘vicinum’ interpretantur τὸν Προστάτην, cum τὸν ἀγνόν deberent. *Meurius.*

SCENA II. 1 Quæserere] Id est, orare. *Lucret. lib. v.* ‘Et prece quæsit Ventorum paces.’ Ita noster alibi, ‘Quæso deos,’ id est, invoco: *Manil.* i. ‘Quæsivero deos,’ id est, invocarunt: *ibid.* ‘quæsitus rector Olympi,’ id est, invocatus. *Scalig.*

8 Vadatum] V. N. *Circ. act. I. sc. 3.*

16 Anima est] Vulgata lectio non est sollicitanda, si recte exponatur. *Anima,* inquit, est amica amanti. Hoc sic generatim adfirmavit. Rationem deinde reddit, cur ita videatur. Si abeat anima, nullus est homo, utpote mortuus: ita amanti si abeat amica, nullus est. Quod adjicitor jam, nihil ad comparationem amicæ cum anima facit, sed ad solam amicam pertinet. In eo tantum similis est anima et amica in amante, quod si utramvis absit nullus est. Quæ sequuntur, solum amicæ respectu dicuntur, non etiam animæ. *Si adest, res nulla est]* Id est, si amica adest amanti ipse quidem est aliquis, quia per amicam vivit, ut per animam, sed ipsius res nulla est, quæ prodigtr in gratiam amicæ. Atque licet sit ac vivat, nequam tamen est ac miser, re nimirum pessundata. Vivit amans per amicam, ut per animam, si adsit. Si abeat, id est, si ea caret, tum nullus est, neque ac si caret anima. Sed si habeat amicam, tum ipsius res nulla est, et ipse vivit et spirat per illam; sed tamen miser est ac nequam, re consumpta ac perdita. *Salmas.*

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

19 Quod ab illo attigisset] Tò quod, idem quod, ‘propter quod,’ qua de re, id est, quam ob caussam. Et, ‘nuncius ab illo,’ dictum, sicut *Hild Lucretii*, ‘fnigor ab auro,’ pro auri. Porro eleganter ‘nuncius attigisse’ dicitur: ut vel hac *Fab. act. iv. scen. penult.* ‘si a me tetigit nuncius,’ &c. *Schoppius.*

23 Vide quæso] Jocus: alludit ad vasa Samia quæ ex luto Samio facta erant, idcirco fragilia. *Lambin.*

26 Jamne ut soles] Locum autem non intellectum interpretibus in servum indiligentem, cuius incuria et negligenter vasa Samia sepius confringebantur. Quasi dicat, An etiamnum confringis et perdis vasa Samia, ut soles? Nihil vidi magis. Veteribus abunde erat, unde caverent, ne Samia vasa confringere servis indiligentibus pro joco esset. Qui sic ludebat, de corio suo ludebat. Non servus monetur, ne vas Samium confringat, sed ultiro monet Pistoclerum, quis is Bacchidem *Samiam* dixerat, risum captans, ne quis eam confringat, ut fragilia sunt Samia vasa. Ad quod respondet Pistoclerus, *Jamne ut soles, nempe jocaris.* Sic Aulular. extrema: ‘Jamne autem ut soles, deludis.’ *Gronovius.*

31 Scitum istuc] Dissaldeus quum in corrupto libro invenisset *Dictum,* corrigit, *Fictum istuc;* et inventi, cui probaret. Sed ‘scita’ et ‘faceta,’ etsi propria ea, in quibus est verborum urbanitas, solet transferre Plautus ad res optatas et jucundas auditu. Sic *Sticho* i. 3. ‘Oratio optima et scitissima: Veni illo ad cœnam.’ *Captiv.* i. 2. ‘te vocari ad cœnam volo. Ex. Facete dictum.’ *Casin.* III. 1. ‘Nunc enim te demum nullum scitum scitius est.’ *Gronov.*

37 Si agit Pellei] ‘P. Pollioñem’ circa et tempora comedum minorum partium fuisse, et in artificio suo parum probatum famæ populari, certissimum est: quem heic a *Plaut.*

6 G

so tangi veri dissimile non est. Nihil autem refert, sive *Pellionum* sive *Pell.* leges: sic enim caeci illi conuiciabant *Apollinem* et *Apelinem*. Meatio hujus et apud Symmachum lib. x. epist. 2. ‘Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pellioni, qui Ambivio fuit.’ J. Gal.

38 *Fortis*] Id est, ‘formosa.’ Servius et Nonius. Nicirum ‘fortes’ dicebant veteres quidquid quoque in re excelleret: inde ‘fortis’ pro formosa, pro divite, pro nobili. Anacreon: *vixq; d; mal; cib; p; n; n; t; v; v; v; v; v;* id est, *Ferrum et ignem superat mulier qua formosa est.* Mercer.

39 *Ni natus Venerem*] Hoc vult: Nisi meam amicam pro Venere haberem, dicerem alteram Junonem esse. Sed quia inter Venerem et Junonem de forma non convenit, ideo non audeo has lites inter ipsas sorore, neque alteri prejudicare, etiam mea mihi Venus sit. *Pist.*

40 *Ne mibi sit moræ*] Quasi dicat: Tantum abest, ut cum sim moratus in nummis expediendis, ut versar, ne ille me paratum moretur. *Lamb.*

42 *Philippos arcus*] Nummos Philippi Macedonis imagine signatos: de quorum valore, vide notas Auln. act. III. sc. 2. vera ult.

SCENA III. 7 *Faciem hic arietem Phryxi*] Quem ego tendebo et auro spoliabo, ut arietem Phryxi, cujus velins aureum erat.

13 *Adspersisti aquam*] Est, quod Ter. Andr. II. I. dixit, ‘Reddidisti animum.’ Traculent. ‘Adspersisti aquam; jam rediit anima.’

14 *Pancratis eisque athletice*] Vide notas Epid. I. 1. 18.

15 *Quid hoc, qua causa*] Notabilis *Burrupis* veteranum. Sic infra IV. 9. ‘Quid quod te misi ecquid egisti?’ Terent. Heautont. V. 1. ‘Quid hoc, quod volo, ut illa nubat nostro?’ Ubi vel Plauti locus ostendit male deleri ab hoc a Goveano, et Guideto. Phormione IV. 1. ‘Quid qua profectus causa hinc es in Lemnum, Chremes?

adduxisti tecum siam?’ Cicero pro Cluentio: ‘Quid tu, Pacete, qua de re mecum locutus es? querunt, ubi sit pecunia?’ Gronov.

22 *Illustrare*] Active pro illustrare. Vel dic: Dicit quatuor non laxare in scelestiorum alterum. *Lamb.*

23 *Quemne Archidomidem*] Ambiguum erat illud servi, socios suos nullum alterum: itaque senex interrogat, An alterum nullum, quem Archidomidem? et ille iterum, Et vero, inquit, nis, quam Archidomidem. *Acidal.*

29 *Ostendit symbolum*] Solebant Graci in pactis conventis eti quibusdam tesserais, quae σύμβολα vocabantur, quae loco tabellarem et symgrapharum erant: atque ex his ius dicobatur. Meminit Aristot. et Demost. in Philipp. Turneb.

36 *Prator recuperatores dedidit*] Recuperatores, judicos, qui a pratore in privatis controversiis quacunque de re ageretur, dabantur: ita dicti, quod per eos omnis quisque ius recuperare posset. Nunc judices delegati vocantur. *Hatem.*

40 *Trina*] Trina exponit Lamb. triplex: nullo sensu. Trina, est tertia pagina. Nam primo plane negaret, se debere, et symbolum adulterianum dixerat; secundo pugnatum erat in iudicio apud recuperatores; tertio insidias struxerat. *Borkom.*

41 *Antolyco*] Antolycus Sieypphi Siline, Simonis illius pater: immo Mercurii fuit filius, Ulyssis aeneus maternus; qui animalium, quin forte adulterat, colorum metabat. Mart. lib. VIII. 50. ‘Nea fuit Antolyci tam piceata manus.’ *Lambinus.*

44 *Stega*] Stega tabulatum navis, et quasi proscenium, in quo nante ambulant: στέγη Arbitrio constratum puppis est: hinc Cicer. in Verr. ‘navis constrata,’ quem Cassari ‘tecta.’ *Wouwer.*

46 *Longum set*] Coeruptus quidem est locus, ut manifesto apparet, sed qui ita corrigendus videatur: ‘At-

que ego tnm lembum conspicor Len-
gum, strigone, maleficum exorna-
reri.' 'Strigones,' vel 'strigores' densarum virium homines et exer-
citi. Exernabatur ille lembus ab ho-
mene strigone ac malefico. Plures
quidem erant in illo lembu, ut ex
segmentibus liqueat, sed exernabatur
et parabatur ab uno praeципue strigone malefico, qui magister erat lembi.
Ceterum cum 'strigo' significet
fortem robustum ac densarum viri-
um, aque de lembu ipso id dici po-
test quam de homine. *Salmasius.*

56 *Archidemis]* Alludit ad ver-
bum 'demo ;' quod exauditur in
nom. *Archidemis.* Vitabant autem
Romani mala nomina. *Douza.*

58 *Ratem Turbare]* Ita scripsorat
forte Plautus, cooperant ratem ur-
bare in portu, id est, cooperant redire
veras portum, sed non recta, ne vi-
derentur nimis hoc consilium ce-
pisse non persequendi, verum per
circuitum hoc fecerunt. Nam arbore
est, crenare et circumducere. Ita ergo cooperant ratem in portum cir-
cunducere. *Urnare* vel *arbore*, ut
etiam scribebatur, id plane signifi-
cat. Vetus ancor apud Festum, 'cir-
cum sece ernat ad pedes, terra ec-
caitat caput.' Ita urnare vel urbare
ratem, est eam circuitione ducere,
non recta. *Salmas.* *Ratem Turbare in*
portu] Neque Latinum est, turbare in
portum, neque potest placere Salma-
sianum urbare in portum. Videndum an
vulgata retimeri possit. Videtur tur-
bare esse posse quoque modo impedi-
re, ut qui turbantur, minus provident,
quid sit agendum, eoque impediun-
tar in eo quod instituerant. Sed et
Florus in bello Piratico: 'Quoniam le-
ves et fugaces myoperones gravi et
Mortia classe turbasset.' Quod si
minus placeat, legerim, cooperant
ratem *Inhibere* in portum. De quo
verbo valde hic commendo lib. iv.
Observationum. Gronoches.

73 *Sacerdos est Diana]* Fartem fa-

cilius committant homines, quam sa-
cralegium. Inde mos veterum res
carissimas in templis deponendi.
Inde olim Romanorum sacraリア in
templo Saturni. *Boxhorn.*

74 *Megalobuli filius]* Lego *Megalo-
buzi*; vel, quod idem valet, *Megabyzi.*
Snidas : *MeyáBužos*, θύρα κύριον.
Strabo lib. xiv. ubi de Diana Ephesi
templo agit, commemorat, genera-
li nomine ita omnes ejus sacerdotes
appellatos: ennuchosque fratre, et
custodis socias virgines habuisse.
Sed hoc quid est, quod Plautus dicit,
'Theotimum filiam Megabyzi,' si ille
Megabyzus eunochus? explicet, 'Me-
gabyzi filius' idem valet, ac si dixisset
'Megahyzus': nam appellatum
illud nomen fuit: quomodo λαρπό-
νας, pro eo quod est λαρπός. *Mow-
sies.*

76 *Carior]* Id est, damnior, sum-
miosior: ἀμφιβολία.

79 *Publicius servos]* Cum enim
carissima olim in templis deponen-
tar, publici erant et armati templo-
rum custodes. Nepos in vita Annibalis:
'Gortynii templum magna
cura custodiunt, non tam a ceteris,
quam ab Annibale, ne quid ille, in-
scientibus illis, tolleret secumque
portaret.' Existat enim illo loco si-
millimum huic exemplum. *Boxhorn.*

80 *Qui aure habet sociis supportum
solam]* Solam, hic est calceamenti
solea. Ergo aureis elavia calceos ille
fixit. V. N. Trium. act. iii. 2.

90 *Car ita fastidi]* Ita Mil. act.
iv. 2. 'Face te fastidi plenum.'

102 *Populo presente]* Ex veterum
more. Nepos codem loco: 'Am-
phoras auro et argento operatas,
Gortynis presentibus depositas in
templo Diana.' Ne scilicet depo-
sitam postea negaretur. *Boxhorn.*

110 *Uerum sedis]* Nam mei jam
res est arbitrii. Velim, nolim, navi-
gandum est. *Boxhorn.*

117 *Copem facarem]* Id est, copio-
sum. Pseud. act. ii. 3. 'Cops, id est,

copia, inde copis, id est, copiosus.' *Glossæ Papie.* Sic enim legendum. *Male copus,* pro *copis,* editum est. *Boxhorn.*

128 *Crucisalum]* Quasi in cruce seu in crucem salientem. *Taubm.*

129 *Si magis usus venerit]* Si utilius fuerit. *Lambin.*

130 *Reprehensus]* V. N. Epid. 1. 1. *Infortunio]* Damno virgarum, quanrum in tergo meo faciet jacturam. *Boxhorn.*

ACTUS III.

SCENA I. 1 *Januam Orci]* Sic appellabant veteres omnes locos pestilentes, unde certam perniciem immovere et aditum ad manes esse existimabant. Apul. Met. III. 'Inter Orci caneros jam ipsos haesisti.' *Cancros* vocat januam cancellatam. Trinum. II. 4. 124. Lucret. 1. 6. Græci dicebant sic 'Ἄδον πύλας. Festus: 'Mare putabant esse ostium Orci, per quod animæ superiorum ad inferos manarent, qui dicuntur manes.' *Gro-nius.*

9 *Desidiabula]* Sic MSS. Nonius Marcellus in 'Affectare' legit *desiliabula.*

10 *Adfectus appollere]* Pro προσεγγίζειν: translatum a navi, quam ad portum nautæ appellavit.

14 *Gerulifigulos flagitiū]* 'Gerulus,' apud veteres, non δαυράξων, ut postea, sed ὁ πράττων καὶ πρακτήριος dicitur: hoc loco Plautus *gerulifigulos* dixit gerulos et figulos, hoc est, πρακτήρας καὶ πλόντας. *Scalig.* Mens horum est: Tu fecisti tuis infamibus dictis ut tuus pater, et ego tuus præceptor dicamus quasi auctores horum flagitorum: quod pater ita te fecerit, et ego te finxerim ac docuerim, ut tam flagitosus existeres. *Gerulus* propter patrem, *figulus* propter præceptorem. Nam *gerulus*, ut *Scalig.* et *Glossæ* docent, non erat, qui aliquid portat, sed qui efficit. *Goldatus.*

SCENA II. 9 *Sed æquum ei reddere]* Ita legendum aperte declarant, quæ statim subjicit, 'Nam pol q.' &c. Negat committendum sibi esse, ut ingratns habeatur; ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam Chryssalo referat. *Muret.*

10 *Ingrato homine nihil impensis'at]* Nunquam efficient interpretes ut vox *impensis* cohærente possit cum ingratito, eo sensu quo ponitur apud Latinos. Non enim, ut volunt, 'impensum' contrarium est ei notioni qua simplex 'pensum' usurpatur, cum dicatur 'nihil pensi habere.' Sed nec 'pendere' et 'impendere' contraria sunt, hand sane magis quam 'tribuere' et 'intribuere.' Unde 'intributiones' pro tributis, quam 'tendere' et 'intendere,' 'ferre' et 'inifferre,' et similia. Iude 'impensum' pro gravi, caro, pretioso, a quo 'impensis,' enixius, largius. Virgilii: 'tanto me impensis æquum est Consulere:' id est, magis. 'Impendio' quoque adverbium pro valde. Item 'impensum pretium,' pro magno, et 'impenso' vel 'impenso,' pro care. 'Luscinias soliti impense prandere coemptas.' *Glossæ:* *Impensis,* δαψίλης. Legendum igitur in versu Plautino, *grato homine nihil impensis est:* hoc est, nihil gravius, nihil pretiosius et carius grato homine. Posset etiam sumi pro *impendiosis.* Nam panilo post dicit, 'nimio præstare impendiosum esse quam ingratum.' Impensis quippe et *impendiosis* idem, nempe δαψίλης, *largitor, liberalis.* Et tales sunt grati homines, qui meminerunt accepti beneficij, et vicissim in eum qui sibi beneficis fuit, largitor et ipsi benefici esse et *impendiosi* gestiunt. Nam 'impendio' adverbium et 'impense' idem significant. Dicit postea satius esse malefactorem amitti, id est, inultum dimitti, quam beneficium relinquiri, id est, quam benefico vices non rependere et in eum *impendiosum* esse. Nihil ergo ho-

mine grato impensius. Quod non potest convenire ingrato, qui nihil reprehendere vult ac reponere illi a quo beneficium accepit. *Salmas. Ingrato homine nihil est impensius*] Nihil proprius ad sensum Plauti explicazione Pistorii, cui 'impensum' hic, in quod multum et magna cum jactura impenditur. Certo 'impenso pretio parare' Cæsari, Ciceroni, Livio, magno pretio est emere vel comparare. 'Impensum' igitur, quod concedunt, est grave, carum, pretiosum et caro constans. Ingrato homine nihil caris constat, inquit, quia quod in illam impenditur, interit, sine fructu ac reditu est. Nihil 'impensiore pretio' habetur, quam homo ingratus. Sic ludit in vocabulo 'carus' act. II. sc. 3. vers. 76. Quod autem sequitur, 'Nimio præstat te impendiosum, quam ingratum dici,' alia sententia est, in rem quidem eandem, sed handquam similem sensum explicans. Neque 'impensus' et 'impendiosus' idem, ut vult *Salmas.* sed 'impendiosus' sumptuosus, vel qui multum sumti facit; 'impensum' autem id quod, vel in quod multum sumitur vel impenditur. *Gronovius.*

14 *Qua me cassa*] Non puto quicquam esse mutandum. Cum ingratus damnavit, tanto magis se cum cura esse debere ait, et sibi obvigilatio opus esse ne ingratus sit scilicet. Hoc enim subintelligendum. *Salmasius.*

17 *Malignus, largus*] Haec recte inter se opponuntur: nam *benignus* et *largus*, idem valent, id est, sime illiberalis, an liberalis. *Lamb. Commodus, incommodus*] 'Commodi' sunt, qui sese ad aliorum mores vel suo iudicio accommodant, vel sunt accommodati natura, et qui aliis facile obsequuntur et prosunt: *ἀρθιλος* Græci appellant. *Lamb.*

SCENA III. 1 *Name*] *Name* adversantis hic est, non temporis. *Lamb.*

8 *Rectum*] Integrum, non inflexum

ad vitium. *Rectum* opponitur hic 'pravo.' *Taubm.*

11 *Tam ciet*] Accusat, διάκει. *Douz. V. N. Asin. act. II. 4.*

20 *Ante solem exorientem*] Frustra captat hunc sermonem Petitus, quasi repugnantem legi jubenti ἀρχέσθαι τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνύντος, eoqne subjicit ingratum *Adve.* Scio et Platonis lib. VII. de Republ. ημέρας δὲ ὥρηρον τε ἐπανίστανται, ταῦτα μὲν πρὸς διδασκάλους που τρέπεσθαι χρέων. Nec defendendam vulgatum formula illa 'ante diem tertium Calendas:' non enim ibi τὸ ante vim habet τοῦ ad. Nimis 'ante solem exorientem,' non accipiendum est, quasi sit ante lucem, sed pro diluculo. Est autem diluculum, 'cum, sole nondum orto, jam lucet,' ut scribit Censorinus. Neque aliud tempus significant Græci. *Gronovius.*

28 *Cinctculo præcinctus*] 'Cinctulus' adolescentium erat, ut 'cinctus' virorum, quæ zona latior, seu vestis infra pectus, corpus comprehendens: similis subligaculo Græca σῶμα et σῶμα dicuntur; quo nomine Græce etiam 'tunica' intelligitur. Et vetustissimi cincto uti, loco tunici solebant: unde Horat. 'cinctutos' vocat 'Cethigos.' Jam, 'cinctum esse,' erat modestæ disciplina argumentum; contra, 'discinctum' esse, mores dissolutos arguebat. Sulla de C. Jul. Cæs. apud Suet. 'Male præcinctum puerum caveatis:' quod fluxiore cinctura uteretur. *Turneb.*

30 *Nutricis pallium*] Hoc enim a pueris, dum comuntur et aluntur, varie maculatur. *Longol.*

34 *Nam olim*] Nam olim honorem prius consequebatur populi suffragio, quam magistro parere desierat: hoc est, magistro parebat usque ad eam statem, qua petere magistratus per leges licet. *Lamb.*

37 *Tabula*] Litteraria, in qua pueri litteras facinnt, id est, scribunt, et discunt. *Turneb.*

42 *It magister quasi lucerna, uncio expretus linteo]* Legendum in hoc verso, *It magister quasi laterna uncio extertus linteo.* Nam de lucerna nūgue, et non est magna mutatio laterna pro lucerna legere. Nam in Longobardico charactere, quo plerique veteres auctores descripti sunt, *V* et *A* pse si similem habent figuram, et *C* ac *T* s̄pē invicem permutantur. Laternæ erant cornæ, quæ uncio linteo, quo lucidiores essent, extergabantur. Extersts autem pro extersis, ut ‘adgressus fari’ apud Ennium pro aggressis. Item Varro apud Nonium, ‘nt mangonum pueri, tertii, unceti, pro terci. Ita hoc loco extertus omnino pro expretus, quod nihil significat, scribendum. *Salmas.* *Uncio expretus]* Vox nibili rō expretus. Apud Festum lege, ‘Expertia anti qui dicebant, quasi extra partem habita:’ sed nec placet extertus, aut cornem istre laternæ, quæ uncio linteо extergabantur. Meo iudicio scripsit Plantus, *It magister quasi laterna uncio spretus linteo.* *Expretus pro spretus*, ut passim ‘exspecto’ pro ‘specto,’ apud Ciceronem, Fam. Ep. 1. 4. cum pulcherrime extaremus quidam codices: quod nibil aliud vult, quam librarios nonnunquam sic solitos scribere pro staremus. Laternæ linteо obductæ meminit Cicero ad Attic. lib. iv. ep. 3. ‘paucis pannosis linea laterna.’ Id linteum oleo tactum fuisse credibile est, et sic lucem transmisisse, nt hodieque passim in Italia, quæ fenestræ obducuntur. *Magister spretus*, irrisus et contentus, it uncio linteо, hoc est, emplastro vel fomento fissornm curandorum gratia caput obstitus, quasi laterna, cui et ipsi linteum uocatum pretenditor. *Gronovius.*

44 *Inhibere imperium]* Recte dicitur inhibere imperium, pro habere in aliquem imperium, et imperare. Etiam apud Livium legitur. Et ‘inhibere spem’ apud Ciceronem pro habere; quod etiam notavit Turnebus.

Idem Plantus in Sticho v. 4. 18. ‘utrum Fontinali an Libero te imperium inhibere mavis?’ *Salmas.* Vide nostra ad Livil lib. iii. 59. *Gronovius.*

48 *Deos propitios]* Εὐφημιστές: voluit enim dicere; Deos mihi iratos quam illum mallem me videre: id est, mallem me videri a diis irato, qunam a Lydo irato: hic enim iratus erat gravis et savus. Vel simpliciter: Mallem me a diis videri, quam ab illo, hoc est, nolle me ab illo videri; sed illa meliora. *Lamb.* Quam illum mavellem] Ducas dat hic explicaciones Lambinus: neutram bosam, quia per illum intelligit iratum Lydum. At cur hujus ira Mneiloche formidabilis? Imo mavellem, inquit, deos propitios mihi videro me, qui dixit se astutem vidisse me ante ostium. Cur autem? quia erat amicus patris: et nolebat nec patrem, nec quenquam videre ante Pistocleram et Bacchidem: verebaturque, ne dum ab hoc detinetur, intervenierit pater. *Gronovius.*

61 *Meum malum promptare]* Lambinus explicat, Malum Pistoclerum meum malum profundere, quam peculum. Id displicit naper et nihil arguantur vidisse interpretes. Sententiam enim esse statuunt: Malum illum sepius auribus suis promere et hauirire dicta male, ut tu quidem ex appellas, quibus officii sui admoneatur, quam peculum meum. Quis hoc invenisset? Quemadmodum autem ‘promere malum’ est audire mala dicta? Aut quis dixit ‘promere auribus,’ quod sit accipere auribus? Non potest jocus hic vernis bene intelligi, nisi scribas, *Cave male.* Dicitur quidem recte utramque: sed senex dixerat, *Cave male*, eo sensu, quo Pistoclerus hac fabula 1. 2. 20. Respondet hic Lydus, quæsi jussisset eum senex ‘cavere male,’ ut caverimus aliquid, ne damnum accipiat.

Qualis Iesus et in Persa III. 1. 41.
 Imo, inquit, non tantopere malo meo
 easum cupio, ut non malum illud
 eum promptare et hauiro quam per-
 culium meum: si enim id promptet,
 atque inde demat, faciat minus; la-
 tabor autem, si minus fiat meum
 malum; nos latabor, si peculum.
Gronov.

67 Ad quæ accrime] Deperit me-
 retricem, non aliquam moderatam,
 sed quæ instar maris astuosi rapax
 et servida est. *Lamb.* Talia illa Hor-
 rat. Od. 1. 27. ‘Atque accrime est:
 absorbet, ub.’ Et eavo quicquam
 arbitrere sivecerius. Meretrix comedat
 et absorbet amatorem, cum eum bo-
 nis et fortunis evertit: ut Mostell.
 act. 1. 1. *Est enim pro edit, positum.*
J. Gal.

88 Viden' ut agre] Hic servus er-
 rat; non enim Pistocleram corrup-
 tum queritur, sed Bacchidem sibi
 preceptam. *Lamb.*

SCENA IV. 1 Amiciorem nunc] Sic
 valgo et putabat Douza alpavus
 prolatum, quemadmodum paullo post
 etiam Pistoclerus aliter loquitur
 quam sentit. Sed Lambini codices
 et eterque Pall. *Inamicorem;* nisi
 quod in uno dubium est, an potius
Inamicorem legi oporteat. Hoc ergo
 Gruterio auctore in alteram suam edi-
 tione admisit Taubmannus. Quum
 fecisset idem Pareus, mutavit sen-
 tentiam Gruterus, contendendi, ut
 videtur, studio nimium productus, et
 acerbe hominem increpauit. Atque
 illi asseveratione tanta perterritus
 postea reddidit *Amiciorem.* Nobis
 cur a scriptis recederemus, nihil erat
 cause. Nam quod Lambinus ne illud
 quidem tutum et sincerum censem,
 nihil me movet. Est enim *inamicis*
 crudelis, durus, inhumanus. Sic ‘im-
 mitis Achilli’ apud summum poëtam.
 Et apud Suetonium Tiberius ‘asper
 et immitis.’ Nihil profecto aptius.
 Utrum durius et crudelius mecum
 agere amicem an amicam dicam, am-

bigo. **Gronov.**

4 Sue, meo] Quidam hæc ita acci-
 piunt, quasi *meo* sit correctio ejus
 quod dixerat *sue:* Camerarius vero
 una dictio legit *sue-meo:* quasi ve-
 lit Mnesilochus, utrinque incommo-
 do factum, ut sodalem Bacchis sibi
 pratalerit. Ego non dubito quin *sue*
 et *meo* sint diversæ lectiones, qua-
 rum una tandem e margine irrepit
 in texnum, non indincta priore. Idque
 eo facilis fuit, quod ambæ sine jactu
 sensus tolerari possint. Propterea
 rō *meo* audacter cum Douza de-
 leo. *Douza.*

5 Nam mihi dicens] V. N. Amphit.
 II. 2.

6 Planeque amo] Oratio insani ama-
 toris mirum in modum fluctuat et
 turbat. Nam cum esset dicturus,
 Ni ego illam modis plurimis miseram
 habebo et aleiscar, subito se ipse
 revocans, subdit, *planeque amo.* *Lamb.*

9 Id isti dabo] Iterum exprimitur
 affectus amantis; qui dicat, se patri
 surrepturum pecuniam quam det Bac-
 chidi, cui modo minatus est. *Lamb.*

10 Ut mendicet meus pater] Dictu-
 rus erat, et vero ita orationem exor-
 sus erat, ut hoc subjiceret, ut *mendi-
 cit,* nimirum Bacchis: sed ut homo
 perturbatus, vel religione quadam
 retractus, minas in Bacchidem inten-
 tatas in patrem convertit. *Lamb.*

15 Ramenta] Nonius: ‘Ramentum
 dici voluere, quasi projecticium quod-
 dam purgamentum.’ Dicebant au-
 tem *ramentum* et *ramenta*, ut *fulmen-*
ta et *fulmenta*, vetustissimi: nunc
 neutro tantum uti satine est. *Gronov.*
Propensio] Id est, ponderosior.

21 Mortuo dicas jocum] Ad carni-
 na illa sublesta, cassa et anilia, quæ
 in laudes defunctorum a præficiis oe-
 centabantur, refero; quod genns,
 ‘neniarum’ nomine et ‘nugarum’
 veniebat: ut Asin. act. IV. sc. 1. vs.
 penult. *Douza.*

25 Stabile est] Sententia decretum
 est.

SCENA V. 8 *Tetigit*] Scil. 'ipsum,' id est, pertigit, seu pervenit ad eum. *Douza*.

SCENA VI. 8 *Cane detur*] V. N. Epid. i. 1. *Quæ bilem mouet*] Ut ab inimico data.

13 *Lingua factiosi*] *Lingua factiosi* dicuntur largiloqui ac dites dapsilium dictorum, hoc est, ad promittendum promi potius quam condi; ad largendum non item. *Factiosi* enim pro opuleutis seu potentibus accepti ab antiquis. *Turneb.*

14 *Nullus est, quoⁱ*] Nihil hoc aut sequenti versu mutandum est. Nulli secunda obtigit fortuna, cui ignavi non invideant; ipsi vero ignavia sua sedulo carent, ne obtingat sibi ejusmodi fortuna, et sic invidiam declinant. Nam hic tantum, quorum res florentes sunt, invidetur. *Boxhorn.*

27 *Aliquo pacto*] Donat. in Andr. 'Eo pacto, id est, modo, quoniam antecedit pactum, modus sequitur.' Sic ille, sed obscenre: *pactum pro modo*, quia modus certus, et certa formula cuique pactioni adhibetur. *Paserat.*

36 *Me ires consultum*] Mihi consuleres male: injuriam faceres. *Me,* pro mihi, dixisse antiquos docet *Festus*. *Douza*.

38 *Prolectas*] Id est, provocas, lassis.

ACTUS IV.

SCENA I. 7 *Recede*] Abigit puerum ab janua, quod fores levius pulsasset. *Dierecte*] Vide notas Capit. act. III. sc. 4. vers. 103. et Trin. II. 4.

SCENA II. 9 *Elatiam*] Ελάτεια, urba maxima Phocidis. Est et alia Thessalica.

14 *Dentifrangibula*] Pugni, qui gestint tibi dentes comminuere. Quanquam malum ita vocari articulos digitorum. *Gruter.*

15 *Miki caustic*] Graphice hic de pingitur parasiti persona; cui cum

in primis sit dentium usus, et horum causa parasitum agat, desinit confessim illi obloqui, qui dentifragium minatur. *Boxhorn.*

16 *Naucifrangibula*] Dentes, quibus nuces franguntur. Casanbonus ad Athen. *nucifrangibulum* exponit πονηρόβαρος. *Malis meis*] Malas fuisse etiam partes iutra or, cum hic, tum alibi confirmatur. *Gruter.*

19 *Integumentum corporis*] Σωματόθλαξ seu δορυφόρος, custos et stipator corporis, satelles. Græcorum imitatus est sermonem, qui sic vocabant, ανικούντινον ιδίωτανque. *Lamb.*

20 *Cui tu integumentum improbus es*] Jocus frigidus est, imo ne jocus quidem, ob unius vocis prætermissionem, que desiderata facetias poëta lepidissimi corrupit. Emendo igitur, *Nequam esse oportet scundum: integumentum improbum est.* Nam integumenta vocantur et tegmenta, operimenta scutorum et sagmata. Ultraque sententia significatur, militem esse nequam dominum, qui utatur tali ministrio. *Turneb.*

SCENA III. 8 *Incredibilis*] Indignus cui quisquam credat. *Lamb.* *Douza*.

7 *Iximicos quem amicos*] V. N. Menachm. act. v. 1.

15 *Criminin' me habuisse fidem*] Frustra hic est argutus Pistorius. Nam *habere fidem criminis* pro accusasse fidem alicujus pro crimine quis dixit? at pro credere maledicto, quis non dicit? Crimine pulsatus erat Pistoclerus quasi amator Bacchidis, quam unam esse putabat Mnesilochus et sibi destinatam. Id quia credidit, reddidit patri omne anrum, et nunc dolet se, quia crimen falso credidit, esse conjectum in tantam molestiam. Neque aliter infra iv. 4. 82. 'Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen, Chrysale, me male consuluisse.' Id est, propter criminationem Lydi, qua is ambos onerarat.

**Non enim in eo, quod crimen commis-
saret, ut vult Pistorius. Terent.
Hec. v. 2. 'Nam si compererit crimi-
ni tua se falso uxori credidisse.'** *Gronov.*

19 His foribus atque hac repuli] Tò
hac est a Camerario. Utrum volen-
tibus scriptis necne, adfirmare haud
quimus, quia et Gruterus et Pareus
silent. Vetus autem editio et mem-
branae Academicæ : *his foribus atque
repuli, rejici hominem.* Quod satis ad-
sequor, sed et eleganter dictum pu-
to, accepta particula *atque*, ut apud
Virgilium deprehensa est a Gellio
lib. x. c. 29. legiturque in hac ipsa
Fabula II. 3. 45. Et nos similiter T.
Livio restituimus. Tabula duode-
cim, 'Si in ius vocat, atque eat.'

**23 Nunc agitas sat tute tuarum re-
rum]** Hiccine quoque obhæsisse, qui
Plauto manus admirunt? Nec mi-
ror illum, qui *egitas*; sed Salmasianum
explicantem, satis ipse tuas res agis:
non ipse aliena ope opus habes. Imo
contra, difficuler tuas res agis: tibi
ipsi propemodum aliena ope opus
est. Nam 'satagere rerum suarum'
est, satis negotii habere ipsum, satis
exercitum et sollicitum pro rebus suis
esse. Sic Terent. Heant. II. 1. 'Nam
hic Clinia, etsi is quoque suarum re-
rum satagit, attamen habet bene ac
pudice eductam.' Cato: 'Jam apud
vallum nostri satis agebant.' Gellius,
I. 17. 'Irarumque et molestiarum
muliebrium per diem perque noctem
satagebat.' Appuleius lib. VIII. 'Co-
loni multitdinem nostram latrones
rati satis agentes rerum suarum, ex-
imieque trepidi.' Mamertinus Juliano
cap. XXVIII. 'Statim e solo, tan-
quam præceptus exsiluit, vultu tre-
pido atque satagente, qualis mens
esse potuisset, si principi serus oc-
currerem.' Sic enim legendum: non
qualis mens mea, ut vulgo, et frustra
tentat Acidalius. Noster denique
Mercat. II. 1. 'In somnis egi satis et
fui homo exercitus.' *Gronov.*

24 Deus respiciet] V. N. Capteiv.
IV. 2.

SCENA IV. I Auro expendi] Cum
auro comparari, auro contra ponde-
rari: de se gloriose hæc prædicat.
Lamb.

7 Parmenones, Syri] *Parmenones* is-
ti non movendi suo loco. Nomen
servi est in comedia palliata. Apud
Terentium in Eunucio Parmeno ser-
vus est Phædriæ. In aliis plerisque
comediis Latinis ex Graeco versis,
quibus caremus hodie, Parmeno in-
ducebatur fraudans herum. Eo allu-
sit Plautus. Parmeno ex Graeco Παρ-
μένων vel παρμένων, ab assiduitate
assistendi domino. *Salm.*

13 Ut cinque res sit] Animum scil.
habeat Fortuna aptum.

15 Herculem fecit ex patre] Herculi
decimam bonorum consecrare locu-
pletes quidem solent; propterea
quod is dixerit moriturus, eos opu-
lentos futuros, qui sibi decimam bo-
norū suorum partem consecrassent.
V. N. Stich. act. II. 1. *Longol.*

18 Vos mæstos tristesque] 'Mæs-
tus,' qui animo angitatur; 'tristis,'
qui vultu ægritudinem præsentem
ostendit.

21 Imo vero] Imo multo, et nimis
minus, quam parnm. *Multa nimio,* δικ
ταπαλλῆλον posita sunt: vel, nimio
plus est, quam multo. *Lambin.*

24 Sumebas primoribus] 'Manuum
sinu' et 'digitis primoribus' aliquid
sumere opponuntur. Manuum sinu
quod sumptum est, continetur; quod
primoribus digitis, facile elabitur.
Facit hoc illud Lactantii lib. de
Opif. Dei: 'Ideo sinus manuum ho-
mini datns, ut sumpta melius posset
continere.' Hinc, velet proverbiali
loquendi ratione, dicitur primoribus
digitis eum aliquid sumere, qui ita
sumit aut accipit oblata, ut sit amis-
surus. *Bozorn.*

25 Ejusmodi homini] Construi ita
debet: *An nesciebas, quam raro ejus-
modi tempus, sc. argenti sumendi, se*

daret? *Douza.*

26 *Immersti*] Immersasti manus in aterum. *Bockhorn.*

29 *Cum ramento*] Trucul. Prolog. ‘cum pulvisculo,’ quod omnem scobem et pulverem interpretor. *Turzsch.*

33 *Crimen*] Hec vult, quod jam dictum Sc. præced. ad vers. 16. *Pistoris.*

43 *Conglutina*] Consone dolos.

45 *Mendaciū prehendit*] Pro in mendacio. Sic infra iv. 9. 26. ‘Doli prehensus.’ A. Gell. ii. 18. ‘Servos furti manifesti prenseos.’ Appal. ix. ‘Noxe deprehensos.’ *Gronov.*

47 *Me adversum tibi*] Id est, me presente in te absentem.

48 *Si tu illum solem*] Elegantissimo dicitar, si tu illum solem: *decurtūs* haec loquens manus ad solem histrio tollebat. Dixeris illi solem esse, credet esse lunam; et noctem qui est dies. *Salmas.*

64 *Ceram*] Cera hic non est tabula ex cera et ligno compacta; sed ea potius cera, qua more non nimium ab hodierno abludente, tabellas obsignabent. Sequitur enim inferius, ‘obsigna cito’ in quem usum et ceram poposcerat sibi. *Douza.* *Tabellas*] Ante chartæ et membranarum usum, in dolatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribabantur. Etejusmodi tabulae Homero etiam note. Piebant illæ inducta cera e fago, abiete, buxo, tilia sive phœnira, acere, etro, ebore: usi tamen et chartæ: sed sive tabella sive charta, fuit forma ejus paullo alia quam hodie; pagellæ enim erant, et species minutæ Nibelli. Hinc Ciceronis illud lib. ii. Epist. 13. ‘Extrema pagella pupugit me tuo chirographo.’ Nisi quod publicas litteras ad S. P. Q. grandiore forma et transversa charta scribebant, scilicet quasi historias: bene si quidem majore modulo scribebantur; carmina atque epistole, breviore. *Lipotus.*

67 *Inne adest*] Quidquid allii contradicunt, hæc verba plane sunt Macsiolchi, qui apud Bacchidem præsumtas erat ex obsonatu Pistocleri. Ideo ne moretur eum servus, ait, ‘Quid nunc es facturus,’ &c. Quasi dicat: Animus est in patinis, ne mox morare: id audiens serves, mox convivas divinat. Nempe, inquit, vos duo (tu et Pistoclerus) eritis in convivio, et tua amica. *Pistoris.*

74 *Quæ imperasti*] Locus haud dubio corruptus. Varia et vanæ hactenus moluntur correctores. Scribendum est, *Quod imperasti, impetratum.* *Bene bonis factum illico est.* Sententia aperta: *Quod imperasti ut ad te adserram, impetratum est.* Quod boni imperant, statim factum, statim impetratum est. *Bork.* Probo legi, quod imperasti, impetratum. Nec alia emendatio querenda. Et sic olim emendavi ad ornam mei exemplaris. *Salmas.* Vide quæ ad hanc locum scriptimus Observ. lib. iii. c. 2. *Gronov.*

81 *Jam imperatum in cere*] Jam scriptum est quod imperasti.

85 *Mene*] Exspecta, ne dicta, donec, quæ dictasti, scriperis. *Bork.*

96 *Obliga*] Seil. lino. Et rectissime Pl. ad litteras faciundas res quatuor simili dinumeravit antea; ‘stilum, ceram, tabellas, et linum.’ *Douza.*

99 *Potix ut cures te*] Quasi dicat: Cura tu modo Genium tuum, et de me securus esto.

100 *Mea fiducia opus conduci*] Allegoria est, a redemptoribus dicta, qui datis sponsoribus, et factis agraphis suo periculo opus aliquod feciendum conduxerunt. *Fiducia* in Lexico Græcolat. est δισθέα. Et Cicer. Offic. iii. ‘fiduciam’ pro ‘deposito;’ ut in Orat. pro L. Fieco, pro ‘pignore’ posuit. *Hofmann.*

SCENA V. 1 *Iacobum magnum*] Veteres cum aliquid vehementer extollerent, soliti tanquam exclamantes,

erationi sua vocem *parva* inserere. Unde manarunt illae locutiones, *Muribus tuorū pūya*, et *Insanum magnum*. Casanbō.

6 *Versabo ego illūm hodie!*] Tractum a piscibus, qui, dum in sartagine aut tridenta friguntur, hinc inde versantur. Seneca Epistola 90. 'Sollitudo nos in nostra purpura versat.'

SCENA VI. 18 *Quod istic eset scriptum, id fieret?*] Ita Gr̄nteris, quoniam *umbobus* in MSS. legeretur, ut *fieret*: et increpat editiones eodem verso bis eaudem particulam exprimentes. Itaque alii fecerunt, *eset scriptum, fieret*. Sed retinenda scriptura vetus integra, *Orabat, ut, quod istuc est scriptum, ut fieret*: neque inepte, sed antiqua repetitur particula: nee Plauto modo, ut hac ipsa scena, 'ut nī meum Gnatum, &c. ut tua jam': et hac fabula, 'Ut, ubi emeritum sibi sit, se ut reverat domum': sed persæpe et Livio. Vide nostra ad lib. xxii. 11. et xxviii. 9. Terentius Phorm. act. i. sc. 8. 'Adeon' rem redisse, ut qui mihi consultum optimo velit esse, Phœdria, patrem ut extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?' ubi Gnideetus sibi videtur opere pretium facere, ex posteriori verso τῷ τῷ quod abundabat, inquit, ejecto. Sed Terentius sic abundantare ipse voluit. *Gronov.*

19 *Nosce signum?*] Mos vetus notandus. Antequam literas recitarent, jubebant, adversus quos facerent, ne postea dicerent fictas, cognoscere signum. Quid exemplis passim potest probari. *Victor.*

22 *Nunc ab transenna*] Vel crastem, vel rete appellat 'transennam'; quia machina est capiendis tardis, retinente operi facta, quod τὸ δικτυωδὲς ab retis similitudine dictum. *Salmos.* Transenna etiam 'cancellos' significat. Glossa: transenna Græce κρυψίς. Hinc Cic. 'per transennam aspicere' dixit de Orat. i. 85. proverbialiter, pro strictum. Velunt viri

docti hoc vocabulum a 'transeundo' dici, quia per cancellos conpectus transit. Sed videtur potius transenna dicta, quasi transenna, quia aliquid transtenditur. Veteres dicebant 'tenuere' pro tendere. Ut apud Terent. Phorm. 'Neque accipitri rete tennitur, neque milvio.' Sic olim scriptum fuisse annotat Donatns. Ut Mil. v. vs. 14. 'dispensate' pro dispandite. *Gronov.*

23 *Intendi tenus?* Tenus est laqueus, quo aves suspensi capiantur. Marcellus 'laqueum' interpretator, et dictum a tendicula dicit. Purem et putum Græcum est τὸ τένος vel τέννος. Hinc tenues etiam virgulas et festuccas tenos dixerat, ut φλέρα Græci. *Salmos.*

27 *Conferat ratiō?* 'Ratem conferre,' significat συμβάλλειν, sicut παραβάλλειν: ut 'conferre gradum.' Euclides: 'Conferat pulchre rato inserviante perite.' Scabig. 'Conserri' dicitur agitata navis alteri navi, ut concurrent scil. ac mutuo impingant: qui quidem hic versus sensus est. *Aedel.*

SCENA VII. 13 *Bellerophonem*] Vid. Hom. Iliad. vii.

17 *In eo ipso adetas lapide?*] Idem dicit alii verbis: et adagium est in eum, qui præsens, videns audiensque tamen deluditor. 'Lapis' autem locus eminens erat, et tanquam suggestus, unde præco prædicabat atque vendebat: et λίθος Aristoph. suggestum vocavit. Unde, 'de lapide emtos' Cic. nominat, vilissimos, ut servos veniales: et Columell. lib. iv. 8. 'de lapide noxiū,' appellat servum de lapide emptum, non frugi bonum, sed qui noxiam deditus sit, ideoque venditus. *Turneb.*

18 *Quem Di diligunt, adolescens moritūr?* Plautus hic Menandri versum emulatus est: 'Οὐ οἱ θεοὶ φλεῦσι, διοθήσει τέος. Innit Chrysanthus, senem Nicobulam Diis esse invisum: quod adolescens, dum saperet et sen-

tiret, mortuus non esset. *Herald.*

23 *Tanti est, quanti est fungus?*] Id est, inutilis et stolidus est. Vide *Adag.* ‘*Fungus putidus.*’

25 *Adstringite ad columnam fortiter?*] Hoc de flagellatione, quæ expetere solebat in adstrictos ad columnam, accipio; etsi ad custodiam modo id factum aliquis pertendat. *Lipsius.*

42 Ch. *Inceneris?*] Tu per te inventias, si voles: vel facito ut per te invenis si possis. *Lamb.*

SCENA VIII. 4 *Sed mulierem?*] Proverb. ‘muliere ignavior’ et, ‘mulier Imperator.’ Et Græci timidum in bello γυναικας appellant. Sic *Mil.* II. 6. &c.

8 *Exhæredem?*] V. N. *Menæchm.* III. 2.

19 *Ambo?*] Simul, et nro quasi ac tu. Differunt enim ambo et utriusque. *Charis.*

25 *Ut subbludit?*] Ita ergo Acidalini Chrysalio hoc ipsi dat: quod miles dixerat, velut palpans, tuo arbitratu. *Lamb.* επειρύχος dictum seni dabat: qui tam procul tamen aberat, ut nihil eorum quæ loquerentur audire potuerit.

37 *Rogato?*] Id est, stipulator. Vide *N. Pseud.* act. I. 1. *Ceterum verbum sat est?*] Non hoc dicit, unum in rem totam verbum sufficere: sed *verbum* dixit pro *verborum*, ut *Rud.* act. III. sc. 6. ‘hic verbum sat est:’ et *Truc.* II. 8. ‘Sequere hac, verbum sat est.’ Jam sensus est: de cetero, sive quod ad cetera attinet, verborum sat est. Quasi dicat: de aliis rebus nihil opus te ad senem meminisse: nummos saltem rogato. Metuebat enim ne fallacia appareret, si in sermonem alium descenderet, &c. Ceterum autem sic absolute poni, vulgaratum est: non item ‘reliquum’ ea forma. *Noster Cistellaria:* ‘Pol ad cubitoram, mater, mage ann exerceita: Reliquum ad cursuram sum tardiuscula.’ *Acidalius.*

39 *Quam mox?*] Nihil hic viderunt

interpretes. Nihil etiam mutandum est, si recte distinguas; hoc nempe modo, quam *mox* dico, dabo. *Glossæ Mas.* ‘*Mox*, non multo post, statim, exinde.’ Sententia ergo est: Ducentis Philippis rem pepigisti: accipiet miles. Simul dicam daturum me illi et dabo. *Boxhorn.*

46 *Vervina?*] *Vervina* quatuor syllabarum est: et obeliscum significat, id est, parvum vern, et tanquam vericulum: se enim eum minatur veru confossum, nec enim cæsim ferit vern, sed punctum; nec obtruncat, sed confudit. *Fulgentius:* ‘*Vervina*, jacenti genus longnm, quod aliqui verutum vocant.’ *Turnebus.*

48 *Confessorem soricina xenia?*] *Soricina xenia* est vox quam emitit sorex, que semper ad illam vocem deprehenditur, et confunditur. Ideo dixit *confessorem soricina xenia*. Qui aliter legunt aut intelligunt ungantur. Nomen autem vocat, quia ipsi est pro nomen, cum plerumque necetar in illo ipso sono edendo. *Salmas.* Threnum etiam ῥηπτὸν vocarunt, id est, extremum, et ῥηπτὸν eadem ratione. Quare non recte per diphthongum scribunt pane omnes. Sic tibiam quæ in funeribus adhibebatur, vocavit *Pratinas Philiasius ῥηπτὸν*. *Jul. Scal. Poëtic.* I. 50.

54 *Submanus?*] V. N. *Circul.* act. III. 1.

56 *Neque illud, quod dici?*] Verbam turpe tacuit. *Legerem, neque illud, quod dicas, solet.* Veteribus solere nihil aliud erat, quam σωστάδικες. *Meurs.*

59 *AEdem visere Minervæ?*] Ut in palliata, eaque Attica, dictum est: nam Athenis in Acropoli Minervæ sedes erat. *Turneb.*

64 *Sine me, per te, here?*] Sermo implicatus; cuius hic est ordo: *Here, te per deos omnes immortales obsecro, sine me huc intro ire ad filium.* Antiquis haud quicquam usitatus, quam in deprecationibus et obtestationibus inter præpositionem ejusque casum

interponere pronomen: ut hoc loco.
Et Ter. Andr. act. v. sc. 7. 'Per
ego te deos oro,' &c. Virgil. Ceiri:
'Per te sacra precor,' pro, per sacra
te precor. Festus: 'Ob vos sacro,
in quibusdam precationibus est, pro,
vos obsecro: ut et, sub vos placo, pro,
vos supplico.' Scaliger.

71 Quam audivit unquam *Clinia ex Demetrio*] Allusit sine dubio ad aliquam comediam illius temporis, in qua multa mala ingerebat Demetrius *Cliniae*. Personae sunt illius fabule tunc celebris in theatro Romano. Nec aliud querendum. *Salmas.*

72 *Lippi illic oculi servus est simillimus.* Dicit servum malum oculi lippi esse simillimum. Si oculus tuus non est lippus sane nolis esse; sed si sit, vix possis abstinere quin semper illic manum habeas, et illum tangas vel attingas. Nam aëpe pruriunt ejusmodi oculi. Ant etiam ut sordes detergeantur quas lippitudo aggerit, manibus oculus est attingendns. Ita est de servo, qui quamvis sit malus, vix tamen abstinemus quin ejus opera utamur. *Salmas.*

75 Forte fortuna] *Fors* est fatorum lex: *Fortuna* est incertus eventus. Illa Græcorum εἰμαρτύρη, hæc τέχνη: *Fors-fortuna* est fatalis eventorum causa. Interdum tamen *Fors* pro *Fortuna* ponitur. Ovid. Fast. II. ‘audentes *Forsque Deusque juvat.*’ *Vulgus* indoctum nequit distinguere *forte* & *sorte:* quæ inter se differunt, ut τέχνη et τρόπος. *Popma* et *Scalig.*

SCENA IX. 1 Atrida] Agamemnon et Menelaus. Hæc scena Plantinissima est et habet περιοχήν excidii Trojani. Taubm.

2 Pergamum] 'Troja' regio est: 'Ulium' sive 'Ilios' civitas: 'Pergamos' sive 'Pergama' arces Trojanae. Stephan. Dicina manu] Neptuni et Apollinis, iussu Jovis. Lambin. Manitum] Id est, structum et conditum. Nos primi docemus 'moenia' Latinis usurpasce pro quibuslibet se-

dificiis et operibus: atque ut 'mœnia' sunt aedificia, sic 'mœnire' prædicare et condere sumpsit hoc loco Plautus. Isidorus, 'mœnit, struit, aedificat.' Tertullianus de Pallio: 'Corinthii, duce Archis, mœniuntur Syracusas:' id est, condunt. Salmas.

5 Non Pelides termeno] ‘Termentum’ hoc loco etiam legit olim Festus, non ‘trimentum.’ Et sane ‘termen’ et ‘termentum’ a tero magis ex analogia est quam ‘trimen’ vel ‘trimentum.’ Nam a tero, terimen, termen; ut a moveo, movimen, momen; a torqueo, torquimen, tormen; a pono, ponimen, pomen; unde *pomentum* et *impomentum*. *Impomenta*, inquit Festus, quasi *impomenta*, quae post *cœnam* mensis imponebant. Vereor tamen, ne male olim lectum sit *termento* in hoc versus Plauti pro *tortmento*. Per tortmentum intelligit arietem, quo expugnantur urbes. Pro tortmento igitur fuit Achilles Pergamo, quo moenia ejus quatierbant. Nam *termentum* hoc pro *destrimento*, nimis vile, et minus dicit. Tortmenta machinas easse quibus oppugnantur urbes, ut catapultæ, arietes, scorpiones, et alia ejusmodi. Salmas.

12 Sed equus, quem misere Achille
lignum] Ἰππον δούρασ, seu δουρά-
τεον. Lucret. i. ‘ Nec clam dura-
teus Trojanis Pergama partu Inflam-
masset equus.’ Narrantur ab aliis
in eo delituisse cōscīcōcīcī armati, ab
aliis xxiii. atque hoc verum, illud
poēticum reor: quemadmodum et
illud, quando nuntius apud Aristoph.
in Avibus, dicit centum ulnarum
fuisse: additique, ut persuadeat, se
illum dimensum esse. Lycophron
eleganter μεριὰ vocavit, quod Tro-
janis magno terrori fuerit. Miras
magnitudinis eum fuisse, arguunt et
illa P. Arbitri Satyrico: ‘ Cœsi ver-
tices Idæ trabuntur, scissaque in mo-
lem cadunt Robora, minacem qua-

figurarent equum. Aperitur ingens antrum, et obducti specus, Qui casta caperent: huc decenni prelio Jurata virtus abditur: stipant graves Equi recessans Danai, et in voto latent.' Id est, in equo, quem voverant. *Mers.*

13 *Epius*] 'Erebus nomen fabri, qui equum istum durateum fecit. Virg. Æneid. II. 'Et ipse doli fabricator Epeus' Victor. *Ab eo haec* Lego, *ab eo haec sumpta*, scil. tabellæ, quas designatas et consignatas gestabat, quarum fabricator Pistoclerus, ut equi duratei Epeus. *Dissal*. *Sinon est*] Hic simulaverat se a Græcis fugientibus esse relictum: et in Achilleis bando deliterat. Porro Achilleum pro Palamede posuit: quales nominum proprietorum confusiones etiam ad Lycophronem observavimus. Vide historiam Sinonis fraude Ulyssis manus Palamedis destinati, ut siebat, apud Virg. Æneid. II. *Mers.*

15 *Ille olim habuit ignem*] Sinon enim sublata face, Græcis a Tenedo redeuntibus noctu signum dabat. *Lamb.*

20 *Exelebra*] Festus ait, 'exelebras' esse dictas argentarias merostrices, ab elicendo argento.

22 *Miles Menelaus* st] Nam ut Menelaus Helenam, quam rapuerat Paris, repetebat; ita hic miles Cleomachus Bacchidem suam repetit.

24 *Is Helenam abduxit*] Mnesilochus Bacchidem.

29 *Ilio tria fuisse audiri fata*] Falsive oracula Trojanorum dicuntur fuisse tria: vita Troili, Priami omnium natu minimi filii; conservatio Palladii, quod in Minervæ templum cœlo delapsum credebant Trojani; et ut sepulcrum Laomedontis, quod erat in porta Scæa, servaretur integrum. Secundum alias plura fuerunt. Haec autem fata omnia vice-runt Græci. Nam Achilles Troilum secum congressum interfecit; Palladium vero ab Ulyssse et Diomede ab-

latum est; pars vero Scæa directa fuit ab ipsis Trojanis, ut equus ille fatalis introduceretur.

42 *Urbes verbis qui inertus caput*] Nimis urbane dictum: quod genus Mil. act. IV. 2. 'urbicapos' nominat, qui verbis strenui, manu inertes. Sic Theophrast. *νερὶ λογοτόας, de Famig-ge ratione*: *Eἰσὶ δὲ οἱ πόλεις λόγῳ μετὰ κύδρους αποφέρουσαι τηθῆσσαν*. Quisdam etiam, dum urbes verbis suis fortiter caperent, cara interea loci pertit. *Urbes* igitur caput, qui urbium ἀλογεῖ narrat. *Casaub.*

50 *Omnes lectos sine probro*] Non vitio aut volgivaga Vesere conceptos, quæcitosque, ut spuri solent; verum legitimo satu partaque in lucem editos: eoque potius, quam ad nummos electos et sine vitio (id quod Lambin. autumat) haec metaphora festivitas accommodanda. Nam *filiæ lecti sine probro*, sunt legitime nati. *Douza. Filias*] Id est, nummos Philippeos. *Lamb.*

52 *Coëmptionalem senem*] De senibus coëmptionsibus haud scio an que dicam in tanta rei hujus ac veteris moris obscuritate, alicujus momenti futura sint. Non pato tamen verum esse quod docti observarunt, omnibus venditionibus senes fuisse adhibitos, quod essent majoris auctoratis ac sapientiae quam juvenes. Certæ rei et sollemnitati adhiberunt solitos, locus Ciceronis ostendit in Orat. pro Mur. 'Sacra interire' (majores) 'noluerunt. Herum' (jurisconsultorum) 'ingenio ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum causa.' Hos senes quos sacrorum interimendorum causa adhibuere jurisconsulti ad coëmptiones faciendas, puto proprie coëmptionales fuisse dictos, nec in aliis emptionibus locum habuisse. Veteres habuere sacra privata, quæ magna cum religione colebantur. Ea sacra ad heredem etiam transibant, adeo ut qui hereditatem alicujus nancise-

retur, cogeretur etiam sacra hujus suscipere. Et hoc erat inter onera hereditatis. Hoc autem ideo legibus apud Romanos veteres institutum fuit, ne sacra interirent. Unde apud Plautum 'sine sacris hereditas,' de bonis quæ nullam molestam et morosam habeant appendicem. Festus: 'Sine sacris hereditas, in proverbio dici solet, sine ulla incommoda appendice, quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata, relictusque heres sicut pecunia ita etiam sacrorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium.' Cum igitur prisco jure ac more Romanorum inumberet necessitas heredi quacunque ex causa instituto, sacra privata ejus, cuius hereditatem erat nactus, suscipere et administrare, quia sacra privata solebant interire veteres; ingenio jurisconsultorum reporta est ratio, qua illa sacra interirent; ne heres, quem non tangerent illa, alienorum sacrorum cultu, et qui etiam sua propria haberet, tot sacris impli-catus esset atque oneratus. Nam contingere poterat, ut unus aliquis cui plures hereditates obvenissent, omnium eorum quorum illa bona fuissent, sacra etiam habere et administrare necessario deberet, ne sacra illa interirent; quod molestissimum fuisset et incommodissimum. Ideo jurisconsulti modum excoxitarnat, quo hereditas sine sacris adiri possit. Senes quosdam decrepitos allegarunt, qui res aliquot hereditatis, ut mancipationes, coemerent, et sic cum vide-rentur hereditatem ipsam coemisse, sacra etiam illis, quæ cum hereditate conjuncte erant, sic haberentur obnoxii. Sed cum capulares essent illi senes, quia tales eligebantur, ipsis mortuis sacra illa etiam extinguebantur et interimebantur, nec ad eorum heredes transibant. De his etiam senibus coemptionibus capi-endus est locus in Epistola Curii ad

Ciceronem ex lib. vii. Epistolam eius familiarium: 'Ergo fructus est tuus, mancipium illius, quod quidem si inter coemptionales venale proscripserit, egerit non multum.' Mancipia enim si forte hereditaria ab illis senibus coemebantur, proprietatem tantum eorum emebant, cum usus maneret penes ipsum heredem. Per fictionem enim celebrabatur hoc venditio, quo heres sacris testatoris posset liberari, quasi in illum transirent, qui res hereditarias emisset. Quod autem, ut dixi, senes in extrema jam tegula ætatis consti-tuti eligerentur ad has coemptiones faciendas, ea re coemptionalis senex pro decrepito sumitnr. Atque ita intelligendum hoc loco apud Plautum, ubi Priamum coemptionalem senem appellat. Et simul etiam jocatur Comicus cum senem coemptionalem se venalem habere servus pro-nuntiat, cum inter senes coemptionales servi hereditarii venales pro-scriberentur. At servus hic nequam domiuum suum senem coemptionalem proscrifbit venalem. *Salmas.* Turbat hic et miscat ḥ ḥ ḥ, quæ sunt separatissima. Senes ad coemptiones faciendas sacrorum interimendorem gratia nihil hic pertinent. Neque 'senes coemptionales' in Epistola Curii quicquam habent commune cum istis. Illi liberi erant, hi servi. Sed nec 'senex coemptionalis' Plauto et Curio quivis est decrepitus; sed est mancipium veteranum et attitum, quod per se emptorem non inventit, nec nisi adjiciatur alii mancipio et rei vendibili, quod quæve non addi-catur, nisi cum tali accessione. Vide de pecun. vet. lib. iv. cap. 6. pag. 693. *Gronovius.*

54 *Priamum] Nicobulum.*

64 *Turbat equus] V. N. Mostell.
111. 1.*

68 *Euge literas minutas] In episto-lis si laeta essent scribenda, uteban-tur genere literarum contractiore et*

accuracy. Sic Nicobulus cum re-signasset epistolam, quæ tamen magna erat literis conscripta, utpote tristia nuncias, ait exultans tanquam læta foret lecturns: *Euge literas minutias.* Chrysalus autem de miseria filii certus subjicit: qui quidem videat parum. Meursius. Qui quidem videat parum] Jocus est ex ambiguo. Nam homini, qui parum sapiat, has literas ait esse minutias; sapienti, satis grandes. *Lambinus.*

78 *Cera quidem haud parat*] Significat, literas satis esse longas. *Lamb.*

76 *Tibi dico*] Videtur malum precari Mnesilocho; sed mera simulatio est: mox enim corrigit: et aversus, *Tibi dico*, inquit, sc. o Nicobule, non Mnesilocho. *Taubm.*

97 *Objurgaris me*] Petronius etiam ‘colaphis objurgare’ dixit: Sueton. Calig. cap. 21. ‘ferulis objurgari.’ Cic. ad Attic. lib. 11. ep. 1. ‘mollibrachio objurgare.’ *Taubm.*

110 *Dividias fuant*] Ægritudinem seu molestiam adferant, supra iv. 6.

111 *Sextcenta tanta reddam*] Triplo plura reddam: ita Propert. lib. 1. 5. ‘At tibi curarom millia quanta dabit.’ *Lamb.*

114 *Neque ego haud*] Dux negotiones magis hic negant, more Græcorum: ita Epid. ‘Neque ille haud obieciet mibi,’ &c. *Lamb.*

128 *Dispalescere*] Palam fieri. *Lambinus.*

130 *Fit vasta Troja, scidunt processus*] Troja vastatur: Græcis principes, qui in equo erant, Trojam excidunt. Intelligit literas in tabella certa scriptas. *Lamb.*

134 *Tantas turbellas facio*] Corrigo, turbelas. Veteres autem dicebant, ‘turba,’ ‘turbela;’ ut ‘suada,’ ‘saudela;’ ‘fuga,’ ‘fugela.’ Jam et hoc argumentum esse potest, quod veteres consonantes non geminabant. *Meursius.*

141 *Morare*] Scil. me alio prope-

rantem. *Taubm.*

144 *Curatum est, esse te senem misserrimum*] Priora verba sene loquitur audiente; posteriora aversus adspectatores. *Taubm.*

152 *Ad questorem deferam*] Nam præda ex hostibus facta ad quæstores urbano deferebatur.

SCENA X. 6 *Habui scortum*] Ter. Adel. act. III. sc. 3. ‘An domi est habiturus?’ ad quod Donatus: ‘propre: quia haberi mulier dicitur, cum coit.’

ACTUS V.

SCENA I. 2 *Stulti*] Isidor. lib. x. ‘Stultus, hebetior corde: sicut quidam (Afranius) ait: ‘Ego me ipsum stultum etiam existimo, fatuum esse non opinor.’ id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis.’ Ergo ‘stultus’ est, qui inepte et imprudenter vel agit vel loquitur; ‘stolidus,’ hebes et vecors; ‘fatuus,’ qui omnino desipit. *Bardi*] V. N. Epid. III. 3. *Blenni*] Βλέρρα μυκος est: βλερρός, mucosus, pedidus: et peculiariter de homine ignavo et stulto usurpatur. *Buccones*] Glossarium: *Buccones*, παράστροι, *Buccidores*. Isidor. lib. x. ‘Bucco, garrulus: quod ceteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.’ Idem: ‘Jaetat, *Bucciferi*.’ Inde nostrum *bocchen* derivo; cum buccones non tam garruli sint, quam arrogantes, plenisque buccis suas virtutes deprædicantes. *Meursius.*

18 *Peracescit*] Peracerbum et molestum est. *Lamb.*

16 *Nauci*] V. N. Mostell. v. 1.

20 *Unde agis*] ‘Agere se’ tardi et tristes dicuntur: ita Virgil. ‘sese Palinurus agebat.’ Donatus in Andr. act. IV. 2.

28 *Atque ambo*] Malim hoc accipi tanquam correctionem superiorum cum tuo. Nam cum dicturis videtur, ‘cum tuo amicam habet,’ potuisse sic intelligi, Mnesilochum com-

munem cum Pistoclero amicam habere. Lamb.

SCENA II. 4 Oves] Etiam Græci stolidos πρόβατα vocant. Propert. lib. II. 13. ‘Et stolidum pleno vellere carpe pecus.’ Passeratius.

5 *A pecu palitantes*] A grege errantes. ‘Pecus’ maxime oves significant, ut hoc cum dicimus, ‘pecus’ neque addimus, ‘oves’ accipiendæ sint. Palmer.

10 *Vetula sunt thymiamæ*] ‘Oves vetulæ, thymiamæ,’ (ita enim scribendum ex veteribus libris,) sunt oves thymi amantes. Thymo oves delectari certum est, et sapidissimas carnes habere, quæ eo vescantur. Senes Attici ea herba etiam libenter utebantur. Unde apud Aristophanem in Pluto, ita servum senex alloquentur: ‘Ω πολλὰ δὴ τῷ δεσπότῃ ταῦτα νόμον φαγότες. Qui eodem thymo vescimini cum meo hero. Vetus Scholiastes: Οἱ τὴν Ἀττικὴν οἰκοῦντες πένητες ἐρεψί μη εἶχον τὰς ἐκ τῶν σπερμάτων βίσας, ἀνεκτήθεισος γάρ δύοτος θεοῖς γεωργίαν κατέκηρος διν, Κύθον θύμους. Thymeram etiam edebant, quæ herba similis thymo, unde et θυμβροφόγος, et θυμβρεπιδέπτων. Satunda est vulgaris. Thymo autem veteres usos esse pro condimento ipse Dioscorides tradit: Τὸ δεθίμερον σὺν τροφῇ ὄφελε. οὐχρηστὸν δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀγελὴν χρῆσιν ἀπτὸν ἀρτύματος. Plurimus thymus in Attica nascetur et optimus; ideo senes illius regionis et præcipue pauperes in cibis frequenter usurabant. Interpres Aristophanis perperam δηριοκρόμμα interpretatur, quia θύμον illius temporis Græculi eo tempore vocabant cæpe: thymiamæ igitur oves vetulæ Plauto appellantur seneciones illi Attici, quia thymum amabant quo etiam oves delectantur. ‘Thymiamus’ compositione non a Latinis illius sevi de eo qui thymum amat. Sic ‘pedisequus,’ ‘pultiphagus,’ Plauto, et alia. Salmas.

12 *Limus*] ‘Limus oculus,’ est Delph. et Var. Clas.

obliquus, transversus. Ter. Eun. act. III. 5. ‘Limolis adipicere,’ in lascivis notis fuit, et per ludum objici solitum. Seneca Snasor. I. ‘jam sidere limo,’ id est, obliquo. Etiam ‘limi oculi’ proprie amatorum sunt. Quintil. lib. II. cap. 3. ‘quadam voluptate suffusi, aut limi, et ut sic dicam, Venerei.’ Palmer.

15 *Cogantur quidem*] Loquitur ut de ovibus. Virg. ‘Tityre, coge pecus.’

16 *Qua nec laciem*] Lac non habent, quia sunt vetulæ; nec lanam, quia sunt probe attoniti. Hæc ‘lactis, is,’ et hoc ‘lacete’ veteres dixerunt. Taubm.

17 *Exoluere*] Vox hæc non derivata est ab ‘exsolvere,’ verum ab ‘exolescere,’ vultque oves jam easa exolletas, idque sequentia verba plane requirunt. Gruter.

19 *Grassentw*] ‘Grassari,’ proprie est incidere. Taubm.

26 *Nostros agnos conclusos*] Allusum est ad morem pastorum, qui agnos non producebant ad pascua cum matribus, sed retinebant domi clausos. Gruterus.

30 *Secreto*] Χωρὶς, seorsim ab his senibus.

31 *Ulteriorem*] Remotiorem Philoxenum. Priscian. lib. III. et VI. hic legit, veteriorem. Taub.

33 *Mortem amplexari*] Senem exsanguem atque Acheranticum adeo, id est, mortuo quam vivo similiorem. Lamb.

40 *Æquius est coxendicem*] Debet tibi coxendix potius, ut equo aut asino segnius eunti, stimulo fodi, quam cor amore. Lambin.

43 *Ista mala*] Ambiguum in mala: quæ vox et improbam, et deformem notat. Lambin.

47 *Persuastrices*] Fortunatianus Rhetor. III. ‘Διστρόφορον est, si quia dicat, persuastrices, prestigiatrixes, atque inductrices.’

49 *Experiortecum vim majorem*] Hoc Plant.

de vi aut vindicta publica accipiendo, quam privata majorem esse majoreque pena affici constat: isque, qui hominem dolo malo inclusurit, Lege Julia de vi publica tenetur. Verissimum item est, quod dixit Ulpianus: 'Persuaderi plus est quam cogi,' &c. Ego tamen vero proprius censeo, si 'via major,' hoc loco de violentia, qua non jure, sed facto interfatur, accipiatur: quo sensu vox ista non solum a JCTis, sed et a Cic. usurpetur, in Orat. pro Cn. Plancio: 'Si vitam mihi sors ademisset, aut vis aliqua major redditum peremisset.' Probatur hæc interpretatio ex praeced. 'Qui nisi nobis producantur,' &c. *Langlæus.*

68 *Me nihil paritet, ut sim acceptus]* Ironia est. Non queror, me a vobis parum laute esse acceptum. Quasi dicat: satis me expilastis. Vide N. Milit. act. III. 1.

69 *Sine sic]* Sic, pro leviter et negligenter, quod Græci ὅρασ dicunt, et est de his quæ adjuvanda gesta sunt: ut, 'tantillum puerum,' et 'hujus non faciam.' *Donest. ad Andr.*

70 *Amisis]* Amiseris.

75 *Coput prurit]* V. N. Pseud. act. I. 1. vers. 44.

79 *Quid age]* Dubitantis et consultantis est sermo. *Libet, et metu]* Verres apud Cicer. 'Itaque restabant dubitatione: versabat se in u-

tramque partem, non solum mente, verum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere possent in animo ejus metum cum cupiditate pugnare.'

82 *Ut terebrat]* Quo pacto mihi a nimis blandis suis dictis fodicat! Pers: 'Nunquam hercle istuc exterebrabis tu.'

86 *Quam quidem actuum emoriatur]* Jocatur suo more. Cum enim Bacchis diceret, exspectant vos filii; subiecti argutans senex: id exspectant quidem illi, quam mox emoriatur; non adventum nostrum, sed mortem desiderant, ut liberius possint vivere. Amatoribus enim paterna mors in votis. Talis Philolaches Mostell. I. 8. 'Utinam meus nunc mortuus pater ad me nunciaretur,' &c. Lambinus hic nihil sani. *Actulæ.*

87 *Vesper hic est]* Δεκτρῶς: vespera et hora cœni appetit. *Tanb. Tanquam quidem addictos]* 'Addicti' fuerunt, qui cum non essent solvendo, creditoribus addicebantur: nec servitute eorum liberabantur, nisi debitis quoconque modo persoluta. Seneca lib. III. De Benef. cap. 8. 'Pecuniam pro addicto dependit.' Hinc illud Festi lucem capit, 'Addicere, damnare est.' *Rovwdæs.*

GAEX. 8 *Faceremus]* In theatrum produceceremus.

MOSTELLARIA.

ARGUMENTUM. I *Amores]* Dicitur pro amica, quam quis amat, una et sola. Curc. II. 8. 78. Mil. IV. 8. 67. Pœn. V. 8. 46. Catullus: 'Varus me meus ad suos amores Visum duxerat e foro otiosum.' *Grenet.*

ACTUS I.

SCENA I. 5 *Nidor e culina]* Nidor non est excrementum, nec tantum odor; sed κύλων vel καρπὸς τῶν θυσιῶν, aura pinguis et odorata manans de adustis hostiis, vel coctis cibis

similibusve rebus. Suetonius in Claudio, ‘ictusque nido prandii.’ Nec aliter usurpat Appuleius lib. iv. ‘Fimo fistulatim excuso, quosdam extremi liquoris adspersione, quosdam potore nidoris fœtidi a meis jam quassis scapulis abegisse.’ Est enim lascivia verborum illi non nova: ‘putor nidoris fœtidi,’ pro nido fœtido, nempe fimi. Nec vero suspicandum, *nido in culina*. Vulgata nihil rectius. *Nidor* usquam magis habitat, quam ad focos vel Deorum vel mortalium. Cicero in Pisonem: ‘In illo ganearum tuerum nido atque fumo.’ Juvenalis: ‘Captum te nido suse putat ille culinæ.’ Cum igitur vellet appellare servum, qui fructum berilia filii corrupti maximum habebat una pergracari, obsonare pollucibiliter, facetis vivere vietibus, turtores, pisces, aves gustare, effercire se, saginam cedere, atque ob id nullam dominus partem magis quam culinam cotere ac frequentare, vocat eum ‘nidorem.’ Quasi diceret: Tu non homo, sed nidor, exi e culina, quam semper habitas, velut nidor. *Grenov.*

8 *Abi diereste*] V. N. Cap. III. 4. 108.

9 *En hocine solebas*] Lego, Eu, *hocine solebas*. Ut infra act. i. sc. ult. ‘En Philocrates.’ Scriver.

11 *Quem absentem comes*] ‘Comedi’ videtur, enjns bona comeduntur. Sic Suet. ait, ‘Claudium venalem popendisse;’ id est, prædia ejus pendente titulo et libello proscripta. *Turneb.*

12 *Frutex*] Inter contumeliam verba fuit et ‘frutex:’ convitum nimborum in stupidos et insulæ mentis homines. Proprie et signate rusticau agrestesque ista insigniti voce. Eodem sensu *pulmonem*, *πνεύμα* Epicuros vocabat Nausiphanem. Sc. Gen. til.

15 *Sane credo Traxio*] Si malis cum altero Pall. sane hoc credo, facile patior: sed præterea nihil est mutandum. Credo te rns mihi objectare

atque in ore habere: vel, credo hoc te facere, quia scis. Per ironiam. Ratio enim est contraria proposito; ut in illo, ‘Non vili emptus, modio qui venit salis.’ Rus tu loqueris? nempe ideo, quia omigaris eo brevi te venturum et in pistrinum traditum iri. *Grenov.*

17 *Cis hercle paucas tempestates*] Iutra breve tempus. Idem Trucul. ‘Cis paucos dies.’ Turneb. Proprie ‘cis’ et ‘uis,’ quomodo loquuntur veteres pro ‘citra’ et ‘ultra,’ locum designant: sed transferuntur eleganter ad tempus; et sic ‘ceterior’ etiam ponitur pro propior, non tantum loco, sed et tempore. *Grenov.*

18 *Numerum genus ferratile*] Qui aint mira hic comminisci interpres, ipsi mira comminiscuntur, quum *genus ferratile* accluent vocandi casu. Etsi autem simplicissimum est numero cum Pistorii explicazione; tamen elegans et non obscura est et vetus lectio, ut eam interpretatnr Tambmannus: nempe ut *genus ferratile* sit adjuctum per exegesis. Augebis ruri numerum, *genus ferratile* significo, intelligo, dictum volo: ne tu de alio numero me locutum censeas. *Grenov.*

21 *Pergracamini*] Hoc aliusit Cicero Verr. ‘Ut Græco more biberetur:’ ad quod Asc. Pedianus: ‘Est Græcus mos, ut Græci dicunt, συγκράτει καθηγουμένος, cum morum cynthia libant, saltantes primo Deos, deinde amicos suos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties et Deos et caros suos nominatum vocant.’

23 *Obsonate pollucibiliter*] Perate obsonia opipare et anmpsose; nam de esculentis Herculi decimam dabant: idque ‘polluceri;’ et consecratum quod fuerat, ‘polluctum’ dicebatur. Camer.

28 *Ditique omnes perdant*] Lege perdunt. Scriver.

29 *Germana illuvies*] Quantus quantus es, nil nisi illuvies et factor es. Immundi sunt rusticci, quod in im-

mundo opere faciendo plerunque versentur: ideo servus rusticus appellatur illucies ab urbano, *Germana illuvices, rusticus, hircus, hara suis. Bosius.*

40 *Canes capro commixta]* MSS. ambo, *Canem capram commixtam.* Unde recte istud exclusit Scaliger. Fœtor enim est capri, non capræ. Et canes, ut 'feles.' Sed quid ad rem pertineat rōs elidi a sequente vocali apud veteres, quod hoc alleverunt, non assequor: nihil enim hic eliditur: sed canes iambus est pes integer, totus autem versus trimetros. *Gronov.*

42 *Neque superior accumbere]* Pro 'superiores.' Mutat enim numerum, suo more. *Lambin.*

45 *Sine me alliatu]* 'Alliatum' interpretor 'moretum,' cui allinm admixtum est: atque adeo de cibis omnibus intelligo, quibus allium intritum est: ad quod Terent. Phorm. II. 2. respexerat, 'Tute hoc intristi: tibi est omne exedendum,' auctore Donato. Quasi dicat Grunio: *Sine me fortunis meis, que in cibo, seu pane, allio perninetio sitae sunt, patienter fungi et contentum esse. Turneb.* *Sine me alliatu]* Nec pejus foret, si delerimus rō me. *Sine fortunas meas, id est, me tenni fortuna præditum, fungi, id est, defungi, pati, contentum esse, alliato.. Gronov.*

47 *Meum bonum me]* Non recuso, quo minus ego nunc dñriter vivam, tulaute et opipare: dñm me quidem meneat bonum menum, te vero malum meneat tuum, cum venerit senex. *Muret.*

52 *O carnifcum cribrum]* Significat corium et tergum ejus stimulis (quos oblongos, sive e sudibus præacutis, sive et ferro præfixis gestabant ad hunc usum) ita crebro puncto perforatum iri, ut cribrum representet. Quod autem 'patibulum' eum per vias fore, ait; significat, furcam, sive patibulum laturum: unde 'furciferi' dicuntur hac contumelia affecti. 'Fur-

ca' autem et 'patibulum' eadem, aut non longe dissita videntur: atque hoc a 'cruce' distinguitur; ut 'patibulum' sit pars crucis, nimurum patens illa et transversa: 'crux' autem inferior defixusque stipes proprie dicitur. *Lipias.*

60 *Si non estis]* Scil. orvum daturi. Date igitur pecuniam, unde alibi emam pabulum, si dare ipse recusatis. *Camer.*

62 *Saginam cædere]* 'Saginam cædere,' quod hactenus variis expositionibus eruditorum virorum fuit obnoxium, necdum in veram incidit, ita dictum est et eodem plane sensu, quo 'cibum cædere,' a quo 'cibicidæ,' pro edere scilicet, et cibum dentibus contruncare. Nam 'sagina' est cibus; unde 'saginare' est ῥιγεῖν et ῥιζεῖν. 'Saginæ' Symphosio in ἑνίγματι, sunt glandes quibus porci saginantur: 'Setigera matris secunda natu in alvo Desuper ex alto virides exspecto saginas.' Hinc 'saginicidas' licet dicere elegantissime, qui 'cibicidæ' Lucilio appellati: 'viginti domi an triginta, vel centum cibicidas alas:' μάρτυρες etiam et μαρτύρων hujusmodi cibicidas Græci vocant, hoc est, 'saccos.' Hesychius: μαρτύρα, γαστρόμαρποι, σάκκοι. *Salmas.* *Saginam cædere]* Forte, tendite. Scriver.

63 *In Piræum]* Nam rerum venalium ibi magnus proventus, ac volut θερψα. Ita Scholiastes Aristoph. in Equit.

68 *Dum interea sic sit]* Oratio est hominis presentia tantum spectantis, futura negligentis. Dñm, inquit, interea sic sit, ut nunc est; hoc est, lante opipareque vivitur; quid actuatum futurum sit, non admodum laboro. *Muret.*

73 *Satin' abiit]* Qui corrigit, satīn' sapit, ignorat et corrumpt genus loquendi frequentissimum Plauto. Sic Amph. II. 2. 'Satin' parva res est voluptatum in vita?' Adeone parum est voluptatis præ dolorum numero

in vita? Trinummo iv. 3. 'Satin' in thermopolio condalium es oblitus?' Itane es oblitus? Milit. ii. 6. 'Satin' abiit ille, neque herile negotium plus curat?' Et sic innumeris locis. Gron.

SCENA II. 17 *Gnarures*] Id est, gnaros; 'gnaros' autem 'hanc rem,' pro hujus rei dicit; ut 'doctus hanc rem.' Utitur et Prol. Poen. Item Ausonius: 'Non cultor instans, non arator gnaruris.' Item Arnob. ii. 'Cur esse dicatis in aliis praeceptio-nibus gnarures?' Et vetus Glossar. *gnarurem* interpretatur γνάριμον, et *gnarurat*, γναρίζει; item, *gnarures*, γνάρισκοτες et *ignarures*, ἀγνώντες. Turneb. *Similis gnarures*] Lege *Similis gnaruris*. Scriver.

18 *Quom exemplo*] Simulatque. V. N. Rud. iv. 3.

20 *Aitque ades probant*] Dixisse jam aiunt, 'Ædes quom exemplo:' non igitur eodem casu ades hic legi debere. Hunc syllogismum parum in-telligebam. Sed addunt legendum, *landant fabrum ades, atque probant*; et explicant: 'Ædes novæ, expolitæ, landant et probant, sive commendant, fabrum ades: atque eo nihil esse certius. At hoc sensu nihil est certius quam inepte repeti mentio-nem 'adidum:' quis enim ita loqua-tur, 'Ædes laudant fabrum ades?' Nimirum non percepant mentem poëtæ: is enim rō laudant atque probant, non retulit ad rō ades, sed in eo intellexit 'homines'; ut cum dici-mus, 'aiunt,' 'dicunt.' Vide ad Se-necam de Ira ii. 12. 'Ædes, inquit, cum paratæ sunt, tum vulgo homines prætereunt laudant fabrum, ipsas recte factas prædicant. Ubi neces-sario repetenda vox erat, aut prono-men subjiciendum. Porro scripti aut editi veteres, operam pascunt suam, vel percunt. Forte distinguenda super-iora et haec scribenda, atque ades probant sibi quisque. Inde exemplum ex-pertunt sibi quisque simile, suo usque sumptu, et operam impertinent suam.

Gronov. *Sibi quisque inde exemplum* Forte delenda sibi quisque. Scriver.

22 *Ne parcunt*] 'Ne,' antique pro 'Non:' ut Trinum. v. 2. 'Nisi tu ne vis.' Terent. Ennuch. ii. 3. 'Quid ne es alacris?' pro, cur non es ala-cris? Turneb. v. 5. et xix. 13. ad Cic. de Leg. lib. iii.

30 *Perpluunt tigma*] Dicuntur quæ pluviam non arcent, sed transmit-tunt. Quinct. vi. 3. 64. 'Galba pe-nulam roganti, non possum, inquit, commodare, domi maneo; cum com-naculum ejus perplueret.' Gronov.

35 *Mantani*] Exspectant. Deni-cum] Donec.

36 *Ædificantur ades*] Non utique semper ædificantur, sed remificare oportet, si qui uti velit. Puto scri-bendum esse, ædificantum 'st ades to-tas deno'. Syntaxis antiqua; ædificandum est ades, pro, ædificantes sunt ades. Gronov.

41 *Parant sedulo infirmatorem; ut et in, &c.*] Fundamentum ponunt stabi-le: id est, liberos a primis statim annis erudiant: ut hac puerili insti-tutione subnisi, et una cum æstate doctiores et meliores evidentes, ci-ves reipub. vere utilles et in speciem boni, hoc est, extrosum sint orna-mentum patrum. Lamb.

42 *Et in usum boni et in speciem*] Malle se cum Acidalio *specimen* an-notant, nisi Nonius *speciem* pro speci-men subinde veteres dixisse observa-ret. At si MSS. haberent *specimen*, ego corrigerem *speciem*. Vult enim Plantus, ut et sint et apparent boni. Sed loquitur de illis, ut de ædibus. Cicero de Off. lib. i. 'Dicendum est etiam qualem hominis honorati et priuicipis domum placeat esse: cuius finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi disciplina: et tam-en adhibenda commoditatis digni-tatisque diligentia.' Hanc 'dignita-tem' ipse post paullo 'speciem' ap-pellat: 'Tertium est ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem

speciem et dignitatem, moderata sint.' Tacit. Ann. II. 'Angebantur alacritate militum in speciem ac terrorem.' In Vita Agricolæ: 'Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editoribus locis constituerat.' Gronov.

43 *Sibique aut materiae ne parcunt?*] Parentes neque labori neque pecuniam parcunt; nec putant sumptus esse, qui impenduntur institutioni liberorum. Taubm.

48 *Ad legionum, &c.]* Referenda sunt haec ad morem Rom. quo adolescentibus militaturis primo stipendi anno custodes dari soliti. Turneb. VII. 2. et XXVI. 22.

51 *Unum ubi emeritum est stipendium]* Ubi tempus militum primæ finitum est, tunc specimen apparet, quo evadat modicatio. *Stipendiorum vox etiam annos significat, quibus milites merent: quomodo et Servius interpretatur* Æn. VIII.

55 *Posteaquam immigravi in ingenium meum]* Posteaquam ex magisterio pædagogi excessi, et meo arbitratu compi vivere. Posteaquam mihi relatus sum. Lambin. Forte, posteaquam me immigravit ingenium. Scriver.

59 *Virtutis modum deturbabis]* Virtutem, que instar modi et measuræ est, quæque ipsa modus et mediocritas est: vel modestiam, quam *modestriæ* vocant, et *modestriæ*. Lambin.

60 *Texit detexitque]* Sic Mas. *Lego dejicit detexitque.*

65 *Ego sum in usu]* Douza legit uno verbo *usu*, pro *ignavia, incultu*. Ego nihil mantandum pato. Respondet ei quod dixerat vs. 42. 'Ut et in usum boni et in speciem populo sint.' Sic Bacchid. 'Eadem in usu, atque ubi periculum facias, aculeata sunt.' Dissald.

69 *Perpetuae ruant]* Id est, non particulatum, neque membratum, neque paullatum, sed universæ conjunctum, et uno tempore, et simul. Ita

Virgil. 'perpetuum bovis tergum' dixit. Lambin.

78 *Arte gymnastica]* Cur ars gymnastica pueris sit addiscenda, Plato docet in *Protag. Milit.* p. 199. et de *Philosophia* p. 5. et vide *Fabrum Agonist.* et *Mercurial.* Scaligerum I. 1. Poët. c. 12.

74 *Victitabam volupte]* Lego, sicut. haud volupte. Minime deliciatum in victu fuisse ait, qui quidem parsimonia et duritia aliis exemplo fuerit. Acidal. Vixi duriter, et ita tamen jucunde. Lambin.

75 *Duritiae disciplinae]* *Duri homines* sunt ex hoc loco, καρδερόντες, tolerantes, patientes: *quales memorantur priisci Lacedemones;* quorum institutio omnis erat in patientia disciplina, inque victus atque exultus parsimonia. *Disciplinae]* Documento atque exemplo. Taubm.

SCENA III. 1 *Frigida non laui]* Tres sedes seu celme in balneis. Prima est 'caldaria,' τὸ θερμόν; Dion. *supradictus;* Seneca 'sudatorium:' nam sicce calore sudorem in eo eliciebant. Secunda est 'media,' quae et 'tepidaria.' Tertia est 'frigidia.' Plin. Ep. 'Post aolem frigida lavabatur.' Senec. Ep. 84. 'Ab hac fatigatione in frigidam descedi.' Wouwer.

2 *Nec unde me melius]* Optimus Cam. Nec quom me. Proximus, Nec cum me. Quid opus igitur preter illud, quod editum est, facere, que, quem, quando? Nec lavi, inquit, jam pridem, quem, quo tempore, quaque lavatione me rear sic eas purgatam. Gronov.

3 *Velut horno magna]* Camerarius horno adverbialiter accipit, ut sit hoc anno. Lambinus ut sit dandi casua, hac sententia: *Quemadmodum mensis magna frugibus vel annos hujus anni respondit;* ita eventus rebus nostris omnibus fuit secundus. Taubm. Ecce tibi, qui et *horna* facit; et laborat, ut *hornum* epitheton mobile

esse demonstret, quasi quis de eo dubitaret. Sed mutandum nihil est. ‘Hornum’ dicitur simpliciter, ut ‘vernum,’ ‘vestivum,’ ‘autumnam,’ ‘hibernum,’ de quibus Observ. XII. 24. in quibus omnibus intelligitur ‘tempus’ et ut illa ver, statem, autumnum, hiemem significant, ita istud hunc annum. Cumque ‘annus’ veteribus semper pro annona vel preventu anno penatur, eodem modo et ‘hornum’ pro hujus anni preventu. Nescio quomodo nunc omnia bene eveniant, ut iusta proveneret fruges. Et videtur proverbium fasile. Quod autem addit Lambinus, significare Philematium super lavationis eventum secundum fuisse, et se lavisse ex animi sententia, et jam bis ex eo repetitum est, miror. Non enim hoc Philematium, sed Scapha dicit. Gronov.

7 Tactus que fui] Pudorem quasi vestem faciunt prisci; qua animus ingeonus tactus esse debet. Pacuvius: ‘Nam si te tegerat pudor, sive adeo eorū sapientia imbutum foret,’ &c. Apuleius Apolog. c. 1. ‘Pudor enim veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur.’ Schoppius.

18 Vestis fartum] ‘Fartum vestis’ est corpus, id est, ipsa mulier quem vestem farcit impletque. Ita Columella v. 10. ‘Ea res efficit uberiorē fractum, et fartum sibi pleniorē et meliorem.’ Turneb.

17 Virtute formae] Est per formam, forme gratia. Sic ‘virtute Deum,’ est quod valgo Deum gratia. Sie et ‘virtute tua,’ aut illius, significat, tua opera in utramque partem. Gruter.

47 Quid? isthae me] Indignatur juvenis, quod adjuraret Scapha dominam his verbis, ‘Ita te Philolaches amet;’ nec adderet, ‘Ita tu Philolachem ames;’ hoc additum capiebat. Gruter.

31 Illum expectes unum] Nec nup-

tum verbum et pretextatum eat, ‘exspectare,’ et tamen significationem habet huic rei dicatam et propriam. Terent. Eunuch. I. 2. ‘Me desideres, me somnies, me expectes.’ Mille Noster, IV. 6. ‘Sine ultro veniat, querit, desideret, te expectet.’ Et in castioribus Amph. II. 2. ‘Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.’ Rutilius Lupus ex Lycia: ‘Fer fortiter demum laborem: jam brevi domum venies expectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor.’ Frustra igitur alii ‘expectare’ volunt esse positum pro ‘spectare;’ alii expetas, alii exceptes. Gronov.

46 Stimulatrici] Quae Philematium stimulat et urget, ut se multis protestat. Meurs. legit simulatrici; ut et paulo post, scelastam simulatricem. Et ‘simulatrices’ ait appellatas sagas et veneficas. Taubm.

50 Nihil nihil esse] Me ad egestatis terminos esse redactum; ut loquitur Asin. I. 2.

56 Maleuada, &c.] Virg. Aen. VI. ‘Et metus et maleuada famae;’ nam talia compenebant olim. Sic Cato ‘vitilitigatores’ ex vitio et litigatoribus fecit: sed et ‘vitimagistratus’ Sell. Hist. III. Marianos et Cinnanos, qui vitio et per vim creati, vocat. Gruter.

61 In anginam] ‘Angina’ inflammatio fancium est: κυρδύχη et λαυρδύχη Græcis, quod canes ac laps frequenter afficiat: item σωδύχη, vel a suspendii similitudine, quod non secus quam laqueus, praefocans enicet; δύχην enim laqueus est: vel a σωδέω, quod spiritum continendo respirationem inhibeat, ut inquit Aurelius. Scalig.

67 Si aut acceptum, &c.] ‘Satis acceptum,’ valet certum et compertum et firmum, veluti datis fidejussionibus et sponsoribus. Satis enim accipit, cui predes et sponsores dantur: unde haec venustia tralatio est profecta.

68 *Futurum in vita*] Etsi frequen-
tia sunt Plauto ‘in vita,’ ‘in estate,’
hic tamen malum eum scripsisse, pro-
prium futurum, in vita soli gerendum
censeo morem, et capiendas crines. Mi-
lite III. 1. ‘Utique eam hoc ornatam
adducas matronarum modo Capite
compto; crines vittasque habeat, as-
simuletque se Tuam esse uxorem.’
Gronov.

69 *Capiendas crines*] Quæ hic pro-
feruntur a Turnebio, sine exemplo et
sine teste dicuntur. Ego ‘capere
crines’ non aliud esse puto, quam
‘nubera’ et ‘matronam fieri’ nam
ornatus matronarum, ut alia quedam
propria habuit, exempli causa, du-
plicem vittam, stolam, &c. sic etiam
erines peculiari quadam ratione for-
matos. Itaque Plautus Milite III. 1.
cum instrui ancillam ornata matro-
narum vult, ait, ‘Utque eam orna-
tam adducas matron.’ &c. Facit hoc
illud Festi: ‘Senis erinibus nuben-
tes ornantur: quod in ornatus vetus-
tissimus fuit quidam, quod eo Vesta-
les virgines ornentur.’ Ad quod Sca-
liger: Seni crines dicuntur in capite
matronæ Romanæ, sex sertæ crinium,
vitta et erinibus ipsis implexæ; quas
vulgus ‘trecias’ vocat. *Leporius.* At
cruciat se Gruterns, quoniam etsi ea
esset affectione Philematium, ut uni
morem gereret Philolachi, non ideo
continuo sequitur eandem quoque
mentem fuisse Philolachi, ut ipsam
vellet uxorem. Ceterum nulla est,
cur se cruciet, caussa. Scapha enim
non tam disserit, quid facere velit
Philolaches, quam quid debeat Phi-
lematium. Hortatur interim ut id
ageret, quoad matronæ instar cape-
ret crines, et legitima uxor a Philo-
lache agnosceretur. *Bachorn.*

77 *Ut ego exheredem*] V. N. Me-
nachm. III. 2.

78 *Jam*] Id est, jamjam, statim,
mox, brevi. *Bachorn.*

88 *Nec recte si illi dixeris*] Bacchid.
iv. 4. Pseud. iv. 6. ‘Nec recte lo-

qui:’ et ‘dicere nec recte,’ est male-
dicere. Ita Turneb. III. 20. et xv.
7.

86 *Ut video*] Quam facile videre
est, me usque a medullis amari.
Taubm. *Oh*] Interjectio, *Imitatio* in-
dex.

87 *Qui pro me causam*] Vix est, ut
non scripserit Plautus, *Quæ pro me
causam diceret, patronum liberavi.* Ne-
que aliter Ciceronem locutum credo
ad Attic. lib. i. ep. 16. ‘Narr, in-
quam, patrono tuo, quæ Arpinates
aquas concupivit: Clodium enim in-
telligit. Sic Fam. Ep. 9. ‘Primum
illa furia muliebrium religionum, qui
non pluris fecerat Bonam Deam,
quam tres sorores, impunitatem est il-
lorum sententis assuevta.’ Sic optime
Victorius frusta repugnante
Manutio. Idem l. x. ep. 28. ‘Quid vero
a te viro optimo seductus est,
tuoque beneficio adhuc vivit haec pes-
tis, interdum, quod vix mihi fas est,
tibi subirascor.’ Qualia Terentiana,
‘scelus qui me perdidit,’ et, ‘senium
qui me remoratus est.’ *Gronov.*

93 *Spernit*] Quæ ætati sum diffi-
dit: quæ scit se deformem esse.
Lambinus. *Glossæ*: ‘*Spernit*, con-
temnit, fastidit.’ Speculo ergo iis
opus est, et quæ se spernunt, non
placentes sibi ea forma, quam a na-
tura accepere; et quæ ætatem suam
spernunt, vergentem in senium, æta-
tem fuso juvenescere volentes. Tu,
addit, et specie optima et ætate in-
tegra speculo omnibus esse potes, ac
proinde speculo tibi hand opus. Tur-
nebi igitur nova lectioni hic non est
locus. *Bachorn.*

96 *Peculi, Philematium meæ*] Lam-
binus annotat haec verba *Philematium*
meæ esse adhuc *Philolachetis*, et se-
paratim pronuntianda, quasi *Philolo-
chæs* præ desiderio et cupiditate
Philematium inclamat atque appelle-
t. Et hoc ex illo describunt. At
jocus est merus παρὰ προσδοκίας ex-
spectabant enim auditores, ut dice-

ret 'Scapha,' cui videbatur reconciliatus: at ille, quasi eodem momento revocatus in memoriam injuriæ, 'Philematium' appellat: spectatores rident se deceptos esse. Vide Observ. IV. 13. Tale est Bacchid. III. 4. 'Nem illa illud hercile cum malo fecit suo meo. Nam mihi divini nunquam quisquam creduat, Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.' Prorsus enim contrarium exspectabatur. *Groenius.*

97 *Capillus satis compositus*] Pueras habuerunt in ministerio tum 'ornatrices,' tum quæ velut a consiliis formas: edoctæ autem certis magistris ad hoc ministerium, velut ad artificium. Dicebantur 'ornatrices' ab officio, ut et Græcis κορυφέραι, quæ crines disponebant. Sueton. Claud. c. 40. 'Hec matris membra ornatrix fuit.' Juvenalis 'ornatrici' nomen 'Psecæ' ab arte imposuit: nam φεύγειν Græci dicunt, quando minnatum sive rarum pluit. Ornatriæ igitur crinem componentes, rarum ac parvum aquæ solent mittere, ac velut φεύγειν. 'Ciniflones' et 'cinerarii' eadem significatione apud veteres dicebantur, ab officio calamistrorum, qui acus et veruta flando calefaciebant, quibus matronæ capillos crispabant. Ergo 'ornatrices,' quæ composuere capillum; 'ciniflones' et 'cinerarii,' qui acus calefactas subministrarunt ornaticibus; quamvis glossæ præne confundant. *Womersley.*

101 *Cerussa*] Ad fucandam faciem utebantur cerussa et aliis offuciis. *Taubm.*

102 *Ebor strumento*] Ad illud allusum hoc loco a Plante suspicor; quod voteres in ebore scripasse, et eboreis tabulis, ut et ligneis, ostendam ex hoc Martialis disticho in apophoretis, cuius lemma, 'Eborei pugillares: ' 'Languida ne tristes obscurant lumina ceræ, Nigra tibi niveum littera pingat ebur.' Nec eo

possis confugere de ceratis pugillaribus accipendum apud Martialem. Stat contra Martialis ipse, et alios a ceratis eboreos pugillares facit: quin apertissime candidum et nudum ebur strumento pingi prescribique indicat. *Salmias.*

104 *Purpurissum*] Spuma est collecta effervescente purpura, cum ex ea tinctura efficitur. Loco purpuriassi utuntur hodie pictores lacca mixta cum cæruleo. Colores igitur hujus lenocinii sunt præcipui: 'albor,' quem cerussa format: 'rubor,' quem purpurissum: 'nigror,' ad palpebras et supercilia utilis, stibium. *Dalechamp.*

105 *Interpolare*] Q. d. obsoleta quæ sunt, interpolari solent. Cur tu vero quod est pulcherrimum et integerimum reconcinnabis? *Taubm.*

107 *Melinum*] Auripigmentum colore candido. *Lamb.*

111 *Ut speculum tenuisti*] Specula ex argento facta scribit Plin. XXXIII. 9. Monet ergo Scapha Philematium, ne contactu argentei speculi suspectum se reddat Philolachi, tanquam argentum ab alio amatore acceperit. *Boxhorn.*

117 *Veteres*] Pro, vetulus. *Interpoles*] Quæ se pigmentis interpolant, ut ex vetulis novæ quasi puellæ fiant. *Taubm.* 'Interpolis' et 'interpolis' proprie dicitur de vestimento, quod vetus atque aliquibus locis detritum, arte politura suturæve faciem novam accipit. Martian. JC. I. 45. de Contr. Emt. 'Si vestimenta interpola quis pro novis emerit.' Glossæ Isidori: 'Interpolis vestis, quæ ex vetusta fit nova.' Sic 'interpolari' proprie dicitur vestimentum, Cic. ad Q. Fr. II. 11. 'Quod cum vult renovare honores eosdem, quo minus togam prætextam interpolet quotannis.' *Groenius.*

122 *Nihil hac docta doctius*] Vide Epid. III. 2.

123 *Pars vestrorum*] 'Vestrorum'

pro 'vestrum' positum esse hoc loco, recte cauuit Apollinaris apud Agell. xx. 6. 'Vestrum' autem, pro 'vestrumerum' dixerit, uti 'menm,' 'tuum,' 'nostrum,' pro 'meorum,' 'tuorum,' 'nostrorum.' Ex 'nostrum' et 'vestrum' facta sunt 'noetri' et 'vestri,' quæ usurpata Graccho Sempronio, aliisque antiquis: indeque factum, ut illa (quibus tamen et Cicero natus) Apollinaris damnaret tanquam nova, minusque proba. *Voss.*

124 *Quæ vos dote meruerat?*] Quæ vos dote emerunt, quarumque propriæ estis dotis causa. *Camer.*

128 *Mores, &c.]* 'Mores' pro morigeratione seu morigeris modis, ut apud Lucretium est, accipit Douza.

130 *Purpura etas]* MSS. Camerarii habent *Purpura etate* occultanda. Legendum pute, *Purpura etas est occultanda, et auro turpe mulieri.* Falsum est, quod vulgo legitur, *aureum turpe mulieri.* At verum est *turpe*, id est, turpitudinem et deformitatem auro, ac ejusmodi aliis ornamentis, esse occultandam mulieri deformi. *Baxhorn.*

134 *Nimis diu abstineo manum]* Simpliciter hinc explicanda: 'abstineo manum,' scil. gestientem amplecti amatam. Si cum Camerarii MSS. leges abstineo manu, intellige manum amatam, gestientem amplecti adolescentem amantem. *Baxhorn.*

140 *Cedo, amabo, docem: bene empatum]* Meret nuge hic Lambini. Adolescentus verbum illud ('mea voluntas') 20. minis testiminet. Ibi illa, jocone an serio? si emere velit, non 20. se poscere, sed vel decem, ac pulcre venditaram, ut bene emat. At hic callidus neque adversus meretriculam, emptum sibi jam tum id verbum respondet: ac si ratio ineat, etiam ultro residuas sibi apud ipsam decem minas, præter illas 20. quibus nunc verbum testiminarit. Nam dedisse pro ejus capite 20. minas, quibus

si 20. istas demat, superesse scilicet etiam decem, quas poscat. Atque haec verissima loci hujus sententia est. Neque quicquam mutatum; nisi quod ex vulgato decunbe: *nam*, fecerim decem: *bene.* In quibus cardo universæ rei versatur. *Acidal.*

146 *Bene igitur ratio accepti, &c.]* Uterque nostrum sese obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod non faciunt, qui beneficia invicem exprobrant: quod alter expendiisse se contendit, alter se accepisse iniciatur. *Budæus.*

150 *Cedo aquam manibus]* V. N. Pers. v. 1.

151 *Cum stacta]* Latex oleumve e cinnamomo et myrrha incisa sudans: a στάκτῃ, *stillo.* *Taubm.*

SCENA IV. 1 *Adversum venire miki, &c.]* Alloquitur servos, atque inter istos præcipue Phaniscum, quod patet ex act. iv. sc. 1. ut tempestive sibi adversum veniant apud domum Philolachis. Subintelligitur vero 'te' aut 'vos.'

5 *Comissatum ibo]* 'Comissaatum ire' est ire a cena ad compotationem, aut exercendam aliam juvenilium lasciviam plusculum appetorum, ut solent inclinari. Dictum a κέπος, quod Græcis nihil aliud est, quam coavitantium et triclinio foras prodeuntinm lasciviam. Hinc κυράζειν, saltare post compotationem. Male scribunt vulgo *comessari:* nam, si a 'comedo' descendenteret, prima foret brevis. *Grenovius.*

7 *Mamma, medere]* Hinc scriptura Scaligeri est; verum ego cum vulg. mammam adire? Quasi dicat: Nonne tibi videor, tanquam puer, adire matrem, mammæ suggendi et pappandi gratia? nam 'fontem illum sanctissimum corporis humani generis educatorem,' (ut Agell. xii. 1. vocat) id est, maternas, alumnas, nutrices, et matres vocari, notum est. *Lambin.*

8 *Istoc modo moratus visere debes]*

Verba merecienl sunt amatorem admonentis, ut urbane et venuste jocetur, non incondite et rustice. J.

Gul.

14 *Ubi lectus est stratus, coimus]* In lecto discubitorio accumbimus, e-pulamur, et de symbolis edimus: ut Terent. Eun. III. 4. Neque enim verbum turpe hic est 'coire.' Turneb. Sed Philolaches et Philematium jam coibant, jam convenerant. Haud dubie ergo corruptum est illud *coimus*. In Ms. quem vidi, disertim legitur, *convives*. Unde haud mihi dubium est, quin reponi debeat *convivis*. Cave modo ne in via prius accumbas, quam illic, ubi lectus stratus est *convivis*. Nam de ejusmodi lectis agi hic, nemo non videt. Bechorn. *Hæc conjectura speciem habet: sed non est satis causa cur ab optimis codd. desiscamus.* Quia Philolaches, inquit, et Philematium jam coibant, jam convenerant. Quid tum? Delphicum hic loquitur cum Callidamate, qui ad Philolachen comissatrum ibant, et hactenus media via utebantur. Cave igitur, inquit, ne prius jaceas, quam *coimus* et *conjungimur*, ubi lectus est stratus, nempe cum illis quibus est stratus; priusquam ego tuque et ceteri ex constituto discumbimus. Tuetur etiam hoc verbum, quod in fine est scena præcedentis, 'Conveniunt manuplarea.' Pro quo 'auxilia coire' dicit Justinus IX. 6. Nam Terentii 'coimus in Piræo' paullo aliter dicitur. Gronev.

15 *Sed et hoc, quod mihi in manu est?* Non matanda vulgata distinctio videtur. Dixerat ebrius, sine cadere me. Respondet meretrix, quæ eam decebat, sino, sed et hoc quod mihi in manu est, si cades non cades quis cadam. Non probibeo te cadere, sed illud etiam non potes prohibere, quod mihi proclive est, et quasi in manu, ne cadam simul, si cadas. Salmes.

25 *Ecquis hic est?* Non satis utitur

œcias Callid. ut ebrius et semisomnis; sed ex voce et strepitu sentit hominis aliquis adventum.

31 *Nam mirum?* Affirmantur cum lepore aliquo, quæ sic per interrogationem concipiuntur. An, inquit, mirum aut novum facit, quod dormit? Salmes. Lego, non mirum. Scriver.

33 *Da!* Tu puer, aut tu Scapha. Dominus convivii sic st̄pē jubebat ab uno in orbem poculum per alias omnes convivas circumagi; quod *respicebār* Græci dicebant. Turneb.

ACTUS II.

SCENA I. 3 *Stabulum confidentia]* Glossarium: 'Stabulum, ἴνωρδανος, ἀνορδανος, ταρκοχονος.' Onomasticon: 'ἀνωρδανος, οταρδανος.' Sed vox latini patet. Nam ut ab exoleto supine 'latitum' fit 'stabulum'; ita a 'statum,' 'stabulum.' Bechorn.

9 *Plagipatæ, ferritribaces]* Gravis hic scilicet, qui vanos facit interpres, quod haec vocabula propria parasitorum et servorum compeditorum putarint. An non utramque familiam passim fabule hac nota inurnt? An non Terentius in Eunuch. 'Neque ridens eas, neque plegas pati possum.' Quid Ergasilus Capt. I. 1. 20. Cercilio de ad se commen-tibus catapultis? act. III. 1. Jam 'gens ferratile, ferriteri, apud ferricrepibus insulas, in ferriterio, ferrati, queis est negotium ferreum, præferrati apud molas,' qui, nisi servi in pistriño? Sed, inquit, Tranio querit homines, qui aliorum causa pati possint se exacerbari; quales non sunt parasiti, aut servi, timidi fero et ignavi. Diceret, parasitos et servos comicos non nosse. Quid enim illis audacius simul et patientius? Vel enum Phormionem vide apud Terent. II. 2. Nam Libanos illos et Leonides, Epidicos, Chrysalos et hunc ipsum Traniōnem piget memorare. Ipse utroque vocabulo mi-

lites intelligi vult. Cur ergo legimus, *plagipatidae, ferritribaces viri?* *Vel isti:* si unum idemque genus est? Ibi compararunt correctionem: *dicti*, aiunt, in veteri codice esse ad librum nostrum annotatum; et sic scribendum pro *Vel isti*, quod est in certis et optimis codicibus. Habeant sine rivali. *Gronov.*

10 *Qui hastis trium nummorum causa subirent?* ‘Tres nummi’ hic tres asses: et ad stipendium militare (etsi ad Circum etiam referre possit) diserta allusio comicis servi irridentis, quod tam exiguo prelio auctorati castella et turres ligneas hostium, (id enim falso) subirent, hastis aliquot configendi. *Lipa.* ‘Subire sub falas’ dicuntur milites in oppugnationibus urbium et castellarum, quam in muros, et praecipue in murorum turres, evadere nituntur. ‘Falæ’ turres sunt rotundæ, quarum fastigium ovi refert imaginem. *Græci*, teste *Vitruvio*, *Bæpas* appellaverunt falas. Unde in Circo, que alii ‘ova’ appellabant, *Juvenalis* appellat ‘falas’: ‘Consulit ante falas Delphinorumque columnas.’ *Gronov.*

18 *Ut affigantur?* ‘Cruciarili’ quatuor clavis olim affixi. Nisi tamen sis hujus loci sensus: Ut servulus ad maiorem cautionem, et ne facile se refrigeret, voluerit non semel manusque et pedes, sed bis singula figi: ita, ut bini in quoque membro essent clavi. *Lipa. Brachia?* ‘Brachia’ dicit, non ‘manus’: nam etsi duræ et nervosæ illæ partes et lente frangi; quia tamen toti corporis moli, gravoris præsertim, non fuerit interdum ferendæ; non in media semper manus vola clavi fixi, sed superius paulo, qua cum brachio coit, id est, circa carpum. *Lipinus.*

23 *Quid mihi sit boni?* *V. N. Epid.* v. 1.

32 *Miserum est?* Proverbium olet. Significat autem, miserum esse tum demum rem necessariam providere

aut parare, cum necessitas urget, et tempus parandi non datur. Tractum ab iis, qui tum demum, cum sitis urit et torret fauces, fodere puteum incipiunt. *Lamb.*

33 *Igitur demum?* *Igitur*, pro ‘deinde.’ Ita *Cæs.* ‘Mox magis cum otium erit, igitur tecum loquar.’ Vide *G. Canteri Nov. Lect. iv. 26.* et not. *Amphitr. i. 1. Epid. iii. 3.*

37 *Cedo soleas?* Qui accenbuturi erant, calceos aut soccos ponebant. *Ciacon.* *Ut arma capiam, &c.*] Oratione hominis ebrii, et qui sui non compon.

38 *Perdis rem?* Negotium nostrum corrupcis.

39 *Vos pro matula habebo, nisi?* Permeiam vos, sive etiam, immeiam vobis: molliore tamen sensu, quam volunt interpretes; nimis eopse, quo a *Catullo Carm. LXIII.* scriptum: ‘Qui ipse sui nati minxerit in gremiu[m].’ *Douza.*

46 *Non hoc longe?* Δεικτικῶς, re aliqua minima demonstrata. Vide *N. Amph. i. 1.*

51 *Ita ille faxit Juppiter?* *Ille*, δεικτικῶς; vel, qui illic est in cœlo, vel præpotens Deus; oculis scil. aut dìgito in colum sublatu. ‘Faxit’ autem, ut ex usura corporum vestrorum capiam voluptatem. Sic enim ambiguum illud, ‘morigeræ tibi erimus,’ pro se interpretatur servus nequam: cum aliovorsun ab istis sit dictum, pro, parebimus et introibimus. *Turneb.*

57 *Clavem Laconicam?* ‘Clausam clavem’ auctor *Moreti* vocat, ut puto, quæ intus aperiebat, aut forinsecus clandebat, quales erant Laconicæ; de quibus hoc loco: nam, ut ait *Theon*, οὐχ ἀτὰ τὸ παλαιὸν τῷ Αἰγυπτίῳ καὶ Λάκωνι: quæ idecirco κρυπταὶ κλεῖδες dicuntur *Aristophani*. Videntur ita vocatae, quod impactæ clavis vix apparerent. Quin et *Festus Avienus* difficultem locum *Arati* in-

terpretans, quum hebetem lucem
Cassiopæ denotare vellet, ait, non
magis eam apparere, quam clavem
Cariam foribus impactam: ‘Lux he-
bes est matri, vix qualem Caria quon-
dam Noverit intrantem per claustra
sonantia clavem.’ Ergo *clausa clavis*,
et κρυπτη, fuerit ea quæ intus aperie-
bat. Nam contraria ei est διατηκλεῖς.
Laconum etiam claves extrinsecus
aperuisse, vel hinc manifestum est.
Scalig.

60 *Pluma haud interest*] Locus est
sine dubio corruptus. Meliores om-
nes codices habent probior aut propior.
Codex ille meus, qui aliter habet,
deterior est. Una tantum litera ad-
dicta, puto legendum, *Pluma haud in-*
terest, patronus, an cliens proprius siet
Homini, cui nulla est in pectore ande-
cia. ‘Proprius,’ id est, magis proprius,
convenientior. Ita enim loquitur
Cicero. *Pluma, inquit, haud interest*
utrum melius conveniat homini timi-
do et ignavo cliens an patronus.
‘Proprius’ a proprius, ut ‘industrior’
ab industrius, ‘egregior’ ab egre-
giis. *Salmas.* *An cliens probior siet?*] Sic editum olim. Lambinus conje-
cit, *potius siet*. Scloppius *probior*,
quod secutus Gruterus; quia in al-
tero Cam. *probior* visum, quod manus
secunda fecerit *propior*. Sed sine
dubio legendum *propior*, ut alter co-
dicum sine litura expreasaret. So-
lebant judicio pericitatibus advo-
cati esse tam patroni quam clientes,
et hi proximi, tum ‘adesse,’ ‘super-
esse,’ et signatis verbis dicebantur.
Parum refert patroni magis nomen
an magis clientis ferat *advocatus*,
patroni magis an clientis nomine ad-
sit, proximus sit, qui timidus est,
eoque non plus adjumenti adest quam
si nunquam natus sit, ut alibi lo-
quitur. Vide *Observ.* L. 23. *Gro-*
novius.

62 *Civis homini*] Negant homini
optimo facile esse ‘facere nequi-
ter;’ et hanc dant mentem: Cui-
vis, sive cliens sive patronus sit,

facile est alteri nequiter facere,
quævis de subito, præter exspec-
tationem: et optimum hic pessi-
mumque volunt non virtute et vitio,
sed fortunæ conditione distingui.
Ubi primum frustra inserunt de pa-
tronô et cliente: nihil enim hi perti-
nent ad hanc sententiam. Dein op-
timi hic et pessimi sane sunt qui
vulgo sic appellantur, virtute et vitio
distincti: sed ambiguitas in τῷ ‘fa-
cere nequiter,’ quod ut refertur ad
optimum, vitium rei indicat, non ani-
mi, et est male atque infelicitate rem
gerere, peccare humanitas; ut ad
pessimum, vitium significat etiam
animi, et est improbe agere. Tam
bono, inquit, quam malo proclive est
facere, quod plus minusve factum sit
melius: sed id, quod plus minusve
factum sit melius, arte corrigerne
noceat et *Blur* ἀβίστορος reddat, id viri
docti est opus. *Gronov.*

64 *Clavem cedo, atque abi*] Hic ver-
sus subjiciendus 59. tradit, *Tranio.*
Tr. *cedo clavem*; vel deleatur potius,
nam infra est. *Scriver.*

65 *Verum id videndum, &c.*] Verum
id providendum est; id solerti viri
opus est, facere; quæ novo more et
exemplo (id enim hic ‘designare’)
malefacta sunt per nequitiam, ea
cuncta ut tranquille et sine malo pro-
cedant: ne quid patiatur, propter
quod vita ei sit acerba. *Lamb.*

77 *Capite obvoluto*] Caput operie-
bant in turpi re deprehensi; summo
pudore affecti; in rebus desperatis;
vitam projicere parantes. Horat. Sat.
II. 3. ‘Nam male re gesta, cum vel-
lum mittere operto Me capite in flu-
men.’ Liv. 1. ‘I lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici
suspendito.’ Et Socrat. apud Pla-
ton. in Phædro de amore verba fac-
turus, caput operit. *Lamb.*

79 *Hinc occludam*] Clavi enim La-
conica ædes obserabant foris, ita
ut nemo, qui intus, eas aperire
posset.

SCENA II. 2 *Quom me amisisti]*

Pro dimisisti. V. N. Capt. II. 2. *A te
vix cives]* Nam quid aliud est navi-
gatio, quam mortis quedam profes-
sio? V. N. Rud. II. 6. Taubm.

4 *Haud causa illico est]* Lege, *hanc
causa 'st illico.* Scriver.

14 *Occlusa janua]* Claudebantur
quidem interdiu fores intus, sed non
foris; nisi aut cum sedes essent va-
cuae, aut cum paterfamilias eos qui
domi erant, uolebat domo egredi
posse. Claudebantur autem fores se-
diem clavi Laconica, de qua supra.
Lamb.

21 *Natus nemo in adib' seruat]*
'*Servare,*' pro custodire, et ut Nonii
censura vult, sollicite ac suspiciose
observare. J. Grut.

28 *Confregi hasce ambas]* Nullum
sunt hic ambæ fores in plerisque edd.
ac libris, qui legunt, p̄nē *confregi
assulas.* Tr. *Eho! an tetigisti has
ambas?* Sic alibi 'assulatum fores con-
fringere.' Et assulm sunt tabuler for-
rium, *cavides.* Salmas. *Confregi hasce
ambas]* Festinabat δέ τάχι, quam scri-
beret, nullas hic ambæ fores in ple-
risque edd. ac libris esse, qui legant,
confregi assulas: et id probaret. Dis-
tinctius priores, in vulgatis quidem
legi *assulas*, sed in vett. edd. (quod
possum testari de Argentoratensi
1508.) et Mss. *hasce ambas*, vel *asse
ambas.* Sic et Sambuci codex. Nec
quicquam est ambiguī sive per drossū-
wyr deuctuās dictum putes, sive ser-
vum pro timore, quem fingebat, non
expectasse, dum adderet ultimam
vocem herus, et ejus sermonem in-
tercepisse. Captiv. IV. 2. 'Aperite
hasce ambas fores, priusquam pul-
tando assulatum foribus exitium af-
fero.' Ubi dubitare possit, an non
candem vocem auctor omiserit. Gro-
nov.

33 *Perduassisint]* Si literet a vesti-
giis scriptæ lectionis recedere, pro-
nem esset legere, sicut etiam versus
postulat, *Dñi te Deoque perduant cum
isto omine.* A 'perduo' antique, per-
duasso: 'perduassere' sic fixit, ut

ab impetro 'impetrasso.' Ita ergo
'perduuant' hic posuit pro perduant.
Salmas. Imo non est hæc scripta
lectio; sed V. C. faxist; Dec. exsist.
Intellige male perire. Gronov.

36 *Ilos]* Comites, quos tecum ad-
duxisti. Douz. *Jube illos illinc amabo*
Forte, *illinc ambo abscedere.* Scriver.

37 *Tangite vos quoque terram]* Ge-
nns quoddam venerationis erat et
ceremonia superstitutionisque terram
tangere: sed non nisi in his rebus,
que ad Deos inferos ac mortuos per-
tinent, usurpari consuetum. Macrob.
lib. III. 'Cum tellurem dicit, mani-
bus terram tangit.' Simile est Cic.
de Arusp. Resp. 'Aut puer ille pa-
trimus aut matrimus, si terram non
tenuit.' Turneb.

42 *Sermonem nostrum qui exceptet]*
Titin. 'Id ego aucepavi: plena aures
affere.' V. N. Milit. IV. 1.

44 *Capitalis cædis, &c.]* Vett. edd.
adis; quod probo; et capitalis *adis*
fit, cum in ea capital admittitur. Ut
'homo capitalis,' nefarius, flagitiosus,
qui capital aut facit audacter, aut
factum probat. Et 'locus capitalis,'
ut ait Festus, 'ubi si quid violatum
est, capite violatoris expiatum.' J.
Gul.

45 *Seclus antiquum et vetus]* Anti-
quum est, quod patrum memoriam
excessit: quasi ante sevum. Vetus
est, quod jam habet seatem. Et po-
test tamen res esse antique, quia a
majoribus accepta: et vetus, quod a
nobis, vel ab aliis, nostra seate olim
usurpata sit. Sic 'antiquum jus'
dicitur jus gentium, quod una cum
humano genere ab natura exstitit.
'Vetus vinum', anni prioris vinum,
ut loquitur Ulpianus. Popma.

47 *Quid istuc est, scelestæ]* Lege,
Quod istuc est seclus? Scriver.

57 *Exclamat maximum]* Poëtarum
et Græcorum more dixit Horat. ad
Pison. 'Longum clamet, Io cives.'
Taubm.

59 *In somnis]* Kar' ὅρα, dum dor-
mit ipse: 'per noctem,' ut interpre-

tatnr Donatus. *Lambis.*

62 *Miram quis, &c.]* Quasi dicat: Qui fieri potuit, ut, qui abhinc annis sexaginta necatus fuit, diceret aliquid filio tuo vigilanti et videnti? *Douz.*

68 *Nam me Achernensem]* Suspicer, ad reconditionem illam Orci significantiam respectum a poëta, qua 'receptorem mortuum' intelligi solitum testis Isidorus; unde et 'Oream' natam et deneminatam scribit, pro vase quod recipit aquas: quam vocem réperies et apud Persium. *Douz.*

71 *Defodit insepultum]* In terram quidem defossum bnmavit, sed non rite, id est, iusto sepulture honore carentem. *Guther.*

75 *Et, et]* Sic Graterus fecit, quam in vulgaris esset seede, in scriptis Sed et, longe probabilius, quam qui Ceden, quod quid sit, ignoro; nisi voluit Ceden: sed observavi in aliis quoque Plantii locis, ubi interjectio ista ponenda est et habetur in melioribus libris, quosdam scriptos habere Sed. Gronov. *Concrepit foris]* Audit intus strepitum Tranio. Eam, ut occultet, quasi lemures percussent, attonitus querit. *Lambis.*

78 *Perit! illisce hodie hunc conturbabunt fabulam]* Huc secum Tranio moleste ferens eos strepere intus; metuensque ne res palam fiat: atque ita tota fabula, que a monastris nomen habet, conturbetur. *Lambis.*

79 *Ne manifesto]* In manifesto mendacio me senex deprehendat. *Douz.*

82 *Nihil ego formido]* Proprie. 'Formido' a formis, de quibus hic Indi fiunt, id est, spectris. *Scalig.*

83 *Non me appellabis]* Sermo ad mortuum, a quo se appellatum simulat Tranio, ob percussas fores.

88 *Percusisses]* Omnino hoc adserendum, ut respicit id, quod senex supra fores tetigerat: idque ad metum seni injiciendum.

94 *Fugies atque Herculem]* Forte, fugie atque Herculem invocabis. Scriven.

95 *Herculem invocabis]* Ut ἀλεξίακον ac monstrorum dominorem. Sic apud Aristoph. in Pluto Chremylus, cum videret horridam squalidamque Persianam, exclamat, 'Ηράκλει! Τυρνεβ.

ACTUS III.

SCENA I. 1 *Scellestorem ego]* Hic 'scellestus' non est μαρός, sed ὁ ἄτυχος, id est, infelix, ut apud Horat. Carm. ii. 4. 'Credo non illam tibi de scellesti plebe delectam.' Heins. *Argento senori]* Argentum senori dicitur, quod datur in fonsus, id est, argenteum ad fonsus. Nunquam, inquit, scellestorem annum vidi, argento fonsori, id est, argento quod ad fonsus datur magis incommodum, et ineptum. *Salmas.*

15 *Pergam turbare]* Turbare absolute positum est pro turbas excitare: ut Bacchid. iv. 9. 'turbat equus ligatus.' Tacit. Ann. lib. iv. 'Cum repente turbare fortuna cœpit.' *Taubm.*

19 *Etiam fatetur, &c.]* Acidalius versus hos quatuer ordine sequentes expangit; quia paullo post iterum legantur. *Taubm.*

22 *Quem pirum vulpes, &c.]* Proverb. de re factu proclivi: quod nihil sit negotii vulpi dentatissime pirum edere: ut explicat Erasmus. *Taubm.*

28 *Dicem si confessus sit]* V. N. Asin. II. 8.

31 *Sed eum videto]* Herent hic interpres. Convenerat Theuropides senex illic, a quo iudea emerat, eique dixerat, que in hisce eveniisse ex Tranione accepterat. Negaverat venditor vera ea esse. Id cum inteligeret Tranio, suadet capiendum esse judicem, qui rem totam cognosceret. 'Sed eum,' inquit, aversus a sene ad spectatores, ironice, 'videto ut capias, qui milii credit:' qui nobis plus fidei habeat, quam venditori; qui causam nostram sit adductus. Id si feceris,

tam facile enim in judicio viceris, quam volpes pirum comedunt. Ea enim proverbialis loquendi ratio significat obtinendi quod velis facilitatem. Boxhorn.

34 *Neque farnus, neque sortem argenti*] 'Sors' patrimonium et summa est sive caput illius pecuniae, quae confertur in societatem, ut inde lucrum fiat: hinc 'consortes' et 'consortium,' et ad fini quadam significatioe 'sors' dicitur qualibet pecunia, cui accedunt usuræ, vel redditus. Martial. v. 48. 'Debitor argentum pariter cum sorte negabit.' Terent. Adelph. 'Etiam nunc de sorte in dubium venio.'

36 *Natus Diis trinicie*] V. N. Miller. II. 8.

37 *Jam illo presente*] Danista me adiens argentum posset sene presente. Taubm.

41 *Mi Satyrides*] Lego, Sals. Misargyrides bene. Et venute ἀτρόπαγες αργεῖοι: qui ita lucellum inhibaret, ut vel os sibi verberari pugnis, modo argenteis, facile patetur. Et in Adelph. Ter. Donatus liquido confirmat, 'Misargyriden' trapezites Plautini nomen esse, quem frusta alibi quæras, si hunc, quem reprehendi, amiseris. Jan. Gulielm. Et hoc volunt scripti, quorum alter misarcirites, alter misartirites.

43 *Pilum injecisti mihi*] 'Pilum injicere,' idem quod Cic. pro Mur. dixit, 'Quam te securim injecisse putas petitioni meae,' id est, impedimentum. Idem pro Plancio, 'Infligere reip. securim:' quod est magno malo eam afficere. Lipsius. Sumta translatio ex armatura Romanorum, et præliandi modo. Gravis armatura milites preter scutum, gladium Hispaniensem, galeam æream, et ocreas, pila gerebant duo, teste Polyb. lib. vi. Unde et 'pilani' dicebantur Ovid. Fast. III. 129. In præliando autem primum, modico spatio ab hoste distantes, pila congi-

ciebant, dein gladiis res gerebatur. Pili descriptio est apud Polybium, quem vide. Gronov.

44 *Est certe ariolus*] Recte divisa, cum dicit me inanem peccare esse. Taubm.

56 *Verum hercule*] Putabam aliquando describendum, iterum hercule dico. Nunc nihil mutandum statuo. Verum dico, idem hic est quod serio dico. Boxhorn.

58 *Eu, hercule ne tu*] Oratio perplexa hominis perturbati: substell. 'odiosus es,' aut aliquid tale. Douza.

60 *Beatus vero*] Quia petis acceperis te putas, cum clamas; scilicet. Boxhorn.

64 *Sortem accipe, &c.*] Vebementer turbata est hæc scena in ed. Veneta, adeo ut integri versus transpositi sint; nec coherent sane omnia in ed. Cam. et Lambini, si paucæ diligentius et ad sensum et rō ῥέπτο animadvertas. Pistor.

66 *Externatum*] Ita in Ms. suo Camer. et in suis ad unum omnibus reperit Lamb. quamvis ille ex conjectura, ut ait, substituerit *externatum*: quod rectum censeo. Quasi dicat: Tunc huc venisti, ut te clamando mente alienares? vel, ut clamando mentis statu motus videreris? Nonio 'externavit' est dementem fecit. Douza. Rectum est, venisti huc *externatum*. 'Externare' est externam mentis facere, mente alienare proximio terrore. Sic locutus est Catullus: 'assiduis quam luctibus externavit.' Apuleius in *Apologia*: 'ad oblivionem præsentium exterriri.' Idem alibi *Metam.* III. 'hic exterratus animi atque attonitus.' In glossis etiam veteribus id verbi notatur, 'externatus, ἔκτρος φέρων.' Salmas. *Venisti huc exterratum*] Vulgo olim *ostentatum*. Sed istud Ms. probatque Turnebus, et Lambinus interpretatur, ut extortares, expromeres, experieris et contenderes vocem

team. Camerarius exterratum, quod idem explicat, ut te clamando mente alienares. Afferit etiam quorundam ementeratum, Lipsius sistentatum. Videlar dedisse Plantus occentatum, hoc est, ut nobis convicium facias publica, ut nos pigno differas. Festus: 'Occentassint antiqui dicebant, quod nasc, convicium fecerint, dicimus: quod id clare et cum quadam canore fit, ut procul exaudiri possit: quod turpe habetur, quia non sine causa fieri punitur.' Gronov.

67 *Nec erit quidem*] Nec erit quidem, unde solvat: nam dixerat jam, 'non dat, non debet.' Nam qui non habet quod det, ne debere quidem videtur. Ferre, inquit, hoc potes, quod dico, an mavis, ut aliquo abeat foras? *Salmas.*

69 *Urbem exul linquat factus*] J. Gni. leg. *Urbem exul linquat, actus hinc, causa tui?* *Actus hinc, hinc ejec- tas, expulsus.* V. N. Aul. II. 2.

77 *Nescit quidem nisi ferum*] Similis Pythermo cantori apud Athen. lib. xiv. de quo Hippopax, Χρονίας Πέθερπος ὁσ οὐδὲ τάλα: Pythermus eurum loquitur, et aliud nihil. Taubm.

85 *Ne inconciliare*] Ne pergas eos porro in te irritare, tibique (ut Horat. ait Od. IV. 15.) inimicare. V. N. Trin. I. 2. Taubm.

86 *Vide num moratur*] Nunquid senex in mora est, quin tibi, quod debetur, exsolvat? *Lambin.* Quin feram, si quid datur] Imo, ne me jocari putes, ego accipiam, si quid datur. *Lambin.*

96 *Quasi XXXX. minas*] Quasi profere, circiter, aut preterpropter. Ter. Heaut. I. 'Quasi talenta ad quindecim coegeri.' Taubm.

96 DA. *Ne sane*] Non opus Aci- dal. trajectione, si imaginaris, senem admirabundum et irato proximiorem vix statum tenuisse, audita pecuniae summa: quem placans Danista, ita dixerit, 'Ne sane,' &c.

Delph. et Var. Clas.

118 *Speculo claras: clarorem merum*] *Ædes ita claras tamque polita et nitida facie emit, ut cum æquore et planicie speculi possint comparari: vel, ut loco speculi esse possint; vel, ut speculum ex iis confici possit.* *Ædes ad speculum claras, id est, etiam si cum speculi splendore et levore conferantur, satis claras.* *Clarorem merum, id est, æque claras atque ipse clarorum claras est.* Turneb.

114 *Talentis magnis*] Causa non est, cur se quisquam cruciet, quod in Rudente 'talentum magnum' faciat Plantus, centum viginti minarum; et vero hoc loco tantum minarum sexaginta; si modo quis attendat scenam dramatis, cui titulus Rudenti, epse Cyrenis, quod tota paucim clamat fabula: at vero hujus fabule scene est Athenis, ut constat ex plurimis locis. Inter Athenienses igitur Atticum numeratur Athenis talentum, quod est, minarum sexaginta, ac proinde duo hujusmodi talenta faciunt minas centum viginti. At vero Cyrenis de Cyrenensi intelligi voluit poëta, quod erat idem cum Ægyptio; erat quippe Cyrenaica pars Ægypti, et ditio- nis illius: igitur populare, id est, Ægyptium intelligitur talentum, quod erat duplum ad Atticum, id est, centum viginti minarum, ut constat e comparatione eorum quae a Strabone et Diodoro Siculo scribuntur, de an- nuo Ægypti reditu. Petitus.

115 *Arrhaboni*] Arrhabo, vel arrha, quod emptionis nomine datur, ut constet fides de pretio, quod conve- nerit. Agell. XVII. 2.

119 *Jam appetit meridies*] Hoc non temere dictum; nam et Danista dixerat serva, ut circiter meridiem rediret: et alioqui post meridiem non fere quicquam rei incipere solebant Romani, praesertim magistratus; nec pacisci. Turneb.

120 *Absolve hunc quasi vomitum*] Vomitus convitum est in homines im- paros. Sic Lucili. de Trebell. 'Mar-

Plant.

6 I

cebat febris, senium, vomitus, pus.'

123 *Uno numero plus petas*] Eos, qui plus petebant, olim causa cecidisse, nemo dubitat. An vero leg. XII. Tabb. an edicto praetoris id fiat, dis-
putant. Ego non illa, sed hoc cen-
seο factum. *Ravard.*

124 *Ut in vicinum*] Sc. convertam.
Lamb. Certe deest verbam. Unica litera mutata, lego, *Quid ego nunc agam, Nisi it in vicinum hunc proximum mendacium?* *Eos emisse ædes hujus dicam filium.* Ita distinguendum ac le-
gendum. *Selmas.*

126 *Calidum hercule audivi esse optimum mendacium*] *Calidum mendacium* interpretatur Lambinus, quod non est cogitatum, sed ex tempore natum, *Sequor.* Et hoc placet. *Taubman.*

127 *Quicquid Dei dicunt, id rectum est dicere*] Optimi et antiquissimi co-
dices habent, *id rectum est dicere.* Et sic legendum est. Alii pro rectum
reponuerunt certum, aut decretum. Sed mala loci constructione decepti sunt.
Ordo est: Dicere quicquid Dei di-
cunt, id rectum est. *Quicquid Diū di-
cunt, quicquid ex tempore dubitanti suggeritur.* Deorum instinctu id sug-
geri credebat veteres. Vide Apul.
de Deo Socratis. *Boxhorn.*

128 *Diū istum perduint*] Scil. Danis-
tam, qui me turbavit, ut nomen ven-
ditoris medium exciderit. Et haec lo-
quitur, ut senex audiat: illa vero,
iuxta istuc (senem) potius, ut tantum
spectatores.

140 *Bonan' fide*] Locus est ex am-
biguo: quod inest in his verbis, *bonan' fide*? quæ senex aliter dixit, aliter ser-
vus accepit. Nam senex quereret
ex servo, bonane fide loqueretur, hoc
est serione, et vere id diceret, emtas
ædeis esse a filio: servus autem in
aliam sententiam accepit, aut certe
se accipere simulavit, quasi querat
ille, bonane fide ædeas emtæ sint, hoc
est, utrum dolus malus in ædibus ven-
dendis adhibitus sit, an bona fides.
Itaque sic respondet, si argentum

venditori promissum, ac pactum redi-
diturus es, bona fide ædeis emit filii-
us; si minus, bona fide non emit. Ex
his intelligi potest, actiones bone
fidei eas demum proprie appellari,
quibus postulatur, ut fides data, be-
ne, atque uti par est, servetur. *Hof-
tom.*

158 *Senatum consilii in cor, &c.*] Fa-
cete et erudit cor 'senatum' appelle-
rat; ut et Epid. 1. 2. Apul. *Apolog.*
'Cui nulla fundi cura sit, impensis
cetero corpore os colendum, quod es-
set animi vestibulum, et oratiois
janua, et cogitationum comitium.'
scilicet, quia ex ore cogitationes ani-
mi in apertum prodeant. Alias in-
eptum sit dicere, cogitationes in ore
concipi. Mamertinus: 'Versari co-
pit in sacri pectoris comitio consulta-
ns.' *Sc. Gent.*

SCENA II. 1 *Melius anno hoc mihi
non fuit domi*] 'Bene esse,' *yervus*
vitam omnem voluntariam complec-
titur. *Jan. Gel.*

2 *Nec quando esca*] Falsum est, in
Mas. repertum, *Ne quod est culina
uxor.* Unde ineptissime conjicitur,
Nec quando est culina meruerit magis;
quod scil. sit construendum, *Nec est
quando magis meruerit culina.* Scripti,
Nec quid est cena meruerit magis:
unde faciendum cum Casaubono et
Acidalio, *Nec quando esca una me ju-
verit magis:* nec scilicet, fuit, ut su-
pra: 'Nec, quom me melius, mea
Scapha, rear esse defucatam:' dicit
autem 'juvare escam,' ut in Capti-
vis: 'Neque unquam quicquam me
juvat, quod edo domi.' Heratius,
'Cœna brevis juvat.' Juvenalis, 'ma-
gis illa juvant, quam pluris emanter.'
Valerius Flaccus, 'Quod nullæ te-
nata, dapes, non illa juvabant Tem-
pora.' Quintil. Decl. 298. 'Juvat au-
tem cibis post opus.' Acad. 'Ne-
quidem cauna meruerit magis.' *Gra-
nov.*

6 *Melius quem prandium, quem soli-
tum, dedit*] Non, inquit, temere et ca-

su id fieri illico in mentem venit, cum laetus cotidiano prandium apponi mihi viderem: et certe illud erat: meridianam a me operam impetrare voluit. *Non forte*, Plautinum est, oīc δλύως, ut apud eundem nostrum. ‘*Non temere est*,’ in Bacchid. ‘*Non temerarim est*,’ Aulul. Idem valet, ‘*Non de nibilo*.’ Propert. ‘*Non sum de nibilo blandus amator ego*.’ J. Guli.

8 *Non bonus somnus est de prandio*] Mos erat veteribus, qui etiamnum obtinet, sexto tempore meridie somnam leviusculum capere, quem Varro. Re Rust. I. 1. ‘*somnum insiticium*’ appellat elegantissime: ‘*Ego hic, ubi nox et dies modice redit et abit, tamen sexto die, si non diffunderem meo insiticio somno meridiem, vivere non possem*,’ &c. Meursius.

10 *Tota turgent*] Casin. II. 5.

24 *Te ipse jure optuno*] Quia tibi ipse malefacis: dum ultra abis domo, non modo ab uxore non ejectus, sed ab ea blande in cubiculum allactus. Lamb.

26 *Hoc habet*] *Hoc habet*, et *habet*: vox propria in gladiatores vulneratos, aut irretitos; vel insultantibus adversarii, vel vulgi acclamantis. Donatus.

36 *Sic decet, ut homines*] Quasi dicat: Philolaches est corruptus et voluptarius: sapienter igitur facis, qui ei non adverseris, sed morem geras. Terent. Adelph. III. 4. ‘*Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.*’

40 *Musice hercle agitis statem*] Musice vivere quid sit, docet hic ipse Plautus. Huius confine, ‘*Tibicinis vitam vivere*,’ hoc est, laute quidem, sed alieno sumptu. ‘*Jus hoc est cantorum et poëtarum ut sacrificent sine fumo*:’ id est, laute epulentur, nullo suo sumptu. Taubm. *Musice* idem est quod concinne, eleganter, quod Græcis interdum est μουρικῶς. Interpretes vulgo malunt ex more canto-

rum lāte et laute, et sine suo sumptu. Nam jus cantorum et poëtarum est, inquit Athenaeus, ξαντρά θέων, id est, laute epulari sine sua impensa. Sed hæc interpretatio loco Plauti non quadrat. Gronov.

41 *Electili*] Pro optimo et eligendo. Sic factum est ‘*ductile*’ a dacto; ‘*apertile*,’ Ovidio, ab aperto. Salmas.

49 *Quid est? quomodo*] Scribe, Si. *Quid est?* TR. Quomodo pessime potuit. Si. Qui ne subducta erat tuto in terram antehac? Eo modo, quo modo quo pessime potuit; ventus nempe deseruit ratem. Respondet Simo: Eamne, quam jam subducta antehac tuto in terram fuit? Heins.

50 *Subducta*] Subducuntur naves ex alto in portum; deducuntur ex portu in altum.

58 *Vellem ut velles*] Cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei, omnibus causa, gratulabundi dicere solebant, ‘*Feliciter*,’ aut ‘*Feliciter quod agis*:’ cum significant, capere se eum perpetuo eadem felicitate uti. Contra, cui male et adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant, ‘*Vellem, quæ velles*:’ cum indicarent dolere sibi, quod illi male esset: ac si dicerent, *Vellem* tibi ita esset, nt tu quoque velles; mihique negre est, quod tibi quicquam præter voluntatem tuam evenerit. Sen. Ep. LXVII. ‘*Adspice M. Catonem, sacro illi pectori sœvissimas manus admovebant, et vulnera parum demissa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es: vellem quæ velles et moleste fero? an feliciter quod agis?*’ Muretus.

58 *Patrone salve*] Sic eos, quorum patrocinio usari erant, salutabant. Etiam hac formula manumissi patronos suos salutabant.

64 *Tan liquidus est, quam liquida esse tempestas solet*] ‘*Turbare*’ et ‘*liquare*’ contraria sunt, et in liquore ponuntur: quod vel ex Plaut. Mostell. II.

1. liquet; ubi servulno, 'Efficiam,' inquit, 'quæ facta hic turbavimus, Profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint.' Inde ad alia transferuntur; ut 'liquida æthere,' quæ opponitur turbido aëri: 'liquidus ignis' est purus; tenuis, clarus: 'liquidum auspicium,' Epid. 11. 2. 'liquidus a-nimus,' Pseud. 1. 8. Turneb.

69 *Ambulacrum et porticum*] Notari meretur, in privatis ædificiis fuisse et ambulationes et portieus. Guther.

70 *Quid consummavit?* Td. éclairs à correspondance; unde hoc ei tam statte venit in mentem? Turneb.

79 *Imo edepol vero, &c.*] Imo, inquit Simo, contrarium fit: nam cum ubique locorum umbra est, sol ad vespertinum tempus a matutino asque, quasi creditor importunus, hic pro foribus adstat.

80 *A mani*] Sic et Servius in *Æn.* v. ubi docet, adverbia, si nomine fiunt, declinari: ita in *Milite*, 'de vesperi suo.'

81 Hæc nota referenda ad præcedentem scenam 1. actus 111. vs. 81. *Calidum hoc est*] Lambino danista significat orationem suam de sœnore molestam esse Tranionem; quamvis discedat Hie, se nihilominus fons sublatio clamere flagitaturum, et profinde hoc pacto ei molestum futurum. Quod contemnit Acidalius, et hunc versum vult esse Tranionis, ac trajiendi post vs. 185. Gruterus patat cessare aliorum commentum et ipsius Acidalii, si tribuatnr Thonropidi seni, qui sequentem pronuntiat. Ego vero nihil innovari malim. Non deterrant me tua convicia, inquit danista: alias me stimulus et potentior urget. 'Calidum hoc est,' nempe negotium quod ago: exactio scilicet pecuniae ad certam diem debitis statim vult et diligenter celeriterque fieri. Sic Epid. 1. 2. 'Huic homini opus est quadraginta minis celeriter calidis.' Jam quis non videt quo longius abest copia recipiendi debiti

danistar, eo pejus enim urit et vexari metu amittendorum nummorum? hoc est, ergo, et si procul abest, urit male. Ludit ambiguo rōu uere. Negotium hoc nrit male, (id est, me sollicitat, inquietum habet) præter naturam aliorum ignium, qui non urnnt procul remotos. Gronov.

88 *Quid? Sarsinatis aqua est, si umbra non habes*] Argute, sed umbroso et obscure. *Sarsinatis* eam nominativus antiquus, ut 'summatis,' 'infumatis,' 'cujatis:' pro quibus nos *Sarsinas, summas*, diceremus: quod olim P. Valla etiam monuit. Alludit autem ad patriam suam Plautus: si quidem *Sarsina* una ex Umbrie civitatibus Straboni lib. v. Silini lib. VIII. 'his *Sarsina* dives.' Etiam Plinius III. 8. '*Sarsina*' agnoscit. Jam vero *Umbra* bipartite notionis est, significans non modo 'aërem lumen cassum,' ut ait Lucret. sed et mulierem ex Umbria prognatam. In quo ambiguo poëta ludit.

91 *Vehit hic clitellas, &c.*] Vehit, dixit, non gerit; quia mulus, equus, camelus, bos, vehicula sunt. *Lambin.* 'Clitellæ' Horatio Sat. 1. 5. sellæ dosanarim sunt, jumentis imponi consuetæ ad onera commodius gestanda. Sensus ergo hujus versus est: Quemadmodum hero meo clitellas impono, et vebere facio; ut super illis omne onus, hoc est, dolos et fallacias meas imponam; ita et hic alter sexus Simo vehit clitellas, &c. hoc est, uterque probe iudicatus est. Pylades.

95 *Magni sunt oneris*] Quem hic miseret inceptiarum, in quas putat incidisse interpretes, vellem miseratum esset sui. Quis eum docuit 'magni oneris esse,' ut intelligatur, ferundi, capiundi, Latine non dici? At non eodem modo, 'escæ maximæ esse,' 'majoris cibi esse,' 'multi meri esse,' 'magni laboris esse' Plautus, Varro, Horatius dixerunt. Abstineat igitur corriger, *Magni sunt: oneris*

quicquid imponas, velunt. Grosor.

96 *Haud scio, an colloquar?* Potuit servus inter molitiones istas, ut sit in malis consiliis, trepidare; aut certe simulare, novo aliquo et e re nata consilio sibi nunc subito opus esse. Taubm.

104 *Simil flare sorbereque haud facile est?* Nam ‘duas res magnas praesertim’ (ait Cic. in Philip.) ‘non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quis, quam potest.’

111 *Ut istas remittat sibi?* Venditione rescissa.

112 *Sibi quisque ruri metit?* Ita MSS. Cam. et Lamb. Proverb. rusticum, quo significatur, sibi quemque consilere. Taubm.

113 *Redhibere, &c.*] ‘Redhibitum id proprie dicitur, quod redditum est improbatumque ei qui dedit, item, que rursum coactus est habere id quod ante habuit,’ Festnb.

123 *Tanquam?*] Thenropides, cui aliud persnasum erat, hoc adverb. non potest concoquere. ‘Tanquam’ et ‘quasi’ vocula similitudinis sunt, non veritatis.

130 *Iustum perductorem?* Cicer. lib. 1. in Verr. ‘lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat.’ ‘Lenones’ sunt scortorum, ‘perductores’ etiam invitarni personarum, et in quibus atupra exercita legibus vindicantur. Ascon.

136 *Eo pretio empti fuerant oība?* Cum pulcros postes laudaret alter, hic responderet: Sane tali, id est, pulcro pretio sibi emptos. Pulcrum est inculentum pretium: unde ‘pulcre vendere,’ et similia, apud Nos-trum. Acidal.

140 *Ab infimo tarmes secut?* Tarmes is est Vitruvio, qui ὅπλη Græce vocatur. Ut intelligat vermiculatos et ὄπιγδερτους. Jam ‘secare’ et ‘cædere,’ aptum verbum ei rei. Lucilius: ‘Lanæ opus omne perit: squalor, tineæ omnia cædunt.’ Nam

Græci κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὅπλα σῶν.
Scalig.

143 *Pultifagus opifex?* Intelligo Pœnum: hi enim lignario opere claruerunt: unde multa fabricæ lignæ opera ab illis nominata, ut ‘lecti Punici’ Plin. XXXIII. 11. ‘fenestrae Punicanae’ Varro; et ‘torcularia Punicum’ eidem; et ‘coagmenta Punicana,’ quæ fideliter bærebant, nec biascebant, apud Caton. Itaque ab hac mente Plantus, cum vult ostendere ædilium postes hiare, ait non esse factos a Pœno fabro: non enim biascerent commissuræ, si Pœnus faber eas conjunxisset. Scalig. Pultiphagus opifex barbarus, accipendum de Romano opifice. Pulte ut plurimum nisi sunt veteres Romani. Res nota. Salmas.

144 *Quam arce dormient, &c.*] Quia connivere dicuntur, qui dormitant: ut apud Cinnam lectus est versicolor, ‘Jam gravis ingenti connivere pupilla somno:’ ideo, cum in foribus juncturas esse minime laxas servus ostenderet, dormire eas ridiculè prius, dein etiam, connivere joculatoriter dicit, ex oculis dormantium ducta metaphora. Politian.

147 *Videri pictum, ubi ludificatur?* Hoc fingit; nam nusquam hæc pietura in ædibus Simonis erat. Per ‘cornicem’ autem se Tranio intelligit; per ‘volturios’ senes duos: vel propter capitum canitiem; vel propter defloccatam calvitii deformitatem; vel etiam ob avaritiam. Douza.

151 *At tu isto ad vos obtuere?* Ad vos, id est, in eam partem, ubi vos estis. Facete enim jubet senem in eam partem oculos flectere, ubi ambo sunt; quasi ibi sint duo volturii picti: cum tamen alii nulli volturii essent præter senes ipsos, quos Tranio per volturios significat. Douza.

161 *Ædes dico, &c.*] Totus hic locus in ambiguo est. ‘Habere mulierem;’ ‘mulierem cum aliquo esse;’ Græcis οὐεῖν, et οὐοῦεῖν, ducare,

eandem rem exprimere; ut enim ducat exercitum is, cui paret exercitus; ita 'ductare malorem' dicitur is, cui illa obtemperat morigeraque est in rebus omnibus. Asin. 1. 3. et alibi. Terent. 'Meam ductas gratias?' Muret.

162 Videam ne canis] Scil. sit aliqua mordax in introitu, quæ domus custos in te ignotum seviat: quem Seneca de Ira III. 37. 'canem catenarium' appellat. Ut sibi caveant, qui dominum ingredi vellent, inscriptum erat janum longis litteris, CAVE CANEM. Quia non solum vivus canis accubare solebat, sed etiam scupl vel janus appingi cum ista inscriptione. Popm.

163 Est. Th. ubi canis est, &c.] Nihil est dubii, quin pro est hoc loco ubique legendum sit St: et abi, pro ubi: hoc modo: St, abi canis, st, abi directa, st, abi' hinc in malam cruem? At etiam restas? st, abi istinc. Si nihil periculi est, age. Interjectiones enim Hec, O, Papa, Au, St, et similes animi motam exprimentes, semper actoris sunt non poëtae; adeoque ad versum non pertinent. Schoppius.

165 Tam placida est, quam est aqua] Tam placida est quam mare, cum tranquillum est. Nam et 'aqua' dicitur, cum aquata est, ut in tranquillitate; 'unda,' in tempestate. Turneb.

SCENA III. 3 Abiectas aedes] Nihil ad hanc rem Scaligeri ablegmina. Scribendum enim Turnebus abiectas, id est, vili venditas. Sic Phædrus Fab. LXIII. 'Agros abjicit moncha, ut mundum paret:' ubi opportune elegantissimus Tan. Faber addidit ex Terentii Adelph. IV. 7. 'quam quantum potest, Aliquo abjicienda est: si non pretio, gratiis.' Ad quod offendit Gnidetus subjiciendo abigenda. 1. 36. § 1. D. Mandati: 'Quid enim fiet, si exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus erat,

rem abjicere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogarentur?' Gronov.

9 Mercimenti lepidi] Græcismus; in quo subintelligitur ἔρεκα, vel potius δι, ut Plato de Republ. I. vi. 'Ἄνολλος δαμοςίας ὑπερβολῆς! Tale illud, δι Ζεῦ τῆς ἔρης! Item, δι Ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρεσῶν! Eodem referendum illud Εὐειδ. XI. 'Justitiae prius mirer belline labrum?'

21 Ego' abs te easim non cavere, &c.] Itane imprudens sim, ut mihi abs te non caveam? Comici faciunt senes deliros et credulos; sed tamen ita, ut habeant aliquod simulacrum prudentie. Accid.

23 Cevi recte: eam mihi debes gratiam] Quod nunquam deceptus sum, id non tibi, sed meis prudentie debeo. Accid.

ACTUS IV.

SCENA I. 6 Faciunt a malo, &c.] Dicitur 'peculum facere a malo,' quemadmodum, 'as,' 'divitias facere a malo;' quod antiquum est et elegans. Apul. lib. vi. 'nisi nos patetis as de malo habere:' ubi 'de malo as,' furtis, latrociniis, fraudibusque partnum. Sed Plautus in ambiguo ludit. De malo enim peculum vocat offermentas et vibices a verberibus: quia 'dare malum' est 'verberare et plectere.' Accid.

8 Augent ex pauxillo] Pauxillo non mutand. in pauxillo, sed ambigua pronunciatione pro hoc ipso capiendum. Ut spectatores utramque exaudirent, dubii magisne e palo seu pauxillo, an paulo seu pauxillo peculum augeri diceretur. Ad hunc jocum et sensum certe singula verba ducunt. Et vide ordinem: Peculum faciunt: id ex pauxillo augent: ita thesaurum parant. Parantur enim thesauri paulatim augendo. Accid.

11 Exsinceratum] Est a conjectura Camerarii: nam in MSS. ejus et nos-

nullis vett. edd. locus hic ita concipiatur: *Faciunt a malo peculio, quod negqueunt . . . | Augent ex pauxillo . . . deparent | Miki in pectore consilii . . . malam rem prius. | Quam ut meum, . . . | Ut adhuc fuit, &c.*

14 *Si huic imperabo]* Obscura admodum sunt ista; nec, credo, genuina: nec placet aliorum expositio. Conabar potius: *Usque uti vitem verberari: Sic huic imperabo: probe tectum habebo. Hoc sensu: Ut porro evitem verbera, sic huic ori imperabo (quod cum gestu pronunciandum; ut digito labrum comprimat) probe tectum habebo, scil. os. Notum enim inter præcipias servi virtutes silentium. Loquitur igitur tanquam de tecto: ut docent etiam quæ sequuntur. Pistoris.*

19 *Peculi sui prodigi]* Qui non servant tergum suum a loris sartum auctum: nempe cum officiis sunt immemores. Sallustius, 'Alieni appetens, sui profusus.' Horat. Od. i. 12. 'animas prodigis.' Licit etiam proprie interpretari, qui peculium profundunt in lastra. Lamb.

22 *Ire vis mula foras pastum]* Haec et quæ præcedunt verba sunt servorum domi desidentium, et servum frungi irridentium. *Ire vis aliquo in popinam ut te farcias, sicut mule solent fractis retinaculis pastum ire. Lambin. Bene merens]* Pro benefactis meis hanc mercedem, dicteria, sc. mordacia, retuli.

SCENA II. 1 *Illi bucadæ]* Illi non possunt passive sumi, de his qui loris bubulis cæduntur. Ista quippe terminatio, in compositionibus ex verbis et nominibus factis, agendi habet significationem. *Bucæda* igitur sunt qui boves stimulis cædunt. Videtur hoc proverbium tunc fuisse usitatum; *Bucæda* vel bubulcs ille potius erit, quam ego sim restio. *Satmas. Illi bucadæ]* Verum est ista terminatio ex nominibus et verbis composta habere agendi significationem. Sed quale poterit esse proverbium,

aut quo sensu commodo? 'Bubulcs ille potius erit quam ego sim restio.' Non dubium est quin Plautus volunt: illi potius taureis aut loris e bovillo corio cæduntur, quam ego committam, ut cædar restibus. Sed quemadmodum posteriore verbo abusus est, ut 'restionem' dixerit illum, qui restibus cæditur, quum revera 'restio' sit, qui facit restes, non qui illas patitur, ita et 'bucædam,' quem mortui incurvant boves, quem boves cædunt, quum proprio sit is qui boves cædit. Neque enim 'restionem' hic accepero, qui se suspendat, ut volunt. Persa ii. 4. 'Cædere hodie tu restibus.' Gronov.

9 *Herus tam amat]* MSS. ambo, quia te eratus amat: id est, eratus pro pecunioso, divite. Malospina ad lib. i. Epist. ad Atticum.

10 *Oculi dolent]* Vide notas Asinar. v. 1. 4.

11 *Tace sis, faber, qui cedere soles plumbeos nummos]* Tace tu, qui, simulatis officiis et speciosis dictis ac factis, hero persuasiisti te esse frugi servum; cum nequam sis. 'Æratos obulos' Plautus vocat Græcorum χαλκούς et κολλύβους, quorvis parvi pretiis numulos. Tales etiam Roman. 'lupini' et 'plumbæ' illi nummi: de quibus Plaut. hoc loco, et Martial. Ep. x. 74. Casaub.

13 *Novit herus me, &c.]* Plauti versum exsulantem in veterem sedem restitui: præsentim cum ei nihil possit objici præter libertatem sermonis. Lege autem Julia non verba mœchancia, sed facta puniri receptum est. In duobus enim Vatic. haec inseruntur: SER. *Suam Sol ipse culticellam oportet.* PH. *Si sobr. quæ germana Plantii verba esse, ne Carneades quidem ille dubitaverit, qui dubitare in omnibus solet, &c.* Ita et Dolabella Cæsarem, qui 'delitium Nicomeditis' audiebat, 'spondam interiorem regiæ lecticæ,' ab eadem causa dixit. Lips.

15 *Tibi obtulerem]* Ita MSS. tamen

Lamb. leg. *temperem*, quasi dicas,
Parcam maledictis in te, cum tu mihi
non possis parcere? quomodo et Horat. Od. III. 24.

19 Qui his injuriam foribus defendat] Qui fores speriat, ne a me effringantur. Proprie valde usus est verbo 'defendere,' pro aroore, avertire. Sic Cæsar: 'Et quod bellum non intulerit, sed defenderit:' id est, repulerit. *Lips.*

32 *Puer, nimium es delicatus*] Puto scribendum, *Puer nimirum es delicatus*. Delicati pueri, qui in deliciis herorum suorum, et catamiti. *Salmasius.* *Puer, nimium es delicatus*] Alludere Plautum ad delicatos, qui et 'catamiti' dicebantur, fero: nihil alind eum dicere, eoque scribendum nimimum, non fero. Nam 'nimium es delicatus,' est nimium iudicis vel illudis, non serio agis. Ut *Menseschm.* II. 3. 'Eja delicias facis:' *Milite* IV. 1. 'Vide modo.' *PA.* Vah delicatus, quem te tanquam oculos amet.' *Poenit.* I. 2. 'Assum apud te eccum. *Ac.* At ego te olixus sis volo. *Mi.* Enimvero here delicias facia.' *Grenov.*

36 *Cerebros certe est*] Cerebro male affectus, mente commotus. Horat. Sat. I. 5. 'Cerebros proposit unas,' id est, ἀρχέσθε καὶ δέσθομος, qui Virgil. dicitur 'præceps animi,' et 'ira impatiens.' *Arras perverse*] 'Fugit te ratio;' ut loquitur Amph. I. 1.

49 *Præter speciem stultus es*] Quasi dicat, Formosus equidem es, sed isti forma mens non respondet. *Lambinus.*

51 *Atque ibi meliuscule*] Hoc sic explicandum: *Bene* interdum idem est quod valde aut multum. Sic auctor de Bello Hisp. 'Bene multis vulneribus adfecti in oppidum se contulerunt:' et 'bene magna prioris muri pars dejecta est.' Sic et 'bene potum' dicimus, qui multum bibit. Cir. Fam. Ep. VII. 22. 'Etsi domum bene potus seroque redieram.' Sic igitur

'meliuscule' proreus idem est haec in re, quod plusculum. Et frustra Geiliensis, ne pluscule: frustra Gronius meriuscule. Nec satisfacit, qui 'bene,' 'melius,' 'optime agere' notat dici et 'mala agentes.' *Gronov.*

58 *Destinatum Philolachem*] Repositum id. Lego, destinatum Philolachi; antique, ut 'Chremi.' 'Destinata,' empta: 'destinare' enim est emptione facta arrabonem dare; ceterum pretium in diem differre. *J. Gul.*

67 *Sacerrimus*] Omnibus modis exsecrandus. Virg. Æn. III. 'Auri sacra famæ.' Horat. Sat. I. 3. 'intestabilis et sacer esto.' Vide Macrob. III. 7. et Festum in 'Sacer.' *Taubm.*

68 *Is vel Herculi conterere, &c.*] Hyperbole: dicitur in hominem maxime prodigum. Herculi enim decimam voventur, quas hic facete 'quæstum' appellat. *Cas.*

70 *Amburet misero ei corculum carbunculus*] Id est, marore conficietur et contabescet. *Lamb.*

74 *Libertas penula est tergo tuo*] Jocu senis in puerum: quo significat, penulam non habere. *Libertas*, inquit, penula est, o puer, tergo tuo: et cum liber non sis, penula caras, qua tergum tuum tegas: cui puer respondet acutissime et facetissime, sibi metum domini, et curam officii esse loco penulæ, qua tergum tegat: significans, sibi tectum et tutum a verberibus esse tergum non penula, sed domini metu et cura. *Lamb.*

SCENA III. 8 *Efferri mortuum*] Scilicet et funera ducta per forum, præcipue iudicativa. *Dion.* *Halic.* *Aut.* *Rom. lib. IV.*

12 *Promisi foras*] Quasi dicat: Ne spem tibi facias, a me ad coenam te vocatum iri, ut solent peregre advenientes: quia ipse alio iam condixi, neque domi cœnabo. 'Promisi foras,' vetus loquendi modus, præceptis gram. ut videtur, repugnans. Sed non sine causa ita dicitur: tunc enim motus intelligitur: valeque

sermo ille, 'promisi, me iturn feras.' Utitur hac forma in Men. I.

2. Sticho, et alibi passim Plautus. Victor.

25 *Mecum ut ille] Lege, Mecum ut ille hic gesserit, dum tu hinc abes, negotii quidquam? At quo die?* Heins.

28 Non mihi quidem, &c.] Ego sic conjicio, Non memini quidem hercule, verum si debes, cedo. 'Si debes,' hoc est, quandoquidem debet. Si coniunctio indicativo juncta, rem magis indubitatam facit, inquit Priscianus. Diesald.

35 *Ædificare hac] Forsan hinc, ut et versus seq.* Ut innat Simo, vobis reformatore sedes suas Theouropidem ad exemplum domus sum; sicut supra præ se tulerat Tranio.

36 *Vocis non habeo satis] Ἀφεσια μὲν οὐ, id. quod accidit drepente perterritis. Cam.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Nauci non erit] Naucum seu nauci alii dicebant esse id, quod in oleo nucequo intus est; alii, omnium rerum putamen; alii, fabrum granum, quod hæreat in fabre hilo; alii, nucis juglandis medium dissepi-mentum; alii, ex val val obx̄l con-tractum.* Ita Festus.

5 *Ostium quod in angiporto] Hæc syntaxis est: Patefecit fores horti, quod est ostium in angiporto. Fignata syntaxis, 'fores, quod ostium.'* Horti fores erant ostium in angiporto.

9 *Atque illi me] Nullam sibi mo-ram adferunt, quin me segregent. Atque, pro 'statim.' Palmer. Sic Epid. II. 2. 23. Bacchid. II. 3. 45. Mercat. II. 1. 32. Virgil. Georg. I. 201. 'Non aliter quam qui adverso vix flumine lemnū Remigio subigit, si brachia forte remisit, Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.'* Liv. XXVI. 87. 'Hinc Quintium simul pugnarem hortantemque snos incutum hasta transfigit. Ille atque

præceps cum armis procidit ante portam.' Gronov.

10 *Rens vorti in meo foro] Ubi ego video liteni in meo foro agi, ita ut non possim recusare, quo minus judicium accipiam et patiar, tum quantum fieri potest, facio idem, q. &c. Hoc eo referendum, quod jure civili extra suum forum nemo judicium accipere cogitur: in suo autem debet. Et actor rei non reus actoris forum sequitur. Lambin.*

19 *Ludificabo eorum] Tergum fla-bris et loris variabo. Lamb.*

21 *Captandum est cum ille] Cum Tranione. Insoletius paullo 'cap-tare cum aliquo:' seq. tamen sc. etiam dixit 'cavere cum aliqua.' Ac-tius: 'Contra est eundem cautim et captandum mihi.' Acidal. Sic 'orare cum aliquo,' 'queri cum aliquo,' 'oc-eulari cum aliquo,' Plauto, et aliis frequentia. Gronov.*

22 *Mittam linam] Tranionem cap-tabo, ut pisces, missa linea. Est antem hoc loco linea, illud linnum, cuius extremo hamus annexus est. Seneca: 'sentit tremulos lineas pis-ces.' Mart. III. 58. 'Tremulave cap-tum linea trahit pisces.'*

24 *Doctior, &c.] Astutior, de-speratus. Irridet herum: et significat, ei stolido facile esse verba dare.*

38 *Dixi ego istuc idem illi] Me jus-jurandum ei daturum, sedes filium emisse, et argentum dedisse. Ita vul-gatam lectionem interpretatur Lam-binus. Sed ea haud dubie est cor-rupta. Neque tamen desunt versus aliquot, quod vult Acidalius. Aut fallor, aut scripsit Plautus, Neque se hasce sedes vendidisse, neque sibi esse argentum datum, Dicit. Nego istuc idem illi. Cum jusjurandum dare pol-liceretur, diceretque se neque ven-didisse sedes, neque argentum accep-isso, ego negavi vera esse ista quæ diceret. Responsio Tranionis, 'Quid ait? id est, quid tum dixit, cum tu negares vera ea esse quæ dixerat?*

plane ita legi postulat. *Bockhorn.*

45 *Aram occupabo]* Abripi, aut in ius vocari non possunt, qui ad aras et fana Deorum confugintur. Cic. pro Domo sua. Plant. Rnd. III. 2. Duo per fugia habebant servi, aram et deprecatorem: unde illud Ter. Heautont. v. 2. 'Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.' De ara habes exempla apud Comicos, et in jure de servis ad statuas confugientibus: deprecatorum mentio etiam in Phorm. ubi 'precat' dicitur. Meminit et JC. de ædilitio edicto. Aræ autem in scena vera et propriæ: dextra Baccho in tragœdia, Apollini in commœdia: sinistra ei vel Deo, vel Dive, vel heroi, vel civi, cui siebant Iudi, aut justa, aut parentalia. In iis verbenæ imponebantur Apollini, ut est in Andr. Ter. IV. 4. Baccho hederæ. *Scatig.*

47 *Tibi præsidebo, ne interbitat quaestio]* In hac ara tibi ero quasi in præsidio collocatus, ne intereat quaestio. *Præsidere* verbum est operantium in Casto proprium; in quo Plantus, more suo, ex ambiguo lusit. J. Gul.

54 *Nimio plus sapio sedens]* 'Romans sedendo vicit,' inquit ille; et, 'sedendo prudentiores efficimur.' Subest autem jocus ex ambiguo. Nam et qui aram occupabant, qui que ad aram Deos venerabantur, et precabantur, sedebant; et qui de re aliqua consultabant, sedebant. Cuius rei causa forte ista est, quod iudex animo constante, et sedato, et bene composito esse debet. Talis autem magis esse potest, cum etiam corpus est quietum. Quo et Plautus hic, sed iudeo respxit. *Polletus.*

55 *Tum consilia firmiora sunt de diuinis locis]* Quod apud Rom. plerumque senatus haberetur in templis Deorum, ut in sede Concordiæ, in templo Jovis Capitolini, Honoris, Pacis, &c. tum reges in templis sedentes suis civibus jura dabant; et item in templis legatos ad se missos audie-

bant. Virg. *Æn.* et VII. I. *Lamb.*

58 *Quia nihil quæsti sicut]* Quasi dicat: Nos duo adeo probi sumus fallaciarum artifices; ut si quis tertius ex fallacie lucrum facere, et nobiscum eundem quæstum factitantibus certare velit, procul dubio friget ille fameque pereat. *Lamb.*

64 *Inultus destinaveris tibi]* Scribendum augnor, *Nemquam ad epon ad hodie inultus designaveris, tibi Jam jubebo ignem et sermenta, carnifex, circumdari.* Dissignare aliquod facines tritum antiquis. Jam sic emendaverat Acidalius, sed aliter interponxi mus. Nec mutandum tibi in suâ, ut ille faciebat. *Sæpius in Hibris antiquis destinare scriptum offendit pro designare vel dissingere.* *Salmas.*

66 *Jam jubebo ignem, &c.]* Ab aræ neminem licebat vi abripere: ut tam en ercentur inde, admovebant ignem; atque ita non ab hominibus, sed a Deo (Vulcano), amoveri crede bantur. *Turn.* Neque igne tantum admoto, sed et clavis templis et tecto eorum sublati identidem olim factum, ut perirent, qui ad aras et tempia, ut asyla, confugerant. Nobilis est Nepotis in Pausania locus: 'In sedem Minervæ, quam Chalcœcum vocatur, Pausanias confugit. Hinc ne exire posset, ephori valvas ejus sedis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub die interiret.' Ita asyla fugientibus ad ea subinde erant exitio. *Bock.* Et *sermenta carnifex]* Acad. *Jam jube ignem et sermen carnifex.* Quod cum mirarer, recurro ad excerpta Ms. Codd. Camerariorum, quam mihi legavit Parens, in quibus invenio totidem verbis: 'V. C. sermen. Dec. Ser men. Ed. pr. Ven. carnem.' Sic ibi Gruterus transsiluit. Sed profecto scribendum, *Jam jubebo ignem et ser men, carnifex, circumdari.* Sarpo, (unde 'sarpta vineta' apud Festum, et 'sarpuntur vineæ,') sarpi men, sarpimentum, contractus sar-

men et sarmen. Itaque 'sarmen' et 'sarmen' eadem res, ut 'vimen' et 'vimentum.' Atque ut versus constet, memineris postremam iu^jubebo non coalescere cum prima syllaba vocis sequentis: quasi esset, Jam jubebo ignem et sarmen: et est trochaicus perfectissimus. Neque enim dubitandum, quin scriperit jubebo Plautus, etsi scripti, jubeo, jubo, jube. Versu p̄ced. veniebat in mentem, Nusquam ad eum hodie iactus declinaveris. Quia sedebat in ara, nusquam inquit, inde vestigio te moveris, quin plectare: et scio, qui excitem te: jnbebo enim tibi 'tedasque et fragmina,' ut Ovidius lib. viii. loquitur, vel, ut noster, 'ignem et sarmen circumdari.' Gronov.

SCENA II. 9 De cana facio gratiam]
V. N. Menachm. act. II.

22 *Surge, ego istic assedero]* Orator surgit; judex considerat: unde dicta sunt in jure, 'sessions judicum.' Orator stat, ad majorem prophanis actionis et pronunciationis. Pulet.

25 *Jam minoris, &c.]* Non tanti facio damnum, quam dedecus. Gronov.

26 *Bene hercle factum, et factum gaudes]* Hoc antiqui moris erat, tum, quando non poenitere se facti dicebant, sed voluptatem ex eo capere: 'Gaudeo factum, si quid tibi feci quod placet.' Palm.

40 *Impetrabilis]* Πιθανός; qui facile, quod vult, impetrat. Sic suabilitas vox, δρεπτηρίδος, persuadere efficax. 'Delenifica et suada facundia' appellatur Symmacho III. 6. Sic Terent. Phorm. I. 4. 'caussam vincibilem' dixit, quae facile vincat; interpretate Donato.

43 *Si hoc pudet fecisse]* Pudor antiquis saepe pro pena. Pudor antem erat in culpa confessione. Si quis alius hic maxime facit elegans ille Taciti locus: 'Vistilia, prætoria familia genita, licentiam stupri apud amiles vulgaverat; more inter veter-

res recepto, qui satis poenarum adversum impudicas in ipsa professione flagitiū credebant.' Haec ejus verba sunt, his Plautinis simillima, extremo lib. II. Annal. Bochorn.

44 *Dispudet.* Tr. dat istam] Sane omnibus codicibus ignotum est rō dat, inventum Acidalio: sed non potest sententia melius expleri, nisi malis, CA. *Dispudet, da istam veniam.* Tr. Quid me. Sic Casina II. 8. 34. omnes omnino scripti, *Bona multa faciam uxorem:* ubi requiritur latens in similibus literis rō clam. Est etiam phrasis Plauti 'dare aliquam veniam,' prodare alicui veniam. Sic Casina V. 4. 25. 'Censeo ecator veniam hanc dandam.' Sic enim scripti: ubi vulgo addiderant huic. At est, qui misericorde turbet totum hunc locum, et tamen de commentis suis vetet dubitari. Facit primum, supplicii jam habeo satis. Quid opus illo jam? deinde, ista venia quid mi fiet nunc jam? sed quid est ista venia? aut quis ita locutus? Demus tamen intelligi posse, data vel impetrata, cur mi? An non hoc est fatori ignorantiam illius veteribus frequentissimi, quid me fiat? denique Tamen si me pudet? qua parte melius est quam tamen eti me pudet? Gronov.

46 *Fac istam cunctam gratiam]* Nec bene conjunctam; sed pessime, *Fac isti mecum istam gratiam* corrigitur. Elegantissima autem vetus lectio: nec male interpretantur integrum et plenam. Cunctus est universus. Ut autem 'data hinc venia,' 'data ista venia,' est huic et isti data venia, ita 'facta cuncta gratia,' est facta cunctis vel universis, qui peccassent. Florus IV. 12. 'Sic ubique cuncta et continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio:' ubi Freinsheimius certa: ego, si quid maliandum esset, una mallem: sed defendit vulgatum hic Plauti locus. Gronov.

49 *Pessum premam]* 'Pessum ire,' perire est; ut 'pessum dare,' per-

dere: et in eadem significatione, 'pessum premere;' ducta tralatione a re maritima. Glossarium, 'Pessundat, βυθίζει, καταποντίζει,' et alterum, 'Καραβυθίζω, demergo, pessundo.' J. Gul.

50 *Restat]* Remanet: residet in ara, exponit Lambinus; minus recte. Significat enim gestum servi

magnifice et confidenter adstantis, in contemptum senis. Ideo monet eum Callidamates, ut quiescat, hos est, modestior sit, et senem irritare desinat. Quod certe ad sedentem in ara dicere opus non fuisset. Quid? quod ab ara jam surrexerat Tranio ad illa verba Callidamatis, 'Serge: ego istic adsedero.' Pistoria.

MENÆCHMÆI.

PROLOGUS. 8 *Omnes res gestas Athénis adsumant]* Interdum tamen finitnr δια σφῆ τοῦ δράματος esse non Athenis Atticis, sed in alia urbe Græcia. Casaub.

11 *Hoc argumentum Græcissat, &c.]* Quasi dicat hoc argumentum Græcum sermonem imitatur; non tamen Atticum, sed Siculum. Siciliam autem eo sermone olim usam, qui neque plane Græcus, neque plane Latinus, sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset, e Cicerone et Asconio intelligi potest. Imo 'trilingues Siculos' appellat Apul. lib. XI. quod Græce, Latine, et Sicule loquerentur. Maret. Latina et Germana loci hujus interpretatio huc est: Argumentum hujus fabula Græcissat quidem, (in Siciliam enim plurimi olim Corinthiorum, Achivorum, et Doriensium confluxerant,) non tamen Atticissat, sed Sicilicissitat, hoc est, meros Siculos (ii Menæchmi potissimum sunt) representat. Est autem ἡ Sicilicissitat, speciei, ut loquuntur, frequentativa. Ut enim ab Italia dicimus Italus et Italicus; ab Ætolia, Ætolus et Ætolicus; a Gætulia, Gætulus et Gætlicus; ab aliis alia; sic a Sicilia fit non solum Siculus, sive Siculus, sed etiam, ut hoc loco, Sicilius. Itaque a Siculo fit Siciliso; a

Sicilius autem Siciliciso; et tandem Sicilicisisito, frequentativum. Siber.

15 *Venam ipso horre]* Ait se non parce aut restricte, sed copiose et abundanter argumentum fabula narraturum. Cic. ad Att. vi. 1. 'Sic illa jam habent pleno modo verborum honorem,' &c.

16 *Tantum ad narrandum argumentum]* Ita Ms. Cam. Taliæ forma, Epid. II. 2. 'nihil in ea re captio est.' Psend. I. 5. 'Cum apnd te parum stet fides.' Similis constructio illi Terent. Eun. I. 5. 'mihi parum habeat fidem.' V. N. Bacchid. III. 6. Grut.

46 *Flagitarier]* Per præcones proclamari; ut Gyton ille, apud Petron. Deoz.

49 *Pedibus redeundum est mihi]* Al ludit ad pedes carminum. Teubm.
54 *Nisi qui argentum]* Notant hic, qui velit aliquid Epidamni curari, nisi argentum dederit, nugas actu rum. Intelligo: sed quare? Nihil enim Epidamni potest sine pecuvia curari. Hoc non intelligo: neque veram causam puto: sed quia tabellarii non sunt in opera gratuita. Jo catur autem de se quasi pedibus reddituro Epidamnum, quo non nisi orationem convertit. At sequenti versu, qui dederit, majores ait nugas actu-

rum. Apparet id quidem vel cæco. Sed cur hoc? Damnum enim tantum apud Epidamnios potest curari: et ad id mali ominis nomen venustissime alluditur. Hoc vero ineptum et insanum. Jam enim de se loquitur, ut non itero: neque alind vult quam frustra futurum et perditum nūmos. Itaque iisdem verbis utitur in *Pæn. prolog. vs. 80.* ubi tingit se reverti Carthaginem. *Gronov.*

65 *Magis majores, &c.]* Quia mihi tam stulte pecuniam dederit nihil a rei curaturo. Est autem Hellenismus: quo utitur et Prol. *Pænuli:* item Virg. in *Culice:* 'Qui magis aptato queat esse beatior ævo?' Ari. *stoph.* ad verbum, *Tίς γέροντο μᾶλλον διδύμερος.*'

67 *Epidamniensis ille]* Nota, hunc rectum casum non habere, quo referratur. Sed hoc est comitem: hec enim negligenter imitatur sermonem quotidianum, quo maxime commedia utitur. Licet tamen dicere referri posse ad verbum 'Adoptat,' quod versus 4. sequitur: et versum, *Ei liberorum, et karē παρέθεντο* legi. *Lambinus.*

69 *Liberorum nisi divitiae]* Non debebat quidem insolentem arguere hoc *Lambinus:* sed nec verum est alludi ad verbum 'parere,' cuius usus est et cum de liberis et de divitiis agitur. Quis non miretur acumen? Nimirum non videbat rō nīs hic ponit pro 'sed,' ut sepe huic nostro, Ciceroni, Livio aliis. Perinde est igitur, quasi dixisset, Ei nihil erat liberorum, sed divitiae. *Liv. lib. XXIV.* 'Apparebatque non id modestia militum aut duces, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.' *Noster Persa l. 3.* 'Nihil autem crudelis, nisi quas madidas glutias.' *Rud. IV. 2.* 'Neque piscium unciam hodie pondo cepi, nisi hoc quod fero in rete.' *Gronov.*

62 *Quam ipse obiit diem]* Nihil hic includendum parenthesis, neque legendam, qua ipse obiit die. Qui enim

potissimum venit ei in mentem, ut quo die testamentum fecerit, rus petret et in torrente periret? Quasi non solerent veteres in longinquos casas testamenta habere parata, et prout eorum mutarentur fortuna atque amici, sepe mantare? Non est dubitandum, quin vere Acidalius et Gruterus, *quom ipse obiit diem.* Præsertim cum eodem modo in *Pænulo:* 'Et is me heredem fecit, cum obiit ipse diem.' Successorem bonorum ac nominis reliquit, cum ipse mortuus est. *Gronov.*

63 *Pluverat]* A 'pluvere;' ut 'annuvavit' apud Enn. ab 'annuveo.' *Sculliger.*

65 *Rapidus raptori]* Fluvius imbribus suctus submovit pedes mercatorum illi, qui prærum Menæchmum surripuerat.

66 *In maximam malam crucem]* *Cruz* hoc loco non in adstricta illa significations pro gabalo, *βασάρη,* et patibulo accipitur: sed in laxa, pro omni angore, cruciatu, atque exitio; ut hic pro homine aquis merso. *Lipe.*

74 *Sicut familiæ]* Videntur familiæ etiam histrioñus fuisse, ut gladiatorum: cuius rei au exemplum alibi quam hic exstet, ignoro. *Douza.*

ACTUS I.

SCENA I. 1 Jucundus nomen fecit Peniculus mihi] Ut servis conditione parasiti proximi sunt, ita in eorum quoque moribus lepide ubique et copiose exprimentis, Plantus urbanus suam rusticitudinem ingenii varietate amonitatemque temperavit. *Turnebus.* Ad exetiendum pulvrem nos magis uitmor vulpis caudis, veteres etiam bubulis, quin et peniculos ad extergendas mensas bubulos fuisse credo, imo et pictorios: unde 'peniculum' pro cauda Arnob. dixit. Et non solum ad peniculorum, sed et ad muscariorum quoque usum candis bubulis utebantur. Et quemadmo-

dum Plautus Parasito, quod mensas extergeret, nomen indidit Peniculo; ita etiam Theopompus Comicus anum, quem lances lingendo detergebat, στύγγος λεκάνης καὶ πτερὸς λεπαστῆς vocavit. *Scalig.*

6 *Ad malum accedit malum*] Si ad malum culpe homini accedit malum poena. Poena enim est malum passionis propter malum actionis, ut in scholis loquuntur. *Boxhorn.*

9 *Januam lima, &c.*] Ego malum legere e MSS. Cam. item Excerptis Pali. anum lima præterunt: nam vet. codex Nonii ante annos c. Venetiis excusus, diserte suggredit annum. Gruter. Ita omnino scribendum, ut et habent vetustissimi codices. *Anus* vinculum est quo pedes vincti. Ex eo dimidiatum 'anulus,' vel 'annulus,' ut veteres libri scribunt. Inde in veteribus glossis, *anatus* exponitur δακτυλιόφορος, συμποδισθελ. Apud Apuleium quoque 'anati' sunt compedes. *Salmas.*

20 *Nam ego ad Menachnum*] Qui monuerint interpres, MSS. habere *Meum* hunc eo ad *Menachnum*, ipsi viderint: ego usquam reperi. Monuerat Gruterus esse in MSS. *Men.* *Hunc eo:* quo nihil aliud volebat, quam *hunc esse ibi dixi tū nunc*. In spongiam igitur incumbat conjectura, *Meum* hinc eo ad *Menachnum* nunc ego, quoi jam dixi. Hoc est turbare versus, non restituere. Nec est necesse τὸ quoi. 'Quo sum judicatus,' ut in Aulularia, 'Quo illæ nubent dívites?' id est, in quam domum. Sticho l. 2. 'Si manere hic sese maliuit quam alio nubere.' Et sequenti, 'nam quo dediati nuptum abire, nolumus.' *Gronov.*

22 *Non alit, &c.*] Nonias, qui hunc locum testem laudat: 'Alere est vic-tu cultuque temporali vitam susten-tare: educare, ad satietatem per-pe-tuum educere.' *Recreare*, verbum Lucretianum: quo ita hic Plant. uti-tur, ut significet, plus etiam esse re-

creare quam alere. *Rittersh.*

23 *Nullus melius medicinam facit*] Nullus est medicus, qui præsentio-rem medicinam ægris faciat suis, quam gatturi ventrike meo famelico *Menachnum. Donza.* *Medicinam se-cit*] Medicina non hic est ars coqui-naria, vel culinaria, ut argutantur; sed continuat lusum, quem incepit in verbo 'recreare.' Id dicitur de illis, qui ex morbo resoventur. Ci-cero post Red. ad Quir. 'qui e gravi morbo recreati sunt.' De Inv. l. ii. 'Ille autem leviter saucius facile est ex vulnera recreatus.' Quia igitur hoc præstat medicina, ideo quem dixerat 'recreare,' eum subjicit op-time 'medicinam facere.' Est autem et medicinae pars Ænerviæ, unde et 'nutrire' medici dicuntur, ut ad Li-vium notamus. *Gronov.*

24 *Ipsus esce maxima*] Non aient esse parasi laudare eum, qui mul-tum ipse edit, sed qui multum pre-bet convivis. At o bone, qui multum ipse edit, is etiam multum pre-bet convivis. Pro suo enim ore de aliis judicat, et quem sibi multum instruit, non potest facere, quin mul-ta sint inde reliquie. Suetonius Galba: 'Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque adeo abundanter, ut con-gestas super manus reliquias circum-ferrari juberet, spargique ad pedes stantibns.' Corrigunt tamen, ita est adolescens; ipius *esce maxima* Cere-ales cœnas dat. Ego vero multo melius dici puto adolescentem *esce maxima*, Cereales cœnas dantem, quam Cere-alem cœnam *esce maxima*: non est enim Cerealis, nisi sit abundans. *Gronov.*

26 *Tantas struices concinanat patina-rias*] *Struices*, ait Festus, hunc locum citans, 'antiqui dicebant omnium rerum extunctiones:' ita Livius, 'struices saxeas.' Nævius etiam, teste Servio, dixit, 'struix malorum.' *Struere* enim pro adjicere, augere

utebantur. Unde 'industrios' quoque dicebant, a 'struo:' et 'struix' alias est 'strues,' *ορθός*. Quin et cocombine 'structorem' vocant. Juv. Sat. vii. 'Qui fercula docte Componat.' Ad quod comment. 'Structura, ut coecus.' *Siber.*

29 *Cum caris viris*] Eadem allusio apud Lucret. lib. v. 'Si quos ante domi domitos satis esse putabant.' Quod ad *caries* attinet, alludit sane ad liberos qui absolute 'cari' tum dicebantur, ut jam notatum viris doctis. Sed parasitus alios a se 'caros' vocari, sibique adeo alios caros esse quam liberos, qui sic vulgo appellarentur ab iis qui liberos habebant, significat; simulque interpretatur quinam illi cari essent, cum quibus domi dominus fuerat: 'Nam neque edo,' inquit, 'neque emo, nisi quod est carissimum.' Ergo 'carorum' nomine non liberos se intelligere significavit, ut vulgo dicerentur, sed cibos; quos ideo 'caros suos' appellabat, quia nullos emeret aut ederet nisi qui essent carissimi. In seq. versu legendum, 'I quoque jam cari qui instruantur, deserunt.' *I pro ii, ex quo id factum est.* Sed hi quoque cari qui instruantur mi desunt. Ut liberi qui cari sunt parentum suorum, eos plerumque deserunt, ita mei cari me jam deserunt, dum pecuniam scilicet non habeo qui 'instruantur': instrui cibos et dapes Latine dici notius est, quam ut pluribus doceri debeat. De aliis caris hic non intelligi debere certus sum. *Salmas.*

SCENA II. 8 *Portitorem domum duxi*] 'Portitorem' vocat uxorem suam, hoc est, sciscitaticem. 'Nam portitores,' inquit Nonius, 'dicuntur telonarii, qui portum obidentes, omnia sciscitarentur, ut ex eo vectigal acciperent.' *Dissald.*

13 *Aurum*] Qno ad texendum utebantur nobiles matronæ. *Bart.*

18 *Evox*] Exultantis interjectio: ab 'Evoë,' quæ bacchantium vox est,

edō: unde 'Evan' Liberi patri cognomen.

24 *Meo modo*] Lambinus interpretatur 'damno,' Acidalius 'periculo'; ego furaci ac fallaci ingenio. *Dissald.* *Ad damnum deferetur*] Nihil mutandum. *Ad damnum deferri*, ad perditionem. Inde 'damnosus' prodigus, qui profundit ac perdit bona sua, δαρανηός. *Salmas.*

26 *Præmii mihi*] Conjungit sæpe Plautus 'præmium' et 'prædam'; et utrumque prope idem est: id videbit, quod hosti aut viatori miles aut grasaator manu eripit. Virgil. *Æn. xi.* 'Multaque præterea Laurentis præmia pugna Aggerat; et longo prædam jobet ordine duci.' Hinc ea vox translatione ad honorem deducta, qui habetur viro strenuo pro opera navata reip. Et palerime in glossis *præmium* explicatur γέρας. *J. Gulielm.*

29 *Genium meum*] V. N. Capt. iv. 2. 99.

33 *Si quid titubatum est*] Somnium merum de questionibus convivalibus, quæ solerent parasitis proponi, quis hunc vel alium cibum coixerit? Quis autem unquam dixit *titubare* pro disputare? Sed et ostendunt non cessisse, quid reliquias dixerit Plautus, cum ita explicant; statim colligam ex reliquis mibi oblatis, si quæ subsistunt. Imo 'reliquiae' sunt ipsum coctum, sive cibus paratus. Sic *Curcul.* act. ii. 3. 'Jam edes aliquid. C. Nolo hercle aliquid: certum quam aliquid mavolo. P. Imo si scias, reliquiae quæ sint. C. Scire nimis lobet, &c. Pernam, abdomen, sumen, suis glandium, &c. In lancibus: Quæ tibi sunt parata postquam sciurus ventorum.' *Persa* i. 3. 'Calefieri jussi reliquias.' Et infra, 'pereunt reliquias.' Sic appellant, quicquid est de penu. Sed hoc ne alii quidem animadverterunt. Habeant igitur sua certissima et plannissima: nos accipiamus ut omnes. Rogatus a Menæchmo parasitus,

numquid vellet inspicere facinus luculentum, (quod erat cognoscere furto subductam a marito uxoris pallam,) pro ingenio suo nihil aliud luculentum putat, quam quod ad luculentum fucum sit paratum, nec id inspicere esse aliud quam probare, exigere, gustando explorare, recte accuratem an in eo peccatum sit. Ergo ait, ‘ quis id coxit coquus?’ tanquam luculentum nihil datur, nisi a coquo. Jam sciām, arte rem gesserit an offendorit, video modō ipsum pulmentum vel scitamentum. ‘ Inspicere’ sic apud Sueton. Calig. c. 58. de pueris ad operas in scena edendas evocatis, ‘ ut eos inspicere hortareturque.’ Martialis: ‘ Quidam me modo, Rufe, diligenter Inspectum velut emptor aut lanista.’ ‘ Titubare,’ apud Horatium: ‘ Vide ne titubes mandataque franges.’ Terent. Heaut. II. 8. ‘ Verum ille ne quid titubet.’ Gronov.

35 *Catamītūm*] Id est, Ganymedem. Sic enim Latini illum nominabant; quem poëta finixerunt Jovem in aquilam versum rapuisse. Cic. Philip. II. pro impudico aut effeminate posuit catamītūm, et intellexit Antonium. Videtur a γανυμέδης, quod idem est cum γανυμήδης, detortum esse; γάδεσθαι enim et γάρωσθαι idem: ut prius diceatur *Gadāmidus*, inde *Catamītūs*. Sic ‘ Lanmedo,’ pro ‘ Lao-medon.’ Scul.

36 *Ad me attinent*] Parasitum, qui ventrem cibo, non oculos pictura pascere cupio soleoque. Lamb.

37 *Ecquid assimulo similiter*] Ecquid Ganymedem et Adonia forma aut ornata refero? qui uteque pneri molles et mulierum similes erant. Hoc autem ideo quasi, quod palla uxoris induens erat. Lamb.

40 *Ecquid aedes*] Nunquid nam abs te impetrare potes, ut præterea de tuo istuc vel corollarii vicem addes, quippiam? Item alibi: ‘ Nunquid aedes gratiam mihi aliquam hinc fa-

cere argenti?’ nam audiē pro ‘ velle’ usurpabant. Douza.

42 *Oh, mīhi abe te caveo cautius*] Delirat hic Lambinus. Quid parasito interest causam litigii scire? Tum, quomodo cavet hic ab illo sibi, cui manifesto se prodit? denique ultimus versus unde pendet? nisi sic a parasito cavetur, si uxor celatur. Nog. Quin elegantissime et verissime sic restitui: MR. Perge. PE. Non pergo hercule ego, nisi scio qua gratia. Litigium est tibi cum uxore: hoc mīhi abe te caveo cautius. MR. Clam uxorem ubi sepulcrum habeamus, &c. Iubet Menæchmus parasitum pergero in supparsitatione: at ille renuit blandiri gratia, nisi sciat qua mercede. Atque ob eam causam, inquit, diligentius abs te mīhi caveo, et præscire præmium cupio; quia litigium tibi cum uxore est: ut haud facile me domum sis ad cœnam vocaturus. Respondet Menæchmus: Eo pretio, quicquid dices, dices, ut hunc diem luculentum nobis, clam uxore habeamus. Acidal.

43 *Clam uxorem, ubi sepulcrum habeamus, et hunc comburamus diem*] Hanc sententiam habet: ubi mortuo et exacto die genium enremus et epulemur? nam ‘ mori diem’ dicebant. Statins Silv. I. IV. ‘ Jam moriente die rapnit me cena benigni Viadicens.’ Sed et ‘ dies componi,’ id se-periri, ut mortuum, dicebatur. Virg. Aen. I. ‘ Ante diem clauso componet Vesper Olympo.’ Sic fere Hor. Od. IV. 5. ‘ condere diem’ dixit. Eo autem tempore cœnare veteres solebant. Ita ex ‘ morte’ et ‘ sepulcro’ diei, tempus cœnandi intellexit: proinde quasi cœna sit ‘ diei bustum’ et sepulcrum. Turneb.

45 *Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus*] Id est, inclinatus jam in pomeridianum tempus est dies: atque ita jam quasi dimidiatus mortuus: igitur combinrendus. Fulgentius, de Solis equis: ‘ Lampos dici-

ter, dum ad umbilicum diei centralum concenderit circumflexus.' Jam, *Ad umbilicum*, id est, ad medium partem: umbilicus enim quasi media pars animalis est. Turneb.

46 *Oculum persuum*] Oculum plane et omnino solum. Significat se lumen esse. Et particula angendi data est verbo, quod omnis expers est incrementi. Turneb. V. N. Cire. i. 3.

49 *Ab leonino cavo*] A spelunca leonina, ubi commoratur uxor, quae ei instar leonis timebatur.

51 *Respectas identidem*] Jocus in verbo 'respectare.' Aurigator, vel agitator, in Indis Circensis identidem respicit eos qui pone sequuntur. Sic Menæchmus pallam uxoris induitus crebro oculos retrorquet, timens ne ab uxore conspiciatur.

54 *Captiuū sit*] Roganti Menæchmo, quid divinare de odore posset; praelatrus ille angur, Egone? inquit, Non ipsum collegium augurum melius conjecturam fecerit. Lips. Sic 'captus angur,' 'captus index,' 'captus arbiter' dicuntur. Turneb.

57 *Nam ex isto loco nasum spureatur odore illutibili*] Quasi dicat: Numquam palme partem mihi olfaciendam porridge: nam ex isto loco, id est, ex infima parte, nasum (pro 'nasus' antiquo) iuditur et inquinatur odore fastido atque illuto, hoc est, qui elui seu lavando abstergi non potest. Recite sane illi, meo judicio, qui rō illutibile sic interpretantur. Nec licet aliter. Neque, quod a nonnullis factum, quicquam hic mutandum est. Latex dicebant veteres pro 'lotus.' Unde grammatici volunt lutum, id est, cenum, per antiphrasis dictum, quasi minime lutum, hoc est, lotum. Hinc illutus, pro illotus. Glossa Pappi: 'illutus, sordidus.' Ab 'illutus' fit 'illutibilis.' Est ergo 'illutibile,' quod elui, quod lavando abstergi non potest. Boxhorn.

58 *Debet*] Ita MSS. Acidalio languidum hoc videtur: ideo malit licet,

assentiendi formula solemni. At rō licet hic nullus est locus. Rectissimum autem est debet. Subintellige, fastidire; quia, nempe, palla olebat furtum et scortum: quod sequitur. Boxhorn.

62 *Diurnam stellam*] Id est, Luciferum: ut Hesperum 'Noctiferum' vocat Catullus. Turneb.

63 *Jam fores serio*] Ita distinguendi ac legendi hi versus: *Jam fores serio?* ME. Feri: *Vel mane etiam.* PE. Mille passum commoratus cantharum. MR. Placide pulta. PR. Metuis oreo, ne fores Samia sient. ME. Mane, mane obsecro, &c. Interrogaverat Menschum Peniculus an fores feriret amica. 'Feri' ille respondet, sed statim revocans quod jusserat, 'vel mane etiam,' dixit. Ad hanc Peniculus: 'Tu mille passum commoratus es cantharum.' Isto verbo, inquit, quo manere me iubes ne foriam, commoratus es cantharum mille passum, id est, mille passum spatio ac mora, vel mille passibus. Tu a bibendo nos remorari quantum est spatium mille passuum. Salmas.

64 *Vel mane etiam*] Puto scribendum, *Vel mane etiam.* Cum dixisset Menæchmus 'feri,' pultaverat parasitus, sed improbe ac vehementer nimis. Ergo Menæchmus, *Vox*, scilicet tibi, qui delicate delicas fortes tam rusticæ insultas. Ne perge, ne iterum feri: sed mane etiam, expectandum. Respondet parasitus: Tua nunc opera serius bibemus. Et ludit confundendo longitudinem loci et temporis. Ut ille apud Quintilianum, 'quot millia passum declamasset.' Gronov.

66 *Ab se*] Lambin. *ab se*, interpretatur 'domo sua'; Meursius 'sponte sua.' Sed Acidal. legit, ME. Mane, mane obsecro hercule: capse ecce exit: oh! Solem vide: Satin' ut, &c. Quasi dicat: Nonne vides, solem hujus Erotii candoribus ex adverso oppositis obscuratum esse?

SCENA III. 1 *Extra numerum es?*
 Idem valent, numero, pretio, loco, ut, esse aliquo vel nullo numero, loco, aut pretio; esse extra numerum aut pretium. Hinc factum, ut pro 'cito,' Latini promiscue dicerent 'e numero,' vel 'in numero;' et postea omissa præpositione, 'numero:' quod Plauto familiare est. *Schopp.*

2 *Idem istuc aliis adscriptivis ad legionem?* Varro: 'Adscriptivi dicti, quod olim adscribantur inermes, qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperisset.' Contemptiores igitur isti adscriptivi. Dixerat Erotium Menachmo, 'Salve.' Peniculus quæsierat; cur et sibi salus ab ea non diceretur. Responderat Erotium; extra numerum apud se esse Peniculum, id est, pretio nullo aut loco. Peniculus autem 'numeri' vocem, ut militarem accipit et interpretatur. De militaribus numeris sufficiet adduxisse Ulpiani locum, L. 'ex eo tempore,' D. de Milit. Testam. 'Ex eo tempore quis jure militari incipit posse testari, ex quo in numeris relatus est; ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti vel tirones sint, et publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. Debent enim in numeros referri.' Quæ verba maxime huic loco illustrando faciunt. Nunc patet, quare legionis et ad eam adscriptivorum Peniculus, respondens Erotio, meminerit, et in ea metaphora pergatur. *Boxhorn.* *Adscriptivis?* Ubi legitur contemptiores fuisse adscriptivos? præclare consulentem imperatorem, qui sibi sciens et volens legeret pejores ac viiores in supplementa. Potius meliores legere debebat, qui casu interfectorum non terrentur. Imo nihilo viiores adscriptivi relatis in numeros: sed credibile est hos presentiorem operam reipublicæ debuisse, ut illis parceretur, nisi necessitas admoneret. Et hoc vult parasitus, qui probrum

meretricis in meliore partem vertit. Cum enim illa dixisset, 'extra numerum es mibi'; quasi diceret, te nullo numero habeo; Atqui, inquit ille, non ideo sum vilior, nam et adscriptivi ad legionem, non viiores relatis in numerum, extra numerum sunt. *Gronov.*

3 *Prælium*] *Prælium* urbane dixit, 'prandium' significans, manens in metaph. a re militari.

4 *Uterque?*] Intelligit se et parasitum suum; ut recte Lambinus. Nam Erotio electionem tribuit, ut dijudicet cum nro, ipso Menachmo an parasito esse velit. *Pistor.* *Pro Ilio potabimus?* Nec mutandum est aliquid, nec est serium dicendi genus, sed jocu duplex $\pi\alpha\mu\delta \pi\alpha\beta\alpha\mu\sigma$. Nam cum dixisset, 'mibi hodie apparari jnasi apud te,' exspectabant spectatores, ut diceret 'prandium,' audiunt inopinantes 'prælium': deinde, in eo prælio eterque pro Ilio, circa quod tantum bellum fuit, exspectabant dictum iri 'pugnabimus,' audiunt autem 'potabimus:' et utrimque in risum solvuntur. *Gronov.*

10 *Qui impetrant?* Qnasi dicat: Facile a me obtines, ut te pluris faciam, quam quemquam eorum, qui a me impetrant mei corporis usuram. *Lamb.*

12 *Nam si amabas, jam oportebat nsum?* Nihil mutandum. Hic versus a parasito clare, ut et audiret meretrix, pronunciatus. Præcedentem sub lingua dixerat, 'meretrix tantisper blanditor.' Ut antem dissimilaret quod ita submurmuraverat, ex abrupto incipit, quasi continuaret id quod submisse secum dixerat, 'Nam si amabas.' *Salmas.*

13 *Exviias facere, quas tovi, vole?* Hic exviias facere est spoliare se, et spolia a se in alterum transferre; quod Men. facit. *Turneb.* At vero, gravissime personæ errant: et miram nemini hucusque in mentem venisse. An Men. exxit pallam et dat Peni-

enlo, ut in ea saltet? nugæ. Exuvias facturus Men. id est, pallam Erotio destinatam exutrus, pallinm dat interea Peniculo sustinendum: pallium, inquam, quod pallæ superinduxerat occultandæ, et in quo alias prodibat in scenam, ut solet in palliatis comediiis. Id cum Peniculus reciperet, simul orat Menæchmum, ut exsto hoc, in illa aliquantolum saltet, priusquam deponat: ubi hoc negat alter, quippe adhuc sobrius, statim exire jubetur, &c. Igitur verbis nihil immuntatis, tantum personas reconcinnavi. *Acidal.*

20 *Hoc animo?* Ita versus hic dandas Menæchmo, seqnens parasito, quasi interpreti, quod illi dixit. *Gronov.*

23 *Ut ratio redditur?* Volant distinguui perierunt plane. *Ut ratio redditur?* Quod sit, quam bonam init et reddit rationem? atque hoc *epuravæ* dici. Quod perinde est ac si dicam Mostell. iv. 8. ‘*Ut verba audio, Non eqnidem in Ægyptum hinc modo vectus fui, sed in terras solas.*’ scribendum esse, *Ut verba audio?* Sic enim parasitus: quantum audio vel colligere licet ex ratione, quam hic reddit, cum ait se quatuor minis emissi pallam, quam uxori subreptam merestrici desert, minæ quatuor perierunt. Sic Amph. ‘Decimo post mense, ut rationem te dictare intelligo.’ *Gronov.*

26. *Atque aliquid scitamentorum de foro?* Quidquid alii dicant aut mutent, verissimam lectionem eruit Turnebus, *scitamentorum:* qua voce etiam usi alii. Ponitur hic pro scitis cibis. Nugantur enim qui ‘scitamenta’ ita dicta putant a ciendo, scilicet appetitum. Est cibis et condimentis etiam suus ornatus. Inde ‘scitamenta,’ sive ‘sciti cibi,’ ut supra, ‘faceti cibi,’ id est, pulchri appellantur. *Borghorn.*

27 *Glandionidam suillam?* Nec conjunctim hæc legenda, nec ut voluit

ea legi Gronterus. *Glandionidem* dixit parasitus, pro glandiis, ut ‘pernondem’ pro pernis. Ita enim scribenda. Quæ nomina ad eum modum per lasciviam et jocum parasiticum formavit, *Glandionidem, suillam, laridum, pernondem, sinciput aut polimenta porcina.* Salmas. Sed et ‘suilas glandium’ est in Curcul. II. 3. Nec *Glandionidam* pejus est quam *Glandionidem*, quia dicebant Leonidas et Leonides, et similia. *Gronov.*

28 *Aut polimenta porcina?* ‘Polimenta,’ ait Verrius, ‘antiqui dicebant testiculos porcorum, cum eos castrabant: a politione segetum, aut vestimentorum: quod similiter atque illa curentur.’ Arnob. lib. VII. ‘Polimenti sunt ea quæ verecundius proles dicimus.’ Idem de prolibus lib. v. ‘Parte altera proles cum ipsis genitalibus occupat.’

29 *Madida?* Veteres madere pro ‘coqui’ usurpasse, sat multis exemplis docere possum. Virg. Georg. I. ‘Et quamvis igni exiguo properata maderent,’ &c. Id ex eo credo, quod plerumque quæ cocta sunt, tenerescere et madescere solent. Turneb. *Madida quæ mihi apposita?* Prorsus non dubito errare, qui vix dubitat, quin sit scribendum, *Madido quæ mihi.* Nam *madida* sunt, ut recte accepterunt et docti interpretes, ‘cocta.’ Persa I. 8. ‘Collyra facite ut madeant et colliphia, Ne mihi incocata detis. SA. Rem loquitur meram, Nihil sunt crudæ nisi quæ madidas glutias.’ Sed, inquit, quid opus erat dicere, ut cibi cocti in mensa apponenterent? Imo quid opus erat dicere, ut cibi apponenterent jam ebrio et pleno? *Gronov.* *Milvinam?* Quæ milvinam δρέπω et appetentiam mihi suggerant, id est, vehementem: de milvi rapacissimæ et semper famelicæ avis natura. Turneb.

SCENA IV. 1 *Nummos tris habet?* Aureos intelligit Lambivus, non sestertios. Ego vero nec sestertios, nec

aureos, sed, ut alibi Plautus, didrachmos. Nam si obolo olera et pisciculi sufficiebant in cenam seni apud Terentium: si nummo, hoc est, didrachmo, erat χοιρόδιον, ut videtur est act. iv. sc. 2. (quod Athenis constabat tribus drachmis, ut ostendit Aristophanes in Pace) quidni triginta sex obolis lauta cena comparatur tribus? Gronov.

4 *Jam isti sunt decem*] Facete expressit Penicilli edacitatem. Videatur autem mihi Enbulum comicum imitatus, apud Athenaeum lib. 1. qui ingeniose edacem Philocratem, cum unus esset, bis nominavit, et pro duobus numerari voluit. Muret.

ACTUS II.

SCENA I. 4 *Si adveniens terram viideas quæ fuerit tua*] Maximam censet voluptatem Menechmus, si terra saltem videatur: at majorem servus, si terra patria videatur: quam et hic unice desiderat pertusus itineris. Argutiola Lambini in verbo fuerit inanis est; et possis emendare fuit, ut omnis ambiguitas tollatur. *Acidal.*

11 *Mare Superum*] Hadriaticum, Italie lavans superiora: dictum ab Adria oppido. Superum dicitur, quod, si Infernum spectetur, orientalius, vel (ut alii volunt) Arcticō polo vicinus, ubi pars mundi putatur superior. *Merula.* *Græciamque exoticanam*] Quare Græcia dicta sit 'Italia,' non dubitatur; sed quare 'Major Græcia.' Certissimum est ita vocatum a Romanis, quia propior ea esset illis, quam transmarina Græcia: quemadmodum contra Grecos Italos ipsi Græci transmarini vocabant Ἕπτακόδι, id est, barbaros. Nam Messenio apud Plantum vocat 'exoticam Græciam,' quam Romani 'Majorem Græciam,' non quidem ex persona sua, nam erat Siculus: neque vocasset consulto se ipsum barbarum: sed μητρικῶς ex persona Græcorum ipsorum, qui Siculos et

Calebros vocabant "Ελλῆπες Ἑπτακόδι, id est, barbaros: ut Plautus cum se vocat 'barbarem,' et 'barbariam' Italiam, non ex consuetudine Rom. dicit, sed ex persona Græcorum, qui μητρικῶς Italos vocabant: Turnebns, qui illam Græciam, quæ in Epiro erat, intellexit, prosecuto non leviter erravit. *Scalig.*

14 *Si appareret, jamdiu*] Recte Cameraria et Lambinus, quod habent scripti, distinxerunt, si appareret, jamdiu. *Hominem inter vivos queritamus mortuum.* Et hoc vel ob id ipsum, quia sequitur, *Nam invenissemus jamdix, si viveret.* At illos aint mentem non intellexisse: et scribendum, si appareret tamdiu: et id explicant: Si acus tamdiu posset apparere et in oculos incurrire, id autem fieri non posse: statim enim amissam acum occultari, et se subtrahere oculis. Sed non intellexerunt boni viri, quid Plauto hic esset 'apparere'; est enim id idem quod extare, superesse, non amotum esse, ubi queritur. Si appareret, sienbi extaret, compiceretur. *Tracul. II. 7.* 'Hoc saltē servat mare: cum illi subest, appareret; hinc des quantum vis, nusquam appetat.' *Gronov.*

20 *Vitus*] Censeo vitus retineri posse, bono etiam sensu. Non enim vivum tantum exequi statuit, sed et mortuum: usque dum mortuum saltem certo sciatur, &c. Et nisi vitus retineatur, inutilis vox est aliter. Ita locutus est Amph. 'Tu me vivus h. nunq. facies, quin sim Sosia:' non vivo; ut temere mutant. *Acidal.*

23 *Historiam scripturam*] Nempe situs terrarum orbis, urbium, insularum, marium, per quæ peregrinamur. Forte alluditur ad celeberrimam Ulyssis peregrinationem. De qua multiplex olim a diversis scripta historia, quæ nec scribi potest sine accurate geographicarum rerum cognitione. *Boxhorn.*

25 *Non tuo hoc sicut modo*] 'Suo mo-

do aliquid facere,' est, obtemperare libidini : ut sibi rectum videtur, sic facere. *Palm.*

30 *Viatricati hercle admodum aestive sumus]* Recte se habent, *Viatricati hercle admodum aestive sumus*: id est, admodum leviter. Veteres habuere aestivas vestes leviiores, et hibernas crassiores ac magis graves. Hinc 'aestive viaticatus' dicitur, qui leve viaticum habet. Levi viatico nihil esse gravius, festive dixit Sidonius Apollinaris. *Salmas.* Viatores, præsertim tenniores,estate minus sibi provident de viatico, quam hyeme; nam et paucioribus diebus, quo volunt, perveniunt, non tempestatibus hibernis detinentur; et inter eundem frigibus, quos capiunt ex agris, prope vitam tolerare possunt, et sub dies sine injurya corporis cubare, minusque in vestem impendunt. *Gronovius.*

39 *Quia nemo ferme sine damno]* Joco dictum est Epidamni nomen junctum esse ex *ērū* et *dānum*; quia illuc nemo fere nisi daunio suo divertere soleret: quod omen fugiens populus R. antiquum oppido restituit Dyrbachii nomen. *Muret.*

45 *Id utrumque]* Plane ad eum modum quo Agricola ille apud Tacitum: 'Maluit præficere non peccaturos, quam punire qui peccassent.' Haud aliter hic Menæchmus manu Mæsenioni ad peccandum proclivi adiunxerat paratam peccatum occasionem, quam ei post peccatum nimium irasci. Nam iracundus natura et animi perditio erat Menæchmus. Neque enim animi perciti legendum est, quod vult Lipsius. 'Perdito animo' aut 'perdite' aliud facere dicitur, qui ita ab affectibus abripitur, ut ratione nullum reliquissimum videatur. Inde dicimus, 'perdite amare,' 'irasci,' 'perdito animo esse.' Ut hoc loco. *Boxhorn.*

SCENA II. 12 *In vidulo salvum sero]* Arbitror loqui de peniculo quo

extergebantur baxem: aliqua; habebatque servus in vidulo qui in humeris. *Gruter.*

16 *Sacres sincerij]* *Porci sacri*, sive, ut vet. loquebantur, *porci sacres sinceri*, id est, puri et integerrimi, atque ad sacrificium idonei, laribus immolabantur, ab iis qui piaculum aliquod admirerant, aut qui insanii fuerant; imo etiam, quibus aucta erat liberorum prole familia. Videatur *Varro R. R. I. 1. et 4. Muret.*

21 *Seu Coriendrus]* Pro *Cylindrus* omnino hoc versu scriendum puto *Culindrus*, nomine quasi a 'culo' facto. *Nic. Heins.* *Culindrus*, pro *Cylindrus*, tunc scriptum et pronunciatum fuit. Nam eo tempore *Y Græcum* passim a Romanis, in *Græcis* vocibus quas usurpabant, mutabatur in *V Latinum*. Cum igitur se dixisset *Culindrus* vocari, respondet Menæchmus, *Seu tu Culindrus, seu tu Celiendrus*, perieris: a coleis voce obscoena conficta, ut 'culindrus' videbatur esse a 'culo.' Quasi diceret, sive a culo, sive a coleis nomen habes, periisti. *Salmas.* *Perieris]* *Catulli. Carm. L.* 'Peri rusticē:' *Græcorum ἔφε*, et φθείροις exprimit; ita hoc loco 'peri-eris,' id est, ἔφεοι. *Scal.*

29 *Cyathiso]* Κυαθίσω, οὐρεχοῦ. Translatum est significatum a causa efficiente in instrumentum. Itali pincerne dicebantur 'pocillatores servi,' et 'Ad cyathos.' *Propert.* 'Lygdamus ad cyathos.' Quibus convivae subinde dicebant, πίνειν κύπρα, miscere ut bibam. *Scalig.*

41 *Multum et odiorum]* 'Multos' dicitur, qui negotiis plurimum facescit, tanquam si ipse non solus, sed plures cum eo. Nec absimiliter *Cattullus Carm. CLX.* 'Multus homo es naso,' &c. *Gruter.* 'Multus' pro homine tetrico morosoque et importuno accipitur, quem *Græci φορτικός* dicunt. *Afranius apud Nonium:* 'Multus es, et molesta multum.' *Flav. Vopiac. in Epist. Valeriani de Aure-*

liano scripta: 'Nimius, multus est, gravis est, ad nostra non facit tempora.' Sed Græci πολλὰ dicunt hominem gravem et serium, et quanti-vis pretii: at Latinis 'multus' sem-per in malam partem pro ardeline usurpatnr et satageo. Gronov.

48 *Quamvis ridiculus est]* Id est, nihil magis ridiculum eo ne operari quidem potest. Sic Catull. Carm. XII. 'Quam sordida res,' id est, ad-modum sordida, interprete Mureto. V. N. Amphitr. 1. 8. Taubm.

51 *Madebunt]* Id est, cocta sint. Vide notas supra 1. 8. 29.

54 *Ire hercle melius, &c.]* Te ans-pense legendum est, ut sit jocus ex ambiguo: *Ire hercle melius est te,* nempe maximam in malam crucem; vel, intro, atque accumbere. Dis-sald.

55 *Ad Vulcani violentiam]* Id est, ad ignem.

69 *Navis predatoria]* Meretrice E-rotium.

75 *Navales pedes]* Intelligit servos remiges, qui in navi loco pedum sunt. Turneb.

SCENA III. 1 *Sine fores sic]* Non divinatui difficile, car fores suas ope-riri, id est, clandi vetet Erotium, eis præsertim, qui experimentis cogni-tum habent, nihil pejus homines ama-tores, quam occinas dominarum sua-rum jannas odisse. Dousz.

5 *Amant amanitas male est]* Ama-nitas loci allicit amantem, nt velit in domo meretricia versari: quod ei damnosum, &c.

9 *Potissimum]* Amator potissimum, qui primas partes apud amicam te-net. Ter. Eun. 'primum' vocat. Hinc Plauto, 'amicæ potiorem fieri' est ita insinuare et conciliare se ami-cæ, ut pulsis rivalibus solus et pri-mus placeat, et regnet in exoptatis amoribus. J. Gul.

24 *Folia nunc cadunt]* Significat: Si comparentur hæc, quæ nunc fiunt, cum iis quæ intra triduum futura

sunt; proinde esse, ac si folia cade-nia cum ipsis arboribns cadentibus conserantur. *Folia* vocantur etiam res nullius pretii aut ponderis. Apol. 'folia sunt artis et nuga mors.' Gruler.

26 *Elecebrae]* 'Elecebrae argenta-riæ, meretrices, ab ocliendo argento dictæ.' Ita Festus.

30 *Delicias facis]* *Delicias facere* interdum est irridere; ut hoc loco: interdum idem quod in Pœnulo, 'fa-cere seqnam,' id est, indulgere libi-dini. Catull. 'Si quis delicias dice-ret, aut faceret.' Muret.

36 *Bene vocas: tam gratia est]* Leg. Jam. Quasi dicat: Benignam te et liberalem in eo præbes, quod me ad prandium vocas; veruntamen habeo gratiam: quod est, gratiam tibi tai prandii facio; prandio tuo non utor. Lambin. Græci cum nollent ire in-vitati, dixerunt καλλιστα, δραμη, et νέρν καλλις, quomodo Latini, 'be-nigne,' 'gratia est,' 'facio gratiam.' At qui invitabant, dicebant, 'Una erimus hodie.' Terent. 'Dionymia hic aut: hodie apud me sis volo.' Casaub.

40 *Qui extergentur baxeæ]* Jocula-riter ludit in ambiguo significatu Peniculi; qui et parasitus erat, et spongia oblonga caudæ similis; qns, præter cetera, baxeæ etiam exterge-bantur. Sunt autem baxeæ, calce-menti genus. Apuleius in Floridio: 'Vestem de textrina emere, baxeas de suterna præstinare.' *Baxeæ* item crepidæ sunt, ἀπὸ τῆς βάξεως, scd philosophis speciatim attributæ. Ju-nius.

44 *Hæc mulier cantherino ritu es-tans somniat]* Jocus ex ambiguo. Nam et somniare somnia est videre inter dormiendum: dormiunt autem equi plerunque stantes, (somni au-tem comes somnum est,) tamen can-therii magis; qui, quod castrati sunt, mitiores et placidores somniculosi-que et dormitantes magis ob torpo-

rem videntur. Sonniere etiam delirare, nugasque et deliramenta effutire valet; ut Curc. iv. 3. ‘quos tu mihi libertos sonniias?’ id est, nugaris et blateras. Mulierem igitur iusanire et delirare dicit. Turneb.

51 Quam tu mihi navem narras] Aliibi quærant in voce navis obscenitatem. Hic nulla est. Quae potest enim cogitari obscenitas, ubi quis dicit, se in navi prandisse, inde hoc egressum esse? Quae autem subjicit mulier, ‘Perii, quam tu mihi navem narras?’ nihil aliud significant, quam perturbationem mulieris longe nec opinatissima audientis. Rud. ii. 2. ‘Confracta, mi Trachalio, est hac nocte navis nobis. TR. Quid navis? que istuc fabula est?’ Gronov.

58 Quasi suppellex pellionis, palus pede proximus] Et in tentipelio sunt pali ad distendendas pelles: et de palis multis in taberna merces suspendebantur, et domi suppellex. Atque hoc de Pellione homine paupere dicit, cuius suppellex praeter palos nudos nulla erat. Is autem etiam comœdiarum actor, sed malus erat. Quem etiam perstringit Bacchid. ii. 2. Turneb.

58 Ubi rex Agathocles, &c.] De uno quodcumque Agathocle ista a Plauto dici censemus, quae ita rescribenda sunt: *Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Plinthias, Tertium Lyparos, qui in morte regnum Hieroni tradidit.* Sed questionis est, quare dicitur Agathocles unus, idemque primum, iterum, atque tertium regnasse. Facilius istis est responsio; ex qua etiam illud liquebit, quare Plinthias, itemque Lyparos a Plauto dicitur. Primum igitur Agathoclem regnasse dicitur, ad quod fastigium quibus artibus erectus sit, fuse docet Diod. Sicul. lib. xix. Ea tamen dignitatis sede pene excusus fuit, cum in Africa bellum gereret. Veruntamen viciis rebellibus, in integrum fuit restitutus, ut Diodor.

lib. xx. Atque hinc quasi iteram de novo rex factus videtur. Quare autem Plinthias, ἀρδ τοῦ πλήρου, figlina nam enim fecerat Agathocles, dictator, causa petenda est ex Diodoro. Verum non diuturna admodum Agathocli haec felicitas fuit; sed ita dejectus est paulo post, referente Diod.

lib. xx. ut desperabundus ad imperii abdicationem ultra sese offerret. Quam conditionem cum recensarent illi, penes quos erat rerum summa, collatis signis feliciter dimicavit Agathocles, partaque est ab eo victoria, firmatumque imperium, quod asserere sibi quasi de novo tertium videbatur. Sed id administravit crudelitate cum summa, cujus experimentum dedit, deleto funditus illo exercitu, qui se dediderat; unde merito a Plauto Lyparos, Λυπαρὸς ή λύπηρος, id est, savus et moleatus appellatur. Petitus. Et iterum Pintia] Non Pythia, ut Hermolaus et Lambinus, non Panthia, ut Camerarius, non Pintia, ut Gruterus, non denique Plinthias, ut Petitus, sed Phintias est scribendum. Hoc enim nomen fuit unius ex multis tyrannis, qui post mortem Agathoclis per Siciliam extiterunt, commemoratus Diodoro Siculo lib. xxxii. cuius et nummi reperiuntur inscripti ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, quinque urbem Phintiam vel Phintiada condidit. Sed Agri genti dominatum obtinuit, et in ea successit Agathocli, non Syracusis: hoc excusandum est in persona mulierculæ, ex male tradito, male accepto rumore, memoria mala, ut fit, rem narrantis et personas, tempora, loca, acta facile confundentis. Pronunciat autem Phintia, qui Graece Φύρια, ut alibi Pterela. Nec dubito, quin alia in parte fuerit revera aliquis Liparo, etsi in historia nomen ejus intercederit: neque enim Pyrrhi nomen sic deformasse ausim dicere. Excusandum quod in morte Liparoneum istum tradidisse regnum ait Hieroni: nec enim ille regnum debuit

cuiquam, sed sum virtutis atque amori civium. *Gronov.*

71 *Amabo*] *Amabo* hic nihil aliud significat quam 'orabo'; ut et infra est. *III. sc. 8.* Terent. *Hec. sc. penult.* 'Die me amare, ut veniat.' Est enim blandientis, 'Ait te amare.' Sed et *Gmel* haud dissimili modo οὐ πάνταν accipiunt: hoc enim non tam amo quam ore significant, si *Sophocli* creditus: imo nos hodieque quippiem ab aliquo postulaturi, 'Amabo te,' in oratione directa dictamus. *Lips.* *Scin' quid te amabo*] *Scin'*, inquit, quid te sim oratura, ut facias mei honoris causa? Itaque ineptissime conciditur oratio distinguendo, *Sed scin' quid te amabo ut facias*: quasi intelligatur, 'scin' quid velim?' Imo etsi hoc intelligatur, non tamen ita distinguendum est: foret enim integrum, *Scin' quid velim, te amabo, ut facias*? *scin' quid te velim, ut facias, amabo?* quæ oratio media alia interrogatione dividi non potest. *Gronov.*

72 *Ad phrygionem, &c.*] Non solum palliam suam vult reconcinnari, et quæ in ea corrupta erant ac lesa, sarciri; sed etiam alia quedam adjici ornamenta picturasque ad eas quas jam habebat, acu phrygionis factas. Phrygio enim non ipse pulvinar aut vestem faciebat; sed jam factam accipiebat, ut variis operibus eam ornaret, et picturis variegaret. Preterea quod in pulvinari aut ueste pioxerat phrygio, id opus ita expressum in ueste extabat, ut extra corpus vestis emineret; et qua parte insutum aurum, aut colores acu intexii essent, ea parte uestis asperior ac rigidior reddebar. *Salmas.*

74 *Eadem ignorabitur*] *Eadem* opera seu ratione palla reconcinnata immutabitur ne ab uxore agnoscatur.

79 *Quid ergo? M.E. Opus est*] Non multum corruptelis et difficultatis in hoc loco, qui viros doctos habuit exercitos. *Menechmus* ingressurus dominum meretricis, servo *Measenioni*

abenti quo jusserat aliquid adīne mandatūrus vorat, 'Ebo Measenio, accede huc.' Iratus servulus quod dominum videret in ædes meretricis intrare, respondet, 'Quid negotii est?' Et iterum, 'Quid ergo opes est?' 'Imo opus est,' herus dicit: servulus iratior, 'Scio opus est;' nempe ut mendices, quia ad mendicitatem facile redigebant meretrices quemcumque arripassent ac tollissent. Ad huc herus respondet, 'Tanto nequior.' Ita enim scribendum, non tanto nequior es. Nam de se hoc dicit *Menechmus*, non de servo suo. Tanto, inquit, nequior sim, si hoc fiat quod dicis, ut non solum meretricis domum ingrediar, sed etiam ad mendicitatem ibi me redigam. Tantum vero abest, ut illa me mendicare cogat, ut etiam prædam invenerim ex ejus notitia. 'Habeo prædam,' inquit, 'tantum incepit operis.' *Salmas.* *Quid ergo? M.E. Opus est*] Non modo *Scioppius* et *Acidalinus* hic luserunt operam, sed vel maxime & rāvū qui non multum corruptelis et difficultatis in hoc loco esse ait. Imo corruptelis nihil est. Servum a quo paulum recesserat, quum diceret illa vers. *66.* 'hunc metuebam,' vocat *Menechmus*. Respondet ille, 'Quid negotii est?' in quo nulla appetit ira; sed rogat simpliciter, quasi dicat, Quid me vis? *Merc. I. 3. 24.* Rursum dominus, St! seire vis quid sit negotii? opima præda mihi objicitur. Quod non assequens servus, 'Quid ergo est,' inquit, quod significas? Rursum dominus, Opus est me has ædes ingredi, cum audacia et astutia, ut quod melior, emolliar. Servus ne sic quidem cogitationes domini eum perciperet, 'Quid opes est?' ait. Quem cum aliquamdiu sic lisisset, ac suspensum tenuisset, 'Scio,' interponit, 'ut me dices,' nempe periisse funditus, si possem posuero intra hoc limen. Subjicit servus, 'Tanto nequior es.' Eo, in-

quit, pejor es, quod scis, quæ dicta morearis, queque ego objurgandi tui causa dicturus sim : et tamen in istud barathrum te conjicis. Tandem fatetur palam, quod prius non fuerat eloctus, 'Habeo prædam.' Pro scire vis erat in MSS. et vett. codd. *susciri*; unde satis commode alterum effinxerunt. At illud mendacia nihil est, quem in optimo codice sit *medicas*, et in eodem ex illo factum antiqua manu me dices. Nec vero scripti, *Tanto nequior*: etsi nihil intersit: sed et scripti et editi vetusti, *Tanto nequior*. *Habeo prædam*. Unde fecit, quod edidit Camerina. Recte: nisi manus, MSS. *Tanto nequior*. MS. *En habeo prædam*. Illud ut me dices intellexit etiam Aecidalinus. *Gronov.*

82 *Ut venias aduersum mihi*] 'Adversam venire alieni' non tantum est obviam ire, sed etiam ire quæsitum aliquem loco designato: et dicitur præcipue de servis, qui veninnt, ut dominos allunde deducant. *Gronov.*

87 *Lombum dierectum*] Vide notas Capt. III. 4. 108.

ACTUS III.

SCENA I. 4 *Dum hieto*] Primum verbum et ad hunc locum unicum. Diomedes lib. I. 'Hietare' et 'hiatare' veteres dixerunt. Caecilius: 'Sequere me tu, qui mihi oscitans hietansque restas.' Laberius: 'Hiemantur fores;' pro eo, quod est *hietare*, id est, patent. Glossar. Benedicti: 'χασμάται, oscitor hieto: χαράντιος, oscitudo.' Palmer.

6 *Qui illum Dii omnes perdunt*] Quam parati fuerunt ad Plautum restitendum, quibus hoc genus loquendi novum, et placuit conjicere ad marginem, *Quin illum?* Cur non idem tentarunt ad Casin. II. 4. 'Qui illum Dii Deæque omnes perdant.' Persa v. 2. 'Qui illum Persam atque omnes Persas, atque etiam omnes personas Male Di omnes per-

dant.' Triummo IV. 2. 'Hem istic erit, qui istam Di perdant.' *Gronov.*

9 *Census capiant*] Qui in senatum non venerat, pignoribus captis multabatur: ita qui non venerit in concionem, enim pignoribus captis coereri vult parasitus. Sed pignora capere, dixit 'census capere.' Turneb. *Census capiant illico*] Forte, *census* careant illico: id est, multentur parte censos. Ut apud Terentium, 'tui carendum quod erat.' *Gronov.*

10 *Qui singulas eccas edunt*] Scalig. Conject. πονεφαγῶς interpretatur, Cujus nemo particeps est. Mihi constat eos hic diel 'in dies singulas eccas edere,' qui semel tantum de die edunt; qui canam tantum, non prandium sumunt. In eorum numerum se censeri non vult parasitus, qui jam tamen prandium perdiderat. *Past.*

18 *Perdidisse prandium*] Hoc Græcis est παραδειπνηθῆναι, canam perdere; non, ut putant, domi canare: vel quod Martial. Ep. XII. 78. eleganter dixit, 'affici domicænie.' *Casaub.*

SCENA II. 20 *Minore nusquam bene fui dispedio*] Nusquam tam bene acceptus et lepido curatus fui minore sumptu. Et 'esse probe,' pro bene admordere et tubercinari quiequid intra dentes venerit. *J. Gul.*

27 *Fecisti funus me absente, &c.*] Sepelivisti, me absente, prandium, id est, consumisti. Seneca Ep. XII. 'Cum se funereis epulis sepelivis- set.'

28 *Cui ego æque ac heres eram*] Omnino legendum, cui ego æque eres eram, id est, heres. Nam in meo codice Cantabrigico, cui ego, æque eris eram. Ego, inquit, non minus heres prandii eram, id est, dominus prandii, ut supra, 'heres nunquam erit post hanc diem.' Tu illi sois me absente coherede fecisti funus. Ac omnes heredes simul funus procura-

bant et exequis defuncti intererant. In eodem codice legitur, *fecisti funus meo absenti prandio, pro 'med absente,' id est, me absente.* *Salmas.*

81 *Pro maledictis dari postea]* Co-mice additum est ex abundantia, *postea.* Palmer.

46 *Occisa est hac res]* Periit hoc negotium. Capt. III. 4. Ita in Cod. Theodosiano est ‘interfectum negotium:’ ita Aristophan. τὸ τρίβλον, τέθηκε με, πρό κέλαυσται, factum est, periit. Casaubon.

48 *Cinados]* Turnebus *cinaedum* ‘salitatem’ hic interpretatur: Lambinus mollem et impudicum, et quem supra 1. 2. ‘catamitum’ dixerit.

56 *Satin’ ut quemquam conspicor]* Quid id rei est, satiane delosus sum? Quotquot obviam mihi veniunt, ludificant, Indibrio habent. *Bazhorn.*

SCENA III. 1 *Amare ait te multum Erotium]* Hic *amare* est amanter pre-cari, et a caro homine rogare et op-tare. *Turneb.*

4 *Spinther]* Spinther genus armil-lm etiam veteres interpretantur, at vers. 8. ‘spinther’ et ‘armillæ’ dif-ferunt. Spinther non simpliciter ar-millam significat, sed est armillæ spe-cies, ut interpretatur Festus, qua mu-lieres utebantur brachio summo si-nistro. Armillæ sunt proprie quas in utroque brachio gerebant. Græcis ψύλια et κλάνια. Vox spinter vel spinther Græca est θεοίca. Σφρυγτή annulus est a stringendo. Unde et pro anno etiam sive podice, qui et inde nomen habet. Nam et δακτύλιος Græci vocarunt. Pro σφρυγτή. Unde Latinum spin-ther, cum enallage etiam. Inde ‘spin-thriæ’ genus infamis libidinis apud Tacitum, a Tiberio repertum, quod annulatum quasi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Ansonii ex Græco versum, ‘Tres uno in lecto.’ Spinthriæ plane designat. Spinther pro Sphincter, ut Pintias supra pro Græco *Furrias*, quod nomen est pro-

prium Siculum. Sic enim codex meus legit supra act. II. sc. 3. ‘Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Pintia,’ pro Pintia sive Phintia, qui Græce *Furrias*. *Salmas.*

16 *Dicam corpore]* Lego curassere, id est, dicam Erotio, te, quem oravit, curaturum. *Lamb.*

17 *Inauris stalagmia]* Coharent per appositionem. *Inauris δύρας, δαλόβια:* monile, quod aurum lobis in-seritur, et appendet. Stalagmium, inaurium genus esse crediderim ob-longum, ex bacca pendula: a gutta similitudine, quæ σταλαγμῆς Græcis dicitur. Cœcilius apud Festum: ‘Ex aere ejus stalagmium habeo domi.’ Junius.

20 *Manupretium]* Varro de L. L. I. iv. ‘Quod manu factum erat, et da-tum pro eo manupretium, a manus et pretio.’ Isidorus Etymol. II. 1. ‘Abusive manus etiam ars vel arti-fex: unde manupretium dicimus.’

25 *Ut, quantum possint, quique li-cean, veneant]* Alii leg. quanti possint, scil. venire. Schop. leg. *Ut quantum possit, quique licet, veneant,* id est, ut quamprimum, et quanti licet vendan-tur.

ACTUS IV.

SCENA I. 8 *Hec abiit]* Lævorum qua coronam abjecerat Men. Sosi-cles. *Donza.*

9 *Optime revertitur]* Opportune, in tempore.

11 *Male habeas]* Id est, excipias, tractes, verses maritum. *Tauben.*

SCENA II. 1 *More more]* *Mos mo-rus*, id est, stultus, μῶρος. Mill. ‘Ego stulta atque mora multum.’ Trin. ‘Is mores hominum moros et morosos efficit.’ Ordo et sententia est: Ut, hoc est, qui, quo pacto, seu quam maxime stulto more multumque mo-desto utimur! et, ut quique sunt op-timi et maximi, hunc morem habent: clientes, &c. θαυμαστοῦς. *Lamb.*

10 *Qui neque leges]* Mutat nume-

rum. Quasi dicat: *Isti, qui neque leges, neque æquum bonum (émeutæ) colunt, sollicitos reddunt et negotiis molestant suos patronos.* Alii hic volunt esse principium novæ sententiae; quos non audio. *Lamb.*

19 *Ad populum]* Comitiis ceturiam calatis. *Douza.* *In jure]* Apud prætorem pro tribunali, sellave posita. *Douza.* *Ad judicem]* Vел a prætore datum, ut sunt recuperatores: vel a litigatoribus captum, ut arbitrum. *Douz.* Lites discutuntur ant in comitio pro rostris ad populum; aut in fori area apud prætorem in jure; aut in basilica apud judices. Cicero: ‘Nam si quis statnit hunc esse oratorem, qui tantummodo in jure aut in judiciis possit, aut ad populum, aut ius senatu copiose loqui.’ *Pollet.*

22 *Attinuit]* Ita me in suo negotio occupatum retinuit. *Lambin.* *Detinuit]* Ita me ab eo quod acturus eram, avocatum tenuit. Lambinus sic interpretatur et fallitur. ‘*Attinere*’ et ‘*detinere*’ hic eo differunt, quod ‘*detinere*’ sit diutius attinere: *de huic verbo, ut multis aliis, junctam habet angendi significationem.* *Boxh.*

24 *Conditiones tetuli]* ‘*Conditiones ferre*’ est proponere formulam transactionis, qua controversia aut res litigiosa componatur. Anton. ap. Cic. Philip. XIII. 17. ‘Qui me præcipitem egerit æquissimas conditiones ferentem.’ *Gronov.*

25 *Aut plus]* Mirum in modum hic dissentient interpres. Haud dubie legendum est: *conditiones Tetuli tortas, confragosas. Haud plus, hanc minus, quam opus erat, &c.* Aut vulgatum si retineas, pro *haut* accipendum est. Aut enim pro *haut* scriberant veteres. Neque se aliter accipero monet me Salmasius, quem audiamus. *Boxhorn.* ‘*Controversiam dicere*’ idem quod paulo ante, ‘*cansam dicere.*’ Nam ‘*causa*’ et ‘*controversia*’ eadem quæ Græcis æra. Sed et hoc loco *aut* pro *haut* acceperam. Sic enim scri-

bebatur, *haut vel aut, pro haut.* ‘*Haud plus, aut minus, quam opus erat multo, controversiam dixeram, ut sponsio fieret.*’ In causa dicenda et controversia disceptanda non multo plus aut minus dixi quam opus erat, uti sponsio fieret. *Salmas.* *Aut plus aut minus]* Ego vero nec *haut plus* *Haud minus, vel haut plus* *Aut minus* scribendum puto, nec si vulgatum retineas *Aut*, pro *Haut*, accipiendum. Sic enim solent loqui. *Captivis v. 3.* ‘*Cur ego plus minusve feci quam æquum fuit?*’ Terent. *Heeyra v. 1.* ‘*Ne quid faciam plus quod me post minus fecisse satius sit?*’ Phorm. III. 3. ‘*Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat?*’ Sueton. Octav. c. 84. ‘*Ne plus minusve loqueretur ex tempore.*’ ‘*Controversiam dicere*’ ut ‘*cansam dicere*’ accipere possum: sed quemadmodum ‘*non plus causam dicere,*’ pro non plus in causa disceptanda dicere, haudquam tolerarem, ita nec sufficerem possum *haut plus aut minus controversiam dicere*, pro tantummodo in controversia dicere. Lambinus, *dixi In controversiam, ut sponsio.* Quod si auderem, facerem *multa.* *Dixeram in controversiam, uti multa sponsio fieret:* ut se invicem provocarent, Ni hoc ita est, dabis mille nummum? Sed forte melius: *aut plus Aut minus, quam opus erat, multo dixeram,* *Controversia uti sponsio fieret.* Modo, inquit, augebam rem, modo minuebam ut ambiguum facerem judicem, ne clientem meum primo cœtu condemnaret; sed ut ad sponzionem veniret. *Gron.*

40 *Næ fannerato abstulisti]* Næ tu pallam magna tua mercede, id est, magno tuo malo abstulisti. Tralatio est ab iis, qui pecuniam grandi fœnore mutnam accipint. *Lamb.* Imo ab iis, qui quod audiunt accipuntve, bonum malumve fuerit, omnino deinde reddunt, juxta regulam Hesiodi, cum fœnere luculento. *Gruter.* *Sic datur]* Sermo castigantis et pœnæ

sumentis, aut poenæ sumptas esse
gratulentis: quare par istud verbo-
rum parasito datum cuperem. *Gruter.* secutus Lambinus hanc interpre-
tationem. *Sic datur]* Utrumque falli-
siunt, nam ‘sic datur’ hic idem esse
quod sic tenetur. At illi plane hic
tenentur et deprehendunt pro infre-
quentibus lectoribus Plauti, quem-
admodum et in *Asinaria* 11. 4. 33. ubi
tentabant simile, *sic deder.* Nu-
nquam aliter haec formula accipitur, et
exempla sunt in promptu, quæ jam
alii congesserunt. Afferant tamen
locum Ovidii: ‘Se quoque det mun-
er populo speciosa videndam.’ Quid
autem simile: ‘sic datur,’ et ‘det se
videndam?’ Deinde an ‘det se vi-
dendam,’ est teneatur, deprehenda-
tur in flagitio? *Gronov.*

46 Nisi unum: palla pallorem] Haec
neutriquam Menæchmo sunt tribu-
nda, qui confidenter in sequentibus ne-
gat se pallam uxori surrepiisse. Igi-
ter Peniculi persona his præscriben-
da, et reliqua legenda, quomodo edi-
dit Camerarius: *Mu. Pallam. Me.*
Pallam, quid? *Mu. Pallam, quid paves?*
Me. Nihil equidem pavo. *Pe. Nisi*
unum: palla pallorem incutit. *At tunc*
clam me omisses prandium! &c. Non
a Plauto, sed monstræ sunt quæ in
ultimas Plauti editiones ex nescio
quaib[us] deterioris notæ MSS. irre-
sere. *Boxhorn.*

57 Responsant] Significat, feroci-
ter et irreverenter respondent. Sic
Truc. 11. 7. 45. *Hor. Sat.* 11. 7. ‘Re-
sponsare cupidinibus,’ et sic sappins
alibi. *Gronov.* *PR. Nugas agis]* Ita
haec ubique Peniculo do; cum verba
sint illidentis potius quam iratae ux-
oris. Et uxor jam ante dixerat, se
tacere velle. Et paullo post ait Men.
Peniculo, ‘Potin’ nt mihi molestus
no sis,’ &c. multo concinnius. *Pistor.*

62 Bellus blanditur] ‘Bellus homi-
nes’ nonnunquam dicuntur, qui ad
aliorum quasi nutus se accommodant.
Et ‘belle dicere,’ qui, quæ alii ve-

lunt, loqui student. Et ‘belli homi-
nes’ sunt, quos Aristoteles ἀρέσκειν
vocat. Ita Muret. ad *Catal.*

81 Et quid tristis] Corrigunt, *Eo,*
quid resistis: pessime. Dixerat supra
Menæchmus vs. 44. ‘Quid tu mihi
tristis es?’ et vs. 58. ‘Tristis admo-
dum es.’ Horum illa memor, ‘Audi,’
inquit, ‘atque ades: Et quid tristis
ego sim, et quid hic mihi dixerit,
falso scias.’ *Gronov.*

83 Cepiat] Id est, verbis captiōse
ludit ut argutus est scil. *Tebm.*
Huic surrepta est, non tibi] Acidalius,
tibi surrepta est, non huic. Gruterus
explicat huic, in usum hujus Menæch-
mi, ut esset quod daret Eroto: nam
si tibi, id est, in usum tuum surrepta
esset, salva apud te esset: et Lambi-
num sine causa restuare. Certe ar-
stutus Lambinus et tamen verissimum
est quod refert, ut nescio cuius, et si
non probet ipse, præcedenti verbo
legendum, *palla surrepta est mihi.* La-
dit enim Menæchmus repetendo ux-
oris verba, ‘Palla mihi domo est sur-
repta.’ Ille quasi ignorans subjicit,
‘palla surrepta est mihi?’ nam quod
perdit uxor, videtur et perdere ma-
ritus. Ne dicam, ablata interrogati-
onis nota eum dicere verum, et fa-
cias tecte confiteri: ipse enim sur-
ripnerat. Ergo parasitus, ‘viden’ ut
scelestns captat?’ verba scilicet, re-
petendo præcise sermonem uxoris.
Huic uxori surrepta est, non tibi.
Nam profecto tibi, Menæchme, sur-
repta s' esset (cum eam deferres ad
scortum et huic redditā) salva nunc
foret. *Gronov.*

90 Vin' afferri noctuam, qua tu, tu,
&c.] *Tu, tu, Græcis τύ, τύ:* unde et
τύ τύ noctua, apud Hesychium: quippe
et hic alluditur ad vocem noctuam,
tu, tu, seu *ton, ton.* Sonat antem
noctua uberinæ hoc Germanum, non
exilius i[n]lud Gallicum. Ita recte in-
terpretes. Porro noctua hinc dici-
tur ‘tatubare.’ *Vetus grammaticus*
Sidonius, cuius fragmentum de vocis

bus animantium in aliquot *Gloss.* nos-
tris *Mss.* legitur, ‘Noctua tutubat.’
Sic enim legendum, non *cucubat*. I-
dem verbum restituo, auctiori veteris
poëmatii, quod ejusdem est argumen-
ti, *Noctua lucifuga tutubat in tenebris.*
Male vulgo editor cucubat, quod ex
Plautino hoc loco satis est manifes-
tum. *Boxhorn.*

93 *Non dedisse*] Scilicet me. Nihil
sunt quæ garrit Lambinus. Tantum
cavillator Menæchmus, et dicit, se
non tam dedisse pallam, quam com-
modasse: tunc scilicet facile recep-
turus, cum plane detrita: nam sequi-
tur, ‘*Sed ego illam non condonavi.*’
Vocis utriusque discrimen notum
JCTis, nec ignoravit Plautus, *Trio.* v.
2. ‘*Nam beneficium homini propri-
um quod datur, proprium sumserit:*
*quod datum est utendum, id repeten-
di copia est, quando velis.*’ *J. Grut.*

105 *Excludit foras*] Lambinus hic,
ut et *sapra act.* III. sc. 2. atque alibi
leg. foris, cum *excludo*, inquit, verbum
sit quietem significans: nam is ‘*ex-
cluditur*,’ cui ingredi volenti ostium
non aperitur; ‘*extruditur*,’ qui jam
intus est. *Sed venia doctissimi viri,*
*genius antiquæ locutionis alterum eti-
am non respuit.* *Taubm.*

109 *Orabo*] Vos critici majores
reponite et hic *amabo*. Scriver.

SCENA III. 7 *Ad phrygionem*] Phry-
giones dicuntur qui subtilliora opera
in sindone aut serico, acn aut nendo,
conficiunt, et in primis aureo filo,
quod vocant ‘*acu pingere.*’ *Gronov.*

9 *Factum repieres*] Gruter. ex ves-
tigia *Mas.* qui habent *releceris*, fecit
relege res, quod temere in editiones
quasdam irrepit. Parens notat in
veteri codice scriptum esse *redixeris*:
quare ille rescripsit, *reviceris*. Om-
nino scribendum est, *nunquam factum.*
Ne dixeris: te nempe mihi dedisse
pallam ferendam ad phrygionem.
Ita passim Plautus. *Boxhorn.* *Nun-
quam factum repieres*] Duo fuere co-
dices Palatini, quibus in recensendo

Piæto a Bacchidibus ad finem usque
sunt nisi ambo quondam Camerarii: *alter integer quem Pal. 1. aut κατ'*
ἔξοχον V. C. solent vocare: *alter or-*
sus a Bacchidibus, quem propterea
Dec. vel Decertatum et Pal. 2. ap-
pellant. Ne quis igitur putet hic
dissentire Grutern et Pareum in
edenda scripta lectione, uteisque an-
notat Pal. 1. seu V. C. habere *rele-*
ceris, et supra scriptum *redixeris*; *interneque Pal. 2. seu Dec. relegeris.*
Ceterum satis placet Boxhornii, *ne*
dixeris. *Gronov.*

12 *Quia commisi*] Quia tibi pallam
commisi, et sic stultitia et credul-
tate mea nimis factum est, ut me
defraudare possis, me defraudare co-
gitas. *Lamb.*

17 *In oculos compingite*] Nihil ca-
rins est oculis, nihil neque vel a na-
tura vel canticione hominum custodi-
tur. Inde illæ vetustissime loquendi
rationes, ‘*oculisimus*,’ pro dilectissimo; ‘*in oculis aliquem ferre*,’ pro
multum amare, enare, maximè fa-
cere. Ita hoc loco Erolium dicit
Menæchmo, ut vel uxor, vel ipse pal-
lam in posterum ita custodiant; sicut
oculi datis a natura fidissimis clausis
custodiuntur. Neque huic in-
terpretationi obstat vox ‘*compin-
gere*,’ tanquam ejus solius usus *bir*,
ubi de dura et gravi custodia agitur,
ut carcere, quod vult Lambinus.
‘*Compingere*’ enim quid in aliquem
locum simpliciter dicimur, quod ac-
curatius volumus asservatum. *Box-
horn.* *In oculos compingite*] Irrati-
nem: ponite et asservate ibi, ubi
nemo querit. *Gronov.*

20 *Frustra me ductare*] Quid sit
ductare meretricem ac scortum, satis
notum est. ‘*Frustra ductare*’ hoc
loco idem est quod gratis ductare,
nulla data pecunia. *Nisi feres*, in-
quit, argentum, frustra me ductare
non potes. *Vel sane subintelligen-
dam ‘es;* *frustra es*, me ductare non
potes. Et sic interpusendum: *Nisi*

argentum feres, frusta. Me duciare non potes. Salmas.

ACTUS V.

SCENA I. 11 *Muttire*] *Muttire* est ne *mixtum* quidem audere profere : quod Græca γρόξεω. *Glossar.* ‘*Muttum, γρόβος.*’ V. N. Mil. III. 1.

14 *Hecubam quapropter canem, &c.*] Hecubam, velut canem, Græci lapidibus insectati sunt, quia maledicta in quemvis obvium e Græcis ingenerbat. Et propter hanc animi acerbitudinem et rabiem, singitur in canem esse conversa. *Jven. Sat. X.* ‘*Sed torva canino Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.*’ Quin et ejus effigiem canis forma pingi solitam, canemque eidem immolatum tradunt. Ejundem et sepulcrum ‘*Cynossema*’ vocatum, Plinius auctor est lib. IV. c. 11. *Gruter.*

36 *Quare*] Non est necesse ut hanc mutet Colvius: nam *quare* ac *quæso* permuntantur. *Gruter.*

41 *Degeris amicæ*] ‘*Degero*’ dicitur, ut ‘*defero*.’ Est autem idem verbum quod ‘*digero*,’ e in i, ut sit, mutato; quod nihil aliud vulgo significat, quam ordinare aliquid, compонere, et in debitum locum referre, quod fieri non potest nisi degerendo, sive rem ex uno loco in alium transferendo: qua vetusta significatione ‘*degerere*’ hic poniatur. *Boschorn.*

42 *Monstra, quod bibam, &c.*] Recte se habent, si scis, monstra, quod bibam, &c. Si potes me alere et ostendere unde vivam, tuam perpetiar petulantiam, ut tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non possum, nisi ut me alas, et mihi monstres quod edam et bibam. Sed ‘*bibam*’ tantum dixit, quia causa vivendi præcipua Græcis in bibendo. Unde et ευμένος dixerat, quod Latini convivisse. Eandem sententiam expressit Theocritus in ‘*Δασκαλούς*, nisi fallor, Πασσάρους ἀνταρεῖ’ *Ubi nos alueris, impera.* Salmas.

48 *Cum Calchte*] *Cum Calchante*, ut est in MSS. *Thestoris filio*; qui arte divinandi plurimum poliebat in exercitu Græcorum ad Trojam.

SCENA II. 4 *Consitus sum senectute*] Ita Ter. *Eun.* II. 1. ‘*annis obstitus.*’ Virgil. *Aen.* VIII. ‘*Ibat sex obstitus ævo.*’ *Obeitum pro pleno uearpatum antiquis: eo, quod locus frugibus obstitus aut sentibus, iis pleous sit.* Turneb.

5 *Onusum gero corpus*] Duo sunt haec onera; nam et corpus hic senectus gerit, et corporis onus, senectatem sive annos. *Mercat.* IV. 1. ‘*Quin is ociosus?*’ Sy. *Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero. Do. Quid oneris?* Sy. *Annos octoginta et quatnor?*

25 *Mu. Ibo advorum: salve*] Ita hinc ordino. Filia enim officii sui memor patri obviam procedit: *tunc salutat.* Nam ita solebant parentibus natæ, aut propinquæ honoratio cognato: ut Sticho: ‘*Ferre advorum hominem occupamus osculum. Salve mi pater.*’ J. Gal.

28 *Velitati estis*] V. N. Radent. II. 6.

29 *Non longos loges*] Scil. facias. ‘*Logi sunt sermones, vel dicta ridicula et contemenda,*’ Nonius. Utitur et Terent. *Phorm.* III. 2. et Cicer. *Logi enim vocabulo p̄mē jam ut vernaculo ntebanter Romani: et logis in nūgis, tanquam suam vocem dicebant.* Palmer.

35 *Neuter ad me*] Censeo dissecan-dam vocem, *Ut caveres, neuter ad me:* hoc est, ne vel maritus vel tu. *Gre-nov.*

39 *At ille hinc amat*] V. C. hanc. Probo. *Scriver.*

40 *Atque ob istanc industriam*] Quam adhibes in observando viro.

46 *Lanam carere*] Ita vett. edd. neque aliter citat Varro L. L. I. VI. *Carere a carendo;* quod lanam tum purgant ac deducunt, ut careat spurcitia: ex quo tum ‘*carminari*’ dici-

tur lana, cum caret eo quod in ea est nequam. *Carere a' caro, is, it;* quod sine dubio est a Græc. *κείσθαι, τονδεῖν,* *τάπεινος;* non, ut Varro: unde et 'car-duns,' quis aptus carentia lanæ, et 'carmen' instrumentum ferrem ad carentia lanam. Lucr. iv. 'Quasi carmine lana trahatur.' A quo verbum 'carminare,' infra act. v. sc. 8. Aliud 'carmen' a canendo, aliud 'carmen' a carentia. *Scalig.* Iude 'charitores,' qui in Glossis Papini dicuntur 'lanarii, qui lanam carunt, carpont, dividunt.' Sic enim ibi legendum est. Unde apparet *carpare*, quod in MSS. Pall. pro *carere* legi hic notant eruditii, non nisi glossam esse *τοῦ carere.* Porro nobis ejusmodi caritores *kaerders* etiam dicuntur. *Boxhorn.*

58 *Quod vos dissipatis?*] Potest tollerari, ut sit *λαθόντες*, sive extenuatio rei per verba, pro litigatis. *Colvius-dissipatis:* *Mensius dissentitis.* Sed nullo modo ferendum, quod nuper conjecterunt, *dissernatis.* Hoc juxta hic locum habet, ac separatis, distinguitis. *Gronov.*

61 *Cujus rei rerum omnium?*] Recte Lambinus interpretatur *velle senem*, cuius rei ex omnibus rebus causa Deos testes faciat? Et prorsus inepte, qui personas ita ordinat: *cuius rei?* *Mr. Rerum omnium, Me neque:* quod ineptius reddit interpretando, quasi dixerit Plautus 'Deos rerum omnium.' Qnis enim unquam est ita locutus, ut dicere 'deos rerum' et 'rerum omnium?' Ego si hanc scriptoram tueri vellem, 'rerum omnium' referrem ad sequentias, et id acciperem, ut solent dicere 'ceterarum rerum:' quemadmodum illud ipsum usurpavit auctor *Cistellaria* i. 1. 33. Sed nihil est causæ, cur spernamus vulgatum. *Gronov.*

72 *Non tu te tenes?*] Jubet tacere ac quiescere filiam senex: ipse solus scilicet serio opus executurus. *Tene-te,* id est, abstine, cohibe. *Cas. III. 2.*

'Vix teneor, quin quæ decent te, dicam.' *Gruter.*

76 *Viden' tu illi oculos virere?*] Nihil mutandum. *Virere* est lucere, et sic 'virena flamma' Horatio, et apud Homerum, φλὸς ἐμπάρθη, *flamma* mārcescit, quæ quasi 'virere' desinit. Nam et *virere* pro ἀνθεῖν, quod verbi et flammæ tribunnt Græci pariter ac Latini poëtæ; ut 'florentia lumina flammis,' et ἀνθεῖσα φλὸς, et color ἀνθηρός. Nec obstat quod sequitur, ut 'oculi scintillant,' plus est enim scintillare quam virere vel lucere. At *viridis* color, qui ex temporibus et fronte exoritur, non est mutandus in iridio coloreum. *Cæruleum* intelligit et *glaucum*, quem 'olivastrum' vulgo vocant, qui color est morbo sororum. Fortasse an et *virere* oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel *glaucus*, ex morbo vel animi passione violenta. *Hæc explicanda* sane, non motanda. Libri enim omnes meliores ac vetustiores sic habent. *Salmes.*

80 *Ut pandiculans oscitatur?*] *Glossarium:* 'Oscitatnr, χασμάται.' *Taubm.*

82 *Evoē, Evie, Bromie?*] Quia Menæchmus se furere et bacchari simulat, usurpat vocabula, quibus bacchantes utebantur. *Evoī* interjectio est δρυσμοῦ, *evoē.* *Evius* et *Bromius* sunt Bacchi nomina. *Lambin.*

95 *Pugnis me vetas, &c.]* Hæc iterum clare loquitur, ut eos terreat. *Vetasne, o Apollo, me* quicquam meis pugnis in hujus mulieris ore parere?

101 *Tremulum, Titulum?*] Melius hic fortasse legi posset *Tithonum*, qui ad extremam senectutem vixit, adeo ut emori non posset, quamvis omnibus senii decrepiti malis vexaretur. Non iste quidem cygno prognatus patre, quem Aurora adamavit, sed hic homo non pro sano loquitur. Cum enim insaniam simulet, ea dicit de industria quæ insani hominis sunt. *Salmas.*

102 *Artus*] Non obliquos casus verborum quarta declinationis generis mentrius reperiiri inficiuntur. Verum sunt isti, non a rectis in u, sed in us. Nam nomina ejusmodi olim utramque habebant terminationem. Contra itidem quedam hodie in us solum efferruntur, que olim terminabantur in u. Tale pro 'artus,' 'artu,' inde artus hoc loco; a quo 'deartu' supra Capitv. III. 4. et 5. *Voss.*

106 *Dedolabo assulatum viscera*] Hoc minutatim exponit Nonius: recte. Hinc 'assulæ marmoretæ' apud Vitruvium, τὰ ἀστυλεῖματα, ex marmore, dum cœditur, excussa: nec quicquam mutandum. Glossæ: 'Awex-Λεκù, deforme, dedolo.' Utrunque dicebatur 'astula' et 'assula' pro eodem: sic 'mersus,' 'mortuus,' 'fusus,' 'fistus,' 'fixus,' 'fictus,' et similia. *Salmas.* *Exosseabo, dein dedolabo*] Hinc Camerarii conjectura est. Superiores, senem *Exossem*, nisi *dedolabo*. Aldus auxit, *Exossem reddam, dedolabo*. Ambo scripti, *Senem esse fini dedolabo*: unde Parens, *ossetum et exosstem*. Sed scribendum est, *hanc senem Ossum fini dedolabo assulatum viscera*: sermo dignissimus Plauto, et minima mutatio. *Ossum fini* est usque ad ossa. *Dedolabo* est decidam et amputabo securi: quemadmodum dolabra est instrumentum quo cœdimus, non quo levigamus, ut ascia. Potuisse et huius senti: sed non est necesse. Hac fabula II. 2. 'Nummum illum, quem mihi dudum polititus dare, Jnbeas, si sapias, perculum afferri tibi.' *Dedolabo*, trucabo circen hanc senem, quod ad viscera, assulatum et minutatim desecta fini ossium, ut nil nisi skeletus supersit. *Gronov.*

114 *Facite inflexo*] Sana omnino sunt, *facite inflexu sit pedum pernicitas, modo disjunctum legator in flexu*. Pernicitas equorum, precipue curra equestrum, in flexu maxime requirebatur. In flexu metæ inprimis ne-

cessaria fuit. *Salmas.*

117 *Qui me capillo hinc de curru deripi*] Aliusum ad Palladem Homeericam, quæ Achillem capillis a pugna revocavit. *Deripi*] 'Deripere' est deorsum rapere et detrahere: 'diripere,' diverse et in varia partes rapere, ut sit in expugnationibus urbium. *Popma.*

118 *Atque dictum*] Apollinis oraculum 'dictio' olim annupata. Pacuvius: 'Flexa, non falsa, autumare dictio Delphin solet.' Ait, tortuosa et obliqua esse oracula, non mendacia: unde et Apollo Δοξας. Accens apud Hereno. lib. II. 'Aperte fata dictio, si intelligas.' Et aliequi 'dicta' interdum iussa sunt: unde 'dictator' et 'dicto-audientes': de quibus Varro L. L. lib. IV. et V. *Apollinis*] Apollinis rectus olim casus, pro Apollo. Verum hoc loco aient quidam, Apollinis esse vocandi casum; sed falluntur: nam 'tuum Apollinis imperium' ait, ut Cicero Phil. II. 'Tuum hominis simplicis pectus:' et in Maniliiana, 'Tuum gravissimi viri judicium.' *Voss.*

SCENA III. 9 Obligasse crux fractum Æsculapio] Quid sit obligare crux fractum aut brachium chirurgi sciunt, ad quorum artem hoc pertinet. Græci ἐπιθεσμῶν vocant: unde libri veterum medicorum, τερπὶ ἐπιθεσμῶν. Sed hic deridiculi gratia gloriosem introducit medicum, qui se jactat obligasse crux fractum Æsculapio, brachium Apollini, quasi ipsi medicinae auctores Dii ipsius cura opus haberint. Veteres medici etiam fuero χειρουργοι. De Æsculapio et Apolline, quod auctores medicinas fuerint, res nota. *Salmas.*

12 *Movet formicinum gradum*] Formicarum gradus minutissimus est ac spississimus, atque ideo tardus. Multum quidem movent, sed parum promovent. Pari forma dixit Catullus Carm. xxxix. 'incedere myrmica,' et Martial. 'Crusculum formicæ.'

Muret. Est etiam proverbium apud Græcos, μυριάκος ἀγραπός, pro angustis et incurvis viis: quod ita explicat Suidas: περὶ Ἀγαθῶνός φησι τοῦ ποιητοῦ, ὡς λεπτὰ καὶ ἀγκύλα ἀναφενεύοντο μέλη. **Gronov.**

SCENA IV. 2 Cerritus] V. N.
Amph. II. 2. 144.

8 *Quin suspirabo plus sexcenties in die?* Qui sœpius et celerius ultra citroque commeant et discursant rei alicujus curandæ caussa, suspirant, suspiria alte petant. Dicit igitur hic medicus, se magna cum cura insanum curaturum, quin ad eum invisurum, eaque de caussa suspitaturum plus sexcenties in die. *Hæc genuina est hujus loci sententia.* **Boxhorn.**

SCENA V. 4 Mens Ulysses] Quo utebar consiliario et administro, ut Agamemnon Ulysse ad Trojam.

5 *Vita devolvam tua]* A Parcarum fusis aut stamine puto sumptum. Virgil. Georg. I. iv. ‘Carmine quo captæ, dñm fusis mollia pensa Devolvunt.’ **Boxhorn.**

14 *Equivid sentis?* Ridiculum est ita medicum rogare: et Menæchmus nimis molliter respondeat; si illud ab eo quæsitum. Quin tu personas ita restituas: SE. *Equivid sentis?* MEN. *quidni sentiam?* Non pot. Acidal.

15 *Ellebori jugere?* Non potest hujus ægri sanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex agri jugere meti potest. Simile Hor. illud Sat. II. 3. ‘Danda est ellebori multo pars maxima avaris: Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.’ Dicebant veteres ‘juger’ vel ‘jngus,’ ut ‘later’ et ‘latus,’ unde in singulari remansit ‘jngere,’ et in plurali omnes casus. **Gronov.**

22 *Percipit?* Id est, penitus capit. Ter. Eun. ‘urbis odium me percipit:’ ubi rō ‘per’ αἴγαρκων est.

23 *Etiam percontabor?* Lego, *Etiam percontabor alia.* SE. *Occidis fabulans.* Cum alia etiam percontari velle dicaret medicus, gravatur hoc senex:

Delph. et Var. Clas.

et, Occidis hominem, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo medicus garrulus, fertur alter ægroti morbus. *Acidal.* Malum retinere quod in MSS. est, post alia posita rogantis nota. Senex ergo dicit, *Alia?* Visne tu adhuc plura et alia percunctari? Profecto fabula, nimum fabulando et percunctando eum occidis. **Boxhorn.**

24 *Oculi duri fieri?* Ne hoc quidem temere querit medicus: eorum, quos atra bilis vexat, corpora constat fieri extrinsecus duriora, propter atræ bilis naturam, quæ sicciissima et calidissima est: in primis oculi, qui sunt textura prædicti rariissima, partesque corporis sunt infirmissimæ. Etiam hæc insanis signa ab Aristotele probantur. *Vict.*

25 *Me locustam censes?* Locustæ cum de insectorum genere sint, palebris coronati; idcirco duriss. sunt oculis. Arist. de Part. Anim. I. II. et Plin. XI. 37. *Taubman.* Fere ad verbum, Ἄρδ μ' ἀπτελοβόβαλμον ὄγρα γρίψεις ἀπέτρεψε; qua voce in Sphingocarione usus fuerat Eubulus. Duris autem oculis, hoc est, σκληροφθάλμουs locustas esse, nōstum est. *Heins.* Porro cum non tam ignavia, quam imperitia medico hic exprobretur, non homo ignavissime, ut vulgo, sed ignarissime hic legendum puto. **Boxhorn.** *Homo ignavissimus?* Medico putant non tam ignaviam quam imperitiam oportere exprobriari, eoque corrugant ignarissimum. Sed observasse debuerant ‘ignavum’ Plauto passim pro homine nihil ac nullius nōus ponit. *Casina* II. 3. ‘Quid tu scis?’ CL. Te sene omnium senem neminem esse ignavorem. Unde is nihil?’ Sic ‘ignavissimus vervecibus’ in eadem fabula III. 2. *Persa* v. 2. ‘Mea ignavia tunc me irrides.’ *Triduummo* I. 2. ‘qui illius sapientiam Et meam fidelitatem et celata omnia Pæne ille ignavus funditus pessum dedit.’ Et IV. 2. ‘quid ergo ille ignavissimus mihi

Plant.

6 L

'latitabat?' Rud. III. 5. 49. Gronov.
29 *Curens*] Præfero lectionem quæ in quibusdam edd. comparet, *facilius tu dormis cubans*. Id versus etiam postulat. Quidam etiam sedentes dorminunt. *Salmas.* Confirmat alter Ms. in quo *cubans*.

38 *Coronam surripuisse acio Jovis*] Quod Petilius quidam dicitur fecisse, qui ex eo dictus est Capitolinus. *Lamb.*

40 *Cæsum virgis*] Non enim ad mortem semper cæsi. *Lipe.*

47 *Aliquos viginti dies*] Valet, citer viginti dies. Varro R. R. I. 2. in extr. 'Si velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, et post aliqua folia quinque.' *Lambin.*

49 *Acessus homines*] Homines hic pro servis ponî, ut et Mostell. v. 1. autumat Douza. *F.*

50 *Nihilo minus*] Quatuor satis sunt: nihilo pauciores arceasi oportet. *Lambin.*

61 *Nimis proventum est nequiter*] Nimis iufeliciter res processit. Rud. III. 5. 'Evidem proveni nequiter multis modis.' *Trutul.* II. 4. *Taubman.*

62 *Saltem credo*] Si exclusus sum ab Erotio, saltem intromittar ab uxore. *Lambin.*

SCENA VI. 1 Spectaculus bono servo] *Asculpius*, probatio et experimentum boni servi. Constructio est, ut illa Mil. III. 1. 'Esset his annona vilior.' Et potest videri respectum ad formulam antiquam, 'spectatns satis,' de servis: quo significabatur, diu et bene serviisse.

5 *Tergum quam gula, &c.*] Oportet servum tergo suo potius, quam gula consulere, et cruribus potius quam ventri. Nam si officium negligat, futurum est, ut tergum quidem virginis cœdatur, crura vero compedibus vinciantur. *Lambinus.*

6 *Cui cor modeste situm est, &c.*]

Servus, cui animus modeste affectus est, recordetur, quid servis nequam mercedis a suis heris persolvatur: scil. verbera, compedes, pistrina, ubi magna lassitudo. *Lambin.*

14 *Patior facilis verba*] Qui verba hic accipiant illa, quibus servos suos heri excipiunt, cum objurgant, nimis inepti sunt. Non enim talia debentur servis bonis et fragi, quem se esse ac manere velle hic protetetur Measenio. Verba hic sunt dicta, jussa, imperia herilia. Dicit se illa, quamvis dura subinde et gravia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. *Boschorn.*

15 *Nimioque edo libertinus molitur, &c.*] Nimio libertinus edo, quod alii servi in pistrino misero labore molerunt, quam ego aliis id, quod moleste moluerim, edendum præbeo. *Lambin.*

20 *Metum ut mihi adhibeam*] Que scilicet deterritus in officio maneam. *Taubman.*

24 *Postquam malum promeritum est, &c.*] Promeritum hic et passive et in malam partem est positum, quod rarius; pro 'commeritum.' Sic et Amph. II. 1. Donatus: 'Promeruit, est adjuvit, profuit: cui contrarium est commerciavit.' Sententia est: Nam illi, qui onlo metu afficiuntur, neque metu deterriti, a calpa absident; postquam malum commeruerunt, tum denique metuntur. *Lamb.*

20 *Neque uirum, &c.*] Douza legit, Neque ut eum ex hoc saltu damni, &c. et saltum damni accipit quemadmodum, 'montes mororis,' 'montes mali.' Sed longe distat a vulgata lectione, quod habet V. Cod. *Utque uenit ex hoc saltum Epidamno alium eiusam amphora.* Alludit ad damnum heri, quod datura esset Erotium, et Epidamnum civitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, saltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat Menschamus ab Erotio; quod ut supra sapimus, ita et hic

μεταφορικός primum vocat. *Menū alvum*, masculine, sic alibi : ‘*Cum has herbas in suum alvum congerunt.*’ Et Accies in Annal. teste Nonio, ‘*alvus quam frigidissimus.*’ *Depugnato pratio*, hoc est, finito prandio, et sublatis mensis, ut jam nihil sit quod bibam, quo alvum meum eluam. *Discessit.* Iste V. C. est editio Parisina, in qua sic legitur a conjectura Sarraconi, ut videre est apud Gruter. Sed vere veteres codices, *Neque utrum ex hoc saltu damni saluum ut duo exfora.* Unde scriendum, *Atque ut eum ex hoc saltu damni saluum ut educam foras.* Fores pultabo, ut adesse me sciatis, et ut eum ex istis Caudinis Furculis, ex loco tam insidioso, educam. Tò ut repetit eo modo, quo Bacchid. IV. 6. 18. *Educam vidi Pareus, quod frustra spernit Gruterus.* Scio etiam est a conjectura Camerarii. Alii olim editi, alium etho an phora. De prandio nugae. Translatio est ab iis, qui in loco saltuoso et insidiis opportuno circumciduntur ab hostiis, et sustinent, donec subsidia veniant. *Depugnato pratio*, id est, postquam jam captus, sub jugum actus, despoliatus est. *Gronoe.*

SCENA VII. 3 In medicinam] V. N. Epid. II. 2.

4 *Crura aut latera]* Nisi quidem vos vestra crura compedibus vinciri, aut latera virgis cædi vexit. Lamb.

7 *Cum venietis]* V. C. ut venitis: et valet, simulac. Scriv.

17 *Luci deripier]* Singula habent emphasin, ‘pacato opido;’ ‘luci;’ ‘in via;’ ‘liber.’ Taubm.

25 *Face ut oculi locus, &c.]* Fac ut oculis ei sit erutus. Lamb.

28 *Pecte pugnis]* Pectere est multare: hinc ‘depectere,’ ‘circumpectere,’ malum aut infortunium alteri dare. Terent. Heantont. ‘depexere’ et ‘exornare’ jungit: ‘adeo exornatum dabo, Adeo depexum,’ &c. Gruter. Interim notandum, his triones istos serio male multatos:

deque eis Juvesal. Sat. x. ‘ridere potest quis Mamercorum alas: quanti sua vulnera vendant, Quid refert?’ carpit enim nobiles qui sua voluntate sipario se locant, et pulita sponte condescendunt, personam qualemcumque sustinentes: ita et apud Terent. Adelph. II. 1. ‘pugnis male excipitur Sannio.’ Taubm.

30 *Bene ora commentavi]* Fortasse melius scriberetur, una litera dempta, ora commetavi. Qui metas ponebant et metabantur agrum, varilis locis palos infigebant ad mensuras agendas; commetare autem pro commentatori. Salmas. Si cui lectionem vulgaratam tueri placeat, haud incommodum ex ea sententiam eruet, si commutare simpliciter accipiat pro deformare ora, vulneribus nempe. Neque certe aliud hic querendum. Boxh. Haud scio unde pativerit illam vulgaratam lectionem commutavi. Omnes enim et scripti et editi commentavi, idque recte explicat Gruterus: ut Pseud. I. 5. ‘Stilis ulmeis conscribere:’ ut Catullus: ‘*Ne laneum latuscum natesque mollicellas Inusta tibi turpiter flagella conscribillent.*’ Gronov.

33 *Nam absque te esset]* Oratio solemnis et perelegans, ‘absque te esset.’ Notata etiam Turnebo II. 28. et L. Fraterio Verisimil. II. 1. Usus eadem et Terent. Phorm. I. 4. Taubman.

39 *Sic sine igitur]* Quindecim versus sequentes varie transpositi sunt in MSS. Camer.

57 *Secius quam somnia]* Hunc locum Varro olim in Plautinis Questiōnibus sic explicavit: ‘Nihilo magis narranda esse, quam si ea essent somnia.’ Gloss. ‘*Secus, aliter, unde secus.*’ Boxhorn.

SCENA VIII. 3 *Quin modo eripiā, homines]* Nihil magis Plautinum, et frustra tumultuantur interpres, accusantque Lambinum, qui recte intellexit. Dicit enim, quin modo te, quia sub-

'latitabat?' Rud. III. 5. 49. Grossw.
29 *Curens*] Prafero lectionem quæ
in quibusdam edd. comparet, facilius
tu dormis cubans. Id versus etiam
postulat. Quidam etiam sedentes
dormiunt. *Salmas*. Confirmat alter
Ms. in quo cœvans.

38 *Coronam surripuisse acio Jovis*
Quod Petilius quidam dicitur feci-
se, qui ex eo dictus est Capitolinus.
Lamb.

40 *Cœsum virgis*] Non enim ad mor-
tem aemper cœsi. *Lips.*

47 *Aliquos viginti dies*] Valet, cir-
citer viginti dies. Varro R. R. I. 2.
in extr. 'Si velis in convivio multum
bibere, cœnareque libenter, ante esse
oportet brassicam crudam ex aceto,
et post aliqua folia quinque.' *Lam-
bin.*

49 *Acesserunt homines*] Homines hic pro-
servis ponit, ut et Mostell. v. 1. au-
mat *Douza*. *F.*

50 *Nihilo minus*] Quatuor satis sunt:
nihilo pauciores arcessi oportet. *Lam-
bin.*

61 *Nimis prouerit est nequiter*]
Nimis iufeliciter res processit] Rud.
III. 5. 'Evidem proveni nequiter
multis modis.' *Trutal.* II. 4. *Taub-*
man.

62 *Saltē credo*] Si exclusus sum
ab *Erotio*, saltē intromittar ab uxo-
re. *Lambin.*

SCENA VI. 1 Spectamen bono servo]
Asculpius, probatio et experimentum
boni servi. Constructio est, ut illa
Mil. III. 1. 'Esset his annona vilior.'
Et potest videri respectum ad for-
mulam antiquam, 'spectatis satie'
de servis: quo significabatur, dia et
bene servisse.

5 *Tergum quam gulam*, &c.] Opor-
tet servum tergo suo potius, quæ
quam consulere, et erubens p-
gat, futurum est, ut tergu-
virgis cœdatur, crura ver-
bos vinciantur. *Lambin.*

6 *Cui cor modeste*

Servus, cui animus modeste affectus
est, recordetur, quid servis nequam
mercedis a suis heris persolvatur:
scil. verbera, compedes, pistra, ubi
magna lassitudo. *Lambin.*

14 *Patior facilius verba*] Qui serba
hic accipiunt illa, quibus servos
suos heri excipiunt, cum objurgant.
nimis inepti sunt. Non enim talia
debentur servis bonis et fragi, qua-
leum se esse ac manere hinc pre-
tetur Measenio. Verba hic sunt dicta
jussa, imperia herilia. Dicit se il-
la, quamvis dura subinde et gravis,
perpetui malle, quam immorigerum
verbera. *Bachorn.*

15 *Nimioque edo libertas molles*,
&c.] Nimio libertas edo, quod alii
servi in pistriño misero labore molle-
runt, quam ego aliis id, quod molles-
te moluerim, edendam præbeo. *Lam-
bin.*

20 *Metum ut mihi adhibeo*] Quæ
sicilicet deterritus in officio mane.
Taubman.

24 *Postquam malum præmerit*:
&c.] Præmeritum hic est passi-
rius; pro 'commoritum'
Amph. II. 1. *Donatus*
est adjutus, profuit:
est commoruit.' Sen-
illi, qui nullo me
que metu deterrit
postquam malum
denique me'

20 *Neg'*
Neque s'
saltus
' n'
s'

ice hoc
linus con-
os Asconius
i credatur, in
ad Cie. * Præ-
a præstigiatori-
it verbum; vel a
- rudes pugnae
itu terrentur

proconsul munere fun-
ctorum. Est autem ver-
sua natura adjecti-
o, 'canponius,' et
tale quid subintelli-
Attic. xiii. 12. 'Tibi
*ram.' *Gronov.**

OSUS.

strictis luminibus. Si a præstitoribus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stingno,' deducitur: si 'præstringo,' stricturæ; 'præstringo,' non 'præstringuo' dicendum: alioqui 'stineturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? Delvius.

5 *Mihī* Παρέλκει. Terent. Phorm.
‘Qui mihi, ubi ad uxores ventum
est, tum fiunt senes.’ Ad quae Dona-
tus: ‘Eleganter insertum *mīhi*; ut in
Heant. ‘Is mihi, ubi adbibit, plus
paulo sua quæ narrat facinora.’’

8 Fratrem facere] Quidquid dicant de antiqua librorum lectione *fratrem*, et quomodo cunque eam exponant, non potest satisfacere, et mendosa omnino videtur. Qui ex loco Arnobiano eam confirmant, alibi errare

limem ferebant homines quatror, eripi illis. At est, qui putat se observasse eripere quandoque esse disjicere, dispellere. Nimirum mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit ‘eripere lucem’ at id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silins dicit ‘tenebras eripere lucem.’ Ne hic quidem aliter: sic, ‘rebus nox abstulit atra colorem’ attamen Virgilius, ‘nubem eripiām.’ Sane et nubes diajici vel dispelli potest, non tamen ‘eripiām’ hic est dispellam, sed demam, detrahām. Nec denique secus Silio, ‘Eripint flammæ noctem’ auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Ndīlo igitur hic sano sensu scribetur, *Eripui homines, qui te ferebant sublimem quatror.* Gronov.

7 *Me petere*] E taberna diversaria.

10 *Mepte*] Me ipsum. V. N. Asinar. III. 3.

SCENA IX. 1 *Si vultis per oculos*] Etsi per oculos velitis jurare, nihil magis tamen efficietis, ut ego pallam et spinther abatulerim. Alloquitur Erotium et ejus ancillam. Et hic incipit ἀναγραφός. Lamb.

8 *Non aedpol ita promeristi de me, &c.*] Cum me e manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripueristi, non ita sane de me promeritus es, ut pigreat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, ‘Promeristi, ut ne quid ores, quod voles, quin impetres.’ Lambin.

13 *Ego hunc censebam esse te*] Ego hunc, qui herus meus non est, putabam esse te, qui herus mens es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, et eum pntare esse herum suum, qui non est; eum, qui est, non putare. Lambin.

15 *Delirare mihi videre*] Nunc errans Messenio in viam rectam ab hero revocatur, qui sic servum reprehendit. Desipere mihi videris Messenio, qui te servum meum esse negas, hujus esse dicas: an non memi-

nisti, te una mecum hodie e navi exire? Lamb.

20 *Imo equidem adolescens, &c.*] Imo equidem, o adolescens: quamvis dixerim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præcipere, quemque esse arbitror. Nam fieri potest, ut et ego Moscho patre natus sim, ut sum, et tu alio patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. Lamb.

24 *Nam et patrem et matrem*] Leg. *Nam et patriam et patrem, &c.* Nalla enim facta est mentio matris: infra primum queritur, et nominatur: et firmat hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: ‘postea autem eandem patriam ac patrem Memorat.’ Lipsius.

30 *Neque lacte est lacti*] Vide Mil. II. 2. Sic et ‘ovorum similitudo’ est in proverbio. *Lacte autem vetera in recto casu dixisse, notant grammatici.* Tassm.

58 *Vestrūm patrī filii quot eratis*] *Vestrūm* gen. divisionis: et hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri, sc. vestro? Lamb. *Lege, vos sum. Scalig.*

68 *Te et patrem esse mortuum*] Si hoc verum sit, comoedia tota probetur vana. Nam cur tantopere fratrem quereret, si rumor ‘mortuum’ potius quam ‘surreptum’ attulisset? Imo prologo clare dicitur, parentem esse emortuum, puerum vero subductum. Quare scribendum, *Potquam ad nos renunciatum est de te, et patrem esse emortuum.* Is. Pont.

72 *Post quem consipicor*] V. N. Mosest. I. 2.

78 *Frater. M. So. Et tu*] Si repetitum interponeretur verbum *salue*, esset et oratio perfectior, et numeri pliores; qui absque hoc διαπέραι sunt explicandi. Camer.

88 *Sed meliore, &c.*] Lipsius ad Tacit. Ann. I. XIII. *Libertas seu Mannissio, inquit, duplex: justa; non justa. Justa, quæ vindicta, censu,*

testamento data: non justa, quæ inter amicos in conviviis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vincio adhuc quodam attinebantur servitatis. Scite ergo ob hunc iteratæ (hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subjicit. Lambini commentum ineptum: Lipsii nimis longe petitum. Certo certius est, Messenionem alindere ad id, quod supra quoque a putativo suo domino Menœchmo surrepto liber esse jussus fuerat, et tamen postea a vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, sed non diu. *Pistor.* Vide N. Epid. v. 2. Milit. iv. 1.

93 *Miki ut præconium detis]* Ut me

in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *Taubm.* Est autem verbum *præconium* sua natura adjectivum, ut a 'campo,' 'cauponius,' et sic 'monus' aut tale quid subintelligitur. Cic. ad Attic. XIII. 12. 'Tibi præconium deferam.' *Gronov.*

95 *Auctio]* Vide notas Epid. II. 2.

97 *Quiqui licebunt]* Dicuntur autem res venales 'licere,' et quæ certo pretio indicatae sunt. Contra, 'liceri.' Martial. vi. 66. 'Parvo quum pretio diu liceret.' Valla III. 28. et V. N. Stich. II. 1. *Lambin.*

99 *Vix, credo, tota auctione, &c.]* Menœchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget sestertium quinquagies centum milia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

MILES GLORIOSUS.

ACTUS I.

2 *Olim]* Est adverbium omnium horarum ac temporum. Asinaria III. 3. 126. 'an quid est olim homini salute melius?' *Grat.* Hoc cum sub oculis haberet, non intellexit, qui subjicit, 'coilum cum sudum est.' Quid faciet Rud. I. 2. 'Exsicasque aruudines, Qui pertegamus villam, dum sudum est.' *Gronov.*

4 *Præstringat aciem]* Unice hoc rectum esse, quamvis Lambinus contra nitatur, docet vel solus Asconius Pedianus, dignissimus cui credatur, in re longe majori, ad illud Cic. 'Præstringat aciem:' vel a præstigiatori bus, inquit, transtulit verbum; vel a tironibus, qui ignari et rudes pugnam etiam vano armorum sonitu terrentur

præstrictis luminibus. Si a præstigiatori bus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stinguo,' deducitur: si a 'præstringo,' stricturæ; 'præstringo,' non 'præstringuo' dicendum: aliqui 'sticturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? *Delrius.*

5 *Miki]* Παρέλκε. Terent. Phorm. 'Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.' Ad quæ Donatns: 'Eleganter insertum miki; ut in Heaut. 'Is miki, ubi adbibit, plus paulo sua quæ narrat facinora.'

8 *Fratrem facere]* Quidquid dicant de antiqua librorum lectione fratrem, et quomodo nunquæ eam exponant, non potest satisfacere, et mendosa omnino videtur. Qui ex loco Arnobiano eam confirmant, alibi errare

limem ferebant homines quatuor, eripi illis. At est, qui putat se ob-servasse eripere quandoque esse disji-cere, dispellere. Nimia mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit ‘eripere lucem’; at id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silins dicit ‘tene-bras eripere lœcem.’ Ne hic quidem aliter: sic, ‘rebus nox abstulit atra colorem’; attamen Virgilius, ‘nubem eripiām.’ Sane et nubes disjici vel dispelli potest, non tamen ‘eripiām’ hic est dispellam, sed demam, de-traham. Nec denique secus Silio, ‘Eripinot flammæ noctem’ auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nd̄llo igitur hic sano sensu scribetur, *Eripui homines, qui te ferebant subli-mem quatuor.* Gronov.

7 *Me petere*] E taberna diverso-ria.

10 *Mepte*] Me ipsum. V. N. Asi-nar. III. 3.

SCENA IX. 1 *Si vallis per oculos*] Etsi per oculos velitis jurare, nihilo magis tamen efficietis, ut ego pal-lam et spinther abstulerim. Allo-quitur Erotium et ejus ancillam. Et hic incipit ἀγνοητός. Lamb.

8 *Non ædopol ita promeristi de me, &c.*] Cum me e manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita sane de me promeritus es, ut pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, ‘Pro-meristi, ut ne quid ores, quod voles, quin impetres.’ Lambin.

13 *Ego hunc censem esse te*] Ego hunc, qui herus meus non est, puta-bam esse te, qui herus mens es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, et eum putare esse he-rum suum, qui non est; eum, qui est, non putare. Lambin.

15 *Delirare mihi videret*] Nunc er-rans Messenio in viam rectam ab he-ro revocatur, qui sic servum repre-hendit. Desipere mihi videris Mes-senio, qui te servum meum esse ne-ges, hujus esse dicas: an non memi-

nisti, te una tecum hodie e navi exire? Lamb.

20 *Ino equidem adolescens, &c.*] Ino equidem, o adolescens: quamvis dix-erim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præripere, ze-quam esse arbitror. Nam fieri po-test, ut et ego Moscho patre natu-sim, ut sum, et tu alio patre natu-sis, cui nomen Moscho fuerit. Lamb.

24 *Nam et patrem et madrem*] Leg. *Nam et patriam et patrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris: iufra primum queritur, et nominatur: et firmat hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: ‘postea autem eandem patriam ac patrem Memo-rat.’ Lipsius.

30 *Neque lacte est lactis*] Vide Mil. II. 2. Sic et ‘ovorum similitudo’ est in proverbio. *Lacte autem veteres in recto casu dixisse, notant grammatici.* Tassm.

58 *Vostrum patri filii quot eratis*] Vostrum gen. divisionis: et hic ex-plicandus: Ex vobis, quot eratis fi-lii patri, sc. vestro? Lamb. Lege, vos fum. Scalig.

68 *Te et patrem esse mortuum*] Si hoc verum sit, commedia tota probe-tur vana. Nam cur tantopera fra-trem quereret, si rumor ‘mortuum’ potius quam ‘surreptum’ attulisset? Imo prologo clare dicitur, parentem esse emortuum, puerum vero sub-ductum. Quare scribendum, *Post-quam ad nos renunciatum est de te, et patrem esse emortuum.* Is. Pont.

72 *Post quem conspicor*] V. N. Mo-stell. I. 2.

78 *Frater. M. So. Et tu*] Si re-petitum interponeretur verbum *salve*, esset et oratio perfectior, et numeri pliores; qui absque hoc *simplices* sunt explicandi. Camer.

88 *Sed meliore, &c.*] Lipsius ad Ta-cit. Ann. I. xiii. Libertas seu Manu-missio, inquit, duplex: justa; non justa. Justa, quæ vindicta, cens,

testamento data: non justa, quæ inter amicos in conviviis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vincio adhuc quodam attinebantur servitutis. Scite ergo ob hunc iteratum (hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subjicit. Lambini commentum ineptum: Lipsii nimis longe petitum. Certo certius est, Messenionem alindere ad id, quod supra quoque a putativo suo domino Menæchmo surrepto liber esse jussus fuerat, et tamen postea a vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber siebat, sed non diu. *Pistor.* Vide N. Epid. v. 2. Milit. iv. 1.

93 *Miki ut præconium detis]* Ut me

in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *Tasdm.* Est autem verbum præconium sua natura adjективum, ut a 'caupo,' 'cauponius,' et sic 'monus' aut tale quid subintelligitur. Cic. ad Attic. xiiii. 12. 'Tibi præconium deferam.' *Gronov.*

95 *Auctio]* Vide notas Epid. ii. 2.

97 *Quiqui licebunt?* Dicuntur autem res venales 'licere,' et quæ certo pretio indicatae sunt. Contra, 'liceri.' Martial. vi. 66. 'Parvo quuma pretio din liceret.' Valla iii. 28. et V. N. Stich. ii. 1. *Lambin.*

99 *Vix, credo, tota auctione, &c.]* Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget sestertium quinquagies centum milia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

MILES GLORIOSUS.

ACTUS I.

2 *Olim]* Est adverbium omnium horarum ac temporum. Asinaria iii. 3. 126. 'an quid est olim homini salute melius?' *Grat.* Hoc cum sub oculis haberet, non intellexit, qui subjicit, 'coillum cum sudum est.' Quid faciet Rud. i. 2. 'Exsicasque arundines, Qui pertegamus villam, dum sudum est.' *Gronov.*

4 *Præstringat aciem]* Unice hoc rectum esse, quamvis Lambinus contra nitatur, docet vel solus Asconius Pedianus, dignissimus cui creditur, in re longe majori, ad illud Cic. 'Præstringat aciem:' vel a præstigiatoribus, inquit, transtulit verbum; vel a tironibus, qui ignari et rudes pugnæ etiam vano armorum sonitu terrentur

præstrictis luminibus. Si a præstigiatoribus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stingo,' deducitur: si a 'præstringo,' stricturæ; 'præstringo,' non 'præstringo' dicendum: alioqui 'stincturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? *Delrius.*

5 *Miki*] Παρέλκει. Terent. Phorm. 'Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiant senes.' Ad que Donatus: 'Eleganter insertum miki; ut in Heaut. 'Is mihi, ubi adhibbit, plus paulo sua quæ narrat facinora.'

8 *Fretrem facere]* Quidquid dicant de antiqua librorum lectione fratrem, et quomodounque eam exponent, non potest satisfacere, et mendosa omiuino videtur. Qui ex loco Arnobiano eam confirmant, alibi errare

limem ferebant homines quatuor, eripi illis. At est, qui putat se observasse eripere quandoque esse disjicere, dispellere. Nimia mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit ‘eripere lucem’: at id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silins dicit ‘tenebras eripere lumen.’ Ne hic quidem aliter: sic, ‘rebus nox abstulit atra colorem’: attamen Virgilius, ‘nubem eripiam.’ Sane et nubes disjici vel dispelli potest, non tamen ‘eripiam’ hic est dispellam, sed demam, detraham. Nec denique secus Silio, ‘Eripint flammæ noctem’: auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nullo igitur hic sano sensu scribetur, *Eripui homines, qui te ferebant sublimem quatuor.* Gronov.

7 *Me petere*] E taberna diversaria.

10 *Mepte*] Me ipsum. V. N. Asinar. III. 3.

SCENA IX. 1 *Si vultis per oculos*] Etsi per oculos vultis jurare, nihil magis tamen efficietis, ut ego pallam et spinther abstulerim. Alloquitur Erotium et ejus ancillam. Et hic incipit ἀνεγραφόμενος. Lamb.

8 *Non adop̄ita promeristi de me, &c.*] Cum me e manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita sane de me promeritus es, ut pigate me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, ‘Promeristi, ut ne quid ores, quod voles, quin impetres.’ Lambin.

13 *Ego hunc censem esse te*] Ego hunc, qui herus meus non est, putabam esse te, qui herus mens es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, et eum putare esse herum suum, qui non est; eum, qui est, non putare. Lambin.

15 *Delirare mihi videre*] Nunc errans Messenio in viam rectam ab hero revocatur, qui sic servum reprehendit. Desipere mihi videris Messenio, qui te servum meum esse negas, hujus esse dicas: an non memi-

nisti, te una tecum hodie e nave exire? Lamb.

20 *Imo equidem adolescens, &c.*] Imo equidem, o adolescens: quamvis dixerim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præcipere, nequam esse arbitror. Nam fieri potest, ut et ego Moscho patre natus sim, ut sum, et tu allo patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. Lamb.

24 *Nam et patrem et madrem*] Leg. *Nam et patrem et madrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris: infra primum queritur, et nominatur: et firmat hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: ‘postea autem eandem patriam ac patrem Memorat.’ Lipsius.

30 *Noque lacie est lactis*] Vide Mil. II. 2. Sic et ‘ovorum similitudo’ est in proverbio. *Lacte autem veteres in recto casu dixisse, notant grammatici.* Taubm.

58 *Vostrum patri filii quot eratis*] Vostrum gen. divisionis: et hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri, sc. vestro? Lamb. Lege, vos sum. Scalig.

68 *Te et patrem esse mortuum*] Si hoc verum sit, commedia tota probetur vana. Nam cur tantopere fraterem quereret, si rumor ‘mortuum’ potius quam ‘surreptum’ attulisset? Imo prologo clare dicitur, parentem esse emortuum, puerum vero subductum. Quare scribendum, *Postquam ad nos renunciatum est de te, et patrem esse emortuum.* Is. Pont.

72 *Post quem conspicor*] V. N. Mestelli. I. 2.

73 *Frater. M. So. Et tu*] Si repetitum interponeretur verbum *salve*, esset et oratio perfectior, et numeri pliores; qui absque hoc & amperior sunt explicandi. Camer.

88 *Sed meliore, &c.*] Lipsius ad Tacit. Ann. I. xiii. Libertas seu Manumissio, inquit, duplex: justa; non justa. Justa, quæ vindicta, censu,

testamento data: non justa, quæ inter amicos in conviviis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vincio adhuc quodam attinebantur servitutis. Scite ergo ob hunc iteratum (hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subjicit. Lambini commentum ineptum: Lipsii nimis longe petitum. Certo certius est, Messenionem alludere ad id, quod supra quoque a putativo suo domino Menæchmo surrepto liber esse jussus fuerat, et tamen postea a vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, sed non diu. *Pistor.* Vide N. Epid. v. 2. Milit. iv. 1.

93 *Miki ut præconium delis]* Ut me

in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *Tusdm.* Est autem verbum præconium sua natura adjectivum, ut a 'caupo,' 'cauponius,' et sic 'monus' aut tale quid subintelligitur. Cic. ad Attic. xiii. 12. 'Tibi præconium deferam.' *Gronov.*

95 *Auctio]* Vide notas Epid. ii. 2.

97 *Quiqui licebunt?* Dicantur autem res venales 'licere,' et quæ certo pretio indicatae sunt. Contra, 'liceri.' Martial. vi. 66. 'Parvo quæna pretio diu liceret.' Valla iii. 28. et V. N. Stich. ii. 1. *Lambin.*

99 *Vix, credo, tota auctione, &c.]* Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget sestertium quinquagies centum milia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

MILES GLORIOSUS.

ACTUS I.

2 *Olim]* Est adverbium omnium horarum ac temporum. Asinaria iii. 3. 126. 'an quid est olim homini salute melius?' *Grat.* Hoc cum sub oculis haberet, non intellexit, qui subjicit, 'coilum cum sudum est.' Quid faciet Rud. i. 2. 'Exsicasque arundines, Qui pertegamus villem, dum sudum est.' *Gronov.*

4 *Præstringat aciem]* Unice hoc rectum esse, quamvis Lambinus contra mitatur, docet vel solus Asconius Pedianus, dignissimus cui eredatur, in re longe majori, ad illud Cic. 'Præstringat aciem:' vel a præstigiatoribus, inquit, translulit verbum; vel a tironibus, qui ignari et rudes pugnæ etiam vano armorum sonitu terrentur

præstrictis luminibus. Si a præstigiatoribus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stinguo,' deducitur: si a 'præstringo,' stricturæ; 'præstringo,' non 'præstringuo' dicendum: alioqui 'stincturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? *Delvius.*

5 *Miki*] Παρέλθει. Terent. Phorm. 'Qui miki, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.' Ad que Donatus: 'Eleganter insertum miki; ut in Heaut. 'Is miki, nbi addibit, plus paulo sua quæ narrat facinora.'

8 *Fratrem facere]* Quidquid dicant de antiqua librorum lectione fratrem, et quomodounque eam exponant, non potest satisfacere, et mendosa omnino videtur. Qui ex loco Arnoiano eam confirmant, alibi errare

bant et exequis defuncti intererant. In eodem codice legitur, *fecisti funus meo absenti prandio, pro 'med absente,' id est, me absente.* *Salmas.*

31 *Pro maledictis dari postea]* Commerce additum est ex abundantia, postea. Palmer.

46 *Ocisa est hæc res]* Periit hoc negotium. Capt. III. 4. Ita in Cod. Theodosiano est 'interfectum negotium' ita Aristophan. τὸ τρόπλιο, τέθηκε μοι, πρὸ κίνδυνος, factum est, periit. Casaubon.

48 *Cinados]* Turnebus *cinaedum* 'saltatorem' hic interpretatur: Lambinus mollem et impudicum, et quem supra l. 2. 'catamitum' dixerit.

56 *Satin' ut quæcumque conspicor]* Quid id rei est, satiane delusus sum? Quotquot obviam mihi veniunt, ludificant, ludibrio habent. Boxhorn.

SCENA III. 1 *Amare ait te multum Erotism]* Hic *amare* est amanter precari, et a caro homine rogare et optare. Turneb.

4 *Spinther]* Spinther genus armillæ etiam veteres interpretantur, at vers. 8. 'spiuther' et 'armillæ' differunt. Spinther non simpliciter armillam significat, sed est armillæ species, ut interpretatur Festas, qua mulieres utebantur brachio summo sinistro. Armillæ sunt proprie quas in utroque brachio gerebant. Græcis ψέλια et κλάνια. Vox spinther vel spinther Græca est θολίκα. Θρυγκή annulus est a stringendo. Unde et pro anno etiam sive podice, qui et inde nomen habet. Nam et δακτύλιον Græci vocarunt. Pro σφρυγκή οἳοις dicebant σφυρτήρ. Unde Latinum spinther, cum enallage etiam. Inde 'spinthrize' genus iufamis libidinis apud Tacitum, a Tiberio repertum, quod annulatum quasi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Ausonii ex Græco versum, 'Tres uno in lecto.' Spinthrias plane designat. Spinther pro Sphincter, ut Pinthias supra pro Græco Φυρλας, quod nomen est pro-

prium Siculum. Sic enim codex meus legit supra act. II. sc. 8. 'Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Pinthias,' pro Pinthia sive Phintia, qui Græce Φυρλας. Salmas.

15 *Dicam curare]* Lego curassere, id est, dicam Erotio, te, quæ oravit, curaturum. Lambin.

17 *Inaures stalagmia]* Coherent per appositionem. *Inaures ἀνέστρω, ἀλόβιον:* monile, quod aurum lobis inseritur, et appendet. *Stalagmum,* inaurum genus esse crediderim oblongum, ex bacca pendula: a gutta similitudine, quæ σταλαγμῆς Græcis dicitur. Cœcilius apud Festum: 'Ex aere ejus stalagmum habeo domi.' Junius.

20 *Manupretium]* Varro de L. L. I. IV. 'Quod manu factum erat, et datum pro eo manupretium, a manibus et pretio.' Isidorus Etymol. II. 1. 'Abusive manus etiam ars vel artifex: unde manupretium dicimus.'

25 *Ut, quantum possint, quique licent, veneant]* Alii leg. quanti possint, acil. venire. Schop. leg. *Ut quantum possit, quique licet, veneant,* id est, ut quamprimum, et quanti licet vendantur.

ACTUS IV.

SCENA I. 8 *Hec abiit]* Læversum qua coronam abjecerat Men. Sesiles. Douza.

9 *Optime revertitur]* Opportune, in tempore.

11 *Male habeas]* Id est, excipias, tristes, verses maritum. Tamb.

SCENA II. 1 *More more]* *Mores* merus, id est, stultus, μῶρος. Mil. 'Ego stulta atque mora multum.' Tris. 'Ia mores hominum moros et moroses efficit.' Ordo et sententia est: Ut, hoc est, qui, quo pacto, seu quam maxime stulto more multumque modesto utimur! et, ut quique sunt optimi et maximi, hunc morem habent: clientes, &c. θαυμαστικῶς. Lamb.

10 *Qui neque leges]* Mutat nume-

rum. Quasi dicat: *Isti, qui neque leges, neque aequum bonum (émeutes) coiunt, sollicitos reddunt et negotios molestans suos patronos. Alii hic volunt esse principium novæ sententiae; quos non audio.* *Lamb.*

19 *Ad populum]* Comitiis ceterum calatis. *Douza.* *In jure]* Apud prætorem pro tribunali, sellave posita. *Douza.* *Ad judicem]* Vell a prætore datum, ut sunt recuperatores: vel a litigatoribus captum, ut arbitrum. *Douza.* Lites discutiuntur aut in comitio pro rostris ad populum; aut in fori area apud prætorem in jure; aut in basilica apud judices. Cicero: ‘Nam si quis statuit hunc esse oratorem, qui tantummodo in jure aut in judiciis possit, aut ad populum, aut in senatu copiose loqui.’ *Pollæ.*

22 *Attinere]* Ita me in suo negotio occupatum retinuit. *Lambin.* *Detinari]* Ita me ab eo quod acturus eram, avocatum tenuit. Lambinus sic interpretatur et fallitur. ‘Attinere’ et ‘detinere’ hic eo differunt, quod ‘detinere’ sit diutius attinere: de huic verbo, ut multis aliis, junctam habet angendi significationem. *Boxh.*

24 *Conditiones tetuli]* ‘Conditiones ferre’ est proponere formulam transactionis, qua controversia aut res litigiosa componatur. Anton. ap. Cic. Philip. XIII. 17. ‘Qui me præcipitem egerit aequissimas conditiones ferentem.’ *Gronov.*

25 *Aut plus]* Mirum in modum hic hæsitant interpres. Hand dubie legendum est: *conditiones Tetuli tortas, confragosas. Hanc plus, hanc minus, quam opus erat, &c.* Aut vulgatum si retineas, pro *hanc* accipendum est. Aut enim pro *hanc* scribebant veteres. Neque se aliter accipere monet me Salmasius, quem audiamus. *Boxhorn.* ‘Controversiam dicere’ idem quod paulo ante, ‘causam dicere.’ Nam ‘causa’ et ‘controversia’ eadem quæ Græcis alia. Sed et hoc loco *aut* pro *hanc* acceperam. Sic enim scri-

bebatur, *hanc vel aut*, pro *hanc*. ‘Haud plus, aut minus, quam opus erat multo, controversiam dixeram, ut sponsio fieret.’ In causa dicenda et controversia disceptanda non multo plus aut minus dixi quam opus erat, ut sponsio fieret. *Salmas.* *Aut plus aut minus]* Ego vero nec *hanc plus* *Hanc minus, vel hanc plus* *Aut minus* scribendum puto, nec si vulgatum retineas *Aut*, pro *Hanc*, accipendum. Sic enim solent loqui. *Captivis v. 3.* ‘Cur ego plus minusve feci quam aequum fuit?’ Terent. *Hecyra v. 1.* ‘Ne quid faciam plus quod me post minus fecisse satius sit.’ Phorm. III. 3. ‘Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigrat.’ *Sueton. Octav. c. 84.* ‘Ne plus minusve loqueretur ex tempore.’ ‘Controversiam dicere’ ut ‘causam dicere’ accipere possum: sed qnemadmodum ‘non plus causam dicere,’ pro non plus in causa disceptanda dicere, handquam tolerarem, ita nec ussiere possum *hanc plus aut minus controversiam dicere*, pro tantummodo in controversia dicere. Lambinus, dixi *In controversiam*, ut sponsio. Quod si auderem, facerem *multa*. *Dixeram in controversiam*, uti *multa sponsio fieret*: ut se invicem provocarent, Ni hoc ita est, dabis mille nummum? Sed forte melius: *aut plus Aut minus, quam opus erat*, multo dixeram, *Controversiam uti sponsio fieret*. Modo, inquit, ambigam rem, modo minuebam ut ambiguous facerem judicem, ne clientem meum primo costitu condemnaret; sed ut ad sponsionem veniretur. *Gron.*

40 *Næ sacerdoti abstulisti]* Næ tu palliam magna tua mercede, id est, magno tuo malo abstulisti. Tralatio est ab iis, qui pecuniam grandi fœnore mutuam accipiunt. *Lamb.* Imò ab iis, qui quod audiunt accipiuntve, bonum malumve fuerit, omnia deinde reddit, juxta regulam Hesiodi, cum fœnore luculento. *Gruer.* Sic datur] Sermo castigantis et paenæ

sumentis, aut poemæ sumptas esse
gratulentis: quare par istud verbo-
rem parasito datum cuperem. *Gru-
ter.* secutus Lambinus hanc interpre-
tationem. *Sic datur]* Utrumque falli
aient, nam ‘sic datur’ hic idem esse
quod sic tenetur. At illi plane hic
tenentur et deprehendunt pro in-
frequentibus lectoribus Plauti, quem-
admodum et in *Asinaria* 11. 4. 33. ubi
tentabant simile, *sic deder.* Nun-
quam aliter hæc formula accipitur, et
exempla sunt in promptu, quæ jam
alii congesserunt. Afferunt tamen
locum Ovidii: ‘Se quoque det mu-
ner populo speciosa videndam.’ Quid
autem simile: ‘sic datur,’ et ‘det se
videndam?’ Deinde an ‘det se vi-
dendam,’ est teneatur, deprehenda-
tur in flagitio? *Gronov.*

46 *Nisi unum: palla pallorem]* Hæc
neutriquam Menæchmo sunt tribuen-
da, qui confidenter in sequentibus ne-
gat se pallam uxori surrepiisse. Igi-
tar Peniculi persona his præscriben-
da, et reliqua legenda, quomodo edi-
dit Camerarius: Mu. *Pallam.* Me.
Pallam, quid? Mu. *Pallam,* quid paves?
Me. *Nihil equidem paves.* Pe. *Nisi
unum: palla pallorem incutit.* At tune
clam me *comesses prandium / &c.* Non
a Plauto, sed monstra sunt quæ in
ultimas Plauti editiones ex nescio
quibus deterioris notæ MSS. irrep-
sore. *Boxhorn.*

57 *Respondant]* Significat, feroci-
ter et irreverenter respondent. Sic
Truc. 11. 7. 45. Hor. *Sat.* 11. 7. ‘Re-
sponsare cupidinibus,’ et sic sæpissim
alibi. *Gronov.* Pr. *Nugus agit]* Ita
hæc ubique Peniculo do; cum verba
sint illudentis potius quam irate ux-
oris. Et uxor jam ante dixerat, se
tacere velle. Et paullo post ait Men.
Peniculo, ‘Potin’ nt mihi molestus
no sis,’ &c. multo concinnius. *Pistor.*

68 *Bellus blanditur]* ‘Bellii homi-
nes’ nonnunquam dicuntur, qui ad
aliorum quasi nutus se accommodant.
Et ‘belle dicere,’ qui, quæ alii ve-

lunt, loqui student. Et ‘belli homi-
nes’ sunt, quos Aristoteles *ἀρέσκειν*
vocat. Ita Muret. ad *Catull.*

81 *Et quid tristis]* Corrigunt, *Eo,*
quid resistis: pessime. Dixerat supra
Menæchmus vs. 44. ‘Quid tu mihi
tristis es?’ et vs. 58. ‘Tristis admo-
dum es.’ Horum illa memor, ‘Audi,’
inquit, ‘atque ades: Et quid tristis
ego sim, et quid hic mihi dixerit,
falso scias.’ *Gronov.*

83 *Cepiat]* Id est, verbis captiōe
ludit! ut argutus est scil. *Taubm.*
Huic surrepta est, non tibi] Acidalius,
tibi surrepta est, non huic. Gruterus
explicat *hunc*, in usum hujus Menæch-
mi, ut esset quod daret Erotio: nam
si tibi, id est, in usum tuum surrepta
esset, salva apud te esset: et Lambi-
num sine causa mortuare. Certe ar-
stutus Lambinus et tamen verissimum
est quod refert, ut nescio cujus, etiam
non probet ipse, præcedenti verbo
legendum, *palla surrepta est mihi.* La-
dit enim Menæchmus repetendo ux-
oris verba, ‘Palla mihi domo est sur-
repta.’ Ille quasi ignorans subjicit,
‘palla surrepta est mihi?’ nam quod
perdit uxor, videtur et perdere ma-
ritus. Ne dicam, ablata interrogatio-
nis nota eum dicere verum, et faci-
nus tecte confiteri: ipsa enim sur-
ripnerat. Ergo parasitus, ‘viden’ ut
scelestus captat? verba scilicet, re-
petendo præcise sermonem uxoris.
Huic uxor surrepta est, non tibi.
Nam profecto tibi, Menæchme, sur-
repta s'ensem (cum eam deferres ad
ascotrum et huic redditu) salva nunc
foret. *Gronov.*

90 *Vin' afferri noctuam, quæ tu, tu,
&c.]* Tu, tu, *Grecis τύ, τύ:* unde et
τύτυ noctua, apud *Hezychium*: quip-
pe et hic alluditur ad vocem noctuae,
tu, tu, seu *ton*, *ton*. Sonat autem
noctua uberius hoc Germanum, non
exilius illud Gallicum. Ita recte in-
terpretes. Porro noctua hinc dici-
tur ‘tutubare.’ *Vetus grammaticus*
Sidonius, cuius fragmentum de voci-

bus animantium in aliquot Gloss. nor-
tris MSS. legitur, 'Noctua tutubat.'
Sic enim legendum, non cucubat. I-
dem verbum restituo auctori veteris
pōemati, quod ejusdem est argumen-
ti, Noctua lucifuga tutubat in tenebris.
Male vulgo editur cucubat, quod ex
Plautino hoc loco satis est manifes-
tum. Boxhorn.

93 Non dedisse] Scilicet me. Nihil
 sunt qua garrit Lambinus. Tantum
 cavillatur Menæchmus, et dicit, se
 non tam dedisse pallam, quam comi-
 modasse: tunc scilicet facile recep-
 turus, cum plane detrita: nam sequi-
 tur, 'Sed ego illam non condona-
 vi.' Vocis utriusque discrimen notum
 JCTis, nec ignoravit Plautus, Trin. v.
 2. 'Nam beneficium homini propri-
 um quod datur, proprium sumserit:
 quod datum est utendum, id repeten-
 di copia est, quando velis.' *J. Grut.*

105 Excludit foras] Lambinus hic,
 ut et supra act. III. sc. 2. atque alibi
 leg. *foris*, cum *excludo*, inquit, verbum
 sit quietem significans: nam is 'ex-
 cluditur,' cui ingredi volenti ostium
 non aperitur; 'extruditur,' qui jam
 intus est. Sed venia doctissimi viri,
 genitus antiquæ locutionis alterum eti-
 am non respnit. *Tasbm.*

109 Orabo] Vos critici majoras
 reponite et hic *amabo*. Scriver.

SCENA III. 7 Ad phrygionem] Phry-
 giones dicuntur qui subtilliora opera
 in sindone aut serico, acn aut nendo,
 conficiunt, et in primis aureo filo,
 quod vocant 'acu pingere.' *Gronov.*

9 Factum repieres] Gruter. ex ves-
 tigiis Mas. qui habent *releceris*, fecit
relege res, quod temere in editiones
 quasdam irrepait. Parenz notat in
 veteri codice scriptum esse *redixeris*:
 quare ille rescripsit, *reviceris*. Om-
 nino scribendum est, *nunquam factum.*
Ne dixeris: te nempe mihi dedisse
 pallam ferendam ad phrygionem.
 Ita passim Plautus. *Boxhorn.* *Nun-*
quam factum repieres] Duo fuero co-
 dices Palatini, quibus in recensendo

Plauto a Bacchidibus ad finem usque
 sunt nisi ambo quondam Camerarii:
 alter integer quem Pal. 1. aut κατ'
 δέοχθν V. C. solent vocare: alter or-
 sus a Bacchidibus, quem propterea
 Dec. vel Decurtagatum et Pal. 2. ap-
 pellaht. Ne quis igitur putet hic
 dissentire Gruterum et Parenz in
 edenda scripta lectione, utsique an-
 notat Pal. 1. seu V. C. habere *rele-*
ceris, et supra scriptum *redixeris*;
 utsique Pal. 2. seu Dec. *relegeris*.
 Ceteram satis placet Boxhornii, ne
dixeris. *Gronov.*

12 Quia commisi] Quia tibi pallam
 commisi, et sic stultitia et credul-
 itate mea nimia factum est, ut me
 defraudare possis, me defraudare co-
 gitas. *Lamb.*

17 In oculos compingite] Nihil car-
 rius est oculis, nihil neque vel a na-
 tura vel cautione hominum custodi-
 tur. Inde illæ vetustissimæ loquendi
 rationes, 'oculissimus,' pro dilectissimo;
 'in oculis aliquem ferre,' pro multum amare, enrare, maximi fac-
 cere. Ita hoc loco Erotium dicit
 Menæchmo, ut vel uxor, vel ipse pal-
 lam in posterum ita custodiant; sicut
 oculi datus a natura fidissimis clavis
 custodiuntur. Neque haec in-
 terpretationi obstat vox 'compin-
 gere,' tanquam ejus solius usus vir,
 ubi de dura et gravi custodia agitur,
 ut carcere, quod vult Lambinus.
 'Compingere' enim quid in aliquem
 locum simpliciter dicimur, quod ac-
 curatius volumus asservatum. *Box-*
horn. **In oculos compingite]** Irato
 sermo: ponite et asservate ibi, ubi
 nemo querit. *Gronov.*

20 Frustra me ductare] Quid sit
 ductare meretricem ac scortum, satis
 notum est. 'Frustra ductare' hoc
 loco idem est quod gratis ductare,
 nulla data pecunia. 'Nisi feres, in-
 quirat, argentum, frustra me ductare
 non potes. Vel sane subinteligendū
 es; frustra es, me ducere non
 potes. Et sic interpusgandam: Nisi

argentum feres, frusta. Me duciare non potes. Salmas.

ACTUS V.

SCENA I. 11 *Muttire*] *Muttire* est ne *sus* quidem audere proferre : quod Græca γρόχεων. *Glossar.* ‘*Muttum, γρό.*’ V. N. Mil. III. 1.

14 *Hecubam quapropter canem, &c.*] *Hecubam*, velut *canem*, Græci lapidibus insectati sunt, quia maledicta in quemvis obvium e Græcis ingerebat. Et propter hanc animi acerbitudinem et rabiem, fingitur in canem esse conversa. *Jnven. Sat.* x. ‘*Sed torva canino Latravit rictu, quam post hunc vixerat uxor.*’ Quin et ejus effigiem canis forma pingi solitam, canemque eidem immolatum tradunt. *Ejusdem et sepulcrum ‘Cynossema’ vocatum, Plinius auctor est lib. iv. c. 11. Gruter.*

36 *Quare*] Non est necesse ut haec mutet Colvius : nam *quero* ac *quæso* permittantur. *Gruter.*

41 *Degeris amicæ*] ‘*Degero*’ dicitur, ut ‘*defero*.’ Est autem idem verbum quod ‘*digero*,’ e in i, ut sit, mutato; quod nihil aliud vulgo significat, quam ordinare aliquid, compонere, et in debitum locum referre, quod fieri non potest nisi degerendo, sive rem ex uno loco in alium transferendo: qua vetusta significatione ‘*degerere*’ hic ponitur. *Boxhorn.*

42 *Monstra, quod bibam, &c.*] Recte se habent, si scis, *monstra, quod bibam, &c.* Si potes me alere et ostendere unde vivam, tuam perpetiar petulantiam, ut tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non possum, nisi ut me alas, et mihi monstres quod edam et bibam. Sed ‘*bibam*’ tantum dixit, quia causa vivendi præcipua Græcis in bibendo. Unde et ευμάρτιον dixerat, quod Latini convivium. Eandem sententiam expressit Theocritus in ‘*Δαμνιαζόντας, nisi fallo, Παστάριον δέρασσε*’ *Ubi nos alueris, impera.* Salmas.

48 *Cum Calchea*] *Cum Calchante*, ut est in MSS. *Thestoris filio*; qui arte divinandi plurimum pollebat in exercitu Græcorum ad Trojam.

SCENA II. 4 *Consitus sum senectute*] Ita Ter. *Eun.* II. 1. ‘*annis obsitus.*’ Virgil. *Aen.* VIII. ‘*Ibat rex obsitus ævo.*’ *Obsitum pro pleno uenustatum antiquis*: eo, quod locus frangibns obsitus aut sentibus, iis pleous sit. Turneb.

5 *Onustum gero corpus*] Duo sunt haec onera; nam et corpus hic senectus gerit, et corporis onus, senectutem sive annos. Mercat. IV. 1. ‘*Quin is ocius?*’ Sy. Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero. Do. Quid oneris? Sy. Annes octoginta et quatuor.

25 Mu. *Ibo aduersum: salve*] Ita hec ordino. Filia enim officii sui memor patri obviam procedit: tum salutat. Nam ita solebant parentibus natæ, aut propinquæ honoratori cognato: ut Sticho: ‘*Ferre aduorum hominem occupenus osculum. Salve mi pater.*’ J. Gul.

28 *Velitati estis*] V. N. Radent. II. 6.

29 *Non longos logos*] Scil. facias. ‘*Logi sunt sermones, vel dicta ridicula et contempnenda,*’ Nonins. Utitur et Terent. Phorm. III. 2. et Cicer. *Logi enim vocabulo prene jam ut vernaculo utebantur Romani: et logos in nugis, tanquam anam vocem dicebant.* Palmer.

35 *Neuter ad me*] Censeo dissecandam vocem, *Ut cavers, ne eter ad me:* hoc est, ne vel maritus vel tu. *Grenew.*

39 *At ille hinc amat*] V. C. hanc. Probo. *Scriver.*

40 *Atque ob istanc industrium*] Quam adhibes in observando viro.

46 *Lanam carere*] Ita vett. edd. neque aliter citat Varro L. L. I. VI. *Carere a carendo; quod lanam tum purgant ac deducunt, ut careat spuria:* ex quo tum ‘*carmiuari*’ dici-

tur lana, cum caret eo quod in ea est nequam. *Carere* a 'caro, is, it,' quod sine dubio est a Græc. *κείσθων, τονδερε, ξαπόν*; non, ut Varro: unde et 'carnus,' quia aptus carente lana, et 'carmen' instrumentum ferreum ad carentem lanam. *Lucr. iv.* 'Quasi carmine lana trahatur.' A quo verbum 'carminare,' infra act. v. sc. 8. Aliud 'carmen' a canendo, aliud 'carmen' a carente. *Scalig.* Iude 'charitores,' qui in Glossis Papini dicuntur 'lanarii, qui lanam carunt, carpunt, dividunt.' Sic enim ibi legendum est. Unde apparet carpere, quod in Mss. Pall. pro carere legi hic notant eruditii, non nisi glossam esse *τοῦ carere*. Porro nobis ejusmodi caritores *kaerders* etiam dicuntur. *Boxhorn.*

58 *Quod eos dissipatio[n]is*] Potest tollerari, ut sit *λαθόντος*, sive extenuatio rei per verba, pro litigatis. *Colvins disceptatis: Menrsius dissentitis.* Sed nullo modo ferendum, quod nuper conjecerunt, *discernatis*. Hoc juxta hic locum habet, ac separatis, distinguitis. *Gronov.*

61 *Cujus rei rerum omnium*] Recte Lambinus interpretatur *velle senem, cujus rei ex omnibus rebus causa Deos testes facis?* Et prorsus inepte, qui personas ita ordinat: *cujus rei?* *ME. Rerum omnium, Me negue:* quod ineptius reddit interpretando, quasi dixerit Plautus 'Deos rerum omnium.' Quis enim unquam est ita locutes, ut diceret 'deos rerum' et 'rerum omnium?' Ego si hanc scriptaram tueri vellem, 'rerum omnium' referrem ad sequentia, et id accipere, ut solent dicere 'ceterarum rerum:' quemadmodum illud ipsum narravimus auctor *Cistellaria i. l. 83.* Sed nihil est causæ, cur spernamus vulgatum. *Gronov.*

72 *Non tu te tenes*] Jubet tacere ac quiescere filiam senex: ipse solus scilicet serio opus executurus. *Tene te, id est, abstine, cohibe.* *Cas. iii. 2.*

'Vix teneor, quin quæ decent te, dicam.' *Gruter.*

76 *Vides tu illi oculos virere*] Nihil mutandum. *Virere* est lucere, et sic 'virens flamma' Horatio, et apud Homerum, φλὸς ἐμπρύθη, *flamma mārcescit*, quæ quasi 'virere' desinit. Nam et *virere* pro ἀρθρῷ, quod verbi et flammæ tribunnt Græci pariter ac Latini poëtæ; ut 'florentia lumina flammis,' et ἀρθρῷ φλὸς, et color ἀρθρός. Nec obstat quod sequitur, ut 'oculi scintillant,' plus est enim scintillare quam virere vel lucere. At *viridis* color, qui ex temporibus et frōto exoritur, non est mutandus in *iridis* colore. *Cæruleum* intelligit et *glaucum*, quem 'olivastrum' vulgo vocant, qui color est morbosorum. Fortasse an et *virere* oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel *glaucum*, ex morbo vel animi passione violenta. *Hæc explicanda* sane, non mutanda. Libri enim omnes meliores ac vetustiores sic habent. *Salmas.*

80 *Ut pandiculans oscitatur*] *Glossarium: 'Oscitatur, χασμάται.'* *Taubm.*

82 *Evoē, Evie, Bromie*] Quia Menæchmus se furere et bacchari simulat, usurpat vocabula, quibus bacchantes utebantur. *Evoē* interjectio est δρυμοῦ, *evoē*. *Evius* et *Bromius* sunt Bacchi nomina. *Lambin.*

95 *Pugnis me vetas, &c.*] *Hæc iterum* clare loquitur, ut eos terreat. *Vetasve, o Apollo, me quicquam meis pugnis in hujus mulieris ore parere?*

101 *Tremulum, Titanum*] Melius hic fortasse legi posset *Tithonum*, qui ad extremam senectutem vixit, adeo ut emori non posset, quamvis omnibus senii decrepiti malis vexaretur. Non iste quidem cygno prognatus patre, quem Aurora adamavit, sed hic homo non pro sano loquitur. *Com* eum insaniam simulet, ea dicit de industria quæ insanii hominis sunt. *Salmas.*

102 Artus] Non obliquos casus verborum quartæ declinationis generis nentrius reperi nisi inferior. Verum sunt isti, non a rectis in u, sed in us. Nam nomina ejusmodi olim utramque habebant terminationem. Contra itidem quædam hodie in us solum efferruntur, quæ olim terminabantur in u. Tale pro 'artus,' 'artu'; inde artus hoc loco; a quo 'deartu' supra Capitv. III. 4. et 5. *Voss.*

106 Dedolabo assulatum viscera] Hoc minutatim exponit Nonius: recte. Hinc 'assula marmorem' apud Vitruvium, τὰ δημόσια μάρματα, ex marmore, dum eruditur, excussa: nec quicquam mutandum. *Glossæ:* 'Anorexus, deformo, dedolo.' Utroque dicebatur 'astula' et 'assula' pro eodem: sic 'mersus,' 'mortus,' 'tensus,' 'fistus,' 'fixus,' 'fictus,' et similia. *Salmas.* *Exoscelo, dein dedolabo]* Hæc Camerarii conjectura est. Superiores, senem *Exoscelo*, nisi *dedolabo*. Aldus auxit, *Exoscelo reddam, dedolabo*. Ambo scripti, *Senem esse fuit dedolabo*: unde Parens, osseum et exosceum. Sed scribendum est, *hunc senem Ossum fini dedolabo assulatum viscera*: sermo dignissimus Plauto, et minima mutatio. *Ossum fini* est usque ad ossa. *Dedolabo* est decidam et amputabo securi: quemadmodum dolabra est instrumentum quo cardimus, non quo levigamus, ut ascia. Potuisse et huius senti: sed non est necesse. Hac fabula II. 2. 'Nummum illum, quem mihi dudum pollitus dare, Jubeas, si sapias, porculum afferri tibi.' *Dedolabo*, truncabo circum hunc senem, quod ad viscera, assulatum et minutatum desecta fini ossum, ut nil nisi skeletus supersit. *Gronov.*

114 Facite inflexa] Sana omnino sunt, *facite inflexa sit pedum pernicietes*, modo disjunctim legatur in flexu. Pernicitas equorum, præcipue curru cinctorum, in flexu maxime requirebatur. In flexu metæ in primis ne-

cessaria fuit. *Salmas.*

117 Qui me capillo hinc de curru deripit] Alius ad Palladem Homericam, quæ Achillem capillis a pugna revocavit. *Deripit*] 'Deripere' est deorsum rapere et detrahere: 'diripere,' diverse et in varia partes rapere, ut sit in expugnationibus urbium. *Popma.*

118 Atque dictum] Apollinis oraculum 'dictio' olim nuncupata. *Pacuvius:* 'Flexa, non falsa, anumare dictio Delphis solet.' Ait, tortuosa et obliqua esse oracula, non mendacia: unde et Apollo doctis. Accies apud Hereno. lib. II. 'Aperte fata dictio, si intelligas.' Et alioquin 'dicta' interdum iussa sunt: unde 'dictator' et 'dicto-audientes': de quibus Varro L. L. lib. IV. et V. *Apollinis]* Apollinis rectus olim cassus, pro Apollo. Verum hoc loco nient quidam, Apollinis esse vocandi cassum; sed falluntur: nam 'tuum Apollinis imperium' ait, ut Cicero Phil. II. 'Tuum homini simplicis pectus': et in Maniliiana, 'Tuum gravissimi viri judicium.' *Voss.*

SCENA III. 9 Obligasse crus fractum Æsculapio] Quid sit obligare crus fractum aut brachium chirurgi sciunt, ad quorum artem hoc pertinet. Græci ἐνθεοῦν vocant: unde libri veterum medicorum, τεπὶ ἐνθεοῦν. Sed hic deridiculi gratia gloriosum introducit medicum, qui se jactat obligasse crus fractum: Æsculapio, brachium Apollini, quasi ipsi medicis auctores Dii ipsius cura opus haberiat. Veteres medici etiam fuero χειρουργοι. De Æsculapio et Apolline, quod auctores medicis fuerint, res nota. *Salmas.*

12 Movet formicinum gradum] Formicarum gradus minutissimus est ac spississimus, atque ideo tardus. Multum quidem movent, sed parum promovent. Pari forma dixit Catullus Carm. xxxix. 'incedere myrmice,' et Martial. 'Crusculum formice.'

Muret. Est etiam proverbium apud Græcos, μυρηκῶν ἀτραπῶν, pro angustis et incurvis viis: quod ita explicat Suidas: περὶ Ἀγαθούρος φησί τοῦ πολεοῦ, ἐς λεπτὰ καὶ ἀγκύλα ἀνακρουμένου μέλι. *Gronov.*

SCENA IV. 2 Cerritus] V. N. Amph. II. 2. 144.

8 *Quin suspirabo plus sexcenties in die]* Qui sepius et celerius ultra citroque commeant et discursant rei alicujus curandæ caussa, suspirant, suspiria alte petunt. Dicit igitur hic medicus, se magna cum cura insanum curaturum, quia ad eum invisurum, eaque de caussa suspiraturum plus sexcenties in die. Hæc genuina est hujus loci sententia. *Boxhorn.*

SCENA V. 4 Meus Ulysses] Quo utebar consiliario et administro, ut Agamemnon Ulysse ad Trojam.

5 *Vita devolvam sua]* A Parcarum fusis aut stamine puto sumptum. Virgil. Georg. I. iv. ‘Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa Devolvant.’ *Boxne.*

14 *Equivid sentis?*] Ridiculum est ita medicum rogare: et Menæchmus nimis molliter respondeat; si illud ab eo quæsitus. Quin tu personas ita restituas: *Sz.* *Equivid sentis?* *MEN.* *quidam sentiam?* Non pot. *Acidal.*

15 *Ellebori jugere]* Non potest hujus ægri sanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex agri jugere meti potest. Simile Hor. illud Sat. II. 3. ‘Danda est ellebori multo pars maxima avaria: Nescio an Anticyram ratio illius destinet omnem.’ Dicebant veteres ‘juger’ vel ‘jungus,’ ut ‘later’ et ‘latus,’ unde in singulari remansit ‘jngere,’ et in plurali omnes casus. *Gronow.*

22 *Percipit]* Id est, penitus capit. Ter. Eun. ‘urbis odium me percipit: ubi τὸ ‘per’ αἴγαρτεων est.

23 *Etiam percontabor]* Lego, *Etiam percontabor alia.* *Sz.* *Occidis fabulans.* Cum alia etiam percontari velle dicaret medicus, gravatur hoc senex:

Delph. et Var. Clas.

*et, Occidis hominem, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo medicens garrulus, fertur alter ægroto morbus. *Acidal.* Malim retinere quod in Ms. est, post alia posita rogantis nota. Senex ergo dicit, *Alia?* Visne tu adhuc plura et alia percontari? Profecto fabula, nimum fabulando et percontando eum occidis. *Boxhorn.**

24 *Oculi duri fieri]* Ne hoc quidem temere quererit medicus: eorum, quos atra bilis vexat, corpora constat fieri extrime secus duriora, propter atra bilis naturam, quam sicciissima et calidissima est: imprimis oculi, qui sunt textura prædicti rarissima, partesque corporis sunt infirmissimæ. Etiam hec insanæ signa ab Aristotele probantur. *Vict.*

25 *Me locustam censes]* Locusta cum de insectorum genere sint, palpibris carent; idcirco duriss. sunt oculis. Arist. de Part. Anim. I. II. et Plin. XI. 37. *Taubman.* Fere ad verbum, Ἡρά μὲν ἀπτελοβόθαλμον ὄντα κορύζεις ἀτέριτε; qua voce in Sphingocarione usus fuerat Eubinus. Duris autem oculis, hoc est, σκληροφθάλμου locustas esse, notum est. *Heins.* Porro cum non tam ignavia, quam imperitia medico hic exprobretur, non homo ignavissime, ut vulgo, sed ignavissime hic legendum puto. *Boxhorn.* *Homo ignavissime]* Medico putant non tam ignaviam quam imperitiam oportere exprobriari, eoque corrugant ignavissime. Sed observasse debuerant ‘ignavum’ Planto passim pro homine nihil ac nullius usus ponit. Casina II. 8. ‘Quid tu scis?’ CL. Te sene omnium senem neminem esse ignaviorum. Unde is nihil?’ Sic ‘ignavissumis vervecibus’ in eadem fabula III. 2. Persa v. 2. ‘Mea ignavia tu nunc me irrides.’ Triummo I. 2. ‘qui illius sapientiam Et meam fidelitatem et celata omnia Pæne ille ignavus funditus pessum dedit.’ Et IV. 2. ‘quid ergo ille ignavissimus mihi

Plant.

6 L

'latitabat?' Rud. III. 5. 49. Gronov.

29 *Curas*] Prafero lectionem quam in quibusdam edd. comparet, *faciles tu dormis cubans*. Id versus etiam postulat. Quidam etiam sedentes dormiant. *Salmas*. Confirmat alter Ms. in quo *cubens*.

38 *Coronam surripuisse scio Jovis*] Quod Petilius quidam dicitur fecisse, qui ex eo dictus est Capitolinus. Lamb.

40 *Cæsum virgis*] Non enim ad mortem semper cæsi. Lips.

47 *Aliquos viginti dies*] Valet, citer viginti dies. Varro R. R. I. 2. in extr. 'Si velia in convivio multum bibere, cenareque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, et post aliqua folia quinque.' Lambin.

49 *Arcessae homines*] Homines hic pro servis ponit, ut et Mostell. v. 1. autem Donza. F.

50 *Nihilo minus*] Quatuor satis sunt: nihilo pauciores arcessi oportet. Lambin.

61 *Nimis preventum est nequiter*] Nimis iufeliciter res processit. Rud. III. 5. 'Equidem proveni nequiter multis modis.' Trutul. II. 4. Taubman.

62 *Saltem credo*] Si exclusus sum ab Erotio, saltem intromittar ab uxore. Lambin.

SCENA VI. 1 *Spectamen bono seruo*] Δοκίμων, probatio et experimentum boni servi. Constructio est, ut illa Mil. III. I. 'Esset his annona vilior.' Et potest videri respectum ad formulam antiquam, 'spectatus satis,' de servis: quo significabatur, diu et bene serviisse.

5 *Tergum quam gulam, &c.*] Oportet servum tergo suo potius, quam gule consulere, et cruribus potius quam ventri. Nam si officium negligat, futurum est, ut tergum quidem virgis cædatur, crura vero compediibus vinciantur. Lambinus.

6 *Cui cor modeste situm est, &c.*

Servus, cui animus modeste affectus est, recordetur, quid servis nequam mercedis a suis heri persolvatur: scil. verbera, compedes, pistrina, ubi magna lassitudo. Lambin.

14 *Patior facilius verba*] Qui verba hic accipiunt illa, quibus servos suos heri excipiunt, cum objurgant, nimis inepti sunt. Non enim talia debentur servis bonis et fragi, qualiter se esse ac manere velle hic profutetur Measenio. Verba hic sunt dicta, jussa, imperia herilia. Dicit se illa, quamvis dura subinde et gravia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. Baxhorn.

15 *Nimisque edo libertius molitus, &c.*] Nimiò libertius edo, quod alii servi in pistrino misero labore moluerunt, quam ego aliis id, quod moles te moluerim, edendum præbeo. Lambin.

20 *Matum ut mihi adhibeam*] Quo scilicet deterritus in officio maneat. Taubman.

24 *Postquam malum promeritum est, &c.*] Promeritum hic et passive et in malam partem est positum, quod rarius; pro 'commeritum.' Sic et Amph. II. 1. Donatus: 'Promeruit, est adjuvit, profuit: cui contrarium est commerciavit.' Sententia est: Nam illi, qui unlo meta afficiuntur, neque meta deterriti, a culpa abstinent; postquam malum commeruerant, tum denique metunt. Lamb.

20 *Neque utrum, &c.*] Douza legit, Neque ut cum ex hoc saltu damni, &c. et saltum damni accipit quemadmodum, 'montes mororis,' 'montes mali.' Sed longe distat a vulgata lectione, quod habet V. Cod. Utque meum ex hoc saltem Epidanno alcum eluum amphora. Alludit ad damnum heri, quod datura esset Erotium, et Epidannum civitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, saltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat Menzechmus ab Erotio; quod ut supra ampius, ita et hio

μεταφοράς prælium vocat. Meum aluum, masculine, sic alibi : ‘Cum has herbas in summum aluum congerunt.’ Et Accios in Annal. teste Nonio, ‘aluum quam frigidissimus.’ *Depugnato prælio*, hoc est, finito prandio, et sublatissimæ mensis, ut jam nihil sit quod bibam, quo aluum meum eluam. *Disseld.* Iste V. C. est editio Parisina, in qua sic legitur a conjectura Sarra-
ceni, ut videre est apud Gruter. Sed vere veteres codices, *Neque utrum ex hoc saltu damni salvum ut duo enfor-*
Unde scribendum, Atque ut eum ex hoc saltu damni salvum ut educam foras.
Fores pultabo, ut adesse me sciat, et ut eum ex istis Caudinis Furculis, ex loco tam insidioso, educam. Td ut repetit eo modo, quo Bacchid. iv. 6.
18. *Educam* vidit Parens, quod frus-
tra spernit Gruterns. *Scio eliciam* est a conjectura Camerarii. Alii olim editi, aliud eius an phora. De pran-
dio nugæ. Translatio est ab iis, qui in loco saltuoso et insidiis opportuno circumsidentur ab hostibus, et sustin-
nent, donec subsidia veniant. *De-
pugnato prælio*, id est, postquam iam captus, sub jugum actus, despolia-
tus est. *Gronov.*

**SCENA VII. 3 In medicinam] V. N.
Epid. II. 2.**

4 Crura aut latera] Nisi quidem vos vestra crura compedibus vinciri, aut latera virgis cædi velitis. *Lamb.*

7 Cum venietis] V. C. ut venitis:
et valet, simulac. *Scrio.*

17 Luci deripier] Singula habent
emphasim, ‘pacato opido;’ ‘luci;’ ‘in
via;’ ‘liber.’ *Taubm.*

25 Face ut oculi locus, &c.] Fac ut
oculus ei sit erutus. *Lamb.*

28 Pecte pugnis] *Pectere* est mul-
tare: hinc ‘depectere,’ ‘circum-
pectere,’ malum aut infortunium al-
teri dare. Terent. Heantont. ‘de-
pexere’ et ‘exornare’ jungit: ‘adeo
exornatum dabo, Adeo depexum,’
&c. *Gruter.* Interim notandum, his-
triones istos serio male multatos:

deque eis Juvenal. Sat. x. ‘ridere
potest quis Mamercorum alapas:
quanti sua vulnera vendant, Quid re-
fert?’ carpit enim nobiles qui sua vo-
luntate sipario se locant, et pulpita
sponte condescendunt, personam qua-
lecumque sustinentes: ita et apud
Terent. Adelph. II. 1. ‘pugnis mete
excipitor Sannio.’ *Taubm.*

30 Bene ora commentari] Fortasse
melius scriberetur, una litera dempta,
ora commetari. Qui metas pone-
bant et metabantur agram, variis lo-
cis palos infigebant ad mensuras a-
gendas; *commentare* autem pro *comme-
tari*. Salmas. Si cui lectionem vul-
gatam tueri placeat, haud incomme-
dam ex ea sententiam eruet, si *com-
mutare* simpliciter accipiat pro *deformare*
ora, vulneribus nempe. Neque
certe aliud hic querendum. *Boxh.*
Haud scio unde petiverit illam vul-
gatam lectionem *commutari*. Omnes
enim et scripti et editi *commentari*,
idque recte explicat Gruterus: ut
Pseud. I. 6. ‘Stilis ulmeis conscribe-
re;’ ut Catullus: ‘Ne laneum latus-
culum natesque mollicillas Inusta ti-
bi turpiter flagella conscribillet.’
Gronov.

33 Nam absque te esset] Oratio so-
lemnis et perelegans, ‘absque te es-
set.’ Notata etiam Turnebo II. 28.
et L. Fruterio Verisimil. II. 1. Usus
eadem et Terent. Phorm. I. 4. *Taub-
man.*

39 Sic sine igitur] Quindecim ver-
sos sequentes varie transpositi sunt
in *Mss. Camer.*

57 Secius quam somnia] Hunc lo-
cum Varro olim in Plantinis Quæsti-
onibus sic explicavit: ‘Nihilo magis
narranda esse, quam si ea essent
somnia.’ Gloss. ‘Secus, aliter, unde
secius.’ *Boxhorn.*

**SCENA VIII. 2 Quin modo eripi, homi-
nes]** Nihil magis Plautinum, et frustra
tumultuantur interpres, accusant-
que Lambinum, qui recte intellexit.
Dicit enim, quin modo te, quia sub-

limem ferebant homines quatuor, eripi illis. At est, qui putat se ob-servasse eripere quandoque esse disji-cere, dispellere. Nima mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit ‘eripere lucem’; at id non est disajicere, sed auferre. Rursus Silius dicit ‘tene-bras eripere incem.’ Ne hic quidem aliter: sic, ‘rebus nox abstulit atra colorem’; attamen Virgilius, ‘nubem eripiam.’ Sane et nubes disjici vel dispepsi potest, non tamen ‘eripiam’ hic est dispellam, sed demam, de-traham. Nec denique secus Silio, ‘Eripint flammæ noctem’; auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nullo igitur hic sano sensu scribetur, Eripi homines, qui te ferebant subli-mem quatuor. Gronov.

7 *Me petere*] E taberna diverso-ria.

10 *Mepste*] Me ipsum. V. N. As-iar. III. 8.

SCENA IX. 1 *Si vultis per oculos*] Etsi per oculos vultis jurare, nihil magis tamen efficietis, ut ego pal-lam et spinther abstulerim. Allo-quitur Erotium et ejus ancillam. Et hic incipit ἀγρυππούσ. Lamb.

8 *Non ad eum ita promeruisti de me, &c.*] Cum me e manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita sane de me promeritus es, ut pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, ‘Pro-meruisti, ut ne quid ores, quod voles, quin impetres.’ Lambin.

13 *Ego hunc censem esse te*] Ego hunc, qui herus meus non est, puta-bam esse te, qui herus mens es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, et eum putare esse he-rum suum, qui non est; eum, qui est, non putare. Lambin.

15 *Delirare mihi videre*] Nunc er-rans Messenio in viam rectam ab he-ro revocatur, qui sic servum repre-hendit. Desipere mihi videris Mes-senio, qui te servum meum esse ne-ges, hujus esse dicas: an non memi-

nisti, te una mecum hodie e navi exire? Lamb.

20 *Imo eqnidem adolescens, &c.*] Imo eqnidem, o adolescens: quamvis dixerim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præripere, ne-quam esse arbitror. Nam fieri po-test, ut et ego Moscho patre natus sim, ut sum, et tu alio patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. Lamb.

24 *Nam et patrem et matrem*] Leg. *Nam et patriam et patrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris: infra primum queritur, et nominatur: et firmat haec lectionem, quod servus idem statim repetit: ‘postea autem eandem patriam ac patrem Memo-rat.’ Lipsius.

30 *Neque lacte est lacti*] Vide Mil. II. 2. Sic et ‘ovorum similitudo’ est in proverbio. *Lacte autem veteres in recto casu dixisse, notant grammatici.* Taubm.

58 *Vos trum patri filii quo eratis*] Vostrum gen. divisionis: et hic ex-plicandus: Ex vobis, quo eratis filii patri, sc. ventro? Lamb. Lege, vos tum. Scalig.

68 *Te et patrem esse mortuum*] Si hoc verum sit, comedia tota probe-tur vana. Nam cur tantopere fra-trem quereret, si rumor ‘mortuum’ potius quam ‘surreptum’ attulisset? Imo prologo clare dicitur, parentem esse emortuum, puerum vero sub-ductum. Quare scribendum, Post-quam ad nos renunciatum est de te, et patrem esse emortuum. Is. Pont.

72 *Post quem consipicor*] V. N. Mo-stell. I. 2.

73 *Frater. M. So. Et tu*] Si re-petitum interponeretur verbum *sabre*, easet et oratio perfectior, et numeri pliores; qui absque hoc & ceteris sunt explicandi. Camer.

88 *Sed meliore, &c.*] Lipsius ad Ta-bit. Ann. I. XIIII. Libertas seu Manu-missio, inquit, duplex: justa; non justa. Justa, quæ vindicta, censu,

testamento data: non justa, quæ inter amicos in conviviis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vincio adhuc quodam attinebantur servitutis. Scite ergo ob hunc iteratæ (hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subjicit. Lambini commentum inceptum: Lipsii nimis longe petitum. Certo certius est, Messenionem alludere ad id, quod supra quoque a putativo suo domino Menæchmo surrepto liber esse jussus fuerat, et tamen postea a vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, sed non diu. *Pistor.* Vide N. Epid. v. 2. Milit. iv. 1.

93 *Miki ut præconium detis]* Ut me

in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *Tasdm.* Est autem verbum *præconium* sua natura adjectivum, ut a 'campo,' 'campionis,' et sic 'monus' aut tale quid subintelligitur. Cic. ad Attic. xiii. 12. 'Tibi præconium deferam.' *Gronov.*

95 *Auctio]* Vide notas Epid. ii. 2.

97 *Quiqui licebunt]* Dicuntur autem res venales 'licere,' et quæ certo pretio indicatis sunt. Contra, 'liceri.' Martial. vi. 66. 'Parvo quum pretio diu liceret.' Valla iii. 28. et V. N. Stich. ii. 1. *Lambin.*

99 *Vix, credo, tota auctione, &c.]* Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget sestertium quinquagies centum milia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

MILES GLORIOSUS.

ACTUS I.

2 *Olim]* Est adverbium omnium horarum ac temporum. Asinaria iii. 3. 126. 'an quid est olim homini salute melius?' *Grat.* Hoc cum sub oculis haberet, non intellexit, qui subjicit, 'coilum cum sudum est.' Quid faciet Rud. i. 2. 'Exsicasque arundines, Qui pertegamus villam, dum sudum est.' *Gronov.*

4 *Præstringat aciem]* Unice hoc rectum esse, quamvis Lambinus contra nitatur, docet vel solus Asconius Pedianus, dignissimus cui credatur, in re longe majori, ad illud Cic. 'Præstringat aciem:' vel a præstigiatoribus, inquit, transtulit verbum; vel a tironibus, qui ignari et rudes pugnæ etiam vano armorum sonitu terrentur

præstrictis luminibus. Si a præstigiatoribus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stingo,' deducitur: si a 'præstringo,' stricturæ; 'præstringo,' non 'præstringo' dicendum: alioqui 'stincturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? *Delrius.*

5 *Miki]* Παρέλκει. Terent. Phorm. 'Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.' Ad quæ Donatus: 'Eleganter insertum miki; ut in Heaut. 'Is mihi, ubi adibbit, plus paulo sua quæ narrat facinora.'

8 *Fratrem facere]* Quidquid dicant de antiqua librorum lectione *fratrem*, et quomodoenque eam exponant, non potest satisfacere, et mendosa omnino videtur. Qui ex loco Arnobiano eam confirmant, alibi errare

ostendam et vitium vitio confirmare. Factum igitur probo. Eo sensu et Theophrastus σωμὸς τοῦτον νοεῖ dixit. ‘Facere sanguinem’ Livius, ut et Ovidius, ‘Et queritur facti sanguinis esse parum.’ Non potest ferri lectio fratrem facere in hoc Plautino loco, sed posset unius litteræ mutatione commoda sententia elici et forsitan vera, legendo, fratres facere ex hostibus, id est, hostes morte fratres et pares facere, dum omnes eodem genere necis afficiuntur. Ita apud Virgil. ‘fratrem ne desere frater’ quasi diceret, qui fratres estin natura, etiam fato esse debetis, ut alter alterum non deserat. Salmas. Gestit fratrem facere] Quam sunt infelices, qui siliis rebus intenti et districti, ad questiones difficiles, de quibus aut unquam aut a longo tempore non cogitant, respondere coguntur! Ut τὸν τάρανθον, dum abjicit extemporalis cursus in Plautum schedia, longe alia occupatio tenuit. Nam quis potest aequo animo legere, fratres facere ex hostibus posse dici pro eo, quod est hostes morte pares facere, dum omnes eodem genere mortis afficiuntur. De τῷ factum taceo, quia Livius et Ovidius ‘facere sanguinem’ dixerunt: nam operas ei fecisse puto injuriam, cum vellet fartum; quod post Muretum certatim invaserunt. Certe et apud Arnob. I. vii. edidit, dives sis cum fartibus. Abeant igitur fratres et fratres. Sed quid est, quod ambo codices gestit et fratrem? Suspicio Plautum scripsisse, gestit offam facere ex hostibus: ut in Trucul. II. 7. ‘Jam hercile ego te hic hac offatim conficiam’ et, ‘quem ego offatim jam, jam, jam concipilabo.’ Ex offam duecibus quibusdam obscuris et male lectis reddidit minuta scriptura librarius, et fr̄m. inde et fratrem. Gronov.

10 Forma regia] ‘Forma regia’ corporis est dignitas egregia, et superans atque angusta, qualis regem decet. Turneb.

18 Gurgustidōis] Per jocum a poëta fictum a ‘gurgustiis,’ forma gentili; ut ‘Chalcedoniis,’ &c. Cemer.

18 Panniculam tectoriam] Quasi ventus folia aut peniculum tectorium lectio quidem est antiquorum codicum, sed vereor ut vera sit. Non enim facile ventus diffilare potest hujusmodi peniculum quo tectoria inducantur, sive ex setis porciis compactum sit, sive ex pilis caudæ equine. Quare omnino accedo sententia virorum doctorum, quibus legendum videtur paniculam tectorium. In tectoriis admiscebatur lanugo arundinum ut etiam hodieque fit, ex lana decerpta paenit pectine. Vulgo enī tectoria farciunt hujusmodi tomentis ex vestib⁹ derasis. Hinc et ‘tomenta’ vocabantur, quia et culciter his implebantur. Unde apud Martial. ‘Vellera Lingonicis accipe rasa sagis.’ At olim paniculis arundinum ad hoc utebantur, quas tectoriis miscabant. Salmas. Turnebi est paniculam tectoriam, sed aliter ille interpretabatur. Intelligebat enim lanosam comam arundinis, qua integri villatice sedes solent, cuius meminit Plinius XVI. 36. et earum tegulo domus suas septentrionales populos operire ait. Gronov.

24 Epityrum] Apud Varroem L. lib. vi. recta, nisi fallor, conservata est hujus versus scripture, minus tamen recte ibi legitur si pro si. Nec puto quidquam aliud mutandum. Miles Pyrgopolinices jactat hic preclaris sua facinora quas in bello patraverat, maximis cum mendaciis. Artotrogus, ut etiam ex sua parte virtutes quibus pollebat prædicet, se tantum posse in comedendo gloriatur, quantum miles in pugnando se valere venditat. Unum itaque Epityrum se bene comedere posse, si modo insane esuriat, commemorat. Et ni ita sit, vult se mancipio militi illi glorioso tradi. Oportet cibi ge-

nus fuisse quod in magnam molem fluebatur: caseum in eo non fuisse, cum ex multis speciebus compone-retur, sed ita dictum quod caseo ac-cederet. Ad magnitudinem igitur casei et formam fluebatur. Hic gu-llosus igitur, cui inde nomen Artotro-gi indidit poëta, se posse ita unum Epityrum esurientem comedere in-sane bene jactitat; ut miles gloriatur, se legiones difflare uno spiritu, ut ventus folia et paniculas tectorias. *Salmas.* Epityro ut apud illum] *Mss.* nisi unum Epitir aut apud illa esurien-ta ne bene. Inde mirifice processer-unt conjecturæ. Apud Varonem L. L. lib. viii. habetur, si unum epi-tyrum edam apud illum esurium insane bene. Scipio edit, epityrum estur esuriens: ubi r̄d esuriens puto ex mar-gine irrepsisse: reliqua fallenti me. moriae credidisse Varonem. Nam si quid video, scripsit Plautus, quia versus sunt senarii: *Me sibi habe-to: et ego me mancipio dabo, sed u-* | *No epityro, ut apud illum estur insane bene.* ‘Ego me mancipio da-bo, sed uno epityro, ut apud illum estur insane bene.’ Si quis, inquit, monstrare possit vaniorem hominem me sibi habeat, et ego me mancipabo qualis sum, non tamen sine mercede, quanquam ea non magna, nempe uni-us epityri, modo tam laute beneque parati, ut apud ipsum regem meum estur. Scindimus autem in *Mss.* ut posuimus, *et ego me mancipio dabo.* Vulgo interposuerunt illi. Gruterus reddidit *ei ego me.* Nos tenemus priscam manum, et pronomen facile intelligi putamus. *Gronov.*

26 *Brachium*] Ad proboscidem ele-phant, quæ Latinis ‘manus,’ allu-sum. Et jocus est ex ambiguo: sig-nificat enim obscure parasitus, mil-i-tem, dum aliquem olim manu cœdere conatur, p̄nè sibi brachium perfre-gisse, per elephantem notans militem, quod sit instar elephanti magna bes-tia et stolidus, et quasi ἀναθύπτος, ut

elephantus, propter corii duritiem. S. *Bosius.*

28 *At indiligenter*] 'Ἄλλ' δὲ τῶν ἔργων πυρού. Lamb.

34 *Peraudienda*] Hoc etiam ex iis fuerit, ut multa alia in Plauto, quæ extra scenam non eunt. *Dentes den-tiant*] Dentes esuritorum hic ‘den-tire’ dicantur: ut enim pueri ‘den-tire’ dicuntur, cum eis primum dentes oriuntur; sic quibus cessant a te-rendo cibo, quia non deteruntur, grandescere videntur, atque dentire, popnlari joco. *Turneb.* *Dentes den-tire* Græci dicunt μαλάχη: ut Hesio-dus, δεινὸν μαλίσσατε. In eadem significatione *dentire* Varroni ζωὴ τοὺς τερπὶς ὥπαρ: ut in Pinto: *Tegez ruina, ne jacentem sub dio Ambesset algus dentientem frigore.* Hippoñax, Βαυ-βακίσσων: Δός χλαιναρ 'Ιππάρακτι: κάρτα γὰρ φρυγῷ, Καὶ βαυβακίσσων. *Scaliger.*

38 *Vis rogare*] Falsa sunt, ne quid dicam gravius, que ad hujus loci eruendam mentem adserunt interpretes. *Vis rogare* idem est quod, *vis militem conscribere?* Miles enim rogari dicebatur. Livius lib. ii. ‘Cum quinque legatis profectus, obvios in agris sacramento rogatis, arma capere et sequi cogebat.’ Nulla igitur causa fuit, quare hic locus tot cor-rectionibus criticorum vexaretur. *Boxhorn.*

43 *Et quinquaginta, centum*] No-tentur gloriosorum mores, quibus non satia est, summatim facinora sua prædicare, nisi etiam ordine enumera-rentur. *Casaub.*

46 *Quanta isthac hominum summa est*] De plantis hoc exemplo senten-tiam suam illustrat; qua probat, ‘summam’ rei, in tali loco, ‘non a ‘suprema’ contractam vocem esse, sed a ‘sumendo’ dici. *Scalig.*

49 *Offa me monet*] Nihil difficile: sed voluerunt scilicet venditare ali-quid alibi, ut putabant, belle obser-vatum, morem fuisse veteribus, ut verba

facturi assiduos comites haberent monitores, qui dicenda, si forte hæsitaret memoria, confessim suggerent. Potest fieri: nam et a memoria servos habebant. Sed tamen *τοῦ κέρας*; 'Nominatim,' aint, 'salutabat singulos nullo submonente:' ita Suetonius de Augnsto. At hic non excluditur ille monitor verba facturi, sed nomenclator, servus qui dictaret nomina salutandorum. Gronov.

50 *Assiduo edes*] Jocum esse volant in ambiguo significationis *τοῦ edere*, quod et significet comedere, sicut parasitus hic assidue edebat militem, et ostendere et prædicare, sicut hic idem parasitus militem ut summum bellatorem assiduo laudabat: et hoc demonstrandum erat ex Glossis Papiæ. Imo neutra significatio hoc convenit. Quid enim diceret miles *assiduo me edes*, hoc sensu: Assidue me comedendum et deridendum habebis? Aut etiam, assidue ostendes? quid? quomodo? Nam *edere aliquem* pro prædicare et laudare ne Papias quidem. Imo *assiduo edes* simpliciter est, victus tibi apud me suppedabit: sed ambiguitas est in illis, 'Dum talem facies, quam adhuc:' potest enim intelligi vel me bellatorem et heroëm vel te assentatorem. Gronov.

54 *At peditatus*] Quingentos milites dicit occisorum fuisse uno ictu, nisi hebes machæra fuisse. Non igitur eos occidit. Deinde addit illos ipsos quingentos reliquias peditatus fuisse, quem in ea pugna jam occiderat, si viverent, id est, nisi hos ipsos quingentos occidisset, pro reliquiis peditatus potuisse numerari. His verbis ad internectionem totum illum hostium exercitum deletum a milite fuisse significat, ne uno quidem relicto qui nautius esse posset cladis. Salmas.

68 *Ergo*] *Ergo* utrobique 'merito' significat, usu antiquo; et ita usus

etiam Virgilius. Servius.

64 *Vixus: cæsaries*] *Mss. vixus et cæs. aut, inda et cæs.* Itaque quidam fecerunt, vide *cæsaries*. Forte, *Ergo mecastor pulcher est*, inquit mihi, *Et liberalis. Una et, cæsaries quam decet. Una nempe mulierum, quæ pallio prehenderant parasitum, et, inquietabat. Gronov.*

67 *Quasi pompam*] Hæc interpretor ex illo, quod solemni pompa Romæ quotannis, Circensium diebus, in carpentis traducebantur: nam id proprie 'pompam' vocarunt. Lips. *Quasi pompam præterduci potest competere dictum in eos, qui tarde et adfectato incessu prætereant: quemadmodum Circensium ludorum diebus thensæ cum Diis (quam καὶ ἔρχεται 'pompam' appellabant) traducebantur. Ea celebritas plenimque siebat lento et gravi incessu.* Suet. Calig. c. 15. 'Instituit matri Circenses carpentumque, quo in pompa traduceretur.' Terent. 'Transendum nunc mihi ad Menedemnum est, et tua pompa traducenda.' Alludit Horat. Sat. 1. 3. 'Sæpe velut qui Currebat fugiens hostem; persæpe velut qui Junonis sacra ferret.' Et lib. 11. vss. 8. 18. 'Ut Attica virgo Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes, Cœcuba vina ferens.' Cic. de Off. 1. 1. 'Cavendum est autem, ne aut tarditatibus utamur ingressu mollioribus, ut pomparum ferulis similes esse videamus.' Gronov.

68 *Nimia est miseria*] Profert hanc versum Donatus ad illud Terent. Eunuch. iv. 7. 'Omnia prius experiri, quam arnis, sapientem decet,' his verbis: 'Animadverte, quantam vim habeant ad delectandum in comœdiis severæ sententiæ, cum a ridiculis personis proferantur, quale est apud Plautum, ubi miles suam formam admirans ait, 'Nimia est miseria, p.' &c.'

74 *Latrones*] Id est, milites: ἀνδρῆς λατρεῖας. Il et λατρουργοῖς: λα-

τρέψεων est obsequi et mercede servire: et ‘iatrocinari’ pro militare, Latinis in usu fuisse norunt omnes. Varro L. L. l. vi. eos appellari scribit, quasi ‘laterones,’ quod adistant lateri regis; qui nunc sunt ‘stipatores’ et ‘satellites’: vel quia ad latus ferrum habent, vel quia mercede conducuntur, quae λάρπος dicitur: uti ‘stips’ ‘stipatoribus’ nomen fecit. Scalig. *Dinumerem stipendium]* Militum tam apud Graecos, quam Rom. duo erant genera: illi sumptu suo militabant, et ‘assidui’ dicebantur; hi publico, et ‘seruarii’ atque ‘metelli’ sunt nominati. J. Meurs.

ACTUS II.

SCENA I. 10 *Idem est miles]* Nihil hic mutandum. *Idem* hic διαμετάσθια demonstrative ponitur. *Glossa veteres*: ‘*Idem, αὐτὸς, idem ipse, hoc ipsum.*’ *Idem* ille miles, qui hinc ad forum abiit, herus est mens. *Boxhorn.*

15 *Labiis dum ductant, &c.]* ‘*Labiis ductare*’ hoc loco est διαμετάσθια κατὰ χεῖλη διαστρέφειν, quod proprie dicunt de his qui ore vultuque distorto, et valgis labiis aliquem derident. Gellius ‘*labiorum ductu irridere*’ dixit, lib. xviii. cap. 4. ‘*Tum ille rictu oris labiorumque ductu contemui a se ostendens, et rem de qua quæretur, et hominem ipsum qui quæret.*’ *Labiorum ductu τῷ τῷ χειλὶ διαστροφῇ*, a Graeco μόκος, ‘mocoenam’, Latini deduxerant, de hoc genere ridiculi quod fit non salibus et dicacie, sed vultu et gesticulationibus. *Salmas.*

16 *Valgis saviius]* ‘*Valga savia*’ labra sunt distorta: ita enim labria conformatis ridebant militem: nam hic ‘*savia*’ labra sunt: ne, si oscula interpretaris, sit quod Graeci στρεπτὸς φλεγμα vocant. Hesych. Στρεπτὸς φλεγμα τι ποιεῖ σκολιόν. Ita quidem Scalig. Acidalius, Non, inquit, hoc ait Plautus, vagis suaviis militem

a meretricibus assiduo rideri, sed inde adeo, quod assidue labiis eum ducunt, valga savia sive ora prave distorta sibi ipsis fecisse meretrices: ut maxima eorum pars ex contemnifica ista obtortione jam valga savia gerat. Sed nimium fallitur. Priore versu dicitur in genere meretrices militem labiis ductare, deridere; altero exprimitur modus ductandi, dum addit, majorem meretricum partem videt ‘*valgis suaviis*,’ id est, labiis distortis, nempe, militem ductare, deridere. *Boxhorn.* Ut ‘*oculum*,’ quod proprie est ‘*parvum os*,’ sumitur pro suavio seu basio, sic contra ‘*suavum*,’ quod proprie est basium, sumitur vicissim pro ore, seu labris. Anon. apud Gellium: ‘*Dum semihiulco suavio meum puerum suavior.*’ *Valgus* quid sit docet Festus: ‘*Valgos Opilius, Aurelius, aliquie complures aiunt dici, qui diversas suras habent: sicut e contrario vari dicuntur incurva crura habentes.*’ Quibus diversæ, vel in diversum aperte suræ, iis pedes introrsus flexi, et genua quoque introrsus curva, hinc ‘*valgi*:’ at alii homines pedes extra versos et apertos habentes, suras et calces introrsum actas, genua in diversum patentia, hi ‘*vari*,’ his curvantur in interiores partem crura, pedes interius. *Gronov.* *Majorem partem]* Non accipio majorem partem meretricum, sed majorem partem temporis, dum incedit in earum conspectu miles, meretrices habere ora distorta, et valga, quia non desinunt eam subsannare, et alia aliam ad sannam provocare, dum in oculis est. Ut Poenulo 1. 3. ‘*Majorem partem in ore habitas meo.*’ *Gronov.*

22 *Meretricem matre Athenis Atticis]* Interpretes Athenis quasi matre natum; et quam mater Athenæ Atticas pepererunt. Alii *aqua*, *arcta*, *macte*, *in acta*, *acrem*, pro *matre*. Perperam omnes: nam meretrix ‘*matre Athenis Atticis*’ est nata *matre Athenis Atticis*

ticis oriunda. Vide Observ. iv. 17. Gronov.

23 *Cultus optimus*] Forte scripsit Plautus, *Mul̄o optimus*. Ita enim Latini loquuntur, et 'multo' cum superlativo vennatissime conjungitur. Haud tamen nego ex usitata lectio-
ne commoda sententiam elici posse. Amor, qui mutuo colitur, optimus est. Ut dicatur 'amor coll.', sicut dicitur 'amicitium colere.' Boz̄horn. V. N. Cistell. i. 3.

29 *Vino, ornamenti*] Ornamenta sunt ea, que gestamus corpore induti, quibus mirum quantum inescan-
tar lente sive magis meretrices. J. Gruder.

34 *Conjicit*] Ita acute Camerarius, ex vestigiis Mas. in quibus constegit, aut configit. Pistoris malit compegit retinere, quod in vulg. est admodum proprie et ad vim quam miles adhibuit significandam, et ad navis angustias atque molestias. Sic 'com-
pingere in carcere.'

38 *Inscendo*] Sic Cic. aliquoties 'concedere,' absolute, pro navem condescere. Teubm.

39 *Id quod volent*] Quod genus istud maxime cupit et solet. Teubm.

60 *Machinas*] Quas postea 'face-
tas fabricas,' et 'doctos dolos' appella-

61 *Facerem convenas*] Συνηλέπους : fortasse τὰς συνοικίας εἰς ἀφροδισιασμὸν ienuit. 'Conventiones' enim et 'con-
venire,' pro liberis operam dare, legi-
tur apud Arnob. lib. vii. Et 'con-
ventus,' pro concubitu, lib. ii. 'Et con-
ventu Jovis inseminati et nati sunt.' J. Gel.

70 *Glaucos*] *Glaucos* vitium oculorum, quod Celsus lib. vi. 'sus-
fusionem' appellat, Græci θάρξων, Plinius semper 'glaucoma.' Teubm. Glaucus color cœruleus est, id est,
subviridis, albo mixtus, et quasi clausus, definitio Junio Philargyrio, ve-
testo commentatore Virgil. ad Georg.
ML 82. ubi etiam Servius, 'Glauci

sunt felineis oculis.' Ceterum ne fe-
les quidem, qui cetera glaucos ha-
bent oculos, pupillam glauca habent, sed nigrā, ut omnia animalia.
Quod si pupilla præter naturam giam-
escat, impeditur visus et existit vi-
tium in oculis, quod 'glaucoma' ap-
pellant. Gronov.

72 *Hodie vicem*] Hæc mulier Phi-
leocomas duarum mulierum partes
agens aut personam sustinens, da-
rum imaginem feret. Lamb.

76 *Foris concrēpuit*] In Græcia om-
nes omnium medium fores non introrū-
sum trahendo, sed in viam publicam
pellendō aperiebantur: quoniam au-
tem periculum erat, ne quispiam, qui
aut præsteriret, aut pro foribus staret,
ab impulsā janna pelleretur; ideo
qui exituri erant domo, solebant pri-
us ipsimet intrinsecus aut fores medi-
um suarum percutere, aut crepitū
digitorum indicium facere; ut illo
strepitu admonerentur, qui foris e-
rant, cavere sibi, atque eatem ab-
sistere, ut ne iaderentur. Hinc fac-
tum ut in Plauti ac Terentii fabulis
nāquam fere quisquam egredieretur,
ut non antea fores crepuscule dicerentur. Muret.

SCENA II. 2 Faciam latera lora
'Latera lora' sunt latera virgin ex-
sa et lacerata: quod corium sic va-
pulentium in lora sciendi videatur;
nam 'lora' corium in corrigias scis-
sum significant. Perinde igitur est,
ac si diceret, e vestro corio scindens
lora virgin. Turneb.

5 *Quemque a milite*] Sic alibi, 'fo-
ris concrēpuit a sene,' id est, senis.
Particula enim a vel ab sexto casui
uncta inducit vim patrui. Nec ab-
horret ab hac elegantia Lucr. 'Fulgor
ab euro: Ceres ab Iacho: pro, curi
fulgor: Iacki Ceres. Mira est illa di-
cendi ratio apud Cic. Epist. 'renis a
Milone,' id est, accusatore Milone-
Gisan.

7 *Quid ille gallinam, &c.*] Venesta
et antiqua locutio; quæ sic explican-

de : Quantum ad illud attinet, quod
is cauari velit, se gallinam, aut co-
lumbam, aut simiam, quam domo au-
fegerit, persequi ; nullam accipio
caussam, actum est de vobis, nisi ad
mortem eum verberaveritis. Muret.

9 *Ut ne legi fraudem faciant talaria?*] Assentior illis qui allorum putant ad
legem aliquam circa illa tempora la-
tam, de luea talorum ac tesserarum
vetando. Nec enim puto intelligi
posse de magistro convivii sive sym-
posiarcha, qui talorum jactu crea-
batur. Lex talaria de talis tum recens-
ata, ut videtur, fuerat, quam non diu
tenet, ut ejusmodi leges de rebus
levioribus et quibus populus delecta-
tur, ut facile abrogantur, ita difficul-
ter servantur. Salmas. *Fraudem fa-
ciant talaria?* ‘Lex talaria’ est ratio
normaque iudendi talis, quam mi-
grare non licet, nisi, quae callidorum
ars, fallendo collusorem. Cicero in
Verr. ‘Iste praetor severus ac dili-
gens, qui populi Romani legibus nun-
quam paruisse, illis diligenter legi-
bus, quae in poulis ponebantur, ob-
temperabat.’ Petronius : ‘Quod ami-
ca non se dimisisset, nisi tribus poti-
onibus e lege siccatis.’ Prudentius
Psychom. ‘laxa genearum lege tene-
ri.’ Sic ‘aliud ejus fori, aliud trielici-
ni,’ Cic. pro Cael. Ita lex ludi talo-
rum, ‘lex talaria.’ Quid sit ‘legi
fraudem facere,’ liquet ex Livio lib.
viii. ‘Sua lege decem millium aris
est damnatus, quod mille jugerum
agri cum filio possideret, emancipan-
doque filium fraudem legi fecisset.’
lib. x. ‘Quid ergo attinere leges fer-
ri rogitan, quibus per eadem, qui
jussissent, frans fieret.’ Rescriptum
D. Antonii : ‘Quod si constitutioni
meae fraudem fecerit, sciat me hoc
admissum severius executarum.’ Ta-
lis in convivilis utebentur non ad stra-
tegi tantum aut modimperatoris lec-
tionem, sed etiam ut lusu inter vi-
num hilaritatem provocarent. In Cur-
culione ii. 3. miles cum parasito post

cenam talis ludit. In Asinaria apud
scortilium Demenetus cum filio Ar-
gyripo talos jacint. Ergo ‘ne
fraudem,’ &c. est, ne inter ludendum
talis se decipient in convivio, demite
iis talos. Oratio magnifica vocum
sono, sensu levis. ‘Sine talia’ duo
significare potest, et crurifragium et
talorum iusoriorum inopiam. Sic
apud Phaedrum : ‘sinistram fregit ti-
biam, duas cum dextras maluisset
perdere.’ Gronov.

14 *Estne aduersum? &c.]* Cum Gruter-
tero sentio, legente ex scriptis codi-
cibus, qui verba illa collecturus pedem
ignorant, itne aduersum? it quasi.
Scriptum fuit vitiouse, et ne aduersum,
pro it ne aduersum: unde factum est,
estne aduersum. Salmas. *Estne adver-
sum? est quasi]* Hactenus scripti: un-
de restituendum censeo, Aggregior
hominem: et en aduersum it quasi. Dom
pronunciat initium versus Palæstrio;
fleuit se Periplectomenes in ingress-
au, ut desineret esse aversus Palæ-
striomi, et ei tergum ostendere, non
tamen omnino fieret aduersus, sed
latus ei objiceret, et quadammodo
fieret aduersus. Gronov.

22 *Inquam, in tegulis]* Quia pestre-
m duse voces neque in scriptis ne-
que in edd. antiquis habentur, can-
cellentur sane: sed ut cedat versus,
ut omnes tota hac scena, scribatur
inquo. Gronov.

26 *Se ut videant domi familiares]*
Scil. militis. Jam se pro ipsam more
Plauti positum esse ait Gruterus.
Sententia est: Jube, si vis Philoco-
masium transire ad nos, quem citi-
sime fieri possit, ut familiares militis
videant se, id est, ipsam Philocoma-
si domi. Lamb.

28 *Omnes crucibus contubernaleis da-
rit]* Sic Aul. i. 1. ‘ego te dedam disci-
pulam cruci:’ te suspendam; faciam
que ut crux te discipulam scribere
deceat, et longam unam literam fa-
cere. Turneb.

29 *Dixi ego istuc, &c.]* Proinde ha-

bere debes, ac si dixerim. *Lamb.*

30 *Paret artem, &c.]* Simulet, disimulet, mentiatur, nec colorem mutet. *Lamb.* *Hei quemadmodum?* Quando omnes scripti et editi veteres, *Et quemadmodum;* cur subatinerint r̄d *Hei,* causam non video. Esset aliqua, si servus hoc diceret, qui et paulo ante, *Væ mihi:* senex ut ita diceret, necesse non est. Sic Virgilius, ‘Et quæ tanta fuit Romam.’ *Gronov.*

33 *Os habet, linguam, perfidiam]* Homo est impudens, perjurus, interpretantur, quasi de Sculedro loquuntur. At Philocomasium meretrix hic quoque describitur. *Gronov.*

37 *Delenifica/facta]* Θελυκὰ, ἀνθράκα facta; ad decipiendum comparata. *Lamb.*

38 *Si qua est mala]* Sententia horum est: Mulier, quæ natura et ingenio malo est, non necesse habet noxiū olus ex alieno horto petere, domi illud habet. *Bozhorn.*

39 *Ad omnes mores, &c.]* Per hortum significat fontem et copiam malitiarum muliebrium. *Lambin.* Hæc corrupta sunt. Non enim respondet ab horto ducta metaphora, ‘hortum habet et condimenta.’ Præterea scripti codices habent *moleas maleficas:* unde emendandum puto, *Domi habet hortum ac condimenta ad omnes ollas maleficas.* *Ola,* vetus pro ‘olla’ Quæ ex horto sumebantur condimenta, in ollis coquebantur: unde proverbium apud Catullum, ‘ipsa olera olla legit.’ Dicit igitur mulierem habere hortum et condimenta ad omnes ollas maleficas, ex quibus omnes ollæ, in quibus malæ et venenatæ ac maleficæ herbae impleri possent atque instrui. *Salmas.*

46 *Severa fronte curas, &c.]* Graphice vultum statumque ac gestus omnes hominis cogitabundi exprimit. Quasi dicas: Adstricta, caperata seu corrugata ac matutina fronte curas una pariter cum superciliis adducens,

et velut sursum compellens ac ‘cōgens:’ a cuius simplicis verbi fonte frequentativum illud ‘cogitans’ deductum videri potest, velut coagitans unum in locum. ‘Cogere’ enim simul agere est, quasi tu ‘coigere’ dicas. Nec abit a vi propria verbi illud Virgil. Georg. i. ‘Quid cogitet humidus austor.’ *Douze.*

48 *Ecce autem avortit]* Representatur hoc loco ritus computandi antiquis illis frequentatus: qui non manus tantum occupabat, sed et assuebat alias corporis partes: de quo heic sufficiat unum Beda locum annotasse: ‘Veteres,’ inquit, ‘cum x. millia significabant, medio pectori levam supinam admovebant, digitis ad collum erectis: cum xx. millia, eandem expansam pectori apponebant: cum xxx. millia, eadem manu prensa et tamen erecta pollicem ad cartilagineum medii pectoris adfigebant: cum xxxx. millia, eandem in umbilico erectam supinabant: cum l. millia, ejusdem pronæ et erectæ pollicem umbilico applicabant: cum lxx. millia, eandem supinam femori item levè imponebant: cum lxxx. millia, eandem pronam femori admovebant,’ &c.

49 *Dextera digitis rationem]* De ratione computandi per digitos accipe hæc: Apul. Apol. ‘Si triginta annos pro decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse; quos circulare debueris, digitos aperiuiss: cum vero quadraginta, quæ facilios ceteris porrecta palma significantur, ea xxxx. tu dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse.’ Porro omnes numeri usqne ad centesimum in sinistra locabantur: in dextra centesimus incipiebat, inde rursus ducentesimus ad sinistram reforebatur. Hinc intelligendum, quod apud Juvenal. Sat. x. ‘Felix est nimirum, qui per tot sæcula mortem Distulit, atque suos jam dextra computat annos.’ Tale est Græcum Nicarchi de ann

Anth. II. p. 194. γῆρας ἀρθμεῖσθαι δεῖτορος χερὶ λαζὶ ἀρξαμένη. Hieron. adv. Jovianum: 'Centesimus numerus de sinistra transfertur ad dextram.' *Gronov.*

50 *Quod tacitū ægre suppetit?*] In excerptis ex Ms. codice, quæ apud me sunt, legitur *quid factu?* Et haud dubie ita legendum est. Tquam vulgato *tacita*, nullus hic locus. Quid factu opus sit ægre suppetit, non succurrunt. *Boxhorn.* Cum libri habeant *factu* pro *tactu*, nihil dubii est quin ita debeat legi: nam si libri non haberent, sic ex conjectura deberet restitui. 'Quod ægre factu suppetit,' quod ægre suppetit ad faciendum. *Salmas.*

56 *Nam os columnatum?*] Apparet jam tam etiam, cum hanc Fab. commentaretur Plantus, Nævium, ob maledicentiam Romæ in vinculis triumviralibus seu custodia publica fuisse: unde postea, cum hariolum et leontem fabulas scripsisset, in iisque petulantias dictorum, quibus multos ante læserat, diluisset, per tribunos pl. liberatus est. 'Os columnatum' autem jocans vocat, os brachio tanquam columna subnatum. Nævius enim in commentando solebat manum mento suffulcire. *Douz.*

57 *Bini custodes?*] Veteres illi canes vocabant 'custodes'; et contra, qui custodiis praefecti erant, 'canes.' Sic Columella 'mutos custodes', et carmen Phallic. 'custodes' dixit canes. Quo Plautus hic *alvymorucōs* allusit. *Scalig.*

58 *Dulice?*] Ita J. Gul. *Dulice, dolumus, servitier.* Ait enim, servum personam suam præclare agero, et statim in comedìa servilem egregie representare. Ceteri *dulce.*

62 *Au! feriatu ne sis, &c.]* Puto, cum Ms. legant constanter *anseriatu*, legendum esse *cantheriatu ne sis*: id est, cantherino rito astans ne dormias: quomodo alibi Plautus est locutus. 'Cantherior' fixxit a 'cantherius,' ut a 'vulpes,' 'vulpinor'

componitur. *Beck.* Omnes ferme libri in hoc versu scribunt, *anseriatu ne sis.* Certe probarem legi *cantheriatu ne sis*, vel *cantherii ritu ne sis.* Cantherii equi castrati quos hongros vulgo vocamus. Hi multum lababant, aut ferendis oneribus, aut trahendis carris, multumque adeo fatigabantur, ideo semper fere dormitabant, ubi paullo cessaverant. Hinc 'cantherino rito adstans somniat' alibi apud Plautum. Cum hic igitur toties repeat *vigilia*, huic opponit cantherii ritum, quia sœpe præ lassitudine dormitant cantherii. Et fortassean inde verbum factum 'cantheriari,' ut recte conjectit clariss. *Boxhornius. Salmas.*

63 *Lucet hoc, &c.]* Δευτικῶς, colum. *Turneb.*

67 *In obidium perduelleis?*] Videtur 'perduelles' posuisse, quia dicimus 'obsidere perduelles': nam 'perduellum' dicendum erat. Aut assentendum Camerario, qui pro *curre* legit *coge*: idque assentiente Lambino; sed dissentientibus Lipsio et Douza, qui *curre* approbant. Vel, que nihil puto simplicius, 'perduellis' singulo numero posuerit, pro 'perduellum': quasi dixisset 'in obidium hostis,' sive 'populi hostilis.' *Voss.* Non satisfaciunt mihi in hujus loci explicatio[n]e viri eruditii. Omaino legendum censeo, *Curre in obidium, perdue illos, maistris præsidium para.* *Perdue*, pro 'perde,' ab antiquo 'perduo.' *Boxhorn.* Non improbarem legi, ut Boxhornius conjectavit, *curre in obidium, perdue illos*, nempe hostes, de quibus præcedit in vs. 64. 'Viden' hostes tibi adesse?' Potest tamen etiam ferri vulgata. *Salmas.*

73 *Magnam illic homo?*] Puto scribendum, magnam illic homo rem incipiet, magna manu mania. *Salmas.*

74 *Si recipere hoc ad te dicis?*] Tute unus si dicis, te tuo periculo promittere fore, ut hoc negotium abs te conficiatur; certa spes est, nos in-

imicos posse perdere. Recipere, dñs
dēxerū, et dō' dñrō' dēxerū. Taut-
men.

79 *Juxta mecum*] *Æque atque ego.*
V. N. Aul. iv. 7. *Salsa surus indi-
dens*] Id est, recte et tuto apud me
deposueris, seu mihi credideris: non
enim ea cuique vulgabo; sed salva
et integras, qualia accepero, ex eodem
loco, in quo deposueris, tolles. Tra-
latio a rebus depositis et creditis.
Vide et not. Trin. i. 2. *Taubm.*

80 *Hermus mens elephantis corio cir-
cumentum est, non suo*] Respxit non
ad naturam animalis, quod teste Cic.
acutissimi sensus est, et belluarum
prudentissima; sed ad nudam dun-
taxat pellem; quæ, quo durior est et
crassior, hoc belius est congruentier;
quo autem tenerior, eo homine ma-
gis digna, et divino ejus ingenio ac-
commodata. *Gruter.*

95 *Cause*] *Προβόστεις, prætexta, ex-
cusationea. Lamb.*

97 *Opera non est*] Id est, non est
vacua. Infra act. iii. sc. 2. ‘Non
opera est Sceledro.’ Et V. N. Casi-
na v. 2.

98 *Quantum vis prolationum*] Pro-
crastinationum, *ἀνθελλήν.*

107 *Sermoni suo*] ‘Participare ali-
quem alicui rei,’ est consciū et
participem alicujus rei facere. Ea-
dem syntaxi Lucret. lib. III. ‘Ut
dentes quoque sensu participantur.’
‘Sensu’ dixit pro ‘sensu,’ ut Virgil.
‘venatu’ pro ‘venatui.’ *Gronov.*

111 *Ad cum vineas plateoaque agem*]
Allegoria a re militari, qua significa-
tur, se machinas omnes et artes ad-
hibituras, quibus Sceledro et militi
persuadeat, sorores germanas inter-
se simillimas esse. *Lips.* Milites Ro-
mani in obnsidione opera facere, aut
maros subruere, solebant tecti gene-
ribus quibusdam machinarum, quas
‘vineas’ et ‘plateos’ appellabant:
inter quas dno hoc intererat, quod
plutei erant similes appendicibes
sedificiorum, quæ in unam tantum

partem tectum habent, ut et plutei,
in quibus scribimus: vineas in utram-
que partem devexitatem tecti habe-
bant. Utrinque munimenti descrip-
tio est apud Vegetum iv. 15. *Gronov.*

• SCENA III. 8 *Insilamus*] Duo pre-
cipua in historia crucis sunt, τὸ δρό-
σον, καὶ τὸ δέξιον στύπον, et tertium
funes. Nam supplicio afficiendi pedo
in suppedaneum positio, crucem ad-
scendebant: unde ‘ascendere in cru-
cem,’ et ‘insilire,’ et ‘crucisalit’ in
Bacchidibus. *Scalig.*

9 *Istam insiluram et desulturam*] Jocatnr; et fortassis alludit ad de-
sultores, qui diobna aboque ephipi-
piis utentes equis ex uno desiliebant,
et in alterom mira celeritate insilie-
bant. Hinc ‘desultoria levitas;’ et
‘desultorius,’ inconstans, instabilis-
que ingenii homo.

11 *Scis*] Contractio prisca est, pro
scias. Tute, inquit, tibi soli scias,
mihi ne dixia, pro ‘dixeris.’ J. Gal.

15 *Te istuc sequum*] Jocus Plauti
familiaris, ut notavit olim Palmerius.
Sed sciendum distinctionem factam
ex sensu Palæstronis, non ut ea vi-
detur intelligere altera persona. Te
istuc faciant Dii sequum est, quod
mihi omnini cœpisti. At Sceledrus
accipit, quasi diceret: ‘Te istuc se-
quum, quoniam occépisti, eloqui:
sequum est te pergere in narrando
quod incepisti. Utique sensui sa-
tias videtur fore, quod jam occépisti;
ut video etiam placere Dissaldo.
Gronov.

17 *Cum altero*] Id est, alio. V. N.
Trucul. i. 2.

22 *Temere hanc tollis fabulam*] Al-
ludit ad morem patrum qui agnoscen-
t recens matos liberos, tellare es-
cidentes tollendo ac suscipiendo. Qui
tollebat infantem, patrem ejus se
profitebatur, puerum educabat ac
nutriebat; sic ‘tollit fabulam,’ qui
ejus se facit auctorem, qui incipit
serere ac foovere, qui pro vera ag-

noscit. Hinc existit quidem ut palam fiat ac divulgetur: non tamen 'tollere' proprie est divulgare et palam facere. Gronov.

33 *Tuis nunc cruribus capitique fraudem capitalem hinc creas]* Cruribus suis compedes, et capiti, id est, vite, extremam poenam hoc sermone, si palam fiet, paras: veteres enim 'fraudem' pro poena ponebant.

31 *Miki nihil?* Sed rei potius.

32 *Eadem illi insidias dabo]* Eadem opera ex occulto loco Philocomasium observabo, quam tempестive, hanc partem versus, se in aedes nostras recipiat e domo vicini.

33 *Horsum ad stabul.]* Quia pasta jumenta redennit domum ad stabulum; festive usurpat de muliere ab amatore, tanquam a pabulo domum redeunte. Virgil. 'Ite domum pasti, si quis pudor, ita juvenci.' *Passer.* Junix] Δάμαλις. 'Junix tenera etatis foemina bos est, que jam desiit vitula esse, mares eadem etate diuntur juvenci.' Ita autem nominat Philocomasium. *Cornutus.*

39 *Credo herale has sustollat aedes totas, &c.]* Antiquitus moris fuit, ut in magnis sceleribus non modo animadverteretur in homines ipsos, qui deliquerant, sed eorum quoque servos: quod probo ex Varzone, Val. Max. vi. 3. Cicerone, Livio, Quint. ill. 7. aliaque. Gruter.

41 *Sese venditas?* Id est, vendere et prestituere cupit. Turnebus. V. N. Stich. ii. 1.

42 *Interminas?* Minaci voce me in clamat? Taubw.

50 *Mirum est lolio viciare te, tam vili tritico]* Quasi dicat: Si triticum carnem esset, non esset mirum te lolio vitam tolerare; nunc vero cum tam vile sit triticum, &c. Constat autem lolium, propter vapores acres quos in cerebrum tollit, non solum ebrietatis speciem quandam creare, sed oculos vitiare et obtundere. Ovid. Fast. i. 'Et carent lolii oculos vitiantibus

agri.' Lamb.

51 *Lascitiesus es]* 'Lascitionem dici prout Ulpian. ubi homo lumine exhibito nihil videt: cui et Nonius adstipulatur, et Varro. Sed Festus ait, vitium esse oculorum, cum quis clarus vespertino tempore, quam meridie cornuit. Interim hunc locum proprius insipienti patet, per 'lascitiousum' non intelligi hic cum qui nihil, sed qui male aut parum videt. Sequentia ista, 'sædepol tu quidem cœcua, non lascitious,' satis ostendit hanc hujus vocabuli esse significationem. Beckhorn.

53 *Ludis me, Palæstrio. PA. Tum miki sunt manus inquinatae]* Ita sine interrogatione ἀνοφερεῖς lego, ut jocu sit ex ambiguo. Nam Scelidrus 'ludis me' sic accipit, ut 'me' sit acc. casus; Palæstrio, ut sit sexiti; ut cum dico, 'Ludere pila, disco.' Douza.

54 *Quia ludo luto]* Quia, inquit, cum ludo te, (te, sext. casus) proinde est, ac si luto lindam; tu enim homo luctulentus es: qui autem latum manibus tractant, inquinantur. Douza.

60 *Solarium]* Solarium, locus ubi solent apriari. Fiebat autem in sedibus ad excipiendum suram et vaporrem solis. Dicitur et 'hellicamionis.' Turneb.

73 *Pedes ego jam*] Puto legendum, per aedes ego jam illam hac tibi sistam in viam. Id omnia volunt præcedentia, præsentim ista: 'Quid nunc si ea domi est, si faciam ut eam exire hinc videas domo, Dignus es verberibus multis?' Hoc enim agebatur, ut palam fieret domi eam esse, domo exitaram. Beckhorn. Non videtur respondendum per aedes pro volgato pedes. Dicit se non ascensurum esse in tegulas vel in solarium vel impluvium, ut eam in viam sistat, sed pendite id facturum, id est, de piano. Salmas.

SCENA IV. 3 *Miki sola e quo superfite]* Scribendum censeo, Memini manus

ut sint mala, mihi sola quo superfit.
Sola pro 'soli' ἀρχαλκῶς. Se tantum
 abundare malitia ait, ut soli sibi id
 superfiat. Quo pro 'quod,' ut saepe,
 scriptum fuit. *Sahmas.*

6 Credo ego istoc exemplo] Cum
 Sceledrus in ostio staret, mulierculam
 reditaram expectans, ne qua
 elaberetur; ad eum Palæstrio. Bene
 est, inquit, forma et status in te, qui
 mox erit; cum herus alligatum te
 patibulo per urbem ducet: Atqui
 stetisse eum opinor manibus ante se
 projectis et leviter diductis, habitu
 quo solent capentes et apprehensu-
 ri. *Lips.* *Extra portam*] Scilicet, Me-
 tiam; que eadem cum Esquilina.
 Supplicia pleraque apud Romanos
 sumi solita extra portas: credo, ne
 frequenti sanguine et cæde contami-
 nari oculi civium, aut delibari vide-
 retur libertas. Itaque et carnifex
 domum habuit extra urbem. *Lips.*
 Fuit Athenis, sed et in aliis urbibus,
 janua una, quam *χαράκειον θέραν* vo-
 cabant, qua ad supplicium educeban-
 tur capitisi damnati. Hinc hoc loco
 proverbium, 'extra portam ire.' Se-
 neca, *Controv.* lib. i. 'Extra portam
 istam virginem.' Respondet istis
 Græcorum, *ἐς μακάπιαν* et *ἐς κόπακας*,
 Terent. 'Malum foras.' *Casan.*

26 Clatratæ] Clatris vallata. Clat-
 tri seu clatra virgæ sunt lignæ aut
 ferreæ, quibus fenestræ munivuntur.
 Hinc 'clatratæ' etiam apud Columell. IX. 1.

27 Intendere] Donatas ad Terent.
 Eun. III. 3. 'Intendere est crimen in
 adversarium jacere.'

**38 Sc. Palæstrionis somnium nar-
 tur]** Ita *Palæstrionis*, non *Palæstri-
 oni*; ipsa sententia clamitante: ut
 significet Sceledrus, se ita maculam et
 stupidum non esse, ut non percipiat
 somnium quod sibi et Palæstrioni a
 Philoc. narratur, *Palæstrionis* ipsius
 commentum esse, eamque de com-
 pacto verbisque adeo conceptissimis
 hoc agere. *Douz.*

34 Ego lata visa] Quid opus est
 idem verbum sequenti versu repeti?
 Numquid fuit, *Ego lata visa?* ut apud
 Livium I. xxi. de Hannibale: 'Hoc
 visu latus tripartito copias Iberam
 traduxit.' *Gronoo.*

41 Comprecere] 'Comprecari' si-
 hil alind est, quam mola salsa aut
 ture devenerari, id est, deprecari
 somnis, pacemque ac veniam a pro-
 digiali Jove Dilisque Averruncis, id
 est, malorum depulsoribus omni sup-
 pliciorum ac piamentorum genere ex-
 ambire. Quo item pertinent ea que
 habes infra act. III. sc. 1. de pre-
 trice, conjectrice, hariola, atque aruspica. *Douz.*

45 Domi certo] Scilicet Philocoma-
 sium, &c. *Taubm.*

SCENA V. 1 Inde ignem in aram]
 Philocomasium, ea ipsa, quam Sceled-
 drus cum Pleuside osculantem vidit,
 domo Periplectomenis exiens, quasi
 soror sit germana Philocomasii, non
 Philocomasium: quasique peregre
 paulo ante venerit, et ex adversa
 tempestate servata sit, hic Diana
 Ephesiæ sacrificare et gratias agere,
 et vota solvere parat. Alloquitur au-
 tem ancillam. *Lamb.*

2 Arabico funtisœm] Arabo N. Scri-
 ver.

3 Templaque turbulentis] Idem quod
 'loca Neptunia.' Sicut legimus apud
 Eunium, 'Cœli tempia,' et 'Acheru-
 sia tempia,' ita et 'Neptani' seu
 'Neptunia tempia,' pro mari. Varro
 lib. vi. in principio: 'Templum tri-
 bas modis dicitur, ab natura, ab au-
 spicio, ab similitudine. Natura in
 celo; ab auspicio, in terra; ab simi-
 litudine, sub terra.'

16 Quid ego] V. N. infra act. III.
 sc. 3.

19 Ne nosmet perdiderimus nupiem]
 Sic Amphit. I. 1. 'Ubi ego perii?'
 &c.

21 Nos nostri an alieni] Nostræ fa-
 milie, an alienæ: ita mox, 'Certe
 equidem noster sum.' *Lamb.*

26 *Glycere nomen*] Hoc ita tueritur Graterus contra Cl. Menstrum, quem vide, si opera. Vide et not. act. III. sc. 1. extr. *Tasubm.*

40 *Ostium hoc mihi domicilium, &c.]* Littera inserta, emendo hosticum hoc, id est, peregrinum. Nam 'hostis' antiquitus, 'qui nunc' 'peregrinus.' Callida igitur illa mulier, cum servus eam vi conaretur domum abstrahere, dissimulans se eam esse: Mi homo, inquit, video ne erres: equidem hic non habito: sed hoc Periplectomenis hospitio tantum utor, ut peregrina. Athenis est vera domus. Res clara ex fabulam argumento. *Lips.*

41 *Athenis domus ac herus]* Pro *hostium hoc mihi domicilium est*, legendum ex scriptis codd. *hospitium hoc mihi domicilium est*: id est, hoc domicilium mihi hospitium est, vel domus hospitalis. In hoc domicilio, in his sedibus, tanquam in hospitio, vel apud hospitem divertor. In aequentibus nihil mutandum, *Athenis domus atque herus*. Quamvis enim se pro libera et ingenua gerat, pro meretrice loquitur qua heros suos vacabant eos, quibus mercede addicta operam dabant, alii in annum integrum, alii in mensem aut aliud temporis spatium. Cum libri constanter hanc lectioinem retineant, non temere sollicitanda. *Salmas.* *Ostium hoc mihi*] Explicandum, in sedibus, quarum est ostium hoc, mihi domicilium est: *nemus hospitium*, quod scriptis codicibus tribuit δέλταν, in neutro optimorum apparuit. Ceterum si potes ferre 'herum' diei amatorem, facile patior: secus poterat seripsisse, *Athenis domus ac genus*: ut, 'Qui genu? unde domo?' Sic in Bacchid. IV. 2. pro *intendi tenus*, alter codicum intendit *herus*. *Gronov.*

43 *Lege agite]* 'Lege agere,' est in jure id, quod in lege aliqua institutum est, agere. Vide notas Aul. III. 3. 10. *Nisi das firmatam fidem*] Firmabatur fides jurejurando, spon-

sibus, fidejussoribus, &c. quamquam hic simpliciter pro 'dare fidem certam' positum videtur. *Lambin.*

58 *Transtinet trans parietem*] Ms. pr. *transtinet jam p.* quod Bodius exponit, transversum tenet; cum tigna dicantur proprie tramtinere duas parietes disjunctos. Sed his non assentior, quomodo ut ligna transtinere duas parietes dicantur; sic et commeatum dici posse parietem hunc transtinere: itaque emendo, ut editam. Quin neque jam fortassis immutandum videatur, si *transtinet parietem* resolvias, et prepositionem a verbo composito, ut *sæpe* solet, ablata nomini jungas, ut commeatus tenere trans parietem intelligatur. *Accid.* Nihil mutandum; *Nimis beat*, ut 'nimis juvat'; sic 'levat' etiam absolute ponitur: 'levat integros accedere fontes': sic enim libri apud Lucretium. *Nimis beat*, nimis nos beatos eo facit, quod commeatus transtinet jam parietem. *Salmasius.* *Quod commeatus transtinet*] Id est, quod paries est fenestratus et pervins, quod datus liber transitus per parietem. *Transtinere* est pertinere: quemadmodum 'trans mare' ire, et 'per mare' ire. Sic 'pellegere' et 'transleger' idem Asinar. IV. 1. 2. et 5. 'Trans aliquid pertinere,' continuari, et uno spiritu, ut veteres jurisconsulti loquuntur, perduci. Sic possem dicere, 'pons transtinet trans flumen,' hoc est, ad alteram ripam continuus est. Eodem sensu 'continere' in Sticho III. 1. 'Utroque commeatus continet,' id est, continuatur, continuus est. Sic 'pertinere' Latini dicunt, pro quo semi-barbari 'pertingere,' eousque produci. *Cæsar* B. G. I. 1. 'Belgæ ab extremis Galliæ finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni.' Lib. II. 'Neque longins quam quem ad finem porrecta ac loca aperiata pertinebant, cedentes insequi au-

derent.' Gronov.

SCENA VI. 1 *Observationi operam dare]* Diligenter fores nostras obser-
vare, ne Philocomas. exeat. *Taubm.*

6 *Hisce homines]* 'Iveniuntur e-
tiam nominativum pluralem *Hisce*
profidentes antiqui: ut Ter. in Eu-
nuch. (act. II. sc. 2.) 'Hisce hoc
munere arbitrantur Suam Thaidem
esse.' Ita Priscian.

10 *Tractatam et iudicatam]* Male-
tentant. Sic Gratius, 'matres ausi
tractare Deorum.' Pomponius I. 2.
w. 43. D. de Origine Juris: 'Ea vel-
ut contumelia tractatu Servius.'
Claudianus in sextum Honorii Con-
sulatum: 'Tune giganteis urbem
tractare Deorum Aggressus furiis'
Gronov.

19 *Quia latrocinamini]* Id est, quia
homines militares estis.

21 *Licetne]* Scil. expurgare me.

22 *Nisi mihi supplicium virgarum,*
&c.] Si cuius servus alteri damnum
intulerat, vel arbitrio ejus, qui damno
affectus erat, servus plectebatur: vel
noxæ dedebatur: vel dominus litio
testimationem sufferebat: vel, ut ex
hoc loco apparet, dedecore afficieba-
tur, &c. Et sane notanda verborum
miri congeries seni ratum se simul-
lanti a poëta adicta: quæ uno fere
spiritu ab ipso continuatur. Lamb.

24 *Imbrex]* Serv. Georg. IV. 290.
'Imbrex' dicitur, quod imbre ar-
ceat. Est enim incurvum genus te-
gularum. Glossarius liber: 'Imbrex,
καληντήρ.'

34 *Ita sum coactus]* Id est, in an-
gustiam redactus.

41 *Placide nescita]* Dummodo ne-
dictis factisque injurias sis in hospi-
tam nostram, placide omnia peregas.
Grut.

46 *Ne quid infuscaverit]* Ne quid
Philocomasim eorum, quæ ei præ-
cepta ac præmonstrata sunt, turba-
verit seu corruperit. 'Infuscare'
quid sit, si scire vis, vide notas Cist.
I. 1. 21.

55 *Intus domum]* 'Intus domum,'
pro in domo. Adverbia enim sepe
locum præpositionum occupabant.
Lucr. 'intus sedibus,' pro, in sedi-
bus. *Popma.*

71 *Sumi]* Id est, bibi. 'Simpulum,'
ait Varro, 'a sumendo,' id est, bi-
bendo: 'unde sumi potē potens':
id est, unde bibi potest. Cic. 'Si
sumperit meracius.' *Scaliger.*

80 *Namque hominem servum]* Notum
et illud Periclis, 'At enim
prætorem, Sophocle, decet non so-
lum manus, sed etiam oculos abesti-
nentes habere,' apud Cic. Off. I. 1.

83 *Mutivero]* *M* *x* *cavum* est, in-
quit Charis. unde dicuntur 'mutire,'
sicut γῆρας porcorum: unde 'grunni-
re.' *Scal.* Conject. Mutant canes,
cum incipient irritari: ab eo, quod
M, vel *Mū* videntur edere. V. N.
Menachm. v. 1. *Taubm.*

84 *Dato excruciatum me]* Scilicet
tortoribus, quorum erat hoc munus
et officium, etiam ubi dominus ipse
excruciare dicebatur. Quod autem
corrigit, *egomet ducem me tibi*, didi-
cerant nimirum usum verbi duci, cum
est ad supplicium duci, et id jam vo-
luerunt hic omni modo ostendere.
Sed nihil mutandum est: nam juxta
eleganter Plantus alludit ad noxæ
deditos. Nam *dedom* in utroque co-
dice esse plane testatur Parens, eti
Gruteri editio dicam, ab operarum, ut
opinor, errore. Gronov.

89 *Etiā illud, quod scis, nescis;*
Ita te componas, nt etiam illa,
quæ nosti, ita habeas ut si ignoreas.
Donatus ad illud Eun. Terent. IV. 4.
'tu pol, si sapiis, Quod scis, nescis,'
notat: Hoc dictum, ut illa, 'Con-
cordia discors,' Hor. et 'sequitur
que sequentem' Virgil. ita Heant.
'Tu nescis id, quod scis.'

97 *Me habent venalem]* Me incau-
tum, ignoratum, produnt et fallunt.
Eadem loquendi forma Belgæ dicunt
yemandt verkoopen, quod Latine red-
das, aliquem vendere, pro, prodere,

circumvenire, clam fallere. Boxhorn.

98 *Nunquam hercle ex ista nassa ego hodie escam petam*] Significat se dominum heri non iturum, ubi futurum sit, ut tanquam piscis capiatur; et unde periculum virgarum sibi immovere videat. ‘Nassa,’ ait Festus, ‘est pescatorii vasis genus, quo cum intravit piscis, exire non potest.’ Taubm. Eodem verbo tralate usus est Cic. ad Attic. xv. 20. ‘Hac nassa exire constitui non ad fngam, sed ad spem mortis melioris.’ Gronov.

100 *Irae lenient*] Agellius xviii. 12. id quoque habitum in oratione facienda elegantissimum genus, ut pro verbis habentibus patiendi figuram, agentia ponerent; ac deinde vice versa haec inter se mutua verterent. Cicero, ‘terra movet,’ patiendi significatum, pro movetur.

101 *Nam jam nunc satis*] Tò jam interposuit Gruterus. Non habent nec Camerarii, nec Lambini, nec Sambuci, nec Douze, nec priores Taubmanni editiones. Et ex MSS. edit ipse, *Nam nunc satis*. Scribendum ergo, *Jam nunc satis*, ut habent quasdam edd. veteres. Tò jam enim videtur omnino requirere oratio: τῷ ναῦ μινιμὲ ιδιγέτ. At inquit, sic ruit versus. At melius est, ut ruat ille, quam stet fultus centonibus. Deinde si in secunda regione iambidactylo et spondæo usus est Plautus, potuit et nti pyrrhichio. Ant rò iam dissyllabon posuit, ut et alibi. Gronov.

104 *Occisam sorpe sapere plus multo suem cum manducatur*] Festivus aeneus Iudit in ambigua notione verbi sapere: ex eo, quod sapidissima omnium quadrupedum estimetur vulgo suilla caro.

105 *Cum manducatur*] Longe aliter Ms. alter, *Quod in admittatur: alter, Quod in admittatur: correctumque postea, Quod ei admittatur.* Inde conjectura. Sed videtur scribendum, plus

multo suem. Quoine admittatur, ne id, quod vidit, viderit. Quippe nisi qui patiatur sibi eripi, atque extorqueri, ut id, quod vidit, non viderit. Sic Tacitus, ‘plerisque mortalium non eximi.’ Hoc est, non potest admiri, vel eripi ista opinio. Gronov.

106 *Illiū oculi, &c.*] Sceledrus nihil videt, nihil audit, nihil opinatur; nisi quod volumus eum videre, audire, &c. Lambin.

112 *Illiū sortito suam*] Scribendum puto, *Ibo intro ne, dum absum, illis obstito suam*. Scriptum erat ostito, pro obstito, ex quo factum sortito, repetita littera ex fine præcedentis syllabæ. Saepè ostare pro obstare in veteribus libris scriptum reperi. Ibo, inquit, intro, ne dum absentia mea illis obstat ad ea quæ volunt facienda. *Ne obstito sim, pro ne obstem.* ‘Obstitum’ pro obstaculo, ut ‘mandatum’ a mando, ‘jussum’ a jubeo, et similia. Nihil potest boni sensus ex vulgata elici. Salmas.

ACTUS III.

SCENA I. 8 *Concilio, quod habere*] Hoc Camerajii est. Scripti editique antiqui, *Concilium*: nec mutandum id erat, sed distinguendum, *Concilium quod habere volumus*. Cujus hic est sensus: Ne, quod concilium habere volumus, ei uspiam insidiæ sint. Id nimirum pronomen retinetur, ut cientes alibi. Gronov.

9 *Aut cata locus, &c.*] Catalogo vulgo editum est; in qua voce corrigenda conjecturarum plaustra sunt, quarum tamen nulla veram lectionem est assentuta. Nos vero sumus assecuti, *Si minus, cum cura aut cata logon loquendi lectum id est.* Nam κατὰ λόγον loqui est, lepide et commode loqui, ut paulo post sequitur: κατὰ λόγον enim loquitur, qui dicit id quod opus dicto est tantum: et κατὰ λόγον loquendi consilium legit, qui cum cura et ratione id providet, ne inimici sermonem suum sublegant, et consilium

surripiant; qui non temere loquuntur aut inconsiderate. Apud Artemidorum habes s^epē, δρός τε καὶ κατά λύγον, recte aliquo ordine. Salmas.

14 *Auritis plagiæ*] ‘Auritæ plagiæ’ sunt aures. Virg. *Æn.* iv. ‘Retia rara, plagiæ.’ Glossarium: ‘Gρονδόχος, qui aurem omni loquenti accommodat, ὀξυ-ακονιλογος. Taubm.

17 *In bonis*] Possimus tueri vulgaritatem lectionem, ut sit in bonis rebus, que sint iis utilibus quibus imperamus: nam facile suo quisque servit commodo. *Dissald.* *Facile est imperium in bonis* Sic MSS. At Acidalius in bonos. Frustra. Vide ad Senecas *Nat. Quæst.* lib. iv. *Gronov.*

25 *Te decora*] Per hypallagen, pro ‘te digna;’ cum dictum oportuerit ‘tibi decora.’ *Lamb.*

26 *Ex opibus summis*] Id est, summa contentione. *Merc.* i. 2.

30 *Quod facit pudet*] Nam qui serio amat, eum nullius rei pudet. *Lamb.*

31 *Umbra amantum*] ‘Amantium umbra’ differt ‘ab umbra suamet:’ vult enim, si comparetur Pleusides cum amatoribus aliis, vix dici posse umbram eorum. *Taubm.*

34 *Vitam vivere*] V. N. Pers. iv. 3. MSS. et edd. *vita vivere.*

36 *Pernix sum, &c.*] *Manibus pernix* proprie dictum. Est enim pernix a pernitione, quod manuum magis quam pedum est. *Pedes mobilis, ut nuda genu, πόδας ἄκες. Dissald.*

38 *Amassata*] Id est, ‘ad amassim facta,’ Festus: ‘examinata,’ Nonius; qui ‘amassim’ esse regulam fabrorum ait, quam, cum opus probant, rubrica illinunt. Varro *Quæst.* Plautin. ‘Amassia est æquamen, lævamentum.’ *Vetus Gloss.* ‘Examsim, ἔπειραι.’ *Sua sibi ingenua indoles*] Sua propria et a natura insita: ita ‘ingenui fontes,’ id est, nativi, non manu facti, apud Lucret. *Indoles* incrementum significat primigenia notione: ut apud Agell. ‘mendi indoles.’ *Oiere enim, crescere significat,*

et spem, quam ex vaka colligimus virtutis futuræ in pueris: que vocatur χαρακτήρ a Græcis; ut ab Euripi dictum, ὃς δέρδος τῆς εὐγενίας χαρακτήρ. *Glossa:* ‘Indoles, καὶ δέρδις ἐν νεαρέρρη.’ *Scutig.*

43 *Ne petas foris*] V. N. act. II. 2.

49 *Incommoditate*] *Incommoditatem dixit τὴν ἀγάθαν*: ita ‘commodis’ est qui opponitur τῷ ἀγαθῷ, cuiusmodi hominis graphicia in hac scena est descriptio. *Is. Casaub.*

53 *Post Ephesi sum natus; non in Apulis, non in Umbria*] Quod Ephesi natum se gloriatur, credo ideo esse: quod civitas ea elegantiis facetürque in primis dedita, contra morem Umbrorum et Apulorum, qui rusticī, illepidi, subdique habebantur. *Donza.* Plantus scripsit, ‘non animi Animalia,’ aut certe ‘Animalia,’ id est, non sum natus Animalia; aut non sum ab Animalia, sive Animalias. Quomodo apud hunc est ‘hospestes Zacyntho,’ pro a Zacyntho; apud Terentium, ‘anus Corintho,’ pro a Corintho; apud Lucillium, ‘Sargus Ægypto,’ pro ab Ægypto. Ad indagandam cernendamque veram hanc lectionem hæc me vestigia tulerunt: quod in membranis nonnullis, non sum in imula scriptum compereram; quam lectionem cum Phylargirii ad Georg. II. Virg. ‘non anima animata’ contendenti; venit in mentem, quod apud Festum legere memineram: ‘Animula, urbs parvarum opum in Apulia.’ *Schopp.*

54 *Pt. O lepidum senicem*] Hanc lectionem et Prisc. probat. Non dissimile, quod apud Pompon. est, senica pro fœmina sene. *Lips.*

60 *Discidium*] ‘Discidium’ apud Lucret. et Cic. est χρηστός, distractio. ‘Dissidium’ animi est; ‘discidium’ corporis, a ‘discindere,’ id est, dirimere. *Gisan.*

61 *Sermonem segrego*] Finem loquendi facio. *Lamb.*

64 *Cedo treis mihi hom.*] V. N. Epid.

III. 3. 30.

71 *Liquidiusculusque*] Aliquantum li-quidior, serenior, quam ventus Fa-vonius, qui est, ut et Boreas, *albry-yevēns, athra seu serenitatis genitor*. Lamb.

74 *Malacus*] V. N. Bacch. 1. 1.
38.

82 *Deum virtute ut transeuntem*] Vult: tantum sibi superesse bono-rum, ut nou gravatim prætereuntes excipere possit. Porro, ut constet versus, abjiciendum est illud *hospitio*, *glossa vocis accipere*. Gruter.

84 *Ego: sic uti volo libere*] *Uti aliquo, et uti scipo, peræque dicunt Latini. Horat. Epist. 1. 12. ' Utter Pompeio Grospho: et, si quid petet, ultro Defer.'* Idem Epist. 17. ' re-gibns uti.' Plaut. Capt. iv. 4. ' si-quidem sese uti volet,' id est, si-quidem volet esse frugi et sibi utilia. Lamb.

88 *Lepidum est onus*] Placet hæc Lipsii conjectura ex veteri scriptura, *lepidus onus*. Ovid. ' Utque marem parias, onerosior altera sors est.' Sueton. in Caligula: ' Filia vero nata, paupertatem, nec jam imperatoria modo, sed et patria conquererens one-ra.' At in onere, aiunt, quis quæso lepor inest? respondet Plautus in fabula sequenti: ' An boni quid us-quam est, quod quisquam uti possit sine malo omni?' Procreare liberos est illud quidem onus, sed cui oneri multa dulcedo adsit. Truculent. II. 5. ' Mulieri nimio malefacere melius est onus quam bene.' Eurip. Her. Fur. à νέρβας μοι φίλον έχθος. Gronov.

91 *Deducta est usquam gentium*] Ca-sina II. 8. ' Sine prius deduci.' Te-rent. Hecyra I. 2. ' uxorem dedit domum.' L. 13. π. 8. ad l. Jul. de Adulter. ' minor duodecim annis in domum deducta.' Et passim. Cur ergo Lipsius *edicta*? Gronov.

97 *Calendis*] Sc. Martiis. Calendas omnes Junoni tributas, ut et Idus omnes Jovi, docet Macrobi. Saturn.

I. 9. Hinc ' Juno Calendaris' dicta. Sed Martiis Calendis Junoni, pre-cipue matrone, sacrificabant; ut is annus ab exordio totus eis felix esset et faustus, et in partu et amore con-jugali; atque etiam munera sibi in-vicem missitare solebant. Et hæc festa ' Matronalia' dicebantur. Ju-venal. ' Cal. Martias' nominat ' fo-mines.' Munera foemineis tractat secreta Calendis.'

98 *Quedem quinquatribus*] Diebus festis Minervæ. Quinquatrus, πεντη-ρά, Sosip. I. Inst. Grammat. Idem eodem: ' Quinquatrus pluraliter, non Quinquatria: non enim dicti sunt quinque dies atri, sed quod quinqua-tris antiqui dicebant, a quinquando, id est, iustrando; quod eo die arma ancilia iustrari sint solita.'

99 *Præcantatrici*] Rectum est *præ-cantrici*; et paulo post, ' pia-tricem': sic enim et versus postulat. Salmas. *Conjectrici*] Conjectrix, quæ interpre-tatur significationem somniorum. Et apparel viros conjectoribus, muli-eres conjectricibus uas fuisse; ac sexibus officia artium distineta fu-isce. Turneb.

101 *Tum piatrioem clementer non potest quin manerem*] Omnio piatri-cem probo cum meo Colero. Nam die infantis lustrico sive nominali, quo nomen illi indebatur, ('Ονομα-στήρια Gr. nominant,) lustrandi par-tes proprie piatricum muliercularum, quæ anus recocæ, fuerant: dice-banturque ἀνοδαπτηραι vel περιδι-κτηραι. Festus: ' Piatrix dicebatur sa-cerdos, quæ expiare erat solita, quam et sagam et simpulatricem vo-cant.' Taubm.

102 *Geraria*] Quod Græcis ἀλευ-τρόφος diceretur, qui in alnis suis assidue gestitando alnmonum nutri-caret; hinc hoc loco nutrix ' geraria' vocatur. Vernm fortasse etiam le-gendum foraria, et foraries in Glossis exponitur ἀλευτρόφος: nam librorum scriptura varia, et partim habent

ceraria, partim teraria. Salmas. *Succenset ceraria?* Sic Mass. unde *celaria, geraria, cellaria fecerunt.* Vide au fuerit, *succenset gerara:* tum *Obstetrix expostulavit.* *Gerara vel Gerera Bachehi famulis.* Demosthenes in *Nearam:* Καὶ τοιαῦτα οὐδετέλθειν οἱ οὐδεῖς Ἀθηναῖοι, τοσούτους ὅγαν, εἰσέρχεται, ἀλλ' ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἀφέρετο τὰς Γεραῖς τὰς ὑπηρετούσας τοῖς λεπόις. Et mox: "Ορκος Γεραιρῶν Ἀγυρτεύοι καὶ εἰμὶ καθαρὰ καὶ ἀγνή, &c. αὕτη ἔτοιε τὰ λεπὰ ταῦτα καὶ ἀφέρετο τὰς Γεραῖς. Vide Harpocrati-nem, Pollicem, Suidam. Gronov.

110 *Generi monumentum et sibi?* Liberi genus suum immortale redunt. Sic Euripides 'mares familiæ columnas' vocat, Iphig. in Taur. 1. 1. 57. Στυλοὶ γὰρ οἴκων εἰσὶ ταῖς ἄρσεσι.

118 *Abducunt ad exta?* Sacrificio-rum exta intelligit; quæ 'exta lus-tralia' Maro vocat *Æn.* VIII. quorum partem Diis reddabant; partem in epulatione comedebant. Porro ad-hibebantur his tantum carissimi. Turneb. Convivia rem sacram olim comitabantur. Aut si nollent convi-vium celebrare, e victima partes ad amicos mittebant. Casaub.

122 *Nimisque apertis tū multū?* Sa-nissimum hunc locum, erutum ex pri-mariis editionibus a Camerario, sede contaminari Gruterus ait reponendo, *nimirumque ad te et tua multū vides:* quod non negat in ambobus membranaceis apparere. Sermonem tanto viro indignissimum. Quomodo sanus, ubi tantum abeant scripti? quæ illæ primariaæ editiones optimis codicium et pæne solis tuto sequendis potiores? perturbatus his terriculis Pa-reus præsidium deseruit, ut tanto facilius in aperto et piano caperetur: facit *nimoque et te et tua multū vides.* Sed non est recedendum a scripturæ veteris elegantia. *Nimis bona ratione* faciunt illi, vel tu, vel facitis utrimque. Vel si libet hoc quoque conti-

nuare cum sequentibus; nimis justa de causa, vel nimis bono modo *nimirumque multū vides ad te et tua,* hoc est, in rebus ad te et tua pertinenti-bus sapi plus quam opus est. Vide Observ. iv. 10. Gronov.

124 *Satis cepissem misericarum?* Non mihi videtur quidpiam mutandum. *Satis cepissem misericarum liberis,* id est, per liberos, vel in liberis: quod etiam potest reponi. Nam in facile intercidit propter similitudinem ultime syllabæ præcedentis vocaboli, misericarum. Salmas.

125 *Censerem emori?* Supra ceteras ineptas conjecturas et explicationes nullum est nuper: Censerem liberos meos, si haberem, continuo in mortis aut alio aliquo discrimine versari: quæ tamen fuerat Taubmanni olim. Sed vel ipse postea vel Gruterus, *Censerem me mori,* hoc est, æque male me haberet, ac si ipse obirem, auditio aliquo liberorum infortunio. Sed ne sic quidem verum attigit. *Censerem emori,* est, censerem me identidem mori, angorem morti similem sentire, assidue cogitans, cecidissetne ebrius aut de equo uspiam. Ut apud Ovid. Fast. II. Lucretia: 'Mens abit, et morior quoties pugnantis Me subit.' Petronio, 'æque lassus ac moriens Ascylos.' Talis proponitur Micio apud Terentium in Adelphis 1. 1. 'Ego, quia non redit filius, quæ cogito? Quibus nunc sollicitor rebus? ne aut ille alserit, Aut uspiam ceciderit aut perfregerit aliquid.' Sic quotidie emorimur parentes. Gronov.

127 *Insignitos pueros?* Insigniti di-cuntur, qui vitio aliquo, aut morbo, seu corporis seu animi notabiles; fere semper in malam partem. Curt. lib. IX. 'Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt aluntque, sed eorum quibus spectandi habitum infantium cura mandata est: si quos insignes aut aliqua membrorum parte inntiles notaverant, necari jubent.' Suet. Ca-

lig. c. 26. 'Insignes debilitate aliqua corporis.' Id. Aug. c. 85. 'Senio vel aliqua corporis labe insignibus.' Cic. de Leg. lib. III. 'Deinde cum esset cito enectus, tanquam ex XII. Tabulis insignis ad deformitatem puer.' Sic 'insignem diem' Liv. lib. VI. pro infelici dixit. Gronov.

128 *Compernem]* 'Compernes' vocabant Latini, qui genibus junctis et συμβεθησαν erant, Græcis γονύκροται. Festus: 'Compernes nominantur homines genibus plus justo conjunctis.' Nonius male interpretatur, 'qui longis sunt pedibus.' Gronov.

131 *Æquum, fait Deos paravisse]* Æquum fuit, Deos fecisse, ne omnes uno modo viverent: sed viri boni, comes, liberales, &c. essent locupletes, fortunati, ac longævi: homines contra improbi, incommodi, et illiberales, &c. essent egentes, infornati, et brevis vita. Victorius.

136 *Qui lepide ingenitus esset, &c.]* Vulg. *ingenuatus*, sed scribendum *ingenitus*. Agell. XII. 1. 'Corpusque et animum bene ingenitis primordiis inchoatum, insitivo degenerique alimento lactis alieni corrumpere.' Rarum verbum *ingenari*, ab ingenio deductum; ut ab 'auxilio,' 'auxiliari.' J. Gulielm.

140 *Esset his annona vilior]* Quasi dicat: Si Dii longam vitam viris bonis dedissent, brevem improbis; futurum fuisse, ut esset rerum ad victimum necessariarom proventus vilior. Ita interpretator Victorius. Quid probo. Plane autem huic geminum est illud adagium Belgarum, Si homines insulsi et insipidi pane non vescerentur, vilis esset annona. Boxhorn.

148 *Decem continuos immorabitur]* Verbum postremum a Camerario est. Mss. et vett. edd. *continuos ite astodorum illas*. Saracenus, *itterasti domum illius*, quod admisit Pareus: postea illi placuit *ittilasti*. Sed de hospitio agit, cui verba ista non convenient. Academicus quoque, 'Continuos iti

astodorum illas.' Forte verum est, *Verum ubi dies decem continuos uitias domum illius*. Gronov.

152 *Meo remigio rem gero]* Id est, illis, velint nolint, parendum est, cum mei sint. Aliis enim remigibus fortasse imperare, quod vellem, invitatis non possem: nunc vero meis remigibus et servis rem gero, qui mihi dicto audientes esse coguntur. Turneb.

154 *Nunc quod occipi, obsonatum]* Notabis quod poni pro quo; et sustinendo versui interjectam d: nam *quod occipi* est, quo intendi, quo ire volui. J. Gulielm.

155 *Commodum obsona]* Id est, ne magno sumptu. Camer.

157 *Proletario sermone]* Id est, plebeio et viii. Proletarii erant, qui nihil reip. exhibebant, sed tantum problem sufficiebant; iidemque tenuissimi in plebe Romana: *assidui* contraria. Agelline XVI. 10.

165 *Offam penitam]* 'Penem' canadum vocabant: unde et *offam penitam* dicebant 'offam porcinam cum canda.' Festus.

167 *Dimidiati, dum appetunt]* Haec ita distinguo: *Sed procumbunt, et se percellunt, dimidiati dum appetunt*. Ut enim apud Hor. fastidens, et 'Languidus in cubitum sese conviva reponit'; ita contra inhibans et immensis toto corpore in cibum procumbebat, et a decoro illo habitu receudebat. Athen. *Dimidiatum aliquid appetere, est ἀλορασθαι εἰς τὸν παραθεμένων*. Lips.

173 *Qui admulcetur miles usque casariatus]* Quia sycophantia miles quantumvis bene capillatus usque ad cutem tondeatur. Significat, se fallaciā reperisse, qua miles probe decipiatur. Turneb.

174 *Huic amanti ac Philocomasio]* Sic mutaverunt, credo ex Camerarianis: tacent enim. In membranis tamen et vetustissima editione reperio *ad Philocomasium*. Quod multo magis ad gustum meum: nam 'copia ad ali-

quid' est copia alicuius. Sic infra, 'Ut sese ad eum conciliarem.' Et in prologo Captiv. 'operam detis ad nostrum gregem.' Gronov.

182 *Prædicat fermam suam*] Silent hic omnes. Vix dubitem tamen, quin scripserit anctor, *Istaque Alexandri præstare prædicat formæ suam*. Gronov.

184 *De isto multi cupiunt non mentiri*] Veram esse interpretationem dictant, quam et prodiderint illi, qui non satis probant: quam multi viri aut, qui de isto (quasi omnes mulieres ipsos ament) cupiunt te non mentiri. At hæc explicatio ex verbis Plauti extorqueri non potest. Nec sufficit galeatum, quod præmisserunt de Salmasio, 'de isto mentiri,' esse, in ista re mentiri. Nam 'ista res' erat non mulieres quovis alios amare, sed memorare militem se ab omnibus matronis et meretricibus adfectori, ant certe ultra sectari militem omnes foeminas. Si voluisset istud, faciendum erat, *Ædepol quin te hoc de ipsis multi cupiunt non mentirier*. Nec placent, quæ attulerunt alii, nempe multos esse, qui velint uxores suas esse adulteras et mochias ultra appetere, scilicet, ut illis deprehensis dotem lucentur: aut ut laetus enle ipsi viverent: nec satisfaciunt corrigentes. Videtur 'cupio te non mentiri' formula suis suspicantis mendacium se audire, atque adeo tectis aliquem promendace arguentis. Non dubito, inquit, quin multi nunc dicent tibi, 'copio te non mentiri,' atque adeo mentiri te putarent. (Quid ita? quia videlicet tam certum est esse derisui omnibus, ut vix verisimile sit hominem adeo stulte sibi blandiri posse. Vide supra act. II. sc. 1.) sed a me tale nihil est quod exspectes: ego ita esse, ut dicas, teneo pulchre. Gronov.

191 *Nam cor non potest, quod nulla habet*] Quasi dicat: Recete dixi, 'cui sapiat pectus,' non 'cor,' quasi om-

nes mulieres sint excordes et amantes. 'Cor' pro mente et sapientia usitatum: hinc 'cordati' et 'excordes' et 'vecordes.'

193 *Lautam vis, en qua nondum sit lenta*] Omnino lauta est Lucinam experta: nam a parte lavationibus multum utebantur. Ostendit Socia Amph. H. 2. Palmer. *Siccam*] Palmatrio vult scortum 'siccum succidum:' siccum, non tamen succo carens et exhaustum: ideo 'succidum,' ut Terent. 'succii plenum.' Itaque siccum, minime sputatricem, &c. Alias 'siccus' pro sobrio legitor apud Afranius, Plantum, Cic. alias: sicut contra 'madidus' et 'madulsa,' pro ebrio. Ita etiam ἔγρης Graece. Scalig.

199 *Est primaria*] Nos emendavimus ex MSS. Camer. qui habebant *primicata; prime cœta*. *Primi* autem pro 'prime,' ut 'poregri,' 'poregre;' 'fermi,' 'ferme;' 'prefiscini' et 'prefiscine,' et similia. *Prime* Latinis pro egregie: ut 'prima proba,' apud Naevium in Acontizomeno: 'Acontizomenos fabula est prima proba.' Ita fere Graeci ωπήροι usurpat; ut ωπήροι εἶδος, πρακτία et *primaria* forma. Salmas.

202 *Quasique hunc anulum favea;* &c.] Lego, *Quasique hunc anulum Favea sua dederit, ea porro miti.* Gloss. 'Favea, φαύειν: Faveus, φάγειν.' Juvenal. Sat. vi. 'Et faveam, cui det mandata, puellam.' Scalig. *Quasique hunc anulum*] Camerarius, *hoc anulum animo ancillæ.* MSS. et edd. vett. *Fameca* aut *Famecas ancilla.* Scaliger *Favea sua*, Meursius *Famecas*. Neutra ego fero, sed verum mostellam librarii esse existimo, scribendumque, *Quasique huc anulum clavis sua ancillæ dederit.* Quod si in MSS. fuit *hoc*, tolerem, ut sit, ob hoc: quia scilicet depereat militem. Gronov.

210 *Ergo accurato et properato*] MSS. *adcuras et properas.* Lege, *Ergo adcuras et properas, opus est:* vel opus est: per intellectum conjunctionis. Mer-

cat. v. 4. 'Nihil opu'st resciscat.'
Gronov.

213 *Pax*] Interjectio comprimens, et quasi cum vereundia silentium sibi aut alteri imponentis. Hesychius, Πάξ, ἀτα τῷ τὸ τέλος ἔχει. 'Pax Græcum est, quando significat tantummodo,' ait Prisc. lib. xv. Diaphilus, πάξ τι πάξ. Satis constat, 'Pax' tum Græcum esse, tum etiam silentii esse, non admirationis quod volunt quidam. Dum enim sibi silentium imponebant, opposito ad os digito, tanquam ultius sermonem proculdere vererentur; aut cum, quæ dicta erant, iudicata vellet; aut cum ex sermone præsentes dimitterent, tum πάξ dicebant. Scalig.

216 *Ut nunc etiam hic agit*] Sententiam comprehenderunt: Hic, Peripectomenes nondum absolvit partes suas, sed etiamnum agit, quod ipsi mandatum est de invenienda muliere: id si expedierit, tunc tuæ erunt partes, nempe ut abducas Philocomasium. Addunt etiam recte ex media histrionum disciplina, atque adeo ex re præsenti sumtam similitudinem. Sed errant, quum eam sententiam quærendam putant emendatione, veluti, *Et nunc etiam hic agit*; vel tace, *ut nunc etiam hic agat*. Satis ea colligitur ex integra veteri scriptura, modo distingnas, *Ut nunc, etiam hic agit*, et r̄d *ut nunc acripis pro eo quod dicere solent, ut nunc est*. Cœlius ad Ciceronem: 'Cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo homine.' Cicero ad Att. vii. 4. 'Sed, ut nunc est, a. d. III. Nonas jam ad urbem cogito.' Gronov.

SCENA II. 5 *Te vocat Palastrio*] Camer. alter, te voce; alter, te voco. Qnod haud dubie verum. Ut apud Livium, 'Hannibal peto pacem:' apnd Suetonium, 'Tantis rebus gestis C. Cœsar condemnatus essem.' Gronov.

7 *Quid sorbet*] Sic Cœlius 'soporem sorbitum' vocat, in quo maxi-

mus stertor efficitur. *Mercurialis.*

8 *Sed quia consimile*] Nihil hic mandum, quod fecit Acidalius. Oratio est abrupta, interrumpente eam Palæstrione. Plena esset, *Sed quia consimile est quod stertas quasi sorbeas*: idcirco dixi stertatem Scleidrum sorbere. Boxhorn.

11 *Demisit nardini, &c.*] Scribendum, dimisit nardini amphoram collaris: ita postulante versu. *Nardum* absolute, pro nardino vino, sive nardo condito: ut 'murrinum' pro murra condito. *Salmas.*

19 *Neque ille hic calidum exhibet*] Calidum bibisse veteres tam vinum quam aquam θερμωτάλια indicant. *Salmas.*

23 *Alii poscam potitans*] Vinum acidum aquæ mixtum pro vili plebecula venire solitum; quod poscam appellaverunt. Et sicut 'esca' pro cibis, ita 'posca' pro potibus est antiquitus usurpata: 'poscentia' item pro potulentis leguntur. *Mercr.* Sententia est: Alii servorum ebril sunt, aliis miscelli poscam bibunt. *Lips.*

29 *Si falsa dixis loris*] Pro loris MSS. vocio vel nocio, unde cocio Lipsius. Fortassis simplicissimum est, *Si falsa dixis, Lucrio, excrucibere*. Id autem nomen est pueri, qui cum conservus loquitur. Gronov.

30 *Delices*] Delices legendum cum utroque MSS. quod idem esse cum 'prodere,' 'indicare,' dñobus locis monuit Marcellus. In Glossario Papiæ: 'Delicare, deferre; pro quo et diligere dicebant.' Ita enim ibi pro *deligare* est legendum. Boxhorn.

32 *Ut tibi qui premat*] Camerariani, si promptis. Scribe, qui promptet. Et est verbum Plauti. Bacchid. III. 8. 'Illum meum malum promptare malum quam pecalium.' Pseud. II. 2. 'Siquidem hercole etiam supremi promptes thesauros Jovis.' Gron.

36 *Hui! illecebrose!* capite sistebas cadum] *Huic illecebrosi capite sistebas*

cadum. Ita editiones quas vidi, non *illecebrosæ.* Ex responso Lucrionis videtur legi debere, *Hinc illecebra, quassantem sistebas cadum:* nam respondet ille, ‘Non hercle tam istoc valide quassabant cadi.’ Quo enim hæc responso nisi ille *quassantium cadorum* meminisset? Panlo post etiam sequitur, ‘bacchabatur hama, quassabant cadi.’ *Salmas.* *Hui illecebrosæ]* Quia Ms. alter, *Hic illecebra capite,* alter, *Hic illi: celebro capite,* admitto *Salmasii illecebra*, ut in Trucul. 1. 2. ‘Mala es, atque eadem, quam soles, inlecebra.’ Sed magis placet *Hui quam Hinc:* minime autem faciendum *quassantem:* cum sit elegantissimum *capite sistebas,* quod Horatio ‘invertebas.’ ‘Invertunt Allifanis vinaria tota.’ Sticho: ‘Quamvis de subito vel cadus verti potest.’ Sed, inquit, Quo responso Lucrionis? At ne ibi quidem legendum *quassabant*, sed *casabant* (nam Ms. alter *cessavit*, alter *cassebat*) aut *quassabant*, est id ipsum, quod priori versu dixit, capite *sistebantur.* Nimirum *inclinabantur, evertebantur.* Gronov.

37 *Non hercle tam istoc valide casabant cadi]* *Istoc accipiendo dextrum:* ut intelligamus, eum gestu aut manu ostendere, se cados haud magno admodum negotio loco movisse aut vertisse: quia sine vi in lubrico loco et levi impulsu *casabant*, id est, *notabant* et *inclinabantur.* *Quassabant* hoc loco ferri non potest. A cadendo, casare. Turneb.

42 *Bacchabatur hama]* *Hæc non* *alio quam ad vorsuram illam antiquitus* *facilitatam, referenda sunt: ut* *sit sensus: Hama, id est, urceus, sive* *bilibris aqualis illa* (ita enim ex *superioribus* *interpretor*) *propter* *cados* *assituta proxime, bacchabatur,* *id est, Baccharum rito temetum in* *se avariter ingurgitantim, vino ex* *cadis mea comitate largiter defuso,* *decies* *sæpe in die complebatur.*

Quæ res casantes seu casabentes, id est, cernuum in morem nutantes ac pronus prorsus inclinatosque (proinde ac si ebræ forent) cados efficiebat. Douz. Bacchabatur hama] V. C. aria. Lege, aula. Scriver.

48 *Ne dixeritis huic]* Alloquitur spectatores, sermo autem est impliatus: talis enim videtur ordo verborum esse: *Obsecro vestram fidem, ne dixeritis hero meo.* Potest tamen et hic esse, *Obsecro vos per vestram fidem, ne dixeritis hero meo, ut subintelligatur præpositio per, quod minus probo.* Lamb.

56 *Sed Periplectomenes, &c.]* Hic Milphidippa, et Acroteleutium, a Periplectomene subornatæ Palæstrionis mandatu, procedunt: quas prospiciens Palæstrio hæc loquitur. Sed Periplectomenes nimis lepida forma dicit mulierem, quam mulierem ei mandavi ut duceret. Lamb.

SCENA III. 9 *Quia ego me frustro, &c.] Imo me ipsa destituo et prodo, atque a meis ipsis consiliis aberro, dum orationem tuam, quæ me moratur, ausculto.* Lamb.

12 *Nam ego multos vidi]* Nihil hic mutandum. Comparatio est deducta ab iis qui per ignota loca iter faciunt: sicut illi, si soli sint, si ductores non habeant, sœpius aberrant a recta via, priusquam repertam habeant; ita qui soli consilium capiunt, sœpius hesitant, aberrant a recta consilii regione, priusquam veram invenant. Boxhorn.

18 *Ergo istuc metuo, quo venit vobis]* Puto scribendum, *Ergo istuc mihi tu, quo venit robis faciendum utrumque.* Dixerat meretrix, si quid mulieri faciendum sit male atque malitiose, eam semperternam memoriam habere; ut contra obliviosæ snnt, si quid illis faciendum sit bene ac fideliter. Respondet Periplectomenes, *ergo istuc mihi tu, quo robis utrumque faciendum venit.* Id est, per quod vobis utrumque venit faciendum: utroque enim

opus habemus, ut in hac re si quid male feceritis, memores sitis : si quid bene, ut memoriam ejus amittatis. Nam id proderit mihi, inquit, malitia male quod facietis ambæ. Salmas. Ego istuc metuo, quo] Legendum est quod, ut vedit Acidalius : nihil præterea mutantum. Dixerat meretrix, mulierem, si male sit faciendum et malitiose, id meminisse satis ; si bene quid aut fideliter, id facile oblivisci. Hoc postremum captat : Ergo istuc metuo, propterea sollicitus sum, quod venit vobis faciendum utrumque : nempe et male malitioseque, et bene fideliterque. Nam id proderit mihi, bene fideliterque factum erit, militi male quod facietis ambæ. Ita quoque recte Acidalius, cui subserviunt MSS. qui militia non malitia. Gronov.

21 Pejora ubi convenientiunt] In editionibus et scriptis legitur, *pejoribus convenientiunt*. Omnino amplector Acidalii conjecturam, ut verissimam, legentis, *Mala nulla est meretrix, ne pave, pejora ibus convenientiunt*. Mala, inquit, nulla est meretrix, cum sint malis pejores, atque adeo pessimæ. *Pejora ibus convenientiunt* : *ibus pro iis ἀφχαικῶς, et tralaticium*. Formulae sunt loquendi Graecanicas, ἐστὶ τι καλοῦ κάλλιον, ἐστὶ τι θερμοῦ θερμότερον. Ita negat malas simpliciter meretrices esse, cum sint malis pejores. *Salmas. Pejora ubi convenientiunt]* Undeconque sit, (sed videtur esse a Pistorio, quam tamen ipse non intellexit,) hæc lectio sola vera est. Nam quod habent scripti, *pejoribus convenientiunt*, ant quod Acidalius conjicit, *pejora ibus convenientiunt*, patiuntur quidem senum aliquem, si sola et extra viciniam suam consideres : sed si totum contextum orationis inspicias, illud unicum, quod primum posuimus, requiritur. Ne formida, inquit, ne pave, dum ne inscientes quid bonum faciamus, *meretrix nulla mala est*, hoc est, male atque imprudenter rem gerit, *ubi convenientiunt pejora*, ubi

male faciendum est. Ludit nimurum in ambiguitate τοῦ mala est, quod significat, et malefica est et inscite facit opus. *Gronov.*

25 PA. Heus noster esto, &c.] Ita recte Acidal. hæc distinguit, et Acroteleutio nullo ait modo convenire; Palæstrioni optime: qui senem lantet, ob conciliatas tam lepidas mulieres : quo facto, mulierem etiam salutem, &c. *Gruter.*

41 Ubi probus est architectus] Significatur per navem negotium de deciendo milite : per carinam commentum et fallacia, totius denique fabricæ ratio et fundamentum : per fabros, Peripl. et meretrices : per architect. Palæstrio : per materiarium, miles: *Lamb.*

46 Materiarius] Is dicitur, qui materiam, id est, ligna ad fabricandum comparat. Et enim καὶ ἔρχεται Latinis *materia* pro ligno ad edificandum. *Gloss. Σύλα, materia. Poen. IV. 2. 93. Cæs. B. Civ. II. 37. Idem lib. IV. ‘Quæ naves gravissime adfictæ erant, earum materia atque ære ad reliquas reficiendas utebatur.’ Tacit. Hist. IV. 23. ‘Perfugæ captivique docebant strnere materias in modum pontis.’ Lib. V. 20. ‘Egressum militem in cædendis materiis operatum turbavere.’ Quod uno verbo Cæsar dicit ‘materiare.’ B. Gall. lib. VII. ‘Erat eo tempore et materiari et frumentari, et munitiones fieri necesse.’ *Gronov.**

49 Cincinnatum] Cincinnis, id est, capillis crispis et calamistratis compatum. Sic apud Cie. ‘Cincinnatus gaueo, et cincinnatus consul.’ *Taub.*

52 Potine ut hominem mihi des? &c.] Quasi dicat: Da mihi tantum hominem : quod ad cetera attinet, otiosus sis: ego curabo. *Lamb.*

55 Alia cura] Tu aliam rem, sinas me hanc curare. Ita loquebantur, si quem de re aliqua securum esse juberent.

61 Probe jam oneratum] Sic Mos-

tellar. II. 1. ‘sarcinam imponam se-ni,’ id est, gravi cura ac molestia afficiam. *Lamb.*

65 *Datne ab se mulier operam]* Nullo sensu est, *datne ab se mulieri operam?* Quis ferat ita loquentem, si rogatus quidpiam facere promisis additis, ipse respondent, Facitne gratia? Versus sunt septenarii Hippo-nactei, in quibus quæ ultimam præcedit syllaba semper est producta. Ut statim in principio versus finit *Milphidippe:* secundus *fallaciasque:* quod ubi non observat Plantus, ibi dnas breves pro una longa subjicit: nt, ‘meminisse nequeunt, Indicata lepide.’ Ita hic, *mulieri operam,* nisi quis διστυλλάθεος operam malit. Putamus autem vocem unam, quæ sensu integrando est, excidiisse ob literarum similitudinem: quod cum factum esset, ex scholio, simul quo versus fulciretur, aliam irrepisse. Illa est τὸ μulier: nam dixerat Acrote-leutum: ‘detne ab se mulier mulieri operam?’ Nempe cum præmium pollicitus esset senex, viris, significat illa, gratuitam operam dare non esse meretricium, sed fœminam feminæ, id vero decorum. Alteram vocem censem esse mittam; quæ per se nulli rei est: quare enim mittam potius quam ‘dabo,’ ‘reddam,’ ‘referam’ et pulchre tale quid intelligitur. Scribe igitur, *Quid tibi ego munieris?* Ac. *Detne ab se mulier mulieri operam?* *Gronov.*

66 *Confido confuturum]* Terentius Andr. ‘Spero confore.’ ‘Confieri’ Luer. et Virg. Glossæ Papie: ‘Confieri, compleri, perfici.’ *Boxhorn.*

ACTUS IV.

SCENA I. 16 *Ingenua, an festuca fac-ta]* Per festucam ‘liber’ quis fieri potest, ‘ingenuous’ non potest, nisi quis ante fuerit. Est autem *festuca* idem quod ‘vindicta,’ nimirum virga prætoris manumittendis a lictore imponi solita. *Deoua.*

17 *Nequeas cupidis tui]* Sic Cammerarius. *Mss. alter, responderet ne-queas capiti uti: alter, responsare ne-queasque cupit uti.* Lege, *que cupiant tui.* Sic Symmachus I. 8. ‘Jamdu-dum vestri cupiunt.’ *Scioppius.* Sie scen. seq. vs. 58.

18 *Et nupta et vidua]* V. N. Sticho 1. 1.

21 *Ad tuam]* Illa una digna est, eu-jus forma cum tua comparetur. *Ad* hic comparationem significat. Sic Ter. Eun. ‘At nihil ad nostram hanc.’ *Lamb.*

23 *Demoritur]* ‘Demoritur te’ dic-tum, ut ‘deperit te,’ id est, perdito amat.’ Sic infra iv. 2. 48. ‘Heram meam, quæ te demoritur.’ *Gronov.*

26 *Quæ capit]* Sine interrogationis nota hæc legenda. Explet Palæstrio venoste orationem Pyrgopolinicis. Cupio hercle, dixerat ille, si illa cu-pit. Addit hic: Cupis illam certe quæ te capit. Nihil ergo cum Aci-dalio mutandum. *Boxhorn.*

29 *Celax]* Vide notas Asinar. II. 1. 10.

42 *Pitheciū et spinturniciū]* Quis non videt hoc loco *spinturniciū* no-men esse quadrupedia, turpis figuræ; ut et ‘pithecium,’ Græci πίθηκος et πιθήκιος, de homine et muliere deformi sœpe usurpant. *Spinturniciū* igitur hoc Plantii versu est, τὸ σφίγγιον, quod genus simiæ est turpicula facie, et liquet in Græco fuisse, πιθήκιον καὶ σφίγγιον, *pitheciū et spintur-niciū.* Alibi ‘clurinum pecus’ de turpicula formæ puella dixit, id est, simiam. Quod ‘spinturnicem’ quæ sphinx est, de ave quidam veterum interpretati sunt, ex eo factum vide-tur, quod Græci alatas sphinges ex fabria pingebant; quas Ægyptii sine alis, ut erant revera. *Salmas.*

SCENA II. 5 *Qui de vesperi viset suo]* Due sunt explicaciones, Dn-rantii, qui intelligit grassatores nocturnos, et Lambini, qui sua quadra viventes, quibus domi victus est, nec

opes alienas exspectant: quales plerumque sunt curiosi de rebus alienis, cum ventri non metuant, si sua in re sunt omissiores. Pejorem adoptarunt: nam verior haud dubie posterior. Sic Rudente i. 2. 'si tu de illarum cœnaturus vesperi es.' Huic facit in Trucul. i. 2. 'Nimis otiosum arbitror hominem esse te. Dr. Quia nam arbitrare? As. Quia tuo vestimento et cibo alienis rebus caras.' Hieronymus ad Eustochium: 'Inter hos sœpe sunt jurgia, qui suo viventes cibo, non patiuntur se alieni esse subjectos.' Gronov.

7 Domo si ibit, &c.] Mendozus locutus est. Scribendum puto, *Domo si ibit hac, dum huc transibit, qua cuius corporis est.* Sententia est: Non mihi modo, sed et herae mens metuo, si domo hac via eat, dum hoc ad militem Pyrgopolinicum, cuius cœpiens corporis est, vult transire. Boxhorn.

10 Hanc cinerem querunt] Lutum et sordes ad hunc locum adfert, qui tantopere alios contemnit. Legendum scilicet, *Hujus sermo nos, hanc cineres queritat.* At quomodo convenit huic orationi subjecta ratio? quia enim loquitur laute et minime sorride. An quia mulier aliqua loquebatur laute, necessario quererebat militem et servum militis? Dein quæ similitudo inter nos et cineres? Verissimum quod a Sibero dat Taubmannus, quo tanquam eluantur et nitidentur, ut solent bodieque vasa ex orichalco: quippe jam sic terci et splendidi. Sed obnuciat Gruterus, se ignorare et multos cum ipso vasa ex orichalco nitidari cipere. Captavit vocem orichalco; quod accepérant illi pro ære. Hoc igitur nos non commoveat: videmus enim quotidie. Arnobius lib. vii. 'Lavatio Deum matris est hodie. Sordescunt enim Divi, et ad sordes eluendas lavantibus aquis opus atque adjuncta habent ciueris frictione.' Sed et capillos mun-

tieres rutilabant cinere: unde 'cini-flores' et 'cinerarii.' Val. Max. ii. 1. Gronov.

14 Oculis tuis? Py. Video id, &c.] Puto legendum, *Py. Video, idque credo tibi: Ecce hæc elocutam.* PA. *Illam autem absentem?* Py. *Subigit me ut amem, &c.* Decorum in libidinoso milite servans Plautus, facit eum ad conspectum ancillulæ statim adhinnire: quem reprehendens quasi Palæstrio, Minime gentium, inquit, tunc ut hæc te des priusquam illam absentem videris? Lips.

15 Cum hæc locuta] Ita ultime edd. Ex vestigiis MSS. legendum puto, *Cum hæc locutam illam autem absentem, &c.* Quasi dicat: Cum ea que jam dixit et de me prædicat ancilla, heram dixisse autem, licet absentem, cujus veint interpres est ancilla, subigit me ancilla ut amem. Quod et de ancilla et hera accipi poterat. Est enim ambigua oratio. Plane id confirmat, quod sequitur Palæstrioris responsum: hercle hanc, id est, ancillam, tu non amassis. Boxhorn. Lectio vulgata mibi proba videtur, quæ etiam habetur in MSS. Camerarii. Vaticani codices, ut ex multis mihi constat, longe sunt deterioris note quam illi Patinati. Optimus autem sensus ex vulgata elicetur. Visa ancilla ejus quæ fingebat se amare militem, eam sibi adinbescere in dicit. Quid, inquit Palæstrio, an priusquam illam oculis tuis? scilicet videris. Respondet miles, 'Ideo id, quia credo tibi, cum hæc locutus.' Non expeto, inquit, eam videre, quia facile credo tibi talam esse, ut narrasti. *Cum hæc locutus, pro, cum hæc de ea ac de ejus forma locutus es.* Addit deinde, 'Illa autem absens adigit me, ut amem hercle hanc quidem.' Cum illa absens tam amari digna sit, ut illam vis videri, subigit me ut eam amem quoque quæ ab illa venit, quam illa ad me misit. Hæc argutia fuit

stulti militis, quæ non appareat in iis electionibus, quas commenti sunt viri docti. *Salmas.*

25 *Cedo signum, si harunc Baccharum es]* Ritus observandus: et est allegoria a sacris Bacchi, quæ erant reconditissima; neque ulli, nisi sacris ejusdem initiato, cognita. Sic Apul. in Apol. c. 1. ‘Si qui forte adest eorundem solemnum mihi participes, signum dato.’ Arnob. ‘symbola’ appellat; Clem. Alexandrin. συρθηματα; Apuleius etiam ‘memoracula.’ *Taxbm.* Ex hoc ritu apud Min. Felic. Cœcil. ait de Christia: ‘Occultis se notis et insignibus noscunt.’ *Gronov.*

27 *Ex proelio]* Q. d. facillimo negotio omnem militi rem aperniasti.

30 *Sic]* Δευτικῶς. Et nota orationem militi gloriose convenientem. *Taxbm.*

34 *Redeo ad te]* Ad Milphidippam scilicet.

46 *Pulcher]* Erat cognomentum Clodiorum, quo distinguebantur a Marcellis in gente Claudia, qui erant plebeii, non patricii.

52 *Non hercle humanum est ergo: nam volturio, &c.]* Mihi omnis joci ar- gutia in ambiguitate sententiam vide- tur consistere. Ambiguitas vero in vocibns illis duabus *est* et *volturio*. Nam cum videatur dicere, Volturio plus humanitatis inesse, quam glori- eo huic; aliud longe diversum salse significat, primum in casu rō volturio comice ludens, qui tametsi pro dative positus existimari possit, tamen nominandi cassus intelligendus; ut sit, volturio, volturionis. (Sic ‘lanio’ et ‘lanius;’ sic ‘longurio’ et ‘longurius;’ aliaque multa.) Deinde *est* haud quidein pertractate aut simpli- citer, verum pro *edit* positum acci- pere debemus: innuitque, vulturium plus humani, id est, humanæ carnis (interim dum in cadaveribus depas- cendis deditus est) rostro vellicatim carpere, quam Pyrgopolinicum possi-

dere: sententia nimis verisimilitu- dinis ergo, quamvis urbana vel ridi- cula potius. *Douz.*

58 *Detuli huic]* Scil. Palæstrieni. Qui porro] Scil. tibi traderet.

67 *Huc verri]* Porco non castrato; cui opponitur ‘majalis.’

68 *Non hic suo seminio quamquam porculam, &c.]* Poreculam sui seminis hic verres admissarius participabit. Lucr. lib. III. ‘suo cum semine se- minioque.’ Seminum hic et semen et proles esse potest. *Turneb.*

74 *Quid ego ut sublecto os]* Quam scite ei palpando os demulceo? V. N. Cas. v. 4.

79 *Quod qua te volt]* Ita restitui ex ambigua scriptura Mas. sec. Quod ipse vult eandem. Alter, *Quodque te volt eadem.* Gruter.

82 *Huc abs te averti]* Pro illis ob eam causam *huc*, *abs te averti*, una littera adjecta putem legendum, ob eam causam *hunc abs te averti*. Id est, hunc militem, *abs te averti*, ut possem tibi hæc dicere secreto. *Salmas.*

85 *Meri bellatores]* Merum, quid sit, aut eo ut veteres usi, paucos repertas, qui intelligent; nullum, qui explicarit. Putant vulgo nihil esse aliud quam ‘solus;’ et errant. *Merus* igitur a lingue Latine auctoribus ponitur pro vero, præstanti; non ficto, aut simulato: pro insigni, vehementi. Ita ‘merum lac’ in Lucret. est re- cens, bonum, purum putumque. Cic. ‘sceleris mera loquuntur.’ Idem, ‘meras proscriptiones, meros Sullas attendere.’ Idem, ‘meram bilem, mera monstra nunciare: meros prin- cipes e schola Isocratis exiisse: quem locum tentarunt scioli. ‘Meros bel- latores’ dixit Plautus. Hoc autem totum a Græcis sumptum est, apud quos admirabili venustate ἄκρατης ponitur: ἄκρατος ὅργη, ἄκρατον ψεῦδος, &c. *Gisan.*

92 *Viva]* Ιδιωτισμὸς hominis ab ali- qua re abhorrentis. Cum enim mo- lestatam sibi fuisse alienus garrulita-

tem volebant indicare, dicebant se adeo fuisse enectos. Sic Horatius metuit, ne a suo illo garrulo eneatur. Ita θάρατος sive morbum sibi esse dicebant rem auditu molestam. Sophocles, θροι θάρατος μὲν τάδε ἀκούειν. Cicero semper 'mortis instar putare,' &c. Casaub.

96 *Ut cor ei saliat*] Id germanum censeo: ut alludat ancilla ad id, quod servus dixerat, 'cordate,' in amore autem vehementi cor subalire solet. Lips.

101 *Jube maturate illam*] 'Maturate properare' est festinationis moderata, ut 'lente festinare,' tardioris maturitatis, quod commendabat Augustinus c. 26. Sueton. Mercer.

SCENA III. 8 *Tempus maximum*] Id est, ultimum, post quod nulla superest alia occasio id agendi, de quo agitur. Tacitus Agric. 'Imponite expeditionibus magnum diem:' 'Magnum diem,' hoc est, ultimum, supremum. Boxhorn.

13 *Ecquid fortis visa est*] Quare pulcer inspiretur, ratio declarat. Fuit enim Græcum πολέμειον, id est, *fortis*: sic omnium doctissimus poëta En. vii. 656. 'Satus Hercule pulcro Pulcer Aventinus.' Igitur Romani, qui omnia ponerent in fortitudine, eum demum bonum et formosum putarunt, qui es- set fortis. Itaque *fortis* quoque pro pulcro positum est apud Plautum hoc loco, neque sine ratione: exemplo enim Græcorum factum est, qui καλὸν οὐκεῖται et *formosum* et *bonum* significarunt: at bonus, *fortis* est; malus autem κακός, *imbellis*: unde 'cacum,' qui in numero militum non essent, παρὰ τὸ χάρισθαι, quod est *cedere*: Χάριον Τυδεῖην. Scaliger. Vide etiam notas Bacch. II. 2.

32 *Per gratiam bonam abeat*] Sic JC. dicunt, matrimonium dissolvi bona gratia: ἀγαθῆ χάρη, bona *venia*, amicabilis *separatione*, μετ' εὐλόγου al- rias: *sine querela*, ἀγαθῶν μέριμνων.

37 *Demutare*] Id est, alias esse

quam qualem eum esse dudum dixi. Taubman.

SCENA IV. 4 *Qui enim non sum dignus*] Tantum abeat, ut architecti no- meu merear, tecum comparatus; ut dignus non sim, qui palum figam in parietem: quod tamen quivis potest, etiam architecturæ imperitus.

6 *Deruncinavit*] Vide notas Capt. III. 4. 108.

12 *Se ut abeat*] Sic in Prologo Mer- catoris, 'Quem navi abire vetsi.' Frustra ergo ille conjector, *sed ut abeat*. Gronov.

17 *Poteris hujus*] Laudo judicium Jani Guil. qui διοργανὴ collocat post *hujus*. Nihil hujus rei, inquit, quam struimus, confici poterit, vi- bilique hujus auferri, si miles dolos olficerit: quare nunc cum maxime dolis utendum est caute. Accidet.

30 *Nisi modo unum hoc*] Scil. ad- das velim. *Ædes dicas dotales tuas*] Ex quo factum, ut, soluto jam ma- trimonio, ad te reversæ fuerint.

38 *Expositum*] V. N. Asin. v. 2.

42 *Causiam*] Causia, pilens latas oras ac margines habens, ad prohibendum solis *restum*: a καίῳ, incendo, ero. Val. Max. v. 1. 'Causea, qua velatum cepit suum more Macedo- num habebat, texit.' Suidas: Καύσια, ἔλος πίλων βαρβαρικῶν. Et note- tur habitus nancieri. Culcitam] To- menta proprie sunt ex cilicis pilis: *borrax* vulgo vocamus: iis igitur to- mentis ant cilicis pilis implebant culcitas. Tamen olim, ut etiam ho- die, culcite infercibant acere, et glumis spicarum. Et quicquid omen- to inculcabant, vocabant 'culcitam': unde ei nomen. Itaque 'centuncu- lum,' quod Diosc. πίκημα vocat, id est, *puliculum*, culcitam appellat hic Plautus. Scaliger. Inbet ut oculi vi- tium simulet: nam id genus homi- num lanenm paniculum oculis prä- tendebat: qui mos etiam hodie obti- net; dicebanturque 'lanoculi.' Fe- tus: 'Lanoculus, qui lana tegit ocu-

li vitium.' *Meurs.*

44 *Exaffilato*] Recte se habet, *ex-papillato brachio*: quam scripturam etiam agnoscit breviator Festi his verbis: '*Expapillato brachio*, exerto, quod cum sit, papilla nudatur.' Quod in quibusdam veteribus glossis ac libris legitur, *exaffilato*, ex mendo est, ut enim 'trofænum' pro 'tropæum' scribitur. Apud Placidum in Glossis scribitur *exaffilato* pro *expapillato*. Apud enndem Festi abbreviatorem *effilatum* corrupte pro eodem legitur, quod a 'filo' deducit, quod omnes 'exerto brachio sunt exfilati, id est, extra vestimentum filo contextum.' Quod ineptum mihi videtur. Non enim *effilatum* potest deduci a filo, nisi legatur *exaffilatum*. In eadem significations positum apud eundem reperitur 'exinfilatum,' 'exinfulabat,' inquit, 'exertabat. Infulas enim sacerdotum filaments vocabant.' *Salmas.*

52 *Picture*] Fallaciae in militem struenda descriptio. *Lamb.*

60 *Celebre apud nos*] Celeber in nonnullis veteribus glossis exponitur, 'prior,' 'prius.' Vult ergo, primo loco sibi esse imperium Palæstriorum. Sed an male legeretur, *celere?* Quasi dicat: Nos tibi imperanti nequaquam in mora futuri sumus: celeriter tuum præcipiens imperium exsequemur. Cogitent eruditii. *Boxhorn.*

SCENA V. 4 *Ut lenta materies fuit*] Verum quidem est, *lentum* Latine nonnunquam dici, quod flexibile et sequax est. Recte Papias in Glossis: 'Lentum, molle, tenue, et quidquid flexibile est.' Sed nemo facile verum esse credit, quod tamen est verissimum, postremos Plauti interpretes *lenta* ea significatione hic accepisse. Miseret me *ἀθλεύσας*. Quanto rectius Lambinus? Ut longum negotium fuit! Nec aliud voluisse Plantum, versiculus proximus satis ostendit. *Boxhorn.* *Ut lenta materies*

fuit] 'Lenta materies' est quæ tarda expeditur. Sic Cicero: 'Teucris illa lentum negotium:' quod recte adhibuerant interpres. Sed adjectarant alia quæ parum hac facient. *Gronov.*

10 *Oppressit*] Pervicit, ut te secum abduceret.

SCENA VI. 5 *Locuta, &c.*] Secuta temere interpolatum a doctis viris, cum sit probissimum. Nam 'soco' et 'sequor' antiqui pro 'dicere' usurpabant: hinc 'sequester' et 'insequo.' Livius Andronic. 'Ineque, Musa, virum versutum.' Ovid. Met. xxi. 'Refer, o carissima, dixit: Neve tui caussam tege, sum tibi fidu, doloris. Nereis his contra resecata Cratæide natam est.' Dixit 'resequi,' ut Sabini 'reloqui.' *Meurs.* Sic etiam Livius de Cicerone: 'Vracer, magnus, memorabilis fuit, et in ejus laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit.' Et Ovid. Metam. viii. 865. 'Illa Dei manus bene cedere sensit, et a se se quæri gaudens, his est resecuta gaudemtem.' Id est, respondit. Hoc a Græco *λοτερέ μοι πούραι*. Dicitur autem poëtice *λοτουμ* pro *λοτου*, et *λοτου* vel *λοτου*, facio aliquem sequi, quod faciunt qui præseant sequentibus; sic qui alicui verbis præseunt, quasi dictantes *λοτου* dicuntur. Latinis veteres 'insequore' dixerunt. Vide Gell. xviii. 9. *Gronov.*

10 *Per epistolam, aut per nuncium*] Nescio cur viri eruditii regem hic dic velint *καὶ ἐξοχὴν* regem Persarum. Reges, aut regia potestate, omnes per epistolam, aut per fere nuncium adibantur. Tacit. Annal. iv. de Tiberio: 'Moris quippe tam erat, quanquam præsentem, scripto adire.' A puleius de Deo Socratis: 'Inter homines, qui fortunæ munere opulentia elatus, et usque ad regni mutabilem suggestum et pendulum tribunal evectus est, raro aditur, et longe remotis arbitris in quibusdam digni-

tatis sum penetralibus degit.' Sic et maiestati et securitati consuli credebatur. *Boxhorn.* Quasi regem] Regem hic dicit Plantus καὶ ἀρχὴν regem Persarum, quem per epistolam aut per mentium adibant: ut unigen notum. In hoc autem Ἑλληνῖς: nam Graeci βασιλέα ἀτλῶ τὸν Πέρσην appellabant. Sed et μέγας βασιλεὺς dicebatur. Scio tamen reges dictos πλευρούς καὶ εὐδαιμόνας: sed hic nullum locum habebunt. *Brisson.*

26 *Consciscam letum]* Hoc ipso summae præ se fert amoris vehementiam. Eodemque modo fœminæ heredipetæ, a Simone neglectæ, minantur sibi se illaturas necem, ut refert *Lucianus in Somnio.*

29 *Expected]* 'Expectare aliquem' est ad alienum arbitriam se compонere, sua tempora ex temporibus alterius disponere. Sic *Mostell.* I. 8. 31. *infra* IV. 9. 9. *Pæn.* I. 2. 149. Nec secus *Terent.* *Eunuch.* I. 2. 'Me somnies, me expectes, de me cogites.' *Gronoo.*

32 *Phaoni: Leslieo]* Quem perdite amavit *Sappho*: et ob eujus in Sicilia tum peregrinantis amore, ex Leucate Epiri promontorio in mare precipitem sese jactavit. Cujus epistola. molliss. legere est apud Ovid. numero XXI.

33 *Eo intro]* Loquitur non ut quæ introit, sed quæ gestit introire. Ita supra dixit miles, 'properando excrucior' non quod properaret responde, sed quod vellet. Non ipsa Aerotelentum it, sed ire ancillam jubet, ipsa interim ire gestit. Acidalium ergo vulgatam lectionem incusantem mutantemque non audio. *Boxhorn.*

41 *Nam odore nasum senti.]* Ita *Mss.* 'Segax nasum,' *Circul.* I. 2.

50 *Nepos sum Veneris]* Hæc enim formosos et fortunatos atque adeo venustos facit amatores. Vide *infra* act. v.

Delph. et Var. Clas.

56 *Lingua oculi præciderunt]* Eleganter. Nam in amore, cum oculi cupide, quod amant, intuentur; non solum mens, sed etiam lingua obmutescit: ita sit, ut quasi præcipi et præcidi verba ab aspectu videantur. *Lips.*

67 *Ornatx thalassico]* Id est, marino. Supra scen. iv. dixit, 'ornatu nunclerico.'

SCENA VII. 6 *Mitto jam]* Ita restituo e *Mss.* Objicit Achilli, quod desidens apud naues Græcorum, civium pernitiem non averteret. *Gruter.*

10 *Quæ mora est aque mora]* Mirum sane postremis Planti interpretibus plenissime Palmerii sententiam, tradentis hic medio versu *mora longa* priore ponit, itemque significare quod stulta. Morum illud plane et stolidum est. *Mora* vocabulum identidem hic repetitum, idem significat. Sententia venustissima est. Mulier, dum moratur semper, ex ipsa mora nata videtur. Si quæ mulieris causa mora sit, major vulgo creditur, quam quæ, licet non sit minor, viri, aut alterius alicuius rei gratia affertur. *Boxhorn.*

26 *Nam si abstinuisse amare]* Jonus elegantissimus, et Plautino dignissimus ingenio. Nam cum Pleuides oculum sibi levum, ne agnosceretur, obligasset; interrogatus a milite, cur id faceret, urbanissime respondet, se id maris causa facere. Nam, inquit, si a mare abstinuisse, eo æque atque altero uteret. Ludit autem militem ambiguitate vocabulū: cum enim dicere videatnr duabns vocibns. Si a *mare* abstinuisse; non id dicit; sed si *amare* abstinuisse: revera enim amor ipsi in causa fuerat, ut eo oculo minus uteretur; aut saltem ita fingeret. *Mare* autem sexto casu usitatum. *Ovidius:* 'Libyco de mare carpat aquam.' Idem *Trist.* III. 2. 'Exiguum pleno de mare carpat aquæ.' Et de *Ponto* IV. 5. 'Euxino de mare vertet iter.' *Muret.*

SCENA VIII. 14 *Nequeo]* Mæcha hic

Plaut.

6 N

est, aut potius adultera, Lambini interpretationio. Legitimus sensus talis est: Cum ipse diceret miles, nimis eam fieri; illa hoc ait: Non posse nimis se fieri, ubi illam talem virum videat ultimo; et cogitet amplius non videndum. *Acidas.*

20 *Tene mulierem*] Cum enim Philocomasium se examinatam esse simuleret, Palæstrio hortatur militem aut Pleusid. ut eam retineat; ne ad terram gravi casu allidatur. *Lamb.*

23 *Pa. Malo merum: ne intervenieris queso, dum resipiscit*] Nou video, quomodo *rd* merum hic locum habere possit. Itaque ejiciendum censeo, ut spurium; præsertim quia Gruterus affirmat vocis *meri* nullum extare vestigium in libris MSS. habent illi, *malo ne intervenieris queso dum resipiscit*: quæ haud dubie vera est lectio. Sententia est: Cum Philocomasium tua causa animi delinquum passa sit, ne intervenias, dum malo, dum a delinquio resipiscit, et ad se reddit; ne te conspecto iterum animo linquatur. *Baxhorn.* In MSS. neque *merum* est, neque *ipse*, quæ in vulgaris. Et, facile admitto scripturam veterem; sed tam *malo intervenire*, quam *malo resipiscere* displicet. Fingit servus, quum nescio quid se male vellet dicere, interrumpi orationem suam, dum accedit miles, et ipse eum properat monere, ne quia conspectus ejus mulierem examinari dolore discidii, rursus illi se offerat miles, priusquam ad se redierit, ne prorsus moriatur: revera autem sentit, malle abesse militem, ne nimis patefiat. *Grenov.*

26 *Spiraret, an non.* Py. *Aurem admotam oportuit*] Mibi proba videtur lectio Gruterianæ editionis, *aurem admotam oportuit*, sive ex libris illa sit, sive ex conjectura. Philocomasium simulaverat animi delinquum. Ex ea occasione osculabatur eam Pleusides, labra labris ejus jungens. Non placere hoc sibi ait miles, qui jam suspicabatur aliud agi quam quod simu-

labatur. Ut excusaret factam Pleusides ac tegeret, dicit se tentasse aprire an non. Respondet miles, nam persona ejus hic reponenda est, *exclusum admotam oportuit*. Si hoc tentare volebas, oportuit aurem admotam ori ejus, non os nec labra. *Salmas.*

34 *Lux salve*] Philocomasium, tanquam ad se rediens, et lucem diei, cuius uoram videbatur amississe, revisens, hæc loquitur: quod solemne iis, qui ex deliquio animi sibi restituntur. *Lamb.*

39 *Nos secundum ferre*] 'Secundum ferri' dicuntur, quæ a servis sectatoribus feruntur: ipsique pueri a pedibus, 'secundum ire,' *Amph.* II. 1. *Palmer.*

47 *Hau mihi*] Latet insigne memendum: nam membrane concorditer harum; tantum agnoscitur. Et vero haec vox suspiriora cum fletu effienda: aut aliud quid excogitandum. *Gruter.*

50 *Amisi omnem libidinem*] Ridiculis voluntatibus aut rationem dixit 'libidinem': nam 'libido' est rationis expers voluntas. *Lamb.* Latet hic jocus a nemine animadversus. Miles bortabatur Palæstrionem, postquam cum scorto Philocomasio abiit, ut bene se gereret, prout deceret fragi servum: ille nequiter ludit, tanquam de Venere loqueretur, respondetque, non posse se; amississe enim omnem libidinem. Fuit autem Roma 'Venus Frugi,' cuius templum Frucinal sive Fruginal, apud Festum, &c. Venus vero Frugi ea est, qnam veteres honestis amoribus præsidere credabant: quam *Olpavias* Gr. nominabant. *Meurs.*

53 *Ne me desereras*] Ut mibi victimum et cultum præbeas. *Lamb.* *Non est meum*] Scilicet, bene meritos descere. *Lamb.*

57 *Scies: imo, &c.*] Non aliud pato mutandum in hoc versu, nisi quod interrogatione scribendum: *Scis? imo* *hodie verum factis faro post dices. magis.*

Quem hodie verum esse comperisti, faxo magis postea ita esse factis dices. Verum, id est veriloquum et veraceum. Atque ita accipendum etiam in praecedente versu: ' Scio, et perspexi sepe verum, cum antehac, tum hodie magis.' Ut apud Terentium, ' verum scias.' Salmas. *Scies*: imo hodie] Nihil mutari velim. Primum *Scies*, inquit, scilicet cum tempore, quam tibi fidelis fuerim. Postea hoc quasi corrigenus: imo hodie, vel hoc ipso die, id verum factum esse post di-ces magis. Et plane contrarium sentit servus ei, quod miles putat. Experi-rietur enim nihil infidelius illo sibi servo fuisse. Gronov.

SCENA IX. 12 In statu stat senex] Facete aliud ad modum, quo gladiatores se componebant, et colligebant in arma, insigni cura sui defendendi, alterius petendi. Quam ex arte posseitaram vocabant 'statum.' Sic Petron. de ann.: ' statum praeliantis componit:' hinc illud, 'stare in sta-tu,' 'stare in gradu.' Petron. 'Ego intorto circa brachium pallio, composui ad praelandum gradum.' Al-lusus D. Hieronymus ad Demetr. ' Quasi in procinctu et acie stemus semper ad pugnam. Vult nos loco movere hostis, et de gradu decedere: sed solidanda sunt vestigia.' Lucifer. Caralit. ' Vovimus Christiani, nec prosperis nec adversis de gradu dimoveri.' Lips.

ACTUS V.

6 Ut faciam] Ut faciam ei pendere abdomen, seu candam salacem, (nam hauc forte, que stat in imo ventre, per abdomen significat) quemadmodum pendent pueri in collo crepundi. Victor.

7 Ca. Haud etiam numero] Pessime hoc vulgo interpungitur. Ait, Non-dum periisti: numero hoc dicis: pre-mature periisse te dicis, præut peribis. *Acidal. Numero]* *Numerus*, pro ' nimium cito,' cur dictum sit anti-

quitus, patet e Maerob. l. II. ubi scribitur, ' His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et Mōrds punctum putatur: quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora; ita Mōrds numerus esse non dicitur, sed origo numero-rum,' &c. Atque hinc 'Puneto' aliquid et ' Numero fieri,' dictum est; ac pro iisdem plane usurpatum: in-didemque natum fortasse etiam verbum illud vetus, ' Ingenium habere in numerato.' Douza.

14 Dispedito] In Italia perticis me-tababant antiquitas agros: Proper-tius iv. 1. ' Abstulerat miseras perticis tristis opes.' Barbari vero fu-nibus; ut est in Sacris Literis, et apud Herodotum. Postea hunc fu-nem etiam Romanis 'arvipendium' nominatum invenio. In vet. Glos-sario peroptimo exponitur ῥχωρπύδος. Quare cum in Gallia diceretur 'Arpennium' pro jugero, non puto magis Gallicam vocem esse, quam Latinam Gallis receptam, quasi 'arvipennium.' Sic Plauto 'dispen-nere,' hoc loco, pro ' dispondere.' Scaliger.

16 Nondum nihil factus] Nondum eviratus, seu castratus es. Ex hoc loco intelligere licet, eunuchos, spa-dones, et similes, qui virilitatem, sive (ut Phædrus loquitur) corpus amise-runt, esse homines nihili. Rigalt.

17 Conciliatrix] Proprie. 'Conciilio' in re lenocinii usurpant etiam Petronius et Ovid. 'Non me nup-sisti conciliante seni.' Unde et 'con-ciliatrix,' pro ' adductrice,' id est, lena seu stupri sequestra, comicis frequentata.

21 Per Diana[m]] Editio vetus, per Venerem et Martem: et vero Diana heic non convenit. Totus enim dec-or in eo est, quod putidus iste moe-chus post verbera et verba ignomini-osa, retineat adhuc arroganter eam pre-sumptionem pulcritudinis ac for-titudinis; eaque propter per Deos

earum præsaides jurare pergit. *Tasbm.*
Lege, Juro Neriem et Martem. *Tru-*
enl. II. 6. 84. P. Scrib.

28 *Et si intestatus, &c.]* Ludit in ambiguo significatu verbi *intestatus* et *intestabilis*. Potest enim accipi pro eo, qui testiculis privatus est; et qui propter fraudem aliquam capitalem, quam admissit, neque testis alteri esse, neque testes in sua re adhibere, neque testamentum facere potest. Sic *intestabilis* alibi in Plauto est ἀτέλης: ut contra τάνος, θρόνος. *Lamb.*

29 *Aliiter hinc a nobis]* *Oratio inter*

minas imperfecta: intelligetur autem, ‘*Non abibis.*’ *Camer.*

31 *Anæquum emittis?*] *Viso,* *Peri-*
plectomeæ, ut etiam vapulet, priusquam eum missum facis? Et est venusta allusio in ‘mittis’ et ‘mitis’: quod hic positum, pro eo quem Gr. dicunt νέρον. *Camer.* De verbo ‘amittere’ vide etiam notas Capt. II. 2. 82.

41 *Socis viri]* *Exitus comedie* hujus commissus est, iustus simul ac modestus; ut *Asinaris*, *Casine*, ac *Persæ*: item *Phormiosis Terentia-*
m. *Scaliger.*

MERCATOR.

ARGUMENTUM I. 6 *Eius potest ux-*
or illius?] *Mss. Pall.* *uxor sibi.* *Vete-*
res edd. *computat* *uxor sibi.* *Acade-*
micus, *Cum potest uxor sibi.* *Lege,*
ad se similius venders, *Tradit vicino:*
quem potest uxor sibi: nam *ad se simili-*
lus recte vidit Camerarius dictum
pro se adsimilans: ut act. I. sc. 2. vs.
 89. ‘*Vin’ tu te mihi ob esse sequon-*
tem? quod est, *esse oboequentem.*
 Truculentio I. 2. ‘*Ad forea ausulta-*
to, atque serva has sedis.’ *Grosuv.*

ARGUMENTUM II. 19 *Protelet vi-*
rum; ‘*Protele aliquem’ longe pro-*
pellere explicat Festas: ex Græco
videlicet τῆλε, quod significat longe.
 Terent. *Phorm.* ‘*Ne te irates suis*
sævidicis dictis protelet.’ *Tarpil.*
Lemniis: ‘*Propter peccatum paupi-*
lulum indignissime patrie protelatum
esse sævitia patria.’ *Sienna Hist.*
III. ‘*Romanos impetu suo protelant,*
protelatos persequuntur.’ *Idem lib.*
 IV. ‘*Dñe cohortes de subsidio proce-*
dant, atque equites protelant.’ *Dic-*
tum a protele, quod *Gloss.* explicat
 ξενγύλαμπτειν, vel ξεμπτειν, quasi ξε-
 γλη δικτέρευειν, vel διπτέρειν: et signifi-

cat lorum vel funem per juga testum,
 quo boves religantur ad onera tra-
 benda: aut est lignum, quod eorum
 cervicibus imponitur. Sic explicant
Glossaria: sed existimant potius doc-
 ti, ‘*proteinum*’ nihil aliud esse, quam
 tenorem in ducendo quandam, tracta-
 tamque longum et continuatum. *Grosuv.*

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Duae res simej*] *M.*
Ast. *Muretus* hoc reprehendit, quod
 is ipse adolescens, cuius prime par-
 tes in fabula sunt, fabulam eam esse
 confitetur, et tum Græci tum Latini
 poëtæ nomen eloquitor, et attentio-
 nem a spectatoribus postulat: itemque,
 quod in *Cistellaria* tum demum
 προσλόγιστος, cum jam inter se multa-
 locute mulieres essent.

4 *Qui aut nocti aut die]* Ut nutrix
Medea, apud Euripidem; et *Electra*,
 apud Sophoclem. *Tale* est illud in
Theogneti Comici Phasmate, apud
 Athen. γῆ καὶ οὐρανὸς λαλεῖν, frustre
 verba facere, &c. *Victor.*

7 *Non tanti facere]* Δευτερῶν gestu

exprimendum. Ita sola verba non possunt mentem hujus versus exprimere, nisi adjuventur gestu. *Tenuum.*

15 *Atque advoctandum]* *Mss. Atque advoctandum ut ea.* *Lego.* *Atque advoctandum ad animum.* *Acidal.*

16 *Et hoc parum, &c.]* Ad rem ipsam attendent et sententiam, quam locus postulat, vestigiaque ipsa veteris scripture, ita mihi hi versus deploratissimi constituendi videntur: *Et hoc, parum eti morem amatorum institi, Promere perconatus, sumque index illico.* Sic sensus et versus constant. Pro eti scriptum erat esse: unde esse postea factum a librariis. Pro perconatus, quod minus obvium, scriptum est ab iisdem percontatus. Deinde cum illud verbum premere non convenire videretur cum illo percontatus, pro eo fecerant per me. Sententia loci nunc plana est: Etsi, inquit, parum morem amatorum institi non solum declarando quomodo in eum amorem inciderim, sed etiam detegendo ac promendo omnia, quae insunt in amore, vita; id facere tam perconabor, et index illico horum omnium ero. Legendum esse perconatus, sequentia indicant: 'Istuc reverti certum, ut conata eloquar.' *Salmas.* *Et hoc parum etiam]* Dixerat se facturum secus atque in aliis fuit comedii. Huc respicit r^d *Et hoc.* Præter illud prius, hoc quoque novum faciam, nec ut alli amatores. Si pro etiam placeat eos, licet: nam in utroque *Mss. esse*, ut et in membranis Academise nostræ: quo codice nunquam demum incipio uti. Deinde scriptus alter, *per me perconatus sumque inde exilio.* Forte, *Per me proscriptus sum inde ab initio.* Non enim ipsam primariam personam amores suos narrantem in prima fabula inducere solent comici, sed alium quemcunque, qui prologum faciat. 'Promiri' et apud Plinium minorem est. *Inde ab initio*, ut alibi, 'Inde a principio.' *Pseud. iv. 2. Gronov.*

21 *Magna atque solidè multat infun-*
tatio] *Sic in Fabulis Milesiis de Asino Aureo, 'Paveo et formido solide,'* hoc est, vehementer, admodum. *Ter. Andr. iv. 1. 'gaudium solidum,'* id est, magnus et integrum. *J. Gail.*

23 *Res]* Id est, census. *Douza.* *Elegantia]* Et hic, et alibi interdum, in vitio ponitur *elegantia*, pro nimia cura sumptuque in cultu et victu superfluo. *Gronov.*

25 *Insoomnia]* Capio pro viis nocturnis, ut Græcis sunt *drômas*; quiibus amantes terreantur. *Passer.*

32 *Attinunt]* Id est, attinent: ut pertinet Latini, pro quo vulgo male pertingunt. *Nec sunt usui hac]* Veteres editi, nec sumptus videt *Tum amator:* ut et *Academicus.* Camerariapi, alter, *nec sunt fidì tam amator;* alter, *nec sunt usidi tam amator.* Scribe, *nec sunt usui di-Cla, amator profert.* Nec novum *Planto* novum versum a secta voce incipere. *Gronov.*

38 *Eodem, quo amorem, &c.]* Venus eodem die me fecit multiloquum, quo amatorem. *Camer.*

44 *Leno importans]* Aptum lenoni epitheton. 'Importans' enim est, qui alias quiescere non sinit. *Isidorus:* 'Importans, inquietus: quia non habet portum, id est, quietem.'

47 *Lenonum expromere]* Post hunc versum restitnendus in locum suum, qui vulgo est 58. *Amorem multos illexe in dispendium.* *P. Scriver.*

52 *Omnes tenerent mutuanti credere]* Omnes abstinerent, caverent et parcerent credere pecuniam volenti mutuo sumere. Ita enim veterima queque editio habet *mutuanti.* Recte: nam hujusmodi verba præter eam quæ omnibus nota, frequentandi significationem, etiam cupiditatem interdum et conatum notant. Certe 'venditare' est venditionis causa ostentare, vendere cupere, apud Cic. Ita hic *mutuanti*, mutuari gestienti; ut mutuetur, omnia molienti. *Turneb.*

53 *Dispendum*] 'Dispendum, quod in dispendendo solet minus fieri.' Ita Varro.

56 *Rationem pessimum esse*] Nempe filii sic agentis. Ut apud Terentium, 'Nequeo satis mirari vestram rationem.' Male vero quidam, *ipseis optima*: quasi intelligat lenonis commoda. Sed neque 'optima' substantive accipiendum, ut 'bona,' cum opes significantur, quasi 'optima' sint luculentissimæ opes. Hæc explicatio pessima est: et tamen Lambino subducta, apud quem legis *ea optima*, hoc est, ea bona, quæ ipse perferens, &c. Quanto melius Taubmannus, *Optima, scil. ratione, quæ ipsæ optima ratione invenisset*. Sic apud Plinum est de Metello: 'magnam pecuniam bono modo invenire.' Gronov.

58 *Diffunditari ac deteri*] Camerar. alter, *ac diekeret*; alter, *diedere*. Acad. et priscæ edd. *ac dedere*. *Lege, Ameris vi diffunditari ac didier*, id est, dissipari. *Vetus poëta apud Ciceronem*, 'dide te ac disjice.' Gronov.

59 *Convicium tot me annos jam se pascere, quod, &c.*] Dicit adolescens: Etiam hoc sibi a patre per contumeliam indigne objectum, se convicium, Id est, opprobriamentum et ipsi et generi suo vivere, ac sine spe bona frugis, fruges paternas inutiliter depascere: enjus, nisi pudere mature occipiat, indignum esse adolescentem, qui vitam colat. Donza.

65 *Immundo rusticò se exercitum*] Sic malum quam diviso verbo, *in mundo*: ut 'immundum rusticum' sordes agrestium vocet. J. Gal.

66 *Posses tum visere*] *Lege, posse invisere*. Scriver.

67 *Ut spectavisset peplum*] Nam Panathenaicis magnis, quorum feria quinquennales erant, (Panathenaæ enim parva singulis annis celebrabantur) peplus seu peplum Athenis Minervæ consecrabatur, cui intexta erat Titanomachia et Victoria Palladiæ de Encelado. Peplum Trojanæ

mullieres ferunt, ut ea veste Minerva simulacrum induant, et Deam propitiatiæ habeant. Magno enim in periculis Deorum fidem et opem implorantes, eos vestibus etiam ornabant; illo cultu favorem numinis emere se credentes. Strenuorum quoque ducum Athenis gesta in populo intexta, templo Minervæ imposita fuere. Et Aristoteles librum suum, quem de Herorum Tumulis confecrat, 'peplum' ideo vocavit. Pepli autem oblatio in templo Minervæ et Homericæ est, Il. Z. Lutatius, Statti vetus et doctus interpres: 'Peplum est vestis candida, aureis clavis picta, sine manicis, quod simulacris siebat.' Turneb. et Scalig.

70 *Laboravisse*] 'Laborare' etiam dicuntur, qui buccas inflant: ita Plinius de ranis loquitur. Scalig.

75 *Metretas*] Pondus amphorse, siue dolii, sive metretæ vini, centum librarium est. Amphora autem Attica Romanam dimidio, id est, urna superat. Agricola.

76 *Atque capse merces vectatum undique*] Ingeniose sic Scal. emendat: paullo tamen proprius ad antiquam scripturam ego, Parasse, atque ea se in Persis vectatum undique: et convenient aptissime sententia. Solebant enim Attici cives in Persiam aut Asiam aut Ægyptum rei querendæ caussa navigare; tum illuc circumveni et mercaturæ operam dare: donec onusti oibus, et questu magno facto, de reditu cogitarent. J. Gal. Atque capse merces vectatum] Hinc Scaligeri conjectura est, quum legeretur, atque ea semper eis vectatum. A quo parum abenunt scripti. Gulielmus, ea se in Persia. Acidalins, ea semet sic. Scio ut r̄d vectatum pro vectasse possit defendi: malum tamen, Parasse, atque esse merces vectatum undique. Ut 'ire ultum,' sic 'ire vectatum.' Gronov.

86 *Cercurum*] 'Cercurus, navis Asiana prægrandis,' ut docet Nonius:

a Corcyra vel Cercyra insula. Τῆς κέρκυρα, et τῆς πάρων Graeci navibus nomina fecerunt, ἀντὶ τῆς κερκύρας καὶ τῆς πάρου. Camer.

104 *Munem*] Id est, ‘consentientem ad ea quae amicus velit.’ Nonius. Idem est, ac si dixisset, pro meritis ejus me obligatum illi agnoscere: nam immunibus rebus ‘res munus’ contrariae sunt. Festus certum et officiosum interpretatur, ἀρχαῖον.

Ravard.

SCENA II. 1 *Ex summis, &c.*] Se ipsum et pedes suos ad cursuram hortans Acanthio ita loquitur: ‘Ex summis epibus,’ &c. id est, summo opere. Grammatici, qui *opem* significare tantum auxilium, opes, divitias, censem; Sallustio respondeant, et perent. Palmer.

4 *Enicato suspitus*] Id est, crebras istas atque identidem repetitas anbeli pectoris reciprocationes (vitium asthmaticis peculiare) facito enices atque pervincas, animi invicti pervicacia ac firmitudine. Douza. Hic versus trajiciendus post enim qui vulgo est 15. hoc modo: *Nimis nihil tibi censem Simul enicat suspitus: vix suffero anhelitum.* P. Scriver. *Vix suffero hercle anhelitum*] Idem quod mox dicit, ‘Perii! animam nequeo vortere,’ id est, recipere anhelitum: nempe ut sursum adscendat, emicetque quasi in pectus, ut loquitur alibi. Douza.

5 *Plenissime*] Bene, cumulate. Plenissime toto corporis impetu. Boxhorn.

14 *Lien occupat praecordia*] Vide notas Casin. II. 6. 62.

15 *Nimis nihil tibicen siem*] His enim largo et expedito spiritu opus est. *Anima* spiritus est, quo calamus inflatur. Varro: ‘Phrygio per ossa cornu liquida canit anima.’ Apul. ‘Nondum quidem tam inflexae animae sono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforatili tibia.’

16 *Laciniam*] Vide notas Asin. III.

2. 41.

20 *Foribus facere assulas*] Vide notas Capt. IV. 2. 52.

23 *Ignavior*] Scil. quam domi nostre; ubi nemo familiarium pulsanti neque respondent, neque fores aperriant. Lambin.

25 *Principium inimicis dato*] Mos deprecandi scœva et infelicia solemnis veteribus. Terent. Heaut. ‘istud inimicis nostris siet.’

26 *Placide: volo acquiescere*] Ita interpnugas. Neque enim hoc dicit servulus, velle se placide quiescere: sed jubet herum placide singula exquirere: sibi enim cursum defatigato quiete opus esse. *Placide*, id est, lente, cum mora, paullatim: cui e regione respondeat, ‘propere.’ Mil. ‘Propere hoc, non placide decet.’ J. Guilielm.

27 *Rupi ramicem, jamdudum sputo sanguinem*] Scio quid alii hic dicant. Ego vero et omnes docti negant, sputum sanguinis scrotum sequi diruptum. Proinde *ramices* hoc loco explico venas pectoris latas; quas fortasse sic nominat, quod populari ac rustico vocabulo quæque vene amplie, ut *varices* nuncupantur, etiam *ramices* vocarentur. Mercurial.

28 *Resinam ex melle*] Neque vero ‘resinam ex melle Ægyptiam devorare’ (quod Charinus ludens Acanthioni suadet) *ramicem* est remedium: quas sola chirurgica operazione curari, magni medicinæ antores docent. Nos nostrum agamus: et quidem ‘resinam ex melle,’ valet, resinam cum melle; μέλισσα, ut loquitur Dioscorid. Sic Varr. R. R. lib. III. ‘Pullis apponitur nasturtium ex aqua in vas.’ Et Hom. Od. xix. σχῆμα πρόπτερον δέ βάρος: *Anseres triticum ex aqua comedunt.* Mercurial.

42 *Palpo percutis*] Vide notas Amphitr. I. 3. 9.

55 *Quam vapulem*] Leg. *vapules*. Dixerat Charinus: ‘Dissolve me:

nimir diu animi pendo;’ metaphora a servis aut aliis, qui in quæstione funib[us] torquentur, dacta: cui ser-
vus in eadem metaphora persistens subjicit, Imo nondum tempus est dis-
solvere: multa enim a te pendente adhuc exquirere volo, antequam va-
pules, hoc est, si verba species, antequam huic cruciatui, quo pendens distineris, etiam virgas addam. Vult autem, Antequam malum, quod tibi dicturus sum, plene cognoscas. Qui mutarunt in vapulem, putarunt servo minus convenire, ut hero h[ec] dicat: cum tamen tota hac scena admodum verniliter ipsi insultet. Et herus mox ipsi ex joculario verum malum interminatur, hercule vero vapulabis, &c. Quod si omnino vapulem retinendum est, active oportet accipias, qnod mox adolescens invertit, et passive usurpat. Posset etiam dici, servum per jocum alias Planto usitatum, sermonis formam mutare, et quod de hero dicere incepérat, in sese flagi-
triba desinere. Pistor. *Quam vapulem?* Jocus est elegans *vapù προσδοκίας.* Nihil enim tale exspectabant spectatores; sed *qua scire vis, enuntiati.* At ille, inquit, *quam vapulem:* quasi præsagiret malum nuntium de muliere visa ab aene, se expiaturum plagis ab adolescenti hero acceptis, tanquam esset illius culpa, qui non satis custodisset. *Priusquam vapulem* est, priusquam audias ex me, ob *quae vapulem.* Vide Obs. iv. 13. Gronov.

60 *Evidem credidi]* Me dignum esse, cui supplices. Alii: Me in-
dignum videri tibi, cui supplices.
Lamb.

71 *Oculis]* Jocus ex ambiguo. V. N.
Mil. iii. 1.

72 *Dierectus]* Vide notas Capteiv.
iii. 4. 103.

80 *Et componendis studiuimus]* Male
bodie sic legitur, pro tumicibus, id est,
velia carbasinis: que Græcis θεμύ-
yes. Lucil. ‘Indimus ei tomices ca-

nibus.’ Dicebant etiam ‘tumiculas’ et ‘tumiclas;’ ut, ‘tumicla spartea’ apud Apal. Etiam ‘tumicem’ pro vibice usurpabant. Gloss. ‘Tumex, στύξ, αἰρούσης τόνος.’ Sed tunc Latinum est; a tumendo scilicet Sculiger.

82 *Conspicatu'at, donee in navi su-
per]* Id est, in superiore navis parte.
Nam qui in navis superiore parte est, is et super et in navi est. Solebant autem præpositiones interdum gemi-
nare; ut ‘in circum’ pro, circum-
quaque; ‘in super,’ ‘in ante,’ ‘ad
ex,’ ‘ad ultra,’ ‘ab ante,’ ‘in cor-
ram,’ ‘in palam,’ ‘ab usque,’ ‘ex
usque,’ ‘in usque.’ Papinius, ‘strictam rationem in super habere,’
hoc est, ejus, quod superabundabat,
loco habere: et quia id quod abundat, negligere plenamque soleamus,
idecirce ‘in super habere,’ pro negligi-
gere positum est. Et hujusmodi geminatas præpositiones, separatas fu-
isse, non conjunctas, probari facile
potest. Cic. ‘in ante diem,’ et ‘ex
ante diem Non. Junii, ad ex Cal.
Mart.’ Ter. Eunuch. ‘Ex Æthiopia
est usque hac.’ Rovard.

90 *Subigitare]* Vide notas extrema
Capteiv. Per lasciviam nequierat at-
trectare.

101 *Responde, queso.* Ac. Quid]
Desperabundus adolescens, quasi
supplex fit servo. Gruter.

111 *Electaret]* Incogitanter sane
Lamb. substituit electaret, verbum
nibili, nec hic Latinum. *Electaret*
sincerum et probum est; quod valet,
rogando et appellando blande elice-
ret, erogitaret. Idem, quod alibi
dixit, ‘exterebrare, expalpare, in
quæstione exsculpere.’ J. Gul.

ACTUS II.

SCENA i. 1 *Miris modis, &c.]* Sci-
endum autem, non Sabinos solum, ut
habet vetus adagium, sed etiam
poëtas, quod volunt, somniare: ita
lepidum hoc somnum est et nimium

præsentí eventu. J. Gul. V. N. Bacchid. iv. 3. 23.

4 *Egi satis*] Inversum per μετάθεσσα, pro *sategi*, ἀνδ τοῦ *sat agere*. Cato, ‘Jam apud vallum nostri satis agebant.’ Douz.

17 *Dotem ambadederit*] Ludit in verbo *ambadederere*. Sonus in eo est vocis *ambo*; eai opponit *unum*. Et ait mirari se, quomodo una capra dotem ambadederit. Hoc ita nisi accipias, nihil in iis verbis salia est: quanquam et illud simul ridicule miratur, quomodo capra unica totam domum arrodere circumquaque potuerit. *Acidal.*

21 *Atque oppido, hercle*] Hunc verbum præpono alteri, *Act non hercle*. Caussas enim sollicitudinis duas ponit Demipho, suam benevolentiam in capellam, et quod eam abstrudere nusquam posset. J. Gul.

32 *Postquam hic id*] Ita MSS. Cam. non *illuc*. Nam quid ad portum negoti transigendum fuerit seni, excoxitare nequeo. Putabam enim senem non alia de causa ad portum vidisse, quam ut de reditu filii quid cognosceret. Schoppius.

SCENA II. 10 *Lites judicandas*] Lites judicio disceptandas, et peragendas. Notandum, reo tribui, quod proprium est judicis. Pari ratione ‘condemnari adversarium’ dicitur is, qui item vincit, ac judicatum reum facit. Siberus.

11 *I, et hoc memento*] *Ei ἀρχαικῶς* in Plant. et Terent. semper scribitur, quod nos si. Jubet enim puerum abiire, et, quem imperarat, recte nunciare. J. Gul.

26 *Valeo*] Scil. ab animo: hoc est, bis plus sentio ac sapio quam olim, ‘Jucundum cum *wetas* florida ver agebet.’ Douza.

33 *Amo*] Censet Emmanuel Alvarus senem intelligere ternas conjugationes; quarum paradigmata sint *amo, deco, lego*. Sed mihi dubium non est, quin terma litera *A, M*, et

O, intelligentur. Nam pueritia Romana, cui lingua Latina erat vernacula, non conjugationibus discendis occupabatur; sed duntaxat legere scribereque discebat: cujusmodi veterum fuit γραμματική. Illud etiam Emmaueli adversatur, quod ternas quidem literas uno die puer in ludo disceat; ternas conjugationes tam brevi spatio discere non possit. Vetus.

49 *Hec non volentias*] Pro ad hoc. Lamb. Sed J. Gul. et Acidal. *hoc*, antiqua ratione scribendi aint esse *huc*. Libri tamen vett. aliter: neque male distinguunt, ne obvurga *hoc*: quasi sit, propter hoc. Taubm.

51 *Ah! ne Dii siverint*] Proverbialis deprecatio fuit hinc veteribus. Graci, μὴ γέρωτο.

58 *Hoc nunc mihi viso est opus*] Lege, *hoc nunc mihi usq. est opus*. Seriverius.

SCENA III. 4 *Proprium*] Id est; diuturnum, stabile. V. N. Trin. v. 2.

18 *Quemadmodum existimet me*] Forte, *levem admodum exist. Scriv.* V. N. Curcul. I. 1.

20 *Domo doct.*] *Domo doctus*, vel domi didicisse dicitur, qui ex se ipso quid expertus est, nec opus habuit, ut aliunde disceret. Amph. II. I. 1. ‘exerior domo.’ Gruter.

21 *Arare mavelim, &c.*] Martialis IX. 22. ‘Artemidorus amat, Callidorus erat.’

26 *Musca est meus pater, nihil*] Non enim parasiti solom ‘muscas’ dicti sunt olim, sed etiam homines curiosi, qui nihil non exquirunt et penetrant. Itaque *Egyptios Orns* tradit *cam* ‘impudentiam’ signare vellent, muscam paxisse, quod nimis vix ab acta nibilominus continuo redeat. Lipsius.

29 *Spes in corde certa est*] Forte, creta est. Scriver.

33 *Recte, pater*] Quasi dicat: Non festino pater. ‘Recte’ enim usur-

pabant interdum veteres, cum negare vellet : negationis tamen particulam religione obstricti ponere nollent. Terent. Hecyr. 'Quid ex tam tristis ? P. Recte, mater.' Ad quem locum Donatus : 'Sic loquimur, cum sine injuria interrogatis aliquid reticemus.'

86 *Poetae*] Id est, præterea. *Donz.*

87 *Mirantur tui, &c.*] Ita *Mss.* *Palat.* Sed *J. Guil.* distinguit : *tui magis.* *CH. Opinor.* *DE. Id.* *Scilicet,* qui diu in mari vectus erat, magis terram mirabatur, quam solitus erat.

88 *Abocesserit*] *Scil.* *segitudo.*

87 *Non edepol mala*] Id est, non deformis : ut *Catull.* *Donz.* Vide *N. Milit.* III. 4.

88 *Ædes verrat*] *Zalpew ðôma,* *Eurip.* Vide *P. Vict.* II. 1.

64 *Quaque habeat*] Coquam significat, et quæ panem faciat ; non, ut censem Palmerius, quæ avide vesatur miseris his quotidianis servillibus ecclis : in quam quidem sententiam legebat is, *Quaque aveat quotid.* Est ergo hæc circumlocutio coquam : et 'habere coctum cibum,' nihil aliud quam cibum coquere. Ita idem noster apud Varr. L. L. vi. 'Plantus Epeum fumificum, coquum : ab Epeo illo, qui dicitur ad Trojam fecisse equum Trojanum Argivis, et apte cibum curasse. Ideo ait; Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum.' Jocose cocum ait vocari a Plauto 'Epeum fumificum.' Talis autem formula loquendi et illa est Cic. de Rep. lib. III. 'infestum habere,' pro infestate, et similes alibi. *J. Guil.* Vide Observationes nostras in Scriptores Ecclesiasticos cap. 17. *Gronov.*

74 *Impleantur*] Qua ratione carbones impleant foræ elogii, questio est. Ego id fieri arbitror, cum face extincta inscribatur famosum aliquod ostio carmen. Jam enim diu est quod Lipaius docuit, amantes cum non reciperenr a pueris intra ædes, deficientes facultas sub auroram ad ostium abjecere solitos. Sed hoc

fuerit patientiorum. Calidores ac- censa etiam lumina ostio illidebant, et minitabant exustionem domus : ut Persa iv. 4. Inter hos medii erant, quibus sufficiebat jauas amicarem calcibus impetrere, aut ferro incidere, aut concrribilare extinto titione. Atque ista eo libentia siebant a pe-tulantii juventute : quia mala, carbo-ne ; bona, creta solita erant notari. Persius Sat. v. 'Quaque sequenda forent, et quæ vitanda vicissim, Il-la prius creta, mox hæc carbone no-tasti,' &c. Nihil tamen votat, quin et carbone uterentar ; ubi scilicet, janus eo essent colore ut creta in iis minus appareret : unde Martial. Ep. XII. 62. 'Qui carbone rudi, pntri-que creta Scribit carmina,' &c. *Gron-* terus.

84 *Dixit se redhibere*] Hoc semel sic usurpatum reperisse notat se *Sci-
pio Gentilis* in *Originibus*, ut sit rur-
sus habere. Sed jurisconsultis pla-
cuit 'redhibere' dici eum qui red-
dit ; non qui recipit. 'Redhibere est
facere ut rurus habeat venditor,
quod habuerit, et quia reddendo id
fiebat, idcirco redhibitio est applicata,
quasi redditio,' inquit *Ulpianus*. Nec secus *Plantus* in *Mostellaria* III. 2. 'Si male emptæ Forent, nobis istas
redhibere hand licet.' Itaque et hic malum, *Dixit sibi redhiberi*, hoc
est, pactus est sibi restitui. *Gron.*

87 *Efferri domo*] Malum, *afferriri do-
mo*, id est, quam ut in domum meam
aliiquid flagiti, occasione istius mu-
lieris inferatur. *Pistor.*

88 *Me tibi illam posse opinor luculen-
te vendere*] *Tibi vendere* hic idem est,
quod tuo nomine, tuo cum lucro et
commodo alteri vendere. *Boxhorn.*

90 *Qui illam mandavit mihi*] Malum
legere, qui ancillam mandavit mihi.
Boxhorn.

96 *Treis minas accudere*] Hæc ges-
tu adjuvanda sunt. Demiphō enim,
dum hæc loquitur, se vertit, et simulat
se observare nutus ejus senis, cui

ancillam empturum sese receperat. Responsi Charini, quod sequitur, ‘Quo vortisti?’ sententia ex gestu hoc dependet. *Bexhorn.*

101 *Commodis*] *Lego, hic commodius pescit, pater,* id est, majori commodo nostro licetur, utpote qui majus premium offerat. Et poscere hic pro liceri et auctionari omnino ponitur: ita Charinus, ‘At illic pollicitus est prior,’ hoc est, licitatum est. Sed et *Alciates in Parerg.* ‘Pollicitationem’ vult esse illud primum pretium, quod ultra offert emptor, antequam praecomen venalem proclamat: quod ab eo tempore fieri possit licitatio. *Nannius.* Nihil mutandum censeo. Neque tamen ‘commodas minas’ hic acceperim pro integris totis, justi ponderis, non adulterinis; quomodo Nonius interpretatur; sed pro justo ac sufficienti pretio. De eo enim hic agitur. *Bexhorn.* *Commodis poscit*] Et ego nihil mutandum censeo. Neque tamen abjicienda Nonii interpretatio pro integris, totis, justi ponderis: et ‘minas commodes’ accipiendae sunt pro justo et sufficienti pretio, ut volunt. Neque enim de eo agitur, quod addunt: nam paucis post idem quinquaginta minis poscit: et quod potissimum est, nusquam ita ‘commodas minas,’ ‘commodum talentum,’ et similia accipiuntur. Vide *Scaligerum de Re Nummaria* p. 24. *Gronov.*

112 *De. Sed ille illum*] Ita cogente sententi distingendum. Rejicit pater objectionem filii. Nihil referre de mancupio: quoniam licet ipse non acceperit, accipere tamen illum senem: nec deterri ab emptione, quod evictionis periculum non praestetur. *Acidal.*

121 *Ille quidam*] Ille quidam, qui mihi mandavit, ut sibi emerem. Ita Lambinus. Sed nngm meris sunt. Quin hoc vult: Cur nunc demum dicas, illum, cum quo tibi ancilla communis est, nolle eam vendere; cum

antea dixeris, tibi mandatum ab alio ut emeres? Si ille non vult vendere, quid fiet illo, qui tibi mandavit ut emeres? Nihil agis: non constas tibi. Ita mox de mandato eum captat se-nex: ‘Melius est te quae sunt mandata res,’ &c. *Pistor.*

126 *Te fecisse sedulo*] Sic solebant dicere, qui a se culpam avertiebant. *Cato de Re Rust.* I. II. ‘Si ei opus non apparet, dicit villicus sedulo se fecisse; servos non valuisse, tempestates malas fuisse,’ &c. *Cicero ad Att.* x. 6. ‘De Quinto filio, fit a me quidem sedulo: nosti reliqua.’ Similiter villicus apnd *Senecam Ep.* 12. ‘Se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas veta-las esse.’ *Gronov.*

127 *Ad perfum nebitas*] *Eas. V. N. Epid.* I. 2.

SCENA IV. 1 Pentheum] *Pentheum Thebarum regem, Agave mater sua, et materter Ino et Autonoë, ceteraque mulieres Bacchi cestro percitas discerpserunt, et quasi particula-tim excarnificarunt. De quo Horat. Od. II. 19. et Sat. II. 3. Ovid. Metam III. Seneca in Theb. Eurip. in Bacchis, alii.*

14 *Te nunc consul, responde*] Antiquae et proprie utramque enim, tam consuli quam respondere JCTorum est. *Horat. Sat.* II. 3. ‘Ergo consulere, et mox respoudere licebit?’ Sunt relativa. *Douza.*

18 *Qui potius, quam voles*] Id est; qui vero aut qua causa potius eas, quam voles? Quasi dicat: An vero non justa caussa est, quo ‘Dædaleo ocyo Icaro’ voles potius, quam eas? Idem de sequenti hemistichio dicendum: ‘Qui, potius, quam auro ex-pendas?’ *Scitum est Sallustii: ‘Animo cupienti nihil satis festinatur.’ Douza.*

26 *Aliiquid flet*] Videtur vox desperatorum, quique insigne aliquod scelus facturi videntur potius, quam non exsequi quod destinarant. *Gruter. Pu-*

tem habitam mali ominis eam formam, tanquam respiciat ad eam quæ habet, 'Si quid de me fuat.' Apul. 'aliquid de se tristius cogitare.' *Passerat.*

29 *Melius sanus*] Melius tibi consuleris si sanus sis. *Lamb.*

ACTUS III.

SCENA I. 20 *Subtemen*] Aliud *subtemen* est, aliud *subtemen*. Nam *subtemen*, sive (ut Augustinus in Grammatica legit) *subtemen*, est interior pannus, quo vestis suffulta est commodatis aut ornatus ergo: *subtemen* vero pars est interior panni, velamentum, ἡ ἀνθεπικολὴ quæ stamini subest; ut *trama*, ἡ ἄνωθεν ἀπικολὴ, superior pars, quæ trameat stamen: diciturque ut 'tela,' a texendo 'temen': hinc, quod subtextitur, 'subtemen' dictum. Varro itaque locus l. iv. de L. L. sic emendandus: 'Stamen a stando, quod eo stat omne in tela volamentum' (exterius puta corium, at ita dicam, et interior panni, ἡ τε ἄνωθεν ἀπικολὴ καὶ ἡ ἄνδοθεν): 'Subtemen, quod subit stamini: Trama, quod trameat. Phrygias, id genus vestimenti,' &c. *Fr. Junius.*

26 *Ovem tibi ancillam*] Dignitatem ei conciliat abestate; ponitque certum pro incerto, more poëtarum: et bene Camerarius ad istud, 'generis Graii est,' notat; proprium fuisse pecus illo nomine: deque eo Plin. initio l. viii. c. 48. et Col. vii. 4. Ex enim erant, quæ ob lanarum prestantiam domi fere alebantur, non foris. Jam, alicuius 'ancillam' dici 'ovem,' nihil vetat; cum eo nomine veniat Apuleio 'gallina,' Virgilio 'cerva,' aliis alia animalia. Interim aliudi heic ad Demiphonem, non dubito. *Grueter.*

27 *Generis Graci est*] Ad oves Tarentinas illusum, quæ tectæ et pelliæ pascebantur, ob lance vellerisque prestantiam. *Turneb.*

30 *Ne tu frustra sis*] Vide notas -

Amphitr. II. 2. 200.

40 *Neuter stupri causa caput limaret*] 'Limare caput,' conjugere interpretatur Nonius; sed conjugere ex eo significat, quod qui amatores cum amica caput jungunt, tanquam terunt et limant sese matre fricando, dum osculantur. *Limare* Vetus Lex. 'sociare' explicat; *osculari* *osculare*. *Turneb. xv. 6.*

SCENA II. 7 *Sanguis integer*] Aut copiam ejus significat, aut sincerum illum et parum. *Victor. Varr. xxv. 21.*

SCENA III. 6 *Verner*] Homo ad Venorem inepte, ut aries castratus est. *Lamb.*

12 *Quodue esnes*] Pervorsene facit is, qui, quod amat, id osculetur, &c. *Lamb.*

18 *Jam plenus statis, animaque fastida*] Nonius Ms. si non Med. Junii, at Jea. Merceri, præfert, *Jejunitatis plenus, anima fastida*. *P. Viet. iv. 2.* Fætorem quandam animæ, qui non vitio aliquo oris provenit, sed in omnibus fere est, qui nihil gustarent, Græci significare volentes, *μητρίας ήσσων*, quasi *jejunitam edere*, dicebant. Cæcilias: 'Ques mihi, nbi domum adveni, adscedit; exemplio saviam dat jejuna anima.' *Grueter.* *Jam plenus statis*] Ms. Pall. *Jam statis plenus anima fastida*. Alter, *Jeanutatis plenus anima fastida*. *Tertius Academice nostræ, Jam statis plenus anima fastidia*. Unde satis colligas verum esse, quod legitur apud Nonium, *Jejunutatis plenus, anima fastida*. Quod Grueterus probat, tam ob rotunditatem numerorum, tam quod versus sequenti senectutis iterum fiat mentio. Addo aliud argumentum: nempe quod mox ait Demipho: 'Quid si igitur, unum factum hoc si censes, cognum Aliquem arripiamus?' Nam in omnibus superioribus nallum est verbum, ex quo colligere possit Demipho, *Lysimachum censore sive unum sive bonum hoc factum, ut sitarchia*

navigium Veneris instruatur; nisi illud unum jejunitatis. Gronov.

14 *Senex hircosus*] Cujacius Obs. xi. 10. existimat 'hircosum' eum esse, cui os male oleat: idque hisce etiam probat. Sed docet Laur. Ramirez Hisp. duo vitia diversa notari in hoc sene: quod illi anima foetida sit, et quod graviter oleant axillæ: quem vide comment. ad Martial. Epigr. L. 116.

17 *Factum hoc si censes*] Nihil mutandum in hoc versa censeo. Nam 'factum hoc si censes' positum videtur, pro si faciendum hoc censes. Si scriptum esset *factum hoc si bonum censes*, nemo negaret Latine dictum. Simpliciter dictum æque rectum est, *factum hoc si censes*, vel etiam potius, *facto hoc si censes*, id est, hoc censes esse facto, id est, faciendum. Sic 'accepto facere,' 'accepto ferre,' quod etiam dicitur acceptum facere, et acceptum ferre. Reliquæ conjecturae doctorum non placent. Salmas.

22 *Pulchra ut simus*] Vide notas Menach. III. 2. 20.

SCENA IV. 6 *Si opprimit pater*] Si occupat id facere, quod dixit. Vel sic: Si pater me opprimit alienando Pasicompam, perii. Lamb.

12 *Qua spectatrix, &c.*] Fortuna ab antiquis censembar spectatrix atque hera hominum. Inde illud Enni apud Cic. Off. I. 1. 'Vosne velit am me regnare hera?' Atque hanc 'heram,' quam et δέρνων Græci vocant, tradit Pausas. in Arcadicis, apud eas gentes maximo honori fuisse. Ptolemaeus autem fortunæ patrem 'heram' appellavit; Catullus Deos omnes, 'heros,' Carm. LXIV. 'Hostia colestes pacificasset heros.' Ibidem: 'Quem temere invitis suscipiat heros.' Turneb. Eadem ex hominibus] Forte, omnibus. Scriver.

15 *Pectus ardet*] Verba sunt inconstantia et pene amentis expectatione adolescentia. Itaque cum videret tristem advenire Eutychum,

'pectus ardet' ait: hoc est, discrucior animi maximo angore. Nam in summo dolore hanc formulam usitatem docet Cicero, his poëtæ verbis, 'Nunc demum mi animas ardet:' quibus e contrario respondere censem illa gestientis lætitia, 'Tanta lætitia auctus sum, ut mihi non constem.' J. Gul.

20 *Impetrabilior*] V. N. extrema Mostellar.

23 *Cum rem agas*] Nihil mutantum. Hoc vult: Odiosa est oratio multa verba profundere, ubi ad rem venientem est. Sequentia, 'Quicquid est, ad capita rerum perveni,' hanc mentem esse, satis ostendunt. Boxhorn.

24 *Ad capita rerum perveni*] Die summatis. Lamb.

30 *Loquere porro atiam malam rem*] Asul. III. 6. 'Et illæ malam rem motuerint, quam metuunt magis.' Mostell. III. 2. 'Res parata est mala in vesperum huic seni.' Menach. III. 2. 'An tibi malam rem vis pro maledictis dari postea?' Abeat igitur in malam rem correctio, *Loquere porro: abeam in malam rem*. Nam et alibi 'mala res' dicitur, non tantum in formula, 'abi in malam rem.' Gron.

31 *Jam addicta sique abducta erat*] Non tantum damnati in judicio, sed etiam venales addicuntur primum in emptione; deinde abducuntur. V. N. Poen. III. 2.

32 *Montes tu quidem mali*] Videtur allusum ad genus tormenti; cum ferventi pice instillata corpora hominum crebantur. Lucret. 'Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tedæ.' Vid. Plaut. Capteiv. III. 4. Vel allusum est ad tedas ardentes: de quo cruciatu Eusebius, ut notat Dalech. ad Plin. XIV. 30. V. N. Mostellar. II. 1. et Brod. Miscell. II. 10.

43 *Quia tibi in manu est*] Quia licet tibi credere, quod libet. Taubm.

47 *Lapidis mando max.*] Id est, homini stolidissimo. Taubm.

55 *Pensum*] Plinius x. 45. *Pensum* ait qui πλατύτονος et latipes est. *Glossæ Papini*: ‘*Pensum*, apertum, patefactum, extensus,’ a pando. *Bachorn.*

56 *Thesaurum nescio quem mali*] Nonius: ‘*Thesaurus* etiam pessimæ rel copia dici posset.’ Sic Enripides *Ione*, θησαυροῦ κακῶν dixit. *Taubm.*

61 *Eretriam*] Eretria Thessalica urbs. V. N. *Persa* II. 3. *Chalcidem*] Chalcis, urbs Euboëæ insulae præcipua.

62 *Sicyonem*] Sicyon, Sicyonie regionis in Peloponneso urbs. *Gnidum*] Cnidus, sive Gnidus, Asiae oppidum in Doride regione est. Est et insula Rhodi. *Zacynthum*] Insula maris Ionii.

78 *Præconum jubere, &c.*] Stat sententia, quotquot sunt præcones, συνδεσθαι et in unum cogi. Ad conquirendas autem res amissas etiam præconibus olim utebantur. Præmium autem indicil Græciς ἀσπερπορ dicitur; imo indicium ipsum pro præmio quod indicibus datur, Petronius dixit: sicuti Cie. ad Att. ‘nuntium’ et ‘evangelium’ dixit præmium nuntii et evangelii. *Brisson.*

ACTUS IV.

SCENA I. 2 *Feci ego ingenium meum*] Morem gessi ingenio meo. *Lambin.*

6 *Tantum oneris*] V. N. *Menœchm.* v. 2.

11 *Da sene*] Id est, in aram impone.

12 *Apollo*] Προστατῆρις Apollo, vel δύνεδ significatur; cuius statnam consecratam ante ædes ponebant. *Ternebus.* V. tamen N. *Bacch.* II. 1. 3.

24 *Tuam Alcumenem pellicem*] Ut Alcmena Amphitruonis uxor, cum qua rem habuit Juppiter, Junonis fuit pellex; sic hæc Pasicompssa pellex est Dorippæ. *Arnobius lib. iv.* ‘An uxore contentus haud ona, con-

cubinis pellicibus atque amiculis delectatur?’ Sed ‘pellex’ spad antiquos significavit concubinam, quam Græci παλλάξιν vocant, ut JCTi annotarunt, D. De Verbor. Signif. I. 144. et sic Justinus dixit ‘Cyri pellicem;’ Curtius, ‘regis pellicem,’ de Alexandro. *Popm.*

SCENA II. 5 *Hortator*] Καλεστήτ. V. N. *Asin.* III. 1.

SCENA III. 14 *Jubet salvere suus vir uxorem suam*] Hunc dicendi modum temere nimis ‘inusatutum’ appellarent: quum etiam ‘Plautus qui Romane linguae lex quedam fuit;’ etiam ‘Terentius, qui veteris novique Latii lima quædam habitus est,’ ita et scripserint, et scripta totius urbis judicio approbarint. Cicero pro Sylla: ‘Sylla, si sibi suus pudor et dignitas non prodesset, nullam auxilium requisivit.’ *Scalig.*

15 *Urbani sunt rustici*] Dependent hec a gestu. Lysimachus uxorem suam comiter salutaverat: ‘Jubet salvere suus vir uxorem suam.’ Dorippa uxor irata, ac iccirco muta et immota, ut stipes, comiter salutata marito salutem non reddiderat. Ergo maritus addit, ‘Urbani sunt rustici.’ Qui urbe relicta rus æpe eunt, ex urbanis sunt rustici, rusticos mores pro urbanis indeant. Hæc vera est hujus loci sententia. *Bachorn.*

20 *Quia illa mulier*] Docti certatim *Cuja illa vel Quoja illa.* Et merito. Sed non docti est addero cuja pro cujas. Nunquam enim dixerunt cujas pro cujas: sed cuja est cujus hominis vel viri; cujas, unde oriunda, cujus patræ. *Grenov.*

21 *Do. Reciscam temen*] Non potest aliquid hic mutandum, aut transponendas personas esse. Lysimachus rogando roganti responderat, quasi nesciret, enia esset ea mulier, que erat intus: Respondet Dorippa, Se nihilominus id cognitaram; id vello scire; a sciente marito se tentari.

Neque obstat quod foemina per Herculem juret, contra morem. Est enim sermo perturbans, a qua recepte loquendi leges non observantur. *Bachorn.*

32 Jam non dicerem] Recte hic se habet vulgata lectio. Turbata hominis est oratio ac nescientis quid velit disere. Cum toties diceret illa, et urgeret uxor, ut nomen mulieris vellet dicere, cum in manifesto teneretur crimen, aliena dicit, et quae nullum plane significatum habent. Cum enim videatnr velle hoc dicere, si nihil usus esset, se nomen illius posse edere. Ita enim semper nobis usu venit, ut aliud agentibus succurrant, quae in memoriam non veniunt sedulo ea querentibus. Cum igitur hoc vellet dicere, si nihil usus esset, jam dicerem, pro eo praeter expectatum dixit, ‘Jam non dicerem.’ Quia sane non erat mens ejus nec voluntas, ut nomen ejus mulieris uxori sua indicaret. Talia multa deinceps reperiuntur in comicis, et in Plauto præcipue. *Salmas.*

33 In consilium istam advocasti tibi] Facete scriptum ex consuetudine antiqua. Nam qui iudex olim captus vel datus erat, is sibi, qui in consilio essent, amicos advocabat, ut verius et melius de re cognosceret et judicaret: (Vide Cic. *Verr.* iv.) lique subselliis iisdem considebant, ut et in tribunal, qui a magistratibus ad vocabantur. Cic. *de Orat.* l. 1. Est autem hic sermo irrisio amara plenus. *Turneb.*

36 Sic sequestro miki data est] Sequester dicitur, apud quem plures rem, de qua controvoria est, depo- nunt. Græcis δέ μέρος et μετέργυος, id est, interventor. Vocabulum a ‘se- quendo’ factum est: quod ejus, qui electus sit, utraque pars fidem sequatur. Sed quod apud ‘seques- trum’ depositum erat, ‘sequestro possum’ per adverbium dicebant. Hinc etiam liquet, homines quoque

apud sequestres deponi potuisse; sed et judicibus olim datos fuisse. Quæ autem res mobilis apud sequestrem non posita fuerit, eam in sede sive fano custoditam esse. *Rævayd.* Sed errat Gell. xx. 11. quod ‘sequestro’ adverbium facit, est enim dative a ‘sequester.’ Cato de Ptolemyo contra Thetitum: ‘Per Deos immortales, nolite vos sequestro ponere.’ Vide Vales. ad Ammian. Marcell. p. 37. *Gronov.*

37 Numero purgitas] *Numero purgitas* rectum est. Qui nimis cito se purgare conantur, eo ipso se videntur accusare. *Numero* id significare, neminem qui Plautum modo legerit, potest latere. *Salmas.*

SCENA IV. 4 Nam qui amat] Vere et scite nimis amantium sententias exprimit hæc sententia. Et rara dicendi Venus est, ‘habere pro cibo;’ qua usus est et alibi: ‘Qui pro cibo habeas te verberari.’ *Deuza.*

6 Onustos] Saturos, probe saburatos.

16 Filum mulieris] Pro forma mulieris hoc loco dixit Plantus; nam *filum* idem omnino est quod ‘lineamentum,’ Græcis χαρακή, τεργυραφὴ εἰδῶν. Lueret. lib. II. ‘Debent nimirum non omnibus omnia prorsus Ese pari filo, similiisque affecta figura.’ Iude ‘filo pares,’ vel ‘filopares’ quae pari filo, similiisque figura sunt affectæ. *Salmas.* **Virum hercle aet]** Verum *hercle amet* habent libri. Pro quo recte a Gulielmio repositum, *virum hercle aet.* *Amet* scriptum fuit pro abet, ut istæ duas litteras invicem semper permutantur. Nam et *Mascanda* et *Bascanda*, pro eodem in Gloss. veteribns reperitur. *Abet* autem pro *amet*. Scitum, inquit, *filum mulieris*, et quæ *virnm* quererere videtur et avere. ‘Quæ rubet ac pallet, quæ tot suspiria ducit Pectore, quid credas haec sibi velle? *virum.*’ De juvenibus etiam nimis comptis, et in muliebrem modum or-

natis, dicebant, *huc virum querent.* De scita muliere ac formosa tanto magis id dixeris. *Salmas.* Sed quum euet atque amet idem hic significant, hoc potius retinendum, quia proxime accedat ad libros, quam illud reponendum videri decernant. Quasi illud non accedat, quum codex alter amet, alter anet habeat. Præterea Gulielmus et Salmasius sciebant, ‘*avere virum*’ et ‘*amare virum*’ nec hic nec alibi idem significare. Nam quæ dicitur ‘*amare virum*,’ certum aliquem habet propositum, in quo amor ejus fixus sit: at ‘*avere virum*,’ est, querere, venari, captare incertum. *Gronovius.*

28 *Ni metuis tu istane?* Ita vett. edd. et MSS. Cam. *Ni metuis tu istane?* id est, ne metuis, pro ‘metuis-ne?’ *Meurs.*

29 *Vin’ me experiri?* Emendatur argute a Palmer. *expediri*, sed non vere. ‘*Experimur mercenarios,*’ cum eorum opera utimur. Supra, hac fabula, ‘*opera licet Experiri:*’ et hoc rogat cocns, velutne operam suam experiri in percoquendo prandio Lysimachus: cum abnueret ille: At tu, inquit, mercedem cedo, quæ conducto debetur. *J. Gw.*

34 *Id non est culpa mea?* Sic ambo Mas. et noster Lugdonensis. Recensiones r̄b id deleverant. Sed scribendum, at non est culpa mea. Sic Captiv. III. 5. 26. Vide ad Livium XXIV. 27. *Gronov.*

38 *Dum illi ponunt?* Discipuli obsonum.

46 *Scorta obductarier?* In conspectum duci. Lucanus: ‘*tenebras obduxer oculos.*’ Cic. ‘*Cieatricem reip. jam obductam refricare.*’

56 *Concivit?* Concavit mihi hostes.

62 *Eadem?* Scil. opera, vivemus laetus. *Taubm.*

SCENA V. 7 *Alumnus?* *Alumnus* in Lat. lingua ἀνὴρ τοῦ τρόφου pariter et τροφίου sumi, hoc est, active et

passive, tam pro eo qui alit, quam qui alitur; contra Vallam et subeques ejus, clariss. auctoribus Nonio, Capro, Isidoro, et exemplis docuit Jac. Cruq. ad Horat. Od. III. 18.

9 *Sua quidem salute?* Cato: ‘*Si quid bona salute natus venerit, benigne defendant.*’ ‘*Bona salute,*’ patem verbum esse, qno bonam valetadinem et salutem omnibantur, contrariaque deprecabantur. Ita ergo fuerit ‘*bona salute,*’ tanquam ‘*salute propria.*’ *Turneb.*

13 *Isterum esse operarum?* Id est, ejusmodi operas edere. Sic etiam Liv. III. 36. ‘*Pater indignitate rerum cesserat in agros, suarumque rerum erat, amissa publica.*’ *Gronov.*

SCENA VI. 6 *Exigit matrimonio?* Facile inducor, antiquitus repudiatores conjuges adjecisse caussam: ideoque assentior Ful. Ursino retinenti Phil. II. Cic. ‘*Mimam suas res sibi habere jussit: ex XII. Tabulis caussam addidit, exegit.*’ Et buc respicit hic Syra: item ipsius ‘*repudii*’ etymon, quod allegat Festus: ‘*Repudium, Verres ait dictum, quod fit ob rem pudendam.*’ Si sic, eam ipsam rem enunciasse, fit simile vero. *Gruter.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Limen superum inferumque salve?* Limina coli et salutari solita ad instar numinum, vel ostendat solus Deus, Limentinus dictus. Tertullianus Barnum quedam et Forculum, et Limentinum Deos conjungit in Scorpiace. Idem lib. de Corona, Limentinum a limine dictum docet. *Buxhorn.*

13 *Non est cupida civitas?* Forte melius legatur, non est cupita civitas. Retineo tamen cupida. Nam voces hujusmodi utramque significationem ἀποτελεῖ admittunt. Sic ‘*gnarus,*’ et qui novit, et qui notus est: ‘*timidus,*’ qui timet, et qui timetur: ‘*formidolosus,*’ qui metuit, et qui metundus

est: 'suspiciosus,' pro suspecto et pro suspiciente. Ita et 'infestus' tam passiva quam activa notione ponitur. 'Nescius' apud Plautum tam de illo qui ignorat, quam qui ignoratur. In Rudente: 'Quae in locis nesciis, nescia spe sumus.' Apud Sallustium, 'cupidine ignara visendi,' id est, ignota. Talia *ora nōvis* reperiuntur apud veteres. *Salmas.* Ms. quoque Acad. *cupita.* Gronov.

SCENA II. I *Spectatrix, &c.*] Vide notas supra act. III. sc. 4. vs. 12.

3 *Ecquis nam Deus?*] Quisnam Deus est qui ita latus sit, ita gaudeat, ut ego gaudeo? Pro *sua*, Palatini codices habent *set.* Unde siet hic legi malum. *Boxhorn.*

10 *Abjicio superbiam?*] Hoc eo dicit, quod eat sine comite, servo, equo, et ceteris ad iter necessariis. *Lamb.*

19 *Nec calor?*] Notabam *calor* hic positum nentro genere, pro 'calus'; ut 'ador' et 'adns'; 'decor' et 'deens': nec dubitabam quin ad hanc faciem corrigendus apnd Nonnum locus in 'Calor:' inepte enim ibidem legitur *calorem*; cum adducat exempla, quae utrumque recipiant genus. Sed et Junius Philargyrus ad I. II. Georg. Virgil. vs. 349. ita citat hunc versum: 'Neque frigus, neque calor metuo, neque ventum, neque grandinem.' 'Calor' inquit, pro 'calorem': aliter hypermetrus versus erit. *Gruter.*

21 *Non concedam?*] 'Concedere' est quiescendi causa aut consistendi, in locum quempiam secedere. Rud. 'Paulisper remitte restem, dum concedeo et consulio.' *Taubm.*

24 *Invoco vos lares viales?*] 'Lares Viales' Dii sunt qui vias præsunt, ut sint *θεοι ἔρδων*: quos invocare solent, qui peregre proficiscuntur, et ad viam se accingunt: quo etiam cognomento colebatur Mercurius. *Turneb.* Deos peculiares 'semitales,' hoc loco, 'Lares Viales' vocat Plautus. Est et 'Bivia' Dea Arnobio. Nam in am-

Delph. et Var. Clus.

Plant.

biviis et triviis olim carri et cisia conducebantur, hinc igitur 'Semitales Dii.' Sed et 'Dii Vil' erant. *Scal.* Sed vide mihi not. *Bacc.* II. 1. 8.

34 *Versorianum?*] 'Versoria' est quo velum vertitur; quo nomine 'pedem' vocabant. Nam 'pedem tenerere' in navi dicebatur, qui præerat tendendis, preferendis, vertendisque vellis. Servius: 'Per sortem divisi ad officia remigandi, quis proreta caset, quis pedem teneret?' id est, quis versoriā teneret. Inde 'facere pedem,' pro navigare: inde et proverbium Græcum, θύτερα μηδελ, τὸν τόδια διέκειν. *Salm.* 'Versoria' proprio dicitur funis ille nauticus, quo ad captandum a latere ventum in obliqua verificatione vertitur velum. Intelligitur autem vocabulum 'rudentem,' quod funem nauticum significat, et feminini generis esse patet ex Raden. IV. 3. 1. vide etiam not. *Rud.* IV. 3. 19. *Gronov.*

35 *Hic Faronius serenus?*] Gifan. ad illud Lucret. lib. I. 'Fluctifrago suspense in littore vestes Uvescunt: eisdem dispansæ in sole serescunt.' Notat serescere, id est, siccari, ut recte Nomius: nam 'serenus' veteribus etiam sonat 'siccus.' Hinc Georg. I. 'Unde seranas Ventus agat nubes,' quas alibi vocat 'arida nubila,' id est, siccæ. *Taubm.*

40 *Religionem illic objicit?*] Rajicit a se religionem, qui omnem ad aliud transfert. Sicut contra, Objicere religionem, ἐπιθεσαι: nimur ex observatione omnis διαδαιμονία incutere: ut hoc loco Plauti. Sic Horatius religionem objicit Galates profecturæ, ab omni; scil. ab exemplo Europæ. Suetonius dixit, 'Afferre cui religionem.' *Scaliger.*

56 *Nullus vivit?*] Vivit, pro 'est.' *Trin.* II. 2. 'lepidus vivis.' *Taubm.*

61 *Pulchre edificatas?*] Videas ab amatore esse seitam base radium, in qua amica erat, commendationem:

6 O

nam quid his obsecro urbanius? Allesum enim ad illam venditionis formulam; cuius Officiorum l. iii. ita commeminit Cic. 'Qnod si qui presribunt villam bonam beneque edificatam; non existimantur felicissime, etiamsi illa nec bona est, nec edificata ratione.' Cato: 'Patrem familiæ villam rusticam bene edificatam habere expedit:' unde in proclivi posthac fuerit intelligere, quid sit, quod 'edes pulchre edificates' prædicet Charinus, id est, 'cum ratione,' ut quidem explicat Cicero. *Doxza.*

62 *De auditu*] Vide N. Bacc. iii. 3.

67 *Deos orato, &c.*] Brix. ed. legit *orabo*: quod præfero; atque in hoc jocuſ elegantior fuerit, et irrisio aperitor. Nam cum optare jussisset Charinus, ipsius erat optatum præstare. Ita antem in miseria etiam sua facetus, non se præstirum quod sodalis exspectabat, sed, quod non exspectabat oraturum Deos ait qui præstent. *Acidal.*

69 *Sed quis ornatum, &c.*] Sed cur non rejicio chlamydem viatorum et cetera ad iter instructa? *Taubm.*

84 *Zonam sustuli*] Verba sibi dari putat ab Eutycbo Charinus: itaque dicit se zonam summisse, quasi iter incepturn perfecturus. Condebant autem viatores in zone pecuniam, ut et milites. *Lamb.* Veteres usi sunt verbo *ζωσθαι*, pro eo quod erat, *induere*, præsertim arma: quoniam *ζώνη* in primis militi debeat: sicut de baltheo dicere videtur Justinianus. Inde 'Minerva Zostria,' et 'Juno Cinxia;' alio tamen fini. Itaque l. x. Iliad. non potuit Homerus tacere Nestoris balthem: sed eum magna ipsi curse esse scripsit. Inde Plauti jocus hoc loco, 'Zonam sustuli.' *Scalig.*

85 *Machæra est in manu*] Græci enim, ut et Romani, non gerebant gladium in urbe. *Lamb.*

86 *Tolle amphallam*] Mos erat pedes eleo ungere, antequam calceos indu-

erent: itaque peregre abeuntes amplam secum portabant, quæ oleum in eum usum suppeditaret. Posteriorius ex hoc Plauti loco appetat, prius ex Hesychio: enjus ea verba, *ἀλεφόντο τοὺς πόδας οἱ ἀρχαῖοι, πρὶν τὸ θερόφυσασθαι*. Hinc λαπάρι πόδας apud poëtas. *Mens.*

92 *Exsilio parat*] Hinc tandem blanditur aliquid Græco, quod recipit ex quadam veteri ed. Pareus, *exsiliū imperat*. Sed deludantur ambo, et scripta lectio multo eleganter. Est in eo, quod si efficerit, ego exsul ero. Sic Livio lib. viii. Quintus Fabius Rullianus pater ad L. Papirium Cursorem: 'nec setas mea, cui tu orbitatem paras.' Ennius Telamone, apud Festum in Obsidionem: 'Scibas natum ingenuum Ajacem, cui tu obsidionem paras.' *Gronov.*

99 *Vide ibi hospitem Zacyntho*] 'Hospes Zacyntho,' hospes est Zacythins, vel a Zacyntho: *Zακύνθεος, Λεσβίων, &c.* Sic Terent. 'uxor Lemao,' 'annus Corintho,' 'vinum Chio.' *Turneb.*

102 *Zacyntho ficos fieri non malas*] Quam sententiam habet? Opinor dici, ut fici, quæ acerbæ immaturæque insuavitatem habent; percocatae tandem ad suavitatem et dulcedinem mitescunt: sic ejus juventutem acerbam esse etiamnum et indomitam, quæ aetate emansuet et domabitur. Sic enim obliqua figura sermonis adolescens perstringitur. Imo simpliciter hoc vult: Hospitem nihil ad me respondisse: sed quærenti poma, obtrusissae pira. *Turneb.*

104 *Calchas iste*] Id est, vetus vautes.

110 *Medicari amicos*] Si non sanus sum; cur tu, qui te amicum profiteris, mihi non mederi properas? Properas autem pronuntiadum καὶ συγκονή, 'properas.' *Camer.*

111 *Clementer quoq[ue], calces deteris*] Mira decori observatio est; ubi Cha-

riens, enī, ut amatori, res omnes pro spissō videbantur procedere, ad animācam in ædes festine nimis introire gestiens, sodali illi suo, pone subsequendo, calces fingitur deterere. *Douza.*

SCENA III. 3 *Uxor tota in fermento jacet] In fermento jacere, ἐν τῷ ζεύγῳ κατοθάι, dicebantur, qui animo essent ægro, quicne iracundia turgerent. Nota tralatio. Fermentum enim et acorem habet et tumorem. Lamb.* Fermentum hic pro ira ponitur, ut esse in fermento sit θυμοῦθαι, φλεγμανίαν δὲ χολῆς. Juvenal. 'istud Fermentum tibi habe;' id est, indignandi caussas. Etiam Hebræi 'fermentare' pro ira turgere et βαζέσθαι accipiunt. Quin et de aliis affectibus dicitur: ut Prudent. 'Cum fermentati torgescant mores.' *Casaub.*

4 *Expurgationem habebo] Id est, apud tuam uxorem te purgabo.*

SCENA IV. 1 *Ad patrem ibo] Hæc Eutychus ad Charinum in ædibus Lysimachi restituantem. Lamb.*

9 *Suæculpa] Unica tantum litera mutata ex veteri scriptura lego, Suæculpam generi capiunt, genus ingenuum improbant. Qui sunt, inquit, bono genere nati, si sint ingenio improbo, suæculpam culpam capiunt, hoc est, eorum culpa in genus proprium redundat, et genus ingenuum improbant. Vitium ab illorum ingenio malo adfricatur generi bono, et culpam capiunt non tantum in se, sed etiam in ipsum genus quod dedecorant. *Salmas.* *Suæculpa] Accipio partem a Salmasio, partem a Lipsio, Suæculpam generi capiunt, genus ingenio improbant: nam et generis et ingenii mentionem tam posteriore quam priore versu facere debuit. Gronov.**

24 *Aliud factum convenit] Quia convenit idem valet, quod decet, eandem illi constructionem attribuit. Lamb.*

28 *Vobis hercle habete cum porcis, cum fiscina] Poreis scriptum est pro*

*portis, ut c et f in libris veteribus semper permutantur invicem. Portis autem pro sportis, ut 'Casteria' apud eundem Plautum pro 'Schasteria.' Proverbium est. Habece hoc vobis cum sportis, cum fiscina. Sportus et fiscina ex vimine texebantur, et continendas obsoniis et variis rebus serviebant. Nam a sporta, 'sportula' dicta ὑποκριστικῆς. Fiscina etiam tunc parabantur ex vimine ad fiens et alia hujusmodi continenda. Habebatis, inquit, rem ipsam cum iis variis quibus continetur. 'Cum sportis,' 'cum fiscina,' proverbialiter haec usurpantur. Aliquando legebam, *cum porcis, cum fiscina.* Πόρκος est rete piscatorum, quod Latine ita dixerit Plautus. Fiscina etiam instrumentum piscatorum, tridens, ad figendos pisces. Habece igitur predam ipsam, et quidquid piscatum, cum porcis et cum fiscina ipsa. Si nihil mutantum sit, ego huic sententiam nunc magis adharesco. Cum hoc sensu, etiam fiscina retineri plane potest. Vas enim est viminum in quo et pisces capti reponuntur. Porei sive τόρκοι, sunt retia, sive nassæ potius, Κωρτοί. Unde proverbium εὖστι τόρκοι αἱρει, de fortunatis quibus dormientibus nassa impletur. Habece, inquit, vobis totam capturam piscium, cum ipsis nassis ac fiscina. Nisi quis dicat revera mulierem illam sportas et fiscinam secum attulisse, cum domum senis intravit. *Salmas.**

37 *Lv. Ora ut ignoscat delictis tuis] Ipsumne Demiphonem Lysimachus orare jubet? At quem? filium suum ne an ipsius? Evidem non aderat Charinus, qui orandus esset: et oratorem vero sibi parat ille Eutychum, non ipsum orat. Nam hic quid oreatur? Ignoscere Charini erat, in quem deliquerat pater. Non convenit igitur vulgata lectio: quam in sensum aptissimum refinges levi mutatione, si pro tuis scripseris hujus. Inequitat equali suo Lysimachus, et filium orat,*

orare atque intercedere apud filium illius pro illo velit. Salassime rem indignam perstringens, cum, quo modo, quibus delictis, quam veniam filii rogare solent a patribus, eodem iisdem eandem patri et filio nunc rogari cupit. *Acidal.*

38 *Superbe invehere]* Mibi inequitas.

51 *Suum quisque homo rem meminit]* Notat hominum mores, qui in alieno negotio dormitant, in suo quisque vigilat. *Taubm.*

59 *Cum eo nos hic lege agemus]* Id est, poenas legibus indictas infligimus, et legem in eum consequemur. In eo significatu capitur apud Tacit. lib. XII. Est igitur, 'lege agere,' quod Cic. alibi dicit, 'facere judicatum,' id est, exequi implere quam latam sententiam. *Pollitus.* Sic Liv. XXVI. 15. 'Fulvini præconi imperavit, ne lictorem lege agere juberet.' cap. 16. 'Jussu Procos. præconem pronunciasse: Lictor, viro forti adde virgas, et in eum primum lege age.' Val. Max. III. 8. 'Literas in sinistra manu, sicut erant traditæ, retinuit, ac jusso lictore jure agere, tum deum aperuit.' *Gronov.* V. et N. Anl. III. 8. 10. *Inscitum arbitrabimur]*

'Scitum' in re Venerea usurpatum antiquitas, docuerunt alii, tum Plantins Trucul. sc. alt. 'Quanquam hic horridus, quanquam hic squalidus est: At scitus bellum init.' (V. N. ibid.) Iti contrarium 'Inscitus' hoc loco Plantii. Sic enim hunc versum a nemine bactenus, quod sciām, intellectum interpretor: nec hunc solum, sed et alium Terent. Hec. v. 1. 'Nam si facis facturave es, bonas quod par est facere: Inscitum offerre injuriam tibi immerenti, iniquum est.' Vult senex: iniquum esse, si homo, qui ex rebus amoenis et voluptariis exaruit, injuriam inferat meretrici: cum hoc sit potius calidæ juventutis. *Gruter.*

60 *Et per nos quidem]* Multo concinnius et non sine joco legeretur hic versus post illum, 'Si quis prohibe.' &c. Haec enim, 'Et per nos quidem,' &c. quasi sanctio est, qua pena in eum statuitur, qui id, quod de sumptu adolescentibus subministrando dicitur, violaverit, aut potius servaverit, nempe Egestas. *Pistoris.*

62 *Quod bono fiat modo]* Modo nil fiat contra leges et supra modum. V. N. Mil. III. 1. *Lambin.*

PSEUDOLUS.

PROLOG. 18 *Ventre raso]* Est jocus inexpectatus; aliudens ad rasum caput, cui capilli deerant; ut hic ventri cui cibus. *Taubm.*

20 *Ubi lepos, joci, &c.]* Hic ordo et sententia, sine lepore omni est et Gratias: legendum, *Qui querit alia, is malum, &c.* sensu et aperto et eleganti. Quid enim probabilius, quam eum hominem malum, et moerorem sibi querere, qui alia consecutatur, quam leporem, jocos, lusus, vinum,

et cetera, quae hic commemorantur. *Douza.*

24 *Exporgi melius est lambos]* Vnum hic Lamb. commentum, versus que unus aut etiam alter deesse videatur: ut sensus fuerit: Abjicite jam malas curas, ut otiosi nobis operari hodie detis. Si qui autem negotiori sunt, eos exsurgere atque abire melius est: nam longa fabula in scenam agenda venit. *Acidal.* Sane Prologus hic in MSS. Pall. præter ultimos ver-

sus duos, desideratur: quem tamen antiquum Camer. censem.

ACTUS I.

SCENA I. 4 *Mei te rogandi*] Ni A. Gellius palam testaretur sic se legisse, ex ratione manifesta scriberem, *Meo te rogandi et tuo*. Nam quæ afferunt ad probandum hoc genus orationis, quid habent simile? 'Tunm Samii Lucumonis acumen' male legitur apud Ausonium, et scribendum est, 'Anticipesque tuo Samii Lucumonis acumen,' ut monuit Donza lib. II. Plautin. c. 22. Tamen si debebat esse Plauto simile, 'acumen tui, Samii Lucumonis,' erat habendum. Eodem modo, inquit, dicitur 'Noster utriusque labor.' Credo, ut, 'meus et tuus duorum labor:' non 'nostri utriusque labor,' ut, 'mei ac tui duorum labor.' Nam Hecuba Enniana cum ait, 'Miserere mei enus; qui poterat aliter loqui? Sie et recte dicarem, 'Miserere duorum mei et tui.' Sed non ita bene sonat, 'labor duorum mei et tui;' neque 'labor mei te rogandi;' et 'labor tui respondendi mihi,' ut 'labor duorum meus ac tuus,' 'labor mens te rogandi,' 'labor tuus respondendi mihi.' Similiter apud JC. 'mens mea facientia testamentum,' si par huic Plautino esset, foret, 'mens mei faciendi.' Unius afferunt locus par Ciceronis ad Curionem ep. 6. 'Tui unius studio.' Sed hic quidem, quin 'tuo unius studio' scripserit, ut semper alias, nullum mihi dubium est. Lepidum vero est, quod istud, 'judicium tuum eruditissimi viri,' volunt esse integrum, 'tunm tui eruditissimi viri judicium;' 'meum unius peccatum' pro 'meum mei unius peccatum.' Quis unquam credit quenquam ita locutum, 'tunm judicium tui, meum peccatum mei?' Imo si verum vis, integrantur illa hoc modo, 'tunm judicium,' quod est iudicium eruditissimi viri, 'meum pec-

catum,' quod est 'unius hominis.' 'Tuum studium adolescentis,' id est tuum studium, quod erat studium tum adolescentis: 'tua vestigia proximi prætoris;' tua vestigia quæ erant vestigia proximi prætoris. Alioqui quemadmodum non dicitur, 'uxor mei,' 'ager tni,' ita nec 'labor mei' et 'tui.' Sallustianum quoque 'maiores vestrum' agnoscit Gellius: sed omnes scripti illic 'maiores nostri,' teste Gratero. Qnod si dixerunt ista hi duo, solo hellenismo excusantur, quem imitari nolim. Volunt etiam 'tis' pro 'tui' ex Gellio Ms. ambo: 'et te respondendi.' Acad. *Mei interrogandi et tui respondendi* mihi. Gronov.

13 Sub Veneris regno] Apud veteres, juvenes virginessesque, sub Veneris se esse imperio arbitrabantur: et si quid mali accidisset, ejus id ipsum irae imputabant. Præterea cum amoris sui compotes factæ, nupsissent, coronas ei suspendebant: juvenes quoque zones amasiarum suarum, &c. Meurs.

22 Alia aliam scandit] Litteræ scil. non erant recta linea collocata, sed, ut a puella scriptæ, alia ali quæ incubabat.

23 Nisi Sibylla] Quæ etiamsi legere non possit, divinare tamen possit. V. N. Pœn. I. 3.

24 Interpretari alium] Alter codicem, alium posse reor neminem, cui subscrribit Academicus: alter, *interpretari posse neminem*. Intellexit Camerarius τὸ reor esse inositum; et reddidit potesse. Ego idem suspicor de τῷ alium: et scripsisse Plautum puto, *Interpretarier posse neminem*. Gronov.

28 Gallina scriptit] Ludi in ambi-
guo, et quasi ex insidiis puellam con-
vitio verberari volunt interpretes;
ac si inter male nominata nomina,
meretricibus indi solita, etiam fuerit
gallina. Non memini id me unquam
legisse. Certus autem sum per gal-

linæ scripturam et manus, nihil hic significari aliud, quam inconditas; incompositas, et alias alias scandentes litteras, quibus hæ tabulæ erant exaratae. Nos Belgæ, desumpta a gallois metaphora, ejusmodi inconcianas litteras *hæne-pooten*, quasi tu dixeris, 'gallorum pedes,' appellamus. *Boxhorn.*

36 *Solstitialis herba*] 'Herbam solstitialem' de ea intelligo, quam tempore solstitii, nocte præsertim frigidiuscula, ut solet, et rorulenta subnascitur, et postea a calore solis diurni, qui tunc maxime sœvit, moritur, aut certe languescit. *Becman.* Proverbialiter dicitur de re fugaci et non diurna. *Scalig.* Imitatus est Ausonius de morte præstantis cujusdam adolescentis, in *Parentibus* p. 163. 'Otentatus, raptusque simul, solstitialis velut herba solet.' *Gronov.*

40 *Ceram et linum*] Vide notas *Bacchid.* iv. 4.

45 *Pro lignea salute*] Quia tabellæ e ligno. Unde et Ovid. *Amor.* i. 1. 12. eas vocat, 'inutile lignnm.'

49 *Militi Macedonico*] *Macedonio.* Scriver.

53 *Symbolum*] Vide notas *Epid.* i. 2. 22. et *Bacch.* ii. 3. 29. *Casaub.* in *Athen.* III. 31.

58 CA. *Cræ ea quidem sunt*] Verba hæc non pars epistolæ, sed Calidori, qui fatalem quasi diem sibi instare conqueritur. *Taubm.*

64 *Amantium comparum*] Ex vet. cod. leg. *arta amantium comparum.* Compares sunt ὀβύγιαι: usurpatum in amore de duobus, qui inter se amant. Horat. *Od.* ii. 5. 'Nondum munia comparis æquare valet.' *Lipsius.*

66 *Papillarum horridularum*] Id est, 'prominentium, exstantium.' *Nomius.* Catullo 'surgentes papilla' sunt tumescentes et veluti strophio obnientes; quas hic *Plantus* 'horridulas' vocat: alias et 'plenum' significat; ut cum *Varro* 'horreum' ab 'horri-

do' deducit. *Turneb.*

68 *Discidium*] Vide notas *Milit.* iii.

1. 60.

73 *Pumiceos*] Vide notas *Aulul.* ii.

4. 18.

74 *Lacrumam expuant*] Tralatio ridicula et servo digna: alioqui putida et inepta. *Lamb.*

77 *Ne parsis*] Id est ne peperciris, ne parce ejules, suppeditabo enim tibi magnam copiam vocum harum flebilium. *Lamb.*

82 *Jugis*] Perennis: propter incommoda servitutis scilicet. 'Thesanum' vero de re etiam mala dici, Mercat. notavimus. Sic Oppianus, θλύσος δλέθρου thesanum interitus, pro mundo et copia sive δυρδαῖ; ut observat Rittersh.

94 *Cucule*] Vide notas *Asinar.* extrema, vs. 73.

96 *Libella*] Libella numulus erat argenteus, decima denarii pars. Proinde 'As, libra, libella argenti' *Plauto*, et 'libella' *Ciceroni* et 'assis,' pro eodem accipiuntur. Hinc illa: 'Ad libellam debere: sumptum reddere ad assem.' Aliud est apud *Plin.* 'Ad libellam et normam exigere.' V. N. Capt. v. 1. 27.

99 *Quod tu istis lacruminis, &c.*] Quod censes, te existimari ab illa probum amatorem, ob lacrymas, falleris, &c.

102 *Aut hac mea*] Quia semel cessavit avi pro aut restitutum, hic quoque applicandum fuit, sed, ut opinor, avi mala. Nec tamen placet, ut *hac mea*. Nihil melius vulgato: Bona opera, aut, si bona esse non potest, vel boni a me nihil expectas, *hac mea*, qualiscunque esse potest. *Gronovius.*

105 *Ita supercilium salit*] Ominandi scientia a veterum superstitione diligenter culta fuit: quam ἀληθωστικὴ vocabant. Quod Ausonius ait, ejus tres species esse: non dubito, quin hæ fuerint, πτεριδες, παλμες, et *tinnitus auris*. De sternutatione multi; ut *Propert.* 'Aridus argutum

sternuit omen amor.' Cujus ominatio[n]is solicitudinem cum depreca-bantur Græci, dicebant Zēn σῶσον : in Epigrammate : Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶ-σον, ὅταν πτυρῆ. De palpitatione autem Theocr. 'Ἄλλεται δόθαλμός μου δεξιος η δύο' Ιδησφ Αἰρδε; Plaut. *Supercilium mihi sulit*. Unde salisa-tio, παλμὸς dicitur a veteri Glossario. Scaliger.

107 *Mea si commovi sacra*] Putem hoc interpretandum de sententia Ser-vii, scribentis ad illud Virgilii Æneid. iv. 'Qnalia commotis excita sacris Thyas, ubi audito,' &c. 'Commotis sacris' ideo dixit, quia in sacrorum renovatione commovebantur simula-cra : unde Horatius Od. i. 18. 'Non ego te, candide Bassarem, Invitum qnatiam : quod ad 'trieterica,' tri-enalia Bacchi pertinet. Ea enim sacra tertio quoque anno innovabantur. Sane sciendum ὅρυα apud Græ-co[s] dici sacra omnia, sicut apud La-tinos 'ceremoniæ' dicuntur : sed jam abusivæ sacra Liberi 'Orgia' vorant, vel ἀκό τῆς ὅρυν, id est, furo-re, vel ἀκό τῶν ὅρων, id est, a monti-bus. Douza. Vide Observ. i. 15. Gronov.

108 *Turbellas*] Vide notas Bacch. IV. 9. 134.

116 *Nunc jam ne sis*] Deest huic versui pes. Parens, nunc jam. Forte, nunc jam ne sies mihi. Gronov.

118 *Tangam patrem*] Vide notas Epidic. v. 2. 4.

119 *Verum si potes, pietatis causa*] Per pietatem liceat tibi non patrem tantum, sed matrem quoque tangere. *Pietatis causa*, sicut 'mea caussa,' per me. Sententia Lamb. absurdæ est : hæc unice vera. Accid.

124 *Pubes præsentí*] *Pubes*, auctore Festo, 'συνεκδοχικῶς ab ii, qui pube-res sunt, omnem populum significat.' Doctissimus Romanorum Virgilinus, inter alia conditæ antiquitatis arcana et hoc posnit, cum ait: 'puppesque tuæ, pubesque tuorum :' ex ea enim

consuetudine dixit, cum exprimeret Homericum, Σὺ νηῆτε σὺ καὶ σοὶς ἔραποι. Scalig.

127 *Ostium crepuit*] Vide notas Milit. ii. 1. 76.

128 *Crura mallem modo*] Crura mallem crepusse, id est, fracta esse. De crurifragio, vide Asin. ii. 4. 68.

SCENA II. 1 *Male habiti, et male conciliati*] 'Male habiti,' id est, damno[n]e, imo (ut Catulus loquitur) 'magno cum pretio atque malo' alti eductique mihi : ne quis 'male habi-tos' forte pro strigosis et macilensis inscite habeat. Sic noster alibi : 'Bene ego et pudice hanc domi ha-bui mea,' id est, alii atque educavi. Idem de 'male conciliatis' dictum velim, nempe ἀντὶ τοῦ magno, id est, care et cum dispendio berili compa-ratis accipiendo, ut contra, 'Bene ac pulchre conciliare,' pro vili emere, dictitabant. Consule Donatum ad illud Terentii Eun. iv. 4. 'Fugitive prodi, male conciliate : ubi omnem conventionem 'conciliationem' dici testatnr: credoque pervulgatum in improba, nequam malæque frugi man-cipia herile convicium fuisse. Douza.

3 *Quibus nisi ad hoc exemplum ex-prior*] Δεικτικῶς. Videtur enim hoc dicens, acutica et tergino officii quemque sui commonefecisse. Dou-za.

12 *Ut valide varia sint*] Vide notas Epidic. i. 1. 15.

14 *Alexandrina belluata*] Intellexit hoc loco Plantus 'polymita ;' quæ sic Græcis dicebantur a 'polymitariis,' qui stragula multis licis texebant, et inde hoc nomine vocabantur. Hunc texendi modum et artem Alexandriæ primum institutam fuisse, testis Plinius : 'plurimis vero li-cis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit.' Inde etiam 'Alexandrina' dicebantur, quæ ad enm modum erant texta : non acu-operabantur Alexandrini illi polymitarii, sed pectine: nam in tela et

textoriis instrumentis artes suam exercebant, ac per hoc vere et proprie texebant. Tantum tamen eorum artificium fuit et industria, ut majore ferme varietate eorum opera distinguenterentur, quam quæ acu Babylonica, aut Phrygia picta essent: nam et in his, et belluarum, et hominum, et avium aliarumque rerum forme exprimebantur, hand securus atque in Babylonicis. *Salmas.*

Conchyliata tapetia] ‘Conchyliatus color’ est e cœruleo et rubro, qualis Martis violæ. Dicitur et ‘purpureus,’ ‘ostrinus,’ ‘Sarranni:’ ‘Thessalicus’ etiam Lucretius; ‘blatteus,’ &c. Et ‘tapetum,’ vel ‘tapetem’ Nonius exponit ‘tegmen nitite pictum de variis coloribus.’ Cicero: ‘Conchyliatis Cn. Pompeii peristomatis servorum in cellis lectos stratos videres.’ *Camer.*

18 *Vincite hoc duritiam ergo]* Qui huc mutare aggressi sunt, ignorare quam necessarium sit in comedias lectione gestus identidem sibi representare. *Hoc* δεικτικῶς hic ponitur. Sententia autem est: Vos, si quidem velitis et possitis, duritiam vestra, et hoc terginum (id manu ostenditur) et me eo vos excepturnum, vincite. *Boxhorn.*

21 *Terginum]* ‘Terginum’ pro scutica et corio dixerunt antiqui. Linell. ‘Dum salvo tergo et tergino licet.’ *Scaliger.*

25 *Caudicalli præficio provinciæ]* Ut lignum findas, et in tabulas ac fragmenta minuta disseces. Caudex seu codex, arboris truncus. Virg. Geor. 11. ‘Quin et candicibus sectis,’ &c. est et interdum plurim tabularum contextus. Varro apud Non. Hinc Claudius, qui primus Romanis persuasit concenderem navem, cognominatus Caudex. Seneca de Brevit. Vitæ.

29 *Idem extruit]* E thecis ex-promptum disponito. Lamb. Imo, in abaco ordine collocato. *Taubm.*

31 *Vorsa, a verrendo, et superpéra.* Hunc versum videtur in animo habuisse Diomedes, cum scribit, l. 1. c. 4. *Verro, meto, furio:* horum verborum non facile reperimus tempus perfectum: et tamen, quod est *verro*, in passiva significatione versus habet: ut apud Senec. ‘Vera tempia;’ et Plaut. ‘Vera, sparsa.’ *Douza.* *Præsterga]* Sic Mus. Pall. Membranæ Acad. Lugd. *præsterga.* Verum puto *perterga:* ut Horatio, ‘Gausape purpureo mensam portersit;’ et Columellæ, ‘munda spongia vasa pertergere.’ Apud Lucretium quoque semel atqne iterum *preterges* pro *perterges* habebatur in corruptioribus libris. Tum s et g misceri interdum a librariis notavimus etiam in Livio, ubi ‘senes’ pro ‘genus.’ *Gronov.* *Coctaque]* Quæ cocta sunt huc non faciunt. Infra demum dicit, coquos esse adducturum. Quemodo igitur aut quare hic valit, ut omnia cocta inveniat, domum reversus? C et d facile inter se in libris antiquis commutantur. Legendum ergo puto, *doctaque.* *Docta* hic dicuntur scita, elegantia, expolita; quomodo ‘docta facies’ in libris Amorum Nasoni appellatur. *Boxhorn.*

34 *Accipere]* V. N. Cistell. 1. 1. 12.

35 *Hæc cito celebrate]* Celebre non solum frequens, sed etiam velox significat. *Nonius.*

37 *Cantio est]* Id est, cavendum est. *Donatus Andr.* 11. 3.

42 *Quæ capiti]* Saluti et libertati.

49 *Præhibeo]* Prohibeo. Vide *Mennachm.* v. 2. 51.

51 *Pantiesque]* Vide notas Capitv. iv. 3. 116. Porro hoc loco scribendum est, *Eo vos vestros panties usque adeo maledicatis.* Vulgata lectio palam inconcinnata est. *Boxhorn.* *Cum ego sim hic siccus]* Horatius Od. iv. 5. ‘Dicimus integro Sicci manu die: dicimus uidi, Cum sol oceano subest.’ Ita ‘abstemius’ saepe dici-

tur, non qui invincis prisca illis,
δ μὴ μερέχων οἶνον, sed δ μῆνα, qui
pro hora diei nibildum vini bibit:
quem 'sobrium' vel 'siccum' dici-
mus. Apul. *Apologia*: 'Nam dici-
tur ante horam diei secundam, jeju-
nus adhuc et abstemias, testimonium
istud vendidisse.' *Aerros καὶ ξόνος*.
Ita ntitur et *Tertull.* et alii. *Causam*.

55 *Montes maximi acervi*] *Acervi*
maximi instar montium. V. N. *Epid.*
3. 1. et *Mil.* IV. 2.

59 *Regem Jasonem*] *Jasonem* Thes-
saliam tyrannum, qui aetate Epami-
ondæ floruit, malim intelligi, quam
illum Argonautam. *Lamb.*

62 *Lenorum amulos Laxios*] V. N.
. Capt. III. 1.

64 *Tergoribus oneri uberi*] *Tergori-*
bis onere uberi: sic 'parti' pro
'parte,' &c. *Taubm.*

65 *Dircam*] *Zethus et Amphion*,
Jovis ex *Antiopa* filii, *Dircen*, quam
Lycus, *Antiopa* eornam matre ejecta,
uxorem duxerat, quæque *Antiopam*
in vincula conjecerat, caudæ bovis
indomiti alligarunt, *Lycumque* inter-
fecerant. *Passerat.*

68 *Pati colere*] *Colere*, absolute pro
incolere et degere aliquo in loco.

69 *Qui amant a lenone*] V. N. Mi-
lit. II. 2. *Poen.* v. 2.

71 *Ne illi audent*] J. Gniliel. Aci-
dal. et Popma, aiunt anastrophon
esse, pro 'illine.' Terent. Andr.
Audiri jam omnia.' *Douza*. 'Ah
ne tu omnia?' id est, tu ne? V. N.
Aulul. Prolog. *Taubm.*

77 *Dynamia*] In *Tarvisina*, *Paris*,
Basil. et *Veneta* ed. est, amatores oli-
vinam domi habent. Hinc emendo, que-
jus amatores *Olivitam domi habent*; nam
veteribus 'olivita' sive 'oliveta,' idem
erat quod 'olivetum': ut 'menda,'
'mendum,' &c. Ergo errat Festus,
qui putat esse illud tempus, quo olea
colligebatur: quod tamen 'olivitas'
dicebatnr. *Meurs.*

79 *Pergulam*] Nullæ unquam fue-
runt pergulæ publicæ, sed tantum

appendices ædificiorum, quæ in pub-
licum spectabant. Et ob id artifices
et magistri, qui minus noti erant, in
illis primum solebant opera sua pro-
ponere aut docere, ut populo inno-
tescerent. Juvenal. 'Sed nec struc-
tor erit; cui cedere debeat omnis
Pergula.' Et, quod Turnebus pro-
ducit ex *Plauto de lenone*, qui in-
termittatur mulieribus, se eas exposi-
turum in pergula, est ipsius lenonis
pergula: qui vult eas mulieres vena-
les prostare. Propterea eas exponit
in eo aedium loco, qui omnibus in
conspicuæ esset: quo nomine vetus
Glossar. exponit 'Pergulam *repæ-*
rev.' *Scalig.* Non verum est, quod
vir doctissimus scripsit, pauperes
grammaticos, quibus in ædibus ha-
bendis scholæ potestas non erat, in
pergula docuisse. *Pergula* erant cel-
le publicæ, in quibus omnium artium
doctrinarumque professores publice
docebant. Celle quoqne publicæ me-
retrichum, 'pergulæ' hoc loco dicun-
tur. *Salmas.*

82 *Excetra tu*] Vide *notas Casina*
III. v. 19.

83 *Tua tuorum opera*] Quæstu me-
retrichio ex oleariis facto, &c. *Palmer.*

84 *Pulmento utor magis unctiusculo*] Id est, laetus cæno; cui contrarium
apud Persium, 'Cœnare sine uncto.'
Idem Sat. III. loquens de luxuriosis,
quibus intemperantia morbos et am-
biguum valetudinem affert, 'Uncta
cadunt laxis tua pulmentaria labris.'
Gronov.

92 *Phænicio corio invises pergulam*]
'Phœniciam coriam,' rubrum voca-
tur. Hic tergum flagris cruentum
significatur. *Turneb.*

SCENA III. 3 *Bene curassis*] Con-
jiciunt, *Ne curassis*, *Tu ne curassis*,
sine cura sis, *Bene*: *ne curassis*. BA.
Ne curassis. Omnia frustra. Censeo
formulam esse hortandi aliquem, ne
quid ex ordine quotidiano intermit-
tat ob præsentem metum: sed agat
solita, quasi nihil sit, quod interpe-
k

let. Recte rem alias gere: noli ob hoc animo perturbato minus curare res alias. Eadem brevitate verbum idem in prologo Pœnuli: 'Ne et hic varientur virgis et loris domi, Si minus curassint, cum veniant heri domum.' Hinc et mox, 'Potin' alias rem ut cures?' Gronov.

6 At. Ps. Bat] Bat sonus est cornicinis lituum ex ore eximentis. Charis.

8 Quam re aduersa] Futile interpretamentum Lambini dicit hic Acidalius: idem enim per idem interpretatur. Ipsa corrigit, quam rei aduersa, vel re accipit pro rō rei: ut sit, quam obtemperes animo iis agendis, quæ abs re sunt vel rei adversa. Non perceperunt dignam intelligi sententiam. Animus nonnunquam veteribus ea pars ingenii est, que ministrat, non quæ regit: non ratio, sed quæ suscipit affectus et iis agitatur. Ut in Trinummo II. 2. 24. 'Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo,' &c. Hoc vult ergo: Re aduersa, in rebus parum secundis, prætoriaris quod in rem sit, potius consulas, potius provideas et cures quomodo illas explices, quam auscultes animo, id est, perturbere, trepides, insanias. Gronov.

14 Quod hoc malum] Ps. Quid hoc malum, tam? placide. BA. I puer. Scriver.

15 Hodie nata heus] Ita lenonem appellat, quod superiore scena dixerat, sibi hodie natalem diem esse. 'Nascuntur' etiam qui honores adipiscuntur: et 'nascuntur,' qui ab exilio rediuntur. Turneb.

16 Tametsi occupatus moramur] Lambinus malit occupatum. Sed non necesse est scripturam veterem mutare, occupatu's. Sic enim scribendum. Licet occupatus sis, tamen necessario te moramur, detinemus. Boxhorn.

18 Mortuus est, qui fuit] Vide N. Capiteiv. III. 3. 1.

21 Te rolo] Ambiguum: vel, Te volo convenire: vel, Te Juppiter perdat, volo. Atque hoc modo Pseudolus intelligit, idque non fecerit lenonem, qui sic respondit: *At ego volo vos ambo perdat Juppiter.*

22 Colloqui te] V. N. Asin. III. 1. Licetne obsecro vivere] Q. d. vos me enecatis odio vestro et molestia. Lambin. V. N. act. IV. sc. 2. et N. Epid. I. 2.

25 Duxito] Scil. Phœnicium. V. N. Epid. III. 2. et Trin. II. 1.

28 Rem actam agis] Donatus Andr. III. 1. 'Hæc res secundum jus ci-vile dicitur; in qua cavitur, ne quis rem actam apud judices repeatat.' Idem ad Eunuch. I. 1. 'Actum est, sumptum a jure; ilicet, a judicio; peristi, a supplicio.'

32 Ut porriciam] Porriodi verbum ex disciplina harspicum et ex præcepto pontificum solemne sacrificantibus fuisse, Macrob. III. 2. tradidit. Naevius: 'Simul atrocia porri-erent exta ministratores.' Turneb.

47 Nimio id] Viro bono indigna sententia; cui famæ et existimatio-nis jactura gravior, quam rei. So-phocles: Τὸ κέρδος ἡδόνη, καὶ τὸ πενιδόνη. V. N. Trin. II. 2.

55 Non lenonium est] Scil. recte monstrare.

62 Heus tu, postquam] Ineptissima illa sunt Lambini, mensam de cibaria mensa accipientis; cum manifesto mensam trapezitarum intelligat. Et verborum quidem, quæ in vulga-tis hodie habentur, hunc sensum esse puto: ut sit locus in astutos trapezi-tas, qui cum bonis cedere et mensam relinquere decreverunt, prius omnia quæ ipsi debentur, exigunt et abscondunt, ne ii, quibus ipsi debent, ea occupent. Quasi dicat: Postquam ii, qui bonis cedunt, tam astuti facti sunt, ut non prius a mensa surgant, quam debita sua exegerint, sane eavent omnes mutari. Pist. A mensa surgunt sa-turi, poti] Non erat cur desperarent

de hoc loco, tanquam mutilo, aut lurcones aut helluones describi putarent, aut nescio quos Saturnipetas et Saturipetas configerent. De trapezitis agere certum est, qui cum bonis cedere et mensam reliquere decreverunt, prius omnia, quae ipsis debentur, exigunt et abscondunt, ne illi, quibus ipsi debent, ea occupent, ut recte Pistorius. ‘Qui annū repetunt,’ descriptio est argentariorum. Cercul. III. ‘Habent hunc morem plerique argentarii, Ut alius alium poscant, reddant nemini.’ Sed cur addit *saturi, poti?* non alia de causa, quam quia appellarat ‘mensam’ quae est et trapezitica et ad quam vesicimur, saturique et poti reddimur. Ut cum in Cerculione quia dixerat ‘datores,’ addit ‘et factores,’ etsi ad sententiam ‘factores’ nihil facerent. Ut cum Menechmum dixisset eum convivas ‘recreare,’ addit et ‘medicinae facere.’ Et tamen ἀλληγορίᾳ possunt eadem verba ad præsentem pertinere materiam, ut sint sibi credita pecunia saginati et ebrii. Postquam, inquit, argentarii crebro a mensa surgere et bonis cedere cœperunt, ex eo tempore homines ab alienis, quorum rem et statum non probe habent cognitum, cautiore sunt, et non facile cuiquam credunt. Gronov.

67 *Eme die cœca*] Id est, solutione in diem prolata. Contra, ‘Oculata die emere,’ est præsenti pecunia emere. Ita Cato dixit, ‘die vendere.’ Sic JCTI vocant ‘cœca testimonia,’ quae scripto perhibentur absentibus. Ita Virgil. in Aetna: ‘Atque oculis haesura tuis.’ Hoc est, quod Graeci poëtæ dicunt βλέποντα μαρτρία. Plautus vero alter extulit, ‘Rem tibi auctorem dabo.’ Sic infra: ‘Non illic dñe me oculatas scrutabere causas: Occurrent oculis ipsæ.’ Eodem modo ‘oculatam diem’ dixit Plautus. Scatig.

69 *Lex me perdit quina vicennaria*] Ita duplii nn scribendum: nam vi-

ceni sunt ol elkoσt τὸν ἀριθμόν: vicennes vero elkoσtaεῖς. Lex eum Lætoria vetabat filium familiæ minorem vi-ginti quinque annis stipulari, id est, ἔτερον οὐτου, ut ait Priscianus, lib. VIII. et XVIII. sive stipulanti respondere: aut spondendo obligari; ut JCTI lo-qnntur. Lipsius. Retulit eam legem ampliorem Claudius Cæsar de omnibus filiis familiæ, etiam supra legitimam ætatem, ne in mortem parentum filiis familiæ fœnori pecunias darent. Qua lege sœvitiam creditorum coercitam ait Tacit. Annal. XI. 18. ubi vid. Lips. Asperius Vespasianus: ‘Ne filiorum familiæ frēneratoribus exigendi crediti jus unquam esset, ne post patrum quidem mortem.’ Suet. Vespas. c. 11. Atque hoc est, quod JCTI. vocant S. C. Macedonianum, a Macedone insigni adolescentum corruptore, de quo in D. lib. XIV. tit. 6. Gronov.

80 *Apud novercam querere]* Lusum putant viri docti in hoc, quod Pseudolus illud querere ἀντὶ τοῦ quereris accipit, quum sit imperantis. Imo et leno et Pseudolus τὸ querere ἀντὶ τοῦ quereris accipiunt; nenter ut sit imperantis. Sed lusus est in vocabulo ‘noverca,’ quod per translationem accipit Ballio, seu propriæ dictum servus. ‘Apud novercam querri’ est queri apud aliquem qui non exaudiat, παροψιαδῶς. Si mecum querri velis, quod utile tibi sit, fac venias cum argentata querimonia: nam quod nunc doles sine nummis, doles apud novercam, hoc est, eum qui tui non misereatur. Hoc captat Psedolins: Ergo tu Callidori noverca es? et sic nupsisti hujus patri. Eam enim novercam dicimus, quae post matrem patri nostro nupsit. Gronov. *An unquam tu hujus nupsisti patri?* Argutus, sed licentior sane jocu, qui in verbo nubendi consistit, quod verbum antiquitus inter ea fuit, quae custos ille hortorum libentius quam virgines Vestæ usurparent. Inde Festo, ‘nup-

ta verba,' obscena; et Petronio, 'nuptias facere,' *τὸν οὐρωπόντες*. Inde virginis Vestali crimen incesti intentatum apud declamatores, quod versum scripsisset, 'Felices nuptæ : moriar, nisi nubere dulce est.' *Lip-siss.* Vide notas Cistellar. I. 1. 45.

93 *Lanios*] Ita vocat popas hostium mactatores, qui malleo ipsas impeterent, dum a victimario interim tenerentur. *Gather.*

95 *Agninis me extis placari vole*] Victimam de magno dixere; certum veteribus illis, qui pure loquebantur, ita observatum fuisse. Quod verum esse, manifesto Plautus docet in Pseud. ex verbis lenonis: 'Nolo victimas: minimis med extis placari vole.' Nam 'minima exta' opponunt 'victimis.' Sed lusit comice in voce 'minimis,' respiciens ad minas riginti, quibus sibi litari volebat. Adolescens vero jocum non percipiens, jubet arcessi agnos: quia esse sunt 'minimæ hostiæ,' et quæ vere victimæ dici non possunt, quum ait, 'Propera; quid stas? arcesse agnos:' Itaque male legitur hodie *agninis extis*: quum plerisque calamo exaratae membranae habeant, *minimis extis*: ubi sane vere Plautinus latet jocus. *Scalig.*

97 *Extra portam Metiam currendum, &c. lanios inde arecessum*] Intelligit carnifices, quorum extra eam portam domus, ad solemnum supplicii locum. Etiam locus certus fuit extra urbem, quem Sestertium dixerunt, quia semi-tertia ab urbe milliari: ubi cruces, patibula defixa, cadavera abjecta, aliaque, quæ ad supplicia plebis. *Lips.*

98 *Cum tintinnabulis*] Quid fuit in mentem Scaligero, quum ad quartum Varronis notaret duo esse genera vehiculorum, sirpeas et tintinnabula, et insultaret scholasticorum ac grammaticorum nationi, quibus haec essent ignota vocabula? Quid illis, qui toties hoc ex illo describunt? Imo nec

'airpea' vehiculum est, sed imponitur vehiculo, nec 'tintinnabulum,' sed si quando, appenditur. De sirpea alibi. Sed dixerit Lucilius: 'Tintinnabulum abest hinc, sirpiculaque olerorum.' Quid hic, quamobrem credam ea esse vehicula? Quid in loco Plauti? Palam est carnifices et tortores describi, qui solebant condere καδωφοροῦται, ut ab aliis jam notatum. Et tamen etiam nolas ad usum sacrificiorum compioiscentur. Lusus est servi, qui de supplicio, quo vult mactari lenonem, loquitur quasi de sacrificio, quo is, quem Jovem sibi fecerat herus, mactetur. Itaque pro carnificibus dicit lanios, quasi victimarios, sed cum tintinnabulis, quibus carnifices orabant noxios, pre hostiis, 'greges virgarum ulmearum,' vel virgas in fascem colligatas. *Gren.*

109 *Sine ornamentis cum intestinis omnibus*] Id est, undam vendidi: et inest in his verbis faceta antithesis. Hoc ex Lambino usque repetunt. At poterant aliiquid doctius. Nempe hunc sermonem translatum a venditione sedium, ubi proprium ejus domicilium est. In iis 'ornamenta,' in iis 'opus intestinum': et quum vendebantur, 'opus intestinum' fiebat emptoris, 'ornamenta' recipiebantur. Cicero in Topicis: 'Fecique quod liberales venditores solent, ut cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causæ aptæ et loco positum esse videatur: sic tibi nos ad id, quod quasi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam voluimus non debita accedere.' Scilicet ornamenta erant in rutis cæsis. Varro R. R. III. 1. 'Quum villam baberet opere tectorio et intestino et pavimenti nobilibus spectandam.' Vitruvius IV. 4. 'Pluteis marmoreis seu ex intestino opere factis.' Sic apparet, unde quamque eleganter petiverit hunc sermonem Plautus. *Gren.*

117 *Quantum terra legit?*] Sic omnes libri. Conjectant, *Quantum in terra legit?* *Quantum terra regit?* *Quantum terra legit?* *Quantum terra gerit?* de ni que explicant, quantum est Acherrunti mortuorum, vel qui unquam fuerunt. Putamus commodius explicari posse, quantum terra tuerit, tectos ac salvos habet. Ut Rnd. i. 8. 26. ‘Nec cibo nec loco tecta quo sim scio.’ Sallustius in Catil. ‘Neque locus neque amicus quisquam teget, quem arma non texerint.’ Ut videatur et in verisimilibus accepisse Scippius. *Gronov.*

118 *Jurastin’ te illam nulli?*] Tali interrogatione utantur scriptores veteres, etiam cum responsonem aientem subjici voltmt. *Lamb.*

121 *Ego scelitus, &c.]* Seneca Philosoph. Epist. cxv. e vett. poëtis: ‘Sime me vocari pessimum; ut dives vocer. An dives, omnes querimus: nemo, an bonus. Non, Quare, et Unde: Quid habeas, tantum rogant. Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit,’ et quæ sequuntur.

124 *Ad prætorem, &c.]* Vide notas Mil. iv. 1. 15.

127 *Bustirepe]* Qui lucri caussa nefanda omnia subire non verebantur, ‘bustirapi’ audiebant. *J. Gul.*

131 *Babæ]* *Babæ*, ut et *Bombæ*, hoc loco interjectiones sunt hominis cum admiratione approbatis, vel negligentis; aut etiam late alterius dicta ferentis. *Lamb.*

135 *In pertusum]* Proverbium a fabula Danaidum. Lucret. lib. iv. ‘Et non omnia pertusum congesta quasi in vas Commoda perfluxere, atque integrata interiere.’ *Taubm.* Scite Seneca in Apocolocynth. ‘Placuit novam pœnam excogitari debere; institendum illi laborem irritum sine fine et effectu. Tum Æacus jubet illum alea ludere, pertuso fritillo.’ Loqnitur de Claudio Cæsare. *Boxh.*

136 *Nunquid alium?*] Ita Schopp. e Mess. quasi dicat: *Nam præter supe-*

riora illa cognomina, quæ mihi fecisti, insuper aliud mihi facere vultis? *Taubm.*

141 *Officium me meum]* ‘Officium lenonis’ est perfidia: ut Capt. ‘servile officium,’ fuga.

146 *Patio post magis]* Plus negotii tibi facessam.

148 *Exossabo ut murænam]* Vide notas Amph. i. 1. 163.

150 *Admanire]* Fossa et vallo cingere. *Lamb.* V. N. Cist. ii. 2. 5.

SCENA IV. 6 *Exordiri]* Ordiendi verbum proprium artis Minervæ. *Lipa.*

7 *Detexundam]* ‘Detexere,’ de perfecto panno aut tela: quod Theocritus elegantissime dixit καθαρεῖν ἀφ’ λοτοῦ: alii καθαρεῖν λοτόν. Vetus Gloss. ‘Detexo, καθαρῶ λοτόν.’ Titinius Fullonibus: ‘Qnæ inter annos decem neqnisti togam unam detexere.’ Significantius tamen alii, ‘deponere.’ P. Diaconus ii. 5. ‘talem se eidem telam orditaram, qualem ipsa dum viveret, deponere ac detexere non posset.’ Duxi, significantius: nam proprie detexere non est aliud quam τὸν λοτὸν ὑπαγκέναι: et ita sæpe apud Plaut. et Ciceronem. Quare non omnis ‘detexta tela,’ utique et ‘deposita.’ *Casaub.*

14 *Tragulam injicere]* Vide notas Epid. v. 2. 25.

19 *Ex hoc sepulcro vetere viginti,* &c.] Putem respectum ad aperturam sepulcrorum, ad eruendos thesauros. Veteres enim partim luxns, partim securitatis caussa, pecuniam ibi contendant. *Freherus.*

SCENA V. 2 *Dictator fiat nunc Atheneis]* Nominat more suo magistratum Romanum in palliata commedia, intelligitque filium suum ducem principemque ac caput esse hominum amore perditorum.

14 *Gestores linguis]* Ut, qua quis parte peccaret, eadem et plecteretur. Sic Seneca Epist. 123. ‘Pessimum genus hominum videbatur, qui

verba gestarent : sunt quidam qui vita gestant. Horum sermo multum nocet: nam etiamsi non statim officit, semina in animo relinquit.'

21 *Vetus nolo facias]* Horum sententiam neque Lambinus, neque Acidalius sunt assecuti. Dixerat Caliphō: 'Quid novum?' &c. quibus verbis ostendit, neque Callidorum Simonis filium primum de Atheniensibus adolescentulis hanc insaniam insaniuisse; sed id ab aliis etiam jam longe factum fuisse: at reponit Simo, nolle se ut ista faciat filius suus, cum fuerit aetate provectione. Haic interpretationi firmandae unice facit Terentianus Micio, Adelph. 1. 2. 'Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum Scortari, &c. Et tu illum tuum, si eses homo, Sineres nunc facere, dum per aetatem licet, Potius quam, ubi te expectatum ejecisset foras Alieniore aetate post faceret tamen.' *Petitus.*

26 *Populo virilim potuit dispertiri-*er] Certum est alludi ad viscerationes, in quibus singulis, qui aderant, certa pars cibi dabatur. Et hoc vult: Tam magna sunt flagitia tua, ut cuilibet e populo, tanquam in publica visceratione, pars aliqua inde dari possit. Ad magnitudinem igitur pertinet; non, quod quilibet e populo suam partem ibi inventurus sit. *Pistorius.*

32 *Hic ille est paedagogus]* Antiquo illo aëvo paedagogi distincti a præceptoribus. Nam isti nihil nisi asseclæ erant, et ut puerorum progressus, actiones, mores observarent aut formarent. At præceptores docebant, et artes scientiasque infundebant. Seneca de Ira 11. 22. 'Præceptores paedagogique pueris placidi dentur.' *Lipsius.*

43 *Statum]* Vide not. Amphitr. 1. 110.

54 *Fac sis vacas]* Vide N. Casin. Prologo vs. 29.

65 *Delphis tibi responsum dicito]* Id

est, pro certa et inevitabili veritate habeto, non secus ac si Apollinis ore prolatum esset. Eandem sententiam sic effert Lucret. lib. v. 'De re fundere fata Sanctius et multo certa ratione magis quam Pythia quæ tri-pode ex Phœbi laurique profatur.' Cic. ad Brut. 'Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta, nihil protest esse verius.' *Gronov.*

68 *Meum amare? &c.]* Latent in his voces Græcae; lego itaque, *Meum amare?* Ps. val' ya· þ̄μ̄ ð̄v̄ ð̄t̄l. 81. *Liberare quam velit.* Ps. Kal' roύt̄o kal' roύt̄o val' ȳ. St. Ecquas viginti minas Per sycophantiam, atque per doctas dolos, Paritas, ut auferas a me? Ps. Abste ego auferam? St. Ita: quas meognato des, qui amicam liberet. Ps. Φα· ρ̄θ̄p̄ δ̄ū. kal' roύt̄o, kal' roύt̄o, val, καλ' roύt̄o, val. Petitus, de quo vide eum disserentem lib. II. Miscell. cap. 18. *Negare meum est]* Censeo recte vidisse Petitum in his quoque verbis aliquid Græci latere. Et videtur adamasse Græca et hic, ut bis postea, quia dixerat, 'Delphis tibi responsum dicito.' Voluit igitur Græci Dei oracula imitari. Tum alter codicium, *n̄gar mea est*: alter, nt et codex Academie, *n̄gar meæ est*. Sed quia non videtur auctor tot supra infraque nensis senarii interjecisse duos hos versus longiores, utrumque breviorrem fecerim, ejectis quæ inscrita librariorum interposuit: ut sit, *Meum amare.* Ps. val val. St. *Liberare quem velit.* Ps. Kal' roύt̄o val, καλ' roύt̄. St. *Ecquas viginti minas.* Nam et posterior sic exstat in V. C. *Cetu non katō ne gr̄as equas viginti minas.* Ac. *Cetu tu au negar sita ecquos, &c.* *Gronov.*

78 *Herum]* Herilem filium apud herum majorem, patrem.

85 *In mundo]* V. N. Epid. v. 1. 12.

88 *Huius erant dieculæ]* Omnia sibi respondent: 'illud' a filio; 'istuc' a te. 'Illud' aderat præsens, hoc erat in diem, ut Ter. loquitur. *Acidal.*

89 *Nam hinc quidem a me]* Casau-bonus ait laborare metri modulum: eoqne tollendam glossam, legendum-que, *Nam hinc quidem jam non potest*: ad illud *hinc suisse adscriptum a me*: quod tolli necesse esse, si metrum salvum velimus. Sic ille in epistolis. Qnod equidem vehementer miror. Quid enim perfectius versu, ut est in vulgata? Cur autem non diceret, *hinc a me*: ut in Rud. IV. 4. ‘dum hic hinc a me sentiat.’ Casin. II. 8. ‘Vocabit huc eam ad se in nuptias.’ Epid. I. 2. ‘Eamus intro huc ad te.’ Et similia passim. Gronov.

100 *Ætatem*] V. N. Asin. II. 2.

104 *Graphicum*] V. N. Epid. III. 2. 29.

110 *Priusquam istam pugnam pugna-be]* Prinsquam abs te argentum ause-ram. Lucilius: ‘Vicimus, o socii, et magnam pugnavim’ pugnam.’

126 *Consulis dolis*] Sic Gr. dicunt, συρράπτειν δόλους: inde ‘sutelas,’ pro fraudibus. Vide insuper notas Amph. I. 1. 211.

132 *Stilis ulmeis conscribito*] Recte *stilis*, pro virgis dicit; ut perpetue-tor metaphora. Virgil. Æn. I. ‘Versa pulvis inscribitur basta.’ Sidonius lib. I. ‘Mundus incanduit, glacies Alpina deletur, et hiulcis arentium rimarum flexibua terra perscrubitur.’ Meurs.

143 *Multum flagitabere*] Multo. Scrivenerius.

159 *Concenturio*] Id est, in album reffero. Cic. ad Att. ‘Brutus centu-riat Capue.’ V. N. Trin. IV. 2. 160.

ACTUS II.

SCENA I. 3 *Nam ea, &c.]* Tò *Nam*, data opera, toties iterat, ad expri-mendam servi non nimis accurate lo-quentis negligentiam. Lamb.

6 *Malorum meorum*] Ridicule, imo præter auditorum expectationem: quum in eo potius esse videretur, ut diceret, ‘majorum meorum.’ Nec

minor in illius dicti insolentia fes-titivas: ‘Eo sum genere gnatus, magna me facinora decet efficere.’ Nou sine amphiboliæ gratia, quæ ambiguo illo τῷ facinora vocabulo oc-cultator. Q. Curtius lib. IX. ex per-sona Alexandri: ‘Ea stirpe sum ge-nitus, ut multam prius, quam longam vitam debeam optare.’ Douz.

10 *Ballionem extallistabo*] Similis huic plane metaphora est Bacchid. IV. 4.

11 *Admire]* Vide notas Cistell. II. 2. 5.

12 *Facile ego hanc rem meis*] Facile ego claream (vel vincam) meis clibus factis. Scriver.

14 *Participes*] Συμμάχους, κοινωνούς.

17 *Clara et diu clueant*] Claritudine clueant. Scriver.

SCENA II. 4 *Certum qui mihi faciat*] V. N. Menæchm. II. 1.

13 *Subballio*] Sic ludens se vocat, qui Ballionis servus vult videri, quasi minor Ballio, inferior, vel alter Bal-lio. Compositio ideo notanda, quia in ea eleganter ludunt veteres. Nam ita Cicero ‘Submarium’ dixit, qui est alter Marins crudelitate et im-perii cupidine, ad Attic. I. 10. Ita ‘Subneronem’ vocat Domitianum Tertull. de Pallio, quia hunc, ut ait Ausonius, ‘calvum dixit sua Roma Neronem:’ quem alibi idem Tertull. et ‘portionem Neronis’ vocat. Sic ‘suprompus’ Mil. III. 2. 12. id est, minor promus. Sic ‘sublingio,’ qua-si minor lignitor, infra III. 2. 103. Gronov.

14 *Procurator peni*] Glossar, ‘Atri-ensis, διαρρόιος, διαρρόχης.’ ‘Dieta’ aliis est cœnatio; aliis habitatio in hortis. Sidonius: ‘Ex triclinio in diæ-tam sive cœnatiunculam fit transitus.’ Glossar. ‘Διαιτα, τὸ διεργῆν, cœna-cium.’ Servius Æn. I. asserit, veteres in atrio solitos epulari. At ‘atri-enses,’ principes servi tricliniares. Vide notas Asinar. II. 1. 16.

20 *Nam mihi hic incus est*] MSS. hac

incus. Quod sine mora recipiendum: sic enim malebant interdum loqui. Vide ad Senecem Consol. ad Marciam c. 10. Et hinc firmatur, quod in Amphitr. II. 2. 82. ‘Signidem haec jam mulier facta est ex viro.’ Quod autem hic subjiciunt ex Guilelmio, Tacitum dixisse ‘incudem operis et laboris,’ falluntur et fallunt. Nam apud Tacitum est, ‘vetus operis ac laboris,’ Annal. I. 20. Gronovius.

34 *Dum tu strenuas*] Pro *strenuas* quod nihil est, legendum *strenuas*: sed aliter distingundus locus, et mutandae personae hoc modo: *Tibi libellam argenti nunquam credam.* Ps. I dum tu strenuas. Id est, rem tibi solvam æque cito quam tu strenuas. Dum tu strenuas, res erit tibi soluta. Nam et legi potest, quod et melius puto, dum tu strenuas. Salmas. Lege, *nunquam creduam.* Ps. Si tu creduas, *Res erit soluta.* Scriver. Veniebat aliquando in mentem, da dum strenue: *Res erit soluta.* Gronovius.

36 *Forcilles fidem*] Pæne assentior illis qui legunt *suggilles*. Scriptum quippe videtur fuisse *soccilles*, pro *suggilles*. Unde postea corruptum *forcilles*. Ex cuius vocis vestigiis commode etiam conjiciatur, *forioles fidem*, id est, inquines, contamines. ‘*Foriare*’ et ‘*foriolare*,’ idem, et ‘*latare*’ et ‘*latalare*,’ a quo et ‘*collutularit*.’ Mentio forioli apud Nonium: a quo verbum ‘*foriolare*.’ *Salmas.*

41 *Quid est tibi nomen*] Ita enim locutus Mostell. III. 1. 127. Menæch. v. 6. 60. et v. 9. 71. V. N. Amphit. I. 1. 240.

48 *Hoc febrim tibi esse*] Haec tibi febris instar esse.

55 *Cum eo aiebat*] ‘Αναρέσεις, nam particula ut, quæ supra posita est, non habet, cum quo cohæreat. *Lambin.*

59 *Ne quid harpaz feceris*] V. N. Trin. IV. 2. Lege, *harpagaveris*, vel *harpagefeceris*. Scriver.

64 *Diabolarem*] Verba Donati ad Andr. IV. 4. ‘Proprium est anibes suffarinatas esse: ut Persius, panacea Bancis: et Plantus, dolarem, claudam, crassam.’ Et is habuit omnino meliores Plauti codices quam nunc nobis sunt. Facit illud Augusti ad Horatium: ‘Vereri mihi videbis, ne majores libelli tui sint, quam ipse es. Sed si tibi statura deest, ventris abunde est. Itaque licebit in sextariolo scribas, quo circuitus voluminis tui sit δύκεδένναρος, sicut est ventriculi tui.’ Sic Nicetas in Alexio Commeno lib. III. ‘Ἐκ τοῦ τέντον Καρυπίδην τι γένους τῷ βασιλεῖ ἐπαντοτεται, Ιωάννης τούρομα, προκόπιος δὲ τῷ καὶ πιθόδης τὴν πλάσιν τοῦ σάματος, τὸ ταχὺ εἰς ἀπανόμου εἶναγε. At ratio obstat, inquit Gruterus. Quid enim ineptius, ait, quam post ‘doliarem’ appellare ‘crassam?’ Quasi vero ‘dolaris’ prorsus sit idem quod ‘crassus’: aut insolens sit Plauto in epithetis congestis verba propinquæ aut etiam ejusdem omnino significatio[n]is ponere. Quid autem ineptius quam explicare anum ‘diabolarem,’ quam duobus obolis sui copiam faciat? Unde enim qui vel duobus obolis unus copiam peteret? Nam scorta illa diabolaria, qnornm alibi meminit, utcumque sordida, habebant ætatem bonam. Deinde non significat harpax se pergere in Ipanar, sed in tabernam diversoriam: et se facit frugi. Gronovius.

68 *Ne in questione sis*] Sic Cas. III. 1. ‘Cave inquisitioni mihi sis,’ id est, quærendus sis. V. N. Cistell. II. 3.

SCENA III. 4 *Hæcce allata est*] Velt. edd. Mss. Pal. cum Acad. hæc cavaeta est. Conjectura doctornm probabilitate certant. Scaliger, catita. Douza, capitata. Posse et curata. Sed *allata* Lipaii Scipio, (etsi prius cogitasset hæcce data,) Meursio, Gruterio probatum. Sequenti quidem versu sine dubio Mss. hæc *allata*: ut

Camerarius, Sambuccus, Douza ediderunt, Gruterus adi voluit. Quod fecit idem *cornucopia est*, vix toleres: nam *cornucopia* dicimus, non *cornucopiam*: nisi divisa voce; ut ‘dive-que meo bona copia cornu est:’ et ‘cornu quæ retinet divite copiam.’ Sed credibile est MSS. in quibus *cor-
nu copia est*, significare, *cornucopiae*’st. Membr. Acad. *Nam hoc alata copias cor-*
nus. Vix putem sectionem vocis ab librario esse: adeo suavis est. Gell. xiv. 6. ‘tanquam si copias cor-
num nactus essem.’ Et fere allubescit: ‘Nam hac allatum copias’st cor-
nū, ubi inest, quicquid volo.’ Versus est integer trochaicus: sed ultima vocalis τοῦ cornu non eliditur: quod qui non intelligerent, videntur voces transposuisse. Hunc sensum quererebat Lambinus audacius recedendo a veteri scriptura, *Nam hoc illud cornu-*
copia est. Mox idem codex Acad. hic amanti amio herili filio: quod etiam suavius videtur. Ubi pariter, quem hiatum non ferrent, nec ultimam in argentum non elidi, contra scriptos et vett. edd. interposuerunt est. Gronov.

11 *Deformata*] Seneca de Benef. vii. 2. ‘virum, quem deformamus:’ ubi *deformare* est διωρυώναι, *describere*: quo verbo et Cicero eodem sensu nilitur. Lips.

12 *Centum doctum, &c.*] Plenissima hujus sententiae explicatio a Plinio petenda lib. v. Epist. 21. ‘Est omni-
no iniquum,’ &c. [Vid. Not. Delph.]

17 *Stulti haud scimus, &c.*] Plane idem dicit, quod tota Sat. x. perse-
quitor Juvénalis, et paucis sub initium perstringit: ‘Quid enim ratione timemus? Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te Conatus non peniteat, votique peracti? Evertere domos totas optantibus ipsis Dii fa-
ciles,’ &c. Boxhorn.

22 *Aurichalco contra*] V. N. Epid. iii. 8. 30. De orichalco V. N. Curc. i. 8. 46.

Delph. et Var. Clas.

SCENA IV. 18 *Quero cui trina*] O-
pera pretium fecisse putant, qui ob-
servant τὸ quaro ad sequentia, non
ad praecedentia esse referendum. Sed
ad utraque referendum est, et ora-
tio ob versus necessitatēm trajec-
ta, ita construenda: Te te te ty-
ranne, qui imperitas Pseudolo, te ro-
go, quero, ter trina, &c. Ludit an-
tem numero ternario, quia dixerat
praecedenti scena se tres delusurum,
herum, lenonem, et a quo accepserat
epistolam. Gronov.

19 *Spemne an salutem*] Veteres li-
bros consensu habere, *Spemne an ma-*
treū notavit Lipsius Aut. iv. 8. Idem
expertus in Pall. Gruterus; et in
Academico ego. Itaque diutius id
excludere nequivi. Nam quod viro
dat mulieris titulum, non magis mi-
nor quam quum in Cerculione ad pa-
rasitum adolescens, ‘o mea oppor-
tunitas,’ aut ipse parasitus ‘meam
nutricem Herculem,’ nec incommo-
de ad hunc muliebrem titulum venit,
quia nominavit ante Spem fœminini
nominis numen. Denique videtur
alludere ad sēdem Spei Romæ et Ma-
tris Matutæ, quæ vicines erant; hæc
intra portam Carmentalem, illa extra
eandem. Liv. xxiv. ‘In templis For-
ture ac Matris Matutæ et Spei extra
portam late vagatus ignis.’ lib. xxv.
‘reficiendis ædibus Fortune ac Ma-
tris Matutæ intra portam Carmenta-
lem, sed et Spei extra portam.’ Gro-
nov.

22 *Euge! jam!*] Lego, euge! jam
χαλψεύ χάρπων volo. Ludit enim in
Charini nomine, quem valere et mis-
suum fieri vult, non usui nunc illi, cui
supra jusserset ejusmodi hominem in-
veniri. Optime omnium hæc Aci-
dalius. Verum scriptura eorum, si
ductum MSS. Camer. sequamur, hæc
nobis videtur, Euge jam! χάρπων, θύ-
στρας ρῶν, τοιῶν. Jusserset Pseudolus
sibi adduci a Calidoro hominem et
astutum et callidum: dum in eo erat
Calidorus, aliam decipiendi lenonis oc-

Plaut.

6 P

cationem nactus, castigat his verbis Calidori moram: *Euge jam!* et ostendit nihil sibi opus esse, ut quidem res erat, χάρις, δέ τοι γάρ, τοῦ, gratiam, ut nunc res est, facio. Quæ verba sunt recusantis uti opera Charini, quem adduxerat Calidorus. Quod miror non animadvertisse viros eruditissimos, cum vers. seq. ubi Charinus ipse operam suam pollicetur, Pseudolus recuset pene iisdem verbis: CH. Quis tu, &c. Petitus.

23 *Jam gratiam*] Camerarius inteligit habemus. Douza F. *jam gratia est*. Sed quum in altero codicium sit *tam gratiam*, dubium mihi non est, quin sit scribendum, *Tam gratia est*, ut voluit Parens. Vide ad Stichum III. 2. 17. Versu autem precedente lego, *Xaphy χάρις τοῦ*, id est, *Charino gratiam facio*. Gronov.

25 *Molestum est id quidem*] Vosne, inquit Charinus, mihi oneri et molestiæ esse censeam? Certe id vos suspicari, mihi molestum est. Pontian.

43 *Nam unam hujus*] Pro illis, nam unam hujus mihi debet pater, puto omnino scribendum, *Nam quinam hujus mihi debet pater*. Id est, *quinam minam*, pro, quinque minis. Sic ‘*ære quaterno*’ apud Martialem, pro quatuor assibus: et ‘*centenus remex*’ Virgilio, pro centum remis vel remigibus. Salmasius. *Nam unam hujus*] Quomodo *quinam*? An non superius 1. 6. Pseudolus ad senem, ‘*Dabin’ mihi argentum, quod dem lenoui?*’ Atque ille promittit. Id argentum erat viginti minæ, ut constat ex superioribus. Et infra act. IV. sc. 7. senex: ‘*At me viginti commodis multavit minis.*’ Tum scena 8. ‘*At ego jam inultus promam viginti minas.*’ Ergo Palmerins, nam viginti minas: Gulielmus et Gruterus delect *rd unam*: tolerabilis et bi et ille quam δέκαν *quinam*. Forte, *nam omne hujus*: hoc est, totam summam viginti minarum, quam noverat Charinus, apud quem Calidorus dulcia atque amara erat elocutus omnia. Gro-

notius.

48 CH. *Usque a cunabulis*] Ita omn. edd. veteres. At vero ego vehementer probem, quod repperi in schedis vetustiss. *Hircum ab aliis*. Facetissime, respondet ex ambiguo, in verbo *sapit*: ac si quæsierit Pseud. quid oleret; non, quam sapiens esset; ut pluribus etiam explicat Lambinus. *Hircum autem notare tetur illum odorem subalarem, vel Catulus docet: et Horat. ‘Gravis hirsutis cubat hircs in aliis.’* Epod. 12. Turneb. *Usque a cunabulis*] Frustra spectator ille unus dissentit a Turnebo, quem magno totius caue consenserunt locum hunc emendasse fatetur. Frustra sumit operam interpretando, quod Plantii non esse scripti ostendunt, quia enarrat alicubi meminit, ubi quid turpiculum significatur. Nec debuit ambiguë respondere Salmasius, si libri vetustissimi habeant, quomodo in his se reperisse dicit Turnebus, non aliud querendum: sin vetus et vera scriptura sit, usque a cunabulis, ita fore intelligendum, ut interpretatur Lipsius. Quid enim ambignum potest esse, ubi Pal. alter prorsus *Hircum ab aliis*; alter *Hircum ab aliis*. Lambinus in duobus reperit *Hircum ab aliis*, in aliis *Iacum ab aliis*. Accedit membranaceus Academie nostræ, in quo ut in Pal. 2. *Hircum ab aliis*. At ullo se in Ma. reperisse *Usque a cunabulis*, ne quidem qui tuerat, dicere ansus, Lipsius. Manicatum autem tunicam minus pati pervenire ad nasos illam pestem, quam colobion, palam est. Et tamen adest Petitus cum suo Ιωνδρ ἀβαλεῖς, quod non intelligeret ipse Plautus. Gronov.

50 *Quid si opus sit, &c.*] Possimus ex vestigis Thuani et Rigaltii codd. si modo certa sint, hanc lectionem exculpere: *Quod si opus ut dulce promat, id ex se ecquid dabit?* Rogas. Murrhina, passum defructum, &c. De murrhina veterum magna a veritate aberratio est, quum eam a ‘*murrha*’

dictam deductamque censem. Græcum est δομητής, inde Latinum hæc *murrhina*: ut δοχάρης, hæc *charta*: δογανόπης, hæc *gausapa*. *Mulīnū obvō* dicebant Græci temperatum unguento, vel cui superfundebatur unguentum, τὸν μέρη κεκραμένον. Idem et μωρίης, ut autem a voce φύλλον, δοφυλλίης, sic a μέρον, δομητής οὐλός: quin et μωρίης scriberebant geminatione solemni canine literæ. *Salmas.* MSS. Acad. cum duobus Pall. ut editur. *Gronov.*

51 *Passum*] Vinum ex uvis passis et sole siccatis confectum. ‘Uva passa est siccatæ. Passum est, quidquid ex uva passa compressum effluxerit: dicitur autem passum a patiendo, vel pandendo. Uva enim tempore suo ad solem expanditur, et dum sicca fuerit, percutitur atque decoquitur. Inde fit passum vinum, quod defrutum, id est, coctum dicitur.’ Hæc totidem verbis in optimo veteri glossario, quod MSS. habeo, leguntur, et huc maxime faciunt. *Boxhornius.* *Defrutum*] Vinum mansto ad dimidiis decocto factum: ἄψημα, a defervendo: sed vide Columell. *III. 20.*

56 *Ecquid argutus est*] Jocns in verbo. Nam enī Pseud. quæsiiset, Ecquid ‘argutus,’ ingeniosus et sollers est? respondet Chariom, illum esse ‘argutum,’ id est, accensatum malorum facinorum aspissime, atque adeo convictum. Solinns, ‘Peccato argutus.’ Linac. Glossæ Papise: ‘Argutus, convictus.’ *Boxhorn.*

71 *Omnes ordines*] Littera e, quæ prima sequentis vocile, fini præcedentia facile, ut sit, adhærere potuit, hunc locum corrupit. Omnia re-scribendum puto, *Omnes ordine sub signis*. Nihil certius, ut nihil ineptius vulgata lectione. *Boxhorn.*

73 *Confidentia est*] Nullus dubito: plenus spei, imo certus sum, futurum ut inimicos meos perdam ac evertam.

74 *Onerabo meis præceptis*] Quid ‘quæstionis pondus’ ad ‘præcepta?’ Si opus erat, poterant adjicere ex Milite *III. 8.* ‘Ecquid hic te oneravit præceptis?’ *Gronov.*

ACTUS III.

SCENA I. 8 *Quantum nunc corde conspicio*] Videtur legendum consipio: id est, quantum mente utor vel valeo: quantum mentis compos et sanæ sum. Verbum elegans quod Catoni et Livo Lipsiis, nos ter Senecæ restituimus; et locis, in quibus vulgo etiam conspicere habetur. Idem cod. suo adscriperat P. Scriverius. *Gronov.*

8 *Ut curet*] Lego, curer. Nam in lenonia familia lantius curantur, qui amatorculos facile inveniunt: ille enim domino quæstnosti. *J. Gul.*

16 *Fructus fullonius*] Non dubium est quin *fructus fullonius* ita sit accipendum, ut vulgo exponant interpres. Quod locis aliquot veteranum possem confirmare. Etiam hodieque apud nos ‘fulloni dari’ dicuntur mulieres quæ subignuntur et permoluntur. Latini premi et comprimi mulieres dicunt, quæ verba propria sunt fullo-nicæ artis. *Salmas.*

19 *Manus*] Puto omnino scribendum, quo *manus gravior* siet. Nusquam legi aut extare credo manum pro ea parte quæ viri sunt. Sed solebant nequitim artifices, cum puer meritorio, aut muliere meretrice congressuri, statim in manus eorum dare quo fieret gravior. Sic interpretantur versum illum veterem, ‘Mala manu retinens gravida concepit in alvo.’ Item illud Propertii, cum deprehendisset dormientem Cynthiam: ‘Et modo anpositis mala dabam manibus.’ Sunt illa ‘mala braccia,’ quæ vocantur ab auctore Priapeorum. Pudet hæc apertins interpretari. *Salmas.* *Quoi manus gravior siet*] Frustra turpificant et correctionibus et interpretationibus hæc verba. Legendum, qui *manus*: et sic uterque

scriptus. Nec aliquid intelligit quam numerosos. Sed et distinguendum, ut *sanc male ex meo miser*, *Sic quispiam det*. *Ut pro utcumque, quamvis*. Tractul. i. 2. ‘Nam qui manus attulerit steriles ad nos, gravidas foras exportet.’ Catullus Carm. xx. ‘Meisque pinguis agnus ex ovibus Gravem dominum remittit ore dexteram.’ Virgiliius: ‘Non unquam gravis ore domum mihi dextra redibat.’ Vide Observ. III. 4. Gronov.

SCENA II. 6 *Orcus recipere noluit*] De homine aceleratissimo dicebant, vel mortuo, vel vivo, quasi cui nunquam contingeret beata mortuorum quies; vel cui ne infernus quidem pro meritis satis haberet suppliciorum. Val. Max. ix. 11. ‘Etiam apud inferos, si tamen illuc receptus est, quem meretur supplicia, penderet.’ M. Senec. Contr. III. ‘A superis dejecta, ab inferis non recepta, in cuius posnam Saxon extruendum est.’ Gronov.

7 *Mortuis cernam coquat*] Orcus hand dubie hic accipitur pro Dite patre aut Sammamo. Porro, mortui non sunt ciborum aut eduliorum indigentes. Quivis appositi, etiam insanisi, his placent, si quid his placeat, quibus nihil potest displicere. Facete ergo hic descripturus coquum insulsum, dicit eum inter viventes mortuus cibum coquere, ilisque solis, cum nihil quantumvis insulissimum appositum his possit displicere, eum placere. Haec venustissima hujus loci sententia est, quam non viderunt interpres. Boxhorn.

11 *Coquus*] Si coquinari artis beneperitus eras, car tu solus otiosus non conductus ad coquendum, in foro sedebas, ceteris omnibus coquis conductus. Id imperitiae tuae in his rebus est argumentum. Boxhorn.

18 *Improbior coquus*] Minus probatus sum; minus opera mea cives utuntur. Ita enim vox improbior hic accipienda. Non enim vult se ma-

lum et insanum esse coquum, sed carissimum esse, ideoque minus probari. Boxhorn.

19 *Illi drachmis issent miseri*] Verbum drachmisse, a Leobin. repertum, ego ne coquinis quidem Romanis dignum censeo. Legendum, *Illi drachmis sunt miseri*. ‘Drachmis esse,’ ‘venire,’ sive ‘operam drachmis docere;’ elegantes loquendi formulae. Cassius ad Cic. ‘Nam jam ternis tetradrachmatis frumentum apud Cassium est.’ J. Gal. Drachmis issent] In altero cod. est *drachmis acent*. Quod palam arguit τὸ διά posterioris vocis a fine precedenter esse absorptum. Illi, inquit, drachmis singulis conducti issent cum conducente domum: ego ut surgam et eam, non possum induci, nisi nummo, hoc est, duobus drachmis, ut superius dictum. Neque enim aureus Romanus intelligitur, ut voluerunt. Neque opes, drachma issent; quia loquitur de multis. Et est quale in XII. Tabb. ‘Libras farris in dies dato,’ hoc est, quoque die libram. Gron.

25 *Atrum oles*] Atrum oles accepimus pro insipido, ingratu. ‘Atrum,’ ‘nigrom,’ pro malo et ingratu passim ponitur.

26 *Bistum*] Genns oleria, a saporis stupore appellatum esse ex Greco putatur, quod ab his βαθείαι dicatur atropidus. Festus. V. N. Trac. IV. 4.

27 *Leserpicii*] Vide not. Rudent. III. 2.

29 *Exstillerent*] Terent. Phorm. v. 8. ‘Hicce ego illam dictis ita tibi incensam dabo, Ut ne restinguas, lacrimis si extillaveris.’ Ubi Donatus: ‘Stillare,’ est guttas emittere e corpore; ‘extillare,’ ipsum corpus guttatum finire.

30 *Cenas sibi coquunt*] Tales coqui cenas bujusmodi sibi coquunt; non aliis, sicut mihi.

31 *Sed strigibus*] Striges, aves nocturnæ, ut ait Verrius. Graeci στρίγη-

yas appellant: unde maleficia mulieribus nomen inditum est; quas ' volatrices' etiam vocant. *Scalig.* Significat conditores, quae alii cœqui adhibent, distorquere convivis intentio, ut striges quasdam. *Taubman.*

48 *Macidem]* Macis, cortex aromaticus, nucleus myristicæ amiculum.

53 *Eum in odorem]* Tò in merito duplicit eruditis. Puto conjugandum esse eam odorem, et niderem scriptissime Plautum. *Borckhorn.*

55 *Demissis manibus vadix, &c.]* Demissis manibus currit, qui currit contentissime: quia cum rapido incitat cursu summis manus utrasque moventes demittimus. At ille cocus 'demissis pedibus,' pro 'demissis manibus' dixerat: nam pedibus demissis non potuisset subvolare in cœlum odor, sed inferos petere: cum 'demittere pedes,' sit, eos deorsum mittere: ita eo odore inferi pasti fuissent, non superi. Sic labes terræ in altum descendens et depressus, poëta 'demissis pedibus' factas dicit in Ætna: 'Cervus et in silvis spaciose cubilia retro Antraque demissis pedibus fodisse latebras.' *Turneb.*

57 *It incensus cubitum]* Incensis scriptis Plautus. Vide *Gloss.* *Iсидор.* *Scriver.*

60 *Pro pretio facie]* Facio ut et operis et meritis ratio constet conductori meo, par pari hostimentum reddens. *Cato:* 'si ei opus non appetet, dicit rusticus sedulo se fecisse, servos non voluisse;' id est, sotnicum morbum caussates, quo minus opus facere valuerint. *Douza.*

75 *Conquiniscet]* Conquinisco, decubare est: a quo 'conquinisco.' Est enim conquiniscere, cernuum se inflectere, vel inclinare, ut faciunt exoneraturi ventrem. *Pomponius Attelianarius:* 'In terra ut enbabat nuda: ad eum ut conquexi,' &c. Hoc etiam 'cernere' dicebant: quanquam et hoc ἀπὸ τοῦ δακτύλου

accipiebant. *Scaliger.* Corrigi vole Plautum e Nonio, ubi extat: Si conquiniscet istic, ceveto simul. Cœvere enim idem quod 'conquiniscere,' hoc est, inclinari. Itaque ut 'conquiniscere' interdum patricia attributum, ita semper 'cœvere' de his dictum. *Javenal:* 'ego te ceventem Sexte verebor.' Et: 'Computat, et cevit.' *Persius:* 'An Romæ ceves.' *Martial.* 'Sed pulcre Nævole ceves.' *Glossa:* 'Cevens, κέφαρον.' Hujus veris ignoratio corruptit locum Planti: reportam enim eam in suis libris cum non intelligerent, mutarunt: dein, quia versus nimis exerescebat, quidam vocem simul rejecerunt in sequentem versum: alii istic e versu sustulerunt. *Mercer.*

76 *Prives custodes dabo]* Privi vestite, qui nobis singuli. *Lucilius,* 'Culticibus accedunt privæ centonib[us] bonis.' *J. Gullein.*

80 *Ut Medea Peliam concoxit]* De Æsone hoc traditur, non de Pelia: hunc enim concoquendo necavit. *Jocatus* igitur est et lusit Plautus sciens: vel est hoc μημονικὸν ἀμάρτημα. *Camerer.* Plautus hic de industria affectasse τὸ πρέπον famam, quæ plurimum mendi, si prasertim de re vestitiori sit, secum trahit. Cum enim haec historia a vulgo depravate narraretur, Plautus vulgi errorem studio sequi voluit, ex quo errore plane proverbium originem traxerat, 'tangquam Peliam recoquere:' quo et Clitnero ita ntitur. *Freherus.*

94 *Ipos sibi faciam, &c.]* Cum suavitatem alicuius cibi, aut aviditatem eorum, quibus appositum iri deberet, Græci ostendere volebant, ὑπερβολήκος de illis dicebant, καθεσθίαν δακτύλου. *Aristoph.* in Pythagoreos ulti-
tus: imo nos quoque in patrio ser-
mone. *Vict.*

99 *Nimium tinxis]* Est proverbialis locution in garrulos nimis et oblocutores. *Casin.* II. 3. 32. *Asin.* II. 4. 42. *Pœnul.* prol. vs. 38. *Translatio*

a vasis æreis, nolis, et doliis, quæ proprie 'tinnire' dicuntur, unde et 'tintinnabula.' Hinc et Neronis dictum est apud Suet. 'Aliquid sufferti tinnire.' Nempe aliter tinniunt vasa plena, aliter vacua. *Gronov.*

101 *Et convitas cedo]* *Lego, convitas cedo.* Ut ita usurparint Latini cedo, quemadmodum hic hactenus ceperunt, aximum inducere non possum ut credam. Certe exempla nulla proferent: at, ut nos correxiimus, vel sexcenta promi possunt. *Circul.* 'Auro contra cedo modestum amatorem.' *J. Gal.*

103 *Est coqui sublingio]* Quasi dicat: Discipulus cocci ad lingendas patinas, quam ad obsonia coquenda aptior. 'Sublingio, nis,' nomen factum a 'sublingendo': quomodo alibi 'toccilio,' et 'turpio' apud Latinos. *Turneb.* Legendum puto, coqui sublingio. Coquum subligiritore a sublingendis, et liguriendis patinis. 'Coqui sublingio,' ut 'scelus viri.' *Salmas.*

ACTUS IV.

SCENA I. 5 *Malus cum malo]* Ita quidem codex alter: sed alter *cum male*, ut et Academæ nostræ liber. Quod recte probat Acidalius, et confirmat loco ex Mostell. v. 2. 'Hercle mihi tecum cavendum est.' At Disaldens, *cum malum*. Ecce et qui distinguit, *Dedit verba, hercle, mihi, ut opinor, malus cum malo: stulte cavi.* At illi non intellexerunt, quid esset 'cavere cum aliquo.' Senex ait, 'tecum mihi cavendum est,' id est, caute et prudenter agendum. Pseudolus: 'ego malus cum malo stulte cavi,' id est, parum mihi providi, parum callide cauteque egi. *Gronovius.*

25 *Tantum tibi boni]* *Pœn.* v. 2. 'Dii dent tibi omnes, quæ velis.' Quæ proverbialiter extuliisse veteres constat. *V. N. Stich.* 11. 2.

29 *Sobrie accurassis]* 'Sobrie fieri'

dicitur, quidquid cum cura et diligentia exquisita aggredimur. *Gratianus.*

31 *Meditati sunt]* Μεμαχηρησάσθαι, passive. *Priscian.* lib. VIII.

35 *Palpum]* 'Obtradere palpum' est arte fucoque decipere. *Hinc* 'palpari,' adulari; et 'palpones,' adulatores. *Tractum ab equisonibus.*

40 *Carnifex me accipite]* Ambiguitas jocum parit: nam *accipito* personæ secundæ et tertiam est, dumque lac carnicem imprecatur sibi; simul illa carnificem ipsum appellat *Pseudolum.* *Acidal.*

44 *Mala merx est]* 'Merx mala,' de homine, aut re nihil. *J. Gal.*

45 *Non prorsus]* Fortasse leno aliquid servis imperabat domo exiens: atque ideo non adversa fronte, sed secundum parietem transversus egreditiebatur. *Lamb.* Apparet Varro in animo hunc locum fuisse, de L. L. lib. vi. 'Ut transversus cedit, quasi cancer; non prorsus, ut homo.' Est igitur *prorsus*, πρός; et *transversus*, πλάγιος: nisi Varro etiam 'proversus' accepit, ut nomen. *Camer.* Imo 'prorsus' nihil plane a 'proversus' differt: ita 'quorsum' est 'quoversum': 'horsum,' 'hoc versum': 'aliorum,' 'alioversum.' Idem hoc est, quod Casin. II. 8. 'imitari nepam': intelligit κακίων λοξούδεων, ut in Epigram. *Scalig.*

SCENA II. 8 *Chlamydatus]* Ita sc. 7. 'chlamydate,' &c. *Chlamys*, via toria vestis est: et hinc 'chlamydatus,' qui peregre advenirent, ab habitu fere vocabant.

28 *Perforator parietum]* Τορχαρόχες. Cic. in Vatin. 'Licet impene per me parietes in adolescentia perforeris, vicinos compilaris, matrem verberaris.' Iidem et 'effractores' JCtis dicti: item 'vecticularii,' quod 'vecte,' id est palo ferreo, muros furandi gratia perforant: atque hi 'vecticulariam facere' dicuntur, et eorum

vita 'vecticularia.' Hinc et Thraso Ter. Donacem cum 'vecti venire jubar ad ædium expgnationem.' Porro, veteres lenonibus versicolorem habitum attribuere, atque eodem raso capite et calvo in scenam induxerunt. Turneb.

27 *In medio luto est]* Id est, non potest se expedire. Lamb.

28 *Hæret hæc res]* V. N. Amph. II. 2.

31 *Cognosce signum]* Linum fuit vinculum, quo epistola obligabatur: et cui signum ipsum impositum impressumque. Nec epistolam aperire fuit, nisi illo soluto. Inde 'linum incidere' spud Cic. et passiva vulgaraque phrasis, 'solvere epistolam.' Fere autem signum cum eo fractum: ideoque jubebant semper ante aperationem signa agnosciri, fidei causa. Ita et Cic. in Catil. ostendit tabellas Lentulo, et quæsivit, cognosceretur signum? Lipeius.

38 *Mortem exequi]* Id est, ferre, pati, subire. Sic 'ærumnam exequi' Capt. II. I. 1. Gronov.

53 *Calator]* Festus: 'Calatores dicebantur servi, ἀρδ τοῦ καλεῖν, quod est vocare: quia semper vocari possent, ob necessitatē servitutis.' 'Calatores, ἐκβιβασται λέπειν, δοῦλος δουμένων.' 'Calator, αὐλήρωπ': Glossæ Græcorum. Ita Isidorus: 'Calator, minister sacrorum.' Et erant libertini, ut patet ex Tacito. Scalig.

SCENA III. 5 *Obvertat cornua]* 'Cornea alicui obvertere,' ponitur pro impetrere aliquem, infestum alicui se ostendere, translatione a cornutis animalibus ducta. Gronov.

9 *Comparere]* Compar, cuiusvis rei aut munieris socius: unde et 'conjuges,' qui divinæ et humanæ domus socii sunt, 'comparer' vocat Plinius I. xviii. Lang.

SCENA IV. 3 *Dentatum]* Vel magnia dentibus; vel mordacem. Lambin.

7 *Quid tu intus]* Lego, Quid tu in-

tus quæso desedisti tam diu? Mihi cor retusum'st (pro retusum est) oppugnando pectore: dum expecto rectene an perperam negotium peregeris, de abducenda virgine a lenone, ita mihi palpitando cor pectus tutudit, ut jam ipsum penitus retusum sit. Dissald.

11 *Quis hinc metimur]* Neque lectione vulgata, neque aliorum emendationes mihi probæ videntur. Non enim putem Latine simpliciter dici posse 'metimur,' ut 'via' subintelligatur. De novis lectionibus, quas alii fingunt, nihil opus est dicere. Sunt enim palam improbae. Legio, Quin hincmet imus gradibus militari bus; nulla prope mutatione. Nihil obstare video, quo minus hincmet, quam 'tanquammet,' quod in Curculione Plauti legitur, et ejusmodi alia, dici possit. Porro 'gradus militares' sunt, quibus olim ex militiæ disciplina iter facere miles solebat. Horis quinque æstivis 20. millia passuum metiri tenetbatur, ut Vegetius docet. Boxhorn. Si hincmet dicitur, ut 'ipsemet,' aut 'semet,' non dubiam est quin sit vera lectio, quam excogitavit doctiss. Boxhornius, Quin hincmet imus. Le gebam olim, Viam hinc metimur gradibus militari bus. Si legitur, Quin hinc metimur, subintelligendum erit, 'viam.' Salmas. Quin hinc metimur] Cum ita suspenderet sententiam suam δ τάχυ, non ignorabat solum sicut esse, quod habent omnes libri, Quin hinc metimur, nempe 'viam,' et tam Latinum esse, 'Hinc metimur,' quam non Latinum, 'Hincmet imus.' Sed dedit consultori, ne inepit videatur interrogasse. In Curculion. v. 2. 29. videbis apud Gruterum, Cam. pariter et Lang. habere, 'tanquam me et genium meum:' non 'tanquammet.' Tò 'viam' eodem modo intelligi vult Rud. I. 2. 'Si ad saxum quo capessit, deorsum cadat, Erratio nia fecerit compendium.' Adde quæ diximus ad Liv. xxxviii. 17. Gronov.

SCENA VI. 2 *Signum]* Phœnicium,

ut olim Ulysses ex aere Trojana Palladium. Vide notas Bacch. IV. 9.

7 *Abs te inde est stipulatus]* Legō, ab te industipulatus, id est, instipulatus. *Scrūt.*

22 *Mentitū'at]* V. N. Merent. v. 2. *Ergo haud iurat*] Ergo, id est, ob eam caussam, quod mentitus fuerit. *Gruter.*

23 *Nec recte dicere]* Est male dicere, nō rā λαθεῖν. V. N. Bacch. IV.

31 *Qui inter me, &c.]* Ad symbo-
lum referatur.

38 *Ad molarum coloniam]* Alludit ad morem Rom. quo, qui educendi erant in aliquam coloniam, in eam nomen dabant. Sic Asin. II. 2. 'O catenarum celene!' Et 'coloniam' nomen passim in Nostro, et apud Jctos, pro quavis etiam habitatione et conductione coloni seu domicilii sumi-
tar. *Se. Gentil.*

SCENA VII. 6 *Lustrandū]* 'Lustro, lustronis,' est, qui in lustris patria et avita absunt. Naevius: 'Pessumorum pessumne, audax, ganeo, lustro, aleo.' Et verbum 'Lustrari,' Lucilius: 'Quem sumptum facis in lustris circa oppida lustrans.' Et 'lustramentum' apud Jctum ἀσέλγεια, ἀφροδιτισμός. Scalig. *Comedunt quod habent]* Non est necesse mutari distinctionem, et referri id quod habent ad sequens nomen. Servi comedunt quod habent dum peculium suum tu-
bucinantur. *Salmas.*

29 *Danno mihi]* Tō danno supplementum est Camerarii. Gruterus pro eodem facit inssui. Neutrū in scriptis ullis aut editis antiquis repererunt. Acad. populi strenui mihi improbi usui sunt. Nos distinctionem modo et literam mutamus unam: imo si grave est, ne literam quidem: *Boni viri me pauperant, improbi alunt, Augent rem meas: malo populi strenui mihi, improbi usui sunt.* Potes et ea-
dem interpunctione, mali populi strenui. Strenui, inquit, mihi sunt mali, id est, inutiles et non boni: improbi

mihi sunt usui. *Greneo.*

34 *Bene curant]* 'Curandi' verbo, ut et 'præbendi,' in rebus vita ac victui necessariis utebantur. Apul. 'prolixe quam curabat!' id est, quam benigne et opipare excipiebat! Cic. 'se curare.' Ter. Adelph. 'Ca-
rasti te molliter.'

39 *Bona scōna]* Vide N. Epid. II. 2.

44 *A curia infortunio]* Non prebo crux infortunio legi, pro curie. Non enim verisimile videtur, vecem adeo notam mutatam fuisse a correctoribus in eam quam difficultioris esset intellectus. Curias a cura. Ita 'ag-
num curionem' supra dixit pro macro, quia pro curis emiciantur ho-
mines. Ita hoc loco 'curium infor-
tunium' dixit, quo maior reddi pos-
sit iste, qui tam sollicite quereret,
ubi esset Ballio Ieno. *Salmas.*

45 *Digitum]* Martialis II. 8. 'Ride-
to multum, qui te Sextille claudum
Dixerit, et digitum porrigit
medium.' Idem VII. 70. 'Ostensi
digitum, sed impadicum, Alcoati.' Juvenalis: 'cum fortuna ipso misera-
ci Mandaret laqueum, mediansque
ostenderet nuguem.'

59 *Dies]* Hoc loquuntur valde anti-
quæ familiaris: 'dies multum pre-
terit: jam dies multum est,' Græci
τολλήτης τῆς θύμας. *Dies,* ἀρχαῖον pro
diē: ut apud poëtam, 'Libra die
somniaque pares' et alio loco, 'ter-
ritiūque die.' *Salmas.*

62 *Juxta cum ignarissimis]* Eque
nescio ac ignarissimi. Vide N. Au-
lul. IV. 7.

69 *Quid, malum?* Joona. *Malum* in-
terjectiva particula, in indignatione
solemnis: sed et dannum et crucia-
tum notat: dumque hoc dicere vide-
tur, Quid adeo commone ineram is-
tuc postulas? totum id quidem est
tuum: illud interim dicit, Quid com-
mone tibi postulas mecum? Malum?
id vero totum tuum sit: nec mihi
partem inde peto. *Acidal.*

78 *Altero ad meridiem]* Uno die in-

tegre et dimidio.

81 *In eunis puer]* Hoc partim male corrigit, partim non bene intelligunt docti viri. Nec enim obscenitatis significatio in eo est, quod 'eunus' vocabulum alludat, ad eam vocem quo honeste nominari non potest, qua feminas sunt; sed ad solam eunorum metitationem respicit comicus: 'tunc etiam cubitum solitus es in eunis puer?' id est, tunc etiam moveri solitus es? hoc est, εὐνοῦς: quo sensu κατὰ Graeci accipiunt, solo eos latet, qui Graeca vel primordiales labris nondum attigerant. *Sed.*

82 *Etiannus facere solitus es]* Malitiosum, Scilicet. Ba. *Etiannus solitus es puer?* scīn' quid loquer? neque enim pueri meritorii faciunt, sed patiuntur: ignorataque via illius solitus. Ab eadem mente 'consecutum puorem' quoque vocat Plautus Asin. III. 3. 118. et Lucret. 'canes consuetos,' absolute, sine praetera verbo; exemplo eodem, sensu alio, 'At consueta domi catalorum blanda propago,' &c. *Gruter.*

83 *Consciebatne]* Cato cap. 21. 'Eo fistulam ferream iuditio, quam in columellam conveniat et in cupam.' *Kontab., pagina.* Et sane pars ille in nobis, quo honeste nominari non potest, inde dicta est: quo Plautus ludere videtur. *Scalig.*

89 *Helleborum hisce]* Elleborum insacie curaudae poratile esse, narrant medici. Rnd. 'Elleboros sum. G. at ego cerritus.' Hor. Sat. II. 3. 'Danda est ellebori melito pars maxima avaria.' *Turneb.*

92 *Mos pecunie]* Ad eam rem dictum etiam in Phallicis, 'Pulcre pen-silibus pecuniali.' Petronius in Satyrico Massiliensi: 'prolatoque peculio stuprum regare coepit.' In vita Heliogabali leguntur 'homines bene vasati et majoris pecunii.' 'Vas' quoque in eam partem diebant. Unde 'vasati' Lampridio, qui in

Phallicis 'bene pecuniali.' Alludit Pl. Pennio: 'Facio quod manifesto mœchi hand ferme solent. Mi. Quid est? Sy. Refero vase salva.' Graecorum imitatio: nam apud medicos ea pars τὸ σκῆνες vocatur. Diebant et 'Res.' Arnobius lib. v. 'Artificii curas tum rebus adhibuisse peritura,' id est, genitalibus. In eodem: 'Ocrioulam imperavisse captiva, ut intelligeret et cognosceret, quid sibi res vellent.' Loquitur de illis veteris quam in foco a Tanaquile, aut Tanaquilis ancilla inventa fuerant. Idem in versione Orphei carminum: 'Objecitque oculis formatas inguinibus res.' Etiam in Gallia ita vulgo loquimur, honeste rem feedam circumloquentes. Scaliger. *Femina summa sustinet]* Ut me breviter absolvam, femina hic non mulierem, sed femora significant: quod cum non intellexissent nonnulli, sustinent in sustinet perperam montarunt. Quam quidem corporis partem summa sustinet femina, nemo dubitat. Eam videlicet innuit, quam Gracchus Corneliam dicit prebuuisse Martialis, Epigr. xi. 105. Etiam Cœline Curio femina hic de interiore coxa interpretatur. *Carter.*

93 *Unoti sunt, fricari solent]* Proverbium conveniens in eos, qui per lasciviam altero sibi malum accessant, seu jocularium in malum propria inquietudine incident. *Gruter.*

99 *Nullus coloris novi]* Qui homo mihi plane est ita ignotus, ut id, quod nullo colore præditum est. Phædrus Fab. III. 54. 'Unde illa scivit, niger an albus nascerer?' Apul. in Apolog. 'Etiam libenter te, nuper usque albus an ater es, ignoravi:' quod summi contemptus indicium.

107 *Nugis meditatur male]* Nescio an sit Latinum 'nugis meditari:' mihi sine exemplo est. Nisi velis ita dictum 'nugis meditari,' ut carare amicis, curare rebus alienis, quod alibi annoto. Certo nihil nos vetat

legere, nugas meditatur male. Ait non esse satis confidentem, ut probum sycophantam decet, eumque male meditatas nugas proferre. *Distuld.*
Nugis meditatur male] Videtur scribendum, *Sycophanta hic nequam est, nugaz, meditatus male.* Non bene edocuit suas partes. Pers. iv. 2. ‘*Satīn’ estis meditati.*’ v. 4. ‘*Tragici atque comici Nunquam neque sunt meditati.*’ Aut, si malis, *nugas meditatus male.* Gronov.

122 *Si. Perdidisti, postquam]* Hoc cum toto sequente versu Ballioni dandum. *Scriverius.*

126 *Quod promisi per jocum]* Ius civile stipulationes introduxit, et ex stipulato actiones: ideoque stipulationes omnes fere ipso jure sic ex interrogatione et responsione subsistere intelligebantur, ut ad obligacionem, etiam jocandi animo essent interpositæ, ipso jure prouident. *Røv.*

130 *Viginti commodis multcavat minis]* Ita post Lambinianam legunt sequentes omnes editiones. At certum est, *commodis* non a libris sed Lambino esse. Neque minus certum mihi est, eam lectionem nulla ratione defendi posse. Minæ, quibus quis multctatur, non commoda sunt, sed incommodæ. Veterr. lib. et edd. habent *modicis*: sed nec illud hic locum habet: non enim Simo dicere vult modicis, sed immodicis minis esse multatum. Et omnino legendum puto *immodicis*. Litera pos-trema vocis precedentis *viginti*, abs-tulit sequenti eandem litteram, nem-pe i, quomodo contracte scribitur in vel im. Sic ex *immodicis* factum est *modicis*, pro quo *immodicis* restitendum. Dicit autem se viginti multatum minis, nimium et supra modum esse multatum. *Boxh.* Sed vide Scaligern de Re Nummaria p. 25.

134 *Centuriata habuit, &c.]* Significat Psendoli consilia omnibus artibus fuisse instructissima et callidis-

sima. Alludit ad ‘comitia centuria-ta,’ quæ erant omnium maxima. Co-riata enim et tributa erant minora. *Lamb.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Siccine hoc fit]* Siccine forte hic secundus casus est rōū sic-
cine. Pro fit script. sit. *Siccine hoc sit?* Estne sobrii et sieci, pedibus ita vacillare? Ebrii, ubi a poculis abati-
nent, et solita aggrediuntur, et per ebrietatem impedimenta sibi objici
sentient, mirari fere solent sese sic-
cos et sobrios non esse. Potest tam-
en ferri lectio vulgata. *Boxhorn.* Vix est siccii et sobrii haec scribere.
Ain. I. I. ‘*Siccine hoc fit?* foras me ex *pedibus ejici.*’ Mirantur ebrii,
non se non esse siccios et sobrios, sed
se plus bibisse, et majorem vim vini
sentire, quam puttarant. Ut ille in
Eunicho: ‘*Atat!* data hercle verba
sunt: *vicit vinum quod bibi.*’ *Gronov.*

4 *Pergit in pergere]* Pergitisne va-
ciilare? Sic et ‘pergere ludos,’ ‘per-
gere iter,’ ‘culpam,’ ‘librum,’ et huc
talia: pro in itinere, in libro perficiendo,
in culpa pergere, eleganter
et usitatissime dicitur. *Palmer.* *Ah,*
savendum mihi hodie est] Cum in Ro-
veriano codice disertum legi *sedendum*,
testetur Lipsius; viens mihi sum ve-
ram lectionem ex his vestigiis erui-
se. Pro *sedendum*, reponendum *sed*
eundum. *Sed eundum mihi Hodie est.*
Pergitisne pergere, o pedes, in ca-
dendo et vacillando? Atqui hodie
maxime mihi eundum est, vestro mi-
nisterio opus habeo. *Boxhorn.* Diffi-
cile est dicere quam orationem tunc
habuerit iste ebrius; nulla enim tam
stulta fingi potest, quin ebrio conve-
niat. Hand scio quam bonus ille co-
dex Roverii fuerit, ex quo Lipsius
promptus *sedendum*. Si alii codices
consentirent, probarem sane conjectu-
ram clariss. Boxhornii legentis, *sed*
eundum est mihi. Si *savendum* retine-

atur ex Camerarii exemplaribus, non alia erit sententia, quam quæ vulgo affertur; ebrium istum sœvire in pedes suos voluisse, quia officium suum facere nollent. Sœvient etiam qui verbis atrocibus et immoderatis in aliquem utuntur. ‘Ne sœvi magna sacerdos’ apud Virgilium. Satis bene convenit hæc oratio ebrioso, et mentis suæ impotì. *Salmas.* Sedendum mihi] Sang optimi codices, sœvendum. Quod puto factum ex ignotiori, cœendum. Habes supra, ‘si conquiniscet istic, cœveto simul.’ Et solet facile ab turpiculis jocum petere. Sic in Casina: ‘Faciundum est puerile officium, conquiniscam ad cistulam.’ Præterea fert vulgaris consuetudo sermonis, ut obscenis utantur, ubi nihil est obsceni: ut in illo Catulli, ‘Pædicabo ego vos, et irrumabo’: hoc est, male habebo. Et ‘bene me ac diu supinum,’ &c. Quantum video, oportet me hodie inclinari, cernuari, capite sistere. *Gronov.*

7 *Abeo madusa*] Festus: ‘Maduſa, ebrins: a Greco μαδόν deduc-tum: vel quia sit madidus vino.’ Si hoc recte Festus, quis hærebit, qdī recta mea correctio sit, probe habeo madusa! Probe habeo, id est, pnliche mihi est; vel etiam, *Ab eo madusa.* Lipsius.

15 *Bilingui*] Μανδαλατοφ. *Scriver.*

16 *Manicula*] Parvam manum interpretantur. At ego jurare autem, a male manu hic esse manicula. Si de manu ageretur, rectum esset manicula. Ubi manus manicula opprimitur alia. Ceterum agitur de mamma, sc̄e proinde omnino legendum est, mammicula. Ubi mamma mammicula Opprimitur alia. Mamicula diminutivum a ‘mamma’, ut et ‘mamilla.’ A ‘mamilla’ etiam esse possit ‘mammilla,’ et sic hic legi. Nihil interim certus, quam ant ‘mamicula,’ aut ‘mammilla,’ quæ duo idem significant, hic esse reponen-

dam. Dulce est, inquit, ibi esse, ubi Veneris frequentantur complexus; ubi mamma alia mammillula suaviter premitur. *Boxhorn.* Nihil puto mutandum. Nihil notius in istis amantium nequitii, qnam mammillarum oppressiuncula et pertractationes. Apud Apollonium de Jasone et Medea, καλὰ μεμαρτὶς στήθεα παρθενικῆς. At si legitur, mamma mammillula opprimitur alia, hæc esset conduplicatio corporum, de qua statim sequitur, ‘aut si lubet, corpora conduplicant.’ *Salmas.*

18 *Manu candida*] Hæc veterum librorum scriptura est, qnam non debuerant mutare viri docti. Constructio est et ordo: Cantharum dulcifernam candida manu propinare amicissimam salutem. Sententia est: Dili proximum esse arbitror, ibi esse, ubi cantharus dulcifer candida manu propinat amicissimam salutem. Non ergo necesse erat hic hærere. *Boxhorn.*

29 *Ionica*] V. N. Stich. v. 7. *Palliolatum*] ‘Tunica palliolata’ mixtum est genus vestis, et formam quodammodo referens et usum præstans duarum, tunicæ et pallii. Utraque vestis tam muliebris quam virilis. Quæ non male pallæ manicæ dicuntur, quibus matronæ domi utuntur; et ‘mantelia cubicularia’ vocant. *Casenb.*

31 *Occepi denuo*] De saltatione servum agere appetet, quam a se instauratam ait flagitatione sodalium, et ut amicæ sue bellus amasins videretur. Ea causa non dubium mihi, quin recte correxerim, *Occepi denuo hoc modo volvi.* Volvi, κυρῖσθαι, aptum tendenti saltationi verbum. *J. Gul.*

32 *Id fuit nenia ludo*] Inepti sunt interpres, qui Pseudolum hoc velle volunt: is casus contus et carminis vicem fuit. Imo hoc vult: is casus huic ludo meo finem fecit. Notum est, neniam cani solitam iis qui finierant vitam. Inde tracta loquendi

ratione, hic menia ludi esse dicitur
ludi finis. *Boxhorn.*

22 Part] V. N. Mil. MS. 1.

36 *Fodus commemoratum*] Admonitum, quod ex pacto debeat. Sed dictione utitur magnifica. Tacitus Annal. II. ‘Inter quae ab rege Parthorum Artabeno legati venerare: misserat amicitiam ac fodus memoratores.’ Idem lib. IV. ‘Antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam fudsque memoratores.’ Cicero lib. II. in Verrem: ‘Legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret.’ Livius lib. XXVII. ‘Carthalam praefectum Punici præsidii, cum commemoratione paterni hospiti positie armis venientem.’ Ovid. Met. VII. ‘fudsque refert et jura parentem.’ Grotius.

SCENA II. *I Quid tu video ego? Lege, quo modo? quid? ten' video ego? quomodo hic homo adstat coronatus? quid fit? tene ego video? tunc es, Psendote, qui corona ornata es?*

2 Cum corona] V. N. Amph. iu. 4.
16. Libere hercle] Quasi diceret, Cor-
onatus tu, quasi jam manus emissas :
nam manus missos coronatos desertum
affirmat Tertull. cap. 18.

4 Si qua in hoc spes] Si forte aliquid ex pecunia promissa recipere possim, mut servare. Taubm.

11 *Fractus*] *Vindemias. Hiberna*)
Scil. hora; quæ brevissima sunt.
Atque ita strenuor esset poter.
Cal. Rhod. Lect. Antiq. XII. 9.

12 Onus tam celocem] Qnod ἀναβάτης
λέγει esset onus imponere et onerare,
hinc eleganti tralatione de bibalis
dicuntur, qui celocem onerant et vino
se implent. Inde 'celocem onerare,'
pro inebriare sese, dixit hoc loco
Comicus. Hinc δραβᾶλλοντα μάλιστα,
que celocem libenter saburrat, bibu-

In nempe et multibibis. V. N. MIL.
sv. 1. 40. Salmas.

17 *Onera hunc hominem] Lambini*
expositio non convenit. Jam enim
dederat argentum senex illo verbo,
'Tene.' Vult Pseudolus Ballioni,
quem nunc conspicat, ab hercili
ludi; et maledictis, aut alia re mala
onerari. Mercatore: 'quibus est
dictus dignus, oneremus usque am-
bo.' Ita 'consequore hac,' scil. ad
Ballionem, ad quem ibat. Pigeria.

19 *Vix vici!*] ‘Vix vicius’ (titulus Satyri Varroianae) in proverb. venisse existimata, cum, Roma capta a Senonibus Gallis, aurum ex conventione et pacto appendaretur, ut recederent: quod inquis ponderibus exigit a barbaris querente Ap. Claudio, Baessus rex Gallorum ad pondera adjecit gladium, et dixit, ‘Vix vici!’ quem postea persecutas Fur. Camilius, cum insidiis circumventionem concideret, et quereretur contra fides fisci, eadem voce remunerasse dicitur. Hoc antem vulgo Ballioni hic tribunt. Sed cum sit formula triumphantia, Pseudolo adscribendum, quibus Ballioni insultat: ut et sequentia verba, ‘Vorte ergo humerum. Hem!’. Ut Ballionem aversam, utpote indignabundum, circumrotet illudendi causa. Et hoc denotat ‘Hem’: hoc enim ipso heminem rotat. *Pictoris.*

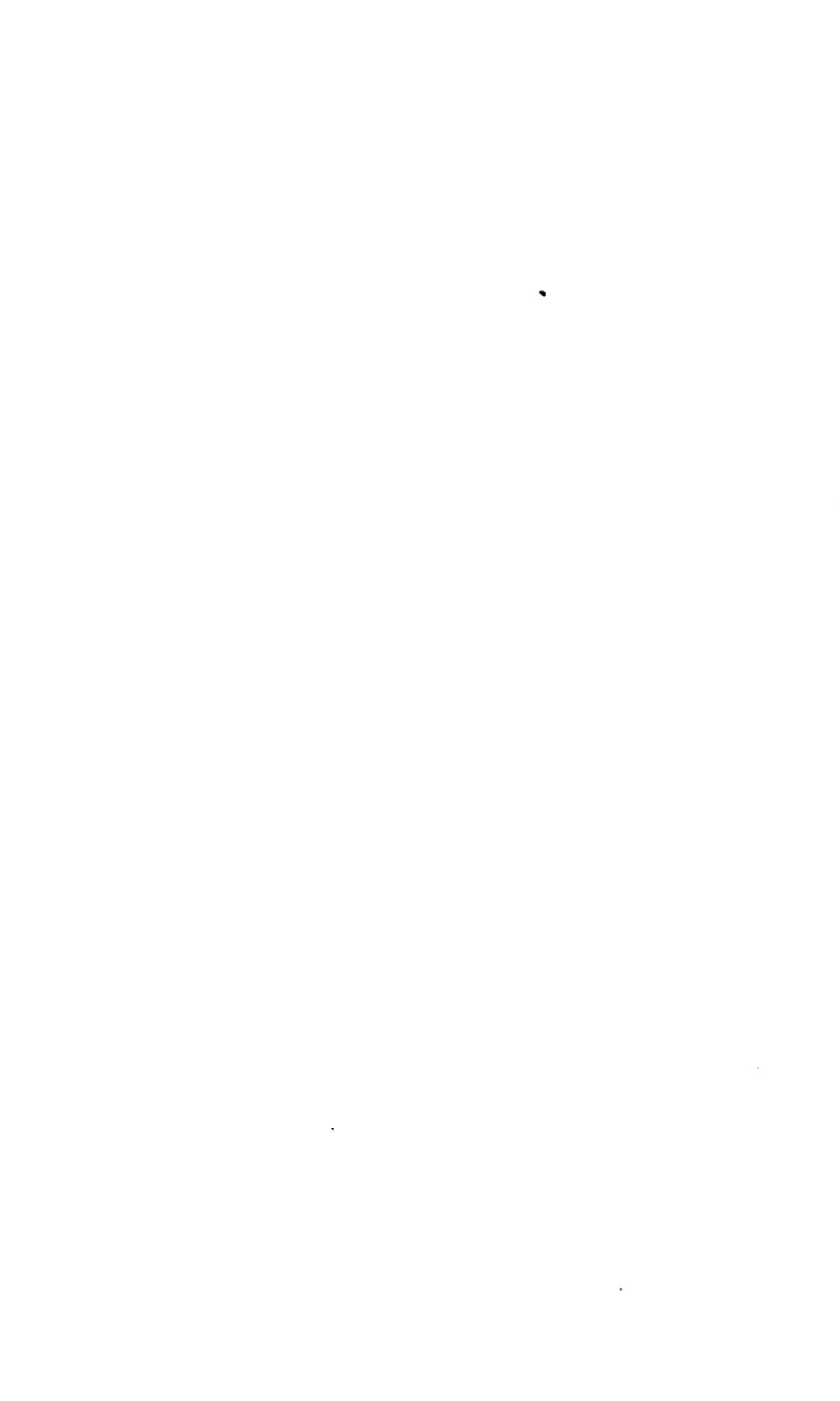
21 *Ni doleres tu, &c.] Nisi te Phænicio intervertisssem, quod promisebam Simoni, in pistrinum conditus essem. Tadim.*

88 *In crastinum, &c.]* Vos jam ve-
cabo, ut eras nobiscum potestia. Sic
Mart. 11. 37. ‘Cras te, Cæciliane,
non vecavi.’ Quasi dicat, non in
crastinam, sed in hodiernam coenam
te vocavi. Proverbii autem genus
est, ut indicat titulus Varroniana
Satyræ: ‘Cras credo, bodie nihil.’

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

